חלק רביעי
ספר במדבר

מקראות גדולות
עם
ל"ב פירושים

אלה המה: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, ואבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו. ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך, מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה, רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון, פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו, מצודת דוד, מצודת ציון, יוסף לקח, אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית, ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל, וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק.

עם הוספות חדשות

(לג) לקוטים מאת גאוני גדולים ראשונים זו"ע, פירושים ומפרשים פירושו של רבינו מאור הגולה רש"י זצ"ל אשר נקראים בשם שפתי חכמים השלם:

נלקט ונאסף ע"י הרב הג' מוהר"ר שבתי משורר זצלה"ה בעה"ם ס' שפתי ישנים:

(לד) תפלות לליל שבת, ולשבת קודש עם המולדות לכל כרך.

בהוצאות בית מסחר הספרים של
הר' יהושע גרשון נ"י בהמנוח מ' ישכר בער זצ"ל מונק
ברחוב נענשע נומר 4 בבית חומה שלו.

ווארשא

אהרן

משה

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ
т. е. Писаніе съ Коментаріями Часть 4
ВАРШАВА въ Типографіи О. Бергера
на улице Электоральной № 14.
1885.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 14 Іюня 1884 г.

Druk W. Ratyńskiego, (dawniéj J. Bergera), Elektoralna Nr. 14.

י"ז זוגין מן כ"ב קמלין וסימן בחרבות, כמוטלים בהכטות. בחרבות, ולא נמלאו בהרבות. קח, ויאמר הכהן הרב גלית. קח, ויקח טרף, והבא אליו היונה לעת ערב. טרף, לכו ונשובה אל ה' כי הוא. ישמע, השמן לב העם הזה. ישמע, ובדברי אחך אפתח דברי דוד האחכמים. תזרע, ונבנה השביעת שבה. תזרע, לא תזרע כרמך תמינא דפסוק. שפך, ואל פתח אהל מועד לא כביאו.

ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום

י"ח מלין תקון סופרים וסימן ואברהם עודנו עומד לפני ה'. ואל אראה ברעתי. כי הנוגע בכם כנוגע בבבת עינו. ועמי המיר כבודו. ואהי עלי למשא. כבודם

שכל ויבינו במקרא • והמשכילים

וַיְדַבֵּר

ככוכבים לעולם ועד :

יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים

יראה ה' בעניי, איש לאהליו ישראל. והנם שולחים את הזמורה אל אפם. את כבודם בתבנית שור. אלו י"ח דברים תקן סופרים ודקדוקיהן משובחים:

ויאמר לא כי אני שר צבא. וישתחו, והיה לאדם לבער ויקח. עמד, וידם השמש וירח עמד. עמד, לקח. לקח, ויאמר הכי קרא שמו קדמה. לקח, מעני השיב ידו נשך ותרבית. תקח, ולקחת המשה המשה שקלים. תקח, ומהם יבשין, יהושע מלי, שמשה יתיב, ורגז יהושע, מסי פומיהון, אודיהם ממללין, מכסיה דשמעון, שאלת דינה, ליעקב דיינה.

בשם אשר פקודי רום ותחת חבר. אחל לפרש על הפשט ספר וידבר :

(א) וידבר במדבר סיני באחד לחדש. מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאם וכשנפלו בעגל מנאם לידע (מנין) הנותרים כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם : (ב) למשפחותם. דע מנין כל שבט ושבט : לבית אבותם. מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקוס על שבט אביו

(א) במדבר סיני. להודיע כי לא עלה משה אל הר סיני אחר היות הכבוד באהל מועד : באחד לחדש השני. לתקן הדגלים ואיך יסעו ואיך יחנו בעבור המקדש כי בעשרים לחדש השני נסעו : (ב) שאו את ראש. כמו כי תשא וכם מפורש : לבית אבותם. כי משפחת האם אינה קרואה

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר

סיני י' חסר לאמר א · י"ב ר"פ · כל אורייתי חסר במ"ח

וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא בְּחַד לְיַרְחָא תִנְיָנָא בְּשַׁתָּא תִנְיֵתָא לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֵימָר׃ ב קַבִּילוּ יָת חוּשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזַרְעִיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן

בעל הטורים

במדבר סיני. לעיל מיניה כתיב אלה המצות וסמיך ליה במדבר לומר אם אין אדם משים עצמו כמדבר אינו יכול לידע תורה ומצות. למעלה כתיב וכל מעשר בקר וצאן וסמיך ליה שאו את ראש ע"ש מה שנאמר עוד העבורנה הצאן על ידי מונה :

וידבר ה' אל משה. י' חסרים לאמר וסימן נמסר בסדר כי תשא : למשפחתם כל אורייתא חסר במ"ח וסימן ופקודי בני גרשון. ויהי גבול בני ראובן. ויתן משה לחצי. וחצי הגלעד ועשתרות. שמעון קדמאה. זבולן בתרא' יששכר אשר קדמאה. וכל כתובים דכוותא מ"ל :

תולדות אהרן וידבר ה' אל משה במדבר סיני. פסוקים ו (מגילה עד) : למשפחותם. נו"ר בו קודשין סט בתרא קע ככורות מו :

רמבן

במדבר אחר שביאר תורת הקרבנות בספר השלישי התחיל עתה לסדר בספר הזה המצות שנצטוו בענין אהל מועד וכבר הזהיר על טומאת מקדש וקדשיו לדורות. עתה יגביל את המשכן בהיותו במדבר כאשר הגביל הר סיני בהיות הכבוד שם נזה והזר הקרב יומת כאשר אמר שם כי סקול יסקל ונזה ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו כאשר הזהיר שם פן יהרסו אל ה' לראות וגו' ונזה ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח כאשר אמר שם וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו וגו' והכהנים והעם וגו' והנה נזה איך תהיה משמרת המשכן וכליו ואיך יחנו סביב ויעמוד העם מרחוק והכהנים הנגשים אל ה' איך יתנהגו בו בחנותו ובשאת אותו ומה יעשו במשמרתו והכל מעלה למקדש וכבוד לו כמו שאמרו אינו דומה פלטרין של מלך שיש לו שומרין לפלטרין שאין לו שומרין והספר הזה כולו במצות שעה שנצטוו בהם בעמדם במדבר ובנסים הנעשים להם

ספורנו

(א) וידבר ה' אל משה : (ב) שאו את ראש. לסדרם שיכנסו לארץ מיד איש על דגלו בלתי מלחמה אלא שיפנו האומות מפניהם כמו שעשו קצתם כמו שהעיד

שְׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם׃
ג מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־
יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם
לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן׃ ד וְאִתְּכֶם
יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ
לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא׃ ה וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם
לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃
ו לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃
ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃
ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃
ט לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃
י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל
בֶּן־פְּדָהצוּר׃ יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן
בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי׃ יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן׃ יד לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃
טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃
טז אֵלֶּה קְרִיאֵי קרואי ק׳ הָעֵדָה
נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי
אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם׃ יז וַיִּקַּח מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן אֵת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר

ט׳ מ״ל
ג׳
ג׳
ה׳ חסר בפורס
כל שמות דשבטים חד קרינן
ג׳ בטעם בעניין יב״ן סימן
ל׳ ופסקא לבני יוסף לבני אפרים
ב׳ מ״ל
י״ב ס״פ

בְּמִנְיַן שְׁמָהָן כָּל דְּכוּרָא לְגוּלְגְּלָתְהוֹן׃ ג מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא כָּל נָפֵיק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּמְנוּן יָתְהוֹן לְחֵילֵיהוֹן אַתְּ וְאַהֲרֹן׃ ד וְעִמְּכוֹן יְהוֹן גַּבְרָא גַּבְרָא לְשִׁבְטָא גְּבַר רֵישׁ לְבֵית אֲבָהָתוֹהִי הוּא׃ ה וְאִלֵּין שְׁמָהַת גּוּבְרַיָּא דִּי יְקוּמוּן עִמְּכוֹן לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר׃ ו לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃ ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב׃ ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר׃ ט לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן׃ י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃ יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי׃ יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃ יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃ יד לְגָד אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל׃ טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃ טז אִלֵּין מְעַרְעֵי כְנִשְׁתָּא רַבְרְבֵי שִׁבְטֵי אֲבָהַתְהוֹן רֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃ יז וּדְבַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת גּוּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּאִתְפָּרְשׁוּ

רשי

אביו : לגלגלותם . על ידי שקלים בקע לגלגולת : (ג) כל יוצא צבא . מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים : (ד) ואתכם יהיו . כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט : (טז) אלה קרואי העדה . הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה : (יז) האנשים האלה . את שנים עשר נשיאים הללו : אשר נקבו . לו כאן בשמות

אבן עזרא

קרואה משפחם : לגלגלותם . פירשתיו : (ג) בישראל . להוציא ערב רב : (ד) איש ראש . דרך קצרה והראוי להיות איש איש : (ה) לראובן . החל מהבכור כטעם ולא להתיחס לבכורה : (י) לבני יוסף . אחר בני לאה בעבור כבוד רחל על השפחות והחל מאפרים על דרך יעקב אבינו והקדים אפרים ומנשה על בנימין כי הם מקום יוסף ואחר כן החל מדן שהוא בכור השפחות ואחריו אשר כי השם ידע שהוא יהיה ראש החונים על דגל דן ואחר כן גד כי הוא בכור שפחת לאה : (טז) קרואי עדה . הטעם שהעדה לא יעשו דבר עד שיקראום : מטות אבותם . הטעם על השבטים והנה כל אחד נשיא שבט : ראשי אלפי ישראל . כל אחד ראש על כל אלפי השבט כי יש שר לאלף : (יז) ויקח משה ואהרן . עמם : האנשים אשר נקבו . שהם מפורשים כמו אשר פי

תולדות אהרן

(גמליאל בן פדהצור . שם עב) : ויקח משה ואהרן . סנהדרין נו :

ספורנו

שהעיד באמרו כעזובת החורש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל אולי היו משפחות מהגרגשי שעליו אמרו ז״ל שעמד ופנה מאליו ובקלקול המרגלים הוסיפו הז׳ אומות להרע מ׳ שנה והוצרך להחרימם : במספר שמות . כי היה אז כל אחד מאותו הדור נחשב בשמו המורה על צורתו האישיות למעלתו על דרך והדעך בשם ולא כן קרא לדור של באי הארץ ובכן לא נמנו במספר שמות ולא נזכרו זולתי ראשי המשפחות במספר האישים . ואם זה הודיע שהיתה הכונה שאותם האישים בעצמם יחיו ויירשו הארץ ולא יפקד מהם איש : (ד) איש ראש לבית אבותיו . והטעם שיהיו אתכם הוא שכל אחד

מסורה

ואתכם ג׳ וסימן ואתכם יהיו איש . ואתכם בני אדניכם . ואתכם הרכב והסוסים ב׳ בפסוק : אבתיו לאבתיו ח׳ חסר בתורה וסימן ואתכם יהיו איש איש. אלה הפקדים אשר פקד. ויעשו בני ישראל ככל אשר. שלח לך אנשים . האנכי הריתי את . ויצא מעמך הוא . ולא תסב נחלה ממטה . כי אביאנו אל האדמה : ואלה שמות ה׳ בתורה וסי׳ בני ישמעאל . אלופי עשו . בני ישראל דויגש . וחברו ריש ספרא . שמות האנשים אשר יעמדו . בני לוי לתלדותם , בני אהרן הבכר נדב . בני גרשון למשפחותם . שמות בנותיו . האנשים למטה יהודה : שמות ט׳ מלאים בתורה וסי׳ נמסר בסדר בראשית . גבי פסוק ויקרא האדם שמות : אבותם ב׳ מלאים בתורה וסימן אלה קריאי הערה נשיאי מטות . ואת שם אהרן תכתב וכל נביאים וכתובים דכוו׳ מלאים במ״ה חסר וסימן ואמרו על אשר עזבו דמלכים דשלמה . ויעש יהודי׳ הרע דרחבעי׳ דמלכים . ויהיו הגוים האלה . ויעשו כן בני הגולה . ואלה העלים מתל מלח בתראה : הם י״ב ס״פ וסימן נמסר בסדר וישמע יתרו : וכל ריש פסוקים דכוו׳ במ״ש וחסר וסימן נמסר

בעל הטורים

במספר שמות כתיב כאן ובפרשת פנחס לא כתיב באותו מנין במספר שמות אלא כתבו כאן להודיע שלא שינו שמותן במצרים לכך כתיב לבית אבותם לומר לך שנקראו בשמות אבותם : אתה ואהרן · למעלה בפ׳ כי תשא לא שייע אהרן באותו מנין לפי שעל ידו נעשה העגל שבשבילו הוצרכו למנין לכך לא מנאם הוא : בנשיאים מתחיל באליצור ומסיים בעינן ע״ש יצרנכו באישון עינו וע״י בעינן : קריאי העדה . וי״ו קטועה וקרי קרואי בשביל שלומיאל בן צורישדי שהוא זמרי בן סלוא . וכן בעדת קרח קראי כתיב חסר ושם כוי״ו חסר לגמרי לפי שהיו כולם רשעים אבל בכאן היו אמרים צדיקים :

רמבן

להם לספר כל מעשה ה׳ אשר עשה עמהם להפליא וספר כי החל לתת אויביהם לפניהם לחרב וצוה איך תחלק הארץ להם ואין בספר הזה מצות נוהגות לדורות זולתי קצת מצות בעניני הקרבנות שהתחיל בהן בספר הכהנים ולא נשלם ביאורן שם והשלימן בספר הזה :

במדבר סיני

בעבור שהפסיק במצות השמיטה והיובל שאמר שהיו בהר סיני . חזר ואמר כאן שהיה הדבור הזה באהל מועד ככל הדברות אשר הזכיר מתחלת ספר ויקרא וכן יהיו כלם מכאן ואילך באהל מועד כי מעת שהוקם המשכן ויקרא אליו השם מאהל מועד לא נדבר לו אלא משם והזכיר כאן במדבר סיני להגיד שלא נסעו משם בעת שנמנו כי המנין הב׳ היה בערבות מואב והדבור באה״מ : (ב) שאו את ראש כל עדת בני ישראל . כמו שאומרים לקוסטינר ארים רישיה דדין לשון רש״י . ואפשר שיהיה הטעם בזה בעבור שאינו חזק למלחמה בפחות מעשרים וכמו שאמרו בן עשרים לרדוף אבל יתכן שיהיה פי׳ כל יוצא צבא כל היוצאים להקהל בעדה כי הנערים לא יקהלו בתוך העם כי כל אסיפת עם תקרא צבא וכן לצבא בעבודת אהל מועד ישוב מצבא העבודה במראות הצובאות אשר צבאו וכן צבא השמים וכל צבאם צויתי . ולכך יפרש באנשי המלחמה מצבא המלחמה והתיחסם בצבא המלחמה ואמר כאן כל יוצא צבא כדרך כל יוצאי שער עירו . ואמר לצבאותם שהם צבאות רבות כי כל שבט ושבט צבא גדול והלשון שכתב רש״י כמו שאומרים לקוסטינר ארים רישיה דפלן לא נתברר לי למה דרשו אותו לגנאי אם מפני שמתו במדבר ובמטה לוי אמר פקוד לפי שלא היה בכלל גזרה והלא במנין שני של באי הארץ אמר כן שאו את ראש כל עדת בני ישראל אבל בויקרא רבה דורש לשבח אין שאו אלא לשון גדולה כמו דכתיב ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך אמר הקב״ה לישראל נתתי לכם תלוי ראש ודמיתי אתכם לי כשם שיש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנאמר לך ה׳ הממלכה והמתנשא לכל לראש אף לכם עשיתי תלוי ראש שנאמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל לקיים מה שנאמר וירם קרן לעמו וכן הוא אומר ונתנך ה׳ עליון על כל גויי הארץ . ושוב מצאתי במדבר סיני רבה שאמר אמר רבי פנחס אמר רבי אידי מאי דכתיב בראש הספר שאו את ראש רוממו את ראש גדלו את ראש לא נאמר אלא שאו את ראש כאדם שאומר לקוסטינר סב רישיה דפלן כאן נתן רמז למשה שאו את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמה דכתיב ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ואם לא יזכו ימותו כלם כמה דכתיב ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ והנה הלשון כפי הכונה יתפרש בטובה לטובים וכיון שהוא לשון גדולה נאמר כן במנין הראשון אמר כן במנין השני :
(ג) כל יוצא צבא בישראל . מגיד שאין יוצא לצבא פחות מבן עשרים שנה : תפקדו אותם . ענין פקידה זכרון והשגחה על דבר כלשון וה׳ פקד את שרה כאשר אמר והוא פתרונו בכל מקום לא ימלט מהן איש על דעתו וגם פקדון מפני שמירתו והשגחתו עליו וכאשר צוה למנות את ישראל אמר תפקדו אותם לרמוז שלא יספרם רק שיתנו כופר נפשם מחצית השקל ובהם ישגיח ויזכור מספר העם ואמר בדוד מספר מפקד העם כי ידע מספרם בפקודם

פי ה' יקבנו: (יח) ויתילדו. בקשו מתי נולדו בעבור חשבון עשרים שנה אז נכתבו תולדתם: (יט) ויפקדם. משה שהוא העיקר והחל מראובן כי הוא שנטור ואחריו שמעון הנולד אחריו ואחריו גד בכור שפחת לאה והנה דגל ראובן ואחר כך דגל יהודה ואחר כך דגל אפרים ואחר כך דגל דן והחונים על כל דגל ודגל כאשר הם בחנוכת המזבח ודע כי אחר שהיו כל השבטים שנים עשר שילא לוי והיו ליוסף בנים שנים ורוחות העולם ארבע הנה לכל רוח שלשה והנה יש ללאה חמשה בנים יחסר האחד ויהיו לה שני דגלים השלימו הדגל עם בכור שפחתה ושמוהו עם דגל ראובן שהוא גם בכור והדגל השני ליהודה והחונים עליו אחיו הקטנים ממנו ולרחל דגל בפני עצמה ואפרים מקום יוסף הוא קודם מנשה כדברי יעקב והדגל הרביעי לשפחת רחל שהוא הבכור שלה ואחריו אשר ואם הוא קטן בשנים מנפתלי בעבור היות הדגל לבן שפחת רחל שם ואת

בשמות: (יח) ויתילדו על משפחותם. הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידתם כל א' וא' להתייחס על השבט: מך

נקבו בשמות: יח ואת כל־
העדה הקהילו באחד לחדש
השני ויתילדו על־משפחתם
לבית אבתם במספר שמות
מבן עשרים שנה ומעלה
לגלגלתם: יט כאשר צוה יהוה
את־משה ויפקדם במדבר סיני: ס
שני כ ויהיו בני־ראובן בכר ישראל
תולדתם למשפחתם לבית אבתם
במספר שמות לגלגלתם כל־זכר
מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא
צבא: כא פקדיהם למטה ראובן
ששה וארבעים אלף וחמש
מאות: פ כב לבני שמעון תולדתם
למשפחתם לבית אבתם פקדיו
במספר שמות לגלגלתם כל־זכר
מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא
צבא: כג פקדיהם למטה שמעון
תשעה וחמשים אלף ושלש
מאות: פ כד לבני גד תולדתם
למשפחתם לבית אבתם במספר
שמות מבן עשרים שנה ומעלה
כל יצא צבא: כה פקדיהם למטה גד

ב' ומ"ל וחד הקהילו · ט' מלאים בתורה · ד'. כל ספ' במדבר במ"ג בסר סיני · כ' בטעם בענין ר"ם סימן · כל אוריי כ"כ · כו"ל מ"ל שנ"ג חסר · ל' בענין לפי שחסר משבטו ל"ו אלפים ומאה במעשה זמרי · כ"ג בטעם בענין במ"א דאפרים

בשמהן: יח וית כל כנשתא
כנשו בחד לירחא תנינא
ואתיחסו על זרעיתהון
לבית אבהתהון במנין
שמהן מבר עשרין שנין
ולעילא לגולגלתהון:
יט כמא דפקיד יי ית משה
ומנינון במדברא דסיני:
כ והוו בני ראובן בוכרא
דישראל תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון
במנין שמהן לגולגלתהון
כל דכורא מבר עשרין
שנין ולעילא כל נפיק
חילא: כא מניניהון לשבטא
דראובן ארבעין ושתא
אלפין וחמש מאה:
כב לבני שמעון תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון
מנינוהי במנין שמהן
לגלגלתהון כל דכורא מבר
עשרין שנין ולעילא כל
נפיק חילא: כג מניניהון
לשבטא דשמעון חמשין
ותשע אלפין ותלת מאה:
כד לבני גד תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון
במנין שמהן מבר עשרין
שנין ולעילא כל נפיק חילא:
כה מניניהון לשבטא דגד

במשלי ס"ה א': ויפקדם ד' וסימן במדבר סיני. ויפקדם בבזק. ויפקדם בטלאים. ויפקדם למבן עשרים ד"ה: בכר ו' חסרים וסי' נמסר בסדר ויגש. סי' שבטים ראובן שמעון גד יהודה יששכר זבולן יוסף. מנשה. בנימן דן אשר נפתלי. וסי' רשי"ג הכ"ז סמ"ג רא"ת: מאות כלם מלאים במ"ג חסר וסי' ויהיו ימי ארם. ויחי למך. וישקל אברהם לעפרן: חלוף השבטים ראובן קדמאה ששה וארבעים אלף וחמש מאות. ראובן תנינא שלשה וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים. יהודה קדמאה ארבעה ושבעים אלף ושש מאות. תנינא ששה ושבעים אלף וחמש מאות. אפרים קדמאה ארבעים אלף וחמש מאות. תניינא שנים ושלשים אלף וחמש מאות. דן קדמאה שנים וששים אלף ושבע מאות. דן תניינא ארבעה וששים אלף וארבע מאות. שמעון קדמאה תשעה וחמשים אלף ושלש מאות. תניינא שנים ועשרים אלף ומאתים.

תולדות אהרן (ויתילדו על משפחותם. יבמות ד): לבני יהודה. סנהדרין ט: ובני יקרא. מכות כד:

ספורנו

אחד מהם ראש לבית אבתיו ולא יכחד ממנו יחס כל אחד ואחד: (יח) ויתילדו על משפחתם. מפני שהיה מנינם זה כדי שילאו בו לצבא המלחמה היתה הכונה לשמור יחוסם שזכות אבותם מסייעתם וכבר אמרו (בפרק י' יוחסין) אין בודקין אחר מי שנכתב באסטרטיא של מלך (פי' בחילות בית דוד) וזה כאמרם (שם) שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל: (כ) בכר ישראל. שלא נפל ממעלתו בדיני שמים מפני חשיבותו כענין ויהיו בני יעקב שנים עשר בני לאה בכור יעקב ראובן. אף

בעל הטורים

במדבר סיני. שנים דסמיכי בסוף פסוק ויפקדם במדבר סיני ביום צותו את ב"י להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני. לפי שבשביו נמנין היו מקריבין עליהם קרבנות כדי שלא ישלוט בהם דבר כדכתיב כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו: לבני שמעון לגלגלתם סלמ"ד עקומה למטה לפי שסלמ"ד שלו זמרי בן סלוא חטא ונפלו משבטו. וסלמ"ד הוא גבוה מכל האותיות כך חסר משבטו שלא העמיד לא מלך ולא שופט:

רמבן

בפקידת הכופר כי רחוק הוא אצלי שלא יזהר דוד במה שאמר הכתוב ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם ואם אולי טעה דוד למה לא עשה יואב שקלים והיה דבר המלך נתעב אצלו והוא אמר לו למה יבקש זאת אדני כי למה יהיה לאשמה על ישראל ולמה לא ימנם בשקלים שלא יחטא אבל כפי דעתי היה הקצף עליו בעבור שמנאם שלא לצורך כי לא היה יוצא למלחמה ולא עושה בהם דבר בעת ההיא רק לשמח לבו שמלך על עם רב והוא מאמר יואב ויוסף ה' אלהיך על העם כהם וכהם מאה פעמים ואדוני המלך למה חפץ בדבר הזה וראיתי במדבר סיני רבה ר' אליעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו שלא לצורך חסרו איזה זמן נמנו לצורך בימי משה ובדגלים ובחלוק הארץ שלא לצורך בימי דוד ויתכן עוד שנפרש ונאמר כי דוד צוה למנות כל איש ישראל רצונו לומר מבן שלש עשרה שנה ומעלה שהוא איש כי לא נזכר במנינו מבן עשרים שנה ומעלה בשקלים אבל אמר לכו ספרו את ישראל ואדעה את מספרם וזה היה ענשו כי הכתוב לא הרשה למנות רק מבן עשרים שנה ומעלה בשקלים ומפני שזה איננו מפורש בכתוב טעה בו כי חשב במה שאמר ולא יהיה בהם נגף שהוא בשקלים שהם כופר להם אבל יואב נתן לבו וחשש לדבר והכתוב מעורר לבי בזה במה שאמר ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר ה' להרבות את ישראל ככוכבי השמים יואב החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל היה נראה שמנין יואב היה למטה מבן עשרים והוא היה הקצף שאין ה' חפץ שיהו כל ישראל בגדר מנין שהוא ידכם ככוכבי השמים כאשר אמר אם תוכל לספור אותם וכו' והכתוב שאמר במנין ההוא ויהיו כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב אין ענינו שהיו יוצאי צבא בישראל אבל פתרונו שהיו בריאים וחזקים למלחמה הגיד כי לא מנה החולים והחלשים והזקנים מפני שהיה דבר המלך נתעב אצלו וזה ענין הגון מאד ועל דעת מדרש אגדה שהיה שם מנין ממש טעו כלם ולכך אמר לך מנה את ישראל וכתיב אחרי ספור את העם כי בתורה לא נזכרה בהם ספירה כלל כי טעם במספר שמות יגידו כל אחד שמותם בפקוד אותם בכופר:

(יח) ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני. יזכיר זריזות משה רבינו במצות השם כי ביום הדבור לקח את הנשיאים והקהיל כל העדה והתחיל לפקוד אותם אבל לא נשלם המנין ביום אחד ולכך חזר ואמר ויפקדם במדבר סיני להודיע שהיה במקום ההוא המנין לא ביום ההוא:

ויתילדו על משפחותם לבית אבותם. הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידת כל אחד ואחד להתיחס על השבט לשון רש"י. ואיננו נראה שיהיו צריכין להביא שטר ועדים על יחוסיהם לשבטיהם אבל ויתילדו שנמנו תולדותם למשפחותם לבית אבותם הטעם לומר כי כאשר צוה אותם משה כן מפי הקב"ה נקהלו כל העדה כלם אל פתח אהל מועד חוץ מערב רב אשר לא מבני ישראל המה כי נכרים היו בהם מיום שיצאו ממצרים והנה הביאו כל העדה איש שקלו ואמרו לפני משה והנשיאים אני פלוני נולדתי לפלוני ממשפחת פלוני שהיא לשבט ראובן וזולתו ומשה נותן שקלי כל שבט ושבט במקום מיוחד וידע מספר הפרט והכלל. ונראה בזה כי במנין השני שהוזכר במשפחות

חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים׃ פ כו לִבְנֵי יְהוּדָה
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ כז פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ פ כח לִבְנֵי
יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
כט פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
ל לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
לא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה זְבוּלֻן שִׁבְעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
לב לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
יֹצֵא צָבָא׃ לג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרָיִם
אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ
לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שְׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ לה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה
מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף
וּמָאתָיִם׃ פ לו לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ לז פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה
בִנְיָמִן חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ לח לִבְנֵי דָן
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ לט פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע
מֵאוֹת׃ פ מ לִבְנֵי אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר

כ׳ בטעם בענין גד דפקודים ודדגלים וסימן ג״ז גד זקף
כל דשבטים חסר במ״ד ר״ס ג״ס סימן
כל דשבטים חסר במ״ד ר״ס ג״ס סימן
כול׳ חסר במ״ב מ״ל
ד׳ מ״ל בענין
כל אוריית׳ חסר במ״ג
כו״ל חסר במ״ז מ״ל
כן כול׳ במ״ג כל יצא צבא מיבתא׳

אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית
מְאָה וְחַמְשִׁין׃ כו לִבְנֵי
יְהוּדָה תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן
שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
כז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה
שִׁבְעִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין
וְשִׁית מְאָה׃ כח לִבְנֵי
יִשָּׂשכָר תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק
חֵילָא׃ כט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דְיִשָּׂשכָר חַמְשִׁין וְאַרְבְּעִין
אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
ל לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
לא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן
חַמְשִׁין וּשְׁבַע אַלְפִין וְאַרְבַּע
מְאָה׃ לב לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי
אֶפְרַיִם תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
לג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם
אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק
חֵילָא׃ לה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין
וּמָאתָן׃ לו לִבְנֵי בִנְיָמִן
תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן
מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא
כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃ לז מִנְיָנֵיהוֹן
לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן תְּלָתִין
וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
לח לִבְנֵי דָן תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק
חֵילָא׃ לט מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא
דְדָן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין
וּשְׁבַע מְאָה׃ מ לִבְנֵי אָשֵׁר
תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר

מסורה

יששכר קדמאה ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות. תניינא ארבעה וששים אלף ושלש מאות. זבולן קדמאה שבעה וחמשים אלף וארבע מאות. תניינא ששים אלף וחמש מאות. מנשה קדמאה שנים ושלשים אלף ומאתים. תניינא שנים וחמשים אלף ושבע מאות. אשר קדמאה אחד וארבעים אלף וחמש מאות. אשר תניינא שלשה וחמשים אלף וארבע מאות. גד קדמאה חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשי׳. תניינא ארבעים אלף וחמש מאות. בנימן קדמאה חמשה ושלשים אלף וארבע מאות. תניינא חמשה וארבעים אלף ושש מאות. נפתלי קדמאה שלשה וחמשים אלף וארבע מאות. נפתלי תניינא חמשה וארבעים אלף

בעל הטורים

לבני יוסף לבני אפרים. ולא אמר לבני יוסף לאפרים. לפי שיוסף לא נשא במטת אביו משום כבוד מלכות לכן לא רצה למנותו בדגלים. ונקרא הדגל ע״ש בנו לכן אמר לבני אפרים כדרך שאומר בזוכן:

רמבן

כמשפחות לא אמר שם ויתילא ולא הזכיר במספר שמות לגלגלותם כי מעת שחטו לדגליהם נבדלו השבטים זה מזה ונודעו המשפחות לאיזה שבט המה ולא הוצרכו שם רק לדעת כמה משפחות בשבט והמשפחה תמנה אנשיה לגלגלותם לא במספר שמותם ולכן לא הוצרך להיות נשיאים במנין ההוא. ור״א אמר ויתילדו בקשו מתי נולדו בעבור חשבון עשרים שנה:

(לב) **לבני** יוסף לבני אפרים. הקדים אפרים למנשה ויחס יוסף עליו וכן למטה בדגלים כי היה בעל דגל והוא הבכור ואחיו משנהו כברכ׳ יעקב ועוד כי היו בני אפרים רבים מבני מנשה אבל במנין השני בערבות מואב הקדים מנשה כי היו בעת ההיא בני מנשה הרבים ולקחו נחלתם תחלה וכן בנשיאי הארץ הקדימו וייחס יוסף עליו אבל במרגלים הקדי׳ אפרי׳ אבל מהם

רשי

(מט) אך את מטה לוי לא תפקוד. (במדבר רבה כ"ב קכא) כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו. דבר אחר צפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמר אל יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל: (נ) ואתה הפקד את הלוים. כתרגומו מני לשון מנוי שררה על דבר שהוא

שְׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: מא פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אָשֵׁר אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ מב בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא: מג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה נַפְתָּלִי שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: פ מד אֵלֶּה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ אִישׁ־אֶחָד לְבֵית־אֲבֹתָיו הָיוּ: מה וַיִּהְיוּ כָּל־פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: מו וַיִּהְיוּ כָּל־הַפְּקֻדִים שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: מז וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבֹתָם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹכָם: פ מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: מט אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְאֶת־רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נ וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְעַל כָּל־כֵּלָיו וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ

עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק חֵילָא: מא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְאָשֵׁר אַרְבְּעִין וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: מב בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוֹלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא כֹּל נָפֵיק חֵילָא: מג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי חַמְשִׁין וּתְלָת אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה: מד אִלֵּין מִנְיָנַיָּא דִי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל תְּרֵי עֲשַׂר גֻּבְרִין גַּבְרָא חַד לְבֵית אֲבָהָתוֹהִי הֲווֹ: מה וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא כָּל נָפֵיק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל: מו וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנַיָּא שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין: מז וְלֵיוָאֵי לְשִׁבְטָא דַאֲבָהָתְהוֹן לָא אִתְמְנִיאוּ בֵּינֵיהוֹן: מח וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: מט בְּרַם יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי לָא תִמְנֵי וְיָת חוּשְׁבַּנְהוֹן לָא תְקַבֵּל בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נ וְאַתְּ מַנִּי יָת לֵיוָאֵי עַל מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְעַל כָּל מָנוֹהִי וְעַל כָּל דִּי לֵיהּ אִנּוּן

ל' כענין ושארא לבני דבני' הוו ליה ובנתא לא הוו ליה ושארא בנין ובנתין הוו לכון

כ"ל חסר וי"ו במ"א

ז' חסר וי בספ'

כולי' מלאים במ"א חסר ויליו יהוידע דמלכים

ג'

ד'

ב'

ד' בספרא

וארבע מאות: יצא כל ופרייתא חסר בס"ג וסי' הנה יוצא המימה. תנייגא והעתרתי. כחצת. ושש בנביאים וסי' ביהושע ריש סימן ר. וכל כתובי' דכוו' מ"ל במ"א יסימן והוא כחתן יצא: התפקדו ד' וסימן והלוים לא התפקדו בתוך בני ישראל. והלוים למטה אבתם כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. ובני ישראל התפקדו וכלכלו: מטה לוי ג' וסי' וגם את אחיך מטה לוי. ואת שם אהרן תכתב. אך את מטה לוי לא תפקד: הפקד ב' וסי' ואתה הפקד את הלוים. הפקד עליו רשע: ראשם י"ד וסימן ואת ראשם לא תשא. ופדויי ה' ישובון. והכת. וחפו ראשם. וחברו. חפו ראשם. ויכנע מדין לפני ישראל דגדעון. ויקרע יהושע שמלתיו. ויהי קול מעל לרקיע אשר. וממעל לרקיע אשר על. פארי פשתים יהיו על ראשם. העלו עפר על ראשם קדמאה דפסוק. שרקו ויניעו ראשם. שמע אלהינו כי היינו בוזה. יראני יניעון ראשם. וחד הורידו לארץ ראשן: על כל ועל כל ו' בספרא וסי' ואתה הפקד את הלוים ב' בו והעבירו תער על כל בשרם. וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל. האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף. והזה על האהל ועל.

בעל הטורים

בני נפתלי. בכולן אומר לבני לבד מנפתלי שהוא אומר בני לפי שבשבט נפתלי היו בנות יותר מבנים ולכך רמז בברכת נפתלי אי"ה "אילה "שלוחה "הנותן ר"ת אש"ה ובפיכך נפתם כתיב בכולן בני לפי שמתו האנשים ונתרבו הבנים ולכך לא אמר לבני: הפקד בנים במסורה. הפקד את הלוים ואידך הפקד עליו רשע וז"ש אין אדם נעשה שוטר מלמטה אא"כ נעשה רשע מלמעלה וזהו הפקד את הלוים שנעשו שוטרים הפקד עליו רשע:

אבן עזרא

זאת המעלה לבן שפחת לאה ואם תסתכל היטב אז תדע כי הראש הוא הדרום והזנב הוא הצפון ולא אוכל לפרש על כן ראובן בדרום כי הוא הראש ודן בצפון ודע כי לא היו גבורים בשבטים כשבט יהודה הנמשל לגור אריה וכשבט דן הנמשל כן בדברי משה על כן היו הם בראשונה ובאחרונה. והזכיר לגלגלותם בראובן גם בשמעון להורות על האחרים כי הכתוב אחז דרך קצרה: (מה) ופירוש ויהיו כל פקודי בני ישראל. שלא נפקדו רק מי שהוא מבן עשרים שנה ואחר כך ויהיו כל הפקודים בכללם: (מז) התפקדו. משני בניינים כי הוא בנין התפעל ועם בנין שלא נקרא שם פועלו: (מט) אך את מטה לוי. פי' לא התפקדו כי השם צוה כן: ואת ראשם לא תשא. כללם כאשר פירשתי: (נ) ואתה הפקד את הלוים

ספורנו

אף על פי שנפל ממנה בדיני אדם: (מד) אלה הפקודים. כל אחד מאלו נמנה על ידי משה ואהרן: (מה) ויהיו כל פקודי וגו' כל יוצא צבא בישראל. ולא יתר על בן ששים שלא הי' יוצא בצבא כמו שהזכירו ז"ל על יאיר בן מנשה וזולתו. ובלעדיהם עלה הסכום אל מה שכתב אח"כ: (מז) לא התפקדו. לא הופקדו על ידי הפוקדים ולא התפקדו מעצמם שלא הכינו עצמם כשאר העם להקהל ולהתיחס וזה היה קודם שיאמר האל יתברך למשה אך את מטה לוי לא תפקוד כי אמנם המתינו לראות מה יצוה ה' להם מאחר שלא הזכיר שבט לוי עם שאר השבטים כאמרו ואתכם יהיו איש איש למטה: (מט) אך את מטה לוי. אף על פי שאמרתי שאו את ראש כל עדת בני ישראל והלוים מכללם להיות נמנים גם הם מכל מקום הם נבדלים משאר עם ישראל לאשונה בענין המנין שלא יהיה מספר אישיהם ולא סכום כלם עם השאר: לא תפקוד. לא יהיה מספר אישיהם מבן כ' ולמעלה כמו שהיה מספר שאר העם: ואת ראשם לא תשא. כשתעשה סכום כל פקודי השבטים לא יכנס בו סכום שבט לוי: (נ) ואתה הפקד. שנים יהיו גבדלים

רמבן

ייחס יוסף על מנשה למטה יוסף למטה מנשה והנראה אלי על דרך אגדה כי בעבור הדבה שהביא יוסף על אחיו יחס עליו מוציא הדבה או שחלק כבוד לשניהם והיה די לאפרים בכבוד נשיאו:

(מה) ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבותם וגו' כל יוצא צבא בישראל. הוצרך הכתוב להגיד מספר הכלל לאחר שהגיד הפרטים כי נצטוה משה ואהרן שידעו מספר מפקד העם וידעו מספר כל שבט כי כן דרך המלכים במנותם את העם ולא הבינותי טעם המצוה הזאת למה צוה בה הקב"ה כי היה צורך שיתיחסו לשבטיהם בעבור הדגלים אבל ידיעת המספר לא ידעתי למה צוה שידעו אותו אולי להודיעם חסדו עליהם כי בשבעים נפש ירדו אבותיהם מצרימה ועתה הם כחול הים וכך וכך בני עשרים ואחרי כל דבר ומגפה ימנם להודיע כי הוא משגיא לגוים ימחץ וידיו תרפאנה וזהו שאמרו רבותינו מרוב חבתם מונה אותם כל שעה ועוד כי הבא לפני אבי כל הנביאים ואחיו קדוש ה' והוא נודע אליהם בשמו יהיה לו בדבר הזה זכות וחיים כי בא בסוד העם ונכתב בני ישראל וזכות הרבים במספרם וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה ואהרן כי ישימו עליהם עינם לטובה ויבקשו עליהם רחמים ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ולא ימעיט מספרכם והשקלים כופר על נפשותיכם. ובמדבר סיני רבה ראיתי כך במספר שמות לגלגלותם אמר לו הקב"ה למנותם בכבוד ובגדולה לכל אחד ואחד לא תהיה אומר לראש המשפחה כמה במשפחתך כמה בנים יש לך אלא כולהון יהון עוברים לפניך באימה ובכבוד ואתה מונה אותם הה"ד במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה לגולגלותם. ויתכן שנא' עוד כי היה זה כדרך שהמלכות עושה בבואם למלחמה כי עתה היו מזומנים ליכנס לארץ ולבא במלחמה עם מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ועם השאר כולם כמו שאמר נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי צבא המלחמה וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקיד עליו בערבות מואב במערכות המלחמה כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף. וזה טעם כל יוצא צבא בישראל כי המנין מפני צבא המלחמה ועוד שיחלק להם הארץ למספרם וידע כמה חבלים יפלו להם מן הארץ הנכבשת להם כי לולא דבר המרגלים היו נכנסים שם מיד:

(מז) והלוים למטה אבותם לא התפקדו בתוכם. הנה מתחלה ראה משה מדעתו שלא למנות הלוים מפני שנאמר לו ואתכם יהיו איש איש למטה וגו'. כי לכל המטות הנמנים יהיו נשיאיהם ובעבור שלא מנה מבני לוי נשיא לא מנה אותם והנה משה מסופק בענין הלוים ולא ידע מה יעשה להם וכאשר השלים כל הפקודים בפס ונשארו הלוים לבדם פירש לו הקב"ה שלא ימנה אותם בתוך בני ישראל וימנה אותם לבדם כי יפקידם על משכן העדות. ואמר פקוד את בני לוי שיפקדם הוא לבדו בלא הנשיאים והוא קרא אהרן שיהיה עמו כי הוא נשיא בשבט הזה. וכאשר היו נשיאי ישראל בשבטיהם

אבן עזרא

הלוים . באר למה לא התפקדו כי פקדת המשכן עליהם . על כן לא יצאו בצבא : משכן העדות . הוא אוהל מועד והמשכן לארון ששם העדות : ועל כל כליו . כמנורה והשולחן והמזבחות : ועל כל אשר לו . הם כלי הכלים : המה ישאו . הם הם הנושאים בנסוע המחנה והם המשרתים בחנותם וסביב המשכן יחנו : (נא) ובנסוע המשכן יורידו אותו . להסיר הבריחים והעמודים בחנותו הם יקימוהו: והזר . מבני לוי ואם הוא ישראל יומת ובית דין ימיתוהו : (נב) וטעם וחנו בני ישראל . כשיחנו בני ישראל : איש על מחנהו . הטעם כל שבט . וטעם איש על דגלו . שלא יתערב שבט דגל עם שבט דגל : (נג) והלוים יחנו סביב . פי' הכתוב למעלה למה יחנו סביב שלא יקרב אל המשכן אחד מעדת בני ישראל וימות וזה טעם ולא יהיה קצף כאשר שנגע בארון וכן כתוב ויחר אף ה' בעוזא . וטעם על עדת בני ישראל . אחד מעדתם וכן ויקבר בערי גלעד עיר בן אחוזות ורבים כמוהם : ושמרו הלוים . מצוה עליהם לשמור המשכן : (נד) ויעשו בני ישראל . שלא נגעו במשכן לעולם . וטעם אל משה ואל אהרן . בעבור כי אהרן ובניו ישימו משא הקהתים בכתף : (ב) באתת . סימנים היו בכל דגל ודגל וקדמונינו אמרו שהיה בדגל ראובן צורת אדם מכה דרש דודאים ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקב ובדגל אפרים צורת שור מטעם בכור שור ובדגל דן צורת נשר עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא : מנגד . רחוק : (ג) קדמה מזרחה . תחלת מזרח

תרגום אונקלוס

יִטְלוּן יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְאִנּוּן יְשַׁמְּשׁוּנֵיהּ וּסְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוֹן : נא וּבְמִטַּל מַשְׁכְּנָא יְפָרְקוּן יָתֵיהּ לֵיוָאֵי וּבְמִשְׁרֵי מַשְׁכְּנָא יְקִימוּן יָתֵיהּ לֵיוָאֵי וְחִילוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטִיל : נב וְיִשְׁרוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר עַל מַשְׁרוֹהִי וּגְבַר עַל טִקְסֵיהּ לְחֵילֵיהוֹן : נג וְלֵיוָאֵי יִשְׁרוֹן סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא וְלָא יְהֵי רוּגְזָא עַל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְּרוּן לֵיוָאֵי יָת מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא דְּסַהֲדוּתָא : נד וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ : א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר : ב גְּבַר עַל טִקְסֵיהּ בְּאָתְוָן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן יִשְׁרוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּקֳבֵיל סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכַּן זִמְנָא יִשְׁרוֹן : ג וְדִישְׁרוֹן קִידוּמָא מַדִּינְחָא טֵיקַס מַשְׁרִית יְהוּדָה לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי יְהוּדָה

מקרא

הֵמָּה יִשְׂאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם יְשָׁרְתֻהוּ וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ׃ נא וּבִנְסֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ נב וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם׃ נג וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף עַל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת׃ נד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ׃ פ

שלישי ב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ ב אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־מוֹעֵד יַחֲנוּ׃ ג וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־

ל' וחסר . ב' כל אל נדון . ל' · ב' א' מ"ל וא' חסר · י · פ · ח' מ"ל בתורה וי"ח בתורה · י"ב · פ · כ"ל חסר ו' במ"ב והחונם · דסמעון תכר ו' כחונים בגדרות מ"ל דמ"ל

יורידו ב' א' מלא וא' חסר וסימן ובנסע המשכן, מלא . עבדי ירידו חסר : הקרב ד' נמסר בסדר קרח גבי כל הקרב הקרב אל משכן ה' : העדות ח' מלאים נמסר בסדר אחרי מות : לאהל מועד ה' נמסר בסדר אחרי מות :

רשי

שהוא ממונה עליו כמו (אסתר ב) ויפקד המלך פקידים : (נא) יורידו אותו . כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ונושאין אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו : והזר הקרב . לעבודתם זו : יומת . בידי שמים : (נב) ואיש על דגלו . כמו שהדגלים סדורים בספר זה שלשה שבטים לכל דגל : (נג) ולא יהיה קצף . אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהיה קצף כמו שמצינו במעשה קרח (במדבר יז) כי יצא הקצף וגו' : (ב) באתת . כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחשן ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו . דבר אחר באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנא' (בראשית נ) ויעשו בניו לו כן כאשר צום יהודה ויששכר וזבולון ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעון וגד מן הדרום וכו' כדאיתא בתנחומא בסי' א"ה זו : מנגד . מרחוק מיל כמו שנאמר ביהושע (יהושע ג) אך רחוק יהי' ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת . ומשה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו : (ג) קדמה . לפנים הקרויה קדם

בעל הטורים

בעה"ט איש על דגלו באתת . שיעקב רמז להם מי יהיה ראש דגל שכל מי שדבר עמו לנוכח היה ראש דגל כמו ראובן בכורי אתה יהודה אתה יודוך . יוסף מאל אביך ויעזרך . דן לישועתך קויתי ה' : מנגד סביב לאהל . בגי' לאלפים אמה : סביב לאהל מועד יחנו והחנים . לומר כשם שחניתן למעלם ד' דגלים סביב כסא הכבוד כך היה למטה ד' דגלים סביב למשכן : וזהו איומה כנדגלות . וזהו ודגלו עלי אהבה שישראל ראו בשעת מתן תורה כדגלים של מעלה ונתאוו לאותם הדגלים וזהו ובשם אלהינו נדגל :

ספורנו

נבדלים מאמר העם בענין הפקידות כי להם בלבד תהיה פקודת הקדש: (נג) והלוים יחנו סביב . שלשים יהיו נבדלים מאמר העם בהגייתם שהם בלבד יחנו סביב למשכן והשאר

רמבן

כן יהיה נשיא הלוים בם ואולי זה טעם הנקוד על ואהרן כי לא היה הוא על פי ה' בפירוש ואחרי כן בפקודת הלוים על עבודתם ועל משאם קרא משה לנשיאי העדה שיהיו עמו כמו שנאמר אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל את הלוים כי נכון הוא שיסכימו כלם ויראו בתקון המשמרות וגם שם חזר ואמר במקום אחר אשר פקד משה ואהרן על פי ה' ביד משה שסבר רמז בנקוד כי אהרן היה עמו חובה שראה משה לעשות כן ונשיאי העדה רשות שקראם משה לנהוג בהם כבוד ובמסכת בכורות אמרו כי הנקודה על אהרן לרמוז שלא נמנה הוא במנין הלוים כלל :

(נג) והלוים יחנו סביב למשכן העדות ולא יהיה קצף . אע"פ שנאמר זה במשכן בהיותו בין הדגלים במדבר הוא מצוה לדורות גם במקדש כי מכאן תקנו המשמרות וטעם ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות שישמרו אותו בלילה וילכו סביב המשכן כמו שאמרו הכהנים שומרים מבפנים והלוים מבחוץ והם כלם כשומרים לראש המלך כך שנינו בברייתא של שלשים ושתים מדות מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר כיצד כו' כיוצא בו משפחות בני קהת יחנו וגו' משפחות בני הגרשוני יחנו על ירך המשכן ימה ונשיא בית אב למשפחות מררי על ירך המשכן יחנו צפונה אבל לא שמענו שצוהו הקב"ה שיעשה את בניו כ"ד משמרות והיכן שמענו אלה פקודתם לעבודתם לבא לבית ה' כמשפטם ביד אהרן אביהם למדנו שהיתה מצוה זו ביד משה ואהרן ושנינו עוד במסכת תמיד בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש ואמרו בגמרא שלה מנא הני מילי אמר אביי דאמר קרא והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש אהרן בחד מקום ובניו בשני מקומות וכו' כדאיתא התם . למדנו שהן מצות לדורות ואינם במשכן בלבד והפסוקים בדברי הימים מפורשים בענין המשמרות וכל התקון :

ב (ב) איש על דגלו באתת . כל דגל יהיה לו מפה צבועה תלויה בו צבע של זה לא כצבעו של זה צבע כל א' כעין אבנו הקבועה בחשן ומתוך כך כל אחד מכיר את דגלו לשון רש"י . וכתב ר"א סימנים היו בכל דגל וקדמונינו אמרו שהיה בדגל ראובן צורת אדם ומצויירים עליו דודאים . ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקב ובדגל אפרים צורת שור מטעם בכור שורו ובדגל דן צורת נשר עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא והיה אהל מועד בתוך האמצע ומחנה הלוים סביביו בתוך המחנות כענין שהוזכר בספר יצירה . והיכל קודש מכוון באמצע והנה הפאות תחלתן מן המזרח כמהלך השמש ואחריו הדרום ואחריו המערב ואחריו הצפון ושמו דגל יהודה במזרח כי הוא נוסע בראשונה שהוא הנגיד כמו שצוה ה' יהודה יעלה בתחלה וראובן בדרום לכבוד הבכורה והנה שני הדגלים הסמוכים היו ללאה עם בכור שפחתה הנולד על ברכיה ודגל אחד לבני רחל במערב ודגל בני השפחות בצפון אחרונים . ועוד ראיתי במדרש וכשם שברא הקב"ה ארבע רוחות בעולם כך סבב לכסאו ארבע חיות ולמעלה מכלן כסא הכבוד וכנגדן סדר הקב"ה הדגלים למשה אמר לו מזרח שממנו יוצא אור לעולם יהא כנגדו יהודה שהוא בעל מלוכה ועליו שבט יששכר שהוא בעל תורה ועליו מטה זבולן שהוא בעל עשירות שנא' דכתיב

רשי

קדם ואיזו זו רוח מזרחית והמערב קרוי אחור. (ט) ראשונה יסעו. כשרואין הענן מסתלק תוקעין הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן הלוים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן

עַמִּינָדָב׃ ד וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת׃ ה וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה
יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר
נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ ו וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ ז מַטֵּה זְבוּלֻן
וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־
חֵלֹן׃ ח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃
ט כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה
מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־
אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת לְצִבְאֹתָם
רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ׃ ס י דֶּגֶל מַחֲנֵה
רְאוּבֵן תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא
לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃
יא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ יב וְהַחוֹנִם
עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃
יג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃
יד וּמַטֵּה גָּד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד
אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל׃ טו וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ טז כָּל־
הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת
אֶלֶף וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם

ג' כ"כ סו"ף סימן
ג' ר"פ
ה' כ"כ (עמ"ס)
ג' כתיב ד' בכתבי' קדמאה דספר' דעואל ד"ל סימן

נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב׃
ד וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין
וְאַרְבְּעָה אַלְפִין וְשִׁית
מְאָה׃ ה וְדִישְׁרַן סָמְכִין
עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר
וְרַבָּא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל
בַּר צוּעָר׃ ו וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין וְאַרְבְּעָה
אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
ז שִׁבְטָא דִזְבוּלֻן וְרַבָּא לִבְנֵי
זְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר חֵלֹן׃
ח וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנוֹהִי חַמְשִׁין
וְשַׁבְעָא אַלְפִין וְאַרְבַּע
מְאָה׃ ט כָּל מִנְיָנַיָּא
לְמַשְׁרִית יְהוּדָה מְאָה
וּתְמָנַן וְשִׁתָּא אַלְפִין וְאַרְבַּע
מְאָה לְחֵילֵיהוֹן בְּקַדְמֵיתָא
נָטְלִין׃ י טִיקָס מַשְׁרִית
רְאוּבֵן דָּרוֹמָא לְחֵילֵיהוֹן
וְרַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר
בַּר שְׁדֵיאוּר׃ יא וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנוֹהִי אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
יב וְדִישְׁרַן סָמְכִין עֲלוֹהִי
שִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן וְרַבָּא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בַּר
צוּרִישַׁדָּי׃ יג וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְשַׁע
אַלְפִין וּתְלָת מְאָה׃
יד וְשִׁבְטָא דְגָד וְרַבָּא לִבְנֵי
גָד אֶלְיָסָף בַּר רְעוּאֵל׃
טו וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין
וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה
וְחַמְשִׁין׃ טז כָּל מִנְיָנַיָּא
לְמַשְׁרִית רְאוּבֵן מְאָה
וְחַמְשִׁין וְחָד אַלְפִין וְאַרְבַּע
מְאָה וְחַמְשִׁין לְחֵילֵיהוֹן

אבן עזרא

מזרח: (ד) ופקודיהם. או ופקודיו. אין הפרש ביניהם: (ח) החונים עליו. כמו עמו והם אחריו וקודם השלישי: (ט) ראשונה יסעו. הם יסעו בתחלה: (י) תימנה. מגזרת ימין: (טו) ושנים. תאר השם: ונסע

מטה זבולן ונשיא. חד מן י"ד זוגין מן ב"ב ראשי פסוקים לא נסבין וי"ו בריש תיבותא וכל קריאה נסבין וי"ו וסי' במס"ר ראשנה ^ וסי' במלכים א' סימן י"ח: והחונם ב' כתיב כן מלאים וי"ו וחסר יו"ד וסימן והחונם עליו מטה שמעון. והחונם בגררות (עמ"ס): כל הפקדים ג' בטעמא וסי' יר"א יהודה ראובן אפרים:

בעל הטורים

מטה זבולן. ולא אמר ומטה כדרך שאומר באחרים לפי שזבולן היה מפרנס יששכר וראיתי בתנחומא הטעם שלא אמר ומטה בזבולן כמ"ש בכולן ללמדך שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא ונותן לתוך פיו של יששכר לפיכך לא רצה הכתוב לעשות הפסק לו לומר ששכרו גדול כמותו. וכן הוא אומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר וכתיב כי בצל החכמה בצל הכסף לבן השוה בכל כמטה אחד וכאילו אמר יששכר מטה זבולן:

רמבן

דכתיב זבולן לחוף ימים ישכן כמו שנאמר כי שפע ימים יינקו יסעו בראשונה כמו שנאמר ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם. דרום טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין ממנו לעולם יהא כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה והתשובה מדה טובה ורחמיו של הקב"ה באין לעולם בשעה שעושין תשובה ועליו גד שהוא בעל גבורה ראובן בתשובה וגד בגבורה ושמעון באמצע לכפר עליו ושניים יסעו שהתשובה היא שניה לתורה. מערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וכנגדן אפרים ובנימין ומנשה ושכינה לעולם במערב בגבול בנימין שנאמר לבנימין אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו ושלשים יסעו נאה לתורה ולתשובה גבורה כדי שיתגבר אדם בתורה ויתגבר על יצרו. צפון משם החשך יוצא לעולם וכנגדו שבט דן למה שהוא החשיך העולם בע"ג שעשה ירבעם שנאמר את האחד נתן בדן ועליו שבט אשר להאיר את החשך שנאמר וטובל בשמן רגלו ועליו שבט נפתלי שהוא בעל ברכה לאחרונה יסעו שכל מי שעובד ע"ג הולך לאחור ולא לפנים ועוד דורשים שם כנגד ארבע מחנות המלאכים וכו' שם במדרש היה הכל בחכמה וכבוד וגדולה לישראל. ולכך יזכיר הכתוב בפרט:

(ד) **וטעם** וצבאו ופקודיהם וכל הפקודים למחנה יהודה. וכן כלם הם דברי ה' אל משה כמשך אל וידבר ה' אל משה ואל אהרן כי לא מנאו עתה פעם אחרת וכן טעם אלה פקודי בני ישראל בעבור שאמר כל פקודי המחנות לצבאותם והזכיר כל זה להודיע שמימי המנין ועד שנתקנו המחנות וסנו כן לדגליהם וכן נסעו לא נפקד מהם איש וזה מעשה נס שיהיו עשרים יום שלא ימות אחד מכל העם הגדול הזה:

השנוי בשם אבי הנשיא לבני גד. בעבור כי המנהג בלשון הקדש לשנות השמות בטעם שוה כמו זרח וצוחר מלשון כצמר צחר ונקרא דעואל שידע את האל רעואל ששם רעיון לבו באל כמו ולי מה יקרו רעיך אל בנתה לרעי מרחוק והיו קוראים האיש ההוא בשני השמות ולכך תזכרנו התורה בשניהם: ואלם

אבן עזרא

(יז) ונסע אהל מועד בתוך המחנות. הנזכרות כי הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה ובין דגל ראובן והקהתים נוסעים ועמהם אהרן ובניו בין דגל יהודה ובין דגל אפרים: כאשר יחנו כן יסעו. שב אל המחנות שהם ישראל לא אל מחנה הלוים כי יחנה דגל יהודה למזרח כי הגרשוני שהוא למערב המקדש ומררי בצפון יחדו יסעו:

(יז) על ידו. פאה ומקום וכן יד הירדן ויד תהיה לך: (לב) אלה פקודי בני ישראל. וכן נסעו. כאשר היו ביום שהתפקדו והנה בעשרים יום לא מת אחד מהם וזה דבר פלא

רשי

דן בצפון: (יז) ונסע אהל מועד. לאחר שני דגלים הללו: כאשר יחנו כן יסעו. כמו שפירשתי הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח הקבוע לו: על ידו. על מקומו ואין לשון יד זו יוצא ממשמעו. רוח של צדו קרויה על ידו הסמוכה לו לכל הושטת ידו אינ"שון אי"שא בלעז: (כ) ועליו. כתרגומו ודסמיכין עלוהי

וּשְׁנַיִם יִסָּעוּ׃ ס יז וְנָסַע אֹהֶל־ ג׳ ומ׳ שנים ושלשים
מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ
הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ אִישׁ ג׳ חסר
עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם׃ ס יח דֶּגֶל
מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה
וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד׃ יט וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃
כ וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי ג׳ ר״פ ואינון ז׳
מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
כא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ כב וּמַטֵּה
בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ כג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם כ״ל חסר במ״א
חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת׃ כד כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה ג׳ בטע׳ בענין
אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים סימן
וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ׃ ב׳ חטפה
ס כה דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן צָפֹנָה ח׳ בתורה ומ׳
לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר
בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ כו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃
כז וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר וְנָשִׂיא כ״ל כ״כ במ״א
לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃
כח וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃
כט וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי כל מטה ומטה ר״פ דענין בטפחא
נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ ל וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ לא כָּל־הַפְּקֻדִים ג׳ בטע׳ פשטא ר״ף סימן
לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף וְשִׁבְעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם׃ פ דן חסר לנכחותם
לב אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית
אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת ג׳ חסר
לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף

בִּתְנֵיְתָא נָטְלִין׃ יז וְנָטֵיל
מַשְׁכַּן זִמְנָא מַשְׁרִית לֵיוָאֵי
בְּגוֹ מַשְׁרִיָתָא כְּמָא דְשָׁרַן
כֵּן נָטְלִין גְּבַר עַל אַתְרֵיהּ
לְטִקְסֵיהוֹן׃ יח טֵיקַס
מַשְׁרִית אֶפְרַיִם לְחֵילֵיהוֹן
מַעַרְבָא וְרַבָּא לִבְנֵי אֶפְרַיִם
אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃
יט וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
כ וְדִסְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא
דִמְנַשֶּׁה וְרַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה
גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃
כא וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין
וּתְרֵין אַלְפִין וּמָאתָן׃
כב וְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן וְרַבָּא
לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר
גִּדְעוֹנִי׃ כג וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וְחַמְשָׁא
אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃
כד כָּל מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית
אֶפְרַיִם מְאָה וּתְמָנֵי אַלְפִין
וּמְאָה לְחֵילֵיהוֹן בִּתְלִיתֵיתָא
נָטְלִין׃ כה טֵיקַס מַשְׁרִית
דָן צִיפּוּנָא לְחֵילֵיהוֹן וְרַבָּא
לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בַּר
עַמִּישַׁדָּי׃ כו וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין
וּשְׁבַע מְאָה׃ כז וְדִישְׁרַן
סְמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְאָשֵׁר
וְרַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל
בַּר עָכְרָן׃ כח וְחֵילֵיהּ
וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַד
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
כט וְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי וְרַבָּא
לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר
עֵינָן׃ ל וְחֵילֵיהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן
חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין
וְאַרְבַּע מְאָה׃ לא כָּל
מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית דָן מְאָה
וְחַמְשִׁין וְשַׁבְעָא אַלְפִין וְשִׁית
מְאָה בְּבַתְרֵיתָא נָטְלִין
לְטִקְסֵיהוֹן׃ לב אִלֵּין מִנְיָנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן
כָּל מִנְיָנֵי מַשְׁרִיָתָא לְחֵילֵיהוֹן
שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין

ספורנו

והשאר יחנו איש על דגלו:
ב (יז) ונסע אהל מועד בתוך המחנות. בין שני הדגלים הנזכרים: כאשר יחנו. שכשיגיע מחנית כל הדגלים יהיה המשכן מוקם לגמרי באמצע כלם כי תיכף אחר דגל ראובן נסעו הקהתים נושאי המקדש שהוא עקר המועד כאמרו ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת. כאשר יחנו כן יהיו אז כלו באמצע כל המחנות

ושנים לי וחד שנים והוא חד מן ד׳ זוגין חד ש׳ וחד וש׳ וסי׳ נמסר במסרה רבתא: המחנת ג׳ חסר וסי׳ ונסע אהל מועד מחנה. כל פקודי המחנת. מאסף לכל המחנת: ועליו ד׳ וסימן מטת מנשה. ועליו חגור הרב מצמדת. ועליו כמבנה עיר. תשתחוו ועליו תקטירו. עדינא בן שיזא ראש לראובני. ויראו צדיקים וייראו. ועליו יציץ נזרו: ושלשים ב׳ וסימן תחתים שנים ושלשים. ושלשים יסעו: צפנת וצפנה ח׳ בהורה וחסר וסימן בריש סדר ויצא: לאחרנה ב׳ וסימן לאחרנה יסעו. עם שיהיו

תולדות אהרן

ונסע אהל מועד זבחים סא קיו מנחות לט (יומא מב): כאשר יחנו. מנחות סט (ערובין כב): דגל מחנה אפרים. זוכר מקן: ועליו מטה מנשה. מנחות לו:

בעל הטורים

דגל מחנה אפרים. הפסוק מתחיל בד׳ ומסיים בד׳ לפי שיעקב הקדים בד׳ מקומות אפרים לבני מנשה וכנגדו קדם בד׳ מקומות אפרים למנשה. בדגלים. ובנשיאים. ובקרבנות. ובשבטים: לאחרנה. שנים במס׳ לאחרונה יסעו. ואידך לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונה שעמלק היה מכרם שבט דן בעון פסל מיכה שעמהם. יהיה להם זכרון פ״פ כמן שנה הוא ניקח לנטר ובם:

רשי

עלוהי: (א) ואלה תולדות אהרן ומשה. ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו: ביום דבר ה׳ את משה. נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: (ד) על פני אהרן. בחייו: (ו) ושרתו אותו. ומהו השירות ושמרו את משמרתו לפי שמשירת המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנאמר (במדבר יח) אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלוים הללו מסייעין אותם זו היא השירות: (ז) ושמרו את משמרתו כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובלשון משנה כמו שנאמר בבגתן ותרש (מס׳ מגלה) והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן משמרות כהונה ולויה: (ח) ואת משמרת בני ישראל. שכלן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן שנא׳ (שם יח) כי שכר הוא לכם חלף

אבן עזרא

פלא: (לג) והלוים לא התפקדו. לבאר שלא נחשב אחד מהם עם הפקודים בנסעם: (לד) ויעשו בני ישראל. כל ימי המדבר: (א) ואלה תולדות אהרן ומשה. הטעם שלא הולידו בניהם ולא הוסיפו בקרוב מעשרה חדשים כאשר דבר ה׳ עם משה בהר סיני בעלותו להתכפר על מעשה העגל או נבחר שבט לוי ואמר השם למשה הקרב את מטה לוי גם פרשת ואני הנה לקחתי והאשר הוקם המשכן אמר השם פקוד את בני לוי והשכינה במשכן על כן כתב במדבר סיני והנה היו תולדות אהרן ומשה במדבר סיני כאשר היו בהר סיני רק חסרו שני בני אהרן על כן אמרתי כי הלוים לא נתנו כפר נפשם כי כן כתוב לכל העובר על הפקודים ויש אומרים כי לא פקדם משה טרם עשות המשכן רק ידע פקודיהם בדרך נבואה והכתוב יכחישם והוא כי תשא: (ג) המושחים. בשמן המשחה. שהיו כהנים גדולים ולא הניחו בנים גדולים או קטנים על כן חסר ממספר הלוים כי הגדולים יתכן שיולידו: (ד) על פני. פירשתי: (ו) לפני אהרן הכהן. שהוא נגיד השבט, ופירוש והעמדת הוא ושרתו וכן חי ה׳ אשר עמדתי לפניו: ואת משמרת כל העדה. בקרבנות: ואת

וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים׃ לג וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ לד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן
נָסָעוּ אִישׁ לְמִשְׁפְּחֹתָיו עַל־בֵּית ד׳ וחסר . י״ג
אֲבֹתָיו׃ רביעי פ ג א וְאֵלֶּה
תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר ז׳ מסר
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי׃
ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר ׀
נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃
ג אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן׃ ג׳ וחסר ד
ד וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי יְהוָה
בְּהַקְרִבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי יְהוָה י׳ חסר בלא
בְּמִדְבַּר סִינַי וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם
וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל־פְּנֵי
אַהֲרֹן אֲבִיהֶם׃ פ ה וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ו הַקְרֵב אֶת־ ד׳ וחד וסקרב
מַטֵּה לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי ג׳
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ׃ ז וְשָׁמְרוּ ג׳
אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת ג׳ : ד
כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד

וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃
לג וְלֵיוָאֵי לָא אִתְמְנִיאוּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
לד וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן שָׁרַן לְמַקְסֵיהוֹן וְכֵן נָטְלִין גְּבַר לְזַרְעִיתֵיהּ עַל בֵּית אֲבָהָתוֹהִי׃
א וְאִלֵּין תּוֹלְדַת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹמָא דְּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְּסִינָי׃
ב וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן בּוּכְרָא נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃
ג אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא דְּאִתְרַבִּיאוּ דְּאִתְקְרַב קֻרְבָּנְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא׃
ד וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא קֳדָם יְיָ בְּקָרוֹבֵיהוֹן אִישָּׁתָא נוּכְרֵיתָא קֳדָם יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְּסִינַי וּבְנִין לָא הֲווֹ לְהוֹן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל אַפֵּי אַהֲרֹן אֲבוּהוֹן׃
ה וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃
ו קָרֵיב יָת שִׁבְטָא דְּלֵוִי וּתְקִים יָתֵיהּ קֳדָם אַהֲרֹן כַּהֲנָא וִישַׁמְּשׁוּן יָתֵיהּ׃
ז וְיִטְּרוּן יָת מַטְּרַתֵּיהּ וְיָת מַטְּרַת כָּל כְּנִשְׁתָּא קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא לְמִפְלַח יָת

לאתרגה: התפקדו ד׳ וסי׳ נמסר לעיל בהאי סדרא: למשפחתיו ד׳ וסי׳ איש למשפחתיו על בית אבתיו. את העם בכה למשפחתיו: ויקרב את שבט בנימן. ואחיו למשפחתיו: על בית ועל בית י״ג וסי׳ אשר על בית יוסף. איש למשפחתיו על בית. קמתם על בית אבי. ויספדו ויבכו ויצמו. ויבאו אנשי יהודה. ויהי מספר הימים. ותאמר האשה התקועית. לא עליתם בפרצות. ולא אסתיר עוד פני. ותקטן עוד זאת בעיניך דד״ה. ויהי עזיהו המלך דד״ה. וישם יהוידע פקדות. ותשם אסתר את מרדכי. וכל מלכים וישעיה וירמיה ותרי עשר דכת׳ במי״א אל בית ואל בית: בהקרבם ב׳ חד חסר וחד מלא וסי׳ וימת נדב ואביהוא. דין חסר וחברו מלא ד׳ חסר בלישנהון וסי׳ נמסר בסדר ויקרא: ואת משמרת ג׳ וסי׳ ושמרו את משמרתו. ושמרו את כל כלי. וחברו ושמרו את משמרת דד״ה: הקרב ד׳ וסימן

בעל הטורים

לא התפקדו בתוך בני ישראל. יש תגין על הה״א לומר שבחמשה מקומות שנמנו ישראל לא התפקדו בתוכם: בני אהרן הבכור נדב. יש פסיק בין הבכור לנדב לומר שאינו חוזר על נדב כי נדב מת בלא בנים ואין נפקותא בבכורה שלו אלא תוזר על אהרן שהוא הבכור למשה:

תולדות אהרן ואלה תולדות אהרן ומשה. סנהדרין יט: ואלה שמות בני אהרן. סנהדרין יט זבחים יג: ובנים לא היו. יבמות סד:

רמבן

ג (א) ואלה תולדות אהרן ומשה וגו׳. ואינו מונה אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו: ביום דבר ה׳ את משה. נעשו אלו תולדות שלו שלמדו מה שלמד מפי הגבורה לשון רש״י; ואין ביום דבר ה׳ אל משה בהר סיני אלא לומר שהיו אלה תולדותם ביום שדבר השם אל משה בהר סיני ואמר כי מתו נדב ואביהוא ואין להם היום תולדות רק אלעזר ואיתמר. והזכיר זה לומר כי ביום דבר ה׳ אל משה בהר סיני נבחרו אלה למשחה אותם ולהיות להם משחתם לכהונת עולם ושאר השבט לא נלטוה בבחירתו עד עתה וטעם הזכיר תולדות אהרן ומשה במקום הזה כי כאשר הזכיר מספר כל ישראל לתולדותם לבית אבותם ורצה להזכיר תולדות שבט לוי התחיל בראשי השבט ההוא ועל דרך הפשט כי טעם תולדות אהרן ומשה לומר שהיו בני אהרן כהנים משוחים נבדלים מן השבט להיות קדש קדשים ותולדות משה משפחת העמרמי אשר יזכיר למטה כי אין בעמרמי זולתי בני משה נמנים בלוים וזה כענין שכתוב ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ובני משה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי והדרש סמכוהו מפני שלא פירש ואלה שמות בני משה כאשר עשה בבני אהרן לרמוז כי בני אהרן גם הם תולדות למשה מפני שלמדם תורה כי התורה תפרש ותרמוז:
(ד) על פני אהרן אביהם. בחייו לשון רש״י ואין הענין להגיד שכהנו בחיי אביהם

ספורנו

המחנות גם בעת המסע: (לג) והלוים לא התפקדו. גם בהיות כל שאר השבטים. כאשר צוה ה׳ את משה. באמרו ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל:
ג (א) ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה׳ את משה. בעת שהבדיל את שבט הלוי קנאם לשאת וקנאם לשרתו ולברך בשמו בכללם היו אז נדב ואביהוא: (ב) ואלה שמות בני אהרן. כל אחד מהם היה נחשב בשמו לא מצד מה שהוא בן אהרן בלבד: (ג) הכהנים המשוחים. ולא קרה כן לדורות כי אמנם לא נמשח אחריהם שום כהן הדיוט בחיי הכהן הגדול והטעם היה אשר מלא את ידם לכהן שהוצרכו אז המשיחה כי זולתה לא היו כהנים כלל בהיות שנולדו קודם שנבחר אהרן לכהן כמו שקרא לפנחס קודם שהרג את זמרי: (ד) בהקריבם אש זרה. שזו לבדה היתה בהם: ובנים לא היו להם. שאם היו להם בנים ממלאים מקומם היו יורשים המעלה הראויה לאביהם: ויכהן אלעזר ואיתמר. נתן להם מנוי ושררה במשכן במצות האל ית׳: על פני אהרן אביהם. בחיי אהרן היתה משיחת הבנים ומיתת קנאם ושררת קנאם שלא על פיו אע״פ שהיה כהן גדול וכל זה לא ימשיך לדורות כי לא תהיה משיחה לכהן הדיוט ולא יהיה לו מנוי אלא ע״פ כהן גדול בחייו: (ו) ושרתו אותו. כי עליו מוטלת משמרת הכל כאמרו אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש ואתה ובניך אתך תשאו את עון כהונתכם ובכן היתה עבודת הלוים שרות לכהן גדול בחלק המוטל עליו משמירת המשכן וכליו. ובשמירת הכהונה שלא יקרב זר המוטלת על אהרן ובניו בלבד: (ז) משמרת כל העדה לפני אהל מועד. לעבוד את עבודת המשכן לצרכי

אבן עזרא

(ח) ואת משמרת בני ישראל. שישמרו שלא יגע ישראלי אל המשכן: (ט) נתונם. לעולם או הם ובניהם העומדים תחתם: לאהרן ולבניו. הנמצאים ועומדים תחתיהם: מאת בני ישראל, להיותם מובדלים: (י) ואת אהרן ואת בניו. ובכלל בניו בני בניו תפקדם לתת פקודה לכל אחד והם ישמרו את כהנתם שלא יבואו לידי פסלות: והזר הקרב. לכהן להיות עם כהנתם ישראלי או לוי יומת ופרשת ואני הנה לקחתי גם היא דבקה כי יש בתורה פרשיות דבקות בטעם ואם הם מפורשות כמו ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה כן ויהי ביום דבר ה' אל משה: (יא) לקחתי. מעלה גדולה ללוים. בכור דבק אל פטר: והיו לי הלוים. מקודשים לי: (יג) כי לי כל בכור. והטעם כי גם הבכורים לי הם ביום הכותי טעמו זמן וכן רבים: לי יהיו טעמו לי הם ולי יהיו כי כל בכור מאדם יפדה וכן כל בכור הבהמה הטמאה: (טו) מבן חדש ומעלה. עד שוב המחברת או על קרוב מהמקום הראשון זה אל זה והמשכיל יבין: (יז) גרשון. כי הוא הבכור ובדברי הימים נמצא עם מ"ם תחת

אונקלוס

פולחן משכנא: ח ויטרון ית כל מני משכן זמנא וית מטרת בני ישראל למפלח ית פולחן משכנא: ט ותתן ית ליואי לאהרן ולבנוהי מסירין יהיבין אינון ליה מן בני ישראל: י וית אהרן וית בנוהי תמני ויטרון ית כהונתהון וחלוני דיקרב יתקטיל: יא ומליל יי עם משה למימר: יב ואנא הא קרבית ית ליואי מגו בני ישראל חלף כל בוכרא פתח ולדא מבני ישראל יהון משמשין קדמי ליואי: יג ארי דילי כל בוכרא ביומא דקטלית כל בוכרא בארעא דמצרים אקדשית קדמי כל בוכרא בישראל מאנשא עד בעירא דילי יהון אנא יי: יד ומליל יי עם משה במדברא דסיני למימר: טו מני ית בני לוי לבית אבהתהון לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמנינון: טז ומנא יתהון משה על מימרא דיי כמא דאתפקד: יז והוו אלין בני לוי בשמהתהון גרשון וקהת

מקרא

אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ ח וְשָׁמְרוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ ט וְנָתַתָּה אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ

יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יב וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל־בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃ יג כִּי לִי כָּל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ חמישי

יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר׃ טו פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם׃ טז וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה׃ יז וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְנֵי־לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשֹׁן וּקְהָת

ד׳ חסרים · סימן · כל אורי׳ מ״ג כמ״ו · כפא את ראש בני גרשון · ג׳ וכספי ואדני · ג׳ דואגא

רשי

חלף עבודתכם: (ט) נתונם המה לו. לעזרה: מאת בני ישראל. כמו מתוך בני ישראל כלומר משאר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום והוא נתנם לו שנאמר (שם יח) ואתנה את הלוים נתונים וגו': (י) ואת אהרן ואת בניו תפקוד. לשון פקידות ואינו לשון מנין: ושמרו את כהונתם. קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים: (יב) ואני הנה לקחתי. ואני מהיכן זכיתי בהם מתוך בני ישראל שיהיו ישראל שוכרים אותם לשירות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים תמורתם לפי שהיתה העבודה בבכורות וכשחטאו בעגל נפסלו והלוים שלא עבדו ע"ג נבחרו תחתיהם: (טו) מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל נפלים הוא נמנה ליקרא שומר משמרת הקדש א"ר יהודה בר' שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנאמר (שם כו) אשר ילדה אותה ללוי במצרים עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותה ונמנית בשבעים נפשות שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחת והיא השלימה את המנין. (ד"א מבן חדש ומעלה. לפי שבכורי ישראל נפדים מבן חדש ומעלה ובן לוי פודהו לפיכך נמנים הלוים מבן חדש ומעלה): (טז) על פי ה'. אמר משה לפני הקב"ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם א"ל הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הלך משה ועמד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמר על

מסורה

נמסר בסדר תצוה. הקרב ז' נמסר בסדר קרח: נתונם ב' חסר יו"ד וסימן נתונם נתונם המה לו מאת בני ישראל ב' בו. וא' מלא דמלא וסימן ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת דד"ה. ושארא נתנים כתיב: הקדשתי ח' וסי' כי לי כל בכור. וחברו כי לי כל בכור. הקדשתי את הכסף. הקדשתי את הבית הזה וחברו. ואת הבית אשר הקדשתי לשמי וחברו. ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי דד"ה: וחד בחרתי והקדשתי דד"ה. מאדם ועד בהמה. ד' וסי' וימח את כל היקום אשר. אמחה את האדם כי לי כל בכור. שהכה

תולדות אהרן כל בכור. בכורות ג': פטר רחם. שם מו: בישראל. בכורות ג: כי לי כל בכור. (מגלה עב): לי יהיו. שם ה: מבן חדש ומעלה. שם מע ערכין יח:

ספורנו

בגרכי העבודה שזה היה ראוי לעדת הסנהדרין לולא עון העגל: (ח) משמרת בני ישראל לעבוד את עבודת המשכן. לשאת ולשורר שזה היה ראוי לכל ישראל: (ט) נתונם נתונם המה לו. שתהיה כל עבודתם ע"פ אהרן ובניו לא זולתם: מאת בני ישראל. שיתחייבו לתת להם מעשר ראשון חלף עבודתם: (י) ושמרו את כהנתם. לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת שלא יקרבו הלוים: והזר הקרב לעבודת לויה או כהנה: (יב) תחת כל בכור. לפדיון: כי לי כל בכור. מקדם היתה העבודה בבכורות: (יג) ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל. אמנם במכת בכורות שהיו הבכורות ראויים לעונש בעון הדור מפני היותם היותר נכבדים ובהיותם בלתי ראויים להנצל ממכת מדינה כענין פן תספה בעון העיר. ואני הצלתים במה שהקדשתים לי בענין שיהיו אסורים להתעסק בעבודת הדיוט כמשפט כל הקדש שהוא אסור בגזה ועבודה ולמען יהיו מותרים בזה הוצרכתים פדיון כמשפט כל הקדש היוצא לחולין כאמרו וכל בכור בניך תפדה ולא בשביל זה הפדיון היו פטורים מן העבודה ועכשיו שחטאו מאסתים ולקחתי הלוים תחתיהם לפדיון והיו לי הלוים לעבודה: מאדם עד בהמה לי יהיו. מכאן ולהבא האדם לפדיון והבהמה לזבח: אני ה'. לא שניתי כשמאסתי הבכורות כי זה ההשתנות קרה לא מצדי אבל מצדם שחטאו וכן כשרציתי שיפדו הלוים את הבכורות בדור הזה ולא כן להבא כי אמנם בדור הזה הם ראויים לכך

רמבן

אביהם כי כל איש מבני אהרן הכהנים יכהן בחיי אביו רק בעבור שאמר הכהנים המשוחים שהיו גם הם ככהנים גדולים נמשחים כמוהו בחיין לא יעשה כן לדורות. והנכון כי על פני יחזור על הרחוק וימת נדב ואביהוא לפני ה' על פני אהרן אביהם בהקריבם אש זרה וכך נאמר בדברי הימים וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר וטעם לפני ה' שמתו בנס שבא מאתו וכן נאמר במרגלים במגפה לפני ה':
(י) וטעם וידבר ה' אל משה במדבר סיני. בעבור שהזכיר ביום דבר ה' אל משה בהר סיני חזר ואמר כי לא היתה צוואת הפקידה של הלוים בהר סיני כי בחירת תולדות בני אהרן לבדם היתה בהר סיני ביום צוותו על מעשה המשכן אבל הלוים לא נצטוו בבחירתם בהר סיני רק במדבר סיני באהל מועד כמו המצוה הנזכרת בבני ישראל. והנה לא היו שבט הלוים כשאר השבטים כי מבן חדש ומעלה לא היו רק עשרים ושנים אלף ומבן שלשים שנה כלם שמונת אלפים והנה לא יגיעו מבן עשרים שנה ומעלה לחצי שבט מישראל הפחות שבכלם ועדיין לא נשאו הארון שהיתה הקדושה מכלה בהם וזה תמיה איך לא יהיו עבדיו וחסידיו ברוכי ה' כשאר כל העם ואני חושב שזה חזוק למה שאמרו רבותינו כי שבטו של לוי לא היו בשעבוד מלאכת מצרים ובעבודת

רשי

על פי ה׳: (כא) לגרשון משפחת הלבני. כלומר לגרשון היו הפקודים משפחת הלבני ומשפחת השמעי פקודיהם כך וכך: (כה) המשכן. יריעות התחתונות: והאהל יריעות עזים העשויות לגג: מכסהו. עורות אילים והתחשים: ומסך פתח. הוא וילון: (כו) ואת מיתריו. של משכן והאהל ולא של חצר: (כט) משפחת בני קהת יחנו תימנה. והסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה אוי לרשע ואוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח ועדתו שנמשכו עמהם במחלוקתם:

אבן עזרא

תחת ט״ן: (כא) לגרשון משפחת הלבני. פירושו אלה שתי המשפחות מספרם כך: (כג) אחרי המשכן. כמו אחורי וכן אחור וקדם: וימה. בעבור שהוא הים הגדול הספרדי בארץ ישראל לפאת מערב: (כה) המשכן. הם עשר יריעות: והאהל. עשתי עשרה יריעות: מכסהו ומכסה. מכסהו בכלל: (כו) אשר על המשכן. שהוא בפנים החצר: ועל המזבח. שהוא חוץ למשכן. וטעם סביב. שאין שם מקום אחר כפרץ שאין שם מסך: לכל עבודתו. עוד אפרשנו: (כח) משמרת הקדש. הוא הארון ונקרא קדש כנגד המשכן כאשר פירשתי: (כט) תימנה. ובעבור שבני קהת נכבדים מכל בני לוי הושם קהת בימין כי הוא נכבד מהשמאל ומהאחור ואין אחר מזרח נכבד ממנו ובעבור שהיה גרשון בכור לוי יש לו מעלה גדולה על מררי כי הוא נשא את הקדש כנגד משא מררי על כן חנה גרשון במערב כמו דגל אפרים ומררי בצפון כדגל דן שהוא בכור השפחה והנה הקהתים מצד דגל ראובן על כן התחבר קרח עם דתן ואבירם ועוד אפרשנו

ומררי: יח ואלה שמות בני-
גרשון למשפחתם לבני ושמעי:
יט ובני קהת למשפחתם עמרם
ויצהר חברון ועזיאל: כ ובני
מררי למשפחתם מחלי ומושי
אלה הם משפחת הלוי לבית
אבתם: כא לגרשון משפחת
הלבני ומשפחת השמעי אלה
הם משפחת הגרשני: כב פקדיהם
במספר כל-זכר מבן-חדש
ומעלה פקדיהם שבעת אלפים
וחמש מאות: כג משפחת
הגרשני אחרי המשכן יחנו ימה:
כד ונשיא בית-אב לגרשני אליסף
בן-לאל: כה ומשמרת בני-
גרשון באהל מועד המשכן
והאהל מכסהו ומסך פתח אהל
מועד: כו וקלעי החצר ואת-
מסך פתח החצר אשר על-
המשכן ועל-המזבח סביב ואת
מיתריו לכל עבדתו: ס כז ולקהת
משפחת העמרמי ומשפחת
היצהרי ומשפחת החברני
ומשפחת העזיאלי אלה הם
משפחת הקהתי: כח במספר
כל-זכר מבן-חדש ומעלה
שמנת אלפים ושש מאות שמרי
משמרת הקדש: כט משפחת
בני-קהת יחנו על ירך המשכן
תימנה: ל ונשיא בית-אב
למשפחת הקהתי אליצפן בן-

ט׳ פסוק דמיין בשמהתהון ומתחלפים באלפיהון
קדמא אזלא הם בתביר תניין אזלא הם זוקף והוא חד מן זוגין דחד
נח״י וס׳ קמ״ר
תולדות אהרן · הלוי כתיב גמסים גם:
י״א ול׳ שום כה כר גם
ל׳ וחד ומכסה ואהל
ל׳ קדמא נסי׳ ו׳ בתרא קמי׳
פ
י״א כלום׳
סימן

ומררי: יח ואלין שמהת
בני גרשון לזרעיתהון
לבני ושמעי: יט ובני קהת
לזרעיתהון עמרם ויצהר
חברון ועזיאל: כ ובני
מררי לזרעיתהון מחלי
ומושי אלין אינון זרעית
ליואי לבית אבהתהון:
כא לגרשון זרעית לבני
וזרעית שמעי אלין זרעית
גרשון: כב מניניהון במנין
כל דכורא מבר ירחא
ולעילא מניניהון שבעא
אלפין וחמש מאה:
כג זרעית גרשון אחורי
משכנא ישרון מערבא:
כד ורב בית אבא לבית
גרשון אליסף בר לאל:
כה ומטרת בני גרשון
במשכן זמנא משכנא
ופרסא חופאה ופרסא
דתרע משכן זמנא:
כו וסרדי דדרתא וית
פרסא דתרע דרתא דעל
משכנא ועל מדבחא
סחור סחור וית אטונוהי
לכל פולחניה: כז ולקהת
זרעית עמרם וזרעית יצהר
וזרעית חברון וזרעית
עזיאל אלין אינון זרעית
קהת: כח במנין כל
דכורא מבר ירחא ולעילא
תמניא אלפין ושית מאה
נטרי מטרתא דקודשא.
כט זרעית בני קהת ישרון
על צדא דמשכנא
דרומא: ל ורב בית אבא
לזרעית קהת אליצפן בר

בכורי מצרים: משפחת י״א בליש׳ וסימן ואחר נפצו ל׳ מ״ל בתורה. זאת עבודת משפחת הגרשני לעבד ולמשא. הגרשני דאחרי המשכן ונשיא בית אב דקהתי. וחבר דמררי. אל תכריתו את שבט. ותקרבנה בנות צלפחד. והעולה על רוחכם. והיה אשר לא יעלה. הבו לה׳ משפחת עמים. הבו לה׳ דתהלות. וכל כל וכל אלה וכל בני דבג׳ משפחות במ״ב למשפחת וסימן ויקרבו ראשי האבות למשפחת: וילך אבימלך בן ירבעל וכל סידרא תליתאה דד״ה סן ואהרן ובניו עד והיו בני אולם דכוו׳ משפחת במ״ב משפחות וסימן וממשפחות בני קהת. ואחיהם לכל משפחות יששכר. וכל תורת כהנים ויהושע דכוו׳ משפחות. במ״ד משפחת וסי׳ וכי תשיג יד גר. ויקרב את משפחת יהודה ג׳ בפסו׳: לאל י״א וסימן באיוב סי׳ י״א:

רמבן

ובפעודת פרך והנה ישראל אשר מרדו המצריים את חייהם בעבודה קשה כדי למעטם היה הקב״ה מרבה אותם כנגד גזרת מצרים כמו שאמר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ וכאשר נאמר עוד בגזרת אם בן הוא והמיתן אותו וירב העם ויעצמו מאד כי היה הקב״ה אומר נראה דבר מי יקום ממני או מהם אבל שבט לוי היו פרים ורבים כדרך כל הארץ ולא עלו למעלה כשאר השבטים ואולי היה זה מכעס הוקן עליהם כי שמעון שהוא עכשיו מרובה באוכלוסין נתמעט בכניסתו לארץ בעשרים ושנים אלף ולוי שהוא שבט חסידיו לא נתמעט במגפה:

לא החל הכתוב במשמרת הלוים מן המזרח כאשר עשה בדגלים מפני שאין שם משמרת ללוים רק לאהרן ובניו הכהנים ולמשה שהוא כאן הכהנים והחל מן המערב שהוא מעמד כנגד המזרח אבל שם בדרום שהוא נכבד ממנו בני קהת שהם הנכבדים בלוים ונתן להם הארון והקדש ובמערב שם בני גרשון שהוא

אבן עזרא

אפרשנו: (לא) והמזבחות. שניהם: וכלי הקדש אשר ישרתו בהם. הם כלי המנורה והשלחן והמזבחות ורבים הטתבשו בפי' והמסך וכל עבודתו והאמת ברורה שהוא מסך פתח אהל מועד וכל עבודתו מיתריו: (לב) ונשיא נשיאי הלוי. שהם שלשה גם מלת נשיאי הלוי מוסכת עלמה ואחרת עמה כמו לא רבים יחכמו וכן הוא נשיאי פקודת שומרי משמרת הקדש והטעם כי אלו שלשה פקידים על השומרים שהם הלוים ויתכן היות לפונה מגזרת לפנת לירחיך ופנין לצדיק כי אין בנגב שום דבר: (לח) קדמה מזרחה. הוא מזרחה שמש במקום התחברות העגלות והנה במזרח אהל משה ואהל אהרן ואהל בניו ובני בניו וכל ביתם והזר הקרב אל מקום הקדש והנה כל הלוים סביבות המשכן לשמור אותו שנים ועשרים אלף בכלל וכשאתה מחבר הפרטים תמצא שיותירו שלש מאות וי"א כי הכתוב אחז דרך קצרה להזכיר האלפים ועזב המאות וזה לא יתכן בעבור מספר העודפים שהם פחותים. משלש מאות והאמת דברי הקבלה אין בכור מפקיע בכור ויהיה פי' הפסוק כל פקודי הלוי חוץ מהבכורים. ויהודה הפרסי דקדק להביא ראיה מהמספר כי בכורי הלוים הם חלק משלשה ושבעים מהלוים וכשאתה לוקח במספר הזה מפקודי ישראל ואחר כן תקח כמספר פקודי הלוים הבאי' לצבא כנגד פקודי הלוי מבן חדש יהיו קרובים ולא אמר כלום כי ישראל נפקדו מבן עשרים שנה ואין קצב אחרת והלוים נפקדו מבן שלשים ועד בן חמשים ויש ביניהם הפרש גדול רק נסמוך על דברי הקבלה: (מ) פקוד כל בכור זכר. הנה זכר שם התאר: (מא) ואת בהמת הלוים. שלא יפסידו הלוים ובכור כל בהמה גם

רשי

(לא) והמסך. הוא הפרכת שאף היא קרויה פרכת המסך: (לב) ונשיא נשיאי הלוי. ממונה על כלם. ועל מה היא נשיאותו פקודת שומרי משמרת על ידו היה פקודת כולם: (לח) משה ואהרן ובניו. וסמוכין להם דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולון טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנאמר (תהלים ס') יהודה מחוקקי (ד"ה א' י"ב) ומבני יששכר יודעי בינה וגומר מאתים ראשי סנהדראות (שופטים ה) ומזבולן מושכים בשבט סופר: (לט) אשר פקד משה ואהרן. נקוד על ואהרן לומר שלא היה במנין הלוים (בכורות ד): שנים ועשרים אלף. ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים. בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות. בני קהת שמונת אלפים ושש מאות. בני מררי ששת אלפים ומאתים. הרי עשרים ושנים אלף ושלש מאות. ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על המנין לפדיון אמרו רבותינו במסכת בכורות (בכורות ה) אותן שלש מאות לוים בכורות היו ודים שיפקיעו עצמם מן הפדיון: (מ) פקד כל בכור זכר מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל ספק

תורה

עזיאל: לא ומשמרתם הארן והשלחן והמנרה והמזבחת וכלי הקדש אשר ישרתו בהם והמסך וכל עבדתו: לב ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן־אהרן הכהן פקדת שמרי משמרת הקדש: לג למררי משפחת המחלי ומשפחת המושי אלה הם משפחת מררי: לד ופקדיהם במספר כל־זכר מבן־חדש ומעלה ששת אלפים ומאתים: לה ונשיא בית־אב למשפחת מררי צוריאל בן־אביחיל על ירך המשכן יחנו צפנה: לו ופקדת משמרת בני מררי קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל־כליו וכל עבדתו: לז ועמדי החצר סביב ואדניהם ויתדתם ומיתריהם: לח והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל־מועד ׀ מזרחה משה ׀ ואהרן ובניו שמרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל והזר הקרב יומת: לט כל־פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן על־פי יהוה למשפחתם כל־זכר מבן־חדש ומעלה שנים ועשרים אלף:

ששי ס מ ויאמר יהוה אל־משה פקד כל־בכר זכר לבני ישראל מבן־חדש ומעלה ושא את מספר שמתם: מא ולקחת את־הלוים לי אני יהוה תחת כל־בכר בבני ישראל ואת בהמת הלוים תחת כל־בכור בבהמת בני ישראל: מב ויפקד משה כאשר

(ב'. כל אורי' חסר כ"ן מ"ל; כול' מלי' במ"א; ל' ר"פ; ד'. דקמ"ס תימנה דמררי לגוגס; ב' באורי' ודין חסר; כול' כ"כ במ"ב; ג'; י' נקודות בתורה; מ' בטעם בסיפ'; ו' וחסר; ג'; כ' כסו'; ג')

תרגום אונקלוס

עזיאל: לא ומטרתהון ארונא ופתורא ומנרתא ומדבחיא ומני קודשא דישמשון בהון ופרסא וכל פולחניה: לב ואמרכלא דממנא על רברבי ליואי אלעזר בר אהרן כהנא דמתחות ידוהי ממנן נטרי מטרת קודשא: לג למררי זרעית מחלי וזרעית מושי אלין אינון זרעית מררי: לד ומנייניהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעילא שתא אלפין ומאתן: לה ורב בית אבא לזרעית מררי צוריאל בר אביחיל על צדא דמשכנא ישרון ציפונא: לו ודמסיר למיטר בני מררי דפי משכנא ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי וכל מנוהי וכל פולחניה: לז ועמודי דרתא סחור סחור וסמכיהון וסכיהון ואטוניהון: לח ודישרן קדם משכנא קידומא קדם משכן זמנא מדינחא משה ואהרן ובנוהי נטרין מטרת מקדשא למטרת בני ישראל וחילוני דיקרב יתקטיל: לט כל מנייני ליואי דמנא משה ואהרן על מימרא דיי לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא עשרין ותרין אלפין: מ ואמר יי למשה מני כל בוכריא דכריא לבני ישראל מבר ירחא ולעילא וקבל ית מנין שמהתהון: מא ותקריב ית ליואי קדמי אנא יי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא דליואי חלף כל בוכרא בבעירא דבני ישראל: מב ומנא משה כמא דפקיד

בעל הטורים

והחנים לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן. יש פסיק בין משה לאהרן לומר משה במקום אחד לבד ואהרן ובניו במקום אחד לבד: ושא. ג' ושא את מספר שמותם. ושא עיניך ימה וצפונה. ואידך ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאתי. שהיה דוד מתפלל על שנשא מספר בני ישראל. וזה ושא את מספר שמותם והמתפלל צריך שיתן עיניו למטה וזהו ושא עיניך ימה שיתן עיניו למטה ולא ירים עיניו למעלה:

מסורה

למררי משפחת המחלי חד מן י"א פסוקין בתורה רישיהון וסופיהון חד וסי' ואברהם בן תשעים שנה ותשע. כל רמש אשר הוא חי. והלחת מעשה אלהים המה. והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל. בסכות תשבו שבעת ימים. למררי משפחת המחלי. והלוים יסמכו את ידיהם. ונפש אדם ששה עשר אלף. ומקנה רב היה. ויאיר בן מנשה הלך. ה' לפניך הוא עבר לפניך ונמסר גם בסדר צו: ואהרן י' נקודות בתורה וסימן וביני"ך. ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך. ובקומיה ותשקין את אביהן קדמאה. אלי"ו איה שרה אשתך. וישקהו וירץ עשו לקראתו. א"ת וילכו אחיו לרעות. ואהר"ן. כל פקודי הלוים: רחק"ה ובדרך רחקי"ה לכם אש"ר. ונירם אבד חשבון. ועשרו"ן עשרון לכבש דתגא. לנ"ו ולבנינ"ו ע"ד. הנסתרת לה'. וד' בנביאים וסי' יצ"א. ויאמר אל המלך אל יחשב. ההיכ"ל. מהארץ עד מעל הפתח. המ"ה יצרי פסל כלם תהו. מהקצוע"ת. בארבע מקצעות החצר. וחד בכתובים לולא האמנתי לראות בטוב הוי"ו נקודה מלרע: ויאמר ה' מ' בטעמא בפרשתא וסימן פקד כל בכר זכר. אספה לי שבעים איש. פתאם. ירק ירק בפניה. השב את מטה אהרן. בארצם לא תנחל והוקע אותם. עשה לך. קח לך: בכר. י' חסר וסימן נמסר

תולדות אהרן

תולדות אהרן והמנרה והמזבחות. חגיגה כו: ונשיא נשיאי אלוי. (שבת יב): והחנים לפני המשכן. ערכין יא תמיד כו: פקד כל בכור זכר. בכורות ד:

שכן נפלים: (מה) ואת בהמת הלוים וגו'. לא פדו בהמת הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל. תדע שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים בבהמה: (מו) ואת פדויי השלשה וגומר. ואת הבכורות הצריכין להפדות בהם אלו שלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם יתרים על הלוים מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת כך היא מכירתו של יוסף עשרים כסף שהיה בכורה של רחל: (מט) העדפים על פדויי הלוים. על אותן שפדו הלוים בגופם: (נ) חמשה וששים ושלש מאות ואלף. כך סכום החשבון חמשת שקלים לגלגלת. למאתים בכורות אלף שקל. לשבעים בכורות שלש מאות וחמשים שקל. לשלשה בכורות חמשה עשר שקל. (במדבר רבה סנהדרין יז) אמר כיצד אעשה בכור שאומר לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוים. מה עשה הביא שנים ועשרים אלף פתקין וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעים ושלשה פתקין כתב עליהן ה' שקלים. בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם לפי הגורל: (ב) נשא את ראש וגו'. מנה מהם את הראויין לעבודת משא והם מבן שלשים ועד בן חמשים שנה. והפחות משלשים לא נתמלא כחו מכאן אמרו בן שלשים לכח. והיותר על בן חמשים

כחו

צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר
בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ מג וַיְהִי כָל־בְּכוֹר
זָכָר בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן־חֹדֶשׁ
וָמַעְלָה לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים
אֶלֶף שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם׃ פ
מד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
מה קַח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־
בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֶּהֱמַת
הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ־לִי
הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה׃ מו וְאֵת פְּדוּיֵי
הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתָיִם
הָעֹדְפִים עַל־הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ מז וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת
חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח עֶשְׂרִים גֵּרָה
הַשָּׁקֶל׃ מח וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו פְּדוּיֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם׃
מט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֵת כֶּסֶף הַפִּדְיוֹם
מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם׃
נ מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח
אֶת־הַכָּסֶף חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ
מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
נא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף הַפְּדֻיִם
הפדוים ק' לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל־פִּי
יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ שביעי פ ד א וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃
ב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ
בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃
ג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא

כול' חסר במ"א
י"ב ר"פ
כול' מ"ל במ"ו חסר
ג' וכענין
ל'
ב' ומ"ל
ב' קמץ ואינון מן ט"ו זוגין מן ב' ב' קמץ
ל' ומ"ל
י"ב
כל לישנא חסר במ"א כול' כ"ב במ"ב לבית אבותם למשפחותם
ט'

יְתֵיהּ יָת כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ מג וַהֲווֹ כָל
בּוּכְרַיָּא דִּכְרַיָּא בְּמִנְיַן
שְׁמָהָן מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵילָא
לְמִנְיָנֵיהוֹן עַשְׂרִין וּתְרֵין
אַלְפִין מָאתָן וְשַׁבְעִין
וּתְלָתָא׃ מד וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ מה קָרֵיב יָת
לֵיוָאֵי חֲלָף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְיָת בְּעִירָא דְלֵיוָאֵי
חֲלָף בְּעִירְהוֹן וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין
קֳדָמַי לֵיוָאֵי אֲנָא יְיָ׃
מו וְיָת פּוּרְקַן מָאתָן וְשַׁבְעִין
וּתְלָתָא דְּיַתִּירִין עַל לֵיוָאֵי
מִבּוּכְרַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
מז וְתִסַּב חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ סִלְעִין
לְגֻלְגַּלְתָּא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תִּסַּב עַשְׂרִין מָעִין
סִלְעָא׃ מח וְתִתֵּן כַּסְפָּא
לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי פּוּרְקַן
דְּיַתִּירִין בְּהוֹן׃ מט וּנְסֵיב
מֹשֶׁה יָת כְּסַף פּוּרְקָנְהוֹן
מִן דְּיַתִּירִין עַל פְּרִיקֵי
לֵיוָאֵי׃ נ מִן בּוּכְרָא דִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל נְסֵיב יָת כַּסְפָּא
אֲלַף וּתְלָת מְאָה וְשִׁתִּין
וַחֲמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא׃ נא וִיהַב מֹשֶׁה יָת
כְּסַף פְּרִיקַיָּא לְאַהֲרֹן
וְלִבְנוֹהִי עַל מֵימְרָא דַיְיָ
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם
אַהֲרֹן לְמֵימָר׃ ב קַבִּילוּ יָת
חוּשְׁבַּן בְּנֵי קְהָת מִגּוֹ בְּנֵי
לֵוִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן׃ ג מִבַּר תְּלָתִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין
שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא

גם הוא לשם: (מה) קח את הלוים. פעם אחרת כאילו אמר כאשר תקח את הלוים יהיו העודפים פדוים ונסמכה מלת פדויי אל המספר וכמוהו רבים יש מכחישים אמרו מזה נלמוד כי פדיון כל בכור חמשת שקלים ואינה ראיה כי זאת מצוה בפני עצמה והאמת דברי קבלה: (מט) הפדיום. במ"ם תחת נו"ן כמו גרשון: (ב) נשא את ראש בני קהת. בתחלה בעבור משה ואהרן: (ג) מבן שלשים שנה. קרוב מארבעה שבועות בן חמשי' שבעה שבועות כי אז יחסר כח הגוף: מלאכה באהל מועד.

מלאכת

בסדר ויגש: קח י"ב ראשי פסוקים וסימן קח נא את ברכתי אשר הובאת. קח את אהרן. קח את הלוים תחת כל בכור. קח מאתם והיו לעבד. קח את הלוים מתוך בני ישראל. קח את המטה. קח את אלעזר. קח את האזור בידך. קח בידך אבנים גדלות. קח לך מגלת ספר. קח נא ספיו תורה. קח בגדו כי ערב זר. בתרא דמשלי. תקח ב' זקפין קמצין וסי' ולקחת חמשת. ומהם עוד תקח ואינון חד מן י"ו זוגין מן ב"ב קמצין וסי' נמסר בריש ספר במדבר סיני: העדפים ג' וחסר וי"ו וסימן ואת פדויי השלשה. ונתתה הכסף לאהרן ושלאחריו ויקח משה את כסף הפדיום: ואלף ב' וסימן ושלש מאות ואלף בשקל הקדש זהב דרכמונים שש מאות ואלף: וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"ב נמסר בריש סדר חקת התורה.

תולדות אהרן קח את הלוים. שם ד: ואת בהמת הלוים. שם: והיו לי. שם: ולקחת חמשת. סנהדרין יז: מבן שלשים שנה. חולין כד:

רמבן

שהוא הבכור ונתן להם המשכן והאהל ושם בצפון שהוא הרוח האחרון בני מררי ונתן להם תשמישי המקדש:

(מה) תחת כל בכור בבני ישראל. הנה הבכורים נתקדשו להיות לשם מעת שצוה קדש לי כל בכור בבני ישראל באדם וגומר והיו בכורים רבים בישראל ולא נפדו עד הנה שעדיין לא נאמר למי יהיה הפדיון כי עתה הוא שנתקדשו הכהנים ועדיין לא נצטוו במתנות הכהונה והנה הם עומדים בקדושתן סתם ויתכן שהיתה בהן עבודת הקרבנות כדברי רבותינו. והנראה אלי כי הבכורים האלה כלם לא נולדו במדבר בשנה אחת כי לא נתרבו הפעם שם כל כך רק כל הבכורים אשר היו בישראל נמנו כי כלם נתקדשו כאשר פרשתי שם ועתה החליפם בלוים והם פדיונם וזה שיפדו הנותרים ונתן הפדיון לאהרן ולבניו כאשר היא מצוה לדורות:

ונתנו

אבן עזרא

מלאכת המשא: (ד) קדש הקדשים. הוא הארון: (ה) פרכת המסך. שתסוך על הארון: (ו) ונתנו עליו. על המסך וי"א כי ישוב עליו אל מלת את שהוא את פרכת וכמוהו ותלפתו: ופרשו בגד כליל תכלת כלו תכלת. מלמעלה. י"א על כסוי עור תחש והנכון בעיני שפירושו וכבר פרשו בגד שכלו תכלת מלמעלה לפרכת המסך ואם לדרך כבוד יתכן גם הראשון ועור תחש מפני הגשם והאבק: ושמו בדיו. הנה יסירום עד שיכסו הארון וי"א שמו בדיו על כתפות הנושאים ועל שולחן הפנים להורות כי יש שם שולחנות אחרות לערוך הבשר ולחם הפנים שיש בו לא יוסר: (ח) בגד תולעת שני. והנה על השולחן שני בגדים והמכסה וכן על הארון מסך ובגד תכלת ומכסה ועל המנורה בגד ומכסה: (י) ונתנו על המוט. כי אין לה בדים והוא כמו וישאוהו במוט: (יא) ועל מזבח הזהב. בגד אחר ומכסה לכסות את הקודש שהוא הארון והשולחן והמנורה והמזבחות וכל כלי השרת כמו סכינים וכפות וקערות: (יג) ודשנו. הסרת הדשן מעל המזבח

רש"י

כחו מכחיש מעתה: (ד) קדש הקדשים. המקודש שבכולן הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת וכלי שרת: (ה) ובא אהרן ובניו וגו'. יכניסו כל כלי וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו ולא יצטרכו הלוים בני קהת אלא לשאת: בנסוע המחנה. כשהענן מסתלק הן יודעין שיסעו: (ז) קערות וכפות וקשות ומנקיות. כבר פירשתי במלאכת המשכן: הנסך. הכסוי לשון מסך אשר יוסך בהם: (ט) מלקחיה. כמין צבת שמושך בה את הפתילה לכל צד שירצה: מחתותיה. כמין כף קטנה ושוליה פשוטין ולא סגלגלים ואין לה מחיצה לפניה אלא מלפניה וחותה בה את דשן הנרות כשמטיבן: נרותיה. לוצי"ש בלעז שנותנים בהן השמן והפתילות: (י) אל מכסה עור תחש. (כלים לב) כמין מרצוף: (יב) את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש. בתוך המשכן שהוא קדש והן כלי הקטורת שמשרתין בהם במזבח הפנימי: (יג) ודשנו את המזבח. מזבח הנחשת: ודשנו. יטלו את הדשן מעליו: ופרשו עליו בגד ארגמן. (יומא כא ערכין כז) ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת המסעות ואינה שורפתו שהיו כופין עליה פסכתר של

במדבר ד

לַעֲשׂ֥וֹת מְלָאכָ֖ה בְּאֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃
ד זֹ֛את עֲבֹדַ֥ת בְּנֵֽי־קְהָ֖ת בְּאֹ֣הֶל
מוֹעֵ֑ד קֹ֖דֶשׁ הַקֳּדָשִֽׁים׃ ה וּבָ֨א
אַהֲרֹ֤ן וּבָנָיו֙ בִּנְסֹ֣עַ הַֽמַּחֲנֶ֔ה וְהוֹרִ֕דוּ
אֵ֖ת פָּרֹ֣כֶת הַמָּסָ֑ךְ וְכִ֨סּוּ־בָ֔הּ אֵ֖ת
אֲרֹ֥ן הָעֵדֻֽת׃ ו וְנָתְנ֣וּ עָלָ֗יו כְּסוּי֙ ע֣וֹר
תַּ֔חַשׁ וּפָרְשׂ֧וּ בֶֽגֶד־כְּלִ֛יל תְּכֵ֖לֶת
מִלְמָ֑עְלָה וְשָׂמ֖וּ בַּדָּֽיו׃ ז וְעַ֣ל ׀
שֻׁלְחַ֣ן הַפָּנִ֗ים יִפְרְשׂוּ֮ בֶּ֣גֶד תְּכֵלֶת֒
וְנָתְנ֣וּ עָלָ֗יו אֶת־הַקְּעָרֹ֤ת וְאֶת־
הַכַּפֹּת֙ וְאֶת־הַֽמְּנַקִּיֹּ֔ת וְאֵ֖ת קְשׂ֣וֹת
הַנָּ֑סֶךְ וְלֶ֥חֶם הַתָּמִ֖יד עָלָ֥יו יִהְיֶֽה׃
ח וּפָרְשׂ֣וּ עֲלֵיהֶ֗ם בֶּ֚גֶד תּוֹלַ֣עַת שָׁנִ֔י
וְכִסּ֣וּ אֹת֔וֹ בְּמִכְסֵ֖ה ע֣וֹר תָּ֑חַשׁ וְשָׂמ֖וּ
אֶת־בַּדָּֽיו׃ ט וְלָקְח֣וּ ׀ בֶּ֣גֶד תְּכֵ֗לֶת
וְכִסּ֞וּ אֶת־מְנֹרַ֤ת הַמָּאוֹר֙ וְאֶת־
נֵ֣רֹתֶ֔יהָ וְאֶת־מַלְקָחֶ֖יהָ וְאֶת־
מַחְתֹּתֶ֑יהָ וְאֵת֙ כָּל־כְּלֵ֣י שַׁמְנָ֔הּ
אֲשֶׁ֥ר יְשָֽׁרְתוּ־לָ֖הּ בָּהֶֽם׃ י וְנָתְנ֤וּ
אֹתָהּ֙ וְאֶת־כָּל־כֵּלֶ֔יהָ אֶל־מִכְסֵ֖ה
ע֣וֹר תָּ֑חַשׁ וְנָתְנ֖וּ עַל־הַמּֽוֹט׃
יא וְעַ֣ל ׀ מִזְבַּ֣ח הַזָּהָ֗ב יִפְרְשׂוּ֙ בֶּ֣גֶד
תְּכֵ֔לֶת וְכִסּ֣וּ אֹת֔וֹ בְּמִכְסֵ֖ה ע֣וֹר
תָּ֑חַשׁ וְשָׂמ֖וּ אֶת־בַּדָּֽיו׃ יב וְלָקְח֞וּ
אֶת־כָּל־כְּלֵ֣י הַשָּׁרֵ֗ת אֲשֶׁ֨ר יְשָֽׁרְתוּ־
בָם֙ בַּקֹּ֔דֶשׁ וְנָתְנוּ֙ אֶל־בֶּ֣גֶד תְּכֵ֔לֶת
וְכִסּ֣וּ אוֹתָ֔ם בְּמִכְסֵ֖ה ע֣וֹר תָּ֑חַשׁ
וְנָתְנ֖וּ עַל־הַמּֽוֹט׃ יג וְדִשְּׁנ֖וּ אֶת־
הַמִּזְבֵּ֑חַ וּפָרְשׂ֣וּ עָלָ֔יו בֶּ֖גֶד אַרְגָּמָֽן׃

(מסורה: ה' והסרים י' זקני העיר; ג' הסרים. ג'; ג'; סימן. ב'; סימן; כול' חסר; ל' והסר כול' חסר; במ"א דירמיה מ"ל; ב'; ב'; ל'; י"ח פסו' את וד' ואת; ל'; ד' דסמיכי; ב'; ב' קדמא בזרקא תניינא בפשטא סימן מגביהין מעל השלחן; ב'; ל'; ב'. ל')

אונקלוס

לְמֶעְבַּד עִיבִידְתָּא בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ ד דֵּין פּוּלְחַן בְּנֵי
קְהָת בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֹדֶשׁ
קוּדְשַׁיָּא׃ ה וְיֵיעוֹל אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי בְּמִטַּל מַשְׁרִיתָא
וִיפָרְקוּן יָת פָּרוּכְתָּא דִפְרָסָא
וִיכַסּוּן בַּהּ יָת אֲרוֹנָא
דְסַהֲדוּתָא׃ ו וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי
חוֹפָאָה דִמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא
וְיִפְרְסוּן לְבוּשׁ גְּמִיר תִּכְלָא
מִלְעֵילָא וִישַׁוּוֹן אֲרִיחוֹהִי׃
ז וְעַל פָּתוֹרָא דִלְחֶם אַפַּיָּא
יִפְרְסוּן לְבוּשׁ תִּכְלָא וְיִתְּנוּן
עֲלוֹהִי יָת מָנִיסַיָּא וְיָת
בָּזִיכַיָּא וְיָת מְכִילָתָא וְיָת
קְסוֹת נִסּוּכִין וְלַחְמָא תְדִירָא
עֲלוֹהִי יְהֵי׃ ח וְיִפְרְסוּן
עֲלֵיהוֹן לְבוּשׁ צְבַע זְהוֹרִי
וִיכַסּוּן יָתֵיהּ בְּחוֹפָאָה
דִמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא וִישַׁוּוֹן יָת
אֲרִיחוֹהִי׃ ט וְיִסְּבוּן לְבוּשׁ
תִּכְלָא וִיכַסּוּן יָת מְנָרְתָא
דְאַנְהוֹרֵי וְיָת בּוֹצִינָהָא וְיָת
צִיבְתָהָא וְיָת מַחְתְּיָתָהָא
וְיָת כָּל מָנֵי שִׁמּוּשָׁא דִּי
יְשַׁמְּשׁוּן לַהּ בְּהוֹן׃
י וְיִתְּנוּן יָתַהּ וְיָת כָּל מָנָהָא
לְחוֹפָאָה דִמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא
וְיִתְּנוּן עַל אֲרִיחַיָּא׃ יא וְעַל
מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא יִפְרְסוּן
לְבוּשׁ תִּכְלָא וִיכַסּוּן יָתֵיהּ
בְּחוֹפָאָה דִמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא
וִישַׁוּוֹן יָת אֲרִיחוֹהִי׃
יב וְיִסְּבוּן יָת כָּל מָנֵי שִׁמּוּשָׁא
דִּי יְשַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן בְּקוּדְשָׁא
וְיִתְּנוּן לִלְבוּשׁ תִּכְלָא
וִיכַסּוּן יָתְהוֹן בְּחוֹפָאָה
דִמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא וְיִתְּנוּן עַל
אֲרִיחַיָּא׃ יג וְיִסְּפוּן יָת קִטְמָא דְמַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי לְבוּשׁ אַרְגְּוָן׃

קדש הקדשים ו' בליש' וסימן בקדש הקדשים תאכלנו. ונתת את הכפרת. זאת עבדת בני קהת. וזאת עשו קחו לכם. בקדש הקדשים ס"פ. וזה יהיה לך בקדש הקדשים. והורדו ב' כתיב כן וסי' ובא אהרן ובניו. והורדו זקני העיר ההוא: ארן ג' חסרים וסימן נמסר בסדר תצוה: יפרשו כל לישנא כתיב שי"ן במ"ב כתיב בסמ"ך וסימן הלא פרוס לרעב לחמך. לא יפרסו לחם על אבל: ועל שלחן ב' וסימן ועל שלחן הפנים. ועל שלחן אחד כזב ידברו: תולעת שני ב' וסימן ופרשו עליהם בגד. ויעשו את האפוד זהב. ולקחו בגד תכלת חד מן י"ח פסוקים אית בהון את ואת ואת ואת ואת

תולדות אהרן ואת קשות הנסך. סנהדרין פא: ולחם התמיד. מנחות נח: ואת כלי השרת. יומא נח סנהדרין יו שבועות טו: ודשנו את המזבח. (יומא מג):

רמבן

ד (ו) ונתנו עליו כסוי עור תחש. בעבור מעלת הארון לא היה נראה עליו כסוי עור תחש אבל היו מכסים אותו בפרוכת שהוא המסך לו ומכסים את שניהם במכסה עור תחש בעבור הגשמים ופורשים על הכל בגד כליל תכלת מלמעלה שיהיה נראה עליו הבגד הנכבד שהוא כעצם השמים לטוהר אבל שאר כל הכלים השולחן והמנורה והמזבחות היה נראה עליהם מלמעלה מכסה עור תחש ויש אומרים כי טעם הכתוב ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה לפרוכת המסך ונתנו עליו על הארון והפרוכת כסוי עור תחש: וטעם ושמו בדיו על כתפות הכהנים. והנכון כי ושמו שיתקנו אותם להיות יוצאים לשאת אותו בהם כי היו הטבעות רחבים ויאריכו הבדים בהם ברצונם ובלבד שלא יסורו ממנו:

(ז) ולחם התמיד עליו יהיה. על השולחן עצמו יהיה הלחם ועליהם בגד התכלת וישימו על הבגד הזה בשלחן כל הכלים ואחרי כן יפרשו על הכלים והשולחן בגד תולעת כי לכבוד הלחם שהוא תסודר על השלחן כהלכתו יפרשו

בעל הטורים

בארון ובמזבח הנחושת כתיב בדיו בשלחן ובמזבח הזהב כתיב לבתים לבדים כתיב את בדיו לרבות הכתים

ספורנו

לכך ולא כן להבא: ד (ה) בנסוע המחנה. אחר שנסתלק הענן כי קודם לכן היה אסור להם ליכנס: (ה) ונתנו על המוט. ואז יוצו כלוים

רשי

של נחשת: (יד) המחתות. שבהן חותים גחלים לתרומת הדשן העשויה כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ומלפניה שואבת את הגחלים: מזלגות. צנורות של נחשת שבהן מכין באברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר: יעים. הם מגרפות ובלעז וודי"ל והן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח: (טו) לכסות את הקדש. הארון והמזבחות: ואת כל כלי הקדש. המנורה וכלי שרת: ומתו. שאם יגעו חייבין מיתה בידי שמים: (טז) ופקדת אלעזר. שהוא ממונה עליהם לשאת אותם. שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בעת חנייתן: פקודת כל המשכן. ועוד היה ממונה על משא בני קהת לצוות איש על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל אשר בו כל האמורים למעלה בפרשה זו אבל משא בני גרשון ומררי שהיה מקדשי הקדשים על פי איתמר היה כמו שכתוב בפרשת נשא: (יח) אל תכריתו אל תגרמו להם שימותו: (כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. לתוך נרתק שלו כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלונית ובלוע שלו הוא כסויו:

יד וְנָתְנ֣וּ עָלָ֗יו אֶת־כָּל־כֵּ֜לָ֣יו אֲשֶׁ֧ר
יְשָׁרְת֣וּ עָלָ֣יו בָּהֶ֗ם אֶת־הַמַּחְתֹּ֤ת
אֶת־הַמִּזְלָגֹת֙ וְאֶת־הַיָּעִ֣ים וְאֶת־
הַמִּזְרָקֹ֔ת כֹּ֖ל כְּלֵ֣י הַמִּזְבֵּ֑חַ וּפָרְשׂ֣וּ
עָלָ֗יו כְּס֛וּי ע֥וֹר תַּ֖חַשׁ וְשָׂמ֥וּ בַדָּֽיו׃
טו וְכִלָּ֣ה אַהֲרֹן־וּ֠בָנָיו לְכַסֹּ֨ת אֶת־
הַקֹּ֜דֶשׁ וְאֶת־כָּל־כְּלֵ֣י הַקֹּדֶשׁ֮ בִּנְסֹ֣עַ
הַֽמַּחֲנֶה֒ וְאַחֲרֵי־כֵ֗ן יָבֹ֤אוּ בְנֵֽי־קְהָת֙
לָשֵׂ֔את וְלֹֽא־יִגְּע֥וּ אֶל־הַקֹּ֖דֶשׁ וָמֵ֑תוּ
אֵ֛לֶּה מַשָּׂ֥א בְנֵֽי־קְהָ֖ת בְּאֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃
טז וּפְקֻדַּ֞ת אֶלְעָזָ֣ר ׀ בֶּן־אַהֲרֹ֣ן הַכֹּהֵ֗ן
שֶׁ֤מֶן הַמָּאוֹר֙ וּקְטֹ֣רֶת הַסַּמִּ֔ים
וּמִנְחַ֥ת הַתָּמִ֖יד וְשֶׁ֣מֶן הַמִּשְׁחָ֑ה
פְּקֻדַּ֗ת כָּל־הַמִּשְׁכָּן֙ וְכָל־אֲשֶׁר־בּ֔וֹ
בְּקֹ֖דֶשׁ וּבְכֵלָֽיו׃ מפטיר פ יז וַיְדַבֵּ֣ר
יְהוָ֔ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה וְאֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃
יח אַל־תַּכְרִ֕יתוּ אֶת־שֵׁ֖בֶט מִשְׁפְּחֹ֣ת
הַקְּהָתִ֑י מִתּ֖וֹךְ הַלְוִיִּֽם׃ יט וְזֹ֣את ׀
עֲשׂ֣וּ לָהֶ֗ם וְחָיוּ֙ וְלֹ֣א יָמֻ֔תוּ בְּגִשְׁתָּ֖ם
אֶת־קֹ֣דֶשׁ הַקֳּדָשִׁ֑ים אַהֲרֹ֤ן וּבָנָיו֙
יָבֹ֔אוּ וְשָׂמ֣וּ אוֹתָ֗ם אִ֥ישׁ אִ֛ישׁ עַל־
עֲבֹדָת֖וֹ וְאֶל־מַשָּׂאֽוֹ׃ כ וְלֹֽא־יָבֹ֥אוּ
לִרְא֛וֹת כְּבַלַּ֥ע אֶת־הַקֹּ֖דֶשׁ וָמֵֽתוּ׃

פ פ פ

קנט. חלקיהו סימן

כ׳ וירס · ג׳ באור׳ וחס׳ · ג׳ · כל אור׳ חסר כ״ל כ׳ בשי״ן · כמ״ב בכמ״ך. ג׳. סימן · ו׳. ג׳ וחסר · כ״ד. מ׳ · ג׳ · ג׳ רפין · י״ב · י״א בלישנא · י״ז ר״פ · ה׳ את בניהם ובנו · ג׳ דמטעין · ט״ל מ״ל כתו׳ · ג׳ · ג׳ וא׳ בבלע רשע ומבמם א״ב

יד וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת כָּל מָנוֹהִי
דִּישַׁמְּשׁוּן עֲלוֹהִי בְּהוֹן יָת
מַחְתְּיָתָא וְיָת צִנּוֹרְיָתָא וְיָת
מַגְרוֹפְיָתָא וְיָת מִזְרְקַיָּא כָּל
מָנֵי מַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי
חוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא
וִישַׁוּוֹן אֲרִיחוֹהִי׃ טו וִישֵׁיצֵי
אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי לְכַסָּאָה יָת
קוּדְשָׁא בְּמֵיטַל מַשְׁרִיתָא
וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן בְּנֵי קְהָת
לְמִיטַל וְלָא יִקְרְבוּן לְקוּדְשָׁא
וְלָא יְמוּתוּן אִלֵּין מְטוּל בְּנֵי
קְהָת בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
טז וּדְמְסִיר לְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן
כַּהֲנָא מִשְׁחָא דְּאַנְהָרוּתָא
וּקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא וּמִנְחָתָא
תְּדִירָא וּמִשְׁחָא דִּרְבוּתָא
מַטְרַת כָּל מַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי
בֵיהּ בְּקוּדְשָׁא וּבְמָנוֹהִי׃
יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
לְמֵימָר׃ יח לָא תְשֵׁיצוּן יָת
שִׁבְטָא זַרְעִית קְהָת מִגּוֹ
לֵיוָאֵי׃ יט וְדָא עִיבִידוּ לְהוֹן
וְיֵיחוּן וְלָא יְמוּתוּן בְּמִקְרַבְהוֹן
לְקֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יֵעֲלוּן וִימַנּוּן יָתְהוֹן
גְּבַר גְּבַר עַל פּוּלְחָנֵיהּ
וּלְמַטּוּלֵיהּ׃ כ וְלָא יֵעֲלוּן
לְמֶחֱזֵי כַּד מְכַסַּן יָת מָנֵי
קוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן׃

פ פ פ

אבן עזרא

המזבח: (טו) משא בני קהת באהל מועד. כי האהל והמשכן הם לא ישאוהו. (טז) ופקדת. מגזרת פקיד: שמן המאור. י״א כי הוא היה נושא שמן המאור לילה אחד וכן את מנחת התמיד והנכון בעיני שהוא פקיד עליה לתת שמן המאור והטעם הכלי וכן כלי שמן המשחה וכלי הקטרת לבני הקהתים. וטעם פקודת כל המשכן. כי יש לו גם פקידות במשכן ובכל כליו עם אחיו איתמר רק לגודל מעלת אלעזר היה הוא פקיד על השמן הקטרת והמנחה לבדו: (יז) וטעם אל משה ואל אהרן. כי מצוה על אהרן ובניו להשמר שלא יבאו הקהתים לידי כרת: (יח) ומלת אל תכריתו למשה אהרן ובניו: (יט) וחיו. יוסיפו חיים: ולא ימותו. בכרת והטעם כי אם ישמרו יקבלו שכר ואם לא יענשו כי יתכן שלא יענשו על כן ולא ימותו: ושמו אותם. הארון והשולחן והמנורה והמזבחות: על עבודתו. בכלי הקדש: ואל משאו. לשאת בכתף: (כ) ולא יבאו. הקהתים אל אהל מועד לראות כבלע את הקדש והטעם כאשר יוסר בניו יוסר מסך הפרכת ונגלה הארון וי״א כי כבלע כמו ככסות והטעם כאשר יכסו הארון לשאת אותו וזה טעם קרוב מהראשון והנה שתים אזהרות שלא יגעו בקדש כי אם בבדים ישאוהו ולא יראו הקדש:

ספורנו

הלוים לשאת: (טז) ופקדת אלעזר. לצוות מי ומי ישא ומה ישא כל אחד ואחד: פקדת כל המשכן. ובעת נסיעתם וחנייתם היתה פקודתו לצוות הקמתם והורדתם והנחתם במקום הראוי להם: (יח) אל תכריתו. אל תניחו את המשאות באופן שיזכה בהם כל הקודם כי בזה האופן יקרה שידחפו זה את זה ויחללו את הקדש וזה יהיה סבה להכריתם כמו שספרו ז״ל (פ׳ ב׳ דיומא) שקרה בתרומת הדשן: (יט) ושמו אותם איש איש על עבודתו ואל משאו. ולא שיהיה כל הקודם זוכה אבל ימתין כל אחד להיות מצווה ועושה: (כ) ולא יבאו לראות. באופן זה לא יבואו לראות כשהכהן מכסה את כלי הקדש כדי להקדים איש את חבירו ולא ינהגו קלות ראש באופן שיתחייבו מיתה:

וסי׳ במס״ר: וכלה ו׳ וסימן נמסר בסדר אחרי מות: לשאת כ״ד וסי׳ נמסר בדברי הימים א׳ ריש סימן ט״ו: ופקדת אלעזר פקדת י״ב פסוקים דאית בהון ב׳ מלין קדמאה ר״פ נסיב ו׳ ותניינא אמצע פסוק ולא נסיב ו׳ וסי׳ ואשר לא צדה. והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. ופקדת אלעזר פקדת. ואיש את קדשיו. וכן יעשה שנה בשנה. ואולם הכסא. והרצפה אל כתף השערים. ואני ה׳ אהיה להם. ומשא ה׳ לא תזכרו. והערים המבדלות לבני אפרים. והערבה עד ים כנרות מזרחה. ודין רשע שלאת: וזאת י״ז ר״פ וסי׳ נמסר בריש פדר תרומה: כבלע א״ב מן חד וחד חד כ׳ וה״ד ב׳ וסי׳ במסרא רבתא: ומתו ח׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח:

הולדות אהרן ופקדת אלעזר. (שבת יב): אל תכריתו. בכורות סד: וזאת עשו להם. שם: ולא יבאו לראות. שם סד:

בעל הטורים וחיו ב׳. וחיו ולא ימותו. וחיו את בניהם ושבו בתרי עשר בענין הגאולה. מלמד שמלאך המות בטל לעתיד לבוא. וזהו וחיו את בניהם ושבו וחיו ולא ימותו:

רמבן

יפרשו בגד תכלת להפריש בין השלחן בלחמו ובין הכלים והיה המכסה העליון בבגד תולעת שני שהוא מראה אדום בעבור שהשולחן סימן לכתר מלכות שהוא במדת הדין אבל הארון ומזבח הזהב בבגד תכלת למדה הכלולה מן הכל ומזבח העולה בבגד ארגמן שהוא אדום יותר מן הראשון כי שם יזרוק הדם כופר נפשם: (טז) ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור. יאמר שהוא פקיד על כל אלו ושיעור פקודת כל המשכן וכל אשר בו אמר ר״א כי פירושו שיש לו פקידות גם במשכן ובכל כליו עם איתמר אחיו רק לגודל מעלת אלעזר היה פקיד על השמן ועל הקטורת לבדו ואינו נכון כי הכתוב אומר ביד איתמר ופירש בכאן בקדש ובכליו וכן אמר למעלה ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שומרי משמרת הקדש כלומר נשיא פקודת משמרת הקדש שהם הנתונים ביד בני קהת אבל פי׳ פקדת כל המשכן כי פקדת שמן המאור והקטרת והמנחה ושמן המשחה ופקדת כל המשכן בקדש וכל אשר בו בכלי הקדש הכל ביד אלעזר והם הנזכרים בכאן שאמר וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש ואת כל כלי הקדש והנה אלעזר אמרכל על שלשת הנשיאים ונזכר למשמרת בני קהת ואיתמר נזכר לגרשון ומררי ומפני שלא הזכיר באלעזר ונשא כאמור בלוים ירמה שאינו נושא אותם אבל הוא פקיד עליהם ונותן אותם מידו ליד בני קהת אשר יבחר בהם בזריזות ובחסידות והם ישאו אותם ויחזירם לידו בהקים המשכן וכן פקדת שומרי משמרת הקדש וכן ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם ועל דעת הירושלמי הכתוב בפירושי רש״י שהוא נושא אותם יהיה משא גדול כי הקטורת שס״ה מנה ומשה רבינו לא פטמה לחצאין ושמן המאור לשנה שלמה רב מאד קפ״ג לוגין.

ומנחת התמיד לא ידענו לכמה ימים ישא ממנה אבל היה אלעזר חזק ואמיץ כיעקב אבינו וכן משה רבינו ואהרן אחיו וקוי ה׳ יחליפו כח: (כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. כשמכניסין את הכלי לתוך נרתיקו כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני ובלוע שלו זהו כסויו לשון רש״י. והוא דעתו של אונקלוס ורבותינו אמרו במסכת סנהדרין שזו אזהרה על הגונב כלי שרת שחייב מיתה והקנאין פוגעין בו שהגנבה והגזל יקראו בליעה מלשון חיל בלע ויקיאנו והוצאתי את בלעו מפיו ור״א אמר כפשוטו שלא יבאו לראות כאשר יוסר פרכת המסך ויגלה הארון רק אחרי כן כאשר יכוסה יבאו לשאת אותו ויהיה כבלע את הקדש כאשר

כאשר יוסר הבנין מעל הארון שהוא הקדש מלשון בלע ה׳ ולא חמל יחד סביב ותבלעני והנה הלוים מוזהרים שלא יגעו אל ארון הקדש ומתו רק בבגדים ישאוהו ועוד יזהירם שלא יבאו לראות כלל הסרת הבנין בעוד שיוריד אהרן את הפרכת כענין כי ראו בארון ה׳ ויפה אמר אבל טעם הכתוב כי בעבור היות כבוד יושב הכרובים שם הוזהרו הלוים שלא יהרסו לראות את ה׳ עד שיורידו הכהנים את הפרוכת כי אז תראה הכבוד במכון עזו וישוב אל מקומו הראשון לקדש הקדשים ויהיה כבלע את הקדש כפשוטו. והמשכיל יבין:

פרשת במדבר אדרת אליהו על דרך רמז

במדבר סיני. לפי שאלו ב׳ הסדרות בהר ובחקתי נאמרו לו בהר סיני במ׳ יום לפיכך כתב כאן במדבר סיני ועיין ברמב״ן ז״ל:

כל יוצא צבא הם זכרים אלא שדרך התורה לבאר בכלל ובפרט. מתחלה בכלל כל זכר ואח״כ בפרט מבן עשרים כו׳ ולכך קיצרה בשאר:

י״ב חונים בסוד י״ב שבטים והן כסדר הדגלים וסדר דגל השני שהוא בסוד הגבורה כי ד׳ דגלים הן ד׳ רגלי המרכבה הידועין והבעלי גבורה הם בעלי עיינין כידוע בהיכלות ושם מעיינין על כל מעשה בני אדם כמ״ש בס׳ פקודי שם ואמרו ז״ל דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך כו׳ והוא כסדר החונים בדגל הזה ראיה שמיעה מעשה אבל בסדר הבכות יד ימין קודם לרגל שמאל יד כשון ורגל בחמוז וכו׳ יד לתורה שניתנה מיד ליד ורגל להילוך שבו הלכו המרגלים ונאמר כי עיניו על דרכי איש (איוב ל״ד כ״א) עיניך בשדה אשר יקצרון והלכת אחריהן (רות ב׳ ט׳) ואמרו הלך אחרי עיניו והן כסדר ממטה למעלה הרגלים והכליות והידים:

פרשת כלי יקר במדבר

וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני באהל מועד לאמר. ובפרשת ויקרא כתיב מאהל מועד לפי שבפעם ההוא לא יכול משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן על כן היתה הקריאה אליו מאהל מועד אל חוץ לאהל מועד אבל באחד באייר כבר היה משה יכול לבא אל תוך האהל בא אליו הדבור באהל מועד מעל הכפורת כדאיתא בסוף הפרשה ואין צורך כמה שפירש״י שם בא כתוב הג׳ והכריע כו׳. ומה שנקט באהל מועד להודיע טעם למספר זה והוא לפי שבא להשרות שכינתו בתוכם לשון להשרות מורה על העמדת השכינה דירת קבע שמה ואין דירת קבע בפחות מל׳ יום על כן בא׳ בניסן הוקם המשכן ובו ביום ירדה השכינה לתוך אהל מועד ואחר ל׳ יום שנראה שעשה לו ה׳ מדור בתחתונים דירת קבע מנאם בא׳ באייר ולא מנאם תיכף בא׳ בניסן כי עדיין לא החזיק במדור זה. וצ״ל ליתן טעם למנין זה בזמן השארת השכינה לפי שאחז״ל אין הקב״ה משרה שכינתו על ישראל בפחות מן כ״ב אלף שנאמר ובנחה יאמר שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל וטעמו של דבר להשוות מלכותו ית׳ בארעא כעין מלכותא דרקיעא כאחז״ל בשעה שנגלה הקב״ה על ישראל בהר סיני ירדו עמו כ״ב אלף מרכבות של מלאכי השרת שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה׳ בם ר״ל כשיש מספר זה אז ה׳ בם השכינה שרויה בם וכן מצינו במחנה לויים שנקרא מחנה שכינה שהיו כ״ב אלף. ע״כ הוצרך למנות גם את ישראל לידע אם יש בהם כחשבון הזה שראויין להשראת השכינה בכל שבט ושבט. והוצרכו ישראל למנין ס׳ רבוא דווקא לא פחות לפי שכתב רבינו בחיי פרשה זו שבכל מקום שהשכינה מצויה שם תמצא ד׳ מחנות שכינה: ובספר הפרדס שער פרטי השמות פרק ב׳ דף קי״ח כתב שיש כ״ח מחנות שכינה ומהיכן למד לומר כן. אומר אני שלמד זה מן מספר זה שבא על ידי השראת השכינה בהיקף ז׳ עננים ותוכו רצוף אהבה במחנה לויה ובכל ענן וענן היה כבוד ה׳ ובכל מקום שכבוד ה׳ מצוי בו אין שם פחות מן ד׳ מחנות שכינה שבכל מחנה ומחנה כ״ב אלף נמצא בז׳ ענגים כ״ח מחנות בכל ענן ד׳ מחנות לא והשוב כ״ח פעמים כ״ב תמצא ת״ר אלף עוד פ״ז אלף כך היו ישראל תר״נ אלף והלוים כ״ב אלף סך הכל תרכ״ה אלף כי בכל מאה אלף יש ד״פ כ״ב אלף ונשארו י״ב אלף נמצא כ״ד מחנות בסך ת״ר אלפים עוד עשה מן ו׳ פעמים י״ב אלף ג׳ מחנות ישארו פ׳ אלפים והלוים כ״ב אלף סך הכל כ״ח מחנות ואע״פ שיש כאן מותרות פ׳ אלפים מכל מקום אין לגמגם בתחתונים כי המיתה מכלה בהם ושמא לא יתמלא המספר מן הפחותים מבן כ׳ כל כך מהרה. והלוים נמנו מבן חודש כי למוד אותו שבט להיות נמנה מבטן כמו שנאמר בירמיה הכהן בטרם תצא מרחם הקדשתיך ועל כן הענין מוכרח שבכל המספרים לא היו ישראל פחות מן ת״ר אלף חוץ מן הלוים אע״פ שבמספר ההמון היו ת״ר אלף עם הלוים ולא היו כ״ח מחנות בתחתונים להיקף ז׳ עננים מכל מקום עדיין לא בא הקב״ה להשרות שכינתו בתחתונים לעשות לו מדור של קבע בתחתונים ועכשיו בא׳ באייר שבתלתין יומין הוי חזקה כי תהיה דירתו קבע ובא אלהים וכל קדושים עמו לקבוע דירה בתחתונים כתפארת אדם לשבת בית מאז הוצרך למנותם להודיע שהם צריכין להיות כמספר זה כדי למלאות כ״ח מחנות של כ״ב אלף באותו זמן אשר הושיב ה׳ שכינתו ישיבה של קבע באהל מועד לכך נאמר כאן באהל מועד וזה פי׳ יקר ומתיישב על אופנו במספר ת״ר אלף אשר בו ילאו רוב המפרשים ללקוט טעם מספיק ולא מצאו:

באחד לחודש השני בשנה השנית. צורך זמן זה שכתוב כאן אמרו במדרש תנחומא משל לאדם שנשא אשה ולא כתב לה כתובה כו׳ לימים מצא עניה בת טובים וכתב לה כתובה וכתב לה זמן כו׳ עיין נוסח המדרש בילקוט. דעת בעל מדרש זה שיום מ״ת הוא יום אירוסין כי הקב״ה אירס את ישראל על ידי זאת התורה כמ״ש תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ודרשו רז״ל מורשה מאורסה. ותדע כי לקהלת יעקב לא נאמר אלא מאורסה קהלת יעקב משמע שקהלת יעקב היא מאורסה להקב״ה ע״י שנתן לה התורה במקום טבעת קידושין כמ״ש כי בועליך עושיך. והנה מצינו לרז״ל שהמשילו זיווג ישראל להקב״ה לזיווג כלה לחתן בב׳ זמנים האחד הוא בשעת מ״ת שנאמר ויתן אל משה ככלתו כלת חסר כתיב שנמסרה התורה ככלה מקושטת בכ״ד ספרים. השני הוא ביום חנוכת המשכן שנאמר ויהי ביום כלות משה להקים פירש״י שביום שהוקם המשכן נמסרו ישראל להקב״ה ככלה לחתן ש״מ שמתן תורה הוא זמן האירוסין ויום הוקם המשכן הוא זמן הנשואין כתפארת אדם לשבת בית כמובן מן לשון נמסרו דהיינו לבית מדור אחד וביני ביני כמו עשור חדשים כמו שנאמר תשב הנערה אתנו ימים או עשור והיינו עשרה חדשים שנותנין לבתולה זמן בין אירוסין לנשואין להתקשט בכ״ד מיני קישוטין שנזכרו בישעיה וכדי להדמות זיווג של ישראל להקב״ה בכל צד אל שהם זיווג הגביל הקב״ה ג״כ זמן ישראל עשרה חדשים מן ר״ח סיון שבו נתארסו בתורה אשר צוה לנו משה עד ר״ח ניסן שבו הוקם המשכן ונשלם הזיווג מכל וכל כי בזמן זה יתקשטו ישראל בכ״ד ספרים ומתוך זה יהיו ראויין לדור באהל מועד מדור אחד לשניהם ולפי שזמן נשואין ל׳ יום ע״כ נמשך הזמן עד אחד לחודש השני בשנה השנית ואם תרצה למנות מן פסוק ויתן אל משה ככלתו שנאמר בחודש תמוז אחר מ׳ יום שהוריד הלוחות אז היה מכוון המספר י׳ חדשים עד החודש השני של שנה השנית כי אז נשלמו הנשואין וכתב לה ה׳ כתובה לידע מאיזה זמן תטרוף הלקוחות כי נשתעבדו להם בכתובה ארצות ז׳ אומות שאם בחטאם יגלו מן הארץ יוכלו לחזור ולטרוף מידם ולומר זמן שטרנו קודם לכך נאמר כאן באהל מועד כי הוא זמן הנשואין לשבת בית וכן הזכירו רז״ל במסכת תענית ב׳ זמנים אלו ודרשו ביום חתונתו זו מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש כי בב׳ זמנים אלו נשלם הזיווג והזכיר באחד לחודש מן הטעם שנתבאר וכדי שיהיה הזיווג דומה בדומה נאמר שאו את ראש בני ישראל וכדעת המדרש האומר שכדרך שנאמר בהקב״ה והמתנשא לכל לראש כך נתתי לכם תלוי ראש כו׳ ומה ענין זה לכאן אלא כדי שיהיה הזיווג דומה בדומה כביכול:

שאו את ראש וגו׳. אע״פ שרש״י פירש שהוא לשון קבלת חשבון מ״מ הזכירו בלשון שאו כי משא נשא כי מגד המספר ינשאם וינשאם ביתר שאת על כל העמים אשר אין להם מספר פרטי כמו הקש הזה שאין דרך בעל הגורן ליתן לו מנין כי אם כללי לקיום המין כשאר בהמות וחיתו ארץ אבל כל איש מישראל מושגח בפרטות כמ״ש ונפל ממנו רב אפילו אחד מהם שיפול דומה כי רב הוא על כן נתן להם הקב״ה מספר כמו לכוכבים שנאמר בהם המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא כך נאמר כאן במספר שמות וגו׳ להורות שמצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד וכל אחד יש לו השגחה פרטית. ומה שמקשו בגמרא קראי אהדדי כתיב והיה מספר בני ישראל ש״מ שיש להם מספר ואחר כך כחול הים אשר לא ימד ולא יספר כפי הפשט אין זה קושיא כי אצל הקב״ה ודאי יש להם מספר ככוכבים שמוציאן ומכניסן במספר כך יש להם מספר להורות שהקב״ה משגיח על כל אחד בפרטות ומ״ש אשר לא ימד ולא יספר היינו אצל בני האדם שבודאי לא יוכלו לספור אותם לגודל רבויים:

כל זכר לגלגלתם. פירש רש״י על ידי שקלים והרבה מן המפרשים חלקו עליו ואמרו שמספר זה היה בלא שקלים ולשון המקרא מוכיח שאמר לגלגלתם וחשבו לתרץ למה דווקא במספר ההמון היה שקלים לפי שהיו צריכין אז לעבודת המשכן ותירוץ זה דחוק. ולי נראה שודאי טעם השקלים היו להציל מן עין הרע השולט בדבר מנוי ודווקא במנין שהוא דבר חידוש דרך משל שבזמן שרואין מאה זהובים אצל איש עני שמחזקתו שאין לו יותר העין הרע שולט בו ממה שרואין אצל העשיר אלף זהובים כי כבר הוחזק בהיות אמיד. כך ישראל בצאתם ממצרים היו מוחזקים במתי מספר כי בשבעים נפש ירדו מצרימה ונתמעטו שמה מעולם רעה ויגון והשלכת הבנים ליאור ופתאום נמצא במספר ההמון ת״ר אלף לבד מטף ונשים וודאי היה בפעם ההוא מקום לחוש לעין הרע משא״כ בשאר מספרים כי כבר הוחזקו בעם רב ופגום על כן מנאם דוד המלך בלא חצאי שקלים כי ודאי לא עבר על מצות התורה שהרי הכתוב אומר רק בדבר אוריה החתי אלא שמצות השקלים לא היתה כי אם למספר ההמון כי בו היה יותר בית מיחוש שלא יקבלו נזק מן עין הרע הן בדרך הטבע כאמור הן מצד העונש כי היה המספר ההוא קרוב למעשה העגל והיה הדין נותן שיפלו רבים מהם מצד עונש המעשה ההוא וכשנודע ע״י המספר שנשארו ת״ר אלף יהיה הדבר חידוש ושמחה בהם עינא בישא כי החטא מסייע לזה על כן היו צריכין אז לכפרה על מעשהם ולהצילם מעין הרע משא״כ בכל המספרים:

מבן עשרים שנה ומעלה וגו'. אם מספר זה הוא בעבור השראת השכינה למה אמר כל יוצא צבא מה ענין יוצא צבא להשראת השכינה. ולפי מה שפירשתי למעלה שהיה צורך מספר זה לידע אם יש שם כ"ב אלף לכל מחנה שכינה מן כ"ח מחנה כדי שיהיו דוגמת צבאות של מעלה שפיר קאמר כל יוצא צבא והוא הראוי להיות כאחד מצבא המרום כדאיתא במדרש שישראל נקראו צבאות שנאמר יצאו כל צבאות ה' כדרך שהמלאכים נקראו צבאות שנאמר ה' אלהי צבאות יושב הכרובים. ופשוטו הוא שיוצא צבא היינו למלחמה כי אלו לא חטאו במרגלים היו נכנסין לארץ מיד ואע"פ שלפעמים יש בן חיל בפחות מעשרים שנה מכל מקום לא בגבורת איש יחפץ ה' כי אם בזכות תליא מילתא וכל בן עשרים מאז היותו בר עונשין בבית דין של מעלה אז ביותר הוא מדקדק במעשיו ומסתמא יש לו אז יותר זכיות שיגינו בעדו במלחמה שהרי הכהן מכריז מי האיש הירא מעבירות שבידו ילך וישוב לביתו אבל פחות מבן עשרים מסתמא אינו מדקדק כל כך במעשיו ואין לו כל כך זכיות שיכריעו על חובותיו:

ואתכם יהיו איש איש למטה איש ראש לבית אבותיו הוא. מדקאמר איש איש למטה מה חזר ואמר איש ראש לבית אבותיו הוא. וקרוב לומר שהוא דומה למה שכתבו המפרשים בפסוק דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל שלא היה מחניף לשבטו שנקראו עמו אלא היה דן אותם כאחד שבטי ישראל כאחד מן שאר שבטים כך נשיאים אלו היו כשרים והיה כל אחד איש למטה לכל השבט היה כאיש גבורתו לנהוג עליהם נשיאותו ברמה ולא זו לכל השבט הרחוקים קאי ממנו אלא אפי' היה ראש לבית אבותיו הקרובים אליו ביותר גם להם היה לראש לנהוג נשיאות עליהם. ומה שלא נזכרו הנשיאים במספר ראשון לפי שעכשיו היה מחלקם לארבע דגלים וכל נשיא היה צריך לידע מי ומי ההולכים וחונים על דגלו ואהרן לא נזכר במספר ראשון לפי שהיה לידע הנותרים ממפולת מעשה העגל אשר היה סבתו ע"כ לא היה שמה כ"א כאן בהשראת השכינה אשר אהרן סיבה לה על ידי הקרבנות:

אך את מטה לוי לא תפקוד. אם לא יפקוד אותם פשיטא שלא יקבל שכום מנינם מה תלמוד לומר ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל ומה היה המקרא חסר כאמרו אך את מטה לוי לא תפקוד בתוך בני ישראל ולפי מה שפירש"י בסמוך שהיה המנין על פי ה' כי השכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצא מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל. נוכל לומר שבתוך בני ישראל האמור אינו מוסב כ"א על ואת ראשם לא תשא כאלו אמר אך את מטה לוי לא תפקוד כלל אפילו שלא בתוך בני ישראל וכל אך למעט בא כך בא למעט ולומר דווקא אתה לא תפקוד אותם לבדך. אבל בצירוף השכינה והבת קול תפקדם לכך נאמר פקוד את בני לוי היינו ע"י השכינה אבל אתה לבד לא תפקדם. ומדסמך לזה ליווי ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות מכאן הדברים שבכל מקום שהזכיר שאו נשא כי תשא הכל הוא לשון מעלה ונשיאות ראש הגדלה בנספרים ביתר שאת על זולתם כי כל דבר חשוב וספון יש לו מספר. ובזה ראיתי לתרץ הרבה שינויים כי בישראל נאמרו ב' הלשונות שאו את ראש ואחר כך תפקדו אותם לצבאותם ובלוים לא הזכיר כ"א לשון פקידה פקד את בני לוי. ובבכורות חזר והזכיר שניהם פקד כל בכור וגו' ושא את מספר שמותם. ואצל בני קהת וגרשון הזכיר לשון נשא ולא אצל מררי. וזה לפי שהפקידה היינו מספר ושאו היינו לשון נשיאת המעלה אשר ישראל היו צריכין לזה להראות חיבתן נגד כל האומות שנמשלו לקש שאין לו מספר. אבל הלוים אין צורך להם להראות התנשאות על ידי המספר כי בלאו הכי יש להם נשיאות ראש במה שעשאם הקדוש ברוך הוא פקידים על ביתו הקדוש לכך אמר אך ואת ראשם לא תשא וגו' ואתה הפקד את הלוים לומר לך שמצד שנעשו פקידים יש להם נשיאות זולת המספר שבתוך בני ישראל כי ענין מלך המה וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. אבל הבכורים שנפסלו מן העבודה על ידי מעשה העגל הוצרכו לנשיאת ראש על ידי המספר לכך פרט אצלם שניהם ומ"ש לשון נשא אצל בני קהת ובני גרשון הייע ליתן להם נשיאות ראש כנגד בני מררי כי עבודת שניהם יותר מקודשת ממשא בני מררי ע"כ לא הזכיר נשא אצל בני מררי:

איש על דגלו באותות לבית אבותם. מצינו בכמה מדרשים המגדילים מאד ענין הדגלים ודרשו עליהם פסוק ובשם אלהינו נדגול שבשעת מתן תורה ראו ישראל את המלאכים דגלים ונתאוו להיות דגלים כמותם ובפסוק מי זאת הנשקפה כמו שחר דרשו שהיו האומות מסתכלין במעלתן של ישראל והיו תמהים כו' ואומרים שובי שובי השולמית הדבק בנו ובא אצלנו ונעשה ממך דוכסים והגמונים וישראל משיבין מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים רצה לומר מה גדולה אתם עושים לנו שמא גדולה אתם יכולין לתת לנו כמו שנתן לנו אלהינו דגל מחנה יהודה מזרחה כו' וכל משכיל יפלא בעיניו מה קול סגולה זו ומדוע הקריה הומה על זה ומה יקר וגדולה נעשה בישראל עד אשר התאוו כל כך. והקרוב אלי לומר בזה שעיקר חשקם של ישראל היה להראות לכל העמים כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם ועל ידי זה ישאו דגל הרוממות והנצחון בכל ד' רוחות העולם כי על ידי שהם מסובבים בכל ארבע רוחות והשכינה והארון באמצע של שהכל פונין אליו יראו כל העמים כי ילכו בשם ה' וזה האות אשר אליו ישירו עיני כל השוכנים בעיגול סביב כאמרו רז"ל לעתיד יעשה הקדוש ברוך הוא לצדיקים מחול בגן עדן וכבודו יתברך באמצע שנאמר והתהלכתי בתוככם כי כל הפניות שהצדיקים פונין הכל הוא מול פני השכינה וכן בעולם הזה וזה אות הדגל כי הוא סימן הנצחון במלחמה ודגל זה הוא בשם ה' כי לא בחרבם ירשו ארץ כי בשם ה' וכן המלאכים על ידי שהם סובבים כסא כבודו יתברך מוראם על כל הנמצאים כמ"ש אימה כנדגלות כי על ידי סיבוב זה תהיה מוראם על כל האומות כמו המלאכים שהכל יראים מהם ועל דגלים אלו הובטח יעקב שנאמר בו ופרצת ימה וגומר לכן נאמר איש על דגלו באותות היינו באותות שמסר להם אביהם יעקב כו' כי במראה נראה אליו וענין הדגלים בפסוק ופרצת ימה וגומר לכך מתחיל המזמור יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב וגו' ועל זה אמר ובשם אלהינו נדגול ליתא דגל הרוממות והנצחון בכל ד' רוחות בשם אלהינו לכך אמרו מה תחזו בשולמית וגו' כי נצחון שלכם הוא נצחון אנושי וכל זה אינו שוה למחולת המחנים המורה על נצחון אלהי כי המה כרעו ונפלו כי הדבר בספק אם מנצחים ואנחנו קמנו ונתעודד כי בודאי נוצחים כל הלוחמים בשם ה' ועוד שהעיקר חסר אצלכם דהיינו מראה כבוד ה' הוא האות אשר אליו ישירו כל השוכנים סביב המרכז לכך נאמר באותות כדי להיות להם השכינה אות אשר נגדו ישירו עפעפיהם:

והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה. טעם לסדר הדגלים ע"ז האופן כבר דברו בו הראשונים איש לפי שכלו. והקרוב אלי לומר בזה שהם על סדר ד' מדרגות הכוללים כל שלימות אנושי והם קנין החכמה ואחריה קנין המדות ואחריהם קנין הגבורה ואחר כלם קנין העושר כי כך סדרם הרמב"ם ורז"ל אמרו אין השכינה שורה כ"א על חכם עשיר גבור ועניו כי הענוה ראש לכל המדות ע"כ הדגלים אלו שבאו להשראת השכינה אשר בתוכם סדרם על זה האופן איש איש על מעלתו לומר לך ראוין אלו שתשרה עליהם השכינה כי כל ד' מעלות אלו נמצאו בהם. יהודה יששכר זבולון ראשונה יסעו כי מהם תצא תורה ע"כ נאמר בהם קדמה מזרחה להורות כי מהם תצא אור התורה כי ביהודה נאמר לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו אלו ראשי גליות ונשיאי א"י ואין מחוקק אלא תורה שנאמר במשה כי שם חלקת מחוקק ספון וכתיב פן ישתה וישכח מחקק: והחונים עליו מטה יששכר שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. מטה זבולון שנאמר בו ומזבולון מושכים בשבט סופר ועוד שהיה מחזיק ידי יששכר וע"כ לא אמר ועליו מטה זבולון כי לא רצה לעשותו טפל למטה יששכר להורות שהלומדה והמחזיק בלומדים שקולים המה ונאמר בהם ראשונה יסעו כי להם משפט הראשית במלחמה כי מלחמתן של ישראל אינן בחרב וחנית כ"א צריכין להיות חמושים מזויינים בחמשה חומשי תורה שנחלקו לשבעה ספרים דהיינו מזויינים והיא כלולה במספר כ"ז אותיות כמספר ר"ת של יהודה יששכר זבולון לומר לך שזכות התורה מסייעתן במלחמה והם ראש דגל המורה על הנצחון: דגל מחנה ראובן שמעון גד תימנה שנקרא דרום על שם דר רום שהשמש דר ברומו כך כל הנכנע בטבע לסוף הקדוש ברוך הוא מגביהו וההכנעה ראש לכל המדות הטובות ומדה זו היתה אצל ראובן כי הוא הודה ולא בוש במעשה בלהה כאמרז"ל מי גרם לראובן שיודה כו' כמו שמביא רש"י פרשת וזאת הברכה וזה נמשך מן מדת הענוה כי כל גבה רוח הוא בוש מלהודות על האמת ומן שמעון היו מלמדים וסופרים ועניים אשר בהם ההכנעה מצויה יותר מבזולתם. וכן גד היה בעל צדקה שנאמר בו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל רצה לומר כי משפטיו דהיינו עפ"י שורת המשפט לא היה צריך לילך כ"א עם ישראל ולא בראש החלוץ ועל צד הצדקה הלך לפניהם בצדקת ה' ההולך לפני מחנה ישראל וכדי שלא תאמר שמא מחמת גובה לבם הלכו בראש תלמוד לומר גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב הגדוד הלך בענוה כעקב זה המורה על גדר הענוה שנאמר עקב ענוה יראת ה'. דגל מחנה אפרים ובנימין ומנשה ימה שלישים יסעו כי מעלת הגבורה שלישים וכתיב בהם לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך וגו' כי יוסף בכור שור אשר לו הכח והגבורה ובנימין זאב יטרף. וקנין זה הולך ופוחת כי מיום ליום תש כחו של אדם מצד התכת הליחה השרשית כי יום המות מתחיל מיום הולדו ע"כ חנייתם לרוח מערבי כי באותו רוח השמש הולך וחסר. דגל מחנה דן אשר נפתלי צפונה אשר משם זהב יאתה ושלשתן היו בעלי עושר שנאמר מאשר שמנה לחמו וכתיב נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' היא תעשיר ושבט דן עשה עגלי זהב בעבור רוב זהב שהושפע להם וע"כ היה מאסף לכל המחנות וקנין זה הפחות שבכולם לכך אמר בו לאחרונה יסעו ופניית כולם אל השכינה שבאמצע כי כולם כאחד טובים כשמשמשין בהם לש"ש. ויהודה ראש דגל כי הוא מלך ונקרא גור אריה על כן דינו לילך בראש במלחמה וכן דן גור אריה הלך באחרונה כי עיקר המלחמה פנים ואחור וראובן בכור ראש דגל וכן אפרים ראש דגל כי יוסף הבכור:

ואלה תולדות אהרן ומשה וגו'. פירש"י לפי שמשה למדם תורה דומה כאלו ילדם ונעשו תולדותיו ביום שדבר ה' אתו בהר סיני. וק' דא"כ כל ישראל תולדותיו כי לכולם למד תורה. ועוד למה חזר ואמר אלה שמות בני אהרן ולא הזכיר את משה. ונראה לי לפי שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואין השמדה אלא כילוי בנים כו' כמו שפירש"י פרשת עקב והועילה תפלת משה לחצאין נמצא שאותן ב' בנים שהציל משה בתפלתו דומה כאלו ילדם ונעשו תולדותיו ביום דבר ה' את משה בהר סיני לך רד וגו' ואחר כך התפלל עליהם בהר ונעתר לו ה' שם על ההר. וכשאמר אלה תולדות אהרן ומשה הזכיר משה בעבור אלעזר ואיתמר שהציל מן המיתה: ומ"ש אחר כך אלה שמות בני אהרן ולא הזכיר משה אמר כלפי נדב ואביהוא כי אותם לא הציל מן המיתה. ובזה מיושב מה שהזכיר כאן נדב ואביהוא והשארות אלעזר ואיתמר ומ"ש בנים לא היו להם ואיתא למ"ד שמתו בעון שלא היו להם בנים כבר פרשנו פרשת שמיני שבעולם הזה כך המדה שהקדוש ברוך הוא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ורצה לומר לפעמים הקב"ה ממתין עד דור ב' ולפעמים עד דור ג' או רביעי ואילו היה להם בנים אז לכבודו של אהרן היה הקב"ה ממתין עד דור א' או ב' אך מאחר שבנים לא היו להם היה הענין מוכרח לפקוד העון עליהם:

כי לי כל בכור וגו'. שואל אני שאלה אחת וזה מאחר אם נתן ה' ללוים במינוי זה מעלה ושררה כי הבדיל אותם מעדת ישראל לעמוד לשרת לפניו א"כ מהו שאמר כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' וכי בזמן ההוא נתן ה' לבכורים שררה זו הלא גם מימים קדמונים היתה העבודה בבכורות. ועוד שביום הכותו כל בכור לא נתן לבכורים שום שררה ואדרבא הטיל עליהם עול הפדיון וחייבם ליתן ה' סלעים בעבור שהצילם ממכת בכורות וא"כ מה ענין קידוש הבכורות לקידוש הלוים כי ללוים נתן מעלה ושררה ועל הבכורות הטיל עול הפדיון. ואם נאמר שהטיל על הלוים עבודת במה שיעמדו לפני אהרן ושרתו אותו וכתיב נתונים נתונים המה לו ולפי זה שפיר

אמר

קאמר כי לי כל בכור וגו' לומר שבאותו זמן היה הדין נותן להטיל עבודות זה עליהם מ"מ קשה למה יטיל ה' עבודות זה על הלוים וכי בשביל שלא נפסלו בעגל יטיל עליהם עבודות זה. אמנם לבבי לא כן ידמה כי בודאי שררה נתן ה' ללוים לא עבודות כמ"ש המעט מכם כי הבדיל ה' וגו' ולפנים היתה עבודה זו בבכורות ונפסלו בעגל ונתנה ללוים אך שהיה גלוי לפניו יתברך שאף על פי שכל בכור יתן לוי תחתיו מכל מקום סוף שיותרו רע"ג בכורים שלא יוכלו להעמיד במקומם לוים וילטרכו לפדיון ה' שקלים לגלגלת ויש כאן מקום ללין אל הבכור ולומר וכי בשביל שאין כאן במקומי לוי אלטרך ליתן ה' שקלים וכי לא די בזו שקנס אותי לפסלני מן העבודה ולמה זה אתן עוד תמורתי ה' שקלים ע"ז אמר כי לי כל בכור ביום הכותי וגו' ע"כ דין יש לי עליהם מאז וגם עתה להטיל עליהם פי שנים מן הקנסות א' בעבור חוב ישן שיש לי עליהם שהצלתים מן המות ואחד בעבור שחטאו בעגל ופי' זה נכון מצד הענין:

שנים ועשרים אלף. כבר אמרנו לפי שהם מחנה שכינה ואין השכינה שורה בפחות מן כ"ב אלף ע"כ מיעטם הקב"ה והעמידם על מספר זה להורות שאין מחנה שכינה פחות מכ"ב אלף. והרמב"ן כתב לפי שלא היו בכלל עינוי מצרים ע"כ לא היו בכלל הריבוי כי כל מי שהיה בכלל פן ירבה היה בברכה כן ירבה אף על פי שזה דרך דרש מ"מ נראה להוסיף בו ביאור כי לא הרבה אותם ה' נגד הטבע רק כדי להפיר עלת גוים אשר בקשו להמעיטם ע"י העינוי ורצה ה' שיבטל מהם כל אשר יזמו לעשות ואדרבה הרבה אותם חוץ מן הטבע כי הולידו ו' בכרס א' אבל שבט לוי שלא היה בכלל העינוי וע"כ לא היה צורך להרבותם כנגד הטבע ופרו ורבו כדרך כל העולם וזה באמת טעם נכון ויכול להיות שזהו דעת הרמב"ן.

וי"א שלכך לא נתרבו כדי שיהיה נקל לישראל לפרנסם וזה טעם רחוק כי אין מעצור לה' להושיע ולפרנס משרתיו עושי רצונו. ויש אומרים שהיה הארון מכלה בהם והיינו ארונו של יעקב. והוא דעת הרמב"ן שהזכרנו וכמבואר למעלה פרשת ויגש בפסוק על כן קרא שמו לוי. ויש אומרים שצפה הקב"ה שלא יהיו כולם צדיקים ע"כ העביר רבים מהם מן העולם ונשארו קב ונקי כדי שיהיו כל העוסקין עם הארון צדיקים וזה שאמר שהיה הארון מכלה בהם. ולי נראה לפי שמצינו בגזירת פרעה שגירש עמרם את אשתו ועמד זמן רב בלא פריה ורביה שהרי בת ק"ל שנה היתה יוכבד כשעשה בה ליקוחין שניים. ומ"ש רז"ל עמדו כולם וגרשו נשותיהן משמע לא כל ישראל עשו כן כי איך היו יכולין לעמוד זמן רב בלא אשה שהרי ארז"ל מסכת סוטה בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו כו' ומסיק שם כל הסוכות שעשו לבעליהן כשהיו בעבודת פרך ש"מ שהבעלים לא היו יכולין לעמוד זולת הנשים ועוד מסיק שם פרים ורבים בשדה ש"מ שאפילו בשעת הגזירה לא גרשו נשותיהם אלא ודאי מה שמסיק עמדו כולם וגרשו נשותיהם היינו כל בני שבט לוי שלא היו בכלל השעבוד ומ"מ היו יראים מן הגזירה כל הבן הילוד היאורה תשליכהו שהרי על יום א' גזר אפילו על בני המצרים על כן יראו גם המה פן יעבור עליהם כוס זה ועמדו רוב שבט לוי זמן רב בלא נשים כמו שעמד עמרם זמן רב בלא אשה וע"כ היה שבט לוי מתי מספר וזה טעם נכון ומתישב על הלב יותר מכולם. ובחר ה' בהם מצד היותם מועטים כי כן מצינו בהרבה מקומות שהקדוש ברוך הוא בוחר במועט כמו שכתוב לא מרובכם וגומר כי אתם המעט וכן בג' משפחות אלו גרשון קהת ומררי היה מררי מרובה באוכלוסין על כן נתרחק מן משא של הקדש וניתן למועטים ודבר זה מבואר מעצמו:

הפטרת במדבר

בתרי עשר בהושע סימן ב

וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃ וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃ אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃ רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃ פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃ וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃ כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃ לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃ וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃ וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל׃ לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ׃

וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי׃ וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃ וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃ לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃ וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעְלִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃

פירוש המלות

יאמר. בזמן ההוא: יחדו. בקיבוץ גליות בזמן המשיח: יזרעאל. ישראל שהיו זרועים בגוים: ריבו. שב לדברי תוכחה: אשתי. כיון שזנתה: שדיה. השדים: ערומה. אניחנה ערומה: הוצגתיה. לשון ביוש: הורתם. אמם כנשאה שלה: שך. כמו סך גדר: בסירים. קוצים: והצלתי. והסירותי: נבלתה. כיעורה: ואיש. מכל אהוביה: אתנה. כמו אתן: עליה. על פשעי עונה: ותעד. תכשיט: עמק עכור. שם נענש עכן: וענתה. לשון שירה: וארשתיך. לשון ארוסין. כנגד שאמר אשת זנונים: באמונה. לשון קיום:

פרשת נשא

אבן עזרא

(כב) **נשא** שם הפעל כמו זכור את יום השבת וטעם נשא שא: גם הם. בעבור שנשא את ראש הקהתים: לעבד

כא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃
כב קַבֵּל יָת חוּשְׁבַּן בְּנֵי גֵרְשׁוֹן אַף אִינוּן לְבֵית

כ״ל חסר כת״א

כא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם

נשא כלם חסרים במ״א וסימן נשוא ינשוא:

רשי

(כב) **נשא** את ראש בני גרשון גם הם. כמו שצויתיך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה

רשי

עבודה : (כה) את יריעות המשכן. עשר התחתונות : ואת אהל מועד. יריעות עזים העשויות לאהל עליו : מכסהו. עורות אילים מאדמים : מסך פתח. וילון המזרחי : (כו) אשר על המשכן. כלומר הקלעים והמסך של חצר הסוככים ומגינים על המשכן : ועל המזבח סביב. מזבח הנחשת : ואת כל אשר יעשה להם. כתרגומו וית כל דיתמסר להון לבני גרשון : (כז) על פי אהרן ובניו · ואיזה מהבנים ממונה עליהם (כיד) איתמר בן אהרן הכהן : ופקדתם

מבן שלשים שנה ומעלה ב׳ בטעם הלישא קטנה בענין וסימן מבן שלשים קדמאה דבני גרשון. וחברו דבני מררי: בני קהת כל הבא לעשות מלאכה. בני גרשון כל הבא לצבא צבא לעבד. ושארא כל הבא לצבא לעבדה : משפחת ט׳ וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני : ואת אהל מועד ח׳ נמסר בסדר אחרי מות : ועל המזבח ב׳ וסימן ואת קלעי החצר ואת. קלעי החצר ואת מסך : עלהם י״ג חסר נמסר בסדר ויגש : משאם ח׳ בתורה וסי׳ על פי אהרן ובניו תהיה ב׳ בו. וזאת משמרת משאם. את כלי משמרת משאם : ועמודיו ד׳ מלאים

תולדות אהרן ונשאו את יריעות. סנת כח : על המשכן ועל המזבח. סם לג :

במדבר ד

למשפחתם: כג מבן שלשים שנה ומעלה עד בן חמשים שנה תפקד אותם כל הבא לצבא צבא לעבד עבדה באהל מועד: כד זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד ולמשא: כה ונשאו את יריעת המשכן ואת אהל מועד מכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה ואת מסך פתח אהל מועד: כו ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב ואת מיתריהם ואת כל כלי עבדתם ואת כל אשר יעשה להם ועבדו: כז על פי אהרן ובניו תהיה כל עבדת בני הגרשני לכל משאם ולכל עבדתם ופקדתם עלהם במשמרת את כל משאם: כח זאת עבדת משפחת בני הגרשני באהל מועד ומשמרתם ביד איתמר בן אהרן הכהן: ס כט בני מררי למשפחתם לבית אבתם תפקד אתם: ל מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה תפקדם כל הבא לצבא לעבד את עבדת אהל מועד: לא וזאת משמרת משאם לכל עבדתם באהל מועד קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו: לב ועמודי החצר סביב ואדניהם

תרגום

לאבהתהון לזרעיתהון: כג מבר תלתין שנין ולעילא עד בר חמשין שנין תמני יתהון כל דאתי לחילא חילא למפלח פולחנא במשכן זמנא: כד דין פולחן זרעית גרשון למפלח ולמטול: כה ויטלון ית יריעת משכנא וית משכן זמנא חופאיה וחופאה דססגונא דעלוהי מלעילא וית פרסא דתרע משכן זמנא: כו וית סרדי דרתא וית פרסא דמעלנא דתרע דרתא דעל משכנא ועל מדבחא סחור סחור וית אטוניהון וית כל מני פולחנהון וית כל דיתמסר להון ויפלחון: כז על מימר אהרן ובנוהי תהי כל פולחן בני גרשון לכל מטולהון ולכל פולחנהון ותמנון עליהון במטרא ית כל מטולהון: כח דין פולחן זרעית בני גרשון במשכן זמנא ומטרתהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: כט בני מררי לזרעיתהון לבית אבהתהון תמני יתהון: ל מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין תמנינון כל דאתי לחילא למפלח ית פולחן משכן זמנא: לא ודא מטרת מטולהון לכל פולחנהון במשכן זמנא דפי משכנא ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי: לב ועמודי דדרתא סחור

אבן עזרא

(כד) לעבד. להקים המשכן ולעשות הלחם ולשחוט ולשמור : ולמשא. שם הפועל וכמוהו ולמסע את המחנות. כי משקלי שמות הפעלים משתנים : (כה) ומכסה התחש אשר עליו. אחז הכתוב דרך קצרה שלא הזכיר מכסה עורות אלים ויש אומרים ששני המכסים היו דבקים : (כו) ואת כל כלי עבודתם. כשלחנות ויתדות ומיתרות : ואת כל אשר יעשה להם. לכלי העבודה או למשכן ולמזבח : (כט) בני מררי. לא הזכיר לשאת שמותם כי הפרשה דבקה

ספורנו

וידבר ה׳ אל משה : (כד) לעבד ולמשא. לעבוד בחנותם ולמשא בעת המסע לפי שלמעלה כשאמר ומשמרת בני גרשון באהל מועד דבר על משמרתם בעת חנייתם אמר כאן שכל מה שהיה תחת עבודתם במשמרת החנייה היה גם כן במשמרת המשא בעת המסע : (כו) ועבדו. בעת החנייה תהיה משמרתם על כל הכלים האלה ועל כל הכלי׳ אשר יעשה להם ובמבילם כדי לעבוד כגון נקב ומקבות לנטוע ולעקור היתדות : (כז) לכל משאם. בעת המסע : ולכל עבודתם בעת החניה :

רמבן

(כו) ואת כל אשר יעשה להם. כתרגומו ית כל דיתמסר להון לבני גרשון לשון רש״י. ואם כן יהיה יעשה כמו איש במעון ומעשהו בכרמל נכסיו אשר הוא עושה בהן והנכון יותר כל אשר יעשה להם למשכן ולמזבח כי כלים רבים להם :

(כז) על פי אהרן ובניו תהיה כל עבודת בני הגרשוני ואיזה מן הבנים ממונה עליהם איתמר לשון רש״י. ואינו נכון כי למה יזכיר אהרן אבל פירוש על פי אהרן ובניו תהיה עבודתם על פיהם הם ימנו בני הגרשוני על עבודתם ואמר פלוני מבני גרשון יהיה נוזר על ענין כך ויהיה משורר או שוער כך וישא מן היריעות כך וגם במסע יפרקו ולא יטענו עד שיצוו אותם אהרן ובניו והנה כלם צריכין לפקידה שהוא המנוי ואלעזר אמרכל על כל שלשת הנשיאים ואיתמר גוזר על גרשון ומררי ואמר ופקדתם עליהם במשמרת. כי משה יהיה עמהם בעת המנוי כאשר יפקידו עליהם המשמרות אבל ביד איתמר תהיה משמרתם שכל אחד יחזיר כליו לידו בחנות המשכן ויאמר לו הרי לפניך כלים המסורים בידי :

(לב) ועמודי החצר סביב ואדניהם ויתדותם ומיתריהם. של עמודים שהרי יתדות ומיתרי קלעים במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים היו

וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: על פי ה׳ ביד משה ✱ וסי׳ משפחת הקהתי. משפחת בני מררי. ויסעו בראשונה. את משמרת ה׳ שמרו. אשר נאחזו בה. על פי ה׳ נתנו לו את: ולבית ״ וסי׳ ויפקד משה ואהרן. ופקודי בני גרשון. כל הפקודים אשר פקד. ולבית שאול עבד. ויעש המלך את עצי האלמגים וחברו. ולבית מלך יהודה. ולבית הרכבים. והיה לאב ליושב ירושלים. קרא בגרון אל תחשוך: למשפחתם ולבית אבתם ג׳ וסימן הקהתי. גרשון. הלוים. ושארא לבית. למשפחותם ח׳ מלאים וסימן נמסר בסדר במדבר סיני:

סְחוֹר וְסַמְכֵיהוֹן וְסִכֵּיהוֹן
וְאַטּוּנֵיהוֹן לְכָל מָנֵיהוֹן וּלְכָל
פּוּלְחַנְהוֹן וּבִשְׁמָהָן תִּמְנוֹן
יָת מָנֵי מַטְּרַת מַטּוּלְהוֹן׃
לג דֵּין פּוּלְחַן זַרְעֲיַת בְּנֵי
מְרָרִי לְכָל פּוּלְחַנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא בִּידָא דְּאִיתָמָר בַּר
אַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ לד וּמְנָא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא יָת
בְּנֵי קְהָת לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן׃ לה מִבַּר תְּלָתִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין
שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא
לְפוּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃
לו וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן
תְּרֵין אַלְפִין שְׁבַע מְאָה
וְחַמְשִׁין׃ לז אִלֵּין מִנְיָנֵי
זַרְעֲיַת קְהָת כָּל דְּפָלַח
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּמְנָא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַּייָ בִּידָא
דְמֹשֶׁה׃ לח וּמִנְיָנֵי בְּנֵי
גֵרְשׁוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן׃ לט מִבַּר תְּלָתִין
שְׁנִין וּלְעֵילָא וְעַד בַּר
חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי
לְחֵילָא לְפוּלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ מ וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
תְּרֵין אַלְפִין וְשִׁית מְאָה
וּתְלָתִין׃ מא אִלֵּין מִנְיָנֵי
זַרְעֲיַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל דְּפָלַח
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּמְנָא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַייָ׃
מב וּמִנְיָנֵי זַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן׃
מג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵילָא
וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל
דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפוּלְחָנָא

וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־כְּלֵיהֶם
וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ
אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם׃ לג זֹאת
עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־
עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד
אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃
שני לד וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי
הָעֵדָה אֶת־בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ לה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים
שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ לו וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם
לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים׃ לז אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד
אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס לח וּפְקוּדֵי בְּנֵי
גֵּרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃
לט מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא
לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מ וַיִּהְיוּ
פְּקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃
מא אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה׃
מב וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃ מג מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־
חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא

ג׳ הכר · קדמאה משפחה כטפחא תניין: משפחת בתכיר תליתא כסכטא · ג׳ בענין · סימן · ד׳ דמטעין דסבירין ושבע אלמו כראשו סימן · ס׳ · ס׳ מ״ל · כול׳ חסר בנ״א · כל אורייתא חסר ו׳

(לב) ויתדתם ומיתריהם. של עמודים שהרי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח. ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים בשפתם העליונה בכלונסות וקונדיסין כמו ששנויה במלאכת המשכן: (מז) עבודת עבדה

רמבן

היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא יגביהם הרוח ויתדות ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים לשפתם העליונה בכלונסות וקונדסין כמו ששנינו במלאכת המשכן לשון רש״י. ואיני יודע מה יעשו יתדות בעמודים ועוד מה נשתנו יתדות של עמודים משאר היתדות שאלו לבני גרשון ואלו לבני מררי ולא מצאתי במשנת מלאכת המשכן שיהיו יתדות לעמודים. אלא כך שנו שם היה מחבר את הקונדסין במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של האהל וכשם שהיו יתדות למשכן כך היו יתדות לחצר שנאמר לכל כלי המשכן ולכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר סביב נחשת. זה לשון הברייתא. ולא נשנה שם שיהו יתדות לעמודים אבל נפרש כי יתדות ומיתרים של קלעי החצר היו ביד בני מררי ומיתרים ויתדות של משכן והאהל הם שהיו ביד בני גרשון כי ואת מיתריהם ואת כל כלי עבודתם כנוי ליריעות המשכן ולאהל מועד הנזכרים בראש הפסוק לא לחצר וכן אמר למעלה ואת מיתריו שהוא רמז למשכן הנזכר לא לקלעי החצר. ודומה לזה אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו אל שבט אביך הרחוק לא על בניך הקרוב וכן פדויו מבן חדש תפדה שב אל בכור האדם לא בכור הבהמה הטמאה וכן רבים אבל לפי לשון הברייתא צ״ל שלא היו בני גרשון נושאים אלא בגדים לא נחשת ועצים כלל והוא ששנינו בני גרשון היו ממונים במערב והם ממונים על כלי הארג ואם כן יהיה פירוש ויתדותם של המשכן ושל עמודי החצר סביב ומיתריהם של עמודי החצר בלבד וכן אמר למעלה קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל כליו וכל עבודתו ויכלול יתדותיו ולכך יזכיר מיתרים בשניהם ולא יזכיר יתדות רק בבני מררי:

וטעם ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם. שיפקד ביד כל איש במספר שמות לגלגלתם כלי משאם יאמר איש פלוני ישא מן הקרשים כך במספר ופלוני מן הבריחים או העמודים כך במספר לא שיצוה בני מררי בכללם ישאו כל הקרשים והאדנים והעמודים והזכיר זה תחלה בבני מררי בעבור כובד משאם אולי יקל כל אחד ממשאו ויטיל על חבירו וה״ה גם בבני קהת וגרשון:

ופקדיו

רשי

עבדה. היא השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת: ועבדת משא. כמשמעו: (מט) ופקדיו אשר צוה ה' את משה. ואותן הפקודים היו במצוה מבן שלשים שנה ועד בן חמשים: (ב) צו את בני ישראל וגו'. פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן ושמונה פרשיות נאמרו בו ביום כדאיתא במסכת גיטין בפרק הניזקין: וישלחו מן המחנה. שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן תוך הקלעים היא מחנה שכינה. חניית הלוים סביב כמו שמפורש בפרש' במדבר סיני היא מחנה לויה· ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל. (פסחים סז) הצרוע נשתלח חוץ לכולן. הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים וטמא לנפש מותר אף בשל לויה ואינו משולח אלא משל שכינה וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים: טמא לנפש. דמסאב לטמי נפשא דאנשא אומר אני שהוא לשון עצמות אדם בלשון ארמי והרבה יש בב"ר אדריאנוס שחיק טמיא שחיק עצמות:

למעול

מקרא

לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מד וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃ מה אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ מו כָּל־הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ מז מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַעֲבֹד עֲבֹדַת עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מח וַיִּהְיוּ פְּקֻדֵיהֶם שְׁמֹנַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁמֹנִים׃ מט עַל־פִּי יְהוָה פָּקַד אוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְעַל־מַשָּׂאוֹ וּפְקֻדָיו אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ

שלישי ה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ׃ ג מִזָּכָר עַד־נְקֵבָה תְּשַׁלֵּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם׃ ד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ אוֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ו דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־

מסורה

סימן · קדמא אלה פקודי משפחת פקודי כפשטא הניין כרביע תליתא זוקף סר"ו סימן · קדמא ווסיו פקודיהם כנפסחא תנייני תליתא זוקף כנפסחא רביעי' כאתנח · ל' ואי' ואל משאו. פ' דמטעין דפבי' כאשר · ל'. פי' פסוק כל וכל וכל · ל' · ל' · ל' · כי את מקום כסאי · ע"ל פ"ל כפו · ד

תרגום אונקלוס

בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ מד וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן תְּלָתָא אַלְפִין וּמָאתָן׃ מה אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי דִּמְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַּיְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ מו כָּל מִנְיָנַיָּא דִּמְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל יָת לֵיוָאֵי לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהָתְהוֹן׃ מז מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵילָא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְמִפְלַח פּוּלְחַן פּוּלְחָנָא וּפוּלְחַן מַטוּל בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ מח וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן תְּמַנְיָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְתַמְנָן׃ מט עַל מֵימְרָא דַּיְיָ מְנָא יָתְהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה גְּבַר גְּבַר עַל פּוּלְחָנֵיהּ וְעַל מַטּוּלֵיהּ וּמִנְיָנוֹהִי דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּיד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּן מִן מַשְׁרִיתָא כָּל דִּסְגִיר וְכָל דְּדָאֵיב וְכֹל דִּמְסָאַב לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא׃ ג מִדְּכַר עַד נוּקְבָּא תְּשַׁלְּחוּן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא תְּשַׁלְּחוּנּוּן וְלָא יְסַאֲבוּן יָת מַשְׁרְיָתְהוֹן דִּשְׁכִינְתִּי שַׁרְיָא בֵּינֵיהוֹן׃ ד וַעֲבַדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשַׁלַּחוּ יָתְהוֹן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ו מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר אוֹ אִתְּתָא

אבן עזרא

דבקה: (מז) עבדת עבדה. כאשר פרשתי והנה טעם כל הפקודים שהיו מבן שלשים שנה: (מט) איש איש. על גרשון קהת ומררי. על עבודתו ועל משאו. על כן ופקודיו ונסמכה פרשת וישלחו מן המחנה בעבור היות השכינה בתוך המחנות בנסעם ובחנותם: (ב) כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. אלה הם מטומאות שבעה והם מטמאים אחרים על כן לא יצא בעל קרי מחוץ למחנה ואין יד במחנה לצאת חוץ רק כל אחד יוסר באהלו כמנהג כל המחנות כלן כי תינוקים יש ביניהם. ופרשת כי תצא מחנה על מחנה קטן ידבר שאין שם משה והארון ביניהם ואין (ס"א והם) סובבים כי במחנה ישראל השכינה באמצע ועוד אפרשנו במקומו: (ג) נקבה. זכה או נדה או מצורעת או טמאת מת: (ד) ויעשו כן. מיד קודם שנסעו והטמאים כשנסעם יסעו בין דגל אפרים לדגל דן על דרך סברא כי לא פורש. ונסמכה פרשת איש או אשה

מסורה

על פי ה' פקד אותם ט' זוגין חד ואל חד ועל וסי' ואל אדם אל נא אשא פני איש. ועל אדם והוא ישקט ומי. ואל המקדש ושלשים יום ושלשת. ועל המקדש ויביאו פרים שבעה. ואל איתמר וידבר משה אל אהרן. ועל איתמר ואת שעיר החטאת דרש דרש. ואל משאו וזאת עשו להם וחיו. ועל משאו על פי ה' פקד אתם. ואל שדה ויהי מקצה שבע שנים. ועל שדה ויהי הוא מספר. ואל ישביה אך ידע תדעו כי אם. ועל ישביה הנני שלח ולקחתי. ואל אלהיה ותאמר הנה שבה יבמתך. ועל אלהיה הנני פוקד על אמון מנא. ואל ההרים אנשי רכיל היו בך. ועל ההרים ואקרא חרב על הארץ. ואל עמים כה אמר ה' הנני אשא. ועל עמים ונשפטתי אתו בדבר: כל צרוע וכל זב ט' פסוקי' אית בהון כל וכל וכל וסימן כל צרוע וכל. ויקם העם כל היום. כל ערי המישור. ויתקבצו אליו כל איש מצוק. ויסקל באבנים את דוד. ויתר כל דברי אסא וכל גבורתו. ויצוה המלך אחז. לכן כל אכליך יאכלו. ויענו את ירמיהו כל האנשים:

ספורנו

(מט) איש איש על עבודתו ועל משאו ופקדיו. מנה כל אחד מהם על העבודה שיעשה בעת החניה: ועל משאו. בעת המסע שידע כמה משקל משאו וידע גם כן פקודיו והוא שידע שמות הכלים שישא הנקובים בשם כאמרו ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם:

למשל

תולדות אהרן

לעבד עבדת עבדה. חולין כד ערכין יא: וישלחו. פסחים סו סז נב תענית כא מכות טו מנחות נה: וכל זב. פסחים סז: מזכר עד נקבה. נדה כח: אל מחוץ למחנה. פסחים סח: ולא יטמאו את מחניהם. פסחים סז מכות יד וכתים קיז: דבר אל בני. תמורה ב': איש או אשה. פסחים מג סוכה כח יבמות פד קדושין לה קמא טו שבועות ב' נדה מט:

בעל הטורים

ולא יטמאו ב'. ולא יטמאו את מחניהם. ולא יטמאו עוד בני ישראל את שם קדשי שלא יטמאו את מחניהם או מטמאין את שם קדשי. כדכתיב למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי: מזכר עד נקבה תשלחו. כנגד שנתגרשו אדם וחוה ונחש מג"ע. וסמיך פרשת סוטה לפי שסוטה השיא זוהמא בחוה ונפלו ירכיו דכתיב על גחונך תלך וסמיך פרשת נזיר ע"ש שפרי שאכל אדם הראשון ענבים היו ענבי רוש:

רמבן

(מט) ופקדיו אשר צוה ה' את משה. מסורת ה' כתיבין אשר וסבירין כאשר ואותן הפקודים היו במצוה מבן שלשים ועד בן חמשים לשון רש"י. ואם כן יהיה ופקודיו כנוי למשה. אבל ר"א פי' כי איש איש על גרשון קהת ומררי שמנה משה לכל אחד משלשתם על עבודתו ועל משאו כאשר הזכיר למעלה וזה טעם ופקודיו של כל איש ואיש הנזכר ויתכן שיהיה אשר צוה כפשוטו יאמר שמנה שלשת האחים האלה כל אחד על עבודתו ועל משאו כמו שמפורש למעלה ופקודיו של כל אחד מהם אשר צוה ה' את משה לפקוד אותם לגלגלותם מנה על עבודתו ועל משאו שהזכיר שמנה אותם למשפחותם ומנה היחידים לגלגלותם כל אחד על עבודתו ועל משאו. וכן הדין שאין בן לוי רשאי לעשות במלאכת חבירו ולא לסייעו בה כמו שאמרו וכבר בקש ריב"ח לסייע את ר"י בן גודגדא בהגפת דלתות אמר לו חזור לאחוריך שכבר אתה מתחייב מיתה שאני מן השוערים ואתה מן המשוררים:

ה (ב) וישלחו מן המחנה. אחר שהקים את המשכן צוה בשלוח הטמאים מן המחנה שיהיה המחנה קדוש וראוי שתשרה בו שכינה והיא מצוה נוהגת מיד ולדורות ובעבור שמנה ישראל למשפחותם לבית אבותם והבדיל מהם ערב רב אשר בתוכם השלים באשם הגזילות דין הגוזל את הגר:

וטעם

אשה כי הצרעת והזוב יבואו בעבור מעל. וטעם להזכיר זאת הפרשה פעם אחרת להזכיר ואם אין לאיש גואל. (ז) והתודו. איזה מהם שיהיה איש או אשה: בראשו. כאשר הוא לא פחות ממנו: וחמישתו יוסף עליו. אם הוא מתודה מעצמו ואם יש עדים עליו יוסיף שני חמישיות ומעתיקי הדת אמרו חומש החומש ודעתם רחבה מדעתו: (ח) המושב לה'. בעבור ירצה השם השיבו: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו. טעמו ברשות המקדיש הם שיתנם לאיזה כהן שירצה והזכיר זה בעבור מתנות כהונה. וטעם השוטה

(ו) למעול מעל בה'. הרי חזר וכתב כאן פרשת גוזל ונשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקרא (ויקרא ה) ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וגו' ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה האחד שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם ע"פ עדים עד שיודה בדבר והשני על גזל הגר שהוא נתון לכהנים: (ז) את אשמו בראשו. (ב"ק קח) הוא הקרן שנשבע עליו: לאשר אשם לו. (כתובות יט) למי שנתחייב לו: (ח) ואם אין לאיש גואל. שמת התובע שהשביעו ואין לו יורשים: להשיב האשם אליו. כשנמלך זה להתודות על עונו ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים או בן או אח או שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר שמת ואין לו יורשים: האשם המושב. זה הקרן והחומש: לה' לכהן. קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר: מלבד איל הכפורים האמור בויקרא שהוא צריך להביא: (ט) וכל תרומה וגו'. אמר רבי ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות ומה ת"ל אשר יקריבו לכהן אלו הבכורים שנא' בהם (שמות כג) תביא בית ה' אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהם ת"ל לכהן לו יהיה בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנין לכהן: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו. לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבואו ויטלום בזרוע ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים. ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי. ומדרש אגדה ואיש את קדשיו לו יהיו מי שמעכב מעשרותיו ואינו נותנן לו

אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיהוָה וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא׃ ז וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ׃ ח וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו׃ ט וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ י וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ פ

ו' חסר | ח' פסוק אית כהון תט' ועשיה. י"ד | כ' בפתין | ג' ואת סככון | ט' ר"פ בכיפא | ח' ר"פ אית בהון ב' מלין דמיין קדמא נסיב ו' ותניינ' קרחי

אֲרֵי יַעְבְּדוּן מִכָּל חוֹבֵי אֱנָשָׁא לְשַׁקָּרָא שְׁקַר קֳדָם יְיָ וִיחוּב אֱנָשָׁא הַהוּא׃ ז וִיוַדּוּן יַת חוֹבֵיהוֹן דַּעֲבָדוּ וְיָתֵב יַת חוֹבְתֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ וְחוּמְשֵׁיהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לִדְחַב לֵיהּ׃ ח וְאִם לֵית לְגַבְרָא פָּרִיק לַאֲתָבָא חוֹבְתָא לֵיהּ חוֹבְתָא דְּמִתִיב קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא בַּר מִדְּכַר כִּפּוּרַיָּא דִּיכַפַּר בֵּיהּ עֲלוֹהִי׃ ט וְכָל אַפְרָשׁוּתָא לְכָל קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּיקָרְבוּן לְכַהֲנָא דִּלֵיהּ יְהֵי׃ י וּגְבַר יַת מַעֲשַׂר קוּדְשׁוֹהִי דִּלֵיהּ יְהוֹן גְּבַר דְּיִתֵּן לְכַהֲנָא דִּלֵיהּ יְהֵי׃

חטאת ו' חסרים וסימן איש או אשה כי יעשו. חטאת ירבעם. אך לא סרו מחטאת ירבעם דיהושפט. בחטאת מנשה דמלכים. יבקש עון ישראל והנה הוליד בן: את חטאתם אשר עשו. חד מן ח' פסוקים דמיין אית בהון חטייה דעשייה וסימן והתודו את הטאתם אשר עשו. ואת חטאתכם אשר עשיתם. על חטאתו אשר חטא דזמרי. וילך בכל חטאת אביו אשר דאבים. וילכו בני ישראל בכל חטאת ירבעם והוליד בן פריץ. כי על אף ה'. והרשע. כי ישוב מכל חטאתו: והתודו ב' וסימן והתודו את עונם. והתודו את חטאתם אשר עשו: אשם ב' פתחין וסי' אשם אשם לה'. לאשר אשם לו: המושב ב' חד קמץ וחד פתח וסי' בפי אמהתחיכם. האשם המושב בתרא קמץ: קדשיו ג' וסימן ואיש את קדשיו לו יהיו. ויקח יהואש דמלכים. ויבא את

תולדות אהרן והשיב את אשמו. ב"ק קי: וחמישתו. ב"מ נד: ונתן לאשר. פסחים לא כתובות יט סב גיטין לז קדושין טו קמא מ: ואם אין גאים. קמא קט קי סנהדרין כח: האשם המושב. קמא קט קי: לה' לכהן. שם ערכין כח: מלבד איל. קמא קי קיא ערכין כח: איש את קדשיו. ברכות סג קמא קט ערכין לד: איש אשר יתן. ברכות שם קמא שם קי:

בעל הטורים מכל חטאת האדם. סמך לגלות הטמאים שע"י חטאת האדם שחטא אדם הראשון שאכל מן העץ. והנחש שטעה האשה והוציאה ש"ר באדם זוכו הני' הנחש בצרעת. ואשה בזיבה. ואדם במות תמות. וכסדר קללתן מנאם כאן צרוע היינו הנחש. וזב היינו האשה. וטמא לנפש היינו האדם שנענש במות תמות: למעל מעל בה'. לומר שכל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של מעלה: הנפש ההיא והתודו. רמז שכל המומתין מתודין בעת יציאת הנפש. תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה מוקי לה בכפרי בכורים: יקריבו בגי' הם הבכורים: ואיש את קדשיו לו יהיו. וסמיך ליה פרשת סוטה לומר לפי שמשהה קיני זבים ואינו מקריבם כדרך שעשו בני עלי הוי כאילו שכבום:

ספורנו

ה (ו) למעל מעל בה'. כבר באה הקבלה שזה נאמר על גזל הגר כי אמנם הגוזל אותו מחלל שם אלהיו בעיני הגר אשר בא לחסות תחת כנפיו ולכן יקרא מועל בקדש וחייב אשם כמשפט כל מועל בו: (ח) המושב לה'. כי כאין הבעלים קיימים ראוי להשיב הגזל לבעלי בעליו והוא האל יתברך כענין שאמרו רבותינו ז"ל (מציעא פרק המפקיד) מת העבד יחזיר לרבו: (ט) וכל תרומה. כבר באה הקבלה שהתרומה האמורה בזה המקום היא הבכורים הנקרבים לאל ית' כמו שמנהג להקריב בכורים לבעל הקרקע כאמרו הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' ואמר כאן שכמו שגזל הגר המושב לה' והוא נותנו לכהן של משמר כמו כן הבכורים הנקרבים לאל ית' הוא נותנם לכהן של משמר: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו. אבל שאר קדשים והם תרומות ומעשרות אף על פי שהם מוקדשים לה' אינם לשום כהן מיוחד אלא לאותו כהן שיתנדב אליו הבעלים: איש אשר יתן לכהן. אבל כשהאחד מהבעלים יתן לכהן איזה קדש לא יהיה עוד בכלל קדשיו אבל לו יהיה לכהן המקבל ולא

רמבן

(ו) **וטעם** מכל חטאת האדם כמו אשר יעשה האדם מכל חטאת לחטוא בהנה מכל מה שיחטא איש באיש וכחש בעמיתו ואמר למעול מעל בה' שישבע בשמו לשקר ויאשם לפניו ולפי שכבר הוזכר החטא הזה ולא בא לחדש אלא גזל הגר דבר בו בלשון קצרה ואמר בכאן איש או אשה מפני שאין דרך האשה לגזול ואולי לא יחייב אותה הכתוב בחומש ואשם כאיש והזכיר וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל לומר שאם נתנו התרומה לכהן תהיה שלו והגוזל אותה ממנו כדין אשם גזילות. ולכך הזכירם בכאן או שבא להשלים תורת הכהנים בתרומה כי עדיין לא הזכירה רק ברמז מלאתך ודמעך לא תאחר וכן הם יאכלו בלחמו אבל לא ביאר דין התרומה שתנתן לכהן כלל והזכיר המעשה בסוף ת"כ שיהיה קדש לה' ועכשיו בא לצוות בתרומה ובקדשים שיהיו לכהנים במתנות הבעלים שיתנו אותה להם לרצונם לומר שטובת הנאה לבעלים היא ולא נזכרה מנחת הסוטה עם שאר המנחות בת"כ בעבור שהיא מנחת קנאות ואינה לכפרה והשלים בכאן את דינה ועוד בעבור שיחם את העם לבית אבותם נתן להם דת ודין לדעת את הממזרים שאינם בני בעלי אמותם כאשר יבא חשד בלב האיש על אשתו וכן השלים בקרבנות דין הנזיר כי אחרי שהוקם המשכן ונבדלו מהם הטמאים לקח מבחוריהם לנזירים אשר נבאו פתח אהל מועד לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו ועוד כי האשה שתדור בנזירות הפך הסוטה ולפיכך אמר בפרשה איש או אשה כי יפליא ורבותינו אמרו עוד למה נסמכה פרשת נזירות לפרשת סוטה שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין והטעם כי זנות יין ותירוש יקח לב וגידול השער הפך הבחורים המסלסלים שער ראשם להתנאות והגידול יוליד דאגה בלב איש ולפיכך הוא קדוש וצריך להשתמר מן הטומאה כי הוא ככהן המשרת לאלהיו:

(ט) **וכל** תרומה לכל קדשי בני ישראל. יאמר כי תרומה אשר יקדישו בני ישראל אותה כלומר שירימוה ויקדישוה לכהן כי בעבור שאין לתרומה שעור אמר הכתוב כי כל אשר יפרישו ממנה תהיה לכהן כאשר יקריבו אותם הבעלים לתתה אליו לא שיטלנה הכהן בזרוע וזהו פשוטו של מקרא וכך אמרו בספרי רבי עקיבא אומר בא הכתוב ללמדך שאם רצה לעשות כל גרנו תרומה רשאי ובלבד שישייר מקצת ועוד שנו שם בספרי אשר יקריבו לכהן אמר ר' ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן מה ת"ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה לפי שהוא אומר ראשית בכורי אדמתך וגו' אבל לא שמענו מה יעשה בהם ת"ל אשר יקריבו לכהן לו יהיה בא הכתוב ולימד על הבכורים שיהיו נתונין לכהן ופי' רש"י וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא עצמו מחזר עליה בבית הגרנות ואינו מחוור אבל פירושה על דעת רבי ישמעאל שאין הקרבה בתורה אלא בקרבים על גבי המזבח לפיכך דרש אשר יקריבו בבכורים שהם טעונין תנופה והגשה יאמר הכתוב כי כל הבכורים אשר יקריבו הבעלים לשם לכהן המקריב לו יהיה ומה שאמר לפי שנאמר תביא בית ה' אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהן לומר שעדיין לא למדנו בבכורים שיהיו כמתנות כהונה כלל ובכאן הוא שלימד עליהן תחלה שיהיו נתונין לכהן אבל אחרי כן חזר ושנאה בפרשת כהונה בכורי כל אשר בארצך לך יהיה שנים חזר ושנה גם כן תרומה וקדשים כדי שיכלול כל מתנות כהונה יחד ויכרות בכולן ברית מלח ועוד לדברים שנתחדשו שם בפרשה כל טהור בביתך יאכלנו ולמדנו עוד מכאן שיהיו הבכורים לאנשי משמר שיקריבוה ואינה לכל כהן שירצה כתרומה:

(י) **ואיש** את קדשיו לו יהיו. הנכון בכתוב הזה שיאמר שכל קדשי האדם יהיו שלו לומר שכל הקדשים שלא יצוה בהם ליתן אותם לכהן

יהיו

רביעי יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ יב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־
תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל׃
יג וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זֶרַע
וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה
וְהִיא נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא
לֹא נִתְפָּשָׂה׃ יד וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־
קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא
נִטְמָאָה אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה
וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא
נִטְמָאָה׃ טו וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־
אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת־
קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה
קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן
וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת
קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת
עָוֺן׃ טז וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן
וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי יְהוָה׃ יז וְלָקַח
הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ

יא וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר:
יב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר גְּבַר אֲרֵי
תִסְטֵי אִתְּתֵיהּ וּתְשַׁקַּר בֵּיהּ
שְׁקָר: יג וְיִשְׁכּוּב גְּבַר יָתַהּ
שְׁכְבַת זַרְעָא וִיהֵא מְכַסָּא
מֵעֵינֵי בַעְלַהּ וּמִטַּמְּרָא וְהִיא
מְסָאֲבָא וְסָהִיד לֵית בַּהּ
וְהִיא לָא אִתְּחָדַת: יד וְיִעְבַּר
עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וְיַקְנֵי יָת
אִתְּתֵיהּ וְהִיא מְסָאֲבָא אוֹ
עֲבַר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה
וְיַקְנֵי יָת אִתְּתֵיהּ וְהִיא לָא
מְסָאֲבָא: טו וְיַיְתֵי גַּבְרָא
יָת אִתְּתֵיהּ לְוָת כַּהֲנָא וְיַיְתֵי
יָת קוּרְבָּנַהּ עֲלַהּ חַד מִן
עַסְרָא בִּתְלָת סְאִין קִמְחָא
דְשַׂעֲרִין לָא יְרִיק עֲלוֹהִי
מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן עֲלוֹהִי
לְבוּנְתָּא אֲרֵי מִנְחַת קִנְאָתָא
הוּא מִנְחַת דּוּכְרָנָא מַדְכְּרַת
חוֹבִין: טז וִיקָרֵיב יָתַהּ
כַּהֲנָא וִיקִימִנַּהּ קֳדָם יְיָ:
יז וְיִסַּב כַּהֲנָא מֵי כִיּוֹר בְּמָן

יג. כ"ס ל. י"א כתיב יו"ד נחורה. י"א כתיב יו"ד נחונה. כל אורי' כ"כ במ"א והעומר. כ"ל חסר כמ"ב מ"ל.

רשי

לא יסיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה לעשות: איש אשר יתן לכהן. מתנות הראויות לו: לו יהיה. ממון הרבה: (יב) איש איש כי תשטה אשתו. מה כתיב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבא אצלו להביא לו את הסוטה: איש איש. ללמדך שמועלת בשתים באיש מלחמה שלמעלה ואישה מלמטה: כי תשטה אשתו. שנו רבותינו אין המנאפין נואפין עד שתכנס בהן רוח שטות דכתיב כי תשטה וכתוב בו (משלי ו) נואף אשה חסר לב. ופשוטו של מקרא כי תשטה תט מדרכי צניעות ותחשד בעיניו כמו (משלי ד) שטה מעליו ועבור (שם ז) אל ישט אל דרכיה לבך: ומעלה בו מעל ומהו המעל ושכב איש אותה: (יג) ושכב איש. (סוטה כח) פרט לקטן ומי שאינו איש: אותה שכבת זרע (יבמות נה) שכיבתה פוסלת אותה ואין שיכבת אחותה פוסלת אותה כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו: ונעלם מעיני אישה. (סוטה כז) פרט לסומא הא אם היה רואה ומעמעם (ס"א ומעלים) אין המים בודקין אותה: ונסתרה. שיעור שתראה לטומאת ביאה: ועד אין בה. הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שותה: ועד אין בה. בטומאה אבל יש עדים לסתירה: נתפשה. נאנסה כמו (דברים כב) ותפשה ושכב עמה: (יד) ועבר עליו. קודם לסתירה: רוח קנאה וקנא. פירשו רבותינו לשון התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני: והיא נטמאה או עבר עליו וגו'. כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו: (טו) קמח. שלא יהא מסלת: שעורים. ולא חטים (סוטה יד) היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה: לא יצוק עליו שמן. שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך: ולא יתן עליו לבונה. (סוטה ח) שהאמהות נקראו לבונה שנאמר (שיר ד) אל גבעת הלבונה והיא פירשה מדרכיהן: כי מנחת קנאת הוא. הקמח הזה קמח לשון זכר: מנחת קנאות. מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל: (יז) מים קדשים. שקדשו בכיור (כתובות ע"ב) לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות וזו פירשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח וזו קלקלה לאחר תנדק

אבן עזרא

השוטה בעבור ומעלה בו מעל: (יב) תשטה. חסור מהדרך הישרה וכן שטה מעליו ועבור: (יג) שכבת זרע. השכיבה הידועה כי עקרה לזרע: ונסתרה. שלא גלתה היא הדבר ואפי' עד אחד אין בה שתהיה חשודה בעבורו: והיא לא נתפשה. בעדים אנשים או על ידי נשים עד שתהיה חשודה: (יד) ועבר עליו. לשון זכר וכן רוח גדולה וחזק מאד וטעם עבר שעלה במחשבתו: (טו) והביא. בעל ברחה: עליה. עמה או בעבורה: קמח שעורים. אמרו רבותינו היא עשתה מעשה בהמה תביא מאכל בהמה ומנחת הנדבה היא סולת חטים לזכרון לטוב וזאת המנחה מזכרת עון אם היה שם ע"כ היא גרועה להיותה שעורים בלא שמן ובלא לבונה: (טז) והקריב אותה. המנחה: והעמידה לפני ה'. לפני המזבח. (יז) מים קדשים. מהכיור

קרשיו דד"ת: תשטה ב' וסי' כי תשטה אשתו: זאת תורת הקנאות: והיא י"א כתיב יו"ד בתור' וסימן נמסר בסדר וישב: ולא יתן ג' נמסר בסדר בא: והעמדה לפני ה' חד מן ז' זוגין מיחדין חד מיעוט וחד ריבוי וסימן והעמדה לפני ה'. והעמידה על גחליה. ושברה כשבר נבל. רפה שבריה כי מטה. הנני מפתח פתחה ועתה פתוחיה יחד. ובבר עליה פשעה. כיה' הוגת על רב פשעיה. תסוב על צירה. כי נהפכו עליה ציריה. ויגידה על מה אבדה. ויגידה ויערכה לי. וגדרתי את

תולדות אהרן דבר אל בני ישראל. סוטה כד: איש איש כי תשטה. ברכות סג סוטה ג כג כד כו כז מעילה יח: ושכב איש אותה. יבמות נה (יבמות יא): שכבת זרע. יבמות כו נה: ונעלם מעיני אישה. סוטה כז שבועות ה: ונסתרה והיא נטמאה. סוטה ב ד כו כח: ועד אין בה. סוטה ב ג ו לא: והיא לא נתפשה. יבמות נו כתובות נו נט סוטה ב כו לא נדה נב: ועבר עליו רוח. סוטה ג (סוטה טז יבמות יו): וקנא את אשתו. סוטה ב ג כו כז כח: או עבר עליו. סוטה ג כח: והביא האיש. ברכות סג כתובות פא סוטה ז כז: והביא את קרבנה. מנחות ס: מנחת זכרון. סוטה ב מנחות ד: והעמידה לפני ה'. נזיר מה: בכלי חרש. סוטה טו:

רמבן

יהיו לבעלים והם מותרים בהם אף ע"פ שנקראו קדש ואיש אשר יתן לכהן כאשר צויתיו לו יהיה כי גם הקדשים אשר יצוה הכתוב לתתם לכהן יש לבעלים זכות בהן שהם לכהן ההוא אשר יתנם לו האיש כממונו והנה מעשר שני ונטע רבעי שאמר בהן הכתוב שיהיו קדש לה' הם לאיש כממונו וכן מעשר בהמה. אבל שאר הקדשים אשר יצוה בהם בפרשת ויקח קרח שיתנו הם לכהן אשר יתנו לו מיד הבעלים. לא שיוכלו הכהנים לגזול אותם מהם ומאליהו נלמד שטובת הנאה לבעלים. וזה הנכון כפשוטו והוא דעתו של אונקלוס וכדרך זה נדרש בסיפרא אמרו וכל הקדשים היו בכלל שנא' ואיש את קדשיו וגו' משך הכתוב כל הקדשים וגתנם לכהנים ולא שייר מהם אלא תודה ושלמים ופסח מפני שאף הם לבעלים אבל לא הוצרך הכתוב בזה כלל:

(טו) **לא** יצוק עליו שמן. שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך ולא יתן עליו לבונה שהאמהות קרויות לבונה שנ' אל גבעת הלבונה וזו פרשה מדרכיהן כי מנחת קנאות היא הקמח הזה מעוררת בה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל לי רש"י מדברי רבותינו. וע"ד כל המפרשים כי מנחת קנאות הוא לומר בעבור שזאת המנחה מנחת עונש היא גרועה להיות שעורים בלא שמן ולבונה כי המנחה אשר אזכרתה לרצון לה' באות סלת חטים בשמן ולבונה (היא) וכפי דעתי כי טעם מנחת קנאות יחזור אל ראש הפסוק יאמר שיביא האיש את הקרבן על אשתו כלומר במקומה כי מנחת קנאות היא להזכיר עונה ואיננו ראוי שתביאנו היא מעלה אבל הוא יקריב מנחה לשם שיקנא את קנאתו וינקום את נקמתו ממנה. וטעם השעורים שתהיה סערת חמת ה' חמה יוצאה סמי' מתחולל על ראש הרשעים יחול וכענין צליל שעורים האמור בגדעון שסתרו אותו לצער ומהומה רבה וכן בכלי חרש סימן שתשבר ככלי יוצר וכן העפר

ספורנו

ולא יוכלו הבעלים ולא שאר הכהנים להפקיעו ממנו: (יב) כי תשטה אשתו. תשטה מדרכי צניעות: ומעלה בו מעל חללה את קדש ה' אשר אהב בקדושי האישות בחבוק ונשוק זולת אישה ודומיהם: (יג) ושכב איש אותה שכן דרכו של יצר הרע לנאת מרעה אל רעה. ונעלם מעיני אישה. אף על פי שקדמו כל אלה יקרה שיהיה הדבר נעלם מעיני אישה כאלו תכהינה עיניו מראות שאם היה יודע ושותק לא היו המים בודקין את האשה כלל כמו שבארו ז"ל: ונסתרה. אחר כל אלה ונודע זה לאישה: (יד) ועבר עליו רוח קנאה. רוח טהרה להתרות בה מאחר שידע ששטתה מדרכי צניעות: וקנא את אשתו. התרה בה ואמר אל תסתרי עם איש פלוני: או עבר עליו רוח קנאה. רוח שטות בלתי סבה ראויה שיקנא: והיא לא נטמאה. אבל אם עברה על התראתו ונסתרה אף על פי כן: (טו) והביא האיש את אשתו. ולא נאמר מאחר שבכל זה ששטתה אשתו מדרכי הצניעות ומעלה בו מעל ישב ודמם אין זה כי אם רוע לב ואף על פי שנעלם מעיניו ששכב איש אותה לא נחום לקנאתו וכן אם קנא בלי סבה לא בשביל זה נאמר שתהיה קנאתו דבר בטל כי אמנם אף על פי כן נמחוק המגלה

וּמִן־הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־הַמָּיִם׃
יח וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים׃
יט וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם־לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה׃
כ וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ׃
כא וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה יִתֵּן יְהוָה אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת יְהוָה אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ צָבָה׃

ב׳ · ג׳ · ג׳. ג׳ · ט"ז מלעות פסוקי. ב׳ · ו׳. ג׳ · ג׳ · י׳ · ה׳ · י"ז מ"ל בלי נקבה · ה׳ · ג׳ ב׳ ה"א

דַחֲסַף וּמִן עַפְרָא דִיהֵי בִּיסוֹדֵי מַשְׁכְּנָא יִסַּב כַּהֲנָא וְיִתֵּן לְמַיָּא׃ יח וִיקִים כַּהֲנָא יָת אִתְּתָא קֳדָם יְיָ וְיִפְרַע יָת רֵישָׁא דְאִתְּתָא וְיִתֵּן עַל יְדַהָא יָת מִנְחַת דּוּכְרָנָא מִנְחַת קִנְאָתָא הִיא וּבִידָא דְכַהֲנָא יְהוֹן מַיָּא מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא׃ יט וְיוֹמֵי יָתַהּ כַּהֲנָא וְיֵימַר לְאִתְּתָא אִם לָא שְׁכִיב גְּבַר יָתִיךְ וְאִם לָא סְטֵית לְאִסְתַּאָבָא בַּר מִבַּעְלִיךְ הֲוִי זַכָּאָה מִמַּיָּא מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא הָאִלֵּין׃ כ וְאַתְּ אֲרֵי סְטֵית בַּר מִבַּעְלִיךְ וַאֲרֵי אִסְתַּאֲבַתְּ וִיהַב גְּבַר בִּיךְ יָת שְׁכֻבְתֵּיהּ בַּר מִבַּעְלִיךְ׃ כא וְיוֹמֵי כַהֲנָא יָת אִתְּתָא בְּמוֹמָתָא דִלְוָטָא וְיֵימַר כַּהֲנָא לְאִתְּתָא יִתֵּן יְיָ יָתִיךְ לִלְוָט וּלְמוֹמֵי בְּגוֹ עַמִּיךְ בְּדִיתֵּן יְיָ יָת יַרְכִּיךְ מַסְיָא וְיָת מְעַיְכִי נְפִיחִין׃

רשי

תבדק בו : בכלי חרש . (סוטה ז) היא השקתה את הנואף יין משובח בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקדה בזויה של חרס : (יח) והעמיד הכהן וגו'. והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה' אלא מסיעין היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה : ופרע . (שם י"ד ספרי) סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן : לפני ה'. בשער נקנור הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים : ונתן על כפיה . ליגעה אולי תטרף דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד על המים: המרים. ע"ש סופן שהם מרים לה: המאררים. המחסרים אותה מן העולם לשון (יחזקאל כח) סלון ממאיר . ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושים הן ולא ארורים כתב הכתוב אלא מאררים את אחרים ואף אונקלוס לא תרגם לטיא אלא מלטטיא שמראות קללה בגופה של זו : (יט) והשביע אותה וגו'. ומה היא השבועה אם לא שכב הנקי הא אם שכב חנקי (ס"א לא תנקי) שמכלל לאו אתה שומע הן אלא שמצוה לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות: (כ) ואת כי שטית. כי משמש לשון אם: (כא) בשבועת האלה. שבועה של קללה : יתן ה' אותך לאלה וגו'. שיהו הכל מקללין בך יבואך כדרך שבא לפלונית: ולשבעה . (סוטה יח שבועות כד) שיהיו הכל נשבעין בך אם לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית וכן הוא אומר (ישעיה סה) והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים וכן לענין הברכה (בראשית יב) ונברכו וגו' (שם מח) בך יברך ישראל לאמר : את ירכך . בקללה הקדים ירך לבטן לפי שבה התחילה בעבירה תחלה : צבה . כתרגומו נפוחה

אבן עזרא

מהכיור כי כבר נקדשו : בקרקע . ידוע תחת הקרקע : (יח) ופרע את ראש האשה . יגלה ולפי דעתי יוציא פרע ראשה שהיה מכוסה : מי המרים . לפי דעתי שמלת מי סמוך ומלת המרים תאר השם אם כן סודו ידוע גם יתכן שנקראו על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט והעד ובאו בה המים המאררים למרים להורות כי האלות הנקראות המאררים ישימו המים מרים אחר היותם מתוקים . ומלת המאררים · מהבנין הכבד כמו אשר אררה ה' : (יט) וטעם והשביע שתענה האשה אמן אמן : אם לא שכב איש אותך . הטעם איש אחר בחזקה : ואם לא שטית . ברצונך ודקדוק שטית סטית טומאה כמו לא תבנה אתהן גזית : הנקי . תהיה נקיה כמו ומות בהר ויתכן להיות והשביע הראשון בשם והשני באלה כאשר הוא מפורש : (כא) ירך ובטן . שכנים : צבה . כמו נפוחה ואין ריע לו חוץ מהפרשה

גדרה. למה פרצת גדריה : בקרקע ב׳ וסי׳ בקרקע המשכן . בקרקע הים : לאשה ה׳ נמסר בסדר בראשית · עמך ה׳ וסי׳ והשביע הכהן את האשה . בפרסות סוסיו ירמוס את כל חצותיך . הנה עמך נשים בקרבך . שמעי בת וראי והטי . עמך עמי. וחד ועמך כלם :

תולדות אהרן ומן העפר . סוטה טו : והעמיד הכהן. סוטה ח כז : ופרע את ראש האשה . כתובות עב סוטה ח : ונתן על כפיה . סוטה כז קדושין לו : והשביע אותה . סוטה ח : אם לא שכב . יומא לו סוטה יז גיטין ס סנהדרין לב (יבמות יא) : הנקי . סוטה יז קדושין סב שבועות לו : ואת כי שטית . סוטה יז : תחת אישך . שם כד קדושין כז : מבלעדי אישך . יבמות נח כד כו : והשביע הכהן . סוטה יז שבועות לו : ואמר הכהן לאשה . סוטה לב : יתן ה׳ אותך לאלה . סוטה יז שבועות לו : בתת ה׳ את ירכך נופלת . סוטה ט :

בעל הטורים ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן . בירושלמי למה מים ועפר מים ממקום שבאת ועפר למקום שהולכת . ונתן שהיא עתידה ליתן דין וחשבון : בקרקע ב׳ במס׳ . ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן ואידך אם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים . פי׳ ואם יסתרו מנגד עיני שנסתרה ונעלם מעיני הבעל בקרקע הים יבדוק אותה ע"י קרקע ויש דהיינו מים ועפר : בקרקע המשכן . עי"ן [illegible] מפני כי עין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין : המאררים . עולה ב"פ רמ"ח . לומר שבודקין רמ"ח אברים של איש ואשה . לכך כתיב מנחת קנאות הוא וקרינן היא :

ספורנו

המגלה ונקריב ככתוב בפרשה : (יט) והשביע . שאומר לה שתקבל עליה שבועת האלה בתנאי זה : אם לא שכב . עתה ואם לא שטית טמאה פעמים אחרות : הנקי . מפני שכבר נאמר כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא באופן שאע"פ שישבע האדם על אמת בשבועת האלה הנה אם יהיה הדבר בלתי צריך כמו הנשבע על הידוע לא ינקה הנשבע מן האלה הנה את שגרמת להיות הדבר ספק אצלנו ולחייב עצמך בשבועה זו היה ראוי שגם תשבעי על האמת לא תנקי מ"מ קבלי את האלות על זה התנאי שתנקי מהם אם לא שטית : (כ) ואת . ג"כ קבלי עליך : כי שטית תחת אישך וכי נטמאת . שתחול האלה בסבת מה ששטית ונטמאת ולא בסבה אחרת . ובהיות הסבה סרה ובלתי

רמבן

העפר כי עפר היא ואל עפר תשוב שם . וטעם הוא על הקמח . ויש לו סוד כי למטה בהיותו ביד האשה אמר היא ועתה הזכיר הזכרון תחלה ואמר כי היא מזכרת עון :

(יח) **וביד** הכהן יהיו מי המרים המאררים . אמרו המפרשים כי הכתוב קורא אותם על שם סופם שתהיה בהם כי ימר השם לה מאד ויאררו אותה ורבותינו כך אמרו בספרי נקראו מרים על שם סופם שמאררים את הגוף ומערערין את העון אבל בגמרא אמרו שהכהן נותן במים דבר מר והוא לעורר אותה ואם כן כשאמר ובאו בה המים המאררים למרים היה ראוי שיאמר ובאו בה המים המרים למאררים . ובספרי עוד ומחה אל מי המרים מגיד שהכתוב עושה את המים מרים . והנכון בעיני כפשוטו כי האשה בשתותה את המים ימתקו לה כשאר המים ואחרי כן בבואם בקרבה אם נטמאה יעוררו אותה ותרגיש מיד מרירות בפיה ובקרבה וזהו שאמר והשקה את האשה והיתה אם נטמאה ותמעול מעל באישה ובאו בה המים המאררים למרים כי אחרי השתיה בבאם בבטנה מיד ישובו למרים בפיה ובקרבה כמנהג הדברים המקיאים שימררו השותים אותם מאד ואחרי כן תצבה בטנה ותפול ירכה :

(יט) **המאררים** בעבור האלות הנמחים בהם שמקללים אותה . ואמרו המפרשים כי מלת מי כמו מים המרים ובא סמוך במקום מוכרת כמו שבא הסכו מים ברכים . ור"א אמר כי מי סמוך ומלת המרים תאר השם וא"כ סודו ידוע ואיננו נכון לי בעבור שאמר ובאו בה המים המאררים למרים :

וטעם אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה . שני התנאים האלה אחד הם יאמר אם לא שכב איש אותך שלא שטית טומאה תחת אישך הנקי כי בעלה שכב אותה ואיש הוא . ויתכן שיהיה איש חסר הידיעה יאמר אם לא שכב האיש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך כלל כי ישביענה על האיש ההוא אשר קנא עליו בפירוש ועל האחרים בכלל וכן אמרו אמן מאיש זה אמן מאיש אחר . וטעם כי שטית מחובר עם יתן ה' אותך יאמר ואת כאשר שטית טומאה תחת אישך וכאשר נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך יתן ה' אותך לאלה ולשבועה אבל בעבור אריכות התנאים חזר לאמר פעם אחרת והשביע הכהן את האשה ולפרש שהיא שבועת האלה . ור"א פירש כי והשביע הראשון בשם והשני באלה כאשר הוא מפורש ואיננו נכון כי בשם לא ישביע בלשון אם . והנה אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולתי הענין הזה שהוא פלא וגם קבוע שיעשה בישראל בהיותם רובם עושים רצונו של מקום כי חפץ למען צדקו ליסר הנשים שלא תעשינה כזאת יתר העמים ולנקות ישראל מן הממזרות שיהיו ראוים להשרות שכינה בתוכם

רשי

מפותה: (כב) לצבות בטן. כמו להצבות בטן והוא שמוש פתח שבלמ"ד נקודה בו וכן (שמות יג) לנחותם הדרך לראותכם בדרך אשר תלכו (דברי' א') וכן לנפיל ירך להפיל ירך שהמים צבים את הבטן ומפילים את הירך: לצבות בטן ולנפל ירך בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי של נבעלת אמור: אמן אמן. קבלת שבועה אמן על האלה אמן על השבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר אמן שלא סטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה: (כד) והשקה את האשה. אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה מקריב מנחתה אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבאו בה למרים לפי שנאמר בטן וירך מנין לשאר כל הגוף ת"ל ובאו בה בכולה אם כן מה ת"ל בטן וירך לפי שהן התחילו בעבירה תחלה לפיכך התחיל מהם הפורענות: למרים. להיות לה רעים ומרים: והניף. מוליך ומביא מעלה ומוריד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה מידו של כהן: (כה) והקריב אתה. זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח קודם קמיצה כשאר מנחות: (כו) אזכרתה. הוא הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה: (כז) והשקה את המים. לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה מגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אלא אם כן אמרה טמאה אני (סוטה כ): וצבתה בטנה וגו'. אע"פ שבקללה הזכיר ירך תחלה המים אין בודקין אלא כדרך כניסתן בה: והיתה האשה לאלה. כמו שפירשתי שיהיו הכל אלין בה: בקרב עמה. הפרש יש בין אדם המתגול במקום שניכר לאדם המתגול במקום שאינו ניכר: (כח) ואם לא נטמאה האשה. בסתירה זו: וטהורה היא. ממקום אחר: ונקתה. ממים המאררים ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים (סוטה כו): (ל) או איש. (שמות כב) כמו או נודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה: (לא) ונקה האיש מעון. אם בדקוה המים אל ידאג לומר חבתי במיתתה נקי הוא מן העונש. דבר אחר משישקנה

תהא

במדבר ה נשא

כב וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּל יָרֵךְ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן ׀ אָמֵן׃
כג וְכָתַב אֶת־הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל־מֵי הַמָּרִים׃
כד וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים׃
כה וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֵת מִנְחַת הַקְּנָאֹת וְהֵנִיף אֶת־הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃
כו וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְאַחַר יַשְׁקֶה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמָּיִם׃
כז וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם־נִטְמְאָה וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ׃
כח וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע׃
כט זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה׃
ל אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃
לא וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִוא תִּשָּׂא אֶת־

ל' ומי"ל. ו' חסר כל'. כ' ויברך עזרא. ג' כ' מ"ל וא' ססר. ד'. ג' רפין וא' מפיק. כול' כגעיא. כ' כפנין. כ' וחסר. ד'. ג"כ. ל' מפיק ס'. לכן אשר כן ניקודו. ג'. ל' וחסר. וא' ונקתה לאהרן. ג'. כ' וחסר. ג'. ס'. כ"ס

תרגום אונקלוס

כב וְיֵעֲלוּן מַיָּא מְלַטְטַיָּא הָאִלֵּין בִּמְעַיְכִי לְאַפָּחָא מְעַיִן וּלְאַמְסָאָה יַרְכִּין וְתֵימַר אִתְּתָא אָמֵן אָמֵן׃
כג וְיִכְתּוֹב יָת לְוָטַיָּא הָאִלֵּין כַּהֲנָא בְּסִפְרָא וְיִמְחוֹק לְמַיָּא מְרִירַיָּא׃
כד וְיַשְׁקֵי יָת אִתְּתָא יָת מַיָּא מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא וְיֵעֲלוּן בַּהּ מַיָּא מְלַטְטַיָּא לִמְרִירוּ׃
כה וְיִסַּב כַּהֲנָא מִידָא דְאִתְּתָא יָת מִנְחַת קִנְאָתָא וִירִים יָת מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ וִיקָרֵיב יָתַהּ לְמַדְבְּחָא׃
כו וְיִקְמוֹץ כַּהֲנָא מִן מִנְחָתָא יָת אַדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּיק לְמַדְבְּחָא וּבָתַר כֵּן יַשְׁקֵי יָת אִתְּתָא יָת מַיָּא׃
כז וְיַשְׁקִינַהּ יָת מַיָּא וּתְהֵי אִם אִסְתְּאָבַת וְשַׁקְרַת שְׁקַר בְּבַעְלַהּ וְיֵעֲלוּן בַּהּ מַיָּא מְלַטְטַיָּא לִמְרִירוּ וְיִפְחוּן מְעַהָא וְתִתְמְסֵי יַרְכַּהּ וּתְהֵי אִתְּתָא לִלְוַט בְּגוֹ עַמַּהּ׃
כח וְאִם לָא אִסְתְּאָבַת אִתְּתָא וְדַכְיָאָה הִיא וְתִפּוֹק זַכָּאָה וְתַעְדֵּי עִידּוּי׃
כט דָּא אוֹרַיְתָא דְקִנְאָתָא דְּתִסְטֵי אִתְּתָא בַּר מִבַּעְלַהּ וְתִסְתָּאַב׃
ל אוֹ גְבַר דְּיִעְבַּר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵיהּ וִיקִים יָת אִתְּתָא קֳדָם יְיָ וְיַעֲבֵיד לַהּ כַּהֲנָא יָת כָּל אוֹרַיְתָא הָדָא׃
לא וִיהֵי זַכָּאָה גַבְרָא מֵחוֹבִין וְאִתְּתָא הַהִיא תְּקַבֵּל יָת חוֹבַהּ׃

אבי עזרא

מהפרשה הזאת: (כב) ולנפיל. נפתח הלמ"ד להורות על חסרון היא הבנין וכן לשמיד: אמן. פעמים חזוק: (כג) טעם בספר שהיה להם ספר ידוע כאלות: (כו) אזכרתה. מה שיהיה לה לזכרון לטוב או לרע כפי מעשיה: (כז) ותמעל מעל. כאשר פירשתי דבר מכוסה: (כח) ונזרעה זרע. שיתן לה השם זרע בשכר הקלון שאירע לה: (לא) תשא את עונה. אם נטמאה וטעם ונקה האיש מעון. כי אם עבר עליו רוח קנאה הנה היא אסורה לו שישכב עמה והשוכב יש לו עון יש אומרים שטעם הסמך פרשת נזיר לפרשת סוטה שיהיה לה בן נזיר אם לא נטמאה ולפי דעתי כי נסמכה בעבור נזירת האשה שהיא הפך המועלת כי רובי העבירות סבתם היין ואשה שלא תתקן שער ראשה איננה מבקשת להבעל

ולנפיל י' חסרים בלישנא וסימן ולנפל ירך. רק הפלה לישי' בנחלה. והיה תפלו אתה בנחלה. ויפלו גורלות. באש יפלם במהמורות. והפל פור הוא הגורל: ומחה ד' וסי' ומחה אל מי המרים. ומחה אל כתף ים כנרת. ומחה ה' את שמו. ומחה ה' אלהים דמעה. וא' מחה והפך על פניה: והשקה ג' רפין וא' מפיק וסימן נמסר בסדר בראשית: אל המזבח ט' וסי' נמסר בסדר ויקרא: ונקה ג' וסי' נמסר בסדר משפטים: והאשה ה' וסי' ונקה האיש מעון. השכב עם האשה. והאשה טובת שכל. והאשה טובת מראה אני

תולדות אהרן ובאו המים. סוטה יז כ כח: לצבות בטן. סוטה כח: (פרשת סוטה בכלל (סוטה יז יח): ואמרה האשה אמן אמן. שם יז יח כז קדושין כז שבועות כט לו (פסחים לה קדושין ס): וכתב את האלות. ברכות טו סוטה יז: בספר. סוטה שם ויח: ומחה. ערובין יג סוטה כ: והשקה את האשה. נדרים עג סוטה יט: ובאו בה. סוטה כו וכח: ולקח הכהן מיד האשה. מגלה כ כט קדושין לז: והניף. סוטה יט קדושין שם זבחים קיט: והקריב אותה. מנחות ס: ואחר ישקה את האשה. סוטה יט: ונפלה בטנה. סוטה ע כח: ונקתה ונזרעה זרע. ברכות לא סוטה כ כה כו: זאת תורת הקנאות. סוטה יח כריתות ע: ועשה לה הכהן. מגלה כ סוטה ז יז יח: ונקה האיש. יבמות נח כוטה כח מז קדושין כ שבועות ס:

בעל הטורים אמן אמן. פסיק בין שני אמנים לומר אמן מאיש זה אמן מאיש אחר: ומחה ד'. ומחה אל מי המרים. ומחה על כתף ים כנרת. ומחה אדני ה' דמעה מעל כל פנים. ומחה ה' את שמו. ומחה אל מי המרים שיונו מים חיים שנאמר ומחה על כתף ים כנרת מה התם מים חיים כדכתיב מקדם לעין אף הכא מים חיים אם נטמאה ומחה ה' את שמו. ואם נמצאת טהורה ומחה אדני ה' דמעה. ואם היתה עקרה נפקדת ואם היתה יולדת בצער יולדת בריוח: והשקה ג' במסורה. והשקה את האשה. והשקה את נחל השטים. ואד יעלה מן הארץ והשקה וגו' הכהן נותן עפר במים ומשקה אותה וזהו ואד יעלה מן הארץ והשקה למה בשביל שעשתה מעשה שטים שזנתה וזהו והשקה את נחל השטים: ונזרעה. וסמיך זאת תורת הקנאות לומר שאם טהורה היא יהיו לה בנים צדיקים בעלי תורה: תשא את עונה ב' במסורה. הכא ואידך בנדרים ונשא את עונה דאיתא בסוטה שלא ידאג הבעל לומר גרמתי לה מיתה אלא היא תשא את עונה. ודוקא הכא. אבל בנדרים שהיה יכול להפר ולא הפר לה בעלה הוא ישא את עונה: ונקה האיש מעון. ונקה תגין על הה"א לומר לך שנקה מחמשה עונות ואלו הן. עון אשת איש. עון פנויה. עון שלא בא עליה. עון בניו. עון בנותיו:

רמבן

...ולפיכך פסק הענין הזה משעה שנתקלקלו בעבירות כמו שאמרו משרבו המנאפים פסקו מי סוטה שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין

ספורנו

ובלתי אמתית לא יהיה שום חלות לדברי האלה: (כב) אמן אמן. אני מקבלת כל התנאים שאמרת שאם לא שטיתי אנקה ואם שטיתי תחול האלה: (כח) ונקתה. מעונש השבועה שגרמה אף על פי שנאמר כי לא ינקה הנה בזה הענין רצה הא-ל יתברך שתנקה האשה כי הוא ידע יצרנו: (כט) זאת תורת הקנאות. הקנאה הנעשית כדין והקנאה הנעשית שלא כדין וזה באר באמרו אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה וזו היא קנאה כדין והוסיף ואמר או איש אשר תעבור עליו רוח קנאה וזה בלי סבה ראויה לכך: (ל) וקנא את אשתו. יאסרה בה שלא תסתתר מכל מקום: ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת. ולא יחוש למחיקת המגלה: (לא) ונקה האיש מעון.

תף

אבן עזרא

להכפל: (ב) יפלא. יפריש או יעשה דבר פלא כי רוב העולם הולכים אחר תאותם: נדר נזיר. פי׳ נדר להיות נזיר כי נזיר הוא תאר השם ויגזרו מגזרתו שירחק מהתאות ועשה זה לעבודת השם כי היין משחית הדעת ועבודת השם ובפרשת כי תצא מחנה ארמוז לך סוד: (ג) וטעם מיין ושכר. אם נדר להיותו נזיר וקדוש היין ושכר יזיר על דעת המעתיקים ששכר גדול מהתירוש ואחרים אמרו שכר ממש כל דבר שישתכר האדם ממנו. וטעם חומץ יין והמשרה והענבים. לשום גדר שירחק מן היין כלל ובאשת מנוח פי׳ כל טומאה כל אשר יצא מגפן היין: משרת. אין לו חבר והתי״ו לסמיכת לשון נקבה וטעמו כל דבר שימס עם ענבים. ויש אומרים משקה מבושל: (ד) מחרצנים. אין לו ריע וכן זג והמפרשים אמרו חרצנים חיצונים וזג פנימים ואחרים הפכו הפירוש ויהיה פירוש מחרצנים דמן עם מכל אשר יעשה כל מה שיעשה מאלה שניהם: (ה) גדל פרע. שם הפעל מהכבד. והטעם גדל. יגדל: (ו) הזירו. שם הפעל מהכבד: על נפש מת. תאר לנפש או יחסר גוף: (ז) לאביו ולאמו. ואף כי לאשתו ולבתו ולאחרים ויש אומרים כי מלת נזיר מגזרת נזר והעד כי נזר אלהיו על ראשו ואיננו רחוק ודע כי כל בני אדם עבדי תאות העולם והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו כל מי שהוא חפשי מן התאוות: (ט) בפתע פתאום. שניהם קרובים בטעם וכן אדמת עפר: וטמא. המת יטמאנו: ביום טהרתו. כמי נדה כי הוא טמא

מת

תורה

עונה: פ

א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם איש או־אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר ליהוה: ג מיין ושכר יזיר חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה וכל־משרת ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא יאכל: ד כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד־זג לא יאכל: ה כל־ימי נדר נזרו תער לא־יעבר על־ראשו עד־מלאת הימם אשר־יזיר ליהוה קדש יהיה גדל פרע שער ראשו: ו כל־ימי הזירו ליהוה על־נפש מת לא יבא: ז לאביו ולאמו לאחיו ולאחתו לא־יטמא להם במתם כי נזר אלהיו על־ראשו: ח כל ימי נזרו קדש הוא ליהוה: ט וכי־ימות מת עליו בפתע פתאם וטמא ראש נזרו וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו: י וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני יונה אל־הכהן אל־פתח אהל מועד:

תרגום אונקלוס

א ומליל יי עם משה למימר: ב מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר או אתתא ארי יפריש למדר נדר נזירא למיזר קדם יי: ג מחמר חדת ועתיק יזר חל דחמר חדת וחל דחמר עתיק לא ישתי וכל מתרות ענבין לא ישתי וענבין רטיבין ויבישין לא יכול: ד כל יומי נזריה מכל דיתעביד מגופנא דחמרא מפורצנין ועד עצורין לא יכול: ה כל יומי נדר נזריה מספר לא יעבר על רישיה עד משלם יומיא דינזר קדם יי קדיש יהא מרבי פרוע שער רישיה: ו כל יומיא דינזר קדם יי על נפשא דמיתא לא יעול: ז לאבוהי ולאמיה לאחוהי ולאחתיה לא יסתאב להון במותהון ארי כלילא דאלהיה על רישיה: ח כל יומי נזריה קדיש הוא קדם יי: ט וארי ימות מיתא עלוהי בתכיף שלו ויסאב ריש נזריה ויגלח רישיה ביומא דדכותיה ביומא שביעאה יגלחיניה: י וביומא תמינאה ייתי תרתין שפנינין או תרין בני יונה לות כהנא לתרע

רשי

תהא אללו בהיתר ונקה מעון שהסוטה אסורה לבעלה (ספרי): (ב) כי יפלא. יפריש. למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף (סוטה ב): נדר נזיר. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין: להזיר לה׳: להבדיל עצמו מן היין לשם שמים: (ג) מיין ושכר. כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר כשהוא ישן: וכל משרת. לשון נביעה במים וכל משקה ובלשון משנה יש הרבה אין שורין דיו וסממנים נזיר ששרה פתו ביין: (ד) חרצנים. (נזיר לד) הם הגרעינין: זג. הם קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג: (ה) קדוש יהיה. (ספרי) השער שלו לגדל הפרע של שער ראשו: פרע. נקוד פתח קטן לפי שהוא דבוק לשער ראשו פרע של שער ופירוש של פרע גדול של שער וכן (ויקרא כא) את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות מל׳ יום: (ח) כל ימי נזרו קדוש הוא. זו קדושת הגוף מליטמא למתים: (ט) פתע. זה אונס: פתאום. זה שוגג ויש אומרים פתע פתאום דבר אחד הוא מקרה של פתאום: וכי ימות מת עליו. באהל שהוא בו: ביום טהרתו. ביום הזייתו או אינו אלא בשמיני שהוא כבר טהור לגמרי ת״ל ביום השביעי אי שביעי יכול אפי׳ לא הזה ת״ל ביום טהרתו: (י) וביום השמיני יביא שתי תורים. להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי קבע זמן לקרבין וקבע זמן למקריבין מה קרבין הכשיר שמיני ומשמיני והלאה אף מקריבין שמיני ומשמיני והלאה:

מאשר

בעל הטורים

יפלא ב׳ במסרה חסרים. הכא כי יפלא לנדר נדר נזיר ואידך בערכין דילפינן נדרים מערכין מה התם כערכך הכהן כן יהיה אף בנדרים הכל תלוי בחכם אם נראה לו יתיר ואם לאו לא יתיר: על נפש מת לא יבא. לומר לך שאם תמרה עליו שכינה מחמת נזרו שלא יאמרו שהוא דורש אל המתים. שלשה פעמים כתיב נדר ונזירות בפרש׳ דסתם נזירות שלשים יום. וכן גם כן יהיה עולם שלשים.

מסורה

והאשה הזאת: יפלא ד׳ חסרים בלישנא וסי׳ איש פי יפלא. איש או אשה כי יפלא ׳ ומפלא לעשות. הפלא עצה: קדש י״ג חסרים וסי׳ ובשלת את. והנותרת ממנה יאכלו. הכהן המחטא. כל אשר יגע בבשרה. וקדשתו כי קרמאה דפסוק. אשה זנה. והיתה לאהרן. כל ימי נדר נזרו. כל ימי נזרו קדש. ולתתך עליון. לשכות הצפון לשכו׳ הדרום ויאמר נחמיה. והלוים מחשים. ונמסר גם בסדר צו: וכי ימות ב׳ וסי׳ וכי ימות מת עליו. וכי ימות

תולדות אהרן

תולדות אהרן דבר אל בני ישראל. נזיר סא מנחות עג: כי יפלא. חגיגה י נדרים ג ט נזיר סב הס מז: לנדור נדר. נדרים ג נזיר ד (נדרים לו נזיר נא נג נו): נזיר לסור. נדרים ג ס יח נזיר ס: לה׳. נזיר ד: מיין ושכר יזיר. נזיר ג לד מד כריתות יג: לא ישתה. נדרים ג: משרת. פסחים מג מד נזיר לס לז לח: וענבים לחים ויבשים. נזיר לח: לא יאכל. נדרים ג: כל ימי נזרו. נזיר יד: (מכל אשר יעשה. ערלה סא): מגפן היין. פסחים מה נזיר ג ד מ לז לח: מחרצנים ועד זג. פסחים כג נזיר לד לס: כל ימי נדר. נזיר יד (נזיר כד): נזרו. פסחים כג: תער לא יעבור. יבמות ה נזיר לט מ יומא מד ס עח: עד מלאת הימים. נזיר ו מ: קדוש יהיה. תענית יא יז מועד קטן יח סנהדרין כב מיר ג ס ו לט קדושין כו: גדל פרע. פסחים כג מ״ק יט סנהדרין כב (שם נח): כל ימי הזירו. נזיר יד מח (שם נס): לא יבא. נזיר מב: לאביו ולאמו. נזיר מח מט סא סנהדרין לס: לא יטמא. נזיר מב: במותם. נזיר מג מח: (כי נזר אלהיו. שם נו): וכי ימות מת עליו. פסחים ס פא נזיר סג זבחים כג כריתות ט (פסחים לד נזיר נו): וטמא ראש נזרו. נזיר טו יח מד: ביום השביעי יגלחנו. נזיר מב: וביום השמיני. שם מד:

ספורנו

אף על פי שחטא בכשרה כי היא גרמה לו שעברה על התראתו ועשתה רגלים לדבר כאמרם ז״ל (שבת פרק במה אשה) לא קבל דוד לשון הרע דברים הנכרים חזא ביה במפיבושת: והאשה היא תשא את עונה. שאם נטמאת תמות ואם לא נטמאת התבזה לעין כל על שהעיזה פניה לעבור על התראת בעלה ונסתרה: ך (ב) כי יפלא. יפריש עצמו מן הבלי ותענוגות בני האדם: לנדור נדר נזיר. להיות נזור ופרוש מן התענוגים המורגלים: להזיר לה׳. להפריש עצמו מכל אלה למען יהיה כלו לה׳ להתעסק בתורתו וללכת בדרכיו ולדבקה בו: (ג) מיין ושכר יזיר. לא יסגף עצמו בצום שממעט במלאכת שמים כדבריהם ז״ל ולא יצער גופו במכות פרושים כמנהג צבועים אבל יפריש עצמו מן היין שבזה הוא ממעט את התיפלה מאד ומכניע יצרו ולא יחים כחו בזה כלל: (ה) תער לא יעבור על ראשו. ובזה ישליך אחרי גוו כל מחשבת יופי ותקון שער: קדוש יהיה. נבדל מן התאוות החמריות: (ו) על נפש מת לא יבא. לא יחלל עסקי קדושתו להתעסק בכבוד מתים כמו הענין בכהן גדול כאמרם ז״ל המבלי אין קברים במצרים שלחתיך לנגיבין (כמרדכי דמועד קטן בדיני אבלות הביא המאמר הזה בשם הירושלמי): (ח) קדוש הוא לה׳. יזכה לאור באור החיים

רמבן

יבין ילבש ואין הכתוב אומר שתהיינה הנשים הנואפות פטורות מן העון בעבור שבעליהן נואפים רק שלא יעשה בהן הנס הגדול הזה שהוא נעשה להם לכבודם ולהיותם עם קדוש והם לא יזכו בטובה הזאת ולא יחפצו בה וזהו שאמר ועם

יא וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד לְחַטָּאת
וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר
חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת־
רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: יב וְהִזִּיר
לַיהוָה אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵבִיא כֶּבֶשׂ
בֶּן־שְׁנָתוֹ לְאָשָׁם וְהַיָּמִים
הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא נִזְרוֹ:
יג וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת
יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד: יד וְהִקְרִיב אֶת־
קָרְבָּנוֹ לַיהוָה כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ
תָמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת
בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת
וְאַיִל־אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים:
טו וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת
בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים
בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם:
טז וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה
וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ:
יז וְאֶת־הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים
לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת וְעָשָׂה
הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ:
יח וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ וְלָקַח אֶת־שְׂעַר
רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־
תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים: יט וְלָקַח
הַכֹּהֵן אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה מִן־הָאַיִל
וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן־הַסַּל
וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן עַל־כַּפֵּי

מַשְׁכַּן זִמְנָא: יא וְיַעְבֵּד
כַּהֲנָא חַד לְחַטָּאתָא וְחַד
לַעֲלָתָא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי מִדְּחָב
עַל מִיתָא וִיקַדֵּשׁ יָת רֵישֵׁיהּ
בְּיוֹמָא הַהוּא: יב וְיַזִּיר קֳדָם
יְיָ יָת יוֹמֵי נְזִרֵיהּ וְיַיְתֵי אִימַּר
בַּר שַׁתֵּיהּ לַאֲשָׁמָא וְיוֹמַיָּא
קַדְמָאֵי יִבְטְלוּן אֲרֵי אִסְתָּאַב
נְזִרֵיהּ: יג וְדָא אוֹרָיְתָא
דִּנְזִירָא בְּיוֹם מִשְׁלַם יוֹמֵי
נְזִרֵיהּ יַיְתֵי יָתֵיהּ לִתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא: יד וִיקָרֵיב יָת
קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ אִימַּר בַּר
שַׁתֵּיהּ שְׁלִים חַד לַעֲלָתָא
וְאִימַּרְתָּא חֲדָא בַּת שַׁתַּהּ
שְׁלֵימְתָא לְחַטָּאתָא וּדְכַר
חַד שְׁלִים לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא:
טו וְסַלָּא דְּפַטִּירַיָּא סוּלְתָּא
גְּרִיצָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאֶסְפּוֹגִין
פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח
וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן:
טז וִיקָרֵב כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ
וְיַעְבֵּיד יָת חַטָּאתֵיהּ וְיָת
עֲלָתֵיהּ: יז וְיָת דִּכְרָא
יַעְבֵּיד נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם
יְיָ עַל סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא וְיַעְבֵּיד
כַּהֲנָא יָת מִנְחָתֵיהּ וְיָת
נִסְכֵּיהּ: יח וִיגַלַּח נְזִירָא
בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא יָת רֵישׁ
נְזִרֵיהּ וְיִסַּב יָת שְׂעַר רֵישׁ
נְזִרֵיהּ וְיִתֵּן עַל אִשָּׁתָא
דִּתְחוֹת דּוּדָא דְּנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא: יט וְיִסַּב כַּהֲנָא
יָת דְּרָעָא בְּשִׁילָא מִן דִּכְרָא
וּגְרִיצְתָּא פַּטִּירְתָּא חֲדָא מִן
סַלָּא וְאֶסְפּוֹג פַּטִּיר חַד וְיִתֵּן

ל׳ · כ״ט · יז ר״פ · ט״ו ס׳ מנהון חסר נזיר למעלה ומסיח למטה · ל׳ · כ׳ · ל׳ כ׳ · כול׳ מ״ל בת״א חסר דשניעי · ס׳ ו׳ · ל׳ ל׳ · ד · ל · ל

רשי

(יא) מאשר חטא על הנפש. שלא נזהר מטומאת המת ר״א הקפר אומר שציער עצמו מן היין: וקדש את ראשו. לחזור ולהתחיל מנין נזירותו: (יב) והזיר לה׳ את ימי נזרו. יחזור וימנה נזירותו כבתחלה: והימים הראשונים יפלו. לא יעלו מן המנין: (יג) יביא אתו. יביא את עצמו וזה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש כן כיוצא בו (ויקרא כב) והשיאו אותם עון אשמה את עצמם כיוצא בו (דברים לד) ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו: (טו) ומנחתם ונסכיהם. של עולה ושלמים לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שיטעינו לחם החזירן לכללן שיטעינו נסכים כדין עולה ושלמים: חלת מצות ורקיקי מצות. (מנחות עו) עשר מכל מין: (יז) שלמים לה׳ על סל המצות. ישחט את השלמים על מנת לקדש את הלחם: את מנחתו ואת נסכו. של איל: (יח) וגלח הנזיר פתח אהל מועד. (ספרי) יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן (ויקרא ג) ושחטו פתח אהל מועד: אשר תחת זבח השלמים. תחת הדוד שהוא מבשלן בו לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל ולהניף לפני ה׳: (יט) הזרוע בשלה. לאחר שנתבשלה:

קדש

תולדות אהרן וכפר עליו מאשר חטא. סנמים יא נדרים י נזיר יח יט סב קמא נא (נזיר נא ראש השנה נו): וקדש את ראשו. נזיר יח כריתות כ כט: והזיר לה׳. נזיר יח: והביא כבש. שם יט (נזיר נם): והימים הראשונים יפלו. שם ג מד נדה סח (שם נו): כי טמא נזרו. נזיר יט: וזאת תורת. נזיר ו: והקריב את קרבנו. זבחים נם: ומנחתם ונסכיהם. זבחים ח מנחות נא: והקריב הכהן. זבחים ם: ואת האיל. שם ד מנחות מו מז נא: ועשה הכהן. זבחים ם: וגלח הנזיר. מיר מס (שם מ): ולקח את שער. שם: ונתן על האש. שם מז מנחות נא: אשר תחת. נזיר מה: ולקח הכהן. זבחים נה חולין לא (שם נה): על כפי הנזיר. קדושין נו:

אבן עזרא

(יא) אחד לחטאת ואחד לעולה. והסוד הוא שאחז ל ושכר עברה. על הנפש. הוא על נפש מת כמו ושרט לנפש ואילו היה שחטא על נפשו לא היה השם מצוה אותו שיחזור לחטאתו: (יב) והזיר לה׳ את ימי נזרו. כל הימים שנדר להיות נזיר ועתה יחל לספור אותם: כי טמא נזרו. כי הוא לא נדר רק שיהיו שלמים זה אחר זה ולא יכרות שום דבר ויפסיק ביניהם: (יג) מלאת. שם הפועל מבעלי האל״ף על מנהג בעלי הה״א באחרונה וכמוהו לבלתי קראת לנו: יביא אותו. יביא נפשו כמו וירעו הרועים אותם או יביא הכהן אותו כנזוי בעל כרחו להקריב את קרבנו: (יד) כבש. זכר כמשפט כל עולה: וכבשה. נקבה כמשפט כל חטאת: ואיל לשלמים. שמחה שהשלים מה שנדר: (טז) את חטאתו. בעבור שהזכיר באחרונה כי כן מנהג הלשון: (יח) שער. על שני משקלים: (יט) בשלה. פירוש

וכיא

מן הבהמה: וזאת י״ז ראשי פסוקים וסימן נמסר בריש סדר תרומה: יביא ט״ו ה׳ מנהון חסר וסימן בסדר צו: ואת האיל ה׳ וסי׳ נמסר בסדר תצוה: זבח שלמים ח׳ בליש׳ וסי׳ ואם זבח שלמים קרבנו. ואם מן הצאן קרבנו. וכי תזבחו זבח שלמים. ואיש כי יקריב. ועשית׳ שעיר עזים. ואת האיל יעשה זבח שלמים. ונמסר גם בסדר ויקרא: שער ד׳ וסימן גדל פרע שער. ולקח את שער ראש. וגלח הנזיר פתח אהל. ובגלחו שער ראשו:

ספורנו

החיים ולהיות מוכן להבין ולהורות כראוי לקדושי הדור ולזה נראה שכוון אלקנה באמרו אך יקם ה׳ את דברו כלומר אני מסכים להדירו בנזיר ואיני מבקש מהאל יתברך דבר אחר בעד הילד זולתי שיקים את דברו שיהיה קדוש לה׳: (יג) יביא אותו. כבר באר׳ ז״ל הוא יביא את עצמו וזה כי אמנם כל הקרב אל מי שיחדש דבר מעצמו נאמר שהוא מובא אל המחדש בו ע״י נכבד ממנו כזה שאין חבוש מתיר עצמו ולזה נכתב במצורע בטומאתו ובטהרתו והובא אל הכהן ובסוטה והביא האיש את

אשתו

רמבן

ועם לא יבין ילבט כלומר ילכד בסכלותו וכן ואויל שפתים ילבט תרגם המתרגם הירושלמי וסכלא בספותיה מתאחד וזה טעם מה שאמרו ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו והנקיון הוא שלא בא עליה משקנא לה ונסתרה ויש מפרשים שאם בעל הבעל שום בעילה אסורה כל ימיו אין המים בודקין אותה והעולה מן ההלכה שאפילו היו בניו ובנותיו נואפים ולא כהה בם לא היו בודקין והכלל שהוא נס וכבוד לישראל:

ז (יא) וטעם החטאת שיקריב הנזיר ביום מלאת ימי נזרו נתפרש ועל דרך הפשט כי האיש הזה חוטא נפשו במלאת הנזירות כי הוא עתה נזיר מקדושתו ומעבודת השם וראוי היה לו שיזיר לעולם ויעמוד כל ימיו נזיר וקדוש לאלהיו כענין שאמר ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים השוה אותו הכתוב לנביא וכדכתיב כל ימי נזרו קדוש הוא לה׳ והנה הוא צריך כפרה בשובו להטמא בתאוות העולם:

(יג) וזאת תורת הנזיר. שיעור הכתוב זאת תורת הנזיר אשר ידור נדר נזיר קרבנו לה׳ על נזרו יהיה מלבד אשר תשיג ידו או זאת תורת הנזיר וזאת תורת קרבנו לה׳ על נזרו ויתכן שיאמר זאת תורת הנזיר שידור את קרבנו על נזרו כלומר שלא יפרש דבר בקרבנו רק ידור אביא קרבן על נזרי שיאמר בסתם הריני נזיר כי כיון שנדר בנזיר נדור הוא בקרבן הנזכר

ופשר

אבן עזרא

והיא בשלה: התגלחו את נזרו. הנה אות כי קדש הוא שב אל הזרוע כי הוא עיקר או ישוב הוא על המונף כלו. וטעם מלבד אשר תשיג ידו חיוב שיתן כפי ממונו גם כפי ימי הנדר אם רבים אם מעטים ונסמכה פרשת ברכת כהנים לפרשת נזיר כאשר השלים תורת הנזיר שהוא קדוש הזכיר תורת כהנים שהם קדושים והמכחישים אמרו כי זאת הברכה היה הכהן מברך לכל מביא מנחה ונסמכה בעבור על פי אשר תשיג יד הנודר והאמת כמו שהעתיקו חז"ל והעד וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ביום השמיני ונכתבה זאת הפרשה שהשם צוה בהקמת המשכן שיברך אהרן את העם ושם כתיב נשיאות כפים כי הכפים כידים רק ידים כללים: (כד) יברכך. תוספת חיים ועושר. וטעם וישמרך. שישמור התוספת שלא יגזול אחר מה שהוסיף: (כה) יאר ה' פניו אליך. כטעם באור פני מלך חיים והטעם וכל אשר תבקש ממנו ובשעה שתדרשו יאר פניו והטעם יקבל אותך וירצה למלאת שאלתך מיד ואם בקשת אותו בעת צרה הוא יחנך גם יתכן היות ויחנך ויתן לך בקשתך כטעם חנוני אתם אשר חנן אלהים מגזרת חנן: (כו) ישא ה' פניו אליך. הפך אעלים עיני מכם והטעם כאשר פירשתי כי בכל מקום שתפנה יהיה פניו נשואות אליך: וישם לך שלום. כטעם לא יגע בך רע לא מאבן ולא מחיה רעה ולא מאויב: (כז) ושמו את שמי. כטעם לשום שמו שם שיהיו מקודשים בשם או טעמו כאשר יזכירו שמי עליהם כי בכל אחד מהשלשה פסוקים השם הנכבד והנורא: ואני אברכם. ויתכן היות מ"ם אברכם סימן הכהנים המברכים והטעם הם יברכו ישראל ואני אברך המברכים או יהיה סימן לישראל והטעם אם הם יברכום אני אברכם והטעם שאקיים ברכתם לפי דעתי שמ"ם אברכם סימן לכלם כהנים וישראלים: וטעם

תרגום אונקלוס

עַל יְדֵי נְזִירָא בָּתַר דִיגַלַּח יַת נְזִירֵיהּ: כ וִירִים יַתְהוֹן כַּהֲנָא אֲרָמָא קֳדָם יְיָ קוּדְשָׁא הוּא לְכַהֲנָא עַל חַדְיָא דַאֲרָמוּתָא וְעַל שָׁקָא דְאַפְרָשׁוּתָא וּבָתַר כֵּן יִשְׁתֵּי נְזִירָא חַמְרָא: כא דָא אוֹרַיְתָא דִנְזִירָא דְיִדַּר קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ עַל נְזִירֵיהּ בַּר מִדְתַדְבֵּיק יְדֵיהּ כְּפוּם נִדְרֵיהּ דְיִדַּר כֵּן יַעֲבֵיד עַל אוֹרַיְתָא דִנְזִירֵיהּ: כב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: כג מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר כְּדֵין תְּבָרְכוּן יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּד תֵּימְרוּן לְהוֹן: כד יְבָרְכִנָּךְ יְיָ וְיִטְּרִנָּךְ: כה יַנְהַר יְיָ שְׁכִינְתֵּיהּ לְוָתָךְ וִירַחֲמִנָּךְ: כו יְקַבֵּל יְיָ שְׁכִינְתֵּיהּ לְוָתָךְ וִישַׁוֵּי לָךְ שְׁלָם: כז וִישַׁוּוּן יַת בִּרְכַּת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

במדבר ו

הַנָּזִיר אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ׃
כ וְהֵנִיף אוֹתָם הַכֹּהֵן ׀ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן׃
כא זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל־נִזְרוֹ מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ׃ פ
כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כג דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם׃ ס
כד יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ׃ ס
כה יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ ס
כו יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃ ס
כז וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם׃ חמיש

מסורה קטנה: ט"ל מ"ל בתור' כ — סימן דעניך כל דסמיך לכהן קדש כסגול דסמיך לס' קדוש וסי' — הוא — סקדוש — כל ליס' חסר כמ"א משתדור ולא תבלס — ד' ו' ג' חסר וג' מ"ל ד' ותידאין — וכל תהלות דכוו' ל' ב' — פסק כן דינו ג' — פסק . ד' רפין ב' כה לתי — ד' — ו'

רשי

(כ) קדש הוא לכהן. החלה והרקיק והזרוע תרומה הן לכהן: על חזה התנופה. מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה לפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויצאו לידון בדבר החדש להפרשת זרוע הוצרך להחזירן לכללן לידון אף בחזה ושוק: (כא) מלבד אשר תשיג ידו. שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים: כפי נדרו אשר ידר כן יעשה. מוסף על תורת נזרו על תורת הנזיר מוסף ולא יחסר. שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על ג' בהמות הללו אין אני קורא בו כאשר ידור כן יעשה: (כג) אמור להם. כמו זכור שמור בלעז דישנ"ט: להם. (ספרי) שיהיו כולם שומעים: אמור. (במדרש רבה) מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונה ובלב שלם: (כד) יברכך. שיתברכו נכסיך: וישמרך. שלא יבואו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר והרבה מדרשים דרשו בו בספרי: (כה) יאר ה' פניו אליך. יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות: ויחנך. (ספרי) יתן לך חן: (כו) ישא ה' פניו אליך. יכבוש כעסו: (כז) ושמו את שמי. (ספרי) יברכום בשם המפורש: ואני אברכם. לישראל ואסכים עם הכהנים. ד"א ואני אברכם

מסורה

אמור ד' ג' מלאים וג' חסרים וסימן כה תברכו את בני ישראל. לכן נאם ה' אלהי ישראל דעלי. אמרים אמור למנאצי. ואם אמר יאמר העבד. אמר אמרתי כי שנאתני. אם אמר אמר לנער. ג' בתראי חסר ונמסר גם בסדר משפטים: יברכך ה' ד' וסי' יברכך ה' וישמרך אפס כי לא יהיה בך אביון. יברכך ה' נוה צדק. ויאמרו לו יברכך ה' וכל תהלות דכוותא ושארא יברכך ה' אלהיך: יאר ב' וסי' יאר ה' פניו אליך. אלהים יחננו ויברכנו יאר: וישם ו' רפין וישם לך שלום. ויט ידו על צפון. וישם לדרך פעמיו. וישם לאל מלתי. וישם פניו לבא. וישם פניו לאיים. בתרא וישב כתיב וישם קרי: על בני ישראל ז' וסי' ושמו את שמי. והיתה זאת לכם לחקת. והיתה לו ולזרעו. ואתנה את הלוים. ושמרתם את משמרת הקדש. לכן יתנם עד עת יולדה. תהי נא אזנך קשבת:

תולדות אהרן

אחר התגלחו. נזיר מו: ואחר ישתה. שם: זאת תורת הנזיר. שם כ מו: קרבנו לס'. תמורה י: כן יעשה. מנחות יע כז (שם נא נב): פרשת נזיר. תענית כז: ברכות כהנים. (שם ומגילה כה): כה תברכו. סוטה לג לח חולין מט: כל הפרשה. עקרים פ' אחרון: ענין ברכת כהנים. שם פט עקידה שער נח: אמור להם. סוטה לח: וישמרך. פסחים קי: ישא ה'. ברכות כ נדה ע ראש השנה יז מגלה כח: ויחנך. פסחים קי: ושמו את שמי. מגלה יח סוטה לח עקרים פ' כח (גיטין מז): ואני אברכם. חולין מט: (ויהי ביום כלות. יומא לח):

בעל הטורים

כה תברכו. להזכיר זכות ואני והנער נלכה עד כה. וכה יהיה זרעך וזהו אשר עד כה ברכני ה'. וכ"ט אותיות בפסוק שמע ישראל. וכ"ט פעמים לשון ברכה בחומש וכ"פ פעמים שלום בחומש ולכן מתחיל ברכת כהנים בברכה ומסיים בשלום וזהו ה' יברכך את עמו בשלום: אמור להם. מלא וא"ו כנגד ו' ברכות יברכך. וישמרך. יאר. ויחנך. ישא. וישם שלום. כנגד וי"ו ה'. תורת ה'. עדות ה'. פקודי ה'. מצות ה'. יראת ה'. משפטי ה': יברכך ה' וישמרך. בר"ת עולה כ"ו כנגד השם של ד' אותיות וסוף התיבות דכ"ך עולה מ"ה כנגד שם של מ"ה תיבות וזהו ה' ישמר צאתך ובואך וג' תיבות בפ' כדי להזכיר זכות שלשת אבות ובהם ע"ו אותיות על שם האמות שרא"ו זכ את זה ע"ו שנים. וזכות השבטים עם האבות הם ע"ו. יברכך בזכות אברהם דכתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל ושלשה תיבות בפסוק נגד שלשה ברכות שנאמרו בו ואברכך. והיה ברכה. ואברכה מברכיך. יברכך ה' בגימטריא בנכסים ובגוף. יאר כנגד יצחק. שראה העקדה ומת והאיר הקב"ה את עיניו והחייהו כדאיתא בפרקי דר"א: יאר. להיפך ראי שהיה עולת ראיה. ויש בו ה' תיבות וכ' אותיות שהיה יצחק אחר כ' דורות ובמר חמשה חומשי תורה. ישא כנגד יעקב וישא יעקב רגליו וכתיב ביה ובאתי בשלום. ויש בו ז' תיבות כנגד השבטים אשר נולדו בז' שנים וכ"ה אותיות כנגד כה תאמר לבית יעקב: וישם. יש בו ז' תגין שבז' דרכים יצאו לך שלום על שם בז' דרכים ינוסו לפניך: שלום. בגימטריא עשו לרמז דהוי מקדים שלום לכל אדם ואפילו בשלום עובד כוכבים: ואני אברכם. בגימטריא הסכימה על ידיכם:

ספורנו

אמתו אל הכהן וכן בעבד והגישו אדוניו אל האלהים אמנם במיר אשר יחודש בו גלוח ובו יהפך לאיש אחר אין נכבד ממנו שיביאהו אבל הוא יביא את עצמו: (כד) יברכך. בעושר ונכסים שאם אין קמח אין תורה: וישמרך. מן הגזלנים: (כה) יאר. יגלה עיניך באור פניו להביט נפלאות מתורתו וממעשיו אחר שתשיג צרכיך בברכתו: (כו) ישא ה' פניו אליך. לחיי עולם כענין כי עמך מקור חיים וכו' וכאמרם (ברכות פרק היה קורא) צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ומתענגים מזיו השכינה. וישם לך שלום. מנוחת שלום שהוא הנצחיות בלי תערובת עונש הראוי לכל

רמבן

וחזר ואמר מלבד אשר תשיג ידו שאם היה עשיר ירבה בקרבנו וכפי נדרו אשר ידור בקרבנות בין עשיר בין עני כן יעשה על תורת נזרו לרבות ולא למעט והזכיר זה ללמד שאם היה עשיר ורצה להרבות קרבנות או שנדר בתחלה הריני נזיר ואקריב אלף עולות ושלמים שיביא את כולן ביום מלאת ולא ישתה יין עד הקריבו את כלם כי הכל תורת נזרו. ויתכן מלבד אשר תשיג ידו שיעשה כפי נדרו אשר ידור והזכיר זה כי דרך העשיר לידור כן:

(כג) דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו. כבר הזכרתי בסדר ויהי ביום השמיני כי צוה את אהרן לשאת את ידיו אל העם ולברך אותם ביום ההוא וכאן צוה לדורות לאהרן ולבניו ופירש הברכה שיברכו אותם והזכירם בהקמת המשכן כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם וכמו שאמרו רבותינו במקדש בשם המפורש ובמדינה בכנויו במקדש היו אומרים אותה ברכה אחת ובגבולין שלש ברכות כי הברכה במקדש מיוחדת בשם המיוחד:

(כד) וטעם יברכך ה' וישמרך. על דרך האמת כי הברכה מלמעלה והשמירה שתשמור אותה כטעם זכור ושמור ועוד יאר השם הגדול את פניו המביטים

בך

ם ז א וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ ב וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים׃ ג וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר עֲגָלָה עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ה קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת

ג׳ ומ״ל וכל ו״י מ״ל כמ״ח ככלת כסטרים ד׳ ג׳ הכר בתורה ג׳ חסר ופלוג׳ עליה כי אמרי עגלות ט״ל מ״ל בתורה פ׳

וַאֲנָא אֲבָרְכִינוּן׃ א וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְשֵׁיצִי מֹשֶׁה לַאֲקָמָא יָת מַשְׁכְּנָא וְרַבִּי יָתֵיהּ וְקַדִּישׁ יָתֵיהּ וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְרַבִּינוּן וְקַדִּישׁ יָתְהוֹן׃ ב וְקָרִיבוּ רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל רֵישֵׁי בֵּית אֲבָהָתְהוֹן אִינוּן רַבְרְבֵי שִׁבְטַיָּא אִינוּן דְקָיְמִין עַל מִנְיָנַיָּא׃ ג וְאַיְתִיאוּ יָת קוּרְבַּנְהוֹן קֳדָם יְיָ שִׁית עֶגְלָן כַּד מְחַפְּיָן וּתְרֵי עֲשַׂר תּוֹרִין עֶגְלְתָא עַל תְּרֵין רַבְרְבַיָּא וְתוֹר לְחַד וְקָרִיבוּ יָתְהוֹן לָקֳדָם מַשְׁכְּנָא׃ ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ה קַבֵּיל מִנְהוֹן וִיהוֹן לְמִפְלַח יָת

רש״י

אברכם לכהנים: (א) ויהי ביום כלות משה. (במדרש רבה) כלות כתיב (ר״ל בפתח ולא כלות בשו״א ודו״ק) יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה: כלות משה. בצלאל ואהליאב וכל חכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו בדוד לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנא׳ (תהלים קלב) זכור ה׳ לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה׳ וגו׳ לפיכך נקרא על שמו שנאמר (מלכים א יב) ראה ביתך דוד: כלות משה להקים. ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו באותו ביום העמידו ולא פרקו לכך נאמר כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חדש ניסן היה (גיטין ס׳) בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי גלחו: (ב) הם נשיאי המטות. (ספרי) שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנא׳ (שמות ה) ויכו שוטרי ישראל וגו׳: הם העומדים על הפקדים. שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישראל שנא׳ ואתכם יהיו וגו׳: (ג) שש עגלות צב. אין צב אלא מחופים וכן (ישעיה סו) בצבים ובפרדים עגלות מכוסות קרויות צבים. ויקריבו אותם לפני המשכן. שלא קבל משה מידם עד שנא׳ לו מפי המקום. אמר רבי נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה

אבן עזרא

(א) וטעם ויהי ביום כלות משה. אחר ברכת כהנים כי כן היה כי ביום שנשא אהרן את ידיו אל העם ויברכם החלה חנוכת המזבח ופסוק ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן לעד על דברי המעתיקים כי היה סותרו ומקימו וחוזר לסותרו ולהקימו כל שבעת ימי המלואים להרגילם כי טעם ויקדש אותם כהזאת הדם בשבעת ימי המלואים: ואת המזבח ואת כליו. דבק עם ביום כלות משה להקים את המשכן והטעם שהקים המזבח במקומו: ואת כל כליו וימשחם. בשמן המשחה: ויקדש אותם. בדם והזכיר המזבח בעבור החנכה: (ב) ויקריבו נשיאי ישראל. שם כלל והטעם שעשו קרבן לה׳ אל פתח אהל מועד: (ג) צב. כמו בצבים ובפרדים מין ממיני השוורים המושכים את העגלות ויש אומרים שהוא כטעם מלאות יותר מדאי מגזרת ואת בטנך צבה בדרך רחוקה. כבר באַרתי בספר מאזנים שמ״ם שנים עשר דבק ומוכרת והטעם שנים ועשר ונסמך אל עשר לקצר כמו שלש עשרה וכן שלש אלה ובאה מלת שני עשר בחסרון מ״ם דרך קצרה: על שני הנשיאים. כמו לשני

המטת ג׳ חסרים בתורה וסי׳ הם נשיאי המטת העמדים. וינח משה. ויצא משה: עגלת ג׳ חסר בלישנא וסימן שש עגלת צב. ויקח משה את העגלת. ואת ארבע העגלת. ופלוגתא עליה: הנשאים ד׳ כתיב כן וסימן ולישמעאל שמעתיך. אלה הם בני ישמעאל ואלה שמותם. ויקריבו הנשיאם תניינא דפסוק. ותעמדנה לפני משה. ונמסר גם בסדר לך לך בסוף

תולדות אהרן וימשחם ויקדש אותם. סנהדרין טז שבועות טו מנחות כו: (שש עגלות צב. שבת כ סוטה נג):

בעל הטורים ויהי ביום כלות. סמך חנוכת המזבח לברכת כהנים רמז לחשמונאים שעשו חנוכה וכדי שלא תשלוט עין הרע במלאכתם לכך ברכם תחלה. וסמיך למשכן שבזכות המשכן יהיה שלום. וכן דוד סמך ה׳ יברך את עמו בשלום וסמיך ליה מזמור שיר חנוכת הבית: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם וסמיך ליה ויהי ביום כלות זהו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. הם נשיאי המטות הם. ס״ת להיפך מתים וכן הפקודים ויביאו את קרבנם ס״ת מותם. על שם ותבער בם אש ה׳ ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבהם: שש עגלות. כנגד ששה מזלות אשר עולים בגלגל וששה יורדים. וכנגד ששה עתים קור וחום וקיץ וחורף וזרע וקציר: ושנים עשר בקר. כנגד י״ב שבטים וי״ב מזלות:

רמבן

כך וכך אמרו בספרי ר׳ נתן אומר זה מאור שכינה ויחנך שתשא חן בעיניו כענין שאמרו עולמי עולמי הלואי תשא מעלת חן לפני בכל שעה ועוד ישא השם פניו בשמים ממעל וישם לך שלום הכל כביתך כך אמרו בספרי ר׳ נתן אומר זה שלום מלכות בית דוד ושמו את שמי הגדול על בני ישראל ואני אברכם כי אני המדבר הגני ושלום:

ז (א) **ויהי** ביום כלות משה להקים את המשכן. לא נאמר בהם הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר ביום כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חודש ניסן היה בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה בשביעי גלחו לשון רש״י כדברי רבותינו. אבל איננה ראיה גמורה כי ביום כלות איננו דבק עם להקים בלבד אבל ביום כלות משה להקים את המשכן ולמשוח ולקדש אותו ואת המזבח ואת כל כליו הקריבו הנשיאים את קרבנם כשנעשה כל זה ומ״מ ביום השמיני היה ונכתבה זאת הפרשה בכאן בעבור כי ביום הראשון של מלואים קרא אל משה מאהל מועד וידבר השם אליו כל הפרשיות שמתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני שהם בדיני הקרבנות ומיום השמיני נדבר לו כל הפרשיות שמתחלת זאת החיה אשר תאכלו שהם בדיני איסור והיתר ויש בכולן ענין הקרבנות ונמשכו הענינים עד המקום הזה בסדר כאשר פירשתי כשהשלים המצות אשר נצטוה משה לאמר לישראל ושכולן דיני עבודה וקרבנות ומשמרת אהל מועד ועבודתו חזר אחרי כן בכאן להגיד נדבת הנשיאים בקרבנם שהיו מהיום השמיני עד יום תשעה עשר לחודש או עד שנים עשר יום לחודש כדברי רבותינו:

וטעם וימשחם ויקדש אותם. אמר ר״א שמשח אותם בשמן המשחה וקדש אותם בדם החטאת כמו שאמר שם ויחטא את המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח ויחטאהו ויקדשהו לכפר עליו ואינו כן שכך נאמר במשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו והמשכן לא נתקדש בדם כלל אבל וימשחם לקדש אותם. וטעם ואת המזבח ואת כל כליו מחובר לראש הפסוק ביום כלות משה להקים את המשכן ואת כל כליו וימשחם ויקדש אותם:

(ג) **ויקריבו** נשיאי ישראל את קרבנם לפני ה׳. בעבור היות העגלות לצורך הקרבנות יקראו קרבן וכן ונקרב את קרבן ה׳ איש אשר מצא כלי זהב קרבן לבדק הבית והנה חשבו הנשיאים שלא יתכן שישאו הלוים על כתף קרשי המשכן והאדנים שהם כבדות מאד והביאו מעצמן עגלות שכן דרך כל נושאי בתי המלכים והיכלי אהליהם לשאת אותם בעגלות ויתכן שנפרש ויביאו את קרבנם לפני ה׳ שש עגלות צב שש עגלות גדולות נושאות קרבנותיהם ושנים עשר בקר מושכים העגלות. והנה הביאו העגלות מלאות והבקר לפני המשכן והשם צוה את משה קח מאתם הכל והיו העגלות והבקר שאינם לקרבן לעבוד את עבודת אהל מועד ואחר כך לקחו הנשיאים את קרבניהם מעל העגלות ויקריבו אותם לפני המשכן כי היו חושבים להקריב הכל בו ביום אחד שהורשו להקריבם לו והשם צוה נשיא אחד ליום יקריבו ולכך לא הוצרך לומר עתה קח מאתם ודרך הלשון לומר עגלות על המלוי שכן כמו אוכלי שולחן איזבל וכן כי יודע כל שער עמי ולשון חכמים מאה קרנות של כדי יין וכדי שמן ושל כלי כסף וזהב ואפשר שיהיה צב מלאות וכן בצבים ובפרדים בעגלות מלאות אדם ויהיה שש עגלות צב שש עגלות של מלוי ומלואן היה מקרבנות החנוכה אשר יפרש והזכיר הכתוב קרבנות הנשיאים בפרטן ואחר כך כלל אותם זאת חנכת המזבח ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל קערות כסף שתים עשרה. וכתב רש״י ללמדך שהיו כלי הקדש מכוונין במשקלם שוקלם אחד

ספורנו

לכל שלם לחיי עולם: ז (א) ואת המזבח ואת כל כליו. ולהקים את המזבח ואת כל כליו כל אחד במקומו: וימשחם ויקדש אותם. אחר שהקים כל אחד מהם כתקונו: (ב) הם נשיאי המטות הם העומדים על הפקודים. ומגיד מה שהיו כך הקריב כל אחד מהם בעד שבטו והגשיו כי מגיד מה שעמדו על הפקודים הרגיש כל אחד מהם בשבטו שקצתו חטא בעבירות ומגיד מה שהיו נשיאים הסכימו לעמוד בפרץ ולהקריב קרבנות לכפר בעדם: (ג) עגלה על שני הנשאים. לאות אחוה ביניהם אשר בה יהיו ראוים שתשרה שכינה ביניהם כאמרו ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד על הפך חלק לבם עתה יאשמו: (ה) קח מאתם. כי חשב משה שיהיה כל משא הלוים

לשני אמר הכתוב וקרבנו כי כבר הזכיר המקריב והוי"ו יש לו טעם כאומר וזה קרבנו ואמר בשני הקריב את קרבנו כי כן דרך המקרא כמו ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי בעבור שארכו לו הדברים וכן ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה ולא הזכיר ביתר הנשיאים הקריב כי אחז דרך קצרה וכן לגלגלותם במספר ראובן ושמעון לבדם וכן רבים:
ביום

בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנאמר (שמות לו) והמלאכה היתה דים אמרו מעתה מה לנו לעשות הביאו אבני השהם והמלואים לאפוד ולחשן לכך התנדבו כאן תחלה:

פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתִתֵּן
יָתְהוֹן לְלֵיוָאֵי גְּבַר כְּמִסַּת
פּוּלְחָנֵיהּ: ו וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת
עֲגָלָתָא וְיָת תּוֹרַיָּא וִיהַב
יָתְהוֹן לְלֵיוָאֵי: ז יָת תַּרְתֵּין
עֶגְלָתָא וְיָת אַרְבְּעַת תּוֹרִין
יְהַב לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּמִסַּת
פּוּלְחָנְהוֹן: ח וְיָת אַרְבַּע
עֶגְלָן וְיָת תְּמָנְיָא תּוֹרִין יְהַב
לִבְנֵי מְרָרִי כְּמִסַּת פּוּלְחָנְהוֹן
בִּידָא דְאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן
כָּהֲנָא: ט וְלִבְנֵי קְהָת לָא
יְהַב אֲרֵי פּוּלְחַן קוּדְשָׁא
עֲלֵיהוֹן בְּכַתְפָּא נָטְלִין:
י וְקָרִיבוּ רַבְרְבַיָּא יָת חֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְרַבִּיוּ יָתֵיהּ
וְקָרִיבוּ רַבְרְבַיָּא יָת
קוּרְבַּנְהוֹן לִקֳדָם מַדְבְּחָא:
יא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה רַבָּא חַד
לְיוֹמָא רַבָּא חַד לְיוֹמָא
יְקָרְבוּן יָת קוּרְבַּנְהוֹן לַחֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא: יב וַהֲוָה דִּקְרֵיב
בְּיוֹמָא קַדְמָאָה יָת קוּרְבָּנֵיהּ
נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָה: יג וְקֻרְבָּנֵיהּ
מְגִסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה
וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקָלַהּ
מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ
שִׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְפִילָא

אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־
הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ: ו וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר
וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם: ז אֵת ׀
שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת
הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי
עֲבֹדָתָם: ח וְאֵת ׀ אַרְבַּע
הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן
לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד
אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן:
ט וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת
הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ:
י וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת
הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם
לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא
אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם
לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ: ס יב וַיְהִי
הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת־
קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה
יְהוּדָה: יג וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף
אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה:

ג' חסר בליש'
ב' מ"ל בתורה ל' וחד את ארבעת דילדו להרפה
ג' חסר בלי'
יי"ג חסר בתור' ר
ד' כ"כ בתורה תנין דפסוק
כ' דגשין ב' בו
ס"ג בקרוי'
ג' ר"פ

ליום ב' דגשים וסימן נמסר ביחזקאל סימן למ"ד פסוק ב':

תולדות אהרן ולבני קהת. סוטה לה ערכין יא: נשיא אחד ליום. קדושין מב: ביום הראשון. מ"ק ט: קרבנות הנשיאים כלם. עקידת שער כו: שניהם מלאים. צמים כח מנחות:

(ח) כפי עבדתם. שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאים הקרשים והעמודים והאדנים: (ט) כי עבדת הקדש עליהם. משא דבר הקדושה הארון והשלחן וגו' לפיכך בכתף ישאו: (י) ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח. לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן נשאו לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו: ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח. כי לא קבל משה מידם עד שנא' לו מפי הגבורה: (יא) יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח. (זבחים כא) ועדיין לא היה יודע משה היאך יקריבו אם בסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנא' לו מפי הקב"ה יקריבו למסעות איש יומו: (יב) ביום הראשון. אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים וכו' כדאיתא בסדר עולם: למטה יהודה. יחסו הכתוב על שבטו ולא שגבה משבטו והקריב או אינו אומר למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא: (יג) שניהם מלאים סלת. למנחת נדבה:
עשרה

בעל הטורים וקרבנו. וי"ו יתירה על שם ששה בנים שיצאו ממנו כולם בו"ו ברכות. ששה בנים יצאו מנחשון בעלי שש ברכות ואלו הן. דוד. משיח. דניאל. חנניה. מישאל. ועזריה. דוד דכתיב ביה יודע נגן וגבור חיל איש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו. יודע נגן שיודע לשאול. וגבור חיל יודע להשיב. איש מלחמה יודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר מבין דבר מתוך דבר. ואיש תואר שמראה פנים בהלכה. וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. משיח דכתיב ביה ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'. דניאל חנניה מישאל ועזריה. דכתיב בהו ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל מלך. ד"א למה וקרבנו וי"ו יתירה כנגד ששה דברים שנתחדשו באותו היום בעולם. ראשון לשכינה ששרתה בישראל. ראשון לנשיאים. ראשון לברכת כהנים. ראשון למחיצת מתנה. ראשון לאיסור במה. ראשון לירידת האש. יצא בן נחשון בשש מדות ויבנה יסוד בית המקדש. ולמה נקרא שמו נחשון על שירד תחלה לנחשול שבים. בכולן כתיב נשיא חוץ מיהודה שלמוד הוא אותו השבט לבקטין א"נ ישב נא עבדך תחת הנער וכן בדוד הוא אומר הוא הקטן. בכל אחד יש ששה פסוקים כנגד ששת ימי המעשה. ובכל אחד הוכפל שמו הרי כ"ד כנגד כ"ד שעות ביום ובלילה:

ספורנו

הלוים בכתף כמו הענין במשא בני קהת: (ט) ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם. ולא עבודה אחרת רק עבודת המקדש. והנה השאל יתברך אמר על העגלות שיהיו לעבודת אהל מועד שהיה משא בני גרשון ובני מררי אבל במשא בני קהת לא היה שום דבר מכל בנין אהל מועד אבל היה משאם כלי קדש שהיו בתוכו שנקראו מקדש כאמרו ונסעו הקהתים נושאי המקדש. (י) ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח. הקדישום: ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח. אחר שהקדישו הקרבן הגישוהו לפני המזבח: (יג) וקרבנו קערת כסף אחת. הנה כל אחד מהם הקריב כל מיני הקרבנות והם עולה ומנחה חטאת ושלמים וקטרת לחנך המזבח ומשרתיו
בכל

רמבן

אחד אחד וחוזר ושוקלם כאחד כולם לא רבה ולא מיעט מיסודו של רבי משה הדרשן. ואיני מבין טעמם בדבר זה אם נחשוב שהוא נס מה תועלת יש בדבר שיעשה בו הנס כזה ואם כדרך כל הארץ הוא כן בכל המשקלות למה הזכיר אותו הכתוב. ובספרי אמרו בפירוש ללמדך שלא ככלי הדיוט כלי בית עולמים כלי הדיוט שוקלין אחד אחד וחוזר ושוקלם כולם כאחד פעמים מרבה פעמים ממעט וכו' ושם אמרו ר' נתן אומר כלי בית עולמים שקלן כלם חוזר ועשה מהן סימון וחוזר ועשאן כלים לא רבה ולא מיעט לומר שהיו זהב מזוקק מאד שאפילו יתיכם ויעשה מהם אסימון יהיו במשקלם הראשון ולא שנעשה כהן נס אלא
שהיו

(יד) עשרה זהב. כתרגומו משקל עשר שקלי הקדש היה בה: מלאה קטרת. לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה: (טו) פר אחד. מיוחד שבעדרו: (טז) שעיר עזים אחד לחטאת. לכפר על קבר התהום (עיין ברא״ם) טומאת ספק: (יח) הקריב נתנאל בן צוער. הקריב את קרבנו. מה ת״ל הקריב בשבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר אחר שקדמני יהודה אחי אקריב אני אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לדגליהם לכך אמר הקרב את קרבנו והוא חסר יו״ד שהוא משמע הקרב לשון צווי שמפי הגבורה נצטוה הקרב ומהו הקריב הקריב שני פעמים שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנא׳ (ד״ה א׳ י״ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו. וביסודו של רבי משה הדרשן מצאתי א״ר פנחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן עצה זו: (יט) קערת כסף. מנין אותיותיו בגימט׳ תתק״ל כנגד שנותיו של אדם הראשון: שלשים ומאה משקלה. על שם שהעמיד תולדות לקיום העולם בן ק״ל שנה היה שנא׳ (בראשית ה) ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד וגו׳: מזרק אחד כסף. בגי׳ תקך על שם נח שהעמיד תולדות בן ת״ק שנה ועל שם עשרים שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפירשתי אצל (שם ו) והיו ימיו מאה ועשרים שנה לפיכך נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנא׳ בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין: שבעים שקל. כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו: (כ) כף אחת. כנגד התורה שנתנה מידו של הקדוש ברוך הוא: עשרה זהב. כנגד עשרת הדברות: מלאה קטרת. גימטריא של קטרת תרי״ג מצות ובלבד שתחליף קו״ף בדל״ת על ידי א״ת ב״ש ג״ר ד״ק: (כא) פר אחד. כנגד אברהם שנאמר בו (בראשית יח) ויקח בן בקר: איל אחד. כנגד יצחק (שם כב) ויקח את האיל וגו׳: כבש אחד. כנגד יעקב (שם ל) והכשבים הפריד יעקב: (כב) שעיר עזים. לכפר על מכירת יוסף שנאמר (שם לז) וישחטו שעיר עזים: (כג) ולזבח השלמים בקר שנים. כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אילם כנגד כבשים ועתודים ג׳. מינים כנגד כהנים ולוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים שלש חמשיות כנגד חמשה חומשין וחמשת הדברות הכתובין על לוח אחד וחמשת הכתובים על השני עד כאן ביסודו של רבי משה הדרשן: (כד) ביום השלישי נשיא וגו׳. ביום השלישי היה הנשיא המקריב לבני זבולון וכן כלם אבל בנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא יששכר לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו ובשאר שלא נאמר בהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני: ביום

יד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ טו פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ טז שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ יז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ פ

יח בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר׃ יט הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ כא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ כב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ כג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ פ

כד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ כה קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ כז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ כח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ כט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם

כ״ב פסו׳ לי׳ בהון לא אריך ולא זעיר · י״ב ר״פ · כו׳ כ״כ במ״ד מד״מ א׳ חד״ח כ׳ מ״ל בתורה · ו׳ רפין. ג׳ ר״פ וו׳ חסרים בלישנא · כול׳ רפין במ״ב דגש · כול׳ מלאים במ״ג חסרים

בְּמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ יד בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ טו תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ טז צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ יז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבָּנָא דְנַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב׃ יח בְּיוֹמָא תִנְיָנָא קָרֵיב נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר רַבָּא דְיִשָּׂשכָר׃ יט קָרֵיב יָת קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ כ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ כא תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ כב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ כג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר׃ כד בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה רַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן׃ כה קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ כו בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ כז תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ כח צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ כט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי

אילם כל אוריי׳ אילם האילם חסר יו״ד בתרא׳ בר מן ד׳ האילים מלא דמלא וסימן נמסר בסדר תצוה: כף אחת כ״ב פסוקים לית בהון לא אריך ולא זעיר פי׳ לא יו״ד ולא וי״ו וסימן בלשון ארמי לא תקטול עבדא דשם יהב לחון חמיסר בתריסר ותלת מלכים בארעא דכנענא. וסי׳ לא תרצח לא תנאף דואלת שמות. לאמר לך אתן את ארץ כנען. וחברו דדי״ה. כף אחת דשנים עשר נשיאים: תתן להם מגנת לב. מלך דבר אחד וגו׳ מלך חרמה וגו׳ מלך לבני אחד מלך עדלם. שם ארפכשד למך. גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. לבלגה חמשה עשר. כל ראשון מל׳ בלישנא במ״ב חסר וסי׳ מיום הראשון עד יום השביעי בראשון בארבעה עשר: וכל שני חס׳ וכל שלישי מלא במ״ג חסר וסי׳ והיו נכנים תניינא דפסוק. והשלשי שמה. והשלשי אבשלום.

בעל הטורים

שלשים ומאה משקלה. כנגד שנות אדם עד שנולד שת: שבעים שקל כנגד שבעים שנה שהיה לנמו. שבעים שקל בגימ׳ שבעים נפש בשביל שבעים נפש שירדו למצרים: כף אחת. כנגד התורה שנתנה מכף ידו של הקב״ה: עשרה זהב. כנגד עשרת הדברות: מלאה קטורת שתחליף הקו״ף בא״ת ב״ש יעלה למנין תרי״ג: פר אחד. כנגד אברהם ואל הבקר רץ אברהם: איל כנגד יצחק: כבש כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב פר איל כבש בגימ׳ אברהם יצחק ויעקב: ולזבח השלמים בקר שנים: כנגד משה ואהרן שעשו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אילים כבשים עתודים שלשה מינים כנגד כהנים לוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים וכן עתודים דיהודה מלא וי״ו שדוד שעמד ממנו נסברך בשש ברכות. ולשון עתודים אלא לשון עמידה כמה דאת אמר אשר העמדו לנגלים. ואומר ועתדה בשדה לך. פירוש יצא בן נחשון כשש מדות ויבנה יסוד בית המקדש. ד״א וקרבנו למה וי״ו יתירה כנגד ששה דברים שניטלו מאדם הראשון ועתידים לחזור בשביל בן נחשון שהוא משיח. ואלו הן הששה דברים שניטלו מאדם הראשון. זיו דכתיב משנה פניו ותשלחהו. חיים דכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב: קומתו. דכתיב ויתחבא האדם מלמד שנגרעה קומתו ונעשית של מאה אמה. פירות הארץ והאילן דכתיב ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה. מאורות דכתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה. ומנין שנגנז שנא׳ וימנע מרשעים אורם ומנין שעתידים לחזור בימי המשיח שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. חיים דכתיב כי כימי העץ ימי עמי ת״ק שנה סדן של שקמה ת״ק שנה קומתו. דכתיב ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה. פירות הארץ והאילן. דכתיב הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה. מאורות דכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים: טוש ששי הקריב בגי׳ נתן לשם עשו:

אכל ד"ה דכור במ"ז וסי' ואחרת יחזיאל.לחרם. יחזיאל. ולמשלמיהו. שר הצבא ב' בו . וכל רביעי מלא במ"ג חסר וסי' לשערים הרבעי. חלקיהו השני טבליהו. ביום הרבעי נקהלו לעמק : וכל חמישי מלא במ"ג חסר וסי' באו האנשים. הנזר כאשר עשיתי. ירמיה החמשי .

תולדות אהרן קף אחת . פעמים יט חגיגה כג :
שלומיאל בן צורישדי : סנהדרין סג :

כ"ל מ"ל במ"ג חסרים

חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֱלִיאָב
בַּר חֵלוֹן׃ ל בְּיוֹמָא
רְבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן
אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר׃
לא קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִּכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין סִלְעִין
בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן
סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח
לְמִנְחָתָא׃ לב בָּזִיכָא חֲדָא
מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ לג תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר
שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ לד צְפִיר בַּר
עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
לה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֱלִיצוּר
בַּר שְׁדֵיאוּר׃ לו בְּיוֹמָא
חֲמִישָׁאָה רַבָּא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃
לז קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִּכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שִׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא
בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ לח בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין
הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ לט תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד
בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ מ צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
מא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל

חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב
בֶּן־חֵלֹן׃ פ
ל בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי
רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃
לא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ לב כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
לג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
לד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
לה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ פ
לו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃
לז קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ לח כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
לט פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
מ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
מא וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ פ ששי

ספורנו

בכל מיני הקרבנות חוץ מן האשם כי החטאת והאשם תורה אחת להם וספר קרבן כל אחד מהם לבדו להורות שכל אחד מהם כיון לכפר על פרטי חטאים שירבו בשבטו וזה בכל אחד מפרטי קרבנו לרצון להם לפני ה' וסמך ונצב עליהם בעד שבטו כענין המעמדות

רמבן

שהיו זהב טהור מאד . והנכון בטעם הכתוב כי הקב"ה חולק כבוד ליראיו וכמו שאמר כי מכבדי אכבד והנה הנשיאים כולם ביום אחד הביאו הקרבן הזה שהסכימו עליו יחד ואי אפשר שלא יהא אחד קודם לחבירו וכבד את הנקדמים בדגלים בהקדמת ימים אבל רצה להזכירם בשמם ובפרט קרבניהם ולהזכיר יומו של כל אחד לא שיזכיר ויכבד את הראשון זה קרבן נחשון בן עמינדב ויאמר וכן הקריבו הנשיאים איש איש יומו כי יהיה זה קצור בכבוד האחרים ואחרי כן חזר וכללם להגיד שהיו שקולים לפניו יתברך וכן אמרו שם בספרי מגיד הכתוב שכשם ששוו כולם בעצה אחת כך שוו כולם בזכות :

מב בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד
אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ מג קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ מד כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
מה פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
מו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
מז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ פ
מח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי
אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃
מט קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ נ כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
נא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
נב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
נג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ פ
נד בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי
מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
נה קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ נו כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
נז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד

כולם חסר ודגש
כולם דגש כר מן ד
ב׳ ר״פ
ג׳ ר״פ

בַּר צוּרִישַׁדָּי׃ מב בְּיוֹמָא
שְׁתִיתָאָה רַבָּא לִבְנֵי גָד
אֶלְיָסָף בַּר דְּעוּאֵל׃
מג קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין סִלְעִין
בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן
מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח
לְמִנְחָתָא׃ מד בָּזִיכָא חֲדָא
מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ מה תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר
שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ מו צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
מז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֶלְיָסָף
בַּר דְּעוּאֵל׃ מח בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי אֶפְרָיִם
אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃
מט קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא
בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ נ בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ נא תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר
שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ נב צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
נג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֱלִישָׁמָע
בַּר עַמִּיהוּד׃ נד בְּיוֹמָא
תְּמִינָאָה רַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה
גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃
נה קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ נו בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ נז תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד

(מח) ביום השביעי. יש אומרים כי בשבת הקריבו והיא הוראת שעה ויש אומרים כי היום הוא שביעי לחנכת המזבח והמכחישים אמרו כי לא היה תחלת החנוכה יום ראשון לשבוע וזה לא יועיל כי לא יתכן שלא יהיה שבת בין שנים עשר יום. והנכון בעיני כי הוא כפי׳ השני בעבור זבח השלמים וכן ביום השביעי בהקפת יריחו וכן ז׳ הימים בחנכת הבית בעבור יום עינוי נפש: (נא) פר אחד בן בקר. קטן כמו בן יונה: (נג) בקר שנים. גם הם פרים זכרים וטעמו מין הבקר והעד וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים:
ביום

תולדות אהרן ביום השביעי
מועד קטן פ

כל ששי חסר ודגש. וכל שביעי מלא במ״ח חסר וסימן נמסר בסדר בא. וכל שמיני מלא. וכל תשיעי מלא במ״ג חסר וסימן ויהי בשנה התשיעית ליהויקים. בשנת ארבע לדריוש. לישוע התשעי: שלשים ומאה כל שלשים חסר ו״ז בר מן ד׳ וסימן וירדו שלשה מהשלושים. מן השלושים דריש פסוק. ויחלא אסא בשנת שלושים דד״ה. ואני לא נקראתי: כל אורית׳ עלה לעלה חסר במ״א מלא עולת רבכורים. יהושע כלהון חסר במ״ג מלאים ונאמר נעשה נא. והיה כי יאמרו אלינו. לבנות לנו מזבח. וא׳ מלא בשפטים וסי׳ והעלי׳ עולת וג׳ מלאים בשמואל וסי׳ טלה חלב ויהי שאול מעלה העולה. ויכל מהעלות העולה. וכל מלכים חסר וב׳ מלאים בישעית וסי׳ אין די בער. שנא גזל בעולת. וא׳ חסר בירמיה וסי׳ כי יצמו. וכל תהלות ואיוב מלאים. וכל יחזקאל מלא כמ״ז נמסר שם. וכל ד״ה חסר במ״ש מלא נמסר שם: בשמן כלם דגשים במ״ז רפין וסי׳ נמסר בסדר הצוה: עתודים ב׳ מלאים בתורה וסי׳ עתודים חמשה דנחשון חמאת בקר וחלב צאן. ושארא עתדים כתיב: נשיא ה׳ רפין וכל יחזקאל דכות׳ במ״ד נמסר בסדר חיי שרה: הקרב י׳ חסר בלישנא נמסר בסדר ויקרא: למנחה כלהון רפין במ״ב דגשים וסי׳ וזאת התורת לעולה למנחה. ויאמר ארנן אל דויד: ביום השמיני ג׳ ר״פ וסי׳ ביום השמיני נשיא לבני מ.שה. ביום השמיני עצרת. ביום השמיני שלח את העם. וכל אמצעות פסוק דכוותא ביום השמיני במ״ב וביום השמיני וסימן אך בחמשה עשר יום. ויקרא בספר תורת

(עב) ביום עשתי עשר יום. כבר באר‍תי בספר מאזנים למה השתנה זה המספר וטעם עשתי כמו עשתונותיו מה שיולידו מחשבותיו כאילו העשר הוליד והוא סוד גדול. ויאמר רבי יונה הספרדי כי פירושו על שתי עשר והטעם החשבון שהוא קודם ממנו והנה טעה שתי טעיות גדולות האחד כי חשבון שנים עשר הוא על אחד עשר הפך דבורו והעד הנאמן מבן עשרים שנה ומעלה, והטעות השנית כי

בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא: נח צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא:
נט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן גַּמְלִיאֵל
בַּר פְּדָהצוּר: ס בְּיוֹמָא
תְּשִׁיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי בִנְיָמִין
אֲבִידָן בַּר גִּדְעוֹנִי:
סא קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִּכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְּפִילָא
בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא: סב בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין
הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: סג תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד
בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא: סד צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא:
סה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַּדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן אֲבִידָן
בַּר גִּדְעוֹנִי: סו בְּיוֹמָא
עֲשִׂירָאָה רַבָּא לִבְנֵי דָן
אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי:
סז קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִּכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא
דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא:
סח בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר
סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא
קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא: סט תּוֹר
חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד
אִימַּר חַד בַּר שַׁתֵּיהּ
לַעֲלָתָא: ע צְפִיר בַּר עִזִּין
חַד לְחַטָּאתָא: עא וּלְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרִין
חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין
בְּנֵי שַׁתָּא חַמְשָׁא דֵּין קוּרְבַּן
אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי:
עב בְּיוֹמָא חַד עֲשַׂר יוֹמָא
רַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל
בַּר עָכְרָן: עג קוּרְבָּנֵיהּ

כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה:
נח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:
נט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר: פ
כולם ח׳ כמ״ג ס בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי
כולם חסרים כר מן ח׳ בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי:
סא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: סב כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת:
סג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה:
סד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:
סה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי: פ
כולם מ״ל כר מן ד׳ סו בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן
אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: סז קָרְבָּנוֹ
קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה: סח כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: סט פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־
שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: ע שְׂעִיר־עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּאת: עא וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי: פ
כל עניינא ביום כמ״ב ביום עב בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא
לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן: עג קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף

אלהים: העשירי כלהון מלאים במ״ד חסר וסימן בשנה התשיעית לצדקיהו. לשכניהו העשרי. בשנה העשרית בעשרי דפרעה. בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט. וכל רבוי סנין מלאים במ״א חסר וסימן והמת כשלשים איש: ביום עשתי ב׳ רפין ר״פ ובענין וס״י ביום עשתי

תולדות אהרן ביום עשתי עשר. סם:

רשי

(פד) ביום המשח אותו. בו ביום שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואחר כך הקריב או אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום כשהוא אומר (ויקרא ו) ביום המשח אותו למדנו שנמשח ביום ומה תלמוד לומר ביום המשח ביום שנמשח הקריב. קערות כסף שתים עשרה. (ספרי מדרש רבה) הם הם שהתנדבו ולא אירע בהם נכס

במדבר ז נשא

אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
עד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת׃ עה פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר
אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ עו שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת׃ עז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים
בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ פ
עח בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא (ב׳ ר״פ בטען)
לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃
עט קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק
אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ פ כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
פא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד
כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
פב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
פג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה (כל אורי חסר במ״ב מ״ל)
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ פ
שביעי פד זֹאת ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ (כל ר״פ דספ׳ זאת במי״ו)
בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים עָשָׂר

מְגִיסְתָּא דִכְסַף חֲדָא מְאָה
וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ
שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְפִילָא
בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ עד בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא
דִדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ עה תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד בַּר
שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ עו צְפִיר בַּר
עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
עז וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵין קוּרְבַּן פַּגְעִיאֵל
בַּר עָכְרָן׃ עח בְּיוֹמָא תְּרֵי
עֲשַׂר יוֹמִין רַבָּא לִבְנֵי
נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃
עט קוּרְבָּנֵיהּ מְגִיסְתָּא דִכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין
הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד
דִּכְסַף מַתְקְלֵיהּ שַׁבְעִין
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סוּלְתָּא דְפִילָא
בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ פ בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין
הִיא דִדְהַב מַלְיָא קְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא׃ פא תּוֹר חַד בַּר
תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִימַּר חַד
בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא׃ פב צְפִיר
בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃
פג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין
תְּרֵין דִּכְרִין חַמְשָׁא גַדְיֵי
חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שַׁתָּא
חַמְשָׁא דֵין קוּרְבַּן אֲחִירַע
בַּר עֵינָן׃ פד דָּא חֲנֻכַּת
מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְרַבִּיאוּ
יָתֵיהּ מִן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל
מְגִיסֵי כַסְפָּא תַּרְתָּא עֲשַׂר מִזְרְקֵי כַסְפָּא תְּרֵין עֲשַׂר

אבן עזרא

כי אילו היה על שתי היה ראוי שיאמר עשני עשר ולא עשתי עשר כי עשתי לשון נקבה רק עשתי

עשר יום. ביום שנים עשר יום נשיא: זהב ד׳ וסימן נמסר בסדר פקודי: לעלה ה׳ מלעיל וסימן זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם. כל הבקר לעלה שנים עשר פרים. וארבעה שלחנות לעלה. וגם עלה לרוב בחלבי השלמים. ויאמר ארונה

ספורנו

המעמדות בקרבנות נבור: (פד) זאת חנכת המזבח הנה חנכת המזבח אז היתה בין הכל דבר מועט בערך אל חנכת בית ראשון ברבוי הכלים ועשרם ורוב הזבחים: ובנא

רמבן

(פד) קערת כסף שתים עשרה. הן הן שהתנדבו ולא אירע בהן פסול ועוד בזה טעם אחר במדרש כי לכל אחד מהנשיאים עלה במחשבה להביא חנוכה למזבח ושתהיה בזה השיעור אבל נחשון חשב בשיעור הזה טעם אחר וזולתו כל אחד מהנשיאים חשב בו טעם בפני עצמו אמרו שחשב נחשון שיביא קערת כסף שיהיה מנין אותיותיה תשע מאות ושלשים כנגד שנותיו של אדם ומשקלה שלשים ומאה כנגד תולדות שהעמיד וכל המדרש כמו שכתבו רש״י או כפי המדרש האחר שאמרו שהיה מסורת מיעקב אבינו ביד כל שבט ושבט כל מה שיארע לו עד ימות המשיח והתחיל נחשון והקריב על סדר המלכות קערה ומזרק כנגד שני מלכים שעתידים לצאת ממנו שמולכים בים וביבשה והם שלמה ומלך המשיח ולכך הקריב כנגד הים שהוא מקיף את העולם כולו ודומה לקערה שלשים ומאה שביום שלישי הקווה הקב״ה כל המים למקום אחד וקראם ימים בגימטריא מאה ושלמה הוסיף ים אחד למלאכת המקדש וקו שלשים יסוב אותו הרי מאה ושלשים מזרק אחד כסף כנגד העולם שהוא עשוי ככדור שבעים שקל שהם ימשלו על שבעים אומות שניהם מלאים שיביאו להם מנחות מכולן סולת המסולאים בפז בלולה בשמן טוב שם משמן טוב כסף כמה דתימא כסף נבחר לשון צדיק כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה דורות מן פרץ ועד דוד שהיו כולם צדיקים מלאים מעשים טובים כריח הקטורת פר אחד כנגד אברהם איל אחד כנגד יצחק כבש אחד כנגד יעקב שעיר עזים אחד לכפר על מעשה יהודה שהביא הכתונת לאביו ולזבח השלמים בקר שנים כנגד דוד ושלמה שהתחילו במלכות והיו צדיקים והיתה המלכות שלמה אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד חמשה עשר מלכים שהיו מן רחבעם ועד צדקיהו מלך בן מלך מהם צדיקים גמורים מהם בינונים מהם רשעים

כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ פה שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ פו כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה׃ מפטיר פז כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים אֵילִם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת׃ פח וְכֹל בְּקַר זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃ פט וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו׃ פ פ פ

קע"ו, עמוס סימן, עמינדב סימן:

כל אורי׳ מ״ל כליס׳ כמ״ב חסר — ד׳ וחד וזסב ומשמש א״ב — כל אורי׳ חסר כמ״ב — ד׳ ב׳ חסר וב׳ מ״ל — וחד ומדבר כמלך ג׳ חסר בתורס

בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תַּרְתָּא עֲשַׂר׃ פה מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ דִּמְגִיסְתָא חֲדָא דְּכַסְפָּא וְשַׁבְעִין דְּמִזְרְקָא חַד כֹּל כְּסַף מָנַיָּא תְּרֵין אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא׃ פו בָּזִיכֵי דְדַהֲבָא תַּרְתָּא עֲשַׂר מַלְיָן קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הֲוֵי מַתְקְלָא דְּבָזִיכָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא כָּל דְּהַב בָּזִיכַיָּא מְאָה וְעֶשְׂרִין׃ פז כָּל תּוֹרֵי לַעֲלָתָא תְּרֵין עֲשַׂר תּוֹרִין דִּכְרִין תְּרֵי עֲשַׂר אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא תְּרֵי עֲשַׂר וּמִנְחַתְהוֹן וּצְפִירֵי בַּר עִזֵּי תְּרֵי עֲשַׂר לְחַטָּאתָא׃ פח וְכֹל תּוֹרֵי לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא עֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָה תּוֹרִין דִּכְרִין שִׁתִּין גַּדְיָן שִׁתִּין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שִׁתִּין דָּא חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בָּתַר דְּרַבִּיאוּ יָתֵיהּ׃ פט וְכַד עָלֵיל מֹשֶׁה לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ וּשְׁמַע יָת קָלָא דְּמִתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ מֵעִילָּוֵי כַּפּוּרְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא וּמִתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ׃ פ פ פ

רשי

בהם פסול: (פה) שלשים ומאה הקערה האחת וגו׳. מה ת״ל לפי שנא׳ שלשים ומאה משקלה ולא פירש באיזו שקל לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש: כל כסף הכלים וגו׳. (ספרי) למדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלן שוקלן אחד אחד ושוקלן כלן כאחת לא רבה ולא מעט: (פו) כפות זהב שתים עשרה. למה נאמר לפי שנא׳ כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקלה עשרה שקלים של כסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף ת״ל כפות זהב של זהב היו (ספרי): (פט) ובבא משה. שני כתובים המכחישים זה את זה שלישי בא והכריע ביניהם כתוב אחד אומר (ויקרא א) וידבר ה׳ אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרכת וכתוב אחד אומר (שמות כה) ודברתי אתך מעל הכפרת בא זה והכריע ביניהם משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יצא לאהל מועד: מדבר. כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו: וידבר אליו. (ספרי) למעט את אהרן מן הדברות: וישמע את הקול. יכול קול נמוך ת״ל את הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל (במ״ר):

תולדות אהרן סקול מדבר • יוסף ד:

אבן עזרא

עשתי מלה אחת: (פט) וטעם ובבא משה יתכן שתחלת הדבור שהוא ויקרא אל משה היה כאשר נשלמה החנוכה וכל המדקדקים אמרו כי מדבר אליו מבנין התפעל והתי״ו מובלע ולפי דעתי שהוא שם הפועל כמו הנה לא ידעתי דבר והמ״ם תחת מן למשפט הלשון. וטעם וישמע שהוא לבדו היה שומע הקול ולא ישמענו מי שהוא באהל מועד מחוץ לפרוכת גם זה נכון כי השם הוסיף בהרגשת אזניו כאשר הוסיף באור עיני נער אלישע וכן ויגל ה׳ את עיני בלעם: וידבר אליו. כן היה משפט הדבור תמיד:

אל המלך: ובבא ד׳ ב׳ חסרים וב׳ מלאים וסימן נמסר בסוף סדר כי תשא: מדבר ח׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר ויצא: ארן ג׳ חסר נמסר בסדר תצוה: ארן העדות י״ב וסי׳ ונועדתי לך. ונתת את הכפרת. ונתת את הפרכת. ונתת אתו. ומשחת בו את אהל מועד. את ארן העדות ואת ר״פ. ושמת שם את ארון. ונתת את מזבח. וישא את הארון. ובא אהרן ובניו. ובבא משה אל אהל מועד לדבר. צוה את הכהנים נשאי דיהושע. ונמסר גם בסדר פקודי:

ספורנו

(פט) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול. ואף על פי שהיה הדבר מועט מאד בערך אל חנכת שלמה מכל מקום בבא משה אל אהל מועד היה שומע אותו הקול שמע קודם מעשה העגל וזה לא קרה בבית ראשון כל שכן בבית שני שלא הלך אל המקדש נביא להתנבא באופן שישיג הנבואה תכף וזה כי היתה לרצון החנכה הזאת ומקריביה ומשה שהיה רועה: מדבר. בינו לבין עצמו כי כל פעל ה׳ למענהו ובהשכילו את עצמו ובזה ידע וייטיב לזולתו בנדיבות השפעה שאין בה כילום ויראה פעולה במתפעל כפי הכנתו ובזה פירש אופן בכל דבור האמור בתורה באמרו וידבר ה׳:

רמבן

רשעים גמורים זו מחשבתו של נחשון בן עמינדב ונתנאל בן צוער חשב גם כן בלבו שיביא חנוכה כשיעור הזה וחשב בו טעם אחר והקריב על שם התורה לפי שהיה שבטו של שבט יששכר בחכמת התורה קערת כסף כנגד התורה שקרויה לחם שנאמר לכו לחמו בלחמי ונאמר בלחם הפנים ועשית קערותיו וזבולן הקריב שהיה עוסק בפרקמטיא וטורח ונותן לתוך פיו של יששכר ונוטל שכר עמו קערה כנגד הים שהיה לחוף ימים וכן מלאו שם במדרש בכל שבט ושבט טעם מיוחד בקרבנו ובשיעורי הקרבן ולכך השוה אותם הכתוב לפרט כל אחד בעצמו כאילו לא הוזכר האחר ואחרי כן כללם כאחד לרמוז כי בעת אחת עלה במחשבתם להקריב החנוכה ולא קדם אחד לחבירו במחשבה ולא בהבאה לפני המשכן וע״ז הזכירם הכתוב לכולם בהשואה:

סלת בלולה בשמן למנחה. חנכו הנשיאים את המזבח בכל המינין הקרבים עליו על כן הביאו מנחה וקטורת ועולה וחטאת ושלמים והקטורת והחטאת הוראת שעה שאינם באים בנדבה אבל להשלים בחנוכה כל הקרבנות נעשה כן כי אין ישראל מקריבים זולתי אלו הקרבנות בלבד כי החטאת והאשם דבר אחד ושם אחד הוא ותורה אחת להם. והנה השם הנכבד הסכים על דעת הנשיאים וצוה נשיא אחד ליום יקריבו ולפיכך יתכן שהיא מצוה לדורות שיחנכו לעולם בית המקדש והמזבח ולכך עשה שלמה חנכת הבית דכתיב ויחנכו את בית האלהים המלך וכל העם וכן אנשי כנסת הגדולה עשו חנוכה דכתיב ועבדו בני ישראל כהניא וליואי ושאר בני גלותא חנוכת בית אלהא וכו׳ וכן לימות המשיח שנא׳ ביחזקאל שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם והיא חנכה למזבח במלואים והנה תהיה ענין זו המצוה כענין פרשת טמאים בפסח ופרשת בני יוסף שהסכימה דעתם לדעת העליונה ונצטוו בהם לדורות:

נשא את ראש בני גרשון. היה לו למנות תחלה את בני גרשון הבכור ומה שרצה לתקן זה במדרש הרבתי לומר שלפי שנמסר משא הארון אל קהת ע"כ מנאו תחלה לכבוד הארון. היא גופא קשיא למה לא מסר משא הארון אל הבכור לכבדו ביתר שאת ויתר עז שהורה אשר לו משפט הבכורה. והקרוב אלי לומר בזה שרצה הקב"ה להראות שכבוד חכמים ינחלו כדי ללמוד דעת את העם שיכבדו את לומדי התורה ולקרא לקדוש ה' מכובד לקדשו בכל דבר שבקדושה כדרך שמנה את קהת תחלה בעבור משא דבר ה' אשר אתו ואלו היה נותן הארון לגרשון הבכור הייתי אומר שבעבור הבכורה מנאו תחלה ולא הייתי תולה החשיבות במשא הארון ע"כ מסר הארון אל קהת ומנאו תחלה וידעו הכל ליתן כבוד לתורה ולומדיה. אך מדסמך בעל המדרש ענין זה לפסוק יקרה היא מפנינים כדאיתא ברבתי ודאי כוונתו להורות שכתר תורה הפקר לכל ועל כן לא נתן הארון אל הבכור שלא יהיה תפארתו לומר אני ראוי לכתר תורה יותר מזולתי אלא הכל שוין בה. לכך נאמר יקרה היא מפנינים היינו מכ"ג שנכנס לפני ולפנים כי לכתר כהונה אין זוכה כי אם מי שהוא מזרע אהרן אבל כתר תורה הפקר לכל והכל זוכין אליו. ויקרה היא מפנינים מכתר מלכות שיש לו זהב ורב פנינים ואין זוכה בו כי אם מי שהוא מזרע דוד אבל לכתר תורה הכל זוכין ומטעם זה דרש ברבתי יקרה היא מפנינים מן הבכורה כד"א וזאת לפנים בישראל כי אל הבכורה אין זוכה כי אם מי שנולד ראשונה אבל לתורה הכל זוכין. ד"א לכן לא נתן משא הארון אל הבכור שלא תזוח דעתו עליו ביותר ויש אומרים הטעם לפי שמן קהת יצאו משה ואהרן מקבלי התורה:

גם הם. בב' תיבות אלו חתם הענין לומר שעל כל פנים יספור תחלה את בני קהת ואחר כך יספור וימנה את בני גרשון גם הם ואלמלא מקרא זה כתוב היה אפשר לומר שרצונו יש' למנות בני גרשון תחלה כי הוא הבכור ומה שצוה תחלה שימנה את בני קהת לא כדי להקדימו במספר אלא בעבור חשיבת הארון הזכירו תחלה שכן מצינו במשכן וכליו שברא"ם כל אחד ועשו ארון עצי שטים ואחר כך הזכיר המשכן ובעשייתם עשה בצלאל תחלה משכן ואחר כך כלים אם כן ודאי מה שהזכיר הארון תחלה לא כדי להקדימו בעשייה אלא לכבוד הארון וחשיבותו הקדימו כך הייתי אומר שלכבוד הארון שהיה משא בני קהת הקדים תחלה מינוי של בני קהת. אבל לעולם כשיבא משה לישא את ראשם ימנה הבכור כבכורתו תחלה. ת"ל נשא את ראש בני גרשון גם הם משמע שמתחלה נשא את ראש בני קהת ואחר כך ראש בני גרשון כי כל גם מוסיף על ענין ראשון בא. ונאמר לשון נשא בבני קהת ובבני גרשון ולא בבני מררי לפי שהיה לשניהם מעלה ביתר שאת על בני מררי קהת מצד משא הארון וגרשון מצד הבכורה ועוד שמשאו היה יותר מקודש מן משא בני מררי שהיה הפחות שבכולם ע"כ לא הזכיר אצלו לשון נשא. ובזה אתי שפיר גם כן מה שאמר גם הם ולא אמר גם אותם אלא שר"ל הלא גם המה יש להם יתרון אשר מצדו הם ראוין לנשיאת ראש והיינו הבכורה כאמור. ומטעם זה נאמר בכל מקום למשפחותם לבית אבותם חוץ מבני לוי שנאמר בהם פקוד את בני לוי לבית אבותם למשפחותם וכאן נאמר נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למשפחותם מטעם אחד לשניהם כי הבכורה באה לאדם מצד אבותיו אם הוא כחו וראשית אונו וכשבא להחליף הלוים בבכורים הזכיר בלוים לבית אבותם כאלו היו המה הבכורים אשר מעלתם תלויה בבית אבותם. וכן כאן אמר נשא את ראש בני גרשון הבכור גם הם ר"ל גם הם יש להם מעלה ומה היא המעלה לבית אבותם היינו הבכורה המתיחסת לבית אבותם. ואם נהפך לומר שהקדמת לבית אבותם שייך דוקא אצל הבכורים ולא אצל הלוים אז נוכל לומר שלכך הזכיר אצל הלוים לבית אבותם למשפחותם להורות שימנה גם בכורי הלוים כי סלקא דעתך אמינא מאחר שדיו לבכור שיפקיע את עצמו מן הפדיון לא נתנו בכורי הלוים תחת בכורי ישראל וא"כ אין צורך למנותם בתנם קמ"ל פקוד את בני לוי לבית אבותם שאפי' הבכורים שמעלתם מבית אבותם יספור וימנה כי אע"פ שאינן בכלל פדיון הבכורות מ"מ הם בכלל מינוי עבודת המשכן וכליו:

וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו'. אחר שסידר כל ג' מחנות איש על דגלו ע"כ הזכיר מיד סדר קדושת ג' מחנות אלו כי הצרוע משולח מן שלשתן והזב חוץ לשנים וטמא לנפש חוץ למחנה שכינה וסדר שלוח זה מסכים לדברי המדרש שאומר וישלחו מן המחנה כל צרוע זה ע"ג כו' וכל זב זה ג"ע כי הוא בא מסבת זרע וכל טמא לנפש זה ש"ד כו' ודרש כל פסוק זה על הגליות. וקשה גליות מאן דכר שמיה וכי דעת בעל מדרש זה להוציא פסוק זה מפשוטו לגמרי. ונראה שדעת בעל המדרש לתרץ סמיכות פרשה זו לכאן כי בר"ח ניסן נאמרה דאל"כ למה באו הטמאים אל משה בי"ד בניסן ואמרו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע וגו' אם כן למה הוקבעה פרשה זו לכאן. אלא ודאי אחר שסידר המשכן על מכונו והשרה שכינתו יתברך בתוכם בא להזהירם שלא יסבבו סילוק השכינה על ידי ג' ראשי עבירות אלו המסבבים החורבן ע"כ צוה לשלוח מן המחנה כל צרוע וכל זב כי ג' אלו סימנים מובהקים על אשר בקרבם או שמץ של ע"ג מרקה בו כי על זה בא הצרעת כמ"ש בעגל וירא משה את העם כי פרוע הוא ואז"ל שנצטרעו כמ"ש במצורע ראשו יהיה פרוע ועל עון זה נחרב בית ראשון ושני כי אף על פי שלא עבדו ע"ג בבית שני מ"מ היה בהם חטא שנאת חנם ולשה"ר השקול כע"ג כמו שלמדו רז"ל מן אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו שהמספר לשה"ר חשוב ככופר בעיקר וטעם שלוח המצורע חוץ לג' מחנות לרחק שמץ ע"ג משלשתן ואם בעון לשון הרע צריך להיות בדד מושבו כשם שהבדיל בין איש לחבירו ואם לא יהיה מרוחק מכל ג' מחנות לא יהיה בדד מושבו. וכל זב כי זיבה שלו אות על שהוא פרוץ בעריות וע"כ הוא בא לידי זיבה ושלוחו חוץ למחנה שכינה הקדושה וחוץ למחנה לויה שיש בהם ג"כ קדושה וכל מקום קדוש אינו סובל דבר ערוה לאפוקי מחנה ישראל שאין בה כל כך קדושה. וכל טמא לנפש כי זה מורה ג"כ על רוח שעיס אשר בקרבו שאינו מקפיד להטמא בנגע אדם ע"י ש"ד הנוגע בגלם אלהים כביכול ע"כ ראוי שיתרחק ממחנה שכינה כי הוא פוגם כבוד השכינה ולפי שג' אלו גרמו החורבן וסילוק השכינה על כן צוה לרחקם מן המחנה שלא יטמאו את מחניהם כי במקום שהמה מצויין הקב"ה מרחיק שכינתו משם כי המקום טמא טמא יקרא. רמז לדבר ט' מן טמא רמז לש"ד הנולד לט' חדשים כי מטעם זה היו ערי מקלט שש וכתיב ויספת לך עוד ג' ערים בין הכל ט' לא יותר מן הטעם שנתבאר. מ' מן טמא רמז לג"ע שכן היו מי המבול מ' יום על שהסריחו ליוצרם לצור צורת ממזרים במ' יצירת הולד, א' מן טמא רמז לע"ג הנוגע באחדות הש"י הרמוז באל"ף וע"כ קרא דוד המלך ליצר הרע טמא לפי שהכשילו בשלשתן ג"ע בבת שבע ש"ד באוריה החתי ע"ג כמו שלמדו במסכת סוטה מן פסוק ויהי דוד בא עד הראש בקש לעבוד ע"ג כו' שנאמר בה חורם כמו דוה ע"כ רמז בהרחקת ג' חטאים אלו להרחקת ג' ראשי עבירות אלו המסבבים סילוק השכינה וסמך לפרשה זו איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם לסורות שהרחקת הטמאים הוא ג"כ בעבור חטאם כאמור:

איש איש כי תשטה אשתו וגו'. סמיכות פרשה זו לפסוק הקודם פירש"י אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך לבא אליו להביא לו את הסוטה פי' לפירושו לפי שהמעכב המתנות יבא לידי עוני כמו שפירש"י למעלה ואמרו רז"ל כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם ואינו מוצא שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם וכשהאשה רואה שבעלה בא לידי עוני היא חושדתו שבא לידי עוני מחמת שהיה רועה זונות כמ"ש ורועה זונות יאבד הון ברואתה שפתאום יאבד הונו שלא כדרך העולם ובסיבה זו תזנה גם היא מאחריו לומר אהיו בקרי ואהיה בגוינא לכך נאמר ומעלה בו מעל שאם תשטה אשתו ומעלה אז בו מעל זה המעל תלוי בו כי הוא הגורם לה שתרצה לעשות כמותו מצד החשד וכ"ז גרם הוא שמעל בקדשי כהן לבלתי תת לכהן את הקודש כי ע"י הוא בא לידי עוני והיא חושדתו ברועה זונות המאבד הון. והאמת יתברר ע"י בדיקת המים כי רז"ל אמרו ונקה האיש מעון אם הוא מנוקה מעון המים בודקין אותה כו' והיינו מעון זה כדומה לעון שלה שאם הוא נקי ממה שחשדה אותו אשתו אז דין הוא שיבדקוה המים אבל אם אינו מנוקה מעון זה והחשד שלה אמת אין דין שיבדקוה המים מאחר שהוא עצמו היה רועה זונות ויש לה קצת התנצלות. ומ"ש כי תשטה לשון שטות אע"פ שכל חוטא נקרא כסיל ושוטה מ"מ פרט לומר שהיא דוקא הומיה פתיות ובל ידעה מה גרם לו העוני כי היה לא להבין שעיכוב המתנות גרם לו העוני כאמור. ולדעת רז"ל שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין נקט לשון תשטה כי היין מבלבל שכלו של אדם כמ"ש זנות יין ותירוש יקח לב ומדסמכן להדדי ש"מ שהיין מרגיל לערוה לכך נאמר ביואל והטיפו ההרים עסיס וגו' וסמיך ליה ומעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים לפי שארז"ל שמעין של שטים מגדל נואפים שנאמר וישב העם בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב ומאחר שאמר והטיפו ההרים עסיס דהיינו רבוי יין הוצרך להבטיחם על שלא יזיק להם רבוי היין ולא יביא לידי הרגל עבירה לפי שמעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים כי בכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה ע"כ יצא המעין ממקום קדוש וירפא את נחל השטים שלא יביאם לידי הרגל עבירה הוא ושותפו דהיינו היין כי נחל השטים מקורו של סמאל והוא שותף לאותיות עלב"ס באלפ"א בית"א. ולולא מסתפינא לומר דבר חידוש אשר לא שערום הראשונים הייתי אומר כי תשטה בשי"ן כמו כי תסתה בתי"ו כי ש' מתחלפת בתי"ו באותיות דטל"ת וכן פירש"י סוף פרשת מקץ בפסוק ומה נצטדק שצד"י זו במקום תי"ו וכן ל' תועה בכל המקרא בתי"ו ובלשון רז"ל טועה בטי"ת כאלו. אמר כי תסתה אשתו יין ושכר המרגילה לערוה. ולדעת האומר שהוא לשון שטות היינו לפי שהיין יקח לב עד שאינו יודע להבדיל בין קדש לחול כדאיתא בפרשת יין ושכר אל תשת. וכמו שכתב פן ישתה וישכח מחקק היינו התורה וקראה בשם מחקק לפי שעולה למספר חמר וכדרך שאמרו במקום א' נכנס יין יצא סוד כך נכנס חמר יצא מחקק חושבנא דדין כחושבנא דדין וכל אחד נדחה מפני חבירו ונקרא היין חמר כי על ידו נעשה האדם כחמור אין הבין לכך נאמר כי תשטה שתהיה שוטה כחמור עד שאפילו אם חמור תובעתה בשוק נזקקת לו:

לא יצוק עליו שמן. אעפ"י שמנחה לשון נקבה מ"מ נקט לשון זכר עליו כי הוא מוסב על הקמח שהוא לשון זכר וצוה ליקח קמח דוקא כי מיד אחר הטחינה הוא נעשה קמח כמו שכתוב וטחני קמח ומצינו במעשה זה גם כן לשון טחינה כמו שכתוב ויהי טוחן בבית האסורים וכתיב תטחן לאחר אשתי על כן נאמר כי מנחת קנאות הוא היינו הקמח שאחר הטחינה ומנחה זו מזכרת עון היינו שמזכרת עון הטחינה של האשה. ומה שהקשה הרמב"ן על מה שכתוב כאן מנחת קנאות הוא ואחר כך אמר מנחת קנאות היא נראה שלא קשה מידי כי כאן מדבר בזמן שהמנחה ביד הבעל כמו שכתוב והביא את קרבנה וגו' כתב הוא לשון זכר כי בידו מטה זעמו אבל אחר כך שנאמר ונתן על כפיה את מנחת הזכרון כתיב מנחת קנאות היא כי בידה מטה זעמה. ופשוטו הוא שבפסוק זה לא הוזכר הקמח ע"כ באר היא מוסב על המנחה:

ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש. לפום ריהטא נ"ל ענין בדיקה זו כי בכל מקום שתמצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה והנה מים אלו שנתקדשו בכיור ובתוכם השם שנמחה ודאי יש בהם קדושה יתירה וכל משקה יוצא דרך בית הרחם בשתן לפיכך אם נטמאה ולא היה שם גדר ערוה אינו דין שמים קדושים אלו יגעו במקום ערוה שנטמאה לפיכך בטנה צבה וירכה נופלת כי כך הטבע בכל חולי השתן שהמשקה העצור תוך האדם ואין לו דרך לצאת יפעל אחת משתים אלה או שניהם כאחד דהיינו בטנו צבה כי המותרות הנשאר בבטן ואין לו דרך לצאת גורם נפיחת הבטן. או המשקה עושה לו דרך אחר והוא שנבלעת בבשר הירך ולפי שאין כאן מקומו על כן בהכרח יפול בשר הירך ובכלל הסיכות בשר הנופלת יפול גם המשקה דרך שם. אבל אם טהורה היא ולא נטמא המקום ההוא הרי אברי המסוגל

סוגל

כאשר שכרי האדם ואין בהם שום צד טומאה שהרי קודם שחטא אדם הראשון כתיב ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו כי כל זמן שלא היה להם נטיה אל החטא היו אברי המשגל אצלם כשאר אברים שאין בושה בהיותם מגולים. כך בזמן שיש כאן גדר ערוה יוצא המשקה כדרכו ואינו חוטא ולפי שחטאה במשקה היין על כן תבדוק במשקה המים. ומה שלוקחין מן קרקע המשכן ונותנים לתוכו מבואר ע"ד שכתבתי למעלה פ' אחרי מות בפסוק ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה שבכל מקום שיש עון עריות נפקד על הארץ עון הראשון שחטאה בעץ עושה פרי ולא עץ פרי ע"י שנתנה חומר גס ועב בכל הנמצאים ואגב זה נתנה גם באדם חומר עב ועכור הגורם להיות לו נטיה אל הזנות ביותר כמו שפירש הרמב"ן פרשת בראשית שאכילת העץ גרם לו תאות המשגל. וידוע שאדה"ר ממקום כפרתו נברא מן המקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי והיינו מן עפר המשכן והומר זה נתון בכל תולדותיו אשר מקורם מן החומר הראשון. וא"כ העפר אשר בקרקע המשכן היא האומן אשר עשה הכלי ההוא דהיינו האדם ואוי לעיסה שהנחתום מעיד עליה כי העפר ההיא תוכל להעיד על הכלי אם נתנה בו חומר עב וגם הגורם פריצות העריות או לא ויבא האומן ויעיד על הכלי אשר עשה מה טיבו. ורז"ל נחלקו בדבר אם היה במים אלו דבר מר כי לדעת רז"ל הושם בהם דבר מר ודעת הרמב"ן מדלא נאמר ובאו בה המים המרים למאררים וכתיב בהפך זה ובאו המים המאררים למרים ש"מ שלא היה בהם דבר מר אך שבפיה היו למרים. וכן מצינו במי מרה שנאמר ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם ולא נאמר כי מרים היו אלא שלא היו מרים אך בפיהם שבו להיות מרים לכ"נ כי מרים הם היינו ישראל ולפי שהמקום נקרא מרה משמע שמעולם היו שם מים מרים על כן נאמר על כן קרא שמה מרה על שם המעשה שאירע שם שמים אלו שבו להיות מרים בפיהם על צד העונש. והקרוב אלי לומר בזה שמי מרה ומי סוטה וענין העגל הכל אחד הוא בהיות שכבר אמרו רז"ל שהדברות הי' ה' מול ה' ודבור לא יהיה לך כנגדו לא תנאף כי העובד ע"ג כאלו מנאף אחרי המקום שנאמר האשה המנאפת וגו'. ובמרה היו שטופים בע"ג כדאיתא במכילתא ומביא הילקוט פ' בשלח בפסוק ויסע משה את ישראל שאמרו שם נעשה לנו ע"ג ותרד ברחשנו יכול שאמרו ולא עשו ת"ל וימאנו להקשיב כו' ע"ש. ולפי זה המדבר היו שם כאשה מנאפת שמים מתוקים ישובו להיות בפיה למרים כך נעשו להם שם המים בפיהם מרים. ויורהו ה' עץ למדו דרך התורה עץ חיים המרחקת ע"ג וע"י זה וימתקו המים. וזה ענין העגל שנאמר ויטחן עד אשר דק לעפר ויזק את בני ישראל וארז"ל שנתכוין לבודקן כסוטות כו' הן אגד שעובדי ע"ג דינם כסוטה הן אגד שעברו בזמן ההוא גם על ג"ע כמו שלמדו מן פסוק ויקומו לצחק ואולי שמטעם זה נאמר ויטחן לבדוק חטא הטחינה דהיינו ג"ע כמבואר למעלה. והעגל אגד עצמו היה ענין מר ודבקה בו הטומאה טומאת ע"ג וטומאת ג"ע ע"כ הי' מזיק דוקא לכל מי שעבדו כי מצא מין את מינו אבל למי שלא עבדו לא היה מזיק כי לא נדבק בו מאומה מן ההרס והיה הזהב הטחון אצלו כשאר זהב בעלמא. ולדעת רז"ל הושם במי סוטה דבר מר לפי שנאמר כי נופת תטופנה שפתי זרה וגו' ואחריתה מרה כלענה. ונתינת המים בכלי חרש היינו לפי שכל כלי חרס אינו יוצא מידי דפיו לעולם כך הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר נקרא מעוות לא יוכל לתקן. ומ"ש והעמיד הכהן את האשה לפני ה' אעפ"י שכבר נאמר והעמידה לפני ה' אמרו בזה המפרשים שעמידה ראשונה קאי על המנחה ונכון הוא. ומה שמקדים לפעמים הבטן לירך ולפעמים מקדים הירך לפי שהיה כאן כמו נס בתוך נס כי המים מאררים מחסרים מן הבשר וכשבטנה צבה נראה כאלו נתרבה הבשר לפיכך בב' פסוקים שהזכיר לשון מאררים סמך לזה צביית הבטן. אבל בפסוק ראשון שלא הזכיר מאררים הקדים הירך כי הוא התחיל בעבירה:

איש או אשה כי יפליא לנדר נדר נזיר להזיר לה'. אע"פ שכבר השוה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה מ"מ פרט כאן אשה כי לכך נסמכה פ' נזיר לפ' סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין וזה שייך יותר בנשים מבאנשים כי מסתמא הנשים יזירו מן היין. והל"ל כי יפליאו שהרי עם שניהם הוא מדבר כדרך שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' לפי שהיין מזיק יותר לנשים תשושי כח מלאנשים גבורי כח ואם אשה תזיר מן היין אין הדבר פלא כל כך כי בנקל לה לבא לידי מכשול של ערוה כארז"ל ג' אפי' חמור תובעתה כו'. אבל האיש ודאי מפליא לעשות אם יזיר מן היין כי חזק הוא ממנו לכך נאמר כי יפליא ד"א כי יפליא לשון הבדלה והפרשה. ודבר זה יש לפרשו בג' פנים. האחד הוא שע"י היין אינו יכול להבדיל בין קודש לחול כמ"ש יין ושכר אל תשת וסמיך ליה ולהבדיל בין הקודש לחול ולכך אמר כי יפליא כשירצה להבדיל בין הקודש לחול אז יזיר עצמו מן היין פן ישתה וישכח מחוקק התורה לאפוקי הנשים שאינן בני ת"ת אין לשון הפלאה שייך בהם. הב' הוא לשון הפרשה מן תענוגי העוה"ז אשר היין ראש לכולם כמ"ש שמטעם זה נאמר במנוח למה זה תשאל לשמי והוא פלאי היינו פלאי שמו כי כל מלאך נקרא על שם השליחות ואני נשלחתי לעשות הבן הילוד נזיר מופלא ומופרש מכל עניני העוה"ז ועל שם שנאמר איש כי יפליא לכך אני נקרא פלאי. ולכך אמר כי יפליא ולא אמר יפליאו לפי שגם נדר של האשה תלוי באישה שהרי כל נדר לענות נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו אם כן גם נדרה תלוי בו. ואין הכוונה בנזירות זה שיהיה פרוש מן היין ל' יום ואח"כ יחזור להיות בסובאי יין כבראשונה דא"כ נדיק מה פעל אלא הכוונה שירגיל את עצמו מעט מעט כי כל התחלות קשות ובל' יום הוי חזקה שסוב לא יהיה להוט אחריו כל כך. הג' הוא ע"ד שאמרו רז"ל הנודר כאלו בנה במה כו' ומאמר זה תמצא עליו פי' יקר מאד לקמן בפרשת מטות ע"ש וזה מסכים למ"ד שהנזיר נקרא חוטא והחטא הוא שבונה במה לעצמו והוא פורש את עצמו מכל העולם לנהוג איסור בדבר שהכל נוהגים בו היתר לכך נאמר כי יפליא שהוא רוצה להיות מובדל ומופרש מעולמו ובונה במה לעצמו ודבר זה אינו מצוי בנשים כי מסתמא דעתם לפי שרואין סוטה בקלקולה ולא כדי לבנות במה לעצמם:

וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. שלא נזהר מן טומאת המת. ור"א על שציער עצמו מן היין. והוא פלאי כי יש להפליא על דבריו שאם נצטוה להביא ב' תורים על שציער עצמו מן היין למה מביא כפרה זו דוקא אחר שנטמא במת ועוד שהכתוב קראו קדוש ואיך יאמר ר"א שנקרא חוטא. ונראה שגם ר"א מודה שכל ימי המשך נזירותו הוא נקרא קדוש ולא חוטא כי נזר אלהים הוא. אמנם אם נטמא במת שדינו שהימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו ומכאן ולהלן חוטא ולמפרע איגלאי מילתא שהימים הראשונים לא היו בכלל הנזירות וכאלו ציער את עצמו בהם מן היין בלא טעם בלא עת נזירותו וע"כ הוא נקרא חוטא על אותן הימים הראשונים שאינו בהם כ"א כמצטער בעלמא בלא נזירות וקדושה וזה פירוש יקר. האמנם מקום אתי לפרש דברי רבי אלעזר בדרך אחר ולומר שלכך נקרא הנזיר חוטא כי אלו היה איש תם וישר מכלכל דבריו במשפט לא היה צריך לנדור ולהזיר כי מי יעכב על ידו להתנהג בפרישות ובהרחקת המותרות בלא נדר ומדאצטריך להתקשר בנזירות זה יורה כי הוא יודע בעצמו שאין מעצור לרוחו ע"כ הוא קופץ ונשבע כנגד היצה"ר ובזה גרם לעצמו צער כי כל דבר הנדור יגדל תוקפו ביותר ומטעם זה נקרא כל נודר חוטא כמו שלמדו מן פסוק וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא לפי שמגרה היצה"ר בעצמו ואומרים לו דייך מה שאסרה עליך תורה במאסר של היצר הרע והנו דלא לוסיף עליה כי בכל מה שאסרה התורה אעפ"י שגרמה לנו גירוי היצר הרע כמ"ש שמתגרה בישראל יותר מבאומות מ"מ השנים יעמדו נגדו תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמנם העובר בבל תוסיף הרי הוא מוסיף גירוי היצר הרע אולי בהוספה זו לא תוסיף התורה את כחה לעמוד כנגדו כי אין כחה כ"א בדבר שהתורה סיבה לו כי המותר הוא יכפל כך נזיר זה נקרא חוטא מפני נדרים. הן אגד שקודם נזירות זה היה כעיר פרוצה אין מעצור לרוחו עד אשר הוצרך להתקשר בנזירות הן אגד שבהיותו נזיר הוא מגרה היצר הרע בנפשו אבל מ"מ קדוש יאמר לו אם יעמוד כנגדו כי היצה"ר כל מזמותיו לפרוץ גדרו וז"ש וכי ימות מת עליו בפתע פתאום וגו' הורה כי כל זה מעשה שטן אשר הקרה לידו מקרה בלתי טהור זה בפתע פתאום באונס ובלא יודעים כדי לטמא ראש נזרו ע"כ הוצרך לכפרה מאשר חטא על הנפש וציער עצמו מן היין כי ע"י צער זה גרם ליצר הרע שנתגרה בו ומסבב סבות לטמא נזרו. ועוד הוצרך לכפרה על שציער עצמו ותחת אשר לא עבד את ה' בשמחה כ"א בצער והשמחה הוראה על שלימות הפועל כמ"ש וראה אם דרך עוצב בי וגו' כי אלו היה שמח בנזירות זה היה נזהר בשמירה יתירה מן הטומאה אך מאחר שלא נזהר בה זה הוראה שלא היה שמח בנזירות זה ובזה מצא לו היצר הרע מקום לבצר ממנו כל אשר יזם לעשות וצדיקים ישמחו ויעלזו לפני ה' וישישו בשמחה בי"ת של בשמחה פירושה בזכות השמחה שעבדו את ה' בשמחה כאמור:

כה תברכו את בני ישראל. סמך הברכות לנזירות כי היין קובע ברכה לעצמו אבל לא לאחרים ואדרבא הביא יללה וקללה לעולם למ"ד עץ הדעת גפן היה וכן גרם קללה לאדם וחוה ולזרעו של נח וללוט. ומלת כה קאי אפרשה שלמעלה לומר שהכהן המברך לא יהיה שתוי יין בעמדו לברך את ישראל כי צריך לאמר הברכות כמ"ש אמור להם ונקרא שיכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך ע"כ צריכין להיות כנזירים. ובמלת כה חתם כל הברכות שיהיו דוגמת ברכת אברהם שנתברך בכה שנאמר כה יהיה זרעך. ועל כן רצה בלעם לבטל מישראל ברכת כה שנאמר התיצב כה על עולתך ואנכי אקרה כה ואמרו במדרש אתה בקרבנותיך תבטל ברכת כה יהיה זרעך ואני אבטל ברכת כה תברכו וגו' ובזה נאותי ליישב מה שמסיק ברבתי בפסוק אולי אוכל נכה בו מה מנכין מן הסאה חלק י"ד כך בקש לנכות מישראל חלק כ"ד מן ס' רבוא דהיינו כ"ה אלף. ויש להקשות מה יתרון לו בכל עמלו כשיוכה כ"ד אלף מן ששים רבוא ועוד למה נפלו דוקא כ"ד אלף אלא ודאי שלא בקש כ"א לבטל מישראל ברכת כה וחשב שנפילת כ"ה אלף נוגע בברכת כה ובביטול ברכה זו יהיה לו מקום אז לקללם אבל לא עלתה בידו כי לא יוכל להם כ"א במספר כ"ד עד מספר כה ולא עד בכלל כי עמדה להם ברכת כה תברכו לבלא תחול הקללה יותר וזה פירוש יקר. ואולי מספר כה הוא בזכות כ"ד מתנות כהונה ועם ברכת כהנים הרי כ"ה מתנות כהונה בזכותם חלה הברכה על ישראל ואם תשאל מה הנאה יש לכהנים בברכה זו שתהיה נחשבת בכלל מתנות כהונה תלמוד לומר ואברכה מברכיך אם כן על ידי ברכה זו יקבלו גם המה ברכה. ועוד שנוסח הברכות יברכך ה' ודרשו רז"ל בנכסים וברכה זו חוזרת גם לכהנים כי בזמן שיש לישראל נכסים מרובים לפיהם ירבו מתנות כהונה תרומות ומעשרות דאם לא כן מאין יקחו המן הגורן או מן היקב:

אמור להם. מכאן למדו רז"ל שהחזן מקריא לכהנים מלה במלה נוסח הברכות וטעמו של דבר שהחזן הוא הסרסור המושך שפע צינור ממקור הברכות תחלה ומוריק אותם על ראש כהנים יחולו כי הוא אומר תחלה אל הכהן יברכך ה' כדי לעשות את הכהן תחלה כלי גדוש ומלא ברכת ה' ואחר כך כשהכהן אומר לישראל יברכך ה' הוא מוריק מן כלי מלא על כלי ריקם אבל אם לא היה הכהן מתברך תחלה היה מוריק מכלי ריקן אל כלי ריקן. ובזה מיושב מ"ש ואברכה מברכיך ומקללך אאר והל"ל ואאר מקללך כדרך שאמר ואברכה מברכיך אלא שר"ל שהכהן המברך את ישראל אני מברכו תחלה כדי לעשות את הכהן כלי מלא וגדוש ויוריק מן כלי מלא ברכת ה' על ישראל אבל בקללה אין שייך לומר כן אלא אחר שיקללם אאר אותו ולא קודם לכך נאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם תחלה על ידי שיאמר החזן לכהן תחלה יברכך ה':

יברכך ה' וישמרך. בביאור נוסח הברכות רבו הדעות איש לפי שכלו יפרשם ובילקוט תמצא הרבה דעות יבוקש ממקומו ואין להאריך בזכרונם. אך אומר אני דרך כלל מאחר שכל הברכות מתחילים ביו"ד אשר הנעלם ממנה עולה למספר י' כמו הנגלה כי הנעלם מן יו"ד הוא ו' ד' ש"מ שכל הברכות כפולות כי חלק

פסס

מהם אל הגוף וחלק מהם אל הנשמה הנעלמת כי שניהם נלוו במספר יו״ד כאמז״ל שלשה שותפים באדם אביו מזריע לובן שבו שממנו גידין ועצמות ומוח שבראשו ולובן שבעינים ואמו ה׳. אמו מזרעת אודם שבו שממנו עור וכו׳ ושערות ושחור שבעינים ואבי ה׳. והקב״ה נותן בו י׳ דברים רוחניים והם רוח ונשמה וקלסתר פנים וראית העין ושמיעת האוזן ודבור פה והלוך רגלים ודעת ובינה והשכל וכל כ׳ חלקים אלו מתברכין ע״י נשיאת הכהן י׳ אצבעותיו כדי שתנוח כל אצבע ומשול הברכה על חלק גשמי הנגלה ועל חלק רוחני הנסתר. וג׳ יודי״ן היינו ס׳ כנגד ס׳ אותיות שבכל הברכות אשר עליהם דרשו פסוק ששים גבורים סביב לה. וג׳ יודי״ן היינו ל׳ ונסמכו לשתם מירוס ל׳ יום לומר לך שבזכות המירות יזכו לברכות. ועל צד הרמז י״ל ג׳ ברכות אלו על דרך שפרשתי למעלה פרשת יתרו המדרש האומר שמתחלה קרא הקדוש ב״ה לישראל בת ואחר כך אחות ואחר כך אם כי כל זה מורה על הממשלה כי מתחלה קראה בת שמשתמש האב מושל על הבת והוא למעלה והבת למטה ע״כ אמר יברכך ה׳ וישמרך שממנו שפע הברכות מלמעלה כי הוא שומרך וכל שומר למעלה מן השמור כמ״ש בשכבך ישמור עליך וכן רבים. ואחר כך קראה אחות בדומה לו על מדרגה אחת יאר ה׳ פניו אליך בעמדך לנגדו פנים בפנים כדרך קבלת הלבנה אורה מן השמש בעמדה לנגדה. ואחר כך קראה אם המושלת על הבת כך לדיק מושל בירא׳ ה׳ כמו שעיני הבת נשואות אל האם כך ישא ה׳ פניו אליך כביכול ואין להאריך בדברים אלו אבל נכוחים הם למוצאי דעת:

ישא ה׳ פניו אליך. במסכת ר״ה הקשו כתיב אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה׳ פניו אליך כו׳ וכתבו התוספות שאין זה קושיא כי כאן מדבר בפנים של הקב״ה ולהלן מדבר בפנים של אדם שלא ישא ה׳ פני גדול. ונראה שדעת המקשה שכל נשיאות פנים מורים על פנים הראוין ליפול או להיות כבושים והמה מנושאים דרך ויתור כמו שנאמר למה נפלו פניך הלוא אם תיטיב שאת יהיו מנושאים. וכשאמר להלן אשר לא ישא פנים היינו שפני החוטא הראוין ליפול כפני קין וחבריו לא ישא אותם ה׳ להגביהם מנפילתם אלא יפול הנופל הראוי ליפול דוחו ולא יוכל קום כי אין הקדוש ב״ה מוותר כלום. וכאן אמר ישא ה׳ פניו אליך מדקאמר ישא שמע מינה שאפילו בשעת הכעס שישראל ראוין להיות בהסתרת פנים וכל המסתיר פניו דומה כאלו הם כבושים למטה כביכול מכל מקום אמר הקדוש ב״ה שדרך ויתור אשא לך פני שיהיו מכוונין נגד פניך כי אם אין אומרים ישא כי אם בראוי ליפול או ראוי להיות כבוש קשיא ויתור אויתור. ובמדרש אמר הקדוש ב״ה ואיך לא אשא להם פנים אני אמרתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מחמירים עד כזית עד כביצה ר״ל הנה ברך לקחתי מהם וברך ולא אשיבנה ואיך לא אשיב להם ברוב דרך ויתור תמורת הברכה אשר אני לוקח מהם ג״כ דרך ויתור ומ״ש אשר לא ישא פנים היינו לכל האומות שאין עושין כלום דרך ויתור אבל כאן נאמר ישא ה׳ פניו אליך דוקא כי אתה עושה דרך ויתור ומחמיר ע״ע גם אני אשא פני אליך דרך ויתור ואפי׳ ויתור זה אינו בכל דבר כי אם מדה במדה ממש כי אתם מחמירים עד כזית אפילו בלא שביעה כאלו אתם שבעים כך אוותר לכם שאפילו אוכל קמעא מתברך במעיו ועל זה אמר וישם לך שלום וכמ״ש השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך וכה״א ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם לבטח בארצכם ונתתי שלום בארץ ופירוש זה נכון וברור בהבנת מדרש זה:

ויהי המקריב ביום הראשון וגו׳. סמך פרשה זו לברכת כהנים אשר חותם כל הברכות השלום כי אם אין שלום אין כלום לפיכך השלום בא בגמר החתימה ואחרון חביב כי כל הקודמים נראה כאלו עדיין הם חסרים עד ביאת הברכה שאחרים הבאה למלאות מה שחסרה הברכה הראשונה אבל האחרונה אינה חסרה כלום כי אין צורך עוד בשום ברכה שתבא אחריה למלאות חסרונה ע״כ המדרש משבח ואומר גדול השלום שהוא חותם כל הברכות כי זה מורה על חסרון הברכות הקודמים ועל מעלת החתימה ויציאת האדם באחרונה יוכיח. וע״כ נמצאו מדרשים רבים המדברים ממעלת השלום שיש בו צורך בתחתונים ובעליונים ואמרו עוד גדול השלום שאפילו המתים צריכין לו שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום אין הפירוש שיש איזו קטטה ומריבה בין המתים שיצטרכו אל השלום אלא המתים צריכין שיהיה שלום בין החיים כי אם אין שלום בין החיים והם מחרפים זה את זה עד מהרה ירוץ דברו לחרף את החיים ואת המתים עד שאפילו לשוכני עפר אין מנוחה בקבר מריב לשונות של החיים כמעשה של ההוא שהיה קבור במחצלת של קנים וכמעשה בכל יום בדורנו ע״כ צריכין המתים שיהיה שלום בין החיים ואז ינוחו על משכבותם שלום. ואחר שהזכיר חותם כל הברכות והוא השלום מיד התחיל בפרשה אשר בה רמוז ג״כ השלום כי מטעם זה נאמר בראשון וקרבנו בוי״ו העיטוף כאלו קדמו אחר שלא יהיה תפארתו לאמר אני הקרבתי ראשון גם לא הזכיר בו שם נשיא שלא יתנשא לאמר אני אמלוך והגאוה סיבה לכל ריב ולכל נגע. ואמרו עוד שכל י״ב שבטים אלו נמשלו לי״ב מזלות שהולכים כהלוך בשלום לאחוריו וכן יסד הפייט של נשואין שור לפניהם ולא לאחריהם עלות בשלום שכל אחד סובר אני ראשון ומטעם זה האריכה התורה בזכרון כל הקרבנות בכל י״ב נשיאים כדי שלא לעשות שום אחד שפל לחבירו וכל זה סבת השלום:

הפטרת נשא בשופטים סימן יג

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה׃ וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃ וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃ כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים׃ וַתָּבֹא הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי׃ וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ׃ וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד׃ וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ׃ וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי׃ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ׃ וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר׃ מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל־תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים׃ וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דְבָרְךָ וְכִבַּדְנוּךָ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא־פֶלִאי׃ וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים׃ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה׃ וְלֹא־יָסַף עוֹד מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ׃ וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת׃ וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה׃ וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל׃

°לית סלא °לית דגוש ומלא °יתיר יו״ד °פלי קרי

פירוש המלות

יין ושכר חמר חדש ועתיק: היולד. כשיהיה יולד: ביום. כזה היום: אחרי. אחרי עצת אשתו: ומעשהו. מה נעביד ליה: נעצרה. נאסף אותך אל הבית: מי שמך. כמו מה שמך: כי יבא. אם יבא: פלי. מכוסה ונעלם: ומפלא. והפליא המלאך לעשות: ותחל. התחילה בו הגבורה: לפעמו. לחזקו:

ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל
ג' מ"ל בתורה פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת
ב' מלאים בתורה הַנֵּרוֹת׃ ג וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־
ג' מ"ל בתורה מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
כ"ג ר"פ ד וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב
י' עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא
ס' דגשין כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה יְהוָה אֶת־

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ ב מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְתֵימַר לֵיהּ בְּאַדְלָקוּתָךְ יָת בּוֹצִינַיָּא לָקֳבֵיל אַפֵּי מְנַרְתָּא יְהוֹן מְנַהֲרִין שִׁבְעָא בּוֹצִינַיָּא׃ ג וַעֲבַד כֵּן אַהֲרֹן לָקֳבֵיל אַפֵּי מְנַרְתָּא אַדְלֵיק בּוֹצִינָהָא כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ ד וְדֵין עוֹבַד מְנַרְתָּא נְגִידָא דְהַב עַד שִׁידַהּ עַד שׁוֹשַׁנַּהּ נְגִידָא הִיא כְּחֶזְוָא דִי אַחֲזֵי יְיָ

רש"י

(ג) **בהעלתך** למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות: בהעלתך. על שם שהלהב עולה כתוב בהדלקתן לשון עליה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב: אל מול פני המנורה. אל מול נר האמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה: יאירו שבעת הנרות. שעל ששת הקנים שלשה מזרחיים פונים למול האמצעי ראשי הפתילות שבהם וכן שלשה מערביים ראשי הפתילות פונים מול האמצעי ולמה כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך: (ג) ויעש כן אהרן. להגיד שבחו של אהרן שלא שינה (ספרי): (ד) וזה מעשה המנרה. מלמד שהראהו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה (שם): מקשה. בטדי"ן בלעז לשון דא לדא נקשן (דניאל ה') עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איבריה כתקנן ולא נעשית איברים איברים על ידי חבור: עד ירכה עד פרחה. ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים. עד ירכה עד פרחה. כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה. עד ירכה שהוא אבר גדול. עד פרחה שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה. ודרך המקרא לדבר בלשון זה כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית (שופטים ט"ו): כמראה אשר הראה וגו'. כתבנית אשר הראה בהר כמו שנאמר

אבן עזרא

(ג) **דבר** אל אהרן. כי הוא חייב במצות הדלקת הנר: אל מול פני המנורה. פי' והאיר על עבר פניה והנה מלת האיר יוצאה כמו תאיר מרי ואין כן יאירו והארץ האירה. ונסמכה זאת הפרשה להורות כי הדבור יהיה גם בלילה כי שם יהיה הנר דלוק ולא יכבה: (ד) וזה מעשה המנורה. הזכיר שלא נראה כמוהו: מקשה. פירשתיו: ירכה. הוא על הקנה שתעמוד עליו כי כן כתוב ירכה וקנה: פרחה. ידוע ולא היה כח בחרש חכם לעשותה כן לולי שהשם הראה אותה למשה במראה הנכונה

המנורה ג' מלאים וסימן מקשה תיעשה המנורה. ויעש כן אהרן. בהעלתך את הנרת. ונמסר גם בסדר כי תשא: כמראה ה' דגשים וסי' אשר הראה ה' את משה. אשר ראיתי בבאי ב' בפסוק. והנה שם כבוד אלהי ישראל. ופני הקדש

תולדות אהרן אל מול פני המנורה. מנחות לח עקידה שער מט: וזה מעשה המנורה. מנחות כח כט עקידה ש' כט וס' עח: עד ירכה. מנחות שם כט: מקשה היא. שם כח:

בעל הטורים בהעלתך. סמך נרות לחנוכה לפרסומי ניסא בנרות: בהעלתך בגי' עשה בה מעלה: אל מול פני המנורה יאירו. כי אני איני צריך לאורה. פני המנורה יאירו. בגימ' וכי אני לאורך צריך: שבעת הנרות. כנגד ז' המזלות חנכ"ל של"ם. כתיב בהעלתך את הנרות. וכתיב להעלות נר תמיד. לבית הלל נר ואח"כ נרות שמוסיפין והולכין והיינו להעלות נר תמיד שמעלין בקודש. ולב"ש תחלה נרות ואח"כ נר שמורידין והולכין: להעלות נר תמיד. סופי תיבות תרד: וזה מעשה המנרה. וזה עולה י"ח שגובהה של המנורה היה י"ח טפחים: כמראה. בגימ' כגבריאל מלמד שגבריאל הוא שהראה לו דמות המנורה:

ספורנו

ח (ב) **וידבר** ה' אל משה. בהעלתך את הנרות. כשתדליק את שש הנרות: אל מול פני המנורה. שהוא הקנה האמצעי וזה כשתפנה שלהבת כל אחד מהששה נרות אל הקנה האמצעי אז: יאירו שבעת הנרות. כל השבעה יאירו וישפיעו אור עליון לישראל שיורו היות אור הימנים ואור השמאלים מכוון ופונה אל אור הקנה האמצעי שהוא עיקר המנורה ושכן לאוי שכוונת המיימינים העוסקים בחיי עולם והמשמאילים העוסקים בחיי שעה העוזרים למיימינים כאמרם אלמלי עלייא לא מתקיימי אתכליא תהיה להפיק רצון האל יתברך באופן שיושג מכוונו בין כלם וירוממו את שמו יחדו כמו שקבלו עליהם כאשר העיד באמרו ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה כלומר בין כלנו נשלים כוונתו: (ד) וזה מעשה המנורה מקשה. וזה התכלית בעצמו המכוון בהדלקת הנרות אל מול פני המנורה הוא בעצמו מכוון בענין היות המנורה מקשה להורות האחדות המכוון לתכלית אחד בעצמו

רמבן

ח (ב) **בהעלתך** למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים לפי כשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב לשון רש"י ממדרש אגדה. ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות ולא נחמו בקטורת בקר וערב שנאמר בהם ישימו קטורה באפך ובכל הקרבנות ובמנחת חביתין ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו ונכנס לפני לפנים ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו ושבטו כולם משרתי אלהינו ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו והלא קרבנו גדול משל נשיאים שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים ואם תאמר שהיו חובה ונלטוה בהם וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנכת המזבח גם הדלקת הנרות חובה שנחמו בה ונלטוה עליה אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו ר"ל כי הם חשמונאי ובניו ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו' אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שמם והיא חנכת בני חשמונאי ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח עכ"ל. וראיתי עוד בילמדנו וכן במדרש רבה אמר לו הקב"ה למשה לך אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מזאת אתה מוכן קרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם והנה ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות אבל לא רמזו אלא לנרות של חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם דרשו סמוכין לחנוכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם ור"א אמר כי נסמכה זאת הפרשה להודיע כי הדבור יהיה גם בלילה כי שם יהיה הנר דלוק ולא יכבה וזה איננו ככה על דעת רבותינו שאמרו והלא לא נדבר עמו אלא ביום ואלו ידע ר"א מה בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים לא חשב כן והוא מה שאמר הכתוב במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה שאין נבואתו בחלום כי החלום בלילה ממש אבל הסדור בפרשיות האלה הוא כאשר פירשתי כי בא הכתוב בספר הזה להשלים תורת הקרבנות וכל המחוייב לעשות באהל מועד והנה אמר מתחלה ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית זך להעלות נר תמיד ולא הזכיר שם המנורה והיה במשמע שידליקו במנורה בהמצאה כמו שאמר בעשייתה והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה אבל אם אולי תאבד או תשבר ידליקו בלתי מנורה ואין מנורה מעכב ההדלקה כי המצוה להעלות נר תמיד לעולם ואחר כך הוסיף וצוה מיד לדורות צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך ואמר על המנורה הטהורה יערוך את הנרות שלא יערוך אלא על המנורה טהורה ובכאן כאשר השלים להזכיר הקמת המשכן השלים עוד כל דיני הנרות וצוה שיהיו שבעת הנרות כולן דולקות לדורות אל מול פני המנורה כאשר הזכיר במעשה המנורה והעלה נרותיה והאיר על עבר פניה לא בלתי מנורה ולא בלתי שיאירו כולם על עבר פניה ולא הזכיר בפרשה הזאת באהל מועד ללמד שיהיה כן במקדש אולי יחשב כי בעבור שאין חלונות באהל מועד יצטרך לאורה הזאת אבל במקדש שיהיו שם חלוני שקופים לא יצטרך כן לפיכך לא הזכיר בכאן באהל מועד:

(ג) **וטעם** ויעש כן אהרן. לומר שהוא היה המדליק אותן כל ימיו ואע"פ שהמצוה כשרה בבניו כמו שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו אבל היה הוא מזדרז במצוה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב ואולי נרמז לו זה מפסוק מחוץ לפרכת העדת יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר כי בו כשר השם בימיו ומפני זה אמר גם עתה דבר אל אהרן בהעלותך ולא אמר דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותכם:

(ד) **וטעם** וזה מעשה המנורה. לרמוז שצריך לדורות שתהיה מקשה כי הוא מעכב בה ולכך הזכיר תחילה בפירוש מעשה המקשה ולא הזכיר במעשה שלה

מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה׃ פ
ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ו קַח אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי כ׳ ר״פ
יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם׃ ז וְכֹה־ ג׳ ר״פ
תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרָם הַזֵּה עֲלֵיהֶם ג׳
מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוּ תַעַר עַל־ ו׳ בסיפרא
כָּל־בְּשָׂרָם וְכִבְּסוּ בִגְדֵיהֶם ג׳
וְהִטֶּהָרוּ׃ ח וְלָקְחוּ פַּר בֶּן־בָּקָר ל׳
וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן
וּפַר־שֵׁנִי בֶן־בָּקָר תִּקַּח ג׳
לְחַטָּאת׃ ט וְהִקְרַבְתָּ אֶת־
הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד
וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי ג׳
יִשְׂרָאֵל׃ י וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם
לִפְנֵי יְהוָה וְסָמְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלְוִיִּם׃ יא וְהֵנִיף
אַהֲרֹן אֶת־הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לִפְנֵי
יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה׃
יב וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל ג׳
רֹאשׁ הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד
חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה ד׳
לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם׃ יג וְהַעֲמַדְתָּ כ׳ בלישנא כול׳ חסר במ״א
אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי
בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לַיהוָה׃ ל׳ ושארא תנופה לפני ה׳
יד וְהִבְדַּלְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ ל׳ ומסר
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃ שני
טו וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד

יַת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַד יַת
מְנַרְתָּא׃ ה וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ו קָרֵיב יַת
לֵיוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּתְדַכֵּי יָתְהוֹן׃ ז וּכְדֵין
תַּעֲבֵיד לְהוֹן לְדַכּוֹאֵיהוֹן
אַדֵּי עֲלֵיהוֹן מֵיָא דְחַטָּאתָא
וְיַעַבְרוּן מַסְפַּר עַל כָּל
בִּשְׂרְהוֹן וִיחַוְּרוּן לְבוּשֵׁיהוֹן
וְיִדְכּוֹן׃ ח וְיִסְּבוּן תּוֹרֵי בַּר
תּוֹרֵי וּמִנְחָתֵיהּ סוּלְתָּא
דְּפִילָא בִּמְשַׁח וְתוֹר תִּנְיָן
בַּר תּוֹרֵי תִּסַּב לְחַטָּאתָא׃
ט וּתְקָרֵיב יַת לֵיוָאֵי קֳדָם
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתִכְנוֹשׁ יַת
כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
י וּתְקָרֵיב יַת לֵיוָאֵי קֳדָם יְיָ
וְיִסְמְכוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת
יְדֵיהוֹן עַל לֵיוָאֵי׃ יא וִירִים
אַהֲרֹן יַת לֵיוָאֵי אֲרָמָא קֳדָם
יְיָ מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוֹן
לְמִפְלַח יַת פּוּלְחָנָא דַיְיָ׃
יב וְלֵיוָאֵי יִסְמְכוּן יַת יְדֵיהוֹן
עַל רֵישׁ תּוֹרַיָּא וַעֲבֵיד יַת
חַד חַטָּאתָא וְיַת חַד עֲלָתָא
קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל לֵיוָאֵי׃
יג וּתְקֵים יַת לֵיוָאֵי קֳדָם אַהֲרֹן
וְקֳדָם בְּנוֹהִי וּתְרִים יָתְהוֹן
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ׃ יד וְתַפְרֵישׁ
יַת לֵיוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵיוָאֵי׃
טו וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן לֵיוָאֵי

שנאמר וראה ועשה בתבניתם וגו׳ (שמות כ״ה): כן עשה את המנרה. מי שעשאה. ומ״א על ידי הקב״ה נעשית מאליה: (ו) קח את הלוים. קחם בדברים אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום: (ז) הזה עליהם מי חטאת. של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם: והעבירו תער. מצאתי בדברי ר׳ משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו ע״ג והיא קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים: (ח) ולקחו פר בן בקר. והוא עולה כמו שכתוב ועשה את האחד עולה והוא קרבן צבור בע״ג: ופר שני. מה ת״ל שני לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת ע״כ דר״מ. וכזו יש סמך לדבריו בת״כ. ואני אומר שהוראת שעה היתה ששעיר היה להם להביא לחטאת ע״ג עם פר העולה: (ט) והקהלת את כל עדת. לפי שהלוים נתנים קרבן כפרה תחתיהם יבואו ויעמדו על קרבנם ויסמכו את ידיהם עליהם: (יא) והניף אהרן את הלוים תנופה. כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי. שלש תנופות נאמרו בפרשה. ראשונה לבני קהת לכך נאמר בם והיו לעבוד את עבדת ה׳ (במדבר ד׳) לפי שעבודת קה״ק עליהם הארון והשלחן וגו׳ השניה לבני גרשון לכך נאמר בם תנופה לה׳ לפי שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים הנראין בבית קדש הקדשים והשלישית לבני מררי:
נתנים

תולדות אהרן וכה תעשה. זוכר תזריע: והעבירו תער. מי״ל ט: ופר שני בן בקר. הוריות ח זבחים פט פרה מו: ועשה את האחד. הוריות ח זבחים פט:

הנבואה: כן עשה. שב אל משה והטעם כצווי וכן ועשית מנורת זהב. וטעם הסמך פרשת הלוים להורות כי אהרן יתעסק בהדלקת הנר ובשאר העבודות יעזרוהו הלוים ויעמדו לפניו לעשות מה שיצום: (י) קח את הלוים מתוך בני ישראל. כי מעורבים היו וכן כל השבטים קודם שיסעו אל הדרך מהר סיני: (ז) מי חטאת. כמו חטאתו או טעמו כחטאת הקרבן: הזה עליהם. אמר רבי משה שפ״א הפועל נו״ן כמו הכה תכה ונכון הוא: והעבירו תער על כל בשרם. וכבר העבירו תער אמרו המעתיקים אפי׳ הזקן ולא הפאה: וכבסו בגדיהם. ואחר כן יהיו טהורים בטהרם במי חטאת: והטהרו מבנין התפעל והתי״ו מובלע וכן המתקדשים והמטהרים: (ח) פר בן בקר. קטן: סולת. שלשה עשרונים כמשפט: תקח לחטאת. כצווי כי הם יקחו והטעם יקחו כמו ויקחו לי תרומה או יקחו עמם כמו ויקחו להם איש שה לבית אבות: (יא) לפני ה׳. והטעם כאשר תקריבם לפני האהל יסמכו בני הלוים את ידם על ראש כל אחד מהפרים ורבים כן: (יב) ועשה. כצווי כי אהרן היה המקריב והעד הנאמן שאמר כי החטאת גם העולה הם לכפר על הלוים וכתוב ויכפר עליהם אהרן. וטעם והעמדת את הלוים. אחר שיכפר אהרן עליהם תעמידם לפניו ויניפם: (יג) והנפת. כצווי כמו יעשה להם: (יד) והיו לי הלוים. זו מעלה גדולה: (טו) ואחרי כן יבואו הלוים.
אחרי

המראה כמראה: קח י״ב ר״פ וסימן נמסר בסדר במדבר סיני: וכה ב׳ ר״פ וסי׳ וכה תעשה להם לטהרם. וכה אמר שמעי בלכתו: לטהרם ב׳ וסימן הזה עליהם מי חטאת. ויכפר עליהם אהרן: על כל ועל כל ו׳ וסימן נמסר בסדר במדבר סיני: לפני אהל מועד ז׳ וסימן בסדר תצוה: עבדת ה׳ ג׳ וסי׳ והניף את הלוים. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכל כל מלאכת עבודת: ואת האחד ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מצורע: והעמדת כל העסר׳

בעל הטורים

כן עשה. כן נרות עשה שלמה מי׳ המנורות. עשה בגימטריא שלמה: ד׳ פעמים הזכיר מנורה שהיא כשרה מד׳ מינין כדאיתא במנחות ורמז לד׳ מנורות בשמחת בית השואבה:

ספורנו

בעצמו: (יד) והבדלת את הלוים. תבדיל בהויתם את הלוים אשר הם היום עדנה. והיו לי הלוים. הם וזרעם יהיו נכונים לעבודתי: (טו) ואחרי כן יבאו
הלוים

רמבן

שלא שהיו בה קנים וכפתורים ופרחים וגביעים משוקדים והזכיר זהב כי כן היה מצוה לדורות לעשות ממנו לרומם את בית אלהינו והחזיר מקשה היא לומר שאין מעכב בה אלא מקשה לא הזהב וכ״ש שאר יפוים שבה וכך אמרו רבותינו בספרי ובמסכת מנחות:

וטעם כן עשה. משה הנזכר כי הוא נשתדל בלמודה ועשה אותה כצווי וכך אמרו בספרי להודיע שבחו של משה שכשם שאמר לו הקב״ה כן עשה ורש״י כתב כן עשה מי שעשאה ומדרש אגדה ע״י הקב״ה נעשית מאליה:

אחר שנמנו הבכורות והלוים ונצטוו הלוים בעבודתם ובמשמרתם ונתן להם העגלות השלים מצות הכהנים במנורה ובא לצוות במצות הלוים שיתחילו לעבוד והוצרך לטהר אותם ולכפר עליהם וזה טעם הסמך הפרשה הזו בכאן והשלים במצוה לדורות מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבוא צבא וכתב רש״י כאן הוא אומר מבן חמש ועשרים ובמקום אחר הוא אומר מבן שלשים שנה הא כיצד מבן חמש ועשרים יבא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן שלשים עובד מכאן לתלמיד היושב לפני רבו שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה וא״כ יהיה פי׳ יבא לצבוא צבא שיבא להקהל בנקהלים בעבודת אהל מועד שיעמוד עמהם ויראה תמיד עבודתם ביום ובלילה כדי שילמוד הלכות עבודה בתלמוד ובמעשה ולכך לא אמר כאן לעבוד עבודה כמו שנאמר למעלה אלא אמר לצבא צבא בעבודת אהל מועד שיבא עם הצובאים בעבודה אבל לא ידעתי אם זה דברי הכל לרבותינו כי בלשון יחיד אני שונה אותה בספרי ר׳ נתן אומר כתוב אחד אומר מבן חמש ועשרים וגו׳ כי של
דרך

אחרי שתטהר אותם : והנפתם . כלווי : (טז) כי נתנים נתנים . הם וכניהם ישראל נתנום לי ואני לקחתי אותם לי והטעם קבלתים ולא נתנום בעבור פדיון פטרת כל רחם . ופטרת ופטר שתי לשונות כמו לדקה ולדק או על משקל אחר : (יז) ביום הכתי . זמן כמו אתה עובר היום : (יח) וטעם ואקח את הלוים . וכבר אמר לקחתי אותם לי כי כן דרך המקרא והוא דבק עם הפסוק הבא אחריו וכאשר לקחתי לי הלוים נתתים אני לאהרן ולבניו: (יט) ולכפר . להיותם כפר נפשם כאשר פירשתי : (כ) ויעש משה ואהרן . משה כלווי ואהרן שהניפם וישראל שסמכו עליהם: (כא) וטעם ויתחטאו . כי גם הם עשו : ויכפר עליהם . וכבר כפר עליהם ויש אומרים כי בתחלה התחטאו ואחר כן סמכו ידיהם על הפרים ואיננו רחוק ואם כן יהיה פירוש והעמדת את הלוים וכבר העמדתם בתחלה:

כן

(טז) נתתים נתנים . נתונים למשא נתונים לשיר : פטרת. פתיחה : (יז) ◆ לי כל בכור ; שלי היו הבכורות בקו הדין שהגנתי עליהם בין בכורי מצרים ולקחתי אותם לי עד שטעו בעגל ועכשיו ואקח את הלוים וגו' : (יט) ואתנה וגו' . חמשה פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן שהוסיף אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה כך ראיתי בב"ר : ולא יהיה בבני ישראל נגף . שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם יגשו יהיה נגף: (כ) ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו' . משה העמידן ואהרן הניפן וישראל סמכו את ידיהם :

כאשר

אֶת־אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד וְטִהַרְתָּ֣ אֹתָ֔ם
וְהֵנַפְתָּ֥ אֹתָ֖ם תְּנוּפָֽה׃ טז כִּ֣י
נְתֻנִ֨ים נְתֻנִ֥ים הֵ֙מָּה֙ לִ֔י מִתּ֖וֹךְ
בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל תַּחַת֩ פִּטְרַ֨ת כָּל־
רֶ֜חֶם בְּכ֥וֹר כֹּל֙ מִבְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
לָקַ֥חְתִּי אֹתָ֖ם לִֽי׃ יז כִּ֣י לִ֤י כָל־
בְּכוֹר֙ בִּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בָּאָדָ֖ם
וּבַבְּהֵמָ֑ה בְּי֗וֹם הַכֹּתִ֤י כָל־בְּכוֹר֙
בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם הִקְדַּ֥שְׁתִּי אֹתָ֖ם
לִֽי׃ יח וָאֶקַּח֙ אֶת־הַלְוִיִּ֔ם תַּ֥חַת
כָּל־בְּכ֖וֹר בִּבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
יט וָאֶתְּנָ֨ה אֶת־הַלְוִיִּ֜ם נְתֻנִ֣ים ׀
לְאַהֲרֹ֣ן וּלְבָנָ֗יו מִתּוֹךְ֮ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵל֒
לַעֲבֹ֞ד אֶת־עֲבֹדַ֤ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙
בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד וּלְכַפֵּ֖ר עַל־בְּנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֑ל וְלֹ֨א יִהְיֶ֜ה בִּבְנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙
נֶ֔גֶף בְּגֶ֥שֶׁת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל אֶל־
הַקֹּֽדֶשׁ׃ כ וַיַּ֨עַשׂ מֹשֶׁ֧ה וְאַהֲרֹ֛ן
וְכָל־עֲדַ֥ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל לַלְוִיִּ֑ם
כְּכֹל֩ אֲשֶׁר־צִוָּ֨ה יְהוָ֤ה אֶת־מֹשֶׁה֙
לַלְוִיִּ֔ם כֵּן־עָשׂ֥וּ לָהֶ֖ם בְּנֵ֥י
יִשְׂרָאֵֽל׃ כא וַיִּֽתְחַטְּא֣וּ הַלְוִיִּ֗ם
וַֽיְכַבְּסוּ֙ בִּגְדֵיהֶ֔ם וַיָּ֨נֶף אַהֲרֹ֥ן אֹתָ֛ם
תְּנוּפָ֖ה לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וַיְכַפֵּ֧ר עֲלֵיהֶ֛ם

לְמִפְלַח יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא
וּתְדַכֵּי יָתְהוֹן וּתְרִים יָתְהוֹן
אֲרָמָא׃ טז אֲרֵי אַפְרָשָׁא
מַפְרְשִׁין אִנּוּן קֳדָמַי מִגּוֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲלַף פְּתַח כָּל
וַלְדָּא בּוּכְרָא כּוֹלָּא מִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל קָרֵיבִית יָתְהוֹן
קֳדָמָי׃ יז אֲרֵי דִילִי כָּל
בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא בְּיוֹמָא
דִּקְטָלִית כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם אַקְדֵּשִׁית יָתְהוֹן
קֳדָמָי׃ יח וְקָרֵבִית יָת לֵיוָאֵי
חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ יט וִיהָבִית יָת
לֵיוָאֵי מְסִירִין לְאַהֲרֹן
וְלִבְנוֹהִי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמִפְלַח יָת פּוּלְחַן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
וּלְכַפָּרָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא
יְהֵי בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מוֹתָא
בְּמִקְרַב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְקוּדְשָׁא׃ כ וַעֲבַד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְלֵיוָאֵי כְּכֹל דְּפַקֵּיד
יְיָ יָת מֹשֶׁה לְלֵיוָאֵי כֵּן
עֲבַדוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כא וְאַדַּכִּיאוּ לֵיוָאֵי וְחַוַּרוּ
לְבוּשֵׁיהוֹן וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָתְהוֹן
אֲרָמָא קֳדָם יְיָ וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן

כל ספרא חס' במ"א מ"ל
כב"כ במ"ג ל' סימן ל' וחד סעדת כוס
סימן
ה' וחד והקדשתי
ל' בתורה
ג' . ד'
ד'
ג'
ה'

כתיב כן במ"א העמדתה להררי עז : נתנים כל אורייתא חסר וי"ו במ"ג וסימן נמסר בסדר במדבר סיני : המה לי חד מן ז' זוגין מתחלפין קדמאה וי"ו תניינא יו"ד וסי' מחויאל ויולד לחנוך . ומחייאל ב' בו . נתונם המה לו . נתנים המה לי . מנחת קנאות הוא. מנחת קנאות היא. כי אתה תבוא.כי אתה תביא . אם לא תגידו את דברינו . ואם תגידי את דברינו.באש קנאתו. באש קנאתי . אל ילוזו מעיניך. אל יליזו מעיניך . הקדשתי ו' וסימן בסדר במדבר סיני : ואתנה כל שפטים ושמואל ויחזקאל ואתנה מלעיל בר מן חד מלרע ויאמר הפלשתי אל דוד . וכל שאר נביאים ואורייתא דכותא מלרע בר מן א' מלעיל וסימן ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו . וכל כתובים דכוותא מלעיל בר מן חד מלרע שאל ממני ואתנה גוים נחלתך : ולכפר ג' וסי' ואתנה את הלוים . ואהרן ובניו מקטירים . שבועים שבעים נחתך : על בני ישראל ז' וסימן נמסר בסדר נשא : וכל עדת ג' וסימן ויעש משה ואהרן . המלך שלמה וכל דמלכים . וחברו

תולדות אהרן כי לי כל בכור . בכורות ד : ואתנה את הלוים . ערכין יא (פסחים ל פעטת כח) :

בעל הטורים

נתנים נתנים [illegible] לו . כנגמ' שאת לא עשו עגל של זהב . ואתנה את הלוים ה"פ בני ישראל בפסוק כנגד כהנים לוים ישראלים גרים ועבדים משוחררים. וה"פ קדש ישראל לפי ראשית תבואתה תבואת ה' : ולכפר ג' . ולכפר על בני ישראל . ואהרן ובניו מקטירים וגו' ולכפר על בני ישראל כדברי הימים . ושבועים שבעים נחתך על עמך וגו' ולהתם חטאת ולכפר עון כענין סקן של דניאל . מלמד שהגלות מכפרת כמו קרבן : ומבן כ' . ומבן החמשים שנה ישוב מצבא העבודה . ומבן אדם מאיר יגתן שכיון שהגיע לכלל חמשים שנה אין בו כח לעבוד עבודה וכתאיר יגתן :

ספורנו

הלוים . ההוים עתה : (טז) נתנים נתנים המה לי . נתונים מעצמם שנתנו את עצמם לעבודתי כמו שהעיד באמרו מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי ונתונים גם כן מתוך בני ישראל שיתנו מחית הלוים במעשר ראשון חלף עבודתם למען תהיה עבודתי נעשית בין כלם : תחת פטרת כל רחם . שהיתה העבודה מוטלת עליהם : (יז) כי לי כל בכור . שהיתה מקדם העבודה בבכורות מפני היותם הנכבדים בביתם ולהם משפט העבודה : ביום הכתי כל בכור הקדשתי . אבל מה שהצרכתי אותם לפדיון היה הטעם בשביל שביום הכתי הקדשתים לי שלא יתעסקו בעבודת הדיוט כלל כמו שאסרתי גזה ועבודה בבכור בהמה וזה עשיתי כדי להצילם בתורת הקדש שלא היו ראויים להנצל ממשלחת מלאכי רעים בהיות הם הנכבדים בעם וקולר כלם תלוי בהם ואמרתי שיפדו כדי שיצאו לחולין בזה שיהיו מותרים בעבודת הדיוט : (יח) ואקח את הלוים תחת כל בכור . באותו הדור בלבד כמבואר למעלה : (יט) ואתנה את הלוים . ומאחר שהם נתונים מעצמם לעבודתי נתתים לעבודתי לאהרן ולבניו : לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד . לעבוד אותה העבודה שהיתה ראויה לבכוריהם . ולכפר על בני ישראל . בקבלם את המעשרות מישראל כדי שיוכלו לעבוד את האל יתברך יכפרו על ישראל שגרמו כלם בעגל שאמאס את בכוריהם . ולא יהיה בבני ישראל נגף . בלוים ובשאר ישראל . בגשת בני ישראל אל הקדש . שבזה יחטאו הזרים הנגשים והלוים שיניחו את הזרים לגשת ויתחייבו כלם כענין שאמרו ולא ימותו גם הם גם אתם : (כ) ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים . עשו בשביל הלוים

רמבן

דרך הפשט הנמנים ביד משה ואהרן היו מבן ל' שנה ומעלה והם אשר הפקיד אותם איש איש על עבודתו ועל משאו אבל בכאן נוה כי כל אשר ידע בעצמו שבא לכלל עשרים וחמש שנה יהיה כשר לעבודה ויבא בכל אות נפשו לעבוד עמהם ולסייעם בעבודה אבל לא יהיה פקיד נגיד על עבודה ידועה והטעם בזה כי כל אדם נותן לבו בעשירותיו כי ישחטו בהן הטבעים וידע בהגיעו לעשרים או לשלשים כי ידעו בו שכניו וקרוביו ואביו ואמו ויולדיו ויודיעוהו אבל בהגיעו לכ"ה לא ירגישו בו כל כך ולכן לא נוה למשה שיטרח למנות רק מבן ל' שהאיש נודע בהן וכן אמר דוד ויספרו הלוים מבן ל' שנה ומעלה ור"א אמר בדרך הפשט כי מבן שלשים הוא לעבודת משא ומבן כ"ה לעבודת האוהל . ואיננו נכון כי שם נאמר גם כן כל הבא לצבוא צבא לעבודה באהל מועד ונאמר לעבוד ולמשא ועוד כי כתיב במקדש אלה בני לוי לבית אבותם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלותם עושי המלאכה לעבודת בית ה' מבן עשרים שנה ומעלה כי אמר דוד הניח ה' אלהי ישראל לעמו וישכון בירושלים עד לעולם וגם ללוים אין לשאת את המשכן ואת כל כליו לעבודתו כי בדברי דוד האחרונים המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ומעלה כי מעמדם ליד בני אהרן לעבודת בית ה' על החצרות ועל הלשכות. יאמר כי בדברי דוד האחרונים תשיבנה הבית ואין להם משא בכתף ואין עבודתם רק על החצרות ועל הלשכות מנה אותם מבן עשרים שנה ומעלה ומתחלה מבני שלשים ואם כדברי ר"א היה חייב שימנה אותם מבן חמש ועשרים :

ולא

אַהֲרֹן לְטַהֲרָם׃ כב וְאַחֲרֵי־כֵן
בָּאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדָתָם
בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי
בָנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
עַל־הַלְוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם׃ ס
כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כד זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יָבוֹא
לִצְבֹא צָבָא בַּעֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃
כה וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב
מִצְּבָא הָעֲבֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד׃
כו וְשֵׁרֵת אֶת־אֶחָיו בְּאֹהֶל מוֹעֵד
לִשְׁמֹר מִשְׁמֶרֶת וַעֲבֹדָה לֹא
יַעֲבֹד כָּכָה תַּעֲשֶׂה לַלְוִיִּם
בְּמִשְׁמְרֹתָם׃ פ שלישי ט א וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְמִדְבַּר־סִינַי
בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר׃
ב וְיַעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפָּסַח

ט אַהֲרֹן לְדַכּוֹאֵיהוֹן׃ כב וּבָתַר
כֵּן עָלוּ לֵיוָאֵי לְמִפְלַח יָת
פּוּלְחָנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
קֳדָם אַהֲרֹן וְקֳדָם בְּנוֹהִי
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה
עַל לֵיוָאֵי כֵּן עֲבַדוּ לְהוֹן׃
כג וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר׃ כד דָּא דִי לְלֵיוָאֵי
מִבַּר חֲמֵשׁ וְעַשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵילָּא יֵיתֵי לְחַיָּלָא חֵילָא
בְּפוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
כה וּמִבַּר חַמְשִׁין שְׁנִין יְתוּב
מֵחֵיל פּוּלְחָנָא וְלָא יִפְלַח
עוֹד׃ כו וִישַׁמֵּשׁ עִם אֲחוֹהִי
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לְמִטַּר מַטְּרָא
וּפוּלְחָנָא לָא יִפְלַח כְּדֵין
תַּעְבֵּיד לְלֵיוָאֵי בְּמַטְּרָתְהוֹן׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי בְּשַׁתָּא
תִנְיֵתָא לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם בְּיַרְחָא קַדְמָאָה
לְמֵימַר׃ ב וְיַעְבְּדוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יָת פִּסְחָא בְּזִמְנֵיהּ׃

ז׳ מ״ל בתורה
כולם רפין כמ״א לנגח על הר ציון ב׳ אדם הגיר ינתן
ב׳ בסם ה׳
ל׳ י״ס זוגין
ל׳ חסר וחד מלא
י׳ חסר לאמר
ל׳ רפין . ל׳ קמץ וכל אסיף דטר׳ .

רשי

(כב) כאשר צוה ה׳ וגו׳ כן עשו . להגיד שבח העושין והנעשה בהם שאחד מהם לא עכב : (כד) זאת אשר ללוים . שנים פוסלים בהם ואין המומין פוסלים בהם : מבן חמש ועשרים . ובמקום אחר הוא אומר מבן שלשים שנה הא כיצד בן כ״ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן ל׳ עובד . מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה (חולין כ״ד) : (כה) ולא יעבד עוד . עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו עם אחוזי כתרגומו : (כו) לשמר משמרת . לחנות סביב האהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות: ט (א) בחדש הראשון . ופרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה . ולמה לא פתח בזו מפני שהוא גנותם של ישראל שכל מ׳ שנה שהיו במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד (פסחים פ״ק ספרי): (ב) במועדו. אף בשבת במועדו אף בטומאה : ככל

אבן עזרא

(כב) כן עשו . להם תמיד בני אהרן לבניהם : (כד) זאת אשר ללוים . והטעם זאת הקבלה ואין מבן שלשים שנה מכחיש זה הפסוק כי מבן שלשים שנה הוא לעבודת משא ומבן חמש ועשרים לעבודת האהל . וטעם לצבא . להמנות עם צבא העובדים : (כו) כמשמרתם . על הזקנים ונדבקה פרשת הפסח כי החנוכה היתה בחדש הראשון ואז נבדלו הלוים ובאה זאת הפרשה בעבור שהוא כתוב בפסח והיה כי תבאו אל הארץ והיה כי יביאך ה׳ טעם שהם חייבים גם במדבר :
ויסי

דר״ת : יבא כל אורי׳ יבא חסר בם״ז מלאים וסימן נמסר בסדר אחרי מות . וב׳ מלאים ביהושע ושפטים וסי׳ אוצר ה׳ יבוא . יבוא נא אלינו ויורנו ׳ וכל שאר נביאים דכוו׳ במ״ז חסר וסי׳ וזה לך האות אשר יבא . יבוא בך עוד ערל וטמא . ולא יראה כי יבא חום . פתאום יבא השודד . ואיה נביאיכם . ואיש לא יבא בו . כי בא יבא ולא יאחר . וכל מלכים חסר וכל תהלות ומשלי ואיוב דכו׳ חסר במ״ת מ״ל וסימן לכל יבוא גבורתך . ולא תירא משוד כי יבוא . כי לא לפניו חנף יבוא . המיראתך יוכיחך . בכסל רסנו מי יבוא . וכל שיר השירים דכוו׳ מ״ל במ״א חסר וסימן יבא דודי לגנו . וכל קהלת דכוו׳ חסר במ״א שיבוא אחרי המלך . וכל כתובים דכוו׳ מלאים במ״ג חסר כי יבא צר ואויב . לעתים מזמני׳ אל היכל ה׳ ואית דאמרי פתאום יבוא אידו ל׳ מלא במשלי : ושרת

בעל הטורים

וידבר ה׳ אל משה כו׳ . סמך פרשת פסח למשמרת הלוים רמז שהלוים מפשיטין : במועדו . מלא וי״ו דהאי וי״ו בעות זמן שחיטה . במועדו . עלים כ״ם פסוקין כנגד בשבת :

תולדות אהרן זאת אשר ללוים . חולין כד : מבן חמש ועשרים . שם (בכורים סד) : בשנה השנית . פסחים ו : ויעשו בני ישראל . פסחים ו ס יומא ס (פסחים נג) :

רמבן

(כה) ולא יעבוד עוד . עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות לשון רש״י . אבל בספרי לא אמרו אלא מגיד שחוזר לנעילת שערים ולעבודת בני גרשון וכן נראה שאם כדברי הרב למה לא היו מתכין אותם בני עשרים לשיר ולנעילת שערים ולטעון העגלות ועד שיזקינו ולמה היה מניכם מבן שלשים ועד חמשים אלא במשא בלבד ועוד בני גרשון ובני מררי שכל עבודתם כשרה בזקנים למה נמנו כן אלא כיון שהיו פקודתם במשא הארון מבני שלשים ועד חמשים לא היו ממנין אותם לשיר שהוא עיקר עבודה של לוים אלא הראוים למשא שכל הממונים לשיר ראוים בעבודת כולם ומתוך שנמנו בני קהת מבן שלשים ועד חמשים אפילו לשיר נמנו כולם כן שלא יהיו בני גרשון ובני מררי בשנים אלו כשרים לשיר ובני קהת פסולים בו . אבל לנעילת שערים או לטעון עגלות כולם כשרים הם ועוד כתוב מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא באהל מועד ודרשו בשחיטת חולין יכול אף בשילה ובית עולמים כן ת״ל לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא . לא אמרתי אלא בזמן שעבודה בכתף והרי עבודת עבודה הוא השיר כמו שכתב למעלה רש״י בסדר נשא א״כ אף לשיר נפסלו בזמן שעבודה בכתף וכן בדברי דוד נאמר ויספרו הלוים מבן ל׳ שנה ומעלה וכתוב מאלה לנצח על מלאכת בית ה׳ עשרים וארבעה אלף וגו׳ . וארבעת אלפים מהללים לה׳ בכלים אשר עשיתי להלל כי עד שנבנה הבית שהיה להם משא בכתף לא היו ממנים בשיר אלא הראוים למשא אבל חזר דוד למנותם מבן עשרים לצורך הבית כשנבנה כמו שנתבאר :

ט (א) בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחודש הראשון . מכאן אמרו חכמים אין מוקדם ומאוחר בתורה וטעם האיחור הזה היה כי כאשר בא הספר הזה הרביעי להזכיר המצות שנצטוו ישראל במדבר סיני לשעתם רצה להשלים ענין אהל מועד ותקונו כל ימי המדבר והזכיר תחלה הדגלים ומקום האהל ומעמד משרתיו ותקון המשמרות למשאו לכל עבודת האהל . והזכיר קרבנות הנשיאים שהביאו העגלות אשר ישאו אותו בהן כל עת היותם במדבר והשלים קרבנותם בחנכת המזבח שהיו מאחד בניסן או קודם לכן ואחר כך שב להזכיר אזהרה שהזהיר אותם שלא ישכחו מצות הפסח ועל דעת רבותינו לא נהגה במדבר אלא בשנה זו בלבד לפי שלא מלו במדבר והיתה מילת זכרים ועבדים מעכבת בהם . ויתכן שהוצרך למצוה הזו בעבור שלא נצטוו מתחלה בעשיית פסח דורות אלא בארץ דכתיב והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה׳ לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת ועוד נאמר שם והיה כי יביאך ה׳ אל ארץ הכנעני ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה ועכשיו רצה הקדוש ברוך הוא וצוה שיעשו אותו כדי שתהיה זכר גאולתם ונסים

ספורנו

הלוים ולעזרתם ענין הגלות וכבוס הבגדים והקרבן : ככל אשר צוה ה׳ את משה ללוים . כמו שצוה למשה שיצוה ללוים שיעשו : כן עשו להם בני ישראל . הזדרזו ישראל לעשות בשבילם כדי שיהיה רצון קונם נעשה : (כב) כאשר צוה ה׳ את משה על הלוים . למעלה שצוה שתהיינה משמרותם לעבוד ולמשא ולשיר על פי אהרן ובניו כן עשו להם אהרן ובניו לסדרם במשמרותם : ט (א) בחדש הראשון . אחר שספר אנשי הצבא וסדר הדגלים ונושאי המשכן להכניסם לארץ וסהר מתוכם מן הטמאים כאמרו והיה מחניך קדוש ומן הממזרים כענין הסוטה למען תהיה השכינה ביניהם במחנה כנאותם . ספר הכתוב ד׳ מעשים טובים שעשו ישראל שבהם זכו ליכנס לארץ מיד בלתי מלחמה לולא המרגלים כמו שהעיד משה רבינו באמרו לחובב נוסעים אנחנו אל המקום . ראשונה ספר חנכת המזבח . שנית זריזותם בענין חנוך הלוים . שלישית זריזותם בקרבן הפסח . רביעית לכתם אחרי האל יתברך במדבר אף על פי שהיה העלות הענן בזמנים בלתי נודעים פעמים ארוכים ופעמים קצרים באופן שהיה ראוי שתקשה עליהם מאד החניה והמסע ולהודיע כל אלה ספר אותם כפי מדרגות היותם לרצון לפניו לא לפי הזמן שהיו בו ולכן ספר בכאן ענין חנוכת המזבח והלוים והפסח שהי׳ בחדש הראשון והיתה תחלת הספר בחדש השני והיה ענין חניתם ונסיעתם על פי ה׳ מיום נאתם ממצרים ועל כמו זה אמרו אין מוקדם ומאוחר בתורה וזה כאשר תכוין תכלית מה זולת הזמן בסדר המסופר : (ב) ויעשו בני ישראל את הפסח . מלבד מה שעשו בשמיני למלואים וחנכת הנשיאים יעשו גם כן את הפסח שלא יפטרו ממנו בשביל שמחת המלות שקיימו כמו שקרה בבנין בית ראשון שספרו רבותינו

אבן עזרא

(ו) ויהי אנשים. לא יתכן שיהיה מחנה ישראל גדול ושלא ימותו שם מתים בכל יום: (ז) למה נגרע. מבנין נפעל: (ח) עמדו פתח אהל מועד: (י) או בדרך רחקה. אין לחפש כי כבר העתיקו חז"ל כמה היא הרחוקה: לכם. לטמא נפש. או לדרתיכם. בטמא נפש ודרך רחקה

רשי

(ג) ככל חקתיו. אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה: וככל משפטיו. אלו מצות שעל גופו ממקום אחר כגון שבעת ימים למצה ולביעור חמץ (ס"א מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה. שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו. שחוץ לגופו מצה וביעור חמץ): (ד) וידבר משה וגו'. מה ת"ל והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי ה' (ויקרא כ"ג) אלא כששמע פרשת מועדות מסיני אמר להם וחזר והזהירם בשעת מעשה (ספרי): (ו) לפני משה ולפני אהרן. כששניהם יושבין בבה"מ באו ושאלום. ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו (ספרי): (ז) למה נגרע. אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטמאים (ס"א לטהורים כ"ג רא"ם) אמר להם עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכ"ז שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה (סנהדרין פ"ק ספרי) וראויה היתה פרשה זו ליאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידם שמגלגלין זכות על ידי זכאי: (י) או בדרך רחקה. נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה. פסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין שם יום טוב ואין אסור חמץ אלא

תרגום אונקלוס

ג בְּאַרְבְּעַת עַסְרָא יוֹמָא בְּיַרְחָא הָדֵין בֵּין שִׁמְשַׁיָּא תַּעַבְדוּן יָתֵיהּ בְּזִמְנֵיהּ כְּכָל גְּזֵרָתֵיהּ וּכְכָל דְּחָזֵי לֵיהּ תַּעַבְדוּן יָתֵיהּ: ד וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד פִּסְחָא: ה וַעֲבַדוּ יָת פִּסְחָא בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעַת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי כְּכֹל דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ו וַהֲווֹ גֻּבְרַיָּא דַהֲווֹ מְסָאֲבִין לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא וְלָא יְכִילוּ לְמֶעְבַּד פִּסְחָא בְּיוֹמָא הַהוּא וּקְרִיבוּ קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם אַהֲרֹן בְּיוֹמָא הַהוּא: ז וַאֲמַרוּ גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן לֵיהּ אֲנַחְנָא מְסָאֲבִין לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא לְמָא נִתְמְנַע בְּדִיל דְּלָא לְקָרָבָא יָת קֻרְבָּנָא דַיְיָ בְּזִמְנֵיהּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ח וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה אוֹרִיכוּ עַד דְּאֶשְׁמַע מָה דְּיִתְפַּקַּד קֳדָם יְיָ עַל דִּלְכוֹן: ט וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: י מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר גְּבַר גְּבַר אֲרֵי יְהֵי מְסָאָב לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא אוֹ בְאוֹרַח רְחִיקָא לְכוֹן אוֹ לְדָרֵיכוֹן

תורה

בְּמוֹעֲדוֹ: ג בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר־יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעַרְבַּיִם תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כְּכָל־חֻקֹּתָיו וּכְכָל־מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ: ד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשֹׂת הַפָּסַח: ה וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינָי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ו וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ לַעֲשֹׂת־הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא: ז וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִיב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה בְּמֹעֲדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְהוָה לָכֶם: פ

ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה טָמֵא ׀ לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם

בּ׳ פ״ע · ג׳ חסר כענין ס׳ · י״ג חסר · ב׳ חסר כלו״ וכ״ע מלין בטעם ב׳ ברים תיבות׳ ופזרין · ד׳ סבירין ויטיו · י״ג חסר · י״ב · ל׳ . ל׳ ופל לסקריב דכווי · ד׳ חסר בלוס׳ · ל׳ · נקוד על ס׳

ב׳ וסי׳ את אחיו. בשם ה׳: וככל ה׳ וסימן ככל חקתיו וככל משפטיו. וככל החזיון הזה דר״ה. כי התעיתם בנפשתיכם. וככל החזיון הזה. וככל כחי הכינתי לבית אלהי: לעשת י״ג חסר נמסר בריש סדר ויקהל: ההמה י״ב וסימן האנשים ההמה אליו. הוא הסיר הבמות. כי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה. וגם בימים ההמה. ובעת ההיא. על הנביאים וגם על העבדים. כי הנה בימים ההמה. וכן תהיה מגפת הסוס. דרכים גתות בשבת. אשר יחזיקו: במעדו ד׳ חסרים בלישנא וסימן תעשו אתו במעדו. יהאיש אשר הוא טהור ובדרך. במעד שנת השמטה למה נגרע

תולדות אהרן

במועדו. פסחים סו עז מנחות עב: ויהי אנשים. פסחים ו סוכה כה: ולא יכלו לעשת. סוכה שם: איש איש. פסחים סו ס״ז לב זבחים כט בכורות לג (שם נו): או בדרך רחקה. פסחים צג נזיר סג:

ספורנו

רבותינו ז"ל שבטל שלמה את יום הכפורים בשמחת חנכת הבית: (ז) אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע. מאחר שהיתה טמאתנו לדבר מצוה למה תהיה גוררת עבירה

בעל הטורים

לעשת הפסח. לעשת חסר וי"ו לומר לך שלא עשו במדבר אלא אותו פסח לבד: אשר היו טמאים לנפש אדם. בגי' זה נושאי ארון של יוסף: אשר היו טמאים. בגי' זה למת מצוה: טמא לנפש. יש פסיק בין טמא לנפש לומר לך שיש חילוק בין הטמאים. איש כדתם ואין לבור כדתים. או בדרך רחקה. רחקה בגימטריא זהו מאסקופה. שעל הה"א נקוד כאילו לא נכתב:

רמבן

והנסים שנעשו להם ולאבותיהם נעתק להם מן האבות הרואים לבניהם ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון והנה אמר תחלה והיה כי תבאו אל הארץ לומר שאין מצוה זו נוהגת בחוצה לארץ לדורות ועכשיו צוה שינהגו בה במדבר ועל דעת רבותינו לא עשו אותה אלא בשנה זו בלבד שלא היו יכולין לעשותה לפי שנולדו להם בנים ועבדים ולא יכלו לימול אותם מן הטעם שהזכירו שהיה להם לסכנה כמו שמפורש ביבמות. אבל בספרי אמרו ויעשו את הפסח בראשון וגו' בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא עשו אלא פסח זה בלבד וכן הוא אומר הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה דרשו כן מן הכתוב הזה שאמר ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים במדבר סיני כי המקרא מיותר ודי במה שיאמר ויעשו את הפסח ככל אשר צוה ה' את משה אבל הזכיר היום והמדבר לרמוז שלא עשו אותו במדבר רק ביום הזה והוא גנותן ויתכן שהגנות הזה הוא קלקלתם בענין המרגלים שממנה נתנדו ולא נשבה בהם הרוח הצפונית ולא מלו ולפיכך נאסרו בכל הקדשים או שתהיה הברייתא הזו כדברי האומר אין מלת זכריו ועבדיו מעכבת בו והיו רשאין לעשותו ונתעצלו ולא עשו אותו והוא גנות גדול. אבל הראשון הוא יותר נכון בעיני כי היה משה מכריחם לעשותו ולא היה מניחם בחיוב כרת אבל חג המצות שבעה והשבתת חמץ לא הוצרך לומר שנהגו בו שהן חובת הגוף הנוהגת בכל מקום וכבר נאמר בהם לדורותיכם חקת עולם:

(ג) ככל חקתיו. כתוב בפירוש רש"י אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה. וככל משפטיו אלו מצות שעל גופו שבעת ימים למצה ולביעור חמץ. וטעות סופר הוא אלא מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו שחוץ לגופו מצה וביעור חמץ ולא דבר בכן הכתוב כאן וכן בפסח שני נאמר חקותיו ומשפטיו ומצה וחמץ עמו בבית ואינו נוהג אלא יום אחד. וקצר הכתוב לאמר בין הערבים תעשו אותו ככל חקותיו וככל משפטיו תעשו אותו לרבות דיני האכילה שאין באותו היום שנזכר בכתוב כי בלילה שאחריו יאכל שכבר פירש שם ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו' וכן בחודש השני בארבעה עשר בין הערבים תעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו טעמו יאכלוהו בעת האכילה הנזכרת שם בצוואה של פסח ראשון:

(י) וטעם בדרך רחוקה. כתב רש"י שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן השחיטה והוא נרמז בנקוד כפי דעת זו ואני תמה עליו למה תפס לו שיטת רבי אליעזר. והנכון לתפוס בשטתו של רבי עקיבא מן המודיעים ולחוץ וכן דעת האמוראים בגמרא דאמר עולא כל שאינו יכול ליכנס בשעת שחיטה והוא פשוטו של מקרא כי העומד בתחלת בין הערבים במקום שלא יגיע לעזרה בעת השחיטה דרך רחוקה היא לו ופטור. ויתכן שטעם הנקודה שהיא דרך רחוקה לו בעשיית הפסח לא רחוקה ממש ולכך חזר ואמר ובדרך לא היה ולא הזכיר רחוקה וצוה הכתוב לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה לעשות

בשני

רשי

אלא עמו באכילתו: (יד) וכי יגור אתכם גר ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר חקה אחת וגו' אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חביריו כחקת הפסח וכמשפטו יעשה (פסחים צ"ג ספרי): (טו) המשכן לאהל העדת. המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות: יהיה על המשכן. כמו הוה על המשכן וכן לשון כל הפרשה כולה: (יז) העלות הענן. כתרגומו אסתלקות. וכן ונעלה הענן. ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן שאין זה לשון סלוק אלא לשון צמיחה ועלייה כמו והנה עב קטנה ככף איש עולה מים (מלכים א יח): (יח) על פי ה' יסעו. שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה תקעו והריעו ותקעו ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה' (זו בספרי) ונוסע דגל מחנה יהודה: על פי ה' יחנו. כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה' רבבות אלפי ישראל הוי אומר על

אבן עזרא

רחוקה: (יג) ובדרך לא היה. או בדרך זכן ומכה אביו ואמו: חטאו ישא. הוא בעצמו: (יד) וכי יגור אתכם גר. גם הוא יעשה פסח שני כמשפט ויש אומרים כי הטעם על פסח ראשון: (טו) וביום הקים את המשכן. החל לספור מסעי ישראל הוצרך להזכיר הענן שחנה על המשכן כי בתנותו יחנו ובנסעם יסעו: לאהל העדות. על אהל ורבים כן: (יח) על פי ה' יסעו. הטעם ידוע כי הענן בשם יניחנו ויסענו: ובהאריך

תורה

ועשה פסח ליהוה: יא בחדש השני
בארבעה עשר יום בין הערבים
יעשו אתו על־מצות ומררים
יאכלהו: יב לא־ישאירו ממנו
עד־בקר ועצם לא ישברו־בו
ככל־חקת הפסח יעשו אתו:
יג והאיש אשר־הוא טהור
ובדרך לא־היה וחדל לעשות
הפסח ונכרתה הנפש ההוא
מעמיה כי קרבן יהוה לא
הקריב במעדו חטאו ישא האיש
ההוא: יד וכי־יגור אתכם גר
ועשה פסח ליהוה כחקת הפסח
וכמשפטו כן יעשה חקה אחת
יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ:
רביעי ס טו וביום הקים את־
המשכן כסה הענן את־המשכן
לאהל העדת ובערב יהיה על־
המשכן כמראה־אש עד־בקר:
טז כן יהיה תמיד הענן יכסנו
ומראה־אש לילה: יז ולפי
העלת הענן מעל האהל
ואחרי כן יסעו בני ישראל
ובמקום אשר ישכן־שם הענן
שם יחנו בני ישראל: יח על־פי
יהוה יסעו בני ישראל ועל־פי
יהוה יחנו כל־ימי אשר ישכן
הענן על־המשכן יחנו:

תרגום אונקלוס

ויעביד פסחא קדם יי:
יא בירחא תנינא בארבעת
עסרא יומא בין שמשיא
יעבדון יתיה על פטיר
ומררין ייכלוניה: יב לא
ישארון מניה עד צפרא
וגרמא לא יתברון ביה
ככל גזירת פסחא יעבדון
יתיה: יג וגברא דהוא
דכי ובאורח לא הוה
ויתמנע למעבד פסחא
וישתיצי אנשא ההוא
מעמיה ארי קורבנא דיי
לא קריב בזמניה חוביה
יקבל גברא ההוא: יד וארי
יתגייר עמכון גיורא ויעביד
פסחא קדם יי כגזירת פסחא
וכדחזי ליה כן יעביד קימא
חד יהי לכון ולגיוריא
וליציבא דארעא: טו וביומא
דאתקם ית משכנא חפא
ענגא ית משכנא למשכנא
דסהדותא וברמשא הוי על
משכנא כחיזו אשתא עד
צפרא: טז כן הוי תדירא
עננא חפי ליה וחיזו אשתא
בליליא: יז ולפום אסתלקות
עננא מעלוי משכנא ובתר
כן נטלין בני ישראל
ובאתרא דשרי תמן עננא
תמן שרן בני ישראל:
יח על מימרא דיי נטלין
בני ישראל ועל מימרא
דיי שרן כל יומין דשרי
עננא על משכנא שרן:

מסורה

לבלתי: יאכלהו ד' וחסר וסימן נמסר בסדר בא: ובדרך ד' וסימן והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה. וילך בדרך אביו ובדרך דאחזיהו בן אחאב ב' בו. ובדרך חטאים לא עמד: חקה ב' בתורה וסי' חקה אחת יהיה לכם. הקהל חקה אחת: לאהל ה' וסימן נמסר בסדר תרומה: ובערב ד' וסימן יהיה על המשכן כמראה אש. בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תתרתי לי בקר. ומקטרי' לה' עולות: ומראה ד' קמצין נמסר בסוף סדר משפטים: העלות ב' וסימן ולפי העלות הענן. העלות תגולה מבבל:

תולדות אהרן

בחודש השני. זבחים כב: על מצות ומרורים. פסחים ל נה קטו קכ קדושין לז: לא ישאירו ממנו. פסחים נח: ועצם לא ישברו. שם פה. ככל חקת. שם לא נה יומא לא זבחים עט: והאיש אשר הוא טהור. פסחים סט צג (שם צד): וחדל לעשות. שם צג: ונכרתה הנפש. שם נא: חטאו ישא. כריתות ז: וביום הקים. שבועות טו: על פי ה' יחנו. שבת לא ערובין נה:

ספורנו

עבירה: במועדו שזו מצוה עוברת. חקה אחת יהיה לכם. פה במדבר: (יד) ולגר ולאזרח הארץ. בארץ ישראל: (יז) ואחרי כן יסעו. אחרי העלותו היו נוסעים אל אותו הצד שהיה הענן פונה: ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו. ספר זכותן של ישראל על לכתם אחריו במדבר. ראשונה שהיו חונים במקום אשר ישכן שם הענן

בעל הטורים

ועשה פסח לה' בחדש השני. לפי שהמעמדין בשנה או אייר במקום ניסן ולפי שבתשעה עשר בו ירד המן לכך עושים בו פסח יום אחד: ובדרך ב' במסרה. הכא והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה ואידך וילך בדרך אביו ובדרך אמו ובדרך ירבעם בן נבט. ואידך ובדרך חטאים לא עמד והכו ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח שעושה כדרך שעשה ירבעם שהלך בדרך חטאים שבטל הקרבנות והחטיא את ישראל. גם זה דומה לו שאינו בדרך ומבטל מעשות הפסח: וחדל ב' במסרה. הכא וחדל לעשות הפסח. ואידך וחדל לעולם. דפסח בכרת וזהו וחדל לעולם. לעולמו של יובל דהיינו חמשים שנה כדין חייבי כריתות דלא מפקי חמשים: ונכרתה הנפש ההוא. ס"ת אשה לומר לך אחד האיש ואחד האשה בכלל העונשין: וביום הקים את המשכן ז"פ כתיב בפרשה כנגד ז' מתנות: ובערב ד' במס'. ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר. ובערב תאמר מי יתן בקר. ומקטירים לה' וגו' בבקר ובערב. ובערב ההרתי לי בקר ביחזקאל שהיה מתנבא על הגלות וזהו ובערב תתרתי לי בקר כאילו בגולה האמר מי יתן בקר כההוא בקר בגאל' בו ומקטירים לה' בבקר ובערב וכמראה אש עד בקר: העלות ב'. העלות הענן עד העלות בגולה וזהו שאמרו ראוין היו שיעשו להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי משה אלא שגרם החטא: ובמקום שנים במסרה. ובמקום אשר ישכן שם הענן ובמקום גדולים אל תעמוד שלא היו נפנים לא לפניהם ולא לצדדיהם אלא לאחוריהם וזהו במקום אשר ישכן שם הענן דהיינו לפניהם או לצדדיהם אל תעמוד לעשות שם גדולים:

רמבן

השני והוא הדין והטעם לכל מי שלא עשה הראשון ואפילו במזיד שחייב לעשות השני כדברי רבותינו. ולא הזכיר הכתוב אלא לומר שיעשו השני ברשות ולמנוע הטמא מלעשות הראשון אבל מי שהיה בדרך פטור מן הראשון ועושה השני ואם רצה לבאת בראשון ונזה ושחטו עליו הורשה דקיימא לן מיחם הוא דחם רחמנא עילויה ואי עביד תבא עליו ברכה. ויתכן שלכך הזכיר הכתוב רחוקה כי בדרך הקרובה בידו לעשות השני או הראשון שישחטו ויזרקו עליו ויבא ויאכל לערב:

(יד) וטעם כי יגור אתך גר לצוות הגרים בפסח זה של מדבר כאשר יצוה בו לישראל ויתכן כי מה שאמר בסדר בא אל פרעה וכי יגור אתך גר ועשה פסח הוא על פסח מצרים כי הפרשה ההיא על פסח מצרים כאמרה כאשר פירשתי שם והיה במשמע כי הגרים היוצאים ממצרים ערב רב יעשו פסח שאף הם היו באותו הנס אבל המתגיירים אחרי כן במדבר או בא"י לא יתחייבו בפסח שלא היו הם או אבותיהם בכלל ואותנו הוציא משם לפיכך הוצרך בכאן לחייבם בפסח דורות במדבר ובארץ:

(טו) וביום הקים את המשכן. עתה יחזור לספר בעניני הנסיעה והחנות שנצטוו בה כגון החצוצרות שנצטוה בהן עכשיו להיותן למקרא העדה ולמסע את המחנות. וטעם כסה הענן את המשכן לאהל העדות להגיד שלא היה הענן מכסה אלא אהל העדות לא חצר המשכן:

וטעם

יט ובהאריך הענן על־המשכן
ימים רבים ושמרו בני־ישראל
את־משמרת יהוה ולא יסעו:
כ ויש אשר יהיה הענן ימים
מספר על־המשכן על־פי יהוה
יחנו ועל־פי יהוה יסעו: כא ויש
אשר יהיה הענן מערב עד־בקר
ונעלה הענן בבקר ונסעו או
יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו:
כב או־ימים או־חדש או־ימים
בהאריך הענן על־המשכן
לשכן עליו יחנו בני־ישראל
ולא יסעו ובהעלתו יסעו:
כג על־פי יהוה יחנו ועל־פי יהוה
יסעו את־משמרת יהוה שמרו
על־פי יהוה ביד־משה: פ
י א וידבר יהוה אל־משה
לאמר: ב עשה לך שתי
חצוצרת כסף מקשה תעשה אתם
והיו לך למקרא העדה ולמסע
את־המחנות: ג ותקעו בהן ונועדו
אליך כל־העדה אל־פתח אהל
מועד: ד ואם־באחת יתקעו
ונועדו אליך הנשיאים ראשי
אלפי ישראל: ה ותקעתם
תרועה ונסעו המחנות החנים

יט ובאורכות עננא על
משכנא יומין סגיאין ונטרין
בני ישראל ית מטרת
מימרא דיי ולא נטלין:
כ ואית דהוי עננא יומין
דמנין על משכנא על
מימרא דיי שרן ועל מימרא
דיי נטלין: כא ואית דהוי
עננא מרמשא ועד צפרא
ומסתלק עננא בצפרא
ונטלין או ימם ולילי
ומסתלק עננא ונטלין:
כב או תרין יומין או ירחא
או עדן בעדן באורכות עננא
על משכנא למשרי עלוהי
שרן בני ישראל ולא נטלין
ובאסתלקותיה נטלין:
כג על מימרא דיי שרן ועל
מימרא דיי נטלין ית מטרת
מימרא דיי נטרין על
מימרא דיי בידא דמשה:
א ומליל יי עם משה למימר:
ב עביד לך תרתין חצוצרן
דכסף נגיד תעביד יתהון
ויהוין לך לערעא כנשתא
ולאטלא ית משריתא:
ג ויתקעון בהון ויזדמנון
לותך כל כנשתא לתרע
משכן זמנא: ד ואם בחדא
יתקעון ויזדמנון לותך
רברביא רישי אלפיא
דישראל: ה ותתקעון יבבא
ויטלון משריתא דשרן

אבן עזרא

(יט) ובהאריך. ואם היה מאריך והנה דרך כלל ואחר כן אמר ימים מספר יסעו או יחנו על פי ה': (כא) או יומם ולילה. הנה פעמים יסעו בלילה ויש אומרים כי פירושו יומם ולילה כמשמעו והוא הנכון בעיני והעד או יומם: (כב) או ימים. שנה תמימה: (כג) על פי ה' יחנו באחרונה כל ימי שבתם במדבר: (ב) חצוצרת. שם הפועל בחסרון הלד"י בקריאה ואם הוא כתיב: למקרא. שם הפועל וכן ולמסע או הוא שם והטעם לעת מקרא ולעת מסע והראשון נכון בעיני: (ג) ותקעו בהן. התוקעים כמו ויאמר ליוסף אשר ילדה אותה ללוי והנה הטעם אם יתקעו בשתיהן יתחברו הנשיאים והעדה: (ד) ואם באחת יתקעו. פי' בחצוצרה אחת יבואו הנשיאים לבדם ואם היתה תרועה יסע דגל מחנה יהודה אע"פ שהענן על המשכן ולפי דעת רבים שענן אחר הוא הנוסע לפניהם: (ה) ונסעו המחנות. כי הם שלש

רשי

על פי ה' וביד משה: (כ) ויש. כלומר ופעמים: ימים מספר. ימים מועטים: (כב) או ימים. שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה): (ב) עשה לך. שיהיו תוקעין לפניך כמלך ויהי בישורון מלך: עשה לך. אתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר: למקרא העדה. כשתרצה לדבר עם סנהדרין ושאר העם ותקראם ליאסף אליך תקראם על ידי חצוצרות: ולמסע את המחנות. בשעת סלוק המסעות תתקעו בהם לסימן נמצאת אתה אומר על פי שלשה היו נוסעים על פי הקב"ה ועל פי משה ועל פי החצוצרות: מקשה מן העשת. מעשה הקשת קורנס: (ג) ותקעו בהן. בשתיהן והוא סימן מקרא העדה ונועדו אליך פתח אהל מועד: ואם באחת יתקעו. הוא סימן למקרא הנשיאים ונועדו אליך הנשיאים ואף הן יעידתן אל פתח אהל מועד. ומגזרה שוה הוא בא (בספרי): (ה) ותקעתם תרועה. סימן למסע המחנות תקיעה תרועה ותקיעה. כך הוא נדרש בספרי

יט ל' וחד כבהאריך
כ ו' ר"פ
כב ס' ג' מ"ל וב' חסר. ל' ואחד וכבהאריך
ל'
יסעו ס' קמצין
ס'
ד'
ל' כ"כ חסר ו' תניין
ל'. ל' וחד קום לך למסע
כל אורייתא מ"ל במ"ג.
כול' מ"ל
ל'
ל' מ"ל דמ"ל בתורס
כל אורייתא מ"ל במ"ג

ויש ו' ר"פ וסי' ויש אשר יהיה ימים. ויש אשר יהיה הענן מערב. ויש תקות לאחריתך. ויש אשר אמרים בנינו. ויש אשר אמרים שרותינו. ויש אשר אמרים לוינו כסף: יומים ה' ג' מלאים וב' חסר וסימן לחם יומים. אך אם יום או יומים. לא יום אחד תאכלון ולא. או ימים או חודש. יחינו מימים ב' בתרא חסר: שמרו ה' קמצין וסימן את משמרת ה' שמרו על מאסם את תורת ה'. ואת תורתי לא שמרו. ראיתי בוגדים ואתקוטטה. ואי' אכל בערים ושמרו: עשה לך ז' וסימן תבת עצי גפר. חצוצרת כסף. שרף. חרבות צורים. כלי גולה. אשר תמצא ידך: חצצרת ג' חסרים דחסר וסי' וכי תבאו. ודבתריה. תקעו שופר. עשה לך חצוצרת כתיב חסר וי"ו בתרא ושארא הצצרות

בעל הטורים

ביד משה. וסמך ליה עשה לך שתי חצוצרת כסף שלא היו אלא בידו פי' ברשותו שכחייו נגנזו: לך שתי. אותיות שלך שמשלו עשאם: שתי חצוצרת. כנגד אברהם ויעקב שעשו מלחמה באומות ונלחמו: כסף ולא זהב שלא להזכיר קול העם ברעה:

תולדות אהרן עשה לך. יומא ג ר"ה כז מנחות כה עקידה ש' פז (יומא מג): כסף. מנחות שם: והיו לך. שם: ותקעתם תרועה. כתב השנה לד ערכין י:

ספורנו

הפסק אף על פי שהיה מקום תהו ילל ישימון: (יט) ושמרו בני ישראל את משמרת ה'. ספר שנית שהיו ממתינים את המתנתו זמן ארוך אף על פי שהיה המקום רע מאד: ולא יסעו. לתור להם מקום לחנותם טוב ממנו. (כ) ויש אשר יהיה הענן ימים מספר. ספר שלישית שלפעמים היתה חניתם במקום נאות להם ולמקניהם ושם היה שוכן הענן ימים מספר מכל מקום: על פי ה' יחנו. לא מאהבת אותו המקום: ועל פי ה' יסעו. אף על פי שהיו נוסעים מאותו המקום הטוב: (כא) ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר. ספר רביעית שהיתה חניית הענן לפעמים זמן בלתי מסודר באופן שהיה לילה בלבד שהוא זמן בלתי מוכן ומספיק לצרכי חנייה ולצרכי המסע אמנם עם זה ספר שלא היתה תחלת שום מסע בלילה: (כב) או יומים או חדש או ימים. ספר חמישית שבקצת אלה הזמנים לא היה להם פנאי לסדר עניניהם ועניני מקניהם ובקצתם כבר הכינו וסדרו וכמו רגע היו מסתלקין תיכף והורסים כל הכנותיהם: (כג) על פי ה' יחנו. גם בזמן הקצר בלתי השגת סדור עניניהם: ועל פי ה' יסעו. בהעלות הענן גם אחר הזמן הארוך שכבר סדרו שם כל עניניהם:

י (ב) עשה לך שתי חצוצרת כסף. בהיות הכונה עתה לנסוע להכניסם לארץ מיד צוה בחצוצרות לתרועת מלך גם בנסוע המשכן ובנסוע המקדש ובצאתם להלחם כאמרו וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות: והיו לך למקרא העדה. מפני שהיה מקרא העדה והנשיאים אל פתח אהל מועד לפני ה' ראוי שתהיה קריאתם בחצוצרות לכבוד המלך: (ה) ותקעתם תרועה ונסעו המחנות:

רמבן

(יט) וטעם ובהאריך הענן. לומר כי אם יאריך הענן על המשכן ימים רבים והמקום ההוא איננו טוב בעיניהם והיו חפצים ומתאוים מאד לנסוע מן המקום אעפ"כ לא יעברו על רצון השם וזה טעם ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו כי מיראת השם ומשמרם משמרת מצותו לא יסעו וכן אם יהיה הענן ימים מספר כשנים או שלשה ימים והיו העם יגעים מאד וענה בדרך כחם יעשו רצון השם ללכת אחרי הענן וספר עוד כי יש שלא יעמדו רק לילה אחד ויסעו בבקר אע"פ שהוא טורח גדול להם ולפעמים יעמוד הענן יומם ולילה כי הלכו כל הלילה ובאו במקום ההוא בבקר וינוח הענן שם כל היום ההוא וכל הלילה ונעלה בבקר השני ונסעו והוא טורח גדול. מן הראשון כי היו העם סבורים שיעמדו שם ופרקו העגלות והניחו משאם כמנהג הבאים מן הדרך ובהעלות הענן יחזרו לטעון ולא יוכלו לעשות להם תקון לדרך יום או יומים ויסעו בלילה. ויתכן שאירע להם במסעות שעשו כמסופר בכאן ולא בענין אשר כי

רשי

בספרי מן המקראות היתרים (ר"ה ל"ד): (ז) ובהקהיל את הקהל וגו'. לפי שהוא אומר והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות מה מקרא העדה תוקע בב' כהנים ובשתיהן שנא' ותקעו בהן וגו' אף מסע המחנות בשתיהן. יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע ותעתה אין חילוק בין מקרא העדה למסע המחנות ת"ל ובהקהיל את הקהל וגו' לימד שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין לנשיאים, הרי סימן לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת וזו וזו אין בהם תרועה ומסע המחנות בשתים על ידי תרועה ותקיעה: (ח) ובני אהרן. תקעו במקראות ובמסעות הללו: (י) על עלתיכם. בקרבן צבור הכתוב מדבר (ספרי ערכין י"א): אני ה' אלהיכם. מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנאמר כאן ותקעתם לזכרון אני ה' אלהיכם זו מלכיות: (יא) בחדש השני. נמצאת אתה אומר שנים עשר חדש חסר י' ימים עשו בחורב שהרי בר"ח סיון חנו שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה: (יב) למסעיהם. כמשפט המפורש למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון: במדבר פארן. קברות התאוה במדבר פארן היה ושם חנו במסע זה:

וכו'

אבן עזרא

שלש: (ו) תרועה שנית. שיסע דגל ראובן ולא יתקעו עוד כי הקהתים ועמם הכהנים התוקעים נוסעים קודם דגל אפרים: תרועה יתקעו. הכהנים למסעיהם כי אחר דגל ראובן ניסעים: (ח) והיו לכם לחקת עולם. כי המחנות נוסעים להלחם הלא תראה דברי משה בנסוע הארון והנה פי' זאת החוקה שתעשו כן שיריעו הכהנים בחצוצרות בלכתם למלחמה להלחם אל ארץ אויביהם וכן כי יבא אויב בארצכם ותבואו למלחמה עמו: (ט) ונזכרתם. כי עשיתם מה שצוה לכם השם הנכבד גם התרועה זכר לנפשות לצעוק לשם: (י) וביום שמחתכם ובמועדיכם. שבכתם מארץ אויב או נלחתם האויב הבא עליכם וקבעתם יום שמחה כימי פורים ושבעת ימי חזקי"ה (ס"א חנוכה) שמחה רק המעתיקים פירשו וביום שמחתכם שבת והתקיעה שישמעו ישראל וידעו כי העולות יקריבו ויכונו לבם לשם: (יא) בעשרים בחדש. זה היום היה תחלת נסוע הדגלים והנה עמדו בסיני קרוב משנה: (יב) למסעיהם כראוי שיסעו: וישכן הענן במדבר פארן. עוד אפרשנו וכן ויסעו בראשונה:

וכו'

תורה

קדמה: ו ותקעתם תרועה
שנית ונסעו המחנות החנים
תימנה תרועה יתקעו
למסעיהם: ז ובהקהיל את־
הקהל תתקעו ולא תריעו:
ח ובני אהרן הכהנים יתקעו
בחצצרות והיו לכם לחקת
עולם לדרתיכם: ט וכי־תבאו
מלחמה בארצכם על־הצר
הצרר אתכם והרעתם בחצצרת
ונזכרתם לפני יהוה אלהיכם
ונושעתם מאיביכם: י וביום
שמחתכם ובמועדיכם ובראשי
חדשכם ותקעתם בחצצרת על
עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו
לכם לזכרון לפני אלהיכם אני
יהוה אלהיכם: פ חמישי
יא ויהי בשנה השנית בחדש
השני בעשרים בחדש נעלה
הענן מעל משכן העדת:
יב ויסעו בני־ישראל למסעיהם
ממדבר סיני וישכן הענן
במדבר פארן: יג ויסעו
בראשנה על־פי יהוה ביד־
משה: יד ויסע דגל מחנה בני

אונקלוס

קידומא: ו ותתקעון יבבא
תנינות ויטלון משריתא
דשרן דרומא יבבא יתקעון
למטלניהון: ז ובמכנש ית
קהלא תתקעון ולא תיבבון:
ח ובני אהרן כהניא יתקעון
בחצוצרתא ויהון לכון
לקים עלם לדריכון: ט וארי
תיעלון לאגחא קרבא
בארעכון על מעיקי דמעיקין
לכון ותיבבון בחצוצרתא
ויעול דוכרנכון לטבא קדם
יי אלהכון ותתפרקון
מבעלי דבביכון: י וביום
חדותכון ובמועדיכון
ובישי ירחיכון ותתקעון
בחצוצרתא על עלותכון
ועל נכסת קודשיכון ויהון
לכון לדוכרנא קדם אלהכון
אנא יי אלהכון: יא והוה
בשתא תניתא בירחא
תנינא בעסרין לירחא
אסתלק ענגא מעלוי
משכנא דסהדותא:
יב ונטלו בני ישראל
למטלניהון ממדברא דסיני
ושרא ענגא במדברא
דפארן: יג ונטלו בקדמיתא
על מימרא דיי בידא דמשה:
יד ונטל טיקס משרית בני

כל אורי' ת"ל כמ"ג · ל' · ל' ומ"ל · ל' · ב' ר"פ · ל' וב' קמץ · ב' חסר · ל' ומ"ל · ל' ומ"ל · ל' חסר · פ' כ"ח סופי פסוק · ב' פ' ד' חסר · כ"ג פ

מסורה

כתיב חסר וי"ו קדמאה: הצר ג' ב' קמצים וא' פתח וסי' וכי תבואו מלחמה. אחרי שרוף המלך. וליוצא ולבא אין שלום. כי אין הצר שוה. אנ"ך קדמ' פתח (ע' מנ' שלמ'): חלופי דספר במדבר. נתונם נתונם המה לו. בהעלתך כי נתנים נתנים המה לי וסי' וי"ו לוי"ו ויו"ד ליו"ד: דגל מחנה ראובן תימנה לצבאתם אפרים לצבאותם ימה. דן צפנה לצבאתם. וצבאו ופקדיו יששכר זבולן ראובן. הגרשני יחנו ימה: הקהתים יחנו תימנה מררי יחנו צפנה. ונתנו עליו ר"פ ושמו בדיו. ופרשו ועל מזב' הזהב. ושמו את בדיו בני קהת כל בא לצבא לעשות מלאכה באהל מועד. בני מררי כל הבא לצבא לעבד את עבדת אוהל מועד. בני גרשון כל הבא לצבא צבא לעבד באהל מועד מבן שלשים בתר' ר"פ כל הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד. ושארא לצבא לעבד' באהל מועד. ויפקד משה בני הקהתי אלפים שבע מאות וחמשים בני גרשון אלפים ושש מאות ושלשים. בני מררי שלשת אלפים ומאתים. ויפקד. ופקודי בני גרשון. כל הפקודים. ולבית אבותם. והעמיד הכהן את האשה את מנחת הזכרון. מיד האשה את מנחת הקנאות קדמא מנחות הקנאות הוא תניינא מנחת קנאות היא. וסי' הלא הוא אמר לי אחתי היא. ויביאו את קרבנם לפני המשכן. ויקריבו הנשיאים לפני המזבח. וסי' אשר על המשכן ועל המזבח: והעמדת את אהרן תנופה לפני ה' ושארא תנופה לפני ה'. ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים ותניינא דפסוק ללוים. ואחרי כן באו הלוים. לעבד. על הלוים. וידבר את הפסח בארבעה עשר. יהושע ויעשו את הפסח בארבעה עשר בראשון. ונסע אהל מועד דגל מחנה ראובן. ושארא דגל מחנה בני פלוני. אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ויאסף שבעים איש מזקני העם. ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו. ותנח עליהם הרוח ויתנבאו במחנה. ואביה ירק ירק בפניה. ואחר תאסף. נקם נקמת בני. אחר תאסף אל עמיך:

בעל הטורים

לדרתיכם וכי תבאו מלחמה. רמז למלחמה גוג בעתידה שתבוא לימות משיחנו: תבאו מלחמה. בגי' מלחמת גוג: תבאו. אותיות אבות בזכות האבות עומד במלחמה: והרעתם בחצצרת. ע"ב רועה ההרועה האורן הרועם בשבט ברזל: שמחתכם. בגי' גם ביום השבת: במועדיכם. מלא וי"ו כנגד שבת עצרת. ר"ה. יה"כ. סכות. שמ"ע: ויסע דגל מחנה בני יהודה. בכולם כתיב ונסע וביהודה כתיב ויסע חסר מ' שכל ארבעים שנה שהיו במדבר היו עננותיו בארון כאלו לא נסע:

תולדות אהרן

ותקעתם תרועה שנית. סוכה נג ר"ה לד (ר"ה נא): תרועה יתקעו. סכה שם ערכין י: ובהקהיל. סכה שם ר"ה לד ערכין י (שם נה): ובני אהרן. סכה שם (יומא לא מגלה עג): בארצכם. זוסר ויקהל: ונזכרתם הדביכם. שם נה: והקעתם. שם נד ר"ה כה זבחים נה ערכין ג יג: והיו לכם לזכרון. ר"ה לג: אני ה'. ר"ה שם: ויהי בשנה השנית. שם ג תענית כט (תענית כח): במדבר פארן. שבת פט:

רמבן

כי עמד הענן מערב ועד בקר ויומם ולילה ויומים וחדש ושנה ולכך הזכיר הכתוב אלו השעורין בפרטן ועמד שנים רבות כאשר הזכיר תחלה כגון בקדש שאמר ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם:

(ו) **ונסעו** המחנות החנים תימנה. פי' הכתוב כי שתי תרועות הראשונה למסע מחנות המזרח והשנית למסע מחנות הדרום. ואמר תרועה יתקעו למסעיהם שיתקעו כן לכל מסעיהם לומר שיתקעו תרועה שלישית למסע המחנות החונים ימה ורביעית למסע החונים צפונה כי לכל דגל מסע בפני עצמו כאשר יפרש ונסע דגל מחנה בני אפרים ונסע דגל מחנה בני דן וכך היה שנויה בברייתא של מלאכת המשכן אבל בספרי שנו אי כשם שתוקע במזרח ולדרום כך תוקע למערב ולצפון ת"ל תרועה יתקעו למסעיהם תקיעה אחת לשתיהן ויש אומרים שלש לכל רוח ורוח ע"כ וכן הוא פשוטו של מקרא באמת שיתקעו לכל רוח כמו שפירשתי:

תרועה יתקעו למסעיהם. כבר פירשתי בסדר אמור אל הכהנים כי התרועה רמז למדת הדין כי כן כתוב במסעות על פי ה' ביד משה והיא המנהגת

ספורנו

החונים קדמה. כי עמהם היו נוסעים נושאי המשכן: (ו) ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים תימנה. כי עמהם היו נושאים נושאי המקדש: תרועה יתקעו למסעיהם. שיש במסעם תקיעה ותרועה. וזה כי התרועה בשביל נסיעת המקדש והתקיעה עמה בשביל מסעיהם שיקבצו יחד כמו שהיה מקרא העדה והנשיאים בתקיעה בלתי תרועה: (יא) בחדש השני בעשרים בחדש. אחר שעשו הטמאים פסח שני בי"ד בחדש נעשו החצוצרות ובהם נועדו העדה והנשיאים למשה והודיעם סדר מסעם על ידי חצוצרות וסדר החצוצרות במקדש ובמלחמה ובכן נעלה הענן

אבן עזרא

(יז) והורד. הלוים יורידוהו: (כא) נשאי המקדש. הוא הארון: והקימו. הגרשונים והמרריים את המשכן עד בא הקהתים ויכניסו הכהנים מיד הארון אל מקומו: (כה) מאסף. לפי הדגלים כי נפתלי הוא באחרונה: (כח) אלה מסעי בני ישראל. הטעם כך נסעו תמיד כל ימי המדבר. מצאנו שצפורה היא בת רעואל כי כן כתיב ויתן את צפורה בתו ועוד להשקות צאן אביהן אל רעואל אביהן והנה חובב הוא בן רעואל והנה הוא אחי צפורה ולפי שקול הדעת שהוא יתרו בעבור חנותו במדבר ואמר על דבר יתרו כאשר בא אל המדבר אשר הוא חונה שם ואם יטעון טוען כי הכתוב אמר על יתרו חותן משה יש להשיב כי דרך המקרא לקרוא אבי הנערה ואחיה חותן והעד לחובב בן רעואל המדיני חותן משה וכבר נתברר שחובב אחי צפורה וקראו חותן משה ואם אמר

רשי

(יז) והורד המשכן. כיון שנוסע דגל יהודה נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנא' ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה (במדבר ד') ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו בעגלות. והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדים מכוסים ונתונים על המוטות עד שנסע דגל ראובן ואחר כך ונסעו הקהתים: (כא) נשאי המקדש. נושאי הדברים המקודשים: והקימו את המשכן. בני גרשון ובני מררי שהיו קודמין להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן. וסימן החנייה נראה בדגל בני יהודה והם חונים. ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים והיו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש וכשבאין בני קהת מוצאין אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והמנורה והשלחן והמזבחות. וזהו משמעות המקרא: והקימו. מקימי המשכן אותו עד טרם בואם של בני קהת: (כה) מאסף לכל המחנות. לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו. אתיא כמאן דאמר כתיבה היו מהלכין ומפיק לה מכאשר יחנו כן יסעו (במדבר ב) ואיכא דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות (בתלמוד ירושלמי): (כח) אלה מסעי. זה סדר מסעיהם: ויסעו. ביום הזה נסעו

יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְצִבְאֹתָם וְעַל־
צְבָאוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃
טו וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי יִשָּׂשכָר
נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ טז וְעַל־צְבָא
מַטֵּה בְּנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃
יז וְהוּרַד הַמִּשְׁכָּן וְנָסְעוּ בְנֵי־
גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי נֹשְׂאֵי הַמִּשְׁכָּן׃
יח וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן
לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִיצוּר בֶּן־
שְׁדֵיאוּר׃ יט וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃
כ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְנֵי־גָד אֶלְיָסָף
בֶּן־דְּעוּאֵל׃ כא וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים
נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת־
הַמִּשְׁכָּן עַד־בֹּאָם׃ כב וְנָסַע דֶּגֶל
מַחֲנֵה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם
וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִישָׁמָע בֶּן־
עַמִּיהוּד׃ כג וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי
מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
כד וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן
אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעוֹנִי׃ כה וְנָסַע דֶּגֶל
מַחֲנֵה בְנֵי־דָן מְאַסֵּף לְכָל־הַמַּחֲנֹת
לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֲחִיעֶזֶר
בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ כו וְעַל־צְבָא מַטֵּה
בְּנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃
כז וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי נַפְתָּלִי
אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ כח אֵלֶּה מַסְעֵי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְצִבְאֹתָם וַיִּסָּעוּ׃

ד' כענין יהודה ראובן אפרים: דן וכם ראשי דגלים ובחד טעם וסימן אדיר במרום. ל' בטעם ז"ג ושאר' ועל צבא ז"ק ומנהון ד' בענין זא"ב סמ"ן (עי' מ"ס) ב' גאון אשור יז ל' ושארא דגל מחנה בני י"ת בתורה ל' בטעם ג"ט ב סימן גד טפחא קדמא נשאי המשכן תנינא נשאי המקדש י"ת בתורה ל' מ"ל ד'. ג' תס: ב' חד ר"פ וחד ס"פ

יְהוּדָה בְּקַדְמֵיתָא לְחֵילֵיהוֹן
וְעַל חֵילֵיהּ נַחְשׁוֹן בַּר
עַמִּינָדָב׃ טו וְעַל חֵילָא
דְשִׁבְטָא דִבְנֵי יִשָּׂשכָר
נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר׃ טז וְעַל
חֵילָא דְשִׁבְטָא דִבְנֵי זְבוּלֻן
אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן׃ יז וּמִתְפָּרַק
מַשְׁכְּנָא וְנָטְלִין בְּנֵי גֵרְשׁוֹן
וּבְנֵי מְרָרִי נָטְלֵי מַשְׁכְּנָא׃
יח וְנָטַל טֵיקַס מַשְׁרִית
רְאוּבֵן לְחֵילֵיהוֹן וְעַל חֵילֵיהּ
אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר׃ יט וְעַל
חֵילָא דְשִׁבְטָא דִבְנֵי שִׁמְעוֹן
שְׁלֻמִיאֵל בַּר צוּרִישַׁדָּי׃
כ וְעַל חֵילָא דְשִׁבְטָא דִבְנֵי
גָד אֶלְיָסָף בַּר דְעוּאֵל׃
כא וְנָטְלִין בְּנֵי קְהָת נָטְלֵי
מַקְדְּשָׁא וּמְקִימִין יָת מַשְׁכְּנָא
עַד מֵיתֵיהוֹן׃ כב וְנָטֵיל
טֵיקַס מַשְׁרִית בְּנֵי אֶפְרַיִם
לְחֵילֵיהוֹן וְעַל חֵילֵיהּ
אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃
כג וְעַל חֵילָא דְשִׁבְטָא דִבְנֵי
מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר
פְּדָהצוּר׃ כד וְעַל חֵילָא
דְשִׁבְטָא דִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
בַּר גִדְעוֹנִי׃ כה וְנָטֵיל טֵיקַס
מַשְׁרִית בְּנֵי דָן מְכַנֵּשׁ לְכָל
מַשְׁרִיתָא לְחֵילֵיהוֹן וְעַל
חֵילֵיהּ אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃
כו וְעַל חֵילָא דְשִׁבְטָא דִבְנֵי
אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן׃
כז וְעַל חֵילָא דְשִׁבְטָא דִבְנֵי
נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן׃
כח אִלֵּין מַטְלָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל

תולדות אהרן ונסעו הקהתים. ערו ין כ שבועות
מי מנחות לח (ערובין כב: מאסף לגל. שם שם):

בעל הטורים

מאסף ד' במסרה. מאסף לכל המחנות ואין איש מאסף אותו הביתה בפלגש בגבעה ואידך וכעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף. שבט דן על שהיה עמהם הפסל ע"כ אין איש מאסף שהענן היה פולט אותם ועמלק הרג בהם ונפלו כעמיר מאחרי הקוצר ואין מאסף: ויסעו ב' במסרה. ויסעו ויהי חתת אלהים. לגבלתם ויסעו לומר מה שם היה חתת אלהים על כל סביבותיהם אף כאן. ד"א ויסעו דהתם ראש פסוק ויסעו דהכא סוף פסוק דהתם לפי שיעקב ביער עבודת כוכבים מתוכם לפיכך נסעו ביד רמה והכי"ה לפניהם אבל בני דן שהיה עמהם עבודת כוכבים נסעו לאחור ולא לפנים שהיה הענן פולט אותם ועמלק היה הורג בהם:

רמבן

(יד) ועל צבאו נחשון בן עמינדב. לא ידעתי למה יזכיר בכאן שם נשיאי הדגלים שכבר הזכיר זה ואם תאמר לרמוז כי היו קיים כבר נרמז זה בפרשת הדגלים כי מיום המנין ועד עת המסע לא מת אחד מן הפקודים אולי בא הכתוב לומר שגם בלכתם בדרך ילך הנשיא בראש צבאו שיעשו מנותו וישכון כמלך בגדוד ולא ילכו כצאן אשר אין להם רועה ולא שימנו להם אחר לזה כאשר יעשו משוח מלחמה:

(יז) והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי. משמעות הכתובים בענין הזה כי אחרי נסוע דגל יהודה יתחילו בפרוק המשכן ותחלת פירוקו שיבא אהרן ובניו והורידו את פרכת המסך וזהו שנאמר ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו ונומר כלומר בנסוע המחנה הראשון וכאשר ישלימו לנסוע

התנצחת במלחמה וכתוב וכי תבאו מלחמה בארצכם והרעותם ועל כן אמר משה ויגוסו משנאיך מפניך וכבר פירשתי סוד הפנים בעשרת הדברות. וכן תראו כי חומת יריחו נפלה בתרועה דכתיב עד יום אמרי לכם הריעו והרעותם. וכתיב ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה. ולכך היתה חרם ובהקהיל את הקהל ראוים לתקיעה. כי הפשוטה רמז למדת רחמים כי ימינו פשוטה לקבל שבים על כן יאמרו ובנחה שובה ה' רבבות אלפי ישראל וכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם כי המלחמה לתרועה והמועדים והשמחה לרחמים ורבותינו העתיקו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע שלא יקלן בנטיעות בראש השנה ויום הכפורים ועל הקרבן אבל הכוונה זו לתקיעה וזו לתרועה והמשכיל יבין:

ם כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב בֶּן־רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה נֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם לְכָה אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי־יְהוָה דִּבֶּר־טוֹב עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ל וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם־אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ׃ לא וַיֹּאמֶר אַל־נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ כִּי עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם׃ לב וְהָיָה כִּי־תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב יְהוָה עִמָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ׃ לג וַיִּסְעוּ מֵהַר יְהוָה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים

ל׳ כמסרא · ל׳ ותאר · ל׳ על המלך · ל׳ ושארא כי אל ארצי · ל׳ וחסר · ל׳ · כ״ו ז״ך סימן (ע׳ מ״ח)

לְחֵילֵיהוֹן וּנְטָלוּ׃ כט וַאֲמַר מֹשֶׁה לְחוֹבָב בַּר רְעוּאֵל מִדְיָנָאָה חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה נָטְלִין אֲנַחְנָא לְאַתְרָא דַאֲמַר יְיָ יָתֵיהּ אֶתֵּן לְכוֹן אִיתָא עִמָּנָא וְנוֹטֵיב לָךְ אֲרֵי יְיָ מַלֵּיל לְאֵיתָאָה טָבָא עַל יִשְׂרָאֵל׃ ל וַאֲמַר לֵיהּ לָא אֵיזִיל אֱלָהֵן לְאַרְעִי וּלְיַלָּדוּתִי אֵיזִיל׃ לא וַאֲמַר לָא כְעַן תִּשְׁבּוֹק יָתָנָא אֲרֵי עַל כֵּן יְדַעְתְּ כַּד הֲוֵינָא שָׁרַן בְּמַדְבְּרָא וּגְבוּרָן דְאִתְעֲבִידָא לָנָא חֲזֵיתָא בְעֵינָךְ׃ לב וִיהֵי אֲרֵי תֵיזֵל עִמָּנָא וִיהֵי טָבָא הַהוּא דְיוֹטֵיב יְיָ עִמָּנָא וְנוֹטֵיב לָךְ׃ לג וּנְטַלוּ מִטּוּרָא דְאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין וַאֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ נָטֵל קֳדָמֵיהוֹן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין לְאַתְקָנָא

דבר טוב על ב׳ וסי׳ על ישראל. על המלך: לעינים א״ב מן חד חד סלרע למ״ד בריש תיבותא וסימן במסרה רבתא: וארון ברית ה׳ ב׳ וסימן נסע לפניהם. לא משו

תולדות אהרן ויסעו מהר ד׳. סנה קוו תענית כט (תענית סח):

רשי

נסעו: (כט) חובב. הוא יתרו כמו שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטים ד) ומה תלמוד לומר ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב׳) מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. ושמות הרבה היו לו יתרו על שם שייתר פרשה אחת בתורה חובב על שחיבב את התורה וכו׳ (ספרי): נוסעים אנחנו אל המקום. מיד עד שלשה ימים אנו נכנסין לארץ. שבמסע זה הראשון נסעו על מנת כן ליכנס לארץ מיד אלא שחטאו במתאוננים. ומפני מה שתף משה עצמו עמהם שעדיין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס (ספרי): (ל) כי אם אל ארצי ואל מולדתי. אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי (ספרי): (לא) אל נא תעזב. אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה סבור היה שיש לגרים חלק בארץ עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו: כי על כן ידעת חנתנו במדבר. כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חניתנו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו: כי על כן. כמו על אשר. וכן כי על כן לא נתתיה (בראשית ל״ח) כי על כן באו (שם י״ט) כי על כן ראיתי פניך (שם ל״ג): והיית לנו לעינים. לשון עבר הוא כתרגומו. ד״א לשון עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו ד״א שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנא׳ ואהבתם את הגר (דברים י׳): (לב) והיה הטוב ההוא. מה טובה הטיבו לו אמרו רבותינו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו ת״ק אמה על ת״ק אמה והניחוהו מלחלוק אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנה ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב (שנאמר ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו׳): (לג) דרך שלשת ימים. מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה הקדוש ברוך הוא חפץ להכניסן לארץ מיד: וארון ברית ה׳ נסע לפניהם דרך שלשת ימים. זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחין ומקדים לפניהם

אבן עזרא

אמר אין חותן משה דבק עם חובב רק עם רעואל התשובה מבני חובב חותן משה ורבים אמרו שחובב הוא יתרו והוא אבי צפורה ורעואל היה זקנה ואמר הכתוב אל רעואל אביהן כאשר אמר יעקב אלהי אבי אברהם ואמר הכתוב כתו כאשר אמר על בלשצר שהוא בן נבוכדנצר והוא בן בנו וחכמינו אמרו שבעה שמות היו לו ליתרו ושבעים פנים לתורה: (ל) אל ארצי. שאדור שם היום ושם נולדתי: (לא) אל נא. כמו עתה וכן כל נא שבמקרא והוא הפוך בלשון ישמעאל: כי על כן ידעת. כמו כי על כן לא נתתיה לשלה והטעם הואיל וידעת חנותנו שידעת המקום שחנינו שם לכה אתנו: והיית לנו לעינים. להראות הדרך ורבים אומרים כי והיית לשון עבר רמז על העצה שנתן למשה שהראה לו מה שלא ידע וזה טעם לעינים. וטעם ויאמר אל נא. וכבר אמר לו כך ולא הועיל לפי דעתי שהמסע הראשון לבדו לא היה כשאר המסעות והפסוק שאמר ונסעו הקהתים אחר נסוע שני הדגלים בכל המסעים חוץ מזה כי הארון היה נוסע לפניהם וזה היה שלשת ימים בלבד וזה טעם דרך שלשת ימים וכמוהו וילכו שלשת ימים במדבר איתם אין פירושו שהלכו ביום אחד מהלך שלשה ימים ויש אומרים שהלכו מהלך שלשה ימים ביום אחד ויש אומרים שהלכו מהלך שלשה ימים כנגד המסעים שנסעו בנאתם ממצרים והארון היה רחוק מהם דרך שלשת ימים וזה

בעל הטורים והיה הטוב ההוא. ס׳ פעמים טובה כתיב כאן כנגד ס׳ מאות אמה דושנה של יריחו שנתנו לבניו. טוב. הטוב. ייטיב. והטבנו. בגי׳ ביריחו: בנסעם ב׳ במסרה. בנסעם מן המחנה בנסעם מקדם שם לכהן מגדו לא כאן נשי מגדו

רמבן

לכסות הארון וכל כלי הקודש של משא בני קהת יורידו הלוים המשכן כולו ויטענו על העגלות ויסעו בני גרשון ובני מררי אחרי דגל יהודה והארון וכלי הקודש עומדים מכוסים ונתונים על המוטות עד שנסע דגל ראובן ויהיה פי׳ ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות שיסע אהל מועד וכל מחנה הלוים בתוך המחנות המזכרות כי הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה לדגל ראובן והקהתים נוסעים בין דגל ראובן לדגל אפרים כאשר יפרש עוד ויזכיר הטעם שיקימו המשכן טרם בואם אבל בבריאתא של מלאכת המשכן ראיתי כלשון הזה תקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של יהודה תחלה שנאמר ונסע דגל מחנה בני יהודה בראשונה נכנסו בני אהרן ופירקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנאמר ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה וגומר תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל מחנה ראובן מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופירקו את המשכן וטענו אותו בעגלות והעמידוהו עד בוא בני קהת שנאמר ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל אפרים מיד נכנסו בני קהת ופירקו את המקדש וטענוהו בכתף שנאמר וכלה אהרן ובניו וגומר ושמא כך פירושה תקעו והריעו ותקעו לנסוע דגל ראובן ומיד מקדימין בני גרשון ובני מררי ופירקו המשכן ונסעו קודם בני ראובן וכן תקעו והריעו ותקעו שיסע דגל אפרים ומקדימים בני קהת וטוענין כלי הקדש על כתפיהם ונוסעים קודם בני אפרים למדו על נסיעת הלוים שהיו בתקיעות ותכף נסיעת הדגל שאחריהם:

(כט) ויאמר משה לחבב. כבר פירשתי כי חובב שם חדש שקראו ליתרו כאשר שב לתורת ישראל כי זה דרך כל המתגייר כי לעבדיו יקרא שם אחר והנה משה חלה פניו ללכת עמהם ואמר לו סתם והטבנו לך והוא חשב שיתנו לו מן השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא תהיה לו נחלה בתוכם וע״כ לא היה חפץ וענה כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד אז אמר לו משה אל נא תעזוב אותנו כי מדעתך המדבר תהיה לנו לעינים בכבוש הארצות ותורנו הדרך אשר נעלה בה ומכל הטוב ההוא אשר ייטיב ה׳ לנו נטיב לך רמז לתת לו אחוזה וארץ טובה בשכרו על טרחו ועזרתו אשר יעזרם בכבוש הארץ ועל דעתי כי נתרצה אליו בזה ועשה כן כאשר הזכרתי שם וכך אמרו בירושלמי בני קני חותן משה מביאין וקורין דכתיב לכה אתנו והטבנו לך:

(לג) ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים. על דרך הפשט נסע הענן והלך לפניהם שלשת ימים והארון הולך אחרי הענן לפני העם ולא שכן

ספורנו

הענן ללכת אל קדש ברנע שהיא העיר הראשונה בארץ ישראל שהיו פוגעים בהותם הדרך שהיה דרך המדבר הגדול והנורא כאמרו ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ונבא עד קדש ברנע: (ל) כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך. שלא תסבול זקנתי אויר ארץ אחרת ומזונותיה: (לא) אל נא תעזוב אותנו. ילכו בניך לפחות עמנו: כי על כן ידעת חנותנו במדבר. ואם יעזבונו גם בניך מחללו את ה׳ בעיני האומות שיאמרו אלו ראה יתרו בהם ענין אלהי באמת לא היה עוזב אותם הוא ובניו ובזה הסכים משה ויתרו ובניו כי אמנם יתרו חזר אל ארצו כאמרו וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו ובניו הלכו עם ישראל בלי ספק כמו שהעיד בספר שופטים באמרו ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה: (לג) דרך שלשת ימים. עד ארץ ישראל כי אמנם בג׳ מסעות באו עד נכח קדש ברנע במדבר פארן שמשם שלחו המרגלים כמו שבאר משה רבינו באמרו ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים והוא מקום חנייתם במדבר פארן שהזכיר כאן באמרו ואחר נסעו העם מחצרות וגומר ששם באו המרגלים כשובם כאמרו וישבו ויבאו אל מדבר פארן קדשה והוא המקום שקראו רתמה כאמרו ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה ושם הזכיר ג׳ מסעות ממדבר סיני עד שם והם קברות התאוה וחצרות ורתמה כי ענין תבערה היה בדרך לא בעת חנייתם: וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם דרך שלשת ימים

וזה טעם וישכן הענן במדבר פארן ויפרשו ויסעו בראשונה כי על פי משה נסעו כי הענן נסע מיד וזה לא יתכן כי משה לא יסור מהארון והעד ויהי בנסע הארון ויאמר משה ובנחה יאמר והנכון בעיני אשר אמרתי. וטעם וישכן הענן במדבר פארן שם כלל לתבערה שהוא קברות התאוה ולחצרות ורתמה ומסעים רבים והעד שלא הזכיר הכתוב בפרשת אלה מסעי במדבר פארן ועוד אפרשנו. וטעם על פי ה' בהריע בחצוצרות: (לה) קומה ה'. כדרך בני אדם לעמוד להלחם: וטעם ויפוצו. כאשר יראו שקמת לעשות מלחמה מיד יפוצו אויביך. מלת משנאיך. מהבנין הכבד הנוסף והנו"ן קל להקל על הלשון: ויפוצו וינוסו. כדרך כל הנבואות לכפול במלות משונות כאשר אפרש בפרשת בלעם: (לו) ובנחה. בנוח הארון ונכתב בה"א כמו ה"א אהלה כי אותיות אהו"י מתחלפים: שובה ה'. אמר רבי יהודה המדקדק הראשון כי כל שב שטעמו מגזרת תשובה הוא פועל עומד ולא יצא בבנין הקל רק אם היה טעמו בשלוה והשקט כמו בשובה ונחת תושעון וכן שובה ה' רבבות אלפי ישראל שיניחם ולא ירגזו מאויב. ודע כי רבבה מגזרת רב והטעם כמו רבבה כצמח השדה נתתיך ויתכן שנקרא עשרת אלפים כן בעבור היותו מספר רב על כן נסמכה מלת רבבות לאלפי ומשה התפלל שיניח וישקיט השם כל ישראל ואם הם רבים: (א) ויהי העם. נסמכה זו הפרשה כי אחר שנסע הארון מהר סיני חנו בקברות התאוה והנה ספר מה שאירע שם: כמתאוננים. מגזרת און וכן מחשבות אונך. וטעם וישמע ה'. שדברו דברי און: ותאכל. מלעיל כמו ויאמר ובמוכרת מלרע הפך הלשון רק כן מנהגו: (ב) ויצעק העם אל משה

לפניהם מהלך שלשה ימים לתקן להם מקום חנייה (ספרי ב"ב י"ד): (לד) וענן ה' עליהם. שבעה ענגים כתובים במסעיהם ארבעה מארבע רוחות ואחד למעלה ואחד למטה ואחד לפניהם מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים: מן המחנה. ממקום חנייתן: (לה) ויהי בנסע הארן. עשה לו סימניות לפניו ולאחריו לומר שאין זה מקומו. ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו' כדאיתא בכל כתבי הקדש (שבת קט"ו): קומה ה'. לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשה ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ולא תתרחק יותר. (תנחומא בויקהל): ויפצו אויביך. המכונסים: וינסו משנאיך. אלו הרודפים: משנאיך. אלו שונאי ישראל שכל מי שהיה שונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם שנא' ומשנאיך נשאו ראש (תהלים פ"ג) ומי הם על עמך יערימו סוד: (לו) שובה ה'. מנחם פתרו ל' מרגוע. וכן בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל'): רבבות אלפי ישראל. מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותין משני אלפים ושתי רבבות: (יא) ויהי העם. אין העם אלא הרשעים. וכה"א מה אעשה לעם הזה (שמות י"ז) ואומר העם הרע הזה (ירמיה י"ג) וכשהם כשרים קרואים עמי שנא' שלח עמי (שמות ה') עמי מה עשיתי לך (מיכה ו'): כמתאוננים. אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשין עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום. וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה הוא מבקש (שופטים י"ד): רע באזני ה'. תואנה שהיא רעה באזני ה' המתכוונים שתבא באזניו ויקניט. אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים ולא נחנו מענוי הדרך: ויחר אפו. אני הייתי מתכוין לטובתכם שתכנסו לארץ מיד: בקצה המחנה. במוקצין שבהם לשפלות אלו ערב רב. רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהם בגדולים: (ב) ויצעק העם אל משה. משל לאדם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא

ג' וא' ענן ה' לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה׃ לד וַעֲנַן
ב' ובאורייי יְהוָה עֲלֵיהֶם יוֹמָם בְּנָסְעָם מִן־
ב' בטעם תביר ב' דסמיכי. הַמַּחֲנֶה׃ ששי] נ' הפוכה ס לה וַיְהִי
ב' בטעם מלרע בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ׀
ג' חסר. ה' יְהוָה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ
ג' וכתיב ה'. מִפָּנֶיךָ׃ לו וּבְנֻחֹה ובנחו ק' יֹאמַר
חד מן פתח דספרא ס' בטעם מלרע שׁוּבָה יְהוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי
יִשְׂרָאֵל׃] נ' הפוכה פ
ג' וחסר ו' י' פתחין ג'. יא א וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע
בְּאָזְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיִּחַר
אַפּוֹ וַתִּבְעַר־בָּם אֵשׁ יְהוָה
וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה׃ ב וַיִּצְעַק
הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה

לְהוֹן אֲתַר בֵּית מֵישְׁרֵי׃ לד וַעֲנַן יְקָרָא דַיְיָ מַטִּיל עֲלֵיהוֹן בִּימָמָא בְּמִטַּלְהוֹן מִן מַשְׁרִיתָא׃ לה וַהֲוָה בְּמִיטַּל אֲרוֹנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה אִתְגְּלֵי יְיָ וְיִתְבַּדְּרוּן סַנְאָךְ וְיַעְרְקוּן בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ׃ לו וּבְמִשְׁרוֹהִי אֲמַר תּוּב יְיָ שְׁרִי בִּיקָרָךְ בְּגוֹ רִבְבָן אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ א וַהֲוָה עַמָּא כַּד מִסְתַּקְּפִין בִּישׁ קֳדָם יְיָ וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ וּדְלֵיקַת בְּהוֹן אִישָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וְשֵׁיצִיאַת בִּסְיָפֵי מַשְׁרִיתָא׃ ב וּצְוַח עַמָּא עַל מֹשֶׁה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וְאִשְׁתְּקַעַת

מקרב: ט' פסוקים אית בהון הדין סימן נו"ן הפוכה וסימן ויהי בנסע הארון. ויהי העם כמתאננים. יורדי הים באניות. המה ראו מעשי ה'. ויאמר ויעמד רוח. יעלו שמים ירדו. יחוגו וינעו כשכור. ויצעקו אל ה' בצר להם. שופך בוז על נדיבים. ומקרין אבין ורקין שבתורה: קומה ב' בטעם מלרע וסימן קומה ה' ויפצו. קומה ה' אלהים למנוחתך. וכל תהלות דכוו' במ"א מלעיל וסימן החזק מגן וצנה: שובה ה' בטעם מלרע וסימן ובנחה יאמר שובה. מחיתי כעב פשעיך. שובה ה' חלצה נפשי. והנחם על עבדיך.

תולדות אהרן ויהי בנסע הארן. שבת קטו ע"ג כה ידים עו עקרים מד ס' כה (מגלה עד): ובנחה יאמר. יבמות סג קמא כג: ויהי העם שבת קטז:

בעל הטורים עשה נונין הפוכין שרצה להעביר השבטים שאותיותיהם חמשים את הירדן שהוא רחב נ' אלא שהחטא גרם. טעם אחר לנונין הפוכין כדאי' בשבת פ' כל כתבי שאין זה מקומה וכתבה כאן להפסיק בין פורענות א' לפורענות ב' ועשה נונין הפוכין לו' שמקומה לפני נ' פרשיות לפניה ואלו לא היו הנונין הפוכין לא הייתי יודע אם לפני נ' פרשיות לפניה אם לפני נ' לאחריה לכך עשאום הפוכים לומר לפני נ' לפניה והוא אחר ונסע אהל מועד מחנה הלוים בפרשת במדבר סיני שמשם עד הכא נ' פרשיות: ויהי בנסע. ווי היה לאומות בנסוע: ויהי עולה ל"א שנלחם עם ל"א מלכים: בנסע. מלמד שהיה מתנענע ולא היה נוסע ממקומו עד שמשה היה אומר קומה ה': בנסע הארן. כשנוסע הארן מסיע עמו המרכבה וחיות הקודש: בנסע באטב"ח חשמ"ל. בנסע בא"ת ב"ש שטח"ז שהוא בגי' ככבוד המרכבה: בנסע. בגי' יעקב שדמות יעקב אשר הוא חקוק בכסא שהכבוד נוסע עמהם: ובנחה. כתיב בה' כנגד ד' דגלים ומחנה לויה. בפסוק ויהי בנסע י"ב תיבות כמו שיש בפסוק ולכל היד החזקה שהוא סוף התורה. ובפסוק ובנחה יש בו ז' תיבות כמו שיש בפסוק בראשית שהוא תחילת התורה לומר שהוא חשוב ספר תורה בפני עצמו: ומתחיל בוי"ו ומסיים בלמ"ד על שם הליכות עולם לו: כל פרשה שיש בה כדי ללקט פ"ה אותיות כמו ויהי בנסע מצילין אותה מפני הדליקה לכך סמך ליה ותבער בם אש ה' לומר לך שמצילין הפרשה שיש בה פ"ה אותיות מן האש וע"י המילה שעולה פ"ה מצלת מדינה של גיהנם. בקצה המחנה. בגי' הקלונים:

ספורנו

ימים. באותם הג' ימים שהלכו באותן י' מסעות דרך המדבר הגדול והנורא היה הארון נוסע לפניהם להכעית הדרך מן הנחשים והעקרבים וזולתם אבל בשאר המסעות היה הארון נוסע בתוך המחנות כשאר משא בני קהת לתור להם מנוחה חניה בטוחה במדבר הנורא: (לד) וענן ה' עליהם יומם. לא היה הולך לפניהם כמו בשאר המסעות כי היה אז הארון מספיק לנתוץ הדרך בהיותו נוסע לפניהם אבל היה עומד עליהם ביום בעת נסעם: (לה) ויהי בנסוע הארון. ללכת ולהכנס לארץ ישראל: קומה ה' ויפוצו אויביך. כי אמנם לולא שלחו מרגלים היו נכנסים בזולת מלחמה שהיו האומות בורחים כעזובת החורש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל. וינוסו משנאיך מפניך. פן יבאו ישראל להחרימם. (לו) שובה. תהי מונחת פה עמנו כענין זאת מנוחתי עדי עד. ואף על פי שתגלה שכינתך לפני ישראל לגרש את אויביהם תהי מנוחת שכינתך בתוכנו: ה' רבבות אלפי ישראל. כמו ה' צבאות אלפי ישראל כאמרם ז"ל (קדושין פרק י' יוחסין) לא נקרא צבאות אלא על שם צבאות ישראל ואומר רבבות אלפי כענין רבותים אלפי שנאן כי אולי היו ישראל אז מגיעים לאותו מנין בין אנשים ונשים וטף: יא (א) כמתאוננים. על טורח הדרך לא מתאוננים בלבם באמת כי לא

רמבן

שכן במקום עד יום השלישי בערב ששכן הענן במדבר פארן ושם מקום טוב לחנותם וזה טעם לתור להם מנוחה ובשכון הענן הקימו המשכן והביאו שם הארון ולא נתפרש אם הלכו גם בלילה:

(לה) ויהי בנסע הארון. עשה לו סימן מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו. ולמה כתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות כדאיתא בכל כתבי הקדש לשון רש"י. ולא פירש לנו הרב מה הפורענות הזו שהוצרך להפסיק בה כי לא נזכר כאן בכתוב פורענות קודם ויהי בנסוע הארון ולשון הגמרא שם פורענות שנייה ויהי העם כמתאוננים פורענות ראשונה דכתיב ויסעו מהר ה' ואמר רבי חנינא מלמד שסרו מאחרי ה' וכתב הרב בפירושיו שם בתוך שלשת ימים למסעם התאוו תאוה האספסוף להתרעם על הבשר כדי למרוד בה' ואלו דברי תימה שהרי פורענות ויהי העם כמתאוננים כתובה ראשונה ושל תאוה שניה ושתיהן סמוכות אולי סבר הרב שנכתבו שלא כסדרן רמז על הראשונה באמרו מהר ה' כי שמא מעת נסעם חשבו לעשות כן והפסיק וכתב את השניה ואחר כך חזר לראשונה ואין בזה טעם או ריח. אבל ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות וזהו ויסעו מהר ה' שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה' וזהו פורענות ראשונה והפסיק שלא יהיו שלש פורעניות סמוכות זו לזו ונמצאו מוחזקים בפורענות וקרא החטא פורענות אע"פ שלא אירע להם ממנו פורענות ושמא אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד:

יא (א) ויהי העם כמתאוננים. אמר ר"א מגזרת און וכן מחשבות אונך שדברו דברי און ואיננו נכון כי למה יכסה הכתוב על חטאם ולא יגידט

רשי

אמנה (ספרי): ותשקע האש. שקעה במקומה בארץ שאילו חזרה לאחת הרוחות היתה מקלפת והולכת כל אותו הרוח (שם): (ד) והאספסף. אלו ערב רב שנאספו עליהם כשיצאו ממצרים: וישבו. גם בני ישראל ויבכו עמהם (שם): מי יאכלנו בשר. וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו' (שמות יב) וא"ת אכלום והלא בכניסתן לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' (במדבר ל"ב) אלא שהיו מבקשין עלילה: (ה) אשר נאכל במצרים חנם. אם תאמר שמצרים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן לכם (שמות ה') אם תבן לא היו נותנים חנם דגים היו נותנים לכם חנם ומהו אומר חנם חנם מן המצות (ספרי): את הקשאים. אר"ש מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למניקות אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק משל וכו'. כך שנויה (בספרי): הקשאים. הם קוקומבר"ש בלעז: אבטחים. בודיק"ש: החציר. כרישין פוריל"ש ות"י ית בוציניא וכו': (ו) אל המן עינינו. מן בשחר ומן בערב: (ז) והמן כזרע גד הוא. מי שאמר זה לא אמר זה. ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא חשוב: כזרע גד. עגול כגידא זרע קליינדר"א: בדלח. שם אבן טובה קריסט"ל: (ח) שטו. אין שייט אלא לשון טיול אשבני"ר בלא עמל: וטחנו ברחים וגו'. לא ירד לרחים ולא לקדירה ולא למדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין: בפרור. בקדרה: לשד השמן. לחלוח של שמן. כך פירשו דונש בן

אבן עזרא

משה. כפיום: ותשקע האש. כטעם ותכבה ואין לו אחר: (ג) תבערה. עוד אפרשנו: (ד) והאספסף. שנאספו אל ישראל ואינם מהם והם ערב רב והתלה כפולה כמו סחרחר חמרמרו: וישבו ויבכו. אחר התאוה: גם בני ישראל. עמם: (ה) הדגה. שם המין: חנם. כזול כאילו היא חנם: הקשאים. באל"ף תחת ה"א מקשה כמו ועמי תלואים ורבים כן: אבטחים. ידוע מלשון קדר ואין לו ריע במקרא: חציר. הירקות שהם עשב השדה וכן המצמיח הרים חציר והנה הוא שם כלל והמתרגם ארמי אמר שהוא שם פרט גם הוא נכון: הבצלים והשומים. ידועים והם קרובים בלשון קדר: (ו) נפשנו יבשה. היא הנפש המתאוה הנטועה בכבד: אין כל, חסרנו כל דבר: עינינו. כי מן השמים ירד: (ז) והמן. ספר הכתוב חסרון דעת המתאוין כי המן היה כזרע גד והוא קל ללקוט והיה נראה, כי הוא לבן ועוד כי יוכלו לאכלו כאשר היה גם לטחנו ברחים ולעשות עוגות או לדוכו ולבשלו בפרור ויש לו טעם ככבד כמו לשד השמן ועוד היה יורד על מקום נקי אחר שירחץ הטל את המקום: כזרע גד. סמוך כמו נטע שעשועיו. גד יש אומרים כסברתא ויש אומרים חרדל מגזרת גדין ואני לא ידעתי: (ח) שטו העם. מגזרת משוט בארץ וזה יורה כי לא היה נופל זה עם זה רק מפוזר ומפורד: ברחים. של היד ולא יתכן להפריד זה השם כי משנים יהיו הרחים: במדכה. עץ או אבן שידוכו בה גם יתכן שיעשו עוגות מאשר ידוכו: עגות. כמו ועשי עוגות: לשד. י"א כי הלמ"ד נוסף כלמ"ד שלאנן ושלו והיה ראוי להיות השמן מלרע בעבור שהוא תאר

מקרא

אל־יהוה ותשקע האש: ג ויקרא שם־המקום ההוא תבערה כי־בערה בם אש יהוה: ד והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר: ה זכרנו את־הדגה אשר־נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת־החציר ואת־הבצלים ואת־השומים: ו ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל־המן עינינו: ז והמן כזרע־גד הוא ועינו כעין הבדלח: ח שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן:

תרגום

אישתא: ג וקרא שמא דאתרא ההוא דליקתא ארי דליקת בהון אישתא מן קדם יי: ד וערברבין דביניהון שאילו שאלתא ותבו ובכו אף בני ישראל ואמרו מן ייכלינגא בסרא: ה דכירין אנחנא ית נוניא דהוינא אכלין במצרים מגן ית בוציניא וית אבטיחיא וכרתי ובוצלי ותומי: ו וכען נפשנא תאיבא לית כל מדעם אלהן למנא עיננא: ז ומנא כבר זרע גידא הוא וחזויה כחיזו בדולחא: ח שיטין עמא ולקטין דצבי טחין בריחיא ודצבי דאיך במדוכתא ומבשלין ליה בקדרא ועבדין יתיה גריצן והוה טעמיה כטעים דליש

מסורה

ל' ואחד ותשקע בכל · ל' ותס"ו' וכוא חד מן מ"ח מלין נסבין א' באמצע תיבות ולא קריין. ב' · וכ"כ וכל ליש' חסר בתורה · ל' וחסר ו' · ל' · ל' ומ"ל · י"ח בטעם תביר · ל' וחד כזרע אגבה. ב' פת' · ב' וחסר · ל' ל' וחסר · ג' · ד' וא' וטעמו ל' ל'

כאפיקים בנגב: ואתה ועתה י"ח בטעם תברין וסי' ואתה תבוא אל אבתיך בשלום. ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן. ועתה נפשנו יבשה אין כל. אם רע בעיניך אשובה לי. צודה את נפשי. ברח מן הארץ מעל אבשלום. אדוני המלך יושב ירושלים: תבקש לך גדלות. את נבלותה. יאכלם חדש את חלקיהם. נאספו עליה עמים. ועתה חלו נא. ועתה מה נאמר אלהינו דעזרא. ועתה יש תקוה לישראל. בחלים רבים. ואתה תעלה אותם ירושלים. קח נא ברכה:

תולדות אהרן התאוו תאוה. תענית כט ערכין טו (תענית כה): זכרנו את הדגה. יומא עה זוכר בשר כיטו: את הקשואים. ע"ג כט: ועתה נפשנו. יומא שם: והמן כזרע גד. שם: שטו העם. שם עב: וטחנו. שם: ובשלו בפרור. שם: עוגות. שם: והיה טעמו. שם:

בעל הטורים מי יאכלנו בשר. אע"פ שהיה להם בשר הרבה הם היו סבורים לעבור הירדן מהרה ואמרו אנו צריכים להלחם בכנעני ולא נוכל להעביר מקננו עמנו ולכך אמרו מי יאכלנו בשר: טעמו ד'. והיה טעמו כטעם לשד השמן שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ע"כ עמד טעמו בו וישנה את טעמו בשנותו את טעמו גבי דוד. מואב שהיה שקט עמד טעמו אבל דוד שגלה ממקום למקום בשנותו את טעמו. ודור המדבר אע"פ שגלו ממקום למקום לא שינו את טעמם בשביל המן שנאמר בו וטעמו שלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן:

רמבן

יגידו כאשר עשה בכל המקומות והנכון בעיני כי כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב ליישוב ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון היו מצטערים בעצמם לאמר מה נעשה ואיך נחיה במדבר הזה ומה נאכל ומה נשתה ואיך נסבול העמל והענוי ומתי נצא ממנו מלשון מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו שהוא לשון כואב ומצטער אל עצמו וכן בן אוני בן צערי ואנו ואבלו הדייגים וכאשר אמר הכתוב כי היו כואבים ומצטערים כבר הזכיר וספר החטא ואמר כמתאוננים כי היו מדברים במר נפשם כאשר יעשו הכואבים והיה רע בעיני ה' שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם והם היו כאנוסים ומוכרחין מתאוננים ומתרעמים על ענינם ולכך אמר בשנייה וישובו ויבכו גם בני ישראל כי היה חטאם הראשון להתרעם על חסרון הנאותיהם בו במדבר וישובו עוד לעשות כענין ההוא ולא לקחו מוסר על אש השם שבערה בם:

(ג) **וטעם** ויקרא שם המקום ההוא תבערה. למקום אשר ירדה בו האש בקצה המחנה קראו כן ולא נסעו מן המחנה ההיא רק בחניה ההיא התאוו תאוה וקראו שם העיר או שם המקום קברות התאוה:

(ד) **וטעם** והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה, שלא היה להם חסרון בדבר כי היה להם המן לשובע והיו עושים בו מטעמים שונים בטעם חשוב מאד כאשר יספר אבל המשילו בנפשותם תאוה רבה כמתאוים לאכול הפחמים והעפר והמאכלים הנבאשים:

ויאמרו מי יאכילנו בשר. כי לא היה לכל העם בשר לאכול בכל יום אע"פ שאכלו ממנו פעמים רבות והיה למקצתם מקנה יאכלו ממנו הגדולים כמנהג המחנות במקומות היוקר אבל בדגים אמרו זכרנו את הדגה כזוכר הנשכחות כי לא אכלו דגים מיום צאתם ממצרים ועד הנה:

(ה) **וטעם** אשר נאכל במצרים חנם. לפי פשוטו כי היו הדייגים המצריים מעבידין אותן למשוך הדגים שנאחזים במצודה ובמכמורות והיו נותנין להם מן הדגים כמנהג כל פורשי מכמורת. והקשואים והאבטיחים והחציר והבצלים והשומים, במצרים הרבה מאד כי היא גן הירק וכאשר היו חופרין לכן בגנות ובכל עבודה בשדה היו אוכלין מן הירקות. או שהיו שם ישראל עבדי המלך עושים מלאכתו והיה מפרנס אותם בלחם צר ובמים לחץ והיו נפוצים בעיר ונכנסין בגנות ובשדות והיו אוכלין מן הירקות ואין מבלים דבר כמנהג בעבדי המלך ונותנים להם על שפת היאור מתנת המלך דגים קטנים אשר אין להם דמים במצרים כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות וזאת תלונת בני ישראל לא תלונות האספסוף והנה היו מתלוננים על משה וצועקים עליו תנה לנו בשר ונאכלה כאשר נזכיר.

(ו) **וטעם** נפשנו יבשה. שנתחמם טבעם מרוב התאוות וייבשה לה כדברי אונקלוס או נפשנו יבשה כי אין לה (לח) כלל ללחלח אותה כי המאכל

תוליד

ספורנו

לא היתה אצלם שום סבה ראויה לזה שיתאוננו אבל היו מתאוננים בדבריהם לנסות: (ב) ותשקע האש. נגד טבע האש למען יכירו שהיה פלא בלתי טבעי ולא היה אש טבעי מקרה או באיזו סבה טבעית: (ד) וישובו ויבכו. חזרו להיות כמתאוננים לנסות ובכו עתה על שיצאו ממצרים כמואסים מעלת היות השכינה ביניהם כאשר העיד באמרו יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים: מי יאכילנו בשר. לנסות אם יכין שאר לעמו כאשר העיד המשורר באמרו

וינסו

אבן עזרא

תאר השם והנכון בעיני שהלמ"ד לשד שורש כמו נהפך לשדי והוא הפך בחרבוני קיץ והיא הלחה הנכבדת העולה למעלה מכל שמן ויהיה השמן מלעיל כמשמעו: (י) בוכה למשפחותיו. שהתחברו המשפחות לבכות כאשר יעשו בבכותם על מת: איש לפתח אהלו. בפרהסיא: ובעיני משה רע. פעל עבר או תחסר מלת היה: (יא) למה הרעת לעבדך. הכתוב דבר על הבא במהרה: ולמה לא מצתי חן בעיניך. כאשר אמרתי שלח נא ביד תשלח. ומלת מצתי חסרת אל"ף ורבים כמוה כי אין תימה לחסרון המלך יהו"א: (יב) הריתי. האני אמם: ילדתיהו. או אני אביהם כמו ילד את שלח: שאהו. עד בואו אל האדמה: (יג) מאין. במ"ם שם מקום ובלא מ"ם כמו לא ונמצא מלת הן אתם מאין: (יד) כי כבד. פעל עבר כמו כי זקן יצחק או יחסר הוא: את. לשון זכר ונקבה כמו לך גם בך ועמך ואתך ואתה לשון זכר לבדו: (טו) הרגני. כמו המיתני זה עשה לי בצדקתך ובעבור פיוסי וזה טעם ואם מצאתי חן בעיניך

רשי

בן לברע. ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני (תהלים ל"ב) והלמ"ד יסוד נהפך לחלוחי בחרבוני קיץ. ורבותינו פרשוהו לשון שדים אך אין ענין שדים אצל שמן. וא"א לומר שהשמן ל' וישמן ישורון (דברים ל"ב) שאם כן היה המ"ם נקוד קמץ (קטן) וטעמו למטה תחת המ"ם עכשיו שהמ"ם נקוד פתח קטן והטעם תחת השי"ן לשון שמן הוא והשי"ן הנקודה בקמץ גדול ואינה נקודה בפתח קטן מפני שהוא סוף פסוק. ד"א לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש כעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש ותרגום של אונקלוס דמתרגם דליש במשחא נוטה לפתרון של דונש שהעיסה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש בה: (י) בוכה למשפחתיו. משפחות משפחות נאספי' ובוכים לפרסם תרעומתן בגלוי ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות הנאסרות להם (ספרי): (יב) כי תאמר אלי. שאתה אומר אלי שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן (שמות לב) לך נחה את העם ואומר (שמות ו) ויצום אל בני ישראל על מנת שיהיו סוקלים אתכם ומחרפים אתכם: על האדמה אשר נשבעת לאבותיו. אתה אומר לי לשאתם בחקי: (טו) ואם ככה את עושה לי. תשש כחו של משה כנקבה כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת

מקרא

ט וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל־הַמַּחֲנֶה לָיְלָה יֵרֵד הַמָּן עָלָיו׃ י וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר־אַף יְהוָה מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע׃ יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לָמָה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וְלָמָּה לֹא־מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת־מַשָּׂא כָּל־הָעָם הַזֶּה עָלָי׃ יב הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת־הַיֹּנֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו׃ יג מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה־לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה׃ יד לֹא־אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי׃ טו וְאִם־כָּכָה ׀ אַתְּ־עֹשֶׂה לִּי הָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם־מָצָאתִי חֵן

נ׳ / ד׳ ד׳ / ל׳ / ח׳ / ס׳. ג׳ ומסימן בכתובים / ד׳. ל׳ ח׳ א׳ חסר א / ל׳ וחד ואת מבא / כ׳. ל׳ ומ"ג / ס׳ חסר בלו׳ כ׳ / ל׳ וחסר ומ׳ ויהי אמן / ל׳ וחסר / נ׳ / ז׳ ר"פ בספרא כ"ד / כ"ז. ג׳ ל׳ זכר / ג׳ וחי׳. ד׳ כי זבח מספחם וכל מגל׳ דכוו׳ ושארא אם נא

תרגום אונקלוס

בְּמִשְׁחָא׃ ט וְכַד נָחֵית טַלָּא עַל מַשְׁרִיתָא לֵילְיָא נָחֵית מַנָּא עֲלוֹהִי׃ י וּשְׁמַע מֹשֶׁה יָת עַמָּא בָּכַן לְזַרְעֲיָתְהוֹן גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיהּ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּיְיָ לַחֲדָא וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה בִּישׁ׃ יא וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמָא אַבְאֵישְׁתָּא לְעַבְדָּךְ וּלְמָא לָא אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ לְשַׁוָּאָה יָת מַטּוֹל כָּל עַמָּא הָדֵין עֲלָי׃ יב הַאַב אֲנָא לְכָל עַמָּא הָדֵין אִם בְּנַי אִינוּן דַּאֲמַרְתְּ לִי סוֹבַרְהִי בְּתוּקְפָךְ כְּמָא דִמְסוֹבַר תּוּרְבִּיָנָא יָת יַנְקָא עַל אַרְעָא דְּקַיֵּימְתָּ לַאֲבָהָתוֹהִי׃ יג מְנָן לִי בִּסְרָא לְמִתַּן לְכָל עַמָּא הָדֵין אֲרֵי בָכַן עֲלַי לְמֵימַר הַב לָנָא בִּסְרָא וְנֵיכוּל׃ יד לֵית אֲנָא יָכִיל בִּלְחוֹדִי לְסוֹבָרָא יָת כָּל עַמָּא הָדֵין אֲרֵי יַקִּיר מִנִּי׃ טו וְאִם כְּדֵין אַתְּ עָבֵיד לִי קְטוּלְנִי כְעַן קְטוֹל אִם אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין

מסורה

בכה ובכה ז׳ וסימן נמסר בסדר שמות: למשפחתיו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני: ובעיני י׳ וסימן ובעיני שכם בן. בעיני פרעה ובעיני. והקל נשמע בית. ירא ה׳ עליכם. גם האיש משה. ובעיני משה רע. ובעיני הסרנים. וידבר גם אבנר. ויישר הדבר בעיני דמלכים. וחברו דד"ה: עבדך לעבדך ז׳ פתחין וסימן למה הרעת לעבדך. היסגרוני בעלי קעילה. ועשית חסד על עבדך. ולי אני עבדך ולצדוק. ויאמר המלך שלום דאבשלום. כי אתה הבדלתם לך. גם מזדים חשוך עבדך. וכל אתנחתא וסוף פסוקים דכוות׳ במ"א טוב עשית עם עבדך: האנכי ב׳ וסי׳ הריתי. לאד׳ שיחי: לשאת כ"ד נמסר בד"ה א׳ ריש סימן ט׳: את ג׳ בלישן זכר וסי׳ ואת תדבר אלינו. ואם ככה את עשה לי. ממשח הסוכך. הרג ג׳ וחסר וסימן ואם ככה את עשה לי. כי הרג תהרגנו ידך תהי׳ בו. הנה ששון ושמחה הרג. וחד והרג

בעל הטורים

ולמה לא מצתי חן. חסר אלף ואידך גבי איוב ערום יצתי חסר אלף לומר אם לא מצאתי חן בעיניך למה יצאתי מבטן אמי: כאומן. תגין על ססי"א שבפ׳ דברים שהאב מוכה לבנו והלו הן, בנוי. בכח. בעושר. בחכמה. בשנים. בנוי שנאמר יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם. בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך. בעושר שנאמר נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה. בחכמה שנא׳ תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ. וכתיב לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. בשנים. דכתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. וכשם שהוא מזכה כך מחייב אותם בחמשה דברים חילופם דכתיב יחולו על ראש יואב ואל כל בית אביו ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב תחת כח. שהזיבות מתשת כח. ומצורע תחת כנוי כי הצרעת מגונה על הבריות. ומחזיק בפלך. כור שאין בו חכמה. ונופל בחרב קצר ימים. וחסר לחם זה עוני תחת העושר. נמצא שהצדיק מזכה לבניו בחמשה דברים. והחייב מחייב אותם בחמשה דברים חילופם:

תולדות אהרן וברדת. שם: וישמע משה. שבת קל יומא עה (שם שם): כאשר ישא. סנהדרין ח:

ספורנו

וינסו אל בלבבם לשאל אוכל לנפשם: (יא) למה הרעות לעבדך. לשלחני בעל כרחי להוציא העם הזה ממצרים: ולמה לא מצתי חן בעיניך. כשאמרתי שלח נא ביד תשלח: לשום את משא כל העם הזה עלי. וזה עשית כדי לשום את משא כלם עלי כאלו לא היה לך מנהיג זולתי לפחות לשתפו עמי שיהיה טוב להם: (יב) האנכי הריתי. הנה האב יוכל להנהיג את בניו אף על פי שהם חלוקי הדעות וזה כי כלם חושבים אותו לאוהב שישתדל בכל כחו להטיב להם אבל אלה אינם בוטחים בי כלל וחושדים ומנסים לראות מה אעשה בעדם: (יג) מאין לי בשר. הנה אין ספק אצלם שאין לי בשר לתת להם וא"כ כשהם בוכים עלי ואומרים תנה לנו בשר כאלו יש לאל ידי ושעל ידי בכייתם אעשה רצונם אין זה אלא לנסות אם הנהגתי במצותך ומה אשיג מאתך בעדם: לא אוכל אנכי לבדי. וצריך שתשתף עמי אחרים שיבטח העם הזה בהם: (טו) ואם ככה את עושה לי. ואם אתה השלם נמנע משלמות ההנהגה הראויה מאתך ותנהיגם ככה באופן חסר כהנהגת נקבה בשבילי ולכבודי ולא תשתף אחרים עמי כדי שלא לפגום כבודי: הרגני נא הרוג אם מצאתי חן בעיניך. כדי שאוכל למנות

רמבן

תוליד הליחות בגוף ויטיב הנפש רוה ואמר בלתי אל המן עינינו שאפי׳ המזון אשר אנו חיים בו אינכו בידינו שתהיה נפשנו דשנה ושבעה בו אבל נתאוה לו ונשא עינינו אליו בכל עת כי באולי יבא לנו והנה אין כל בלתי תוחלת המן אמר המשל הידוע אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וספר הכתוב כמה מעלות במן ואמר שטעמו כטעם לשד השמן להגיד כי נפש אוכליו לא תיבש כי הוא ילחלח וירוה ותהיה נפש אוכליו כגן רוה וכמוצא מים: (יב) האנכי הריתי את כל העם הזה. על דעת אונקלוס כמו על ברכות הורי כי האב יקרא הורה מפני שנותן ומזמין ההריון יאמר אם אני אביהם או אמם שילדתי אותם. ובעלי הפשט אמרו בהפך האנכי אמם שהייתי בהם הרה ויולדת וכן ותהר את מרים ואת משה שהרתה וילדה אותם או אנכי אביהם שהולדתיהו כמו ויולד נא אביך זה ילדך. וזולתם ואמר כאשר ישא האומן את היונק האב או האם. ועל דעתי הכל מליצה באם וטעמו כמו האנכי הריתי את כל העם הזה ואנכי ילדתיהו והזכיר כן כי האשה תסבול צער גדול הבנים בזכרה מה שסבלה בהם מלידה ומבטן ומהריון ואמר אומן כי הוא אומן לא אמנת: (יד) וטעם לא אוכל אנכי לבדי לא שיעזרוהו הזקנים לתת להם בשר כי מאין להם ועוד אפילו בהיות להם פרנסים רבים לא יתלוננו רק על משה רבינו שהוציאם ממצרים כמנהגם לאמר לו למה העליתנו ממצרים והוא שיתן להם בתפלתו כל משאלותם ותאותם יביא להם אבל חשב משה כי בהיות להם מנהיגים רבים ישככו חמתם וידברו על לבם בתלונותם ואפשר כי כאשר התנבאו הזקנים שנאצל עליהם מן הרוח וידעו העם כי נאמנים הם לנביאים לא יתאספו כלם על משה וישאלו תאותם גם מהם: (טו) ואם ככה את עושה לי. תשש כחו של משה כנקבה שהראהו הקב"ה פורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן

הרגני

רשי

זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה: ואל אראה ברעתי. ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב וזה אחד מתקוני סופרים בתורה לכינוי ולתקון לשון: (טז) אספה לי. הרי תשובה לתלונתך שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישבו עמהם שנא' (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל אלא בתבערה מתו וראויים היו לכך מסיני דכתיב (שמות כד) ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש כנושך פתו ומדבר בפני המלך וזהו (שם) ויאכלו וישתו ולא רצה הקב"ה לערבב את השמחה ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן: אשר ידעת כי הם וגו'. אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנא' (שמות ה) ויכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן: ולקחת אותם. קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום: והתיצבו שם עמך. כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב"ה (ספרי): (יז) וירדתי. זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה: ודברתי עמך. ולא עמהם: ואצלתי. כתרגומו וארבי כמו (שמות כד) ואל אצילי בני ישראל: ושמתי עליהם. למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום: ונשאו אתך. התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנים: ולא תשא אתה לבדך

בְּעֵינֶיךָ וְאַל־אֶרְאֶה בְּרָעָתִי׃ פ

טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ׃

יז וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ׃

תרגום

קֳדָמָךְ וְלָא אֶחֱזֵי בְּבִשְׁתִּי׃

טו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ קֳדָמַי שַׁבְעִין גַּבְרָא מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל דִּידַעְתְּ אֲרֵי אִינוּן סָבֵי עַמָּא וְסַרְכוֹהִי וְתִדַבַּר יַתְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִתְעַתְּדוּן תַּמָּן עִמָּךְ׃

יז וְאִתְגְּלֵי וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ תַּמָּן וְאַרַבֵּי מִן רוּחָא דַּעֲלָךְ וַאֲשַׁוֵּי עֲלֵיהוֹן וִיסוֹבְרוּן עִמָּךְ בְּמַטּוּל עַמָּא וְלָא תְסוֹבַר

(מסורה: חד מן י"ח מלין תיס · ג' · כול' חסר · י"ב בתורה · ג' · פ)

תולדות אהרן אספה לי. יומא כח קדושין לב סנהדרין כג יח: והתיצבו שם. קדושין פו סנהדרין פו לו: וירדתי. עקרים מג פי"א: ונשאו אתך. קדושין עו סנהדרין לו:

אבן עזרא

בעיניך: ואל אראה. עוד ברעה שאני בה ואין צורך לתקון הסופרים: (טז) אספה לי. מלה זרה ויתכן שהיתה כן בעבור אות הגרון וכן ערכה לפני התיבה: ושוטריו. כי יש זקנים שבאו בימים ואינם ראויים להיותם שוטרים גם יש שוטרים ואינם זקנים: (יז) וירדתי. הכבוד ירד כאש בתוך הענן: ודברתי אתך שם. וכאשר תשמע את הקול ישמעו גם הם: ואצלתי. כטעם אקח מאשר אצלך ודע כי הרוח כמו החכמה ואם תתן מחכמת ראובן לשמעון לא תחסר חכמת ראובן רק נשארה כאשר

בשנאיהם: ואל אראה ברעתי. חד מן י"ח מלין תיקון סופרים וסימן נמסר בריש סיפרא דבמדבר סיני: ויאמר ה' אל משה ט' בטעמא נמסר בסדר במדבר סיני: ולא תשא ג' וסימן ולא תשא למקום בעבורם. ולא תשא עליו חטא. ולא תשא אתה לבדך. ונמסר גם

ספורנו

למנות אחרים שעל ידם תהיה הנהגת העם שלמה כמו שאמרו ז"ל (שבת פ' במה בהמה) על שמואל שמת קודם ימיו כדי שתעמוד מלכות בית דוד: ואל אראה ברעתי

ברעת

בעל הטורים

בעל הטורים אספה לי שבעים איש. נגד שבעים נפש שירדו למצרים ונגד ע' אומות ונגד שבעים שמות שיש לו להקב"ה ואלו הן. אל אלהים ה' אחד אדון אדיר אהיה אמיץ אמת ארך אפים אחרון שאינו מוסר מלכותו לאחר אמונה אשכול הכפר ברוך בורא גדול גאה גואל גבור דגול היודע ועד זוכר חי חסיד חנון חוקר חסין חכם טוב טהור עינים ישר יושב סתר כבוד המסתתר נורא נשגב נאזר נוצר חסד נושא עון נושא פשע נושא חטאת נוקם נוטר סלה יושב קדם סלה עליון עופר עזוז פודה צור צבי צבאות קדוש קנא קרוב רחום רם ראשון שלא קיבל מלכותו מאחר רב חסד שומר שופט שלטון שר שוכן עד תמים תקיף. וע' שמות של ישראל ואלו הן אשת נעורים אולי צדק אלופים אחים אהובים אום אם אישים. אפרים אדירים אילים אגוז איומה אגודה בנים בני אל חי גמ' בכור בכורים בתי ברה בתולה גוי גדול גל נעול גן נעול גפן העמוסים ונשואים זרע קדש חכמים טובים יחידים יקירים ישראל. ישורון יעקב יוסף יהודים ילדי ידידים כלה כנה כרם כהנים מברתים מלכים מעין חתום נחלה נדיבים נאוה נער נטע סגולה עליונים ענוים עדה עבדים עברים עמים פדוים פזורים צאן צדיקים קדושים קנוים רבים רכים שבטי יה תמימים. וע' שמות לירושלים. תנין על כ"ח דאספה לומר לך שהוו בקיאין חבורים בה' חומשי תורה: עמך. בגי' יהיה דומין: ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם. כי אני לא אנהרם ולא אתן מרותי עליהם כי אני אמרתי כי אתם לבדך תשא אותם ואתה אמרת לא אוכל לשאת משא כל העם הזה: בחר לך. מי שישא עמך ותתן מרוחך עליהם לכן כתיב ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש אבל אלדד ומידד שלא היו מכלל השבעים נאמר בהם ותנח עליהם הרוח פי' הרוח מאת ה' ולא משל משה וכשאמר לו יהושע כלאם אמר מי יתן כל עם ה' נביאים כאלו הספים כתת ה' את רוחו עליהם ולא כשבעים הזקנים שאצל מרוחו ונתן עליהם:

רמבן

הרגני נא הרוג לשון רש"י. ולא הבינותי זה שכנוי זאת כלפי מעלה הוא ועל דרך הפשט מנהג הלשון הוא גם בזכר את כרוב ממשח הסוכך ועל דרך האמת אם ככה את עושה לי במדת הדין ידבר כמו שאמר ויחר אף ה' בם וכן ואת תדבר אלינו כנוי לאש הגדולה שתדבר דברי השם אלינו ושמענו מפיך ועשינו וכן את כרוב ממשח בכרוב השני ירמוז והמשכיל יבין:

ומעם הרגני נא הרוג שתשלח עלי הורגים בחרב כי טוב מותי אפילו בחרב אדם מחיי בצער הזה. ויתכן שהוא כמו המיתני וכן ונשיהם יהיו הרוגי מות בחוריהם מוכי חרב מלחמה וכן ופחי בהרוגים האלה:

(טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. כבר הזכירו רבותינו כי שבעים אומות הן בשבעים לשון ויש לכל אחת מזל ברקיע ושר למעלה כענין שנאמר בדניאל ושר מלכות פרס וכתוב אבל מלכי יון והוא שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואמרו כי פרי החג ירמוז בהם בפרקי רבי אליעזר אמר הקב"ה לשבעים מלכים הסובבים כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם ולכן היה המספר ביורדי מצרים שבעים ונוה המספר הזה בשופטי ישראל כי המספר הזה יכלול כל הדעות בהיותו כולל כל הכחות ולא יפלא מהם כל דבר וכן במתן תורה ושבעים מזקני ישראל כי ראוי במספר שלהם הזה שישרה עליהם כבוד השכינה כאשר הוא במחנה העליון כי ישראל צבאות השם בארץ כמו שנעשה ארון וכפורת ומשכן בדמות המשמשין במרום ונעשו הדגלים בדמיון המרכבה אשר ראה יחזקאל להשרות שכינה עליהם בארץ כאשר היא שכינה בשמים והנה משה על גבי שבעים זקנים רמז לישראל שהוא גוי אחד בארץ וקבלו רבותינו כי כל סנהדרי גדולה היושבת בבית השם במקום אשר יבחר לשכנו שם כן יהיה מנינם שבעים והנשיא על גביהם כמשה רבינו והנה הם שבעים ואחד וכן האותיות בשם הגדול המפורש שבעים ושתים כנגד השרים והשם המיוחד שהוא אדון יחיד על כולם ולזה ירמוז הכתוב באמרו אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט כי השכינה עמהם להסכים על ידם ואמר הכתוב עד מתי תשפטו עול כי יזהיר בהם אחרי שהשם הנכבד עמהם בדבר המשפט איך לא תיראו ממנו להטות המשפט כטעם העם המכעיסים אותי על פני ואומר עוד אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם כי מספרכם כמספר שרי מעלה ואדון היחיד ואמרתי שתשבו מושב אלהים בארץ אכן כאדם תמותון כאדם הראשון שנגרש ממקומו הנכבד ומת כן תתגרשו מבית השם ותמותו וכאחד השרים של מעלה הייתם ונפלו מן המעלה ההיא וכבר הזכרתי מן הענין הזה בסדר ואלה המשפטים:

(יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי. ענין הכתוב להגיד כי בעת הדבור עם משה יהיה האצילות וממנו הוא וכן אמר במעשה וירד ה' בענן וידבר אליו ולא פירש הכתוב הדבור הזה מה היה כאשר הוא כתוב בכל התורה שיבאר אחרי כן מה אמר ומה דבר ה' כי הענין בכאן כי הזקנים אשר אמר בהם שהתנבאו לא שמעו דבור מפי השם ולא נראה להם במראה או בחלום אבל השם מדבר עם משה ומאצילות רוח משה הם יודעים הנבואה ההיא וזה טעם ויתנבאו ולא יספו שלא יספו להתנבאות מעצמם אבל בנבואה שאמר השם למשה בה לבדה התנבאו. וזה טעם ואצלתי שאניח אצלי מן הרוח אשר אני שם עליך ושמתי עליהם ואין זה כענין שנאמר ונתת מהודך עליו כי אצילות בכל מקום לשון עכוב אצלו כלשון וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם הלא אצלת לי ברכה וכן על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ שנשאר אצלם מהלשכות התחתונות והתיכונות מהארץ שלא יאכלו האתיקים מהנה בעליונות וכן ואל אצילי בני ישראל הנשארים והפרושים מהם שנאצלים אל עצמן מכלל המון העם או שנקראים כן הגדולים שהכל באים אצלם והמעתיקים מן הלשונות אמרו אצילות על יציאת כח מן הכחות מאת הבורא ומתפשט על הנברא ואומרים בנפש אצולה מרוח הקדש כי הוא אצלם לשון המשכה ואיננו נכון אבלי כי האצילות יהיה המשכה או הנחה והפרשה אבל הנותן על המקבל ואונקלוס יעשה בו שני פנים תרגם כאן וארבי וכן ואל אצילי ולרברבי ותרגם הלא אצלת לי ברכה שבקת נראה שדעתו באצילות שהוא ענין המשכה או מאציל הנותן על המקבל ויאמר בכאן ממשיך מאשר אצלך מן הרוח הנבואה ושמתי עליהם ונאמר עוד על ההמשכה שימשוך הנותן אצלי מן הדבר הנתון וישאר עמו וזה טעם הלא אצלת לי ברכה שמשכת לי אצלך אחת מן הברכות לברכני בה ועל הכלל בזקנים כי אין נבואתם רק מן הרוח אשר ידבר במשה וממנו הוא להם ולפיכך אמרו במדרש במדבר סיני רבה משל לאדון שמסר פרדס לשומר ונתן לו שכר השמירה אחר זמן אמר לו השומר איני יכול לשמרו כלו לבדי הבא עוד אחרים שישמרו עמי אמר לו האדון נתתי לך הפרדס שלי לשמרו וכל פירות שמירתו נתתיו לך ועכשיו אתה אומר הבא עוד אחרים שישמרו עמך הריני מביא אחרים שישמרו עמך והוי

יודע

אבן עזרא

כאשר היא והמשל בכר : (יח) התקדשו . כמלא לשבח ולגנאי לשון התקדש וכן היקדש שהוא לשון טומאה : (יט) ולא יומים . כפל : חמשה ימים . כנגד אצבעות היד האוכלים : עשרה . כפל בשתי ידיו גם עשרים כמשל האומרים יאכל כל מה שיאכל באצבעות ידיו ורגליו : (כ) חדש ימים . פירשתיו שישוב ערך הלבנה באורה כאשר היתה וכן שנתים ימים. וטעם מאפכם. כי הריח באף ויצא הריח ממנו ולא ימצא : לזרא. באל"ף תחת ה"א כמו קרחא לי מרא כי אותיות אהו"י מתחלפין וטעם לזרא הוא דבר זר נתעב לתולדת שלא הרגיל אדם בו : (כא) שש מאות אלף רגלי . ואין צורך להזכיר הפחותים . ורבים פירשו זאת הפרשה לטעמים רבים יש אומרים כי משה

רשי

לבדך . (ספרי) הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי : (יח) התקדשו . הזמינו עצמכם לפורענות וכן הוא אומר (ירמיה יב) והקדישם ליום הרגה : (כ) עד חדש ימים . זו בכשרים שמתמצין על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה . וברשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם: עד אשר יצא מאפכם . כתרגומו דתקוצון ביה יהא דומה לכם כאילו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף : והיה לכם לזרא . (ספרי) שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי שיש לשון שקורין לחרב זרא : את ה' אשר בקרבכם . אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים הללו : (כא) שש מאות אלף רגלי . לא חש למנות את הפרט שלשת אלפים היתרים . רבי משה הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים : (כב) הצאן ובקר ישחט . (ספרי) זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר הכל כמשמעו מי מספיק להם כענין שנא' (ויקרא כה) ומצא כדי גאולתו ואיזו קשה זו או (במדבר כ) שמעו נא המורים אלא לפי שזו לא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו וזו של מי מריבה היתה בגלוי

תרגום אונקלוס

את בלחודך : יח ולעמא תימר אזדמנו למחר ותיכלון בסרא ארי בכיתון קדם יי למימר מאן ייכלננא בסרא ארי טב לנא במצרים ויתן יי לכון בסרא ותיכלון : יט לא יומא חד תיכלון ולא תרין יומין ולא חמשא יומין ולא עסרא יומין ולא עסרין יומין : כ עד ירח יומין עד דתתקוצון ביה ויהי לכון לתקלא חלף דקצתון במימרא דיי דשכינתיה שריא ביניכון ובכיתון קדמוהי למימר למא דנן נפקנא ממצרים : כא ואמר משה שית מאה אלפין גברא רגלאה עמא די אנא ביניהון ואת אמרת בסרא אתן להון ויכלון ירח יומין : כב העאן ותורין יתנכסון

מקרא

לְבַדֶּךָ׃ יח וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר כִּי בְּכִיתֶם בְּאָזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרָיִם וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם׃ יט לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמָיִם וְלֹא ׀ חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֲשָׂרָה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם׃ כ עַד ׀ חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי־מְאַסְתֶּם אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם׃ כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ בָּשָׂר אֶתֵּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים׃ כב הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא

כ"ז בטעם סג. ג' · ג' פסו' דמיין לא ודי' ולא . ל' וכ"כ. ה' ג' מ"ל וכ' חסר · ל' . ל' וכתיב א' · ב' בטעם בספ' וי' בט' בסלוני · ס' דמטעין ביה ספרי ל' ר"פ

בסדר וארא : לא יום אחד הא-לון חד מן ג' פסוקים דמיין אית בהון לא ולא ולא ולא וסימן לא יום אחד תאכלון ולא לא תאבה לו ולא תשמע אליו : והיה כי תרבו ופריתי : ויאמר משה ב' בטעם זרקא וסי' שש מאות אלף רגלי . בזאת תדעון כי ה' שלחני : להם ה' דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסי' בשר אתן להם . ומדתם מחוץ לעיר : יניח ה' לאחיכם דאוריתא וחברו דיהושי

תולדות אהרן עד חדש ימים. יומא עה תענית כט מגלה ה כתובות נז נזיר ה (שם סח) : ויאמר משה. סוטה יב : הצאן ובקר : חולין יז כז :

בעל הטורים לזרא. באל"ף שמצאו בו כל מיני טעמים חוץ מאחד והוא טעמו של נוימן. לזרא בגי' לחולי מעים:

ספורנו

ברעת חסרון ההנהגה המסובבת בגללי כי זה יהיה קשה עלי מן המות : (יז) ונשאו אתך . אחר שיהיו מוחזקים גם הם לנביאים יבטחו העם בהנהגתך בראותם הזקנים עמך ומסכימים במעשיך : (כ) והיה לכם לזרא . שתאכלו ממנו עד שיוליד בכם מותר מחליא כמו שהעיד באמרו ובחורי ישראל הכריע . למה זה יצאנו ממצרים . שהיו לנו שם מיני מאכל רבים לא מן בלבד : שש מאות אלף רגלי . ויצטרך רב בשר להשביעם . ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים . ואם כן יהיה הבשר שתתן להם רב מאד כאמרו וימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף מכל מקום : (כב) הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם . איך יספיק זה להסיר תלונותם מאחר שאינם שואלים בשר אלא כדי לנסות כאמרו וינסו אל בלבבם הלא אין ספק שכמו שנסו בזה ינסו במאכלים זולת זה לאין תכלית ואתה לא תסיר את בחירתם כאמרם

רמבן

יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי אלא מתוך שכר שנתתי לך משם הם נוטלין שכרן כך אמר לו הקב"ה למשה אני נתתי לך רוח ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש אחר כדי שתתייחד אתה בהודה השמירה ועכשיו אתה מבקש אחר תדע שמשלי אינן נוטלין כלום אלא ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ואעפ"כ לא חסר משה כלום ע"כ במדרש והקרוב אלי כי כל ימי הזקנים נעשה להם כן שידעו בכל מה שיצוה השם לישראל ביד משה בדרכי שפטם והמקרים אשר יבא להם במדבר וזה טעם ונשאו אתך במשא העם כי כל מה שיאמר משה לעם ידעו הם ויתנבאו בהם לעם כל אחד בשבטו ומפני זה לא ישא משה לבדו תלונותם :

(יט) לא יום אחד תאכלון. שיעורו לא יום אחד תאכלו ולא יומים בלבד וכמוהו לא אחד ולא שתים שאינם אחת ושנים בלבד ועל דעתי האוכל והעושה דבר ימים רבים רצופים· איננו נקרא אוכל ועושה יום אחד וכן האוכל שלשים יום רצופים איננו נקרא אוכל עשרים יום או שיהיה האחד נמשך לא יום אחד תאכלו ולא יומים ועשרה ועשרים יום אחדים רק חדש שלם והנה נתן להם תאותם בבשר ולא בדגה ובירקות כי עיקר שאלתם אשר יבכו עליו תנה לנו בשר . וטעם עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא שיתן להם בשר הרבה ויאכלו ממנו כל החדש לרוב מאד עד שיקוצו בו ויהיה להם לדבר נתעב וזר שאיננו נאכל ועל דרך הפשט כן היה כי ביום הראשון הוכו מכה רבה ומתו העם המתאוים תחלה הם האספסוף אשר בקרבו גם בני ישראל הנזכרים תחלה שאמרו מי יאכילנו בשר ושאר כל העם אשר בכו אחרי כן למשפחותם איש פתח אהלו אכלו ממנו חדש ימים :

(כ) והיה לכם לזרא . שזרקו החמרים אשר נשארו להם ממנו וכן אמר המזמור וימטר עליהם כעפר שאר ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יביא להם לא זרו מתאותם עוד אכלם בפיהם וגו' ואף ה' עלה וגו' כי קצתם אכלו וישבעו מאד ובעלי התאוה לא נפרדו מתאותם כלל כי בעוד אכלם בפיהם עלה בהם אף ה' ואין מדרשו של רבי שמעון ושל רבי יהודה הנשיא נאותין ללשון הכתוב בעבור שאמר עתה תראה היקרך דברי אם לא ומדרשו של רבי עקיבא שאמר דברים כמשמען מי מספיק להם הוא משמעות הכתוב באמת והוא דעתו של אונקלוס אבל ענין בעצמו תמה כמו שאמר רבי שמעון מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק להם ועוד כי כלם ראו כבר נפלאות גדולות מזו ור"א תירץ כי משה היה חושב שלא יחדש השם מופת כי אם להצדיק נביאו וגם זה איננו נכון בעיני כי כבר עשה עמהם כזה בשליו ראשון וכן במים ובמן כי כולם על תלונותם נתנו להם והנכון אצלי כי כאשר יעשה השם אותות ומופתים לישראל חסד הם מאתו וכולן לטוב להם כי טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו זולתי כאשר יצא הקצף על עוברי רצונו שיעשה עמהם באף ובמדת הדין לרעה גמורה והנה אין בנסים רק טובה גמורה שלימה ברחמים או נקמה במדת הדין אבל עתה כשאמר לו שיתן להם שאלתם ויאכלו בשר עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא ידע משה רבינו שלא יהיה אות מאת השם לברכה להם בשר כאשר נתן להם דגן שמים כענין שאמרו חכמים אין דבר רע יורד מן השמים ועוד כי כל הנסים יודיעם למשה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים הנני עומד לפניך שם על הצור אבל בכאן שאמר לו ואל העם תאמר התקדשו למחר ולא הודיע הבין משה שלא יהיה זה בנס מאתו יתברך ועל כן שאל בתמיה מה יעשה להם כדרך כל הארץ אם ישחט להם צאן ובקר מכל סביבותיהם לא יספיק להם ואם יאסף להם כל דגי הים אשר במקום הוא הקרוב להם לא יספיק להם והשם השיבו כי אין יד השם קצרה לתת להם שאלתם גם בדרך המקרים הם

טעם

רשי

נגלוי לפיכך לא יוסף לו ככתוב. רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך מי שכתוב בו (שם יב) בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר לפניו שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהי אכילה זו מספקתן עד עולם וכי שבחך הוא זה אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת: (כג) עתה תראה היקרך דברי. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על הטפל מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו ואם אתה נותן להם דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי אמר לפניו הריני הולך ומפייסן אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך הלך משה לפייסן (זה קאי גם לרש"י לעיל) אמר להם היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל תת אמרו פשרה היא זו אין בו כח למלאות שאלתנו וזהו שנא' ויצא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו ויאסף שבעים איש וגו': (כה) ולא יספו. לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו כך מפורש בספרי ואונקלוס תרגם ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם: (כו) וישארו שני אנשים. (ספרי) מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כדאי לגדולה זו: והמה בכתובים. במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כלם נקובים בשמות ועל ידי גורל לפי שהחשבון עולה לי"ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק ובררן מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש מי שעלה בידו חלק א"ל המקום לא חפץ בך: (כז) וירץ הנער. י"א גרשום בן משה היה: (כח) (מבחריו. אלו היה נקוד מִבְּחָרָיו בפתח אז היה פתרונו אחד מבחוריו. עכשיו שנקוד מִבְּחֻרָיו משמע שהיה משרת משה מנערותו על כן מתורגם מעולמותיה): כלאם. הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם (סנהדרין ז). דבר אחר תנם אל בית הכלא (ספרי) לפי שהיו מתנבאים

במדבר יא

לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף
לָהֶם וּמָצָא לָהֶם: פ
כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲיַד
יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה תִרְאֶה הֲיִקְרְךָ
דְבָרִי אִם־לֹא: כד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם אֵת דִּבְרֵי יְהוָה
וַיֶּאֱסֹף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם
וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל:
כה וַיֵּרֶד יְהוָה ׀ בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו
וַיָּאצֶל מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן
עַל־שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי
כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא
יָסָפוּ: כו וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים ׀
בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד ׀ אֶלְדָּד וְשֵׁם
הַשֵּׁנִי מֵידָד וַתָּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ
וְהֵמָּה בַּכְּתֻבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֹהֱלָה
וַיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה: כז וַיָּרָץ הַנַּעַר
וַיַּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמַר אֶלְדָּד וּמֵידָד
מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה: כח וַיַּעַן
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה
מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה
כְּלָאֵם: כט וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה

אונקלוס

לְהוֹן הַיִסְפְּקוּן לְהוֹן אִם יָת
כָּל נוּנֵי יַמָּא יִתְכַּנְשׁוּן לְהוֹן
הַיִסְפְּקוּן לְהוֹן: כג וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה הֲמֵימְרָא דַייָ יִתְעַכַּב
כְּעַן תֶּחֱזֵי הַיְעַרְעִינָךְ פִּתְגָּמִי
אִם לָא: כד וּנְפַק מֹשֶׁה
וּמַלֵּיל לְעַמָּא יָת פִּתְגָּמַיָּא
דַייָ וּכְנַשׁ שַׁבְעִין גַּבְרָא
מִסָּבֵי עַמָּא וַאֲקִים יָתְהוֹן
סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא:
כה וְאִתְגְּלִי יְיָ בַּעֲנָנָא וּמַלֵּיל
עִמֵּיהּ וְרַבִּי מִן רוּחָא דַעֲלוֹהִי
וִיהַב עַל שַׁבְעִין גַּבְרָא
סָבַיָּא וַהֲוָה כַּד שְׁרַת עֲלֵיהוֹן
רוּחַ נְבוּאָה וּמִתְנַבַּן וְלָא
פָסְקִין: כו וְאִשְׁתְּאָרוּ תְּרֵין
גַּבְרִין בְּמַשְׁרִיתָא שׁוּם חַד
אֶלְדָּד וְשׁוּם תִּנְיָנָא מֵידָד
וּשְׁרַת עֲלֵיהוֹן רוּחַ נְבוּאָה
וְאִנּוּן בִּכְתִיבַיָּא וְלָא
נְפַקוּ לְמַשְׁכְּנָא וְאִתְנַבִּיאוּ
בְּמַשְׁרִיתָא: כז וּרְהַט
עוּלֵימָא וְחַוִּי לְמֹשֶׁה וַאֲמַר
אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבַּן
בְּמַשְׁרִיתָא: כח וַאֲתֵיב
יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ
דְּמֹשֶׁה מֵעוּלֵימוּתֵיהּ וַאֲמַר
רִבּוֹנִי מֹשֶׁה אֱסָרִינוּן:
כט וַאֲמַר לֵיהּ מֹשֶׁה הַקַנְאָתִי

אבן עזרא

משה אמר מה שיאמרו לו ישראל בעת שישאלו מה הוא הבשר והתשובה שיאמר להם אין לכם צורך לשאול: (כג) היד ה' תקצר. ולא אדע למה הצרה צוארת רק הדבר כמשמעו כי משה לא ידע כי השם יחדש אות או מופת כי אם להצדיק נביאו כאשר אפרש: (כב) ומצא להם. כדברי המתרגם ארמית ומה נכבד דרש קדמונינו בהלת ישחט על הבהמה ויאסף על הדג: היקרך. כמו ויקר מקרה: (כד) ויצא משה. מאהל מועד: (כה) ויאצל. על דעתי מהבנין הכבד הנוסף. ווי"ו ויתנבאו כה"א רפה בלשון ישמעאל: ולא יספו. פעם שנית וכן קול גדול ולא יסף ולא יסף עוד לדעתה ואין מדקדוק הלשון להיותו מגזרת פן תספו בכל חטאתם אמרו חכמים ז"ל שלקח משה מכל שבט ששה והנה שנים ושבעים ובעבור שאמר לו השם שבעים איש הניח השנים וזה נכון: (כו) והמה בכתובים. בתחלה: ולא יצאו. ממחנה ישראל אל אהל מועד: (כז) וירץ הנער. כה"א הוא הנודע לשרת משה חוץ מיהושע כי שרות יהושע איננו כשרות כל נער: (כח) מבחוריו. יש אומרי' שפירושו מבחרותו והטע' שלא אמר כדברי זקן ויש מדביקים מבחוריו עם משרת משה והטעם ששרת אותו מיום שהיה בחור וזה איננו נכון כי זה המעשה היה בשנה השנית והנכון בעיני שהוא מבחוריו הוא מהמובחרים לשרת משה כי אחרים יש עמו ודע כי מלת בחור בלשון רבים פעם תשתנה ופעם לא תשתנה וכן מלת סרים אולי הם שני משקלים: כלאם. נפתח הלמד בעבור אות הגרון הבא אחריו. ונפתחה

ה"א

ועתה תניח ה': היד ב' וסימן היד ה' תקצר. היד יואב אתך: דברי י"ג וסימן היד ה' הקצר. ומדוע הקלתני. ויען איש ישראל את איש. הבית הזה אשר אתה בונה. ויאמר אליהו התשבי. כן יהיה דברי אשר יצא מפי. ואת כל אלה ידי עשתה. ויאמר ה' אלי היטבת. הלוא כה דברי כאש נאם ה'. הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר ב' בו. כי כה אמר ה' לפני מלאת לבבל. ויתפלל אל ה' ויאמר אנה ה' דיונה. אחרי דברי לא ישנו: אם לא ז' ס"פ וסימן נמסר בסדר חיי שרה: כנוח ב' וסימן כנוח עליהם הרוח. כפות רגלי הכהנים: עלהם י"ג חסר נמסר בסדר ויגש: האהלה ח' וסימן נמסר בשפטים סימן ד' גבי יעל וסיסרא:

תולדות אהרן ויתנבאו. סנהדרין יז: וישארו. שם: מתנבאים. שם: ויען יהושע. ערובין פ"ג סנהדרין יז:

בעל הטורים אם את כל דגי הים יאסף להם. פ' ימית להם לשון ויגוע וימת ויאסף וזהו כאסיפה בעלמא סגי להו: כנוח ־ב' במסרה. ויהי כנוח עליהם הרוח והידך כנוח כפות רגלי הכהנים לומר לך שנחה עליהם השכינה כמו על הארון: ותנח ב' במסרה. בפרשת נח: מתנבאים. קרי ביה מת נביאם שהיו אומרים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: מתנבאים נוטריקון משיה מנו"ח נשמו נגי"ן אלמי"ם יהושי"ע מכנ"ם:

רמבן

טעם היקרך דברי אם לא ואמר היד ה' תקצר כלשון ויין מלכות רב כיד המלך ולא אמר ה' השמני יפלא כל דבר כי לא יעשה זה במופת וכן היה שנסע רוח מאת השם כמנהגו של עולם לא רוח ים חזק מאד ולא רוח קדים עזה כאשר יזכיר במופתים אבל רוח סתם כנהוגים ויגז שלוים מן הים לא שנבראו עתה בעבורם ואין בדבר חידוש מטבעו של עולם ועוד שכבר היה להם כן ולא חידש עתה רק שיהיו שלוים רבים מאד:

(כח) אדני משה כלאם. הטעם בזה כי משה דבר אל העם את דברי ה' כי הוא יאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על המתיצבים עמו באהל מועד והנה אלה אשר לא יצאו אל האהל ועושים עצמן מכלל הנאצלים כממרים בדבריו ולכך אמר לו כלאם כי אולי רוח שקר בפיהם או רוח רעה תבעתם

ספורנו

כאמרם ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים: (כג) היד ה' תקצר. מלמלא דבך שימאסו כל מאכל תאוה כאמרו עד אשר יצא מאפכם: עתה תראה היקרך דברי. תראה שיקרה זה שיאכלו מן הבשר בהמשכם בבחירתם אחר התענוג עד שיצא מאפם וימאסו בו מבלי שאסיר בחירתם כלל כי אמנם יוכלו לשוב בתשובה מאהבה ומיראה אם ירצו כאמרו ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה: (כח) אדוני משה כלאם.

אבן עזרא

כ"ט המקנא והיה ראוי להיותו בשוא ובפתח ובעבור היותו תחת המ"ם שוא נע ושני שואים נעים לא יתחברו לעולם. ומלת מי יתן. כשואל חפץ בדבר כאומר מי יתן לי זאת השאלה והחפץ: (ל) ויאסף משה. הלך בלווי עם הזקנים לחלוק להם כבוד: (לא) ורוח נסע. יום שני: ויגז. כרת כמו גזי נזרך ומגזרתו גז נאנך. וטעם ויגז. שהיו בשפת הים רבים כחול והנה גזז מהם ומלת ויגז מפעלי הכפל כמו ויחם בשר הילד: ויטש. כמו ויפרוש והטעם כדבר נטוש אין כח בו לסור וכן והנם נטושים על פני כל הארץ: סביבות המחנה. בלבד גם הטע' שהיה כאמתים בכל מקום גבוה או שפל: (לב) וישטחו. כמו ויפרשו וכן שטחתי אליך כפי ואם הם שני בנינים: (לג) מכה רבה. דבר היה: (לד) ויקרא. הקורא או משה: קברו. הקוברים כמו ויאמר ליוסף: (לה) נסעו העם חצרות. אל חצרות דרך קצרה. וטעם ויהיו בחצרות. דבק עם ותדבר מרים כי בעבורה ישבו שם כי כן כתוב: (א) ותדבר מרים. היא דברה גם אהרן הסכים או החריש על כן נענש. וטעם ותדבר עם בי"ת דרך גנאי כמו וידבר העם באלהים גם ימצא לשבח גם בדרך נבואה יש

אונקלוס

אַתְּ מְקַנֵּי לִי רְעֵינָא פּוּן דִּיהוֹן כָּל עַמָּא דַּייָ נְבִיאִין אֲרֵי יִתֵּן יְיָ יָת רוּחַ נְבוּאֲתֵיהּ עֲלֵיהוֹן׃ ל וּמִתְכְּנֵישׁ מֹשֶׁה לְמַשְׁרִיתָא הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל׃ לא וְרוּחָא נְטַל מִן קֳדָם יְיָ וְאַפְרַח שְׂלָיו מִן יַמָּא וּרְמָא עַל מַשְׁרִיתָא כְּמַהֲלַךְ יוֹמָא לְכָא וּכְמַהֲלַךְ יוֹמָא לְכָא סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁרִיתָא וּכְרוּם תַּרְתֵּין אַמִּין עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ לב וְקָם עַמָּא כָּל יוֹמָא הַהוּא וְכָל לֵילְיָא וְכָל יוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּכְנַשׁוּ יָת שְׂלָיו דְּאַזְעַר כְּנַשׁ עַשְׂרָא דְּגוֹרִין וּשְׁטַחוּ לְהוֹן שְׁטוֹחִין סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁרִיתָא׃ לג בִּסְרָא עַד כְּעַן בֵּין שִׁנֵּיהוֹן עַד לָא פְסַק וְרוּגְזָא דַּייָ תְּקֵיף בְּעַמָּא וּקְטַל יְיָ בְּעַמָּא קְטוֹל סַגִּי לַחֲדָא׃ לד וּקְרָא יָת שְׁמָא דְּאַתְרָא הַהוּא קִבְרֵי דְמִשְׁאֲלֵי אֲרֵי תַמָּן קְבַרוּ יָת עַמָּא דְּשָׁאִילוּ׃ לה מִקִּבְרֵי דְמִשְׁאֲלֵי נְטַלוּ עַמָּא לַחֲצֵרוֹת וַהֲווֹ בַּחֲצֵרוֹת׃ א וּמַלֵּילַת מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל עֵיסַק אִתְּתָא שַׁפִּירְתָּא

מקרא

הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל־עַם יְהוָה נְבִיאִים כִּי־יִתֵּן יְהוָה אֶת־רוּחוֹ עֲלֵיהֶם׃ שביעי ל וַיֵּאָסֵף מֹשֶׁה אֶל־הַמַּחֲנֶה הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לא וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת יְהוָה וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן־הַיָּם וַיִּטֹּשׁ עַל־הַמַּחֲנֶה כְּדֶרֶךְ יוֹם כֹּה וּכְדֶרֶךְ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה וּכְאַמָּתַיִם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ׃ לב וַיָּקָם הָעָם כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה וְכֹל יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת־הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֳמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה׃ לג הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם טֶרֶם יִכָּרֵת וְאַף יְהוָה חָרָה בָעָם וַיַּךְ יְהוָה בָּעָם מַכָּה רַבָּה מְאֹד׃ לד וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה כִּי־שָׁם קָבְרוּ אֶת־הָעָם הַמִּתְאַוִּים׃ לה מִקִּבְרוֹת הַתַּאֲוָה נָסְעוּ הָעָם חֲצֵרוֹת וַיִּהְיוּ בַּחֲצֵרוֹת׃ פ

יב א וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל־אֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית

ב' בטעם ואסירה את אבימלך. ג' מ"ל. ב' ר"פ כל איש ישראל. ח' בקריי'. ב' בב' לישנ'. ב' ב"כ. ב' כל הארץ. ל'. ב' מ"ל בתורה. ל'. ה'. ט' פסוקים כל וכל וכל. ל' וחד כל יום. ו' בקריי' פת' השליו קרי. ג' ל' מ"ל. ל' ומ"ל. ב' מ"ל בתורה וכל קריי' דכוו' במ"א אלישע. ל' ומסר ו'

מסורה

נביאים ג' מלאים וסי' המקנא אתה לי. בהכרת איזבל. וגם נביאים העמד' דעזרא: ויאסף ב' מלרע וסי' ויאסף משה אל המחנה. ויאסף כל איש ישראל: ויגז ב' בתרי לישנא וסי' ויגז שלוים מן הים ויטש על. ויגז את ראשו: על פני הארץ ה' חסר כל. וסי' וכאמתי'. אנכי עשיתי את השמים. ואנשי תמיד יבדילו. הבונה בשמים. עשה עש כסיל. ושארא על פני כל הארץ: ויאספו יו"ד פתחי' וסימן בלשון ארמי סביא סלויא שלחו ושלהו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חמרא וכספא. ופירושא דלהון בלשון הקדש בסדר שמות: חמרי' ג' ב' חסר וא' מלא וסימן ויצברו אתם חמרם חמרם ב' בו וחסר. הממעיט אסף עשרה חמרים מ"ל: סביבות ב' מלאים בתורה וסי' ורוח נסע מאת ה'. ויקם העם כל היום ושארא סביבת כתיב וכל נביאים וכתובים מלאים במ"א חסר וסימן ורכב אש סביבת אלישע: ואף ה' ל' והוא חד מן מ' מלין מן א' א' קדמ' נסי' וי"ו ותניינא קרחא וסי' במס' רבתא: רבה מאד. ה' וסימן הבשר עודנו בין שניהם. והיה כל נפש חיה. תהיה דגתם כדגת הים הגדול. נחשת רבה מאד דד"ה. ויהי מקנהו שבעת דאיוב: ויקרא את שם המקום ד' בלישנא וסימן לוז שם העיר. אשר דבר אתו שם. המקום ההוא קברות התאוה. עמק ברכה כי שם ברכו את ה'

תולדות אהרן מי יתן. שם: ורוח נסע. מציעא פו: ויאספו את השליו. חולין ו כז: וישטחו. יומא עה: הבשר עודנו. שם:

רשי

מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: (כט) המקנא אתה לי. הקנאתי אתה מקנא: לי. כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור אנפרמנ"ט בלעז אוחז בעובי המשא: (ל) ויאסף משה. מפתח אהל מועד: אל המחנה. נכנסו איש לאהלו: ויאסף. לשון כניסה אל הבית כמו (דברים כב) ואספתו אל תוך ביתך ואב לכלם (תהלים לט) יצבור ולא ידע מי אוספם מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו (ספרי): (לא) ויגז. ויפריח וכן (תהלים צ) כי גז חיש וכן (נחום א) נגוזו ועבר: ויטש. ויפשט כמו (שמואל א ל) והנם נטושים על פני כל הארץ (יחזקאל כט) ונטשתיך המדברה: וכאמתים. פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא להגביה ולא לשחות (ספרי): (לב) הממעיט. מי שאוסף פחות מכלם העצלים והחגרים אסף י' חמרים: וישטחו. עשו אותן משטיחין משטיחין: (לג) טרם יכרת. כתרגומו עד לא פסק. ד"א אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה: (א) ותדבר. (ספרי) אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר (בראשית מב) דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות. ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר (שם יט) ויאמר אל נא אחי תרעו ויאמר שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן. (ספרי) היא פתחה בדבור תחלה לפיכך הקדימה הכתוב תחלה ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם זקוקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו: האשה הכשית. (שם) מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל

בעל הטורים

ויגז ב' במסרה. ויגז שלוים. ואידך ויגז ראשו באיוב. וזה שיש במדרש יותר ממה שהרג בסם השליו ע"י אכילה הרג בסם ע"י ירידה ונפילה שנפל על ראשם כשם שנאמר באיוב ויגז ראשו והיה מתאבל על בניו שנפל עליהם הבית כך בכאן היו מתאבלים על אותם שמתו מנפילת השליו. כתיב שלוים וקרינן סלוים שלוים לצדיקים וסלוים לרשעים שהיו להם כקוצים: המתאוים ב'. כי שם קברו את העם המתאוים הוי המתאוים יום ה' למה כי שם קברו את העם המתאוים: כושית. בגי' יפת מראה:

ספורנו

שחשב שלא יצאו האצלה להראות שיתנבאו בלתי אצילות ממשה רבינו: (כט) כי יתן ה' את רוחו עליהם. בלתי אצילות מאתי: (לא) מן הים. מים סוף שהיה דרומי להם וזה כי עברו השלוים את הים מקצות הדרום: (לב) הממעיט אסף עשרה חמרים. כי כלם היו תאבים לאכול מהם הרבה מאד: (לג) הבשר עודנו בין שניהם. שלא הגיע עדיין לגבול שימאסו בו. טרם יכרת. שלא הגיע עדיין זמן חדש ימים שהוגבל לו. ויך ה' בעם. במתאוים מהם שאלו הבשר לנסות ולקו בנסיונם כי לא אמר ואכלו חדש ימים אלא על הבוכים בלתי מתאוים שאמרו למה זה יצאנו ממצרים והם נכו בחלייהם כאמרו והיה לכם לזרא: (לה) ויהיו בחצרות. שהו שם איזה זמן כמו ויהיו שם כעשר שנים. ויהיו שם כאשר צוני ה'. אמר כי באותו הזמן שהתעכבו שם קרה שדברה מרים במשה ובהיות אז אהל מועד מוקם הזמין האל יתברך.

רמבן

והנה צריכין לשומם בבית הכלא כאיש משוגע ומתנבא ומשה בענותנותו השיב ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם כי השם נתן עליהם רוחו מבלתי אצילות הרוח שעליו מי יתן ויהיה זה בכל העם אבל מדברי רבותינו נראה כי היה המנהג בישראל שלא יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו אבל הולכים אחריו כתלמידיו והם בני הנביאים כך אמרו בסנהדרין בשלמא למאן דאמר משה מת היינו דקאמר יהושע אדני משה כלאם אלא למאן דאמר על עסקי שליו אמאי כלאם דהוה ליה כמורה הלכה לפני רבו וכן למאן דאמר על גוג ומגוג נתנבאו וכך הזכירו עוד בענין דבורה במסכת מגלה ומשה אמר כי הוא הרב שמחל על כבודו ומתאוה ושמח בכך. ובתרגום ירושלמי ראיתי שאמר בכלאם מנע מנהון רוח קודשא עשאו מלשון הנה

רשי

שהכל מודים בשחרותו של כושי: **כושית**. בגמטריא יפת מראה: **על אודות האשה**. על אודות גירושיה: **כי אשה כושית לקח**. מה ת"ל אלא יש לך אשה נאה ביופיה ואין נאה במעשיה ולא ביופיה אבל זאת נאה בכל: **האשה הכושית**. על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה: **כי אשה כושית לקח**. ועתה גרשה: (ב) **הרק אך**. עמו לבדו דבר ה': **הלא גם בנו**. ולא פירשנו מדרך ארץ: (ג) **עניו**. שפל וסבלן: **פתאום**. נגלה עליהם פתאום והם טמאין בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבוע לדבור: (ד) **צאו שלשתכם**. מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד מה שא"א לפה לומר ולאזן לשמוע: (ה) **בעמוד ענן**. (שם) **יצא** יחידי שלא כמדת מלך. מלך כשהוא יוצא למלחמה יוצא באוכלוסים וכשיוצא לשלום יוצא במועטין ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחידי שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה ויוצא לשלום באוכלוסין שנא' (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: **ויקרא אהרן ומרים**. שיהיו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור: **ויצאו שניהם**. ומפני מה משכן והפרישן ממשה לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר (בראשית ז) איש צדיק תמים ובפניו נאמר (שם) כי אותך ראיתי צדיק לפני. ד"א שלא ישמע בנזיפתו של אהרן: (ו) **שמעו נא דברי**. אין נא אלא לשון בקשה: **אם יהיה נביאכם**. אם יהיו לכם נביאים: **ה' במראה אליו אתודע**

אבן עזרא

יש אומרים כי משה מלך על כוש ולקח כושית והמתרגם אמר שפירתא וטעמו לשון כבוד כאשר יקראו הישמעאלים לזפת הלבן גם אנחנו נקרא העור סגי נהור והנה לא יתכן שנקרא שם שהוא לשבח להפכו לגנאי ויש אומרים כי כוש בן ימיני הוא שאול וכן הלא כבני כושיים וכבר פירשתיו והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה כי היא מדינית ומדינים הם ישמעאלים והם דרים באהלים וכן כתוב ירגזון יריעות ארץ מדין ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית: **וטעם כי אשה כושית לקח**. זה הדבור שדברה מרים ומה נכבד דברי קדמונינו שאמרו על הזקנים אשריהם ואוי לנשיהם והנה חשדו משה כי לא נמנע לשכב עם צפורה רק בעבור שאיננה יפה: (ב) **ויאמרו הרק אך במשה**. הבואה ראיה כי לא עשה זה לקדושת השם כי הם היו נביאים ואין המשכב אסור להם: **הרק אך**. והאחד יספיק רק הוא דרך צחות כמו המבלי אין קברים: **וישמע ה'**. ואם דברו בסתר: (ג) **ענו מאד**. במשקל שלו והטעם שלא בקש גדולה על אחיו: (ד) **פתאום**. המ"ם נוסף כמ"ם שלשום והוא מגזרת פתי דבר שלא עלה על לב: **צאו שלשתכם** ויצאו שלשתם. כל אחד מאהלו והנה דרך כלל ואחר כן פרט וירד ה' בעמוד ענן ויקרא אהרן ומרים ומשה שומע: (ו) **שמעו נא**. כמו עתה: **נביאכם**. מי שיהיה מכם נביא ה': **במראה**. פירושו אם היה נביאכם שהוא נביא ה' כמו והנבואה עודד הנביא האהלה שרה אמו כסאך אלהים עולם: **במראה**. במראות הלילה

מקרא ותרגום

אֲשֶׁר לָקָח כִּי־אִשָּׁה כֻשִׁית
לָקָח׃ ב וַיֹּאמְרוּ הֲרַק אַךְ־בְּמֹשֶׁה
דִּבֶּר יְהוָה הֲלֹא גַּם־בָּנוּ דִבֵּר
וַיִּשְׁמַע יְהוָה׃ ג וְהָאִישׁ מֹשֶׁה
עָנָו עניו קרי מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס ד וַיֹּאמֶר
יְהוָה פִּתְאֹם אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־מִרְיָם צְאוּ שְׁלָשְׁתְּכֶם אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלָשְׁתָּם׃
ה וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם
וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם׃ ו וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־
נָא דְבָרָי אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם יְהוָה
בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם

ל' חסר ו' · ל' בטעם בתורי ל' · ט' בטעם בספרא · כול' חסר במ"א (עי' מבין חדו') ל' · ל' · כול' מ"ל במ"א חסר · י"ג · ל' · ב' נספכו ציוי. ל'

דְנְסִיב אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירְתָּא
דְנְסִיב רָחֵיק׃ ב וַאֲמַרוּ
הַלְחוֹד בְּרַם בְּמֹשֶׁה מַלֵּיל
יְיָ הֲלָא אַף עִמָּנָא מַלֵּיל
וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ׃ ג וְגַבְרָא
מֹשֶׁה עִנְוְתָן לַחֲדָא מִכָּל
אֱנָשָׁא דְעַל אַפֵּי אַרְעָא׃
ד וַאֲמַר יְיָ בִּתְכֵּיף לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וּלְמִרְיָם פּוּקוּ
תְּלָתֵיכוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא
וּנְפַקוּ תְּלָתֵיהוֹן׃ ה וְאִתְגְּלִי
יְיָ בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָם
בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּקְרָא אַהֲרֹן
וּמִרְיָם וּנְפַקוּ תַּרְוֵיהוֹן׃
ו וַאֲמַר שְׁמַעוּ כְעַן פִּתְגָּמָי
אִם יְהוֹן לְכוֹן נְבִיאִים אֲנָא יְיָ
בְּחֶזְוָן אֲנָא מִתְגְּלֵי לְהוֹן

תולדות אהרן ואיש משה. ברכות נד יומא עה נדרים לח: ויאמר ה' פתאום. כריתות ע: במראה. עקרים מ"ג פ"ט ופי"ע: בחלום. ברכות נה חגיגה ה:

בעה"ט וישמע ה' וסמיך ליה והאיש משה שדברו בינו לבינו ולא שמע אותם אדם אחר: עמו ענו כתיב שהיה השכון עניו יותים בשר ויכסהו הענן ששת ימים ואח"כ ג' פעמים מי: ענן בגי' כעדן הנוטל גן עדן: במראה בגי'. במראה אליו אתודע. במראה נספכו ציוי עלי לומר שאפילו במראה שאני נראה לנביאים נהפך צירס עליהם אבל משה יושב כתלמיד לפני רבו:

רמבן

הנה ספתי לא אכלא לא תכלא רחמיך ממני וטעם הענין כי חשב יהושע מפני שהם בכתובים הם מתנבאים כי נאצל רוח משה על כל הכתובים שעל כולם נתכוון ולכן אמר לו אין נכון שיתנבאו הם במחנה שלא הקימו דבר ה' שצוה ולקחת אותם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך והנה נראה לשומעין שאין נבואת כולם מאצילות הרוח אשר עליך וראוי לאדוני להתכוין ברוח האלהים להשיבו אליך לבל יאצל ממך רק לעומדים לפניך כדבר ה' כי בעבור שנתכוונת מתחלה על כל הכתובים היה מהודך עליהם ואם תתכוין עתה להשיבה מהם תנוח אל העומדים לפניך בלבד כדבר ה' ומשה אמר שלא יקנא לו כי הוא חפץ שיתנבאו לפניו או שלא בפניו כיון שנתן ה' רוחו עליהם באצילותו ממשה או בלתי אצילות ממנו:

יב (ג) **וטעם** והאיש משה עניו מאד. להגיד כי השם קנא לו בעבור ענותנותו כי הוא לא יענה על ריב לעולם אף אם ידע. ור"א מפרש ואמר כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם ולא יתגאה במעלתו כלל אף כי על אחיו והם חוטאים שמדברים עליו חנם אבל בספרי רבי נתן אומר אף בפניו של משה דברו בו שנאמר וישמע ה' והאיש משה עניו מאד אלא שכבש משה על הדבר יזכיר ענותנותו שסבל ולא ענש והשם קנא לו:

(ד) **אל** משה ואל אהרן ואל מרים. הנה משה לא היה עמהם אבל הנבואה באה לשלשתן כאחד וטעם פתאום שלא היו בעת ההיא נותנים לבם ומתכונים לנבואה ולכבוד משה באה להם מבלי הזמנה לדבר כי פתאום על דעת המפרשים דבר שלא עלה על לב מגזרת פתי ואמר הכתוב זה בעבור אהרן ומרים כי משה רבינו ראוי לנבואה בכל עת ודעתו נכונה לדבקה בשם הנכבד בכל שעה כמו שפירשו רבותינו בטעם פרישתו מן האשה אבל אונקלוס אמר בתכיף והטעם כי כאשר היו נדברים במשה עוד הדבר בפיהם נאמר להם צאו שלשתכם לא איחר להם כלל ופתאום ענין מהירות הוא וכן ואקוב נוהו פתאום אשר פתאום בפתע יבא שברה בפתע פתאום כפול הטעם להפלגה כמו כמעט קט הרבה מאד וכן במאד מאד וכיוצא בהם ופתאים הם הנמהרים ביותר שאין להם עיון בדבר ולא עצה כלל כמו עצת נפתלים נמהרה וכן לפתע ישבר ואם בפתע בלא איבה בתכיף והוא כמו פתי מלשון פתאום וטעם צאו שלשתכם ויקרא אהרן ומרים כי רצה שיהיה משה שם ויראה בקנאת השם לכבודו ויהיה מצוי להם שלא ימחול השם רק על ידו כאשר יתחננו אליו ויתרצה להם ויקרא אהרן ומרים שנאמר שבחו שלא בפניו:

(ו) **אם** יהיה נביאכם. אם יהיה לכם נביא כדברי אונקלוס. ורבי אברהם פירש כי טעמו אם יהיה נביאכם נביא ה' כמו והנבואה עודד הנביא ויפה אמר וטעם הכתוב שאע"פ אם יהיה נביאכם נביא ה' אינו מתנבא בשמי הגדול רק במראה או בחידות והזכיר כן כי רבים מן הנביאים לא ישיגו לזה אבל יהיו נביאים ברוח הקדש כענין שנאמר רוח ה' דבר בי והיא יד ה' האמורה ביחזקאל ויתבאר בדברי זכריה:

במראה אליו אתודע. לא אמר הכתוב במראה אליו אראה אבל אמר אתודע והנה זה כפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם ואמר כי הדיבור יהיה כי השם הגדול יהיה במראה ובהתודע אל הנביא לא יהיה בשמו הגדול כמו שאמר ושמי ה' לא נודעתי להם ואמר כי הדיבור יהיה בחלום

ספורנו

יתברך אותם לנאת מאהליהם אל אהל מועד: **יב** (ב) **הרק אך במשה דבר ה'**. האמנם משה לבדו זכה לזה שיהיה דבר ה' מיוחד אליו לבדו מלבד מה שזכה עם כל המון ישראל במתן תורה. **וישמע ה'**. כאמרם ז"ל שאני נורבא דרבנן דקודשא בריך הוא תבע ביקריה: (ד) **צאו שלשתכם**. כדי שידע משה טוב האל יתברך המקפיד על כבודו: (ו) **אם יהיה נביאכם**. אם היה משה נביא באותה המדרגה שחשבתם באמרכם הלא גם בנו דבר. **ה' במראה אליו אתודע**. לא הייתי נודע לו ונגלה עליו בזה השם אלא במראה לשון נקבה לא בהקיץ כמו שהיה הענין בישעיהו באמרו ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא וכן במיכה ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל זה במראה הנבואה בלי ספק לא בהקיץ וגם בלעם אף על פי שהיה הדבור אליו בהקיץ לא היה לו בשם המיוחד כאשר חשב הוא באמרו אולי יקרה ה' לקראתי כי

אֲדַבֶּר־בּוֹ׃ ז לֹא־כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה
בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא׃ ח פֶּה
אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ וּמַרְאֶה וְלֹא
בְחִידֹת וּתְמֻנַת יְהוָה יַבִּיט וּמַדּוּעַ
לֹא יְרֵאתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי
בְמֹשֶׁה׃ ט וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּם
וַיֵּלַךְ׃ י וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל
וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג וַיִּפֶן
אַהֲרֹן אֶל־מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת׃
יא וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי
אַל־נָא תָשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר
נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ׃ יב אַל־
נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ
מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ׃
יג וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר
אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ׃ פ

(בגליון: כ׳ · ל׳ · ל׳ ומ׳ . ל׳ ומ׳ . ח׳ · ג׳ · ד׳ · כ״ל חסר · ד׳ · ל׳ ומ״ע · ל׳ · יו״ת תיקון עזרא . ל׳ · כ׳ חד כתיב ס׳)

בְּחֶלְמִין אֲנָא מְמַלֵּיל עִמֵּהוֹן׃
ז לָא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי
מְהֵימַן הוּא׃ ח מְמַלַּל עִם
מְמַלַּל מַלֵּילְנָא עִמֵּיהּ בְּחֵיזוּ
וְלָא בְחִדְוָן וּדְמוּת יְקָרָא
דַיְיָ מִסְתַּכַּל וּמָא דֵין לָא
דְחֵילְתּוּן לְמַלָּלָא בְּעַבְדִּי
בְמֹשֶׁה׃ ט וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ
בְּהוֹן וְאִסְתַּלַּק׃ י וַעֲנָנָא
אִסְתַּלַּק מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנָא וְהָא
מִרְיָם חִוָּרָא כְּתַלְגָּא וְאִתְפְּנֵי
אַהֲרֹן לְוַת מִרְיָם וְהָא סְגִירָא׃
יא וַאֲמַר אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה בְּבָעוּ
רִבּוֹנִי לָא כְעַן תְּשַׁוֵּי עֲלָנָא
חוֹבָא דְּאִטַּפַּשְׁנָא וְדִי
סְרַחְנָא׃ יב לָא כְעַן תִּתְרַחַק
דָּא מִבֵּינָנָא אֲרֵי אֲחָתָנָא
הִיא צַלִּי כְעַן עַל בִּשְׂרָא
מִיתָא הָדֵין דְּבַהּ וְיִתַּסֵּי׃
יג וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר
אֱלָהָא בְּבָעוּ אַסֵּי כְעַן יָתַהּ׃

אבן עזרא

הלילה: בחלום אדבר בו. כפול כדרך הנבואות: (ז) בכל ביתי נאמן הוא. טעמו כבן בית שיכנס בלא רשות ואם יצטרך ידבר צרכיו ואתם כאשר אתודע לכם בחלום תדעו ואם לא אין לכם רשות לשאול: (ח) פה אל פה אדבר בו. הטעם בלא אמצעי: במראה ולא בחידות. הטעם שמראה לו הדבור כאשר הוא כצורת המשכן: ולא בחידות. כמו הנשר הגדול: ותמונת ה' יביט. כטעם הראני נא את כבודך או שהוא בהקיץ: (ט) וילך. הכבוד והעד והענן סר. (י) מעל האהל. מעל פתח האהל: והנה מצורעת. תחסר מלת היא כמו כאשר קמה: (יא) כי אדני פירשתיו: אל נא. אל עתה: נואלנו. מבנין נפעל ואין לו ריע כי אם נואלו שרי צען ויש אומרים שהוא הפוך מאולת קשורה וטעמו ידוע: (יב) אל נא תהי כמת. אל עתה תהיה אחותנו כנפל המת כאשר יצא מבטן אמו כאכל חצי בשרו וכן בשר המצורע ואין צורך לתיקון סופרים: (יג) ויצעק משה. זה יורה שהיה בצער על אחותו: אל. אתה שיש הגבורה בידך עתה רפא אתה לה על כן

רשי

אתודע. שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון: (ח) פה אל פה. (ספרי) אמרתי לו (הוכרח לפרש כן דאילו כפשוטו שפא"פ הוזכר לשבח דא"כ היה אז פא"פ ממש כפשוטו. וזה א"א דהא כתיב בסוף נשא מדבר אליו וע"ש ברש"י. אלא פא"פ פירושו א"ל לפרוש כו' ופא"פ לאו דוקא אלא ר"ל בהדיא ודוק) לפרוש מן האשה והיכן אמרתי לו בסיני. (דברים ה) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי: ומראה ולא בחידות. ומראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראות פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות כענין שנאמר ליחזקאל (יחזקאל יז) חוד חידה וגומר. יכול מראה שכינה ת"ל (שמות לג) לא תוכל לראות את פני: ותמונת ה' יביט. זה מראה אחורים כענין שנאמר (שם) וראית את אחורי: בעבדי במשה. אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה בעבדי אף על פי שאינו משה במשה אפילו אינו עבדי כדאי הייתם לירוא מפניו וכ"ש שהוא עבדי ומשה ועבד מלך מלך היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם (ספרי תנחומא) ואם תאמרו איני מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה: (ט) ויחר אף ה' בם וילך. מאחר שהודיע סרחונם גזר עליהם נדוי קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חברו עד שיודיענו סרחונו: (י) והענן סר. ואחר כך והנה מרים מצורעת כשלג משל לאדם שאמר לפדגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך שרחמי עליו: (יא) נואלנו. כתרגומו לשון אויל: אל נא תהי. אחותנו זו: כמת. שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה: אשר בצאתו מרחם אמו. אמנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב וכן חצי בשרו חצי בשרנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב מאחר שיצאת מרחם אמנו היא לנו כאילו נאכל חצי בשרנו כענין שנאמר (בראשית לז) כי אחינו בשרנו הוא ולפי משמעו אף הוא נראה כן אין ראוי לאח להניח את אחותו כמת: אשר בצאתו. מאחר שיצאה זו מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרו הרי נאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא. דבר אחר אל נא תהי כמת. (ספרי) אם אינך רופאה בתפלה מי מטהרה אני א"א לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם וזהו אשר בצאתו מרחם אמו: (יג) אל נא רפא נא לה. בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כן יבקש שאלותיו: לאמר. מה תלמוד לומר אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק ירק וגו' רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו. כיוצא בו (שמות ו) וידבר משה לפני ה' לאמר וגו' (ספרי) מה תלמוד לומר לאמר השיבני אם גואלם אתה אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו'. כיוצא בו (במדבר כז) ויאמר משה לפני ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר. כיוצא בו (דברים ג') ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר השיבו רב לך: רפא נא לה. מפני מה לא האריך משה בתפלתו שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה. (דבר אחר שלא יאמרו

דד"ה: יראתם ג' וסי' ומדוע לא יראתם. אנכי עמד בין ה'. חרב יראתם: וסימן בלשון ארמי חרבא דמשה אישתא. וא' יראתם יראתם את ה' דיהושע: וילך ז' פתחין וסימן נמסר בסוף חיי שרה:

תולדות אהרן בכל ביתי. בתרא טו: פה אל פה. שבת פז עקרים מ"ג פ"ח ומ"ט פי"ז ופי"ט: ותמונת ס'. ברכות ז': ויחר אף. שבת צו: ויפן אהרן. שם: אשר נואלנו. ברכות סג תענית ז מכות י: אל נא תהי כמת. סנהדרין מז ע"ג ס חולין ו (מ"ק פב נזיר נו): אל נא רפא. ברכות לד לו:

בעל הטורים ומראה. תגין על הה"א לומר שהיה מציץ בה' נוגה שנאמר ביחזקאל ובה' אור שנאמר בבראשית: והענן סר. שלא יראהם במפלתן כמ"ש הז"ל אל תסתכל ברשעו בשעת קלקלתו: רפא בי' במסרה. רפא נא לה. רפה שבריה כי מטה. שמשם התפלל נאל שירפא שבריה כי מטה שאם לא כן אין מי שיתירנה: רפא. תגין על הרי"ש אמר הסרת עטרת ראשה רפה שבריה כי מטה:

ספורנו

כי זה אמנם לא עלה לידו אבל נאמר בו ויקר אלהים אל בלעם: (ז) לא כן עבדי משה. שהדבור עמו בשם המיוחד הוא בהקיץ וזה באר באמרו: (ח) פה אל פה אדבר בו. שהנבואה אליו היא בלתי תרדמת חושיו: ומראה. לשון זכר הנקרא אספקלריא המאירה אצל רז"ל (סנהדרין פרק חלק). ולא בחידות. דבור מבואר בלי חידה לא כענין בזכריה וזולתו שראה חידות ומשלים ואמר לו המלאך הלא ידעת מה המה אלה ואומר לא אדוני והמלאך פירש לו את המשל ומהם היו שראו את המשלים והבינו אותם כענין היסבת לראות וכענין בלעם באמרו וישא משלו כי בתחלה הגיד המשל שראה ואחר כך באר אותו. ותמונת ה' יביט. וכל זה הוא משיג עם ההגלות אליו בשם המיוחד לא כבלעם שעם זה שלא השיג אלא דרך משל היתה השגחתו בשם אלהים בלבד לא בשם המיוחד. ומדוע לא יראתם. לא ימלט שאין זה כי אם רוע לב שאם חשבתם שאני מכיר במעשיו אם כן חשבתם עלי תועה שאני חפץ ברשעים הפך מה שהיה לכם לחשוב שלא הייתי מזכה אותו לזאת המעלה אלא מפני שהוא ראוי לכך ובכן היה לכם לירא מלדבר באיש כזה ואם אולי חשבתם שאיני מכיר במעשיו ושאתם מכירים בו יותר ממני שחשבתי שהוא ראוי לכך ואינו כן. הנכם יותר חוטאים אל ה' תועה כאמרם ז"ל זו קשה מן הראשונה: (ט) ויחר אף ה' בם. שלא נכנעו תיכף כמו שעשה דוד באמרו אל נתן חטאתי: (י) וילך והענן סר. כמרחיק המצורעת כדי שישלחוה אל מחוץ למחנה לביישה: (יב) אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו. הנה העובר שהוא מת באופן זה שבצאתו מרחם אמו נאכל ונתקלקל חצי בשרו אף על פי שנראה שהוא מוסיף שלמות בלידה על מה שהיה לו בבטן אמו בצאתו משם אל מקום החיים השלמות. אמנם מוסיף גרעון בהיות נאכל חצי בשרו בצאתו בלידה. כן אתה היוצא מן המדבר ונכנס לארץ הנבחרת ובזה היטיב מכון לשבתך אל נא תהי כאותו המת שתנית חצי בשרה במדבר: (יג) אל נא רפא נא. בבקשה אני שואל שתרפא עתה לה ולא נצרך לביישה בהוצאה מן

רמבן

בחלום ולא כן עבדי משה כי בכל ביתי אשר בו יראו הנביאים חלומות נאמן הוא ויודע מעצמו כל המדות ומפה אל פה יהיה לו הדבור מאתי והתמונה יביט בה לא יראנה בחלום ולשון ספרי ותמונת ה' יביט זה מראה אחורים והנה בכאן למד הכתוב מה בין נבואת משה לנבואת האחרים אשר בדורו וכבר הזכיר כן בקודמים לו ונראה אל אברהם וגומר כאשר פירש ויזכיר כן בסוף התורה בנביאים אחריו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים והענין בכולן שוה ואל תחוש למה שאמר בשמואל ששקול כמשה דכתיב אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה כי בעבור שהזכירו עמו

רשי

אהרן בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה) : (יד) ואביה ירק ירק בפניה . ואם אביה הראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת ימים (ב"ק כה) קל וחומר לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון לפיכך אף בנזיפתו תסגר שבעת ימים : ואחר תאסף . אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים על שם שהוא משולח מחוץ למחנ' וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה כתובה בו אסיפה לשון הכנסה : והעם לא נסע . (סוטה יא) זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור שנא' (שמות ב) ותתצב אחותו מרחוק וגו' :

אבן עזרא

כן השיב השם ואביה ואלו אביה כעס עליה וירק בפניה הלא תכלם לראות פניו שבעת ימים : (יד) תסגר . כמו המצורעים שלא יזיקו אחרים : ואחר תאסף . תחשב מהיישוב וכן ואספתו מצרעתו ואחר שבאה אל המחנה נסעו העם מחצרות : (טז) ויחנו במדבר פארן . על דעת רבים שהענן היה שם בעבור שנאמר וישכן הענן במדבר פארן ויפרשו הענן סר מעל האהל כמשמעו ולפי דעתי אין זה הפירוש נכון :

מפטיר יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִכָּלֵם שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף׃ טו וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד־הֵאָסֵף מִרְיָם׃ טז וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן׃ פ פ פ

קל"ו, מהללאל סימן

יד וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה וְאִלּוּ אֲבוּהָא מְנַזַּף נְזַף בַּהּ הֲלָא תִתְכְּלֵם שַׁבְעָא יוֹמִין תִּסְתְּגַר שַׁבְעָא יוֹמִין מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּבָתַר כֵּן תִּתְכְּנֵישׁ׃ טו וְאִסְתְּגַרַת מִרְיָם מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא שַׁבְעָא יוֹמִין וְעַמָּא לָא נְטַל עַד דְּאִתְכְּנֵשַׁת מִרְיָם׃ טז וּבָתַר כֵּן נְטַלוּ עַמָּא מֵחֲצֵרוֹת וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן׃ פ פ פ

ט' בטעם כסיפרא · ג' כ' הסר · ל' וחד ותסגר ובענין · ל' · ל'

ירק ב' ב' חסר וא' מלא וסימן נמסר בסדר מצורע :

בעל הטורים

והעם לא נסע . בגמטר' ותתצב אחותו יש ו' סיבות לכך המתינה גם שכינה ז' ימים :

תולדות אהרן

ואביה ירוק . מ"ק יו קמא כה בתרא קיא זבחים סט : תסגר . קמא כה מ"ק כב נזיר נו : ואחר תאסף . נדרים לו : ותסגר מרים . תענית כט קמא כה : והעם לא נסע . סוטה ט (סוטה יז) :

רמבן

עמו תשכוהו רבותינו לגדולה לא שיוו הנבואות חלילה להם וענין הכתוב כי הזכיר משה מפני עמדו לפניו בפרץ להשיב חמתו מהשחית גם בעגל וגם במרגלים שהיו חייבים כליה והזכיר שמואל מפני שהכתוב הזה על דברי הבצרות שהיו צריכים גשם אמר שיש בהבלי הגוים מגשימים וגו' ואמר השם שאם יעמוד שמואל לפניו המוריד גשם שלא בעתו כימי קציר חטים לא ישמע אליו להוריד לאלה בעת צרתם והנה הזכיר גדולי השבט אשר בחר השם לשרתו ולברך בשמו המתפללים על ישראל וכן הטעם כמה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' :

ספורנו

חוץ למחנה . הלא תכלם . ראויה היא לזאת הבושה : (טו) והעם לא נסע . אף על פי שהענן סר מעל האהל וכתיב ובהעלות הענן מעל האהל יסעו בני ישראל בכל מסעיהם מ"מ לא נסעו שהכירו שלא נעלה אז אלא להרחיק המצורעת : (טז) ויחנו במדבר פארן . במקום מן המדבר שלא היה לו שם כלל אבל היה מול קדש ברנע וקרוב לה כדי לסדר ענייניהם ולהכנס שם שהיא העיר הראשונה מארץ ישראל שפגעו באותו הדרך כמו שהעיד באמרו ונבא עד קדש ברנע ואומר אליכם באתם עד הר האמורי אשר ה' אלהינו נותן לנו עלה רש וכו' וקרא אותו המקום רתמה כמבואר באלה מסעי :

(טז) ומעם יאחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן . לומר כי כאשר נסעו מחצרות לא נסעו ממדבר זה אל מדבר אחר כאשר במסע הראשון שנסעו ממדבר סיני ויחנו במדבר פארן אבל נסעו מחצרות אשר הוא במדבר פארן וחנו במקום אחר מן המדבר ההוא עצמו והוא קדש ברנע כי משם נשתלחו מרגלים כאשר אמר במקום אחר אל מדבר פארן קדשה וכן כתוב ונבא עד קדש ברנע ותקרבון אלי ותאמרו נשלחה אנשים ולא אמר הכתוב ויסעו מחצרות ויחנו בקדש ברנע כי אולי מסעות הרבה ביניהם ואין עתה מקום להזכירם אבל הזכיר מדבר פארן להודיע כי קדש זה הוא קדש ברנע אשר במדבר פארן לא קדש אשר במדבר צין שהיה שם ענין מי מריבה בשנת הארבעים :

פרשת בהעלתך אדרת אליהו על דרך רמז

ענין פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות כי הנו"ק מקומה בקו האמצעי ושם לה ה' בחינות א' בעטרה וא' ביסוד וא' בת"ת וא' בדעת וא' בחי' פרצוף לעצמה וידוע שהאבות היו בבחינת שורק קטן והי' שרשם בבחי' חולם שורק חירק והענין כי כ"א נתדבק בשכינה וזהו בחי' נשים שהי' לכ"א ואברהם לקח בחי' התחתונה בעטרה שהיא נקרא סיהרא כידוע והוא נקרא סיהרא צדק מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו ואמר לרגלו כמו ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ולכן הסיהרא לבנה מדת החסד לכן קראה הר סוד התפוח כידוע ויצחק לקח בחי' היסוד שלכן נקרא יצחק קץ חי כמ"ש בתז"ח דף פ"א יצחק קץ ח"י חי עלמין השיר בשמאלא ושם נקרא שדה נגד נה"י כידוע והיא שם שדה חרושה כי שם בחי' שדה נעבדת ונחרשת בסוד הא לכם זרע והאדמה לא תשם ויעקב לקח בחי' ת"ת ושם בחי' בית כמו כתפארת אדם לשבת בית . כמ"ש רז"ל מימי לא קראתי לאשתי אשתי כו' כי בחי' שדה אין שם אדם כי אם בהעברה לחרוש משא"כ בבית ששם הוא תמיד וזה הוא בחי' יסוד ות"ת ויסוד נקרא איש ות"ת נקרא אדם זו"ג וז"ש לא עבר בה איש ולא ישב אדם . כאן עבר וכאן ישב וכן כלל הכל כמו שלש נקודות הנ"ל כללי הנקודות וכלל הגוף ראש בטן וגויה וכלל נר"נ וכן כל כללי המרכבה וכלל הע"ס כידוע וזהו בבחינת החיצונה וידוע שדעת הוא כלול מחו"ג חסדים שנוטל זעיר אנפין וזהו אל דעות שני דעת כמ"ש בא"ד ומשה הוא סוד הדעת כידוע והוא דעת דז"א והוא לקח דעת נו"ק וזהו כלת משה וז"ש יעקב שמש בגופה ומשה שמש ברוחא שדעת הוא סוד רוח הפנימית כידוע ולכן פירש מאשה כי שמש ברוחא והוא סוד זיווג הנשיקין שהוא קול ודיבור שדעת גנוז בפומא כמ"ש בפ' משפטים וזהו שאמר פה אל פה אדבר בו ובחי' החמישית שהיא פרצוף הן השני מאורות שנתמעטה שאמרה א"א כו' שהיתה תיכף אחר הת"ת ביום רביעי שבו נתלו המאורות וירדה בבריאה וזה ה"א אלהינו והיא עם ז"א נקרא שם מלא והיא בחי' יהודה . ודוד רגל רביעי לאבות שהאבות כ"א היא מדרגתו לחג"ת והיא רגל רביעי וז"מ וירד יהודה כידוע וז"ם אבן מאסו הבונים והיא בחי' עליונה מאד ששם בחי' פרצוף מלכות של ע"פ כידוע ושם תעלה לעתיד וזהו היתה לראש פנה :

פרשת כלי יקר בהעלתך

בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה וגו'. הוקשה אל המפרשים מאחר שפני המנורה היינו הנר האמצעי אם כן הול"ל יאירו ששת הנרות לומר שהששה יפנו מול השביעי ואומר אני שמאמר אל מול פני המנורה קאי אשלמעלה ולא קשה מידי . וזה שלא מצינו בפסוק זה שום צווי שהרי לא אמר תדליקם אל מול פני המנורה. גם יאירו אינו צווי כי אין צווי לנרות ועוד מהו שאמר ויעש כן אהרן מאי רבותיה ומי כמוהו מקים דבר ה' ומאי שבחו שלא שינה מהיכא תיתי שישנה . אלא שרצה הקב"ה להראות שלא לאורה הוא צריך ומטעם זה רצה ה' שיפנו כלם מול פני המנורה להוציא מלב הטועים אבל מ"מ לא רצה לצוות על זה שידליקם מול פני המנורה כי לא יטעו בזה כי אם איש שוגה ופתי וכי מפני השוטים שקלקלו יצוה מצוה פרטית. אך אמר ה' דרך הודעה לומר הנני מודיעך מראשית דבר אחרית דבר והוא בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה כי בזה לא תתן מקום לטועים לטעות כו'. או אף אני אעשה זאת שיאירו שבעת הנרות לעולם לא יכבה אורם עשיו

שהיו לפני תמיד ומכלל הן תשמע לאו שאם לא תעלה אותם מול פני המנורה ותתן מקום לטועים לומר לאורה אני צריך אז לא יאירו כלל שבעת הנרות הן ע"י חורבן הבית הן שגם בהיותו בבנינו לא יאירו ולא יגהיר זיו אורם גם לי גם לך לא יהיה. וסיוע לפי' זה מנה שאמרו במדרש שנסמכו הנרות לחנוכת המזבח לפי שנצטער אהרן על שלא היה בחנוכת המזבח א"ל הקב"ה לגדולה מזו אתה מוכן הקרבנות אינן כי אם בזמן שב"ה קיים והנרות הם לעולם שנאמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות עיין בילקוט נוסח מדרש זה. והכם ימין וראה מאי משמע שהנרות הם לעולם מפסוק זה אלא ודאי שבעל מדרש זה כוונתו לפרש הפסוק על זה האופן שאם תעלה אותם מול פני המנורה אז אעשה שיאירו שבעת הנרות לעולם אף בזמן החורבן. והרמב"ן הקשה על מדרש זה הרי בזמן שהקרבנות בטלין גם הנרות בטלין ע"כ פי' שעל נרות חשמונאי ובניו הוא מדבר. וקשה לי על דבריו הרי גם בימי חשמונאי מתחלה בטלו שניהם כאחד הקרבנות ונרותיו וכאשר נחה שקטה הארץ חזרו שניהם לקדמותן ומה יתרון לנרות על הקרבנות. וצ"ל שלקח לו ראיה מן חשמונאי ובניו שיש יותר קדושה בנרות מבקרבנות שהרי בחזרתן לא נעשה שום נס בקרבנות ובנרות נעשה נס ע"כ קבל אהרן תנחומין על הדלקת הנרות שהיא גדולה מן הקרבנות ומ"ש הקרבנות אינן כ"א בזמן שבהמ"ק קיים והנרות לעולם כך פירושו הקרבנות אף על פי שהיה בהם אש מן השמים והוא נס נגלה ומתמיד מכל מקום אחר שנחרב הבית הראשון שוב לא ירד אש כי בבית שני חסרו ה' דברים ומכללם אש מן השמים. אבל קדושת הנרות לא סרה לעולם אף על פי שנחרב הבית פעמים א' בימי נבוכדנצר וא' בימי אנטיוכוס מ"מ נעשה נס בנרות וזה מורה על גודל קדושת הנרות ולמד זה מן הכרח הקושיות שהזכרנו ונראה לי כי כך ביאור הכתוב בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה ולא תתן מקום לטועים לומר לאורה הוא צריך הנה לגודל קדושת הנרות אני אעשה זאת שיאירו ז' הנרות לעולם ואף בזמן שלא יהיה בהם כי אם להדליק נר אחד הנה על נר הנס אני אעשה שיאירו כל ז' הנרות בימי חשמונאי וזכרונם לא יסוף מתוך בני ישראל לדורי דורות. אבל אם לא תעלם מול פני המנורה אז לא יאירו לעולם כי לא אעשה בהם נסים מפורסמים כדי שלא ימצאו מקום לחזק טעותם ולומר בעבור שלאורה הוא צריך ע"כ הוא עושה בהם נסים מפורסמים יותר מבקרבנות. ולפ"ז אין בפסוק זה שום צווי אלא הודעת דברים וע"כ אמר לשבחו של אהרן ויעש כן אהרן וגו' כאשר צוה ה' ר"ל כאלו צוה ה' את משה בפירוש כך היה נזהר בדבר כאלו נצטוה עליו. ואח"כ נתן טעם מאין בא להם טעות זה ואמר וזה מעשה המנורה וגו' כי כלי המשכן נעשו ע"י אדם חוץ מן המנורה שעשאה הקב"ה בעצמו חתיכה אחת כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה ר"ל הקב"ה עשאה ומכאן יצא מקום לטועים לומר שלכך עשאה הקב"ה בעצמו לפי שלאורה הוא צריך ע"כ היה אהרן מזורז להעלות נרותיה מול פני המנורה לבטל טעות זה. וי"א מה ששבח את אהרן שלא שינה לפי שהקדוש ב"ה אמר לו אל מול פני המנורה יאירו ז' הנרות ולא הקפיד על ההעלאה שתהיה מול פני המנורה כי אם על ההארה לבד הקפיד שתהיה מול פני המנורה ולא הקפיד על ההעלאה ואהרן הוסיף ועשה אפילו ההעלאה מול פני המנורה כמ"ש אל מול פני המנורה העלה נרותיה. ויתכן לפרש שהשבח הוא אף על פי שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו מכל מקום נזדרז הוא לבדו במצוה ויעש כן אהרן לפי שראה בה קדושה יתירה מאחר שהקב"ה בעצמו עשאה כאמור וכן כתב הרמב"ן. ועל צד הרמז י"ל אל מול פני המנורה זה הקב"ה אורו של עולם יאירו שבעת הנרות כי כל הקנים היו מול הקנה האמצעי והוא פונה מול השכינה שבמערב ואם כן דומה כאלו כולן פונין מול פני המטרה המהורה אשר ממנו יש' האור יוצא לכל הנמצאים. ומדקאמר בהעלותך לשון עליה שידליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה ורבותינו ז"ל אמרו שהמנורה נעשית מאליה זה מופת גדול שיש בה רמז על נר אלהים נשמת אדם העולה היא למעלה מאליה אם אין לה מונע מצד העונות והיא מעשה ה' כי ג' שותפין באדם וכבר בארנו זה למעלה פ' תרומה והוא ענין נכון וברור וזה סמיכות העלאת הנרות מעצמה למעשה המנורה כי גם היא היתה מעשה ה' כמ"ש כן עשה את המנורה הקב"ה עשאה:

קח את הלוים וגו'. לפעמים הזכיר לשון לקיחה ולפעמים לשון נתינה ודבר זה צריך ביאור עוד מהו הכפל שאמר כי נתונים נתונים המה לי ואח"כ סתר דבריו ואמר לקחתי אותם לי. ונראה שמהכרח קושיות אלו מסיק בתנחומא קח את הלוים קח אותם לשמי לשם שררה ובזה הותרו כל הקושיות כי מצינו לשון קיחה אצל חילוף הבכורות כמ"ש תחת פטרת כל רחם לקחתי אותם לי וביאור הענין הוא שלג' דברים נבחרו הלוים. ב' לשעבוד וא' לשררה. ב' לשעבוד היינו שעבוד טורח גופם לעבוד ולמשא ושעבוד מסירת גופם לכפרה על בני ישראל כמ"ש ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד היינו עבודת משא. ולכפר על בני ישראל כי אשמת העם תלוי בראשיהם ולכך אמר ולא יהיה בבני ישראל נגף וגו' כי בהבורתם נרפא לבני ישראל כי כך המדה ע"ד בקרובי אקדש ולכך נאמר וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים וסמיכה זו לאמר הרי אתם קרבן על העם וכפר עליהם כדרך שבארנו למעלה פ' ויקרא בפסוק וסמך ידו על ראש העולה וכן יתבאר לקמן בע"ה פ' פנחס בסמיכת יד משה על יהושע. וב' דברים אלו לא הטיל ה' על הלוים בעבור שנפסלו הבכורים וכי כך המדה שטוביה חטא וזיגוד מינגד אלא לכך הוטלו ב' דברים אלו על הלוים לפי שיעקב ישראל סבא נתן מעשר מכל אשר לו ומבניו נתן מעשר מהם את לוי כי היו לו י"ב בנים ואפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו הרי י"ד לא ארבע בכורים לד' אמהות נשארו י' ומהם נתן את לוי ולפי שאמר כפל עשר אעשרנו וחז"ל שהמבזבז יתן החומש דהיינו שני מעשרות ע"כ נתן גם הוא החומש והיינו שקידש את לוי לגבוה בב' דברים אלו לשעבד גופם לעבודת הקדש ונפשתם לכפרה הרי כאלו ספריש ב' פעמים והיינו החומש וז"ש כי נתונים נתונים המה לי מתוך בני ישראל היינו ב' נתינות שהזכרנו מתוך בני ישראל סבא כדי שיהיה החומש מופרש. וכן בפסוק ואתנה את הלוים נתונים וגו' הזכיר שתי נתינות ואתנה נתונים ופירש מיד ששני נתינות אלו היינו לעבוד את עבודת בני ישראל ולכפר על בני ישראל וגו' והזכיר ה"פ ישראל בפסוק זה להורות שנתינת הלוים כפול הוא החומש מן בני ישראל וזה רמז נכון יקר. אבל כשהזכיר לשון לקיחה שהקב"ה לקחם מעצמו בלא נתינת יעקב אינו לקיחה של שררה אשר היתה בבכורות ונפסלו ונתנה השררה ללוים ועל זה אמר תחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אותם לי ואקח את הלוים תחת כל בכור וגו'. ומכאן למד בעל המדרש לפרש קח את הלוים לשררה וילמוד עליון מתחתון מה קיחה שנאמרה למטה של שררה מדקאמר אותה בחילוף הבכורות אף קיחה שלמעלה של שררה והשררה קיא שכל ישראל חייבים להעלות להם מס תרומות ומעשרות כי ע"כ קרא שמו לוי שלויהו במתנות וזה פי' יקר:

למה נגרע לבלתי הקריב וגו'. יש מקשים וכי נעלם מהם שטמא אסור באכילת קדשים וזה קשה לפי גרסת התלמוד שלמד מן איש איש שיחיד נדחה לפסח שני ולא צבור אבל למאי דמסיק בילקוט בשם הספרי שמן יתור של במועדו אנו למדין שפסח צבור קרב בטומאה לא קשה מידי כי אחר שמשמעו לשון במועדו אמרו למה נגרע מן הצבור ובאה התשובה איש איש כו' דוקא איש נדחה ולא צבור והבינו האנשים מדקאמר משה אל בני ישראל לעשות הפסח ולא להם בפרטות ש"מ שהוציא אותם מן הכלל דאם לא כן למאי נפקא מינה אמר לבני ישראל לעשות הפסח והלא כבר הם מצווין ועומדים אלא שבא למעט הטמאים על כן אמרו למה נגרע:

וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו'. מן פסוקים אלו למדו רבותינו ז"ל שאומרים בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות כדאיתא בילקוט בפרשה זו. מה ראו על ככה לפרש פסוקים אלו על ראש השנה. ונראה שלמדו זה ממה שנאמר וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר וגו' וזאת לפנים בישראל שבכל עת צרה היו גוזרין תענית והיו תוקעין ומריעין ואומרים מלכיות זכרונות ושופרות כדאיתא בטור א"ח סימן תקע"ט ואולי ראייתם מפסוקים אלו שנאמר וכי תבאו מלחמה וגו' ודון מינה ומינה שבכל יום ויום שיש תקיעה עושין כסדר הזה וגם ר"ה בכלל. ומדקאמר מלחמה בארצכם בבי"ת ש"מ שמדבר בצורר שהוא תוך הארץ וזה יאות לראש השנה שתוקעין בו בשופר לערבב השטן הצורר הפנימי אשר בתוך הארץ לאפוקי שאם צורר הוא חוצה לארץ ועוד מה לי צורר חיצוני מה לי פנימי ולפי זה יפה נרמז בפסוקים אלו סדר של ראש השנה:

לכה אתנו והטבנו לך. כאן שואלים המפרשים מאחר שלא נתרצה יתרו לילך עמהם בהבטחה ראשונה מה הוסיף לו משה כשאמר לו שנית והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך. ועוד למה קראו חובב עכשיו. ועוד שאמר נוסעים אנחנו ולכה אתנו הל"ל הולכים אנחנו או נסע אתנו. ועוד ויאמר לא אלך כי אם אל ארצי אלך תרתי אלך למה לי. ומ"ש דבר טוב על ישראל לישראל הל"ל. ונראה שלשון הליכה נופל על תנועת הרגלים לבד המעתיקין את האדם ממקום למקום אבל יכול להיות שאף בהיותו הולך למקום אחר מ"מ עדיין דעתו קשורה במקום אשר הלך משם אבל לשון נסיעה העתקה כוללת לגופו ולמחשבתו מכל וכל כי משעם זה אמר הקדוש ב"ה לאברהם לך לך מארצך כי בהתחלה ודאי מסתמא עדיין נפשו קשורה בבית אביו ולסוף נאמר הלוך ונסוע הנגבה מתחלה היה הולך ואחר כך מסע הנגבה כי נשנו אלהים את כל בית אביו. וז"ש ויאמר משה לחובב העלים ממנו שם יתרו כי אולי יחשוב שקשים גרים לישראל כספחת כי כל יתר כנגול דמי ועל שם זה הוא נקרא יתרו ואם כן מסתמא לא יקרבוהו כראוי על כן שינה שמו מן יתרו לחובב לרמוז לו על מה שנאמר ואהבתם את נפש הגר שיהיה חביב עליהם על כן שאל ממנו שילך ואמר נוסעים אנחנו כי לגבי אנחנו נקרא נסיעה מן המקום אשר יצאנו משם כי אין לנו שם נחלה וכרם ומשפחה. אמנם לגבי דידך נקרא הליכה מארצך וממולדתך ואף על פי כן אני מבקש לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל ר"ל נוח לנו להיטיב עם מי שמדבק בנו ושייך בזה לומר על ישראל בדרך שנאמר ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב כי לשון על משמש על התוספת שעל העיקר. ויאמר אליו לא אלך היה הרה לו שהזכיר לו לשון הליכה לחשדו שמחשבתו עדיין משוקעת בארצו ובמקום מולדתו כי באמת היתה התורה כל כך חביבה עליו עד שיהיה מסלק אפי' מחשבתו מכל וכל מן ארצו ומולדתו והיה לו חשק מכל וכל לדבק בשכינה ועל זה אמר כ"א אל ארצי ואל מולדתי אלך זה יקרא הליכה כשאלך אל ארצי לגייר את בני משפחתי כי אז ודאי תמיד תהיה מחשבתי משוקעת במקום קדוש זה אשר נפשי קשורה בו. ויאמר אל נא תעזוב אותנו מעולם לא השדתיך שבשובך לביתך תשכח המעמד הקדוש הזה אלא דאגתי מאחר שאתה רואה את העם הזה כי ברע הוא וכל החניות הם בתרעומות ומחלוקת ותלונה אולי בעבור זה לא יעלה ברצוך לשוב אלינו ומ"ש אל נא תעזוב אותנו כי במלת אותנו חתם כל הענין וכא לומר ירא אני פן תהיה העזיבה מאתנו כי על כן ידעת חנותנו במדבר וע"כ כמו שפירש רש"י ור"ל על אשר ידעת חנותנו שכל החניות היו בתרעומות על השכינה שסרו מאחרי ה' ע"כ אני דואג פן לא תשוב אלינו ואף בלכתך עמנו תהיה מתאבק על ארץ מולדתך לאמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה בשלום שמה לא כחניות הללו שהם בתרעומות כאמור לכן אני מבקש שאפי' אותנו אל תעזוב כי בזה תהיה מזכה הרבים ועיני כל ישראל יהיה עליך ללמוד ק"ו ממך שאם אתה עזבת ארץ מולדתך ושרכתך ובאת לדבק בשכינה ק"ו ישראל וז"ש והיית לנו לעינים וזכות הרבים יהיה תלוי בך. והיה כי תלך עמנו כי עיקר צורך דבר זה הוא בהיותך הולך עמנו ומחשבתך משוקעת בארץ מולדתך ברצותך קלקול הסדר שבינינו ועל כן אנו צריכין ביותר אותך כדי לזכות הרבים והיה הטוב אשר ייטיב ה' עמנו על יושר מעשינו והטבנו לך ומשלך יתנו לך כי מאחר שאתה תהיה סיבה אל תיקון עניננו וזכות הרבים תלוי בך אם כן מי יאבה:

ומי יחוש חוץ ממך. ולא שתק יתרו ונשאר לו כי זכות הרבים גדול. ובדרך פשוטו מתחלה הבטיחו בטובה גופנית באמרו והטבנו לך ולא הזכיר השם ולא רצה לקבל כי אמר אלך אל ארצי ושם יהיה לי טובה הרבה. ואחר כך הבטיחו בטובה רוחניית שיהיה מכלל הסנהדרין שנקראו עיני העדה כמ"ש והיית לנו לעינים ואמר והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו הזכיר השם בטובה רוחניית זו כי יתן ה' את רוחו עליו ונשאר לו וכן היה לדעת רז"ל שמבני יתרו זכו וישבו בלשכת הגזית כו' ובודאי היה זה מהבטחת והיית לנו לעינים :

ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים. דרשו רז"ל אותו היום סרו מאחרי ה' וברחו מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר כך ברחו להם מיראה פן יוסיף להם מצות. ואמר הכתוב ראה כמה הם כפויי טובה כי אף בזמן המרד הזה ארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך ג' ימים לתור להם מנוחה כמה מרדו במספר ג' ימים וארון ברית ה' מטיב עמהם במספר ג' ימים. ד"א לפי שכתוב במגלת סתרים אם תעזבני יום יומים אעזבך משל לב' שהולכין זה מזה זה הולך מיל למזרח וזה למערב נמצא שהם רחוקים זה מזה ב' מילין כך אמר הכתוב כי המה נסעו מאחרי ה' ונזורו אחור דרך ג' ימים מן השכינה ולעומת זה גם ארון ברית ה' נוסע לפניהם להתרחק מהם דרך ג' ימים נמצא ריחוק דרך ו' ימים ביניהם כדי לתור להם מנוחה מן המצות אשר מאסו בהם. וקרוב לשמוע שזהו סוד נו"ן הפוכה שבין תיבת המחנה ובין ויהי בנסוע הארון כי נו"ן הפוכה אחרונה מרמזת על תלונתם זכרנו את הדגה כי פי' נו"ן היינו דג. אבל נו"ן ראשונה רמז שישראל נמשלו לדגים שעיקר חיותם במים ע"כ כל דג פונה פניו לשום לתוך המים למקום חיותיה אבל אינו הופך פניו אל שפת הים כי זה נקרא פורש ממקום חיותיה. כך ישראל נאמר בהם וידגו לרוב שיהיו כדגים הללו כי עיקר חיותם בתורה שנמשלה למים וכמשל שהשיב ר"ע לפפוס בן יהודה ס' במסכת ברכות פ' הרואה. ובזמן שישראל בורחין מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר הרי הם כנו"ן דג הפוך הפורש ממקום חיותו ופונה פניו אל השפה ולחוץ כך ישראל פנו פניהם מן ארון ברית ה' ממקום חיותם. וע"כ הנו"ן הפוכה כי הפכה פניה מן פסוק ויהי בנסוע הארון ופניה אל תיבת המחנה רמז אל הזמן שישראל נסוגו אחור מן ארון ברית ה' ופניהם אל המחנה היינו אל העם כי לאהבת עניני העוה"ז אשר בני המחנה מסגלים בהם וכדי למצוא חן בעיני המחנה הוא פונה עורף אל השכינה ופונה כל מגמת מעשיו כדי שיהיה אדם חשוב במחנה או שר ונגיד עליהם. וזהו עיקר החטא בזמננו המסבב אריכות הגלות כי כרובם כן פשו פניהם מן ארון ברית ה' אל המחנה עד שאפי' כל כשרון המעשה מתורה ומצוה אין עושין לשמה כ"א כדי להתהדר בהם בפני הבריות למצוא חן בעיניהם ונטורי קרתא כאלו הם הם חרובי קרתא והכל יודעין שכן הוא ואין אומר השב עד אשר ישקיף ה' וירא ויסיר רוח זנונים מקרבנו ואין להאריך בזה :

ויהי בנסוע הארון. יש מרבותינו ז"ל שאמרו שב' פסוקים אלו הם ספר בפני עצמו וע"כ מנה ז' ספרים בתורה. וכי יעלה מכך דבר לאמר הרי עיקר התורה למצותיה נתנה ובספר זה אין רמז לשום מצוה אענה אני חלקי ואומר שלמצות פריה ורביה עשה ספר בפני עצמו כי במצוה זו תלוי קיום העולם וגורם השראת השכינה כמ"ש רבותינו ז"ל כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל מלמד שאין השכינה שורה בפחות מב' אלפים וב' רבבות מישראל הרי שהיו ישראל כ"ב אלף פחות א' וזה שלא עסק בפריה ורביה נמצא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל. וזו מצוה ראשונה שנצטוה אדם הראשון עליה כי מיד אחר שנאמר ויברא אלהים את האדם וגו' כתיב ויאמר להם פרו ורבו. לכך עשה ספר מיוחד ממצוה זו לומר שהשראת השכינה בישראל צריך כ"ב אלף וממילא ידע כל איש מישראל להיות זהיר במצות פריה ורביה למלאות המספר וראיה גדולה לדברינו מן פ' מתאוננים שסמוכה לה כמו שיתבאר בסמוך :

ויהי העם כמתאוננים וגו'. לא מצינו מפורש במקרא מהו אנינות זה ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש אך מאחר שמצינו ב' תלונות מפורשים במקרא האחת זכרנו את הדגה כו' השניה בוכה למשפחותיו על עסקי עריות כו' אם כן ודאי כל הפ' מדברת מענין א' והכל היתה תלונה א' ומקורם מן פ' ויהי בנסוע והוא סוד נו"ן הפוכה שבסוף הפרשה ובתחלת כמתאוננים. כי יפלא בעיני רבים גם בעיני יפלא מה שדרשו רבותינו ז"ל וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו על עסקי עריות שנאסר להם מה ענין תלונה זו לכאן ולמה לא בכו בשעה שנאסרו להם העריות ואם באותו זמן שתקו וכל א' מהם סבר וקבל עתה מה היה להם כי באו להזכיר ראשונה ולהיות תוהה על הראשונות שכבר קימו וקבלו. ועוד הלא בפיהם אמרו זכרנו את הדגה ואמרו מי יאכילנו בשר ובלי ספק שכל פסוקים אלו מן וישבו ויבכו גם בני ישראל עד וישמע משה את העם בוכה הכל מדבר בבכיה אחת ומטעם זה השתדלו רבותינו ז"ל לפרש התלונה בדרך רחוקה כי במסכת יומא פליגי בה רב ושמואל חד אמר דגים ממש וחד אמר עריות ולישנא מעליא נקט כד"א אכלה ומחתה פיה ולדעתו פשוט לומר שגם מי יאכילנו בשר לישנא מעליא נקט והנה גם לדבריו צריכין אנו ליתן טוב טעם ודעת מה ענין תלונה זו לכאן ולמה שתקו כשנאסרו להם העריות. האמנם לפי מה שפירשנו למעלה שכל פ' ויהי בנסוע לא נכתבה כ"א לזרז את ישראל על מצות פריה ורביה שידגו לרוב כדגים הללו יבא כל ענין הפ' על נכון ויגיד עליו ריעו נו"ן הפוכה שבסוף הפ' ונו"ן הפוכה שבתחלת כמתאוננים כי נו"ן היינו דג והדגים פרוצים ביותר בפריה ורביה. והנה מתחלה כשנאסרו להם העריות לא הקפידו על זה כי חשבו שיש מעצור לרוחם עד ששמעו פ' ויהי בנסוע שמבאר להם שכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה גורם לשכינה שתסתלק מישראל אז נכנס קינא בלבם ואמרו בשלמא אם נוכל לפרות ולרבות כדגים הללו עם כל הנשים היינו בטוחים שלא נבא לידי סילוק שכינה לעולם. אמנם מאחר שנאסרו לנו העריות הרי אנו הפך הדג והיינו נו"ן הפוכה וזה ביאור הפ' אחר ששמעו שובה ה' רבבות אלפי ישראל שזרזם על מצות פריה ורביה להיות כדגים הללו מיד הרהרו בלבם על איסור העריות כי זהו נו"ן הפוך לפיכך ויהי העם הרשעים כמתאוננים מתאוננים לא נאמר אלא כמתאוננים בכ"ף הדמיון לומר הרי אנו כאונן זה שאסור בתשמיש המטה כך לא הורשה לנו תשמיש המטה עם כל הנשים. ולפי שאין אנינות כי אם בלב שהרי עדיין לא הוציאו תלונתם מהשפה ולחוץ על כן לא הרגיש משה עדיין בתלונותם אבל שמע ה' הקשיב בקול תלונתם ע"כ נאמר רע באזני ה'. ותבער בהם אש ה' כי ברותחין קלקלו ובערה בהם אש התאוה וחימום העריות ע"כ מדה כנגד מדה ותבער בהם אש ה'. ותאכל בקצה המחנה או בקצינים או במוקצים ודבר זה יתבאר בסמוך. ויצעק העם אל משה ולא אל ה' כי חשבו מאחר שמשה לא הרגיש עדיין בחטאם יחשוב שמקרה הוא להם ויתפלל בעדם וכך עשה משה בחשבו שהמקום גרם להם כי יש מקומות בארץ אשר שם רוח גדול נסתר המסבב רעישת הארץ ויש מקומות שבהם אש נסתר על כן קרא משה שם המקום תבערה כי חשב שהמקום גרם להם ולא החטא. והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה כל מלות אלו מחוברין וכך פירושם כי בני ישראל ידעו האמת שבערה בהם אש ה' על צד העונש לא במקרה ע"כ פסקו מתלונותם. אבל הערב רב אשר מקורם מן המצרים שטופי זמה לא לקחו מוסר ועוד הוסיפו סרה והוציאו מן השפה ולחוץ כל מה שהרהרו תחלה בקרב לבם וז"ש והאספסוף אשר מתחלה בקרבו בקרב לבו התאוו תאוה. וישובו היינו שבו לסורם והוציאו תלונותם לחוץ ובכו. ויבכו גם בני ישראל מדקאמר גם ש"מ שהערב רב היו בוכים תחלה ומבכים גם את בני ישראל עמהם וכפל לשון התאוו תאוה כי כך המדה בעריות שתאוה גוררת תאוה וכמאמר רבותינו ז"ל משביעו רעב. ויאמרו בפה מלא מי יאכילנו בשר היינו בשר ערוה ולישנא מעליא נקט כדאמרינן בגמרא זכרנו את הדגה לישנא מעליא נקט וק"ו שלשון בשר לפרש כך. ומה שהתחילו בבשר וסיימו בדגה לפי שלשון דגה מורה יותר על הפריצות בעריות מן לשון בשר לפי שהדגים פריצים יותר מבשר כל חי. ע"כ אמרו דרך פשר מי יאכילנו בשר שנהיה מותרים בעריות כשאר בשר כל חי אף על פי שלא נהיה כדגים כי כולי האי לא בקשו אבל מ"מ אמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם כי בהיותנו בין המצרים שטופי זמה הותרה לנו הכל אפי' להיות כדגים. ועכשיו הלואי ונהיה כשאר בשר כל חי וז"ש מי יאכילנו בשר. וקרוב לשמוע שהכל כפשוטו ממש אך כוונתם היתה לבקש הבשר המחמם ביותר ומרבה תאות המשגל וזהו כפל התאוו תאוה שנתאוו לדבר המרבה תאות המשגל. והדגים אעפ"י שמקררין מ"מ הוא מוסיף הליחות והזרע ג"כ בכלל ועוד שהאוכלו מקבל טבעו להיות פרוץ בעריות ויש בדגים תרתי לריעותא ע"כ אמרו דרך פשרה מי יאכילנו בשר המחזיק התאוה. וזכרנו את הדגה כו' המחזיק הפריצות ביותר מ"מ הלואי ויהיה לנו בשר דרך פשרה. ולפירוש זה יבא כפשוטו מ"ש משה מאין לי בשר וגו' אם את כל דגי הים וגו' כי טענו על ב' אלו שמסייען לפ"ז. ונתן להם ה' את השליו המחמם ביותר ומילא שאלתם וכן אמרו במדרש כתיב וימטר עליהם כעפר שאר וכתיב להלן איש אל כל שאר בשרו היינו עריות כי זה הדבר אשר בקשה נפשם. ואת"ל על כל פנים שהדגים מקררין וממעטין התאוה אזי כך תפרש הפסוקים כי המה שאלו בשר המחמם ומרבה התאוה. ואמרו זכרנו את הדגה כו' והקשואים והאבטיחים כי כל הדברים הללו מקררין ומ"מ לא היו מזיקין את התולדה לפי שהיה לנו גם החציר והבצלים והשומים המחממין ביותר ומבטלין הקרירות אבל עתה נפשנו יבשה כו' אז אמרו שבמצרים לא היו מזיקין לנו אותן הדברים המקררין. גם החציר והשומים והבצלים אף על פי שהם קשים לעוברות ומניקות מכל מקום היינו פרים ורבים ולא הזיקו לנו כלום כל הדברים המתנגדים אל התולדה בין לאנשים ובין לנשים. ועתה נפשנו יבשה כי אין לנו ליחות כ"כ המרבים הזרע כי אל המן לבד עינינו והוא נבלע באברים ואינו מתבטל באצטומכא ובכבד ע"כ אינו סיבה אל התולדה. והפסוק מעיד על ההפך ואמר והמן כזרע שלכך היה תוארו כזרע לומר לך שהוא מרבה הזרע. והיה גד שארז"ל שהיה מגיד אם בן ט' לראשון או בן ז' לשני כמספר גד שהיה מגיד אם הוא בן ז' וכל זה מדברים המסייעים אל התולדה. ומה אמרו שהמן גורם יבישות לפי שאין בו לחלוחית והכתוב אומר וטעמו כטעם לשד השמן דהיינו לחלוחית וזה הפך היבישות. ומ"ש אין כל י"א שכך אמרו אף על פי שיש לו טעם כל מיני אוכל מכ"מ אין כל אין בו טעם כל האוכלין שהרי אין לו טעם החציר והבצלים כו'. ובעקידה פי' בלתי אל המן עינינו אף על פי שיש בו כל הטעמים מכ"מ אין עינינו רואות כ"א המן והסומא אוכל ואינו שבע. וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו כי אין לומר שנתקבצו משפחות משפחות ובכו שהרי נאמר איש לפתח אהלו אלא ודאי על עסקי משפחותיו ויחר אף ה' ובעיני משה רע דוקא עכשיו אבל קודם לכן היה רע באזני ה' לבד כי משה לא הבין כוונתם. ומ"ש זכרנו לשעבר משמע ואשר נאכל משמע להבא כך אמרו שבכל זמן שאמרנו לשעבר נתנה ראש ונשובה מצרימה באותו זמן זכרנו את הדגה אשר נאכל להבא כשנבא שם. ומ"ש חנם מן המצות יתבאר בע"ה לקמן פ' פנחס שעל תרומות ומעשרות אמרו כן :

ותאכל בקצה המחנה. בקצה ממש ע"כ ברחו כל העם מקצה בראותם כי סביבות המחנה נשערה מאד וברחו לתוך המחנה כי היו יראים להיות בקצות. לכך נאמר והאספסוף אשר בקרבו לא מצינו בכל התורה שנקרא הערב רב אספסוף כ"א כאן פי' שספסוף ב"פ סוף ורצונו לומר כל העם הנמצא בכל סוף וסוף מן המחנה בראותם שסביבם בערה אש ה' ע"כ ברחו בקרב המחנה ז"ש אשר בקרבו באמצע כאמור. ורז"ל דרשו בקצינים שבמחנה או במוקצים שבמחנה ואין הלשון מחוור אליו כי כל קצה אינו לשון קצין ולא לשון מוקצה. וצ"ל שהכל מודים שאין קצה יוצא מידי פשוטו שמדבר בקצה המחנה כי כל מקצה לשון סוף הוא שלכל קצה יש ב' קצוות ראש וסוף ובנוהג שבעולם שקציני עם הולכים בראש המחנה דהיינו קצה ראשון. והמוקצים הולכים בסוף המחנה דהיינו קצה אחרון. ולכל הדעות אין קצה

המחנה

המחנה יצאה מידי פשוטו אך שלא פורש במקרא באיזו קצה אם בקציני עם ההולכים ראשונה בקצה ראשון או במוקצים שבמחנה ההולכים בקצה אחרון ע"כ נחלקו רז"ל בדבר י"א בקצינים וי"א במוקצים ומחלוקתם תלוי במה שאמרו רבותינו ז"ל אין פורענות באה לעולם אלא בעבור הרשעים ואינו מתחיל כי אם בצדיקים שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש שכבר נאכל גדיש. ולפי זה מ"ד בקצינים שבמחנה סובר שפסוק זה מדבר באותם שהערעור התחיל בהם. ומ"ד במוקצים סובר שפסוק זה מדבר באותם המסבבים הפורענות. אבל מדקאמר והאספסוף בה"פ סוף שמע מינה שמדבר בשניהם בקצינים ובמוקצים כי שניהם בסוף זה בסוף ראשון וזה בסוף אחרון וכן משמע לשון הכתוב ומצאה קוצים היינו ב' קצות כי קוצים לשון קץ ונאכל גדיש הכל בכלל אפילו הבינונים שבתוך. לכך נאמר והאספסוף היינו ב' סופות אשר בקרבו כמו ואשר בקרבו דהיינו הבינונים כמו שמש ירח עמד זבולה חסר וי"ו כאלו אמר שמש וירח כך כאן כאלו אמר והאספסוף ואשר בקרבו כולם סג יחדו נאלחו מכף רגל ועד ראש כולם התאוו תאוה וע"ד המדרש י"ל שכך מדתו של הקדוש ב"ה בזמן שהבריות רעים וחטאים אז הקדוש ב"ה שולח יד בב' הקצוות בטובים וברעים כדי שכל הבינונים יקחו מוסר בק"ו כי אלו היה נוגע בפחותים לבד אז יתלו הטובים שבהם במעשיהם הטובים לאמר לא תגיע בעדנו הרעה כי אין אנחנו חטאים כמותם ע"כ הוא נוגע גם בשלמים שבהם ואז יקחו הפחותים מערכם ק"ו לאמר אם אש אחזה בארזים מה יעשו קוצים יבשים כמותם. ואם היה נוגע בטובים שבהם יאמרו הפחותים בשלמא אלו דין הוא שיענשו כי קרובים המה אל ה' וסביביו נשערה מאד כי כל הקרב ביותר אל ה' אז ביותר הוא צריך לדקדק במעשיו כי אינו דומה מורד במלך תוך פלטין שלו למורד במלך חוץ לפלטין שלו. ע"כ הקב"ה אוחז בב' הקצוות ואז בטלו כל הטענות האלו וכל מה שבתוך הקצוות יפחדו אל ה' ואל ישובו לכסלה. ודבר זה מפורש ע"י יחזקאל בן אדם מה יהיה עץ הגפן וגו' את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר היצלח למלאכה כי המשיל ישראל לגפן שהאש אוכל בשתי קצותיו ותוכו נחר ונרעש כך הקב"ה אוחז באספסוף בקצינים ובמוקצים כדי שאשר בקרבו נחר ויפחד וכאשר סרו כולם מן הדרך אז אכלה האש בכולם בין באספסוף בין באשר בקרבו דהיינו תוכו. ואולי בקצינים אינן הטובים כי אם החנפים המראין את עצמם כשרים כדי שישימו אותו לראש ולקצין ובקרבם ישימו ארבם בתחלה והקב"ה פרסם על החנפים וגרם שהוציאו רעתן לחוץ כי מכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל:

הצאן ובקר ישחט להם. המובן מן פירוש רש"י כאלו היה משה מסופק ביכולת האל חלילה ולפי שהיה בסתר חיסך הקב"ה עליו וכל המפרשים חלקו עליו ורצו ליישב דברי משה איש לפי שכלו והנכון שבכולם המובן מן לשון ומצא להם כי כך משמעותו שישחט להם ויאסף להם אפשרי מצד עצמו אך ומצא להם אינו אפשרי לפי מאמר שאינן מבקשין כי אם תואנה אף אם תתן להם כל צאן ובקר וכל דגי הים שבעולם לא ימצא להם לא יספיק להם כי עוד יוסיפו סרה לבקש עלילות דברים וכך נראין הדברים מדקאמר אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם תרתי להם למה לי ליערבינהו וליתנינהו אם את כל דגי הים יאסף ומצא להם אלא שלכך עשה ב' חלוקות לפי שאחד מהם אפשרי והשני בלתי אפשרי מאחר שעלילה הם מבקשים. ויכול להיות שגם רש"י סבר שמשה לא היה מסופק כלל ביכולת האל יתברך והבין מדבריו הפירוש הנזכר או שאר פירוש של המפרשים אך תפש עליו רש"י על שאמר דבריו בלשון שיש לטועים מקום לטעות ולומר שהיה מסופק ביכולת האל יתברך חלילה ויבא מזה חילול השם אך לפי שהיה בסתר ולא היה תופש פן ישמעו העורים שבמחנה העברים על כן לא היה מקפיד בלשונו בהיות שעם ה' הוא מדבר המבין כוונתו ולא עם הטועים אבל שמעו נא המורים היה ברבים ושמעו כל ישראל כנודע לפיכך נענש. ד"א שעל דרך הטבע אמר משה כי בדרך הטבע ודאי לא ימצאו במדבר די ספוקם מבשר ודגים אם לא בדרך נס וכפי גודל הנס יהיו ראוין לעונש גדול שהספיקו בתלונתם לבוראם ועל כן אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ולעם רב זה יהי' הסיפוק נס גדול ועל חודש ימים זמן רב הוא ותרצה להגדיל הנס כדי להגדיל פורענותם זה לא יתכן השיב לו ה' אם כן יאמרו שקצרה יד ה' מוטב שיאבדו הם ממה שיאמרו שקצרה יד ה'. ועל צד הרמז מקרא זה אומר דורשני כי יש להקשות ישחט ויאסף למה לי וכי עכשיו אתי לאשמעינן דין שחיטה בבהמות ואסיפה בדגים ועוד שבתלונתם זכרו בשר ודגים והקדוש ב"ה נתן להם מין שלישי כי הצפור לא בשר מקרי. ובדרך רחוקה נאמר שרמז כאן למה שאמרו הקדמונים שהרשעים נמשלו לבהמות ששחיטתן שני סימנים כך הרשעים נטרדין מן העולם הזה והעוה"ב והבינונים נמשלו לעופות שנתרים בסימן אחד כך המה אחר שקבלו עונשם בעולם הזה יש להם חלק לעולם הבא. והצדיקים נמשלו לדגים שבאסיפה לבד סגי כך נאמר בצדיקים ויאסף אל עמיו כי מיתתם בנשיקה. וכאן כבר בערה אש בקצינים ובמוקצים ולא שבו עד לכסלה. והמתאוים היו הבינונים כמובן מלשון אשר בקרבו דהיינו התוך והאמצע ושאלו בשר ודגים שאינן ממינם כי בשר בהמה יאות לרשעים ודגים לצדיקים לכך נקט ישחט ויאסף והוסיף מלת להם לומר שהבהמות מצד שטעונין שחיטה והדגים מצד שבאסיפה בעלמא סגי לא ימצא להם אינן מקבילין להם כי אינן ממינם כלל והשיב לו ה' עתה תראה היקרך דברי כי בידי להקביל להם מה שהוא ממינם כמובן מלשון יקרך כי הקרה ה' להם השליו ומצא מין את מינו. וכל זה דרך דרש ורחוק מפשוטו:

ואם ככה את עושה לי. שתשש כחו של משה כנקבה ודנים כאשר ראו כן תמהו על פי' זה וכי מפני שתשש כחו של משה כנקבה אמר לשון את כלפי מעלה. ואני אומר שלא קשה מידי לפי שאמרו רבותינו ז"ל שהצדיקים מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנאמר ועתה יגדל נא כח ה' והרשעים מתישין כחו שנאמר צור ילדך תשי וביאור הענין הוא שמצד הפסקת השפע ע"י מעשה הרשעים נראה כאלו יש תשות כח כביכול. וכאן על ידי שנתרשלו ידי האוהב ותש כחו כנקבה לא היה בו כח להוסיף כח בגבורה של מעלה על כן אמר לשון את כלפי מעלה להורות שהא בהא תליא וזה פי' יקר. וקרוב לשמוע שקאי על מ"ש כאשר ישא האומן ולא אמר אומנת פי' מהרי"א שאתה עושה לי כאומן זכר הנושא את היונק שאין לו דדים להניק הילד כשבוכה כך אין בידי למלאות שאלתם ועל זה נאמר ואם ככה את עושה לי כי דמיון זה של נקבה מצוי כך כביכול כי בידך לרוות צמאם ואתה הורה גבר ואיך תטיל עלי דמיון הנקבה ואני זכר שאין לי דדים להניק. ודמיון את כלפי מעלה אינו תשות כח חלילה אלא מורה על היכולת שנקבה שיש לה דדים להניק:

המקנא אתה לי וגו'. יהושע לפי שהיה בחור בימים אחז במדת הקנאה כמ"ש ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו מצד היותו מבחוריו אמר כן ואלו היה זקן בא בימים לא היה מקפיד על השתרר שני רעים כאחד וע"כ אמרו פני משה כפני חמה ויהושע כלבנה כי כמו שקטרגה הלבנה ואמרה א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד כך יהושע היה מקטרג ואמר אלדד ומידד מתנבאים אבל משה היה כחמה שלא קטרגה כלום כך משה אמר מי יתן והיה כל עם ה' נביאים. ואמר כי יתן ה' את רוחו עליהם פי' בעקידה פשיטא אם יהיו מואצלים מן הרוח אשר עלי שלא אתקנא בהם כי בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו. אלא אפילו כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא יהיו תלמידי מ"מ לא אתקנא בהם. ויש אומרים שדוקא קאמר כי דוקא בזמן שיתן ה' את רוחו עליהם יכול להיות שיהיו כל עם ה' נביאים אבל אם יאצל עליהם מן הרוח אשר עלי א"א שיהיו כולם נביאים כי המואצל צריך להיות דומה מכל צד אל המאציל ורז"ל אמרו אין השכינה שורה כי אם על גבור חכם עשיר ועניו וכלן במשה. רצו בזה מאחר שהיו כלם במשה ע"כ צריך להיות כל המואצל ממנו דומה אליו מכל צד וזה בלתי אפשרי שיהיו כל ישראל שוים בכל ד' תוארים אלו דא"כ מה גבר מגוברין אבל אם יתן ה' את רוחו עליהם בלא אמצעי אז אין צורך בארבע תוארים אלו שיהיו כלם שוים בהם ואין לומר שיתדמו אליו כביכול כי מה דמות תערכו לו על כן נאמר כי יתן ה' את רוחו עליהם:

הפטרת בהעלתך

כתרי עשר בזכריה סימן ב

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם יְהוָה : וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ : וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם : הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ : וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ : וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ : וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ : וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת : וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד : וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר : כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה : שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ ׀ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל

אתה

פירוש המלות

רני ושמחי. בימות המשיח : ונלוו. ונתחברו : חלקו. שהוא חלק האל יתברך : הס. שתוק : נעור. כמו ויקץ כישן : לשטנו. להשטינו : אוד. לפיד : צואים. ע"ש שהיו בניו נושאים נשים נכריות : הסירו. הפשיטו : מחלצות. חליפת בגדים נאים : ויעד. לשון התראה : תדין. תשפוט : מהלכים. הלך ביניהם : מופת. ראוים למופת : צמח. זה זרובבל.

הכהן

אתה והרעיך הישבים לפניך כי־אנשי מופת המה כי־הנני מביא את־עבדי צמח: כי | הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על־אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את־עון הארץ־ההיא ביום אחד: ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו איש לרעהו אל־תחת גפן ואל־תחת תאנה: וישב המלאך הדבר בי ויעירני כאיש אשר־יעור משנתו: ויאמר אלי מה אתה ראה ואמר ויאמר כתיב ראיתי והנה־מנורת זהב כלה וגלה על־ראשה ושבעה נרתיה עליה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על־ראשה: ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על־שמאלה: ואען ואמר אל־המלאך הדבר בי לאמר מה אלה אדני: ויען המלאך הדבר בי ויאמר אלי הלוא ידעת מה־המה אלה ואמר לא אדני: ויען ויאמר אלי לאמר זה דבר־יהוה אל־זרבבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם־ברוחי אמר יהוה צבאות: מי־אתה הר־הגדול לפני זרבבל למישר והוציא את־האבן הראשה תשאות חן חן לה:

פירוש

האבן. יסוד הבית: עינים. שמירות רבות: פתחה. מתיר קשוריה: ומשתי. לשון הסרה: וגלה. לשון מעין: מוצקות. נטרות: זיתים. אילנות: עליה.

המלות

אגלה: הגדול. זה סנבלט: למישור. לבקעה: הראשה. הראשונה. תשאות בהשאון רב יאמרו חן לה:

פרשת שלח

רשי

(ב) שלח לך אנשים. (במדבר רבה) למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. שלח לך. (במדבר רבה סוטה לו) לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו (דברים א) נשלחה אנשים לפנינו כמה שנאמר (שם) ותקרבון אלי כלכם וגומר ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר (שמות ג) אעלה אתכם מעני מצרים וגומר חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים למען

תולדות אהרן שלח לך אנשים. סוטה לד:

אבן עזרא

(ב) שלח לך. כתוב שהשם אמר לישראל עלה רש והם אמרו נשלחה אנשים אז אמר השם שלח לך אנשים. וטעם אנשים. שהם ידועים גבורים וכן כלם אנשים וחזקת והיית לאיש כי איש היה: ויתורו. ויחפשו וכן ולא תתורו: כל נשיא בהם. כל אחד הוא נשיא בהם או תהיה מלת אחד מושכת עצמה ואחרת עמה וכן ושנים אנשים שרי גדודים היו

ט

יג א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב שלח־לך אנשים ויתרו את־ארץ כנען אשר־אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם: ג וישלח

ל' ומסר
ז' חסר בס'
ב' ויאמר אל תשלחו

א ומליל יי עם משה למימר: ב שלח לך גוברין ויאללון ית ארעא דכנען דאנא יהיב לבני ישראל גברא חד גברא חד לשבטא דאבהתוהי תשלחון כל רבא דבהון: ג ושלח יתהון משה

ספורנו

יג (א) וידבר ה' אל משה: (ב) שלח לך אנשים. אל תניחם שישלחו הם כמו שאמרו לעשות באמרם נשלחה אנשים לפנינו שמא ישלחו הדיוטות בלתי מכירים שבח הארץ ויספרו בגנותה באופן שימאסו ישראל על ה' תועם ולא ישובו בתשובה כמו שעשו אחר כך באמרם חטאנו לה' וזה כי המרגלים שהלך משם

פי

רמבן

(ב) שלח לך אנשים. לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמו שנאמר ותקרבון אלי כלכם ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדבר המרגלים למען לא יירשוה. לשון רש"י מדברי אגדה. ויש כאן לשאול א"כ משה עצמו חטא בענין שנאמר וייטב בעיני הדבר ולמה אמר להם בענין הארץ הטובה היא אם רעה אחר שנאמר לו מתחלה שהיא טובה ורחבה ועוד מה עשו המרגלים כי משה אמר להם וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ואמר להם הערים הבמחנים אם במבצרים ועל כל פנים היו צריכין להשיבו על מה שצוה אותם ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם ואל תחשוב כי היה פשעם באמרם ארץ אוכלת יושביה בלבד כי טרם שיאמרו לכם כן היה מריבת כלב עמהם וכן כתוב אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו וגו' ובכאן כתיב לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז והנה משה רבינו אמר לבניהם כדברים האלה והפליג להם בחוזק העם ובמבצר עריהם וכח הענקים יותר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותם כדכתיב שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק ואם היה פשע המרגלים וחטאתם בזה למה יניא את לב בניהם כהניא המרגלים את לב אבותם ועוד מה טעם למשה רבינו בשליחות הזאת אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב. ואם רעה או שהעם חזק סבור הוא שיחזירם למצרים. אבל ישוב הענין בזה כי ישראל אמרו כדרך כל הבאים להלחם בארץ נכריה ששולחים לפניהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים ובשובם ילכו התרים בראש הצבא לסורות לפניהם הדרכים כענין שנאמר הראנו נא את מבוא העיר ושיתנו להם עצה באי זו עיר ילחמו תחלה ומאיזה צד יהיה נוח לכבוש את הארץ וכך אמרו בפירוש וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים וגו' כלומר הערים אשר נבא אליהן תחלה ומשם נבא בכל הארץ וזו עצה הגונה בכל כובשי ארצות וכן עשה עוד משה עצמו שנאמר וישלח משה לרגל את יעזר וכן ביהושע בן נון שנים אנשים מרגלים ועל כן היה טוב בעיני משה כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס אבל יצוה בנלחמים להחלץ ולהשמר ולארוב כאשר בא הכתוב במלחמת העי שהיתה על פי השם ובמקומות רבים אז נמלך משה בשכינה ונתן לו השם רשות ואמר לו שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען וידעוה ויגידו לכם ועל פיהם תתיעצו בענין הכבוש והנה משה אמר להם עלו זה בנגב וטעמו עלו זה הדרך בנגב שידעו את העם היושב בארץ הנגב מפאת הרוח אשר ישראל שם החזק הוא ויצטרכו בעניינם להשתמר מאד ולהחלץ וכן הערים אם הם בצורות שיסגנו בהן ויצטרכו לבנות דיק וסוללות או שיבואו מצד אחר ואמר עוד שידעו בארץ עצמה הטובה היא אם רעה כי אם היא רעה יכבשו תחלה מן המקומות האחרים כי הם היו הרים הר האמורי מצד חברון כי גם יהושע לא כבש את כולם וזה טעם ומה הארץ אשר הוא יושב בה על העם היושב בנגב ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו אל ארץ טובה ורחבה וגו' בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה ולכך אמר להם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ כדי שיראו בעיניהם בשבח הארץ ומן הידוע כי אין מצרים רחוק מאד מחברון רק כמהלך שבעת ימים וארץ כנען מגעת בתחומה קרוב למצרים ואי אפשר שלא ידעו הדרים במצרים ענין ארץ כנען הטובה היא אם רעה אבל טובתו של משה לדעת את הדרך אשר יעלה בה ואת הערים אשר יכבוש תחלה כאשר פירשתי ואמנם היו ישראל במצרים עבדים בעבודת פרך לא ידעו ולא יבינו על כן רצה משה שיגידו להם כל עניני הארץ לשמחם במעלותיה כי יודע שיה

נסס

אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר׃ ה לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי׃ ו לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ ז לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף׃ ח לְמַטֵּה אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ ט לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא׃ י לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי׃ יא לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־סוּסִי׃ יב לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי׃ יג לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל׃ יד לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן־וָפְסִי׃ טו לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי׃ טז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ יז וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם

י"ו ר"פ בתורה · ב' וסוכב בני דוד דשמואל · ד' קמצין וכל אס"ף דכו' כו' מ"ל במ"א · ל' · ל' · ל' · ל' ל' · ל' · ל'. ס' ר"פ · ג' בלישנא · כו"ל מ"ל

ממַדְבְּרָא דְפָארָן עַל מֵימְרָא דַיְיָ כֻּלְּהוֹן גֻּבְרִין רֵישֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃ ד וְאִלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בַּר זַכּוּר׃ ה לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן שָׁפָט בַּר חוֹרִי׃ ו לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה׃ ז לְשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר יִגְאָל בַּר יוֹסֵף׃ ח לְשִׁבְטָא דְאֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃ ט לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן פַּלְטִי בַּר רָפוּא׃ י לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בַּר סוֹדִי׃ יא לְשִׁבְטָא דְיוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה גַּדִּי בַּר סוּסִי׃ יב לְשִׁבְטָא דְדָן עַמִּיאֵל בַּר גְּמַלִּי׃ יג לְשִׁבְטָא דְאָשֵׁר סְתוּר בַּר מִיכָאֵל׃ יד לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי נַחְבִּי בַּר וָפְסִי׃ טו לְשִׁבְטָא דְגָד גְּאוּאֵל בַּר מָכִי׃ טז אִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִשְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא וּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ יז וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יַת אַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲמַר לְהוֹן סַקוּ דָא בְדָרוֹמָא וְתִסְקוּן

אבן עזרא

בן שאול ורבים כן: (טז) וטעם אלה שמות האנשים. אחר שאמר ואלה שמותם להודיע כי כן היה שמותם לעולם ולא השתנו כמו הושע: (יז) עלו זה בנגב. עלו זה הדרך בנגב וידוע כי מצרים הוא נגב ארץ ישראל כאשר פירשתי בספר דניאל והראיה כי רוחב מצרים פחות משלשים מעלות ורוחב ירושלים שלשים ושלש ומדבר פארן בנגב ארץ מצרים והנה פי' בנגב איננו נגב המחנה רק פירושו הנגב של ארץ כנען והעד כחברון שהוא ליהודה והכתוב אמר יהודה יעמוד על גבולו מנגב: וראיתם

רשי

למען לא יירשוה: (ג) על פי ה'. ברשותו שלא עכב על ידו: כלם אנשים. כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו: (טז) ויקרא משה להושע וגו'. התפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלים (במדבר רבה

בעל הטורים

וישלח אתם משה. ס"ת תמה שאמר להם הכנסו תמה לעיר שלעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב: ראשי בני ישראל המה. המה עולה נ' מלמד שהיו שרי נ"ן: סודי. כ' גדיאל בן סודי. תעבותו כל מתי סודי המרגלים שהיו מתי סודו שסלחו אותם לתור הארץ ולהגלות על סודותיה תעבוני שהוציאו דבה וגרמו שנקבע לו בכיה לדורות: אלה שמות האנשים. בגימ' שמותיהם מכוערין: את הסר. בגימטריא תורה שתעמוד נגד וכות התורה:

תולדות אהרן בן יפנה. שם יא: סתור בן מיכאל. שם לד: נחבי בן ופסי. שם: ויקרא משה. שם סנהדרין קז: סוטה לד. בפרשה עו:

אבתיו לאבתיו ד' חסר בספרא וסימן נמסר בסדר במדבר: אפרים ד' קמצין וסי' למטה אפרי' הושע בן נון. ויהי איש אחד מהר אפרי'. חבור עצבים אפרי' הנח לו. צרור עון אפרים צפונה חטאתו וסימן בלשון תרגום חוטרא דגברא צריר ומתקין: רפוא חד מן י"ב מלין כתיב א' בסוף ולא קרייא וסימן רפוא. למטה בנימן פלטי בן. ההלכוא. ויהי בהוציאם את המלכים. הקליא. ויאמר ישי לדוד בנו. אבוא. זאת המנוחה. רצוא. והחיות רצוא ושוב. ואתיקיהא. ומדד ארך הבנין. נקיא ואל תתן עלינו דיונה. נקיא. מצרים לשמ' תהיה. נגוא. ומני שים טעם די כל. ושיציא בית' דנא עד יום, יפוא. ויתנו כסף לחצבים. ארעא. ובתרך

ספורנו

אף על פי שהרשיעו להמיס לב העם מחסרון אמונתם באל שדי מכל מקום הכירו וספרו טובת הארץ באמרם וגם זבת חלב ודבש היא וכן העיד באמרו ויקחו בידם מפרי הארץ ויאמרו טובה הארץ אלא שאמרו שהיה נמנע לכבשה וכאשר הכירו ישראל חטאתם על שלא בטחו בישועת האל יתעלה ונאחזו אחר שעשה עמהם להפליא שבו בתשובה ואמרו חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו והתפללו כאמרו ותשובו ותבכו לפני ה' אלא שלא קבל האל יתברך תפלתם מפני חלול ה' שעשו שאינו מתכפר אלא במיתה וכמו שהעיד בהם באמרו וביום פקדי ופקדתי כו': כל נשיא בהם. כל מי שהוא המעולה שבכל שבטו להכיר ענין הארץ: (ג) כלם אנשים. אנשי חיל כענין הלא איש אתה וכן וחזקת והיית לאיש: (ד) ואלה שמותם. כלם השובים איש על שמו מגיד מעלתם והזכירם לפי זקנתם מפני שהיו אז שוים במעלה בפרט בענין השליחות לא כסדר השבטים ולא כסדר הדגלים: (טז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע. אמר שהיה נודע בשבטו לאיש חיל בשם הושע וזה שנקרא למעלה יהושע מפני שמשה רבינו קרא לו כך לכבוד ולהתפלל עליו שיהיה נושע ושיושיע אחרים: (יז) עלו זה בנגב. בזה הצד שאנחנו שם שתמצאהו טוב להכנס ולא נצטרך לסבוב אל

רמבן

בהם. והנראה בעיני בלשון הכתוב כי לא נמלך משה בשכינה אבל טעם שלח לך כי הסכימו לשלוח מרגלים והיה במנהג שישלחו שני אנשים מרגלים חרש לאמר ושישלחו מקצתם והשם היודע עתידות צוהו שישלח איש אחד איש אחד מכל מטות ישראל ושיהיו הנשיאים שבהם כי חפץ השם שיהיו שוים בענין כל הגדולים אולי יזכרו וישובו אל ה' ואם אין שתהיה הגזירה שוה בכל העם וזה טעם על פי ה' שיהיו במצות השם נשיאים וראשי בני ישראל. והנראה אלי לפי פשט הכתוב כי לא הזכיר השם למשה שאלתם ששאלו לשלוח מרגלים ולא הסכים משה עמהם שאלו היה. כן היה הכתוב מספר בכאן ויקראו בני ישראל אל משה ויאמרו נשלחה אנשים לפנינו וגו' וייטב הדבר בעיני משה ואחר כך היה כותב וידבר ה' אל משה לאמר שלח לך אנשים כאשר דברו אליך איש אחד וכו' אבל היה הענין כך ששלחו ישראל השליחות וייטב הדבר בעיני משה ואחר כך בא הדבור אל משה כשאר הדברות ואמר לו סתם שלח לך אנשים וזה טעם ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל כי הוא מדבר בענין חדש לא סופר לו כלל והיה כל זה כי ה' חפץ למען צדקו שתהיה השליחות במצותו ושתהיה בכל שבטיהם ובגדוליהם למען יגללו וכן נראה עוד שהם שאלו ממשה נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ והוא חפוש בדרכים וכענין הכבוש מלשון חפר אוכל וזה טעם לפנינו שילכו הם אחריהם אל דרכם כלשון וארון ברית ה' נוסע לפניהם אבל השם צוה ויתורו את ארץ כנען והוא כטעם ברירה כבאים לקנות דבר מלשון לבד מאנשי התרים והסוחרים וכן אל הארץ אשר תרתי להם וכן לתור להם מנוחה ועל כן צוה אותן משה לפרוש הטובה היא אם רעה וגו' השמנה היא אם רזה וגו' והכל לשמחם כי צבי היא לכל הארצות ויעלו בה בחפץ גדול והנה נאמר כאן הענין בסתם כי כן היה אבל במשנה תורה הזכיר להם משה כל הדברים מתחלתן להגיד להם פשעם כי חטאו במה שבקשו ושאלו הם עצמם. ועל דעת רבותינו חטאו באמרם נשלחה אנשים לפנינו בעבור שהם רואים את ישועת ה' אשר יעשה להם תמיד והיה להם ללכת אחרי הענן אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ומשה קבל מהם למלאות תאותם ויהיה טעם וייטב בעיני הדבר שסבלתי רעתכם והוריתי לעשותו והשם צוהו שישלח איש אחד איש אחד למטה אבותיו וגו' כענין שנאמר בשמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם. והנה האנשים האלה לא נקבו בשמות על פי השם כאשר היה בפקודים ובחלוק הארץ כי מצות ה' לא תבא בה תקלה לעושיה ושומר מצוה לא ידע דבר רע רק הוא יתברך צוה למשה איש אחד למטה אבותיו תשלחו וגו' ושיהיו נשיאים ומשה מדעתו בירר את אלה ושלחם והם גמלו לנפשם רעה:

(ד) למטה ראובן וגו'. מנה הכתוב השבטים לא לדגליהם ולא לנבאותם ולא לתולדותם ונראה שראה למנותם הנה לפי מעלת השלוחים כי היו ראשים ונשיאים כעם כאשר ספר ואין מעלתם שוה אבל יש בהם גדול מחברו בחכמה ובמנין והקדים הנכבד קודם במעלה כי ממעלת עצמם מנאם ולא למעלת השבט וכן בנשיאים החולקים להם את ארץ כנען הזכירם כפי המעלה לא לתולדותם:

רשי

תנה: (יז) עלו זה בנגב. הוא היה הפסולת של א״י שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחלה ואח״כ מראים את השבח: (יח) את הארץ מה היא. (במ״ר) יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים יש מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין: החזק הוא הרפה. (במ״ר) סימן מסר להם אם בפרזים יושבין חזקים הם שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם: (יט) הבמחנים. תרגומו הבפצחין כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומה: הטובה היא. במעיינות ותהומות טובים ובריאים: (כ) היש בה עץ. אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו: בכורי ענבים. ימים שהענבים מתבשלין בבכור: (כא) ממדבר צין עד רחוב לבא חמת. הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גם הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצוה משה עלו זה בנגב דרך גבול ספת דרומית של א״י לכו והוא מדבר צין שהוא במקצוע דרומית מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על ספת הים עד רחוב לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי: (כב) ויבא עד חברון. (סוטה לד) כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם וכן הוא אומר (דברים א) ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתיב (שופטים א) ויתנו לכלב את חברון: שבע שנים נבנתה. (סוטה לד) אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול אלא שהיתה מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון לפיכך הקצוה לקברות מתים ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים שנאמר (בראשית יג) כגן ה׳ כארץ מצרים וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים שנאמר (ישעיה ל) כי היו בצוען שריו והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים: (כג) זמורה. שוכת גפן ואשכול של ענבים תלוי בה: וישאהו במוט בשנים. ממשמע שנאמר וישאהו במוט איני יודע שהוא בשנים מה ת״ל בשנים (סוטה לד) בשני מוטות הא כיצד שמנה נטלו אשכול אחד נטל תאנה ואחד רמון יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונה ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא

במדבר יג

אֶת־הָהָר׃ יח וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם־רָב׃ יט וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים׃ כ וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים׃ שני כא וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת׃ כב וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם׃ כג וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים וּמִן־

ד. ינ · ג׳ ג׳ · ג׳ רפ׳ · י״ז מ״ל כתורה ג׳. ג׳ · ג׳ · מ׳. ג׳ · ד׳. ג׳. ח · ג׳ וחסר · כל ג׳ין חסר · כל כ׳ין מ״ל כב · מ׳ סבירין ג׳ רבים וקרינן לשון יחיד · ס׳ חסרים. ד׳ חס׳ בלי׳ (עי׳ מבין חדות) כל׳ מ״ל במ״ה ד׳ וחסר

כ״ס פסו׳ דמיין אית בהון ב׳ מלין דמיין נסבין וי״ו ומלה חדא ביניהון :

אונקלוס

לְטוּרָא׃ יח וְתֶחֱזוּן יָת אַרְעָא מַה הִיא וְיָת עַמָּא דְיָתֵיב עֲלַהּ הֲתַקִּיף הוּא אִם חַלָּשׁ הַזְּעֵיר הוּא אִם סַגִּי׃ יט וּמָה אַרְעָא דְהוּא יָתֵיב בַּהּ הֲטָבָא הִיא אִם בִּישָׁא וּמָה קִרְוַיָּא דְהוּא יָתֵיב בְּהוֹן הַבִּפְצִחִין אִם בִּכְרַכִּין׃ כ וּמָה אַרְעָא הַעֲתִירָא הִיא אִם מִסְכֵּינָא הַאִית בַּהּ אִילָנִין אִם לָא וְתִתְקְפוּן וְתִסְּבוּן מֵאִבָּא דְאַרְעָא וְיוֹמַיָּא יוֹמֵי בִּכּוּרֵי עִנְבִין׃ כא וּסְלִיקוּ וְאַלִּילוּ יָת אַרְעָא מִמַּדְבְּרָא דְצִין עַד רְחוֹב לְמִטֵּי חֲמָת׃ כב וּסְלִיקוּ בְדָרוֹמָא וַאֲתָא עַד חֶבְרוֹן וְתַמָּן אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי בְּנֵי גִבָּרָא וְחֶבְרוֹן שְׁבַע שְׁנִין אִתְבְּנִיאַת קֳדָם טָנֵס דְמִצְרָיִם׃ כג וַאֲתוֹ עַד נַחְלָא דְאַתְכְּלָא וְקַצּוּ מִתַּמָּן עוֹבַרְתָּא וְאִתְכַּל עִנְבִין חַד וּנְטַלוּהִי בַּאֲרִיחָא בִּתְרֵין וּמִן רִמּוֹנַיָּא וּמִן תְּאֵנַיָּא׃

אבן עזרא

(יח) וראיתם את הארץ מה היא. ומה טעם: החזק. למלחמה ואחר כן פי׳ מה הארץ הטובה היא שהאויר שלה והמים שלה טובים: (יט) הבמחנים כמו הקדרים שחונים באהלים: (כ) השמנה היא. לתת חטה אמרו חז״ל כי טעם ויבא על כלב בן יפונה כי כל אחד הלך לצד אחר: (כב) צען מצרים. שם מדינה סמוכה אל מצרים וכן תנית לחס יהודה ויש אומרים שפירושו מגזרת אהל כל יצען בדרך רחוקה. וטעם להזכיר חברון להודיע שהיא קדמונית: (כג) עד נחל אשכל. דברי משה ויתכן להיות כמו וירדוף עד דן להיות שם אחר

מסורה

תקום מלכו : מה הוא ד׳ וסימן נמסר בסדר חיי שרה : ואת העם י״ב וסימן וישב את כל הרכוש . ואת העם העביר . וראיתם את הארץ . ואת העם צו לאמר . ואת העם צוה יהושע . ואבימלך נלחר בעיר , לבשר בית עצביהם . ואת העם . וחברו דד״ה . ואחרי כן נאם ה׳ אתן את צדקיהו : ואת העם אשר בה . וחברו דד״ה ויתן אלהי אל לבי : בהנה ג׳ וסימן לחטא . אשר הוא יושב . אשר אתה בוטח : השמנה ב׳ וסי׳ ומה הארץ השמנה היא אם : האבדת אבקש : וא׳ והשמנה וסימן והם במלכותם : אם אין ד׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח : ויבא ח׳ סבירין לשון רבים וסימן ויעלו בנגב ויבא . ויבא אלי אנשים . ויבא אליה כבא אל . ויבא אל הגוים אשר . וחנה עבדי דוד ויואב בא . יבוא וברותי מכם המורדים . אך בה׳ לי אמר . יבוא. ורננו על בבל : אשכל כל לי׳ מלא במ״ה חסר וסי׳ בלעדי רק אשר אכלו הנערים . ויבא הפליט ויגד לאברם העברי . ויבאו עד נחל אשכל . ויפנו ויעלו ההרה . אשכל הכופר דודי לי : וישאהו ד׳ וסי׳ במוט בשנים . טבית אבינדב אשר בגבעה . וחברו . וישאהו על הסוסים דד״ה דאמציה :

תולדות אהרן ויעלו בנגב. סוטה לד: ושם אחימן. יומא י סוטה שם: וחברון. כתובות קיב. סוטה שם: וישאוהו. סוטה שם:

בעל הטורים

השמנה ב׳ במסרה. השמנה היא אם רזה. ואת השמנה ואת החזקה אשמיד ביחזקאל בסרי׳ הנני על הרועים. אילו לא הוציאו דבה היו זוכים לכל מה שאומר בענין במרעה טוב ארעה אותם ומרעה שמן תרעינה אל הרי ישראל. ועכשיו שהוציאו דבה גרמו למה שנאמר ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה וגו׳: חמת ויעלו בנגב ויבא. ס״ת כסיתך אבות לרמז שנשתטח על קברי אבות:

רמבן

(יט) הטובה היא אם רעה. אמר ר״א אם הארץ טובה שהאויר שלה טוב והמים טובים וחזר ואמר השמנה היא לעשות חטה ופירות רבים. והנכון כי הטובה כוללת כל הטובות ורעה כל הרעות בכללן אבל יתכן בארץ הטובה שתהיה שמנה ופירותיה שמנים וימצאו בה הדברים השמנים פנג ושמן ותמרים ותאנים וכיוצא בהם או שתהיה טובה ורזה וצריכה גשמים תדיר ולהעדר ולהזדבל מאד ויהיו פירותיה נוטים ליובש ואע״פ שהם טובים ומתקיימים יותר מן השמנים ושם ימצאו הפירות הרבה מאד כאגוזים והלוזים והתפוחים והחרובין ופירות היערים והנה יכלול אם היא ארץ שמנה כמישור או ארץ רזה כהרים אבל אונקלוס תרגם העתירא היא אם מסכנא כי יש ארצות אשר יושביה עשירים מפני הזול המצוי ביניהן ושכניהם רוכליהם בכל הטוב הנמצא בהם ויש ארצות צריכות לשכניהם ויושביהם קצרי יד והם טובות לא רעות כלל וטעם והתחזקתם ולקחתם שלא יפחדו בלקחם מפרי הארץ פן יכירו בהם שהם מרגלים :

(כב) וחברון שבע שנים נבנתה. אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען מצרים לבנו הגדול אלא שהיתה מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען ובא להודיע שבחה של ארץ ישראל לשון

ספורנו

אל מקום אחר : (יח) וראיתם את הארץ מה היא. אם היא ארץ מושבת ברוב ערים ופרזות : ואת העם היושב עליה. לדעת אם מושב הארץ טוב כמו שהורו חכמי הרופאים בבחירת המשכנים שנביט אל יושבי הארץ אם הם חזקים ושלמי הגוף או הפך זה וכן נביט אם הם רבים או מעטים כי אמנם רבוי העם וחזקם יורה על היות אויר הארץ והמזונות טובים והפך יורה על הפכם : (יט) הטובה היא. במים רבים וטובים כאמרו כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים : הבמחנים. אם הם יושבים בפרזות לבטח בלי פחד יראת מלחמה : אם במבצרים. אם יושבים בערי המבצר מפני יראת מלחמה כענין חדלו פרזון בישראל חדלו : (כ) השמנה היא. בעושר ונכסים כאמרו אשר לא במסכנות תאכל בה לחם : היש בה עץ. גפן ותאנה ורמון זית שמן ודבש שנשתבחה בהם : והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ. להחזיק בה ואל תיראו שיתנו עיניהם בכם למרגלים : והימים ימי בכורי ענבים. ולא היו הפירות שנשתבחה בהם בשלמותם עדיין מכל מקום בטח משה רבינו שגודל הפירות וטעמם באותו הזמן יספיק להעיד על טבת הארץ וטובה : (כד) על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל. תמהו הכנעניים על שאותו האשכול אשר כרתו אותו היה דבר חדוש ונפלא כי רבים היו בארץ אשכולות גדולים כמוהו או יותר ממנו ולא היה זה נפלא אצל הכנעניים יושבי הארץ כלל ועל תמיהתם זה קראו

אבן עזרא

אחר : (כד) קרא . הקורא כמו אשר ילדה אותה ללוי . (כה) יש מקץ שהוא תחלה ויש מקץ שהוא מסוף ויתכן להיות ראש הארבעים : (כו) וילכו . להודיע שלא באו לאהליהם אל המחנה רק מיד הלכו : וישיבו אותם דבר . אל משה ואהרן : (כז) ויספרו לו . למשה שהוא העיקר : (ל) ויהס כלב . אמר רבי יונה המדקדק שטעמו שאמר הסו ויניעו

רש"י

לא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל (יהושע ד) והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו והקימוה בגלגל ושקלום רבותינו משקל כל אחת ארבעים סאה וגמירי טונא דמידלי איניש על כתפיה אינו אלא שליש משאוי כמשאוי שמסייעין אותו להרים : (כה) וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום. והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ליום הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפניהם את הדרך : (כו) וילכו ויבאו. (סוטה לד) מהו וילכו להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה : וישיבו אתם דבר . את משה ואת אהרן : (כז) זבת חלב ודבש היא . (במדבר רבה) כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו : (כח) בצרות . לשון חוזק ותרגומו כריכן לשון בירניות עגולות ובלשון ארמי כריך עגול : (כט) עמלק יושב וגו'. לפי שנכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים כדי ליירא׳ם : על יד הירדן. יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור : (ל) ויהס כלב . השתיק את כלם : אל משה . (במדבר רבה) לשמוע מה ידבר במשה צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה סבור שבא לספר בגנותו ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו: עלה נעלה . אפי' בשמים והוא אומר לנו עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו : ויהס . לשון שתיקה . וכן (זכריה ב) הס כל בשר (עמוס ו) הס כי

תרגום אונקלוס

כד לְאַתְרָא הַהוּא קְרָא נַחְלָא דְאַתְכָּלָא עַל עֵיסַק אַתְכְּלָא דְקָצוּ מִתַּמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וְתָבוּ מִלְּאַלָּלָא יָת אַרְעָא מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין׃ כו וַאֲזַלוּ וַאֲתוֹ לְוַת מֹשֶׁה וּלְוַת אַהֲרֹן וּלְוַת כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא דְפָארָן לְרְקָם וְאָתִיבוּ יָתְהוֹן פִּתְגָמָא וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא וְאַחֲזִיאוּנוּן יָת אִבָּא דְאַרְעָא׃ כז וְאִשְׁתָּעִיאוּ לֵיהּ וַאֲמַרוּ אֲתֵינָא לְאַרְעָא דִּשְׁלַחְתָּנָא וְאַף עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ הִיא וְדֵין אִבַּהּ׃ כח לְחוֹד אֲרֵי תַקִּיף עַמָּא דְיָתֵיב בְּאַרְעָא וְקִרְוַיָּא כְּרִיכָן רַבְרְבִין לַחֲדָא וְאַף בְּנֵי גִבָּרָא חֲזֵינָא תַּמָּן׃ כט עֲמַלְקָאָה יָתֵיב בְּאַרַע דָּרוֹמָא וְחִתָּאָה וִיבוּסָאָה וֶאֱמוֹרָאָה יָתֵיב בְּטוּרָא וּכְנַעֲנָאָה יָתֵיב עַל יַמָּא וְעַל כֵּיף יַרְדְּנָא׃ ל וְאַצֵּית כָּלֵב יָת עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמַר מִיסַּק נִיסַּק וְנֵירַת יָתַהּ אֲרֵי מִיכַל

במדבר יג

הַתְּאֵנִים׃ כד לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם׃ כו וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ׃ כז וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־פִּרְיָהּ׃ כח אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם׃ כט עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן׃ ל וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ

מסורה

ז' חסר וג' מ"ל · ג' ומ"ל · ג' כ"כ · ג' חסר · י"ז מ"ל · כתורה ג' מנהון בפסוק · ג' וסמך רבתי (עמ"ס) · ג' כתיב ס'

וישיבו ז' חסר וג' מלאים וסימן וישיבו אתם דבר . וירא כל ישראל כי לא שמע . הנני אוסיפך אל דר"ה . הלין קדמאי מלאים . ויקחו בידם מפרי . וישב פנחס בן אלעזר . ויקחו את דגון וישבו . וישלח מלאכים אחרי . כי לא שמע המלך דר"ה . הנני אוסיפך דמלכים . יישבו את העבדים : יושב י"ז מלאים בתורה וסימן נמסר בסדר ויחי : עלה ג' וכתיב ה' וסימן אעלך גם עלה . עלה נעלה וירשנו . עלה ובכת . ונמסר גם בויגש :

תולדות אהרן

וישובו. שם (תענית כט) : וילכו ויבאו. (שם) : ויספרו לו. שם לה (סוטה כג) : אפס כי עז . שם (שם שם) : ויהס כלב . שם (שם שם) : עלה נעלה . שם :

בעל הטורים

למקום ההוא קרא נחל אשכול . הפסוק מתחיל בל' ומסיים בל' דהתם נזירות הוא ל' יום והיין אם זכה לשתותו כראוי או ממרא וריחני פקחין וזוכה ללמוד וללמד : והאמורי יושב . מלא וי"ו בהוא שקול כשבעה עממים שנאמר בו כגובה ארזים גבהו : עלה נעלה . כה"א לומר שאפילו אם יאמר לנו עשו סולמות ועלו לרקיע שהוא מהלך ת"ק שנה נעלה:

ספורנו

קראו המקום נחל אשכול : (כו) אל מדבר פארן קדשה . אל אותו החלק מהמדבר שהיה מול קדש ברנע : (כז) וגם זבת חלב ודבש היא . לא בלבד היא טובה אבל היא גם כן זבת חלב ודבש נותנת בלי טורח רב מקנה מרבה חלב ורב דבש ומעדני מלך : (כח) אפס כי עז העם. אבל אי אפשר לנו לכבשה מפני שהעם עז והערים בצורות ושוכני הארץ הם שונאינו והם בני עמלק שילחמו גם הם בנו כדי שלא נקרב אל גבולם : (ל) ויהס כלב את העם. השתיק את העם שהיו מתחילים מאז לתת קולם כמו שעשו אח"כ באמרו ותשא כל העדה ויתנו את קולם : אל משה. שישמעו מה ישיב משה ואולי אז אמר משה מה שהעיד אח"כ באמרו ואומר אליכם לא תערצון ולא תיראון מהם וכלב חזק דבריו באמרו : עלה נעלה . ראוי לנו לעלות כי לא יתקוממו נגדנו למנוע עליתנו : וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. כי אחר שנעלה שם ינוסו

רמב"ן

לשון רש"י . והנראה בעיני בדרך הפשט כי חברון היא קרית ארבע הוא האדם הגדול בענקים שהיה שמו ארבע והוא הבונה אותה על כן נקראת על שמו והוא שנאמר ושם חברון לפנים בישראל קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא וזה האיש הוליד בן וקרא את שמו ענק ועל שמו נקראו ענקים ולכך אמר הכתוב כי שם בחברון אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לו שבנה אותה ארבע לבנו ענק שבע שנים לפני הבנות צוען מצרים שהיא קדמונית להגיד הפלגת חיי האנשים האלה כי כאשר הם מופלגים בקומתן כן ימיהן ארוכין מכל האדם כי לאביהם נבנתה חברון לפני צוען מצרים שנתקפלו בה כמה דורות מאז ועד עתה ויתכן לרמוז עוד במה שאמר השמנה היא אם רזה כי חברון קדמונית מאד ועדיין עושה פירות שמנים וגדולים כאשר הגיד באשכול וכל שכן הארץ החדשה שהיא יותר שמנה והספר כי ארבע הוא אבי אחימן ששי ותלמי ועל שם שהיו הענקים ארבעה יקראוהו כן והכתוב שאמר קרית ארבע אבי הענק היא חברון יהיה פירוש אבי הענקים ע"כ אמר ענק וילידי הענק בנו הגדול בהם כאשר אמר האדם הגדול בענקים הוא ולכך באה בו ה"א הידיעה ונקראו ענקים על יופי קומתם כי הם ענקים לגרגרות בני האדם כמו שנקראו בני האלהים בסדר בראשית כאשר פירשתי שם וזה טעם הכתוב וחברון שבע שנים נבנתה מיד הענק הזה לפני צוען מצרים והעבור כי הבונה את חברון ידוע ומפורסם כי כן שם העיר קרית ארבע אמר נבנתה או טעמו שנבנתה לאלה שבנאה להם ארבע אביהם והנה חיו שנים רבות מאד מיום הוסדה ועד עתה :

(כז) וגם זבת חלב ודבש . הוא בעבור שצוה אותם לראות השמנה היא אם רזה השיבו לו כי היא שמנה וגם זבת חלב ודבש היא ועל שאלתו היש בה עץ אם אין השיבו לו זה פריה כי כן צוה אותם להראותו והנה בכל זה אמרו אמת והשיבו על מה שנצטוו והיה להם לאמר שהעם היושב עליה עז והערים בצורות כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם כי כן צוה אותם החזק הוא הרפה הבמחנים אם במבצרים אבל רשעם במלת אפס שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין כלשון האפס לנצח חסדו ואין עוד אפס אלהים והנה אמרו לו הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי טוב אבל אי אפשר לבא אליהם כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם ואמרו עוד עמלק יושב בארץ הנגב לרמוז שאין שם ריוח לבא בארץ משם כי כולם גבורים כי עמלק בדרום והכנעני במערב ובמזרח והאמורי בהר הגידו שליחותם ויניאו לב העם ברמז מפני מוראם ממשה ואהרן והנה השיבו על כל מה שצוה להם משה זו־תי מה שאמר המעט הוא אם רב שלא ענו אותו דבר בזה וכן לא הזכירו טובה כי היה בדעתם לומר לעם אחר כך ארץ אוכלת יושביה היא בדרך דבה והנה עמה מועטים וחזקים מאד והנה העם הבינו כוונתם ואז החלו כל העדה אשר שם להתאונן וזה טעם ויהס כלב כי השתיק אותם ואמר

רשי

כי לא להזכיר בו דרך בני אדם כרוכה לשתק אגודת אנשים אומר ש"ש (ס"א הס): (לא) חזק הוא ממנו. (במדבר ר') כביכול כלפי מעלה אמרו: (לב) אוכלת יושביה. בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו: אנשי מדות. גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון גלית (שמואל א' יז) גבהו שש אמות וזרת וכן (שם ב' כא) איש מדון איש מדה: (לג) הנפילים. ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש (יומא סז): וכן היינו בעיניהם. שמענו אומרים זה לזה נמלים (רא"ם וכס"א חגבים) יש בכרמים כאנשים (סוטה לה): ענק. שמעניקים חמה בקומתן: (א) כל העדה. סנהדראות: (ב) לו מתנו. הלואי ומתנו:
נתנה

אבן עזרא

(לב) ויוציאו דבת הארץ. דבר שלא היה ואין כן ויבא יוסף כי ויבא הסך ויוציאו: דבה. מפעלי הכפל מגזרת דובב שפתי ישנים ובמקומו פירשתיו: אוכלת יושביה. שהאויר שלה רע: אנשי מדות. כל איש הוא איש מדה רק טעמו מדות גדולות יותר מהכל וכן אנשי לבב ורבים כמו הם: (לג) הנפילים. פרשתיו: מן הנפלים. טעמו וגם אחרי כן אשר יבואו שם מפורש: (א) את קולם. פעול למלת ותשא גם ויתנו: (ב) וילנו. מבנין נפעל מהפעלים השניים הנראים לנפעל

כי־יכול נוכל לה: לא והאנשים ס' מ"ע ח' ר"ס
אשר־עלו עמו אמרו לא נוכל
לעלות אל־העם כי־חזק הוא
ממנו: לב ויציאו דבת הארץ י"ב
אשר תרו אתה אל־בני ישראל
לאמר הארץ אשר עברנו בה
לתור אתה ארץ אכלת יושביה כ' מ"ע אשר נתנו תחומים לכל יושביה
הוא וכל־העם אשר־ראינו
בתוכה אנשי מדות: לג ושם ס' ר"ס
ראינו את־הנפילים בני ענק מן־ ג' א' מ"ע וב' חסרים
הנפלים ונהי בעינינו כחגבים
וכן היינו בעיניהם: יד א ותשא י' קדמא. ב' כטעמא. ב' יו"ד
כל־העדה ויתנו את־קולם
ויבכו העם בלילה ההוא:
ב וילנו על־משה ועל־אהרן כל
בני ישראל ויאמרו אלהם כל־ ח'
העדה לו־מתנו בארץ מצרים כ"כ
או במדבר הזה לו־מתנו: כ"כ
ג ולמה יהוה מביא אתנו אל־ ג' ר"ס רפין
הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו ד' חסר
וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו י"ג מ"ע בתורה ויד בטעמא

ניכול לה: לא וגבריא
דסליקו עמיה אמרו לא
ניכול למיסק לות עמא ארי
תקיף הוא מננא: לב ואפיקו
שום ביש על ארעא דאלילו
יתיה לות בני ישראל
למימר ארעא דעברנא בה
לאללא יתה ארעא מקטלא
יתבהא היא וכל עמא
דחזינא בגוה אנשין דמשחן:
לג ותמן חזינא ית גבריא
בני ענק מן גבריא והוינא
בעיני נפשנא כקמצין וכן
הוינא בעיניהון: א וארימת
כל כנשתא ויהבו ית קלהון
ובכו עמא בליליא ההוא:
ב ואתרעמו על משה ועל
אהרן כל בני ישראל ואמרו
להון כל כנשתא לוי
דמיתנא בארעא דמצרים או
במדברא הדין לוי דמיתנא:
ג ולמא יי מעיל יתנא
לארעא הדא למפל בחרבא
נשנא וטפלנא יהון לביזא
הלא טב לנא דניתוב

בעל הטורים

כי חזק הוא ממנו. איתא בגמרא אל תקרי ממנו אלא ממנו שאפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו משם. יש מראשים אלא ממנו לשון מנה פי' כלי ויית נפי בכל אותיות של ממנו כפולים כמו מים נרון וי"ו לכן כולל ב' דברים פשוטו ומדרש שלו: ונהי ב' במסרה. הכא ונהי בעינינו כחגבים. ונהי כטמא כלנו. וכן היינו בעיניהם. בגי' זהו קן ונמלים וכן ג"כ נוטריקון וכמו נמלים. ובזה תיישב מה שפרש"י שמענו אומרים נמלים בכרם. כי מאן דכר שמם של נמלים והלא הפסוק אומר ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם ומשמע כחגבים ולא כנמלים. אלא כמו שאמרנו נראה שמדקדק רש"י ע"כ. ונהי כטמא כולנו לפי שלא עזר עליהם סורו טמא או כמ"ש ככה יאכלו לחמם טמא וגו': כחגבים שנים במסרה. הכא ואידך יושביה כחגבים כדאיתא במדרש שענק אחד אכל רמון וזרק קליפתה וכל י"ב מרגלים נכנסו לישב בתוכה מפני כלל וזהו ויושביה כחגבים שמנו גם כחגבים:

יכול ה' מלאים בלישנא וסימן ויהס כלב. ועיניו קמה ולא יכול לראות דעלי. אתה ידעת את דוד. היכול יכלו אלהי גויי הארצו' דדי"ה. ושלאהריו אשר יכול להציל את עמו מידי: והאנשים ח' ר"פ וסימן בסדר ויגש: ויציאו. י"ב נמסר בסוף סדר אמור: ושם ה' ר"פ נמסר בריש סדר מקץ: הנפלים. ג' א' מלא וב' חסר וסימן הנפילים היו בארץ. ושם ראינו את הנפילים. ב' בו. קדמא מלא דמלא. וגם נמסר בבראשית: לו כ"ב וסי' בלשון ארמי ישמעאל מיתא לבן שטימא יסופון בארעא ובמדברא בלעם חכימא יהושע קטליה אתתיה בזונה אתקלא אבשלום בזכותיה לא שלטא בית חיתא בישתא גברא דשמע לא מתכעסא נפשיה ובאורם בלשון קדש נמסר במסרא רבתא. וג' ולו וסימן וירב העם עם משה ויאמרו ולו. ויאמר יהושע אהה ה'. ויאמר האיש אל יואב בתרא ולא: ולמה ח' ר"פ ג' רפין וה' דגשים וסי' ולמה ה' מביא אתנו. הבאתם. העליתנו ממצרים. אלין קדמאי רפין. תניין. ולמה תכבדו את לבבכם. ולמה לא שמעתם בקול ה'. ולמה מרחם הוצאתני. ולמה תשגה בני בזרה: לנפל. ד' וה' וסי' לנפל בחרב. גם בבל לנפל חללי ישר'. דחה דחיתני לנפל. אשר החלו' לנפל לפניו: הלוא י"ג מלאים בתורה וסימן הלוא אם תיטיב שאת. הלוא נכריות נחשבנו: אחיך רעים בשכם: מקנהם וקנינם. אמרתי אליכם. הלוא זה אשר ישתה. הלוא ידעתם כי נחש. הלוא טוב לנו שוב. הלוא לאלהים פתרונים. הלוא בלכתך עמנו. הלוא אנכי אתנך אשר. הלוא הוא אביך קנך. וחד פלוגתא עלה הלוא הוא כמוס עמדי. וכל יהושע דכוותא מלאים במ"א חסר הלוא היא כתובה על: וכל שפטים דכוו' חסר. שמואל כלהון מלאי

תולדות אהרן והאנשים. שם: כי חזק הוא. מנחות ע' ערכין טו: ארץ אוכלת. סוטה לה: ונהי בעינינו. שם (תענית כט): ארץ אוכלת. (שם): ותשא כל העדה. תענית כט סוטה לה סנהדרין קד (שקלים מח):

רמבן

יאמר עלה נעלה כי יכול נוכל לה לומר אמת הוא שהעם חזק אבל אנחנו נחזק מהם ומעריהם הבצורות או ענו המרגלים ופירשו דבריהם ואמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו לאמר אפילו העם אם יצאו אלינו בשדה לא נוכל לעלות אליהם להלחם בם אף כי נכבוש מהם ערים בצורות גדולות מאד כי טעם לעלות אל העם כטעם נרו לכם איש וירד אלי לשון נלחמים במערכה:

(לב) וטעם ויוציאו דבת הארץ וגו' אל בני ישראל. כי הלכו מלפני משה ואהרן והיו אומרים באהליהם כי היא ארץ אוכלת יושביה כי מתחלה כשהיו אומרים להם לפני משה שהארץ זבת חלב ודבש זולתי שהעם חזק וכלב היה אומר כי יכול נוכל לה היו העם פוסחים ומהם בוטחים בכחם וגבורתם ומהם בעזרת השם בגבורים אז הוציאו להם דבה בפני עצמם דכתיב הארץ אשר עברנו בה עד שילינו כל העדה וזה טעם מה שאמר וישובו וילינו עליו את כל העדה להוציא דבה על הארץ והיה זה כי האנשים האלה בראותם העם אשר בגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים נפל פחדם עליהם והמסו לב אחיהם וכאשר ראו כי עדיין היו ישראל נועצים לעלות ויהושע וכלב מחזקים את לבם הוציאו דבה בשקר כדי לבטל עלייתם על כל פנים ודע כי מוציא דבה הוא כסיל אשר יאמר שקר אבל המגיד אמת יקרא מביא דבה כמו שנאמר ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ועל זה נענשו למות במגפה שנאמר וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה':

ארץ אוכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. ארץ כשהיא רעה והמים דלים ורעים והארץ משכלת לא תגדל אנשי מדות רק יהיו אנשיה דלים ונפוחים שפלי קומה חסרי הכח אבל דבת המרגלים לאמר כי הארץ ההיא חזקת הטבע ומימיה ופירותיה עבים וכבדים ויגדלו גדול רב מאד ולא יסבלו אותם מזגי בני אדם הבינונים זולתי הענקים ואנשי מדות שהם בעלי כח החוקים בטבעם אשר הם עצומים בגבהם וקומתם ולכן תגדל אנשים גדולים מאד ותמית שאר בני אדם כולם כמנהג במאכלים הגסים. ועתה חזרו להפליג להם בחוזקת הענקים כי מתחלה אמרו וגם ילידי הענק ראינו שם ועכשיו הפליגו בהם לקרא אותם נפילים ואמרו לעם וגם ראינו את הנפילים שלשת בני ענק והם מן הנפילים הקדמונים אשר שמעתם עליהם כי המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. ולפי שהיה ענין הנפילים שבדורות נח נודע בעולם הזכירו להם שאלו בני הענק מהם כדי ליראם ולבהלם ולכך אמרו עתה ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם:

יד (א) וטעם ויבכו העם בלילה ההוא. כי לעת ערב באו המרגלים באהליהם כאשר

ספורנו

ינוסו מפניו כי כבר נמוגו כל יושבי כנען: (לא) לא נוכל לעלות. שיתקוממו נגדנו ולא יניחונו לעלות כמו שקרה אחר החטא כאמרו וירד העמלקי והכנעני: (לב) ארץ אוכלת יושביה. אף על פי שהעם היושבים בה חזקים אין זה בשביל שבח הארץ אבל הוא מפני שלא ישארו בה זולתי החזקים שהם חזקי המזג והשאר מתים בה מפני רוע האויר: (לג) בני ענק. מגד האב: מן הנפילים. מגד האם: וכן היינו בעיניהם. כחגבים או פחות מזה ובשביל זה לא קמו עלינו כי לא החשיבו אותנו ויבזו בעיניהם להרע לנו: יד (ב) וילנו על משה ועל אהרן. שהיו שלוחי האל יתברך להוציאם ממצרים ולהצילם מכל מיתת מות במדבר ואמרו שכל זה נעשה כדי לתתם ביד האמורי: (ג) ולמה ה' מביא אותנו. מה חטאנו לו שהשתדל על ידכם להביאנו לכך כי חשבו שהיה כל אלה בתחבולה מאתו משנאתו אותם בשביל גלוליהם במצרים או

אבן עזרא

לכפעל שלם: (ג) שוב מצרימה. שם הפועל כמו לא אוכל קום ומלך אלקום עמו: (ה) ויפל משה. ברצונו: (ו) ויהושע בן נון. הזכירו משה בתחלה לגודל מעלתו: (ט) כי לחמנו הם: נאכלם כלחם וכן אוכלי עמי אכלו לחם: סר צלם. כי הגבור אם אין לו מגן שיגן עליו ויהיה צל לו לבו ירא: (י) לרגום אותם. יהושע וכלב:

ינאצני

רשי

(ד) נתנה ראש. כתרגומו נמני רישא נשים עלינו מלך ורבותינו פירשו לשון ע"ז: (ט) אל תמרודו. ושוב ואתם אל תיראו: כי לחמנו הם. נאכלם כלחם: סר צלם. מגינם וחוזקם כשרים שבהם מתו איוב שהיה מגין עליהם (סוטה לה). ד"א צלו של המקום סר מעליהם: (י) לרגום אותם. יהושע וכלב: וכבוד ה'. (במדבר רבה) הענן

ירד

תורה

שוב מצרימה: ד ויאמרו איש
ד אל אחיו נתנה ראש ונשובה
כ"ח מצרימה: ה ויפל משה ואהרן
על פניהם לפני כל קהל עדת
י"א זוגין מתחלפין בטעם בני ישראל: ו ויהושע בן נון
ג' וכלב בן יפנה מן התרים את
הארץ קרעו בגדיהם: ז ויאמרו
אל כל עדת בני ישראל לאמר
כו"ל מ"ל הארץ אשר עברנו בה לתור
ר' אתה טובה הארץ מאד מאד:
ר"פ בספרי ס' שלישי ח אם חפץ בנו יהוה והביא
אתנו אל הארץ הזאת ונתנה
לנו ארץ אשר הוא זבת חלב
כ' ודבש: ט אך ביהוה אל
כו"ל חסר תמרדו ואתם אל תיראו את
ד' עם הארץ כי לחמנו הם סר
ג' צלם מעליהם ויהוה אתנו אל
ל' חסר ו' וחד מ"ל תיראם: י ויאמרו כל העדה

תרגום

למצרים: ד ואמרו גבר
לאחוהי נמני רישא ונתוב
למצרים: ה ונפל משה
ואהרן על אפיהון קדם כל
קהל כנשתא דבני ישראל:
ו ויהושע בר נון וכלב בר
יפנה מן מאללי ית ארעא
בזעו לבושיהון: ז ואמרו
לכל כנשתא דבני ישראל
למימר ארעא דעברנא בה
לאללא יתה טבא ארעא
לחדא לחדא: ח אם רעוא
בנא קדם יי ויעיל יתנא
לארעא הדא ויתנינה לנא
ארעא דהיא עבדא חלב
ודבש: ט ברם במימרא דיי
לא תמרדון ואתון לא
תדחלון מן עמא דארעא
ארי בידנא מסירין אינון
עדא תוקפהון מנהון
ומימרא דיי בסעדנא לא
תדחלון מנהון: י ואמרו כל
כנשתא למרגם יתהון

ונשובה ד' נמסר בירמיה סי' מ"ז גבי הפטרת בא: אם ה' ר"פ בספרא וסימן אם חפץ בנו ה'. אם כמות כל האדם. אם אתם תבאו אל הארץ. אם יראו את הארץ. אם יתן לי בלק: לחמנו ד' וסי' כי לחמנו הם. זה לחמנו חם הצטידנו. לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש. בנפשנו נביא

תולדות אהרן ויפול משה. תענית יד: יהושע בן נון. שם: לחמנו הם. עקידה שער מח: ויאמרו כל העדה. סוטה לה:

בעל הטורים

לנפל ד' במסרה. לנפל בחרב. דהא דתיתני לנפל. אשר סחלות לנפל לפניו. גם בבל לנפל חללי ישראל שבעון זאת הנפילה דתוני שגרמו לי עתה נפילה דכתיב ופגריכם אתם יפלו במדבר. ודתיתני לנפל לדורות שגרמו שחרב הבית ונפלו ביד בבל והיינו גם בבל לנפול חללי ישראל. וכן בימי המן שכתבו שטנה על הבית ולא הניחוהו לבנותו: נתנה ראש. זהו עבודת שמש וירח וכן בעגל אשר ילכו לפנינו. אשר אותיות ראש. ומה התם אחר מ' יום אף כאן אחר מ' יום: איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה. ר"ת בגי' ע"ג: לחמנו ד' במסרה. כי לחמנו הם. לחמנו נאכל. זה לחמנו חם כצטידנו. בנפשנו נביא לחמנו. אך בה' אל תמרדו לחמנו הם ונאכלם כלחם. אבל לאחר שעברו פי ה' ויכוס ויכתום וזהו בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר ורב לפס סדרך מאוד שהלכו מ' שנה במדבר:

ספורנו

או לסבה אחרת כאשר העיד באמרו ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו: (ה) ויפול משה ואהרן על פניהם. בראותם מעות לא יוכל לתקון כענין בסנהדרין שכבשו פניהם בקרקע כשלא ידעו מה לעשות מאימת המלך (סנהדרין פרק כ"ג): (ז) הארץ אשר עברנו בה לתור אותה. לתור המקום ויושביו כאמרו וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה: טובה הארץ. הנה בענין הארץ מה היא אנו מעידים שהוא מקום טוב מאד בלי דופי לא כמו שהעידו חברינו באמרם שעם היותה זבת חלב ודבש היא אוכלת יושביה: ובענין ואת העם היושב עליה אנו מעידים כי לחמנו הם ולא יעיזו פניהם נגדנו הפך עדות חברינו באמרם כי עז העם: (ח) אם חפץ בנו ה'. אמנם כי טובתה עד מאד הוא בתנאי שיחפוץ בנו ה' כאמרו ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה והיה אם שמוע תשמעו וכו': והביא אותנו אל הארץ הזאת. הפך מה שהעידו חבריע באמרם לא נוכל לעלות אל העם כי אמנם לא יתקוממו יושבי הארץ לקראתנו כלל כאמרו ידמו כאבן עד יעבור עמך ה' וכן היה שלא עשו שום גדר ושום הכנה למנוע את עלית העם אליהם: ונתנה לנו. כי ראינו שלא קמה רוח באיש מפנינו ושדעתם לברוח: ארץ אשר היא זבת חלב ודבש. היא מעולה בלתי עבודת עובדי אדמה כמו ביערים כענין וכל הארץ באו ביער ויהי הלך דבש על פני השדה וזה לא היה אפשר אם היה בארץ או באוירה איזה דופי: (ט) אך בה' אל תמרודו. אמנם אם תרצו שתהיה הארץ לכם בזאת המדרגה מהטוב אל תמרדו בה' כאמרו והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם ואספת: ואתם אל תיראו. הנה אם לא תמרדו יביאנו האל ואתם אל תיראו: כי לחמנו הם. כי ראינו שאין בדעתם להתקומם נגדנו כלל כמו שלא יתקוממו הלחם נגד אוכליו כמו שהעידה רחב באמרה ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם: סר צלם מעליהם. וראינו שהסכימו לעזוב כל מגן וצנה כדי שימהרו לנוס מפנינו כענין הדרך מלאה בגדים וכלים אשר השליכו ארם בחפזם:

עד

רמבן

כאשר הלכו מלפני משה ובבקר השכימו וילונו כלם על משה ואהרן כך אמר משה ותרגנו באהליכם. כי באהליהם היו אומרים דברי נרגן ואמרו רבותינו הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות לא ידעתי מאיזה רמז שבפרשה הוציאו זה אבל מקרא מלא הוא וימאסו בארץ חמדה ולא האמינו לדברו וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות אולי ידרוש זה מפסוק וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה יאמר וטפכם כאשר אמרתם לבז יהיה בבא עת פקודתם כי אני פוקד עון אבות על בנים והבאתי אותם עתה שידעו את הארץ ידיעה בלבד אבל לא שירשו אותה לדורות והכתוב ירמוז בכיוצא בזה ולא ירצה לגזור רעה רק בענין תוכחת על תנאי:

(ג) **וטעם** ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפנו. לא יזכירו דבת הארץ לאמר גם כן והארץ משכלת ורעה כי יסתירו העם הדבר הזה ממשה מפני שלא אמרו השלוחים כן בהשיבם דבר אליו ואל כל העדה כי משה ואהרן יעידו בם כי שקר דברו והמרגלים עצמם הסתירו זה ממשה מדעתם שהוא יודע עניני הארץ ממצרים וממדין השכנים לה כאשר פירש על כן היו אומרים הדבה הזאת לעם באהליהם בדרך סוד. והנה אמר במשנה תורה וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו ולא אביתם לעלות ותמרו את פי ה' והטעם כי כן אמרו אליו ואל אהרן ואל כל העדה כי הארץ טובה וגם זבת חלב ודבש היא והעם מרו את פי ה' כשלא ירצו לעלות מפני אמרם כי עז העם ויש בהם לעזור ולהכשיל וכאשר יפרש שם ה' אלהיכם הוא ההולך לפניכם הוא ילחם לכם כי אחרי שאין המניעה מכלום רק בתוקף העם היה להם לבטוח בשם ה' כי לה' המלחמה ולא נצטרך לומר כי על יהושע וכלב אמר משה כן כי למה ישמעו לשנים ולא יאמינו לעשרה ועוד כי שם כתיב ואשלח מכם שנים עשר אנשים ועליהם אמר וישיבו אותנו דבר:

(ה) **וטעם** ויפול משה ואהרן על פניהם. שראו שהיו העם נועצים לעשות ראש ולשוב מיד וקמו הצדיקים והשתחוו לאפס ארצה לאמר להם אל נא אחי תרעו ולא יהיה זאת לכם לפוקה על כן אמר לפני כל קהל עדת ישראל כי להם השתחוו על אפים וכן ויפול לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וכן וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ורבים זולתו וטעם טובה הארץ מאד מאד להכחיש הדבר לאמר שהיא אוכלת יושביה כי האויר טוב והיא ארץ זבת חלב ודבש וטעם אך בה' אל תמרודו כי יראתכם לחוזק העם היושב בה הוא מרד בשם הנכבד כי לא בכחכם יצאתם ממצרים כי יד ה' עשתה עמכם להפליא והוא הבטיח אתכם שיוריש מפניכם א"כ האמינו ותצליחו ואמרו ואתם אל תיראו כי לחמנו הם כי גם בטבע ובנוהג שבעולם יפלו לפנינו כי נפל פחדנו עליהם ויניחו אותנו לאוכלם כלחם:

(ט) **סר** צלם מעליהם. מגנם וחוזקם כשרים שבהם מתו ד"א צלו של מקום סר מעליהם לשון רש"י. ור"א אמר כי צלם מגן וצנה אשר הם

אל

רשי

יר׳ שם: (יא) עד אנה. עד היכן: ינאצני. ירגיזוני: בכל האתות. בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם לאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי: (יב) ואורשנו. כתרגומו לשון תרוכין וא״ת מה אעשה לשבועת אבות ואעשה אותך לגוי גדול שאתה מזרעם (במדבר רבה): (יג) ושמעו מצרים. ושמעו את אשר הרגם: כי העלית. כי משמש בלשון אשר והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם וזו היא: (יד) ואמרו אל יושב הארץ הזאת כמו על יושב הארץ הזאת יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה׳ בשביל ששמעו כי אתה ה׳ שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל בדרך חבה ולא הכירו בך שנתקה אהבתך מהם עד הנה: (טו) והמתה את העם הזה כאיש אחד, פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו שמעך וגו׳: (טז) מבלתי יכולת וגו׳. לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים (ברכות לב) ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים זאת יאמרו על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכולת מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחטם: יכולת. שם דבר הוא: כאשר

אבן עזרא

(יא) ינאצני. כמו יכעסוני ורבים חבריו וטעם בקרבו לשון יחיד שהיו בתחלה לב אחד לטוב: (יג) ושמעו מצרים כי העלית. טעמו ואשר העלית ואחר שאמר ושמעו ואמרו אל יושב הארץ הזאת היא ארץ כנען פירש מה שמעו על כן פעם אחרת שמעו כי אתה ה׳ כבודך בקרב העם הזה: (יד) אשר עין בעין. על הכבוד שראו הזקנים או על מראה כבוד ה׳ לעיני בני ישראל והוא הנכון: נראה. פעל עבר וטעמו נראית אתה ה׳ וכן ונשאר אני וכן כי אומלל אני בעבור היות הלמ״ד בפתח גדול: עומד עליהם. בשכחם: (טו) ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך. מצרים גם כנענים גם אחרים: (טז) יכולת. שם כמו עד יבושת המים ואיננו לשון

לרגום אתם באבנים וכבוד יהוה
נראה באהל מועד אל־כל־בני
ישראל׃ פ
יא ויאמר יהוה אל־משה עד־
אנה ינאצני העם הזה ועד־אנה
לא־יאמינו בי בכל האתות אשר
עשיתי בקרבו׃ יב אכנו בדבר
ואורשנו ואעשה אתך לגוי־
גדול ועצום ממנו׃ יג ויאמר
משה אל־יהוה ושמעו מצרים
כי־העלית בכחך את־העם הזה
מקרבו׃ יד ואמרו אל־יושב
הארץ הזאת שמעו כי־אתה
יהוה בקרב העם הזה אשר־עין
בעין נראה ׀ אתה יהוה ועננך
עמד עלהם ובעמד ענן אתה
הלך לפניהם יומם ובעמוד אש
לילה׃ טו והמתה את־העם
הזה כאיש אחד ואמרו הגוים
אשר־שמעו את־שמעך לאמר׃
טז מבלתי יכלת יהוה להביא

בני ס״פ קמץ (עי׳ מבין מדוח) · יא ר״ז פסוק עד ועד · ג׳ וחסר · ב׳ כ״ב בתורה · ל׳ וכ״ב · ס׳ · ג׳ · ג׳. ויז מ״ל בתורה · ג׳ · ג׳ · י״ג חסר בתו׳ ל׳ חסר וקד׳ דפסוק · ב׳ מלים ועד אשה. · ב׳ · ב׳ ס״עק ב׳

באבניא ויקרא דיי אתגלי
במשכן זמנא לכל בני
ישראל: יא ואמר יי למשה
עד אימתי יהון מרגזין קדמי
עמא הדין ועד אימתי לא
יהימנון במימרי בכל אתיא
דעבדית ביניהון: יב אמחינון
במותא ואישיצינון ואעביד
יתך לעם רב ותקיף
מנהון: יג ואמר משה קדם
יי וישמעון מצראי ארי
אסיקתא בחילך ית עמא
הדין מביניהון: יד ויימרון
ליתיב ארעא הדא דשמעו
ארי את יי דשכינתך
שריא בגו עמא הדין
דבעיניהון חזן שכינת יקרך
יי ועננך מטיל עליהון
ובעמודא דעננא את מדבר
קדמיהון ביממא ובעמודא
דאישתא בליליא:
טו ותקטיל ית עמא הדין
כגברא חד ויימרון עממיא
דשמעו ית שמע גבורתך
למימר: טז מדלית יוכלא
קדם יי לאעלא ית עמא

לחמנו: העלית ג׳ וסימן נמסר בסדר כי תשא: עין בעין ג׳ וסי׳ לא תחוס עינך. אשר עין בעין נראה. כי עין בעין יראו. כאיש

תולדות אהרן עד אנה ינאצוני. מגלה לא: ושמעו מצרים. עקרים מד פ׳ מז: והמתה. עקידה ש׳ נד:

בעל הטורים

העלית. ג׳ בפרשת כי תשא: עין בעין ג׳ במסרה. אשר עין בעין נראה אתה ה׳. כי עין בעין יראו בשוב ה׳ ציון. ואידך עין בעין שן בשן. בעולם הזה א״א לראות השכינה כדכתיב כי לא יראני האדם וחי וזהו שכתוב כאן כי עין בעין נראה. וסמיך ליה והמתה אבל לעתיד לבא יראו ועתידין לומר זה ה׳ קוינו לו וכן רמז למה שדרשו עין בעין ממון כדכתיב הכא עין בעין. וסמיך ליה והמתה פי׳ אם יהי׳ עין בעין ממש פי׳ שמא ימות ע״כ פי׳ ממון: מבלתי ב׳ במסרה. מבלתי יכולת ה׳. ואידך והוני גם אל בני אשור מבלתי שבעתך בענין תועבות ירושלים כביכול שתועבות ישראל עושין נסיד

רמבן

(יא) בל על הנלחמים יאמרו כי נפל פחדנו עליהם ולא יקחו מגן ורמח וכובע להחלץ להלחם כנגדנו ויפה פירש. אבל יתכן שירמוז הכתוב למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה גל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא לכך יאמר כבר סר צלם מעליהם שנגזר עליהם מיתה וה׳ אתנו כי הוא השוכן בקרבנו ועושה לנו נסים ונפלאות לעיני כל רואה על כן אל תיראום או ירמוז לשרי מעלה שאין אומה נופלת עד שנופל השר שלה תחלה כענין שכתוב יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום וגו׳ ואחר כך על מלכי האדמה באדמה וכמפורש בספר דניאל יאמר כבר סר הצל אשר בצלו יחיו בגוים וה׳ המשפיל אותם אתנו על כן אל תיראום וכך אמרו במדרש שיר השירים ונסו הצללים אלו שרי אומות והמלאכים שלהם כי הם הצל על האומות וכבר הזכרתי זה במקומות אחרים:

(יג) **ושמעו** מצרים כי העלית בכחך. וישמעו מצרים שתהרגם כי העלית כי משמש בלשון אשר והם ראו שהעלית אותם בכחך מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא שכנגדם יש לך יכולת להלחם אבל לא כנגד יושבי הארץ הזאת וזהו ואמרו אל יושב הארץ הזאת ומה אמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה׳ לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים לשון רש״י. אם כן יהיה אל יושב כמו על יושב וכן רבים ולפי דעתי אין הכונה למשה רבינו בטענה הזאת מפני שהכנענים חזקים וגבורים במלחמה כי השם הכה את מצרים בדבר והמית בכוריהם ברגע והביא עליהם מכות גדולות מן השמים ונקל זאת בעיני ה׳ להכות בדבר הגבורים והחזקים כדלים וכחלשים אבל הכוונה בתפלה הזאת ולאמר יחשבו מצרים ויאמרו כי יש כח באלהי כנען להציל מידך כי עשית במצרים ובאלהיהם שפטים עד שהוצאת העם הזה מקרבו ולא יכולת לעשות כן בכנען ובאלהיהם והנה יהיה בזה חלול השם ויחזקו ידי עובדי ע״ג וא״כ יתכן שיהיה אל יושב הארץ הזאת כפשוטו שיאמרו המצריים לאנשי ארץ כנען מבלתי יכולת ה׳ וגו׳ כי בכם אל ואפס אלהים:

(יד) **אשר** עין בעין נראה אתה ה׳. אמר ר״א על מראה כבוד ה׳ לעיני כל ישראל נראה פעל עבר וטעמו נראה אתה וכן ונשאר אני וכן כי אמלל אני בעבור היות הלמ״ד בפתח גדול והכפל עין בעין אמרו המפרשים כדרך בני אדם שעיניו יראו את עיניו בדברו אתו וכן פנים בפנים דבר ה׳ עמכם ועל דרך האמת עין לשון מראה ופירו כענין הבדולח וארא כעין חשמל יאמר אשר מראה במראה נראה הוא שמך הגדול וכן ענין הכתוב ביחזקאל וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי אל נהר כבר:
יעתה

ספורנו

(יא) עד אנה ינאצני. עד איזה גבול מהבזוי אסבול שיבזוני. ועד אנה לא יאמינו בי. עד איזה גבול מהנפלאות אעשה קודם שיבטחו בי וישענו על דברי: (יב) אכנו בדבר. כענין וגם יד ה׳ היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם: ואורישנו. אעשה שיעזבו לאחרים חילם ויירשום כענין המתים יורשים את החיים (בבא בתרא פרק יש נוחלין) שהיה בחלוקת הארץ ובזה קיים מה שנדר ליוצאי מצרים באמרו ונתתי אותה לכם מורשה: (יג) ושמעו מצרים. הסב משה שכשאמר האל יתברך אכנו בדבר יהיה הרצון להכות תיכף את כלם והתעורר לשאול מה יעשה לשמו הגדול ואמר הנה ישמעו מצרים תיכף שהרגת את אלה פתאום ויאמרו שעשית מבלתי יכולת בידך על יושבי הארץ הזאת וזה כי אמנם ראו כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו וגם זה שמעו כי אתה ה׳ בקרב העם הזה ולא יחשבו שתהיה תקלתם בשביל שעזבת אותם בעונם: (יד) אשר עין בעין נראה. שכבר נראה בעין עין השגחתך עליהם: אתה ה׳ ועננך עומד עליהם. בהוה כאמרו כי ענן ה׳ על המשכן יומם ואש תהיה לילה

אבן עזרא

לשון מדה כדרך הדרש : וישחטם במדבר . הטעם ויהרגם ואמר וישחטם בעבור המדבר כי שם ירעו הצאן : (יז) יגדל נא . קרוב מאריכות אפים כי כל מי שהוא ארך אפים יש לו כח גדול לשבור כעסו והעד כאשר דברת שאתה ארך אפים ואלה המדות פירשתים בפרשת כי תשא : (יט) סלח נא . אחר שמצאנו שאמר אם יראו את הארץ אחר סלחתי כדברך ידענו כי מלת סלח נא אריכות אף וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלמה : כגודל חסדך . בעבור חסדך הגדול : וכאשר נשאת . כטעם נושא עון . ועד הנה . עד המקום הזה או מיום שיצאו ממצרים ועד זה היום כי יש הנה שם המקום כמו באו הנה הלילה גם סימן זמן כמו ולא ראיתיו עד הנה וכבר פירשתיו : (כא) חי אני . טעמו כאשר אני חי כן יהיה דברי קיים : וימלא . וכאשר מלא כבודי את כל הארץ והקרוב שהוא לעתיד וטעמו זה אעשה כדי שיודע כבודי בעולם : (כב) זה עשר פעמים . הטעם רבים והזכיר עשר בעבור היותו סך החשבון כי הוא סוף האחדים וראש העשרות שהם במחברת השנית :

יכל

רשי

(יז) כאשר דברת לאמר . ומהו הדבור (סנהדרין קיא) ה' ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו משה להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים אמר לו לצדיקים אמר לו הקב"ה אף לרשעים אמר לו רשעים יאבדו אמר לו חייך שתצטרך לדבר כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים נתפלל משה לפניו בארך אפים אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים : יגדל נא כח ה' . לעשות דבורך : (יח) ונקה . לשבים : לא ינקה . לשאינן שבים : (כ) כדברך . בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה' : (כא) ואולם . כמו אבל זאת אעשה להם : חי אני . לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי מלא את כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים הרואים וגו' : (כב) וינסו . כמשמעו : זה עשר פעמים . שנים בים ושנים במן ושנים בשליו כו' כדאיתא במסכת ערכין : (כג) אם יראו . לא יראו : ס"א לא יראוה . לא יראו את הארץ : אם יראו את הארץ . הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באיחור מ' שנה מעט מעט :

רום

אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר׃ יז וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר׃ יח יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֺן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים׃ יט סְלַח־נָא לַעֲוֺן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ׃ כא וְאוּלָם חַי־אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ׃ כב כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃ כג אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם

הדין לארעא דקיים להון וקטלינון במדברא: יז וכען סגי כען חילא קדמך יי כמא דמלילתא למימר : יח יי מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון שביק לעוין ולמרוד סלח לדתיבין לאוריתיה ודלא תיבין לא מזכי מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי : יט שבוק כען לחובי עמא הדין כסגיאות טבותך וכמא דשבקתא לעמא הדין ממצרים ועד כען : כ ואמר יי שבקית כפתגמך : כא וברם קים אנא ומליא יקרא דיי ית כל ארעא : כב ארי כל גובריא דחזו ית יקרי וית אתותי דעבדית במצרים ובמדברא ונסיאו קדמי דנן עשר זמנין ולא קבילו במימרי : כג אם יחזון ית ארעא דקימית

ג' . י' רבתי . קלד . ב' חסד ואמת . ל' בטעם כתו' . ס' . ב' פסו' בתורה ראשיהון ס' סרו מהר . ב' זרועך . ל' כתיב ס' . ד' . י"ג חסרים ס' ר"פ . ב' . י"ג . כו"ל כ"כ . ג' . ג' מ"ל בתורה . ה' ר"פ בספרא

ב' וסימן במסרה רבתא : ואולם ה' ר"פ וסימן נמסר בסדר וארא : וימלא פ' דגשים וסי' ויעש יעקב כן . וימלא אתו רוח . ויקרב את המנחה . את יד אחד מבניו . ועבדי כלב עקב . וימלא מיכה את יד הלוי . וימלא את ירושלם דם נקי . וימלא מקומם עצמות . וימלא טרף חוריו . וא' וימלא

תולדות אהרן ועתה יגדל . שבת פט סנהדרין קיא עקידה ש' לד : ויאמר ה' . ברכות לב : וינסו אותי . אבות יא ערכין טו :

בעל הטורים

חזקה שאין בה יכולת : וישחטם במדבר בהי"ת שבורה לומר שעברו על התורה שכתב עליה שמונה כריתות בכלל וח' כריתות בפרט . ע"כ נתן רשות למלאכי חבלה לפרוע על חטאתם : ועתה יגדל נא כח . יגדל יו"ד גדולה כגדל חסדך כגודל זרועך הותר בני תמותה ז"ש ב' פרנסים טובים עמדו לישראל משה ודוד שידעו להתפלל עליהם : אמר אם נסוך י' פעמים בעשרה נסיונות זכור להם לדקות אביהם שנסית אותו ביו"ד נסיונות : כגדל ב' במסרת .

ספורנו

גילה בו וכו' : (יז) יגדל נא כח ה' . לכבוש את מדת הדין : (יח) פוקד עון אבות על בנים . מאריך עד דור רביעי שאם יחזיקו מעשה אבותיהם בידיהם ויוסיפו להרע תתמלא סאתם בדור שלישי ותאבד תקות תשובתם ויפרע מהם ואם יחזיקו במעשה אבותיהם ולא יוסיפו להרע מהם יתין עד דור רביעי ואז תתמלא סאתם באפס תקוה לתשובה ויאבדו : (כ) סלחתי כדברך . כשאמרתי אכנו בדבר כבר סלחתי בזה האופן שאתה אומר כי לא היתה הכונה שאמית את כלם יחדו אבל שאמית את כלם מעט מעט במדבר ולא יכנס איש מהם לארץ : (כא) ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ . אמנם אני נשבע שכמו שהוא אמת שאני חי ושימלא כבודי את כל הארץ כן יהיה אמת כי כל האנשים והם בני עשרים : (כג) אם יראו את הארץ . שלא יראו את הארץ כלשון כל אם שאין אחריו תנאי כפול כמו אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך . חי ה' אם יומת

רמבן

(יז) ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר . ומהו הדבור ה' ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה כותב ה' ארך אפים אמר לו לצדיקים אמר לו אף לרשעים אמר לו רשעים יאבדו אמר לו חייך שתצטרך בדבר זה כשחטאו בעגל ובמרגלים ונתפלל לפניו בארך אפים אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים יגדל נא כח ה' לעשות דבורך לשון רש"י מדברי אגדה . ודרך האמת תכיר מפני שהשם במקום הזה כתוב בא"ל"ף דל"ת ויאמר שיהיה הגדולה בכח רחמים כי מדת הדין היא שמתוחה כנגדם והזכיר במדות ארך אפים ורב חסד ולא הזכיר אמת כי במדת אמת יהיו חייבים ולא הזכיר נוצר חסד לאלפים כי לא בזכות אבות נתפלל משה עכשיו ולא הזכיר בתפלה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה והם מורדי' באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד והיאך יאמר אשר נשבעת להם בך וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם והם אומרים אי אפשנו במתנה זו ולא הזכיר וחטאה בעבור שאלו מזידים ופושעים ולא ידעתי למה לא הזכיר רחום וחנון אולי ידע משה כי הדין מתוח עליהם ולא ימחול לעולם לכן לא ביקש רק אריכות אפים שלא ימיתם כאיש אחד ולא ישחטם כצאן במדבר שימותו במגפה וכסבור שלא בקש עתה אלא אריכות אפים אמר לו סלחתי כדברך שאהיה להם ארך אפים ורב חסד והזכיר פוקד עון אבות לאמר שאם יראה שלא למחול עונם יפקוד עון אבות על בניהם ולארך אפים יקחם ומזה היתה הגזרה לקבוע להם בכיה לדורות ובלילה הזה כי פקד עונם על זרעם ואמר ר"א כי בעבור שמצאנו אם יראו את הארץ אחר סלחתי כדברך ידענו כי מלת סלח נא אריכות אף וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלמה . והנכון בעיני כי סליחה הנחת העונש כדברי אונקלוס והקרבנות מעלים עונש השוגג מעליו וכן טוב וסלח ואמר סלחתי כדברך לעם בכללן שלא יכם בדבר ויורישם ויעשה אותו לגוי גדול ועצום ממנו והם וזרעם יאבדו מן הארץ אבל יסלח להם שיירשו בניהם את הארץ ושלא ימותו הם במגפה וגזר שיתמו פגריהם במדבר וימותו שם כל אחד בבא יומו והנה במשנה תורה הזכיר משה במעשה העגל תפלתו אשר התפלל עליהם ואמר ואתנפל לפני ה' כראשונה וגו' ופירש שם תפלתו ואתפלל אל ה' ואומר וגו' והזכיר גם תפלתו על אהרן ולא הזכיר להם במרגלים שהתפלל עליהם כלל וכל זה מן הטעם שהזכרתי כי הוא לא התפלל למחול להם אלא שישא להם ויאריך אפו ויפקוד עון אבות על בנים ולא היתה תפלתו שלמה עליהם ועל כן לא הזכירה להם כי היו יכולין לטעון עליו :

(כא) חי אני . לשון שבועה וימלא כבוד ה' את כל הארץ אם יראו את הארץ וכבודי מקרא מסורס הוא חי אני נאם ה' כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באחור ארבעים שנה מעט מעט לשון רש"י . ואינו נכון כלל אבל הכתובים האלה חסרי השבועה לכבוד של מעלה חי אני וימלא כבודי את כל הארץ אם כל האנשים המנסים אותי

וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ׃
כד וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ
אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי
וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא
שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה׃
כה וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב
בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם
הַמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ פ
רביעי כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כז עַד־מָתַי
לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה
מַלִּינִים עָלָי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי
שָׁמָעְתִּי׃ כח אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־
אָנִי נְאֻם־יְהוָה אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃
כט בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם
וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה אֲשֶׁר
הֲלִינֹתֶם עָלָי׃ ל אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי
לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃

לַאֲבָהַתְהוֹן וְכָל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמַי לָא יֶחֱזוֹנַהּ׃ כד וְעַבְדִּי כָלֵב חֲלָף דַּהֲוָת רוּחַ אוֹחֲרִי עִמֵּיהּ וְאַשְׁלֵים בָּתַר דַּחַלְתִּי וְאַעֲלִינֵיהּ לְאַרְעָא דְּעָל לְתַמָּן וּבְנוֹהִי יֵירְתוּנַהּ°׃ כה וַעֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה יָתֵיב בְּמֵישְׁרָא מְחַר אִתְפְּנוּ וְטוּלוּ לְכוֹן לְמַדְבְּרָא אוֹרַח יַמָּא דְסוּף׃ כו וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר׃ כז עַד אֵימָתַי לִכְנִשְׁתָּא בִּישְׁתָּא הָדָא דְּאִנּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלַי יָת תּוּרְעֲמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּאִנּוּן מִתְרַעֲמִין עֲלַי שְׁמִיעַ קֳדָמָי׃ כח אֱמַר לְהוֹן קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אִם לָא כְּמָא דְּמַלֵּלְתּוּן קֳדָמַי כֵּן אַעְבֵּיד לְכוֹן׃ כט בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יִפְּלוּן פִּגְרֵיכוֹן וְכָל מִנְיָנֵיכוֹן לְכָל חוּשְׁבַּנְכוֹן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא דְּאִתְרַעַמְתּוּן עֲלָי׃ ל אִם אַתּוּן תֵּיעֲלוּן לְאַרְעָא דְּקַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְאַשְׁרָאָה יָתְכוֹן בַּהּ אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ

°נ"א יתרכינה.

רשי

(כד) רוח אחרת. (במדבר רבה) שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם כמו שנאמר ויהס כלב שהיו סבורים שיאמר כמותם וזהו שנאמר בספר יהושע (יהושע יד) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי: וימ"א אחרי. וימלא את לבו אחרי. וזה מקרא קצר: אשר בא שמה. חברון תנתן לו: יורישנה. כתרגומו יתרכינה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה ואין לתרגמו ירתינה אלא במקום יירשנה: (כה) והעמלקי וגומר אם הלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם מחר פנו לאחוריכ' וסעו לכם וגומר: (כז) לעדה הרעה וגו'. אלו עשרה מרגלים מכאן לעדה שהיא עשרה: אשר המה מלינים. את ישראל עלי: את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים. אשר המה המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי: (כח) חי אני. לשון שבועה אם לא כן אעשה כביכול איני חי: כאשר דברתם. שבקשתם ממני או במדבר הזה לו מתנו: (כט) וכל פקודיכם לכל מספרכם. כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין בו כגון לצאת ולבא לצבא ולתת שקלים כל המנויים לכל אותן מספרות ימותו ואלו הן מבן עשרים שנה ונומר להוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מבן עשרים: ופגריכם

אבן עזרא

(כג) וכל מנאצי. מבניהם: (כד) ועבדי כלב. הזכירו לבדו בעבור ויהס והלוים והכהנים אינם בכלל השבועה כי לא הלך מהם נשיא מרגל ועוד לכל פקודיכם לכל מספרכם אף על פי שלא היו הכהנים גם הלוים הם רבים: רוח אחרת. כנגד התרים: וימלא אחרי. רדף אחרי דברי ומלא אותו שהארץ טובה מאד ואין דבה: (כה) והעמלקי והכנעני. הוא האמורי כי כל אמורי הוא כנעני ולא חשש הכתוב להפרישו בעבור העמלקי שהוא מבני שם וכנען שהוא אבי האמורי מבני חם וכן וירד העמלקי והכנעני והעד ויצא האמורי ולא הזכיר העמלקי כי האמורי הוא העיקר: יושב בעמק. לארוב לכם ויש אומר אע"פ שהעמלקי והכנעני יושבים בעמק פנו דרך ים סוף ולא תפחדו והנה ישראל לא עשו תשובה על כן דבר השם: (כט) פגריכם. הגופות: הלינותם. מגזרת וילונו על משה: (ל) נשאתי את ידי. כלשון בני אדם כי השמים למעלה. הקדים כלב כי הוא הקדים ויהס:

ופגריכם

בעל הטורים

יורישנה ב' וזרעו יורישנה. הנה הדומי יורישנה. שלא היה יכול להורישם אלמלא שבי' הורישם מפניו. והביאותיו ויגד יהודה באצילי אותם אל הארץ מהקדשה נעשו קדושות:

קדים בטנו: וזרעו ד' וסימן נמסר בוירא בלק: וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"ב דסמיך וסימן נמסר בריש סדר חקת התורה: באזני ח' קמצין וסימן מצויין במסרה רבתא: אם לא ח' בתורה ז' מנהון כ"פ וסימן בסדר חיי שרת. וגם במסר' רבתא ודין מצעות פסוק. אם

תולדות אהרן

ועבדי כלב. סוטה לד: עד מתי. מגלה כג לא גיטין מו סנהדרין ב (מגלה עס): במדבר הזה. בתרא קכא: מבן עשרים. שם:

רמבן

אותי יראו את הארץ אין הדבר ככה וכן חי אני נאם ה' אם אתם תבואו אל הארץ יחסר השבועה וככה יקצרו אף בהדיוט כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף לא ירצו לפרש האלה כה יעשה אלהים לשונאי דוד וכה יוסיף וחסרו הברכה וכן מצינו שאמר כלב ליהושע אתה ידעת הדבר אשר דבר ה' על אודותי ועל אודותיך וכתיב וישבע משה ביום ההוא אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולזרעך עד עולם כי מלאת אחרי ה' אלהי והוא ממה שנאמר כאן ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה יבטיח בהבטחה זו שבועה כי הכל נקשר בפסוק ואולם חי אני שהוא שבועה כמו שפירשתי ואמר וישבע משה כי משה הזכיר השבועה ועל דרך האמת ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ הבטחה למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם ולא בהם:

(כג) **וטעם** וכל מנאצי לא יראוה. כי כל מנאצי לא יראוה. ור"א אמר כל מנאצי מבניהם ואין בו טעם ואולי ירמוז זה לדורות הגולים ממנה כדברי רבותינו וכאן קבע להם בכיה לדורות בלילה הזה שיזכור להם עונשם הראשון:

(כד) **ועבדי** כלב לא הזכיר יהושע כי פירש לכלב שכרו שיוריש הארץ אשר בא שמה ושכר יהושע אינו ראוי לפרשו עתה שיהיה הוא במקום משה והקדים הכתוב כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון בעבור כי הוא הקדים לחלוק על המרגלים ויהס כלב אבל משה אמר ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים בעבור גודל מעלת יהושע בחכמה ובעבור כי משה ואהרן נפלו על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל להתחנן לו היה הדבור כאן גם לאהרן והצואה למשה אמור אליהם כי הוא העיקר בנבואה:

(כח) **וטעם** אם לא כאשר דברתם באזני. אם כאשר דברתם כן לא אעשה לכם כטעם תמיהה וכן דרך הלשון לא אל עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון אשר

ספורנו

יומת ודומיהם: וכל מנאצי לא יראוה. וגם מבניהם שאינם בזאת הגזרה שלא הגיעו לכ' שנה כל אותם שינאצוני לעתיד לא יראוה כמו שקרה למתים על דבר קרח ועל דבר פעור ובנחשים ובשרפים: (כד) וזרעו יורישנה. הוא יורישנה לזרעו לא כשאר דור המדבר שאף על פי שבניהם ירשו אותם לא היו הם המורישים אבל הורישם סדר האל יתברך במנותו למנחילי הארץ כמו שיעד באמרו והורישנו: (כז) עד מתי לעדה הרעה הזאת. אף על פי שסלחתי כדברך להאריך להם שלא להמיתם תיכף ולא כלם יחדו מכל מקום לא סלחתי לעדת המרגלים: אשר הם מלינים עלי. שהם המחטיאים וחטא הרבים תלוי בהם ולא אאריך להם כלל ועם זה את תלונות בני ישראל אשר המה המרגלים מלינים עלי שמעתי ואשים פני לענשם לפיכך (כח) אמור אליהם חי אני נאם ה' אם לא. שתי שלילות במקום חיוב כלומר כי אמנם כאשר דברתם באזני באמרכם או במדבר הזה לו מתנו. ובאמרכם נשינו וטפנו יהיו לבז. וכן למרגלים באמרם ארץ אוכלת יושביה היא. שבכל יתקיים בכם: כן אעשה לכם. בזמנים

אבן עזרא

(לב) ופגריכם. שהם אתם: (לג) יהיו רעים. כי מנהג הרועה שלא יעמוד וינוח במקום והעד כאהל רעי: זנותיכם. שזנו מאחרי ואמרו נתנה ראש: (לד) אשר תרתם. בניווי: את תנואתי. אניא דברי או מי יניאני והטעם שישבור את שבועתי כמו ואם הניא: (לה) הנועדים עלי. שאמרו לרגום באבנים עבדי השם בעבור שאמרו כבוד השם: במדבר הזה. יתום קץ כל אחד שהם קץ כל אחד: ושם ימותו. כלם קרוב מהקץ: (לו) וילינו עליו. פועל יוצא לשנים פעולים: (לז) וימותו. כמו מתו במגפה כלם יחד: ויהושע בן נון. דברי משה

רשי

(לב) ופגריכם אתם. כתרגומו (דילכון) לפי שדבר על הבנים להכניסם לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם: (לג) ארבעים שנה. לא מת אחד מהם פחות מבן ששים לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים ושנה ראשונה היתה בכלל ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנאמר (שמות לב) וביום פקדי במרגלים ופקדתי עליהם חטאתם ואף כאן נאמר תשאו את עונותיכם שתי עונות של עגל ושל תלונה וחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים: ונשאו את זנותיכם. כתרגומו ויקבלון ית חוביכון: (לד) את תנואתי. שהניאותם את לבבכם מאחרי: תנואה. לשון הסרה כמו (במדבר ל) כי הניא אביה אותה: (לו) וישובו וילינו עליו. וכששבו מתור הארץ הרעימו עליו את כל העדה בהוצאת דבה אותם אנשים וימותו. כל הוצאת דבה לשון חינוך דברים שמלקיחים לשונם לאדם לדבר בו כמו (שיר ז׳) דובב שפתי ישנים ויש לטובה ויש לרעה לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה: דבה. פרליר״ש בלעז: (לז) במגפה לפני ה׳. באותה מיתה ההגונה להם מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טבורם לכך נאמר במגפה ולא במגפה. וזהו לפני ה׳. באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקדוש ברוך הוא שהוא מודד מדה כנגד מדה: (לח) ויהושע וכלב חיו. מה תלמוד לומר חיו מן האנשים ההם אלא מלמד (ב״ב קי״ז) שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו

מקרא

לא וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבֵיאתִי אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ׃ לב וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה׃ לג וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר׃ לד בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת־תְּנוּאָתִי׃ לה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא ׀ זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלָי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ׃ לו וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיִּלּוֹנוּ (וילינו קרי) עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ׃ לז וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ לח וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ׃ לט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם

(מסורה קטנה: ל׳ וכ״כ וג׳ מ״ל בלישנא · כל׳ פיו במ״א · ב׳ וכלית את אלה · ג׳ ומ״ל ר״פ · ב׳ · כו׳ מ״ל במ״א נכן אתם · ב׳ כספ׳ ואם לא תורישו · ל׳ וחסר י׳ · וי׳ חסר בלוס׳ · ל׳ · כול׳ מ״ל · ב׳)

תרגום

בַּר נוּן׃ לא וְטַפְלְכוֹן דַּאֲמַרְתּוּן לְבִזָּא יְהֵי וְאָעֵיל יָתְהוֹן וְיִדְעוּן יָת אַרְעָא דְּקַצְתּוּן בַּהּ׃ לב וּפִגְרֵיכוֹן דִּילְכוֹן יִפְּלוּן בְּמַדְבְּרָא הָדֵין׃ לג וּבְנֵיכוֹן יְהוֹן מְאַחֲרִין בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין וִיקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן עַד דְּיִסּוּפוּן פִּגְרֵיכוֹן בְּמַדְבְּרָא׃ לד בְּמִנְיַן יוֹמַיָּא דְּאַלֵּילְתּוּן יָת אַרְעָא אַרְבְּעִין יוֹמִין יוֹמָא לְשַׁתָּא יוֹמָא לְשַׁתָּא תְּקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין וְתִדְעוּן יָת דְּאִתְרַעַמְתּוּן עָלַי׃ לה אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא דָא אַעְבֵּיד לְכָל כְּנִשְׁתָּא בִּישְׁתָּא הָדָא דְּאִזְדַּמְנוּ עָלַי בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יְסוּפוּן וְתַמָּן יְמוּתוּן׃ לו וְגֻבְרַיָּא דִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וְתָבוּ וְאַרְעִימוּ עֲלוֹהִי יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא לְאַפָּקָא שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא׃ לז וּמִיתוּ גֻּבְרַיָּא דְּאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא בְּמוֹתָנָא קֳדָם יְיָ׃ לח וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה אִתְקַיָּמוּ מִן גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן דַּאֲזַלוּ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא׃ לט וּמַלֵּיל מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְאַבַּלוּ עַמָּא

מסורה

לא כאשר דברתם׳ באזני: וטפכם אשר אמרתם והביאתי כתיב. והביאתיו אל הארץ והביאתיו כתיב ושארא והבאתי כתיב: תם ד׳ וחסר וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני: והאנשים ח׳ ר״פ וסי׳ נמסר בויגש: מוצאי ל׳ חסר ואלין מ׳חדין חסר יו״ד בלשון יציאה מוצאי דבת הארץ והוצא עליה שם רע כידם יצאו. ותעלה ותצא מרכבה דמלכים. ויצאו דמצבות. הוצא דלקרוא דרור. להוצאהו אל הבית דירמי׳. ואוצא אש מתוכך דיחזקאל. ותעלומה יוצא אור. ומלבם יוצאו מלין. ומוצא דבה הוא כסיל: ויהושע בן נון חד מן י״א זוגין מתחלפין בטעם. קדמ׳ רביע תגיין זקף וסימן נמסר בסדר צו:

תולדות אהרן

במספר הימים. חגיגה ה: במדבר הזה. סנהדרין קח: וימותו האנשים. סוטה לה סנהדרין קח קט ערכין טו: ויהושע בן נון. בתרא קיח:

בעל הטורים

ופגריכם אתם. פירוש כאשר אתם בבריאותכם כן תשכבו עצמכם ותמותו: חיו בא״ת ב״ש סמ״ך שהוא בגימט׳ נהלקם שהיו נחלקם:

ספורנו

בזמנים מתחלפים ובזה נשבע מה שהעיד המשורר באמרו וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים: וכן יחזקאל באמרו וגם אני נשאתי ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים: (לג) ונשאו את זנותיכם. שמרדתם כי באמרכם נתנה ראש: (לד) במספר הימים. שהאריכו במלותכם לראות אם אפשר לכבשה: יום לשנה. תשעה באב של כל שנה כמבואר בתענית פ׳ בתרא: תנואתי. תכירו מה רע בטול המכוון שלי בסורכם ממנו כאמרו ונפלתם בחרב כי על כן שבתם מאחרי ה׳: (לו) והאנשים אשר שלח משה שהיו נאמנים אצלו ונהפכו לו לאויבים. וישובו וילינו עליו את כל העדה. שהם הסנהדרין וראשי העם כשאמרו כי חזק הוא ממנו וזה עשו להוציא דבה על הארץ כדי שבעוד שהיו הזקנים עסוקים בתלונתם יוציאו הם אל ההמון דבה על הארץ וזה לא היו יכולים לעשות בפני הזקנים היודעים ומכירים בשקרם: (לז) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה. באותה מגפה באמרו הם שתקרה בארץ אוכלת יושביה והנה פשעת אויר הארץ היתה להם לזרא

רמבן

אשר לא תשמע דבריהם אם לא אליהם שלחתיך המה ישמעו אליך וכן אם לא כאשר דמיתי כן היתה.

(לז) מוציאי דבת הארץ רעה. כבר פירשתי כי ענשם הגדול היה בעבור הדבה שהוציאו כי ארץ אוכלת יושביה היא והיה שקר גמור שהיא היתה מלאה עמים רבים כמו שכתוב ביהושע הם וכל מחניהם עמם עם רב כחול אשר על שפת הים לרוב וסוס ורכב רב מאד ובתורה ונשל גוים רבים מפניך שבעה גוים גדולים ועצומים והם היו מפליגים בחוזק העם כי עז העם כי חזק הוא מאד ולא השיבו על דברי משה שאמר להם המעט הוא אם רב אבל אמרו לעם אחרי כן כי הארץ אוכלת יושביה וכתב רש״י כל הוצאת דבה לשון הוצאת דברים שהם מלקיחים את האדם לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים ויש לטובה ויש לרעה לכך נאמר מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה והנה כתוב ומוציא דבה הוא כסיל ואיננו לטובה להוציא דבה על הארץ וכן

רשי

הוא מחתיהם לחיים: (מ) אל ראש ההר. היא דרך העולה לארץ ישראל: הננו ועלינו אל המקום. לארץ ישראל: אשר אמר ה׳. לתתה לנו שם נעלה: כי חטאנו. על אשר אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרימה: (מא) והיא לא תצלח. זו שאתם עושין לא תצלח: (מג) כי על כן שבתם. כמו על אשר שבתם כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו׳: (מד) ויעפילו. לשון חוזק וכן (חבקוק ב) הנה עפלה אינגרי״ש בלעז לשון עזות וכן (מיכה ד) עופל בת ציון (ישעיה לב) עופל ובחן. ומדרש תנחומא מפרשו לשון אופל הלכו חשכים שלא ברשות: (מה) ויכתום. כמו (דברים ט) ואכות אותו טחון מכה אחר מכה: עד החרמה. שם המקום נקרא על שם המאורע: (ב) כי תבאו. בשר להם שיכנסו לארץ: (ג) ועשיתם אשה. אין זה צווי אלא כשתבאו שם ותעלה על לבבכם לעשות אשה לה׳: לריח ניחוח. נחת רוח לפני: לפלא נדר או בנדבה וגו׳. או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם שחייבתי אתכם לעשות במועד: (ד) והקריב המקריב. תקריבו נסכים ומנחה לכל בהמה המנחה כליל והשמן נבלל בתוכה והיין לספלים כמו ששנינו במסכת סוכה (סוכה נח): לכבש

אבן עזרא

משה קודם כלב: והיא לא תצלח. העליה אל ראש ההר לא תצלח או העברת פי השם אין בה הצלחה: (מג) כי על כן שבתם. הואיל ושבתם כמו כי על כן לא נתתיה: (מד) ויעפלו. מגזרת עפל ובחן והטעם שעלו אל העפל: (מה) ויכתום. אמר רבי משה הכהן הספרדי ז״ל כי היה ראוי להיותו ויכיתום וכן וידכיקו גם המה והנכון בעיני שהוא מפעלי הכפל והיא מלה זרה: עד החרמה. שם מקום ויש אומרים עד שהחרימום: (ב) כי תבאו אל ארץ מושבתיכם. נסמכה זאת הפרשה בעבור שנתאשו ויתאבלו לנחם הבנים להודיעם כי יבאו אל הארץ והנכון בעבור שנשאו קול כל העדה (וחטאו) ונסלח להם בעבור תפלת משה אמר וכי תשגו

מקרא

מאד: מ וישכמו בבקר ויעלו אל־ראש־ההר לאמר הננו ועלינו אל־המקום אשר־אמר יהוה כי חטאנו: מא ויאמר משה למה זה אתם עברים את־פי יהוה והוא לא תצלח: מב אל־תעלו כי אין יהוה בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם: מג כי העמלקי והכנעני שם לפניכם ונפלתם בחרב כי־על־כן שבתם מאחרי יהוה ולא־יהיה יהוה עמכם: מד ויעפלו לעלות אל־ראש ההר וארון ברית־יהוה ומשה לא־משו מקרב המחנה: מה וירד העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכום ויכתום עד־החרמה: פ

טו א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל־ארץ מושבתיכם אשר אני נתן לכם: ג ועשיתם אשה ליהוה עלה או־זבח לפלא־נדר או בנדבה או במעדיכם לעשות ריח ניחח ליהוה מן־הבקר או מן־הצאן: ד והקריב המקריב קרבנו ליהוה מנחה סלת עשרון בלול

(מסורה: ג׳ חסר; ג׳ דגשים; כ׳ עלו ועלינו; ג׳; כול׳ חסר ו׳; ג׳ וחסר; כ״ו. ל׳; ג׳ וסימן; ס׳ מיוחדין)

אונקלוס

לחדא: מ ואקדימו בצפרא וסליקו לריש טורא למימר הא אנחנא סלקין לאתרא דאמר יי ארי חבנא: מא ואמר משה למא דנן אתון עברין על גזירת מימרא דיי והיא לא תצלח: מב לא תסקון ארי לית שכינתא דיי ביניכון ולא תתברון קדם בעלי דבביכון: מג ארי עמלקאה וכנענאה תמן קדמיכון ותפלון בחרבא ארי על כן תבתון מבתר פולחנא דיי ולא יהי מימרא דיי בסעדכון: מד וארשעו למיסק לריש טורא וארון קימא דיי ומשה לא עדו מגו משריתא: מה ונחת עמלקאה וכנענאה דיתיב בטורא ההוא ומחונון וטרדינון עד חרמה:

א ומליל יי עם משה למימר: ב מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי תעלון לארע מותבניכון דאנא יהיב לכון: ג ותעבדון קורבנא קדם יי עלתא או נכסת קודשיא לאפרשא נדרא או בנדבתא או במועדיכון למעבד לאתקבלא ברעוא קדם יי מן תורי או מן ענא: ד ויקריב דמקריב קורבניה קדם יי מנחתא סולתא עשרונא דפילא ברבעות

מסורה

וישכמו ג׳ חסרים וסי׳ וישכמו בבקר ויעלו. בעלות יהושע. וחברו. הננו ג׳ דגשים וסימן הננו עבדים. לך לעבדים. הננו ועלינו. ונמסר גם בסדר מקץ: וארון ברית ה׳ ב׳ וסי׳ נסע לפניהם. וארון ברית ה׳ ומשה לא משו: ויכום י״א וסימן וירד העמלקי והכנעני ויכו מהם אנשי העי. ואת מלכה ואת כל. ויתנם ה׳ ביד ישראל ויכום ב׳ בו. בתרא דפסוק חסר. ויעל יהודה ויתן ה׳ את. ואבימלך והראשים אשר. ויתן ה׳ אלהי ישראל את סיחן. ואיש ישראל שבו אל בני בנימין. ויצאו אנשי ישראל מן העיר. ויהי ככלותו לעשות העלה:

תולדות אהרן

ויעפילו. שבת מ: (וארון ברית. סוטה כג): כי תבאו. זבחים קיא: ועשיתם אשה: מנחות ל נא: עולה או זבח. שם נא: לפלא נדר. שם ל נא: במועדיכם: שם נא: והקריב המקריב. זבחים מו:

בעל הטורים

ועלינו ב׳. הננו ועלינו. ואם כה יאמרו עלו עלינו ועלינו. זה שאמר כי אין לה׳ מעצור להושיע ברב או במעט. אלו היו שנים רבות ונפלו ויהונתן לא היה אלא הוא ונערו ונצחום. ויעפילו בגימטריא צלפחד. דאיכא למאן דאמר מן המעפילים היה: ועשיתם אשה לה׳ סמך פרשת נסכים למתאוה וכן נשאתם אשר יצא לפניכם סמך מיד פרשת קרבנות:

רמבן

וכן ודבתך לא תשוב אבל כל דבה לרעה ויזכיר דבה רעה להפליג:

(מא) וטעם למה זה אתם עוברים את פי ה׳. איננו בגזרת במדבר הזה יפלו פגריכם אשר אמר אבל יאמר למה אתם עוברים את פי ה׳ כי הוא צוה אלי שלא תעלו כלל ולא תנגפו לפני אויביכם וכן אמר במשנה תורה ותהינו לעלות ההרה ויאמר ה׳ אלי אמור להם לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני אויביכם וטעם והיא לא תצלח זו שאתם עושים לא תצלח לשון רש״י. או העברת פי השם אין בו הצלחה לשון ר״א. ועל דרך האמת היא מתהלכת:

טו (ג) כי תבאו אל הארץ. אחר שהבטיח את הבנים שיבאו אל הארץ השלים להם תורת הקרבנות שיקריבו נסכים בבואם לארץ. ואולי היה זה עתה לנחמם ולהבטיחם כי היו נואשים לאמר מי יודע מה יהיה לאורך ימים לסוף ארבעים שנה ואם יחטאו גם הבנים ולכן ראה הקב״ה לנחמם כי בצוותו אותם במצות הארץ הבטיחם שגלוי לפניו שיבאו ויירשו אותה והנה צוה בנסכים בארץ בעשותם עולות וזבחים כי במדבר לא נתחייבו בנסכים לבד בתמיד שנאמר בו ונסך רביעית ההין יין לכבש האחד בי שם נאמר

ספורנו

ותמו תיכף: (מא) למה זה אתם עוברים את פי ה׳ והיא לא תצלח. כי באופן זה תהיו חוטאים לא לתאבון והנאת עצמכם אבל להכעיס: (מד) ויעפלו חזקו לבבם כענין ויחזק לב פרעה ולא שמע אליהם: (מה) וירד העמלקי. ולא הניחום לעלות:

טו (ג) לעשות ריח ניחוח. והקריב המקריב. הנה עד העגל היה הקרבן ריח ניחוח בזולת מנחה ונסכים כענין בהבל ובנח ובאברהם וכענין וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה׳ פרים לא זולת זה ובחטאם בעגל הצריך מנחה ונסכים לעולת התמיד שהיא קרבן צבור ומאז שחטאו במרגלים הצריך מנחה ונסכים להכשיר גם

פתח

אבן עזרא

תשנו וכפר ונסלח להם והוצרך להזכיר משפט מנחות כל עולם וזבח וכמוף והנפש אשר תעשה ביד רמה רמז למעשיהם . והזכיר דבר המקושש כי עשה ביד רמה ומרוב חמלת השם על ישראל שם הציצית לזכר שלא יעשה האדם ביד רמה או שלא ישכח : (ח) לפלא . לפרש וכן והפלה ה׳ ואם הוא כה״א כי אותיות אהוי״ מתחלפות :

(ט) מנחה סולת . עשרון לאחד מן הכאן : (יא) שה בכשים . או עזים וכן פירש בסוף לכבש האחד או אם הקריב איל תהא מנחתו כפלים כי הכבש הוא קטן . ולא הזכיר עם בן הבקר נדבה והזכיר שלמים בעבור שלא הזכירו בתחלה ומשפט הכל אחד : (יב) וטעם כמספרם . על המנחה והשמן והיין : (יד) או אשר בתוככם . היום : (טו) הקהל . יש אומרים כי זה הה״א הוא לקריאה ולפי דעתי שאין סימן קריאה בלשון הקדש והעד הארבעה ואחד מהם משה משה רק זה הה״א הוא ה״א הדעת וסימן הקריאה איננו : ככם כגר . כבר ביארתי משפט הכפי״ן בהתחברם : (טז) וטעם תורה אחת . לבד מהעולות כי העולות הם בחיוב חקה ועוד אחר השם כאשר תביאו מנחה על העולה מהסלת כן תתנו גם מעריסותיכ׳ ואין

רשי

(ה) לכבש האחד . על כל האמור למעלה הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין : (ו) או לאיל . ואם איל הוא . (מנחות צא) ורבותינו דרשו או לרבות את הפלגס לנסכי איל : (י) אשה ריח . אינו מוסב אלא על המנחה והשמן אבל היין אינו אשה שאינו ניתן על האש : (יא) או לשה . בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים כבש ושה קרויים בתוך שנתם . איל . בן שלשה עשר חדש ויום אחד : (יב) כמספר אשר תעשו . כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם : כמספרם . של בהמות מספרם של נסכים : (טו) ככם כגר . כמותכם כן גר וכן דרך לשון עברית (בראשית יג) כגן ה׳ כארץ מצרים כן ארץ מצרים (מלכים א כב) כמוני כמוך כעמי כעמך : (יח) בבואכם אל הארץ . משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו לפיכך כולן למדות זו מזו וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כלן כן אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסו בה ואכלו מלחמ׳ נתחייבו בחלה:

רפשית

מקרא

ברבעית ההין שמן : ה ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העלה או לזבח לכבש האחד : ו או לאיל תעשה מנחה סלת שני עשרנים בלולה בשמן שלשית ההין : ז ויין לנסך שלשית ההין תקריב ריח ניחח ליהוה : ח חמישי וכי תעשה בן בקר עלה או זבח לפלא נדר או שלמים ליהוה : ט והקריב על בן הבקר מנחה סלת שלשה עשרנים בלול בשמן חצי ההין : י ויין תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח ניחח ליהוה : יא ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים או בעזים : יב כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם : יג כל האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח ניחח ליהוה : יד וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדרתיכם ועשה אשה ריח ניחח ליהוה כאשר תעשו כן יעשה : טו הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר חקת עולם לדרתיכם ככם כגר יהיה לפני יהוה : טז תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם : פ ששי

יז וידבר יהוה אל משה לאמר : יח דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה : יט והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו

תרגום אונקלוס

הינא משחא : ה וחמרא לנסכא רבעות הינא תעביד על עלתא או לנכסת קודשיא לאמרא חד : ו או לדכרא תעביד מנחתא סולתא תרין עסרונין דפילא במשח תלתות הינא : ז וחמרא לנסכא תלתות הינא תקריב לאתקבלא ברעוא קדם יי : ח וארי תעביד בר תורי עלתא או נכסת קודשיא לפרשא נדרא או נכסת קודשיא קדם יי : ט ויקרב על בר תורי מנחתא סולתא תלתא עסרונין דפילא במשח פלגות הינא : י וחמרא תקרב לנסכא פלגות הינא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי : יא כדין יתעביד לתורא חד או לדכרא חד או לאימר באמריא או בעזיא : יב כמנין דתעבדון כדין תעבדון לחד כמנינהון : יג כל יציבא יעביד כדין ית אלין לקרבא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי : יד וארי יתגיר עמכון גיורא או דבינֵיכון לדריכון ויעביד קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי כמא דתעבדון כן יעביד : טו קהלא קימא חד לכון ולגיורא דאתגיר קים עלם לדריכון כותכון כגיורא יהי קדם יי : טז אוריתא חדא ודינא חד יהי לכון ולגיוריא דיתגירון עמכון : יז ומליל יי עם משה למימר : יח מליל עם בני ישראל ותימר להון במיעלכון לארעא דאנא מעיל יתכון לתמן : יט ויהי במיכלכון מלחמא דארעא תפרשון

תולדות אהרן ויין לנסך . שם ל׳ נא : לכבש האחד . מנחות נא : או לאיל . שם נא חולין כג : וכי תעשה . מנחות ל : ככה יעשה . זבחים מט מנחות נא (שקלים מט) : כל האזרח . זבחים מט נא מנחות עג קד קו תמורה ג : לפי׳ . תמורה שם : וכי יגור . כריתות ט (בכורים סב) : כאשר תעשו . שם ח ע : הקהל . קדושין עג : ככם כגר כריתות שם : יסים . מנחות קו : בבאכם . כתובות כה נדה מו : וסיפ באכלכם . סכה לה פסחים לה זוסר דברים (חלה נו פסחים כט) : פלהם . פסחים לו מנחות ע :

בלול ד׳ וסי׳ בסדר תצוה : שלשית כל אורייתא כתיב כן חסר יו״ד קדמא במ״ב דכתיב שלישת וסימן ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר . כי תכלה לעשר . וט׳ מלאים וסי׳ והיציע התחתונה . ויהי מימים רבים . ויהי בשנה השלישית . וזה לך האות אכול דמלכים . וחברו דישעיה . והשלישית לכל רוח אזרה . ושמן שלישית לרס את הסלת . ושם השלישית קרן הפוך . והעמדנו עלינו מצות . וג׳ כתיבין שלישת חסר יו״ד תניינא וסימן ונסכיהם חצי ההין . ויסף ה׳ קרא שמואל . ותכפל חרב שלישתה (עיין מנורת שלמה) . וב׳ כתבן שלשת חסר דחסר . והשלשת ביד אתי . שלשתך בדבר : ריח ניחח ח׳ מיחדין בתורה וסימן נמסר בסדר צו : ויין ה׳ ר״פ וסימן ויין לנסך רביעית . ויין לנסך שלישית . ויין תקריב לנסך . ויין לא ישתו כל כהן . ויין ישמח לבב : כמספר א״ב מן חד חד כ״ף בריש תיבותא וסימן נמסר במסרה רבתא : לאחד ב׳ וסימן שני העמר לאחד . ככה תעשו לאחד : בבאכם ג׳ וחסרים וסימן יין ושכר אל תשת . בבאכם אל הארץ דהלה . בן תתך

כ תְּרוּמָה לַיהוָה׃ כ רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ׃

כא מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ס

כב וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃

כג אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃

כד וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת׃

כה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה

(מסורה: ל׳ חסר דחסר. ל׳ חד חסר ח׳ וד׳ מ״ל. ל׳ כ״כ. חד מן ס׳ דמטרת מלאול׳ לס״פ. ג׳. ד׳. כל הורי׳ מ״ל כמ״ו חסר. ד׳. ס. ל׳. יא. חסר א. ל׳ חסר א׳. ו׳ בספרת)

אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ׃ כ רֵישׁ אַצְוָתְכוֹן חַלְתָא תַּפְרְשׁוּן אַפְרָשׁוּתָא כְּמָא דְמַפְרְשִׁין מִן אִדְּרָא כֵּן תַּפְרְשׁוּן יָתַהּ׃ כא מֵרֵישׁ אַצְוָתְכוֹן תִּתְּנוּן קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא לְדָרֵיכוֹן׃ כב וַאֲרֵי תִשְׁתְּלוּן וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין דְּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה׃ כג יָת כָּל דְּפַקֵּיד יְיָ לְוָתְכוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה מִן יוֹמָא דְּפַקֵּיד יְיָ וּלְהָלָא לְדָרֵיכוֹן׃ כד וִיהֵי אִם מֵעֵינֵי כְנִשְׁתָּא אִתְעֲבֵיד לְשָׁלוּ וְיַעְבְּדוּן כָּל כְּנִשְׁתָּא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד לַעֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתֵיהּ וְנִסְכֵּיהּ כִּדְחָזֵי וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד לְחַטָּאתָא׃ כה וִיכַפַּר כַּהֲנָא עַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן אֲרֵי שָׁלוּתָא הִיא וְאִינוּן אַיְתִיאוּ יָת קוּרְבַּנְהוֹן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ

רשי

(כ) ראשית ערסתכם. כשתלושו כדי עיסתכם שאתם רגילין ללוש במדבר וכמה היא (שמות טז) ויאמרו בעומר עומר לגלגלת (ושיעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה) תרימו מראשיתה כלומר קודם שתאכלו ממנה ראשית חלקה חלה אחת ממנה תרימו תרומה לשם ה': חלה. טורטי"ל בלעז: כתרומת גורן. שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור אבל חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחד מעשרים ולנחתום אחד מארבעים ושמונה: (כא) מראשית ערסתיכם. למה נאמר לפי שנאמר ראשית עריסותיכם שומע אני ראשונה שבעיסות תלמוד לומר מראשית מקצתה ולא כולה: תתנו לה' תרומה (ספרי) לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה: (כב) וכי תשגו ולא תעשו. ע"ז היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה פר והרי הכתוב מוציאה כאן מכללן לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת: (כב) וכי תשגו וגו'. (שם) בע"ז הכתוב מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות ת"ל את כל המצות האלה מצוה אחת שהיא ככל המצות מה העובר על כל המצות (כריתות ז) פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ואיזו זו ע"ג: אשר דבר ה' אל משה. (הוריות ח) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (תהלים סב) אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי: (כג) את כל אשר צוה וגו'. (ספרי) מגיד שכל המודה בע"ג ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאי' שנאמר למן היום אשר צוה ה' והלאה: (כד) אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. אם מעיני העדה נעשתה עבירה זו על ידי שוגג שטעו והורו על אחת מן העבודות שהיא מותרת לעבוד ע"ג בכך: לחטאת. (הוריות יג זבחים ג) חסר א' שאינו כשאר חטאות שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטאת קודמת לעולה שנאמר (ויקרא ה) ואת השני יעשה עולה וזו עולה קודמת לחטאת: (כה) הביאו את קרבנם לפני ה'. (ספרי יבמות ט) זה האמור בפרשה היא פר העולה שנא' אשה

בעל הטורים חלה. מנין על היא דס' דברים חייבין בחלה. המשח רבעים קמח חייבין: מראשית עריסותיכם. הפסוק מתחיל במ"ם ומסיים במ"ם לומר לך משין יפה אחד מארבעים:

אבן עזרא

כה אמר ה' כד הקמח לא תכלה: (כב) וכי תשגו. כבר המאמר בקבלה שבשגגת ע"ג הכתוב מדבר וזהו כי מאמר ואין צורך להזכיר מה שקבלו קדמונינו ז"ל כי הם שתים חלה ותרומה ושיעורן לפי שכל דבריה' אמת וזולתם הכל הבה שעור נוסף בין שעשו בשגגה מה שצוו שלא לעשות ובין שלא עשו בשגגה מה שצוו לעשות: וחטאתם

חמתי עליכם: מראשית ה' וסי' ערסתיכם. מרשית השנה כ"כ חסר אל"ף. מראשית כל פרי האדמה. מגיד מראשית אחרית. להבריאכם מראשית. וא' ומראשית כל תבואתך: ערסתכם ל' חסר דחסר. מראשית ערסתיכם חסר ומלא. וראשית עריסותיכ' דיחזקא' מלא דמיל: לחטת ל' חסר אל"ף. והוא חד מן נ"ח מלין חסרים

תולדות אהרן ראשית. ערובין סג פסחים לת ככה לס מנחות כ ע חולין קלח מעילה טו (חלה נו נח ערלה סג פסחים כט קדושין סא: כתרומת גרן חלה נו): מראשית. מנחות סו: לדורותיכם. בכורות יב: וכי תשגו שבת סט הוריות ח: אשר צוה ה'. הוריות סס: מן היום. קדושין כט הוריות ח: והיה אם מעיני. תענית כד בתרא ד הוריות ה ז ח (יבמות ו): כמשפט. הוריות יג זבחים כ: והם הביאו. זבחים מה:

ספורנו

גם קרבן יחיד: (כ) חלה תרימו תרומה. אחר חטא המרגלים הצריך גם החלה למען יהיו ראויים שתחול ברכה בבתיהם כאמרו וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. וכן אליהו אמר והוצאת לי משם עגה קטנה כי

רמבן

פתח אוהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם וכן הנשיאים נחטבה שלהם לא הביאו נסכים ורבותינו נחלקו בזה מהם שאמרו בספרי בא הכתוב ללמדך שלא נתחייבו בנסכים אלא מביאתם לארץ ואילך וכו' ומהם שאמרו שלא נתחייב היחיד בנסכים אלא מביאתם לארץ ואילך והשלים עוד ת"כ ונזה על החלה שלא נהגה במדבר כי התרומה והמעשר בידוע שלא ינהגו שם כי הם מירת הגוי ובתובה לארץ ויש עוד שנוי בחלה על דעת רבותינו שנתחייבו בחלה כשנכנסו לארץ מיד ולא נתחייבו במעשרות ובתרומה אלא לאחר ירושה וישיבה:

(כב) וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה. הפרשה הזו סתומה במשמעה ויטעו בה בעלי הפשט לומר שהוא קרבן על מי שלא עשה מה שצוה לעשות והוא שוגג ודבריהם דברי רוח שאם כן יהיה חיוב קרבן בכל מצות עשה שבתורה כשלא קיים את כולם ושגג באחת מהם ויהיה חיוב כרת בכל מי שאינו מקיים את כולם כשיעבור על אחת מהן במזיד כי הכתוב אומר את כל אשר צוה ה' אותו אליכם ועוד שאמר כאן והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה כי שגגתם במעשה שעשו לא שישבו ולא עשו וכן אשר תעשה ביד רמה אבל טעמו שתשגו ולא תעשו מה שצוה השם אבל תעשו הפכו או יאמר שתשגו ולא תעשו מצותיו במה שהזהיר אתכם שלא לעשות כי המניעות בלא תעשה יקראו מצות כמו שאמר כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' אשר לא תעשינה והנה חיוב הקרבן הזה בשגגת העדה משונה מן הקרבן האמור בפרשת ויקרא כי שם חייב להביא פר לחטאת וכאן פר לעולה ושעיר לחטאת. ועל כן הוצרכו רבותינו לומר שזה הקרבן על שגגת ע"ג. ולשון הכתוב שלא נוציא אותו מפשוטו ומשמעו יאמר וכי תשגו מכל המצות ותעברו על כל מה שצוה השם לכם ביד משה שלא תעשו דבר מכל מה שצוה אתכם תקריבו הקרבן הזה ולכך לא הזכיר בכאן כאשר יאמר בקרבנות החטא אחת מכל מצות ה' והנה זה כפי משמעו הוא קרבן מומר לכל התורה בשוגג כגון ההולך ונדבק לאחד מן הע"ג לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל. ויהיה כל זה בשוגג כגון שיהיה ביחיד בתינוק שנשבה לבין הגוים ובקהל כגון שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם או שיאמרו כמו שזכר בספרי מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא נוטלין שכר כענין שהיו ישראל אומרים ושואלים את יחזקאל שנאמר ויבואו אלי אנשים מזקני ישראל וישבו לפני אמרו לו רבינו יחזקאל הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו וכו' או שישכח את התורה וכבר אירע לנו כן בעונותינו כי בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם ששכחו רוב העם התורה והמצות לגמרי. וכבר בא בספר עזרא באנשי בית שני וזהו שמוש לשון הכתוב שהשגגה הזאת הנזכרת כאן היא בתורה ובמצות בכללן ועל כן ייחדו להם רבותינו מצוה אחת שבשגגתה יצא מכלל ישראל ומכל המצוה בהם והיא עבו"ג. ויהיה שיעור הכתוב וכי תשגו ללכת אחרי אלהים אחרים ולא תעשו דבר מכל מצות ה' כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין במצות עשה בין במצות לא תעשה שאם יש אלוה זולתו יראתו ומצותיו וכל החיוב בהם אינו כלום ובא זאת הפרשה להשלים בתורת כהנים דין שגגת עבו"ג כי הספר הזה ישלים דיני הקרבנות כאשר פירשתי ונכנסה כאן בעבור שהם מרו דבר השם. ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה להיות שם במצרים כאשר היו בראשונה בלא תורה ובלא מצות והנה באה הפרשה להודיעם כי אפילו בע"ג יכפר על השוגגים אבל העושים ביד רמה יכרית אותם וכבר פירשתי הכרת הזה בסדר אחרי מות:

(כה) וטעם והם הביאו את קרבנם אשה לה'. על פר העולה הנזכר וחטאתם על שעיר החטאת והזכיר כן לגודל החטא שהוא בכל מצות השם

אבן עזרא

(כה) וחטאתם. הוא השעיר ובעבור שהוא סמוך אל עזים הוא קטן והעתיד הפך: (כז) עז בת שנתה. פירוש שעירת עזים וזה החטא הוא שלא עשו מה שצוה לעשות והוא שוגג והנה הוא כמשפט העושה בשגגה מה שצוה שלא לעשות: (כט) תורה אחת. כזאת תורת החטאת: (ל) ביד רמה. להראות הכל שאיננו ירא מהשם: מגדף. כדרך לשון בני אדם: (לא) כי דבר ה' בזה זה הוא ביד רמה: ואת מצותו הפר. שצוהו שלא לעשות ביד רמה ויש אומרים או אם יפר מצותו בסתר: הנפש ההיא. איננה המשכלת כדברי תועה רוח רק הוא חבור נפש עם הגוף: עונה בה. כמו דמו בראשו: (לב) במדבר. לפי דעתי שהוא מדבר סיני וכבר הזכרתי למה נסמכה הפרשה גם יתכן שעשה המקושש ביד רמה והזהירוהו ולא הועיל ויקריבו אותו ליל ראשון: (לד) במשמר. בפתחות הבי"ת מקום היה ידוע: מה יעשה לו. אי זו מיתה ימות:

כאשר

רשי

אשה לה': וחטאתם. זה השעיר: (כז) תחטא בשגגה. בע"ג: עז בת שנתה. שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה וזו קבע לה שעירה: (ל) ביד רמה. במזיד: מגדף. מחרף כמו (יחזקאל ה) והיתה חרפה וגדופה (ישעיה לו) אשר גדפו נערי מלך אשור ועוד דרשו רבותינו מכאן למברך את השם שהוא בכרת (סנהדרין ג): (לא) דבר ה'. אזהרת ע"ג מפי הגבורה והשאר מפי משה: עונה בה. בזמן שעונה בה שלא עשה תשוב': (לב) ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו. (כריתו' ז) בגנותן של ישראל דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשנייה בא זה וחללה: (לג) המוצאים אותו מקושש עצי'. (ספרי) שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו: (לד) כי לא פרש מה יעשה לו. (ספרי סנהדרין עח) (לא היו יודעים) באיזו מיתה ימות אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה:

רגוס

וְחַטָּאתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שִׁגְגָתָם׃ כו וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל־הָעָם בִּשְׁגָגָה׃ ס שביעי
כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת׃ כח וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָה בִשְׁגָגָה לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ׃ כט הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה׃
ל וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה ׀ בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ לא כִּי דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת ׀ תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֺנָה בָהּ׃ פ
לב וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ לג וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־הָעֵדָה׃ לד וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃ ס

וְחוֹבַתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל שָׁלוּתְהוֹן: כו וְיִשְׁתְּבֵק לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרַיָּא דְיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיהוֹן אֲרֵי לְכָל עַמָּא בְּשָׁלוּתָא: כז וְאִם אֱנָשׁ חַד יֶחוֹב בְּשָׁלוּ וִיקָרֵב עִזָּא בַּת שַׁתַּהּ לְחַטָּאתָא: כח וִיכַפַּר כַּהֲנָא עַל אֱנָשׁ דְּאִשְׁתְּלִי בְּמֶחֱבֵיהּ בְּשָׁלוּ קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ: כט יַצִּיבָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרַיָּא דְיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיהוֹן אוֹרַיְתָא חֲדָא יְהֵי לְכוֹן לִדְיַעְבֵּיד בְּשָׁלוּ: ל וֶאֱנָשׁ דְּיַעְבֵּיד בְּרֵישׁ גְּלֵי מִן יַצִּיבַיָּא וּמִן גִּיּוֹרַיָּא קֳדָם יְיָ הוּא מַרְגִּיז וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ: לא אֲרֵי עַל פִּתְגָמָא דַיְיָ בְּסַר וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי אַשְׁנֵי אִשְׁתֵּיצָאָה יִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא חוֹבֵיהּ בֵּיהּ: לב וַהֲווֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁכַּחוּ גְּבַר כַּד מְגַבֵּב אָעִין בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא: לג וְקָרִיבוּ יָתֵיהּ דְּאַשְׁכַּחוּ יָתֵיהּ כַּד מְגַבֵּב אָעִין לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אַהֲרֹן וּלְוָת כָּל כְּנִשְׁתָּא: לד וְאַסְרוּ יָתֵיהּ בְּבֵית מַטְּרָא אֲרֵי לָא אִתְפָּרַשׁ

ל׳ וחד סקריבה חמאה · ל׳ · פ׳ · ג׳ · ג׳ · ח׳ . ב׳ · ל׳ · ל׳ נא מפיק והוא חד מן י״ח מלין דלא מפקין · ל׳ וכ״כ · כ׳ · ג . ל״ו

אל״ף וסי׳ במסו׳ רבתא: לכפר עליו ה׳ וסי׳ ושחט את בן הבקר ויקח משה מן הדם. ואם דל הוא ואין. והנותר מן השמן. והשעיר אשר עלה. וכפר אהרן על קרנותיו: ביד רמה ג׳ וסי׳ ובני ישראל יצאים ביד רמה. והנפש אשר תעשה. יצאו בני ישראל ביד רמה. ונמסר גם בסדר בשלח: בזה ח׳ וסימן כי דבר ה׳ בזה ואת מצותו הפר. בזה לך לעגה לך דמלכים. וחברו דישעיה. אש׳ בזה את אלהי. אם לא אלתו אש׳ בזה. כי לא בזה ולא שקץ ענו׳ עני. ואת אסיריו לא בזה. את

תולדות אהרן (ונסלח. פסחים לד): כי לכל העם. הוריות ה: ואם נפש. יבמות ט: וכפר הכהן. הוריות ז מנחות עד קט: תורה אחת. שבת סח קנג יבמות ט הוריות ח כריתות ב ג: והנפש אשר תעשה. שבת סח סט קיג יבמות ט סנהדרין נט כריתות ג הוריות ח: את ה׳ הוא מגדף: סנהדרין נ כריתות יז: ונכרתה. סנהדרין סד: כי דבר ה׳. ברכות כד סנהדרין נט שבועות יג: הכרת תכרת. יומא נו סנהדרין סד נ (פאה טו): בה. כריתות כה: ויהיו בני ישראל. שבת נו זוכר תחלת ספי׳ עלמה: המוצאים אותו. סנהדרין מא: כי לא פרש. שם עח:

בעל הטורים הכרת תכרת בגימטרי׳ שדיברה תורה כלשון בני אדם. סמך מקושש למגדף לומר לך שבזמן אחד היו כדאיתא בחולין פ״ק. ומפני ששבת האור כע״ג סמך להם פרשת ציצית שבקילה ג״כ ככל המצות דכתיב וזכרתם את כל מצות ה׳:

ספורנו

מאחר שנגזר עליהם להפיל זרעם בגוים לא היה נמנע שישגו בעבודה זרה בשובם לארצם: ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' אל משה. מכיון שתשגו בע"ג הנה אף על פי שתעשו כל פעולות המצות לא תעשו אותן המצות אשר דבר ה' אל משה כי הוא יתברך הקדים לכלן ידיעת אלהותו כאמרו אנכי ה' אלהיך וכן אמרו ז"ל המודה בע"ג ככופר בכל התורה כלה: (ל) את ה' הוא מגדף. ואין לו כפרה בעולם הזה אפילו בתשובה הנעשית מיראת עונש עד שימות ולפיכך לא הועילה תשובת ישראל

בענין

רמבן

השם לאמר כי אע"פ שהחטא גדול במאד מאד כיון שהוא שגגה והם הביאו עליה קרבנם עולה וחטאת ראוי לכפר להם. ובספרי דרשו הכתוב ליתורו רבי יאשיה אומר כל שבט שעשה על הוראת בית דינו ועשו שאר שבטים מנין שהיו מביאים על ידם תלמוד לומר והם הביאו את קרבנם אשה לה' רבי יונתן אומר וכו' ועל דרך האמת כבר הודעתיו כי כל מקום שנאמר ה' במדת רחמים ולפני השם כמו על פני והרי זו כמו שאמרו הוא ובית דינו. והנה אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפניו והנה החטא מכופר במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר זה בע"ג אבל בסדר ויקרא בשאר המצות הזכיר פעמים רבים לפני ה' לפני ה' וזה מבואר. והזכיר ולגר הגר כי הגרים בחטא הזה מוכשלים תמיד ומכשילים את ישראל:

(לא) **וטעם** עונה בה. בזמן שעונה בה ולא בזמן שעשה תשובה לשון רש"י מדברי רבותינו. ועל דרך הפשט הוא כמו דמיהם בם חטאם ישאו ערירים ימותו ערות אחותו גלה עונו ישא. וראיתי בפרקי דרך ארץ מהו עונה בה מלמד שהנפש נכרתה ועונה עמה כלומר שהעון דבק בה אחרי הכרת להיות נדונת ביסורין לעולם. כענין כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה. ולפרשה הזאת סמך אחריה ענין המקושש כי היה בזמן הזה אחר מעשה המרגלים על דרך הפשט וזה טעם ויהיו בני ישראל במדבר כי בהתאחר שם העם בגזרה הנזכרת היה המאורע הזה ואחר כן צוה במצות ציצית שיזכרו בו המצות כולן ולא ישכחו את השבת או זולתה מן המצות. וטעם הזכרון הזה שיהיה בציצית לכל המצות. כתב רש"י מפני המנין של ציצית בגימטריא שש מאות ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג ולא הבינותי זה שהציצית בתורה חסר יו"ד ואין מנינם אלא חמש מאות ותשעים ועוד שהחוטין לדעת

בית

לה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מוֹת
יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים
כָּל־הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ לו וַיֹּצִיאוּ
אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ מפטיר
לז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
לח דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־
כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ
עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃
לט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם
אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי
לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־
אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃ מ לְמַעַן
תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי
וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם׃
מא אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ פ פ

קי"ט, פל"ט סימן׃

מַה דְיַעַבְדוּן לֵיהּ׃ לה וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל
גַּבְרָא רְגוּמוּ יָתֵיהּ בְּאַבְנַיָא
כָּל כְּנִשְׁתָּא מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא׃ לו וְאַפִּיקוּ יָתֵיהּ
כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא וּרְגָמוּ יָתֵיהּ
בְּאַבְנַיָא וּמִית כְּמָא דְפַקִיד
יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ לז וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה לְמֵימָר׃ לח מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר
לְהוֹן וְיַעְבְּדוּן לְהוֹן
כְּרוּסְפְּדִין עַל כַּנְפֵי כְסוּתְהוֹן
לְדָרֵיהוֹן וְיִתְּנוּן עַל
כְּרוּסְפְּדָא דְכַנְפָא חוּטָא
דִתְכֶלְתָּא׃ לט וִיהוֹן לְכוֹן
לִכְרוּסְפְּדִין וְתֶחֱזוֹן יָתֵיהּ
וְתִדְכְּרוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָא דַיְיָ
וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תִטְעוּ
בָּתַר הִרְהוּר לִבְּכוֹן וּבָתַר
חֵיזוּ עֵינֵיכוֹן דְאַתּוּן טָעַן
בַּתְרֵיהוֹן׃ מ בְּדִיל דְתִדְכְּרוּן
וְתַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַי
וּתְהוֹן קַדִּישִׁין קֳדָם אֱלָהֲכוֹן׃
מא אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן
דְאַפֵּיקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃
פ פ פ

חסר (עיין מ"ס) מטעין בי' אב ו"ב · ע' · ד' הסר א' כת' בלוס' · י"ט פסוקים אב על על · ל' וכ"כ · ג' · ל' ומ"ל · ב' ר"פ בטעם ובתורה · כ"א ס"פ

רש"י

(לה) רגום. פשט"ש בלעז וכן הלוך אלכ"ט וכן זכור ושמור: (לו) ויוציאו אותו. מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מב"ד (סנהדרין מג): (לח) ועשו להם ציצית. על שם הפתילים התלוים בה כמו (יחזקאל ח) ויקחני בציצת ראשי ד"א ציצית על שם וראיתם אותו כמו (שיר ב) מציץ מן החרכים: תכלת. (מנחות מג) צבע ירוק של חלזון: (לט) וזכרתם את כל מצות ה'. שמנין גימטריא של ציצית שש מאות ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג: ולא תתורו אחרי לבבכם. כמו (במדבר יג) מתור הארץ. הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה: (מא) אני ה'. נאמן לשלם שכר: אלהיכם. נאמן ליפרע: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי: אני ה' אלהיכם. עוד למה נאמר כדי שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא נוטלים שכר (שבת פא) על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר (יחזקאל כ) אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם. ד"א למה נאמר יציאת מצרים בפרשת ציצית אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת היא (ב"ק סא). ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ע"ג (מנחות מג) לומר שהמחלל את השבת כעובד ע"ג שאף היא שקולה ככל המצות וכן הוא אומר בעזרא (נחמיה ט) ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם. ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות שנאמר ועשיתם את כל מצותי: (לח) על כנפי בגדיהם. כנגד (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים. על ד' כנפות ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש (ר"ל שאין עושין ה' ציצית לה' כנפות אלא ד' בד' כנפות המרוחקות ועיין בטור א"ח סימן י') כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמר במצרים (שמות ו') והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי: פתיל תכלת. על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים:

אבן עזרא

(לו) כאשר צוה ה'. מיתת הרגימה: (לח) ועשו להם ציצית. יתכן על שני פירושים האחד שיעשו ציצית כמו בציצית ראשי והם החוטים היוצאים שאינם ארוגים: על כנפי בגדיהם. על כל בגד חלוק או מכנסים כי אם תחלקוה הנה הוא כדמות כנף: פתיל תכלת. על הציצית. וטעם תכלת. בעבור שהוא כעין השמים: (לט) והיה לכם לציצית. והנה ישוב הפתיל להיותו בקצה כמו הציצית. והפירוש השני כאשר העתיקו חז"ל ובעבור שיש עדים נאמנים על הפירוש השני בטל הראשון והם העתיקו כי זאת המצוה עם בגד שיש לו ארבע כנפים והציצית הם הגדילים ועוד אפרשנו. והנה מצוה על כל מי שיש לו בגד בארבע כנפים שיתכסה בו ביום תמיד ולא יסירנו מעליו למען יזכרו והמתפללים בטלית בשעת התפלה יעשו זה בעבור שיקראו בקריאת שמע והיה לכם לציצית ועשו להם ציצית רק לפי דעתי יותר הוא חייב להתעטף בציצית בשאר השעות משעת התפלה למען יזכור ולא ישגה ולא יעשה עבירה בכל שעה כי בשעת התפלה לא יעשה עבירה: וראיתם אותו. מצוה להיותו נראה: אחרי לבבכם. המתאוה והעין רואה והלב חומד והנה יהיה הציצית לאות ולסימן שלא ירדוף אדם אחר הרהור לבו וכל אשר שאלו עיניו: אשר אתם זונים. כי מי שילך אחרי תאותו הוא זונה מתחת עבודת אלהיו. (מ) וטעם למען תזכרו. וכבר אמר וזכרתם את כל מצות ה'. שאם תזכרו תהיו קדושים ולא תתגאלו בתאות הלב המטנף הרוח המשכלת: (מא) אני ה' אלהיכם. אני הוא שהוצאתי אתכם להיות לכם לאלהים על כן אמרתי לכם אני ה' אלהיכם:

תפלתם: ויציאו י"ב וסימן וידבר משה אל בני ישראל. ויציאו אותו כל העדה. ויבאו הנערים המרגלים. ויעשו כן ויציאו אליו. כאשר בא יעקב מצרים. ויציאו את מצבות. וירא ארם כי נגפו דד"ה. ויבאו הכהנים לפנימה. ויעלו ויצאו ממצרים מרכבה. ויציאו את בן המלך דד"ה. המקלל. אוריה. וכתיביא ויוציאו כתיב: מצבות ויוצאו כתיב. ושארא ויציאו כתיב. ונמסר גם בסוף אמור: ציצית ד' וכתיב כן חסר יו"ד תניין וסימן ועשו להם ציצת. ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת. והיה לכם לציצת. ויקחני בציצת ראשי: את כל מצות ה' ג' וסי' והיה לכם לציצת. ויעזבו את כל מצות ה' ולשמר ולעשות: אני ה' ב' בטעמא ר"פ וסימן ואולך אתכם קוממיות. אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים:

תולדות אהרן דבר אל בני. ברכות יד מנחות מג: ועשו להם ציצית. ברכות יב סכה ט יבמות ד מנחות מב: על כנפי. שם מב חולין קלו: הכנף פתיל. ברכות טו שבת כז יבמות ד נזיר נח מנחות לח לט (ברכות ד): וראיתם אותו. ברכות יב שבת כז זבחים יח מנחות לח מג זוכר תרומה (שם ג): ולא תתורו. נדרים כ (שם וד'): אחרי לבבכם. ברכות יג: אני ה' אלהיכם. מנחות מד: אשר הוצאתי. ברכות יג: אתכם. שם יב: אני ה' אלהיכם. שם יד מנחות מד: (הוצאתי אתכם. שם ג ד):

בעל הטורים ועשו להם ציצית. אמר הקב"ה אני רוצה שתהיו מעוטפים כמלאכים לבושי הבדים וכאשר ראית אותי מעוטף. לכן צוה בתכלת שדומה לרקיע ולכסא הכבוד. ציצית בא"ת ב"ש בגימטריא עולה כסאי. ציצית בגימטריא לדקות ובגימטריא נשרים לומר מי שהוא זהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה. דכתיב אני בצדק אחזה פניך. וזוכה למה שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים. וראיתם בגימטריא ציצית ביום. וזכרתם את כתיב זכירה בציצית. לכן צוה לעשות ד' ציצית בארבע כנפות בגדיו שבכל מקום שיפנה יזכור. ובכל אחד ה' קשרים כדי שיזכור לחמשה חומשי תורה. ויש בכל אחד שמונה חוטין שימנע מלעשות עבירה בשמונה איברים המרגילים את האדם לעברה ואלו הן. אזנים. עינים. פה. חוטם. ידים. רגלים. הערוה. והלב. ואם שמר עצמו מעבירה זוכה לעלות למעלה מח' רקיעים דכתיב וכיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים ואם עבר בהן עבירה נידון בשמונה דינין כתבוע הקבר. ובשבעה מדורות של גיהנם. ציצית עולה ת"ר. וח' חוטין וה' קשרים תרי"ג. לומר לך ששקולה מצות ציצית ככל התורה כולה. בכל עת יהיו בגדיך לבנים בגימטריא זה ציצית לבגדיכם. כל מצות ה' עולה תרי"ב. וגו' יסיה לך מפי הגבורה שמענום:

ספורנו

בענין המרגלים כאמרו ותשובו ותבכו לפני ה' ולא שמע ה' בקולכם. וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. תזכרו שאתם עבדים לאל יתברך שקבלתם מצותיו באלה ובשבועה וזה כראותם הציצית שהוא כחותם המלך בעבדיו וזה תחדלו מתור אחרי לבבכם להשיג מרותיו לבכם בעושר וכבוד אפילו בגזל: ואחרי עיניכם. להשיג תאוות שאתם עיניכם בהן: (לט) אשר אתם זונים אחריהם. מטים נפשכם השכלית בהן מדרכי חיי עולם לדרכי אבדון ומות: למען תזכרו. למען תהיו פנוים ממחשבות הבליכם ובזה תזכרו גודל האל וחסדו. ועשיתם את כל מצותי: ובזה תעשה כל מצותי מאהבה ומיראה: (מ) והייתם קדושים לאלהיכם. ובזה תהיו קדושים לפניו לחיי עולם כאשר כוון הוא באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש: (מא) אני ה'

ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם וכו'. אני ה' שמצד שאני אלהיכם שאתם מכירים שאני הוא הקדמון הראוי שתעבדוני ואלי תתפללו: הוצאתי אתכם מארץ מצרים. כדי שתזכו שאהיה לכם לאלהים שתהיה התמדת מציאותכם ממני בלתי אמצעי שמציאות כזה לא ישתנה ולא יפסד בשום אופן כמו שהוא הענין במציאות שאר הנצחיים: אני ה' אלהיכם. אני עתה לזה התכלית בעצמו צויתי לכם זאת המצוה כדי שתזכו לזה המכוון כמו שאמר והייתם קדושים לאלהיכם:

בית הלל אינם אלא שלשה והקשרים מן התורה אינם אלא שנים כמו שאמר שמע מינה קשר העליון דאורייתא דאי סלקא דעתך לאו דאורייתא כלאים בציצית דשרא רחמנא למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור אבל הזכרון הוא בחוט התכלת שרומז למדה הכוללת הכל שהיא בכל והיא תכלית הכל ולכן אמר וזכרתם את כל שהיא מצות השם וזהו שאמרו מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד וכו' והדמיון בשם גם הגוון תכלית המראות כי ברחוק יראו כולם כגוון ההוא ולפיכך נקרא תכלת. ואמר ולא תתורו אחרי לבבכם להזהיר ממנה שלא יטעו בה וזה הוא שדרשו רבותינו אחרי לבבכם זו האפיקורסות אשר אתם זונים זו ע"ג שלא יהרהרו מן התכלת באפיקורסות או בע"ג אבל יהיה לכם הכל לציצית וראיתם אותו וזכרתם. ואמרו ואחרי עיניכם זו זנות כענין שכתוב ואנכי היודע ועד נאם ה' והמשכיל יבין ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה בפסוק ויתרון ארץ בכל הוא ומאי ניהו ארץ דנתלבה ממנו שמים והוא כסאו של הקב"ה והיא אבן יקרה והיא ים החכמה וכנגדה תכלת בטלית ציצית דאמר רבי מאיר מה נשתנה תכלת וכו':

פרשת כלי יקר שלח

שלח לך אנשים. לפי שאמרו ישראל נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ לנו היינו להנאתנו ולטובתנו ואמר הקב"ה למשה שלח לך ולא להם כי לך דוקא יהיה השליחות להנאה ולטובה אבל להם לא יהיה לטובתם כי על ידי שליחות זה נגזרה עליהם מיתה ולמשה גרם שיהיה חי עוד ארבעים שנה כי כבר נגזר על משה שלא יראה את העשוי למלכי ז' אומות וע"י חטא המרגלים נשתהו מ' שנה. ד"א שלח לך אנשים דוקא אתה תחזה ברוח הקדש אם האנשים כשרים לזה השליחות כי רוב העולם טועים באנשים חנפים המראים את עצמם כשרים ולובשים אדרת שער למען כחש ע"כ אמר לך אנשים דוקא אותן שהם בעיניך אנשים חשובין ולא אותן שהם אנשים בעיני זולתך כי יכול להיות שאין תוכם כברם. ד"א לך אנשים לך נראה כי המה אנשים חשובים כי עיני בשר לך לראות בנגלה לבד באשר הוא שם כי באותה שעה כשרים היו אבל בעיני אינן אנשים כשרים כי אני רואה שתי ראיות בהוה ובעתיד כי עתידין להיות בעצה רעה. ורבותינו ז"ל אמרו שסמיכות המרגלים למרים לפי שמרים לקתה על עסקי דבה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר ור"ל שמיד אחר מעשה מרים נשתלחו המרגלים כי אמר ה' פן ינחם כל אחד מהם ויקח מוסר בראותו מה שקרה למרים. ומטעם זה פרט כאן אנשים לפי שנאמר ותדבר מרים ואהרן במשה והיה לו לומר וידברו כי ותדבר חוזר אל מרים ועוד שלא מצינו עונש לאהרן אלא שהגיד לך הכתוב שלה"ר מצוי בנשים יותר מבאנשים כי עשרה קבין שיחה ירדו לעולם ט' נטלו נשים כו' ולפי ששתם נשים פטפטניות דברניות ע"כ תלה הדבור במרים כי היא התחילה בקלקלה זו ואהרן היה טפל לה לכך אמר שלח לך אנשים שאין להם דרך נשים ולא יהיו כמרים שספרה לשון הרע אלא אנשים ממש שאין מדרכן לספר לשון הרע. ד"א לכך פרט אנשים לפי שארז"ל האנשים היו שונאים את הארץ ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה והנשים היו מחבבות את הארץ ואמרו תנה לנו אחוזה. וע"כ אמר הקב"ה לפי דעתי שאני רואה בעתיד היה יותר טוב לשלוח נשים המחבבות את הארץ כי לא יספרו בגנותה. אבל לך לדעתך שאתה סבור שכשרים המה ואתה סבור שהארץ חביבה עליהם תשלח אנשים וזהו שלח לך לדעתך אנשים אבל לדעתי היה יותר טוב לשלוח נשים כאמור:

ויתרו את ארץ כנען. מצינו ג' לשונות בענין זה ויתרו ויחפרו וירגלו כי ישראל אמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ. והקב"ה אמר ויתרו את ארץ כנען. ובמרגלים כתיב וירגלו אותה. לפי ששלשה דעות היו באותה עצה כי הקב"ה אמר ויתרו שיש במשמעותו גם לשון יתרון כי רצה הקדוש ב"ה להראות להם יתרון הארץ על כל הארצות כמ"ש ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה, טובה זו היא הטובה שלוחניית מצד היותה אוירא דמחכים כי זה הכנה אל האדם לבא על ידו לכלל הטובה האמתית כי אין לאדם יתרון תחת השמש זולתו ויתרון ארץ בכל הוא. אבל ישראל רוח אחרת היתה עמהם כי תמיד היו מבקשים תואנה לשוב מצרימה ועל כן אמרו ויחפרו שיש במשמעותו לשון חרפה כי ערות הארץ רצו לראות כדי שיהיה להם מקום ללון ולומר נתנה ראש ונשובה מצרימה אבל מכל מקום לא בקשו שיוציאו מלבם דבה שקרית. והמרגלים השחיתו התעיבו יותר ממה שבקשו מהם והוציאו מלבם מלין שקרים כדרך כל הולך רכיל המפליג כל דבר להגיד יותר ממה שראה לכך נאמר וירגלו אותה כי רגל לשון רכיל כמו שפירש רש"י על פסוק לא תלך רכיל. גם יתכן לפרש שהקדוש ב"ה אמר ויתרו כי באמת הארץ ההיא ראש לכל הארצות ע"י כמה מעלות טובות כפולות שיש לה ביתר שאת על כל שאר הארץ. וכן מביא בילקוט פ' זו על א"י פסוק וראש עפרות תבל. והמה עשו בהפך זה לומר שהיא פחותה מכל הארצות כי ארץ אוכלת יושביה היא והורידוה ממדרגת ראש אל מדרגת הרגל לכך נאמר וירגלו אותה שעשו אותה למדרס רגל כרגל זה הפחות שבכל הגוף ובאמת היא ראש לכל הארצות כי מטעם זה נאמר בכל מקום לשון עליה בהולך לא"י ועל זה אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה מצינו נתינה לשון שביקה כמו ולא יתן אתכם מלך מצרים להלוך תרגומו לא ישבוק כך אמרו כאן נשבוק הראש אותה ארץ שאתם אומרים כי היא ראש לכל הארצות ונשובה מצרימה אף על פי שהם אומרים שהיא למטה ממדרגת א"י. וא"ש לשון מרגלים באותן ששלח יהושע אף על פי שהיו צדיקים מ"מ קראם מרגלים לפי שהלכו לעשות את כל העם היושב בה למדרך כף רגל לישראל או לעשות מדרך רגל לישראל בארץ אבל כאן נאמר וירגלו אותה משמע שעשו את הארץ עצמה במדרגת הרגל. ומ"ש בשל יהושע כי לחפור כל הארץ באו לפי שעשו את עצמן מוכרי קדירות שנאמר חרש לאמר ודרך עושי קדירות לעשות חפירות בארץ וגומות והמקום ההוא היה דומה של יריעו מקום חשוב על כן אמרו עליהם ראו כי לחפור את הארץ באו לעשות חפירות בארץ כדי לעשות להם קדירות ויקלקלו הארץ:

על פי ה'. לא היה השליחות על פי ה' שהרי אמר לו שלח לך לדעתך כו' אלא ר"ל שהשליחות ממדבר פארן היה על פי ה' מסע הראשון מחצרות כי לפי דברי רש"י לא היה מסכים לשלחם כלל אך לרוב הפצרתם לא מיחה בהם ומכל מקום היה לו לאחר זמן השליחות שהרי ממדבר פארן כמה מסעות עד סמוך לארץ והיה לו לשלוח מחניה אחרת הסמוכה לא"י יותר ממדבר פארן אלא לפי שחנייה זו של מדבר פארן היתה מיד בבואם מחצירות שקרה שם מעשה של מרים וחשב ה' כי קרוב הוא המעשה ההוא אולי יקחו הרשעים מוסר ואולי ברוב הימים ישכחו מה שקרה למרים. ומ"ש על פי ה' מוסב על ממדבר פארן ולא על עצם השליחות. וי"א שהיה ממדבר פארן דוקא כי ממקום זה שיערה חכמתו יתברך שילכו וישובו תוך מ' יום כדי שיהיו כל מתי מדבר בני ס' שנה ויבאו בכלת אלי קבר כל מי שהיה בן כ' ומעלה אשר עליהם היתה הגזירה:

ויקרא משה להושע בן נון יהושע. יה יושיעך מעצת מרגלים. יש להתבונן למה דוקא שם של יה ולמה לא התפלל גם על כלב. ונראה לפי שאמר להם עלו זה בנגב. והמרגלים אמרו עמלק יושב בארץ הנגב פי' רש"י לפי שנכוו בו ישראל וחשב בו שמסתמא בעצה זו לא יהיה יהושע כי אדרבה הוא החלים את עמלק ואת עמו לפי חרב ולדורות מאותה מלחמה והלאה הוא ג"כ במוח במה שנאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור ובאותה שבועה שהיתה בשם יה יהיה בסוח לנצח את עמלק על כן הוסיף לו משה יה על שמו כדי שיהיה נזכר לשבועה שהיתה בשם יה ובסיבה זו לא יהיה בעצת מרגלים שהפחידו את ישראל בעמלק. וי"א לפי שיהושע היה תלמידו הקפידו עליו שלא יקדים תבשילו ויתלו ברבו. וי"א לפי שהיה משבט יוסף שהביא דבת אחיו ע"כ היה ירא שלא ילך בדרך זקנו כי מטעם זה לא הזכיר בו למטה יוסף ובגדי בן סוסי הזכיר למטה יוסף ומה שלא התפלל על גדי אולי חשב שאם זה שבא משבט אפרים הגדול ממנשה לא ישנה את תפקידו מסתמא גם הקטן ממנו לא ידבר כנגדו וכבר נודע מברכות של יעקב כי שם שם לו חק להקדים את אפרים לכל דבר שבקדושה או לפי שנקרא אביו מנשה על שם כי נשני אלהים את כל בית אבי וחשב משה שמסתמא כל זרעו שכחו כל מעשה אביהם:

החזק הוא הרפה. פירש רש"י סימן מסר להם כו' וקשה מנא ליה לרש"י לומר כן אם לפי שקשה לו במה יודע אפוא אם חזקים המה או לא שהרי לא הלכו ללחם עמהם. קשה על דברי המרגלים שאמרו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצרות וגו' ומאחר שראו הערים בצורות היה להם לחשוב כי חלשים המה כי ע"כ ישבו בערי המבצר אלא ודאי שאמרו כי ראו בחוש כי הסימן בשל שאעפ"י שהערים בצורות מ"מ עז העם ומנא ידעו ודאי אמרו זה על שראו אותם בעלי קומה ענקים ואנשי מדות וא"כ שמא החזק הוא כפשוטו כי אף על פי שהיה לו לומר המחנים אם מבצרים ומדקאמר בבי"ת הבמחנים ש"מ שעל יושביה קאמר מ"מ רש"י פי' הסימן אל פסוק החזק הוא הרפה. ונראה שקשה לרש"י שהיה לו לכנס בכי טוב ולמה התחיל בקללה כי הקב"ה כבר אמר כי טובה היא וראוי להתחיל בכל פרט כדבר ה' כמו שכתוב בכל הפרטים הטובה. היא אם רעה השמנה היא אם רזה היש בה עץ אם אין בכולם התחיל בשבח וכאן התחיל בגנות כי החזק הוא היינו רעה לישראל וגורם להם קלקול ע"כ פי' שסימן מסר להם וכל אחד קל מאד וקשה מאד. כי מאמר החזק הוא קשה לישראל מאד כי עז העם ואך טוב הוא לישראל כי מסתמא יושבים בערי הפרזות ובנקל לבא אליהם ומאמר הרפה אם טוב הוא מאד רפיונם מ"מ לא טוב הדבר מאד שהם יושבים בערי המבצר וא"כ שקולים המה וכן הבמחנים אם במבצרים כל א' קל מאד וכבד מאד ושקולים המה:

היש בה עץ אם אין. דרז"ל אם יש שם אדם כשר שיגין כעץ זה העושה צל ומגין על כל המסתופף בצלו ועל זה נאמר סר צלם מעליהם שכבר מת איוב רמז לדבר צלם עולה למספר עץ וי"א עץ זה עון והוא איוב שהיה מארץ עוץ. וע"ד הנסתר אמר היש בה עץ אם אין דומה למה שאמרו ישראל היש ה' בקרבנו אם אין כי לא היו ישראל מסופקים במציאות השם ית' כי לא נאמר היש ה' בקרבנו אם אין אלא יודעים היו שיש ה' אבל היו מסופקים אם הוא בקרבם ומשגיח עליהם או אם מסרם תחת ממשלת המערכה כך רצה משה לחקור אם הארץ ההיא יושבת בצל שדי והארץ אשר עיני ה' דורש אותה תמיד או אם היא תחת המערכה כשאר ארצות ורמז במלת עץ לצל שדי ושם של ארבע רמוז במלת עץ כיצד "ה י' פעמים ה' ס'

ה' פעמים י' הרי ק'. ו"ה ו' פעמים ה' ה' פעמים ו' הרי ס' סך הכל ק"ם כמספר ענן וכמספר צלם ר"ל סר צלם מעליהם ועזבם למקרים וה' אתנו שומרנו ומצילנו ומדקאמר מעליהם ש"מ שצלו על הארץ ההיא זולת שמעליהם סר מרעת יושבי בה אבל הארץ מצד עצמה ארץ אשר עיני ה' דורש אותה. ואמר והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ לפי שהימים ימי בכורי ענבים והבעלים מקפידין על הלקיחה ומ"מ התחזקו והיו לאנסים כי ה' עמכם. ועל צד הרמז אמר שישראל נמשלו לענבים כמ"ש כענבים במדבר מצאתי אבותיכם ובמדרש אמרו הבשילו אשכלותיה ענבים הגיע זמנם של ישראל להיות נגאלין על זה אמר כאן והימים ימי בכורי ענבים הגיע זמנם לכנס לארץ כי כבר נתבכרו ונתבשלו ונגמר כל שלימותם על התורה שקבלו:

וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים. פירשו רבותינו ז"ל שהיה מבונה על א' ז' בצוען בכל טוב. ולשון שבע שנים לפני אינו משמע כן. כי אף אם נאמר שלשון לפני היינו קדימה במעלה ולא קדימה בזמן. מ"מ שבע שנים מדבר בקדימה זמנית דוקא והרבה מפרשים יצאו ללקוט ולא מצאו ישוב מספיק ואני אומר שהדבר כפשוטו ממש כי מאחר שהונח שסייך לשון מבונה בפירות א"כ אם עשתה צוען בכל שנה אלף מדות יגיע לז' שנים ז' אלפים מדות וחברון הוא מעולה ז"פ יותר מצוען ממילא עשתה בשנה ראשונה ז' אלפים מדות נמצא שאוצרות של תבואה שהיו מבונים בפירות בצוען בשבע שנים היו מבונים בחברון בשנה ראשונה ואם כן שפיר קאמר וחברון שבע שנים נבנתה בתבואה לפני צוען מצרים קדימה בזמן ממש ושייך בזה לשון בנין ממש כי במקום שיש הרבה תבואה בונין הרבה אוצרות ואז המקום בנוי בבניינים ממש או בהיות שיושבי המקום יש להם תבואה הרבה למכור אז כסף וזהב ירביון ויבנו להם בתים ספונים וחשובים והיה חברון בנוי בכל עניני יופי ז' שנים לפני צוען מצרים כי זה מעיד על עשירות המקום ורבוי תבואתם כי יתרון ארץ בכל הוא ומזכיר שבח הארץ על ארץ מצרים לפי שעתידין לומר נתנה ראש ונשובה מצרימה. ומטעם זה נאמר ויבא עד חברון ולא נאמר ויבואו לפי שכבואם לחברון וראו שם מעלת הארץ על מצרים היו כולם בלב אחד כאיש אחד לספר בשבח הארץ ואחר כך נתקלקלו ובאותה שעה צדיקים היו:

למקום ההוא קרא נחל אשכול. כי מימים רבים היה נקרא מקום זה אשכול כדמסיק בילקוט פ' חיי שרה ובפרשה זו ועל ידי מעשה זה קראוהו נחל אשכול הוסיפו לו שם נחל והוא לשבחו של ארץ ישראל כי עיקר הגפן הטוב הוא הצומח בהרים כי המה מתבשלים ביותר על ידי השמש השולטת יותר בהרים מבנחלים והמה לקחו אשכול מן הנחל בעמק ואעפ"כ היה גדול ומעולה וק"ו לאשכלות ההרים ובזה מתורץ למה לא קראוהו סתם אשכול. ולמעלה פרשת נשא במי המרים פרשתי שמי המרים היו מתוקים ובפיהם של ישראל שבו להיות מרים ועל כן הוצרך לומר שם ע"כ קרא שמה מרה שלא יובן מן שם מרה שהיו קודם לכן מרים. כך בעקידה פי' שהוצרך להודיע לנו שנקרא אשכול על אודות אשכול זה שכרתו משם שלא תאמר שנקראו מעולם אשכול על שם שיש שם אשכלות מובחרים ויהיה זה עדות על גנות הארץ שאין בכל הארץ כמותה ע"כ אמר שבכל הארץ היה כן והמה לקחו במקרה ממה שנזדמן לידם ומה שנקרא נחל אשכול זהו על אודות האשכול. ויתכן לפרש שנקרא אשכול על שם למה אשכל גם שניכם יום אחד כי מקום זה גרם להם שנטעו שכולים כי אמרו כשם שפריה משונה כך עמה ועי"ז כרתו משם בני ישראל כי כולם נכרתו ספו תמו לכך נאמר אשר כרתו משם בני ישראל:

וגם זבת חלב ודבש היא. אמרו אל משה כל הדברים הטובים אשר דברת בשם ה' לא נפל מכולם דבר ארצה וכאשר שמענו כן ראינו וז"ש באנו אל הארץ אשר שלחתנו כי אלו היה בה שינוי באיזו דבר היה נראה כאלו לא זו הארץ אשר שלחתנו לשם מאחר שחסרו בה התארים ההם. ונוסף על דבריך הוא שגם זבת חלב ודבש היא. אך בדבר אחד לא מצאנו כדברך כי אמרת שסימן זה בדוק ומנוסה שבמקום שהעם עז הם יושבים בערי הפרזות על זה אמרו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד כי לשון אפס משמע כמו אך ורק. והבט ימין וראה כי המה אמרו ערים גדולים ובצורות מאד ובפרשת דברים אמר משה שהמרגלים אמרו ערים גדולות ובצורות בשמים ולא מצינו שאמרו בשמים אלא שמשה הבין מדבריהם כפירה בהקב"ה כי אמרו כי חזק הוא ממנו כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם ואמרו שחוזק זה בא להם מכוכבי השמים וכסיליהם וז"ש ובצורות בשמים שמזלם שבשמים חזק ממנו כביכול ומתחלה לא אמרו כפירה זו בפי' ואמרו סתם בצורות גדולות מאד וכאשר בא כלב והכחיש דבריהם אמרו הכפירה בפירוש כי חזק הוא ממנו ומסוף דבריהם ניכר שראש דבריהם היה ג"כ כפירה וכאלו אמרו ובצורות בשמים:

עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. כפל הלשונות יש לפרש בשני פנים א' הוא שעלה כלפי מעלה אמר כדרך שנאמר ואנכי אעלך גם עלה שפירשו רבותינו ז"ל גם עלה קאי על השכינה ואגבה יעלה גם הוא כך פירושו כאן עלה אי אתם מודים לי בעלה שהשכינה תעלה לבית מלונה כי הארץ ההיא מלון לשכינה מימות עולם כארז"ל צדיק זה בא לבית מלוני. וכשם שהשכינה תעלה כך אגבה נעלה גם אנו הדבקים בה'. כי יכול אי אתם מודים לי ביכול שהקדוש ב"ה יכול להם וכשם שהוא יכול להם כך נוכל גם אנחנו להם ביכולת האל יתברך אשר עמנו. והמרגלים אמרו מעיקרא דדינא פירכא והנחה ראשונה בלתי צודקת ולא נוכל לעלות אנחנו כי חזק הוא ממנו כביכול כלפי מעלה אמרו כן וכן פירש רש"י. דרך ב' הוא שאמר עלה אמת שהעליה אפשרית היא. אך נעלה בתנאי זה אם אנחנו נתקן מעשינו כי בזכותא תליא מילתא ואנחנו חייבים לעשות הכנה אל העליה ע"י תשובה ומעשים טובים. וכן יכול הקב"ה ודאי יכול להם אך בתנאי זה שגם אנחנו נוכל ע"י שנסיר לב האבן מקרבנו. והשיבו המרגלים אם בנו תלוי הדבר אם כן אין בו ממש כי אם ה' לא יעלנו מזה ברחמיו מצדנו יבצר ונמנע כי חזק הוא ממנו היצר הרע כארז"ל יצרו של אדם גדול ממנו וכדמסיק בילקוט תהלים על פסוק מציל עני מחזק ממנו היינו מן היצה"ר ע"ש:

ארץ אוכלת יושביה היא. שראו אותם קוברים מתים והאלהים חשבה לטובה כו' וכי בעבור זה נקראו מוצאי דבה והלא הגידו האמת מה שראו וכי מפני שלא הרגישו שלטובתם עשה ה' זאת נקראו מוציאי דבה כסילים ראוי שיקראו וכן מסיק במדרש מרגלים שלח משה כסילים היו כו' ולפחות יש מקום לומר אהני ליה שטותיה שלא חלי ולא מרגיש בטובתו. ונראה שהיה להם לכל הפחות לתלות הקבורות בחטאם כי כבר נודע להם שמעשה ארץ כנען מקולקלים יותר מכל האומות והם אמרו בהפך זה שכל העם אשר ראינו בתוכם אנשי מדות טובות המה וצדיקים ותלוי הדבר ברוע מזג אויר הארץ שאוכל ומכלה אפילו ליושביה המורגלים בה ק"ו שמזיק לבלתי יושבים עליה ובאו ממרחק ולא הורגלו באויר הארץ. ובאמרם אנשי מדות נכללו כמה דברים הם צדקתם ויושר פעולתם במדה ובמשקל אינן יוצאים מקו השווי הן ענין הנהגתם במאכלם ומשתם שאינן מן המרבים במאכל ומשתה ומשגל אלא מכלכלין דבריהם במשפט במדה ובזמן הראוי וא"כ ודאי הכל תלוי בחום האויר המקלקל הבריות. וזה פריה כי במקום שהחום גדול אז פריה משונה למעליותא אבל עמה משונה לגריעותא כי הא בהא תליא וגם ראינו את הנפילים מן אותן שנפלו ומתו אשר קמטו שלא עת בני ענק מן הנפילים הקדמונים וזהו כפל הנפילים כי אחד תואר לענקים ואחד לשון נפילה ממש ואמרו שאם מזג האויר מזיק לגסי החומר החזקים אף בריאים ק"ו שיזיק לנו החלושים וקטנים מערכם: ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם כי שמענו אומרים זה לזה נמלים יש בכרם כי אינו דומה ראיה מרחוק לראיה מקרוב כי מרחוק נראה הכל יותר קטן ממה שהוא נראה מקרוב וחגבים גדולים מנמלים ואם היינו בעינינו כחגבים מסתמא היינו מרחוק בעיניהם כנמלים כי אידי ואידי חד שיעורא הוא. ואמרו להם יהושע וכלב הארץ טובה מאד מאד הן מצד פריה הן מצד מזג האויר ואין טובת הפירות תלוי בחום האויר כי אם בשמנונית הארץ הנותן מתיקות לפירות וז"ש ארץ אשר היא זבת חלב ודבש כי הבהמה גדולי קרקע מקרי והדבש כנוי אל המתיקות הבא משמני הארץ. והאויר אינו מזיק כ"א לחוטאים אך בה' אל תמרודו ואז לא יזיק לכם אויר הארץ. ואתם אל תיראו את עם הארץ שהיו קוברי מתים כי לחמנו הם וודאי בחטאם מתו שהרי נאמר ואכלת את כל העמים ואמרז"ל מאי דכתיב ראה ויתר גוים ראה הקב"ה שאפילו ז' מצות של בני נח לא קיימו עמד וכו' וראיה על חטאם שאפילו צדיק אחד שהיה ביניהם מת בחטאם כדי שלא יגין עליהם כלל וז"ש סר צלם מעליהם אבל צל שלנו קיים והוא הקב"ה שנאמר ה' שומרך ה' צלך. וקרוב לשמוע כי לחמנו הלמ"ד בחולם כמו לוחמנו כי הם בעלי מלחמתנו ואולי היו מרגישין בכם ועושין עמכם מלחמה ע"כ עשה הש"י שהיו קוברים מתים כדי שלא יתנו לבם עליכם. ובת"י כתב כי לחמנו כמו המן הזה שאם יסיר הצל ממנו וזרחה עליו השמש ונמס כך סר מעליהם צלו של הקב"ה ואז ימסו כדונג מפני האש כמ"ש נמוגו כל יושבי כנען: וע"ד הרמז אמר סר צלם ואתם שלא יאמרו אם מדרך הארץ ההיא שתקיא את יושביה החוטאים היום או מחר גם אנחנו נחטא כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ותקיא גם אותנו על זה אמר וה' אתנו בגלות כמ"ש עמו אנכי בצרה ואגבה גם אנחנו בטוחים לשוב שמה ויעשה הקב"ה למען שמו יתברך אשר עמנו ויחזור ויגאלנו:

ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים וגומר. פסוקים אלו צריכין ביאור כי ושמעו מצרים על כרחך צריך אתה לפרשו על ההריגה כפירש"י ואם כן היה לו לומר מיד אחר ושמעו מצרים ואמרו אל יושב הארץ הזאת. ומ"ש ואמרו הגוים אם הם המצרים למה קראם עכשיו סתם גוים ואם הם יושב הארץ למה שינה שמם. וזולת זה הלשון קצת מגומגם. וראיתי להסתייע ממה שכתב מהרי"א בפסוק ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ כי מלך ממהר ליקח נקמה משתי סבות הן מצד שהוא ירא שמא היום או מחר ימות ולא יראה נקמתו בחייו. הן מצד שהוא ירא פן יברח שונאו למקום אחר ולא יוכל להשיגו ע"כ נאמר ואולם חי אני ומצדי לא יבצר לאחר הפרעון ועוד שימלא כבוד ה' את כל הארץ ואנה מפני יברחו על כן ארחיב להם זמן מ' שנה אשר בהם יתמרק העון עכ"ל. ועל זה אמר משה והמתה את העם הזה כאיש אחד אם תכלה אותם כרגע אז תעשה כאיש אחד הממהר לנקום מפני שני החששות ואתה אל ולא איש למה זה תמהר לנקום: ועפ"ז יש לומר כי המצרים לא יאמרו מבלתי יכולת ה' שהרי המה ראו בעיניהם כחו יתברך וז"ש ושמעו מצרים כשישמעו ההריגה אז יאמרו אל יושב הארץ הזאת וגו'. ומה שהכנים בין הדבקים מאמר כי העלית בכחך וגומר הוא נתינת טעם על השלילה כי למה לא יאמרו מבלתי יכולת לפי שראו כי העלית בכחך וגומר ודאי לא יאמרו מבלתי יכולת ה' אלא יאמרו דבר אחר. ולמי יאמרו. אל יושב הארץ הזאת הקרובים. ולמה יאמרו דווקא אליהם. שמעו כי אתה ה' וגומר כי הקרובים שמעו מסתמא כי אתה ה' אל ולא איש ואין להמלט מפניך כי עין בעין נראה אתה ה' חי וקים לעד ועננך עומד עליהם וגומר וא"כ בין בחנייה בין בהליכה העמוד ענן עמהם ואנה מפניך יברחו והמתה את העם כאיש אחד איך תעשה כמעשה גבר בעלמא הממהר לנקום בכעסו וכדי בזיון וקצף לייחס אליך יתברך מדה זו וכל סיפור זה הוא שמעו כי אתה ה' אל ולא איש והמתה את העם הזה כאיש אחד ומה שהכנים בין הדבקים אשר עין בעין נראה אתה ה' לבאר שני התארים הנזכרים בפסוק ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ כי המה רמוזים גם במאמר אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם וגו'. וכל פסוקים אלו מדברים ממה שיספרו ביניהם הקרובים דהיינו מצרים עם יושב הארץ הזאת כי לא יוכלו לומר מבלתי יכולת לפי שכולם ראו ושמעו כי העלית בכחו ממצרים והיא המותגת כל שוד שירתו ביותר כח ה' ויכלתו ביותר יש להם מקום ללון, לומר איך יתכן שמו שהוא ה' בקרב

ספק

הארץ אשר מראה עין בעין ועננו לא ימיש ימית את העם כמעשה איש בעלמא. אבל הרחוקים אשר שמעו שמעך אבל מ"מ יכול להיות שלא שמעו את כל היד החזקה אשר עשה ה' במצרים רק שמעו כי יש ה' אשר נשבע לישראל להביאם אל הארץ לא יתמהו על והמתה את העם הזה כאיש אחד אבל יאמרו כפירה אחרת. וז"ש ואמרו הגוים היינו הרחוקים מבלתי יכולת ה' וגומר ואע"פ שאמרת ואעשך לגוי גדול ועצום וא"כ למפרע יראו יכולת ה' מ"מ בימי בימי יתחלל השם כי ימים רבים יהיו ללא אלפים אמת קודם שתהיה לגוי גדול לפיכך ועתה חיכף בדור זה יגדל נא כח ה' כי ראוי ונכון שגם בעת הזאת יגדל נא כח ה' לבטל דברי הגוים הרחוקים: ה' ארך אפים וגומר לבטל דברי המצרים שאמרו והמתה את העם הזה כאיש אחד. ויאמר ה' סלחתי כדברך בכמה מקומות דרשו פסוק זה על מעשה העגל ור"ל כי בכל זמן ממצרים ועד הנה סלחתי כדברך אבל מכאן ולהלן הושבנא ולא אסלח לגמרי ונתן טעם לדבר וינסו אותי זה עשר פעמים על כן ויתרתי להם בזכות אברהם שנתנסה בעשר נסיונות אבל משם והלאה תמה זכות זה ע"כ אנבה אוכי מעט מעט אע"פ שבמסכת ערכין מנו גם מעשה המרגלים בכלל עשר נסיונות מ"מ כפי הפשט נוכל לומר במקום מרגלים ויסעו מהר ה' מאחרי ה' ועל צד הרמז יתכן לפרש כי בעין בזכות שקבלו ישראל את התורה הנדרשת בע' פנים זכו לעין ה' אל יראיו וזהו פירוש הפסוק כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון כארז"ל נכנס יין יצא סוד יין ע' וסוד ע' כי הגאולה סוד ה' ליראיו כמ"ש כי סתומים וחתומים הדברים ושנכנס בישראל יין התורה שיש לה ע' פנים אז יצא סוד הגאולה ונגלה כבוד ה' ז"ש כי עין הגאולה שהיא סוד בעין בזכות יין התורה יראו בשוב ה' ציון וק"ל:

יום לשנה יום לשנה. שנה ליום שנה ליום מבעי לי' ועוד הלא מדה טובה מרובה על מדת פורענות ואיך יכפול עונשם שנה ליום ומ"ש במספר הימים כמספר בכ"ף מבעי ליה ומהו שחזר ואמר תשאו עונותיכם מ' שנה כי כבר הזכיר עונשם ורז"ל אמרו כי יום זה היינו ט' באב כי בו בכו בכיה לחנם וקבעו בכיה לדורות ע"כ בכל יום ט' באב היו קוברים מתיהם לכך נאמר יום לשנה שבכל שנה תשאו עונותיכם יום אחד. וע"ד הדרש נ"ל לפ' לפי שעיקר כוונת המרגלים היתה בהוצאת דבת הארץ כדי להיות להם פתחון פה לומר נתנה ראש ונשובה מצרימה וידעו כי מאז ומקדם נתחייבו שמצרים תשב שממה מ' שנה כמ"ש ביחזקאל תהיין שממה מ' שנה ופירש"י שם לפי שנגזר עליהם רעבון מ"ב שנה כנגד ג"פ שנכתב החלום שבע פרות שבע שבלים ולא היה להם אלא שתים כי משבא יעקב פסק הרעב ונשארו חייבים עוד מ' שנה כך פירש"י: ולפי זה מקום אתי לפרש שהמרגלים ידעו גם המה שהמצרים יש להם לפרוע חוב מ' שנה או להיות שממה מ' שנה או להיות שם שנת רעבון מ' שנה לכך הלכו מ' יום לומר לישראל שמ' יום אלו אשר בהם ראינו סכנת ארץ אוכלת יושביה גרועים לנו יותר מן מ' שנה הרעים שנגזרו על מצרים וע"כ אמרו נשובה מצרימה כי יותר טוב לנו להיות בשממות מצרים מ' שנה מאותן מ' יום אשר בהם היינו בסכנת מות ומשכלת בארץ לכך נאמר במספר הימים אשר תרתם את הארץ מ' יום כדי שיגיע יום לשנה של מצרים לומר שמנה של מצרים יותר טוב מן יום של הארץ אפילו שנת רעבון או שממה וז"ש יום לשנה היינו לשנה שנה של מצרים. על כן תשאו עונותיכם מ' שנה כנגד אותן מ' שנה של מצרים הרעים אשר בחרתם להיות שמה במצור ובמצוק יותר מן יום בארץ על כן תהיו במצור ובמצוק במדבר מ' שנה וזה פירוש יקר:

וימותו האנשים מוצאי דבת הארץ. שנסתרבב לשונם עד טבורם כו' לפי שנאמר זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב. והתינוק כשהוא במעי אמו אז הטבור עומד במקום הפה כי פיו סתום וטבורו פתוח ומאחר שגם בבטן תעו דוברי כזב דומה כאילו גם במעי אמם פיהם פתוח לומר כזב ושקר ושם הטבור במקום פה ע"כ נסתרבב לשונם עד טבורם לפי שבכל פה אכלו וכלו את הארץ בלשון שקר שלהם וגו' העונש בב' מקומות אלו כי הם מקום החטא. ד"א לפי שא"י נקרא טבור הארץ כי הוא באמצע הישוב כמו הטבור שבאמצע הגוף ע"כ נראה העונש במקום טבורם לפי שספרו לשון הרע על ארץ זו היושבת על טבור הארץ. ויהושע וכלב חיו מן האנשים ההם וגומר פסוק זה כולו מיותר שפיטא שחיו שהרי לא היו בכלל מוציאי דבה אלא שרמז למרז"ל שהצדיק נוטל חלקו וחלק של הרשע בגן עדן: כך יהושע וכלב קבלו חלקם וחלק האנשים שהלכו עמהם לתור וזהו חיו מן האנשים שקבלו גם חלק אותן האנשים אשר הלכו אתם:

ושעיר אחד לחטאת חטת כתיב חסר אל"ף ועוד יש כאן שינוי כי בכ"מ שמקריבין חטאת ועולה החטאת קודמת לעולה וכאן העולה קודמת לחטאת הלא דבר הוא. ואומר אני לפי שחטא זה מדבר בחטאת ע"ג שנאמר וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות וז ע"ג שהמודה בה ככופר בכל התורה. ובכל עבירה האדם חוטא במחשבה ובמעשה כי כל מעשה קדמה לו המחשבה כי אם יעשה בלא כוונה כלל אין זה נקרא שוגג אלא אונס וע"כ כל חוטא צריך להביא ב' כפרות העולה על הרהור הלב וחטאת על חטא המעשה. ואע"פ שכל הרהור קודם למעשה מ"מ המעשה קשה מן ההרהור שהרי לעולם אין הקב"ה מענים על המחשבה אם לא יצאה מחשבתו לפועל כמ"ש און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' אע"פ שגם על המעשה אינו מענים כשהוא נעשה בלא מחשבה וכוונה כלל מ"מ המעשה עיקר החטא ע"כ מביא תחלה חטאת להסיר העון הגדול תחלה ואח"כ עולה להסיר עון ההרהור. חוץ מבע"ג שנאמר בה למען תפוש את בני ישראל בלבם לפי שהמחשבה בע"ג הוא עיקר החטא כי זה דבר התלוי באמונת הלב וכל המעשים כקיטור וזיבוח וניסוך והשתחויה כולם טפלים אל המחשבה וכן התחלת הסמ"ג שלא להעלות במחשבה שיש אלוה אחר כו' ע"כ הוא מקדים עולה לחטאת כדי להסיר החטא הגדול תחלה והוא ההרהור אשר עליו בא העולה שנא' והעולה על רוחכם ואח"כ הקטן והוא המעשה. וע"כ כתיב לחטאת חסר א' כי הא' אות ראשונה ומספרה אחד מורה בכ"מ על אחדות של ראשון לכל נוצר יש' וזה החוטא בע"ג מכחיש אחדותו ית' ואין אלהים מזימותיו וע"כ חסר א' בחטת לומר שחסרון האל"ף היינו חטאו כי הוא מדבר בע"ג. ובדבר זה נבדל ה' מכל ברואיו כי כולם בשתים במחשבה ובמעשה ואצל הקב"ה נאמר והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש כי מיד כאשר יחשוב ה' על איזו דבר לעשותו מיד הוא עשוי כאשר אותה נפשו והושב עליו לעשותו:

ועשו להם ציצית וגומר. כל תוכן הפר' צריך ביאור כי איך יזכור את כל מצות ה' ע"י שיסתכל בחוט של תכלת. ונ"ל זה הענין בשני דרכים. הדרך הראשון הוא ע"ד שאמרו בספרי ומביאו הילקוט פרשת האזינו השמים א"ל הקב"ה למשה הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם שמא שנו מדתם או שמא עלה גלגל חמה מן המערב ולא עוד אלא שמח לעשות כו'. וכן הוא אומר לעמן הים האותי לא תיראו וגומר אשר שמתי חול גבול לים שמא שינה מדתו ולא עוד אלא שמצטער לעשות ואין יכול שנאמר ויתגעשו ולא יכולו מכאן ראיה שהים אינו משנה מדתו מיראה שהרי מצטער לעשות ואינו רשאי והשמים אינן משנים מדתם מאהבה כמ"ש ולא עוד אלא שמח לעשות. והנה בענין התכלת ארז"ל תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד ובוודאי פירושו שצבעים אלו בדומה לדומה כי אין תכלת דומה לרקיע אלא כל אחד נוטה בצבעו אל הדומה לו וכל א' עמוק מחבירו ובמאמר זה חתם כל הענין לומר מה ענין הסתכלות בחוט של תכלת שיזכור ע"י זה כל מצות ה' ולא יצא מן המדה אפילו כמלא נימא. אלא לפי שתכלת דומה לים וע"י שיסתכל בחוט זה יזכור אל הים הדומה לו בצבעו ויהיה דומה כאילו היה הים תמיד נגד עיניו ואז יתבונן במעשה הים שאינו יוצא מן המדה אפי' כמלא נימא וממנו יראה וכן יעשה בק"ו שהזכיר בעל המדרש האומר הסתכלו בים כי הסתכלו היינו לשון ציצית שהוא נגזר מלשון מציץ מן החרכים דהיינו מציץ ומסתכל בים שאינו משנה מדתו כך הוא לא ישנה בק"ו ואם יעבור אפילו על אחת מכל מצות ה' הרי הוא יוצא מן המדה אשר מדד לו ה' לומר עד פה תבא ולא תוסיף בזה מותר וזה אסור. אך לפי שמן הים אין ללמוד כי אם לעבוד את ה' מיראה שהרי אמר בים ולא עוד אלא שמצטער לעשות כו' וכמ"ש האותי לא תיראו נאם ה' אשר שמתי חול גבול לים ש"מ שמן הים אין ללמוד כי אם היראה מילתא זוטרתי לגבי משה ולגבי כל דכוותיה אבל אין סוף השלימות כי העושה מאהבה ועובד את ה' בשמחה גדול מן ירא אלהים והוא הנהנה מיגיע כפו בתורה שארז"ל כי העושה בשמחה מאהבה נהנה מעמל היגיעה. אבל ירא אינו נהנה מעמל המעשה. ע"כ אמר וים דומה לרקיע כי ע"י שיזכור תמיד במעשה הים יהיה דומה כאלו הים תנגד נגד עיניו ואחר כך יהיה דומה גם כן כאלו הוא מסתכל ברקיע תמיד כי ים דומה לרקיע וממנו יראה וכן יעשה מה הרקיע אינו משנה מדתו ולא עוד אלא שמח לעבוד כך יעבוד גם הוא את ה' בשמחה מאהבה ואם יאמר העבד ה' מה יתרון לעושה מאהבה על העושה מיראה ע"ז אמר ורקיע דומה לכסא הכבוד כי ע"י זה יזכור שמתוך האהבה יבא לדביקות השכינה מקום חוצבה של השכינה כי כל ירא מתרחק מן זה שהוא ירא ממנו והאוהב משתדל תמיד לדבק בנאהב לו ע"כ כי יבא על שכרו ימצא שהאהבה תכלית ההצלחה כי על ידה יזכה לדבק בכסא כבוד וע"י שיצין ויסתכל ברקיע יהיה נזכר לכסא כבוד ע"י דמיון הצבעים. ולפי שיש כאן רמז לשכר נגלה של העה"ז הבא בזכות היראה ולשכר נסתר הבא בזכות האהבה כמ"ש בנהנה מיגיע כפו אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב ע"כ נאמרה פרשה זו ועשו להם ציצית בלשון נסתר ואח"כ והיה לכם לציצית בלשון נוכח ונגלה וזה פירוש יקר. וזהו טעם ח' חוטין ה' קשרים סך הכל י"ג כמספר אהבה. הדרך הב' הוא שכל המצות נמשלו לבגד שנאמר בכל עת יהיה בגדיך לבנים אמנם יש הבדל ביניהם כי סתם בגד ארוג דווקא מן חוטין הרבה כי חוט אחד אין בו כדי להתכסות אבל מלבוש הנשמה אינו כן אלא אפילו בחוט אחד יש בו כדי לכסותה כדדרש ר' יוחנן מסכת סנהדרין לבלי חק למי שלא שמר אפילו חק א' הא אם שמר אפי' חק א' ניצול מגיהנם וטעמו של דבר לפי שברית כרותה שמצוה גוררת מצוה וא"כ מיד כשעשה רק מצוה אחת היו כל המצות בכחו לעשות אע"פ שלא יצאו מן הכח אל הפועל מ"מ הדבר שהוא בכח דומה כאלו עשאו וזהו סוד החוט של תכלת המזכיר את כל מצות ה' כי על ידו יעשה בגד שלם לנשמה ואינו נקבר ערום עד שיהיה כאדה"ר שרק מצוה אחת היתה בידו ונתערטל ממנה ויש עוד מצוה אחת המזכרת את כל המצות והוא ואהבת לרעך כמוך וא"כ חוט א' יכול להביא שם האדם לידי תכלית כהוראת לשון תכלת וזה סוד מסודות התורה:

וישלח יהושע בן־נון מן־השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר לכו ראו את־הארץ ואת־יריחו וילכו ויבאו בית־אשה זונה ושמה רחב וישכבו־שמה: ויאמר למלך יריחו לאמר הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל לחפר את־הארץ: וישלח מלך יריחו אל־רחב לאמר הוציאי האנשים הבאים אליך אשר־באו לביתך כי לחפר את־כל־הארץ באו: ותקח האשה את־שני האנשים ותצפנו ותאמר כן באו אלי האנשים ולא ידעתי מאין המה: ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו לא ידעתי אנה הלכו האנשים רדפו מהר אחריהם כי תשיגום: והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על־הגג: והאנשים רדפו אחריהם דרך הירדן על המעברות והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים אחריהם: והמה טרם ישכבון והיא עלתה עליהם על־הגג: ותאמר אל־האנשים ידעתי כי־נתן יהוה לכם את־הארץ וכי־נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל־ישבי הארץ מפניכם: כי שמענו את אשר־הוביש יהוה את־מי ים־סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג אשר החרמתם אותם: ונשמע וימס לבבנו ולא־קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת: ועתה השבעו־נא לי ביהוה כי־עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם־אתם עם־בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת: והחיתם את־אבי ואת־אמי ואת־אחי ואת־אחיותי אחותי כתיב ואת כל־אשר להם והצלתם את־נפשתינו ממות: ויאמרו לה האנשים נפשנו תחתיכם למות אם לא תגידו את־דברנו זה והיה בתת יהוה לנו את־הארץ ועשינו עמך חסד ואמת: ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת: ותאמר להם ההרה לכו פן־יפגעו בכם הרדפים ונחבתם שמה שלשת ימים עד שוב הרדפים ואחר תלכו לדרככם: ויאמרו אליה האנשים נקים אנחנו משבעתך הזה אשר השבעתנו: הנה אנחנו באים בארץ את־תקות חוט השני הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו ואת־אביך ואת־אמך ואת־אחיך ואת כל־בית אביך תאספי אליך הביתה: והיה כל אשר־יצא מדלתי ביתך החוצה דמו בראשו ואנחנו נקים וכל אשר יהיה אתך בבית דמו בראשנו אם־יד תהיה־בו: ואם־תגידי את־דברנו זה והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו: ותאמר כדבריכם כן־הוא ותשלחם וילכו ותקשר את־תקות השני בחלון: וילכו ויבאו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד־שבו הרדפים ויבקשו הרדפים בכל־הדרך ולא מצאו: וישבו שני האנשים וירדו מההר ויעברו ויבאו אל־יהושע בן־נון ויספרו־לו את כל־המצאות אותם: ויאמרו אל־יהושע כי־נתן יהוה בידנו את־כל־הארץ וגם־נמגו כל־ישבי הארץ מפנינו:

פירוש

אנשים. אנשים חשובים: חרש. יעשו עצמן כחרש: זונה. מוכרת מזון: לחפור. לרגל: ותקח. כבר לקחה קודם שבאו השלוחים: ותצפנו. כל א' לבד: כן. אמת: השער לסגור. השער עומד לסגור: בפשתי העץ. כמו בעץ הפשתים: הגג. וייכבון: על. כמו עד: ישכבון. טרם שישנו: עליהם. כמו אליהם: נמוגו.

המלות

נמסו: וימס. וימק: נפשנו. אנו נמסור נפשנו: ונחבתם. שרשו חבא: תקות. קו וחבל: דמו. נתחייב בדמו. ותשלחם. כדבור: וישבו. ויתעכבו: המוצאות. הקורות:

רשי | # פרשת קרח | אבן עזרא

(א) **ויקח** קרח. פרשה זו יפה נדרשת במדרש רבי תנחומא: ויקח קרח. לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן (איוב טו) מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם. דבר אחר ויקח קרח משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים כמו שנא' (במדבר כ) קח את אהרן (הושע יד) קחו עמכם דברים: בן יצהר בן קהת בן לוי. ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנא' (בראשית מט) ובקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו של יעקב על קרח בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים שנא' (ד"ה א' ו') אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל (תנחומא): ודתן ואבירם: בשביל

טז א **ויקח קרח בן־יצהר בן־קהת בן־לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן־פלת** בני ראובן

• ואתפלג קרח בר יצהר בר קהת בר לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בר פלת בני

כ׳ ובני יונתן פלת

ודתן ואבירם ג׳ וסימן ויקח קרח בן יצהר בן קהת. ויעלו מעל משכן קרח תניינא דפסו׳: ובני אליאב

(א) **ויקח** קרח. זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נתחלפו הבכורים ונבדלו הלוים כי חשבו ישראל שמשה אדונינו עשה מדעתו לתת גדולה לאחיו גם לבני קהת שהם קרובים אליו ולכל בני לוי שהם ממשפחתו והלוים קשרו עליו בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו וקשר דתן ואבירם בעבור שהסיר הבכורה מראובן אביהם ונתנה ליוסף אולי חשדוהו בעבור יהושע משרתו גם קרח בכור היה כי כן כתוב ודגל ראובן חונה בנגב וקרח בנגב המשכן כי הוא מבני קהת ואלה נשיאי

תולדות אהרן ויקח. סנהדרין קט:

בעל הטורים ויקח קרח. סמך מחלוקת קרח לפ׳ ציצית שעל עמין ציצית הלך על משה: ויקח קרח. בגימ׳ זה כמקח רע. אשר שמור לבעליו לרעתו בגימ׳ ועשרו של קרח לרעתו היה:

רמבן

טז (א) **ויקח** קרח. פרשה זו יפה נדרשת במדרש רבי תנחומא ויקח קרח לקח עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלג נחלק מתוך העדה להחזיק במחלוקת וכן

ספורנו

טז (א) **ויקח** קרח. סדור הכתוב וסדרו כאלו אמר ויקח קרח ודתן ואבירם ואון בן פלת חמשים ומאתים נשיאי עדה ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל. ואמר כך ויקהלו על משה ועל אהרן. קרח דתן ואבירם נקהלו לבקעם

אבן עזרא

נשיאי העדה היו בכורים והם היו מקריבים את העולות על כן לקחו מחתות והראיה על זה הפירוש מופת המטה שראו כל ישראל כי השם בחר שבט לוי תחת הבכורים על כן כתוב ותכל תלונתם כי התלונה על זה היתה גם אמר משה כי לא מלבי בעבור שחשדוהו כי מלבו עשה ועוד לא ה' שלחני בשליחות הזה כי כבר האמינו בו כל ישראל ועוד ראיה גמורה כי כל העדה כלם קדושים וזה רמז לבכורים שהם קדושים כי כן כתוב קדש לי כל בכור והם היו הכהנים הנגשים אל ה' והם עיקר כל העדה: ויקח קרח. אנשים. דרך קצרה כמו חמור לחם ורבים ככה ויאמר רבי יונה כי פירוש לקח לקום על משה: (ב) לפני משה. שלא קמו בסתר ויש הפרש בין לפני ובין מפני: קראי מועד. שהיו נקראים אל אהל מועד: אנשי שם. קודם נאתם ממצרים ומדקדק אמר כי נשיאי עדה הם הנשיאים העומדים על הפקודים והם פעולים למלת לקח כאילו כתוב ויקח קרח ודתן ואבירם ואון נשיאי העדה לדבר אליהם וזה מעט רחוק: (ג) רב לכם כמו די לכם הטעם שתפשתם החלק הרב: כי כל העדה כלם קדושים. כי כל העדה מיום מעמד הר סיני היו קדושים: ובתוכם ה'. כי הלוים נבחרו אחרי היות הכבוד בתוך בני ישראל ואם ידע משה כאשר היה בהר סיני כי נבחר שבט לוי לא ידעו ישראל: תתנשאו. להיות אהרן הכהן הגדול ומשה למעלה ממנו כי הוא למדו: (ד) ויפול על פניו. ברצונו

אונקלוס

ראובן: ב וְקָמוּ לְאַפֵּי מֹשֶׁה וְגֻבְרַיָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מָאתָן וְחַמְשִׁין רַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא מְעָרְעֵי זְמַן אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא: ג וְאִתְכְּנִשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וַאֲמַרוּ לְהוֹן סַגִּי לְכוֹן אֲרֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא כּוּלְּהוֹן קַדִּישִׁין וּבֵינֵיהוֹן שַׁרְיָא שְׁכִינְתָּא דַּייָ וּמָא דֵין אַתּוּן מִתְרַבְרְבִין עַל קְהָלָא דַּייָ: ד וּשְׁמַע מֹשֶׁה וּנְפַל עַל

מקרא

בְּנֵי רְאוּבֵן: ב וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם: ג וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה: ד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו:

ח נקריא · ב' א' מלא וא' חסר · דין חסר · ר"פ · ד · ח · ג

רשי

בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע אוי לשכנו. ומה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל (תנחומא) שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור אמר קרח אחי אבא ארבעה היו שנא' (שמות ו) ובני קהת וגו' עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו מה עשה עמד וכנס ר"נ ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכניו והם אליצור בן שדיאור וחבריו וכיוצא בו שנא' נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא אומר (במדבר א) אלה קריאי העדה והלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להן חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה: בני ראובן. דתן ואבירם ואון בן פלת: (ג) רב לכם. הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה: כלם קדושים. (תנחומא) כלם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה: ומדוע תתנשאו. אם לקחת לך מלכות לא היה לך לברר לאחיך כהונה לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך כל העדה שמעו: (ד) ויפול על פניו. (תנחומא מ"ר) מפני המחלוקת שכבר זו בידם

מסורה

קדמא דפסוק: ויקמו כלם חסר במ"ט וסימן ויאכלו וישתו. ויקומו שרי מואב קדמא. וינוסו בנשף. ויקומו בני ישראל בבקר. ויקומו וילכו זיפה. ויקומו כל איש חיל. וחברו דד"ה וישאו גופת. ויקומו ראשי האבות. ויקומו על עמדם: ומדוע י' וסימן ומדוע לא יראתם לדבר. ומדוע תתנשאו על קהל ה'. ומדוע נעבדנו אנחנו. ומדוע באתם אלי עתה. ומדוע לא הצלתם. ומדוע לא הכיתו שם. ומדוע יסתיר אבי ממני. ומדוע הקילתני. ומדוע מלך אדוניהו. ומדוע לא שמרת את שבעת ה'. ושארא מדוע. וא' חסר מדע לא נשא הבן:

תולדות אהרן ויקמו לפני משה. שם קי: כי כל העדה. שם קט: וישמע משה. שם קי:

בעל הטורים

בעל הטורים ויקמו. בגימטריא לחלק: חמשים ומאתים. כ"ר דשטים ידעך: קראי. חסר יו"ד שעברו על עשרת הדברות: אנשי שם. בחכמה ובעושר ונתחייבו כדור המבול אשר מעולם אנשי שם: וישמע משה. בגימטריא מכאן שחשדוהו באשה:

ספורנו

להתרעם על משה ועל אהרן במעמד חמשים ומאתים נשיאי העדה שהלכו שם בעצת אלה המתרעמים בעת שהיו לפני משה אנשים מבני ישראל הבאים לדין ואותם החמשים ומאתים נועדו שם כמו הולכים לאומם אל משה להתיצב עמו שם כדי שכשיקהלו קרח דתן ואבירם אחר כך על משה ואהרן יהיו הם כלם כאחד מסכימים לדברי המקהלים לפני אותם אנשים מבני ישראל שנמצאו שם ובחרו שעה שיהיה שם המון עם כדי לפרסם ולהעביר קול במחנה למען ירבו מתקוממים עמהם: (ג) כי כל העדה. כל אחד מהם: כלם קדושים. מכף רגל ועד ראש כמו שאמר והייתם קדשים לאלהיכם. ומדוע תתנשאו. בענין הקדושה שאסרתם העבודה לבכורות ומשה

רמבן

וכן מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם לשון רש"י. ודעת המדרש אינו כפירוש הרב אבל אמרו שם אין ויקח אלא לשון פליגה שלבו לקחו כענין שנאמר מה יקחך לבך ואינו רוצה לומר שלקח עצמו לצד אחד וכן מה יקחך לבך אינו שיקח אותך לצד אחד להפליג עצמך משאר בני אדם אבל כונת המדרש בויקח קרח שלקח עצה בלבו לעשות מה שיספר כי הלקיחה תאמר על העצה והמחשבה וכן מה יקחך לבך מהמחשבה יקח לך לבך שתחשוב בסתר לית דין ולית דיין ולא תגלה אותה או מה ירזמון עיניך שמתוך רמזותך ככר שאתה כופר במשפט האלהים. ולא תפרש זה אבל תקרא תגר כמסתיר עצמו ואליפז אמר זה לאיוב קודם שגילה איוב מחשבתו במאמר ברור שאין לבורא השגחה בפרטי הנבראים השפלים ולכך אמר לו ואמרת מה ידע אל הבעד ערפל ישפוט והוא ענין המענה ההוא למתבונן בו וכן לשון לקיחה במחשבה קחו מוסרי לבלתי קחת מוסר. אמרו עוד במדרש ויחלוק וידבר ויבו קרח איד נאמר אלא ויקח מה לקח לא לקח כלום אלא לבו נטלו אמר הכתוב מה יקחך לבך והוא מה שפירשתי ואונקלוס שתרגם ואתפלג פתר הענין לא הלשון כמנהגו במקומות רבים וכן תרגם על דבר קרח על פלוגתא דקרח ותרגם בדבר בלעם בעצת בלעם כי הוא מזכיר הענין כתרגומו. ור"א אמר ויקח קרח אנשים דרך קצרה כמו חמור לחם ואחרים אמרו כי ודתן כמו ובני צבעון ואיה וענה ותקונו ויקח קרח דתן ואבירם ולפי דעתי אין צורך כי הנכון הוא כלשון שיאמר ויקח קרח ודתן ויקומו ויקהלו על משה ועל אהרן כי בכל תחלת מעשה תבא לקיחה והוא לשון התעוררות במעשה ההוא וכן ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את מצבת אם תחפוץ לפרש כי הלקיחה על הדבר אשר יזכיר אחרי כן ויקח אבשלום את המצבת ויצב לו בחייו כך תפרש ויקח קרח את האנשים מבני ישראל חמשים ומאתים ויקומו לפני משה ויקהלו על משה ועל אהרן ואמר רבי אברהם כי זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נחלפו הבכורים ונבדלו הלוים כי חשבו ישראל שאדונינו משה עשה זה מדעתו לתת גדולה לאחיו גם לבני קהת שהם קרובים אליו ולכל בני לוי שהם ממשפחתו והלוים קשרו עליו בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו וקשר דתן ואבירם בעבור שהסיר הבכורה מראובן אביהם גם קרח בכור היה. וזה מדעתו של רבי אברהם שהוא אומר במקומות רבים אין מוקדם ומאוחר בתורה לרצונו. וכבר כתבתי כי על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחור וגם שם לצורך ענין ולטעם נכון אבל היה הדבר הזה במדבר פארן בקדש ברנע אחר מעשה המרגלים. והנכון כדרש שכעס קרח על נשיאות אליצפן כמאמר רבותינו וקנא גם באהרן כמו שנאמר ובקשתם גם כהונה ונמשכו דתן ואבירם עמו ולא על הבכורה כי יעקב אביהם הוא אשר נטלה מראובן ונתנה ליוסף אבל גם הם אמרו טענתם להמיתנו במדבר ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו והנה ישראל בהיותם במדבר סיני לא אירע להם שום רעה כי גם בדבר העגל שהיה החטא גדול והמפורסם היו המתים מועטים ונכללו בתפלתו של משה שהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה והנה היו אוהבים אותו כנפשם ושומעים אליו ואלו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא היו העם סוקלים אותו ולכן סבל קרח גדולת אהרן וסבלו הבכורים מעלת הלוים וכל מעשיו של משה אבל בבואם אל מדבר פארן ונשרפו באש תבערה ומתו בקברות התאוה רבים וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם ולא בטלה הגזרה מהם ומתו נשיאי כל השבטים במגפה לפני ה' ונגזר על כל העם שיתמו במדבר ושם ימותו אז היתה נפש כל העם מרה והיו אומרים בלבם כי יבואו להם בדברי משה תקלות ואז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו וחשב כי ישמעו אליו העם וזה טעם להמיתנו במדבר אמרו הנה הבאת אותנו אל המקום הזה ולא קיימת בנו מה שנדרת לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש כי לא נתת לנו נחלה כלל אבל במות במדבר ונהיה כלים שם כי גם זרענו לא יצאו מן המדבר לעולם ויבטל מן הבנים מה שנדרת להם כאשר נתבטל מן האבות וזה טעם תלונותם הנה במקום הזה אחר גזרת המרגלים מיד. והקרוב כי היו אלה המקהלים כולם בכורות כי על כן חרה להם על הכהונה ולכך אמר להם משה שיקחו מחתות כמנהגם הראשון ויתגלה הדבר אם יבחר השם בהם או בכהנים:

(ד) ויפל על פניו. ולא ויפלו כי אהרן במוסרו ובקדושתו לא ענה דבר בכל המחלוקת הזו ויהי כמחריש וכמודה שמעלת קרח גדולה ממעלתו אבל הוא עושה כדבר משה ומקיים גזרת מלך:

וטעם

רשי

בידם סרחון רביעי חטאו בעגל (שמות לב) ויחל משה . במתאוננים (במדבר יא) ויתפלל משה . במרגלים (שם יד) ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים . במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני : (ה) בקר ויודע וגו'. (במדבר רבה) עתה עת שכרות היא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מתכוין לדחות שמא יחזרו בהם : בקר ויודע ה' את אשר לו . לעבודת לויה : ואת הקדוש . לכהונה : והקריב . אותם אליו והתרגום תוכיח כן ויקרב לקדמוהי יקריב לשימושיה . ומדרשו בקר א"ל משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר ויבדל כך ויבדל אהרן להקדישו וגו' : (ו) זאת עשו קחו לכם מחתות . מה ראה לומר להם כך אמר להם בדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה וכלם (ס"א ואין כלם) מתקבצים בבית אחד אנו אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד ואתם ר"ן איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה בכך הא לכם תשמיש חביב מכל היא הקטרת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נתון בתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא לפיכך התרה בהם והוא האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה הריני אומר לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכלכם אובדין (במדבר רבה) : (ז) רב לכם בני לוי . דבר גדול אמרתי לכם . ולא טפשים היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב הם חטאו על נפשותם שנאמר את מחתות החטאים האלה בנפשותם . וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו וכלם מתנבאים ברוח הקדש שנאמר (ד"ה א כה) כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט אשר ה' יבחר הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה (תנחומא) : מחתות . כלים שחותין בהם גחלים ויש להם בית יד : רב לכם . דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב"ה : (ח) ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי . התחיל לדבר עמו בדברים רכים כיון שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו אדבר גם אל כלם התחיל לזרז בהם שמעו נא בני לוי : (ט) ולעמוד לפני העדה . לשיר על הדוכן : (י) ויקרב אותך . לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר

ה וַיְדַבֵּר אֶל־קֹרַח וְאֶל־כָּל־
עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה (ג' וחד וַידע כהם.)
אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ (ד' מ"ל)
וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר־
בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו׃ ו זֹאת עֲשׂוּ
קְחוּ־לָכֶם מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־ (ג' מ"ל)
עֲדָתוֹ׃ ז וּתְנוּ בָהֵן ׀ אֵשׁ וְשִׂימוּ (ט"ו קמצין)
עֲלֵיהֶן ׀ קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר
וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי׃ (ד' מ"ל)
ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־
נָא בְּנֵי לֵוִי׃ ט הַמְעַט מִכֶּם כִּי־
הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם (כ"ח מיתדין)
מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם (י"א)
אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן
יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה (ג' וחסר)
לְשָׁרְתָם׃ י וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־

תרגום

אַפּוֹהִי׃ ה וּמַלִּיל עִם קֹרַח
וְעִם כָּל כְּנִשְׁתֵּיהּ לְמֵימַר
בְּצַפְרָא וִיהוֹדַע יְיָ יָת דְּכָשַׁר
לֵיהּ וְיָת דְּקַדִּישׁ וִיקָרֵיב
לִקְדָמוֹהִי וְיָת דְּיִתְרְעֵי בֵיהּ
יְקָרֵיב לְשִׁמּוּשֵׁיהּ׃ ו דָּא
עִיבִידוּ סַבוּ לְכוֹן מַחְתְּיָן
קֹרַח וְכָל כְּנִשְׁתֵּיהּ׃ ז וְהַבוּ
בְהוֹן אִישָׁתָא וְשַׁווּ עֲלֵיהוֹן
קְטוֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָם יְיָ מְחַר
וִיהֵי גַבְרָא דְּיִתְרְעֵי יְיָ הוּא
קַדִּישׁ סַגִּי לְכוֹן בְּנֵי לֵוִי׃
ח וַאֲמַר מֹשֶׁה לְקֹרַח שְׁמָעוּ
כְּעַן בְּנֵי לֵוִי׃ ט הַזְעֵיר לְכוֹן
אֲרֵי אַפְרֵישׁ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל
יָתְכוֹן מִכְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
לְקָרָבָא יָתְכוֹן קֳדָמוֹהִי
לְמִפְלַח יָת פּוּלְחַן מַשְׁכְּנָא
דַּיְיָ וּלְמֵיקַם קֳדָם כְּנִשְׁתָּא
לְשַׁמָּשׁוּתְהוֹן׃ י וְקָרֵיב יָתָךְ

אבן עזרא

כרעונו ויש אומרים כדרך הנבואות : (ה) את אשר לו . השבט הנבחר וזאת תשובה לדתן ולאבירם ולנשיאי העדה שהיו הבכורים : ואת הקדוש . בשבטו להיותו כהן גדול : (ו) זאת . הבחינה : (ז) רב לכם בני לוי . וזה פירושו שאמר להם המעט ואמר הכתוב ויאמר משה אל קרח כי הדבור הראשון עם קרח ועם כל עדתו וזה עם הלוים : (ט) המעט . הדבר מעט הוא אצלכם : לפני העדה לשרתם . בהביאם את עולותיהם ואת זבחיהם : (י) ויקרב אותך . וכאשר הקריב אותך

מסורה

הקדוש ד' מלאים וסימן וידבר אל קרח ואל כל . ותנו בהן אש ושימו . ויאמרו אנשי בית שמש דשמואל . ויגבה ה' צבאות : מחתות ג' מלאים וסימן קחו לכם מחתות . את מחתות החטאים . ויקח אלעזר הכהן : בהן י"ת ט"ו קמצין וג' פתחין וסימן נמסר בסדר והיה כי תבוא : ולעמד ג' וחסר וסימן המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם . ולעמד בבקר בבקר . להקהל

רמבן

(ה) **וטעם** ויודע ה' את אשר לו · לעבודת לויה ואת הקדוש לכהונה לשון רש"י . ויפה פירש יאמר הכתוב שיודיע השם אם הלוים הם שלו כענין שנאמר והיו לי הלוים או עדיין הבכורות שלו כענין שנאמר כי לי כל בכור שלא יחליפם בלוים ואת הקדוש הם הכהנים המקודשים לעבודה כמו שנאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים כי קרח כדי לאסוף עליו העם גם על הלוים יחלוק וירצה להחזיר העבודה כלה לבכורים והנה כאשר נשרפו אלה הבכורות נודע שלא בחר השם בעבודתן וכאשר נתקבל קטורת אהרן נודע שהוא הקדוש . וטעם ואת אשר יבחר בו יקריב אליו פעם שנית שיודיע השם את אשר לו ואת הקדוש והקריבו אליו מחר וישע אל מנחתו ואל האחרים ואל מנחתם לא יפנה ואת אשר יבחר בו לדורות לעמוד לשרת לפניו הוא וזרעו כל הימים יקריב אליו מחר לומר שיהיה להם הנסיון הזה אות לדורות עולם שלא יחלקו לא על הנבחר ולא על זרעו לעולם . וכתב רבינו חננאל כי אלה הנקהלים כלם היו לוים משבט קרח וזה טעם רב לכם בני לוי אולי חשבו כי כל שבט נבחר לכהונה ומשה מעצמו חלק כבוד לאחיו ע"כ . וחלילה שהיו בשבט משרתי אלהינו מאתים וחמשים קרואים ונשיאים בני מרי מבעיטים ברבם ובגדול שבטם ומלינים על ה' ואלו היו מן השבט ההוא בלבד לא היו כל מטות ישראל מתלוננים ממחרת לאמר אתם המיתם את עם ה' כי לא מת להם מת רק משבט משה ואהרן וגם באות המטה ראיה כי המחלוקת מכל שבטי ישראל היא והכתוב פירש ואנשים מבני ישראל להגיד כי היו מכל השבטים לא מן השנים הנזכרים בלבד אבל טעם רב לכם בני לוי בעבור כי קרח היה מפתה לכל השבטים לכבודם ורצה להחזיר העבודה לבכוריהם כאשר אמר כי כל העדה כולם קדושים ומשה בחכמתו גלה מצפון לבו לכל העם כי הוא על כהונתו טוען ואמר שדי לו בכבוד שבטו רב לכם בני לוי וחזר ואמר שמעו נא בני לוי לקרח גדולם . וזה טעם ויאמר משה אל קרח אבל כולל דבריו עם בני לוי כי דברי משה בחכמתו פיוס לו ולכל השבט שלא ימשך אדם מהם אחריו והנה משה מעצמו חשב המחשבה הזאת ורצה בקטרת יותר משאר קרבנות כי ראה כבר בנדב ואביהוא כי בהקריבם קטרת זרה לפני ה' נשרפו והתיר לאהרן להקטיר אותה לצורך השעה או שהיתה קטרת הבקר שהקטיר בהעלותו את הנרות כמשפט ובעת משה כי השם מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים ויש אומרים כי וישמע משה ויפול על פניו לדרוש את השם לדעת מה יעשה ואז נאמר

ספורנו

ומשה כבר כיהן כל ז' ימי המלואים ואהרן ובניו כהנים לעולם : (ה) וידבר אל קרח ואל כל עדתו . הודיעם שהרגיש בהתגודדותם ובקשר עדתם : את אשר לו . מי הוא המדבר לכבודו יתברך : ואת הקדוש והקריב אליו . ויודיע מי הוא הקדוש שראוי שיקריב לפניו קרבנות : ואת אשר יבחר בו יקריב אליו . אותו לבדו יקריב ה' לו מתוך ההפכה שתהיה באחר כענין הבדלו מתוך העדה : (ז) הוא הקדוש . הוא לבדו שלא יזכה לזה אלא אחד בלבד וזה אמר למען ייראו וישובו בתשובה ולא יאבדו כי לא יחפוץ במות המת : רב לכם בני לוי . אתם האדם אשר לקרח דבר גדול אתם מטילים עליכם כי יותר יקצוף ה' עליכם בהיותכם כאשר נבחרים לעבודתו : (ט) ולעמוד לפני העדה לשרתם . לשרת את האל יתעלה בשיר ואת משכנו בעבודת משאו וזולתו ורצה שמעטו זה הסרום לפני העדה להודיעם חסרונם שנפסלו הם מן העבודה

אבן עזרא

אותך ואחיך בקשתם גם כהונה: (יא) לכן. על כן קשרתם אתה וכל עדתך שאתם נועדים על השם והטעם כמו ורוזנים נוסדו יחד על ה׳ ועל משיחו שעשו ועד להריב עם השם וכן בהנותם על ה׳ ויש אומרים כי ה״א הנועדים נוסף: ואהרן מה הוא. מה פשעו מה הוא עושה: (יב) לא נעלה. יתכן שהיה אהל מועד בתוך המחנה במקום גבוה על כן אמרו לא נעלה ויש אומרים כי פירושו לא נעלה מסביב או מי שילך לעבודת השם או אל המקום הנבחר יקרא עולה: (יג) המעט. הדבר קל כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש כי מצרים כנגב ארץ ישראל והבא ממצרים לארץ כנען באמת הוא עולה: כי תשתרר עלינו. העליתנו ממצרים כדי שתשתרר עלינו: גם השתרר. גם שררות רבות אתה ואחיך: (יד) אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש. והטעם שהוצאתנו ממקום טוב ואילו הביאותנו למקום טוב כמוהו ונתת לנו שדה וכרם כאשר היה לנו במצרים ותבקש שררה היינו סובלים רק הסירותנו ממקום טוב משדותינו וכרמינו ולא הביאותנו אל מקום כמוהו ולמה תבקש שררה: העיני האנשים ההם. טעמו תרצה לנקר עיני האנשים ההם. רמז ליוצאים ממצרים כאילו אמר תרצה לנקר העינים שלא תראינה כי זה שעשית לנו נראה הוא לעורים ודרך משל לומר סגורות הן עיני פלוני על כן לא יראה על כן לא נעלה ויש אומרים התרצה להחשיך העינים שלא תראינה כלומר אחיזת עינים אתה עושה לנו לא נעלה ויש אומרים אילו היית מנקר עינינו לא נעלה ואמר האנשים ההם על דרך בני אדם חסרי דעת שלא ירצו לדבר על נפשם בנגאי והנכון בעיני שאלת האנשים ההם רמז לזקנים שהיו עם משה כי כן כתוב וילכו אחריו זקני ישראל: (טו) ויחר. זה הדבור כבר פירשתיו כי העולה והמנחה מארכת האף על הרשעים ודתן ואבירם היו אנשים גדולים והקריבו מנחה קודם זה המעשה וזה

מקרא ותרגום

כָּל־אַחֶיךָ בְנֵי־לֵוִי אִתָּךְ
ג׳ וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה׃ יא לָכֵן
ל׳ חסר ו׳. ל״א אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל־
יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי תַלִּונוּ
תלינו קרי עָלָיו׃ יב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה
כלסון חסר במ״א לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי
אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה׃
יג הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר
ל׳. ל׳ כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר׃
שני יד אַף לֹא אֶל־אֶרֶץ זָבַת
ל׳ וכ״כ חָלָב וּדְבַשׁ הֲבִיאֹתָנוּ וַתִּתֶּן־לָנוּ
ל׳. ב׳ בסר נג. נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם הַעֵינֵי
ל׳ הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר לֹא נַעֲלֶה׃
טו וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר

וְיַת כָּל אֲחָךְ בְּנֵי לֵוִי עִמָּךְ
וּבָעַן אַתּוּן בָּעַן אַף כְּהוּנְתָּא
רַבְּתָא׃ יא בְּכֵן אַתְּ וְכָל
כְּנִשְׁתָּךְ דְאִזְדַּמַּנְתּוּן עַל יְיָ
וְאַהֲרֹן מַה הוּא אֲרֵי
אִתְרַעַמְתּוּן עֲלוֹהִי׃ יב וּשְׁלַח
מֹשֶׁה לְמִקְרֵי לְדָתָן וְלַאֲבִירָם
בְּנֵי אֱלִיאָב וַאֲמַרוּ לָא נִסַּק׃
יג הַזְעֵיר אֲרֵי אַסֶּקְתָּנָא
מֵאַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ
לְקַטָּלוּתָנָא בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי
מִתְרַבְרְבַתְּ עֲלָנָא אַף
אִתְרַבְרְבָא׃ יד בְּרַם לָא
לְאַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ
אַעֲלְתָּנָא וִיהַבְתְּ לָנָא
אַחֲסָנַת חַקְלִין וְכַרְמִין הַעֵינֵי
גֻּבְרַיָּא הָאִינוּן תְּשַׁלַּח לְעַוָּרָא
לָא נִסַּק׃ טו וּתְקֵיף לְמֹשֶׁה
לַחֲדָא וַאֲמַר קֳדָם יְיָ לָא

ולעמוד על נפשם: ובקשתם ג׳ וסימן גם כהנה. את ה׳. אתי ומצאתם. וא׳ בקשתם וסימן הנחלות לא חזקתם: על ה׳ ל״א וסימן במסרה רבתא:

תולדות אהרן וישלח משה. מ״ק פו: העיני האנשים. שם:

רשי

אשר עדת ישראל: (יא) לכן. בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה׳ כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו הוא המחלוקת הזה: (יב) וישלח משה וגו׳. (סנהדרין קי) מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום: לא נעלה. פיהם הכשילם שאין להם אלא ירידה: (יד) ותתן לנו. הדבר מוסב על לא האמור למעלה כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם אמרת לנו (שמות ג) אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ וגו׳. משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו (במדבר יד) במדבר הזה יפלו פגריכם: העיני האנשים ההם תנקר וגו׳. אפי׳ אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה: האנשים ההם. כאדם התולה קללתו בחבירו: (טו) ויחר למשה מאד. נצטער עד למאד

בעה״ט ובקשתם ג׳ ובקשתם גם כהונה. ובקשתם משם את ה׳ אלהיך. ובקשתם אותי בירמיה על הגלות כשתבקשו אותי כמ״ל בתשובה ותגאלו או ובקשתם גם כהונה שהיא בטלה מכם כל זמן שאתם כמ״ל: תלינו עליו. תלונו כתיב וי להם שהרהרו על רבם: העיני שנים במסרה. העיני האנשים ההם ואידך העיני בשר לך. מלמד שדתן ואבירם הטיחו דברים כלפי מעלה אלא שכינה שכתוב עליהם. ולפי הפשט העיני האנשים ההם תנקר שאתה רוצה לעשות אותנו עורים ועינים לנו שכבר אמרת להביא אותנו אל ארץ זבת חלב ודבש ועתה אתה אומר להמיתנו במדבר:

ספורנו

העבודה ואתם נבחרתם תחתם: (יא) לכן אתה וכל עדתך הנועדים. אני אומר לכם: על ה׳. דעו שאני מסליק על ה׳ יהבי שיתבע הוא עלבוננו ולא אתקומם אני עליכם כלל: (יד) אף לא ארץ. ותתן לנו. לא די שהרעות לנו להוציאנו מארץ זבת חלב ודבש אל המדבר כי גם אתה מנחק בנו שלא הביאותנו אל הארץ שאמרת כלל ודבריך הם כאלו נתת לנו בה נחלת שדה וכרם בצוותך מצות התלויות בארץ ואמרת לא תכלה פאת שדך ופרט כרמך כאלו כבר היתה שלנו והיה לנו בה שדה וכרם: העיני האנשים ההם תנקר. התחשוב לנקר עינינו באופן שלא נכיר תחבולותיך

רמבן

נאמר לו בקר ויודע ה׳ וגומר ולא נזכר זה רק בספור משה לעם וכבר הראיתיך כי במקומות רבים פעם יאריך בדבור השם אל משה ויקצר בספור משה ופעם יעשה בהפך ולפעמים לא יזכיר האחד כלל כאשר בא במעשה בני גד ובני ראובן שספר הכתוב המעשה במשה בעצמו והוא נעשה על פי השם כמו שאמרו את אשר דבר ה׳ אל עבדיך כן נעשה וכתוב ביהושע אל ארץ הגלעד ואל ארץ אחוזתם אשר נאחזו בה על פי ה׳ ביד משה ואם נאמר שהיה כן מפני הסכמת השם כענין שאמר זאת הארץ אשר תתנחלו אותה בגורל אשר צוה ה׳ לתת לתשעת המטות וחצי המטה ויהיה זה מן הדברים שעשה משה מדעתו והסכים הקב״ה על ידו איננו נכון שיעשה משה דבר בחלוק הארץ אלא ברשות כי הכל במצות השם יעשה דכתיב לאלה תחלק הארץ וגומר ודעתי בזה וכמה שאמר לאהרן קח את המחתה ושים קטרת שהיתה עליו יד ה׳ בהם והוא הנקרא רוח הקדש כענין בספרי דוד ושלמה שהיו ברוח הקדש וכמו שאמר רוח השם דבר בי ומלתו על לשוני כי משה רבינו בכל ביתו נאמן הוא כאשר פירשתי ענין הבית והזכרתיו פעמים רבות ומפני שאינו מדרך נבואתו של משה לא הוזכר בהן דבר ה׳ וראיתי באונקלוס שתרגם כל קטרת הנזכרת בפרשה קטרת בלשונו לא אמר בו קטרת בוסמין כמנהגו נראה שסבר שלא היה קטרת הסמים של הקדש אבל לבונה וכיוצא בה שהקטיר לנסיון וכן עשה בבני אהרן ודעת רבותינו שהיה קטרת הקדש והוא הנכון ואולי לא ירצה אונקלוס לשנא הקטרת להוסיף בו בוסמין רק בהעשות ענינו במצוה:

(יא) **לכן** אתה וכל עדתך. לכן בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים על ה׳ כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו המחלוקת הזה לשון רש״י. ואם כן יאמר אתה וכל עדתך אתם הנועדים על ה׳ לא על אהרן ור״א אמר כי ה״א הנועדים נוסף ויתכן שאמר לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה׳ כי לא על אהרן היו לפני השם עם אהרן מחר ומקרא קצר הוא כתנאים אשר הזכיר וענין הכתוב כי מתחלה דבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר ויודע ה׳ וגו׳ ואח״כ חזר לדבר עם קרח רב לכם בני לוי ואמר לקרח לבדו שמעו נא בני לוי. ולכך חזר ואמר אתה וכל עדתך הנועדים על ה׳ כי אין עליו לבדו העונש רק על כל עדתו כי כלם נועדים על ה׳:

(יב) **וישלח** משה לקרא לדתן ולאבירם. הנה דתן ואבירם הם היו בעלי המחלוקת הזו כקרח כמו שאמר ויקח קרח ודתן ואבירם ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל וגו׳ שהם המקהילים אותם על משה ועל אהרן. והנה משה דבר אל קרח ואל כל עדתו ואמר לו עוד אתה וכל עדתך כי אליו דבר תחלה כי הוא הגדול בהם. והנה הנועדים היו עדת דתן ואבירם ג״כ. ולכך רצה עתה לדבר גם עמהם ולהזהירם על עצמם ועל כל הנועדים שהם עדתם ולפיים אותם בדברים טובים דברים נחומים לישראל כי דבריו עם קרח פיום לבני לוי לבדם. וטעם וישלח כי הלכו מלפניו בדברו עם קרח ואחרי כן ויאמר משה אל קרח אשר היה עודנו עומד לפניו שם או מפני שהיה קרח לוי עומד במחנה לויה סמוך לאהל משה כי כל זה היה ביום הראשון כאשר אמר אתה והם ואהרן מחר והוא הבקר שאמר להם בקר ויודע ה׳ את אשר לו ויתכן שהיו דתן ואבירם נשיאי עדה חשובים מאון בן פלת ואם היו הם מתרצים אליו היה אין הולך אחר עצתם ע״כ לא שלח אליו והנה לא בא ולא היה עמהם ולא עם עדת קרח כי הלך מלפניו כשהלכו להם דתן ואבירם כאשר נתוכח עם קרח ולא הושב שם שכבר חזר בו בעצת אשתו שהצילתו כמאמר רבותינו כי הנה הכתוב לא הזכירו שנבלע עם דתן ואבירם והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה׳ במקריבי הקטרת כי היו חמשים ומאתים מלבד ארבעה הנזכרים תחלה:

(יג) **וטעם** כי תשתרר עלינו גם השתרר. גם שררות רבות

רשי

לאחד : (טו) אל תפן אל מנחתם . לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם ובמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו : לא חמור אחד מהם נשאתי . לא חמורו של אחד מהם נטלתי (תנחומא) אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא נטלתי אלא משלי : נשאתי. תרגומו שחרית לשון ארמי הך נקראת אנגריא של מלך שחור : (טז) והם, עדתך : (יז) והקרבתם איש מחתתו . החמשים ומאתים איש שבכם : (יט) ויקהל עליהם קרח . (תנחומא) בדברי ליצנות כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ופתה אותם כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני מקפיד אלא בשביל כלכם אלו באין ונוטלין כל הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כלם : וירא כבוד ה'. בא

אבן עזרא

וזה טעם אל תפן אל מנחתם והנה אלי כי לא נשאתי חמור אחד מהם ופי' נשאתי ששמתי משא עליו : ולא הרעותי. בשום דבר : (טז) ויאמר משה אל קרח. וכבר אמר כן רק הטעם כאשר אמר משה לקרח היו לפני ה' לקחו איש מחתתו : מחר. והוא היום שקרא משה לדתן ואבירם ויתכן שקראם קודם והוא הנכון בעבור מלת בקר :

(יח) ומשה ואהרן ו עמם :

(כא) הבדלו . כי היו עמם

פתח

אֶל־יְהוָה אַל־תֵּפֶן אֶל־מִנְחָתָם
לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי
וְלֹא הֲרֵעֹתִי אֶת־אַחַד מֵהֶם׃
טז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח אַתָּה
וְכָל־עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי יְהוָה אַתָּה
וָהֵם וְאַהֲרֹן מָחָר׃ יז וּקְחוּ ׀ אִישׁ
מַחְתָּתוֹ וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת
וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אִישׁ
מַחְתָּתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַחְתֹּת
וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ׃
יח וַיִּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ
עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם
קְטֹרֶת וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ יט וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם
קֹרַח אֶת־כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה
אֶל־כָּל־הָעֵדָה׃ ס שלישי כ וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר׃ כא הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה

ג' / י"ט / כ"ע / ג' כתורה / ג' / סימן / כ"ל מלאים כמ"ד חסר / ג' כתורה חסיף ולה"ף / כ' / י"ג / ג'

תְּקַבֵּל בְּרַעֲוָא קוּרְבַּנְהוֹן
לָא חֲמָרָא דְחַד מִנְּהוֹן
שְׁחָרִית וְלָא אַבְאֵישִׁית יָת
חַד מִנְּהוֹן׃ טז וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְקֹרַח אַתְּ וְכָל כְּנִשְׁתָּךְ
הֱווֹ זְמִינִין לִקֳדָם יְיָ אַתְּ
וְאִנּוּן וְאַהֲרֹן מְחָר׃
יז וְסַבוּ גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ
וְתִתְּנוּן עֲלֵיהוֹן קְטֹרֶת
בּוּסְמִין וּתְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ
גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ מָאתַן
וְחַמְשִׁין מַחְתְּיָן וְאַתְּ וְאַהֲרֹן
גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ׃ יח וּנְסִיבוּ
גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ וִיהָבוּ
עֲלֵיהוֹן אִישָּׁתָא וְשַׁוִּיאוּ
עֲלֵיהוֹן קְטֹרֶת בּוּסְמִין
וְקָמוּ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא
וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ יט וְאַכְנֵשׁ
עֲלֵיהוֹן קֹרַח יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאִתְגְּלִי
יְקָרָא דַיְיָ לְכָל כְּנִשְׁתָּא׃
כ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם
אַהֲרֹן לְמֵימָר׃ כא אִתְפְּרָשׁוּ
מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא הָדָא וַאֲשֵׁיצֵי

אל תפן ג' וסימן אל תפן אל קשי העם. אל תפן אל מנחתם. אל תפן אל און : וישימו כלהון מלאים במ"ד חסר וסימן נמסר בסדר מקץ :

תולדות אהרן לא חמור. מגלה ם מדים לא : ויאמר משה. מיק פו : הבדלו. ברכות לא מגלה כג סנהדרין מד (מגלה עג) :

בעל הטורים

אל תפן ג' במסרה. אל תפן אל מנחתם. אל תפן אל קשי העם הזה: אל תפן אל און. פי' הם קשי עם ודבריהם דברי און לפיכך אל תפן אל מנחתם : אחד מהם ד'. ולא הרעותי את אחד מהם. ואידך כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם. יהיו נא דבריך כדבר אחד מהם. כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם באליהו. פירוש שמשה פיים לקרח שדבר טובה ויחזור בו וכיון שלא רצה רמז לו שימות כעת מחר : ויקהל עליהם קרח. כמו שנענש לאהרן כשנמשח ואת כל העדה הקהל : כרגע. ב' במסרה בהאי פרשה ואידך אין היו לשמה כרגע רמז למ"ד עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא והיינו דכתיב היו לשמה כרגע ספו תמו כמו בעולם הזה תמו בעולם הבא :

רמבן

או אתה ואהרן אחיך לשון ר"א. ולדעתי גם במקום הזה כטעם אפילו וכן אף גם אחד גם לרעהו ישנא רש ודומיהן אמרו המעט ממך כי עשית עמנו רעה גדולה להמיתנו במדבר שהיינו ראוים לרגום אותך כי תשתרר עלינו אפילו שררה מועטת לשלוח לנו לעלות לפניך כל שכן שתמלוך ותתנשא עלינו :

(יד) **אל** תפן אל מנחתם. לפי פשוטו הקטרת שהם מקריבים לפניך למחר אל תפן אליה ומדרשו אמר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור חלקם לא יקרב לפניך לרצון לשון רש"י. ואינו נכון בעיני שיהיה על הקטרת לפי שעל דתן ואבירם הוא אומר כן שחרה לו על דבריהם והם לא היו בתוך העדה הנועדים להקטיר קטרת אבל פשוטו כי בעבור שהיו אלה רוצים בכהונה להקריב קרבן אמר משה אל תפן אל מנחתם אל תפן אל קרבן שיקריבו לפניך ואל תפלה שיתפללו לך כי כל הקרבנות גם התפלה יקראו מנחה בכתוב וגם אמר אונקלוס קרבנהון איזה דבר שיקריבו לפניך :

וטעם לא חמור אחד מהם נשאתי. אמר מה שררה אני משתרר עליהם כי מעולם לא לקחתי מהם אפילו חמור אחד לעשות צרכי כדרך המלכים או השרים כי זה משפט המלוכה דכתיב ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו וזה טעם של אונקלוס שחרית שכך נקרא אנגריא של מלך שחזור הזכיר הדבר הקטן שבדיני המלכות וחזר ואמר ולא הרעותי את אחד מהם לשומו במרכבתי ובמלאכתי כאשר יאות למלך או להטות דינו ולבזות על כבודו כי כלל על הרעות כולן :

(טו) **ויאמר** משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני ה'. כתב רבי אברהם כבר נאמר כן אבל הטעם כאשר אמר משה לקרח היו לפני ה' לקחו איש מחתתו והנכון בעיני כי מתחלה אמר להם זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש ולא אמר שיהיה אהרן עמהם והם שתקו ואולי לא נתרצו ולא הודו בכך כי חשבו אם יהיה אהרן עמנו תרד האש לכולנו או לא תרד כלל ונהיה כלנו שוים ואם לא יהיה אהרן עמנו ולא תרד האש יאמרו כי לא בחר בנו ויחשבו כי בו כבר בחר שירדה האש בקרבנותיו ביום השמיני ואותו היום יש לנו טענה עליו שלא היה לבחור באהרן שיהיה הוא לבדו הכהן רק בזכות ישראל שעשו המשכן ולכן לשליח צבור היה יורד ועדיין לא הוחלפו הבכורים בעת ההיא על כן לא היה קרח חפץ לנסות דבר בלא אהרן והיו גם דתן ואבירם כאשר דבר להם משה כן והיו הם בכלל מה שאמר קרח וכל עדתו וכאשר שלח להם ויאמרו לא נעלה ויחר למשה מאד ודלה לנזור עליהם שלא ימותו כמות כל האדם או חזר משה אל קרח ואמר קחו איש מחתתו חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו והנה הוציא מכלם דתן ואבירם וזה טעם חמשים ומאתים מחתות כי מה צורך להזכיר המנין במקום הזה והכנים אהרן שיהיה עמהם או שמע קרח אליו כי חשב שישתנה המעשה בהם ובאהרן :

(כא) **הבדלו** מתוך העדה הזאת. יש לשאול אם ישראל לא חטאו ולא מרדו ברבם למה היה הקצף עליהם לאמר ואכלה אותם כרגע ואם גם הם מרדו בקרח ובעדתו איך יאמרו משה ואהרן האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף . וכתב רבינו חננאל הבדלו מתוך העדה הזאת עדת קרח ולא עדת בני ישראל ויאמרו אלהי הרוחות לכל בשר וגו'. מיד הודיע הקב"ה למשה כי לא כל עדת בני ישראל בקש לכלות אבל עדת קרח בלבד לפיכך

פירש

ספורנו

מחבולותיך. (טו) אל תפן אל מנחתם. אל תפן אל שום מין קרבן שיקריבו לכפר עליהם על הספק ירצה מנחה וזה כי איני מוחל על עלבוני ואין למחול להם בלעדי זה כאמרם (יומא פרק יוה"כ) עונות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה חבירו וכן ירמיהו אמר אל תכפר על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחי כי כרו שוחה לנפשי זכור עמדי לפניך לדבר עליהם טובה : לא חמור אחד מהם נשאתי. אפילו במה שיהנה הדיוט מחבירו לא נהניתי מהם שלא קבלתי מהם אפילו חמור בהשאלה ואם כן היתה שררתי עליהם כלה לתועלתם ולתקן עניניהם לא לתועלתי והנאתי כלל כמנהג כל משתרר ואינם מתרעמים על שררתי אלא מגד מה שהם כפויי טובה : ולא הרעותי את אחד מהם. אפילו איבת היוצא מב"ד חייב אין להם עלי שלא קרה להם שיבאו לפני לדין באופן שאחייבם : (טז) אתה וכל עדתך היו לפני ה'. היו מזומנים לדין לפניו : (כא) הבדלו. שלא תגין זכותכם עליהם כענין

אבן עזרא

פתח אהל מועד : (כב) ויפלו על פניהם . להתפלל . וטעם אל . מורה שיש לו כח לכלותם כרגע והוא אלהי הרוחות והטעם פי' אל כי יוכל לכלותם כי הרוחות בידו הם : האיש אחד יחטא . הוא קרח שהקהיל על משה ועל אהרן כל העדה וי"א כי טעם אלהי הרוחות כי בידו כח לחפש הרוחות כי הוא אלהיהם והוא ידע כי האחד שהוא קרח חטא לבדו וגם אם החטיא אחרים . והנכון בעיני כי טעם הבדלו מתוך העדה הזאת הם קרח וכל עדתו ואם יצאה ואכלתם וכלתם כרגע : (כד) למשכן קרח . הנכון בעיני שהיה לקרח אהל לאדם שלו ולרכושו רחוק ממחנה הלוים והיה עם אהלו אהלי דתן ואבירם כי לא יחנו סביב המשכן כי אם הלוים לבדם ומזה הכתוב נלמוד כי בעל הדגל היה חונה קרוב ממחנה הלוים : (כה) זקני ישראל . הנכון בעיני שהם השבעים זקנים הנבחרים : (כו) ואל תגעו בכל אשר להם . שאם באו להציל ממונם ירדו חיים שאול כמו הם : בכל חטאתם . בעבור רב חטאתם : (כז) ובניהם . הגדולים : וטפם . קטנים וקטנות

ספורנו

כענין ימלט אי נקי : (כב) האיש אחד יחטא . שהוא עשה שנקהלו עלינו העדה כאמרו ויקהל עליהם קרח את כל העדה : (כד) דבר אל העדה להגיד העלו מסביב . פרוש מה שאמר הבדלו מתוך העדה לא אמר אלא על עדת קרח : (כו) פן תספו . באיבכם להיות להגלל

תרגום אונקלוס

יִתְהוֹן כְּשָׁעָה : כב וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וַאֲמַרוּ אֵל אֱלָהּ רוּחַיָּא לְכָל בִּשְׂרָא הֲגַבְרָא חַד יֵיחוֹב וְעַל כָּל כְּנִשְׁתָּא יְהֵי רוּגְזָא : כג וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר : כד מַלֵּיל עִם כְּנִשְׁתָּא לְמֵימַר אִסְתַּלָּקוּ מִסְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא דְקֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם : כה וְקָם מֹשֶׁה וַאֲזַל לְוָת דָּתָן וַאֲבִירָם וַאֲזַלוּ בָתְרוֹהִי סָבֵי יִשְׂרָאֵל : כו וּמַלֵּיל עִם כְּנִשְׁתָּא לְמֵימַר זוּרוּ כְעַן מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנֵי גֻבְרַיָּא חַיָּבַיָּא הָאִלֵּין וְלָא תִקְרְבוּן בְּכָל דִּלְהוֹן דִּלְמָא תִלְקוּן בְּכָל חוֹבֵיהוֹן : כז וְאִסְתַּלָּקוּ מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנָא דְקֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם מִסְחוֹר סְחוֹר וְדָתָן וַאֲבִירָם נְפַקוּ קָיְמִין בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיהוֹן וּנְשֵׁיהוֹן וּבְנֵיהוֹן וְטַפְלְהוֹן :

מקרא

הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע :

כב וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא וְעַל כָּל־הָעֵדָה תִּקְצֹף : ס

כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר :

כד דַּבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר הֵעָלוּ מִסָּבִיב לְמִשְׁכַּן־קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם :

כה וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּתָן וַאֲבִירָם וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל :

כו וַיְדַבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאַל־תִּגְּעוּ בְּכָל־אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן־תִּסָּפוּ בְּכָל־חַטֹּאתָם :

כז וַיֵּעָלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן־קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם מִסָּבִיב וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם וּנְשֵׁיהֶם

מסורה

ב' בטעם · ב' כ'כ . ד · ו' כסיפרא · ג' · ג' · ב' גם אתם גם מלככם · ג'. ב' וחי"ל פרעם יגא . · ג' · ג'

תולדות אהרן ויקם משה . סנהדרין קי : סורו נא . שבועות לו :

רשי

כא בעמוד ענן : (כב) אל אלהי הרוחות . יודע מחשבות אין מדתך כמדת מלך בשר ודם מלך שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכלם אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא : האיש אחד . הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף . אמר הקב"ה יפה אמרתם אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא : (כד) העלו . כתרגומו הסתלקו מסביבות משכן קרח : (כה) ויקם משה . (מדרש רבה) כסבור שישאו לו פנים ולא עשו : (כז) יצאו נצבים . (תנחומא) בקומה זקופה לחרף ולגדף כמו (שמואל א יז) ויתיצב ארבעים יום דגלית : ונשיהם ובניהם וטפם . בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי ב"ד של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות וב"ד של מעלה עד כ' שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים : אס

אל ב' בטעמא זקף גדול וסי' ויפלו על פניהם ויאמרו . אל נא רפא נא לה : הרוחת ב' כתיב כן חסר וי"ו בתר' וסי' ויפלו על פניהם . יפקד ה' אלהי הרוחת : תספו ב' וסי' פן תספו בכל חטאתם . גם אתם גם מלככם : חטאתם ג' וסימן וידבר אל העדה לאמר . קרא בגרון אל תחשוך . ישוב ירחמנו יכבש עונותינו . וכל יזכר יפקד וכל פרשת אחרי מות דכוותא חטאתם :

בעל הטורים

תספו ב' במס' . פן תספו בכל חטאתם. ואם הרע תרעו גם אתם וגו' תספו . שאמר להם שאם לא יחזרו בהם שימותו הם וקרח גדולם :

רמבן

פירש לו זה שאמרתי הבדלו העלו למשכן קרח דתן ואבירם הוא שאמרתי לך הזכיר להם העלו מסביב אולי כשיראו קרח ועדתו ישובו אלו דבריו . ואינם נכונים כי לא היה ראוי לאמר על קרח דתן ואבירם שלשה אנשים הבדלו מתוך העדה כי אינם עדה ואין ישראל בתוכם ואהרן עם עדת מקריבי הקטורת היה בתוכם כבואם ועוד כי הבדלו רמז למשה ואהרן בלבד כמו הרומו וכן ואכלה אותם כרגע רמז למגפה שתכלה עם רב ועצום כרגע וחלילה שלא יבין משה נבואתו ויטעה בה . אבל הטעם כי מתחלה היה לב העם אחרי משה ואהרן וכאשר לקחו קרח ועדתו איש מחתתו וישימו עליהם קטרת ויעמדו פתח אהל מועד עם משה ואהרן אז קרא קרח לכל העדה ואמר להם כי בכבוד כולם הוא מקנא וייטב הדבר בעיניהם ונקהלו כלם לראות אולי ישר בעיני האלהים ותשוב העבודה לבכוריהם וזה טעם ויקהל עליהם קרח את כל העדה והנה נתחייבו כליה שהיו מהרהרים אחרי רבם והם כמהרהרים אחרי השכינה ומוותרים על נבואתו של נביא כלבם וחייבין מיתה בידי שמים ומשה ואהרן למדו עליהם זכות שלא חטא במעשה אלא קרח . והוא הגורם והוא המפתה אותם וראוי הוא שימות לבדו לפרסם ולהודיע ענשו לרבים וזו דרך מבקשי רחמים שיקלו החטא מעל העם ונותנין אותו על היחיד הגורם מפני שהוא חייב על כל פנים וכן אמר דוד הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי והיה העונש בהוא על העם גם בחטאם שהיה להם לתת השקלים מעצמם אם העונש הוא על זה כדברי רבותינו כי לא צוה אותם המלך שלא יתנו השקלים כי הוא לדעת המנין בלבד היה חפץ וענשם בזה שוה הוא ועוד כי מלבד המנין היה עונש על העם מתחלת דבר כדכתיב ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם . וכתב שם רש"י לא ידעתי על מה ואני אומר בדרך סברא שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה שהיה הארון הולך מאהל אל אהל כגר בארץ ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו כענין שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה עד שנתעורר דוד לדבר מימים רבים ולזמן ארוך שנאמר ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה והנה דוד מנעו השם יתברך מפני שאמר כי דמים רבים שפכת ארצה לפני ונתאחר עוד הבנין עד מלוך שלמה ואלו היו ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחלה היה נעשה בימי אחד מהשופטים או בימי שאול או גם בימי דוד כי אם שבטי ישראל היו מתעוררים בדבר לא היה הוא הבונה אבל ישראל הם היו הבונים אבל כאשר העם לא השגיחו ודוד הוא המשגיח והמתעורר והוא המבין הכל הוא היה הבונה והוא איש משפט ומחזיק במדת הדין ולא הוכשר בבית הרחמים ועל כן נתאחר הבנין כל ימי דוד בפשיעת ישראל ועל כן היה הקצף עליהם ועל כן היה המקום אשר יבחר ה' לשום שמו שם נודע בענשם ובמגפותם והכתוב ירמוז כל מה שנאמר כי לא ישבתי בבית למיום אשר העליתי את ישראל מארץ מצרים עד היום הזה ואהיה מתהלך וגו' בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי אל אחד שופטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי ישראל לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים הרי יאשים הכתוב כי השכינה מתהלכת בכל ישראל מאהל אל אהל וממשכן אל משכן ולא היה אחד בכל שופטי ישראל הרועים אותם מתעורר בדבר. ואמר הכתוב עוד כי גם השם רחק מהם ולא דבר לאחד מכולם לבנות הבית רק עתה שנתעוררת הטיבות כי היה עם לבבך ואצוה עתה לבנותו על יד שלמה בנך שיהיה איש שלום : וטעם ויקהל עליהם קרח את גדולי העם הנועדים תמיד אל פתח אהל מועד .. או בכורי כל ישראל הראוים לעבודה ולא הזכיר העם כמו בעגל ובמרגלים כי אלו היו כל ישראל היה אומר ואכלה אותם כרגע ואעשה אותך לגוי גדול וכל זה שהזכרתי על הבכורות הוא על דרך רבותינו שאומרים שהעבודה היתה לבכורות . אבל על דרך הפשט היו מתחלה כל ישראל ראוים לעבודת הקרבנות כי כן הוא הדין לעולם בבמות יחיד ונבחר אהרן לעבודת המשכן והמקדש והיה קרח טוען על הבחירה הזאת ורצה להחזיר העבודה לכל ישראל כי כל העדה כולם קדושים :

(כו) **ואל** תגעו בכל אשר להם פן תספו . שיעור הכתוב סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה פן תספו בכל חטאתם ואל תגעו בכל

אשר

רשי

(כח) לעשות את כל המעשים האלה. שעשיתי על פי הדבור לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי: (כט) לא ה' שלחני. אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדין הוא חולק עלי: (ל) ואם בריאה. חדשה: יברא ה'. להמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הנה ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז וידעתם כי נאצו הם את ה' ואני מפי הגבורה אמרתי ורבותינו פירשו (סנהדרין קי) אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה' (ר"ל יברא ה' הפה לכאן): (לד) נסו לקולם. בשביל הקול היוצא על בליעתן: ואת

ובניהם וטפם: כח ויאמר משה בזאת תדעון כי יהוה שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי: כט אם כמות כל האדם ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יהוה שלחני: ל ואם בריאה יברא יהוה ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את יהוה: לא ויהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם: לב ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש: לג וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל: לד וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלם כי אמרו פן תבלענו

ה' בטעי בטעם זרקא. ב' מנהון כסף. ד. ג' ומ"ל. ל' וחסר וא' מ"ל. ג'. ל'. ב' א' מ"ל וא' חסר ומאכלו בראה. ד' רפין. ס'. ד. ל'. ל'. פ'. ב' כלי מלחמה. ג' וחסר. ל'

כח ואמר משה בדא תדעון ארי יי שלחני למעבד ית כל עובדיא האלין ארי לא מרעותי: כט אם כמותא דכל אנשא ימותון אלין וסערא דכל אנשא יסתער עליהון לא יי שלחני: ל ואם בריאה יברי יי ותפתח ארעא ית פומה ותבלע יתהון וית כל דלהון ויחתון כד חיין לשאול ותדעון ארי ארגיזו גבריא האלין קדם יי: לא והוה כד שיצי למללא ית כל פתגמיא האלין ואתבזעת ארעא דתחותיהון: לב ופתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית אנש בתיהון וית כל אנשא דלקרח וית כל קנינא: לג ונחתו אינון וכל דלהון כד חיין לשאול וחפת עליהון ארעא ואבדו מגו קהלא: לד וכל ישראל דבסחרניהון ערקו לקלהון ארי אמרו דלמא תבלעננא ארעא:

אבן עזרא

וקטנות: (כח) לעשות את כל המעשים. להחליף הבכורים בלוים ודע כי דבר גדול היה ומכעים לאשר איננו מאמין להסיר הבכורים מכהונתם ולהשיב המעלה למשפחת משה לבדו וכל זה היה בעבור מעשה העגל כי ויעלו עולות ויגשו שלמים הבכורים העלום כי הם היו לבדם הכהנים ובני לוי הרגו עובדי העגל ויש בכאן שאלה ותשובתה בפרשת וילך משה: (ל) בריאה. יש אומרים שהיא תורה על המצא מה שלא היה וכבר פירשתיו שאין המלה רק מגזרת וברא אתהן וכבר נבקעו מדינות רבות וירדו הדרים בהן שאולה והנה פירושה כטעם גזרה: ופצתה האדמה את פיה. כמו ופתחה וכן יפצה פיהו וכבר רמזתי בעבור היות נשמת האדם העליונה תיכונה תדבר על הגבוהים ממנה כדרך ארמונה שהוא הגוף וכן על השפלים ממנה והטעם להבין השומעים: (לב) ואת בתיהם. שם כלל לנשיהם ובניהם וטפם: ואת כל הרכוש. שהיה לכלם: (לג) וירדו הם. הטעם כאשר ירדו נסתמה הארץ ולא נראו: ותכס עליהם. הארץ בעצמה: ויאבדו. בעבור מות בניהם העומדים תחתם: (לד) לקולם. בעבור קולם: (לה) ה"א החמשים מושכת עצמה ואחרת עמה. וי"א כי קרח מהנבלעים היה

בעל הטורים

ימתון ב'. כמות כל האדם ימתון. והארץ כנגד תבלה ויושביה כמו כן ימתון. פי' אחר שתבלע ויושביה ימתון שיבלעו הם תחתה: ופקדת ג' במסרה. ופקדת כל האדם. ופקדת תמורת. ופקדת אלעזר בן אהרן. בשביל שרצה לכהונה נפקודת אלעזר שבקשו כהונה ע"כ ופקודת כל האדם וגו': ופקדת כל האדם יפקד אמר משה אם הקב"ה יעשה נהגה כמו שעושה לכל אדם שהוא פוקד עון אבות על בנים וגו' ועל שלשים ועל רבעים. אלא שיענישם מיד: בריאה. שם במסרה אחרי ליפני. ואם בריאה. ומאכלו בריאה. שאמר לקרח לפרשו עד שהמשיכם אחריו כדאיתא בפרק ד' מיתות בי"ד: כי נאצו האנשים האלה. ר"ת הכהן על שבקשו כהונה: האדם אשר לקרח. סופי תיבות חרם מלמד שעשאן חרם על שנתחברו לקרח: ותבקע ד' במסרה. ותבקע האדמה ואידך ותבקע הארץ בקולם. ותבקע בעיר דירמיה ודמלכים על ירושלים. ותבקע הארץ בקולם היינו דכתיב וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם ורמז לכא דאיתא בערובין שפתחה של גיהנם בירושלים ותבקע העיר פי' בירושלים שם ותבקע האדמה והיו שאולה: ויאבדו ב' במס'. הכא ואידך ויאבדו כלי מלחמה כיון שאבדו נאבד כלי מלחמה:

תולדות ארון מי פי שלתי. עקידה שער סד: אם כמות. מדרש לט: ואם בריאה. נדרים שם סנהדרין קי: ותפתח הארץ. סנהדרין לו: וירדו הם. ערובין יט: ותכס עליהם. סנהדרין קח קט:

תדעון ד' וסי' ויאמר משה בזאת תדעון. ולכל בני ישראל לא יחרץ. ויאמר יהושע בזאת. גורו לכם מפני חרב: כמות ג' ומלאי' וסי' אם כמות כל האדם. כמות זה כן מות זה. והיה כמות אחאב: בריאה ב' ומב' לישני וסימן ואם בריאה יברא ה' דין מלא. וא' חסר ומאכלו בראה: וירדו ז' וסי' כל עבדיך אלה אלי. ואם בריאת יברא ה' ופצתה האדמה. וירדו ראמים עמם. וירדו מעל כסאותם. וירדו מאניותיהם. ויאמר אלי המים האלה. והפכתי כסא ממלכות: ותבקע ד' וסי' ותבקע האדמה אשר תחתיהם. ותבקע הארץ בקלם. ותבקע העיר דמלכים' וחברו דירמית: שאלה ט' חסר וסימן נמסר בסדר וישב. לקלם ג' וחסר וסי' וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו. ויפצרו בו עבדיו. ואתה

רמבן

אשר להם והטעם שאם לא יסורו משם יהיו נבלעים בפי הארץ ויזהירם שלא יגעו להציל ממאומה דבר ולקחו להם כי חרם הוא. ור"א אמר שאם באו להציל מאומה ירדו שאול כמוהם וא"כ יהיה זה כטעם ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח כאשר הזכרתי בטעמו שם:

(כט) אם כמות כל האדם ימתון אלה. הנה גם רבים בעם אמרו לו פעמים רבות למה העליתנו ממצרים. אבל היה העונש על אלה מכל האדם באמרם כי השתרר עלינו גם השתרר כי עשו שתים רעות בזו על כבוד הרב וכפרו בכל מעשה ה' אשר עשה במצרים ובמדבר וגם במעמד הר סיני שנא' בו וגם בך יאמינו לעולם והם אמרו שאינו כדאי להשתרר עליהם ולא בא להם על ידו רק רע ומפני זה אמר ויחר למשה מאד וגם קרח אמר ומדוע תתנשאו וע"כ נבלע אהלו עמהם וזה טעם לא ה' שלחני שלא שלחני כלל להוציאם ממצרים כטעם אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים וזה לך האות כי אנכי שלחתיך וכן כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה המעשים אשר ראיתם בעיניכם רמז לכל אשר עשה מיום שאמר לו לך ואשלחך אל פרעה כי תחלת ביאת הנבואה יקרא שליחות כענין את מי אשלח ומי ילך לנו ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים ואין טעם כל המעשים להחליף הבכורים ללוים וכהונת אהרן כדברי המפרשים אלא לכלל המעשים אשר עשה משה לעיני כל ישראל כמו שפירשתי:

(ל) ואם בריאה יברא ה'. כתב ר"א י"א כי בריאה תורה על המצא יש מאין וכבר נבקעו מדינות רבות וירדו הדרים בהן שאולה אבל פי' כטעם גזרה מן וברא אתהן. והנכון שתאמר על המצא דבר מאין כי אין אצלנו בלשון הקדש מורה על זה זולתי המלה הזאת. אבל הענין כי בקיעת האדמה איננה בריאה מחודשת אבל פתיחת הארץ את פיה לבלוע הוא חדוש לא נהיה מעולם כי כאשר תבקע האדמה כמו שנעשה פעמים רבים ברעש הנקרא זלזלה תשאר פתוחה גם ימלא הבקע מים ויעשה כאגמים אבל שתפתח כאדם הפותח פיו לבלוע ויסגור אותו אחרי בלעו זה הדבר נתחדש ביום ההוא כאלו הוא נברא מאין וזה טעם ותכס עליהם הארץ ולכך אמר הכתוב אחרי כן ותבקע האדמה ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ועל דעת רבותינו בקרוב פתח גיהנם גם הוא ענין נתחדש לשעתו:

(לב) ואת כל האדם אשר לקרח. קנה לו עבדים ושפחות ובני בית היו לו מצריים וכושיים וכנעניים קנין כספו ונענשו בכלל הרכוש שלהם שהם לקו בגופם ובממונם ואולי גם מישראל היו בביתו גרים ותושבים ונמשכו אחר עצתו ונענשו כי איננו רומז לזרעו דכתיב ובני קרח לא מתו כי היו גדולים צדיקים וטובים וזכותם עמדה להם ולא היו לו בנים ובנות קטנים כי לא הזכיר הכתוב בקרח טף: (לג) וטעם ויאבדו מתוך הקהל. שאבדו לעיניהם בביאתם

ספורנו

(ל) וידעתם כי נאצו. שאינם ראוים ליקרא להגאל אם תהיו עמהם בשילקו: (לב) ותפתח הארץ את פיה. הרחיבה את הבקיעה עד מקום בתיהם: ואת כל האדם אשר לקרח. הנמשכים אחריו במחלוקתו. ולכן לא מתו בניו שלא נגררו אחריו בזה: ואת כל הרכוש. שלא יזכו שיהנו צדיקים בעולם כענין נפלה סלע מחיקו ומצאה עני ונתפרנס בה: (לג) ותכס עליהם הארץ. הגיד שלא קרה באותה הפתיחה כמו שיקרה

רש״י

(ב) ואת האש. שבתוך המחתות: זרה הלאה. לארץ מעל המחתות: כי קדשו. המחתות ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי שרת: (ג) החטאים האלה בנפשותם. (יומא לו) שנעשו פושעים בנפשותם שנחלקו על הקב״ה: רקעי. רדידין: פחים. טסין מרודדין טינבי״ש בלעז: צפוי למזבח. למזבח הנחשת: ויהיו לאות. לזכרון שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו: (ד) וירקעום. אישטינדרי״ש בלעז: (ה) ולא יהיה כקרח. כדי שלא יהיה כקרח: כאשר דבר ה׳ ביד משה לו. כמו עליו על אהרן דבר אל משה שיהיו הוא ובניו כהנים לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו׳ וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם כמו על. ומדרשו על קרח ומהו ביד משה ולא כתב אל משה רמז לחולקים על

אבן עזרא

היה והראיה ותבלע אותם ואת קרח ויש אומרים כי נשרף היה והעד ואת קרח במות העדה באכול האש וחז״ל אמרו כי נשרף ונבלע ולפי דעתי שלא נבקע רק מקום דתן ואבירם כי לא נזכר וקרח היה עומד עם מחתתו עם אהרן ועם נשיאי העדה מקריבי הקטרת ופי׳ הפסוק ואת קרח איננה דבק עם ותבלע אותם רק עם במות העדה ואם יטעון טוען ויאמר למה לא הזכיר קרח עם השרופים התשובה כי אחר שהזכיר הכתוב שנשרפה עדתו שבאה לעזרה אין צורך להזכיר קרח כי מקל וחומר יודע הדבר וכמוהו מרכבות פרעה וחילו ולא הזכיר בשירה פרעה שטבע ובאמ׳ טבע כי כן כתיב ונער פרעה וחילו והעד הנאמן כי קרח היה מהשרופים ולא יהיה כקרח וכעדתו: (ב) זרה הלאה. מהמזבח: כי קדשו. כי אחר שהקריבום לשם הנם קדושים: (ג) את מחתות החטאים. פי׳ המחתות: ועשו אותם. האומנים: רקועי פחים. כמו וירקעו את פחי הזהב. ופי׳ כי קדשו כי הקריבום לפני ה׳: ויהיו לאות. לזכר ולסימן: (ד) וירקעום. המרקעים. (ה) כאשר דבר ה׳ ביד משה לו. לאהרן ויש אומרים כי לו שב אל קרח והוא רחוק בעיני: (ו) ממחרת. זה היום כי לעולם הוא סמוך: אתם המתם. הטעם מה ראיה היתה זאת ששבט לוי הוא הנבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ויתכן שבתפלתכ׳ או בחכמה שידעתם שרפתם המקריבים: (ז) בהקהל העדה. כל

אונקלוס

לה ואישתא נפקת מן קדם יי ואכלת ית מאתן וחמשין גברא מקרבי קטורת בוסמיא: א ומליל יי עם משה למימר: ב אימר לאלעזר בר אהרן כהנא ויפריש ית מחתיתא מבין יקידיא וית אישתא ירחיק להלא ארי אתקדשא: ג ית מחתית חיביא האלין דאתחיבו בנפשתיהון ויעבדון יתהון טסין רדידין חופאה למדבחא ארי קריבונין קדם יי ואתקדשא ויהוין לאת לבני ישראל: ד ונסיב אלעזר כהנא ית מחתית נחשא דקריבו יוקדיא ורדידונין חופאה למדבחא: ה דכרנא לבני ישראל בדיל דלא יקרב גבר חלוני דלא מזרעא דאהרן הוא לאסקא קטורת בוסמין קדם יי ולא יהי כקרח וככנשתיה כמא דמליל יי בידא דמשה ליה: ו ואתרעמו כל כנשתא דבני ישראל מיומא דבתרוהי על משה ועל אהרן למימר אתון גרמתון דמית עמא דיי: ז והוה באתכנשות כנשתא על משה ועל אהרן ואתפניאו

מקרא

הארץ: לה ואש יצאה מאת יהוה ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת: ס

יז א וידבר יהוה אל משה לאמר: ב אמר אל אלעזר בן אהרן הכהן וירם את המחתת מבין השרפה ואת האש זרה הלאה כי קדשו: ג את מחתות החטאים האלה בנפשתם ועשו אתם רקעי פחים צפוי למזבח כי הקריבם לפני יהוה ויקדשו ויהיו לאות לבני ישראל: ד ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחשת אשר הקריבו השרפים וירקעום צפוי למזבח: ה זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא להקטיר קטרת לפני יהוה ולא יהיה כקרח וכעדתו כאשר דבר יהוה ביד משה לו: פ

ו וילנו כל עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן לאמר אתם המתם את עם יהוה: ז ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן ויפנו אל

ספורנו

שיקרה בפתיחת הרעב שהיא לא תסגר תיכף אמנם זאת נסגרת תיכף כפותח פיו לבלוע דבר ויסגירנו אחר הבליעה: יז (ב) ואת האש זרה הלאה. לא אל שפך הדשן מפני שהיתה קטרת זרה: כי קדשו. ואין ראוי להניחם שם בבזיון: (ג) כי הקריבם לפני ה׳ ויקדשו. שהקדישום להיות כלי שרת גם שאחר עבודות מלבד עבודתם הפסולה ובזה הם ראויות לעשות צפוי בקדש: (ו) אתם המתם. שאמרת׳ להם שיכנסו בקטרת

מסורה

תמנה לך חיל: החמשים ח׳ וסי׳ וקרשהם את שנת. ואש יצאה מאת ה׳. וממחצית בני ישראל. ויקח משה ממחצית. ויענה אליהו וידבר. וישלח וישב שר חמשים. תניינא דפסוק: וירם ב׳ וסי׳ את המחתות מבין השרפה. וירם קרן משיחו: מחתות ג׳ מלאים נמסר לעיל בסדרא: צפוי ה׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר ויקהל: ויהיו י״א רפין וסי׳ בסדר תרומה:

תולדות אהרן ואש יצאה. סנהדרין קי: את מחתות. סנהדרין נב מנחות נט: ולא יהיה כקרח. סנהדרין קי:

בעל הטורים

את מחתות החטאים האלה בנפשתם. שנתחייבו על עסקי גאותם כדרים לקיש דאמר ר״ל מאי דכתיב בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו. בשביל חניפה שהחניפם קרח על עסקי לגימא חרק עליהם שר של גיהנם שנימו. חרק אותיות קרח: החטאים שנים במסרה. החטאים האלה בנפשותם החטאים את עמלק לומר לך כמו שאלו חטאו בנפשותם כן חטא עמלק בנפשו שראה כל הנסים שנעשה לישראל ונזדווג להם כדאיתא במדרש משל למי שראה אמבטי רותחת וקפץ בתוכה כו׳:

רמבן

בהיותם בתוכם עומדים עמהם כי ברגע פתחה הארץ את פיה וסגרה אותה עליהם ולא נודע מקומם איה. ור״א אמר בעבור מות בניהם העומדים תחתם:

יז (ב) כי קדשו. המחתות. והם אסורין בהנאה שכבר עשאום כלי שרת לשון רש״י. ולא ידעתי טעם לאיסור הזה שהרי קטורת זרה הקריבו וזר שעשה כלי שרת להקטיר בחוץ באיסור אינו מקודש אבל יש לומר כי בעבור שעשו כן על פי משה היו קדש כי הם הקדישו אותם לשמים לפי שחשבו שיענה אותם האלהים באש ותהיינה המחתות האלה כלי שרת באהל מועד לעולם. והנכון בעיני כי יאמר הכתוב כי הקריבום לפני ה׳ ויקדשו להיות לאות לבני ישראל כלומר אני הקדשתי אותם מעת שהקריבו אותם לפני כדי שיהיו לאות לבני ישראל:

(ה) כאשר דבר ה׳ ביד משה לו. כמו עליו על קרח ומהו ביד משה ולא נכתב אל משה רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו ועל זה לקה עוזיהו בצרעת. ולפי פשוטו ולא יהיה בלוע ושרוף כקרח וכעדתו אך כאשר נעשה למשה בידו שלקה בצרעת. ויש פותרים למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא כאשר דבר ה׳ ביד משה לאהרן שיהיו הוא ובניו כהנים ולא זר כ״ז לשון רש״י. והנכון שהוא רומז אל אלעזר הנזכר שאמר הכתוב אמור אל אלעזר בן אהרן וגו׳ ושיעורו ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחשת אשר הקריבו השרופים וירקעום צפוי למזבח כאשר דבר ה׳ ביד משה לו זכרון לבני ישראל וגו׳:

(ו) אתם המיתם את עם ה׳. אמר אונקלוס אתון גרמתון דמית עמא דה׳ ופתור כי יאשימו אותם על שנתנו העצה הזאת להקטיר קטורת זרה לפני ה׳ מדעתם שהמקריבים אותם נשרפים כי השם לא אמר למשה להקטיר הקטורת הזאת והוא לא אמר לישראל בשם ה׳ לעשות כן אם כן מעצמם נתנו העצה הזאת אשר מתו בה העם והיו יכולין לתת אות ומופת אחר במטה או בזולתו. ור״א אמר מה ראיה זו ששבט לוי נבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ויתכן שבתפלתכם או בחכמה שידעתם שרפתם המקריבים וכן נראה שלא האמינו כי מה שאמר אחרי כן דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח והשכותי מעלי וגו׳ ראיה שלא האמינו העם בשריפה הזאת שנבחרו הלוים והוחלפו הבכורות בהם רק חשבו כי משה ואהרן גרמו השריפה או שהיה העונש בקטורת אם זרה אשר לא

רשי

של הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו שנא׳ (שמות ד) ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג וע״כ לקה עוזיהו בצרעת : (יא) וכפר עליהם . רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה (ר״ל כשנתן רשות להשחית או אין מבחין בין טוב לרע ועל מה שמוסיף מדליק יש תיקון בקטורת אבל מה שגוזר הקב״ה כהדיא אין חכמה ואין תבונה וכזה מתורץ מ״ש אח״כ שלא הניח המלאך את אהרן לעצר בקטרת והלא הוא מסר רז זה אלא היה גזרת הקב״ה כמ״ש אני שלוחו של מקום ודוק) כדאיתא במסכת שבת (דף פט) : (יג) ויעמד בין המתים וגו׳ . אחז את המלאך והעמידו על כרחו א״ל המלאך הנח לי לעשות שליחותי א״ל משה צוני לעכב על ידך א״ל אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה א״ל אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה אם אין אתה מאמין הרי הקב״ה ומשה אל פתח אהל מועד בא עמי ושאל וזהו שנאמר וישב אהרן אל משה (מכילתא) . ד״א למה בקטרת לפי שהיו ישראל מליזים ומרננים אחר הקטורת לומר סם המות הוא על ידו מתו נדב ואביהוא על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש אמר הקב״ה תראו שעוצר מגפה הוא והחטא

אבן עזרא

כל קהלה ואחרים על הוא למריבה : (ח) ויבא משה ואהרן . בעבור שראו שנראה הכבוד : (י) הרמו . שישבו במקום המרומם במחנה הלויה והוא האהל כאשר פירשתי במלת העלו : ויפלו על פניהם . להתפלל : (יא) את המחתה . הידועה : ושים קטורת . ולא אמר הקטורת והמשכיל יבין : והולך . לשון צווי כמו הושב את אביך ושרשו כמו הוליכי וטעמו הובילי כמו ילך עמך . (טו) וטעם וישב אהרן . דבק עם הפרשה הבאה ואם נפסקה וככר הראיתיך רבות כהנה וכהנה וכאשר שב אהרן ונעצרה המגפה דבר השם : (יז) מטה . יש אומרים כי מטה לוי איננו מטה האלהים כי ככר היה ניכר ומה צורך לכתוב עליו שם אהרן ויש אומרים כי המטה היה כשאר המטות אין הפרש ביניהם וזה היושר בעיני . וטעם לבית אב . שבטי

אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ הֶעָנָן
וַיֵּרָא כְּבוֹד יְהוָה : ח וַיָּבֹא מֹשֶׁה פ
וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד : ס
רביעי ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר : י הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה ל
הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ פ
עַל־פְּנֵיהֶם : יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
אַהֲרֹן קַח אֶת־הַמַּחְתָּה וְתֶן־
עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים פ
קְטֹרֶת וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל־הָעֵדָה ל מ״ל בחולם
וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי־יָצָא הַקֶּצֶף ד׳ . ב׳ בספרא
מִלִּפְנֵי יְהוָה הֵחֵל הַנָּגֶף : יב וַיִּקַּח
אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ
אֶל־תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף
בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר
עַל־הָעָם : יג וַיַּעֲמֹד בֵּין־הַמֵּתִים ח׳ וכל עזרא דכוותא
וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה : ד׳ . ב׳ ס״פ
יד וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד
הַמֵּתִים עַל־דְּבַר־קֹרַח : טו וַיָּשָׁב
אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה : פ ל ל
חמישי טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר : יז דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה לְבֵית ית
אָב מֵאֵת כָּל־נְשִׂיאֵהֶם לְבֵית ל׳ חסר וחד מלא ויטע
אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת אִישׁ

לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְהָא חֲפָהִי
עֲנָנָא וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַיְיָ :
ח וְעָאל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְקֳדָם
מַשְׁכַּן זִמְנָא : ט וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר : י אִתְפָּרָשׁוּ
מִגּוֹ כְנִשְׁתָּא הָדָא וְאֲשֵׁיצֵי
יָתְהוֹן כְּשָׁעָה וּנְפַלוּ עַל
אַפֵּיהוֹן : יא וַאֲמַר מֹשֶׁה
לְאַהֲרֹן סַב יָת מַחְתִּיתָא
וְהַב עֲלַהּ אֶשָּׁתָא מֵעִלָּוֵי
מַדְבְּחָא וְשַׁוִּי קְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא וְאוֹבִיל בִּפְרִיעַ
לִכְנִשְׁתָּא וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן אֲרֵי
נְפַק רוּגְזָא מִן קֳדָם יְיָ שָׁרֵי
מוֹתָנָא : יב וּנְסֵיב אַהֲרֹן
כְּמָא דְמַלִּיל מֹשֶׁה וּרְהַט
לְגוֹ קְהָלָא וְהָא שָׁרֵי
מוֹתָנָא בְּעַמָּא וִיהַב יָת
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא וְכַפַּר עַל
עַמָּא : יג וְקָם בֵּין מִיתַיָּא
וּבֵין חַיַּיָּא וְאִתְכְּלִי מוֹתָנָא :
יד וַהֲווֹ דְמִיתוּ בְּמוֹתָנָא
אַרְבְּעַת עֲסַר אַלְפִין וּשְׁבַע
מְאָה בַּר מִדְּמִיתוּ עַל
פְּלוּגְתָּא דְקֹרַח : טו וְתָב
אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא וּמוֹתָנָא אִתְכְּלִי :
טז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר : יז מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְסַב מִנְּהוֹן חוּטְרָא
חוּטְרָא לְבֵית אַבָּא מִן כָּל
רַבְרְבָנֵיהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
תְּרֵי עֲסַר חוּטְרִין גְּבַר יָת

וירא כ׳ וסימן נמסר בסדר שמיני . ושים ט׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח : וכפר ד׳ וסימן קרב אל המזבח ועשת ב׳ בו . כי יצא הקצף . עזרנו אלהי ישענו . ונמסר גם בסדר שמיני : על העם ח׳ וסימן נמסר במלכים ריש סי׳ י״ד : וקח י״ג וסי׳ לך נא אל הצאן וקח לי משם . קום לך פדנה ארם ביתה בתואל . עם אשר תמצא את אלהיך . ויאמר ה׳ אל משה עבר . דבר אל בני ישראל וקח מאתם . ויאמר אליו האיש קטר . וקח אתו אלי כי בן מות . ויאמר לו אבנר נטה . ויאמר לגחזי חגור מתניך . ואלישע הנביא קרא . ויהי מקץ ימים רבים . קחו עמכם דברים . שמע בני וקח אמרי . ונמסר גם במשלי סימן ד׳ : נשיאהם ב׳ ובעניינא קדמא חסר

ספורנו

בקטרת שאין ראוי שיקטירנה אלא המקריב עולת התמיד והיה לכם לנסות בזבחים הראוים לכהנים רבים יחד : (יג) ויעמד בין המתים ובין החיים . אחר שכבר התיצב שם והתעכב להגן על החולים שלא ימותו על הפך הבדלו מתוך העדה . ותעצר המגפה . שלא חלה עוד שום אחד מהם בחולי מגפה : (טז) והמגפה נעצרה . שנרפאו החולים

בעל הטורים

ויפלו על פניהם . ולא התפללו כמו למעלה שלא היתה תפלה שגורה בפיהם ועי״ל אמר כי יצא הקצף כדאמר רבי חנינא כ״ד כשהיה מתפלל על החולים אם אין תפלתו שגורה בפיו יודע שהוא מטורף : וירץ . בא״ת ב״ש פרשת מגפה שרץ לעצר המגפה :

תולדות אהרן ויתן את הקטרת . שבת פט יומא מד זבחים פח ערכין טז : ענין קריאת פרשת הקטרת בגילה אליהו ז״ל נר׳ פנחס ומעכב מתא מהסיא כפר הזוכר פרשה ויצא : ויעמד בין . שבת פט :

רמבן

לא נוה אותם וקטורת אהרן היתה קטורת הבקר כאשר פירשתי ולא היו התלונות רק על השריפה לא על הבליעה כי השם אמר למשה העלו מסביב וגו׳ . וזה ירמוז על פתיחת פי הארץ ומשה הגיד זה לישראל בשם ה׳ ודתן ואבירם היו חייבים יותר שהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים את דבריו ומתעתעים בכבודו . והנכון בעיני שהיו העם מאמינים עתה בכהונת אהרן שכבר יצאה אש מלפני ה׳ ותאכל את קרבנותיו אבל היו חפצים שיהיו הבכורות משרתי המשכן במקום הלוים ולא ידעו בחליפין שעשו בהם כי היו חפצים שיהיה לכל השבטים חלק בעבודת בית ה׳ והנה בתלונתו אתם המיתם אותם שנתתם העצה הזאת שיקריבו קטורת ככהנים והם היו ראוים לעבודת לויה לא שיהיו כהנים מקריבי קטרת וזה טעם פרח מטה אהרן לבית לוי :

(י) הרמו מתוך העדה הזאת . לא הבינותי טעם הכתוב הזה והנרו למעלה הבדלו מתוך העדה הזאת כי יש באלהים להמית בדבר רבים סביב צדיק אחד והוא לבדו נשאר כאשר היה בבכורי מצרים וכן היה בכל המגפות שלשה ושנים בטלית אחת השנים מתים והאמצעי נמלט . ונראה שהיה הקצף יוצא להמית גם כל העדה כמיתת החטאים האלה שנמשכו אחריהם בפתיחת פי הארץ או באש היוצאת והם מכות כוללות ראויות להמית כל העומדים שם ביחד זולתי אם יעשה נס שני בנמלטים או שאמר הקדוש ברוך הוא כן לכבוד הצדיקים שכל זמן שהם בתוכם לא ישלח ידו בהם והכוונה באלה וביוצא בהם להודיע שהם צריכים בקשת רחמים וכפרה ומשה הוא המזרז לעשות כן מיד :

(יז) שנים עשר מטות . מטה אהרן הוא בי״ב כי לא אמר ותקח מטה לבית לוי ותכתוב עליו שם אהרן אבל הוא במנין הנזכר והנה לא נחשב יוסף רק לשבט אחד והטעם כי לא ימנו שבטי ישראל לעולם רק שנים עשר ומפני שיחשוב לוי יחשוב יוסף רק אחד ועוד אפרש זה הסדר וזאת הברכה אם יברכני ה׳ להגיע לשם :

אבן עזרא

שבטי ישראל כמו ראובן ושמעון : (יח) וטעם כי מטה אחד . בעבור שנחלק השבט לכהנים וללוים : (יט) אשר אועד לכם . תמיד : (כ) והשכתי . מפעלי הכפל כמו והתמותי (טמאתך) מגזרת וחמת המלך שככה וטעם והשכותי כדרך בני אדם למצוא מנוחה ומטה לוי בתוך השנים עשר והנה יוסף כמטה אחד : (כג) לבית לוי . מטה אשרת עצמו ואחר עמו מטה אהרן מטה לבית לוי : ויגמול . מגזרת ויגדל הילד ויגמל ורבים אמרו בעבור שקדים כי המטה היה ממין האילן ואיננו ראיה ודרך דרש כי שקדים כמו כי שוקד אני : (כד) ויראו. מכתב יד כל אחד : (כז) ויאמרו בני ישראל . די לא שגוענו ואבדנו והנה עוד כל הקרב אל המשכן ה' ימות כמות השרופים ומי יתן ותמנו לגוע אז אמר השם לאהרן שהוא הנגיד על שבט לוי להזהירו שלא יכשילו הלוים את ישראל וטעם לאהרן על יד משה או כאשר הוא כי גם אהרן נביא

רשי

והחטא הוא הממית : (יח) כי מטה אחד . אע"פ שחלקתים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד מכל מקום שבט אחד הוא : (כ) והשכתי . כמו (בראשית ח) וישכו המים (אסתר ז) וחמת המלך שככה : בתוך מטותם . הניחו באמצע שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכינה פרח : (כג) ויוצא פרח . כמשמעו : ציץ . הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל : ויגמל שקדים . כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים . לשון (בראשית כא) ויגדל הילד ויגמל ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו (ישעיה יח) ובוסר גומל יהיה נצה ולמה שקדים הוא פרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיהו (ד"ה ב כו) והצרעת זרחה במצחו . ותרגומו וכפית שגדין כמין אשכול שקדים יחד כפותים זה על זה : (כה) ותכל תלונותם . כמו ותכלה תלונותם לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו תלונתם מרמורדי"ש בלעז ויש חלוק בין תלונותם לתלונתם תלונתם תלונה אחת תלונותם שם דבר בלשון יחיד ואפילו הם תלונות הרבה : למשמרת לאות . לזכרון שבחרתי באהרן הכהן ולא ילונו עוד על הכהונה

תורה

את שמו תכתב על מטהו :
יח ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי כי מטה אחד לראש בית אבותם : יט והנחתם באהל מועד לפני העדות אשר אועד לכם שמה : חצי הספר כ והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח והשכתי מעלי את תלנות בני ישראל אשר הם מלינם עליכם : כא וידבר משה אל בני ישראל ויתנו אליו כל נשיאיהם מטה לנשיא אחד מטה לנשיא אחד לבית אבתם שנים עשר מטות ומטה אהרן בתוך מטותם : כב וינח משה את המטת לפני יהוה באהל העדת : כג ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל העדות והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים : כד ויצא משה את כל המטת מלפני יהוה אל כל בני ישראל ויראו ויקחו איש מטהו : פ ששי
כה ויאמר יהוה אל משה השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי ותכל תלונתם מעלי ולא ימתו : כו ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו כן עשה : פ
כז ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו אבדנו כלנו

מסורה

ד׳ ; ב׳ מ״ל בתורה ל׳ ; ס׳ מ״ל בתורה ; ד׳ ב׳ וב׳ . ל׳ ; ל׳ והאהא כמה ; ל׳ בטעם בספרא ; ב׳ ובענין קדמא חסר ודין מ״ל . ; ל׳ מ״ל וחד חסר ויבלע . ז׳ ; ל׳ בטעם בתורה ; ח׳ מ״ל בתורה ; י״ג חסר ; ל׳ ל׳ ל׳ ; ב׳ חסר בתור׳ ואינון כחד ענינא ; פ׳ בטעם בספרא ; ח׳ מ״ל בתורה ; ל׳ . ד ; ל׳ . ל׳ והגש

תרגום אונקלוס

שמיה תכתוב על חוטריה :
יח וית שמא דאהרן תכתוב על חוטרא דלוי ארי חוטרא חד לריש בית אבהתהון : יט ותצנעינון במשכן זמנא קדם סהדותא דאזמין מימרי לכון תמן : כ ויהי גברא דאתרעי ביה חוטרא ינעי ואניח מן קדמי ית תורעמת בני ישראל דאינון מתרעמין עליכון : כא ומליל משה עם בני ישראל ויהבו ליה כל רברבניהון חוטרא לרבא חד חוטרא לרבא חד לבית אבהתהון תרי עסר חוטרין וחוטרא דאהרן בגו חוטריהון : כב ואצנע משה ית חוטריא קדם יי במשכנא דסהדותא : כג והוה ביומא דבתרוהי ועל משה למשכנא דסהדותא והא נעא חוטרא דאהרן לבית לוי ואפיק לבלבין ואניץ נץ וכפית שגדין : כד ואפיק משה ית כל חוטריא מן קדם יי לות כל בני ישראל ואשתמודעו ונסיבו גבר חוטריה : כה ואמר יי למשה אתיב ית חוטרא דאהרן לקדם סהדותא למטרא לאת לעמא סרבנא ויסופן תורעמתהון מן קדמי ולא ימותון : כו ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה כן עבד : כז ואמרו בני ישראל למשה למימר הא מיננא קטלת חרבא הא מיננא

מסורה (הערות)

יו"ד תניינא מלא דמלא : ואת שם ד׳ וסי׳ ואת שם השני קרא . ואת שם אהרן תכתב . ואת שם קדשי לא החללו עוד : העדות ח׳ מלא וסימן נמסר בסדר אחרי מות : יפרח ד׳ וסימן והית האיש אשר אבחר בו . יפרח כשושנה . יפרח בימיו צדיק . צדיק כתמר יפרח : מטותם ב׳ מ״ל וסימן ויבלע מטה אהרן את מטותם . ומטה אהרן בתוך : וינח ז׳ רגש וסימן משה את המטת . וינח ה׳ את הגוים . ויכתב בספר וינח . וינח שלמה את כל הכלים . וינח את נבלתו . וינח את נערו שם . ויעש שלחנות : ויצא י״ג חסר וסי׳ ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל מועד . ויצא משה את כל המטת . ולא אבו האנשים דפלגש בגבעה . וישלח הדרעזר דשמואל . ועליה כתנת פסים . ויצא למרחב אתי . ויצא מנחם את הכסף . ויצא את האשרה . ויאמר לאשר על המלתחה . ויהי ממחרת ויצא פשחור . אויל מרדך ויהי בשלשים ושבע . ויצא אסא כסף דדי׳ה . מגלה עמקות מני חשך . וחד וירמיהו בא ויצא : המטת ג׳ חסר וכימן נמסר בסדר נשא : מרי ד׳ וסימן השב את מטה אהרן לפני העדות . כי חטאת קסם מרי . אל תהי מרי כבית המרי . ואמרת

בעל הטורים

יפרח ד׳ במסרה . והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח . ואידך צדיק כתמר יפרח . יפרח כשושנה . יפרח בימיו צדיק . מטהו יפרח וזהו צדיק כתמר יפרח שכיון שמטהו יפרח יהא צדיק בדינו וזהו יפרח כשושנה ויהי כזית הודו וזהו כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן וכן יפרח בימיו צדיק שנאמר על מלך המשיח שיוחזר החזור הכהונה ויפרח מטה אהרן : פרח . ציץ . שקדים . כנגד שלשה שערערו על הכהונה קרח ודתן ואבירם ועוזיהו . שקדים בגימ׳ השמונים רמז לחשמונאים שהם מזרע אהרן ונתקיים הכהונה בידם : ויצא משה את כל המטת . חסר וי״ו שהיו יבשים כמו שהכניסם : לבני מרי . מכאן למד משה שקראם מורים :

תולדות אהרן ; נשיא השבטים . סדריות יב ברישום
: ס

ספורנו

ההולים במגפה : (כד) ויקחו איש מטהו . לכוין סימנים בכתיבתם שמא הוחלף : (כה) ותכל תלונתם . וזאת המשמרת והאות תכלה את תלונתם שלא יוסיפו

רמבן

איש את שמו תכתב על מטהו . יש מפרשים שם ראש השבט ראובן שמעון לוי ויהודה והנכון שם הנשיאים ועשה אהרן נשיא לשבט לוי והוצרך לפרש כי מטה אחד הוא ונשיא אחד להם לומר אע"פ שחלקתים לשתי משפחות כהונה לבד ולויה לבד מ"מ שבט אחד הוא ונשיא אחד להם והטעם כאשר פירשתי כי לא הוצרכו ראיה רק שנבחר השבט ההוא מכל שבטי ישראל : (כה) למשמרת לאות . לזכרון שבחרתי לאהרן לכהן ולא ילינו עוד על הכהונה לשון רש"י . ואין המטה הזה אות רק על מטה לוי שנבחר משאר השבטים לא על אהרן שתהיה לו הכהונה והנכון למשמרת לאות על שבט לוי תמורי הבכורות כי השריפה אות על הכהונה והפרח על הלויה כמו שפירשתי וזה טעם פרח מטה אהרן לבית לוי כי לכל בית לוי פרח

כהונה: (כח) כל הקרב הקרב וגו׳. אין אנו יכולין להיות זהירין בכך כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר מחבירו ויכנס לתוך אהל מועד ימות: האם תמנו לגוע. שמא הופקרנו למיתה: (א) ויאמר ה׳ אל אהרן. (ספרי) למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש: אתה ובניך ובית אביך. הם בני קהת אבי עמרם: תשאו את עון המקדש. עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברי׳ המקודשי׳ המסורים לכם הוא האהל והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע: ואתה ובניך. הכהנים. תשאו את עון כהונתכם. שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם: (ב) וגם את אחיך. בני גרשון ובני מררי: וילוו. ויתחברו עליך להזהיר גם את הזרים מליקרב אליכם: וישרתוך. בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין ואמרכלין (פסחים כו): (ד) וזר לא יקרב אליכם. אתכם אני מזהיר על כך: (ה) ולא יהיה עוד קצף. (ספרי) כמו שהיה כבר שנאמר (במדבר יז) כי יצא הקצף: לכם מתנה נתונים. יכול לעבודתכם של הדיוט ת״ל לה׳ כמו שמפורש למעלה לשמור משמרת גזברין ואמרכלין: (ז) עבודת מתנה. במתנה

אֲבַדְנוּ׃ כח כֹּל הַקָּרֵב ׀ הַקָּרֵב אֶל־מִשְׁכַּן יְהוָה יָמוּת הַאִם תַּמְנוּ לִגְוֺעַ׃ ס

יח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן הַמִּקְדָּשׁ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן כְּהֻנַּתְכֶם׃ ב וְגַם אֶת־אַחֶיךָ מַטֵּה לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת׃ ג וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל־הָאֹהֶל אַךְ אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־יָמֻתוּ גַם־הֵם גַּם־אַתֶּם׃ ד וְנִלְווּ עָלֶיךָ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד לְכֹל עֲבֹדַת הָאֹהֶל וְזָר לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם׃ ה וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־אֲחֵיכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֶם מַתָּנָה נְתֻנִים לַיהוָה לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ ז וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם

ג׳ וחד וסקרב · ג׳ בליסנא

בְּלַעַת אַרְעָא הָא מִנַּנָא דְמִיתוּ בְּמוֹתָנָא׃ כח כֹּל דְקָרִיב מִקְרַב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ מָאִית הָא אֲנַחְנָא סָיְפִין לִמְמָת׃ א וַאֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן אַתְּ וּבְנָךְ וּבֵית אֲבוּךְ עִמָּךְ תְּסַלְחוּן עַל חוֹבֵי מַקְדְּשָׁא וְאַתְּ וּבְנָךְ עִמָּךְ תְּסַלְחוּן עַל חוֹבֵי כְּהֻנַּתְכוֹן׃ ב וְאַף יָת אֲחָךְ שִׁבְטָא דְלֵוִי שִׁבְטָא דַאֲבוּךְ קָרֵיב לְוָתָךְ וְיִתּוֹסְפוּן עֲלָךְ וִישַׁמְּשׁוּנָךְ וְאַתְּ וּבְנָךְ עִמָּךְ קֳדָם מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא׃ ג וְיִטְּרוּן מַטַּרְתָּךְ וּמַטְּרַת כָּל מַשְׁכְּנָא בְּרַם לְמָנֵי קוּדְשָׁא וּלְמַדְבְּחָא לָא יִקְרְבוּן וְלָא יְמוּתוּן אַף אִנּוּן אַף אַתּוּן׃ ד וְיִתּוֹסְפוּן עֲלָךְ וְיִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא לְכָל פּוּלְחַן מַשְׁכְּנָא וְחִלּוֹנַי לָא יִקְרַב לְוָתְכוֹן׃ ה וְתִטְּרוּן יָת מַטְּרַת קוּדְשָׁא וְיָת מַטְּרַת מַדְבְּחָא וְלָא יְהֵי עוֹד רוּגְזָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וַאֲנָא הָא קָרֵיבִית יָת אֲחֵיכוֹן לֵיוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכוֹן מַתְּנָא יְהִיבִין קֳדָם יְיָ לְמִפְלַח יָת פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ז וְאַתְּ וּבְנָךְ עִמָּךְ תִּטְּרוּן יָת כְּהֻנַּתְכוֹן לְכָל פִּתְגָּם מַדְבְּחָא וּלְמִגּוֹ לְפָרֻכְתָּא וְתִפְלְחוּן פּוּלְחַן מַתְּנָא אֶתֵּן יָת כְּהֻנַּתְכוֹן

נביא היה גם זאת הפרשה לאות כי במדבר סיני היתה כאשר הוקם המשכן ונבחרו הלוים ונפסלו הבכורים: (א) את עון המקדש. שהוא מבית לפרכת והטעם אם לא תשמרוהו העון עליכם. וטעם ובית אביך. כי הם נושאי המקדש: את עון כהונתכם. אם לא תשמרו הכהונה העון עליכם: (ב) שבט אביך. הוא לוי וחז״ל פירשוהו כמשמעו ולפי דעתי מה שפירשתיו כאילו אמר מטה לוי שהוא שבט אביך: וילוו. כמו ונספחו וכן ילוה אישי והנה הלוים נלוים בשם: ואתה ובניך אתך. תשבו לפני אהל מועד. לבדכם ולא הלוים: (ג) גם הם גם אתם. דרך המקרא כן כמו משל בנו גם אתה גם בנך והטעם כי זה כמו זה. וטעם ונלוו עליך. שלא תצטרכו לזר שהוא ישראל: (ז) עבדת מתנה. והזר מהכהנים אפי׳ לוי ועולת שאול שהוא לוי איננה טענה כי היא היתה הוראת שעה כמעשה גדעון

אל מרי אל בית ישראל: הקרב ד׳ וסימן כל הקרב הקרב ב׳ בו. ובנסע המשכן יורידו. ואת אהרן ואת בניו תפקד. והחנים לפני המשכן. אתן את כהנתכם. וכלכלו הנצבים האלה: האם ב׳ וסי׳ האם תמנו לגוע. האם אין עזרתי בי: ואתה ובניך אתך י״ג דסמיכי וסי׳ תשמרו את כהנתכם: תשאו את עון כהנתכם. לפני אהל העדות: ונלוו ד׳ וסי׳ עליך ושמרו את משמרת. באו ונלוו אל ה׳. ונלוו גוים רבים. ונלוו

תולדות אהרן
כל הקרב. סנהדרין פ״ד: וילוו עליך. תמיד כו: ולא ימותו. ערכין יא: ונלוו עליך. תמיד שם: וזר לא יקרב. זבחים טו. ושמרתם חגיגה יט: ואתם ובניך. יומא כו כו: ולמבית לפרכת יומא כד: עבודת מתנה. פסחים סג (יומא נט): והזר הקרב. שבת לא סנהדרין פג פד ערכין יא:

בעל הטורים
האם ב׳ במסורה. האם תמנו לגוע. ואידך באיוב האם אין עזרתי בי שמי שאין לו אשה כדכתיב אעשה לו עזר כנגדו וכן מי שאינו לומד תורה כדכתיב ותושיה נדחה ממני חשוב כמת כדכתיב האם תמנו לגוע: ונלוו ד׳ במסורה. ונלוו עליך ואידך ונלוו עליהם בחלקלקות. ונלוו גוים רבים אל ה׳ ביום ההוא והיו לי לעם. ציון ישאלו דרך הנה פניהם ונלוו וגו׳. פי׳ ונלוו עליהם רבים בחלקלקות נאמר לישראל כדכתיב ומן המתחייבים יכשלו עד עת קץ אבל כשיבא הקץ ונלוו אל ה׳ וגו׳ ושינו ונלוו עליך: ואני הנה נתתי. כדרך שמוסרים שטר מתנה בדעת שלימה ובנעם תמלא:

רמבן
פרח בזכותם ואפשר שכיון שנודע במטה שאין השם חפץ בבכורות והוא חפץ בשבט לוי שתהיה הכהונה לאהרן בלא תרעומות כי הוא הנכבד בשבט והנשיא בהם במטה ולו תאות שררת השבט ההוא. ואינו נכון בעיני כי גרשון בכור לוי:

יח (ז) עבודת מתנה אתן את כהונתכם. במתנה תהיה לכם לשון רש״י. לומר שהיא לכם מתנה גמורה עד שהזר הקרב יהיה חייב מיתה. והנכון בעיני שיאמר ועבדתם עבודת כהונה ואיננה לכם עבודת שעבוד כעבודת עבדי המלכים אבל עבודת מתנה גדולה נתתי לכם בה לכבוד ולתפארת תאתי כענין שדרשו למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין:

בקדש

ספורנו
יוספו להתלונן: יח (א) אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש: שלא יקרב שמא ולא זר לפנים ממחיצתו שזה מוטל על כלכם ואם יקרב מחסרון השתדלותכם תשאו את עונו: ואתה ובניך אתך תשאו את עון כהנתכם. עליכם בלבד לשמור שלא יקרב זר לעבודת כהונה: (ב) וישרתוך. במה שהוא משמרתך ומשמרת בניך בלבד. ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות. והסדר יהיה כך שאתה ובניך תשמרו לפני קדש הקדשים שהוא אהל לארון אשר בו לוחות העדות: (ג) ושמרו משמרתך ומשמרת כל האהל. והלוים ישמרו משמרתך שהוא בית קדש הקדשים ומשמרת כל יתר המשכן וזה חוץ לקרשי המשכן: אך אל כלי הקדש. שהם בתוך המשכן שהם המנורה והשלחן ומזבח הזהב: ואל המזבח. החיצון שהוא מזבח העולה אף על פי שהוא חוץ לקרשים: (ד) ושמרו את משמרת אהל מועד לפנים מן הקלעים והוא כל החצר: (ה) ושמרתם את משמרת הקדש. ואתם הכהנים תשמרו את משמרת המשכן לפנים מן הקרשים: (ו) לכם מתנה נתנים לה׳. שיתחייבו לעבוד במעותכם בכל הצריך באהל מועד: (ז) תשמרו את כהנתכם. שלא יקרב זר לעבודת כהונה כמו שקרה בעזיהו: ועבדתם. וכמו כן תשמרו שלא יקרב זר בעבודה שתעבדו חה יעבדך כי אמנם עבדת מתנה אתן את כהנתכם. עבודת הכהנה המוטלת עליכם בלבד אתן ואשים אותה למתנת כבוד ומעלה בעיני כל אדם

וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: פ ח וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת־
מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל־קָדְשֵׁי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה
וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם: ט זֶה־יִהְיֶה לְךָ
מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים מִן־הָאֵשׁ כָּל־
קָרְבָּנָם לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־
חַטָּאתָם וּלְכָל־אֲשָׁמָם אֲשֶׁר
יָשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ הוּא
וּלְבָנֶיךָ: י בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים
תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־זָכָר יֹאכַל אֹתוֹ קֹדֶשׁ
יִהְיֶה־לָּךְ: יא וְזֶה־לְּךָ תְּרוּמַת
מַתָּנָם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ
אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כָּל־טָהוֹר
בְּבֵיתְךָ יֹאכַל אֹתוֹ: יב כֹּל חֵלֶב
יִצְהָר וְכָל־חֵלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן
רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ לַיהוָה לְךָ
נְתַתִּים: יג בִּכּוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר
בְּאַרְצָם אֲשֶׁר־יָבִיאוּ לַיהוָה לְךָ
יִהְיֶה כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ:
יד כָּל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה:
טו כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר
אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה־לָּךְ אַךְ ׀ פָּדֹה
תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֵת
בְּכוֹר־הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה:
טז וּפְדוּיָו מִבֶּן־חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה
בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה
הוּא: יז אַךְ בְּכוֹר־שׁוֹר אוֹ־בְכוֹר

ז׳ · ג׳ יין ושכר · י״ד בזקף בתורה · ג׳ · ג׳ · י״א · ג׳ ג׳ · ג׳ רפין · כ״ג ר״פ · ג׳ ג׳ · ג׳ בענין. ד׳ · פ״י. י״א · ג׳ מ״ל. ג׳ ובלשון דגן ותירוש · פ · ח · ג׳ א׳ · ג׳. ג׳ חד מן י״א זוגין · ג׳ וכ״כ · ג׳

וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטֵל:
ח וּמַלֵּיל יְיָ עִם אַהֲרֹן וַאֲנָא
הָא יְהָבִית לָךְ יָת מַטְּרַת
אַפְרָשׁוּתִי לְכָל קוּדְשַׁיָּא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ יְהַבְתִּינוּן
לִרְבוּ וְלִבְנָךְ לִקְיָם עָלַם:
ט דֵּין יְהֵי לָךְ מִקּוֹדֶשׁ
קוּדְשַׁיָּא מוֹתַר מִן אִישָּׁתָא
כָּל קוּרְבָּנְהוֹן לְכָל מִנְחַתְהוֹן
וּלְכָל חַטְוָתְהוֹן וּלְכָל
אֲשָׁמְהוֹן דִּיתִיבוּן קֳדָמַי קוֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין דִּילָךְ הוּא וְדִבְנָךְ:
י בְּקוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין תֵּיכְלוּנֵיהּ
כָּל דְּכוּרָא יֵיכוּל יָתֵיהּ
קוּדְשָׁא יְהֵי לָךְ: יא וְדֵין
לָךְ אַפְרָשׁוּת מַתְּנַתְהוֹן לְכָל
אֲרָמוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ
יְהַבְתִּינוּן וְלִבְנָךְ וְלִבְנָתָךְ
עִמָּךְ לִקְיָם עָלַם כָּל דְּדָכֵי
בְּבֵיתָךְ יֵיכוּל יָתֵיהּ: יב כֹּל
טוּב מְשַׁח וְכָל טוּב חֲמַר
וַעֲבוּר רֵאשִׁיתְהוֹן דְּיִתְּנוּן
קֳדָם יְיָ לָךְ יְהַבְתִּינוּן:
יג בִּכּוּרֵי כָּל דִּבְאַרְעֲהוֹן
דְּיַיְתוּן קֳדָם יְיָ דִּילָךְ יְהֵי
כָּל דְּדָכֵי בְּבֵיתָךְ יֵיכְלוּנֵיהּ:
יד כָּל חֶרְמָא בְּיִשְׂרָאֵל דִּילָךְ
יְהֵי: טו כָּל פָּתַח וַלְדָּא
לְכָל בִּשְׂרָא דִּיקָרְבוּן קֳדָם
יְיָ בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא יְהֵי לָךְ
בְּרַם מִפְרַק תִּפְרוֹק יָת
בּוּכְרָא דֶּאֱנָשָׁא וְיָת בּוּכְרָא
דִּבְעִירָא מְסָאֲבָא תִּפְרוֹק:
טז וּפוּרְקָנֵיהּ מִבַּר יַרְחָא
תִּפְרוֹק בְּפוּרְסָנֵיהּ כְּסַף
חֲמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
עַסְרִין מָעִין הוּא: יז בְּרַם
בּוּכְרָא דְתוֹרָא אוֹ בוּכְרָא

רשי

במתנה נתתיה לכם: (ח) ואני הנה נתתי לך. (ספרי) בשמחה לשון שמחה הוא זה כמו (שמות ד) הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד וערער עליו ועל השדה אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם ולכך נסמכה פרשה זו לכאן: משמרת תרומתי. שאתה צריך לשמרן בטהרה: למשחה. לגדולה (ספרי): (ט) מן האש. לאחר הקטרת האישים: כל קרבנם. כגון זבחי שלמי צבור: מנחתם חטאתם אשמם כמשמעו: אשר ישיבו לי. זה גזל הגר: (י) בקדש הקדשים תאכלנו וגו'. למד על קדשי הקדשים שאין נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה: (יא) תרומת מתנם. המורם מן התודה ומהשלמים ומאיל הנזיר: לכל תנופת. שהרי אלו טעונין תנופה: כל טהור. (ספרי) ולא טמאים. דבר אחר כל טהור לרבות אשתו: (יב) ראשיתם. היא תרומה גדולה

אבן עזרא

גדעון: (ח) למשחה פירשתיו: (ט) מקדש הקדשים. כי יש קדשים קלים: מן האש. כל מה שיקדישו ממנו כי אשה כמו אש והה"א נוסף: לכל מנחתם. אחר אשר יקדיש האזכרה מתנה ואמורי החטאת והאשם: אשר ישיבו לי. פי' כי תמעול מעל והנה המנחה והחטאת והאשם קדש קדשים כנגד השלמים: (י) בקדש הקדשים תאכלנו. אפילו בקדש הקדשים שהוא אהל מועד ונקרא קדש קדשים כנגד חצר המשכן: (יא) מתנם. בחסרון תי"ו כמו הולך (כ"א עובר) בשוק אצל פנה שהוא פנתה או הם שני משקלים: (יב) חלב יצהר. הנכבד והמוטב שהוא הקלף כי יצהר מענין נהור ושרשו צהר והוא חלב שמן זית: (יג) בכורי כל אשר בארצם. בכורי כל פרי האדמה: וטעם כל טה׳ר בביתך יאכלנו.. להזהיר על אלה החלבים כי כל טהור בביתך יאכל אותו על חזה התנופה ועל שוק התרומה ומה שיחרים הישראלי שלא יאכלנו כי הוא לשם ואתה תאכלנו: (טו) אך פדה תפדה. פי' תקח פדיונו וכן בכור הבהמה הטמאה תפדה: (טז) ופדויו. שב אל בכור האדם לבדו

בעל הטורים

מקדש הקדשים מן. ס"ת שמן כמו שדרשו רז"ל לרבות לוג שמן של מצורע: וזה לך תרומת מתנם. וכן למעלה וזה יהיה לך ב' פעמים זה עולה כ"ד רמז לכ"ד מתנות כהונה: פדה ב' במסרה. אך פדה תפדה. ואידך את לא פדה יפדה. כיונו דאמר ר' יהושע רחל שלא בכרה וילדה ב' זכרים שניהם לכהן ואין כאחד פוטר את חבירו וכיונו את לא פדה יפדה:

תולדות אהרן

ואני הנה נתתי. שבת כה כו יבמות עד בכורות לד (בכורים כד): למשחה. סוטה עו זבחים כח נח חולין קלב: כל קרבנם. זבחים מה מנחות נח עג: אשר ישיבו לי. מנחות עג: בקדש הקדשים. זבחים לו מנחות ט סג: כל חלב יצהר. בכורות כג תמורה ס (תרומות מא): תירוש. סנהדרין ע תמורה ה: ראשיתם. בכורות עב תמורה ה: בכורי כל. מנחות פד חולין קלו: לך יהיה. מנחות פד: כל טהור. מנחות פד: כל חרם. בכורות לב ערכין כח כט: יהיה לך. בכורות נא: פדה תפדה. קדושין כט ב"ק יא מנחות לז בכורות ד ה י יב: תפדה. יומא סט: ופדויו. שבת קלה יומא מט קדושין כט שבועות ד חולין עד בכורות מט נא ערכין ד יח: בערכך כסף שקלים. בכורות ד נא: אך בכור. קמא עח זבחים לז בכורות ה ו ז יא יח כריתות ד (פסחים לב):

עליהם רבים בחלקלקות: וידבר ה' אל אהרן ב' בטעם זרקא וסי' וידבר ה' דעל יין ושכר אל תשת אתה. ודעלם ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי: לך י"ד זקפין וסימן נמסר בסדר בראשית: לך נתתים ג' וסימן למשחה. וזה לך תרומת מתנם: כל חלב יצהר כל חלב. סימן קדמי' כל זכר יאכל אתו. תניין כל טהור בביתך יאכל אתו. תליתאה כל טהור בביתך יאכלנו: בקדש ג' רפין וסי' ונתת את הכפרת על. ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן. בקדש הקדשים תאכלנו כל זכר: תירוש ג' מלאים וסימן כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן. ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך. אל ארץ דגן ותירוש: יביא ט' וסימן נמסר בסדר שמיני: לכל בשר ז' וסימן אל אלהי הרוחת. כל פטר רחם. יפקד ה'. והיו דראון. נותן לחם. אין שלום לכל בשר. בא שאון עד קצה:

ספורנו

אדם ובכן יתאוו כלם אליה ולפיכך צריך שתשמרו היטב: (ח) ואני הנה נתתי לך. אתה תשמור משמרת הקדש כאמור נויתיך ואני נותן לך מתנות כהונה הכתובים בזאת הפרשה: (ט) מן האש. שכלו ניתן לגבוה ואין לכהנים חלק בו אלא אחר הקטרת האישים דמשלחן גבוה קא זכו לפיכך: (י) בקדש הקדשים תאכלנו. לפנים מן הקלעים: (יא) תרומת מתנם. מה שהבעלים נותנין לכהנים מן הקדשים הקלים

פים

רמבן

(י) בקדש הקדשים תאכלנו. למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה לשון רש"י. ולא הבינותי זה כי קדש הקדשים אינו מקום אכילת הקרבנות. כי הכתוב אומר במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד וקדש הקדשים הוא במקום הארון לפנים מן הפרוכת כמו שכתוב והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים וכתיב ונתת את הכפורת

על

רשי

גדולה : (יח) כחזה התנופה וכשוק הימין . (זבחים נו) של שלמים שנאכלין לכהנים ולנשיהם לבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד : לך יהיה . (ספרי) בא רבי עקיבא ולמד הוסיף לך הכתוב הויה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה שאינו נאכל אלא ליום ולילה : (יט) כל תרומת הקדשים . מחיבתה של פרשה זו כללה בתחלה וכללה בסוף ופרט באמצע : ברית מלח עולם . כורת ברית עם אהרן בדבר בריא ומתקיים ומבריא את אחרים : ברית מלח . כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם : (כ) וחלק לא יהיה לך בתוכם . (ספרי) אף בביזה : (כג) והם . הלוים ישאו עונם של ישראל שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם : (כד) אשר ירימו לה' תרומה . (ספרי) הכתוב קראו תרומה עד שיפרישו ממנו

אבן עזרא

לבדו : (יז) לא תפדה כי קדש הם . לא תקח פדיונם ורבים פירשו שפדם לישראל והפך זה כל הבכור שאמר תאכלנו והסימן לכהן מי שהוא חייב לאכלו : (יט) ברית מלח . ברית כרותה מגזרת ארץ פרי למלחה ומקום המלח כמו נכרת שלא יעלה בו צמח כלל וכן גפרית ומלח : (כא) חלף . כמו תמורה : (כב) ולא יקרבו עוד . בעבור עדת קרח : (כג) ועבד הלוי הוא . בעצמו ויש אומרים כי הוא פעול ואיננו נכון כי את עבודת אהל מועד הוא הפעול : והם ישאו עונם . אם לא ישמרו והנה המעשר נחלתם על

פ

כֶּשֶׂב אוֹ־בְכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה
קֹדֶשׁ הֵם אֶת־דָּמָם תִּזְרֹק עַל־
הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה
לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: יח וּבְשָׂרָם
יִהְיֶה־לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק
הַיָּמִין לְךָ יִהְיֶה: יט כֹּל ׀ תְּרוּמֹת
הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לַיהוָה נָתַתִּי לְךָ וּלְבָנֶיךָ
וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם בְּרִית
מֶלַח עוֹלָם הִוא לִפְנֵי יְהוָה לְךָ
וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אַהֲרֹן בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל
וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם אֲנִי
חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: ס שביעי כא וְלִבְנֵי לֵוִי
הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל
לְנַחֲלָה חֵלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־הֵם
עֹבְדִים אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד:
כב וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא
לָמוּת: כג וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת־
עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ
עֲוֹנָם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ
נַחֲלָה: כד כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה
תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה
עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה: פ

כ' כפעי' כפס' ואת ככבס · ט"ו בתורה י"א כלים' ג' ומטעין · ס' בטעי' כפס' · כ' בתורה · מטעים כי' את . ג' קמצין וכל המעשר דכוותה · י"ס זוגין דמיין

דְאִמְּרָא אוֹ בוּכְרָא
דְעִזָּא לָא תִפְרוֹק קוּדְשָׁא
אִינוּן יָת דִּמְהוֹן תִּזְרוֹק עַל
מַדְבְּחָא וְיָת תַּרְבֵּיהוֹן
תַּסֵּיק קוּרְבַּן לְאִתְקַבָּלָא
בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: יח וּבִשְׂרְהוֹן
יְהֵי לָךְ כְּחַדְיָא דַאֲרָמוּתָא
וּכְשָׁקָא דְיַמִּינָא לָךְ יְהֵי:
יט כֹּל אַפְרָשׁוּת קוּדְשַׁיָּא
דְיַפְרְשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם
יְיָ יְהָבִית לָךְ וְלִבְנָךְ וְלִבְנָתָךְ
עִמָּךְ לִקְיָם עָלַם קְיָם מְלַח
עָלְמָא הִיא קֳדָם יְיָ לָךְ
וְלִבְנָךְ עִמָּךְ: כ וַאֲמַר יְיָ
לְאַהֲרֹן בְּאַרְעֲהוֹן לָא תַחְסֵין
וְחוּלָק לָא יְהֵי לָךְ בֵּינֵיהוֹן
מַתְּנָן דִּיהָבִית לָךְ אִינוּן
חוּלָקָךְ וְאַחְסָנְתָּךְ בְּגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: כא וְלִבְנֵי לֵוִי הָא
יְהָבִית כָּל מַעַשְׂרָא בְיִשְׂרָאֵל
לְאַחְסָנָא חֲלַף פּוּלְחָנְהוֹן
דְּאִינוּן פָּלְחִין יָת פּוּלְחַן
מַשְׁכַּן זִמְנָא: כב וְלָא יִקְרְבוּן
עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא לְקַבָּלָא חוֹבָא לִמְמָת:
כג וְיִפְלְחוּן לֵיוָאֵי אִינוּן יָת
פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאִינוּן
יְקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן קְיָם עָלַם
לְדָרֵיכוֹן וּבְגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא: כד אֲרֵי
יָת מַעַשְׂרָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
דְּיַפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא
יְהָבִית לְלֵיוָאֵי לְאַחְסָנָא עַל
כֵּן אֲמָרִית לְהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא:

כשב ד' בתורה וסי' בסדר ויקרא : לריח י"ו וסימן נמסר בסדר ויקרא תרומת ג' ב' מלאים וא' חסר וסי' כל תרומת הקדשים . הרי בגלבע אל . מלך במשפט יעמיד קרמא חסר וחד לאוצרות לתרומת : אתך ט"ו בתורה וסימן נמסר בסדר שמיני : ויאמר ה' אל אהרן ג' בטעמא וסי' דעלם לך לקראת משה המדברה . ודעלם אתה ובניך ובית אביך אתך . ודעלם בארצם לא תנחל ונמסר גם בסדר שמות : מעשר ג' רפין וסי' ויתן לו מעשר מכל . מעשר מן המעשר . ולבני לוי הנה נתתי וכל המעשר דכוו' : לנחלה ט"ו וסימן ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה . אשר ירימו בני ישראל . ונקח את ארצם ונתנה לנחלה . וישבע משה ביום ההוא . על כן היתה חברון לכלב . ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב . ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל . ויקח יהושע את כל הארץ . כי תורם את הדרך טובה דמלכים . וחברו דד"ה כי תורם אל הדרך הטוב . כי אתה הבדלתם לך . והולכתי עליכם אדם : והיתה להם לנחלת . אשרי הגוי אשר ה' אלהיו . ונתן

בעל הטורים

תרומת ג' . כל תרומת הקדשים . הרי בגלבוע אל טל ואל מטר ושדי תרומות . ואיש תרומות יהרסנה . וכו שדרשו רז"ל אם דומה הדיין למלך שאינו צריך כלום יעמיד ארץ . והיינו ושדי תרומות דנאמר גבי גלבוע ואם דומה לכהן שמחזיר על הגרנות והיינו כל תרומת הקדשים יהרסנה :

תולדות אהרן

לא תפדה . בבא קמא יג
זבחים לז בכורות לא לג תמורה ח : את דמם תזרק . פסחים סד זבחים לו נו קכ תמורה ח : ובשרם יהיה לך . זבחים לו נו קכ בכורות כו לג לג תמורה כא (מעבר שני נג) : עד יהיה . זבחים לז בכורות כח : ברית מלח . מנחות יט כא : כי אם מעבר . יבמות פ בכורות מג תמורה ג :

ספורנו

שיש לבעלים חלק בהם : (יט) כל תרומות הקדשים . כגון התודה מלחמי תודה ושתי הלחם והחלה :

ונתנו

רמבן

על ארון העדות בקדש הקדשים ואין שם אכילה ושתיה שאין נכנס שם אלא כהן גדול ביום הכפורים . וראיתי בספרי רבי יהודה בן בתירא אומר הרי גוים שהקיפו את העזרה מנין לקדשי קדשים שנאכלין אפילו בהיכל תלמוד לומר בקדש הקדשים תאכלנו והנה ר' יהודה בן בתירא נתעורר בזה בספרי והעמיד הכתוב במקום האונס והזכירו באומר שאמר נאכלין בהיכל והראוי שיאמר שנאכלין אפילו לפני ולפנים אם הקיפו את ההיכל ועל דרך הפשט נפרש בקדש הקדשים תאכלנו שתאכלנו בקדושת קדש הקדשים כי אמר תחלה קדש קדשים לך הוא ולבניך שלא תנהגו בהם מנהג קדשים קלים אבל יהיו בידכם קדש קדשים ומזר ופירש בקדש הקדשים תאכלנו שתהיה אכילתך בהם בקדושה חמורה ולפי שבכבר פי' במנחה ובחטאת את החומר שיש באכילתן יותר מקדשים קלים במקומן ובזמנן לא הוצרך להאריך כאן אלא לומר שיהו כלן קדש קדשים באכילתן שתהיה אכילתן בהם בקדושה חמורה לא כקדשים קלים ושמושי הבי"ת רבים כי בי"ת הכלי כאשר תחזיק המקום והזמן כן תחזיק הענין וכן בעלבון תאכלנו :

(כ) בארצם לא תנחל . שתהיה נוחל חלקך כאחד מכל שבטי ישראל וחלק קטן לא יהיה לך בארצם כלל כי הערים אשר נתנו להם ערי מקלט היו ולצורך ישראל כן האזהרה הזו בכהנים ואחרי כן הזכיר בלוים ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה כמוזכר בכהנים . ורבותינו דרשו בארצם לא תנחל בשעת חלוק הארץ וחלק לא יהיה לך בתוכם בבזה אני חלקך על שולחני אתה אוכל :

כן אמרתי: (כה) וידבר ה' אל משה. ולא אל אהרן בעבור אתם מעשר מן המעשר לאהרן: (כז) וכמלאה. פירשתיו: (כט) מכל חלבו. מהטוב שבו וכן ואכלו את חלב הארץ: את מקדשו. כי המעשר הוא הקדש: וטעם בהרימכם את חלבו. וכבר הזכיר הכתוב זה לדבק אחריו ואכלתם אותו והטעם שהוא אסור לכם לאכול ממנו עד שתרימו חלבו ממנו ואחר שיחשב לכם אז תאכלוהו בכל מקום טהור: (לב) ולא תשאו עליו חטא. טעמו כאשר תרימו חלבו לא תשאו חטא ובחטאכם מקדשו ממנו יהיו קדשי בני ישראל שמורים ואם לא תעשו כן תשאו חטא שעברתם על המצוה וחללתם קדשי בני ישראל בעבור שאכלתם אתם מקדשו:

כה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כו וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְהוָה מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר׃
כז וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן־הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב׃
כח כֵּן תָּרִימוּ גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃
כט מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ מפטיר
ל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב׃
לא וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃
לב וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ׃

פ פ פ צ"ה. דניאל סימן.

ל' וחסר. ה' · ב' ללוים · ל' · ל' · כל ניסנא חסר במ"א · ל' · ד' ב' חסר וב' מ"ל · ל' וחד וכל תרומ' כל מכל · ב' ומ"ל · ב' לכם · ל' ל' · ד' · ל' · ו' פסוקים ולא ולא ולא · ב' · ל' · ד' מ"ל

כה וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כו וְעִם לֵיוָאֵי תְּמַלֵּיל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תִסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַעַשְׂרָא דִּיהָבִית לְכוֹן מִנְּהוֹן בְּאַחֲסַנְתְּכוֹן וְתַפְרְשׁוּן מִנֵּיהּ אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ מַעַשְׂרָא מִן מַעַשְׂרָא׃ כז וְתִתְחַשֵּׁב לְכוֹן אַפְרָשׁוּתְכוֹן כְּעִבּוּרָא מִן אִדְּרָא וְכִמְלֵאָתָא מִן מַעֲצַרְתָּא׃ כח כֵּן תַּפְרְשׁוּן אַף אַתּוּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ מִכֹּל מַעַשְׂרָתֵיכוֹן דְּתִסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתְּנוּן מִנֵּיהּ יָת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ כט מִכֹּל מַתְּנָתְכוֹן תַּפְרְשׁוּן יָת כָּל אַפְרָשׁוּתָא דַּיְיָ מִכָּל שׁוּפְרֵיהּ יָת מַקְדְּשֵׁיהּ מִנֵּיהּ׃ ל וְתֵימַר לְהוֹן בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת שׁוּפְרֵיהּ מִנֵּיהּ וְיִתְחַשֵּׁב לְלֵיוָאֵי כַּעֲלַלַת אִדְּרָא וְכַעֲלַלַת מַעֲצַרְתָּא׃ לא וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בְּכָל אֲתַר אַתּוּן וֶאֱנַשׁ בָּתֵּיכוֹן אֲרֵי אַגְרָא הוּא לְכוֹן חֲלַף פּוּלְחַנְכוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ לב וְלָא תְקַבְּלוּן עֲלוֹהִי חוֹבָא בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת שׁוּפְרֵיהּ מִנֵּיהּ וְיָת קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תְחַלּוּן וְלָא תְמוּתוּן׃

פ פ פ

ממנו תרומת מעשר: (כז) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן. תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאין וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית דגן מן הגורן: וכמלאה מן היקב. כתרומת תירוש ויצהר הניטלת מן היקבים: מלאה. לשון בישול תבואה שנתמלאת: יקב. הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן (זכריה יד) יקבי המלך הוא ים אוקינוס חפירה שחפר מלכו של עולם: (כח) כן תרימו גם אתם. כמו שישראל מרימים מגרנם ומיקביהם תרימו גם אתם ממעשר שלכם כי הוא נחלתכם: (כט) מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה'. בתרומה גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את הכהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר: (ל) בהרימכם את חלבו ממנו. לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו: ונחשב. המותר ללוים חולין גמורין: כתבואת גרן. לישראל שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה יכול יהא כולו אסור ת"ל ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין: (לא) בכל מקום. אפילו בבית הקברות: (לב) ולא תשאו עליו חטא וגו'. (יבמות פט) הא אם לא תרימו תשאו חטא: ולא תמותו. (בכורות נו) הא אם תחללו תמותו:

ארצם לנחלה. מתנותיכם ד' ב' חסרים וב' מלאים וסימן נמסר בסדר אמ"ר: קדמאה תרומת ה' תניינא את תרומת ה' תליתאה את כל תרומת ה': מקדשו ל' ושמש איב סן א"א כתובין וי"ו בסוף תיבותא וסימן במסרה רבתא: ד' פסוקים ולא ולא ולא וסימן ולא תשאו עליו חטא דסוף סדר קרח. והיה כעץ שתול על מים. ולא תתורו כי אחרי התהו. ולא אמרו איה ה'. ולא יהיו כאבותם דור. ואיש שכב ולא יקום: תמותו ז' מלאים וסי' נמסר בסדר מקץ:

תולדות אהרן ואל הלוים. ראה פסוק יב יבמות פו בכורות יא: (כי תקחו. דמאי כד תרומות מב שם מג מעשר שני נו חלה נו): והרמותם ממנו. בכורות מז שבת קכו ערובין לא פסחים לה ביצה יג מנחות עו: ונחשב לכם. גיטין ל מנחות נד: תרומתכם. פסחים כב ביצה יג בכורות נח (תרומות מ מא מב): גם אתם. גיטין כב קדושין מא נג מציעא כח עא (תרומות מ): ונתתם ממנו. סנהדרין ל: מכל מתנותיכם ברכות מז שבת קכו ערובין לא פסחים לה ביצה יג תמורה ד ס: מכל חלבו. תמורה ס (חלה נו תרומות מב ערלה סא): ואכלתם אותו. יבמות פו: לא תשאו. יבמות פט קדושין פו מציעא נו בתרא פד קמא תמורה ס מעילה יא (תרומות מ מא): ואת קדשי בכורות פו:

בעל הטורים

והרמותם ממנו. קרי ביה ממינו שאין תורמין ממין על שאינו מינו ולא מחדש על הישן:

ספורנו

(כז) ונחשב לכם תרומתכם. להניח ברכה אל בתיכם אע"פ שנמדד ואמרו (ברכות ס' הרואה) מדד ואחר כך בירך הרי זו תפלת שוא מכל מקום תרומת מעשר תתן ברכה טוב באוצר המעשר שאינו תלוי ביד שני:

פרשת כלי יקר קרח

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי. בקיחה זו באו הרבה פירושים יען כי לא פורש אם קיחה זו בידים או בדברים כמו קח את הלוים. וי"א שכל הסיפור נמשך עד בני ראובן שלקח לו למחלוקתו את בני ראובן כי ראה ללקט אליו כל מרי נפש וידע כי נפשם מרה על הבכורה שנלקחה מראובן ואע"פ שיעקב נטלה ולא משה מ"מ על ידי שתחזור כל שררה לבעליה יחשבו שגם להם תחזור הבכורה ויסכימו עם קרח. וי"א שלקח לו לטענה את בן יצהר כי זאת היתה עיקר טענתו לומר אחי אבא ארבעה היו כו' מאחר שאני בן יצהר מי ראוי ליטול הנשיאות כפירוש רש"י. וי"א וי"ו של ודתן נוספת כוי"ו של ואיה וענה וביאורו שלקח את דתן ואבירם לצרפם אליו. ונכון לומר שתרווייהו איתנהו שלקח לו לטענה מה שהוא בן יצהר ולקח לו גם את דתן ואבירם ואון ולפי זה לא תהיה הוי"ו נוספת. ובמדרש אמרו ויקח קרח מה לקח טלית שכולו תכלת כו' ומסיק ששאל עוד בית מלא ספרים אם חייב במזוזה כו' בשלמא ציצית דרש סמוכין מדסמך ויקח קרח לפרשת ציצית אבל מזוזה מאן דכר שמה. וצ"ל דמפיק לה מדכתיב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם למה ליה למכתב פתח אהליהם אלא שיצאו נצבים לחרף ולגדף על המזוזה שבפתח אהליהם והנה קרח חלק על פרשת ציצית ודתן ואבירם הוסיפו עוד לחלוק על מצות המזוזה שבפתח האהל כי אמרו שמשה בדה מלבו ב' מצות אלו והיה זה מעין מחלוקתם כמ"ש רבינו בחיי כי אמרו כשם בטלית שכולו תכלת הסברא נותנת שהוא פטור מציצית וכן בית מלא ספרים פטור ממזוזה כך בזמן שכל העדה קדושים אין צריכין למנהיג. ועוד רמוז בזה לומר שעיקר טעם שתי מצות אלו להיות לאדם כמזכירים את מצות ה' כמ"ש וראיתם אותו וזכרתם וגו' וכן המזוזה כדי שיזכור את ה' בבואו ובצאתו ובזמן שכל העדה קדושים אין צריכין לדבר המזכיר כי בלאו הכי ה' לנגדם תמיד הוא ית' וכל מצותיו ואין צורך בהם כי אם לאנשים שכחי אלהים. ומטעם זה נענשו כמה ושם. ויש להתבונן אם קרח ועדתו חטאו קץ למה באים לעונש זה אלא לפי שחלקו על ציצית ומזוזה ומסיק בפ' במה מדליקין ר' יהודה אר'

אמר

אליך ה"א בשם שדים בשין ציצית וה"א בשין מזוזה ש' ומשם לשניהם אחד הוא לפי ששניהם באו לזכרון כי המזוזה להיות ה' לנגד עיניו תמיד בבואו ובצאתו והציצית לזכרון המצות וכתיב ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני כי על ידי שתשכח תולדות המעשים הטובים אשכח גם שתם תולדותיך ועוד שהכנפים עקר ממש כליות שהם עקר מן הבגד :

ויקח קרח בן יצהר וגו'. ולא קחשיב בן יעקב קרח היה מחניף לבני ראובן ואמר דרך חנופה אין אני מתיחס אחר אבינו יעקב ואל יהי חלקי עמו במה שלקח הבכורה מן ראובן על כן גם הפסוק אינו מיחס אחריו. ורבותינו ז"ל אמרו במסכת סנהדרין ויקח קרח שעשה קרחה בעולם בן יצהר שהרתיח את כל העולם כצהרים בן לוי שנעשה לויה לגיהנם ולחשיב ממי בן יעקב שעיקב עצמו לגיהנם יעקב בקש רחמים על עצמו שלא יחשב עמהם שנאמר בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי לפי פשוטו ודאי לא לכבוד יהיה לו אם יחשב עמהם כי על ידי זה ידרש שמו לגנאי וע"כ בקש שלא יחד כבודו שמה. ד"א כדי שלא יאמרו שמדה זו ירושה בידו מן יעקב שערער על הבכורה דהיינו הכהונה כי לפנים היתה העבודה בבכורות ויאמרו שממנו למד קרח לערער על הכהונה וכן במעשה זמרי יאמרו שירושה בידם מן יעקב שלקח שתי אחיות על כן ייחס את קרח הקהתי עד לוי שהיה גם כן מקנא ביוסף. ומכל מקום המאמר מחוסר ביאור מהו הקרחה שעשה ואיך הרתיח העולם כצהרים. כפי הרמז מן הפסוק אלא המאמר של הגמ' היה מקום לפרש השמות בדרך אחר והוא שהמקרא ודאי אינו יוצא מידי פשוטו שהשמות כפשוטם אך מאחר שפרט כל היחס הזה נראה כי שמו ושם אבותיו היה הוראה על העתיד שיעמידו בן פורץ גדרו של עולם והוא קרח כי השמות מרמזים על טענותיו ועל מחלוקתו. כי קרח לשון קרחה שער וכדרך שמסיק בפ' חלק ועוד גזז לכו למזייכו ומלל בכו כו' שמלחק בכם על שעשה אתכם קרח מן השערות ומזה שלקח לו זה לטענה נגד משה מה שעשה הלוים קרחים. בן יצהר הוא לשון שמן שחלק על הכהונה על אשר יצק על ראש אהרן שמן המשחה אשר מחציתו מאתים וחמשים כדאיתא בפרשת כי תשא ועל כן לקח למחלוקתו חמשים ומאתים איש אף על פי שי"א שלקח מספר זה כדי שיעלה כ"ג עם כל שבט המספר סנהדרי קטנה כשתצרף אליהם עוד ג' דתן ואבירם ואון חוץ משבט לוי לא היה איש ביניהם. מכל מקום לפי דרכנו נוכל לומר שלכך לקח מספר זה לומר אלו בני יצהר אשר ראויין להיות נמשח בשמן המשחה אשר מחציתו חמשים ומאתים כמו שנמשח בו אהרן. בן קהת הוא מלשון ולו יקהת עמים והוא לשון אסיפה והקהל כי הוא אספם ורוחו קבצם להקהילם על משה ואהרן כמ"ש ויקהלו על משה ואהרן. בן לוי פירש רש"י פרשת ויצא שנקרא לוי על שם שילוהו במתנות וגם המתנות לקח לו קרח לטענה נגד אהרן כדמסיק בילקוט פרשה זו באלמנה אחת שהיה לה כבש באה לגזוז בא אהרן ונטל ראשית הגז כו'. על כל אלה נופל לשון לקיחה כי כולם לקח לו לטענה להחזיק מחלוקתו. אמנם לפי מה שמסיק במדרש קרח שעשה קרחה בעולם כו' נראה שדעת בעל המדרש זה לומר שקרח חלק על מציאות השי"ת כמ"ש הנועדים על ה' כהועדים על ה' והיכן מצינו שקרח נועד על ה' אף על פי שארז"ל שהחולק על רבו כחולק על השכינה מכל מקום היא גופא קשיא למה יהיה כחולק על השכינה אלא לפי שקרח טען שהעולם קדמון כקדמות השם יתברך והוא מחויב המציאות והולך לכפירה זו כדי לחזק מחלוקתו כי הוא טען ואמר כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' ודעתו לומר שאין יתרון ושררה לשום נוצר על חבירו כדרך שאין קדימה ח"ו לו יתב' על ברואיו ח"ש ובתוכם ה' והיה ראוי להיות ה' בראשם ולא בתוכם באמצע אלא הורה והודה כביכול שאין לו קדימה ק"ו בן בנו של ק"ו מדוע תתנשאו אתם וז"ש בקר ויודע ה' את אשר לו יכולים אתם להפוך בוקר לערב כו' והא כתיב ויהי ערב ויהי בוקר אלא גבולות חלק הקב"ה ליום ולילה וכשם שהבדיל ישראל מן האומות כך הבדיל את אהרן. וכל משכיל ישתומם על המראה מה ענין מראה הערב והבקר לכאן אלא לפי שקרח חלק אעיקרא דדינא לומר שהעולם קדמון ומראה הערב ובקר הכל במקרה ואם כן למה תגא כזאת מלפניו יתברך להבדיל בין איש ובין רעהו והשם השיב לו מסוף דאיה כי המקרה לא יתמיד זמן רב והרי עינינו הרואות שאין אתה יכול לבטל הבדלת בקר וערב אם כן אין זה מקרה אלא כך נברא ברצונו וכשם שהוא יתב' קדמון לכל נוצר כך חלק מכבודו לאשר חפץ בו וחלק גבולות ליום נתן גבולו ביום ואת ישראל נתן עליון על כל העמים כך נתן ברצונו יתברך גדולה זו לאהרן. וז"ש ואם בריאה יברא ה' וגו' פירש רש"י אם בריאה פה לארץ משפת ימי בראשית מוטב ואם לא יברא ה' וקשה לי למה לא נאמר בו כי טוב כי לא מצינו לשון מוטב מפורש בפסוק. אלא ודאי כך פירושו קרח חלק על הבריאה של ששת ימי בראשית ושטן לא היו דברים מעולם ואני אומר שיש בריאה על כן אני אומר אם בריאה ר"ל אם היתה בריאה חדשה בששת ימי בראשית אז יברא ה' חדשה בארץ ופצתה את פיה וגו' וידעו כי נאצו האנשים האלה את ה' במה שאמרו שלא היתה בריאה מעולם ועכשיו יאמינו למפרע שהיתה בריאה כשם שברא ה' חדשה בארץ עכשיו. וזה דעת רבא במסכת נדרים פ' אין בין המודר שדרש פסוק שמש ירח עמד זבולה מאי בעי בזבול אלא שבמחלוקתו של קרח עלו לזבול כו' אמר הקדוש ב"ה לכבודי לא מחיתם כו' והיינו טעמא לפי שקרח ערער על גבולות בקר וערב דהיינו שמש וירח וטען עליהם שלא ה' חלק לכל אחד גבולו ותחומו לזה ביום ולזה בלילה ע"כ עלו מרקיע לזבול כי אין נכון להם להאיר למי שאינו מאמין שלא ה' פעל כל זאת אך שלא יפה אמרו שיעשה דין לבן עמרם עד שאמר להם הקב"ה לכבודי לא מחיתם כו' והגלות הדבר בוקע ועולה עד כסא הכבוד ונוגע בכבודי יותר מבכבוד משה. ומה שעלו דוקא לזבול אחשוב בזה לפי שקרח ערער על הכהונה ואמרו במדרש בעולת תמיד של בקר וערב שבזכותם יתקיימו שמש וירח אורות של יום ולילה ואם תבטל הכהונה ותהיה ביד מי שאינו ראוי לה אם כן בלאו זכות יתקיימו המאורות על כן עלו לזבול כי בו בית המקדש ומיכאל כ"ג כדאיתא במסכת חגיגה ס' ב'. ומכאן ראיה שקרח חלק על גבולות שמש וירח ועל הבריאה על כן אמרו שעשה קרחה בעולם כי בהסתלק אלהותו יתברך כביכול הרי כל העולם נעשה קרחה. ובמה שעלו שמש וירח לזבול כבר יצאה החמה מנרתיקה ועל ידי זה הרתיח את העולם כלו כצהרים והנוגע בענין האלהות גורם קיהוי שינים למאמינים בו יתברך כמ"ש במגרים שהיו שיניהם קהות כשראו קטורת העולה לכך אמרו בן קהת שהקהה שיני מולידיו. ודי בזה מה שאמרו בדרך דרש קצת ומעתה נבוא לביאור הויכוח בדרך פשוטו :

קריאי מועד אנשי שם. נראין הדברים שנתקבצו אל קרח אנשים מרי לבב אוהבי יותר הכבוד והשררה בחשבם כי לכלם יתן שררות כי זה הדבר אשר בקשה נפש כל אנשי שם אשר אמרו ביניהם נעשה לנו שם פן נהיה לבוז ויוכיח על זה ראש דבריהם רב לכם וגו' כי אמרו דין הוא שתהיה השררה חוזרת חלילה מן אחד לחבירו כי רב לכם שימים רבים לישראל שנהגתם עליהם שררה וראוי שתתנו שבט ההנהגה ביד אחרים כי כל העדה כלם קדושים. וכלם מיותר אלא כך אמרו ידוע שאין עדה פחות מי' ובכל עדה ועדה שבישראל כלם קדושים כל עדה בפני עצמה יש בה קדושה כי אין דבר שבקדושה בפחות מי' אבל מ"מ כל עדה של י' יש קדושה ובתוכם ה' ואתם לא די שאתם מתנשאים על עדה של י' אלא אפילו על כל קהל ה' אתם מתנשאים ודבר זה אין לסבול ולכך פתח בעדה וסיים בקהל לומר שאפילו אם הייתם מתנשאים על עדה של י' היה לנו מקום ללון עליכם שהרי כל עדה יש בה קדושה ק"ו שיש ללון מדוע תתנשאו על קהל ה' על כלם כאחד. ומ"ש ובתוכם ה' כי בכ"מ שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו והרי הקב"ה מראה ענוה לישראל ומתהלך בתוכם ר"ל באמצע ולא בראש לומר הריני כרע כאחד לכם ואין אני מבקש לילך בראש כדיני ואיך אתם תתנשאו על קהל ה':

וישמע משה ויפול על פניו. במסכת סנהדרין אמרו מה שמועה שמע מלמד שחשדוהו בא"א שנאמר ויקנאו למשה במחנה שכל אחד קינא אותו עם אשתו, ודבר זה רחוק מן השכל מאד ומדברי קבלה לא ילפינן כי מאן יימר שחשד זה היה בזמן זה דוקא כי אין לו רמז בפסוק. ע"כ אומר אני שבעל אגדה זו רצה לפרש פסוק כי כל העדה כלם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה' מה ענין הקדושה אל ההתנשאות ואת"ל שיש יחס ביניהם והקדושה ראוי שתמנע ההתנשאות א"כ הול"ל ומדוע תתנשאו על קהל קודש או עדה קדושה אלא ודאי כך אמר קרח למשה לפי שמצינו במסכת סוטה ארז"ל כל המתגאה לסוף נכשל בא"א ובמקום אחר אמרו כל המתגאה כאלו בא על כל העריות. וידוע שבכל מקום שאתה מוצא קדושה שם אתה מוצא גדר ערוה כי העריות מחללין הקדושה וכך אמר קרח מסברא דנפשיה הרי כל העדה כלם קדושים וגדורין מעריות. ואם כן מדוע תתנשאו להשתרר ולהתגאות כי דבר זה יגרום לכם שתהיו נכשלים באשת איש ותחללו קדושת העם לכך אמר על קהל ה' ולא אמר על קהל קדוש כי אחר ההתנשאות אין כאן קדושה כי כל המתגאה לסוף נכשל באשת איש ודבר זה גורם חילול קדושת העם. ובזה הבין משה שקרח חשדו שיהיה נכשל באשת איש לכך נאמר וישמע משה ויפול על פניו. וטעמו של דבר נראה לפי שכל המתגאה רוצה שיהיה הוא גבוה מעל כל גבוהים אין עוד מלבדו רודה בכל העולם זולתו. ולפי שכל אשה משועבדת תחת יד בעלה כמ"ש והוא ימשל בך על כן אין המתגאה יכול לסבול אפילו ממשלה זו שתהיה ביד אחר ועל כן נקט דוקא אשת איש ולא שאר עריות ומדוקדק הלשון שאמר לסוף נכשל באשת איש כי כל מי שמתגאה הרי הוא הולך ובודק בכל מיני שררה שרואה בזולתו לכבוש את הכל תחת ידו כדי שתהיה ידו בכל הממשלות ולא ישקוט האיש בכל השררות שכבר השיג עד שלסוף יתן עיניו גם בממשלת האיש על אשתו וירצה לכבשה תחת ידיו וזה לשון לסוף כי באמת ממשלה זו שסופו לבקש הוא סוף כל דבר וקץ לכלם וזהו פירוש יקר מאד הן בפרשה זו הן בלשון הגמרא :

בקר ויודע ה' את אשר לו. אין פירושו הגבלת זמן לאמר מחר יהיה האות הזה דא"כ הל"ל בקר יודע ה' מהו ויודע בוי"ו ואשר אליו מבעי ליה מהו לו אלא כך פירושו הבקר יאמת ויברר הדין עם מי וזה לפי שקרח חלק על הכהונה ועל המתנות כהונה כדאיתא במדרש במעשה אשר סיפר קרח לכל העדה אלמנה היה לה כבשה ולקח אהרן ראשית הגז והבכור וזרוע ולחיים כו' וראיה לזה שהרי אחר נחה שקטה הארץ מן המחלוקת נתן ה' לאהרן המתנות ברית מלח עולם ש"מ שקרח היה מערער עליהם ואמר משה בזאת תדעון כי נתן ה' לאהרן המתנות חלף עבודתו כי כל דבר הניתן בבקר הוא הדבר הניתן בשמחה ובפנים מאירות וזה הוראה שהנתינה דבר הגון כמו שפירש רש"י פ' בשלח על המן שניתן בבקר ולכך נאמר לקמן במתנות כהונה ואני הנה נתתי לך פירש"י בשמחה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו והיינו בפנים מאירות וכל דבר הניתן בשמחה ובפנים מאירות יתן בבקר בבקר בהיטיבו את אשר שאל כהוגן ואם כן הבקר יברר שהאמת עם אהרן ויודע ה' את אשר לו כי לו יתברך הכסף והזהב ומשלו יתן לו ה' למשרתיו עושי רצונו ולא כמו שאמר קרח שלקחם בלא הורמנא דמלכא יתברך. ומדקאמר משה לא חמור אחד מהם נשאתי ש"מ שכבר שחשדוהו שנתן לאהרן הכהונה כדי שיזכה במתנות כהונה כך חשדו את משה לומר אף לו המלוכה כדי לזכות בזה משפט המלוכה את חמוריכם יקח וגו' ע"כ אמר כמתגלגל לא זו שלא לקחתי בזרוע חמור של אחד מהם אלא אפילו במתנה לא לקחתי מהם לכך אמר נשאתי לשון ויתן משאת מאת פניו ולפי שמדרך המלכים להרע למי שאין נותן לו מתנות לכך אמר ולא הרעותי את אחד מהם. ולפי מה שפרשנו למעלה שקרח חלק על הבריאה אמר כאן בקר כי מגיד שאין אתה יכול להפך הבקר לערב בזה ויודע ה' את אשר לו כי לו יתברך תבל ומלואה והוא הממליך מלכים ובידו יתברך להקריב אליו את אשר יבחר בו :

המעט מכם וגו'. לכם לא נאמר אלא מכם לפי שמדבר על המרד והמעל הוצא מכם וכי דבר מועט וקטן הוא מרד כזה שמי שנאמן לו איזה מיני

יערער על שלא נתנו לו עוד מינוי גדול מזה. וי"א שמדבר כלפי המיעוט שהלוים המעטים מכל השבטים כי הבדיל ה' אתכם וגו' והיינו לעבודת הארון המכלה בהם. ובקשתם גם כהונה ותשתכנו ביותר כי כל הקרב הקרב ביותר אל ארון ברית ה' מסוכן ביותר. ואהרן מה הוא כי לעולם היה עניו ביותר ואינו מחשיב את עצמו לכלום ע"כ הוא מתקיים אעפ"י שהוא קרוב אל ה' ביותר כמ"ש הוי קבל וקיים אבל כל מי שאינו בערכו בגדר הענוה אינו מתקיים אם יבא לפני ה' בלב גם:

ויאמרו לא נעלה. לאיזה הר קרא להם לעלות ומה שאמרו העיני האנשים ההם תנקר וביאור הענין שמשה שלח אחריהם לדבר על לבם דברי שלום והמה חשבו את משה שלכך שלח אחריהם לפי שהם גדולים והעיקר במחלוקת זה ורצה משה ליתן להם איזו מנוי של שררה דרך שחד כדי שיסתלקו מן המחלוקת ואז ממילא יסתלקו כולם. על כן השיבו למשה לא נעלה לא נקבל ממך דרך שחד שום מעלה ושררה ועל זה אמרו העיני האנשים ההם תנקר כי השחד יעור וכי אתה סובר לעור עינינו בשחד זה. וכדי לתקן לשון האנשים ההם נראה שלא על עצמם אמרו כן אלא על כל האנשים אשר אתם כי אף אם אנחנו נשתוק בעבור שתתן לנו איזו שררה או נחלת שדה וכרם מכל מקום האנשים אשר אתנו כל שכן דפקרו ספי העיני האנשים ההם אשר אתנו תנקר שיהיו כל כך עורים שלא ירגישו בתחבולה זו לפיכך לא נעלה לא נקבל ממך שום שררה ועליה. ומה שהכניסו תוך סיפור זה המעט כי העליתנו וגו' חדא ועוד קאמרו מתהלה אמרו שכך דרכך שאתה מבטיח ואינו עושה כי כך הבטחת את בני ישראל להביאם אל ארץ זבת חלב ודבש והעליתנו ממצרים ארץ טובה וכל זה עשית כי תשתרר עלינו כדי להראות שררותך עלינו לא זו אתה אלא גם השתרר אחרים עלינו כאהרן וזולתו אף אל ארץ זבת חלב ודבש לא הביאותנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם וגו' אמרו ממה נפשך למה זה אתה שולח אחרינו. אם להבטיח לנו איזו נחלת שדה וכרם כשנבוא לארץ הרי זה דבר שלא בא לעולם כי עדיין לא הביאותנו שמה ותתן לנו עכשיו נחלת שדה וכרם ואף אם תמצא לומר שחברינו לא ירגישו בתחבולה זו כי נתינה זו לעתים רחוקים מכל מקום יש כמה דברים בגו הן מגד שהרי לא נעלה לארץ כי כבר נגזרה גזירה שנמות במדבר ואם תמצא לומר שנתינה זו תהיה לזרענו מ"מ מה כשרון לנו בזה וגם לזרענו הדבר בספק כי מדרכך להיות מבטיח ואינו עושה ועוד שהדבר לא בא לעולם עדיין. ואם תרצה ליתן לנו איזו שררה תיכף ומיד יש חששא אחרת שחברינו ירגישו בתחבולה זו העיניהם תנקר שלא יראו עין בעין תחבולה זו י"א ניקור עינים זה קאי על הצרעה שהבטיחם שהצרעה ישלח ה' לפניהם כדי שתנקר עיני הכנענים ואמרו אף אם באמת יהיו סומים מ"מ חזק הוא ממנו ולא נוכל לעלות אל העם ז"ש שלא נעלה:

הבדלו מתוך העדה הזאת וגו'. קרוב לשמוע שגם מתחלה לא עלתה על דעתו יתברך להענים הבלתי חוטאים אלא שעל עדת קרח אמר כן ומשה הבין שעל כל עדת ישראל אמר כן לפי שכבר נאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה והיה סבור משה שכל ישראל הסכימו עמו ועל כן אמר על כל העדה ואכלה אותם כרגע ולא חשש פן יאמרו מבלתי יכולת ה' וגו' כי בלאו הכי הם מטולטלים ארבעים שנה במדבר ואף אם יכלה כלם מ"מ תוך ארבעים שנה יכול לעשות את משה ואהרן לגוי גדול כמו שנעשו מתי מספר במצרים פתאום לגוי גדול ועצום לכך אמר משה בתפלתו אל אלהי הרוחות לכל בשר לפי שמשה לא ראה בישראל שום ריעותא כי אף על פי שנאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה מכל מקום אין ראיה מכאן שבאמת נקהלו ישראל על משה אלא קרח עשה את שלו והקהילם עליהם כדרך כל מסית ומדיח ומאן יימר שישראל נתפתו לדבריו אך מאחר שהבין שרוצה הקב"ה לכלות כל ישראל כרגע זהו לפי שהוא אל אלהי הרוחות ויודע מה שברוחו של כל אחד ואחד וידע שבלבם מסכימים עם קרח. ומכל מקום אמר משה האיש אחד יחטא על קרח המדיחם אמר כן כי הוא עיקר החוטא בחטא זו ומן הראוי שלא יקצוף על כל העדה כי מצינו שנאמר ותדבר מרים ואהרן במשה ולא נענש אהרן לפי שמרים היתה התחלה לדבור ואהרן טפל לה כך העדה יש ללמד עליהם קצת זכות כי לא באו מעצמם לידי חטא זה כ"א מחמת המסיק המסית ומדיח בחלקת לשונו ואם על כל פנים ראוין לעונש מה מ"מ אין הדין נותן שיהיו שוים בעונש אל המסית לכלות כלם כרגע במיתה אחת שהרי גם לנחש המסית הוסיף בקללה מלאדם וחוה כי הכל מתרפאין חוץ מן הנחש שאין לו רפואה: וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח. מעולם לא עלה על לב להענים כל העדה כי יודע אני שלא נתפתו לקרח ומה שאמרתי הבדלו מתוך העדה על כל ישראל אמרתי כן שיבדלו מתוך עדת קרח וראיה לזה ממה שנאמר מתחלה וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר מהו לאמר למי יאמרו כן אלא שרצה ה' שיאמרו לכל ישראל הבדלו ומשה לא הבין דברי השם יתברך כי מלת לאמר הוא מאמר התורה על שם סופו אבל למשה נאמר הרומו מתוך העדה וגו' כי שם נאמר ויהי בהקהל העדה על משה וגו' כי שם נקהלו באמת עליהם על כן אמר למשה אהרן הרומו לשון רוממות השייך למשה ואהרן כפי מדרגתם וכאן אמר הבדלו כי בכל ישראל אמר כן כי אין לשון רוממות שייך בכל העדה כאמור ומשה לא הבין זה מחילוק הלשון כי לא שמע עדיין מאמר הרומו וראיה לדברינו שהרומו אינו לשון הבדלה שהרי נאמר אחר כך והולך מהרה אל העדה ש"מ שלא היה ביניהם ומ"ש הרומו אלא שהוא לשון רוממות כי כלם ירדו שאולה ולכם תשאר הגדולה והרוממות כי תהיו לעם עולם כדי לקיים השבועה וקרוב לפירוש זה כתב הרמב"ן בשם ר"א ומשם תראה מה שהוספתי משלי על דבריו כי בהם יתורצו הרבה ספיקות:

אם כמות כל האדם ימותון אלה וגו'. במסכת נדרים אז"ל מנין לביקור חולים מן התורה שנאמר אם כמות כל האדם וגו' שהם חולים ומוטלים על ערשיהם ובני אדם מבקרין אותם לא ה' שלחני. ופירש רש"י שסמך על סוף המקרא שאמר פקודת כל האדם יפקד עליהם פקידה זו היינו ביקור. והנה מקום אתי לפרש פקודה זו בדרך אחר כי יש ב' תועלת בביקור זה האחד הוא שמבקרין אותו צרכיו של החולי ביקור שני הוא לצורך ההולכים שמה כי כמו שטוב ללכת אל בית אבל כדי שהחי יתן אל לבו כך טוב ללכת אל החולי כי על ידו זה יבקר ויפשפש במעשיו כי ילכו שמה אבירי לב הרחוקים מצדקה אשר אין פחד אלהים לנגד עיניהם ולבם הערל פתח מהבין לאחריתם כי תהו הוא וסופו למקום רמה וזה פקודת כל האדם כי הסוף הוא פקודת כל אדם יפקד עליהם יפקד לשון זכירה ור"ל אם יפקד ויזכר עליהם פקודת כל אדם היינו המיתה וזה ודאי על ידי שיבקרו אותם ויתגלגל זכות זה לרבים על ידיהם ואינן מקבלים עונש כמדתם אז כדבריהם כן הוא שלא ה' שלחני. אבל אם בריאה יברא ה' וגו' שלא ימותו כדרך כל העולם ואז לא יזכר על ידם פקודת כל האדם כי מחידוש לא ילפינן כי לא יעלה על לב אדם למות במיתה משונה כי בזאת תדעון כי נאצו האנשים את ה' ואינן ראויין שיתגלגל על ידם שום זכות לזולתם. וטעם למיתה כזו לפי מה שכתבתי למעלה שכפרו בחידוש העולם ובבריאתו אמר משה אם בריאה אם באמת היתה בריאה חדשה בששת ימי המעשה אז יאמת ה' דברי ויברא גם עתה חדשה בארץ ועל ידה יכירו וידעו כי ה' עושה חדשות. מה שנבראה בריאה זו דוקא לפי שארז"ל אלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו והמה לא רצו בשום מנהיג כי אמרו כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' ולפי סברתם הנבערת יבלע איש את רעהו חיים ע"כ יענשו כמדתם שירדו שאול חיים כי אפילו המתעצל בהספדו של אדם כשר אמרו רבותינו ז"ל שראוי לקוברו בחייו לפי שנראה שאינו מרגיש בהעדר השלם שהיה מטיל מוראו על הבריות כל שכן עדת קרח שבפה מלא אמרו שאינן רוצין בשום מתנשא לכל ראש על כן אמר משה שאם ימותו על מטתם ולא ירדו שאול חיים אז לא ה' שלחני לעשות את כל המינויים של השררות והנהגת העם אמנם אם ירדו שאול חיים בזאת ידעון כי נמדד להם כמדתם כי ה' שלחני לעשות את כל המינויים כדי שכל העם הזה איש על מקומו יבא בשלום לכך נאמר ויאבדו מתוך הקהל מתוך שרצה ה' שיהיו כל ישראל בקהלה אחת ובאגודה אחת וכל קהלה ואסיפה צריכה למנהיג כדי שלא יבלע איש את רעהו והמה לא רצו בזה על כן נאבדו כי הוא ילא לחלק ובין אחים יפריד על ידי מחלוקתו:

נסו לקולם. מקולם מבעי ליה ועוד להיכן נסו ואנה מפניו יתברך יברחו. ואמרו רבותינו ז"ל אמרו שקרח ועדתו אומרים תמיד משה אמת ותורתו אמת והם בדאים ואותו קול התחיל לבצבץ מיד אחר הבליעה ולאותו קול היוצא ממקום הבליעה נסו כל ישראל לשמוע מה ידברו כי סברו מסתמא הם מתודים על חטאם ורצו לידע מה היה עיקר חטאם כדי שידעו להשמר ממנו שלא יעבור גם עליהם כוס זה וז"ש כי אמרו פן תבלענו הארץ. ומדקאמרו משה אמת ותורתו אמת ש"מ שכפרו גם בתורתו ואולי תלוי זה במה ששמעו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה אם כן רוצה ה' שכל ישראל ישמעו הכל מפי הגבורה ומה שמשה מגיד להם עוד לאו כל כמיניה ליתן מקום לדבריו אשר לא שמעו גם המה ולדעתי שזה כוונת רש"י שפי' כי כל העדה כלם קדושים לא אתם לבדכם שמעתם אנכי ולא יהיה לך רצה בזה מאחר שגם כל העדה שמעו ב' מצות אלו לו חפץ ה' במצות יותר מאלו כעת למה לא השמיענו כואת אלא ודאי שמלבם אתם בודים הכל ולפי שחלקו על התורה אמרו בהתודותם משה אמת ותורתו אמת:

ולא יהיה כקרח וכעדתו וגו'. פירש"י שלא ילקה בצרעת כמו שלקה משה בצרעת בידו ומלת לו שב אל החולק על הכהונה. וכאן הבן שואל מה ענין צרעת של משה על החולק על הכהונה ויותר היה נכון אם היה מביא לראיה צרעת של מרים שהיה מעין מחלוקתו של קרח כי מחלוקתו על הכהונה נמשך ממה שחלק על נבואתו של משה לא שלחך ה' ומזה המין היה צרעת של מרים שאמרה הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וכן אמר קרח כי כל העדה כלם קדושים לא אתם לבדכם שמעתם בהר סיני אנכי ולא יהיה לך אבל צרעת ידו של משה מה שייכות יש לו למחלוקת של קרח. ועתה שא נא עיניך וראה כי הנני מקרב הענינים והיו לאחדים בידך וילקה הדומה בדומה ומשם תקח ראיה ברורה וטובה שהחולק על נבואתו של משה לוקה בצרעת וזה לפי שאמרו רבותינו ז"ל החושד בכשרים לוקה בגופו מנלן ממשה כו' וכפי שורת הדין שראוי לעשות אל החושד כאשר זמם לעשות לאחיו. אם כן החושד נלקה באותה מכה שהיתה ראויה לבא על הנחשד אם היה הדבר אמת ומשה חשד את ישראל בבלתי מאמינים בנבואתו כמ"ש הן לא יאמינו לי כי יאמרו לא נראה אליך ה' והיינו ממש דברי קרח שאמר לא נראה אליך ה' ואתה בודה הכל מלבך מדהוצרך משה לאמר כי ה' שלחני כי לא מלבי כך חשד משה את ישראל שיכחישו נבואתו ויאמרו לא נראה אליך ה' רק מלבך אתה בודה כדי לנהוג שררותך עלינו. ומדאנו רואים שנלקה משה בצרעת על שחשדם במה שאין בהם ש"מ שאלו היה הדבר אמת שהיו ישראל מכחישין נבואתו אז היו ישראל לוקין בצרעת זה ולפי שחשדם במה שאין בהם נלקה הוא באותה מכה שהיתה ראויה לבא עליהם דאם לא כן לא יהיה מדה כנגד מדה וצריך להיות כאשר זמם לעשות לאחיו ומכאן ראיה ברורה שהחולק על הכהונה לוקה בצרעת כי כל החולק על הכהונה חולק על נבואתו של משה ואומר לא נראה אליו ה' ליתן לו רשות שיתן הכהונה לאהרן דוקא ואומדו שמשה מלבו נתנו לאחיו. וזה פירוש יקר. וטעם לצרעת דוקא היינו לפי שמצינו שהצרעת בא על גסות הרוח ועל לשון הרע שכן עוזיהו נצטרע על שגבה לבו עד להשחית ומדברי קבלה ילפינן שנאמר גבר יהיר ולא ינוה שלא ישאר בנוה שלו לפי שסופו ליטב בדד מחוץ למחנה ואלו היו ישראל בלתי מאמינים בנבואת משה מסתמא היו חושדים אותו כי לבעבור השתרר עליהם הוא רוצה למושכם אחריו ואלו היו אומרים אליו לא נראה אליך ה' בלשון נוכח היו ודאי בכלל מספרי לשון הרע ומכ' נדדים אלו היו נלקין בצרעת ועל כן חזר הדין על משה שחשדם שלא כדין וצרעת ביד דוקא כארז"ל חיים ומות ביד לשון וכי יש יד ללשון אלא מה היד ממית אף הלשון ממית שנאמר חץ שחוט לשונם שוחט כתיב כי הרי זה בא להיות שוחט לאחרים ונמצא שהוא כי לשון הרע תלתא קטיל ובן קרח

שיש בכלל כח גאים כדאיתא במדרש וסימן לדבר קרח ר"ת קשת רומח חרב על שם שנאמר בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה. ומה שלא נענש קרח בצרעת כמשה לפי שהיה קם ליה בדרבה מיניה שהרי כפר בעיקר ובתורת משה ועלה לגבל הבריה חסר מזה הגד מתן הדין פיסים מן הבלועים ועוד שכבר ראה מגפה ה' הגדול מה שלא ראו ישראל בפליחות ראשון של משה. וח"ש זכרון לבני ישראל וגו' למען אשר לא יקרב איש זר להקטיר קטורת כי הזר הקרב מסתמא הוא חולק על כהונת משה. ומכל מקום הזר הקרב לא יהיה כקרח ועדתו שזה בשנים כי קרח ועדתו היו בו חטאים גדולים זולת זה. אלא יהיה כאשר דבר ה' ביד משה לו כמשה שלקה בידו בצרעת כך ילקה בצרעת כל החולק על הכהונה:

והנה פרח מטה אהרן וגו'. רמז כי לא למראה עיני האדם ישפוט ה' כי אם נראה אחד עץ יבש בלי לחלוחית מים תורה וחכמה הקדוש ב"ה מפריחו וכן בהפך כדמסיק בילקוט ביחזקאל שדרש על קרח ואהרן פסוק הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש ויכול להיות שמשם נמשך המקור שכל מה שהיה במקדש היה מלבלב ועושה פירות ואפילו הזהב שנקרא פרוים. ויוצא פרח זה היה סימן לכהנים קטנים שנקראו פרחי כהונה. ויצץ ציץ זה סימן לכהנים גדולים שאין ציץ אלא הקודש. ויגמול שקדים בזכות וירץ אל תוך הקהל וגו' כדי לעצור המגפה ובזכות שהכהנים זריזים הם כגמול ידו השיב לו להצמיח שקדים שיש בהם משמעות לשון שקידות וזהירות וזכה למתנות שנאמר ואני הנה נתתי לך ולשון הנה מורה על הזריזות וכן פירש"י פ' וישב ויאמר הנני לשון ענוה וזריזות. ורש"י פי' הנה בשמחה כד"א הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו וטעמו של דבר שכל הנה לשון זריזות הוא וכל מה שהאדם עושה בזריזות ודאי סוף שמח בעשייתו וכשם שאהרן היה שמח לקראת משה אחיו הקטן ממנו ולא נתקנא בגדולתו בזכות זה זכה ליתן לאהרן שררת הכהונה למשחה בה בשמחה ז"ש ואני הנה נתתי לך בזכות הנה הוא יוצא לקראתך ולמעלה בפסוק בקר ויודע ה' שנתן לו ס' המתנות בבקר בפנים מאירות בשמחה כמשפט כל דבר הניתן אל השואל כהוגן. ורבותינו ז"ל אמרו שבזכות וראך ושמח בלבו זכה לחושן משפט על הלב לפי שנאמר ידרך ענוים במשפט כדרך שנתבאר למעלה פ' משפטים ודרך זה ענוה לו ששמח על שררת אחיו ורבותינו ז"ל אמרו גדול מה שנאמר במשה ואהרן שנאמר ונחנו מה וכן באהרן כתיב ואהרן מה הוא שהוא מחשב את עצמו כבלי מה כאלו הוא עץ יבש שאין בו שום לחלוחית ע"כ זכה שפרח מטה אהרן היבש. ומה שנתנו לו כ"ד מתנות כנגד כ"ד ספרים ואמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יוחנן מנין שאין נותנים מתנות לכהן עם הארץ שנאמר לתת מנת לכהנים הלוים למען יחזקו בתורת ה'. ובילקוט מנה כ"ד מתנות י"ב במקדש וי"ב בגבולין רמז לדבר זה יהיה לך מקודש הקדשים כמספר זה דהיינו י"ב יהיה לך מקודש הקדשים דהיינו י"ב שבמקדש. וזה יהיה לך תרומת מתנם לכל תנופות בנ"י זהו כנגד י"ב שבגבולין כי אין שם מקדש. ולמעלה פרשת נשא פרשנו שיש עוד עבודת מתנה והיא ברכת כהנים כה תברכו כי כה יהיו כ"ה וכאן היא רמוזה ביתור לשון הנה שעלה ס' כמספר ששים גבורים סביב לה הרמוזים בברכת כהנים ושם נאמרו פנים מאירות יאר ה' פניו אליך והיינו הנה בשמחה:

הפטרת קרח בשמואל א סימן יא

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם
הַמְּלוּכָה: וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־
שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה
וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד־מְאֹד: וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם לְכֹל אֲשֶׁר־
אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: וְעַתָּה הִנֵּה־הַמֶּלֶךְ ׀ מִתְהַלֵּךְ
לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי
לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד
מְשִׁיחוֹ אֶת־שׁוֹר מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי
עָשַׁקְתִּי אֶת־מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר וְאַעְלִים עֵינַי
בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם: וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא־
לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד
מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד:
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־
אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְעַתָּה
הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה
אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם: כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב
מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם
הַזֶּה: וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא
שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ
בָּם: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ ויאמר כתיב חָטָאנוּ כִּי עָזַבְנוּ
אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה
הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־
בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם
מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח: וַתִּרְאוּ כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן
בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם: וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם
אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ: אִם־תִּירְאוּ
אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ וּשְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־
פִּי יְהוָה וִהְיִתֶם גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־מָלַךְ עֲלֵיכֶם
אַחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וּמְרִיתֶם
אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם וּבַאֲבֹתֵיכֶם: גַּם־עַתָּה
הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה
לְעֵינֵיכֶם: הֲלוֹא קְצִיר־חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן
קֹלוֹת וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי
יְהוָה לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ: וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה
קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־
שְׁמוּאֵל: וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ רָעָה
לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם
עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה
וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם: וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי ׀ אַחֲרֵי הַתֹּהוּ
אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה
אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם
לוֹ לְעָם:

פירוש

ושבתי. השיבה יותר מהזקנה: לקחתי. למלאכתי: עשקתי. בממון: רצותי. ל' עשוק ורצוץ: כפר. להטות הדין: עיני בו. יאמר שלא בפני: ויאמר. כל ישראל

המלות

כאחד: שבה. שהגדיל: ואשפטה. אשפט עמכם: וימכר. ל' מסירה: ירבעל. הוא גדעון: בדן. הוא שמשון: יפוס. יעצב:

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃
ב זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה
תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר
לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃ ג וּנְתַתֶּם
אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא
אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט
אֹתָהּ לְפָנָיו׃ ד וְלָקַח אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה
אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ
שֶׁבַע פְּעָמִים׃ ה וְשָׂרַף אֶת־
הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־
בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ
יִשְׂרֹף׃ ו וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז
וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְהִשְׁלִיךְ
אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ ז וְכִבֶּס
בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם
וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא
הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ ח וְהַשֹּׂרֵף
אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ

י״ג · ב׳ בטעם בספ׳ מטם ודין : וסי׳ חוטרא לתורתא · ג׳ כלישנא · ס׳ · ג׳ · ג׳ מ״ל בתורה · ד׳ חסרים את · כ׳ · ד׳ חסרים את

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
וְעִם אַהֲרֹן
לְמֵימָר׃ ב דָּא גְּזֵירַת
אוֹרָיְתָא דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֵימָר
מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן
לָךְ תּוֹרְתָא סְמוּקְתָא
שַׁלְמְתָא דְּלֵית בַּהּ מוּמָא
דְּלָא סְלֵיק עֲלַהּ נִירָא׃
ג וְתִתְּנוּן יָתַהּ לְאֶלְעָזָר
כַּהֲנָא וְיַפֵּיק יָתַהּ לְמִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא וְיִכּוֹס יָתַהּ
קֳדָמוֹהִי׃ ד וְיִסַּב אֶלְעָזָר
כַּהֲנָא מִדְּמַהּ בְּאֶצְבְּעֵיהּ
וְיַדֵּי לָקֳבֵיל אַפֵּי מַשְׁכַּן
זִמְנָא מִדְּמַהּ שְׁבַע זִמְנִין׃
ה וְיוֹקֵד יָת תּוֹרְתָא
לְעֵינוֹהִי יָת מַשְׁכַּהּ וְיָת
בִּסְרַהּ וְיָת דְּמַהּ עַל אוּכְלַהּ
יוֹקֵיד׃ ו וְיִסַּב כַּהֲנָא אָעָא
דְאַרְזָא וְאֵיזוֹבָא וּצְבַע
זְהוֹרִי וְיִרְמֵי לְגוֹ יְקֵידַת
תּוֹרְתָא׃ ז וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי
כַּהֲנָא וְיַסְחֵי בִּסְרֵיהּ בְּמַיָּא
וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא
וִיהֵי מְסָאַב כַּהֲנָא עַד
רַמְשָׁא׃ ח וּדְמוֹקֵיד יָתַהּ
יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי בְּמַיָּא וְיַסְחֵי

רשי

(ב) **זאת** חקת התורה. לפי שהשטן ועו״ג מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה: ויקחו אליך. (במדבר רבה) לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר: אדמה תמימה. שתהא תמימה באדמימות שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה: (ג) אל אלעזר. (ספרי) מצותה בסגן: אל מחוץ למחנה. (יומא סח ספרי) חוץ לשלש מחנות: ושחט אותה לפניו. (יומא) זר שוחט ואלעזר רואה: (ד) אל נכח פני אהל מועד. עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם (יומא כח): (ז) אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי ומצורע: וטמא הכהן עד הערב. סרסהו ודרשהו וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה:

והניח

אבן עזרא

(ב) **זאת** חקת. גם זאת הפרשה במדבר סיני נאמרה כאשר צוה השם וישלחו מן המחנה ובפסח היו טמאי מת ונסמכה זאת הפרשה בעבור שהיא לכהן: פרה אדמה תמימה. שלא תהיה קטנה. אמר הגאון כי מי נדה כמו הדבש שיזיק לבעל המרה האדומה ויועיל לבעל הלחה ואין צורך: (ג) והוציא אותה. המוציא או בצווי וכן ושחט כי הוא לא ישחטנה והעד לפניו: (ה) ושרף את הפרה. השורף והעד לעיניו: (ו) עץ ארז. כמו למצורע וגם רמזתי סוד: (ז) וכבס בגדיו. הכהן השורף. וטמא הכהן. וכבר ישב טמא ויש אומרי׳ שיהי׳ טמא עד הערב שלא יאכל מן הקדשים:

איש

וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן י״ב וסימן ויצום אל בני ישראל. דברו אל כל דשרצים. אדם כי יהיה בעור. כי תבאו אל ארץ. איש איש כי יהיה זב. איש על דגלו באתת. נשא את ראש דקהת. אל תכריתו את. עד מתי לערה הרעה. הבדלו מתוך העדה. זאת חקת התורה: דבר אל בני ישראל ו׳ חסר לאמר וסימן נמסר בסדר בשלח: מדמה ד׳ וסימן נמסר בסדר ויקרא. לעיניו ה׳ וסימן ישרף את הפרה לעיניו. ותלך תמר בית אמנון. ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים. וישחט מלך בבל דידמיה. וחברו: ורחץ

תולדות אהרן

זאת חקת. יומא ב מב זבחים יד מנחות יט חולין כד (יומא לח): דבר אל בני. ע״ג כג: ויקחו אליך. יומא ג: פרה אדומה. מגלה כט: אשר אין בה. סוטה מו: אשר לא עלה. שם: ונתתם. יומא מב: זבחים יד: והוציא אותה. יומא מב פרה מז (שם מד): אל מחוץ למחנה. יומא סח זבחים קה קיג: ושחט אותה. יומא מב מג זבחים קיג חולין יא כד לב: ולקח אלעזר. יומא מג: והזה. זבחים קיג: אל נוכח. יומא ב מנחות כז: ושרף את הפרה. זבחים לג קיג מנחות ז חולין יא: על פרשה. זבחים קיג (תרומות מד): ולקח הכהן. יומא מג: וכבס בגדיו. שם: ואחר יבא. זבחים קה:

בעל הטורים

זאת חקת התורה. סמך חקת התורה להרימכם את חלבו ממנו לרמז שלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן. שפי׳ לה אוכלי תרומה. ועוד רמז שמחזיקים בתורת ה׳ יש להם מנות. שאין נותנים תרומה לכהן עם הארץ: לא תחללו. וסמיך ליה חקת התורה. שת״ח שחוטא הוא חילול השם: ולא תמותו. וסמיך ליה חקת התורה. דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה: פרה אדמה. כנגד׳ זה על עון עגל: לא עלה עליה על. על כתיב חסר שאפילו לא משכה בעול אלא עלה עליה לבד פסולה: ושרף את הפרה לעיניו. הפסוק מתחיל ומסיים בשריפה לומר שכבנים עליה בשריפתם:

ספורנו

יט (א) **זאת** חקת התורה אשר צוה ה׳. באמרו הזה עליהם מי חטאת והנה כבר אמרו ז״ל לכך כתיב בה חקה גזרה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה ושלמה אמר עליה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. ומעקרי העלם בזה הוא שהיא מטמאה את הטהורים ומטהרת את הטמאים. אמנם בהבינגו אל כל המצוה אולי דבר יגונב ונקח שמץ מנהו. וזה כי מצאנו ראשונה שכל העוסקים בה מעת שרפתה ואילך טמאים והם השורף והמשליך עץ ארז ואזוב ושני תולעת בשרפתה והאוסף והנוגע והנושא. אמנם המזה והמקדש הם טהורים. שנית שמעקרי הפרה הוא שתהיה אדומה בשלמות וכבר ביאר הנביא שהחוטא נמשל לאדום באמרו אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ולכן אמרו ז״ל פ״ד דיומא שהיו קושרין לשון של זהורית על פתחו של היכל הלבין היו שמחים לא הלבין היו עצבים. שלישית ראוי להתבונן שבהיות כל אמרת אלוה צרופה היא בלי ספק מיסרת המעשים אל המצוע

כי

רמבן

יט (ב) **זאת** חקת התורה. לפי שהשטן ועו״ג מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה לשון רש״י מדברי רבותינו. וכבר כתבתי בענין שעיר המשתלח מה טעם לעו״ג שיהיו מונין אותנו בזאת יותר משאר הקרבנות לפי שבשאר קרבנות יש מהם שיכפרו ויש מהם שיטהרו כקרבנות הזב והיולדת כי מפני היותה נעשים בחוץ יראה להם שהיא נזבחת לשעירים על פני השדה והאמת שהיא להעביר רוח טומאה ושריפתה כריח ניחח בחוץ. וטעם טומאת המת בטעיו של נחש כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין ולכך אמר הכתוב זאת חקת התורה כלומר הנחקקת מן התורה והיא תורה שבעל פה על כן היא פרה והיא אדומה ממדת הדין ונתנה לאלעזר להעשות לפניו אפילו על יד זר אבל הסגן יראה מעשיה כדי שתעשה על כוונתו שלא יחשבו בה מחשבה רעה כעו״ג והשטן. והפרשה הזאת תשלום תורת הכהנים ונכתבה כאן אחר מתנות כהונה לומר שגם טהרתן של ישראל ע״י כהן תהיה. וטעם זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ כטעם ואל משה אמר עלה אל ה׳ או הוא כמו מסורס דבר אל בני ישראל זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ לאמר דבר ולא דברו כי משה הוא העיקר. וטעם אליך שיעשו כן במדבר לשעתם ואחרי כן יצוה שתהיה לבני ישראל ולגר לחקת עולם שיעשו כן לדורותם וכן ויקחו אליך שמן זית זך וגו׳ ואחרי כן חקת עולם לדורותם ואמר ונתתם ולא ונתת להכנים אהרן עמו לכבודו כי שניהם יצוו לאלעזר לשחוט לפניו או אמר ונתתם אותה לרבים עכשיו ולדורות והטעם כי אלעזר השוחט מיד ב״ד יקחנה שיתנוה לו שתעשה כהכשר ועל דעתם כענין ששנינו ומי עשאן הראשונה עשה משה רביע והשניה עשה עזרא שבע מעזרא ואילך ומי עשאן שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו שתים וכו׳:

(ג) **אל** אלעזר הכהן. מצותה בסגן לשון רש״י. ואין הכוונה לומר שיהיה חיוב המצוה בסגן יותר מכהן גדול או כהן הדיוט אלא הוראת שעה היתה בפרה ראשונה שתהיה באלעזר והוא היה הסגן. ולשון ספרי בא הכתוב ולמד על הפרה שתהא עשויה בסגן תדע שכן שהרי אהרן קיים ואלעזר שורף את הפרה ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בכהן גדול דברי רבי מאיר רבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון ורבי אליעזר

רשי

(ט) והניח מחוץ למחנה. (פרה פ"ג) לשלשה חלקים מחלקה אחד נתן בהר המשחה ואחד מתחלק לכל המשמרות ואחד נתן בחיל זה של משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין ליטהר וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנה וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתוב שנא׳ והיתה לעדת בני ישראל למשמרת: למי נדה. למי הזייה כמו (איכה ג׳) וידו אבן בי (זכריה ב׳) לידות את קרנות הגוים לשון זריקה: חטאת היא. לשון חטוי כפשוטו ולפי הלכותיו קראה הכתוב חטא׳ לומר שהיא כקדשים ליאסר בהנאה: (יב) הוא יתחטא בו. באפר הפרה (ס"א הזה): (יג) במת בנפש. ואי זה מת של נפש האדם להוציא נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזאה (אלא טומאת שבעה) ד"א בנפש זו רביעית דם (חולין עב): את משכן ה׳ טמא. אם נכנס לעזרה אפי׳ בטבילה בלא הזאת שלישי ושביעי: עוד טומאתו בו. אף על פי שטבל: (יד) כל הבא אל האהל. בעוד שהמת בתוכו: (טו) וכל כלי פתוח. (שם כה) בכלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור טמא הוא הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור: פתיל. לשון מחובר כלשון עברי וכן (בראשית ל) נפתולי אלהים נפתלתי נתחברתי

עס

התורה

בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
ט וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר
הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה
חַטָּאת הִוא׃ י וְכִבֶּס הָאֹסֵף
אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא
עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃
יא הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם
וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃ יב הוּא
יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
לֹא יִטְהָר׃ יג כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת
בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא
יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־
זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד
טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ יד זֹאת הַתּוֹרָה
אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא
אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל
יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ טו וְכֹל כְּלִי
פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל

(מסורה: ג׳ · כ"ל מ"ל במ"א הכר הנה הם דמלכים · ג׳ · כ"א בכפ׳ · ג׳ ר"פ וסוף חד מן ס"ו ר"פ מבמבין ה"א · ב׳ בלישנא · ג׳ · ג׳ ותד בנפש אדם · ב׳ וחסר · ד׳ קמץ · ט׳ ר"פ בספרא ס׳ · ד׳. ג׳)

תרגום

בִּסְרֵיהּ בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ ט וְיִכְנוֹשׁ גְּבַר דְּכֵי יָת קִטְמָא דְּתוֹרְתָא וְיַצְנַע לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא בַּאֲתַר דְּכֵי וּתְהֵי לִכְנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטְרָא לְמֵי אַדָּיוּתָא חַטָּאתָא הִיא׃ י וִיצַבַּע דְּכָנֵישׁ יָת קִטְמָא דְּתוֹרְתָא יָת לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְגִיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיהוֹן לִקְיָם עָלָם׃ יא דְּיִקְרַב בְּמִיתָא לְכָל נַפְשָׁא דַּאֲנָשָׁא וִיהֵי מְסָאַב שִׁבְעָא יוֹמִין׃ יב הוּא יַדֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יִדְכֵּי וְאִם לָא יַדֵּי עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה לָא יִדְכֵּי׃ יג כָּל דְּיִקְרַב בְּמִיתָא בְּנַפְשָׁא דַּאֲנָשָׁא דִּימוּת וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי יָת מַשְׁכְּנָא דַּיְיָ סָאֵב וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי מֵי אַדָּיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאַב יְהֵי עוֹד סְאוֹבְתֵיהּ בֵּיהּ׃ יד דָּא אוֹרָיְתָא אֱנָשׁ אֲרֵי יְמוּת בְּמַשְׁכְּנָא כָּל דְּעָלֵיל לְמַשְׁכְּנָא וְכָל דִּבְמַשְׁכְּנָא יְהֵי מְסָאַב שִׁבְעָא יוֹמִין׃ טו וְכֹל מָן דַּחֲסַף פְּתִיחַ דְּלֵית מְגוּפַת שְׁיָע מַקַּף

אבן עזרא

(ט) איש טהור. אינגו הכהן השורף: למי נדה. פירושו רחוק כמו מנדיכם: וטמא עד הערב. ואחר שאמר שיכבס את בגדיו אין צורך להזכיר שירחץ במים: (י) ולגר הגר בתוכם. בעבור היות ארץ ישראל קדושה כי הכבוד שם: (יא) לכל נפש אדם. יהודי או גוי: אדם. ולא בהמה: וטמא. יהיה טמא והוא פועל עתיד כי הוי"ו השיבו ועל דעתי שהוא פועל עבר: (יב) יתחטא בו. יסור חטאו בו או כמו תחטאני באזוב ואטהר וידוע כי בסוד החשבון השלישי כמו השביעי: (יג) כי מי נדה. יש מפרשים כמו אך במי נדה יתחטא: לא זרק עליו. על המים: עוד. תמיד כמו עוד כל ימי הארץ: (יד) באהל. והבית כאהל רק הזכיר הכתוב האהל בעבור היות ישראל באהלים וכן אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה: וכל אשר באהל. מבגד: (טו) צמיד פתיל. שנים פתילים:

מו

מסורה

בשרו ד׳ חסר את בלישנא וסימן נמסר בסדר מצורע: ואסף ג׳ וסימן ואסף איש טהור. ואסף המצורע. ואסף נדחי ישראל: באהל ח׳ חטפין וסימן ויבא לבן באהל ב׳ בו. אדם כי ימות באהל. ואהיה מתהלך באהל. והוכן בחסד כסא. וימאס באהל יוסף. אם אבא באהל ביתי. באהל בת ציון: באהל ו׳ קמצין וסי׳ ויאמרו אליו איה שרה אשתך. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא ה׳ באהל בעמוד ענן. תבורך מנשים יעל. ויעלו את ארון ה׳. ויעל את הארון דד"ה: פתוח ד׳ וסימן וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל. שרשי פתוח אלי מים. אשפתו כקבר פתוח. קבר פתוח גרונם. וסימן בלשון ארמי מתי

תולדות אהרן

תולדות אהרן ואסף. יומא מג: הנוגע במת. נזיר מג ע"ב לו חולין עב: את משכן ה׳. שבועות טז: הוא יתחטא. קדושין כב: (כי מי נדה. פסחים לב): טמא יהיה. נזיר מה מכות ח יד שבועות ו: עוד טומאתו. זבחים לג לד: זאת התורה. ברכות סג שבת כח פג סוכה כה יבמות סא גיטין נז בכורות מה: או בעצם אדם. נדה כט: וכל כלי פתוח. שבת פד חולין כה:

בעל הטורים

ואסף ג׳. הכא ואידך ואסף המצורע. ואסף נדחי ישראל. המצורע איתקש למה וכבס שאפר הפרה מטהרת כך תפלת הצדיקים גם כן מטהרת. ואסף נדחי ישראל לעתיד או ואסף את מצורע דכתיב או ידלג כאיל פסח וכן לא יצטרכו לאפר פרה דכתיב בלע המות לנצח: פתוח ד׳ במסרה. וכל כלי פתוח. שרשי פתוח אלי מים. קבר פתוח גרונם. אשפתו כקבר פתוח. היינו דאמרינן ד׳ מדות בכלי חרס ניקב בכונס משקה נפסל מלקדש בו מי חטאת והיינו כלי פתוח האמור כאן אבל מי חטאת שאינו חשוב כלי. ועדיין כלי הוא לענין זרעים ניקב בשורש קטן קלוף. פי׳ הוא מאכל עורבים דהיינו מין קטניות שהוא לענין זרעים. שאם שם זרעים וזורעים בעציץ נקוב אינו מקבל טומאה. והיינו שרשי פתוח אלי מים. ועדיין כלי הוא לענין זיתים ניקב כמוציא זית טהור מסתם כלי חרס העומד לזיתים והיינו פתוח גרונם. דסתם אכילה בכזית ועדיין כלי הוא לרמונים ניקב כמוציא רמון טהור מכלום. והיינו אשפתו כקבר פתוח כלומר כשניקב כרמון ופתוח כמוציא רמון זורקין אותו באשפה ואין שם כלי עליו עוד:

רמבן

בן יעקב אומרים זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט והענין לומר כי המצוה הזאת לעומק סודה ראויה להנתן לגדול שבכהונה ולא נתנה לאהרן ואולי לגדולתו כי הוא קדוש ה׳ וחסידו המכפר במקדשו ולא רצה ליתן לו עבודת חוץ או היה להכשיר אלעזר ולחנכו בחיי אביו במצוה מן המצות של כהונה גדולה או היה לעונש העגל כדברי רבי משה הדרשן והנה עשה הקב"ה גם אהרן נביא במצוה הזאת והוא ומשה רבינו יתנו אותה לאלעזר גדול הכהונה אחרי אהרן והוא המשוח בשמן המשחה וזה רמז לדורות שתעשה בגדול הכהונה והוא הכהן הגדול וכן שנינו פרת חטאת ששחטה שלא בכהן גדול פסולה ורבי יהודה מכשיר ובגמרא במסכת יומא ומתחם אותה אל אלעזר הכהן אותה אל אלעזר ולא לדורות לאלעזר איכא דאמרי לדורות בכהן הדיוט ואיכא דאמרי לדורות בכהן גדול והוא סתם משנתנו והנכון. ולדברי האומר לדורות בכהן הדיוט צוה באלעזר לפי שלא היה שם כהן אחר כי אינו הגון שיהיה אחיו הקטן קודם אליו:

(יג) את משכן ה׳ טמא. הזכיר הכתוב הכרת הזה בסתם ואמר את משכן ה׳ טמא בעבור שכבר הזהיר מן הטומאה במקדש כמו שאמר בכל קדש לא

ספורנו

כי כל א׳ משני הקצוות נמאס כאמרו ונעקש דרכים יפול באחת. רביעית ראוי להתבונן שאין דרך נאות להיסיר את הנעקש דרכים ולהשיבו אל הממוצע זולתי בהטותו אל קצה ההפכי כמו שיקרה בחליי הגוף כאמרו חבורות פצע תמרוק ברע אף על פי שאותה ההטייה אל הקצה היא בעצמה נמאסת והשחית ענין מי שתהיה דרכו ממוצעת כענין התרופה המשלשלת שתועיל לחולה ותזיק לבריא. חמשית ראוי להתבונן שאין ענין לאפר הפרה בטהרה שום מין ממיני הטמאות זולתי בטהרת טומאת מת. וכבר נודע שענין התורה והמצות חיים הם למוצאיהם ולעוסקים בם כאמרו כי היא חייכם והנוטה מהם אל הבלי הנפסדות הולך למות או הוא מת גמור כאמרם (ברכות פרק מי שמתו) רשעים אפילו בחייהם קרויים מתים. ששית ראוי להתבונן מה שאמרו ז"ל שען ארז יורה על הגאוה והאזוב יורה על הפכה ובהיות שני התולעת

פס

עָלָיו טָמֵא הוּא׃ טו וְכֹל אֲשֶׁר־
יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב ג׳
אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ
בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ ג׳ רפי
יז וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת
הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים
אֶל־כֶּלִי׃ שני יח וְלָקַח אֵזוֹב ב׳ ולא סורק
וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה
עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים ג׳. ו׳ בספרא
וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם
וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ
בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃ יט וְהִזָּה הַטָּהֹר ג׳ וחד אל נא חסר כמת. ג׳ דגש
עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי ג׳
וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר
בָּעָרֶב׃ כ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא
וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־
מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־ ג׳

עֲלוֹהִי מְסָאַב הוּא׃ טו וְכֹל דְּיִקְרַב עַל אַפֵּי חַקְלָא בִּקְטִיל חַרְבָּא אוֹ בְמֵיתָא אוֹ בְגַרְמָא דֶאֱנָשָׁא אוֹ בְקִבְרָא יְהֵי מְסָאַב שַׁבְעָא יוֹמִין׃ יז וְיִסְּבוּן לִדְמְסָאַב מֵעֲפַר יְקִידַת חַטָּאתָא וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי מֵי מַבּוּעַ לְמָן׃ יח וְיִסַּב אֵזוֹבָא וְיִטְבּוֹל בְּמַיָּא גְּבַר דְּכֵי וְיַדֵּי עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל כָּל מָנַיָּא וְעַל נַפְשָׁתָא דַּהֲווֹ תַמָּן וְעַל דְּיִקְרַב בְּגַרְמָא אוֹ בְקְטִילָא אוֹ בְמֵיתָא אוֹ בְקִבְרָא׃ יט וְיַדֵּי דַכְיָא עַל מְסָאֲבָא בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וִידַכֵּינֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וְיִדְכֵּי בְרַמְשָׁא׃ כ וּגְבַר דְּיִסְתָּאַב וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ קְהָלָא אֲרֵי יָת מַקְדְּשָׁא דַייָ סָאֵיב מֵי אַדָּיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי

רשי

עם אחותי: (טז) על פני השדה. (חולין עב) רבותינו דרשו לרבות גולל ודופק. ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת שם בנגיעה: (יט) וחטאו ביום השביעי. (ספרי) הוא גמר טהרתו: (כ) ואיש אשר יטמא וגו׳. אם נאמר מקדש למה נאמר משכן כו׳ כדאיתא בשבועות (שבועות טז) ומוס

אבן עזרא

(טז) או בקבר. של אדם: (יז) ולקחו לטמא. הנה פירוש איך יתחטא: (יח) איש טהור. והקרוב להיותו כהן: (כא) ואיש אשר יטמא. וכבר הזכיר כל הנוגע במת בנפש ונכרתה ועתה הזכיר על העלם

בקבריהון משתעין: אזוב ג׳ מלא בתורה וסימן ולקח הכהן עץ ארז ואזוב. ולקח אזוב וטבל במים איש טהור. ולקחתם אגדת אזוב. ונמסר גם בסדר בא: אל כלי ב׳ וסימן מים חיים. לא הורק: בקבר ג׳ דגשים וסימן ולקח אזוב וטבל במים. בקבר אשר איש האלהים. היספר בקבר חסדך. קדמא קמץ: הטהר ה׳ חסר בתו׳ וסימן נמסר בכוף שמיני: וכבס ט׳ וסימן נמסר בסדר תזריע: מקדש ה׳ ג׳ וסי׳ מקדש ה׳ טמא. והיה מקדש ה׳ בתוכו. ועתה תנו לבבכם. וב׳ במקדש וסימן במקדש ה׳ כהן ונביא. אשר

בעל הטורים

אל כלי ב׳ במסרה. ונתן עליו מים חיים אל כלי. ואידך לא הורק מכלי אל כלי שצריך שתהא מותן בכלי ולא שיריקם מכלי אל כלי:

תולדות אהרן וכל אשר יגע. נזיר

נג ע״ב נז חולין עב: בחלל חרב. שבת קא פסחים יד פה חולין ב: ולקחו לטמא. יומא מג סוכה לא יבמות עג סוטה עו חולין פח תמורה יב: ונתן עליו. פסחים לד סוטה ט תמורה יב: ולקח אזוב. יומא מג סוכה לז זבחים נג מנחות ז: (והזה על האהל. שם כם): ועל הנוגע בעצם. נזיר ע: ועל הנפשות. נדה מד: והזה הטהור. יומא יד מג מגלה כ יבמות עג נזיר סא קדושין כה סב זבחים יז: ואיש אשר יטמא. נזיר סא מכות ח ערכין ג (נזיר נו): ונכרתה הנפש. הוריות ט: כי את מקדש. מכות יד שבועות טז:

רמבן

לא תגע ואל המקדש לא תבא כי הזכירה שם בטומאה הקלה כאשה היולדת בימי טוהר שהיא בתולדתה והוא הדין בכל הטמאים וכבר הזכיר ג״כ הטבילה ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו כלומר שישא עונו בעברו על המוזהר ממנו ולפיכך אמר כאן בטומאת המת כי הנוגע במת לא יתחטא אע״פ שיכבס בגדיו ורחץ במים יחשב מטמא המשכן כאלו לא טבל כלל ולא היה צריך לפרש רק שהחטוי מעכב בטהרתו וזה טעם טומאתו בו כלומר אע״פ שטבל כשאר הנטהרים עודנו טמא כי מי נדה לא זורק עליו ויתכן שירמוז לאיש וטעמו כל הנוגע במת בנפש ולא יתחטא את משכן ה׳ טמא ונכרתה וכמוהו בחסרון שי״ן או מלת אשר לכל יבוא גבורתך וכל יש לו נתן בידו את הדרך ילכו בה ורבים כן:

(טז) על פני השדה. רבותינו אמרו לרבות גולל ודופק ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת בנגיעה לשון רש״י. ואין גולל ודופק על דעת חכמים נדרש מן הכתוב אבל הוא הלכה ואין הנזיר מגלח עליו ואין חייבין עליו על טומאת מקדש וקדשיו אבל על פני השדה הוא לרבותינו כפשוטו שיגע בחלל חרב שנפל על פני השדה ואין שם דבר מאהיל עליו ומפני יתורו עשו בו מדרש כך אמר בנזירות בפרק כהן גדול וכל אשר יגע על פני השדה זו המאהיל על המת כי המאהיל עליו הוא נוגע על פני השדה ויהיה להם בחלל חרב חסר וא״ו נבחלל חרב ומפני שאמר פני השדה ולא אמר השדה דרש בו רבי ישמעאל עוד להוציא עובר במעי אמו שהיא טומאה בלועה ואינה על פני המקום ואמר בחלל חרב כי דבר הכתוב בהווה והוא הדין לחלל אבן או אגרוף והזכיר חלל ומת כנגד הבהמות השחוטות טהורות והנבלה מטמאה ורבותינו עשו בו מדרש מפני יתורו לומר שהחרב כחלל שלא בא הכתוב אלא להשוות החלל והחרב לומר שהוא נעשה אבי אבות לטומאה כמת עצמו ומטמא אדם וכלים טומאת שבעה. והנראה מן הסוגיות במשנה ובגמרא שהוא מטמא במגע ובמשא כמת אבל אינו כמוהו לטמא באהל שמא תמצא בו מיעוט מן הכתוב באהל אדם כי ימות באהל שאינו רק על האדם עצמו ואם היה החרב שנטמא במת מטמא באהל היו הכהנים אסורים בכל הבתים שבכלן החרב טמא ויהיה מטמא אותם באהל וכן נראה עוד בגמרא שאין החרב הנוגע במת מטמא אדם להצריכו הזאת שלישי ושביעי אע״פ שהאדם הזה הנוגע בו אב לטומאה והיה זה מפני שבכתוב השני שאמר והזה על האהל כתוב וכל הנוגע בעצם או בחלל ולא אמר או בחלל חרב וא״כ הרי החרב כחלל לטמא במגע טומאת שבעה אבל לא לטמא באהל ולא להצריכו הזאה ואין הנזיר מגלח עליו ואין הכהן מוזהר ממגעו כלל והוא הקרוב והנראה מדברי רבותינו ואנחנו בעונותינו טמאי הגלות ולא ידענו בטהרת הקדש עד יערה עלינו רוח ממרום ויזרוק השם עלינו מים טהורים ונטהר אמן וכן יהי רצון במהרה בימינו:

וטעם אדם כי ימות באהל. אדם כי ימות והוא עתה באהל או שדבר הכתוב בהווה והוא הדין אם ימות בחוץ והכניסוהו לאהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל הכלים שבתוכו והאהל עצמו בכלל הוה כמו שאמר והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם והזכיר הכתוב האהל להגיד שהוא עצמו טמא שבעה וצריך הזיה ועוד מפני שהיו ישראל יושבי אוהלים במדבר ודבר הכתוב בהווה כי המצוה מיד ולדורות אבל הוא הדין לבית ולכל המאהילים שמביאים את הטומאה על כל הכלים ועל הנפשות ששם אלא שאין הבית המחובר מקבל טומאה לעצמו כלל והנה הזכיר הכתוב במת טומאת מגע ואהל ולא הזכיר בו משא אבל רבותינו דורשין אותו בקל וחומר מן הנבילה ומרבים אותו לטומאת שבעה במגע וכן הוא כפי פשט הכתוב הזכיר כי באדם המת והשחוט טומאת שבעה והזיה במגע וכבר הוא ידוע כי מגע התורה הנגיעה ממש והנגיעה על ידי דבר אחר שישא אותו:

(יז) ונתן עליו מים חיים אל כלי. אין ענינו שיתן האפר בכלי תחלה ויתן מים על האפר שכך שנו רבותינו שהנותן אפר תחלה ואח״כ המים פסול דקדקו מים חיים אל כלי שתהא מותן בכלי ואולי מפני שלא אמר ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת אל כלי ונתן עליו מים חיים אבל פירושו ונתן על האפר מים חיים שהוא בכלי לומר שיערב האפר במים שבכלי עד שהיו המים צפין עליו:

(כ) וטעם כי את מקדש ה׳ טמא. כאשר מקדש ד׳ טמא כמו כי יקרא קן צפור לפניך וחבריו הרבים. והזכיר הכתוב הכרת שני פעמים ועל דעת רבותינו הוא לחייבו במשכן אהל מועד ובמקדש בית עולמים ואפשר כפי פשוטו כי מקדש ה׳ קדשי הקרבן כי כבר חייב כרת באוכל בשר מזבח השלמים אשר לה׳ וטומאתו עליו וכאן חייב עוד גם על מי שלא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי אע״פ שטבל ויהיה פי׳ מקדש ה׳ קדש ה׳ כמו את מקדשו ממנו הנה הכרת בפרשה על טומאת מקדש וקדשיו. והנכון בעיני כפשוטו כי הכרת הראשון בנוגע במת כמו שאמר כל הנוגע במת בנפש והשני גם במאהילים שלא נגעו בעצם ובקבר. כי טעם ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ואיש אשר יטמא בכל אלה הנזכרים ולא יתחטא ועל דרך האמת יתכן שיהיה מקדש ה׳ רמז למקדש המקדש:

(כא) ומזה מי הנדה. (נדה ט יומא יד) רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע. וזה שהוציאו בלשון מזה לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה: והנוגע יטמא. ואין טעון כבוס בגדים: (כב) וכל אשר יגע בו. הטמא הזה שנטמא במת יטמא: והנפש הנוגעת בו כנוגע במת: תטמא עד הערב. כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם וזהו פירושה לפי משמעה והלכותיה. ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן וזהו: (ב) ויקחו אליך. משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם כך יביאו זו לכפרה משלהם: פרה אדמה. משל לבן שפחה שטינף פלטין אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה ותכפר על העגל: אדמה. על שם (ישעיה א) אם יאדימו כתולע שהחטא קרוי אדום: תמימה. על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם: לא עלה עליה על. כשם שפרקו מעליהם עול שמים: (ג) אל אלעזר הכהן. כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעשה סניגור: (ד) ושרף את הפרה. כשם שנשרף העגל: (ו) עץ ארז ואזוב ושני תולעת. שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל וארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכלם סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו: (ח) למשמרת. כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות שאין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנא' (שמות לב) וביום פקדי ופקדתי וגו': וכשם שהעגל מטמא כל העוסקין בו כך פרה מטמאה כל העוסקין בה וכשם שנטהרו באפרו שנאמר (שם) ויזר על פני המים וגומר כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו': (א) כל העדה. עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים: ותמת שם מרים. (מ"ק כח) למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין (ס"א כמו שפרה אדומה מכפרת) אף מיתת צדיקים מכפרת: ותמת שם מרים. (שם) אף היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמר בה על פי ה' שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר (במדבר לג) על פי ה' באלה מסעי: (ב) ולא היה מים לעדה. מכאן שכל מ'

אבן עזרא

העצם ועל הקבר: (כא) יטמא עד הערב. ולא יטהר עד אשר ירחץ: (כב) וכל אשר יגע בו הטמא יטמא. שהוא טמא מת או עצם או קבר: תטמא עד הערב. ותרחץ: (א) בחדש הראשון. בשנת הארבעים והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה רק בשנה הראשונה בשנת הארבעים. וטעם ויבאו בני ישראל כל העדה. בעבור שמתו דור המדבר ועתה באו הבאים אל ארץ כנען: וישב העם בקדש. בעבור שישבו שם ימים רבים כי כן כתוב: (ב) ולא היה מים לעדה. ספר הכתוב שנים מאורעים האחד מות מרים והשני מות

זָרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ כא וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כב וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ פ

כ א וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם׃ ב וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ

ג' ותסר · ב' פסוקים מטעין. ל' ב' בספרא · ט' ר"פ בספרא · ל' והכר וג' בליש"א · ו' מלין בטעם קדמא ומהפך · ל' · כ"נ

מְסָאַב הוּא׃ כא וּתְהֵי לְהוֹן לִקְיָם עָלַם וּדְיַדֵּי מֵי אַדָּיוּתָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וּדְיִקְרַב בְּמֵי אַדָּיוּתָא יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ כב וְכֹל דְּיִקְרַב בֵּיהּ מְסָאֲבָא יְהֵי מְסָאַב וֶאֱנָשׁ דְּיִקְרַב בֵּיהּ יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ א וַאֲתוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמַדְבְּרָא דְצִין בְּיַרְחָא קַדְמָאָה וִיתֵיב עַמָּא בִּרְקַם וּמִיתַת תַּמָּן מִרְיָם וְאִתְקְבַרַת תַּמָּן׃ ב וְלָא הֲווֹ מַיָּא לִכְנִשְׁתָּא וְאִתְכְּנָשׁוּ

במקדש ה': במי ה' וסימן והנגע במי הנדה. כל דבר אשר יבא באש. במי מריבת קדש. נטבלו במי הירדן. אם התרחצתי במי שלג. במו כתיב: הערה ה' מלין בטעם אזלא ומהפך וסימן נמסר בסוף סדר בהר סיני: ותקבר ג' וסי' אלון בכות. ותקבר בדרך אפרתה. ותמת שם מרים

תולדות אהרן

ומזה מי הנדה. יומא יד נדה ט: והנוגע. יומא שם נדה שם: וכל אשר יגע. ע"ג לז: והנפש הנוגעת שם: ותמת שם מרים. תענית ט מ"ק כח ע"ג כט: ולא היה. תענית שם:

בעל הטורים במי. ה' במסרה. במי הנדה. במי נדה יתחטא. במי מריבת קדש. במי הירדן. אם התרחצתי במי שלג. וזהו מה שדרשו ויאמר אלעזר אל אנשי הצבא שכיון שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שכחה להורות הלכות גיעול זהו במי מריבה כיון שבא לכלל מריבה טעה למי נדה כמו הירדן לומר שמי הירדן כמי נדה וצריכים מ' סאה. והיינו כשמואל דאמר (בשבת) לטבול בנהרות במה ירבו הנוטפים על הזוחלים ואינן מטהרין דרך זחילה. במי שלג לומר שיכולים לעשות מקוה ממי שלג. כדאיתא בפ"ז דמסכת מקואות העידו אנשי מידבא על ר' ישמעאל שהיה אומר להם לאו וכביאו שלג ועשו מקוה בתחלה: בחדש הראשון. סמך זה לפרשת פרה שבראשון נשרפה פרה וגם כמו שדרשו חז"ל שמיתת צדיקים מכפרת כמו פרה: פרה אדומה. בגימ' מכפר: ותמת שם מרים ותקבר שם. שם בגימטריא אסורה בהנאה היא:

רמבן

ב ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן. העדה עדה שלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים לשון רש"י. וכן דעת ר"א ואמר כן מה צורך להזכיר כן בבואם אחרי כן אל הר ההר ור"א אמר כי הזכיר זה בעבור כי יצא אדום להלחם גם הזכיר הכתוב שלא נפקד מהם איש בבואם מעיר אדום. ואינו נכון כי ישראל נטו מעליו ולא נלחם בם כלל. והנכון בעיני כי מנהג הכתוב להזכיר כן במקום התלונות ויבאו כל עדת בני ישראל מדבר סין אשר בין אלים ובין סיני ויסעו כל עדת בני ישראל למסעיהם ויחנו ברפידים יודיענו הכתוב כי היו כלם בתלונה וכן ותשא כל העדה ויתנו את קולם וילונו כל עדת בני ישראל ממחרת ואחרי כן בבואם אל הר ההר להודיע שהיו כלם בהספדו של אהרן קדוש ה' כמו שאמר ויבכו את אהרן כל בית ישראל וגו' ואמר לעיני כל העדה ובמדבר סיני רבה ראיתי שהזכיר הלשון הזה עדה שלמה בכתוב השני וכו' בהר ההר בלבד כי הראשון מפני התלונה נאמר כאשר פירשתי:

וטעם וישב העם בקדש. לומר כי כאשר נכנסו במדבר צן עד קדש מתה מרים. וטעה ר"א שאמר בעבור שישבו שם ימים רבים כי כן כתוב. כי קדש אשר כתוב בו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם הוא קדש ברנע והוא במדבר פארן ומהם נשתלחו המרגלים בשנה השניה ושם חזרו אבל קדש זה הוא במדבר צן ובאו שם בשנת הארבעים ושם מתה מרים ומקראות מפורשים שם:

החטא במשה ואהרן במי מריבה אינו מתפרסם בכתוב. ורש"י פי' מפני שצוה אותם ודברתם אל הסלע ולא אמר והכיתם שאלו דברו היה הקב"ה מתקדש לעיני כל העדה ואומרים ומה סלע זה שאינו שומע ואינו מדבר מקיים דברו של הקב"ה אנו על אחת כמה וכמה. ודברי אגדה הם אבל לא נתחוורו כי מאמר שצוה קח את המטה יש במשמע שיכה בו ואלו היה רצונו בדבור בלבד מה המטה הזה בידו וכן במכות מצרים שאמר והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך והוא להכות בו ולפעמים יאמר נטה את ידך ודעתו לומר להכות במטה כי הכתוב יקצר בדבר הנשמע ואין הנס גדול בדבור יותר מההכאה כי הכל שוה אל הסלע ועוד למה אמר בזה מעלתם כי

ספורנו

עם פניהם יורה שפניהם חטא כאמרם בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה בפרט במי שיצטרך לנהוג נשיאות לתועלת הרבים. וכבר אמרו ז"ל (פרק שני דיומא) שנענש שאול על שלא הקפיד על כבודו כאמרו ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש וכן תפש עליו הנביא באמרו הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה. נאמר אם כן שטעם היות המצוה חקה ואין להרהר אחריה ולא להיות מסופק אם היא הגונה ואם לאו כי כל אמרת אלוה צרופה ולה טעם נשגב בלי ספק נודע למלך שצוה אותה ואולי גם למשה רבינו והדומים לו. הנה יש בה איזה רמז לדרך התשובה הצריכה לכל חוטא שהיא אמנם שיטה אל קצה הפך מעשיו המטמאים כל לב טהור למען ישיג דרך הממוצע ויטהר וזה הדרך עם היותו טוב ומטהר לחוטא הוא אמנם מגונה ורע ומטמא כל לב טהור כאמרם וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין. אמנם מי חטאת המורכבים מעפר שרפה וממים שהם שני קצוות אשר מהם יתחדש ממוצע יורה שבממוצע תהיה תקנת החוטא הנקראת טהרה כאמרו מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. וממה שראוי להתבונן מה שגזר אומר שהנוגע במת מטמא את משכן ה' והבא אל האהל מטמא את מקדש ה' וזה כי אמנם כל הקרב הקרב אל הבלי הנפסדות אין ספק שהוא מטמא לב טהור שהוא משכנו של מקדש ה' שהוא הנקרא צלם אלהים ותהיה טומאתו בטעות העדרי. והבא אל אהל המת כענין שוכני בתי חומר אשר אין לפניהם בלתי אם גוייתם לחיי שעה רעועה רגליה יורדות מות היא בלי ספק מטמא את מקדש ה' הנזכר אשר בו יהיה העם והאיש קדוש לאלהיו כאמרו ולהיותך עם קדוש לה' אלהיך ואז מטמא בטעות קניני הפך למכוון ולזה אין ראוי שיטמא בהאהל זולתי המת הישראלי כי אמנם חומרו בלבד הוא הנבחר ומוכן מכל זולתו לעבודת האל יתברך כאשר הוא לבדו החוטא בנכבד אמנם החכמים המורים המאים בדרך שהם כמו המזה והמקדש לא תחול עליהם בזה טומאה כלל. ובכן יהיה בפרטי שמירת המצוה הזאת בכתבה וכמו שבא בקבלה רמז לכל אלה שהם מכוונת

עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן׃ ג וַיָּרֶב
ג׳ הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר
כ״נ וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃
ג׳ ר״פ רפין ד וְלָמָה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה
אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם
אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׃ ה וְלָמָה
ב׳ ובכספרא וידבר העם הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ
אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא ׀ מְקוֹם
ב׳ ארץ חטה זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן
לִשְׁתּוֹת׃ ו וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
כ׳ מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא
יוז מ״ל בתורה כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ פ שלישי
(שני כשהן מחוברין) ז וַיְדַבֵּר יְהוָה
י״ב ר״פ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ח קַח אֶת־
ג׳ הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה
וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע

עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן׃
ג וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה
וַאֲמַרוּ לְמֵימַר וּלְוַי דְמִתְנָא
בְּמוֹתָא דַאֲחָנָא קֳדָם יְיָ׃
ד וּלְמָא אַעֵילְתּוּן יָת קְהָלָא
דַיְיָ לְמַדְבְּרָא הָדֵין לִמְמַת
תַּמָּן אֲנַחְנָא וּבְעִירָנָא׃
ה וּלְמָא אַסֵּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם
לְאַיְתָאָה יָתַנָא לְאַתְרָא
בִּישָׁא הָדֵין לָא אֲתַר כָּשַׁר
לְבֵית זְרַע אַף לָא תֵּינִין
וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין וּמַיָּא לֵית
לְמִשְׁתֵּי׃ ו וְעָאל מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן מִן קֳדָם קְהָלָא
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפַלוּ
עַל אַפֵּיהוֹן וְאִתְגְּלִי יְקָרָא
דַיְיָ לְהוֹן׃ ז וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ ח סַב יָת
חוּטְרָא וּכְנוֹשׁ יָת כְּנִשְׁתָּא
אַתְּ וְאַהֲרֹן אֲחוּךְ וּתְמַלְּלוּן עִם

אבן עזרא

מות אהרן ומשה ולא יכנסו לארץ והחל לספר הסבה: (ג) וירב. מבנין הפעיל. שב הפעל כמו כשכב אדני המלך: אחינו. הם דור המדבר שמתו והם עבדי השם: (ד) ולמה הבאתם. ידבר למשה ולאהרן כי כן כתוב ויקהלו על משה ועל אהרן: וטעם וירב העם עם משה. שהמריבה היתה עם משה חזקה: (ה) העליתנו. מלה זרה: (ו) ויבא משה ואהרן מפני הקהל. כדמות בורחים: ויפלו על פניהם. להתפלל ויש אומרים לדרוש את השם בנבואה: (ח) קח את המטה. יש בכאן פירושים רבים יש בדברי יחיד בעבור שאמר לישראל שמעו נא המורים והם בני אברהם יצחק ויעקב ואילו היה כן למה אמר להם עוד ממרים הייתם ואחרים אמרו כי מלת ודברתם כמו והכיתם כמוהו ותדבר את כל זרע הממלכה ואין זה נכון כי המלה מגזרת דבר או מן ידבר עמים תחתינו והנה פי׳ ותדבר כמו ותאבד וכן בספר השני והנה פירוש ודברתם אל הסלע ואבדתם ועוד אם כן הפירוש למה נענש משה גם הם השיבו בעבור שהכה פעמים אם כן למה נענש אהרן ויאמר רבי משה הכהן ז״ל הספרדי יש אותות נעשות בדבור ויש בפועל ודבור כמו מלת אלישע והשם צוה שיקח המטה להכות בסלע כמשפט הגיר והוסיף מלת ודברתם להוציא המים במכה ובדבור ובעבור שהכעיסו ישראל אמר להם המן הסלע הזה נוציא לכם מים והיתה דעתו כי

רשי

מי שמה היה להם הבאר בזכות מרים: (ג) ולו גוענו. הלואי שגוענו: בגוע אחינו. במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה: בגוע. שם דבר הוא כמו במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו שאם כן היה לו לינקד בגוע (בחולם): (ח) ואת בעירם. (במדבר רבה) מכאן שחס הקב״ה על ממונם של

בעל הטורים

וירב ב׳ במסרה. וירב העם. ואידך וירב בנחל לומר שעשו מריבה על עסקי נחל שפסק מהם דהיינו הבאר שהיה מושך כנחל: העליתנו. חסר וי״ו שעיקר התרעומות היה על משה: ותאנה וגפן ורמון. ולהלן הקדים גפן דכתיב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון. אלא בכל מקום מקדים גפן. כדכתיב איש תחת גפנו ותחת תאנתו. וכאן הקדים תאנה משום דסליק מפרש רמז למה שאמרו ברכו משם עלי תאנה: והקהל את העדה. אלו הטפורים הגדולים שבעדה והוא לא עשה כן. אלא ויקהילו משה ואהרן את הקהל. גדולים וקטנים:

ותקבר שם: ולמה ג׳ רפין ר״פ וסימן ולמה הבאתם את קהל ה׳. ולמה העליתנו ממצרים. ולמה ה׳ מביא אותנו אל הארץ הזאת: הבאתם ג׳ וסימן ולמה הבאתם את קהל ה׳. חסר משגעים אני. ומחמדי הטובים: קח י״ב ר״פ

ספורנו

מכוונת התורה בלי ספק: כ (ג) וירב העם עם משה. הנה המריבה עם משה היתה באמרם ולמה הבאתם את קהל ה׳ אל המדבר הזה אמנם היתה גם על האל יתברך כאשר העיד באמרו אשר רבו בני ישראל את ה׳ וזה היה באמרם למה העליתנו ממצרים: (ח) קח את המטה ודברתם אל הסלע. כבר רבו הדעות בענין חטא מי מריבה והיתה ספק אצל רבים במה חטאו משה ואהרן שנכתב עליהם לא האמנתם מעלתם ומריתם ואם היתה כוונת האל יתברך שידברו בלבד אל הסלע מה ענין ללקיחת המטה ואם היה החטא על שהכה משה אל הסלע שלא במצות שולחו במה חטא אהרן. אמנם כשנתבונן בענין המריבה ראוי שנחשוב שתהיה מצות האל בזה על אופן שיכירו רשעת מריבתם והתודו את חטאתם ושבו ורפא למו כי לא יחפוץ במות המת ובכן נבין שבזה החטיאו משה ואהרן את כוונת האל יתברך ועל זה הענישם. אמנם המריבה עם משה היתה באמרם שהיתה הנהגתו בלתי שלימה במה שהביא אותם אל אותו החלק הרע מהמדבר ועל האל יתברך היתה מריבתם באמרם שהוציאם מארץ נושבת טובה אל ארץ מדבר ולהודיעם את רשעם בזה התחייב שיהיה הנס מודיע שהשליח היה מנהיג בשלמות ושהמשלח היטיב בשליחותו ולא הרע כלל ובהיות מיני הנסים המסופרים בכתבי הקדש על אחד מג׳ פנים. הא׳ הוא נס נסתר כמו ירידת המטר והמלט מן החלאים ומן הצרות וזה המין מן הנסים ישיגוהו הצדיקים בתפלתם כענין ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וכן ויתפלל משה בעד העם. והב׳ הוא נס נגלה לא יוכל הטבע לעשותה באותו האופן אבל יעשהו אחר תנועות רבות במשך זמן. וזה המין מן הנסים יעשהו האל יתברך על ידי עבדיו עם הקדמת איזו תנועה מסודרת מאתו כענין שאליהו אמרה הרם את מטך והכית בגור ירה ויור וזולתם. והג׳ הוא מין מן הנסים שלא יוכל הטבע לעשותו בשום אופן וזה המין יעשה האל יתעלה על ידי עבדיו בדבור בלבד שהיא פעולה שכלית ויותר נכבדת מאשר תנועותיו הגשמיות כמו שהיה הענין בפתיחת פי הארץ כאמרו ויהי ככלותו לדבר ותבקע האדמה וכן בענין עמידת השמש ליהושע נאמר אז ידבר יהושע. והנה בענין זאת המריבה היה מן ההכרח להעביר את רעת תלונות ישראל שיהיה הנס הנעשה מבאר מעלת המלך המשלח ודרכי טובו ומבאר גם כן מעלת השליח וטובו. ושהוא מוכן אל שייטיב המלך על ידו לעמו. ותתבאר מעלת המשלח במין הג׳ מן הנסים אשר לא יוכל הטבע כלל עליו בשום אופן ובשום זמן ותתבאר מעלת השליח במין הב׳ מן הנסים הנעשה בתנועת השליח הראוי לזה. ובכן צוה האל יתברך שיהפך הסלע למים כאמרו ונתן מימיו כלומר שיהיו המים מן הסלע לא נמשכים ממקום אחר אליו וזה היה נמנע זולתי בהיותו נהפך מצורת סלע אל צורת מים כאשר

רמבן

כי והצואה בדבור אל הסלע הזה הוא מה שנזכר במעשה צוה שיאמרו והיא שומעת כי השם יוציא מים מן הסלע הזה כדרך כי היא שמעה את כל דבר ה׳ וכן עשו כמו שאמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם וגו׳ והנה הסלע שומעת באמרו כן לכולן. וטענות רבות למפרשים בחטא הזה כבר סתר בו ר״א דברים רבים מהם והסוד שרמז בו גם הוא איננו נכון כי אם משה אבד כוונתו בעבור מריבת העם ולא דבר אל הסלע ולכן לא יצאו מים בפעם הראשונה וחזר והכהו פעם שניה בכוונה הדבקה בכל ויצאו המים הנה חטאו בפעם הראשונה אבל איננו ראוי שיאמר בזה לא האמנתם בי להקדישני כי אין כאן חסרון אמונה כלל. והר״ר רבי משה סבר בו סברא ואמר כי משה רבינו ע״ה חטאו הוא שנטה לצד הרגזנות באמרו שמעו נא המורים דקדק עליו הש״י שיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל במקום שאין בו ראוי הכעס וכל כיוצא בזה בדין האיש ההוא חלול השם מפני שמתנועותיו כלם ומדבריו היו למדין והיו מקוין להגיע בהם אל הצלחת העולם הזה והעולם הבא ואיך יראה עליו הכעס והוא מן הפעולות הרעות ולא תבא כי אם מתכונה רעה מתכונת הנפש אבל אמרו בו מריתם כי הוא כמו שאבאר שהוא לא היה מדבר עם סכלים ולא עם מי שאין לו מעלה אבל אשה קטנה שבנשיהם היתה כיחזקאל בן בוזי כמו שזכרו החכמים וכל מה שיאמר או יעשה יבחנוהו וכאשר ראוהו שכעס אמרו שהוא ע״ה אין בו פחיתות מדה ולולי שהיה יודע שהשם כעס עלינו בבקשת המים ושאנחנו הכעסנו אותו יתברך לא היה כועס ואנחנו לא מצאנו לשם יתעלה שכעס בדברו אליו בזה הענין אבל אמר קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם. והנה התרנו ספק מספקי התורה שנאמרו בו דברים רבים ונשאל פעמים רבים אי זה חטא וראה מה שנאמר בו ומה שאמרנו בו אנחנו והאמת יראה דרכו. אלו דבריו ז״ל ומוסיף הבל על הבלים שהכתוב אמר מריתם פי שעברו על דברו ואמר לא האמנתם בי שלא האמינו בו אין העונש בעבור שכעס ויותר היה ראוי שיהיה העונש על משה כשקצף על פקודי החיל כהנם והכתוב לא ספר כלל שכעס כי שמעו נא המורים תוכחת כדרך ממרים הייתם עם ה׳ ועוד כי אהרן לא כעס מימיו כי בשלום ובמישור הלך מעודו ועוד שאי אפשר שלא היה כעס גדול מאת השם עליהם בעשותם מריבה עם משה בכל הנסיונות במדבר הטאם הגדול כשאמרו למה העליתנו ממצרים שירצו להיות עבדים

רשי

של ישראל : (י) ויקהלו וגו' . (שם) זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה : המן הסלע הזה נוציא . לפי שלא היו מכירין אותו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים לכך אמר להם המורים סר בנים לשון יוני שוטים מורים את מוריהם המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא

בעה"ט פני הסלע . פני בגי' כלפי מלמד שהיו כל ישראל פני הסלע פנים אל פנים והיה המועט מחזיק את המרובה : המן ג' במסרה . המן הסלע . המן העץ . כמו שלשם ספר באווי גם כאן נמי ספר שלווי ואידך המן הגורן או מן היקב כמו שהיה שם רעב גם כאן ארץ ציה בלי מים . והמן נמיד עץ באכל ממנו אדה"ר חטא היה. וזו המן העץ המן הגורן . ולמ"ד אשכול היה דכתיב או מן היקב :

תולדות אהרן והבקיע את הסלע. מנחות סו :

מקרא

לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ
לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ ג׳
אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃ ט וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ י וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה ל׳. ל׳ וחסר
וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסָּלַע ט׳
וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים כ״ג. ד׳
הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם ג׳

תרגום

כֵּיפָא לְעֵינֵיהוֹן וְיִתֵּן מוֹהִי
וְתַפֵּק לְהוֹן מַיָּא מִן כֵּיפָא
וְתַשְׁקֵי יַת כְּנִשְׁתָּא וְיַת
בְּעִירְהוֹן׃ ט וּנְסֵיב מֹשֶׁה
יַת חוּטְרָא מִן קֳדָם יְיָ
כְּמָא דְפַקְדֵיהּ׃ י וּכְנַשׁוּ
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יַת קְהָלָא
לִקְדָם כֵּיפָא וַאֲמַר לְהוֹן
שְׁמָעוּ כְּעַן סָרְבָנַיָּא הֲמִן
כֵּיפָא הָדֵין נַפֵּיק לְכוֹן

נמסר בסדר במדבר סיני : לעיניהם כ"ד וסימן במסרה רבתא : אל פני ט' וסימן נמסר בסדר משפטים : המרים ד' וסימן שמעו נא המרים . וימצאתו המורים דשמואל . וחברו דד"ה . ויראו המוראים אל עבדיך המוראים כתיב . ודאורייתא המרים חסר ושארא המורים סלא : המן ג' וסימן המן העץ . המן הסלע הזה . המן הגרן או מן היקב :

אבן עזרא

כי אין יכולת בנו להוציא מים מהסלע כי אם בכח השם והנה לא פירש דבורו היטב וחשבו אנשים בלבם כי דבורו שלא יוכל השם להוציא מים מן הסלע וזה טעם אשר לא קדשתם אותי והביא ראיה מדברי המשורר שאמר כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו והנה החטא היה בבטואו לא במכה גם זה איננו נכון כי משה אמר זה ולמה נענש אהרן ועוד כי אין במעשה זכר דבור והראיה שהביא איננה ראיה כי אין פי' כי המרו את רוחו כי אם אל השם וכן כתוב והמה מרו ועצבו את רוח קדשו וזה פירוש ויקציפו על מי מריבה והטעם שהקציפו השם וכן כתוב המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' וירע למשה בעבורם כי המרו את רוח השם ויגזור על משה שלא יכנס לארץ . ואחרים אמרו כי הדבור אל הסלע שאיננו שומע איננה כי אם במכה ואם כן למה נענש משה ואחרים אמרו בעבור שלא אמרו שירה כמו עלי באר ענו לה וזה טעם אשר לא קדשתם והאחרים אמרו כי השם לוה שידברו והם לא דברו רק הכה משה על כן נענשו שניהם ונאמר להם מעלתם מריתם לא האמנתם לא קדשתם ואנשי שקול הדעת אמרו שלא יתכן שיהיה שליח השם ימיר דבור השם ואם הוא המיר איך נאמין בתורתו גם אלה לא דברו נכונה כי אלו היה מחליף במצוה מיד היה נענש כי הנה נענש על דבר שאינו מצוה לעולם ולא תורה לישראל ולא נעשה בזדון רק בשגגה בעבור שהכעיסוהו ישראל וכן אמר גם בי התאנף ה' בגללכם ואחרים אמרו כי ישראל אמרו שיוציא מסלע אחר וראיתם המן הסלע הזה ומשה פחד להחליף דבור השם ובעבור שלא האמין להוציא מים מן הסלע שאמרו על כן נענש וזה טעם לא האמנתם כי גם זה הפירוש איננו נכון כי הכתוב אמר מריתם את פי והנה לא מרו . והפירוש הנכון בעיני אגלנו ברמיזות דע כי כאשר ידע החלק את הכל ודבק בכל ויחדש בכל אותות ומופתים ואמת כי השם אמר למשה ולאהרן ודברתם ולא דברו בעבור מריבת העם עם משה והנה החלק חלק והכה הסלע ולא יצאו מים עד שהכהו פעם שנית והנה לא קדשו השם ומרו ומעלו בשגגה גם יוכל המפרש לפרש ויבטא בשפתיו על משה כי על כן נענש משה כי לא היה ראוי שידבר דבר עד שימלא שליחות השם גם יהיה דרש קדמונינו ז"ל כי החטא היה בעבור שאמר שמעו נא המורים ורמזו זה הסוד : אל הסלע . שהודעתיך או הנמצא סמוך למחנה : ונתן מימיו . בעבור מימיו טעו רבים ואמרו כי זה הסלע הוא הצור ואלה עורי לב כי הצור הוא בחורב וזה הסלע היה בקדש ארץ אדום כי בקדש היה גם יתכן לפרש מימיו המים שאתן בו : (ט) את המטה מלפני ה' . הוא מטה האלהים והוא המונח לפני העדות : (י) המן הסלע הזה . יש לנו כח להוציא לכם מים ממנו

רמבן

עבדים לשונאיהם בעבודת פרך מלהיות עם האלהים כבן העובד את אביו וכן אמר הכתוב יען כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים ובטעם הראשונה אמרו פחות מזה למה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא והיה עליהם קצף גדול ואשמה רבה כמו שאמר ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל וגומר ובכאן כתוב מפורש המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ומה פשע גדול מזה הוי רב את יוצרו ומשה אמר גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר אם כן הם חטאו וגרמו כל הרעה הזאת וכדברי הרב אין להם בכל המעשה הזה חטא ופשע כלל ומה שאמר לא מלינו בה' יתברך שכעס אבל אמר קח את המטה וגומר כי כאשר צריכים במחיתם דבר אע"פ שמתלוננים ומוטאים לו והוא רחום יכפר עון ולא יעיר כל חמתו ולא יזכירנו ויתן להם שאלתם וכן במים הראשונים אמר בנחת רוח עבור לפני העם וגומר אע"פ שהיה שם מסה ומריבה שהזכיר מתנה ולדורות וכן מן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים בדרך אהבה וחבה אלא שאמר בסוף בדבור השני שמעתי את תלונות הודיע להם העתם כלבד אבל כאשר יתלוננו חנם ישפוך עליהם חמת אפו ובכאן עוד רמז לקצף גדול וחיוב מגפה שנאמר וירא כבוד ה' אליהם שרומז אל הקהל הנזכר והוא מראה יד ה' הבוא במגפות כאשר תראה במרגלים וביום קרח וממחרת. והתימה על הרב שהרי מקרא מלא הוא ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם ויתנה הכתוב החטא הזה עם הנסיונות הגדולים שנסו את ה' במדבר . והקרוב מן הדברים שנאמרו בזה והוא טוב לדחות השואל הם דברי רבינו חננאל שכתב כי החטא הוא אמרם נוציא לכם מים וראוי שיאמרו יוציא ה' לכם מים כדרך שאמרו בתת ה' בערב בשר לאכול וגומר וכן בכל הנסים יודיעום כי ה' עמהם להפליא ואולי חשבו העם כי משה ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה וזהו לא קדשתם אותי ומעשה הראשון בצור אמר הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והשבעים וזקנים רואים עמוד הענן עומד על הצור והנס מתפרסם כי מעשה ה' הגדול הוא אבל בכאן לא ראו דבר וטעו במאמרם משה ואהרן . ויתכן שיאמר בזה מעלתם בי כי הנהנה מן ההקדש נקרא מעילה וכן מריתם פי שהוא צוה ודברתם אל הסלע לעיניהם או שניהם דברי מן ותמר את משפטי כי לא צויתי שתאמרו ככה ויהיה לא האמנתם בי יוצא אל בני ישראל . או הוא לשון חוזק לא התחזקתם להקדישני לעיניהם מן ואמנה מן המשוררים היתד התקועה במקום נאמן . והאמת כי הענין סוד גדול מסתרי התורה כי בראשונה אמר לו הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור יאמר כי שמי הגדול על הצור בחורב שהוא כבוד י"י כאש אוכלת בראש ההר ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת ויצאו מים רבים אבל בכאן לא פירש לו כן והסכימו שניהם להכות בצור פעמים והנה זה חטא ועל כן אמר לא האמנתם בי לשים אמונה בשמי והאמונה יעשה הנס ונאמר מריתם פי כי מרו את רוח קדשו הנקרא בכל מקום פי ה' ולכך אמר מעלתם בי ואין מעילה אלא שיקור והנה החטא מוזכר מפורש בכתוב וכן אמר המשורר מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים . וכן תוכל להתבונן זה בתפלת משה שאמר ה' אלהים אתה החלות כי התחנן לשם הנכבד שימחול לו ועל דעת רבותינו שמזכירין לו הכעס יתכן שהכה בצור ויצאו טיפים במיעוט כוונתו על הכעס ותמהו אל הדבר והסכימו שניהם להכות פעם שניה על הצור כאשר הזכרתי והוא החטאת על שניהם . ועל דעתי טעם ודברתם אל הסלע כמו על הסלע וכן כה אמר ה' אל העמודים ואל המכונות בבלה יובאו יצוה שיאמרו לעיני העדה בהיותם נקהלים כלם שהשם יוציא להם מים מן הסלע וכן עשה . ואל יקשה עליך ודברתם לעיניהם כי טעמו כמו לפניהם שישמעו כלם וכן ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר כה אמר ה' ככה אשבור את עול מלך בבל וגו' וכן רבים . או טעם לעיניהם בכאן שיהיה הדבור בהיותם נקהלים שם והסלע לעיניהם כמו שאמר בעשייה ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע כי כאשר נקהלו שם וראו הסלע פנים בפנים שאמרו המן הסלע הזה נוציא לכם מים כמו שהזכירו חכמים שלא יאמרו מעינות היו שם . ויתכן שהוא כמסורם הקהל את העדה אל הסלע ודברתם לעיניהם ונתן מימיו :

(ח) וטעם ונתן מימיו שיהיו מים רבים טבעים ממנו כי הנתינה תאמר על הרבוי כמו ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם כלם על הריבוי יבטיחם וכן כתוב ונחלים ישטפו ואין טעם מימיו כמו תתן יבולה ויתן פריו שאין בטבע הסלע להיות בו מים אבל טעמו המים אשר יצאו ממנו כי בהפוך השם החלמיש למעינו מים ובו יהיו וממנו יצאו יקראו על שמו מימיו וכן וברך את לחמך ואת מימיך לחמו נתן מימיו נאמנים ואמר כן להודיע שמגוף הסלע יצאו לא מן הארץ אשר תחתיו כמנהג מעינות רבים רק מאמצעו וכן כתוב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים וחזר ואמר והוצאת להם מים מן הסלע כי אתה בעודך שם תוציא להם המים מן הסלע להם שכולם יראו אותם נובעים :

והשקית את העדה . שתצוה אותם לשתות לפניך וכל זה לפרסם הנס ובמעשה

מוציא לכם מים: (יא) פעמים. לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפין לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והמה דברו לסלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכותו כבראשונה שנאמר (שמות יז) והכית בצור ונזדמן להם אותו סלע והכהו: (יב) יען לא האמנתם בי. גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעון שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך היה עון משה ואהרן והלא (במדבר יא) הצאן ובקר ישחט קשה מזו אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש השם: להקדישני. שאילו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום קל וחומר אנו: לכן לא תביאו. בשבועה כמו (שמואל א ג) ולכן נשבעתי לבית עלי נשבע בקפיצה שלא ירבה בתפלה על כך: (יג) המה מי מריבה. הם הנזכרים במקום אחר. את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישראל לוקה במים לכך גזרו (שמות א) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: ויקדש בם. שמתו משה ואהרן על ידם שכשהקב״ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך וכן הוא אומר (ויקרא י) בקרובי

ממנו: (יב) יען לא האמנתם בי. הוא הסוד שרמזתי שלא נקדש השם על ידם: (יג) ויקדש בם. במשה ואהרן ־ טעם בקרובי אקדש ־ מקדש

מַיָא: יא וַאֲרֵים מֹשֶׁה
יָת יְדֵיהּ וּמְחָא יָת
כֵּיפָא בְּחוּטְרֵיהּ תַּרְתֵּין
זִמְנִין וּנְפַקוּ מַיָא סַגִיאֵי
וּשְׁתִיאַת כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירְהוֹן:
יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
חֲלָף דְּלָא הֵימַנְתּוּן בְּמֵימְרִי
לְקַדָּשׁוּתִי לְעֵינֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּכֵן לָא תַעֲלוּן יָת
קְהָלָא הָדֵין לְאַרְעָא
דִּיהָבִית לְהוֹן: יג אִינוּן
מֵי מַצוּתָא דִּנְצוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וְאִתְקַדַּשׁ
בְּהוֹן: יד וּשְׁלַח מֹשֶׁה

מָ֑יִם׃ יא וַיָּ֨רֶם מֹשֶׁ֜ה אֶת־יָד֗וֹ וַיַּ֧ךְ ה׳
אֶת־הַסֶּ֛לַע בְּמַטֵּ֖הוּ פַּעֲמָ֑יִם וַיֵּצְאוּ֙
מַ֣יִם רַבִּ֔ים וַתֵּ֥שְׁתְּ הָעֵדָ֖ה
וּבְעִירָֽם׃ ס יב וַיֹּ֣אמֶר יְהוָה֮ אֶל־ ג׳ בטעם כפ׳
מֹשֶׁ֣ה וְאֶל־אַהֲרֹן֒ יַ֚עַן לֹא־ ל׳ וחד ולא
הֶאֱמַנְתֶּ֣ם בִּ֔י לְהַ֨קְדִּישֵׁ֔נִי לְעֵינֵ֖י ב׳ ומ״ל כמיס
בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל לָכֵ֗ן לֹ֤א תָבִ֙יאוּ֙ אֶת־ י׳
הַקָּהָ֣ל הַזֶּ֔ה אֶל־הָאָ֖רֶץ אֲשֶׁר־
נָתַ֥תִּי לָהֶֽם׃ יג הֵ֚מָּה מֵ֣י מְרִיבָ֔ה י״ט ר״פ
אֲשֶׁר־רָב֥וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל אֶת־יְהוָ֑ה
וַיִּקָּדֵ֖שׁ בָּֽם׃ ס רביעי יד וַיִּשְׁלַ֨ח ל׳

וירם ח׳ וסי׳ ויעש כן משה ואהרן. וירם משה את ידו ויך את הסלע. וירם הטבח את השוק. וירבעם בן נבט אפרתי. וירם את אדרת אליהו. וירם קרן לעמו תהלה. וירם ימינו ושמאלו. וירם יאשיהו. ונמסר גם בתהלים סימן קמ״ח: המה י״ט ר״פ וסי׳ נמסר בתהלים סי׳ מ״ח:

תולדות אהרן יען לא האמנתם. שבת נה לג יומא

פז: כמה מי מ־יבה. סוטה יב סנהדרין קא קי: חטא משה ואהרן. עקרים מד פ׳ כב זוהר נח:

בעל הטורים ויך את הסלע. הוא הכה לסלע אחד ונבקעו כל הצורים שבמדבר שנאמר יבקע צורים במדבר: לכן בגימטריא מדה כמדה:

ספורנו

העיד אח״כ באמרו המוציא לך מים כו׳ כ״א היו המים מובאים ממקום אחר לשם בנס לא יהיה הבדל בין צור חלמיש לזולתו. וזה המין מן הנסים לא יוכל עשוהו הטבע בשום אופן ולא בשום זמן וצוה שזה יהיה על ידי דבור עבדיו באמרו ודברתם אל הסלע למען יכירו ישראל שהיה זה הנס מן המין הג׳ כאמור לא שיהיו מים נגרים שם ממקום אחר ובזה ידעו גודל וטוב המעלה וישיבו אל לבם שאף על פי שהוציאם ממצרים אל המדבר אין בזה רעה כלל בהיותו עמהם אחר שיש בידו לשים מדבר לאגם מים וזולת זה ממה שלא יוכל הטבע עליו ושאם הוא כאן הכל כאן כאמרו המדבר הייתי לישראל ואף עם זה שאחר שיהפך הסלע למים יוציא משה אותם המים להם במטהו לשבטיהם כאמרו במחוקק במשענותם. ולזה המין מן הנסים אמר קח את המטה והוצאת להם מים מן הסלע וכו׳. והנה משה ואהרן הסכימו לעשות המין הב׳ מן הנסים ולהגיר המים אל הסלע ממקום אחר כמו שעשו ברפידים כאמרו והכית בצור ויצאו ממנו מים כי לא בטחו שיקיים האל יתברך את דברו לעשות לישראל המין הג׳ מן הנסים בחשבם את ישראל אז ממרים מאד עד שיהיו בלתי ראוים אליו שינחם ה׳ על הטובה. ובכן עשו את דרך מין הב׳ מן הנסים במטה אשר בו הודיעו מעלת השליח ולא עשו את דרך המין הג׳ אשר בו יודיעו לישראל מעלת המשלח וטובו ולזה נכתב עליהם לא האמנתם בי שהרצון בו לא בטחתם בי שאעשה מה שאמרתי ומעלתם בי שחללתם כבודי ולא הראיתם למריבים את כבודי ומריתם פי בשלא שמרתם מצותי: (יג) ויקדש בם. באותם המים עצמם נקדש אחר כך בענין נחל ארנון שהראה אז לישראל שאותם המים היו בלתי טבעיים כמו שהורו אז בשירתם באמרם ומנחליאל במות שהיו המים עולים יותר ממקום מקורם על הפך הראוי למים

רמבן

ובמעשה לא הזכיר כן וישק את העדה ואת בעירם אבל אמר ותשת העדה ובעירם כי מרוב הצמאון וברואותם מים רבים נוזלים מיד נפלו על הנחל ושתו. ועל דעת רבותינו בבארה של מרים אמרו רבים כי הסלע הזה הוא הצור אשר היה בחורב ולפיכך פירשו מימיו אשר היה דרכו לתת כי עתה נסתם מעינו ממות מרים כי הכוונה לרבותינו בבארה של מרים שהיה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו העלה אותו לישמעאל במדבר באר שבע ונבקע בחורב מן הצור ההוא שהיה שם ובשאר המסעים נובע מן הצור במקום שיחנו שם וכאשר מתה הצדקת פסק המעין ועתה חזר על ידי משה להיות לו מקור נפתח מן הסלע הזה בעצמו והוא מה שאמר אל הסלע הנודע. ועל דרך הפשט היה שם סלע סמוך למחנה וצוה ודברתם אל הסלע הזה אשר לפניכם. גם אפשר לפרש ודברתם אל הסלע אשר לעיניהם כלומר הראשון שיראו:

(י) המן הסלע הזה נוציא לכם מים. חלילה שיהיה התימה למניעות כי משה רבינו הנאמן בכל בית ה׳ לא יפלא ממנו כל דבר מה׳ והוא וכל ישראל עמו ראו גדולות ונפלאות מזו ואף כי הוא אשר נעשה כן על ידו פעם אחרת בצור בחורב. ואמרו המפרשים שיש תמיהות מתקיימות כמו הנגלה נגליתי הרואה אתה התשפוט המן העץ אשר צויתיך. אבל ר״א כתב המן הסלע יש לנו כח להוציא לכם ממנו מים ירצה לפרש שאמר להם שמעו נא המורים בה׳ האומרים ולמה הבאתם את קהל ה׳ אל המקום הרע הזה המן החלמיש הזה יהיה לנו כח בטבע שנוציא אנחנו ממנו מים רק תכירו כי מאת ה׳ הוא כי הוא אשר הוציא אתכם ממצרים והביא אתכם אל המקום הזה. והוא אשר יפרנס אתכם בו וזה כטעם שאמר להם במן וידעתם כי ה׳ הוציא אתכם ממצרים. ולפי דעתי הה״א הזו לשאלה המן הסלע הזה נוציא לכם מים אם לא כי הכתוב פעם יפרש בשאלה הן ולאו היש בה עץ אם אין התשמור מצותיו אם לא ופעם יזכיר הן לבדו הזה אחיכם הקטן הידעתם את לבן בן נחור האבכה בחדש החמישי הנזר. אבל היתה השאלה הזאת להם שאלת הנסיון אמר שמעו נא המורים מה תחשבון על ה׳ המן הסלע הזה החזק נוציא לכם מים היהיה הדבר הזה אם לא הפליג במורים והגיד כי הם קטני אמנה וכאשר ירינו עליו הוא מפני מחשבתם שלא יעשה השם עמהם להפליא כענין שנאמר וינסו אל בלבבם היוכל אל לערוך שולחן במדבר הגם לחם יוכל תת וכך אמרו עשר נסיונות נסו אבותינו לה׳ במדבר וכמו השאלה במחשבת הנשאל במקומות רבים ההשב אשיב את בנך אם רצוך כן הנלך אל רמות גלעד אם נחדל אם עצתך כן אף כאן אם מחשבתכם שנוציא לכם מים מזה וכן דעתי בהנגלה נגליתי הראית כי נכנע אחאב מלפני המן העץ אשר צויתיך התשפוט כי כלם שאלות אבל ענינם לשאול כדבר מפורסם שיודה בו הנשאל על כרחו אם נגליתי לבית אביך ובחרתי בכם אם ידעתם זה ולמה תבעטו בזבחי ובמנחתי הלה׳ תגמלו זאת הגמולה וכן אם מן העץ אשר צויתיך אכלת ותבוש או למה תתחבא ובדרך הזה האחרים אבל הרואה אתה שאלה גמורה כדבר המסופק אם יועץ אתה תשוב אל העיר בלשון רואה אני את דברי אדמון וכבר פירשתי בסדר בראשית:

(יג) ויקדש בם. שמתו משה ואהרן על ידם כשהקדוש ברוך הוא עושה דין במקודשיו הוא מתירא ומתקדש על הבריות שנאמר בקרובי אקדש וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך לשון רש״י. גם כן פי׳ ר״א: ואיננו נראה בעיני כי עדיין לא מתו משה ואהרן ואיננו מתפרסם לבריות שימותו בחטא הזה שיתירא הקב״ה על ידי כך כאשר היה בנדב ואביהוא ופרץ ועזא ועוד כי הכתוב אמר אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם כי במריבים נתקדש מלשון בקרובי אקדש וראוי היה לדבריהם שיאמר ויכבד על פניהם. והנכון בעיני כי מעשה הצור הראשון היה לעיני זקני ישראל בלבד כמו שמפורש שם ובזה אמר ויקהלו משה ואהרן את כל הקהל וגומר על כן אמר הכתוב כי מי מריבה האלה שנגזרה בהם הגזרה על משה ועל אהרן המה אותם מי מריבה אשר רבו בני ישראל את השם ויקדש בם לעיני כלם כענין שכתוב וקבצתים מן הארצות ונקדשתי בם לעיני גוים רבים ודע כי בראשונה היתה להם מריבה עם משה כמו שאמר וירב העם עם משה. וכן אמר עוד מעט וסקלוני והיו מנסים את השם היש ה׳ בקרבנו אבל בכאן היו מריבים כלפי מעלה ולא היה בכאן נסיון ועל כן אמר כי אלה מי מריבה שנגזרה בהם הגזרה הואת המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם לעיניהם לא כראשונים אשר נסו את השם ולא נקדש רק לעיני זקני ישראל ובעבור היות ענין הסלע שני פעמים הוצרך לבאר על איזה מהם נענשו הצדיקים:

אל

רשי

בקרובי אקדש: (יד) אחיך ישראל. מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנא' לו (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה אותו החוב לפרוע: אתה ידעת את כל התלאה. לפיכך פירש אביכם מעל אבינו (שם לו) וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני השטר חוב המוטל עליהם והטילו על יעקב: (טו) וירעו לנו. סבלנו צרות רבות: ולאבותינו. מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל: (טז) וישמע קולנו. בברכה שברכנו אבינו (בראשית כז) הקול קול יעקב שאנו צועקים ונענים: מלאך. זה משה מכאן שהנביאים קרואים מלאכים ואומר (ד"ה ב לו) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים: (יז) נעברה נא בארצך. אין לך לעורר על הירושה של ארץ ישראל כשם שלא פרעת החוב עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך: ולא נשתה מי באר. (במדרש רבה) מי בורות היה צ"ל אלא כך אמר משה אע"פ שיש בידנו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם מכאן לאכסנאי אע"פ שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני כדי להנות את אושפיזו: דרך המלך נלך וגו'. אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול: (יח) פן בחרב אצא לקראתך. אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם ואומרים (דברים כו) ונצעק וישמע קולנו ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי (בראשית כז) ועל חרבך תחיה: (יט) רק אין דבר. אין שום דבר מזיק: (כ) וביד חזקה. בהבטחת זקנו (שם) והידים ידי עשו:

כל

משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו:
טו וירדו אבתינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבתינו:
טז ונצעק אל יהוה וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך:
יח נעברה נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאול עד אשר נעבר גבלך:
יח ויאמר אליו אדום לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך:
יט ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה ואם מימיך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם רק אין דבר ברגלי אעברה:
כ ויאמר לא תעבר ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה:
כא וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו ויט ישראל מעליו: פ חמישי (שלישי

אזגדין מרקם לות מלכא דאדום כדנן אמר אחוך ישראל את ידעת ית כל עקתא דאשכחתנא:
טו ונחתו אבהתנא למצרים ויתיבנא במצרים יומין סגיאין ואבאישו לנא מצראי ולאבהתנא:
טז וצלינא קדם יי וקביל צלותנא ושלח מלאכא ואפקנא ממצרים והא אנחנא ברקם קרתא דבסטר תחומך:
יז נעיבר כען בארעך לא נעיבר בחקל ובכרם ולא נשתי מי גוב באורח מלכא ניזיל לא נסטי לימינא ולשמאלא עד דנעיבר תחומך:
יח ואמר ליה אדומאה לא תעיבר בתחומי דלמא בדקטלין בחרבא איפוק לקדמותך:
יט ואמרו ליה בני ישראל באורח כבישא נסק ואם מימך נשתי אנא ובעירי ואתן דמיהון לחוד לית פתגם דביש ברגלי אעיבר:
כ ואמר לא תעיבר ונפק אדומאה לקדמותיה בחיל רב ובידא תקיפא:
כא וסריב אדומאה למשבק ית ישראל למעבר בתחומיה וסטא ישראל

אבן עזרא

(יד) מקדש. שם מקום עיר ואיננו קדש ברנע כי אותו הוא מדבר וכן הכתוב אומר יחיל ה' מדבר קדש: התלאה. פירשתיו: (טו) לנו מצרים ולאבותינו. שאתו והטעם שארך זמן רעתם: וישלח מלאך. כמשמעו וכן הכתוב אומר ומלאך פניו הושיעם ורבים פירשוהו על משה כי מצאו ויאמר חגי מלאך ה' ואין זאת דעתי: (יז) בשדה ובכרם. שלא ישחיתו ואפי' מי הבארות שלכם לא נשתה: דרך המלך נלך. אם הדרך שהמלך הולך בה או פירושו הדרך שיצוה המלך שהוא מלך אדום נלך: (יט) במסלה נעלה. מה יזיקכם שנעלה במסלה ואם הוצרכנו למים תמכרום לנו וזה טעם מכרם כמו דמיהם: (כב) וטעם בני ישראל כל העדה בעבור שיצא אדום להלחם בם תמיד הכתוב

התלאה ג' נמסר בסדר וישמע יתרו: קולנו בקולנו ד' ג' מלאים וא' חסר וסימן ונצעק אל ה' וישמע קלנו. בננו זה סורר. וירא את עניננו. דברנו אליו ולא שמע בקולנו דשמואל. קדמא חסר: (ע' מנו"ש) ויצאנו ג' ומשניין בכתבהון וסימן וישלח מלאך ויצאנו חסר דחסר. ואמרת לבנך עבדים ויציאנו כתיב חסר וי"ו. ארמי אבד אבי ויוצאנו כתיב מ"ל וי"ו וחסר יו"ד: בשדה ה' רפין וסימן נעברה נא בארצך. אעברה בארצך. תוי מגיעי בית בבית. ותאמר נעמי אל רות. ויאמר בועז אל רות: לקראתך ד' וסימן וגם הנה הוא יוצא לקראתך. פן בחרב אצא לקראתך. כאשר הפך איש. על כן יצאתי. ונמסר גם בסדר שמות: מימיך ג' מלאים וסימן ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך. ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה. טפכם נשיכם וגרך אשר בשעריך. זחר ומימיך. בן אדם לחמך ברעש. ונמסר גם בסדר משפטים: מכרם ג' וסימן ונתתי מכרם. על מכרם בכסף צדיק. ביום מכרם ציד. אגי"ד:

תולדות אהרן ואם מימיך נשתה. עקרים מ"ד פ' כס:

בעל הטורים

וילאנו. חסר יו"ד על ידי יו"ד מכות הוציאנו משם: נעברה נא בארצך. וכסימן אמר אעברה אלא אמר זכור מ"ש עשו נסמה ונלכה ולכך אמר אחיך ישראל: פן בחרב אצא לקראתך. וסימו דכתיב אני שלום וכי אדבר המה למלחמה: מכרם ג'. ואם מימיך נשתה ונתתי מכרם. ואידך ביום מכרם ציד. על מכרם בכסף צדיק. בשביל שמכרו בכסף צדיק ולכן את אביהם יוסף מכרם בשיטם ואמרו לו חיה רעה אכלתהו ע"כ ונתתי מכרם ומלרכו לשתות מימיהם בכסף:

רמבן

(יד) אל מלך אדום. לא הזכיר הכתוב שמו כי אין צורך אבל הזכיר סיחון ועוג מלכי האמורי בשמותם בעבור כי היו ידועים בגבורה ולהם שם בגוים להודות לפניו יתברך כי עשה עמנו להפליא כמו שנאמר למכה מלכים גדולים כל"ח לסיחון מלך האמורי כל"ח ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו ומנהג הכתוב להזכיר שם גדולי המלכים אשר ירשנו את ארצם כענין שהזכיר ביהושע חמשת מלכי האמורי אדוני בזק מלך ירושלים והורם מלך חברון ופראם מלך ירמות ויפיע מלך לכיש ודביר מלך עגלון ויובב מלך חצור ושאר המלכים הזכירם במספר לא בשמות ואמר הכתוב ויאמר אליו אדום כי נכנסו כל עמו עם אדוניהם במאמר הזה:

(יט) במסלה נעלה. הנה מתחלה היו אומרין לבא בעירים רק ישתמרו שלא יכנסו בשדה ובכרם כדרך מחנות עם רב שסוללים את הגרנות ונכנסים בכרמים אבל ילכו בדרך המלך שהיא דרך הרבים לא דרך היחיד והיו אומרים שלא ישתו כלל המים אשר להם בבארות לצרכם אחרי כן שלחו להם שלא יקרבו לערים כלל אבל ילכו במסלה העולה לארץ כנען שהיא סלולה וכבושה לרגל ואם ישתו מימי הנהרות בדרכים הם והבהמות בעברם בנהר יתנו דמיהם שנהגו מכס על כן אמר רק אין דבר שאין בזה הפסד שום דבר ואחרים פרשו ולא נשתה מי הבאר אם לא בדמים. ואיננו נכון כי למה יחזור לשלוח לו מה שלא דבה בתחלה. ומדרשו לא נשתה מי באר שלנו ונקח מכם כמו שכתב רש"י. ואמרו ישראל לאדום עד אשר נעבור גבולך ולא הזכירו לו את הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו שלא יקנא בכם על

ספורנו

למים הטבעיים: (יז) דרך המלך. באותה הדרך שיצוה המלך שנלך בה כמנהג כל מלך הנותן מעבר לצבא אנשי שלומו לשלוח עמהם מורה בדרך למען לא יזיקו אנשי הצבא או קצתם בעברם ליושבי הארץ: (יח) פן בחרב אצא לקראתך. כי המון עם אדום אנשי דמים ובסבה מועטת ממריבה או זולתה שתפול בין אנשי הארץ והעם העובר יתעוררו אנשי הארץ בחרב נגד העוברים: (יט) במסלה נעלה. הנה זה אולי יקרה אם נעבור בערים אבל אנחנו נעבור במסלה בלבד ולא תקרה שם סבה שתעורר את עמך בחרב לקראתנו: רק אין דבר ברגלי. אין אתנו שום דבר מוכן להרהר ריב: אעבורה. מאחר שאיך ממאן להניחנו לעבור אלא בשביל זה שאמרת הנה נוכל לעבור שאין לחוש לזה כלל. (כ) ויצא אדום לקראתו. על הגבול: והפסד

הכתוב שלא נפקד איש מבני ישראל כבואם מעיר אדום אל הר ההר: (כד) יאסף אהרן. כמו ומות בהר שיתקן עצמו למות ויעלה אל ההר: מריתם פירשתיו: למי מריבה. כמו במי מריבה שם המקום או בעבור מי מריבה: (כו) והפשט. והלבשתם. יוצאים לשנים פעולים. וטעם ואהרן יאסף כי בעת שתפשוט בגדיו מיד ימות: ויאסף אהרן אל עמיו. פירשתיו: (כט) ויראו כל העדה. כאשר ראו זה המאורע שאירע בכו שלשים יום: ומלת גויעה. פירשתיו: (א) וישמע הכנעני מלך ערד. אמרו הקדמונים שהוא סיחון ונקרא הכנעני כי כל אמורי כנעני ורבים אמרו כי

(כב) כל העדה. כלם שלמים ועומדים ליכנס לארץ שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתוב בהן (דברים ד) חיים כלכם היום: הר ההר. הר על גבי הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואע"פ שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה נשארו בהן הר סיני לתורה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן: (כג) על גבול ארץ אדום. מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנביא אומר ליהושפט (ד"ה ב כ) בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך: (כה) קח את אהרן. בדברים של נחומים אמור לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך: (כו) את בגדיו. את בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו אמר לו הכנס למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מיתה וזהו שנא' לו (דברים לב) כאשר מת אהרן אחיך מיתה שנתאוית לה: (כז) ויעש משה. (במדבר רבה) אע"פ שהדבר קשה לו לא עכב: (כט) ויראו כל העדה. (שם) כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן אמר להם מת אמרו אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המות מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה ראו והאמינו: כל בית ישראל. האנשים והנשים לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו: כי גוע. אומר אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא אא"כ מתרגם וירא ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו כי זה משמש בלשון דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד וכדאמר רבי אבהו (ראש השנה ג) דאמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו ועל לשון זה נופל לשון דהא לפי שהיא נתינת טעם למה שלמעלה הימנו למה ויראו לפי שהרי מת אהרן אבל על תרגום וחזו כל כנשתא אין לשון דהא נופל אלא לשון אשר שהוא מגזרת שמוש אי שמצינו אם משמש בלשון אשר כמו (איוב כא) ואם מדוע לא תקצר רוחי והרבה מפורשים מזה הלשון (שם יד) אם חרוצים ימיו: (א) וישמע הכנעני. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כו' כדאיתא בראש השנה (ר"ה ג)

כשהן מחוברין)

כב וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר׃ כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר׃ כד יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה׃ כה קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר׃ כו וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם׃ כז וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה׃ כח וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר׃ כט וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ס

כא א וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־

ו' בטעם דרגא תביר · ס"פ · פ"ס · ל' · ג' מלעיל · ל"ס · ד' · ב' · ל"ס

מַלְוָתֵיהּ׃ כב וּנְטַלוּ מֵרְקַם וַאֲתוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְהֹר טוּרָא׃ כג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּהֹר טוּרָא עַל תְּחוּם אַרְעָא דֶאֱדוֹם לְמֵימָר׃ כד יִתְכְּנֵשׁ אַהֲרֹן לְעַמֵּיהּ אֲרֵי לָא יֵיעוֹל לְאַרְעָא דִּיהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דְּסָרֵיבְתּוּן עַל מֵימְרִי לְמֵי מַצּוּתָא׃ כה דְּבַר יָת אַהֲרֹן וְיָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ וְאַסֵּיק יָתְהוֹן לְהֹר טוּרָא׃ כו וְאַשְׁלַח יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְתַלְבֵּשִׁינּוּן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ וְאַהֲרֹן יִתְכְּנֵשׁ וִימוּת תַּמָּן׃ כז וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ וּסְלִיקוּ לְהֹר טוּרָא לְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא׃ כח וְאַשְׁלַח מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְאַלְבֵּישׁ יָתְהוֹן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ וּמִית אַהֲרֹן תַּמָּן בְּרֵישׁ טוּרָא וּנְחַת מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן טוּרָא׃ כט וַחֲזוֹ כָּל כְּנִשְׁתָּא אֲרֵי מִית אַהֲרֹן וּבְכוֹ יָת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ א וּשְׁמַע כְּנַעֲנָאָה

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן ו' בטעם דרגא תביר וסימן בסדר וארא: על גבול ה' וסימן ויאמר ה' אל משה ואל אהרן. וישמע בלק כי בא בלעם. ושב משריד קדמה. בחרב תפלו על גבול ישראל. והנותר לנשיא תנינא דפסוק: והעל ב' וסימן ויאמר ה' אל משה דצפרדעים. והעל אתם הר ההר: יאסף ט' וסימן שלח העז את מקנך. הצאן ובקר ישחט. יאסף אהרן אל עמיו. ואהרן יאסף ומת שם. האסף יאסף. ואם אל עיר יאסף. וישראל לא יאסף. לא יבא עוד שמשך. עשיר ישכב ולא: בית ישראל ב' וסימן ויקראו. כי ענן ה' על. יבכו את השרפה. ויבכו את אהרן. לא נפל דבר מכל. ויהי מיום שבת ארון. ויאמר שמואל אל כל נושחקים. מעלים את הארון. ויספדו ויבכו. ואתנה לך. ויבא ירבעם דמלכים. נשימה נא שקים. כי כרם ה'. העמסים. ולקחום עמים. ה' זכרנו. בית ישראל ברכו. יתן ה' את האשה. (היום ישיבו לי. מנורי שלמה). וכל ירמיה ויחזקאל דכוו' במי"ז בני

תולדות אהרן ויראו כל העדה. ראש השנה ג תענית ט וזכר אמור: וישמע הכנעני. ריש שם תענית שם וזכר אמור ומלך (יומא לח סוטה יז):

בעל הטורים וכעל ב' במסרה. הכא ובפרשת ואתה: והלבשתם ב' במסרה. והלבשתם את אלעזר בנו. והלבשתם כתנות. דאיכא מי"ד כהן בן כהן גדול טעון משיחה כשם דוהלבשתם כתנות דהתם היתה במשיחה אף והלבשתם דהכא הוא במשיחה: וימת אהרן שם. בגימט' מלמד כי מת בנשיקה: ויראו. בגימט' בעננים: ועמלק

ספורנו

(כו) והפשט את אהרן את בגדיו. אותם בגדים הראוים לכ"ג יותר על כהן הדיוט: והלבשתם את אלעזר. שהיה לבוש ד' בגדי כהן הדיוט ובכן נשאר אהרן בד' בגדי כהן הדיוט לבוש הבדים כמו שהיה ענינו בהכנסו לפני ולפנים וכענין הראות מלאכי אלהים

רמבן

על הארץ לאמר כי להם היתה לולי שלקח בכורתו וברכתו במרמה אבל לסיחון הזכירו עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו כמו שהזכיר משה במשנה תורה: (כא) ויט ישראל מעליו. קצר הכתוב בזה כי מפני הגבורה נלוו ונשמרתם מאד אל תתגרו בם כאשר פירש להם משה ועל פי הדבור נטו מעליו כי לא יכלו לעשות דבר אחר כיון שלא הניחום לעבור:

(כו) **והפשט** את אהרן את בגדיו. והם בגדי כהונה גדולה שנתרבה בהם אלעזר בנו עתה והקרוב כי כאשר ירד אהרן מעשות התמיד והקטיר הקטורת והעלה הנרות העלה אותו אל הר ההר כשהיה לבוש בגדי כהונה והפשיט אותם ועל דרך הפשט הלבישו תכריכי המת אשר הכין לו והפשיט את אלעזר בגדי החול והלבישו בגדי הקדש כאשר עשה עמו ביום המלואים. ומדרש רבותינו שנעשו בהם נסים אמרו היאך משה יכול להפשיט את אהרן כסדרן והלא העליונים הם התחתונים והתחתונים הם העליונים לעולם אלא מעשה נסים עשה לו המקום במיתתו יותר מחייו העמידו משה אל הסלע והפשיטו בגדי כהונה ובגדי שכינה נלבשו תחתיהם וילבש אותם את אלעזר הכהן בנו וכי היאך יכול להלביש את הבגדים כסדרן לאלעזר אבל כבוד גדול חלק לו המקום לאהרן במיתתו יותר מחייו שנלבשו בגדי שכינה תחלה למטה וחזר משה והפשיט את אהרן הבגדים כסדרן והלביש אלעזר כסדרן כך שנוי בת"כ:

כא (א) וישמע הכנעני. תלינו בכיבושי יהושע מלך ערד אחד ועוד כתיב במסעות והוא יושב בנגב בארץ כנען והכתוב לא יקרא ארץ כנען סתם מעבר לירדן מזרחה כמו שאמר ארץ כנען לגבולותיה ועוד

רשי

עמלק תמיד רצועה מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות: יושב הנגב. זה עמלק שנאמר (במדבר יג) עמלק יושב בארץ הנגב ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינם כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי: דרך האתרים. דרך הנגב שהלכו בה מרגלים שנאמר (שם) ויעלו בנגב (במד"ר) ד"א דרך האתרים דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם שנאמר (שם י') דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה: וישב ממנו שבי. אינה אלא שפחה אחת: (ב) והחרמתי. אקדיש שללם לגבוה: (ג) ויחרם אתהם. בהריגה: ואת עריהם. חרמי גבוה: (ד) דרך ים סוף. כיון שמת אהרן ובאת עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם דרך י"ס הוא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזירת מרגלים שנא' (דברים א) ופנו המדברה דרך ים סוף. וכאן חזרו לאחוריה' (עיין פרשת פנחס) שבע מסעות שנאמר (שם י) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאילו הוא בפניהם וצא ובדוק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר: לסבב את ארץ אדום. שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם בדרך. בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורנו כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמנה שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בענוי הדרך ובלשון לעז אנקרוטלו"ד ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותם בדרך ולא פירש בו במה קצרה שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה כגון (זכריה יא) ותקצר נפשי בהם וכגון (שופטים י) ותקצר נפשו בעמל ישראל וכל דבר הקשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר המטריח נופל לשון גודל שגדול הוא וכבד על האדם כגון (זכריה יא) וגם נפשם בחלה בי גדלה עלי (איוב י) ויגאה כשחל תצודני. כללו של פירוש כל לשון קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלתו: באלהים

במדבר כא

עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל
דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁבְּ ׀ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי׃ ב וַיִּדַּר
יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־
נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי
וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם׃ ג וַיִּשְׁמַע
יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־
הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־
עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
חָרְמָה׃ פ
ד וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף
לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר

ב׳ פסוק ישמעאל. ג״ח. ד׳ חסר סבוה. ל׳. ד

מַלְכָּא דַעֲרָד יָתֵיב דָּרוֹמָא
אֲרֵי אֲתָא יִשְׂרָאֵל אוֹרַח
מְאַלְּלַיָּא וַאֲגַח קְרָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁבָא מִנֵּיהּ
שִׁבְיָא׃ ב וְקַיֵּים יִשְׂרָאֵל קְיָם
קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אִין מִמְסַר
תִּמְסַר יָת עַמָּא הָדֵין בִּידִי
וְאֶגְמַר יָת קִרְוֵיהוֹן׃ ג וְקַבֵּיל
יְיָ צְלוֹתָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְסַר
יָת כְּנַעֲנָאָה וְגַמַּר יָתְהוֹן
וְיָת קִרְוֵיהוֹן וּקְרָא שְׁמָא
דְאַתְרָא חָרְמָה׃ ד וּנְטַלוּ
מֵהֹר טוּרָא אוֹרַח יַמָּא
דְסוּף לְאַקָּפָא יָת אַרְעָא

תולדות אהרן ויטב ממנו שבי. גיטין לח: וידר ישראל. ערכין סד:

אבן עזרא

כי זאת הפרשה יהושע כתבה והראיה מלך ערד אחד ותמצא שבני יהודה קראו שם המקום חרמה ולא אמרו כלום כי אותו המקום יקרא בתחלה צפת וזה מלך ערד והאמת שני מקומות ורבים במקרא כמו הם ומלך ערד על פשוטו הוא מעבר לירדן מזרחה ונסמכה זאת הפרשה למות אהרן כי הכתוב ספר מה שאירע בהר ההר קודם נסעם משם והעד וישמע הכנעני מלך ערד ואחריו ויסעו מהר ההר ואם תבקש מה שמע הנה מפורש: כי בא ישראל דרך האתרים. האתרים יש אומרים כי האל"ף נוסף והטעם התרים את הארץ וכן אל ף אורועך: (ד) לסבוב את ארץ אדום. נלמונה ופונן כי כן כתוב: הקלקל

ישראל וסימן שם: וידר ג׳ וסימן יעקב. ישראל. יפתח: אתהם ה׳ וסימן נמסר בסדר ויצא: ותקצר ד׳ וסימן נפש העם. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ויהי כי הציקה לו ותאלצהו. וגם נפשם

ספורנו

אלהים לעבדיו: **בא** (א) וישב ממנו. ולא המית איש: (ג) ויחרם אתהם ואת עריהם. נדרו או לעשותם חרם בהכנסם לארץ וכן עשו כמבואר בתחלה ספר שופטים

בעל הטורים ותקצר נפש העם. מלמד שראו כל הצרות שיבואו עליהם בגלות ואיך ימשך הגלות: ותקצר ד׳ במס׳. ותקצר נפש העם. ותקצר נפשו בעמל ישראל. ותקצר נפשו למות. ותקצר נפשי בהם. כיון שבאו לגבול אדום ותקצר נפש העם וידברו בה׳ ובמשה וקצרה נפשו בעמל ישראל שחטאו ותקצר נפשו למות שמת אהרן בגבול אדום. וכן ותקצר נפשי בהם דרישא דקרא ואכחיד גי׳ הרועים בירח אחד שדרשו אותו על אהרן ומרים ומשה שמתו שלשתן בחודש אחד:

רמבן

ועוד כי היה ראוי שיחלק משה את ארצו של מלך ערד לאחד משבטי ישראל והכתוב יספר בכל מקום כי ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמורי נתן משה לשני המטות וחצי המטה ותשעת המטות וחצי המטה לקחו נחלתם אחרי עברם את הירדן בארץ כנען ואולי נאמר כי החרימו ישראל את ארצם ולא ישבו בה כלל ואינו נכון. וכן רש"י מפרש והחרמתי את עריהם שהקדיש שללם לגבוה והנכון בעיני כי זה מלך ערד הוא יושב בנגב מעבר לירדן ימה בארץ כנען על יד הירדן בגבול בני יהודה סמוך לחברון שהוא בנגב ושמע מרחוק בבוא בני ישראל ובא דרך האתרים אל ערבות מואב להלחם עמהם שם וזה טעם וישמע ולכך ספר הכתוב והוא יושב בנגב בארץ כנען כי בא מארץ אחרת אל מקום ישראל ונדרו ישראל נדר לה׳ שאם יתן אותו בידם שיחרימו כל אשר להם לה׳ וספר הכתוב כי שמע השם תפלתם ונדרו נדר לה׳ ושלמו אותו כי הרגו אותן עתה בימי משה כמו שצוה כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת ונתנו כל שללם לאוצר בית ה׳ והשלים עוד בכאן לספר כי החרימו ישראל גם את עריהם אחרי בואם בארץ כנען אחרי מות יהושע לקיים את נדרם אשר נדרו ויקראו שם הערים חרמה והוא מה שנאמר בספר שופטים ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד ושם כתוב וילך יהודה את שמעון אחיו ויכו את הכנעני יושב צפת ויחרימו אותם ויקרא את שם העיר חרמה ושם נשלם הנדר הזה אבל השלים הכתוב להזכיר הענין בכאן וזה כענין הפרשה שאמרה בדרת המן ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען והוא לאחר מיתתו של משה עד ממחרת הפסח וכן אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ וגו׳ נבואה שיהיו חיים וקיימים כי לא יתכן שיהיה השם מיחד להם אנשים על הספק אבל היה ראוי שיצוה ליהושע בעת החלוקה גם נכון הוא לומר שהחרימו ישראל עתה בימי משה את המלך הזה ואת עמו לפי חרב וקראו שם מקום המלחמה חרמה ואחרי עברם את הירדן המית יהושע גם את מלך ערד אשר מלך אחרי כן גם מלכי כנען אשר מלכו בימים ההם ובני יהודה בבואם בעריהם החרימו אותם גם כן וקראו שם הערים חרמה כי השלימו את נדרם אשר נדרו אבותם והחרמתי את עריהם ולכך אמר כאן ויקרא שם המקום חרמה ושם כתוב ויקרא את שם העיר חרמה שם כל עיר שהיתה ממלך ערד כי השלימו נדרם והיה שללם מחרמי גבוה והנה כל הנזכר כאן היה בעת אחת זולתי שהזכיר ואת עריהם שהיה לעתיד בבואם בעריהם ולכך אמר והחרמתי את עריהם ולא אמר אתהם ואת עריהם כי הזכיר הנדר העתיד כי הם במלחמה ימותו ושם יתמו ולשון הכתוב נאות למה שפירשנו שהיה ראוי לומר ויתן את הכנעני בידם ויחרימו אתהן ואת עריהן ויקראו שם המקום חרמה אבל חסר הכנוין לרמוז שנתן הכנעני ביד מי שנתנו מישראל מהם עתה ומהם לעתיד כי השם שמע את תפלתם והם קיימו את נדרם:

ומעם כי בא ישראל דרך האתרים. על דעת אונקלוס כי כאשר באו המרגלים ועלו בנגב וחזרו להם הרגישו בהם יושבי הארץ ושמע בהם הכנעני הזה שהיה יושב בנגב ובא בדרך שהלכו הם עד הגיעו למחנה ישראל ויפה פירש. ורבותינו אמרו מה שמועה שמע כי הוקשה להם הכתוב בפרשת המסעים וישמע הכנעני מלך ערד והוא יושב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל שלא הזכיר שם המלחמה ולא שום דבר על כן אמרו שהשמועה היתה במיתת אהרן הנזכרת שם יזכיר כי שמעו אויבי ישראל במיתת הצדיק ונתעוררו בה להלחם עמהם וכן אמרו שהכנעני הזה הוא עמלק ולא כבש ארצם ולא חלק אותם אבל החרים עריהם:

וישב ממנו שבי. אינה אלא שפחה אחת לשון רש"י מדברי רבותינו. נתעוררו החכמים בזה מפני דעתם שלא יהיו ישראל מנוצחים כלל מאויב זולתי בעת קלקלתם כגון במלחמת עמלק הראשונה מפני שאמרו היש ה׳ בקרבנו ובשניה מפני חטאם במרגלים שהזהירם משה ממנה אבל בכל מלחמת מצוה לא נפקד מהם איש כל ימי משה ולפיכך פירשו הכתוב הזה וישב ממנו השבי שהיה בידו והיא השפחה הזו ששבו אותה ישראל מהם כלשון בכור השבי שהוא בכור השפחה כי לא אמר וישב ממנו אנשים או נשים וטף ועל דרך הפשט ענין הכתוב כי לא הרג מהם הכנעני הזה שום אדם אבל שבה מהם מעטים וכאשר נתן השם אותו בידם השיבו את הכל ולא נפקד

אבן עזרא

(ה) הקלקל. כמו קל הקל והמלה כפולה ורבים כמו הם: (ו) וישלח וגו' השרפים. שם תאר הנחשים ודרך דרש אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון והם שלחו לשונם לנשוך כן שולח בהם: (ח) עשה לך. כדמות נחש שרף מנחשת כי כן כתוב על נס שיהי' גבוה ויראו אותו הכל ורבים הסתבכו ואמרו כי זאת הצורה לקבל כח עליונים וחלילה חלילה כי הדבר נעשה במצות השם ואין לנו לחפש למה צורת נחש ואם לא כן ירהנו. היש עץ שימתיק המים המרים אפי' הדבש לא ימתיקם ומה טעם לשום דבלת תאנים על השחין ואין בתולדת הדבלה להסיר השחין והאמת כי נשגבה ממנו דעת עליון: (י) ויסעו בני ישראל מארץ אדום כי כן כתוב לסבוב ואחרית גבולה פונון ומפונון נסעו אל אובות כי כן

רשי

(ה) באלהים ובמשה. השוו עבד לקונו (במ"ר): למה העליתנו. שניהם שוים: ונפשנו קצה. אף זה לשון קצור נפש ומאוס: בלחם הקלקל. (ע"ג ה') לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא: (ו) את הנחשים השרפים. (במ"ר) ששורפים את האדם בארס שיניהם: וינשכו את העם. יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים: (ז) ויתפלל משה. מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול: על נס. על כלונס שקורין פירק"א בלעז וכן (ישעיה ל) כנס על הגבעה (שם מט) ארים נסי (שם י"ג) שאו נס ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קוראו נס: (ח) כל הנשוך (במדרש רבה) אפילו כלב או חמור נושכו היה נזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש מתהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו ראיה בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט והי' אם נשך הנחש את איש והביט וגו' שלא היה ממהר נשוך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכונה ואמרו רבותינו וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לא היו נמוקים (נ"א ניזוקים): (ט) נחש נחשת. (שם) ולא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על לשון: (יא) בעיי העברים. לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועי לשון חורבה הוא דבר הטאוט במטאטא והעי"ן בו יסוד לבדה והוא מלשון יעים (ישעיה כח) ויעה ברד: העברים. דרך מעבר העוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי: על פני מואב. ממזרח השמש. במזרחה של ארץ

תרגום אונקלוס

דארום ועקת נפשא דעמא
באורחא: ה ואתרעם עמא
במימרא דיי ועם משה
נצו למא אסקתונא ממצרים
לממת במדברא ארי לית
לחמא ולית מיא ונפשנא
עקת במנא הדין דמיכליה
קליל: ו וגרי יי בעמא ית
חיון קלן ונכיתו ית עמא
ומית עם סגי מישראל:
ז ואתא עמא למשה ואמרו
חבנא ארי אתרעמנא (קדם)
[במימרא] דיי ועמך נצינא
צלי קדם יי ויעדי מיננא
ית חויא וצלי משה על
עמא: ח ואמר יי למשה
עביד לך קליא ושוי יתיה
על את ויהי כל דאתנכית
ויחזי יתיה ויתקים: ט ועבד
משה חויא דנחשא ושויה
על את והוי כד נכית
חויא ית גברא ומסתכל
בחויא דנחשא ומתקים:
י ונטלו בני ישראל ושרו
באבות: יא ונטלו מאבות
ושרו במגיזת עבראי
במדברא דעל אפי מואב
ממדנח שמשא: יב מתמן
נטלו ושרו בנחלא
דזרד: יג מתמן נטלו
ושרו מעברא דארנון די

מקרא

נֶ֥פֶשׁ־הָעָ֖ם בַּדָּֽרֶךְ: ה וַיְדַבֵּ֣ר
הָעָ֗ם בֵּֽאלֹהִים֮ וּבְמֹשֶׁה֒ לָמָ֤ה
הֶֽעֱלִיתֻ֙נוּ֙ מִמִּצְרַ֔יִם לָמ֖וּת בַּמִּדְבָּ֑ר
כִּ֣י אֵ֥ין לֶ֙חֶם֙ וְאֵ֣ין מַ֔יִם וְנַפְשֵׁ֣נוּ
קָ֔צָה בַּלֶּ֖חֶם הַקְּלֹקֵֽל: ו וַיְשַׁלַּ֨ח
יְהוָ֜ה בָּעָ֗ם אֵ֚ת הַנְּחָשִׁ֣ים הַשְּׂרָפִ֔ים
וַיְנַשְּׁכ֖וּ אֶת־הָעָ֑ם וַיָּ֥מָת עַם־רָ֖ב
מִיִּשְׂרָאֵֽל: ז וַיָּבֹא֩ הָעָ֨ם אֶל־
מֹשֶׁ֜ה וַיֹּאמְר֣וּ חָטָ֗אנוּ כִּֽי־דִבַּ֤רְנוּ
בַֽיהוָה֙ וָבָ֔ךְ הִתְפַּלֵּל֙ אֶל־יְהוָ֔ה
וְיָסֵ֥ר מֵעָלֵ֖ינוּ אֶת־הַנָּחָ֑שׁ וַיִּתְפַּלֵּ֥ל
מֹשֶׁ֖ה בְּעַ֥ד הָעָֽם: ח וַיֹּ֨אמֶר
יְהוָ֜ה אֶל־מֹשֶׁ֗ה עֲשֵׂ֤ה לְךָ֙ שָׂרָ֔ף
וְשִׂ֥ים אֹת֖וֹ עַל־נֵ֑ס וְהָיָה֙ כָּל־
הַנָּשׁ֔וּךְ וְרָאָ֥ה אֹת֖וֹ וָחָֽי: ט וַיַּ֤עַשׂ
מֹשֶׁה֙ נְחַ֣שׁ נְחֹ֔שֶׁת וַיְשִׂמֵ֖הוּ עַל־
הַנֵּ֑ס וְהָיָ֗ה אִם־נָשַׁ֤ךְ הַנָּחָשׁ֙ אֶת־
אִ֔ישׁ וְהִבִּ֛יט אֶל־נְחַ֥שׁ הַנְּחֹ֖שֶׁת
וָחָֽי: ששי י וַיִּסְע֖וּ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל
וַֽיַּחֲנ֖וּ בְּאֹבֹֽת: יא וַיִּסְע֖וּ מֵאֹבֹ֑ת
וַֽיַּחֲנ֞וּ בְּעִיֵּ֣י הָֽעֲבָרִ֗ים בַּמִּדְבָּר֙
אֲשֶׁר֙ עַל־פְּנֵ֣י מוֹאָ֔ב מִמִּזְרַ֖ח
הַשָּֽׁמֶשׁ: יב מִשָּׁ֖ם נָסָ֑עוּ וַֽיַּחֲנ֖וּ
בְּנַ֥חַל זָֽרֶד: יג מִשָּׁם֮ נָסָ֒עוּ֒ וַֽיַּחֲנ֗וּ
מֵעֵ֤בֶר אַרְנוֹן֙ אֲשֶׁ֣ר בַּמִּדְבָּ֔ר

ג' עבדו · כ' וכס' · ג' כט' מלעיל · ו' דגשים · ל' · כ"ב דגשים · כ' ויעף אלי · ל' · ל"ג · קמצין וכל אס"פ דכוותה · ל' · ג' רפין · ט' בטעם כסף · ו' · ס' · ל' · ג' · כול' חסר במ"ב · כל חויה קמצ' · ג' · י' חסר בלו' · ל' ס"פ · ג' מ"ל בענין

מסורה

בחלה: בלחם ו' דגשים וסימן קנה אתנו ואת. וינהלם בלחם. ונפשנו קצה בלחם. על דבר אשר לא קדמו. שבעים בלחם נשכרו. כי לא קדמו את בני: וישלח כ"ב נמסר בסדר נח: ויסר ג' רפין וסימן נמסר בסדר וארא: ארנון ג' מלאים ובעינא וסימן מעבר ארנון. כי ארנון גבול מואב בין

תולדות אהרן

וידבר העם. סנהדרין קי: ונפשנו קצה. ע"ג ה: עשה לך שרף. ר"ה כט ע"ג מד (ר"ה כט): ויעש משה נחש נחשת. זוהר תרומה (שם שם):

ספורנו

שופטי': (ח) עשה לך שרף. שיהיה הנחש מחומר מורה שרפה כדי שיכוונו על שריפתו בהבל פיו אשר כמוהו היה עונש ופורענותם ויחזרו בתשובה: (ט) נחש נחשת. אחר שהבין כוונת קונו הסכים לעשותו של נחשת ולא של זהב כדי שיזכיר להם עונש מגד מראה החמר שמו ותבניתו שעשו מעשה הנחש בהבל פיהם בדברם נגד ה' ונגד

בעל הטורים קלקל. בגימט' זה רמ"ח שנבלע ברמ"ח אברים: הנחשים. לפי שעשו מעשה נחש שהוציאו לשון הרע על המן: את הנחשים. לרבות כלבים וחיות רעות: וישמהו על הנס. כדרך המייסר את בנו שמשים השוט שמכה בו במקום גבוה כדי שיראה אותו בכל פעם ויזכור: משם נסעו. ולא אמרו ויסעו מנחל זרד כדרך שכתוב בכל המסעות לפי שעל נחל זרד היו מקומות רבות. דיבון וגד ועלמון דבלתימה ונסעו שכל על הנחל ממקום למקום:

רמבן

מהם איש והזכיר הכתוב הזה להודיע כי מפני שראו ישראל מתחלה כי גבר הכנעני נדרו הנדר הזה להחרים כל שללם לה' וישמע השם בקולם ויתכן שנאמר עוד כי קצף השם על הכנעני הזה בעבור שבא מארץ מרחקים להלחם בישראל ולא ירא אלהים ורצה שיהיה לחרם על כן הגביר אותו מתחלה כדי שידרו להחרימו לה':

(ט) **ויעש** משה נחש נחשת. לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה אמר לי נחש אני אעשנו של נחשת לשון נופל על הלשון זה לשון רש"י מדברי רבותינו. ולא הבינותי זה שהרי הקב"ה לא הזכיר לו נחש אלא עשה לך שרף אבל דעתם לומר כי הלך משה אחר שם העצם אשר לו והנראה בעיני בסוד הדבר הזה כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא כמו שהזכירו בויורהו ה' עץ וכן במלח אלישע במים וידוע מדרכי הרפואות שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו כמו שכתוב בספרי הרפואות ומוזכר בגמרא במסכת יומא וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדות כי נשוך הכלב השוטה אחר שנשתטה בחליו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי כלבים קטנים ואם תעביר המים במטלת ותסננה לא תמצא מהם שום רושם כלל וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מתוארים וזה אמת הוא בפלאי כחות הנפש וכשיהיה כל זה כך ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל וצוה הקב"ה למשה לעשות להם דמות שרף הוא הממית אותם וידוע כי הנחשים השרפים אדומי העינים רחבי הראש שגופם כעין הנחשת בגופרם ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף

רשי

ארץ מואב: (יג) מגבול האמרי. תחום סוף שלהם וכן (דברים ב) גבול מואב לשון קצה וסוף: מעבר ארנון. הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: היוצא מגבול האמורי. רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב (כי ארנון גבול מואב ושם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם ואעפ"כ שלא פירשה משה פירשה יפתח) כמו שנאמר כיפתח (שופטים יא) וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער מה אלו לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן: (יד) על כן יאמר. על הניה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות ה'. כשמספרי' נסי' שנעשו לאבותינו יספרו את והב וגו': את והב. כמו את יהב כמו שיאמר מן יעד ועד כן יאמר מן יהב והב והוי"ו יסוד הוא כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון. כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים: (טו) ואשד הנחלים. תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם דם האמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר מזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרים שלמעלה מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב וכנגד של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גברתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד גבול מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב (ס"א אינו). ועברו ישראל על ההרים ולא ידעו הנסים האלו אלא על ידי הבאר שנכנס לשם): (טז) ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר כיצד אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים הללו המשל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה: (יז) עלי באר. מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה ומנין שהבאר הודיעה להם שנאמר ומשם בארה (במ"ר) וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר. (שבת לה) השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים מה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה סימנו: באר חפרוה. זאת

אבן עזרא

כן כתוב ויחנו בנחל זרד במקום אחר יקרא דיבון גד כי ארנון גבול מואב היה בתחלה: (יד) בספר מלחמות ד'. ספר היה בפני עצמו ושם כתוב מלחמות ה' בעבור יראיו ויתכן שהיה מימות אברהם כי ספרים רבים אבדו ואינם נמצאים אצלנו כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל ושירות שלמה ומשליו: את והב בסופה. מלחמות היו בימים הקדמונים במקומות הנזכרים ושם והב איננו לשון הקדש וכן ופסי ושתי ויזתא גם ושני או פירוש ושני הוי"ו לחבור וכל זה למה שלא נמצא וי"ו שרש בראש המלה רק מלת ווי העמודים רק תמצא תחת יו"ד כמו ולד ופירוש המתרגם ארמי ידוע: (טו) ואשד הנחלים. י"א שהוא בלשון ארמית וסוף דבר כל אלה שמות מקומות: אשר נטה. הטעם על ישראל כי על ער עברו: ונשען לגבול מואב. זהו והוא יושב מתלי ומשם נסעו ישראל אל המקום הנקרא באר כי ה"א בארה תחת אל כה"א מצרימה וזאת הבאר גם היא היתה פלא ואיננה הבאר הנקרא באר מרים לפי דעתי רק היה המקום שנוה משה והפרוה שרי ישראל במשענותם ומיד נבקעו מים: (יז) עלי באר. תחלת השירה ולא נכתבה כלה: ענו לה. לשון צווי והנה פי' איך עלתה: (יח) כרוה נדיבי העם. כפול כמשפט: במחוקק. על ידי מחוקקים כמו לבי לחוקקי ישראל וזו הבאר היתה במדבר רחוק מהישוב ומזה המדבר נסעו אל מתנה ומשם אל נחליאל ודע כי אשד הנחלים והמדבר

תורה

הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן
גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין
הָאֱמֹרִי: יד עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר
מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה
וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן: טו וְאֶשֶׁד
הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר
וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב: טז וּמִשָּׁם
בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר
יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם
וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: ס יז אָז יָשִׁיר
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי
בְאֵר עֱנוּ־לָהּ: יח בְּאֵר חֲפָרוּהָ
שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק

תרגום אונקלוס

בְּמַדְבְּרָא דְנָפֵיק מִתְּחוּם
אֱמוֹרָאָה אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם
מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין
אֱמוֹרָאָה: יד עַל כֵּן
יִתְאֲמַר בְּסִפְרָא קְרָבִין
דַעֲבַד יְיָ עַל יַמָּא דְסוּף
וּגְבוּרָן דַעֲל נַחֲלֵי אַרְנוֹן:
טו וְשְׁפוֹךְ נַחֲלַיָּא דְמִדַּבְּרִין
לְקֳבֵיל לְחָיַת וּמִסְתְּמִיךְ
לִתְחוּם מוֹאָב: טז וּמִתַּמָּן
אִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא הִיא
בֵּירָא דַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ
יָת עַמָּא וְאֶתֵּן לְהוֹן מַיָּא:
יז בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת
תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִי בֵירָא
שַׁבַּחוּ לַהּ: יח בֵּירָא דְחַפְרוּהָ
רַבְרְבַיָּא כְּרוּהָ רֵישֵׁי עַמָּא

מסורה

פ' חסר בלישנא. ג'. ל' וחסר. ג'. ב' בטעי'. דרכו ג'. ב' אברם. ב' על ה' קדוש ישראל. ט'. ד' כתי' ה'. ב' מסם וכ"ו כו"ל מ"ל. ו'. ב'. נס' כאודס. ל' ל' וחסר

מואב. ואת הנחלים ארנון: מגבל ט' חסר בלישנא וסי' היצא מגבל האמרי. מהר ההר תתאו לבא חמת. וירד הגבל משפם ב' בו. ויצא הגבל זפרנה. וקדמא דולראובני ולגדי. והערבה והירדן וגבל. ובעמק בית תרם. נשמדנו מהתיצב בכל גבול: יאמר ג' וסימן כנמרד גבור ציד לפני ה'. על כן יאמר בספר מלחמת ה'. ולציון יאמר איש ואיש. וחד ויאמר למלך יריחו לאמר ונמסר גם בסדר נח: לשבת ב' אברם בארץ ודין: ומשם ט' וסימן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים ומשם הפיצם ה'. ומשם בארה היא הבאר. ומשם יקחך. ומשם עבר את בני עמון. ומשם עבר קדמה מזרחה. ומשם שב שמרון. ומשם לא תאכל וחברו: בארה ג' מלעיל וסימן ויסע ישראל בארה שבע. ומשם בארה הוא הבאר. וינס יותם וילך בארה. וב' מלרע בארה בנו אשר הגלה. ויתרן

תולדות אהרן על כן יאמר. מכות נד מה זוכר בגלה (תענית כח): את והב. קדושין ל: ואשד הנחלים. ברכות נד: אז ישיר. ר"ה לא זוכר וילך: באר חפרוה. זוכר בהעלותך:

בעל הטורים את והב בסופה. כמו ויהב וכן הוא גביר. פי' אשר ניתן לנו בסופה כלומר במהירות כמו כעבור סופה שבמסרה לקחנו הון רב ושהי"ב במלחמת ה' דכתיב רק הבהמה ושלל הערים בוזנו לנו: בסופה ב'. את והב בסופה. בסופה ובסערה דרכו. זהו שתרגם אונקלוס בסופה כשיזכירו נסים של ים סוף דכתיב ה' בסופה וגו' וסיפיה דקרא גוער בים ויבשהו הכא נמי דאיירי בגבורת ים סוף: ואשד הנחלים. ס"ת דם שהדם היה יורד מההרוגים שנהרגו בנחל: לשבת ב' במסרה. לשבת אברם. לשבת ער. שבזכות אברהם זכו לזה. ד"א היינו דאמרי אינשי נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה שהוא יכול להוציאה וילפינן לה מדכתיב מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען שלקח הגר והיינו לשבת ער שישב עירירי יכול לישא אחרת וכמה מקץ עשר שנים: ונשען ב' במסרה. ונשען לגבול מואב. ונשען על ה' קדוש ישראל באמת. כיון שבאו לגבול מואב וראו הנסים שנעשו להם ונשען על ה' קדוש ישראל באמת: עלי באר ענו לה. כשחזרו מן המלחמה תנו על הבאר ואמרו שירה במקום עזרה. דכתיב בין משאבים שם יתנו צדקות ה': ענו ב' במסרה. עלי באר ענו לה. ענו לה' בתודה שעל הבאר ענו לה' בתודה ואמרו שירה:

רמבן

שרף ואם יעשנו מדבר אחר היה דמות נחש ולא דמות שרף ומה שאמרו מן הלשון הנופל על הלשון כי הזכרת השם בלבד תזיק והכלל כי זה השם שיתרפאו במזיק הממית בטבע ועשו דמותו ושמו וכשיהיה האדם מביט בכוונה אל נחש הנחשת שהוא כענין המזיק לגמרי היה חי להודיעם כי השם ממית ומחיה:

(יג) כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי. והיה ארנון שם עיר למואב והוא בסוף תחום האמורי בתחלת גבול מואב ויושבת על נחלים גדולים ודרך הפשט בספר מלחמות ה' שהיו בדורות ההם אנשים חכמים ונבונים כותבים ספר המלחמות הגדולות כי כן בכל הדורות ובעלי הספרים היו נקראים מושלים שנושאים בהם משלים ומליצות והנצחונות הנפלאים בעיניהם מיחסים המלחמות ההם לה' כי לו המה באמת והנה גבורת סיחון במואב היתה נפלאת בעיניהם וכתבוה בספר ואמרו בם מליצות את והב בסופה וגו' ונשאו בה משל בואו חשבון וגו' ושם עיר אחת מן הערים שהיו למואב והב ואשד הנחלים מדרון הנחל שהנחלים נגרים ונמשכים מן אשדות הפסגה וכן ההר והנגב והשפלה והאשדות בסופה מן כסופה ובסערה והנה כאשר לכד פיתוי

ספורנו

ונגד פעלו ונגד עבדו: (יג) מעבר ארנון היוצא. באותו חלק ארנון ומדבר היוצא: כי ארנון גבול מואב. כי לא היה גבול מואב אלא באותו החלק אשר בינו ובין האמורי ובחלק שנכנסו לא היה למואב נגדו שום גבול: (יד) בספר מלחמות ה' את והב בסופה. ספר לה' עם שאר מלחמותיו את והב בסופה: ואת הנחלים ארנון. הנה אותו החלק מארנון אשר עברו בו ישראל בשלום אלא התקומם סיחון אז את והב נתן להם בסופה ואת הנחלים שהעמיד האל יתברך אז רוח סערה ומספך נחלים רבים שמנעו את סיחון מלבא להתקומם: (טו) ואשד הנחלים. נאמר כמו כן באותו הספר ענין משפך אותם הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב. הגיע עד העיר הנקראת ער שהיו ישראל נגדה. מכל מקום לא התפשט אל המקום אשר עמדו שם ישראל אבל נשען ונדחק אל גבול מואב: (טז) ומשם בארה. וממשם היה נוטה אותו המשפך של נחלים אל מקום הבאר אשר אמר ה' אל משה אסוף את העם ונמלא שמקום אותו הבאר שהיה שם לבאר עמוק בלתי עולה היה שפל הרבה יותר מן אותו המקום שהיו שם ישראל עתה בעת השירה ובהיות שאותו הבאר עלה עמהם אל עבר ארנון הגבוה אשר משם היו הנחלים נשפכים למטה ראו שהאל יפ'

אבן עזרא

והמדבר הנקרא באר ומתנה ונחליאל כולם מקומות ויש להם שם כלל והוא עלמון דבלתימה כי כן כתוב בפרשת אלה מסעי או אלה שמות מקומות עברו עליהם במסע אחר והרי העברים לפני נבו הוא הבמות והגיא אשר בשדה מואב והעד שאמר הכתוב כי מהגיא נסעו אל ערבות מואב מעבר לירדן ירחו וכתוב כי מהר העברים נסעו אל ערבות מואב על ירדן ירחו ועוד וישב בגיא מול בית פעור עת שהתחננתי ובמקום אחר עלה אל הר העברים הר נבו גם ויקבור אותו בגיא ושם כתוב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו והנה הגיא הוא ראש הפסגה ושם מת משה ואין צורך להוליכו אחר מותו:(כ) ונשקפה. לשון נקבה על הגיא: הישימון. מקום שממה והעד ובתהו ילל ישימון וכן תעו במדבר בישימון דרך: (כג) יהצה. אל יהץ: (כד) מארנון. שלקח ממואב עד בני עמון. כי כתוב כי חצי ארץ בני עמון היתה לישראל כי לקחוה מיד האמורי שלקחו בתחלה מיד בני עמון והכתוב אמר על מואב ועמון שלא יתן השם מארצם לישראל עד מדרך כף רגל והטעם הארץ שהיתה בידם בעת ההיא ע"כ הוצרך הכתוב לאמר דברי המושלים בעבור חשבון שישבו שם ישראל כי כן כתוב וישב ישראל בכל ערי האמורי

רשי

זאת היא הבאר אשר חפרוה שרים משה ואהרן: (יח) במשענותם. במטה: וממדבר. נתנה להם: (יט) וממתנה נחליאל. כתרגומו: (כ) ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כי שם מת משה ושם בטלה הבאר. ד"א כרוה נדיבי העם כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חניית כל שבט ושבט: במחוקק. על פי משה שנקרא מחוקק שנא' (דברים לג) כי שם חלקת מחוקק ספון. ולמה לא נזכר משה בשירה זו לפי שלקה על ידי הבאר וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב"ה. משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה אמר אם אוהבי שם אני שם ואם לאו איני הולך: ראש הפסגה. כתרגומו ריש רמתא: פסגה לשון גובה וכן (תהלים מח) פסגו ארמנותיה הגביהו ארמנותיה: ונשקפה. אותה הפסגה על פני מקום ששמו ישימון והוא לשון מדבר שהוא שמם. דבר אחר ונשקפה הבאר על פני הישימון שנגנזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר כך דרש רבי תנחומא: (כא) וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנא' (דברים ב) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכן (במדבר כ) וישלח משה מלאכים אל מלך אדום ויפתח הוא אומר (שופטים יא) וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו' הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל: (כב) אעברה בארצך. אע"פ שלא נצטוו לפתוח להם בשלום בקשו מהם שלום: (כג) ולא נתן סיחון וגו'. לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו לו ישראל (במדבר כ) נעברה נא בארצך אמר להם כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם ואתם אומרים כך: ויצא לקראת ישראל. אלו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו וכל שכן אלו היה בחשבון אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין שם אלא נשים וטף: (כד) כי עז. ומהו חוזקו התראתו של הקב"ה שאמר להם אל

תרגום אונקלוס

ספריא בחוטריהון ומִמַדְבְּרָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן:
יט וּמִדְאִתְיְהִיבַת לְהוֹן נַחְתָא עִמְהוֹן לְנַחֲלַיָא וּמִנַחֲלַיָא סַלְקָא עִמְהוֹן לְרָמָתָא:
כ וּמֵרָמָתָא לְחֵילַיָא דִבְחַקְלֵי מוֹאָב רֵישׁ רָמָתָא וּמִסְתַּכְיָא עַל אַפֵּי בֵית יְשִׁימוֹן:
כא וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַדִין לְוָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה לְמֵימָר:
כב אֶעְבַּר בְּאַרְעָךְ לָא נִסְטֵי בַּחֲקַל וּבִכְרָם לָא נִשְׁתֵּי מֵי גוֹב בְּאוֹרַח מַלְכָּא נֵיזֵיל עַד דִי נִעְבַּר תְּחוּמָךְ:
כג וְלָא שְׁבַק סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵיהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵיהּ וּנְפַק לְקַדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְיָהַץ וַאֲגִיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל:
כד וּמְחָהִי יִשְׂרָאֵל לְפִתְגַם דְחָרֶב וִירִית יָת אַרְעֵיהּ מֵאַרְנוֹנָא עַד יוּבְקָא עַד בְּנֵי עַמוֹן אֲרֵי תַקִיף תְּחוּמָא

מקרא

ל' וחסר. כ' בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה:
ל' ל' ל' יט וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת:
ל' כ וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה
ל' ומלעיל כל ס' כ"כ וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: פ
שביעי (רביעי כשהן מחוברין) כא וַיִּשְׁלַח
סימן יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר:
כב אֶעְבְּרָה
ס' רפין בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם
י"ט זוגין לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר
ד גְּבֻלֶךָ: כג וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־
ס' מ"ר יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת
י"א יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל: כד וַיַּכֵּהוּ
יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־
ל' אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:

ובארא בתרא בתיב אל"ף. ונמסר גם בסדר ויגש: ולא נתן סיחון ד' וסימן סיחון את ישראל עבר בגבלו. ולא נתן ה' לכם לב לדעת ולא נתן למוט רגלינו. ולא נתן תפלה לאלהים: בגבלו ה' חסר בלישנא וסימן נמסר בסדר חיי

תולדות אהרן וממדבר מתנה. נדרים נה: וממתנה נחליאל. ערובין נד נדרים נה אבות יב: ומנחליאל במות. נדרים שם:

בעל הטורים ומבמות הגיא. קרי בא המות מגי דכתיב ויקבור אותו בגי: אעברה בארצך. ולא אמר נא כדרך שאמר באדום. שלא רצה לפייסו כ"כ ולא שלח לו אלא כדי לפתוח לו בשלום. וע"כ לא השיב לו תשובה כמו שעשה מלך אדום. אלא מיד יצא לקראתו למלחמה:

ספורנו

יתברך נתן כח באותם המים לעלות ובכן התחילו שירתם ואמרו עלי באר אמנם מה שספרו חז"ל (פרק הרואה) ממלחמת האמוריים אז נראה שנרמז באמרו ספר מלחמת ה' ולא באר הכתוב פרטי הנסים מפני כבודם של משה ושל אהרן כי אמנם לא הוצרכו כי אם להראות לישראל מה שהיה ראוי שיודיעו משה ואהרן מה היתה פעולתם במצות האל יתב' בשלמות וזה שידעו שאותם המים שהוציא מן הסלע לא היו מים טבעיים נמשכים בפלא מאיזה מעין או נהר אבל היו בלתי טבעיים שנהפך הסלע לאגם מים ברצון בוראו באופן שלא היה בהם טבע שאר המים שתנועתם נוטה אל המרכז ולכן עלו עמם אל מקום גבוה ממקום מקורם וכל שכן בהעלותם אברי המתים בתנועתם כמו שספרו ז"ל ולזה לא התערב משה רבינו בזאת השירה שהיה ענינה לבאר מה שחסר בפעולתו מרצון בוראו אשר השלימו הוא יתברך כאמרו ויקדש בם שהראה ענין אותם המים שהיה בהם כח הפכי לטבע שאר המים כמו שהתבאר: (יח) באר חפרוה שרים. שלא היתה הבאר מלאה כמשפט נובע ממקום גבוה: וממדבר מתנה. ובזה התבאר שנתן מנייתו מאותו הסלע במדבר: (יט) וממתנה נחליאל. ועם זה לא הוסיף ולא חסר בעלותו וברדתו כמו שהיה ראוי כפי טבע המים

רמבן

סיחון ערי מואב כתבו המושלים בספר שקראו מלחמת ה' את והב בסופה או שכתבו כלחם ה' את והב בסופה ואת הנחלים אשר לארנון ושפל הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען האשד לגבול מואב הכל השמיד ה' בסופה ובסערה כי בא עליהם סיחון פתאום פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה וכן אמרו כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון וגו' והנה הכתוב מביא ראיה מספר המלחמות כי ארנון הוא גבול מואב ואסור לישראל והנחלים וכל האשדות עד ארנון מותרין להם כי סיחון לקח ממלך מואב כל ארצו עד ארנון ולא ארנון בכלל ונשאר ארנון למואב והוא יגבול בו כדכתיב ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנון תוך הנחל וגבול וכן אמר יפתח ויחנון בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב וטעם ומשם בארה יחזור למעלה לומר כי חנו מעבר ארנון ומשם נסעו והקיפו בארה כי לא נכנס בארץ וממנו והלאה כי הוא גבול מואב הנשאר וקורא בכאן שם המקום על שם הנס ואין שמו כן במסעים:
(יח) וטעם וממדבר מתנה. כדברי אונקלוס והוא לשון קצר יבא בשירות יאמר כי מן המדבר אשר הוא ארץ ציה וצמאון המתנה הזאת לנו ומן המתנה לנחלים ומן הנחלים לבמות עד הפסגה הנשקפה על פני הארץ שהיא כולה ילל ישימון אין בה נחל אחר ולא מקור נובע זולתי זה והוא בארה של מרים על דעת רבותינו או באר שיצא על פי משה מפי הגבורה ולא שאלוהו ישראל והשם אמר לו אסוף את העם ואתנה להם מים ונחלים ישטופו ממנה והלכו למרחקים:
(כא) וישלח ישראל מלאכים אל סיחון וגו' אעברה בארצך. אף על פי שלא נצטוו לשלוח להם לשלום פתחו להם בשלום לשון רש"י. ועוד אמר נצ"ש במקומו

כה וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ׃ כו כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הִוא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן׃ כז עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן׃ כח כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן׃ כט אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן׃ ל וַנִּירָם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר (נקוד על ר') עַד־מֵידְבָא׃ לא וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ

כל אמורי חסר. ג' עם מלך בני עמון. כו"ל חסר במ"א. ג' ומ"ל. ד' מ"ל בתורה. י. ג' וכ"כ. ג'. כ"ט. ד' מ"ל בתורה. ג'. ג' ודגש. י' נקודות בתורה

דִבְנֵי עַמּוֹן׃ כה וּכְבַשׁ יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּכָל קִרְוֵי אֱמוֹרָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל כַּפְרָנָהָא׃ כו אֲרֵי חֶשְׁבּוֹן קַרְתָּא דְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה הִיא וְהוּא אֲגַח קְרָבָא בְּמַלְכָּא דְמוֹאָב קַדְמָאָה וּנְסֵיב יָת כָּל אַרְעֵיהּ מִידֵיהּ עַד אַרְנוֹן׃ כז עַל כֵּן יֵימְרוּן מַתְלַיָּא עוּלוּ לְחֶשְׁבּוֹן תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלַל קַרְתָּא דְסִיחוֹן׃ כח אֲרֵי קִידוּם תַּקִּיף כְּאֶישָׁא נְפַקַת מֵחֶשְׁבּוֹן עָבְדֵי קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִקַּרְתָּא דְסִיחוֹן קְטִילוּ עַמָּא דְשָׁרוֹ בִּלְחָיַת דַּחַלָּא רָמָתָא דְאַרְנוֹן׃ כט וַי לְכוֹן מוֹאֲבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְפָלְחִין לִכְמוֹשׁ מְסַר בְּנוֹהִי צִירִין וּבְנָתֵיהּ בְּשִׁבְיָא לְמַלְכָּא אֱמוֹרָאָה סִיחוֹן׃ ל וּפְסַקַת מַלְכוּ מֵחֶשְׁבּוֹן עֲדָא שׁוּלְטַן מִדִּיבוֹן וְצַדִּיאוּ עַד נוֹפַח דִּסְמִיךְ עַל מֵידְבָא׃ לא וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּאַרַע אֱמוֹרָאָה׃

אל תצורם וגו': (כה) בנותיה. כפרים הסמוכים לה: (כו) והוא נלחם. למה הוצרך ליכתב לפי שנאמר (דברים ב) אל תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל: מידו. מרשותו: (כז) על כן. על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב: יאמרו המושלים. הוא בלעם שנאמר בו (במדבר כג) וישא משלו המושלים בלעם ובעור והם אמרו באו חשבון שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק (שם כב) כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו': תבנה ותכונן. חשבון בשם סיחון להיות עירו: (כח) כי אש יצאה מחשבון. משכבשה סיחון: אכלה ער מואב. שם אותה המדינה קרוי ער בלשון עברי ולחיית בלשון ארמי: ער מואב. ער של מואב: (כט) אוי לך מואב. שקללו את מואב שימסרו בידו: כמוש. שם אלהי מואב: נתן. הנותן את בניו של מואב: פליטם. נסים ופלטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגו': (ל) ונירם אבד חשבון עד דיבון. מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון. תרגום של סר עד כלומר סר ניר מדיבון ניר לשון מלכות ועול וממשלת איש כמו (מלכים א יא) למען היות ניר לדוד עבדי: ונשים. הש"ן דגושה לשון שממה כך יאמרו המושלים ונשים אותם: עד נפח. השימותם עד נפח:

וישלח

האמורי בחשבון: (כה) ובכל בנותיה. חשבון כאם והכפרים כבנות. (כו) כי חשבון עיר סיחון. שבה כי הוא נלחם במלך מואב הראשון והוא דבר ידוע: (כז) המושלים. הבודאים משלים מלבם. וטעם באו חשבון. לאמורים יאמרו: ותבנה. יותר ממה שהיא ותכונן להיותה עיר סיחון: (כח) כי אש יצאה מחשבון. רמז לאנשים שקשרו בחשבון על מלכה: להבה. הטעם כפול כמשפט: מקרית סיחון. מקרית שהוא היום לסיחון: ער מואב. שם מקום סמוך כמו מבית לחם יהודה: במות. מקומות גבוהים: (כט) כמוש. שם צלם אלהי מואב: פליטם. פליטי חרב בורחים: (ל) ונירם. דברי משה והמ"ם סימן מלך אמורי וגדודיו ולו שני פירושים. האחד מגזרת ניר ותהיה מלת ונירם מושכת עצמה ואחרת עמה כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא ונירם אבד ניר חשבון ותהיה מלת ונירם כמו כתוך האהלי הערכך וכן הוא והניר שלהם אבד שהוא ניר חשבון. והפירוש השני שתהיה מלת ונירם מגזרת ירה ויור אשר יריתי והטעם כאשר ירינו אותם אבד חשבון: ונשים. מפעלי הכפל והחירק תחת קמץ קטן

שרה: סיחון ד' מלאים בתורה וסימן על כן יאמרו המשלים. אוי לך מואב אבדת. ממדבר קדמת. ועשה ה' להם כאשר עשה: אשר עד מידבא חד מן י' נקודות בתורה וסימן נמסר בסדר במדבר

תולדות אהרן כי חשבון. חולין ס (שביעית לו): ויקח את כל. מציעא נו: על כן יאמרו. בתרא עח זוהר בלק: כי אש. בתרא שם: ונירם אבד. שם:

בעל הטורים על כן יאמרו המשלים באו. בגימטריא וזהו שמם המושלים בוערם: אשר עד מידבא. ריש נקודה ונשאר אש כי נשרפה באש וניטל ראש שלה:

רמבן

במקומו כי בכל האומות נצטוו לפתוח להם לשלום חוץ מעמון ומואב אבל באמת מה שאמר לו אעברה בארצך זה היה משה עושה מעצמו דרך פיוס כי ארץ סיחון ועוג ירושתם של ישראל היתה כי לאמורי היא והיה מן הדין שאם יענו שלום ופתחו להם שיהיה כל העם הנמצא בה להם למס ועבדום אבל משה היה יודע כי ישראל עתה לא יכבשו כל עשרה עממים והיה חפץ שיהיה כל כבושם מעבר לירדן והלאה שיהיה מושבם יחד ושהיא הארץ הטובה אשר היא זבת חלב ודבש הלא תראה שאם לא בקשוהו ממנו בני גד ובני ראובן לא היה מניח שם אדם אלא שתהיה לחרבה. וכך שנוי בספרי לתת לך פרט לעבר הירדן שנטלת מעצמך ועוד אמרו רבותינו בעשר קדושות שאין עבר הירדן ראוי לבהמ"ק ולשכון השכינה וכן נראה בכתוב שאמר ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם וגו' ולא שלחו אל עוג דברי שלום כי הוא כאשר ראה כי הכו את סיחון יצא לקראתם למלחמה:

ספורנו

המים אם היה נובע ממקום אחר: (כה) בכל ערי האמורי בחשבון ובכל בנותיה. שכל הערים שכבש סיחון עם כל שאר ערי מלכותו היו בנות לחשבון שהיתה עיר מלכותו מקדם על דרך ונתתי אתהן לך לבנות: (כו) כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא. והטעם שאמרנו שכל ערי האמורי הן בנות לחשבון הוא מפני שחשבון היתה עיר מלכות לסיחון מלך האמורי קודם שכבש ערי מואב: (כז) על כן יאמרו המושלים. המספרים באור משלים שראו בחלום חזיון כמו שעשה בלעם כאמרו וישא משלו: בואו חשבון. אתם יושבי ערי מואב בואו חשבון והכנעו לסיחון כי הוא ינצח וימלוך עליכם: (ל) ונירם אבד. וניר ומלכות סיחון ואשו ולהבתו שהם שרי צבאותיו יאבד כי אחר שספרו נצחונו של סיחון ספרו כמו כן אבדן מלכותו על ידי ישראל: (לא) וישב ישראל בארץ האמורי. ומכל זה שספר התבאר שישראל אז לא ישבו בארץ מואב אבל ישבו בארץ האמורי כמו שבאר יפתח באמרו לא לקח ישראל את ארץ מואב ואת ארץ

(כו) כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא. כלומר עתה כאשר נלחמו בו ישראל עירו של סיחון מלך האמורי היתה כלומר עיר מושב המלך כי הוא נלחם במלך מואב הראשון אשר מלך עליהם לפני מלך מלך או הראשון קודם לבלק שהוא מלך למואב בעת ההיא ויקח סיחון את כל ארצו מידו ועד ארנון וחשבון בתחלת גבול הכבוש ע"כ תחשב לאמורי ולא הוזהרו ישראל על ארץ מואב ובני עמון רק על הארץ אשר היא בידם בעת האזהרה והביא הכתוב ראיה כי חשבון עיר סיחון היא כי המושלים יאמרו באו חשבון וגו' כי בעת שנלחם סיחון במלך מואב לכד תחלה עיר חשבון ונחרבה העיר אחרי כן בנה אותה לבית מלכות וזה טעם אשר יושב בחשבון וכן נאמר בספר יהושע סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון והיו המושלים אומרים לאמורי באו חשבון ותשבו בה תבנה ותכונן אחרי חורבנה עיר סיחון אשר המלך עליה ואחר שישב סיחון בחשבון אסף שם את חילו וילכוד מגבול מואב עד ארנון וארנון בכלל ע"כ אמרו המושלים כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון אשר יושב בה ואכלה ער מואב בעלי הבמות אשר לארנון שלכד סיחון ארנון ממואב וכל במות הארץ ובעלי הבמות כענין ובמות עולם למורשה ולקח עוד מבני עמון מארנון עד היבוק כמו שנאמר ביהושע ויתן משה למטה גד את יעזר וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער והיא הארץ אשר היה מלך בני עמון תובע ליפתח כמו שאמר כי לקח ישראל את ארצו מארנון ועד היבוק ומן המדבר ועד הירדן:

(כט) וטעם אוי לך מואב אבדת עם כמוש. כי היה עם מואב עובד לכמוש אלוהו בונה במות ובטוח בו יותר מכל עם ובעת צרתו אמר לו קומה והושיענו וכן הכתוב מזכיר בהם בכל מקום כמו שכתוב והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל ונאמר ויצא כמוש בגולה כהניו ושריו יחדו והשבתי למואב נאם ה' מעלה במה ומקטיר לאלהיו ולכך יאמרו המושלים דרך לעג כי כמוש נתן בניו פלטים כלומר פלטים ונסים מפני חרב ובנותיו בשבית כי המאמינים בו יקראו בניו ובנותיו כאשר יקראו עמו וכן בת אל נכר ולא כדברי רש"י שפירש נתן הנותן בניו פלטים מחרב והיה כמוש נעבד גם לבני עמון כמו שאמר יפתח את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש והיה להם עוד בארצם מלכום שקוץ בני עמון או הזכיר יפתח לעמון

אבן עזרא

קטן כמו ויסב אלהים את העם ויאמר רבי משה הכהן כי הדגשות להסרון האל״ף כאל״ף מלפנו מבהמות הארץ מגזרת תאשם שומרון ויש אומרים כי חשבון היתה עיר סיחון לעולם וטעם בואו חשבון דברי המושלים לתואבים הבאים בשבי אל חשבון כי אש יצאה מחשבון משל למחנות סיחון וכאשר ירינום דברי המושלים על לשון המואבי' חשבנו כי תאבד חשבון ונעשה שממה כל הארץ עד נופח או הם דברי משה : (לג) ויפנו . פירשתיו : אדרעי . אל אדרעי דרך קצרה : (לה) השאיר לו . אחד מישראל :

תרגום

לב וּשְׁלַח משֶׁה לְאַלָּלָא יַת יַעְזֵר וּכְבָשׁוּ כַּפְרָנָהָא וְתָרִיךְ יַת אֱמוֹרָאָה דְתַמָּן : לג וְאִתְפְּנִיאוּ וּסְלִיקוּ לְאוֹרַח מַתְנָן וּנְפַק עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן לְקַדָּמוּתְהוֹן הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לְאַגָּחָא קְרָבָא לְאֶדְרֶעִי : לד וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה לָא תִדְחַל מִנֵּיהּ אֲרֵי בִידָךְ מְסָרִית יָתֵיהּ וְיַת כָּל עַמֵּיהּ וְיַת אַרְעֵיהּ וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא דַעֲבַדְתְּ לְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דְיָתֵיב בְּחֶשְׁבּוֹן : לה וּמְחוֹ יָתֵיהּ וְיַת בְּנוֹהִי וְיַת כָּל עַמֵּיהּ עַד דְלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזִיב וִירִיתוּ יַת אַרְעֵיהּ : א וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירֵחוֹ :

ס ס ס

תורה

הָאֱמֹרִי : לב וַיִּשְׁלַח משֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ וַיּוֹרֶשׁ (ויורש קרי) אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם : לג וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי : מפטיר לד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־משֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן : לה וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ : כב א וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ :

ס ס ס

פ״ז למידבא סימן , ימואל סי׳, עזי סי׳ .

ל׳ . וסימן ושמתי כדכד אות

בהלה הדכרים לקראתנו וסי׳ חסדי ה׳ כי לא תמנו . ד׳

ו״ו מ״ל בתורה

ל׳ מ״ל בתורה וכל נבי׳ וכתו׳ דכוותא מ״ל במ״א חי ויסיגו את נדקיכו דיכמיכו

סיני : בנתיה ה׳ חסר וי״ו וסימן כל אורי . תענך . עקרון דיהושע . יבלעם דשפטים . באש תצתנה . וכל כתובים דכוו׳ מלאים במ״ו וסי׳ מגדו . דאר. בית אל . ישנה . שוכו. תמנה : ואת ארצו ה׳ וסימן ויאמר ה׳ אל משה אל תירא . ויאמר ה׳ אלי אל . קומו וסעו ועברו . ויאמר ה׳ אלי ראה . ויאמר ה׳ אל יהושע :

רשי

(לב) וישלח משה לרגל את יעזר . המרגלים לכדוה אמרו לא נעשה כראשונים בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם : (לד) אל תירא אותו . (נדה סא) שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם שנאמר (בראשית יד) ויבא הפליט הוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדרלעומר וחביריו בעשתרות קרנים שנא׳ (יהושע יג) רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים : (לה) ויכו אותו . משה הרגו כדאיתא בברכות (דף סא) בהרואה עקר טורא בר תלתא פרסי וכו׳ :

תולדות אהרן ויאמר ה׳ אל משה. נדה סא :

בעל הטורים

ויורש . ויירש כתיב שלא הורש לסוריסם אלא ברחו מעצמם :

ספורנו

ארץ בני עמון : (לב) וילכדו בנותיה . המרגלים שםלא משה לכדו את בנות יעזר : ויורש . משה אחר כך הוריש את האמורי אשר ביעזר :

רמבן

לעמון כמוש בעבור מה שתפשו ישראל ממואב כאשר הזכיר להם בלק מלך מואב לומר שלא הציל כמוש אלהיהם ולא בלק מלכם את ארצם מיד ישראל . והגון הוא מאד שנאמר בדברי רבותינו כי המושלים בלעם וכיוצא בו מן הקוסמים שהיו נושאים משל בעתידות :

(לד) אל תירא אותו . כי היה משה ירא שלא תעמוד לו זכותו של אברהם שנאמר בו ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים לשון רש״י מדברי רבותינו . נתעוררו גם בזה מדעתם שלא יירא משה רבינו מזרוע בשר כי עמו ה׳ אלהינו וכל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו והוא המזהיר את ישראל אל תיראו ואל תערצו מפניהם והוא המאשים אותם ביראתם כענין שנאמר במרגלים ואומר אליכם לא תערצון ולא תיראון מהם ה׳ אלהיכם הוא ילחם לכם אבל נתיירא משה מפני הזכות שידע לו ועל דרך הפשט לא היה בדעתו של משה להוריש עתה לישראל ארץ סיחון ועוג כאשר פירשתי והנה סיחון יצא לקראת ישראל המדברה וילחם בם על כרחם אז הודיע השם ראה החלותי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש כי מכאן התחיל בכבוש שבעה עממים אבל עוג אסף כל חילו אדרעי והוא עיר בקצה גבולו והיו ישראל יכולים לנטות מעליו כאשר נטו מעל עשו והשם אמר לו אל תירא אותו ולך אליו והתגר בו מלחמה כי בידך נתתי אותו . ובמדבר סיני רבה ראיתי למה נתירא אמר שמא מעלו ישראל במלחמת סיחון או נתלכלכו בעבירה וכולם אגדה וכך היא יראת כל הצדיקים וכן ביהושע :

כלי יקר

פרשת חקת

זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ לאמר . תרתי לאמר למה לי כי כבר נאמר וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן לאמר . ונראה לפי שהשטן מונה את ישראל במצוה זו דווקא שטעמה נעלם מעין כל חי ואומרים מה העבודה הזאת לכם ואמרה תורה ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו ויטיל דופי בכל התורה וזש״ה אשר צוה ה׳ לאמר שאתה צריך לאמר ולהשיב למין הנמהר שזאת המצוה חקת התורה ר״ל חק המלך יתב׳ שמו עלינו ואין לנו רשות להרהר אחריה כדרך שפירש״י התילון לנו כך לפי׳ זה יהיה נוסח זה תירוץ אל המין המלעיג לכך נאמר זאת חקת התורה ולא נאמר זאת חקת הפרה לפי שנוסח זה הוא תשובה להמונים את ישראל לומר להם חק המלך ית׳ הוא כי התורה במקום תיבת המלך כי מאתו ית׳ תצא תורה שלא יאמרו שאין מצוה זו מכלל מצות התורה ומ״ש פרשת ואתחנן כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה וכאן משמע אדרבא שמונין על החקים תשובה לדבר כי יש חקים שיכול השכל האנושי להשיג טעמם זולת שטעמם נסתר מכלל ההמון ונגלה הוא ליחידי הדור ופרה זו טעמה נסתר מכל אדם שהרי שלמה ע״ה השיג הכל חוץ מן הפרה שאמר עליה והיא רחוקה ממני לפיכך האומות שמונעים חק הפרה לבד ודאי מונין עליה ולהלן נאמר את כל החקים האלה כי השומעים כל החקים בכלל ויש בהם חקים שיש בהם טעם נגלה אזי המה יעידון יגידון גם על חק הנעלם כי יש בו סוד ויתלו שחסרון בקוצר דעת המשיג :

ויקחו אליך פרה וגומר . פירש״י לעולם היא נקראת על שמך כו׳ מה יקר וגדולה נתן למשה בזה שתקרא הפרה על שמו והקרוב אלי לומר בזה שאין מצוה נקראת כ״א על שם הגומרה ולדעת רז״ל הפרה כפרה על עון העגל תבא האם ותקנח צואת בנה וכשם שמשה התחיל בכפרה זו כששרף העגל ויטחן אותו דק לעפר כך יגמור הכפרה שגם הנגמר יקרא על שמו . וזה טעם אחז״ל כששמע משה שהקב״ה אמר הלכה בשם אליעזר פרה בת שתים עגלה בת שנה אמר י״ר שיהא אליעזר זה מיוצאי חלצי שנאמר ושם האחד אליעזר . ומה ראה משה על ככה לבקש על דין זה שיצא מיוצאי חלציו יותר מכל סתרי תורה הנאמרים באמת מכל דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו אלא לפי שבמעשה העגל מסר משה נפשו על ישראל שנאמר מחני נא מספרך

שבכך נקראו על שמו שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו ע"כ רצה שגם בפרשה זו מראש ועד סוף תקרא על שמו כי פרה זו מעמה לפרש אחר הע"ג וכן העגלה ערופה על כפרת ש"ד כי במעשה העגל עברו גם על ש"ד בהריגת חור לכך נאמר ויקחו אליך שנגמר מטה זו תקרא על שמך. ויען כי נאמר זאת חקת התורה ולא נאמר חקת הפרה ש"מ שהתורה והפרה שמן אחד להם כמו שהתורה נקראת על שמו של משה שנאמר זכרו תורת משה עבדי כך הפרה תקרא על שמו וטעם שניהם אחד הוא כי נ' שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חסר א' וע"י מ"ט שערי בינה שהשיג היה לו מבוא לבוא בסוד ה' לדרוש התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא כמ"ש וכתמנונים תתפשמה מונים היינו ב"פ מ"ט כי ע"י זה אמרות ה' אמרות טהורות מזוקקות שבעתים היינו ז' על ז'. וכן טעם הפרה נעלם מעין כל חי אפילו משלמה שנאמר בו ויחכם מכל האדם ולא עלה כ"א למשה ע"י מ"ט ש"ב שהשיג כדמסיק בילקוט כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ר' חנן ב"פ פתר קרא בפ' פרה שיש בה ז' פעם ז'. ז' פרות ז' הזיות ז' שריפות ז' כבוסים ז' טמאים ז' טהורים ז' כהנים אם יאמר לך אדם חסרים הם אמור לו אף משה ואהרן היו בכלל עכ"ל. ויש לדקדק מה נפקותא יש לן במספר זה עד שדרש עליו פסוק מזוקק שבעתים אלא ודאי דעת בעל מדרש זה ליתן טעם על מ"ש במדרש אחר ויקחו אליך פרה לך אני מגלה סוד פרה ולאחרים היא חקה ולמה נעלמה מעין כל חי אלא לפי שיש בה מספר מ"ט וזה רמז שאין לזקק ולצרף כל ענינה כ"א ע"י מ"ט ש"ב שלא עלו כ"א למשה ע"כ היא לאחרים חקה ואפילו לשלמה ובעקידה הביא מדרש האומר שהפרה בת שבע אם שלמה מתקריא ופי' בזה מה שפי' ואומר אני כשם שהאם מוטלת על הבן כך הפרה מטלה בכל חכמות שלמה כי לא יוכל לבוא בסודה ובזה מיושב מה שלא נאמר חקת התורה כ"א כאן ובפ' מטות בהלכות גיעולי כלים כמי נדה לפי שמטהרת הפרה נכללה נמשלה לתורה בכללה ע"י תעלומות חכמה שבה:

פרה אדומה תמימה. משל לבן שפחה שטינף פלטין תבא האם ותקנח צואת בנה. לפי שכל הרוצה לבטל איזו גידול רע אין די בשיכרות הענפים כל זמן שהארץ לא יעות נטעו שורש פורה ראש ולענה כי סופו לחזור ולצמוח אבל בביטול השורש יפלו גם הענפים כמ"ש ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת ש"מ שלא די בהשמדת הפרי לבד לכך אז"ל העוקר ע"ג בא"י צריך לשרש אחריה ר"ל צריך לחקור איזו סבה גרמה להם לעבוד ע"ג כי הסבה הוא השורש פורה ראש ולענה ובביטול הסבה יפול המסובב דהיינו התולדה והסבה נמשלה לאם המולדת התולדה ע"כ צוה ה' על שריפת הפרה אם של העגל כדי שנלמוד מזה דין העוקר ע"ג בא"י צריך לשרש אחריה ואז לא ישובו לכסלה ובפ' כי תשא האריכנו לדבר מזה ושם מבואר שעיקר הסבה היתה רוב כסף וזהב שהשפיע להם הקב"ה כאז"ל אתה גרמת להם כו' ולפי שהזהב האדום הזה הביאה לידי מעשה זה על כן יקחו פרה אדומה לשרוף ולבטל מראה האדום הזה וזהב לא ירבה להם עוד ואז לא יבואו לידי מעשה כזה והענין זה עמוק והמשל ושכרו הראה ה' במעשה העגל כי הוא גרם טומאת המת לפי שבמ"ת נעשו ישראל חירות על הלוחות חירות ממלאך המות ואין הפי' שהיתה הכוונה לבטל המות לגמרי אלא ענין חירות זה הוא דווקא ממה"מ שלא ימותו כ"א בנשיקה ע"פ ה' ואז לא היו המתים טמאים כי כל עיקר הטומאה של המתים באה במיתה שהיא ע"י מה"מ הבא מסטרא דמסאבא אבל המתים בנשיקה אין בהם שום צד טומאה שהרי ביום שמת רבינו הקדוש אמרו שבו ביום בטלה הכהונה כי לא היה שם טומאה על כן התירו לכהנים להתעסק בו נמצא שבקבלת התורה נעשו חורין ממה"מ ובטלה הטומאה וע"י העגל שעשו חזרו לקלקולם והשליטו עליהם המ"ה ואם כן העגל גרם טומאת המת ע"כ תבא האם ותקנח צואת בנה להסיר הטומאה ע"י אפר הפרה וזה פירוש יקר. ונתתם אותה אל אלעזר ולא ע"י אהרן כי הוא היה סבה אל העגל. ומדאמרינן שמשה התפלל שאלעזר הדורש דין הפרה יהיה מחלציו וכאן נאמר ג"כ אלעזר ש"מ שיש רמז אל עזר האל ית' אל הטהרה כמ"ש וזרקתי עליכם מים טהורים וגומר כי לולי העזר של האל יתברך לא עלתה להם טהרה זו לבד ומדקאמר פרה בת שתים עגלה בת שנתה ש"מ שהסבה גדולה פי שנים מן המסובב ע"כ ביותר צריך האדם זירוז על הסרת הסבה כאמור. וטעם הזאת ג' וז' לפי שהטומאה מתמעטת והולכת שהרי אמרו ג' לגבי ז' להספד על כן הזאתו בב' זמנים הללו:

ומזה מי נדה יכבס בגדיו. רוב המפרשים יגאו ללקוט ולא מצאו טעם מספיק למה הפרה המטהרת הטמאים תטמא הטהורים ועתה הט אזנך ושמע כי מצינו שכל אוכל אינו מוכשר לטומאה עד שיפול עליו מים ואיך אפשר המים שמקורם הטהרה יסבבו הטומאה אלא ביאור הענין כך הוא שכך הוא בטבעיות שכל דבר שאינו מתפעל כ"א מהפכו ולא ממה שהוא ממינו כדרך שהיצה"ר מתגרה יותר בישראל מבאומות ובת"ח יותר מכולם לפי שכולם הפכיים לו ע"כ הוא רוצה להתגבר עליהם וזה טעם שסמוך לעליית השחר החושך מתגבר כי כל דבר מתפעל מהפכו דווקא לפיכך כל אוכל וזרע אינו מתפעל מן הטומאה לעשות בו רושם עד שיבא עליו מים שכולם טהרה ואז הטומאה רוצה לגנות הטהרה ומתגבר עליה ועושה בה רושם. כך מי נדה שיש בהם מים שכולם טהרה ויש שם אפר פרה שכולו טומאה והם מעורבין יחד לפיכך אם מי נדה זורק על אדם טמא אז אין האדם מתפעל מן העפר שהרי הוא ממינו אבל הוא מתפעל מן המים שהם הפכיים לו כי הוא טמא והמים טהורים ע"כ המים פועלים בו ומגלחים הטומאה. אבל אדם טהור הנופל מי הנדה אינו מתפעל מן המים כי הם ממינו ששניהם טהורים אבל הוא מתפעל מן האפר שהם הפכיים לו כי הוא טהור והאפר טמא ע"כ האפר פועל בו ועושה בו רושם לטמאו. ואם תשאל לומר א"כ האפר למה לי ישאבו במים בלא אפר תשובה לדבר שיש צורך בזריקת האפר עליו כי לא יוכל להטהר עד שידע מקור הטומאה וישתדל להסיר הסבה לומר הרי לך אפר ותוכחו עמו ובעירוב זה כח המים אתי לאשמעינן שהם מגלחים מקור הטומאה ועל צד הרמז מקום אתי לומר ע"פ דברי בעל העקידה שפי' כל עניני הפרה על דרכי התשובה כמבואר אצלו. ועל זה הדרך קרוב לשמוע שרפואות הנפש כרפואות הגוף כי המשקה המועיל לתרופת אדם חולה מזיק לאדם בריא וכאז"ל בר בי רב דיתיב בתעניתא כלבא ליכול שירותי' הרי שהצומות מטמאים את הטהורים ומטהרים הטמאים כי מי שנטמא כבר בעבירה הצומות הכרחיים לו. וכההיא דאז"ל ה"ד בעל תשובה כגון שבא אותו מעשה לידו ופירש ממנו מתני' ר"י באותו פרק ובאותו אשה ובאותו מקום כי מקום החטא ושער שעבר בו צריך שגם תהיה גבורתו להתגבר על יצרו שכבר טעם פה טעם עבירה ומבקש למודו. וזה"ש והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי דווקא במקום החטא אשר שם יאמר להם לא עמי אתם במקום ההוא תהיה התשובה ושם יאמר להם בני אל חי. וי"א שזה כוונת רז"ל מקום שב"ת עומדים צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד שם כי הב"ת צריך לעמוד במקום אשר עמד שם בראשונה ולהתיחד עם אותה אשה אשר חטא אבל לצדיק גמור אסור היחוד כי אסור להביא נפשו בנסיון נמצא שיחוד דהיינו עצם התשובה מטמא הטהורים ומטהר הטמאים. וכן צריך כל ב"ת להטות לקצה אחרון בדבר שחטא בו כדי שיצא לדרך הממוצע כדרך האומנין הרוצה לייסר עץ מעוקם שצריך לעקמו לצד שני אבל לצדיק גמור לא יתכן דרך זה אלא שצריך לילך בדרך ממוצע תמיד כמ"ש אל תהי צדיק הרבה אל תרשע הרבה וכן י"א שדבר זה נרמז בהשלכת עץ ארז ואזוב אל תוך שרפת הפרה דהיינו השלכת הקצות שלא להגביה עצמו כארז ולא להשפיל עצמו יותר מדאי כאזוב. ע"כ הפרה מטמאה ומטהרת כדי שנלמוד ממנה שבעניני התשובה יש כמה דברים המטמאים ומטהרים כאחד והשינוי בא מצד המקבלים כאמור וזה דרך נכון וברור:

ולא היה מים לעדה. על צד העונש חסרו המים לפי שלא הספידוה כראוי כי במשה ואהרן נאמר ויבכו אותם בני ישראל וכאן לא נאמר ויבכו אותה ונאמר ותמת שם ותקבר שם כי במקום שמתה שם תהא קבורתה לאלתר ונשכחה כמת מלב ולא הרגישו בהעדרה כלל ע"כ נחסרו להם המים כדי שידעו למפרע שהבאר היה בזכות מרים. ורז"ל אמרו שנסמכה מיתתה לפ' פרה לומר לך מה הקרבנות מכפרים אף מיתת הצדיקים מכפרת ולמה נסמכה דווקא לפרה כי באמת אינה קרבן רק מה שמצינו שקראה הכתוב חטאת אבל העיקר הוא כשם שהפרה באה לקנח צואת בנה כך הצדקת אם כל חי במיתתה מקנחת צואת תולדותיה וסמיכות זה מביאים המדרשים בד' מקומות א' סמיכות מיתת בני אהרן ליה"כ המכפר ב' סמיכות מרים לפרה ג' סמיכות מיתת אהרן לבגדי כהונה המכפרין כדמסיק פ' ואלו מגלחין. ד' בפ' עקב סמך מיתת אהרן לשבירת הלוחות לומר שקשה מיתת צדיקים כשבירת הלוחות. לפי שמן כל צדיק יגיע לבני דורו ד' מיני תועלת האחד הוא שכל העולם ניזון בזכותו כאז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' כמו שבארנו בפרשת ויחי בגורן האטד ובפ' אמור בפסוק כ"א לשארו והרי המה כמו האם המניקה את בנה כמ"ש שני שדיך אלו משה ואהרן כן פירש"י וכן מצינו שבזכות מרים היה להם הבאר שהיה מספיק לישראל כל צרכיהם וזהו סמיכת מיתתה לפרה אם העגל הבאה לתקן קלקול בנה. השני שהצדיק מלמדם להועיל דרך ה' ומצוה ע"כ דומה פטירתו כשבירת הלוחות. הג' שזכותו מגין כצל וכבגד העשוי להציל מקור וחום ובמותו סר צלם והרי הם ערומים מכל מכסה כדרך שנאמר ויראו כל העדה כי גוע אהרן ודרשו רז"ל ויראו היו"ד בגירי שנראו והיינו בהסרת הענן שנמשל לבגד וזהו סמיכות לבגדי כהונה. הד' שהוא מכפר עליהם במיתתו זהו סמיכות ליה"כ וק"ל:

וירב העם עם משה. בכל התלונות לא מצינו לשון מריבה כ"א על עסקי מים כ"פ כאן במסה ומריבה לפי שמן המים נברא המחלוקת כאז"ל מפני מה לא נאמר כי טוב בב' לפי שבו נברא המחלוקת שנאמר ויהי מבדיל בין מים למים ומפורש בקבלה פוטר מים ראשית מדון מה שנפרדו ונבדלו המים זה מזה זה ראשית מדון התחלה לכל מריבה וכן מריבת רועי יצחק על אודות המים כי כל זה נמשך בטבע ממים הראשונים. ורבו עם משה שנמשה מן המים וידו משלה במים בהכאת היאור ובי"ס ובצור ולמה לא יוציא לנו מצור החלמיש גם עתה. ומ"ש ולו גוענו בגוע אחינו לא על מיתת הצמא אמרו כן דא"כ למה סיימו דבריהם ומים אין לשתות אלא שראש דבריהם תלונה אחרת וגדולה היא כי נגזר עליהם במדבר הזה יתמו ושם ימותו ודרשו רז"ל ושם ימותו לעה"ב כי מתי מדבר אין להם חלק לעה"ב וי"א שעל זה אמרו כאן למות שם אנחנו ובעירנו אנחנו שוה לבעירנו כמו שרוח הבהמה יורדת למטה כך רוחנו ואוסיף אני לקח טוב שע"כ הקדימו לומר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה' דומה לאחינו בית ישראל שמתו קודם גזירת ושם ימותו לעה"ב כי אז היינו שוים לאחינו בחלק העה"ב ולמה הבאתם וגו' למות שם אנחנו שוה לבעירנו כי הוא הפך כגוע אחינו אלא כמיתת בעירנו ובזה מיושב מה שהזכירו תחלה לשון גויעה ואח"כ לשון מיתה כי גויעה נאמרה בצדיקים ומיתה שייכא אף בפחותים וזה מופת שעל גויעת הצדיקים שיש להם חלק לעה"ב אמרו כן וכשאמרו למות שם אנחנו ובעירנו אמרו הכמות נבל ימותו כשאר בהמה וזה פירוש יקר:

למה הבאתם את קהל ה'. מתחלה נאמר ויקהלו על משה ועל אהרן ואח"כ נאמר וירב העם עם משה לבד. ואח"כ חזר ואמר ולמה הבאתם לשניהם ואח"כ ולמה העליתנו למשה לבד. ועוד שהיה להם להקדים תלונות ולמה העליתנו ממצרים קודם ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר כסדר הויתן. ועוד ששינה שמותם כמה פעמים מעדה לקהל והעם וקהל ה'. והביאור לכל זה הוא שידעו ישראל שהבאר היה בזכות מרים והמן בזכות משה וענני כבוד בזכות אהרן ואלו הלכו דרך ארץ נושבת לא היו צריכים לכל זה וידוע שהעליה ממצרים היה משה לבד העיקר כמ"ש כי זה משה האיש אשר העלנו וגומר אבל מה שנתרצו לכנס במדבר היה ע"י שניהם כי לא היו יכולין להיות שם בלא מן ובלא ענני כבוד ולפיכך נאמר ויקהלו על משה ואהרן ולא פי' עדיין למה נקהלו על שניהם. ואח"כ אמר וירב העם עם

משה

משה לבדו ולא פי' עדיין למה עמו. ואח"כ פי' על ראשון ראשון כי מה שנקהלו על שניהם היינו כדי לומר להם ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר כי שניהם היו סבה להם לבא אל המדבר. ועל אחרון אחרון כי מ"ש וירב העם עם משה היינו שאמרו ולמה העליתנו ממצרים וגומר כי משה לבדו המעלה אותם ומה שהקדימו תלונת ולמה הבאתם וגומר לפי שזו הגדולה שבכולם כי לא היה להם היזק בהעלאה ממצרים אלו לא הביאם אל המדבר ע"כ עשו תלונה תחלה על שהביאום אל המדבר הרע מצד עצמו ואף אם לא היו יוצאים ממקום חשוב כמצרים ואח"כ עשו תלונה קטנה מזו והוא שהכריח מן הקצה אל הקצה כי העלם ממצרים מקום שהוא כגן ה' לאילנות וזרעים אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגו'. ולפי מה שפירשנו למעלה שעשו תלונה בעבור חלקם של עה"ב שאבדו מיושב ג"כ למה הקדימו תלונת ולמה הבאתם וגו' כי רבה היא באמת. וז"ש ויבואו כל העדה היינו עדה השלמה כפירש"י וישב העם בקדש כ"מ שנאמר העם מדבר ברשעים כמו שפירש"י בפסוק ויהי העם כמתאוננים ור"ל שהרשעים שביניהם בקשו לישב ישיבה של קבע בקדש ולא היה להם רצון וחפץ לילך לארץ כי שנאו הארץ מיד ותמת שם מרים כדי שמחמת חסרון מים לא יבקשו ישיבה של קבע ומיתתה סבה לחסרון הבאר ובהדי הוצא לקי כרבא שלא היה מים לעדה אפילו לשלמים שבהם שנקראו בשם עדה. וירב העם אלו הפחותים אבל הטובים שתקו כמצפים לתשועת ה' ומה שכתוב ולמה הבאתם את קהל ה' זהו דבר עצמם כי בעיני עצמם היו כשרים. ויבא משה ואהרן אל פתח אהל מועד מפני הקהל היינו מפני שנקהלו ועמדו על נפשם ברחו מפניהם אל פתח אהל מועד:

קח את המטה והקהל את העדה וגו'. אם צוהו ה' לדבר אל הסלע א"כ מטה זה למה לו מדלא קאמר קח את מטך ואמר את המטה ש"מ במטה ידוע הוא מדבר. ומ"ש מלפני ה' וכי מטה משה עמד לפני ה' ולמה קראם מורים דווקא בתלונה זו. והנה במהות חטא זה באו י"א דעות זכרם מהרי"א בספרו ושם תמצא דעות הרבה רחוקים מפשוטו ועתה הטה ימין וראה ולבך תשית לדעתי. ותדע ותשכיל כי מצאתי בחזקוני שמטה זה היה מטה אהרן אשר הונח לפני ה' ודבריו בלתי מקובלים כי לא פי' מה טיבו של מטה אהרן לכאן. ואני אומר שבאמת הלשון מוכיח שמטה זה היה מטה אהרן מדכתיב המטה משמע הידוע אשר הונח למשמרת לפני ה' והוא היה עץ יבש שלא היה בו לחלוחית מים כלל ומ"מ הוציא פרח ויצץ ואין פרח ויצץ בלא מים אלא שהקב"ה גזר עליו שיוציא מים והפריח ה' עץ יבש ע"י המים שהוציא בגזירת האל ית' ורצה הקב"ה שמשה יקח מטה אהרן ויראהו אל כל ישראל לומר כשם שהוציא ה' מים מן עץ יבש זה כך יוציא מים מצור החלמיש זה היבש ומ"ש ודברתם אל הסלע ונתן מימיו כי כך תדבר אל הסלע שיעשה גם הוא כמו שעשה המטה הזה ויען כי לא פורש במקרא נוסח הדבור שידבר משה אל הסלע ודאי הנוסח הוא ב' תיבות ונתן מימיו כי ונתן משמש לשעבר והוא שידבר אל הסלע ענין המטה שהוציא פרח. ונתן מימיו כי בשתם פרח ואין יש לחלוחית מים וכאשר ישמע הסלע שהמטה כבר נתן מימיו אז יעשה גם הוא כמותו ועי"ז והוצאת להם מים מן הסלע רמז לדבר סלע בגימטריא עץ שילמד מן עץ יבש לעשות כמעשהו אבל לא צוה להכות בו כלל. וכשהכה בו משה כתיב במטהו משמע במטה שלו הכה ולא במטה אהרן.. ויקח משה את המטה מלפני ה' כאשר צוהו כי הבין זה מדקאמר המטה הידוע ולא אמר מטך והודיע לנו שרק קיחה זו היתה כאשר צוהו ה' אבל מה שעשה מכאן והלאה לא עשה כאשר צוה ה'. וענין חטא ההכאה הוא כי מצינו לרז"ל בקריאת ים סוף כתיב ואתה הרם את מטך ונטה את ידך והרמה זו לשון סילוק יתרומה לומר הרם את מטך וסלקהו ונטה את ידך ולא במטך לפי שהיו מרננים אחר המטה ואמרו שכל הנסים שעשה משה במטהו הכל היה דרך איזו כישוף שהיה לו במטה זה לפי שאנו רואים שאין כח כ"א במטה זה לכ"נ הרם וסלק את מטך כדי להוציא מלבם. ולכך נאמר וירא ישראל את היד הגדולה ר"ל שראו שנס זה נעשה ביד ולא במטה לפיכך ויאמינו בה' ובמשה עבדו מכלל דעד עתה היו בנים לא אמון בם כי לא האמינו בה' ובנבואת משה עבדו לפי שהיה להם מקום לתלות הנסים במטה. והנה בעת הזאת זה ימים רבים לישראל שנקרע הים ודור זה לא ידעו אם עשה משה הנס ההוא בידו או במטהו וסברו כשם שכל הנסים נעשו במצרים במטה כך ק"ס ועי"ז שהכה צור במטהו חזר והביא את ישראל בחסרון האמונה שחזרו ואמרו שלא ה' פעל כל זאת אלא במטה שלו יש איזו צד כישוף. ושם נאמר ואתה הרם את מטך ונטה את ידך נאמר לשון הרמה וסילוק במטה ולשון נטיה ביד ועי"ז ויאמינו בה' וכאן נאמר ממש הכל בהפך וירם משה את ידו ויך במטהו לשון הרמה וסילוק ביד כי מאחר שלא עשה מעשה זה בהטית יד בעלמא דומה כאילו סלק את ידו ויך במטהו ועי"ז זה החזיר מיעוט האמונה למקומה הראשון כאשר היה רינון של המטה קודם ק"ס לכך נאמר יען לא האמנתם בי לא נאמר אלא האמנתם שהוא לשון יוצא לשני שגרמו שלא להאמין בי אלא יאמרו בכח המטה עשה ולא ה' פעל כל זאת. ובזה ב' רעות עשו כי לא דברו אל הסלע כלום וגם אהרן היה חייב בדבר זה שנאמר ודברתם אל הסלע ואלו היו מדברים אל הסלע ענין מטה אהרן מה שעשה והיה הסלע שומע ועושה כמעשהו אין לך קידוש השם גדול מזה שילמדו הכל ק"ו מן הסלע. והנה לא די שלא דברו כלום כדי להחזיק האמונה אלא הכהו במטהו והביא חולשה באמונה. וז"ש יען לא האמנתם בי לא גרמתם לאחרים להאמין בי. וא"ת הלא מאמר הנאמן ובקר ימחש להם קשה מזה. ע"ז אמר להקדישני לעיני בני ישראל כי זה היה בסתר וזה בגלוי לעיני כל ישראל כי כך המדה בחילול השם שכל המחלל ש"ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי פי' שהקב"ה אנה לידו שיעשה בגלוי כדי שידעו למה הוא יתברך נפרע ממנו ומה שהתחיל בבני ישראל ואח"כ אמר לכן לא תביאו את הקהל כך אמר הקב"ה למשה אלו היו כל הנכנסין לארץ בני ישראל בני אברהם שנאמר בו והאמין בה' הטעפתי כי מאחר שהם מאמינים בני מאמינים אף אם לא תעשה לעיניהם נסים המחזקים האמונה מ"מ יהיו חזקים באמונה לא יסורו ממנו. אמנם בבואי הארץ יש ביניהם קהל גרים והם הערב רב אשר לא מבני ישראל המה כי ברע הוא ובנקל יחזרו לסורם כי המה בנים לא אמון בם ע"כ אותן בואי הארץ צריכין למנהיג אשר יוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד ולעשות תמיד בפניהם נסים המחזקים האמונה ואתם אין מדרככם להקפיד ע"ז לכן לא תביאו את הקהל אותו קהל גרים אל הארץ. ולכך נאמר אל יהושע לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תביא את העם הזה אל הארץ גם שם התחיל בישראל וסיים בהעם כי אמר תרגיל עצמך לעיני כל ישראל להיות חזק ואמץ בדבר ה' שלא יבואו על ידך לידי חסרון אמונה וא"ת שישראל אינן צריכין אליך. ע"ז אמר כי אתה תביא את העם הזה שיש ביניהם גם הערב רב שנקראו בשם העם והם צריכין חיזוק ביותר ויתבאר דבר זה עוד פ' וילך בע"ה. ופי' יקר מכל מה שדברו בו המפרשים אשר תחזינה עיניך בספרו של מהרי"א. ואוסיף עוד ואומר במה שנאמר ויך את הסלע במטהו פעמים נמשך ממנו מיעוט האמונה שישראל לא ישמעו בקול ה' ובקול נביאיו כ"א אחרי הכאות רבות כי תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה כדמסיק בילקוט סי' תשס"ג וז"ל ודברתם אל הסלע והכיתם לא נאמר אלא ודברתם כשהנער קטן רבו מלמדו ומכה אותו כיון שהגדיל בדבור הוא מיסרו כך אמר הקב"ה למשה כשהיה הסלע קטן הכית אותו שנאמר והכית בצור אבל עכשיו שהגדיל ודברתם אל הסלע. וכל משכיל ישתומם על המראה וכי סלע זה עיני בשר לו והלא קטן וגדול שם הוא הכל חדא ואיך דימה אותו ודאי אין הכוונה כ"א אל הנמשל שישראל ילמדו מזה כי יש הבדל בין המוסר שבעל פה ובין המוסר שבשבט הנוגש כי בסור המכאיב ישוב לסורו כמו שיתבאר בע"ה לקמן פ' וילך. והראה לנו הקב"ה אע"פ שאין דבר זה שייך בסלע מכל מקום למען הראותו הובאו הענינים הללו לומר שאין נכון להכות בשבט כ"א לנער ובער אבל כשיגדל אחת גערה במבין כ"א לא ישמע בקול מוסר ויהיה צריך להכאה ביסורין בלי ספק מיד כי ירפה הרוחה יחזור לסורו כמו שהוצרך להכות את הסלע פעמים ולא שמע להכאה ראשונה כך כל מה שנעשה ע"י הכאה והכרח אין פתגם המעשה נעשה מהרה וזהו החילול השם שילמדו בני ישראל ממנו לבלתי שמוע בקול מוסר כ"א אחר הכות כסיל מאה וזה רמז נכון מאד לדעת מדרש זה:

כה אמר אחיך ישראל וגו'. אתה ידעת את כל התלאה. זו היתה ראויה להיות הני שלך לפרוע חוב כי גר יהיה זרעך ואנחנו סבלנו כל התלאה כולה אפילו חלקך ורמז במלת התלאה עולה ת' כנגד ת' של גרות עוד מ' שהיו מטולטלים במדבר וא' היא מן המנין וכשם שאין לך חלק בפריעת החוב כך אין לך חלק בארץ כי דומה כאילו קנינו מידך חלקך וראוי שגם אתה תתן בידנו המקח ותסייע לנו לבא לארץ מהרה. ולא נשתה מי באר לרבותא נקט כי מי בורות פשיטא שלא נשתה שהרי יש טורח לחזור ולמלאות אלא אפי' מי באר שהמעין מתגבר מעצמו וזה נהנה וזה לא חסר אעפ"כ לא נשתה משלך ואח"כ הוסיפו לומר ונתתי מכרם להגות האושפיזא וכן מתחלה אמרו דרך המלך נלך שהמלך דרכו לילך בו והשיב פן בחרב אצא לקראתך מאחר שהדרך כבוש למלך כי יפגשך עמו מי נדחה מפני מי והשיב במסלה נעלה:

וידבר העם באלהים ובמשה וגו'. נראה שלא על המן לבד קראו תגר כ"א על המים שהרי אמרו אין לחם ואין מים כי הלחם והמים היו שניהם רוחניים וקלים וכל הדברים הקלים טובים לבעלי המנוחה ולא להולכי דרכים כי מאכל כבד טוב להתעכל לבעלי היגיעה לפיכך כאשר קצרה נפש העם בריבוי הדרך אמרו לפי טורח הדרך אין לחם ואין מים כי שניהם נראין כאלו אינם והיו כלא היו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל קל קל שניהם קלים כאמור וכנגד שתפלו על המאכל שולחו בהם נחשים שנאמר בו ונחש עפר לחמו. וכנגד שתפלו על המים שולחו בהם השרפים כי אין מים לכבות האש. ובת"י כתב לפי שדברו באלהים ובמשה אמר הקב"ה חלקי שרי ומחול אך עשה לך שרף כנגד מה שעשו לך ומשה אמר בהפך חלקי מחול אבל חלק גבוה מי יתיר לפיכך ויעש נחש נחושת ושורש דבר זה נמצא גם בילקוט פ' שמות. פי' לפירושו כי לשון הרע שורף ומזיק לאדם כי חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים ע"כ בא השרף כנגד מה שדברו במשה אבל כלפי מעלה מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה ע"כ שולחו בהם הנחשים לפי שתפסו אומנות נחש הקדמוני שספר לה"ר בבוראו כי הלשון נופל על הלשון כי הנחש שחטא בלשון מופל על בעלי הלשון. והביט אל נחש הנחשת ומי שיראה מה שקרה לנחש הקדמוני ואז לא ישוב לכסלה:

אז ישיר ישראל את השירה הזאת. מאחר שלא נאמר אז ישיר משה ובני ישראל ועוד שלא שרו השירה הזאת בתחלת מ' ש"מ שבני ישראל אמרו שירה זו על משה שחזרה הבאר בזכותו אחר שפסקה במיתת מרים ומטעם זה לא הזכיר מרים בשירה זו והזכיר משה שנאמר באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק ואין מחקק אלא משה שנאמר כי שם חלקת מחקק ספון ובמס' תענית פ"א מסיק שחזרה בזכות משה. כי מתחלה היה המן בזכות משה שקבל התורה כי לא נתנה התורה כ"א לאוכלי המן שנאמר למען אנסנו הילך בתורתי. והבאר שהיה מספיק להם כל צרכיהם בזכות מרים שאחזה במדת ג"ח שכן נאמר ותחיין את הילדים שהיו מספיקין להם מזון כו'. וענני כבוד אשר שם כבוד השכינה בזכות אהרן שגרם השראת השכינה ע"י הקרבנות ובזכות התורה חזרו שלשתן. לכך נאמר באר אשר חפרוה נדיבי עם שאחזו במדת ג"ח ובזכותם היתה הבאר מאז ומקדם. עכשיו חזרה במחקק בזכות משה ובזכות התורה הרמוזה בפסוק וממדבר מתנה וממתנה נחליאל כמו שדרז"ל במס' עירובין דאל"כ קשה מה ראו על ככה לדרוש פסוקים אלו על התורה ומה ענין שבח התורה אל שירת הבאר אלא לפי שחזרה הבאר בזכות התורה שקבל משה וזה פי' נכון וברור:

ויאמר

ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו. פירש"י שהיה ירא שמא תעמוד לו זכותו של אברהם דאל"כ קשה וכי משה היה ירא מזרוע בשר ודם באמר ה' אתו ועוד מאחר שנאמר כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו וא"כ הל"ל אל תירא אותו ואת עמו. אלא ודאי שמעמו ודאי לא היה ירא כי ה' אתו אך מאותו היה ירא פן תעמוד לו זכות אברהם. ומה שמקשים כאן איך היה ירא מזכות זה אדרבה הרי באותו זמן היה תופש ורב מרי כי כוונתו היה כדי שיהרג אברהם וישא הוא שרה כמו שפירש"י גם אין זה קושיא כי רש"י פי' כן לפי האמת שהרי סוף דבר הכל נשמע שלא הועיל לו זכות זה וא"כ סופו מוכיח שכוונתו היתה לרעה ולא לטובה אבל משה עדיין לא היה יודע סוף הדבר והיה סבור שלטובתו נתכוין להציל את לוט ע"כ היה ירא פן יעמוד לו זכות זה. והשיב לו הקב"ה אל תירא אותו כי בידך נתתי והל"ל כי בידך אתן להבא אע"פ שמאת ה' דומה כאלו הוא כבר נעשה מ"מ במקום שיש לפרשו כפשוטו אין צורך בפירוש זה וביאור הדבר שמאז ומקדם כבר נתתי אותו בידך כי מעולם לא היה לו שום זכות ובמעשה ההוא היה נרדף עד חובה והיתה כוונתו לרעה ונגזר עליו מאז שיהיה נתון לך ומסור בידך וזה פי' יקר:

הפטרת חקת בשופטים סימן יא

וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח : וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה : וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ : וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל : וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב : וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן : וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם : וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד : וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ : וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה : וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה : וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי : וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם : וַיּוֹסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן : וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן : כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה : וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶל־מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ : וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב : וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי : וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל : וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד־יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא : וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן : וְעַתָּה יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ : הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ : וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב עִם־יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם : בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמַדּוּעַ לֹא־הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא : וְאָנֹכִי לֹא־חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן : וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו : וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן : וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי : וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִהוּ עוֹלָה : וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ : וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בּוֹאֲךָ מִנִּית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

פירוש המלות

טוב. אדון הארץ נקרא טוב : הרוב. לשון מריבה :

אבן עזרא

(ב) **לאמורי**. בקמצות הלמד והטעם לידוע שהוא סיחון ועוג ולא היה כמלכי כנען גדולים כאלה והעד אשר כגובה ארזים גבהו: (ג) ויגר מואב. כמו ויירא וכן גורו לכם: ויקץ. כמו הפוך וכמוהו נעלה ביהודה ונקיצנה: (ד) אל זקני מדין. יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים: ילחכו כלחוך. שנים בנינים: (ה) פתורה. כמו מצרימה אל פתור: ארץ בני עמון. והם ארמים וכן מפתור ארם נהרים ובדרש שבלעם הוא בלע כי זה ארמי ואם בעבור בפור אביו הנה בן אחשורוש קודם אחשורוש רק הם שנים: אשר על הנהר. פי' ארם נהרים: עין הארץ. פרשתיו

ספורנו

כב (ב) **וירא** בלק. אדם מפורסם למלומד מלחמה כאמרו הטוב טוב אתה מבלק בן צפור וכו'. ראה שבקש ישראל לעבור בארץ סיחון וכשלא נתן לעבור ההרימוהו וראה שנלחו שלא בדרך תחבולת מלחמה: ויגר מואב. אילי מואב שלא נתנו ישראל לעבור כמו שהעיד יפתח באמרו וגם אל ארץ מואב שלח ולא אבה: כי רב הוא. לא מפני תחבולת מלחמתם: ויקץ מואב. המון מואב קצו בחייהם מפני בני ישראל הסוללים אותם: (ד) עתה. שכבשו ארץ סיחון ועוג: ילחכו הקהל את כל סביבותינו. להרחיב גבולם ולהבטיחם: ובלק בן צפור. שהיה נודע לגבור ואיש מלחמה: מלך למואב בעת ההיא. ומכל מקום לא מלאו לבו להלחם בישראל כאמרו

תרגום אונקלוס

ב וחזא בלק בר צפור ית כל דעבד ישראל לאמוראי: ג ודחיל מואבאה מן קדם עמא לחדא ארי סגי הוא ועקת למואבאה מן קדם בני ישראל: ד ואמר מואבאה לסבי מדין כען ישיצון קהלא ית כל סחרננא כמא דמלחיך תורא ית ירוקא דחקלא ובלק בר צפור מלכא למואב בעדנא ההיא: ה ושלח אזגדין לות בלעם בר בעור לפתור ארם דעל פרת ארע בני עמיה למקרי ליה למימר הא עמא נפק ממצרים הא חפא ית עין שמשא דארעא והוא שרי מלקבלי:

תורה

ב וירא בלק בן־צפור את כל־אשר־עשה ישראל לאמרי: ג ויגר מואב מפני העם מאד כי רב־הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל: ד ויאמר מואב אל־זקני מדין עתה ילחכו הקהל את־כל־סביבתינו כלחך השור את ירק השדה ובלק בן־צפור מלך למואב בעת ההוא: ה וישלח מלאכים אל־בלעם בן־בעור פתורה אשר על־הנהר ארץ בני־עמו לקרא־לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את־עין הארץ והוא ישב ממלי:

ב' לישנא דחילה · ב' בישראל · ב' עפר כנחש · כו' ח' ו' כמ"ג ל' · י"ט זוגין · י"ד זוגין · ב' חסרים ושארא מלאים · ל' ומלא · ל' · ד' דמטעים בתורה · ל' וחסר

ויגר ב' בלישנא דחילה וסימן מואב. ויגר מפניו ס"פ: הנה ד' סבירין והנה וסי' נמסר בסדר כי

הולדות אהרן בלק. סנהדרין קה: וכות יושב. חולין יט: בן בעור. סנהדרין שם:

רשי

(ב) **וירא** בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי. אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמה וכמה לפיכך ויגר מואב: (ג) ויגר. לשון מורא כמו (איוב י"ט) גורו לכם: ויקץ מואב. קצו בחייהם כמו (בראשית יז) קצתי בחיי והוא מקרא קצר: (ד) אל זקני מדין. והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנאמר (בראשית לו) המכה את מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם. ומה ראה מואב ליטול עצה ממדין כיון שראו את ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל מהם מה מדתו אמרו לו אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא עליהם באדם שכחו בפיו: כלחוך השור. (במדבר רבה) כל מה שהשור מלחך אין בו ברכה: בעת ההיא. לא היה ראוי למלכות מנסיכי מדין היה וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך שעה: (ה) פתורה. כשלחני הזה שהכל מריצין לו מעות כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם ולפי פשוטו של מקרא כך שם המקום (שם): ארץ בני עמו. (שם) של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך וא"ת מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על עו"ג רשע שלא יהיה פתחון פה לעו"ג לומר אילו היו לנו נביאים חזרנו למוטב העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם שבתחלה היו גדורים בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות: לקרא לו. (שם) הקריאה היתה שלו ולהנאתו שהיה פוסק לו ממון הרבה: עם יצא ממצרים. וא"ת מה מזיקך הנה כסה את עין הארץ סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום: והוא יושב ממלי. חסר כתיב קרובים הם להכריתני כמו (תהלים קי"ח) כי אמילם:
ככה

בעל הטורים וירא בלק. בא ללוק דמן של ישראל: בן צפור. שעף עליהם כצפור לקללם וזהו כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא: וירא. שראה שעמדה לו חמה למשה. וירא בגימטריא נקדה החמה. מלמו שמיעה לשון הבנה כמו כי שומע יוסף. וכן לשון ראיה כמו וכל העם רואים: ויגר ב' במסורה. הכא ואידך וירא שאול אשר הוא משכיל מאד ויגר מפניו אף כאן בשביל שראה שישראל מצליחים ומשכילים בכל ירא מפניהם: ויגר מואב. היינו דכתיב אילי מואב יאחזמו רעד: ילחכו ב' במסורה. ילחכו עפר כנחש בה"ע בפרשת רעה עמך בשבטך במדבר מענין הגאולה והיינו דכתיב כאשר שמע למצרים וגו' לומר כאשר נפל פחדם על מואב וכנען אז כן יהיה לעתיד: אל בלעם בן בעור פתורה. בגימט' זהו פותר חלומות: הנה עם יצא. הנה עולה ס' לומר ס' רבואות יצאו: ישב ממלי. שיושב כנגדי ורואה אותי ואני איני יכול לראותו מפני העננים שמקיפים אותו:

רמבן

(ג) **טעם** ויגר מואב מפני העם בעבור כי רב הוא שהיה מואב קטן בגוים כי איננו עם קדמון כמו הכנעני והאמורי וזולתם מבני נח ויגורו מאד מפני העם שהיו רבים מאד מהם כי פרו וישרצו ויעצמו מהם ויקץ עוד מפני בני ישראל ששמעו המסות הגדולות הנעשות להם ולאבותיהם והנה ידעו מואב כי ישראל לא ילכדו את ארצם מהם כי שלחו להם כאשר שלחו לסיחון עד אשר אעבור את הירדן אל הארץ אשר ה' אלהינו נותן לנו או ששמעו גם כן מניעת השם שאמר להם אל תצר את מואב ולכן אמרו לזקני מדין אפילו שלא ילכדו את ארצנו ילחכו ברובם את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק השדה וילכדו להם את כל סביבותינו כאשר עשו לשני מלכי האמורי ויתנו אותנו למס עובד:

(ד) **זקני** מדין. אמר ר"א כי יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים וא"כ וילכו זקני מואב וזקני מדין אינם הזקנים הנזכרים תחלה כי המלכים לא הלכו לפניו רק שרים ככתוב ועל דעת רבותינו שאמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל ראוי להם לשלוח אל זקני מדין לא למלכים ולא לעם כי הזקנים הם היודעים ענינו. והנראה בעיני כי היו מתחלה במדין מלכים וסיחון מלך האמורי נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון ונלחם בבני עמון ולקח מארצם כמו שאמר מלך עמון ליפתח כי לקח ישראל את ארצי בעלותו ממצרים ויפתח השיב לו כי מסיחון לקחה וכתוב ביהושע ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער ונלחם סיחון עוד עם מלכי מדין וכבש ארצם ושם אותם לו לעבדים נושאי מנחה והסיר עטרת ראשם ולא נתן להם הדר מלכות והשאירם שופטים בארץ מדין בעבורו ולכן יקראו זקני מדין כדרך השערה אל הזקנים והראיה בזה שכתוב ביהושע וכל ממלכות סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון אשר הכה משה אותו ואת נשיאי מדין את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיחון יושבי הארץ כי היתה תחת ממשלתו. וטעם ואת מלכי מדין אשר היו מלכים תחלה כמו שאמר נשיאי מדין נסיכי סיחון וכן נאמר ראש אומות בית אב במדין הוא לא מלך. או יהיה טעם מלכי מדין שחזרו למלכותם בעת ההיא. ולא ידעתי טעם למה שאמר הכתוב ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא כי הראוי הוא שיאמר תחלה וירא בלק בן צפור מלך מואב את כל אשר עשה ישראל לאמורי. ואולי היה בלק גבור חיל נודע מאד במעשה תקפו וגבורתו והזכיר הכתוב כי אף על פי שהיה למואב בעת ההיא מלך תקיף ואמיץ לבו כגבורים היה ירא וקץ מאד מפני בני ישראל ולכך אמר יפתח הטוב טוב אתה מבלק בן צפור מלך מואב כי לא יפחיד את המלך רק במלך נורא מאד. ויתכן כי מואב לא היה עליהם מלך והיה העם ירא מאד מפני בני ישראל ועשו שני דברים שלחו אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל והקימו עליהם המלך הזה בעצת מדין ואחרי כן שלחו כלם אל בלעם במלות המלך וזה טעם בעת ההיא בהתיעצם בענין ישראל ושלחם לבלעם ויהיה טעם וירא בלק שהיה אחד משרי מואב וגבור חיל ונתעורר בענין הזה ואמר למואב הבה נתחכמה לעם והם קמו והמליכוהו בעצת מדין. ובמדרש במדבר סיני רבה ראיתי ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא והלא מתחלה נסיך היה שנאמר את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע אלא משנהרג סיחון המליכוהו עליהם בעת ההיא שנרמה לו השעה:

(ה) **ארץ** בני עמו. של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד
אתה

רשי

(ו) נכה בו. אני ועמי נכה בהם. דבר אחר בלשון משנה מיעוט הוא (במדבר רבה) כמו מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט: כי ידעתי וגו׳ על ידי מלחמת סיחון שעזרתו להכות את מואב: (ז) וקסמים בידם. (שם) כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי. (שם) ד״א קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנא׳ וישבו שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם: (ח) לינו פה הלילה. אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי עו״ג וכן לבן בחלום הלילה שנאמר (בראשית לא) ויאמר ה׳ אל לבן הארמי בחלום הלילה: כאשר ידבר ה׳ אלי. אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אלך עמכם שמא אין כבודי לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים גדולים מכם: וישבו. לי׳ עכבה: (ט) מי האנשים האלה עמך. להטעותו בא (ר״ל ישרים דרכי ה׳ צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם כוונת הש״י שאמר מי האנשים היתה לטובה לכנס עמו בדברים כמ״ש רש״י בפרשת בראשית בתיבת איכה. אך בא לבלעם לטעות כי הוא אמה) אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין דעתו שוה עליו אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין: (י) בלק בן צפור וגו׳. אף על פי שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים: (יא) קבה לי. (במדבר רבה) זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש: וגרשתיו. (שם) מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם היה שונאם יותר מבלק: (יב) לא תלך עמהם. (שם) אמר לו אם כן אקללם במקומי אמר לו לא תאור את העם אמר לו אם כן אברכם אמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא משל אומרים לצרעה (ס״א לדבורה) לא מדובשך ולא מעוקצך:

מקרא

ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־
הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי
אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־
הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ
מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׃ ז וַיֵּלְכוּ
זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים
בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ
אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק׃ ח וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי
אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה
אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־
בִּלְעָם׃ ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה
עִמָּךְ׃ י וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־
הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ
מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי׃ יא הִנֵּה הָעָם
הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין
הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה־לִּי אֹתוֹ
אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו׃
יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא
תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם
כִּי בָרוּךְ הוּא׃ שני (חמישי כשהן

(מסורה: ח׳ מלאים וכסרכם · י״ בתורה · ל׳ · ג׳. ג׳ וחסר ל׳ ומלא · י״ו מלאי׳ בתורי׳ · ב׳ מי בנביאי בחזונה עדי י״ד זונין · ב׳ · ל׳ · כ״ס · ו׳ דמטעים בהון ג׳ וחסר ב׳ אסר לה עזב חסדו)

אונקלוס

ו וּכְעַן אִיתָא כְּעַן לוּט לִי
יָת עַמָּא הָדֵין אֲרֵי תַקִּיף
הוּא מִנִּי מָאִים אֵיכוּל
לְאַגָּחָא בֵיהּ קְרָבָא
וְאֶתָרְכִינֵיהּ מִן אַרְעָא אֲרֵי
יְדַעְנָא יַת דִּי תְבָרֵךְ מְבָרַךְ
וְדִתְלוּט לִיט׃ ז וַאֲזַלוּ סָבֵי
מוֹאָב וְסָבֵי מִדְיָן וְקִסְמַיָּא
בִּידֵיהוֹן וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם
וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ פִּתְגָמֵי בָלָק׃
ח וַאֲמַר לְהוֹן בִּיתוּ הָכָא
בְּלֵילְיָא וְאָתֵיב יַתְכוֹן
פִּתְגָמָא כְּמָא דִּימַלֵּיל יְיָ
עִמִּי וְאוֹרִיכוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב
עִם בִּלְעָם׃ ט וַאֲתָא מֵימַר
מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר
מַן גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּעִמָּךְ׃
י וַאֲמַר בִּלְעָם קֳדָם יְיָ בָּלָק
בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב
שְׁלַח לְוָתִי׃ יא הָא עַמָּא
דִּנְפַק מִמִּצְרַיִם וַחֲפָא יַת עֵין
שִׁמְשָׁא דְּאַרְעָא כְּעַן אִיתָא
לוּט לִי יָתֵיהּ מָאִים אֵיכוּל
לְאַגָּחָא בֵיהּ קְרָב
וְאֶתָרְכִינֵיהּ׃ יב וַאֲמַר יְיָ
לְבִלְעָם לָא תֵיזִיל עִמְּהוֹן לָא
תְלוּט יַת עַמָּא אֲרֵי בְרִיךְ׃

אבן עזרא

פירשתיו: (ו) ארה לי. לשון צווי מפעלי הכפל בחסרון אות הכפל וכן קבה לי והנה קוב על משקל שמור וקבה לי בחסרון הה״א על דרך משקל שכב רכב צלח: נכה בו. שם הפועל ואין טענה בעבור היותו בה״א כי הנה כמוהו לכלה הפשע: יואר. הוי״ו הנח הנעלם תחת הדגש שהוא תחת אות הכפל כמו על כמון יסב ולא היה כמוהו מאותו בנין בעבור אות הגרון כמשפט: (ז) וזקני מואב. חכמים: וקסמים בידם. אמר רבי שמואל הנגיד הספרדי ז״ל שטעמו ודמי הקסמים וראיתו מבידם ולא אמר כלום רק הוא כמשמעו וספר הכתוב שהלך אל קוסם קסמים כמוהו ועוד שלא יוכל להתעכב לאמר לא אמצא יום נבחר ושעה נבחרת ללכת ולקוב כי הם אנשי אומנותו והעד שפירושו כאשר הוא שאמר הכתוב בימינו היה הקסם: (ח) והשיבותי אתכם דבר. אחר שתלינו: (ט) ויבא אלהים. לכבוד ישראל כי השם ידע דבר בעל פעור ואילו היה בלעם מקלל אותם היו כל העולם אומרים כי בעבור קללת בלעם באה המגפה: מי האנשים האלה. פתחון ותחלת דבור כמו אי הבל אחיך והנה הוא כחש והשם אמר לו קול דמי אחיך: (יב) כי ברוך הוא. הטעם כי לא תוכל לקלל אותו
כי

בעל הטורים

תשא: לכה ח׳ מלאים בענין וסימן עתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי כבד אכבדך מאד. מן ארם ינחני בלק מלך מואב ב׳ בו: לכה נא אקחך. לכה נא איעצך: ממני י״ בתורה וסימן ויאמר אליו אל תשלח ידך אל הנער. וידבר אל עפרון. ויאמר צדקה ממני. איננו גדול בבית הזה ממני ב׳ בפסוק. ויקרא פרעה למשה. לא אוכל אנכי לבדי. ועתה לכה נא ארה לי. הרף ממני ואשמידם. כי תאמר בלבבך רבים: מברך ג׳ וחסר וסימן ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה. יהי שם ה׳ מברך מעתה ועד עולם. ערום יצאתי מבטן אמי: תאר ג׳ וחסר וסימן כי ידעתי את אשר תברך מברך. לא תאר את העם. ונשיא בעמך לא תאר. ונמס׳ גם בסדר משפטים:

תולדות אהרן לינו פה. שם: וישבו שרי מואב. שם: לא תלך. שם מכות י:

להלוך

ו. על הטורים לכה. בגימ׳ כי ד׳ דגלים הם. וערב רב יוצא אחריהם כזנב: ארה לי: פיו שכשילו שלבסוף קלל אותו: מברך ג׳. תברך מברך. יהי שם ה׳ מברך. ואידך באיוב מלמד שהיה יודע לכוון השעה שהקב״ה כועס בה והיה מקלל ומברך בה׳. וזהו יהי שם ה׳ מבורך: תאר ג׳. ואשר תאור. לא תאור את העם. ונשיא בעמך לא תאור. ודרשינן מינה בסנהדרין היה לכל אדם ע״כ לא תאור שאסיר לקלל כל אדם: ואשר תאור יואר. בגימטריא שקללם את מואב:

רמבן

אתה למלוך לשון רש״י מדברי אגדה ופשוטו ארץ בני עמו של בלעם כי שם נולד ושם יחוסו והטעם להזכיר כן מפני שהיה קוסם מן הארץ שכל עמה קוסמים כענין שכתוב כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים:

וטעם נכה בו. אני ומדין עוזרים:

(יג) אל שרי בלק. על דעת רש״י כי זקני מדין הלכו להם כאשר אמר להם לינו פה הלילה. ויתכן זה כי כאשר הזכיר להם כאשר ידבר ה׳ אלי לא רצו להמתין לו כי אמרו השם הזה בעזרתם של ישראל הוא מעולם הוא אשר הוציאם ממצרים ועשה להם אותות ומופתים כי זקני מדין חכמים היו וידעו כל דברי משה עם יתרו גדול ארצם אבל הכתוב לא הזכיר זה. ור״א אמר כי לא הזכירם בעבור כי בלק הוא העיקר והוא בעל השליחות וכן וישבו שרי מואב כי עיקר השליחות מאדוניהם היה. והנכון כי זקני מדין ואולי הם המלכים הראשונים באו מארצם אל בלק להתיעץ בענין ישראל ולקחו כלם עצה לשלוח לבלעם והנה שלח בלק השרים שלו שופטיו וחכמיו והלכו עם זקני מדין לארץ מדין כי משם היה דרכם אל עיר בלעם
ונשארו

כאמרו הרוב רב עם ישראל אם נלחום נלחם בם. ומה שאמר יהושע ויקם בלק בן צפור מלך מואב וילחם בישראל אמר זה על ששכר את בלעם לקלל כמו שבאר באמרו וישלח ויקרא לבלעם: (ו) אולי אוכל. אחר שתקללהו: נכה בו. אני במלחמה ואתה בקללה: אשר תברך מבורך. הנה כמו לא היה לברך אבל היה לקלל בהזכיר עון או בכוון שעה כדברי רבותינו ז״ל ולכן לא שאל ממנו שיברכהו לנצח או שיוכל להתיצב מנגד אבל אמר ידעתי אשר תברך מבורך לכבודו של בלעם להורות שלא חשב אותו למזיק בלבד: (ז) וקסמים בידם. כלי הקסם כי קוסם היה בלעם לכוין השעה כאמרו ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב על חלליהם: (ח) כאשר ידבר ה׳ אלי. כי אכין עצמי לנבואה: (ט) מי האנשים האלה עמך. מי הם אצלך שהכינות עצמך לנבואה בעדם לדעת מה תעשה להם. האמנם הם אצלך כשואלי עתידות ותרצה לדעת העתיד למען תגיד להם או הם אצלך מבקשים להשיג איזה מכוון בקללתך ודעתך עתה לשאול רשות אם תעשה חפצם: (יב) לא תלך עמהם. אף על פי שלא תקללם לא תלך כדי שלא תתן עינך בהם לרע כענין אמרם (סנהדרין פרק חלק ובתרא פרק המוכר את הספינה) נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

יג וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם׃
יד וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ׃
טו וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׃
טז וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי׃
יז כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה־נָּא קָבָה־לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה׃
יח וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה׃
יט וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה דַּבֵּר עִמִּי׃
כ וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה׃
שלישי כא וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ

(אונקלוס) ...הוא: יג וקם בלעם בצפרא ואמר לרברבי בלק איזילו לארעכון ארי רעוא קדם יי דלא למשבקי למיזל עמכון: יד וקמו רברבי מואב ואתו לות בלק ואמרו סריב בלעם למיתי עמנא: טו ואוסיף עוד בלק למשלח רברבין סגיאין ויקירין מאלין: טז ואתו לות בלעם ואמרו ליה כדנן אמר בלק בר צפור לא כען תתמנע מלמיתי לותי: יז ארי יקרא איקרינך לחדא וכל דתימר לי אעביד ואיתא כען לוט לי ית עמא הדין: יח ואתיב בלעם ואמר לעבדי בלק אם יתן לי בלק מלי ביתיה כסף ודהב לית לי רשו למעבר על גזירת מימרא דיי אלהי למעבד זעירתא או רבתא: יט וכען אוריכו כען הכא אף אתון בליליא ואדע מה יוסף יי למללא עמי: כ ואתא מימר מן קדם יי לבלעם בליליא ואמר ליה אם למקרי לך אתו גבריא קום איזיל עמהון וברם ית פתגמא דאמליל עמך יתיה תעביד: כא וקם בלעם בצפרא וזריז (מחוברין)

(מסורה) כל עינוא שרי מואב בנ"ב. שרי בלק ב' לו בבורס. ד' והסר ט' מלאים. כ"ע. ח' קמץ בז"ק. ד' מלא' בתור' רין בתורה. ו'. ה' חסרים. פסיק כך דינו ב. כ"ע. ג' ב' מנהון ר"פ. בלשון חסר.

אבן עזרא

כי אני ברכתיו: (יג) שרי בלק. ולא הזכיר זקני מדין כי בלק הוא העיקר והוא השולח אליו אמר רבי משה הכהן הספרדי ז"ל כי אע"פ שסימן הפעול ביו"ד לא יתכן להיותו כי אם בנו"ן כמו הלהרגני לא יאמר הלהרגני והנה שכח לתתי להלוך עמכם לא אבה יבמי ורבי יונה המדקדק אמר כי היו"ד נוסף ואיננו נכון. וטעם הלוך עמנו. ממקומו: (טו) רבים. כמשמעו או גדולים כמו על כל רב ביתו קרית מלך רב והוא דוד כי כן תקרא קרית חנה דוד: (יז) כי כבד אכבדך. בממון: וכל אשר תאמר. שיש צורך כדי שתקללם והעד כי כבד אכבדך כן שאמר בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב: (יח) מלא ביתו. ביתו מלא וכן מלא כל הארץ כבודו כי רבים טעו שחשבו כי כבוד השם הוא מלא העולם כטעם לה' הארץ ומלואה: קטנה או גדולה. תאר השם ויחסר מקום השם וכן ועשיר יענה עזות ומאכלו בריאה: (יט) בזה. במקום הזה אמר הגאון ז"ל אם יטעון טוען ויאמר אחר שאמר השם לא תלך עמהם איך אמר קום לך אתם יש להשיב כי השם לא

להלך ד' חסר וסימן נמסר בסדר שמות: ויקומו ט' מלאים וסימן נמסר בריש קרח: אלהי ח' קמצין וסימן ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק. ככל אשר שאלת מעם ה' אלהיך בחורב. לא אכלתי באני ממני. ועתה ה' אלהי אתה המלכ'. ויקרא אל ה' ויאמר ה' אלהי הגם. ויתמדד על הילד שלש פעמים. הנה אני בנה בית לשם. שפטני כצדקך ה' אלהי. וכל אסיף דבור במ"ב פתחין וסימן בחרתי הסתופף. שמרה נפשי כי: גדולה ד' מלאים בתורה וסימן לעשות קטנה או גדולה. את אשו הגדולה. לא יהיה לך בכיסך. בביתך: וארעה ו' וסימן נמסר בסדר מקץ: יסף ה' חסר בלישנ' דתוספת וסימן בסדר שמות: ואך ג' וסימן ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש. ואך אם טמאה ארץ אחזתכם. ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו. ב' קדמא ריש פסוק ונמסר

ספורנו

(כ) אם לקרוא לך באו האנשים. אם להועץ עמך בלבד כענין קריאי העדה וכענין ואקראה לך להודיעני מה אעשה: קום לך אתם. להזהירם שלא יתפתו: כי

רש"י

(יג) להלוך עמכם. אלא עם שרים גדולים מכם למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות לפי' ויוסף עוד בלק וגו': (יז) כי כבד אכבדך מאד. (במדבר רבה) יותר ממה שהיית נוטל לשעבר (ר"ל במלחמת סיחון) אני נותן לך: (יח) מלא ביתו כסף וזהב. למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח: לא אוכל לעבור. על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבות מפי השכינה: (יט) גם אתם. פיו הכשילו גם אתם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים: מה יוסף. לא ישנה דבריו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו: (כ) אם לקרא לך. אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם: ואך. על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואף על פי כן וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה: (כא) ויחבוש את אתונו. מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו. אמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנאמר (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו: עם שרי מואב. (במדבר רבה) לבו

בעל הטורים

מאן ג'. מאן ה' לתתי. מאן בלעם הלוך עמנו. מאן לתתי לך בכסף. מלמד שכוונתו לברכות לו שכרו. וזהו מאן כדי לתתו בכסף פדיום לברכות שכרו: לא תאר את העם. בלעם אמר קבה לי וקביים השיבו לא תאר אפילו מסרון כל דהו: ואך את הדבר. יכול אם ירצה לקלל האומות יקלל ישראל עמהם או אם ירצה לברך ישראל יברך האומות ת"ל אך חלק:

תולדות אהרן מאן בלעם. קדושין ד: קום לך. סנהדרין קה מכות י: ויקם בלעם. סנהדרין שם:

רמבן

ונשארו זקני מדין בעירם והלכו שרי בלק שהם השלוחים לבדם עד ארם וזה טעם וילכו זקני מואב וזקני מדין כי הלכו מלפני בלק כולם עד מדין וקסמים בידם: ויבאו אל בלעם. שב לזקני מואב שבהם אמר וישלח מלאכים לא לזקני מדין:

לתתי להלך עמכם. אלא עם שרים גדולים למדנו שרוחו גסה ולא רצה לומר שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות ולפיכך ויוסף עוד בלק שלוח שרים לשון רש"י. ואינו נכון כי כל כבודו שיתפאר ויתגדל בדבר השם ועוד שהוא לא היה חושב שיתן לו רשות ללכת עם שרים אחרים נכבדים אבל טעמו שאין השם חפץ שילך כלל והנה בלק חשד אותו כי להרבות שכרו אמר כן ולכך אמר לו למה לא הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך ועל כן הוסיף שלוח שרים רבים ונכבדים להראות לו כי הוא חפץ בו מאד ונדר לתת לו הון ועושר ככל אשר יגזור עליו ובלעם השיב להם בכל ממונו לא אוכל לעבור את פי ה' כי הוא אלהי ולא אוכל לעשות קטנה או גדולה אם מעבור את פיו כי בשמו אני עושה או יאמר לא אוכל לעבור את פיו בדבר קטן או גדול כי הוא אלהי ואני עבדו:

(כ) **אם** לקרא לך באו האנשים. אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם ועל כרחך הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואעפ"כ וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה לשון רש"י. ויחר אף אלהים כי הולך הוא ראה שאין הדבר טוב בעיני המקום ונתאוה לילך גם זה לשון הרב. ור"א כתב אמר הגאון אם יטעון טוען ויאמר אחר שאמר לו לא תלך עמהם איך אמר לו קום לך אתם יש להשיב כי השם לא רצה שילך עם הראשונים עד שיבאו שרים נכבדים מהם ולפי דעתי אין צורך כי טעמו כמו שלח לך אנשים כי השם אמר לישראל עלה רש והם לא האמינו רק אמרו נשלחה אנשים או שאל משה את השם וכן זה כי מה צורך היה לו לומר ואדעה מה יוסף ה' דבר עמי רק חשב בלבו מחשבה רעה והשם אמר לו לך אתם רק השמר שלא תדבר רק מה שאומר לך והעד על פירושו ויחר אף אלהים כי הולך הוא אלו דבריו. וכל זה איננו שוה לי כי מה שאמר הגאון איננו כן כי השם אמר לו לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא בעבור שלא יקלל את העם ימנענו ואיך יהיה מותר לו ללכת עם שרים אחרים

וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב׃
כב וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ׃
כג וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ׃
כד וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה׃
כה וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּלָּחֵץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ׃
כו וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאול׃
כז וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל׃

ט' מ"ל כפורה · כולי חסרים · כולי חסרים · כולי מלאים · ל' מלא כתורה ג' · ל' וחסר · ל' ומלא · ל' · ל' · כ"ע . ל' וחסר · ז' מלאים · י' מלא בלישנא · כן דינו מלא · ל' · ל'

יַת אֲתָנֵיהּ וַאֲזַל עִם רַבְרְבֵי מוֹאָב׃ כב וּתְקֵיף רוּגְזָא דַיְיָ אֲרֵי אָזֵיל הוּא וְאִתְעַתַּד מַלְאָכָא דַיְיָ בְּאוֹרְחָא לְשָׂטָן לֵיהּ וְהוּא רָכֵיב עַל אֲתָנֵיהּ וּתְרֵין עוּלֵימוֹהִי עִמֵּיהּ׃ כג וַחֲזַת אֲתָנָא יַת מַלְאָכָא דַיְיָ מְעַתַּד בְּאוֹרְחָא וְחַרְבֵּיהּ שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ וּסְטַת אֲתָנָא מִן אוֹרְחָא וַאֲזַלַת בְּחַקְלָא וּמְחָא בִלְעָם יַת אֲתָנָא לְאַסְטָיוּתַהּ לְאוֹרְחָא׃ כד וְקָם מַלְאָכָא דַיְיָ בִּשְׁבִיל כַּרְמַיָּא אַתְרָא דְגָדֵירָא מִכָּא וְגָדֵירָא מִכָּא׃ כה וַחֲזַת אֲתָנָא יַת מַלְאָכָא דַיְיָ וְאִדְחִיקַת עִם כָּתְלָא וּדְחִיקַת יַת רִגְלָא דְבִלְעָם לְכָתְלָא וְאוֹסֵיף לְמִמְחַהּ׃ כו וְאוֹסֵיף מַלְאָכָא דַיְיָ לְמֶעְבַּר וְקָם בַּאֲתַר עָק דְּלֵית אוֹרַח לְמִסְטֵי לְיַמִּינָא וְלִשְׂמָאלָא׃ כז וַחֲזַת אֲתָנָא יַת מַלְאָכָא דַיְיָ וּרְבַעַת תְּחוֹת בִּלְעָם וּתְקֵיף רוּגְזָא דְבִלְעָם וּמְחָא יַת אֲתָנָא

רשי

לבו כלבם שוה: (כב) כי הולך הוא. ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך: לשטן לו. (שם) מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד: ושני נעריו עמו. מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו שני אנשים לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה: (כג) ותרא האתון. והוא לא ראה שנתן הקב"ה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין: וחרבו שלופה בידו. אמר רשע זה הניח כלי אומנתו שכלי זיינן של אומות העולם בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם אף אני אתפוש את שלו ואבוא עליו באומנותו וכן סופו (במדבר לא) ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב: (כד) במשעול. כתרגומו בשביל. וכן (מלכים א כ) אם ישפוק עפר שמרון לשועלים עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן וכן (ישעיה מ) מי מדד בשעלו מים ברגליו ובהלוכו: גדר מזה וגדר מזה. סתם גדר של אבנים הוא: (כה) ותלחץ. היא עצמה: ותלחץ. את אחרים את רגל בלעם: (כו) ויוסף מלאך ה' עבור. לעבור עוד לפניו להלן להיות לפניו במקום אחר כמו (בראשית לג) והוא עבר לפניהם. ומדרש אגדה יש בתנחומא מה ראה לעמוד בשלשה מקומות סימני אבות הראהו

אבן עזרא

לא רצה שילך עם האנשים הראשונים עד שיבואו שרים נכבדים מהם ולפי דעתי אין צורך רק טעמו כטעם שלח לך אנשים כי השם אמר ישראל עלה רש והם לא האמינו רק אמרו נשלחה אנשים לפנינו אז שאל משה את השם ואמר לו שלח לך אנשים ואחר שאמר השם לבלעם לא תאור את העם מה צורך היה לו לומר ולדעה מה יוסף ה' דבר רק חשב בלבו מחשבה רעה והשם אמר לו לך עם האנשים רק השמר לך שלא תדבר רק מה שאומר לך והעד על פירושי ויחר אף אלהים כי הולך הוא: (כא) ויחבוש. כמוי: (כב) לשטן לו. כבר פירשתי בספר איוב כי השטן היה המלאך ודברי הגאון שהוא בן אדם לא מעלין ולא מורידין: (כג) מן הדרך. הדרוך והלכה בשדה שאין שם דרך: להטותה הדרך. דרך קצרה והטעם אל הדרך: (כד) במשעול הכרמים. פירושו כפי מקומו כדברי המתרגם ארמית כי אין ריע לו: (כה) ותלחץ אל הקיר. היא לחצה עצמה: אל הקיר. הוא הגדר: ויסף להכותה. כי כבר הכה אותה בנטותה אל השדה

בעל הטורים

בדרך לשטן. מכאן שכל הדרכים בחזקת סכנה: ושני נעריו. ב' במסרה. בבאי עגלה חרי ומד ותנו אשורנו מני הרחק למה ותט האתון בשביל ותט אשורנו שבלעם נטה מני ארחך שהיה חפץ לקללם והקדוש ברוך הוא רצה לברכם: ויך את האתון. ולא קלל אותה לפי שהיה דעתו לקלל את ישראל ואין בו קללות ביום א' דכתיב לא אוסיף לקלל. א"נ מפני שלא רצה לגלות סרחונו של רשע ...

גם בסדר נח: הולך ט' מלאים בתורה וסי' נמסר בסדר תולדות: דבלעם נעריו עמו דאברהם נעריו אתו וסימן אתיהון: ויוסף ז' מלאים וסימן ויוסף מלאך ה' עבור. ויוסף עוד יפתח. ויוסף יהונתן להשביע. רד קעילה. ויוסף אחאב. דבר אל אחז קדמ'. ויוסף ה' דבר. ויוסף למעול בה'. ויוסף שאול לירא ויאסף כתיב שארא ויסף כתיב: עבור י' מלאים בלישנא וסימן ויוסף מלאך ה' עבור. וגם עבור תעבור. לא אוסיף עוד עבור לו וחברו. כי תעבור במים. כעבור סופה ואין. סכותה בענן לך מעבור. וגם לא תעבורי מזה. ברתי פרס ומדי ולא יעבור. וד' לעבור וסימן עד אשר תמו כל הגוי. ותנייגא ויהי כאשר תמו כל הגוי. ויהי כאשר תם כל העם. לעבור בך בליעל כלו נכרת. וג' אעבור וסי' ותאמרי לא אעבור. יחד אנכי

רמבן

אחרים ולא מנעו מלכת בעבור חסרון מעלת השרים. ומה שאמר ר"א אינגו נכון שינחם האלהים וישיב דברו אחור בעבור עקשות השואל וענין שלח לך אנשים לא כן היה וכבר פירשתי טעמו ולא יעניש האלהים בדבר אשר יתן רשות בו וחלילה. ובמדרש אמרו מכאן אתה למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. והנכון בעיני בענין הזה כי מתחלה מנעו השם שלא יקלל את העם כי ברוך הוא ולמה ילך עמהם אחרי שלא יקללם והם לא יתפצו בו לדבר אחר על כן לא הלך עמהם שלא תאור את העם כי ברוך הוא ובידוע כי בלעם הודיעם את דברי האלהים ובלק שלח אליו פעם שנית כי לא האמין והוסיף לו כבוד בשרים רבים ונכבדים מן הראשונים ונדר להרבות שכרו וכבודו ובלעם ענה אותם שאין הדבר תלוי בממון ולא ברצונו רק הכל ביד השם וישאל ממנו עוד מה יצוה אותו ועשה זה כהוגן כי מה ידע הוא בדעת עליון ועצת ה' לעולם טובה והוא יורה חטאים בדרך ויודיענו מה יענה מלאכי גוי או יגיד לו מה יקרה להם בעתיד והנה השם אמר לו כבר הודעתיך כי העם ברוך הוא ולא תוכל לקללם ועתה חזרו לפניך. וטעם אם לקרוא לך באו כלומר שיתרצו בלכתך עמהם על מנת שלא תקלל את העם כאשר הודעתיך מתחלה קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה שאפילו אם אצוה אותך לברך שתברכם לא תירא מבלק וזה טעם אם לקרא וכן היה החפץ לשם הנכבד מתחלה שילך עמהם אחרי הודיעו אותם שלא יקללם ושיתנהג בענינם כאשר יצוה כי הרצון לפניו יתברך שיברך את ישראל מפי נביא לגוים והנה היה על בלעם להגיד כן לשרי בלק ולאמר הנה הרשה השם אותי להיות קרוא לכם בלבד אבל על מנת שלא לקלל את העם ועל מנת שאם יצוה אותי לברך שאברכם ואם לא יתרצו בכך יהיו מניחים אותו כי גם בפעם הזאת השני אמר בלק ולכה נא קבה לי את העם הזה לא יחפוץ בו להודיעו עתידות ולא לדבר אחר זולתי לקוב את העם והנה בלעם מרוב חפצו ללכת לא הודיעם זה ולא אמר להם כלום ויקם בבקר ויחבוש את אתונו וילך עמהם כרוצה להשלים חפצם על כן חרה אף ה' כי הולך הוא שאלו הודיעם לא היה הולך ועוד שהיה נוה חלול ה' כי בלכתו עמהם סתם והוא ברשות השם חשבו שנתן לו רשות לקלל להם את העם והנה חזר בו ממה שאמר תחלה לא תאור את העם כי ברוך הוא כפי מה שהגיד להם וכאשר יראו עוד שלא יקללם יאמרו כי אחרי כן נמלך עוד או יחל בהם כהתל באנוש חלילה לה' מעשות כדבר הזה כי נצח ישראל לא יכזב ולא ינחם:

(כג) ותרא האתון את מלאך ה'. מלאכי השם השכלים הנבדלים לא יראו לחוש העינים כי אינם גוף נתפס במראה וכאשר יראו לנביאים או לאנשי הרוח הקודש כדניאל ישיגו אותם במראות הנפש המשכלת כאשר תגיע למעלת הנבואה או למדרגה שתחתיה אבל שיושגו לעיני הבהמה אי אפשר

ספורנו

(כב) כי הולך הוא. שלא היה ענינו בדרך כמו שיוליכוהו אחרים כענין ויקם וילך אחריה אבל היה הולך הוא כבעל הדבר ומשתדל נגד רצון האל יתברך כי לא באו לקרא לו לעצה כלל: לשטן לו. ענין השטנה הוא התנגד לפעלת איזה פועל כמו ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה והנה המלאך יצא להתנגד לבלעם שהיה דרכו בלתי נכון לפניו אולי ינחם כמנהגו ולא ידחוק את השעה וזה למען לא יחטא ויאבד: והוא רוכב על אתונו ושני נעריו עמו. ולפיכך לא ראה את המלאך כאמרם ז"ל (ברכות פרק קמי) שלשה אינם רואים ואינם נזוקים: (כג) ותלך בשדה. ואז עזב ב' נעריו

כח וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתַנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים׃ כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ׃ ל וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא׃ לא וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְּיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו׃ לב וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלוֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי׃ לג וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי

(י"ד זקפין קמצין · בתורה · ל'. כ"ב · ל' · י"ג · ל'. ל' · את מסר יהודה · ד' ג' מלאים וחין סבר · ה' מלאים · ל' · ל'. ג' ב' בתורה)

בְּחוּטְרָא׃ כח וּפְתַח יְיָ יָת פּוּמָא דַאֲתָנָא וַאֲמַרַת לְבִלְעָם מָה עֲבָדִית לָךְ אֲרֵי מְחֵיתַנִי דְנַן תְּלַת זִמְנִין׃ כט וַאֲמַר בִּלְעָם לַאֲתָנָא אֲרֵי חַיֵּיכְתְּ בִּי אִלּוּ אִית חַרְבָּא בִּידִי אֲרֵי כְעַן קְטַלְתִּיךְ׃ ל וַאֲמַרַת אֲתָנָא לְבִלְעָם הֲלָא אֲנָא אֲתָנָךְ דִּרְכַבְתְּ עֲלַי מִדְּאִיתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין הֲמִילַף אֲלִיפְנָא לְמֶעְבַּד לָךְ כְּדֵין וַאֲמַר לָא׃ לא וּגְלָא יְיָ יָת עֵינֵי בִלְעָם וַחֲזָא יָת מַלְאֲכָא דַיְיָ מְעַתַּד בְּאוֹרְחָא וְחַרְבֵּיהּ שְׁלִיפָא בִּידֵיהּ וּכְרַע וּסְגִיד לְאַפּוֹהִי׃ לב וַאֲמַר לֵיהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ עַל מָא מְחֵיתָא יָת אֲתָנָךְ דְּנַן תְּלַת זִמְנִין הָא אֲנָא נְפַקִית לְמִסְטַן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דַאַתְּ רָעֵי לְמֵיזַל בְּאוֹרְחָא לְקִבְלִי׃ לג וַחֲזַתְנִי אֲתָנָא וּסְטַת מִן קֳדָמַי דְּנַן תְּלַת זִמְנִין

רשי

הראהו: (כח) זה שלש רגלים. רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה: (כט) התעללת. כתרגומו לשון גנאי ובזיון: לו יש חרב בידי. גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים זה הולך להרוג אומה שלמה בפיו ולאתון זו צריך לכלי זיין: (ל) ההסכן הסכנתי. כתרגומו וכן (איוב כב) הלאל יסכן גבר ורבותינו דרשו מקרא זה (ע"ג ד) בגמרא אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר להון ברטיבא שדאי ליה כולי כדאיתא במסכת ע"ג: (לב) כי ירט הדרך לנגדי. (שבת קה) רבותינו חכמי המשנה דרשוהו נוטריקון יראה ראתה נטתה בשביל שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי לשון רטט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא קצר הוא כמו (שמואל ב יג) ותכל דוד. לישנא אחרינא ירט לשון רצון וכן (איוב יז) ע"י רשעים ירטני מפייס ומנחם אותי ע"י רשעים שאינן אלא מקניטים: (לג) אולי נטתה. כמו לולא פעמים שאולי משמש

אבן עזרא

השדה: (כח) ויפתח ה'. אמרו חז"ל שעשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ולפי דעתי שהטעם שגזר השם לחדש באותות האלה שהם חוץ לתולדת ויאמר הגאון כי לא דברה האתון ורבי שמואל בן חפני תפסו ורבי שמואל הספרדי בעל השירים חשב להציל הנתפש ודע כי אנשי שקול הדעת הוצרכו להוציא הדברים ממשמעם כי אמרו שהשם לא יחדש אות בעולם לשנות המנהג שברא רק להצדיק נביאו ולא אמרו אמת כי הנה חנניה מישאל ועזריה נעשה להם אות ולא היו נביאים ויש מהם אומרים כי בלעם נביא היה והאמת כי נבואתו היתה בעבור כבוד ישראל כי קוסם היה וכן קראו הכתוב ויש אומרים כי היה יודע דעת עליונים לקבל כחם למטה בצורות וזה טעם ואשר תאור יואר והנכון בעיני כי היה יודע מזלות ובעת ראותו במזל של שום אדם שהגיע עת רעתו היה מקלל אותו ובא הרעה אל המקולל יחשבו הרואי' והשומעים הנמצאים כי בעבור קללתו באה הרעה והעד שדבר במרמה עם שרי בלק וזה טעם לא אוכל לעבור את פי ה' אלהי כי אין יכולת בנוצר לשנות מעשה היוצר או גזרתו והסוד כי החלק לא ישנה החלק רק גזירת הכל תשנה גזירת החלק ולא אוכל לגלות זה הסוד כי עמוק הוא והישר כי האתון דברה ואם תבין סוד מלאכי אברהם גם יעקב אז תבין האמת. וטעם במקל. כי בתחלה ובשנית הכה אותה בעץ קטן או בעור: רגלים. פירשתיו: (כט) התעללת. פירשתיו: (ל) מעודך. הטעם מיום שרכבת: ההסכן הסכנתי. ההרגל הרגלתי והטעם הכך היה חקי הסכן נא עמו ושלם: (לא) ויגל ה'. כנער אלישע שהוסיף במאור עיניו או הכהו תחלה בסנורים: וישתחו לאפיו. פירשתיו: (לב) כי ירט. הטעם עוות וכן על ידי רשעים ירטני שהוא מן רטה שאילו היה מן ירט היה ראוי להיות כמו יעטני ואם הם שני שרשים וכמוהו מעיל צדקה יעטני שהוא על משקל אשר יעצני כמו עוטה אור: (לג) ותראני האתון. בקמץ גדול תחת קטן שהיה ראוי להיות ותראני ורבים כן אולי יתחלק לטעמים רבים ופה כוא

בעל הטורים

הלוא אנכי אתנך. מלא וי"ו ששה דברים אמרה לו לטעינא בעלמא אקראי בעלמא כדאיתא בפיק דע"ג: רכבת עלי. בגימטריא רבעתני: אתנך. כתיב בה' בה' דברים תמאה: ואותה החייתי. מלא ויו שהביבה אותו בשה דברים ונבראת ביום ששי בה"ש: הנה אנכי יצאתי לשטן. יצאתי ממדתי ממדת רחמים שמלאך של רחמים היה: מלאך ה' בדרך. גבי גבריאל במלאך:

תולדות אהרן

הלוא אנכי. שם ע"ג ד עקידה שער כא: ההסכן הסכנתי. סנהדרין שם ע"ג שם: וחרבו שלופה. סוטה יא: כי ירט. שבת קה מנחות סו:

עד אעבור. ולא אעבור: הלוא י"ג מלאים בהורה וסימן נמסר בסדר שלח לך: שלפה ג' ב' מלאים וא' חסר וסימן ותרא האתון. נטויה על ירושלם. מפני חרב שלופה: שלוש ה' מלאים בתורה וסימן על מה הכית את אתנך. שלוש ערים תבדיל לך קדמאה דמשנה תורה: שלוש פעמים בשנה דראה. והצלעות צלע אל צלע. המזבח עץ שלוש אמות. וכל כתובים דכוו' מלאים: ותט ג' וסי' האתון מן הדרך. ותראני האתון. אשורנו מני ארחך:

ספורנו

וסרי מואב ובכן לא הרגישו ענינו בעסקי האתון: (כח) ויפתח ה' את פי האתון נתן בה כח לדבר כענין ה' שפתי תפתח וכל זה היה כדי שיתעורר בלעם לשוב בתשובה בזכרו כי מה' מענה לשון גם לבלתי מוכן כל שכן שיוכל להסירו מן המוכן כרצונו וכל זה כדי שלא יאבד איש כמוהו: (ל) ההסכן הסכנתי. והיה ראוי לך לחשוב מאחר שאין זה מנהגי שלא קרה לך כל זה בזה הדרך אלא להורות שלא ילך שאף על פי שאין נחש יש סימן: (לב) על מה הכית את אתונך. כי בראותך אלה האותות היה לך לשער שהליכתך בלתי רצויה והיא לא תצלח: זה שלש רגלים. ואיך הקשית ערפך שלשה פעמים לדחוק את הטעה: הנה אנכי יצאתי לשטן. הנה אני עשיתי האפשר להתנגד לדרכך בזה האופן לטובתך: כי ירט הדרך לנגדי. ירט מן ורטט החזיקה כמו ותרץ את גלגלתו מן רצץ. אמר הנה יצאתי לשטן וענין ההשטנה היה כי יחריד הדרך כל מה שכנגדי כענין לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם וכל זה לא הספיק להחריד אותך כי הכבדת לבך: (לג) ותראני האתון

רמבן

אפשר על כן תוכל לפרש ותרא האתון כי הרגישה בדבר מפחיד אותה מלעבור והוא המלאך אשר יצא לשטן כענין ולבי ראה הרבה חכמה ודעת שיאמר על ההשגה לא על הראות וכאשר אירע בה הנס ושם לה הבורא הדבור אמרה לבלעם ההסכן הסכנתי לעשות לך כה אבל לא ידעה למה עשתה עתה כן כי לאונסה נעשה בה כך ולפיכך לא אמרה לו הנה מלאך השם עומד לנגדי וחרבו שלופה בידו לא שתראה חרב אף כי מלאך אבל ירמוז הכתוב כי מפני היות המלאך נכון להכות בה חרדה חרדה גדולה נדמה לה כאלו באים לשחוט אותה כי לא עלתה השגתה לדעת זה כלל ואם נאמר כי המלאכים הנראים בדמות אנשים כאשר הזכרתי בפרשת וירא ישגו אף לעיני הבהמות א"כ איך לא יראנו בלעם ולא הוכה בסנורים. אבל יתכן שהוסיף בהשגת עיניה מי שהוסיף בה הדבור וראתה כאדם ולא הזכיר בה הכתוב ויגל השם עיני האתון כאשר הזכיר באדוניה כי הענין כולו באתון נס גדול כבריאה חדשה בנבראים בין השמשות אינו נקרא גלוי עינים בלבד. אבל רבותינו לא יזכירו בנסים רק פתיחת פיה. וטעם הנס הזה להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם להודיעו כי השם פותח פי הנאלמים וכ"ש שיאלם כרצונו פי המדברים גם ישים בפיהם דברים לדבר ברצונו כי הכל בידו ולהזהירו שלא ילך אחר נחש וקסם ויקללם בהם כי מנחש וקוסם היה:

(לא) ויגל ה' את עיני בלעם. מזה הכתוב נלמד כי בלעם אלו היה נביא איך יצטרך לגלוי העינים בראיית המלאך כאשר יאמר הכתוב במי שלא הגיע לנבואה כנער אלישע והגר המצרית ולא יאמר כן בנביאים וכך קראו הכתוב בלעם בן בעור הקוסם ומה שאמר הוא כאשר ידבר ה' אלי יקרא ידיעתו העתידות בקסמיו דבר ה' אבל לכבוד ישראל בא אליו השם בלילה ההוא ואחרי כן זכה לגלוי עינים בראיית המלאך ודבר עמו ובסוף עלה למעלה מחזה שדי והכל בעבור ישראל ולכבודם ואחרי שבא לארצו היה קוסם כי כן יקראנו הכתוב במיתתו ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב וחלילה שישלחו יד בנביא השם. וכך אמרו במדרש במדבר סיני רבה בלעם נזקק לרוח הקודש וכשנזדווג לבלק נסתלקה ממנו רוח הקודש וחזר להיות קוסם כבתחלה לפיכך נווה רם הייתי והורידני בלק:

(לב) כי ירט הדרך לנגדי. כי ההולך ירט דרכו ועות אותה לנגד עיני כי אנכי היודע ועד. או לנגדי שירט הדרך לעשות כנגד רצוני כדברי אונקלוס

רשי

תמתש בלשון לולא: גם אותכה הרגתי. הרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד קראתך על ידי כי גם הריגה: ואותה החייתי. (במ"ר) ועתה מפני שדברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא. הרגתיה. שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות וכן (ויקרא כ) והרגת את האשה ואת הבהמה וכן (שם) ואת הבהמה תהרוגו: (לד) כי לא ידעתי. גם זה גנותו ועל כרחו הודה שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון ופיו העיד לא ידעתי: אם רע בעיניך אשובה לי. להתרים עד המקום היא תשובה זו אמר לו הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר לאברה' (בראשית כב) קח נא את בנך וגו' ועל ידי מלאך בטל את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: (לה) לך עם האנשים. (במ"ר) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו: לך עם האנשים. כי חלקך עמהם וסופך ליאבד מן העולם: ואפס. על כרחך את הדבר אשר אדבר וגו': עם שרי בלק. שמח לקלל כמותם: (לו) וישמע בלק. שלח שלוחים לבשרו: אל עיר מואב. (שם) אל מטרופולין שלו עיר החשובה שלו לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור: (לז) האמנם לא אוכל כבדך. נתנבא שסופו לצאת

במדבר כב בלק

נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי׃ לד וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִּי׃ לה וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק׃ לו וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל׃ לז וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלָי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָ׃ לח וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר

ל' וכ"כ · י"ב מלאים. ל' · פי' נתורס ובאיוב · י"ח בטעם תברין · כ · פ · ד · ל' · כ' מד מל' דין תסב

אִלּוּפוֹן לָא סְטַת מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן אַף יָתָךְ קְטָלִית וְיָתַהּ קַיֵּמִית׃ לד וַאֲמַר בִּלְעָם לְמַלְאֲכָא דַייָ חָבִית אֲרֵי לָא יְדַעִית דְּאַתְּ מְעַתַּד לְקֳדָמוּתִי בְּאוֹרְחָא וּכְעַן אִם בִּישׁ בְּעֵינָךְ אֵיתוּב לִי׃ לה וַאֲמַר מַלְאֲכָא דַייָ לְבִלְעָם אִיזֵיל עִם גֻּבְרַיָּא וּלְחוֹד יָת פִּתְגָּמָא דַּאֲמַלֵּיל עִמָּךְ יָתֵיהּ תְּמַלֵּיל וַאֲזַל בִּלְעָם עִם רַבְרְבֵי בָלָק׃ לו וּשְׁמַע בָּלָק אֲרֵי אֲתָא בִלְעָם וּנְפַק לְקַדָּמוּתֵיהּ לְקַרְתָּא דְמוֹאָב דְּעַל תְּחוּם אַרְנוֹן דִּבְסְטַר תְּחוּמָא׃ לז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם הֲלָא מִשְׁלַח שְׁלַחִית לְוָתָךְ לְמִקְרֵי לָךְ לְמָא לָא אֲתֵיתָא לְוָתִי הַבְקוּשְׁטָא הֲוֵיתָא אֲמַר לֵית אֲנָא יָכֵיל לְיַקָּרוּתָךְ׃ לח וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הָא אֲתֵיתִי לְוָתָךְ כְּעַן הֲמֵיכַל יָכֵילְנָא לְמַלָּלָא מִדַּעַם

אבן עזרא

הוא כמו לולי ומלת גם לעד שמתה האתון אחר שדברה: ואותה החייתי. דרך קצרה וכן הטעם כאשר הרגתיה הרגתיך או הרגתיך לבדך ואותה החייתי. וטעם ואותה החייתי. כי בן אדם בראותו המלאך ימות והעד ותנצל נפשי ודבר מנוח לעד ואף כי הבהמה שאין לה שום שותפות עם רוח המלאך כבן אדם: (לה) עם האנשים. האלה: ואפס. כמו רק וכן אפס כי לא יהיה בך אביון אפס כי עז העם: (לז) למה לא הלכת. כמו באת בעבור מלת אלי וכן מלת ויסר כאשר

ואותה י"ב מלאים בלישנא וסימן ואותה החייתי. ביום שמע אישה יניא אותה. ויטבל אותה ביערת. ויוצא אותה משרתו. נשים באות מאירות. יוצר אותה להכינה. הלא שמעת למרחוק. צרר רוח אותה. אחת שאלתי מאת ה'. למן היום אשר בנה אותה. אשר יראה הרואה. הארצה אותה מידכם. וכל יהושע ושפטים ויחזקאל דכוו' במ"ג חסר וסימן להרג את כל יושבי העי. והתחלקו אתה. למורטה ולתפש בכף: ועתה ואתה י"ח בטעם תברין וסימן נמסר בסדר בהעלתך: האמנם ד' וחסר וסימן לא אוכל כבדך. ישב אלהים את. וחברו דד"ה. האמנם אלם צדק. וג'

רמבן

אונקלוס כמו כי הכעיסו לנגד הבונים. ירט לשון עוות וכן ועל ידי רשעים ירטני יעות אותי והענין כאשר פירשתי כי ההליכה היה בה רשות מאת ה' הנכבד אבל בלעם עות אותה בלכתו עמהם על דעתם שיקלל את העם:

(לג) **ותט** לפני. פירשו בו ותט אל השדה כאשר היתה לפני. ואין צורך רק טעמו כמו מפני כי כן תשמש הלמ"ד כמו ויחדלו לבנות העיר חדל להשכיל להטיב וכן רבים וכמוהו ויבא יואב ושרי החיל לפני המלך לפקוד את העם את ישראל:

וטעם אולי נטתה מפני. על דעת המפרשים כמו לולא שנטתה מפני ישמש במקום הזה שלא כדרך חביריו כלם. ועל דעתי הוא כמשמעו כי האתון הרגישה במלאך או ראתה בו ולא ידעה מה הענין אבל נטתה מפני חרב שלופה כמנהג הבהמות על כן אמר המלאך לבלעם ותראני האתון ונטתה מפני כי אני להרוג אותך באתי אבל אותה החייתי כי החטא בך ולא באתון:

גם אותכה הרגתי. אמר ר"א מלת גם לעד שמתה האתון אחר שדברה. וטעם החייתי כי בן אדם בראותו את המלאך ימות והעד ותנצל נפשי אף כי הבהמה שאין לה שום שותפות עם המלאך כבן אדם ואין מלת גם נדרש כאשר אמר כי שניהם לא ימותו כי עתה שנטתה מתה האתון והחיה את בלעם ואם לא נטתה היה הורג את בלעם ומחיה האתון אבל מלת גם כדברי רש"י שהוא כמסורס וגם הרגתי אותך. וטעם ואותה החייתי לומר כי החטא כולו עליך והרגתי אותך בו אבל היא אין עליה חטא שתמות בו והנה הנטיה שנטתה מפני לטובתך לא לצרכה כלל והכית אותה חנם וגמלת לה רעה תחת טובה ולא הגיד הכתוב אם היו שרי בלק עם בלעם במעשים האלה או שהיו רוכבים לפניו ורחוק היה ביניהם וביניו והקרוב שהיו עמו לא יתפרדו ממנו וראו בכנות האתון והכות בלעם אותה כסבורים היו שהיה כמנהג הבהמה הרעה ולא שמעו דבורה אף כי דבר המלאך שהוא גלוי עיני בלעם. ורבותינו אמרו שהיו שרי מואב תמהים שראו גם שלא היה כמוהו בעולם ואמרו שכיון שדברה מתה שלא יהו האומות אומרים זו היא שדברה ועושין אותה יראה ועוד שחס הקב"ה על כבודו של רשע שלא יהו אומרים זו היא שסלקה את בלעם. וכל זה אפשר מדרך הקבלה לא שדבר הכתוב במיתתה כלל כאשר פירשתי:

(לה) **לך** עם האנשים ואפס וגו'. יתכן שיאמר לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר ותודיע אותו זה. או טעמו כי אחרי אשר התודה אם רע בעיניך אשובה לי אמר לו לך עמהם כי מחלתי על חטאתך ובלבד שתזכור אזהרתי אשר הזהרתיך. והוצרך לומר לו כן שלא יחשוב שיאמר לו לך עמהם לעשות מה שבקשו ממך. גם יתכן שהיה חפץ ההולך לקלל את העם ולא היה חפצו לברכה בשום פנים ולכן יוהירנו האלהים בכל מה שידבר

ספורנו

האתון ותט לפני. ועם זה הנה קרה לך שהאתון נטתה מפני שלשה פעמים ואיך לא שתה לבך גם לזאת: אולי נטתה מפני. היה לך לחשוב שאולי נטתה מפני שכבר ידעת שים לפני האל ית' איזה מדבר טוב על ישראל: כי עתה גם אותכה הרגתי ואותה החייתי. והטעם שאמרתי על מה הכית כמאשים הוא כי אמנם עתה הראית לדעת שגם שהייתי הורג אותך ומחיה אותה באופן שהיית מכיר שלא היה זה מקרה כלל מכל מקום לא היית נמנע מלכת כמוסר עצמו למיתה לעבור על רצון קונו שאין לך מכעיס גדול מזה: (לד) חטאתי. להקשות עורף: כי לא ידעתי. והיה לי לחוש לזה: ועתה אם רע בעיניך. שאתה אולי מלאך מליץ על ישראל: אשובה לי. כדי שלא לעשות דבר נגד רצונך אף על פי שהאל ית' נתן לי רשות: (לה) לך עם האנשים. לא תלך כבעל הדבר אבל כהולך עמם לבקשתם שלא תאבד: ואפס את הדבר. ועם כל זה אני חושש שתעשה נגד רצוני כי אמנם לא תוכל לעשות אלא מה שאומר לך: (לו) ויצא לקראתו. לכבדו שידע שהיה גם רוח כמו שהעידו רבותינו ז"ל: (לח) הנה באתי אליך. אף על פי שהייתי בא אליך אז כדברך מה הייתי מועיל לך וגם כן עתה: היכול אוכל דבר מאומה. כלום אני יכול לדבר כמנהג כל מדבר

אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ רביעי (ששי כשהן מחוברין)
לט וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת׃ מ וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ מא וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃ כג א וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃ ב וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ ג וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקָּרֵה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי׃ ד וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי

(masorah: ב׳ הנה הגבר · ד׳ כ״כ · ג׳ · כל אורי׳ חס׳ · ד׳ מלא׳ בתורה · ג׳ בטעם בענין ר״פ · ג׳ · ל׳ כתיב ה׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ בענין · ג׳)

פִּתְגָּמָא דִּישַׁוֵּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵיהּ אֲמַלֵּיל׃ לט וַאֲזַל בִּלְעָם עִם בָּלָק וְאָתוֹ לְקִרְיַת מַחוֹזוֹהִי׃ מ וּנְכַס בָּלָק תּוֹרִין וְעָאן וְשַׁלַּח לְבִלְעָם וּלְרַבְרְבַיָּא דְעִמֵּיהּ׃ מא וַהֲוָה בְצַפְרָא וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם וְאַסְּקֵיהּ לְרָמַת דַּחַלְתֵּיהּ וַחֲזָא מִתַּמָּן קְצַת מִן עַמָּא׃ א וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵין לִי הָכָא שַׁבְעָא תוֹרִין וְשַׁבְעָא דִכְרִין׃ ב וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דְמַלֵּיל בִּלְעָם וְאַסֵּיק בָּלָק וּבִלְעָם תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃ ג וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק אִתְעַתַּד עַל עֲלָתָךְ וְאֵיהַךְ מָאִים יְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְקַדְמוּתִי וּפִתְגָּמָא דִּיחַזְנַנִי וַאֲחַוֵּי לָךְ וַאֲזַל יְחִידִי׃ ד וְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם וַאֲמַר קֳדָמוֹהִי יָת שַׁבְעָא מַדְבְּחִין סַדָּרִית וְאַסֵּיקִית

אבן עזרא

כאשר פירשתיו : (לט) קרית חוצות . שם מדינה : (מא) במות בעל . הוא בעלי במות ארנון ; וירא משם קצה העם . כי הם חונים לארבע רוחות השמים : (א) שבעה מזבחות . יש סודות עמוקים לא יבינום כי אם מתי מספר ושביעי בימים ובחדשים ובשנים ושבעה כבשי העולה ושבעה הזאות גם אמר הנה השם לאיוב קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים ובתת שלש לשלש אז תתחדש רוח בינה והמשכיל יבין : (ב) פר ואיל במזבח . בכל מזבח ומזבח והיא דרך קצרה כאילו אמר במזבח האחד מכל המזבחות : (ג) יקרה . מגזרת לקראתי . ודבר . סמך אל מה : וילך שפי . דברי המתרגם ארמית ידועים שהוא לבדו והנה שפי לבדו גם הוא בלי אח ואחרים אמרו כי הוא כמו נכאה לב מגזרת ושופו עצמותיו והנכון בעיני שהוא מגזרת קול על שפיים וימצא ביו״ד גם באל״ף כמלת פתאים והטעם שהלך אל שפי ותחסר מלת אל כמו ויבא אל ירושלים וכן נסעו העם חצרות ורבים כן והנה הוא מנחש בלכתו כי כן כתוב ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים והנה גם פה רמזתי לך סוד חתום : (ד) ואעל פר ואיל במזבח

רשי

לצאת מעמו בקלון : (לט) קרית חצות . עיר מלאה שווקים אנשים וטף בחוצותיה לומר ראה ורחם שלא יעקרו כל אלו : (מ) בקר וצאן . (שם) דבר מועט בקר אחד וצאן אחד בלבד : (מא) במות בעל . כתרגומו לרמת דחלתיה שם ע״ג : (ג) אולי יקרה ה׳ לקראתי . אינו רגיל לדבר עמי ביום : וילך שפי . כתרגומו יחידי לשון שופי ושקט שאין עמו אלא שתיקה : (ד) ויקר . לשון עראי לשון גנאי לשון טומאת קרי כלומר בקושי ובזיון ולא היה נגלה אליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל : את שבעת המזבחות . שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כלן אברהם בנה מזבחות ארבע (בראשית יב) ויבן שם מזבח לה׳ הנראה אליו ויעתק משם ההרה וגו׳ (שם יג) ויאהל אברהם וגו׳ ואחד בהר המוריה. יצחק בנה אחד (שם כו) ויבן שם מזבח וגו׳ ויכרו שם עבדי יצחק באר . יעקב בנה שתים אחד בשכם ואחד בבית אל : ואעל פר ואיל במזבח . ואברהם לא העלה אלא

בעל הטורים

שבעה פרים ושבעה אילים . וכן עשה איוב כי כן מנהג בני נח להקריב ז׳ ז׳ כנגד שבע מצות שלהם : על עלתך . חסר וי״ו כי לא חפץ בם הקב״ה שאמר כי טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב . ר״ת ממזר. פי׳ מז׳ פרים וז׳ אלים שהקריבו המואבים שבאו מממזרות : יראני ג׳ הכא ואידך אלהים יראני בשוררי מלמד שהיה בלעם שונא אותם והשן לקללם יותר מבלק והיה מתפלל עליהם אלהים יראני בשוררי : וילך שפי׳ בגימטרי׳ חגר ברגל . ד״א מלשון שף מדוכתיה משום שנאמר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר : שפי. פ״א כפולם שפטפט ותפש כאיוב שעם טוב לנגל את ישראל : ערכתי ב׳ . ספא ואידך סנס נא ערכתי משפט . כלומר שערך את המזבחות כדי לערוך מלחמה עם ישראל :

אמנם האף אמנם : חצות ב׳ כתו׳ כן חסר וי״ו קדמא וסימן ויבאו קרית חצות . וחצות תשי׳ לך בדמשק . וכל ירמיה דכוותא הצות . וא׳ בחוצת כתיב חסר וי״ו תניינא וסימן ואל תבשרו בחוצת. ושארהון חוצות מלאים דמלאים : וישלח כ״ב וסימן נמסר בסדר נח ערכתי ג׳ וסימן את שבעת המזבחות ערכתי . ערכתי נר למשיחי. הנה נא ערכתי משפט :

תולדות אהרן וילך שפי . סוטה י סנהדרין קח :

ספורנו

מדבר לגויי : הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר. כענין רוח אלהים דבר בי ובאופן זה לא אהיה אני המדבר : (מ) וישלח לבלעם . למנחת כבוד מלבד ארוחתו להשביע עין גאותו : (מא) וירא משם קצה העם . כדי לתת עיניו בם כענין ויפן אחריו ויראם ויקללם וההפך ויראהו ה׳ את כל הארץ כדי שיברך לפני מותו :

כג (א) בנה לי בזה . שהוא מקום שאראנו משם : (ג) התיצב על עלתך. לכוין בהעלאת כל חלק ממנה כענין כי הדם הוא בנפש יכפר : אולי יקרה ה׳ לקראתי . אולי בהתבודדי אף על פי בלא אשיג לעלות לאור פני מלך כמו שהיה הענין במשה כאמרו בכל ביתי נאמן הוא יקרה לי שיבא ה׳ לקראתי כמו שהיה הענין במשה בתחלת נבואתו קודם שעלה אל השלמות שהשיג אחר כך כאמרו וירא ה׳ כי סר לראות ויקרא

רמבן

שידבר עמו ומפני זה הודיע בלעם לבלק בתחלת דברו עמו הנה באתי אליך כי בביאה בלבד הורשיתי אבל בענין העם היכול אוכל דבר מאומה כרצונך הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר בין קללה בין ברכה ראה אם תחפוץ שאדבר בעניגם ואם לא תחפוץ בכך אשובה לי מעתה :

(מא) ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם . היה מעלה אותו במקום שיראנו כדי שיתכוין אליו בקללתו ולא תפרד נפשו מהם כי אלה מכחות הנפש להיות דבקה בעת הראיה כידוע מענין החכמים דלו לי גבינאי דבעינא למחזייה דלי ליה יהב ביה עיניה ונח נפשיה והגיד הכתוב כי לא ראה כל המחנה כי היו חונים ארבעה דגלים לארבע רוחות השמים ובפעם השנית אמר לו בלק אפס קצהו תראה וכלו לא תראה לומר גם בפעם הזאת לא תראהו כלו אם הוא הדבר המונע ממך קללתו אבל קבנו לי משם אם תוכל כי אין לי מקום להראותו כלו משם חשב בלק אולי יש באחת מן הקצוות דגל אנשים צדיקים וטובים אשר אין השם חפץ דכאו. ויתכן לפרש עוד כי בפעם הראשון ראוהו כלו כי במות בעל מקום גבוה וראו שניהם משם קצה העם ובנו שם המזבחות והלך בלעם אל ראש הגבעה אשר בהר ההוא וראהו כולו וזה טעם וילך שפי שהלך אל שפי שבו כדברי ר״א :

כג (א) שבעה מזבחות . רמז בזה ר״א סוד עמוק והנה בלעם רצה לדבקה אליו הרצון מאת ה׳ בקרבנות האלה ולכן העלה עולות מספר כולם ורצה שיתעסק בלק עצמו בהם ולכך אמר ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח זה שוחט וזה זורק : וטעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי דרך תפלה כאומר ערכתי לפניך מזבח שלם בקרבן שלם יעלו על רצון מזבחך כענין שיאמר הכתוב יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה ויאמר עולות מחים אעלה לך עם קטרת אלים אעשה לך עם עתודים סלה וכן במקומות רבים וטעם הידיעה כבר זכרה ר״א והנה בסוף כאשר לא רצה ללכת לקראת נחשים לא רצה בלעם שיהיה בלק מעלה בקרבנותיו שלא יכון במחשבתו ולכך אמר הכתוב ויעל פר ואיל במזבח וירמוז לבלעם הנזכר . ויתכן שבלק העלה אותם כי לסיים דעתו עשה כן והוא לא היה עוד חפץ בהם :

(ד) ויקר אלהים אל בלעם . בעבור שלא היה האיש הזה מגיע למעלת הנבואה ע״כ יאמר בו כלשון הזה כי עתה בא אליו דבור השם דרך מקרה לכבוד ישראל ולכך אמר כן ויבא אלהים אל בלעם כי הלשון הזה לא יאמר בנביאים רק במי שלא בא במדרגה ההיא וכן ויבא אלהים אל אבימלך ויבא אלהים אל לבן ואפשר שפירושו ביאת הרצון בדבור מן העליון אל השכלים אשר יחלומו כי גם בלעם ביום נופל ותרדמה נפלה עליו וגלוי עינים :

וטעם ויקר אלהים ויאמר אליו . כי כאשר קרה לבלעם כמקרים אשר יקרו לאנשי רוח הקודש בהתבודדות שחלף רוח על פניו תסמר שערת בשרו

רשי

אלא איל אחד: (ז) ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל. בשני שמותיהם אמר לקללם שמא אחד מהם מובהק: (ח) מה אקב לא קבה אל. (במ"ר) כשהיו ראוים להתקלל לא נתקללו כשהזכיר אביהם את עונם כי באפם הרגו איש לא קלל אלא אפם שנאמר (בראשית מט) ארור אפם. כשנכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל מה נאמר שם (שם כז) גם ברוך יהיה. במברכים נאמר (דברים יא) אלה יעמדו לברך את העם במקללים לא נאמר ואלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקללה לא רצה להזכיר עליהם שם קללה: לא זעם ה'. (ברכות ז) אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך וזהו שנאמר (מיכה ו) עמי זכר נא מה יעץ וגו' ומה ענה אותו בלעם וגו' למען דעת צדקות ה': (ט) כי מראש צורים אראנו. אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו על ידי אבות ואמהות: הן עם לבדד ישכון. הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד כתרגומו: ובגוים לא יתחשב. כתרגומו. לא יהיו נעשין כלה עם שאר ז' האומות שנאמר (ירמיה ל') כי אעשה כלה בכל וגו' אינן נמנין עם השאר. דבר אחר כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם שנאמר (דברים לב) ה' בדד ינחנו וכשהאומות בטובה הם אוכלין עם כל אחד ואחד ואין עולה להם מן החשבון וזהו ובגוים לא יתחשב: (י) מי מנה עפר יעקב וגו'. כתרגומו דעדקיא דבית יעקב כו' מארבע משרייתא ארבע דגלים. ד"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור (ויקרא יט) לא תזרע כלאים אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם: ומספר את רובע ישראל. רביעותיהן זרע היוצא

במדבר כג

ואַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ ה וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃ ו וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב׃ ז וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהַרְרֵי־קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל׃ ח מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְהוָה׃ ט כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב׃ י מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים

כל סידרא קמץ בענין · קדמא ואזלא והנה תניין · ויבא וסנו ד' · נ"א. ב' · ב' נפשי ישוכב ג' · ד' · ג' וחסר · ג' וכ"כ. ג' וחסר. ב' מלרע · וכעס אשר · י"ד. כלכון · חסר וי"ו ג'. ב'. ב'. ג' · ג' דר · ג' וחסר וחד ותמת בנמא.

תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃ ה וְשַׁוִּי יְיָ פִּתְגָמָא בְּפוּמָא דְבִלְעָם וַאֲמַר תּוּב לְבָלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּל׃ ו וְתַב לְוָתֵיהּ וְהָא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵיהּ הוּא וְכָל רַבְרְבֵי מוֹאָב׃ ז וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר מִן אֲרָם דַּבְּרַנִי בָלָק מַלְכָּא דְמוֹאָב מִטּוּרֵי מַדִּינְחָא אִיתָא לוּט לִי יַעֲקֹב וְאִיתָא תָרִיךְ לִי יִשְׂרָאֵל׃ ח מָה אֱלוּטֵיהּ דְּלָא לַטְיֵיהּ אֵל וּמָה אֲתָרְכֵיהּ דְּלָא תָרְכֵיהּ יְיָ׃ ט אֲרֵי מֵרֵישׁ טוּרַיָּא חֲזִיתֵיהּ וּמֵרָמָתָא סְכֵיתֵיהּ הָא עַמָּא בִלְחוֹדֵיהוֹן עֲתִידִין דְּיַחְסְנוּן עָלְמָא וּבְעַמְמַיָּא לָא יִתְדָּנוּן גְּמִירָא׃ י מַן יִכּוֹל לְמִמְנֵי דַּעְדְּקַיָּא דְבֵית יַעֲקֹב דְּאָמִיר עֲלֵיהוֹן יִסְגּוּן כְּעַפְרָא דְאַרְעָא אוֹ חֲדָא מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא דְיִשְׂרָאֵל תְּמוּת נַפְשִׁי מוֹתָא

אבן עזרא

במזבח. כלומר: (ז) וישא משלו ויאמר. המשל הוא כי מראש צורים אראנו: מהררי קדם. מזרח: לכה ארה לי יעקב. חסר אלף ואמר ובשיר השירים כמוהו רבים והוא דרך קצרה: זועמה ישראל. הטעם כפול כמשפט שהוא דרך לדבר טעם אחד במלות משונות וישנוהו לחזוק והיתה ראויה מלת זועמה להיותה על משקל זכרה לי אלהי רק כאשר נפתח העי"ן בעבור היותו מן הגרון היה בינו ובין הזי"ן חולם תחת קמץ חטף: (ח) מה אקוב לא קבה אל. כטעם קללה והה"א תחת וי"ו כה"א אהלה וכן ה"א כי פרעה אהרן והמלה מפעלי הכפל והשלמה קבנו כמו סבבו ואם היא מלה זרה: ומה אזעום לא זעם ה'. מגזרת זעם והטעם כפול: (ט) כי מראש צורים אראנו. כי על השפי היה והוא גבוה והעד על השפי שהוא כפירושי ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו ולא אל שפי גם יתכן להיות מראש צורי' משל לגזרות היורדו' מהעליונים כי ראה בחכמתו שתעמוד זאת האומה לבדה ולא תתערב עם אחרת מתגברת עליה לעזוב תורתה כאשר עשו כל האומות: ובגוים לא יתחשב. אפרשנו בפסוק יצב גבולות עמים: (י) מי מנה. והתימה שלא יתחשב עם הגוים והם עם רב כחול שיתכן שלא יתחשב המעט: עפר יעקב. הטעם שהוא רב כעפר הארץ: ומספר את רובע ישראל. דגל אחד כטעם אפס קצהו תראה וכלו לא

הן ה' פתחין וסימן הן עם לבדד ישכן. הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא. הן הוא משוש דרכו. הן זאת לא צדקת אענך. הן תוי שדי. וכל כל אלה אל דכוותא: לבדד ג' וסימן כי מראש צרים אראנו. רעה עמך בשבטך צאן. בשלום יחדו אשכבה ואישן אנ"ך: ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסימן מי מנה עפר יעקב ומספר. חצות ירושלים. ומספר חדשיו חצצו. ימיך רבים. ומספר שנים נצצנו לעריץ קדמא קמץ: תמת ג' וחסר וסימן תמת נפשי מות ישרים. תמת נפשי עם פלשתים. תמות בנער נפשם. וא' ותמת

תולדות אהרן וישם ה' דבר. שם קה: מהררי קדם. זוהר חיי שרה: מה אקוב. ברכות ו סוטה מא סנהדרין נו לב קה ע"ג ד זוהר במדבר: ובגוים לא יתחשב. סנהדרין לט עקידה סו: מי מנה. נדה לא זוהר משפטים: תמות נפשי. סנהדרין קה ע"ג כה עקידה ס' ע:

בעל הטורים בפי. בגי' מלאך. בפי בגי' בזמם שמלאך נתן זמם לתוך פיו להחזירו אל בלק: וישא משלו. שהרים קולו שישמעו כל שבעים אומות כדי שיקנאו בישראל וזהו מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו: מן ארם. כלו' האיך אני באים עליהם מארם לקללם ומארם יצא אברהם אביהם טעון בברכות שנאמר לך לך מארצך וכתיב ואברכך וכו' וכן יעקב הלך לארם טעון כל אותם הברכות שנאמר והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו'. ד"א מן ארם שאילולי הם לא הייתי בעולם שאני מארם וכשנעקד יצחק נפקדה גם מלכה מנחור שנאמר הנה ילדה מלכה גם היא ואתה ג"כ כפוי טובה שאילולי אברהם לא באת לעולם שבזכותו ניצול לוט מסדום ואני ג"כ כפוי טובה שאילולי בא יעקב אל לבן לא היה לו בנים ואני באים מארם לקללם: מן ארם. בגי' אצל פי' באים בזכות אברהם שנטע אשל: ינחני ב' במסרה. ינחני בלק. ינחני במעגלי צדק. כשבא אותו רשע לקללני הנחני במעגלי צדק שלא כעס: ינחני. בגי' לגיהנם: מהררי קדם. מסר שהעמידו קדמונים זה גל וזה גל וכרתו עליו ברית כדכתיב אם אני לא אעבור כו' הגל הזה וכו' והוא שלא אלי לעבור הברית ולקללם. ד"א מהררי קדם אני רואה שלא לקללם כי ההרים נהגו בהם כבוד דכתיב ההרים רקדו כאילים לכבודם ואני אקללם: מהררי קדם. בגי' מאבות העולם: ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל. הזכירם בשני שמותיהם אמר באיזה שם אקללם הקב"ה ברכו כשהיה שמו יעקב ושוב ברכו בשם ישראל א"כ באיזה שם אקללם והקב"ה לא רצה לייחד שמו על קללתם שבקללות כתיב ובאו עליך כל הקללות. ובברכות כתיב יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך והאיך אקללם: כי מראש צורים אראנו. אני רואה שנבראו קודם שנבראו העולם והצורים: כי מראש. בגי' על סר המוריה: מראש צרים. בגי' מזכות אבות: ומגבעות. בגי' הן האמהות: לבדד ג' במסרה. הן עם לבדד ישכון. שוכני לבדד כתיב פ' רעה עמך בשבטך בענין הגאולה שבלעם היה מתנבא על הגאולה כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבני. שלא כעם כל אותן הימים ע"כ לבטח תושיבני: לבדד ישכן. ז' תגין על השי"ן דישכון לומר לך שישכון בארץ ז' עממים: לבדד. עולה לחשבון מ' לומר לך שישכון בארץ ישראל שהוא מהלך מ' יום: לבדד ישכן. עולה לחשבון ת"כ שרמז לימי בית שני: לבדד ישכן. בגי' בימי משיח: מי מנה עפר יעקב. כמו עפר האילים על שם כי נער ישראל ואהבהו וגו' וכן תרגום אונקלוס מי מנה עפר יעקב מן יכול לממני דעדקיא דבית יעקב: עפר בגי' ערלה בחול. רמז למה שנותנים הערלה בחול: תמות ג' במסרה. תמות נפשי מות ישרים. ואידך תמות נפשי עם פלשתים. ואידך תמות בנוער נפשם. הוא ביקש שתמות נפשו עם הישרים. ולא היה כן אלא אדרבה שמת מות פלשתים כלומר מות רשעים ובנוער דאיתא אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם שבן ל"ד שנה היה כשהרגו פנחס: ישרים. בגימטריא אבות העולם. ס"ת של שמות האבות בגימטריא בלעם וזהו ופסי אחריתי כמוהו:

רמבן

בשרו פחד קראתהו ורעדה ורוח עצמותיו הפחיד והודו נהפך עליו למשחית והוא נופל על פניו ארצה אז אמר את שבעת המזבחות ערכתי והוא דרך תפלה כאשר פירשתי והשם לא שמע אליו על כוונתו ואמר לו כה תדבר:

(ה) **וטעם** וישם ה' דבר בפי בלעם. יש מפרשים כי לא ידע בלעם בדברים אך השם מלא אותו דברים ואמר לו שוב אל בלק וכה תדבר כי יצאו הדברים מפיך ואולי כן דעת רבותינו שאמרו עיקם את פיו ופקסו כאדם שקובע מסמר בלוח ר' אלעזר אומר מלאך היה מדבר ר' יהושע אומר וכו' ואינו נכון בעיני בעבור אמרו אליו אשר מחזה שדי יחזה אבל טעם וישם הלמוד שלמדו הדברים שיגרום אותם בפיו ולא ישכח ולא יפיל מהם דבר כטעם ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם וכן כי על פי אבשלום היתה שומה:

(ט) **כי** מראש צורים אראנו. הטעם בעבור שהעלהו במות בעל לראותו אמר מראש צורים ומן הגבעות אני מביט ורואה אותו כי ישכון לבדו ואין עמו גוי אחר שיחשב הוא אליו כמו שיתקבצו עמים רבים ואומות שונות לביות מחנה אחת אבל אלו יהולם תורה אחת ומשפט אחד להם וגוי אחד הם וישכון

ספורנו

ויקרא אליו אלהים: (ז) וישא משלו. אמר אותו המשל שראה בנבואתו: ויאמר מן ארם. אחר שספר המשל פתר את ענינו ואמר כי הוראת המשל היתה איך מן ארם נחהו בלק וכו': (ט) הן עם לבדד ישכון. הן לבדם ישכנו ארץ בסוף הימים כאמרו ה' בדד ינחנו ואיך אוכל להכריתם: (י) תמות נפשי מות ישרים. הלואי תמות נפשי

אבן עזרא

לא תראה. ויפה פירש המתרגם ארמית מלת ישרים והטעם לפי דעתי שהתאוה למות ותהיה אחריתו כאחרית ישראל שהם חלק השם ולא חלק כוכבים כי הוא היה קוסם ויש אומרים שמלה ותהי אחריתי כפולה בטעם והוא היה מתאוה שימות מות ישרים כמו הישרים של ישראל בעבור דעתו כי בחרב ימות והגאון אמר כי מי מנה הוא השם והטעם אתה שתוכל למנות עפר יעקב תמות נפשי מות ישרים אם כן מה טעם ומספר את רובע ישראל ולפי דעת רבים שפירושו כמו ארחי ורבעי זרית שהוא כענין רבצי ויפרשו עפר יעקב על עת נסעו משפט הלשון להקדים שם הפועל כלשון עבר ועתיד וכאוי הדבר הפוך ויש מלות זרות כמו ברכת ברך וכא בא (וסטף ועבר): (יז) אפס קצהו. רק קצהו: וקבנו. מלה זרה ולפי הדקדוק כי הצווי כעתיד ואין ביניהם רק הסימן ירדפהו ירדפנו ירדפוהו אויב ירדפו ובאה זו המלה מורכבת עם נו"ן וכחולם ולפי דעת רבי יהודה המדקדק הראשון שהוא מן שורש קבן אם כן לא יתכן להיותה צווי כי לא מצא כן מהבנין הקל אולי תהיה שם הפועל על משקל ומשמרו את השבועה: (יח) וישא משלו. הוא כתועפות ראם כלביא יקו': האזינה עדי. מגזרת עד וכן לא שכתם עדי והטעם כפול. וי"ו בנו בעור כוסף כמו למעינו מים. וטעם לא איש אל. בעבור שאמר וקבנו לי משם וכבר אמר לא קבה אל: (יט) אמר ולא יעשה. אמרו: ודבר. דברה: (כ) הנה ברך לקחתי. שם הפועל

רשי

היוצא מן התשמיש שלהם: תמות נפשי מות ישרים. שבהם: (יג) וקבנו לי. לשון צווי קללהו לי: (יד) שדה צופים. מקום גבוה היה ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר: ראש הפסגה. בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם ששם מת משה כסבור ששם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרצה שאני רואה: (טו) אקרה כה. מאת הקב"ה: אקרה. לשון אתפעל: (טז) וישם ה' דבר בפיו. ומה היא השימה הזאת ומה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק וכה תדבר אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה א"ל על כרחך תשוב אל בלק: (יז) ושרי מואב אתו. ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם: מה דבר ה'. (במ"ר) לשון צחוק הוא זה כלומר אינך ברשותך: (יח) קום בלק. כיון שראהו מצחק בו נתכוון לצערו עמוד על רגליך אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום: בנו צפור. לשון מקרא הוא זה כמו (תהלים קד) חיתו יער (שם פט) לחיתו ארץ (שם קיד) למעינו מים: (יט) לא איש אל וגומר. כבר נשבע להם להביא' ולהוריש' ארץ שבעה אומות ואתה סבור להמיתם במדבר: ההוא אמר וגו'. בלשון תימה ותרגומו ותיבין ומתמלכין חוזרים ונמלכין לחזור בהם: (כ) הנה ברך לקחתי. אתה שואלני מה דבר ה' קבלתי ממנו לברך אותם. ס"א

ותהי אחריתי כמהו׃ יא וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ׃ יב וַיַּעַן וַיֹּאמַר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר׃
חמישי יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ־נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם׃ יד וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ טו וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה׃ טז וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃ יז וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנּוֹ נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה׃ יח וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וּשְׁמָע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר׃ יט לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׃ כ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי

י"ד רפין. כ"ל חסר כמ"א מלא. ל' ותנין קראתיך סימן ויקח ספר הברית ויקרא. ל"א וכל ויען ויוסף דאיוב דכוותא. ג' כ"כ בלישנא הליכה. ב' מתמדים. כו' חסר כמ"א מ"ל צופים. מהר אפרים ב' יתידאין. ב' אתאב נאכול. ל' ס'. סימן ל' וב' הנו. ס'. י"ו. ב' חסר בגבלי. ל'. ס'. ל'. ב' והנה סוליד בן. ל'. ג' בענין

דקשיטוהי ויהי סופי כותהון׃ יא ואמר בלק לבלעם מה עבדת לי למילט סנאי דברתיך והא ברכא מברכת להון׃ יב ואתיב ואמר הלא ית דישוי יי בפומי יתיה איטר למללא׃ יג ואמר ליה בלק איתא כען עמי לאתר אוחרן דתיחזיניה מתמן לחוד קצתיה תחזי וכוליה לא תחזי ותלוטיה לי מתמן׃ יד ודבריה לחקל סכותא לריש רמתא ובנא שבעא מדבחין ואסיק תור ודכר על כל מדבחא׃ טו ואמר לבלק אתעתד הכא על עלתך ואנא איתמטי עד כא׃ טז וערע מימר מן קדם יי בבלעם ושוי פתגמא בפומיה ואמר תוב לות בלק וכדין תמליל׃ יז ואתא לותיה והוא מעתד על עלתיה ורברבי מואב עמיה ואמר ליה בלק מה מליל יי׃ יח ונטל מתליה ואמר קום בלק ושמע אצית למימרי בר צפור׃ יט לא כמלי בני אנשא מימר אלהא בני אנשא אמרין ומכדבין ואף לא כעובדי בני בשרא דאינון גזרין למעבד ותיבין ומתמלכין והוא אמר ועביד וכל מימריה מתקים׃ כ הא ברכן קבלית ואברכינון

בעל הטורים

וכלו ב'. הכא והידך וכלו מחמדים. והיינו דאמרי במסכת נדה על דבר זה נסמית עינו של בלעם שאמר הקב"ה שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדבר זה והיינו וכלו לא תראה לפי שדבר נגד הקב"ה שכלו מחמדים נסמית עינו וכלו לא תראה:

בצמא: לך ג' חסר בלישן הליכה וסימן לך נא אתי אל מקום אחר ויאמר לנערו לך ונקרבה. לך נתראה פנים דד"ה: וכלו ב' וסי' אפס קצהו תראה וכלו לא תראה. חכו ממתקים: ויקר ה'. ה' זוגין מן ב"ב בענינא חד אלהים וחד ה' וסימן נמסר בסדר שמות: והנו ל' וב' הנו וסי' מן השלשים הנו בבד דד"ה. ויאמר ה' אל השטן הנו בידך: ושמע ה' קמצין וסימן קום בלק ושמע. קרב אתה ושמע. הטה ה' אזנך פקח. וחברו דישעיה. הטה אלהי אזנך דדניאל: ובן אדם ה' וסימן לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם: אשרי אנוש יעשה זאת. אף כי

תולדות אהרן לא איש אל. פסחים קיא (תענית סב): ולא יקימנה. שם:

ספורנו

נפשי עתה אך שתהיה מיתתה מיתת ישרים שתזכה אחריה לחיי עד: ותהי אחריתי כמוהו. ובלבד שתהיה אחריתי ואלאי מעי כמו ישראל. כי אמנם בניו של אדם ויוצאי חלציו נקראים אחריתו כמו יהי אחריתו להכרית וכן ולא לאחריתו: (יב) הלא את אשר ישים ה' בפי. וכבר ידעת שהוא אלהי ישראל ולא ידבר כי אם טוב על ישראל: (יג) אשר תראנו משם. ותוכל לתת עיניך בהם לרע: אפס קצהו תראה וכלו לא תראה. אל תתן את עיניך בכלם שלא תשיג המכוון כלל כאמרו כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה: (כ) וברך. והוא כבר ברך ותרועת מלך בו בנסוע

רמבן

וישכון בדד בשם יעקב וישראל ועל כן הזכיר ארה לי יעקב וזועמה ישראל כי הזכיר להם שמם הנכבד ושמות אבותם לאמר שהם עם לבדד ושמות נאות להם מאבותם כי בלק לא היה מזכיר לו שם ישראל רק אמר עם יצא ממצרים כמתנכר בהם שלא ידע אותם שהיה כפוי טובת אביהם והכוונה לומר כי כאשר אני רואה אותו עתה שוכן לבדו כן ישכון לעולמים בטח בדד עין יעקב והוא יהיה לראש לעולם ואין אומה שתתגבר עליו ולא שיטפל הוא אליהם: (י) מי מנה עפר יעקב. יאמר אני רואה אותם מראש הרים שוכנים לבדד ולא אוכל למנות אותם כי הם לבדם כעפר הארץ אשר לא יוכל איש למנות את עפר הארץ וגם רובע ישראל למחנות הדגלים הארבעה לא אוכל למנות יתנבא עליהם שירבו ולא ימעטו ויהי תמיד הם לבדם זרע יעקב כחול הים אשר לא ימד ולא יספר וזה דעת אונקלוס ברבע ישראל. גם נכון הוא שיהיה כמו ארחי ורבעי זרית מן לא תרביע כלאים כלשון וממי יהודה יצאו ואמר תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו לומר שהן נוחלי גן עדן כי אחרית האדם המות על כן יבקש שימות מות ישרים הם ישראל הנקראים ישורון שיבלו ימיהם בטוב ותהי אחריתי כמוהו כישראל אשר חלקם בחיים ואינם בני גיהנם ואבדון. והנה בלל נבואתו בזה הפעם שאין השם חפץ בקללתם וכי אנחנו עם לבדד חלקו ועמו לא נתערב בגוים ולא נחשב עמהם ואחריתנו דרך טובה בדרך ישר:

(טו) ויקר ה' אל בלעם. עתה לכבוד ישראל עלה האיש הזה להתנבא במדת רחמים בשם הגדול אשר נגלה למשה כי עד עתה נאמר

וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה׃ כא לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ׃ כב אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ׃ כג כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל׃ כד הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף

לְיִשְׂרָאֵל וְלָא אָתֵיב בִּרְכְתִי מִנְּהוֹן׃ כא אִסְתַּכָּלִית לֵית פָּלְחָן גִּלּוּלִין בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאַף לָא עוֹבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר בְּיִשְׂרָאֵל מֵימְרָא דַייָ אֱלָהָהוֹן בְּסַעְדְּהוֹן וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵיהוֹן׃ כב אֱלָהָא דְאַפֵּיקִינוּן מִמִּצְרַיִם תּוּקְפָא וְרוּמָא דִּלֵיהּ׃ כג אֲרֵי לָא נַחֲשַׁיָּא צָבָן דְּיֵיטַב לִדְבֵית יַעֲקֹב וְאַף לָא קַסָּמַיָּא רָעַן בְּרִבוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעִדָּן יִתְאֲמַר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מָה עֲבַד אֱלָהָא׃ כד הָא עַמָּא כְּלֵיתָא יִשְׁרֵי וּכְאַרְיָא יִתְנַטַּל לָא יִשְׁרֵי בְּאַרְעֵיהּ עַד דְּיִקְטוֹל

אנוש רמה. כי תזכרנו. ויכח לגבר עם אלוה: אלהיו עמו. ה׳ וסימן ולא ראה עמל בישראל ה׳ אלהיו עמו: ויתחזק שלמה באלהיו. בראותם כי ה׳ אלהיו עמו. מי בכם מכל עמו. וחברו: ולישראל ז׳ וסימן נמסר בריש סדר יתרו: מה פעל ב׳ וסימן ולישראל. צדיק מה פעל. הן ה׳ פתחין נמסר לעיל בהאי סידרא:

תולדות אהרן ד׳ אלהיו עמו. ר״ה לב: אל מוציאם. ברכות יב לא פסחים קיא עקרים מג פח: כי לא נחש. נדרים לג עקרים שם זוהר ושלח: מה פעל אל. פסחים שם:

רשי

(ס״א ברך כמו לברך): וברך ולא אשיבנה. הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתו: וברך. כמו וברך וכן הוא גזרת רי״ש כמו (תהלים עד) אויב חרף כמו חרף וכן (שם י) ובוצע ברך כמהלל ומברך את הגזול ואומרים אל תירא כי לא תענש שלום יהיה לך מרגיז הוא להקב״ה ואין לומר ברך שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן ור״ל סגול תחת הרי״ש) וטעמו למטלה אבל לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה: (כא) לא הביט און ביעקב וגו׳. כתרגומו. ד״א אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש נאה לא הביט הקב״ה און שביעקב כשהן עוברים על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהן עוברים על דתו. עמל לשון עבירה כמו הרה עמל (תהלים ז׳) כי אתה עמל וכעס תביט (שם י׳) לפי שהעבירה עמל הוא לפני המקום: ה׳ אלהיו עמו. אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכן: ותרועת מלך בו. לשון חבה ורעות כמו רעה דוד (שמואל ב ט״ו) אוהב דוד. ויתנה למרעהו (שופטים ט״ו) וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון: (כב) אל מוציאם ממצרים. אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים׳ לא יצא מעצמו אלא אלהים הוציאם: כתועפת ראם לו. כתוקף רום וגובה שלו וכן (איוב כ״ב) וכסף תועפות לשון מעוז המה. ואומר אני שהוא לשון עוף יעופף המעופף ברום וגובה ותוקף רב הוא זה: ותועפת ראם. עפיפת גובה. ד״א תועפות ראם תוקף ראמים ואמרו רבותינו אלו השדים (גיטין כ״ח): (כג) כי לא נחש ביעקב. כי ראויים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים: כעת יאמר ליעקב וגו׳. עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חבתם לעין כל שהם יושבים לפניו ולומדים תורה מפיו ומחיצתם לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל. שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל). דבר אחר יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הוה אינן צריכים למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקב״ה ומה גזרותיו במרום אינן מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם לישראל על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם ואונקלוס לא תרגם כן: (כד) הן עם כלביא יקום וגו׳. כשהם עומדין משנתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש ציצית ולהניח תפלין לקרא את שמע: לא ישכב. בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא קריאת שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום. בא מחנה וגיים להזיקם הקב״ה שומרם ונלחם מלחמתם ומפילם חללים (תנחומא). ד״א הן עם כלביא וגו׳. כתרגומו: ודם

אבן עזרא

הפועל כמו שם: וברך. פועל עבר והטעם והשם ברך ברכה ולא אשיבנה: (כא) לא הביט און. לפי דעתי כי מואת המלה למד בלק לשלוח נשי מואב במחנה ישראל והטעם כי אין השם כבן אדם שיתנחם כי לא ראה און בישראל והנה אם יהיה בהם און לא יקום דבר השם כי כל דבריו הם על תנאי רק במקום שבועה וכן הנביא אומר רגע אדבר וזה טעם כדבר בלעם: ולא ראה עמל. הטעם כפול והוא אחי האון והטעם מה יביא האדם לעמל בסוף און והנה כל עת שלא הביט און ביעקב השם עמו: ותרועת מלך בו. במחנה ישראל וזה ותקעתם תרועה: (כב) אל מוציאם ממצרים. וזה השם שהיה עמו הוא תקיף והראה אותות במצרים: כתועפת. כמו קרני ראם ופירוש תועפת תוקף וכן ותועפת הרים לו. גם יתכן היות פירושו וקרני הרים וכסף תועפת לך פירושו וכסף תועפת הרים ואמר לו כמו ותרועת מלך בו והטעם שזה האל שם תוקף לישראל וכל זה בעבור שהוא דבק בשם ולא יבקש כי אם מאתו כי אין להם צרך למנחש וקוסם: (כג) כעת יאמר ליעקב. כעת הזאת והטעם בכל עת יאמר להם בלי דעת נחוש: מה פעל אל. מה יפעל אל ומלת עבר בעבור היות כל דבר נגזר ואם הוא לעתיד כבר נגזר בתחלה וזה יאמר לישראל בדרך נבואה שהוא האמת: ליעקב ולישראל. דבר כפול בנבואה וכן מראש שניר וחרמון: (כד) הן עם כלביא יקום. רמז כי ינצח מלכי כנען והקרוב אל הדעת הדבר הקרוב כמו מלחמת מדין שלא נשמע מלחמה כמוה שלא נפקד מורע ישראל אחד ומתו חמשה

בעל הטורים לא הביט און ביעקב. שאין אותיות ח״ע במוציאן של שבטים: הן עם. הפסוק מתחיל בה׳ ומסיים בס׳ שלא ימות משה עד שיהרוג לה׳ מלכי מדין:

רמבן

בו ויקר אלהים ועתה ידע כי לא יוכל לקללם בשום ענין בעבור כי במדת רחמים יחונן עליהם כי עד עתה כשהיה שומע במדת הדין היה חושב למצוא להם עלה בעון אשר חטאו כענין ויהפך להם לאויב והוא נלחם בם או שתבא עליהם רעה מאת ה׳ לא ינצלו ממנה במדת הדין וזה טעם וירא בלעם כי טוב בעיני ה׳ לברך את ישראל כי גם ה׳ יתן הטוב בברכה והמשכיל יבין:

(כא) **לא** הביט און ביעקב. יחזור אל האל הנזכר יאמר שלא הביט השם און ושקר ביעקב ולא ראה בהם עמל וכעס שיעשו לפניו ועל כן הוא עמם ותרועת מלכותו בהם כי יריע אף יצריח על אויביהם יתגבר זה דעת ר״א. ונכון הוא. ויתכן עוד לפרש כי און במקום הזה כמו תחת און ראיתי אהלי כושן ועמל כמוהו וכן תחת לשונו עמל ואון וכזב ושקר כי הדבור שלא יהיה ולא יבא כי שקר הוא יקרא און ועמל בעבור שלא יגיע לאדם ממנו רק העמל יאמר הנה ברך לקחתי וברך לא אשיבנה כי לא הביט אדם ביעקב ולא ראה איש בישראל און ודבר כזב אין בטחונם שקר ואין תוחלתם נכזבת אבל כל ברכותיהם ובטחונם יתקיימו לעולם כלשון הנה כה מבטנו וחתו ובשו מכוש מבטם וכן ולא הבטתם אל עושיה ויוצרה מרחוק לא ראיתם ענין בטחון ותקוה ואמר הטעם כי ה׳ אלהיו עמו אשר לא יכזב ולא ינחם ותרועת מלך גבור בו שלא ינוצח לעולם כי בהוציאו אותם ממצרים הנה לו תוקף גדול כתועפות ראם על כל בהמה ואיך לא יתקיימו כל ברכותיהם ואין בהם נחש וקסם:

(כג) **כי** לא נחש ביעקב. אינם צריכין לנחש וקסם שיאמר ליעקב וישראל מה פעל אל ומה גזרותיו במרום אינם מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם על פי נביאים מה גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם לשון רש״י. והנכון בעיני כי בעבור היותו קוסם ובלק שלח לו כי ידעתי את אשר תברך בקסמיך מבורך ואשר תאור בהם יואר ושלח לו קסמים על כן אמר לו אין נחש ביעקב להרע או להטיב להם ולא קסם בישראל מזיק או מועיל כי בכל עת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל בהם כי מפי עליון תצא להם הרעות והטוב לומר כי חלק ה׳ עמו אינם בממשלת שרים וכוכבי השמים וכסיליהם שיזיק להם אדם בקסם ונחש כגוים וזה כאשר אמר משה אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה׳ להיות לו לעם נחלה כאשר פירשתי בסדר אחרי מות. ונתנבא עליהם כי כלביא יקום שהוא הגור ואחרי כן יתנשא כאריה ולא ישכון בארצו עד יאכל טרף וישתה דם מלכי כנען כדברי אונקלוס. והנה הוסיף עתה בנבואה הזאת השנית להגיד לבלק כבשם הארץ והרגם מלכים אדירים והנה בלק יודע כי ישראל לא ינחלו את ארצו

ספורנו

בנסוע המחנות הם תוקעים תרועה בנסוע המשכן לשמחה שיגילו במלכם: (כב) כתועפת ראם לו. לעם ישראל שאינו טורף ואוכל כארי אבל דוחה בקרניו כמו הראם כי היתה הכונה לגרש האומות ולהכניס את ישראל לארץ בלתי הריגת האומות כאמרו תגרש גוים ותטעם כי לא חפץ במות המת וכן אמרו ז״ל שלשה אגרות שלח יהושע הרוצה לפנות יפנה הרוצה להשלים ישלים הרוצה לעשות מלחמה יעשה אבל הם הקשו ערפם להלחם והוצרכו להחרימם. ובכן לא השתמשו בהם כלל כמו שמשתמש האריה בטרפו אבל עשו בהם כמו שעושה הראם במה שהוא דוחה או כובש שלא יאכלנו כלל: (כג) כי לא נחש ביעקב. והטעם שהוציאם ממצרים ומגרש גוים בשביל ישראל ונותן לישראל תועפות ראם הוא כי הם דור דורשיו ולא ידרשו בנחוש כאמרו כי הגוים האלה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן: כעת. עת שהם רוצים לדעת עתידות: יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. יאמר להם בנבואה או על ידי איזה נביא מה גזר האל ית׳ לא יאמר להם מה יורו אותות השמים ומה יפעלו מערכותיהם מפני שאינם תחת אותם המערכות: (כד) כלביא יקום. להלחם על מי שלא נלחם בם כלל: עד יאכל טרף. יאכלו ויבערו אותם האומות שהם טרף מעכשיו לשיניהם כאמרו

אבן עזרא

חמשה מלכים ונפש אדם אשר לא ידעו משכב היו שלשים ושתים אלף : ודם חללים . המלקוח ואת כל חילם ועל דרך הדרש לא ישכב משה עד יאכל טרף וכן כתוב אחר תאסף אל עמיך : (כז) וקבותו לי . מפעלי הכפל כמו וסבותי אני : (כח) ראש הפעור . ולא הלך לקראת נחשים . על כן היתה עליו רוח אלהים וזה עשה בעבור שראה כי לא נחש ביעקב : (א) וישת אל המדבר פניו . ששם ישראל בערבות מואב : (ב) שוכן לשבטיו . ראה כל הדגלים יש אומרים כי בלעם היה רע עין הנקרא מרע וברעת עינו היה עושה רעות וככר

רשי

ודם חללים ישתה נתנבא שאין משה מת עד שיפול מלכי מדין חללים ויהרג הוא עמהם שנאמר ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב על חלליהם (יהושע י"ג) : (כה) גם קב לא תקבנו . גם ראשון מוסיף על גם שני וגם שני מוסיף על גם ראשון וכן גם לי גם לך לא יהיה (מלכים א' ג') וכן גם בחור גם בתולה (דברים לב) : (כז) וקבתו לי . אין זה לי צווי כמו וקבנו אלא לשון עתיד אולי ייטר בעיניו ותקבנו לי משם . מלדיר"ש בלעז : (כח) ראש הפעור . קוסם גדול היה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכן כל החוזים בכוכבים רואים ואינם יודעים מה רואים : (א) וירא בלעם כי טוב בעיני ה' וגו' . אמר איני צריך לבדוק עוד בהקב"ה כי לא יחפוץ לקלל: ולא הלך כפעם בפעם . כאשר עשה ב' פעמים : לקראת נחשים . לנחש אולי יקרה ה' לקראתו כרצונו אמר רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת עונותיהם תחול : וישת אל המדבר פניו . כתרגומו : (ב) וישא בלעם את עיניו . בקש להכניס בהן עין רעה . והרי לך ג' מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה (אבות פרק ה') : שכן לשבטיו . ראה כל שבט ושבט שוכן בפני עצמו ואינ' מעורבבין . ראה שאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו : ותהי עליו רוח אלהים . עלה בלבו שלא יקללם

מקרא

וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה׃
כה וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם גַּם־קֹב לֹא תִקֳּבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ׃
ט וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה׃
ששי (שביעי כשהן מחוברין) כז וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם׃
כח וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃
כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם׃
ל וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃
כד א וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו׃
ב וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי

(מסורה: כ"ל חסר כמ"א ואקב נוהו פת"וס ; ב' אחר אתנחתא ; תניין אתו אדבר כימן עשה דברו ; ד' מלאים בסר' ; ג' מלאים בתורה . ב' ; ג' ; ב' על גו הנביאים ; כל סידרא כ"כ ; ג' חסר ; כאשר קדמא דמר ; ל ; ג' . ד)

תרגום אונקלוס

קְטוֹל וְנִכְסֵי עַמְמַיָא יֵירַת׃
כה וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אַף מֵילַט לָא תְלוֹטִינּוּן אַף בָּרָכָא לָא תְבָרְכִינּוּן׃
כו וַאֲתֵיב בִּלְעָם וַאֲמַר לְבָלָק הֲלָא מַלֵּלִית עִמָּךְ לְמֵימַר כֹּל דִּי יְמַלֵּיל יְיָ יָתֵיהּ אַעְבֵּיד׃
כז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אִיתָא כְעַן אֲדַבְּרִינָּךְ לַאֲתַר אוּחֲרָן מָאִים יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ וּתְלוּטֵיהּ לִי מִתַּמָּן׃
כח וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם רֵישׁ רָמָתָא דְמִסְתַּכְיָא עַל אַפֵּי בֵית יְשִׁימוֹן׃
כט וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵין לִי הָכָא שַׁבְעָא תוֹרִין וְשַׁבְעָא דִכְרִין׃
ל וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דַאֲמַר בִּלְעָם וְאַסֵּיק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃
א וַחֲזָא בִלְעָם אֲרֵי תַקִּין קֳדָם יְיָ לְבָרָכָא יָת יִשְׂרָאֵל וְלָא הֲלִיךְ כִּזְמַן בִּזְמַן אֱלָהֵין לִקְדָמוּת נַחֲשַׁיָא וְשַׁוִּי (לְקֳבֵל עֶגְלָא דַעֲבַדוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא) לְמַדְבְּרָא אַפּוֹהִי׃
ב וּזְקַף בִּלְעָם יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת יִשְׂרָאֵל שָׁרָן לְשִׁבְטוֹהִי וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ׃

מסורה

לכה ד' מלאים בסידרא נמסר בריש סידרא : יישר ג' מלאים וסי' אולי יישר בעיני האלהים . ויישר הדבר דאבשלום . ויישר הדבר בעיני כל דחזקיהו: לברך ט' וסימן ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב . וירא בלעם כי טוב בעיני ה'. ואלה יעמדו לברך את העם . וכל ישראל וזקניו . וישב דוד לברך את ביתו. ועתה הואלת לברך דד"ה . ולאביגיל אשת נבל תגיד וגם באו עבדי המלך לברך . וילכו כל העם איש לביתו ד"ה : ולא הלך ג' וסימן וירא בלעם כי טוב בעיני ה' . יהושפט עשה אניות. ויעזוב את ה' דאמון : וישת ז' וסימן נמסר בסדר ויצא :

תולדות אהרן ודם חללים ישתה . אולין לה לו נדם כה : ולא הלך . וזהר מיי שרש : שוכן לשבטיו . בתרא ם וזכר ום :

ספורנו

כאמרו כי לחמנו הם : אולי ייסר בעיני האלהים וקבותו לי משם . כי אולי יהי' אותו החלק מהם יותר ראוי לקללה : **כד** (א) לקראת נחשים. חדל לכוין שעה מוכנת לזה שתחול עליהם קללה מפני שראה כי טוב בעיני ה' לברכם ואין לקוות שיוכל לקללם. וישת אל המדבר פניו . לברכם ברכות מוגבלות עם הזק בתוכן כאמרם ז"ל (פרק ג' דפעמים

רמבן

ארצו ולפיכך אע"פ שהגיד להם עתה שסופם לנצח מלכי כנען ירצה עוד שיקללם בנצוחו עד שיוכל הוא להתגבר עליהם אולי יוכל להלחם בו ולהכות מהם על כן אמר עוד ואקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני ה' וקבותו לי משם לא שיחזור אחור ברצונו שכבר הודיעו לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם אבל חשב הנה הם עתידים לכבוש ארץ כנען שהיא נחלתם ולהרוג מלכיהם אבל אפשר שאתגבר אני עליהם ואכה בו כאשר עשו העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא שהכום עד החרמה וזאת כוונתו מפחדו מהם כאשר הזכיר בזקני מדין . או היה ענינו שיוכל להשיב אליו כל מה שתפסו מיד סיחון מאשר למואב כמו שמפורש בדברי יפתח וכבר הזכרתיו :

כד (א) **ולא** הלך כפעם בפעם לקראת נחשים . כי בפעמים הראשונים היה מנחש ורוצה לקלל אותם בנחש והיה השם בא אליו בדרך מקרה לא בכונתו לנבואה ולא ממעלתו שהגיע אליה ועתה כאשר נאמר לו כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל להרע או להטיב להם הניח הנחשים ולא הלך כפעם בפעם לקראתם אבל שם אל המדבר פניו אשר ישראל שם שיראה אותם ויכין להם נפשו שיחול עליו הדבור מאת השם כאשר עשה עמו פעמים וכן היה לו על כן אמר ותהי עליו רוח אלהים כי עתה היתה עליו יד ה' כאשר הוא לנביאים כמו שאמר ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם

ואומר רוח ה' אלהים עלי ועל כן קרא עצמו עתה שומע אמרי אל כי נביא הוא . ורש"י כתב וישת אל המדבר פניו כתרגומו כי היה הרב מתרגם בו ושוי למדברא דעבדו ביה בני ישראל עגלא אנפוהי ואין כן בנוסחאות מדוקדקות מתרגומו של אונקלוס אבל הוא כתוב בקצתן שהוגה בהן מן התרגום הירושלמי ואמר אשר מחזה שדי יחזה כי ראה עתה באספקלריא המאירה כנביאים הראשונים שיאמר בהם וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי או במדרגה למטה מהם כי מחזה שדי איננו שדי והנה הם ראו באל שדי והוא יחזה במחזה של אל שדי והנה היה שתי מדרגות למטה מהם וע"כ קרא עצמו גלוי עינים שהוא מדרגות בני הנביאים כמו שאמר פקח ה' את עיני וגו' וכבר נאמר כן בבלעם עצמו בראיית המלאך ויגל ה' את עיני בלעם . ולא תחשוב בזה זולת מה שפירשנו מפני מאמר רבותינו שאמרו בספרי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ואיזה זה בלעם אלא הפרש יש בין נבואת משה לנבואת בלעם משה לא היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר מדבר אליו וכו' ובלעם היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר ויודע דעת עליון משה היה מדבר עמו מעומד שנאמר ואתה פה עמוד עמדי ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל שנאמר נופל וגלוי עינים משל לטבחו של מלך יודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שולחנו . וביאור ענין הברייתא הזו מפני שאמר הכתוב לא

רשי

יקללם : (ג) בנו בער . כמו למעינו מים (תהלים קי"ד) . ומ"א שניהם היו גדולים מאבותיהם . בלק בנו צפור אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות מנה בן פרס היה : שתם העין . עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח ולשון משנה הוא כדי שישתום ויסתום ויגוב (ע"ג ס"ט) . (ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב"ה יושב ומונה רביעיותיהן של ישראל מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים כללו ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם (נדה ל"א) . ויש מפרשים שתום העין פתוח העין כמו שתרגם אונקלוס ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה : (ד) נופל וגלוי עינים . פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב . ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי שהיה קוסם לא נגלה בקומה זקופה לפניו : (ה) מה טבו אהליך . על שראה פתחיהם שלא היו מכוונין זה כנגד זה : משכנתיך . כתרגומו חניותיך . ד"א מה טבו אהליך מה טבו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליכם . משכנתיך אף כשהן חרבין ומשכנין עליכם שחורבנן כפרה על הנפשות שנאמר כלה ה' את חמתו וכתה כלה ויצת אש בציון (איכה ד') : (ו) כנחלים נטיו . שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק . אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקלל . כשאמר להשית אל המדבר פניו וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין אותם קללות שבקש לומר כו' כדאיתא בחלק (סנהדרין ק"ה) : כאהלים כתרגומו . לשון מור ואהלות (תהלים מ"ה) : נטע ה' . כגן עדן . לשון אחר כאהלים נטע ה' כשמים המתוחין כאהל . [שנא' (ישעיה מ) וימתחם כאהל לשבת . ולשון זה אינו דא"כ היה לו לינקד כאהלים אליף בחולם] : נטע ה' . לשון נטיעה מצינו באהלים שנאמר (דניאל יא) ויטע אהלי אפדנו : (ז) מדליו . מבארותיו . ופירושו כתרגומו : וזרעו במים רבים . לשון הצלחה הוא זה כזרע הזורע על פני המים : וירם מאגג מלכו . מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק : ותנשא מלכותו

אבן עזרא

וכבר הודעתיך דעתי : (ג) וישא משלו . הטעם שנשא קול במשלו והמשל כחלום נטיו : נאם . דבר כמו וינאמו נאום יש אומרים כי טעם שומע גם יחזה דבר הנחוש והקרוב אל הדעת שהוא דרך הנבואה בחלום כדברי אליפז תמונה לנגד עיני דממה וקול אשמע : (ד) שתם העין . אין לו אח רק פירושו כפי מקומו כפך סתום ויש אומרים כי עין אחד היתה לבלעם וזה דרך דרש : נופל . כמו תרדמה נפלה על אברם : וגלוי עינים . אף על פי שהוא ישן הוא רואה בעיניו כטעם ולבי ער : (ה) מה טבו . פעל עבר כמו כי אורו עיני : (ו) נטיו . דגשות הטי"ת להתבלע נו"ן נטה כי יש נחלים שינטו כה וכה ועליהם אילנים : כאהלים . כמו מר ואהלות והנה דמה האהלים כנחלים נטיו : כארזים . כפול בטעם והזכיר הארזים כארז בלבנון ישגה : (ז) יזל מים . הנה מים לשון יחיד כמו מי נדה לא זורק עליו : מדליו . כמו מדליותיו : וזרעו במים רבים . כזרע שרוה במים והטעם שכל יום יצמח ויגדל : וירום מאגג מלכו . נבואה על שאול שהוא המלך

עליו רוח אלהים : ג וישא
משלו ויאמר נאם בלעם בנו
בער ונאם הגבר שתם העין :
ד נאם שמע אמרי־אל אשר
מחזה שדי יחזה נפל וגלוי
עינים : ה בראש עמוד בי"ה שמ"ו סימן
מה־טבו אהליך יעקב
משכנתיך ישראל : ו כנחלים
נטיו כגנת עלי נהר כאהלים
נטע יהוה כארזים עלי־מים :
ז יזל־מים מדליו וזרעו במים
רבים וירם מאגג מלכו ותנשא

ג ונטל מתליה ואמר
אימר בלעם בר בעור
ואימר גברא דשפיר חזי :
ד אימר דשמע מימר מן
קדם אל וחיזו מן קדם
שדי חזי שכיב ומתגלי ליה :
ה מה טבא ארעך יעקב
בית משרך ישראל :
ו כנחלין דמדברין כגנת
שקיא דעל פרת כבוסמיא
דנציב יי כארזין דנציבין
על מיא : ז יסגי מלכא
דיתרבא מבנוהי וישלוט
בעממין סגיאין ויתקוף
מאגג מלכיה ותתנטל

רוח אלהים ח' וסימן נמסר בסדר ויקהל : משכנתיך ג' הסר בלישנא וסימן מה טבו אהליך . ומשכנתיו מלחת . קרבם בתימו לעולם : משכנתיך ג' וסימן מה טבו אהליך יעקב . מה ידידות משכנותיך . שלח אורך ואמתך : וזרעו ז' וסי' וזרעו יהיה מלא הגוים . וזרעו במים רבים . ועבדי כלב עקב . היתה רוח אחרת . העצב נבזה נפוץ . כל היום חונן ומלוה . נפשו בטוב תלין . נער הייתי : במים ז'

תולדות אהרן בנו בער . סנהדרין קה זוהר נשא : ונאם הגבר . נדה לא : מה טבו . סנהדרין שם : כנחלים נטיו . ברכות טז סנהדרין שם : כארזים עלי מים . תענית כה : יזל מים . נדרים פא סנהדרין כה :

בעל הטורים ונאם הגבר . כמה דאת אמר קרא גבר שבלעם דומה לתרנגול כמו שהתרנגול הוא נואף מכל כן בלעם כו' וכמו שהתרנגול יודע העתים כן בלעם ידע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה . וכמו שהתרנגול דרכו לעמוד על רגל אחת כן בלעם חגר באחת מרגליו : יחזה נופל וגלוי עינים . ס"ת מילה : מה טבו אהליך . לפי שיעקב הוא באהל של מטה ובאהל של מעלה בכסא הכבוד : שש תיבות בפסוק כנגד ששה אהלים . נוב . וגבעון . גלגל . שלה . בית עולמים שנים : כאהלים נטע ה' . ע' של נטע עקומה כי בזה העולם אין לישראל נטיעה קיימת רק לעתיד לבוא : יזל מים . בגימטריא יגדל מלך . שאין מושחין המלכים אלא על הנהר :

רמבן

לא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים ודרשו רבותינו שאינו בא לספר במעלה אשר לנבואת משה על נבואת שאר הנביאים שכבר הודיע אותנו מעלתו עליהם בשני מקומות בפסוק וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם ובפסוק אם יהיה נביאכם וגו' אבל עתה לא דבר אל משה שידע הוא את השם כענין שנאמר הודיעני נא את דרכך ואדעך שלא אמר הכתוב אשר ידע השם פנים אל פנים אבל אמר אשר ידעו כי ידבר על ביאור הנבואה יאמר כי למשה רבינו תבא מבוארת כמדבר אל חברו פנים אל פנים שמודיע דבריו וכוונתו עד שיכיר בפניו שהבין דבריו וכוונתו באמירה ובהכרת רצונו בפניו ואמרו כי לבלעם היה זה בעת שנבא לכבוד ישראל שעמד על דברי ה' ועל רצונו וחפצו בכל הענין העתיד לבא בישראל ואעפ"כ יש הפרש בין נבואת משה לבלעם כי משה לא היה יודע מה מדבר עמו באיזה ענין באיזה מצוה יצונו אבל הוא היה מוכן בכל עת לדבור והיה הקב"ה מצוה אותו כפי הרצון לפניו אבל בלעם היה מכוין ומחשב בדבר אשר הוא חפץ בו והולך ומתבודד ומכין נפשו להיות עליו הרוח אולי יקרה לקראתו כאשר מפורש בכאן ויודע שאם יחול עליו בענין ההוא אשר חשב ידבר עמו לא בענין אחר ומשה לא היה יודע מתי ידבר עמו כי לא היה אליו עת קבוע לדבור אבל בכל עת שיחפוץ משה ויכוין לבו לדבור היה מדבר עמו כמו שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' וכן בכל עת שיהיה לפניו יתעלה הרצון להיות מצוה אותו מאהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו אבל בלעם היה מכוין את השעה שיהיה לו הדבור ולא תנוח עליו הרוח אלא באותה השעה אולי היא השעה יזכירו רבותינו במסכת ברכות ובמסכת סנהדרין שהיה מקלל בה וגם היה חל עליו הרוח לא בעת אחרת לעולם וכן ענין העמידה מעלה למשה והנפילה בבלעם פחיתות שלא יסבול נבואה כענין שנאמר אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו קרב אתה ושמע ואמרו משל לטבחו של מלך על המדה הראשונה וכוונתם לאמר שהטבח יודע בהוצאת שולחנו של מלך והשר שלו שהוא נאמן בכל ביתו ועומד בסודו לא ידע בהוצאת השולחן והמשל הזה יורה שדעת החכמים לומר שהיה בלעם יודע מעצמו אחרי כוונתו שהשם יאמר לו מה אקוב לא קבה אל וכל הענין ואחר כן ישמע הדבור במלות ההם אשר חשב בלבו וזה מה שהזכרתי כי היה קוסם ותבואה העתידות בלבו ועתה בשביל ישראל ישמע בהם גם הדיבור ולפיכך היה מתפאר בעצמו עתה לומר נאם שומע אמרי אל וראיתי הענין הזה שנוי בספרי שאמרו בסגנון אחר בהגדה של במדבר סיני רבה ואין לי להאריך והכלל כי כוונתם לומר שנבואת בלעם תבוא אליו במלות מבוארות לו מן הטעם שאמרו שלא יהא פתחון פה לאומות העולם לומר אלו היה לנו נביא כמשה היינו עובדים להקב"ה אבל מדרגת נבואתו למטה משאר הנביאים שהיא במחזה שדי כמו שביארנו וכן אמרו בויקרא רבה אין הקב"ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בחצי דבור היך כמה דתימר ויקר אלהים אל בלעם אבל לנביאי ישראל בדבור שלם שנאמר ויקרא אל משה וחצי הדיבור תבין ענינו ממה שבארנו :

ספורנו

דתענית) יפה קללה שקלל אחיה השלוני את ישראל מברכה שברכם בלעם : (ה) מה טובו אהליך יעקב . בתי מדרשות כענין יושב אהלים וכענין וישכון באהלי שם וכן והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד . משכנותיך בתי כנסיות ומקדשי אל המיוחדים לשכן שמו שם ולקבל תפלת המתפללים . ואמר מה טובו כי לא בלבד הם מטיבים לעוסקים בם אבל מטיבים לכל האומה כמו שיורה שם יעקב שיאמר בעקב ובאחרית הכל ולא יסוף וכמו שיורה שם ישראל להשתרר עם אלהים ועם אנשים : (ו) כנחלים נטיו . כי אמנם בתי כנסיות ובתי מדרשות להמון ישראל הם כמו הנחלים שנטיו אל השדות להשקותם וכן יושבי אהלים ותופשי התורה דולים ומשקים מתורתם להמון עם וכמו כן המתפללים הם כגנות עלי נהר אשר לא ימושו מעשות פרי כאמרם ז"ל (פרק קמא דר"ה

(ג) שתם העין . לא מצאו הוצא למלה הזאת מן המקרא ואונקלוס אמר דשפיר חזי כמו פתוח העין לשון חכמים כדי שישתום ויסתום כלומר שיפתח הנקב

ח אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ׃ ט כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרֲכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר׃ י וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים׃ יא וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד׃ יב וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר׃ יג אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ שביעי יד וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ

מַלְכוּתֵיהּ׃ ח אֱלָהָא דְּאַפֵּיקִינוּן מִמִּצְרַיִם תּוּקְפָּא וְרוּמָא דִּלֵיהּ יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַנְאֵיהוֹן וּבְבִיזַּת מַלְכֵיהוֹן יִתְפַּנְּקוּן וְאַרְעֲתְהוֹן יַחְסְנוּן׃ ט יָנוּחַ יִשְׁרֵי בִּתְקוֹף כְּאַרְיֵה וּכְלֵיתָא לֵית מַלְכוּ דִּתְזַעְזְעִינֵּיהּ בְּרִיכָךְ יְהוֹן בְּרִיכִין וְלִיטָךְ יְהוֹן לִיטִין׃ י וּתְקֵיף רוּגְזָא דְּבָלָק בְּבִלְעָם וּשְׁקַפִּינוּן לִידוֹהִי וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם לְמֵילַט סַנְאַי קְרֵיתָךְ וְהָא בָּרָכָא מְבָרְכַת לְהוֹן דְּנַן תְּלָת זִמְנִין׃ יא וּכְעַן אֵיזִיל לָךְ לְאַתְרָךְ אֲמָרִית יְקָרָא אֲיַקְּרִינָּךְ וְהָא מַנְעָךְ יְיָ מִן יְקָר׃ יב וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הֲלָא אַף לְאִיזְגַּדָּךְ דְּשַׁלַּחְתְּ לְוָתִי מַלֵּילִית לְמֵימָר׃ יג אִם יִתֵּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵיהּ כְּסַף וּדְהַב לֵית לִי רְשׁוּ לְמֶעְבַּר עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּיְיָ לְמֶעְבַּד טָבְתָא אוֹ בִישְׁתָּא מֵרְעוּתִי מָה דִּמַלֵּיל יְיָ יָתֵיהּ אֲמַלֵּל׃ יד וּכְעַן הָא אֲנָא אָזֵיל לְעַמִּי אֵיתָא אֲמַלְכִינָּךְ מָה

ג׳ חסר. ומלא. ב׳ כ״כ. ג׳ ג׳ ג׳. ד׳ ב׳ פההין וב׳ קמצין. ל׳ וחד ארריך ארור כ״ל סמ ך במ״ג סין עיין הכא במסור׳ וכאיוב ל״ו. ז׳ ר״פ בכס״ה. קדמא ה׳ אלהי. סימן. ט׳ מלאים בתורה. ג׳

רשי

מלכותו. של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה: אל מוציאו ממצרים. מי גורם להם הגדולה הזאת אל המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו יאכל את הגוים שהם צריו: ועצמותיהם. של צרים: יגרם. מנחם פתר בו לשון שבירה. וכן (צפניה ג׳) לא גרמו לבקר וכן (יחזקאל כג) את חרשיה תגרמי ואני אומר ל׳ עצם הוא שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על ערמימותו: וחציו ימחץ. אונקלוס תרגם חציו של צרים חלוקה שלהם כמו (בראשי׳ מט) בעלי חצים תרי פלוגתא (לשון חלוקה וחציה וכן) ימחץ לשון ומחצה וחלפה רקתו (שופטים ה׳) שימחצו את ארצם. ויש לפתור לשון חצים ממש חציו של הקב״ה ימחץ בדמם של צרים יטבול ויצטבע בדמם כמו למען תמחץ רגלך בדם (תהלים ס״ה). ואינו זו מלשון מכה כמו מחצתי (דברים ל״ב) שהצובע בדם נראה כאילו מחוץ ונגוע: (ט) כרע שכב כארי. כתרגומו. יתישבו בארצם בכח ובגבורה: (י) ויספק. הכה זו על זו: (יג) לעבר את פי ה׳. כאן לא נאמר אלהי כמו שאמר בראשונה לפי שידע שנכשל בהקב״ה ונטרד: (יד) הולך לעמי. מעתה הריני כשאר עמי שנסתלק הקב״ה מעליו: לכה איעצך. מה לך לעשות ומה היא

אבן עזרא

המלך הראשון כי קודם שאול היו שופטים ולא מלכים: (ח) אל מוציאם. והטעם כי האל המוציאו ממצרים שם כח לו כתועפות ראם ואל יטעון טוען בעבור מ״ם אל מוציאם ויחשוב כי מלת לו סימן לשם כי כן משפט הלשון כמו תכו לרגליך ישא מדברותיך עד אנה ינאצוני העם הזה ורבים כן: יאכל גוים צריו. מלכי כנען: ועצמותיהם יגרם. ישבר הגרם שהוא העצם וכן מלת עצמו וככה מסעף פארה לא תפאר: וחציו ימחץ. כל חץ מחציו ימחץ וכן ונדיקים ככפיר יבטח בנות צעדה וכן מברכך ברוך כל אחד ממברכיך יהיה ברוך וכן אורריך: (ט) כרע שכב. הטעם שיירש ישראל ארץ כנען ואח״כ תשקוט הארץ: יקימנו. פירשתיו: (י) ויספוק את כפיו. כמו ספקו עליך כפים: (יד) לכה איעצך. יש אומרים הטעם על בנות מואב וזה

ופי׳ נמסר בסדר מצורע: מלכותו ג׳ חסר וסימן וירם מאגג מלכו. ותכן מלכתו מאד דשלמה. בשנת מלכתו דירמיה: כארי ב׳ וסימן כרע שכב כארי. כארי ידי ורגלי: קדמא לקחתיך תניין קראתיך. קדמא אשר מחזה. תניין מחזה שדי יחזה: ויספק ד׳ חסר בליש׳ וסימן ויספק את כפיו. אם ישפק את עפר שמרון. יספק עלימו כפימו. אם יוסיף על חטאתו פשע בינינו ישפק. וכל לישנא כתיב סמ״ך במ״ג כתיב שי״ן וסימן אם ישפק עפר שמרון. ובילדי נכרים ישפיקו. בינינו ישפק. וכל איוב דכוותא בשי״ן במ״ב בסמ״ך וסימן פן יסיתך בספק. תחת רשעים ספקם: מנעך ב׳ וסימן מכבוד. מבא בדמים: איעצך ג׳ וסימן ויהי אלהים עמך. ועתה הנני הולך לעמי. וכי איעצך לא תשמע אלי.

בעה״ט אל מוציאו ממצרים אמר זה ב׳ פעמים לומר כשם שהוציאו ממצרים כן יוציאם לע״ל מבין האומות: עצמותיהם. עי״ן הלויה לומר לך מי יעקר שבעה עממים ולע״ל ס״ג אומות וזהו שכל כך יהדו נצחו: כרע שכב כארי והלבי׳ מי יקימנו ולמעלה אמר הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא. למעלה הקדים לביא כי כן דרך מתחלה יתגבר מעט כלביא ואח״כ יתנשא והולך כמו הארי שהוא מתגבר והולך. וכאן הקדים ארי ללביא שרמז ג״כ שכב כארי בימי משה וכלביא בימי יהושע שפני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה: מברכיך ברוך ואורריך ארור. בלעם שהיה בלבו לקללם. לכך סיים בקללה. ויצחק סיים בברכותיו של ויתן לך בברוך אורריך ארור ומברכיך ברוך ע״כ לא אמר לו בלק לקללם יותר אלא אמר לו ברח לך: מנעך ב׳ במסרה. והנה מנעך ה׳ מכבוד. אשר מנעך ביום מבוא בדמים בשביל שמנעך מבוא בדמים שלא לקללם ע״כ מנעך מכבוד:

תולדות אהרן כתועפות. גיטין סח: ועצמותיהם יגרם. עקידה שער מא: כרע ש״כ. ברכות יב סנהדרין שם: וכלביא מי יקימנו. זוהר נשא: הנני הולך. שם וקו:

ספורנו

דר״ה) ברית כרותה לי״ג מדות שאינן חוזרות ריקם: יאכל גוים צריו. לעתיד לבא כאמרם ונקם ישיב לצריו: (ח) וחציו ימחץ. כאמרו אפכיר חצי מדם: (ט) מברכיך ברוך. כמו שהיה הענין באברהם כי אמנם שרידי ישראל יהיו במדרגת אברהם אבינו כאמרו כי ישוב ה׳ לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך: (י) ויספוק את כפיו. שנחיאש מהשיג עוד חפצו מאחר שקלל את המקללים: (יא) ברח לך. ענין הבריחה בכל מקום אינה הניסה מן הרודף אבל היא סור מן המקום מיראת נזק עתיד: (יב) הלא גם אל מלאכיך. אין ראוי שתתמה על שלא עשיתי רצונך בתקות הכבוד שתכבדני שגם למלאכיך שאמרו מגדך כי כבד אכבדך מאד אמרתי שאין זה בידי: (יד) לכה איעצך עצה

רמבן

הנקב ואולי היא מלה מורכבת מן שיתי אותותי אלה שתוי מה הגבר שישיג לכל מה שישית עינו:

(ז) וירום מאגג מלכו. מלך הראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק נקרא שמו טרם הולדו דומה לו לכורש אשר החזקתי בימינו הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ויצחק וישמעאל ושלמה ותנשא מלכותו של יעקב יותר ויותר שיבא דוד ושלמה בנו אחריו לשון רש״י. ויפה פירש ויתכן שהיה כל מלך בעם עמלק נקרא אגג כי המלך הראשון אשר שמו עליהם היה שמו כן ונקראו בניו היושבים על כסאו בשמו כדרך רוב המלכים גם היום שנקראים בשם תופסי המלכות וכן המן האגגי כי היה מזרע המלוכה הביא כי רחוק הוא שיקרא הנביא שם הרשע בטרם נוצר בבטן וכן גוג כל נשיא המגוג יקרא כן והנה הוסיף בפעם הזאת השלישית להודיע לבלק כי אהלי יעקב היו טובים רמז מעת היותם שוכני אוהלים עד שינחלו את הארץ ומשכנות ישראל גם כן יהיו טובים אחרי כבוש וחלוק שישבו בה במשכנות מבטחים וכן תהיה ארצו מלאה כל טוב כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו וכי ינצח את עמלק בעבור שנלחם בו ויאבד זכרו ותנשא עוד המלכות של ישראל שיהיו בה אחרי כן מלכים אדירים ינשאו מאד ואמר לו שיאכל כל צריו ועצמותיהם יגרם רמז להונם וכל אשר להם ואמר שישכנו בה לבטח לא ייראו מכל עם כארי וכלביא שלא יירא פריץ חיות ועתה נועץ בלק ממנו שאם ילחם בו יאבד באמת כי כל צריו יאכל עמלק בעבור שנלחם בו על כן אמר לו עתה שיברח אל מקומו אין לי חפץ בו:

(יב) הלא גם אל מלאכיך. יתנצל בלעם עתה במה שאמר למלאכיו בשובם אליו טרם שידע מה יוסף ה׳ דבר עמו אבל אחרי כן הראה שיבא ויקלל עד שהתרה בו המלאך בדרך כאשר פירשתי:

(יד) לכה איעצך. לפי שרצה לומר פורענות אומתו כדכתיב ומחץ פאתי מואב לכך אמר לו איעצך כלומר אומר לך לצד אחד דרך עצה שלא ישמעו אחרים לכה איעצך מה לעשות ומה היא העצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו׳ כדאיתא בפרק חלק תדע שבלעם השיאם עצה זו להכשילם אומר לך מה עתידין להרע למואב באחרית הימים לשון רש״י. והנכון בעיני שיאמר לו אגיד לך העצה אשר יעץ האלהים שיעשה העם הזה לעמך באחרית הימים

רשי

בִּיא הַעֵצָה אֱלֹהֵיהֶם של אלו שונא זמה הוא כו' כדאיתא בחלק (סנהדרין ק"ו) . תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם (במדבר ל"א) : אשר יעשה העם הזה לעמך . מקרא קצר הוא איעצך להכשילם ואומר לך מה שהן עתידים להרע למואב באחרית הימים ומחץ פאתי מואב : (טז) וידע דעת עליון . לכוין השעה שכועס בה : (יז) אראנו . רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה הוא אלא לאחר זמן : דרך כוכב . כתרגומו , דרך כוכב לשון דרך קשתו (איכה ב') . שהכוכב עובר כחץ ובלעז רשטנ"ט כלומר יקום מזל : וקם שבט . לשון מלך רודה ומושל : ומחץ פאתי מואב . זה דוד שנאמר בשכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו' (שמואל ב' ח') . ומחץ פאתי מואב כתרגום מפרש קולר כעברי ויקטול וכו' : וקרקר . לשון קירה כמו אני קרתי (מלכים ב' י"ט) מקבת בור נוקרתם (ישעי' נ"א) יקרוה עורבי נחל (משלי ל') פורויי"ר בלעז : כל בני שת . כל האומות שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון : (יח) והיה ירשה שעיר אויביו . לאויביו ישראל : (יט) וירד מיעקב . ועוד יהיה מושל אחר מיעקב : והאביד וגו' . ארם ועל מלך המשיח אמר כן שנא' וירד מים עד ים (תהלים ע"ב) ולא יהי' שריד וגו' (עובדי' א') : (כ) וירא את עמלק . נסתכל בפורענותו של עמלק : ראשית גוים עמלק . הוא קדם את כלם להלחם בישראל . וכן תרגם אונקלוס . ואחריתו לאבד בידם שנא' תמחה את זכר עמלק (דברים כ"ה) :

אבן עזרא

וזה דבר רחוק בעבור שאמר באחרית הימים והנכון בעיני שהוא כמשמעו אתן לך עצה שתדע מה תעשה כי זה העם כן יעשה לעמך : (טז) ויודע דעת עליון . בדרך נבואה לא בקסם : (יז) אראנו ולא עתה . הקרוב אלי כי זאת הנבואה על דוד ואמר ולא עתה כי אחרי ארבע מאות שנה היתה : אשורנו ולא קרוב . הטעם כפול והמשל הוא כוכב ושבט : דרך כוכב . יש דמות כוכבים דורכים ברקיע שלא היו בתולדות ולא נודעו : וקם שבט . מלכות והנכון בעיני כי מלת דרך שיראה בדרכו כטעם הכוכבי' ממסלותם ורבים פירשוהו על המשיח והקדמונים אמרו סנחריב בלבל הגוים והנה מואב ועמלק ואשור ועוד למה המשלים וענו עבר רק היה ראוי להיות דרך כוכב בסוף משלו וחסרי דעת יחשבו כי המפרש דרך כוכב על דוד הוא מכחש ביאת המשיח חלילה חלילה כי המשיח מבואר היטב בנבואת דניאל כאשר פירשתי שהזכיר עמידת מלכי יון וקום החשמונים ועמידת בית שני ושני המצור והגלות והישועה זה אחר זה ואין צורך לנביא בעולם עם דברי משה שהוא העיקר אם יהיה נדחך בקצה השמים ושב ה' אלהיך את שבותך : ומחץ פאתי מואב . כן עשה דוד : וקרקר . כמו מקרקר קיר והטעם הורס הקיר כמו מסעף : בני שת . כמו בני אדם כי הוא העיקר כי נח מבני בניו היה ויאמר היצחקי כי פירושו על בני עמון גם מואב והטעם כפול גם אמר שהוא מגזרת ושופי שת רמז לבנות לוט והוא רחוק בעיני כי השת הוא האחור שהוא כמו היסוד כמו כי השתות יהרסון ורבים פירשו כל בני שת מגזרת כי השתות והטעם כי יהרוס המדינות ואיננו רחוק : (יח) והיה אדום ירשה . מגזרת ואם לא תורישו והוא שם במשקל קח לך לבנה והוא תחת תאר השם כמו והיתה הארץ שממה וידוע כי גברה יד דוד על אדום והר שעיר : (יט) וירד מיעקב . יקום רודה מיעקב . והאביד שריד מעיר . מכל עיר והטעם מאדום וזה היה יואב כי כן כתוב עד הכרית כל זכר באדום : (כ) וירא את עמלק . בדרך נבואה והמשל ראשית גוים ופירושו כי הוא הגוי הנלחם עם ישראל בראשונה ואחריתו עד שיהיה אובד וכן היה בימי שאול שהמית מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק וזקן ורבים פירשו ראשית

במדבר כד

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃
טו וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃
טז נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃
יז אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת׃
יח וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל׃
יט וְיֵרְדְּ מִיַּעֲקֹב וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר׃
כ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד׃

תרגום אונקלוס

דְתַעְבֵּיד וַאֲחַוֵּי לָךְ מָה דְּיַעְבֵּיד עַמָּא הָדֵין לְעַמָּךְ בְּסוֹף יוֹמַיָּא׃
טו וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר אֵימַר בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר וְאֵימַר גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר חָזֵי׃
טז אֵימַר דִּשְׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וִידַע מַדַּע מִן קֳדָם עִלָּאָה חֵיזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵיהּ׃
יז חָזֵיתֵיהּ וְלָא כְעַן סְכִיתֵיהּ וְלָא אִיתוֹהִי קָרִיב כַּד יְקוּם מַלְכָּא מִיַּעֲקֹב וְיִתְרַבָּא מְשִׁיחָא מִיִּשְׂרָאֵל וְיִקְטוֹל רַבְרְבֵי מוֹאָב וְיִשְׁלוֹט בְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא׃
יח וִיהֵי אֱדוֹם יְרֻתָּא וִיהֵי יְרֻתָּא שֵׂעִיר לְבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי וְיִשְׂרָאֵל יִצְלַח בְּנִכְסִין׃
יט וְיֵיחוּת חַד מִדְּבֵית יַעֲקֹב וְיוֹבֵד מְשֵׁיזֵב מִקִּרְיַת עַמְמַיָּא׃
כ וַחֲזָא יָת עֲמַלְקָאָה וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר רֵישׁ קַרְבַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל הֲוָה עֲמַלְקָאָה וְסוֹפֵיהּ

וגם נמסר בוישמע יתרו : וידע ג' חסר וסימן וידע דעת עליון . טוב ה' למעוז ביום צרה . ועתה שלח לי איש חכם וידע נגן (עיין מנו"ש) : אשורנו ב' וסימן אשורנו ולא קרוב . ומגבעות אשורנו :

תולדות אהרן שפת פעין . שם קס : ויודע דעת עליון . ברכות ו סנהדרין שם ע"ג ד : נופל וגלוי עינים . סנהדרין קס : (דרך כוכב . מעבר שני נם נדרים לח) :

בעל הטורים כמו נער . נער כתיב חסר וי"ו כי נבער מדעה שמאז לא דברה עמו שכינה : וידע דעת עליון . אמר כאן ויודע דעת עליון לפי שרצה לגלות ימות המשיח : ומחץ פאתי מואב וקרקר . קרקר בא"ת ב"ש דג דג בגימטריא דוד : וירד מיעקב ב' במסורה . הכא ואידך וירד מים עד ים . דהיינו מלך המשיח שתתגלה על מלך המשיח : ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד . ראשית גוים בגימ' שנלחם בישראל :

רמבן

הימים מלשון זאת העצה היעוצה על כל הארץ שמעו עצת ה' אשר יעץ על אדום ואמר איעצך כי השומע עצה יקרא נועץ והנבואה הזאת לימות המשיח היא כי כל נבואותיו מוסיפות בעתידות מתחלה אמר שהם חלק ה' ונחלתו ובשנית הוסיף כנסם הארץ והרגם מלכיה ובשלישית ראה שכתם בארץ ופרו ורבו על הארץ והעמידם מלך ינצח את אגג ותנשא עוד המלכות שראה דוד מתנשא למעלה וכמו שנאמר וידע דוד כי הכינו ה' למלך וכי נשא מלכותו בעבור עמו ישראל כלומר בעבור אשר הבטיחם שתנשא מלכותם ועתה בנבואה הזאת הרביעית יוסף לראות ענין המשיח ולכך הרחיק הענין מאד ואמר אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב מה שלא אמר כן בנבואות הראשונות ואמר שזאת עצת ה' שיעץ להיות באחרית הימים וקרא עצמו עתה שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה כאשר עשה בנבואה השלישית והוסיף לקרא עצמו יודע דעת עליון והאומר כך יודע אני דעת פלוני ירצה לומר שהוא מכיר ממנו מה בלבו הדברים שלא יגיד בפיו וכן זה יכוין לומר שהוא יודע ויאמר עתה מה שיש בדעתו של אל עליון לעשות בעולמו בסוף כל הימים וזה כענין שנאמר כי יום נקם בלבי ואמרו ליבא לפומא לא גליא והנה אמר הכתוב בכאן וישא משלו ויאמר ולא הזכיר שהיה זה בנבואה כאשר הזכיר בשלשה פעמים כי כיון שאמר נאם שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה בידוע כי היתה עליו יד ה' כאשר בפעם השלישית שאמר ותהי עליו רוח אלהים וקרא עצמו כן : (יז) דרך כוכב מיעקב . בעבור כי המשיח יקבץ נדחי ישראל מקצה הארץ ימשילנו לכוכב הדורך ברקיע מקצה השמים כמו שנאמר בו וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי וגו' ואמר שהוא רואה לזמן רחוק שידרוך כוכב מקצה השמים ויקום ממנו שבט מושל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת

ספורנו

עצת שליחת הנשים כמו שהתבאר באמרו הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם : אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים . כי אמנם הרע אשר יעשה העם הזה לעמך לא יהיה בימיך ואין לך לירא אבל יהיה באחרית הימים בלבד כאמרו ומחץ פאתי מואב וכאמרו אדום ומואב משלוח ידם : (יז) אראנו . אשר יעשה העם הזה לעמך : דרך כוכב . גשמי ונאהי כאמרו ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד : ומחץ פאתי מואב . ומואב תהיה נקמתו ביד ישראל בהיות שזה האומה אויביו מעולם ושבבי ביפי (סנהדרין פרק חלק) : (יח) והיה אדום ירשה . לחיות ולעשות המדבר כאמרו וירשוה קאת וקפוד : והיה ירשה שעיר לישראל שהוא מכלל קני קנזי וקדמוני : אויביו . והטעם שתהיה הנקמה במואב יותר ממה שתהיה בשאר אומות כי הם היו מעולם אויביו של ישראל : וישראל עשה חיל . ואז יוכל ישראל לעשות חיל כאמרו ולאום מלאום יאמץ : (יט) וירד מיעקב . כל אחד מזרע ישלוט באומות כאמרו והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד וכאמרו והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן : והאביד שריד מעיר . כאמרו ורמס וטרף ואין מציל תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו : (כ) עדי אובד . לא תכלינה האומות לגמרי חוץ מאלה שתי האומות והם עמלק שהתחיל

אבן עזרא

ראשית גוים כי הם יחשבו כראש הגוים ולא היה כן: (כא) וירא את הקיני. משפחת יתרו וכתוב המה הקינים וחבר הקיני והמשל ושים בסלע קנך והטעם כפול כי אלו היה מושבך גבוה כקן העוף לא ינילך: (כב) לבער קין. כמו ושבה והיתה לבער וכן כאשר יבער הגלל ובערת הרע וקין הוא הקיני. וטעם עד מה אשור תשבך. כאומר עד מתי תשבך אשור לא יעזבך כי אם היתה לבער ואשור לשון נקבה והטעם מחנה וכן ותפול שבא ותקחם ותערוך ישראל: (כג) וישא משלו ויאמר. הוא וכים מיד כאשר הזכיר שאשור ישבה הקיני אמר גם יבא עת שיענה אשור ועבר עמו והטעם העברים שישבה אשור כי הקינים היו דרים עם ישראל ופירוש המתרגם ארמית ידוע רק אין מנהג הכתוב להזכיר עבר בלא נהר. יש מפרשים וכים לשון רבים מגזרת וצי אדיר ויש אומרים שפירושו כמו ופגשו ציים את איים כי דמם לציים שישום אדם מראותם. וטעם אוי מי יחיה משומו אל. הטעם על מלך אשור ששם נפשו כמו אל וכן כתיב בספר ישעיה או טעמו מי יחיה מהגזרות ששם אל בעולם על ידי אשור כי מלך אשור נלא את כל הגוים כי כן כתוב: (כד) וכתים. מבני יון כי כן כתוב ויתכן להיות רמז למלכות אנטיוכוס וכבר ביארתי בספר דניאל כי מלכות יון ופרס אחת היא והיא החיה השלישית בראיות: מיד כתים. ממקום כמו על יד הירדן ויד תהיה לך: וגם הוא. כתים שהוא שם יחיד ואם הוא על משפט לשון רבים והעד ובני יון אלישה ותרשיש כתים: (כה) ויקם. בלעם כי שוכב היה ותרדמה נפלה עליו וכן אמר נופל וגלוי עינים: (א) בשטים. כי כן כתוב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים והכל בערבות מואב כי לא זזו משם גם יהושע משם שלח מרגלים ולפי דעתי כי ויחל מהבנין הכבד הנוסף: (ב) וישתחוו. ישראל ובנות מואב: (ג) ויצמד ישראל. מגזרת צמד בקר והטעם הנשים והנה

במדבר כד–כה

כא וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ׃ כב כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ׃ כג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל׃ כד וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד׃ כה וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ׃ פ

כה א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב׃ ב וַתִּקְרֶאןָ לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן׃ ג וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל

אונקלוס

לעלמא ייבד: כא וחזא ית שלמאה ונטל מתליה ואמר תקיף בית מותבך ושוי בכרך תקיף מדורך: כב ארי אם יהי לשיצאה שלמאה עד מה אתוראה ישבינך: כג ונטל מתליה ואמר וי לחיביא דיחון כד יעביד אלהא ית אלין: כד וסיען יצטרחן מרומאי ויענון לאתור וישעבדון לעיבר פרת ואף אינון לעלמא ייבדון: כה וקם בלעם ואזל ותב לאתריה ואף בלק אזל לארחיה: א ויתיב ישראל בשטין ושרי עמא למטעי בתר בנת מואב: ב וקראה לעמא לדבחי טעותהון ואכל עמא וסגידו לטעותהון: ג ואתחבר

רשי

(כא) וירא את הקיני. לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו׳ (שמואל א׳ ט״ו) הזכירו אחר עמלק. נסתכל בגדולתן של בני יתרו שנאמר בהם תרעתים שמעתים סוכתים (ד״ה א׳ ב׳): איתן מושבך. תמה אני במה זכית לכך הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו (שמות א׳) ואתה נתישבת באיתן מעוזו של ישראל (סנהדרין ק״ו): (כב) כי אם יהיה לבער קין וגו׳. אשריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתיישבת שם מה בכך: עד מה אשור תשבך. עד היכן הוא מגלה אותך שמא לחלח וחבור אין זה טירוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר גליות: (כג) וישא משלו. כיון שהזכיר את שבית אשור אמר אוי מי יחיה משמו אל מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה שלא ישים עליו הגוזר את אלה שיעמוד סנחריב ויבלבל את כל האומות. ועוד יבואו. ציים מיד כתים ויעברו כתיים שהן רומיים בברניות גדולות על אשור: (כד) וענו אשור. וענו אותם שבעבר הנהר. וגם הוא עדי אובד. וכן פירש דניאל עד די קטילת חיותא והובד גשמה (דניאל ז). ציים ספינות גדולות כדכתיב וצי אדיר (ישעיה לג) ות״י וכורני רבתא: (א) בשטים. כך שמה: לזנות אל בנות מואב. על ידי עצת בלעם כדאיתא בחלק: (ב) וישתחו לאלהיהן. כשתקף יצרו עליו ואומר לה השמיעי לי היא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה

מסורה

איתן ג׳ וסימן איתן מושבך. אל נחל איתן. ורוב עצמיו אתן כן כתיב חסר: מושבך ג׳ וסימן משמני הארץ יהיה מושבך. איתן מושבך כי יפקד מושבך: עד מה ד׳ וסי׳ אשור תשבך. ה׳ תאנף לנצח. ה׳ תסתר פניך. ולא אתנו יודע עד מה: וגם הוא ז׳ וסימן וגם הוא יגדל. וגם הוא עדי אבד. ילד להרפה. נולד להרפה. טוב תאר מאד. חכם ויבא רע. נדחף לצאת כי נגעו: ויחל ט׳ וסימן נמסר בסדר נח: ותקראנה ד׳ וסימן נמסר בסדר שמיני: אלהיהן ה׳ וסימן ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ב׳ בו ולקחת מבנותיו לבניך ב׳ בו. וכן עשה לכל נשיו הנכריות. ונמסר גם בסדר כי תשא:

תולדות אהרן וירא את הקיני. שם קו: איתן מושבך. ראש השנה יא סוטה מו: אוי מי יחיה. סנהדרין קו: וצים מיד כתים. שם. וישב ישראל. סנהדרין קו בכורות ה: ותקראן לעם. סנהדרין שם בכורות שם:

בעל הטורים

בעל הטורים מושבך ג׳ במסורה. איתן מושבך. משמני הארץ יהיה מושבך. ונפקדת כי יפקד מושבך. אע״פ שאיתן ומשמני ארץ מושבך יפקד מושבך כי יבא אשור וישבך: עד מה ד׳ במסורה. הכא ואידך עד מה ה׳ תאנף לנצח. עד מה ה׳ תסתר לנצח ולא אתנו יודע עד מה. על גלות אשור עד מה ה׳ תאנף לנצח ותסתיר את פניך ממנו. כי אין אתנו יודע עד מה שיאמר לי מתי ישובו מגלות אשור. כי אף משחזרו מגלות יהודה ובנימין לא חזרו עשרת השבטים: וישב למקומו. ולא אמר הלך לדרכו שנטרד מדרכו וירד לגיהנם: בשטים. לשון כי תשטה אשתו: ויחל העם. מלמד שנתחללו מקדושתם. רבים חללים. בגי׳ זה שטים:

ספורנו

שהתחיל להלחם בישראל. וכתים. שהשלימו הרכנס של ישראל כאמרו וגם הוא עדי אובד: (כא) איתן מושבך. אתה המיושבת עם ישראל בארץ איתן במדבר בארץ לא זרועה: ושים בסלע קנך. ובשביל זה בעת שיהיו גבוהים וחזקים יהיה קנך עמהם כאמרם ז״ל מי גר אתך בגניותך עליך יפול בעשירותך: (כג) אוי מי יחיה. כענין ליתי מטיהא ולא אחמיניה (סנהדרין פרק חלק): **כה** (א) ויחל העם לזנות. התחלת ענינם לא היה לעבוד ע״ג כלל אבל היה לזנות בלבד אמנם קראו להם כמו שהעידה התורה כשאסרה להתחתן בז׳ אומות כאמרו וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו וזנו בנותיו והזנו את בניך אחרי אלהיהן: (ב) ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן. שכך דרכו של

רמבן

בן אדם שהוא אבי כל האומות והזכיר פאתי מואב להודיע לבלק כי עמו לא יפיל ביד ישראל עתה אבל באחרית הימים לא ינצל מואב מידו בשבט המושל בו וטעם פאתי מואב לומר כי זה השבט יקרקר כל בני שת ולא ינצל אע״פ שהם קצוני פאה ואין להם שם באומות ולא ילחמו בישראל:

(כ) **וירא** את עמלק. נסתכל בפורענותו של עמלק ואמר ראשית גוים עמלק הוא קדם את כלם להלחם בישראל וכך תרגום אונקלוס ואחריתו ליאבד בידם תמחה את זכר עמלק לשון רש״י. ויתכן כי וירא כפשוטו שהיה בראש הפעור הנשקף על פני הישימון והביט כנגד ארץ עמלק היושב בהר ההוא ואמר כי הוא עתה ראשית גוים כי הראש העמים יחשב כי גבורים היו ואנשי חיל למלחמה ולולי כן לא עלה בלבו לבא להלחם בישראל ולא הוצרך משה לבחור אנשים ולתפלה ולנשיאות כפיו לחולשתו ובנה מזבח וקרא שמו ה׳ נסי כי חשבה לנס גדול ולכך אמר זה כי הוא ראשית העמים ואחריתו יאבד יותר מכולם כמו שאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים וכן ראשית שמנים המשובח שבהם שהוא כמנה ראשונה וכן ראשית החרם לראש ולקצין בשמים ראש. וטעם וירא את הקיני ג״כ שראה את ארצם כי עם עמלק היה יושב וישא משלו ויאמר להם בדרך עצה. איתן מושבך ושים בסלע קנך כלומר שים מושבך במקום איתן ובסלע קנך שתסור ותרד מתוך עמלק פן תספה עמו ותשים בסלע איתן מושבך עם ישראל כמו שאמר ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה וגו׳ ואמר כי אם יהיה לבער קין כלומר ואל תפחד בתוכך בישראל כי אם תהיה לבער עמהם כי כאשר יגלו את ישראל יבערו את הארץ מיושב עד מתי אשור תשבך לא ישבה אותך לעולם כי תגאל מידו עם ישראל ואם תהיה עם עמלק תהי אחריתך עדי אובד עמהם וכן עד מה ה׳ תאנף לנצח עד מה כבודי לכלמה כמו עד מתי או שיבאו לגודל דבר. כגון מה אמולה לבתך מה אמך לביא כלומר עד מה יעלה ויגדל השבי אשר אשור תשבך איננו נחשב לך כלום כי לא תאבד כאשר היית אובד בעמלק ולכן נשא משלו על אשור שיבא על ארצו גם הוא ואין מי שינצל מיום ה׳ הגדול והנורא על כל העמים שיבואו צים מיד כתים:

כה (א) **לזנות** אל בנות מואב. ע״י עצת בלעם כדאיתא בחלק לשון רש״י. ובאמת שהזנות הזה לא היתה מזמת הנשים כי בעצת

אנשיהם

רשי

לה: (ג) פעור. על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי וזו היא עבודתו: ויחר אף ה' בישראל. שלח בהם מגפה: (ד) קח את כל ראשי העם. לשפוט את העובדים לפעור (סנהדרין ל"ה): והוקע אותם. את העובדים: והוקע. היא תלייה כמו שתלינו בבני שאול והוקענום לה' (שמואל ב' כ"א) ושם תלייה מפורשת. עוב"ג בסקילה וכל הנסקלים נתלין: נגד השמש. לעין כל. ומ"א השמש מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו: (ה) הרגו איש אנשיו. כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים ודייני ישראל שמונת רבוא ושמונת אלפים היו כדאיתא בסנהדרין: (ו) והנה איש מבני ישראל בא. נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם אמרו לו אנו נידונין במיתה ואתה יושב וכו' כדאיתא באלו הן הנשרפין (סנהדרין פו): את המדינית. כזבי בת צור: לעיני משה. אמר לו משה זו אסורה או מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך וכו' כדאיתא התם: והמה בכים. נתעלמה ממנו (ממשה) הלכה נטו כולם בבכיה. בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא שנאמר ויטחן עד אשר דק וגו' (שמות ל"ב) וכאן רפו ידיו אלא כדי שיבא פינחס ויטול את הראוי לו (סנהדרין שם): (ז) וירא פינחס. ראה פינחס מעשה ונזכר הלכה אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית כו' אמר לו קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא מיד ויקח רומח בידו וגו' (שם): (ח) אל הקבה. אל האהל. אל קבתה. כמו הלחיים והקיבה כוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם והרבה נסים נעשו לו כו' כדאיתא התם (סנהד' שם):

במדבר כה בלק

לבעל פעור ויחר אף יהוה בישראל: ד ויאמר יהוה אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליהוה נגד השמש וישב חרון אף יהוה מישראל: ה ויאמר משה אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור: ו והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בכים פתח אהל מועד: מפטיר ז וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו: ח ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל: ט ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף: פ פ פ

ק"ד, מנות סימן:

ס' כטעם כבסרא · ל' ומלא. ס"ל מלאים בתורה · ע"ו · ב' הדבר דברתי אם · אחד דדי"ס. ל' · י"א · ד' · כול' חס' כמ"ב מלא · ב' · ל'. ל' וחסר · ל'. ד' · י"א זוגין מתחלפין בטעם

ישראל לפלחי בעלא פעור ותקיף רוגזא דיי בישראל: ד ואמר יי למשה דבר ית כל רישי עמא ודון וקטול דחיב קטול קדם יי לקביל שמשא ויתוב תקוף רוגזא דיי מישראל: ה ואמר משה לדיני ישראל קטולו גבר גברוהי דאתחברו לבעלא פעור: ו והא גברא מבני ישראל אתא וקריב לות אחוהי ית מדיניתא לעיני משה ולעיני כל כנשתא דבני ישראל ואינון בכן בתרע משכן זמנא: ז וחזא פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא וקם מגו כנשתא ונסיב רומחא בידיה: ח ועל בתר גברא בר ישראל לקיבתא ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית אתתא למעהא ואתכליאת מותנא מעל בני ישראל: ט והוו דמיתו במותנא עשרין וארבע אלפין: פ פ פ

אבן עזרא

והנה נלמדו שמם לדת פעור: (ד) והוקע אותם. הטעם על הנצמדים והעד שהוא כתוב ויאמר משה אל שופטי ישראל: והוקע אותם כמו ווקיעום כאשר כדברי המתרגם ארמית והעד נגד השמש והטעם בפרהסיא כמו לעיני השמש הזאת: (ה) הרגו איש את אנשיו. הטעם מאי זה שבט יהיו וידוע כי הרגו ואם לא הזכיר הכתוב: (ו) ויקרב אל אחיו. נתנה למשפחתו: והמה בוכים. מתפללים לשם: (ז) וירא פינחס. כאשר ראה פינחס כן קם מתוך העדה שהיתה בחצר אהל מועד ויש בכאן שאלה ויתכן להשיב שכבר נלמד זמרי בעדים: (ח) אל הקבה. כמו אל האהל וכן קרוב בלשון קדר ואם יש מעט הפרש בין צורת האהל והקבה: וידקור. כמו ודקרני בה: אל קבתה. בקובה שהיתה שם עם אחי זמרי ויש אומרים כי קבתה מגזרת הזרוע והלחיים והקיבה וגם יש דרך דרש שנעשו עשרה נסים לפנחס רק הכתוב לא הזכירם:

וישב ט"ו רפין וסי' והוקע אותם לה' נגד השמש. ודברו השטרים אל העם. ומי האיש אשר נטע כרם. אשר ארש אשה. ויספו השטרים לדבר. שלחו את ארון. ויקצפו עליו שרי פלשתים. וישלח אליו אלישע מלאך. יעזב רשע דרכו. עתה עם לבבי לכרו' ברית. עתה אל תקשו ערפכם. וילטו הרצים באגרות. וישב העפר על הארץ. יתגרה ובניו יתגרו ואספו. וישב ארצו ברכוש גדול: ויקרב י"א וסימן ויקרב משה את אהרן. את האיל השני. את איל העולה. את בני אהרן את המנחה. את קרבן העם. אל אחיו את המדינית. את ישראל לשבטיו. את משפחת יהודה ב' בו. ויקרב את ביתו לגברים. את המנחה לעגלון מלך מואב: בכים כלם חסר במ"ב מ"ל וסימן וכל הארץ בוכים קול גדול. כי בוכים כל העם: ויהיו המתים חד מן י"א זוגין מן ב' בענין קדמא רביע ותנין זקף וסימן נמסר בסדר צו:

תולדות אהרן קח את כל ראשי. סנהדרין לה: והוקע אותם. שם לד: הנצמדים. שם סד: ויאמר משה. שם פב: והמה. שם: וירא פנחס. שם ונזכר אמרי מות: ויקח רומח סנהדרין שם חולין קלד: הקבה. חולין שם: ואת האשה. שם: ויהיו המתים. סנהדרין מד פב:

בעל הטורים בעל פעור. בעל בגי' הבהל ויבהלו: ויקח רמח. אותיות חרם שעשאן חרם:

רמבן

אנשיהם וגדוליהם אשר נכלו להם על דבר פעור כי נכלו להם בזמה להדיחם אחר בעל פעור ולכן יתכן שהיה בלעם בעצה שהוא גדול עצתם ודעתו להרע לישראל ועושה בזה כל יכלתו כמו שנאמר ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ועל כן הרגוהו בחרב. אבל על דרך הפשט לא הזכיר הכתוב העצה בכאן רק במה שאמר אחרי כן הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם כאשר לא הזכיר עצת זקני מדין רק במה שאמר כי צוררים הם לכם אחרי המעשה בעת הנקמה יזכיר מאין יצאה להם הרעה ויאמר כי לא היה המעשה ביצר הזמה אשר הוא באנשים ובנשים מנעוריהם בטבעם רק עצה רעה להדיחם ולפיכך ראוי לנקמה גדולה כי פירוש לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים הוא באמת כאשר פירשתי. ויתכן עוד כי על דרך הפשט כי בלק בתחלה היה חפץ לקללם ולהלחם בהם ולא יתן אותם לבא בגבולו כלל וכאשר אמר לו בלעם כי לא יוכל להם והודיעו שלא יחריבו ארצו ועמו רק באחרית הימים אז הוציא לחם ויין בערבות מואב ופתה אותם כאוהב להם וזהו בדבר בלעם כי בעבור דבריו עשו כן אבל מפני שהיה חפצו לקללם ונשכר לבלק בכך לולי צדקות ה' אשר הפך את הקללה לברכה ע"כ הרגוהו בחרב כי השוכר והשכיר שניהם נענשו כמו שאמר ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו':

(ה) **הרגו** איש אנשיו. כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים ודייני ישראל שמונה רבוא ושמונת אלפים כדאיתא בסנהדרין לשון רש"י. ולא הבינותי זה שיהיו הנצמדים שנדונו רבים משבעה עשר אלף רבוא רובע ישראל וחלילה ואין דיני נפשות בדיין אחד אלא בסנהדרין של עשרים ושלשה ועדיין יהיו מרובין ואין החסרון בחומש הפקודים כל כך וכל הנצמדים מתו דכתיב כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך אבל פירוש איש אנשיו שיהרגו השופטים כל הנצמדים כל בית דין ובית דין ידון את שבטו ואת אלפו כדכתיב ואקח את ראשי שבטיכם ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושוטרים לשבטיכם. והנכון בעיני בענין הפרשה כי מתחלה נאמר ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף והשם ברחמיו אמר למשה שישפטו השופטים ויתלו הנצמדים ולא יספה האף צדיק עם רשע ומשה צוה כן לשופטים וכאשר נאספו כל העדה פתח אהל מועד לעשות כדבר משה ועוד הנגף הווה בהם והנה העז השמעוני הזה ויקרב אל אחיו את המדינית למרוד במשה ובשופטים ולעשות כן בפרהסיא כי נשיא וגדול היה ורבים עוזרים לו או כמו שאמרו רבותינו שאמרו לו שבטו אנו נדונין מיתה ואתה שותק והנה התחילו משה והשופטים לבכות ויעמד

ספורנו

של יצר הרע לצאת מרעה אל רעה כמו שהעידו רבותינו ז"ל (שבת דף קה): (ד) נגד השמש. שיראו העם את הריגת עובדי ע"ג ולא ימיחו ובזה יכופר להם על שלא מיחו בפושעים: ותעצר המגפה. שכבר גזר האל יתעלה כאמרו וכל מנאצי לא יראוה:

פנחס ויפלל ותעצר המגפה ולא נדון אחד מכל העם ביד השופטים כי השם אמר והוקע אותם וישוב חרון אף ה' מישראל וכבר שב אפו ולכך לא הזכיר הכתוב ויעשו כן שופטי ישראל ויתכן שתהיה כוונת האגדה הנזכרת לומר שיהיו ההרוגים לפי המגפה יותר מחמש עשרה רבוא לומר שהיו החוטאים רבים אבל חשך עליהם ענין פנחס והנה נשארו מן הנצמדים והקב"ה השמידם אחר כן טרם עברם את הירדן זהו שכתוב כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום:

פרשת בלק

כלי יקר

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי. והלא נסי מצרים היו גדולים מאלו ולמה לא התבונן באותן גדולות ונוראות אשר עשה ה'. ועוד יש להתבונן כי זכר כאן את ישראל בד' שמות ישראל העם בני ישראל קהל כי מתחלה נאמר את כל אשר עשה ישראל לאמורי. ואח"כ אמר ויגר מואב מפני העם ואח"כ אמר ויקץ מואב מפני בני ישראל. ואח"כ נאמר עתה ילחכו הקהל. הלא דבר הוא. וביאור הדבר כך הוא שמדרך העולם שהמלכים יש להם ספר דברי הימים אשר עליו כתובים כל הקורות מימים רבים אבל ההמון עם אין יודעין כ"א ההוה מה שרואין בעיניהם או מה ששמעו מפי השמועה מן המאורעות שבימיהם. לפיכך בלק שהיה מלך הנה מימים רבים יפקד אגלו מה שעשה יעקב ישראל סבא אל האמורי כי הוא היה רק איש אחד ובני ביתו מתי מספר ואף על פי כן נצח אומה שלמה כמו שכתוב אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי ולפי דעת רבותינו ז"ל שפירשו בחרבי ובקשתי היינו בתפלתו אתי שפיר שראה בלק כל אשר עשה ישראל סבא לאמורי בתפלתו לפי שכל כחו בפיו על כן השתדל הוא גם כן אחר אחד שג"כ כחו בפיו ולכך נאמר וירא בלק ולא נאמר וישמע בלק כי כל הקורות ההם הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי האדמה וראה בעיניו הדבר כתוב על ספר ונכנס מורך בלבבו לאמר אם כן עשו בפנים קדמוניות בהיותם מתי מספר מה יעשו עתה בהיותם עם רב ועצום. ולכך לא נאמר בני ישראל או העם או קהל לפי שבישראל סבא היה מדבר. אבל מואב דהיינו כלל ההמון עם לא התבונן במה שעבר כי לא ידעו מה הוא ולא פחדו כי אם מן ההוה מה שראו בעיניהם עם רב ועצום לכך נאמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא והיה ההמון עם של מואב יראים מבני ב' כתות ולא ראי זה כראי זה כי מפני הערב רב היו יראים מחמת רבויים כי איתא במדרש שהערב רב היה כ"פ ס' רבוא ועליהם אמר ויגר מואב מפני העם כי רב הוא קרא הערב רב בשם העם כי לא מבני ישראל המה כי רב הוא כי רבים המה באמת אבל בני ישראל שלא היו כל כך רבים לא יראו מהם מצד רבויים אמנם מצד אחר היה מורא ישראל עליהם אשר עליו נאמר ויקץ מואב מפני בני ישראל כמו שפרשנו פרשת שמות על ויקצו מפני בני ישראל שאין פירושו שישראל נעשו כקוצים בעיניהם דאם כן הוה ליה למימר ויקוצו בני ישראל מהו מפני אלא איפכא מסתברא שהמצרים המשילו את עצמם לקוצים בערך בני ישראל שנמשלו לגפן שנאמר גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה פנית לפניה ותשרש שרשיה ותמלא ארץ כי בנוהג שבעולם כשבעל השדה רוצה ליטע כרם בשדה מלאה קוצים אז הוא עוקר הקוצים מן השורש ומשליכם זרה הלאה כדי ליטע במקומם הגפן כך היו המצרים יראים שישראל יהיו נטועים בארץ כגפן והמה יעקרו מן הארץ כקוץ מונד כלהם כמו שכתוב ועלה מן הארץ ועלינו מבעי ליה כו' לכך נאמר ויקצו מפני בני ישראל שהמה יעקרו מן הארץ מפני בני ישראל שנמשלו לגפן כך נאמר כאן ויקץ מואב מפני בני ישראל שהיו יראים פן יהיה מואב כקוץ מושלך מן הארץ מפני בני ישראל מפני הגפן אשר הסיע ה' ממצרים לגרש מפניהם גוים ולנטעם שמה לכך אמר בני ישראל כי ישראל סבא איננו כי כבר הלך לעולמו ובניו יבואו שמה אבל לא הערב רב שנקראו בשם העם כי מה גבר מגוברין ומה יתרון לערב רב על שאר האומות שיגרש מפניהם גוים ויטע אותם במקומם אם לא אגב בני ישראל. ואח"כ נאמר ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל וגו' ומה ראו המדינים על ככה להתעבר על ריב לא להם אלא לפי שמצינו שפירש"י פ' מטות אותם ואת פנחס שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנאמר והמדנים מכרו אותו לפוטיפר. ובני יוסף נקראו קהל שנאמר גוי וקהל גוים פירש"י קהל גוים נאמר על יוסף וכן אמרו זקני מואב אל מדין שגם אתם יש לכם ליראה מפני הקהל בני יוסף שירצו ליקח מכם נקמת יוסף בכור שור אביהם ז"ש עתה ילחכו את כל סביבותינו כלחוך השור כי הקהל בני יוסף בכור שור המה על כן ילחכו אותנו כשור המלחך כדי ליקח נקמת השור וזה פי' יקר:

ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא. לפי מה שפירשנו למעלה שבלק התבונן במה שעשה ישראל סבא לאמורי בחרבו ובקשתו לפי זה קשה מה יום מיומים ולמה לא נתעורר לעשות תחבולות כנגדם מימים רבים לכך תירץ ואמר כי בעת ההיא מנוהו למלך לצורך שעה כפרש"י אבל לפי פשוטו קשה מה ת"ל בעת ההיא. וי"א שבא לתרץ למה ויגר מואב ולא בלק לפי שמנוהו רק בעת ההיא לפי שעה על כן אמר בלבו מה לי לצרה זו ומ"מ בנגלה מפני מורא העם הוצרך לעשות מה שעשה. וי"ש שבא לתרץ למה זה היו מואב יראים הלא כבר נאמר אל תצר את מואב על כן אמר לפי שבלק מלך למואב בעת ההיא ובלק ארמי הוא ולא מואבי שנאמר ארץ בני עמו פירש"י בלק מארם היה וזה ארץ ארם כמ"ש מן ארם ינחני בלק והיו יראים פן תקרא כל הארץ על שמו של בלק כמו שעמון ומואב טהרו בסיחון כמו שכתוב והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו' כך טהרה הארץ לישראל ע"י בלק שהיה מלכם בעת ההיא לכך עתה ילחכו ולא קודם. ויש אומרים ילחכו את כל סביבותינו ולא יגעו בנו כלל רק ישמו כליה בכל סביבותינו וממילא אין תקומה ונראה לי שלכך נאמר כלחוך השור את ירק השדה דוקא ירק שבשדה שסביבות העיר אבל לא יגעו בירק של הערים:

הנה עם יצא ממצרים. יצא לשעבר משמע ובלעם אמר הנה העם היוצא ממצרים משמע שעכשיו הם יוצאים והולכים כי בלעם להזכיר שנס בא לומר שדומה כאלו עדיין לא יצאו מכל וכל ממצרים כי תמיד ברע הם ואומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה ובכל תלונה הם מזכירים את מצרים. וזה ראיה שתמיד מחשבתם משוטטות במצרים וקשה עליהם הפרידה ממצרים כאלו עכשיו הם יוצאים. ומ"ש הנה כסה את עין הארץ לשעבר משמע וקשה והלא עוד היום הם מכסים את עין הארץ ויכול להיות שאלה לו לאמר שעם זה קסמים בידם על כן אני צריך לאיש אשר גם כן קסמים בידו והביא מופת על זה כי במצרים הביאו מכת הארבה אשר כסה עין הארץ והחושך והוא יושב ממולי אף על פי שהוא יושב כנגדי בחדר אחד מכל מקום יוכל הוא להחשיך לשונאיו ואליו יהיה אור במושבו ואין זה כי אם בכח הכשופים אשר למדו במצרים ובלעם חשב שמא יאמר לו ה' שכבר שכחו כל מעשה ארץ מצרים על כן שינה ואמר. הנה העם היוצא ממצרים שדומה כאלו עכשיו הם יוצאים ומדקאמר בלעם בנבואה כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ש"מ שעד הנה היו חשודים במנחשים וקוסמים. ד"א כסה את עין הארץ על סיחון ועוג אמר כן שהיו עין כל הארץ כי עיני כל הארץ עליהם ומאחר שנצחום מי יוכל לעמוד בפניהם וכן מסיק בילקוט:

ועתה לכה נא ארה לי וגו'. ובלעם אמר אל השם יתברך שלח לו בלק לכה קבה לי ומה שפירש רש"י שקבה קשה מארה ובלעם הוסיף מדעתו משנאתו את ישראל וכן וגרשתיו קשה מן ואגרשנו מן הארץ אין זה מספיק וכי לא ידע בלעם שאלהיהם אוהב לישראל ועל ידי תוספה זו יגרע כי שמא כולי האי לא יתנו לו רשות. ועל בלק קשה איך היה נבער מדעת כל כך כי מתחלה אמר לכה ארה לי ולא נעתר לו שנאמר כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם ואחר כך שאל ולכה קבה לי וכי מי שאין רוצים ליתן לו אפי' דבר קטן חוזר ושואל דבר גדול. אלא ודאי שארה קשה מן קבה ולשון נכה קשה מן לשון להלחם ולשון ואגרשנו מן הארץ קשה מן וגרשתיו כי לשון קבה אינו לשון קללה שהרי נאמר נקבה שברך עלי אלא שהוא נוקב ומפרש או שהוא עושה להם חור קטן מלשון ויקוב חור בדלתו אבל ארה קשה כי בו קללה בו נידוי. וכן להלחם אינו כל כך רע בהחלט. כי יש לוחם כדי להציל את עצמו לבד אבל נכה הוא מכה ממש. וכן וגרשתיו משמע לגרשו רק מעליו לבד אבל ואגרשנו מן הארץ משמע מכל העולם ובזה יתורץ הכל כי בלק לא ידע שאלהיהם אוהב להם כל כך על כן פער פיו לבלי חק ושאל ארה לי את העם הזה אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ. אבל כלה כלול כלם אגרש מן העולם. ובלעם ידע שאלהיהם אוהב להם ושיפחד שמן השמים יעכבוהו ולא יעלה בידו לא זה ולא זה על כן אמר לפני הקב"ה שבלק אינו שואל כי אם לדחותם מעליו כי אם יבואו להלחם בו אז יעברו בלא תגר את מואב ודין הוא שתחול קצת קללה לקוב חור בדלתו לחסר מהם מעט לכך אמר כי בלק שלח אליו קבה לו אותו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו. והשיב לו הקב"ה לא תאר את העם כי ברוך הוא רצה לומר כל כך הם מבורכים ודבקה בהם הברכה עד שאין מקום לחול אפילו לארירה הגדולה וק"ו קבה הקטנה שאין בו כח לחול כנגד חוזק הברכות וכאשר ראה בלק שלא נעתר לו אל השאלה הגדולה ומן השמים יעכבוהו מלילך עמו חזר אל הקטנה ואמר לפחות לכה קבה לי כי לא ידע מה שאמר ה' לבלעם כי ברוך הוא כי לא הגיד בלעם לשלוחיו רק כי מאן ה' לתתי להלוך עמכם וחשב שמא בעבור זה יעכבוהו כי הקשיתי לשאול לכך שאל הקטנה והשיב לו בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלהי לעשות קטנה או גדולה לא קבה הקטנה ולא ארה הגדולה והיה לו להקדים גדולה לקטנה בדרך לא זו אף זו אלא כדי לידוק מזה דוקא לפי שלא אוכל לעשות הא אם היה הדבר ביכלתי הייתי עושה לא זו קטנה אלא אפי' גדולה ובזה הראה כי כל מזמת לבו להרע. וזה ביאור הפסוק ועתה לכה וגו' במלת ועתה רצה לנסותו אם יש בידו לאור כל זמן שירצה שאם ידחהו ויאמר שאני צריך להמתין עד העת שהקב"ה כועס בה אין בו ממש כי שמא לא יכעוס כל הימים הללו וכמו שכתוב מה אזעום לא זעם ה' על כן אמר ארה לי לרצוני לזמן שאבחר אני או ארה אותם שיהיו לי מסורים בידי. או לי שלא ידע הדבר שום אדם כ"א אני. אולי אוכל שהעולם יחשבו שאני אוכל ובאמת נכה בו שניע אני ואתה ואחר ההכאה אגרשנו אני לבדי ואמר לשון אולי של עצמו כי אני ספק אם אוכל. אבל אתה ודאי כי בצירופך ודאי נכה לכך לא אמר אולי נוכל נכה בו. כי ידעתי את אשר תברך מבורך לא אמר יבורך כדרך שאמר יואר לפי שאמר לו דוקא בקללות יש לך כח ולא בברכה כי את אשר תברך כבר הוא מבורך ואתה רואה זה באצטגנינות שלו ואתה תברכו כדי לתלות בך דאם לא כן כשעזרת את סיחון היית מקלל למואב ולמה לא ברכת לסיחון אלא ודאי שאין לך כח בברכות כי אם בקללות לבלע ולהשחית כהוראת שם בלעם על כן אני מבקש ממך קללה ולא ברכה שתברכני:

מי האנשים האלה עמך. מלשון מי שאינו לשון שאלה ואמר לבזיון כמו שכתוב ויען נבל את עבדי דוד מי דוד ומי בן ישי כלומר מי הוא שאינו נחשב לכלום כך אמר הקב"ה לבלעם שרוחו גבוהה מי האנשים האלה הפחותים וכי ראוין המה להיות שתלך עמהם והשיב בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי ועבד מלך כמלך ומ"מ אמר מאן ה' לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים גדולים מכם:

אם לקרא לך באו האנשים. יש שליחות בשני פנים לפעמים השליח מתנה עם זה השולח אשר הולך אחריו שעל מנת כן אני מוליכך בדרך תלך שתבטיח אותי שתעשה בקשתי ולפעמים אין השליח מתנה שום דבר אלא עושה שליחות הקריאה לבד אף על פי שלא יבטיחו למלאות אחרי דברו ושם ידובר נכבדות אם הענין ראוי להעשות או לא. וכך אמר ה' לבלעם אם האנשים הללו רוצין לעשות עמך מעמד וגמר להבטיחך כך וכך כספו וזהב כדי שגם אתה תבטיחם לקלל אז לא תלך עמהם כי אין הדבר ברשותך. אבל אם לא באו כי אם לקרא לך לבד והדבר יהיה ברשותך לעשותו או לא אז לך אתם ו"ש ואך את הדבר וגו'. ויען כי ראיתי בס' זה שיש רב בענין השלוחים שקראם לפעמים שרי מואב ולפעמים שרי בלק ולפעמים אנשים גם יש ספק גדול במה שנאמר ויחר אף ה' כי הולך הוא אחר שנתן לו רשות קום לך אתם. אומר אני שהיו שם ב' מיני שלוחים שרי בלק הם השרים המיוחדים למלך ואותן קרא אנשים לשון חשיבות כי עבד מלך כמלך. ושרי מואב הם שרי המדינה אשר להם הארץ ולבלק אך לו המלוכה ולא הארץ כי רק לפי שעה מנוהו מלך וע"כ משני צדדים לא היו שרי בלק מהדרים כל כך אחר קללותיו של בלעם כמו שרי מואב הצד האחד לפי ששרי מואב להם כל הארץ משא"כ בבלק ושריו שלא נתנו כי אם לפי שעה אם כן ודאי יותר הקפידו שרי מואב על תקונם על ידי קללה זו משרי בלק. ועוד מאחר ששרי בלק היו אנשים חשובים לא יבקשו כל כך מן בלעם שיקלל כשהוא נגד רצון האל יתברך. ובהנחה זו יותרו כל הספיקות כי בכל השליחות הלכו שרי בלק ושרי מואב וקרא לכלם זקני מואב ויבאו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק וכאשר השיב להם לינו פה הלילה ודחה אותם. כתיב וישבו שרי מואב עם בלעם כי המה הבעלי דבר ישבו לצפות על תשובתו. אבל שרי בלק לא הקפידו כל כך ולא ישבו עמו. ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך כבר אמרנו שבכל מקום שמזכיר האנשים מדבר בשרי בלק וראיה ממ"ש אחר המעשה של האתון קום לך עם האנשים וכתיב וילך בלעם עם שרי בלק. וכמו כן אמר לו הקב"ה מי האנשים האלה עמך ומי משמש לשון וכי ור"ל וכי האנשים החשובים עמך ולמה לא ישבו עמך כ"א הפחותים והשיב בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי לפיכך שרים אלו שהם ממואב אשר בהם נוגע הענין יושבים עמו ומצפים אבל שרי בלק אין להם כל כך נפקותא בדבר: ויקם בלעם בבוקר ויאמר אל שרי בלק מאן ה' ולא אמר כן אל שרי מואב כדי שלא לנערם פנים בפנים או אמר אפי' אל שרי בלק החשובים מאן ה' לתתי להלוך עמכם אלא עם שרים חשובים מכם ומכל שכן עם שרי מואב: ויקומו שרי מואב ויבאו אל בלק וגו'. כי המה הבעלי דבר אבל שרי בלק לא הקפידו להשיב. ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים החשובים שרי בלק קום לך אתם דוקא כי אין לחוש שיפתוך בדרך לעשות נגד רצון האל והתיר לו לילך דוקא עם האנשים החשובים שרי בלק ולא עם שרי מואב הפחותים כי יש לחוש שמא בכל הדרך יפתוך השמים ויעבירוך על רצון קונך. וכתיב ויקם בלעם בבקר וגו' וילך עם שרי מואב הפך רצון האל יתברך כי לא התיר לו לילך כי אם עם האנשים החשובים לפיכך ויחר אף ה' כי הולך הוא. ואחר מעשה האתון שאמר חטאתי וגו' אמר לו מלאך ה' לך עם האנשים דהיינו שרי בלק וכן עשה וזהו שנאמר וילך בלעם עם שרי בלק ובזה מיושב הכל:

ותט האתון מן הדרך וגו'. בתנחומא אמרו סימני אבות הראה לו כו' ותלך בשדה מקום רחב לומר שאם ירצה לקלל זרע אברהם ימצא לקלל בני קטורה וישמעאל ואם ירצה לקלל זרע יצחק ימצא גדר מזה ומזה כי יכול להטות אל עשו. אך מצד יעקב שהיתה מטתו שלמה עמד במקום צר כי מצדו אין דרך לנטות ימין ושמאל. ויש עוד דרכים אחרים אל המפרשים. ומדכתב רש"י זה ג' רגלים אתה רוצה לעקור אומה החוגגת ג' רגלים ש"מ שאותן ג' סימנים שהזכיר הם כנגד ג' רגלים ומתחיל מן סוכות אשר בחדש תשרי ראש השנה שנאמר בו באספך מעשיך מן השדה ועליו נאמר ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה אתה רוצה לעקור אומה החוגגת חג האסיף התלוי בשדה ובו מקריבים ישראל ע' פרים כנגד ע' אומות ואם כן בעולם גורם בטול כל האומות. ואחר כך אמר במשעול הכרמים רמז לחג הפסח זמן יציאת מצרים שנאמר גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה כי הדין נותן לעקור הקוצים וליטע הגפן ואיך אתה רוצה להחליף הקערה ולעקור הכרמים מפני הקוצים ודרך הגפן שהוא נרפס ברגלים ולסוף היין מפיל את זה הרופסו כשפותהו כדמסיק בילקוט ש' וישב בשם מדרש שוחר טוב ושם מביא הרבה דמיונות על שישראל נמשלו לגפן וכלם שייכים לבטל דעת בלעם ורמז לחג הפסח שבו שותים ד' כוסות של יין כנגד כוס ישועות לישראל שנמשלו לגפן וכתיב ד' לשונות של גאולה וכנגדם הקב"ה כו' תרעלה כדמסיק בב"ר ואיך אתה רוצה לעקור כל זה ולהחליף השיטה בין ישראל לעמים. ואחר כך אמר ויעמוד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל כנגד עצרת שבו קבלו את התורה שנאמר בה אורך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד ואלמלא קבלו ישראל התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו והיו כל האומות בטלין ואיך אתה רוצה לעקור אומה זו החוגגת חג זה שיש בו ערך לכל האומות ולכל הנמצאים שבמעלה ושבמטה. ויכול להיות שגם במשעול הכרמים רמז לו אתה רוצה לעקור אומה החוגגת חג הפסח ושותין בו ד' כוסות כנגד ד' גליות ושל יין כמספר שבעים כנגד שבעים אומות וביטול זה גורם גם כן בטול כל שבעים אומות. ויתכן עוד לפ' זה ג' רגלים שרמז לו איך אתה רוצה לעקור אומה המחזקת בג' דברים אשר עליהם העולם עומד דהיינו ג' רגלי העולם והם התורה ועבודה וגמילות חסדים כי בטולם הרס כל העולם ורמז לו ג"ח בגמ"ח ותלך בשדה כי עיקר הגמילות חסדים מן השדה על ידי מתנות ומעשרות ולקט שכחה ופאה. והעבודה שבבית המקדש שנמשל לכרם רמז לו במשעול הכרמים וכן פירש"י הביאני אל בית היין זה אהל מועד ועליהם נאמר לכה דודי נצא השדה נשכימה לכרמים וגו'. ובמקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל רמז לתורה כדרך שנתבאר. ויפתח ה' את פי האתון נראה שגם זה צורך שעה היה להראות לו כי הוא דומה לחמור זה שאין בטבע לדבר ולכבודן של ישראל לבד פתח ה' את פיו כך בלעם רק לפי שעה פתח ה' פיו בנבואה לכבודן של ישראל ושלא יאמרו האומות אלו היו לנו נביאים חזרנו למוטב:

וירא משם קצה העם. לפי שהקצוות עלולים ביותר לקבל חק כדרך שנאמר במתאוננים ותאכל בקצה המחנה או בקצה ראשון קיני עם או בקצה אחרון המוקלים שבעם כי מצד המוקלים יהיו ראוין לקללה ממש ואם מצד הקינים החשובים בנקל להכניס בהם עה"ר מצד מעלתם כי זהו הדרך אשר בחר לו בלעם שאם לא ימצא מקום לקללם יכניס בהם עין הרע. ואתה המעיין שא נא עיניך וראה השנויים שמצינו בג' מקומות כי מתחלה נאמר וירא משם קצה העם ואחר כך נאמר אפס קצהו תראה וכלו לא תראה מכלל כי בקצה ראשון ראה כולו על ידי ראיית הקצה. ובג' נאמר וירא את ישראל שוכן לשבטיו משמע שראה כלם ממש. וביאור ענין זה הוא כי מתחלה הציץ בלעם בשרשם של ישראל דהיינו מקור וצור מחצבם אם ימצא בו עון אשר על ידו תחול הקללה גם לענפים כי בביטול השורש יפלו גם הענפים והוא ראיית הקצה הכולל את כלם כי האבות כוללים הבנים. ואחר שבקש ולא מצא חזר להציץ בענפים אם ימצא עון בתולדות וזהו הקצה שכולו לא יראה כי אין האבות בכלל הבנים. ואחר שלא הביט און לא באבות ולא בתולדות אמר מעתה כלם בתכלית השלמות אם כן אכניס בהם עין הרע השולט ביותר בדבר השלם מכל צד שאין בו פסולת כלל וכדמסיק בתנחומא ומביאו הילקוט על פסוק מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו על בלעם שבקש להכניס עה"ר בישראל על ידי ברכותיו ועל זה הדרך ראיתי לבאר כל השלשה מקומות וזה סדרם:

ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם. זהו חיפוש ראשון אשר הציץ בשורש של אומה ויחפש וימצא כי מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו כמו שכתוב בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים דהיינו במות בעל כי אחר הבעלים הלכו כי בעלים אדונים זולתו יתברך משם ראה קצה העם השורש הוא הקצה ראשון והוא ככולו דמי כי כל הבנים מסתעפים מן השורש וכשהשורש ראוי לקללה ודאי תחול גם על ראש הענפים כי בע"ג פוקד עון אבות על בנים. ובאה הנבואה לבלעם כי בלק ובלעם נפלו שניהם בטעות גדול כי ראש יחס אומה אינה מן ארם כי תרח היה חשוב כמת בחייו עד שהיה אברהם פטור מן כבוד אב ואם ש"מ שאינו מכלל ראש יחס אומה זו אלא התחלת אומה זו מראש צורים זה אברהם וזהו שאמר וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק שהוא רוצה לעשות ראש לאומה זו את תרח שהיה דר בארם נהרים. מראש הררי קדם דהיינו מן תרח שהיה קודם לאברהם וראשו ועובד ע"ג שקים ליה בארור האיש אשר יעשה פסל וגו' לפיכך בקש לכה ארה לי יעקב כי ודאי תחול הקללה על הפחותים כהוראת שם יעקב. ולכה זועמה ישראל כי על ידי זה יהיה זעם וכעס אפי' אל הטובים שבהם שנרמזו בשם ישראל על ידי שיראו באבדן מולדתם. מה אקב לא קבה אל הוא אומר לי ארה שהוא גדולה מן קבה אפילו בקבה אין לי כח ק"ו בארה אבל לפירש"י שקבה גדולה מארה לא יתיישב כלל מה שהתחיל בארה וסיים בקבה. ויתכן לפרש מה אקוב לא קבה ישראל את אל כי הע"ג כשצרה באה עליהם הוא מקלל במלכו ובאלהיו אבל ישראל אינן כן אלא אפי' אם הקב"ה בא עליהם בחוזק תוקף כהוראת שם אל מ"מ לא קבה אינו מקלל אלא מברך גם על הרעה לפיכך גם הקב"ה לא יקוב אותו אפי' בשעת קלקולם. ומה אזעום לא זעם ה' כי הע"ג מהפכין ה' מה"ר לדין. וישראל מעולם לא זעם את ה' לא הכעיסו את מה"ר להפכה למדת דין. כי מראש צורים אראנו יחס שלו אינו מן תרח אלא מן אברהם שנקרא צור שנאמר הביטו אל צור חוצבתם וגו' הביטו אל אברהם אביכם ואותו צור תמים פעלו עם ה' היה וביער כל הגלולים מן הארץ ומגבעות אלו האמהות אשורנו משם ראש יחס שלו. הן עם לבדד ישכון וגו' מיום שנאמר לאברהם לך לך מארצך וגו' מאז והלאה נתבודד מן כל אומה ואין לו צירוף לא לבית אביו ולא לשום אומה כי לקח אותו אלהים לחלקו. ותדע שכך הוא לא נתן הקדוש ב"ה מספר לשום אומה כי אם לישראל והוא הדבר המורה על מעלתן כדרך שפרשנו למעלה פרשת במדבר ועל זה אמר מי מנה עפר יעקב וגו' כי זה מופת שאין לו צירוף עם כל אומה ולשון וזהו שכתוב ובגוים לא יתחשב כי כל חשבון ענינו המספר ואומר שישראל יש להם מספר פרטי אפי' בהיות יהודה וישראל כחול הים וזהו שאמר מי מנה עפר יעקב אפי' בזמן שהם רבים כעפר הארץ נתן להם מנין פרטי ולא די במספר זה אלא אפילו שאחר המספר עשאם ד' דגלים ונתן שנית מספר מיוחד לכל דגל שהוא רביעית המחנה ז"ש ומספר רבע ישראל וכ"כ למה אלא שבא להראות שהם הוו עיקר העולם כאלו לא היו ד' רוחות בעולם זולתם וכל מה שחוץ מהם אינו נחשב מכלל ד' רוחות העולם וזה ראיה שתרח אבי אברהם אינו מכלל הישוב ואין אברהם מתיחס אחריו כלל. ואמר תמות נפשי מות ישרים לשון רבים ותהי אחריתי כמוהו לשון יחיד כי המיתה דווקא בגוף הבא מאב ואם קראם ישרים. ותהי אחריתי כמוהו כי האחרית הוא בנשמות הבאים ממקור הש"י והנשמה דומה לבוראה בה' דברים לכך נאמר כמוהו. והריב"ה פי' שס"ת של אברהם יצחק יעקב בגי' בלעם הוא אחריתי כמוהו:

ויקחהו שדה צופים. אחר שלא יכול למצוא שמץ פסול ע"ג בשרשים חזר להיות צופה ומביט בענפים דהיינו לבא על התולדות מצד חטא העגל שעשו וע"ז נאמר אפס קצהו תראה וכלו לא תראה כי אין האבות בכלל הבנים ועוד שלא עשו את העגל כ"א המוקלים שבעם שהרי שבט לוי לא הסכימו ואמר אשר

פרשה

תראנו משם כי ע"י העגל נעשו מגולים כמ"ש וירא משה את העם כי פרוע הוא פירש"י מגולה וראו כל העמים כי שם ה' סר מעליהם ע"י העגל וזהו שדה צופים שהוא לשון הבטה. ובאה התשובה אליו שגם בזה טעו כי לא הביט און ביעקב כ"א הערב רב לבדו היה מקור אל המעשה ההוא וישא משלו ויאמר וגו' לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם הביא לו מופת על טעותו שהרי נאמר במעשה העגל וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו וכי יש נחמה לפניו ית' והלא לא אדם הוא להתנחם אלא ודאי אפילו לכתחלה מעולם לא עלתה על דעתו ית' לכלותם כי לא פשעו בו אך הערב רב היה העיקר במעשה ההוא שעשו ע"י נחש וקסם וחשב ה' פן ישעו גם ישראל אחריו והיה מגזם להם בכליון כי עביד איניש דגזים ולא עביד לכך נאמר אשר דבר לעשות ולא נאמר אשר בקש לעשות אלא מעולם לא בקש אלא דבר לעשות דרך גיזום לבד ולא כדי לעשות ממש וזה דווקא לעמו דהיינו בני ישראל אבל על הערב רב לא נחם כלל ומוכי ה' יכל ע"י העונשים המבוארים בפרשת כי תשא כמו שפרש"י בג' מיתות נידונו שם כו' ואגלגו נראה כאלו נחם ה' על זאת ואל ה' הוא היודע שגם מתחלה כך היתה דעתו ית' אבל אם היו ישראל מזידין בדבר א"כ ודאי ייעד להם עונש ממש והיתה כאן נחמה ממש וזה אינו כי לא בן אדם הוא ויתנחם. אלא ההוא אמר ולא יעשה שלא היתה שם כי אם אמירה ודבור לבד דרך גיזום ולא כדי לעשות ולהקים. ז"ש ולא יעשה ולא יקימנה והכפל שבפסוק זה טעמו לפי שאמר הקב"ה למשה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם וגומר הרי שהיה שם אמירה רכה והבטחה טובה למשה שאמר לו ואעשה אותך לגוי גדול. והיה שם דבור קשה לישראל ושניהם לא נתקיימו וכנגד הטובה אשר אמר לעשות למשה נאמר כאן לא איש אל ויכזב כי לשון כזב מורה על המבטיח להטיב ואינו מקיים וכנגדו אמר אמירה רכה ולא יעשה. וכנגד הרע אמר ובן אדם ויתנחם כי לשון נחמה הוא על הרעה וכנגד זה אמר ודבר ולא יקימנה ובדרך שנתבאר. ואמר הנה ברך לקחתי היינו לי כי כבר אמרתי ותמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו ואם אקלל אקלל גם עצמי לכך לא אשיבנה. לא הביט און ביעקב אתה לקחתני שדה צופים להיות צופה ומביט באון ועמל שלהם מה אוכל להביט אם ה' לא הביט בהם עמל ואון. ואפי' הטועים ההם לא כפרו באלהים לגמרי אלא שתפו ש"ש לדבר אחר כי לכך נאמר אשר העלוך בוי"ו ואחז"ל אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו ישראל כלייה כי בוי"ו יש הוראה שלא נתנו תפלה באלהים אלא הודו כי ה' הוא האלהים והעגל הזה נתמנה למלך על כל הארץ מפי הגבורה לכך אמרו אשר העלוך. וז"ש כאן ה' אלהיו עמו שטענו כי ה' אלהיו הוא עמו עם העגל ומוסר לו ההנהגה להיות ביניהם כמלך ולא אלהים ממש ז"ש ותרועת מלך בו. או יאמר שאף בשעת החטא ה' אלהיו עמו לא כפרו בו לגמרי ותרועת מלך עולם נשאר בו.. ותדע שכך הוא שהרי אמר הקב"ה למשה לך רד כי שחת עמך אשר העלית היינו העם שהעלה משה וזה ודאי לא אמר כלפי ישראל שהרי אל מוציאם ולא משה הוציאם אלא ודאי שכלפי הערב רב אמר שמשה העלם מדעתו והראיה שלכך אמר משה למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת וגומר דהיינו ישראל אשר אל מוציאם ממצרים. כי לשון הוצאה שייך בישראל שנכנסו למצרים ויצאו אבל גבי הערב רב אמר כי שחת עמך אשר העלית כי לשון יציאה אין שייך בהם כי מי הכניסם שיצאו. וכפי הפשט יתכן לפרש שהקב"ה אמר רד כי שחת עמך אשר העלית במעלה ע"י ביזת מצרים כי משם נתעשרו וע"י רוב זהב עשו העגל לכך אמר אשר העלית מארץ מצרים כי נתעלו בעושר של ארץ מצרים אבל בתפלת משה לא היה מקום להזכיר זה לכך אמר הוצאת. כי לא נחש ביעקב וגומר וכבר ידעת כי העגל נעשה ע"י כישוף ומאחר שלא נחש וקסם בישראל ודאי לא עשאו העגל כ"א הערב רב. וא"ת אם אין בהם נחש וקסם א"כ במה יודע להם הדבר אשר דבר ה'. ע"ז אמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. כי כל הקורות התלוין בעת וזמן ההוים ונפסדים יאמר ליעקב אפי' לקטניהם וע"ד שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. ולישראל דהיינו לחשוביהם יאמר מה פעל אל כי הדברים הרוחניים הקב"ה כוננם בידים כמ"ש מקדש ה' כוננו ידיך וכתיב מה רב טובך וגו' פעלת לחוסים בך. הן עם כלביא יקום ידוע שכל עיקר מעשה כישוף בלילה כי בו תרמוש כל חיתו יער אלו המזיקים וכל העוסקים עמהם הם מוכים ומעונים ויהי בבקר והנה פניהם זועפים לא תואר ולא הדר להם והם חלושי כח כי רובם מרעיבים את עצמם כדי שתשרה עליהם רוח הטומאה והן עם זה כלביא יקום משנתו חזק ובריא אולם וזה מופת שאין עסק בנחש וקסם ואדרבא לא ישכב עד יאכל טרף וכפירש"י שאומר ק"ש על מטתו ומבריח המזיקין מעליו וא"כ ודאי אין לו עסק עמהם כלל וזה פי' נכון :

ואנכי אקרה כה. פי' רבינו בחיי לבטל מהם ברכת כה יהיה זרעך וכה תברכו את בני ישראל בזה ראיתי לתרץ מה שמסיק ברבתי כי אמר אולי אוכל נכה בו לא בקש כ"א לנכות מהם חלק כ"ד מן ס' רבוא והיינו כ"ה אלף ויש להקשות מה תועלת היה לו בזה אם יחסרו כ"ה אלף מן ס' רבוא גם יש לדקדק למה נפלו בעצתו כ"ד אלף ולא יותר ולא פחות אלא ודאי שעיקר כוונתו היתה לבטל מהם ברכת כה כי עי"ז יחולו הקללות לכך לא בקש כ"א לנכות חלק כ"ד כדרך שמנכין מן השאה חלק כ"ד רק בקש לנכות חלק כ"ד דהיינו כ"ה אלף כמספר כה ולא עלתה בידו כי לא הפיל כ"א כ"ד אלף עד כה ולא עד בכלל כי בטלו למספר כ"ה עמדו להם הברכות של כה תברכו וכה יהיה זרעך :

ויקח בלק את בלעם ראש הפעור. מעתה חזרו לדרך הג' כי ראו להם מקום ליתן שמץ ודופי לא בשרשים ולא בענפים א"כ המה בתכלית השלימות וכל דבר השלם מכל צד ביותר יש מקום לעה"ר לשלוט בו ע"י שיברך רעהו בקול גדול ויספר בשבחו בקול רם וישמעו כל האומות ויתקנאו בהם ויכניסו בהם עין הרע ועי"ז קללה תחשב לו וע"כ לקחו ראש הפעור כדי שיפער פיו לבלתי חק ויספר במעלתן בקול רם. וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל כי טובים המה בעיני ה' ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים היינו לחקור אחר פשעיהם לכל חטאתם הנעשים בעצתו של נחש הקדמוני וישת אל המדבר פניו כדמסיק ברבתי מי זאת עולה מן המדבר כל מעלתן של ישראל מן המדבר כו' כוונת המדרש שבזכות שענוה המצויה בישראל שעושין את עצמן כמדבר הזה שהכל דשין עליו זכו ישראל לכל המעלות כמו שדרשו מסכת עירובין (פ"ה) על פסוק וממדבר מתנה. ומיד כאשר נתן עיניו לספר מכל המעלות אשר זכו להם מן המדבר כדי להכניס בהם עה"ר מיד נסמית עינו לפיכך קרא את עצמו שתום העין דווקא בפעם זה אבל לרש"י שפירש שנסמית על אמרו ומספר את רבע ישראל קשה למה לא קרא עצמו כן בנבואה שניה. נאם שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה כי כל סומא נקרא בלשון רז"ל סגי נהור לפי שראייה הלבבית וסתם ראית עינים מכחישין זה את זה וכשמתחזק אחד מהם יחלש השני ע"כ הראיה השכלית הפנימית גדולה אצל הסומים כי לא יטרידם הראות הגשמי וכן יש נוהגין להעצים עיניהם בכל קראם שמע ישראל וגו'. כדי לחזק הכונה הלבבית ויהיו עיניו למטה במדרגה ולבו למעלה במדרגה ע"כ קרא את עצמו אחר שנסמית עינו אשר מחזה שדי יחזה. ואמר נופל לפי שהוא סומא משתם עיניו שגורם לו ליפול הוא גלוי עינים השכליים. וקרא את עצמו שומע אמרי אל כי חוש הראות מכחיש גם חוש השמע כי אין האדם יכול להשתמש בב' חושים אלו כא' וכמו שפרשנו פסוק הנה אנכי בא אליך בעב הענן ר"ל שלא תוכל לראות בשכינה ונתן טעם בעבור ישמע העם כי ע"י זה יתחזק חוש השמע כמבואר בחבור עוללות אפרים מאמר רס"ו ע"ש. ואמר מה טובו אהליך יעקב ראה שאין פתחיהן מכוונין זה כנגד זה שלא יסתכל שום אחד באהל חבירו ולא יזיקו בעה"ר אמר איך אפשר שיקבלו נזק מן עין הרע כי הוא דבר שהם בעצמם נזהרים מזה ואדרבא כנחלים נטיו. אמר שאהלי יעקב ומשכנותיו נמשלו לנחלים המכסים את הדגים לבל תשלוט בהם עה"ר כך האהלים אשר בהם יושבים ועוסקים בתורה מגינין מן העין כי לא שלטה עינא בישא ביושבי אהלים שאינן נראין ברחוב כל חוצות ומ"מ תורתן מכרזת עליהם ברחובות תתן קולה ויפוצו מעינותיו חוצה ברחובות פלגי מים לכך נאמר כנחלים נטיו כאהלים נטע ה' כי האהלים והנחלים משפט א' להם כארזים עלי מים. בפרק חלק אמרו טובה קללה אחיה השילוני מברכות של בלעם אחיה קללם בקנה שנאמר והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים מה הקנה אינו עומד כי אם במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין כו' אבל בלעם ברכם בארז שאינו עומד במקום מים כו' ופי' רש"י מ"ש כאן כארזים עלי מים שכינה דקאמרה הכי ופירושו דחוק. ונראה שכך פירושו כי מברכותיו של בלעם אנו למדין מה היה בלבו לקללם. ובוודאי היה בדעתו להמשילם לשום ארז שאינו עומד במקום מים כדי להשליט בהם עה"ר כשהם ארז שע"י שהוא גבוה הכל מסתכלין בו כך ישראל ע"י שירום ונשא וגבה מאד יתנו האומות בהם עיניהם. ויהפוך ה' את הקללה ונתן הכו לתוך פיו לאמר אמרו כארזים עלי מים שמר ושוברו עמו כי המים מגינין עליו כי רוב תחתיתו מכוסה במים ואינו נראה כ"כ גבוה והמים מצילין אותו מן העה"ר כמו הדגים. אבל מ"מ דמיון הקנה טוב ממנו כי הוא מורה על ההכנעה כי הוא נכנע מפני הרוח וזהו תקנתו וע"כ אחז"ל שזכה הקנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ס"ת ולהורות נתן בלבם שאין התורה מתקיימת כ"א בנמוכי רוח כקנה ולא במי שהוא קשה כארז ומ"מ הארז העומד עלי מים דומה קצת לקנה מצד היותו מכוסה קצת כי גם זה מורה קצת על ההכנעה לכך אמר מיד יזל מים מדליו הנכנעים בטבע יזל מים של התורה. וכאשר ראה בלעם שלא יכול להם בשום צד הודה ואמר שלא יוכל לעשות טובה או רעה וגומר כי הרעה היינו לקלל והטובה לברך אותם בקול גדול כדי שקללה תחשב להם וטובה זו גרועה היא משתם רעה יען כי אין פיו ולבו שוים ע"כ הקדים הטובה לרעה בדרך לא זו אף זו. ואחר כל הנבואות אמר הנני הולך לעמי אין הפי' סילוק נבואה שהרי עדיין הוא מתנבא והולך אלא שאמר הנני הולך להתנבאות מה שיעשו העם הזה לעמי לפיכך לכה איעצך וגומר כי זאת העצה איך תנצל מהם וקרוב לשמוע שאמר לו איעצך שתהיה שב ואל תעשה מאחר ששלום יהיה בימיך מה לך לידאג על העתיד כי את אשר יעשה העם הזה לעמך יהיה באחרית הימים ואך שלום יהיה בימיך לכן השמר והשקט ועיקר העצה רמוזה בתיבת לכה ר"ל עתה לכה ולך מדרך זו והרמוז בלכה איעצך זה שלעתי עתה תלך לך ותניח הדבר כי עוד חזון למועד :

והיה | שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת יהוה כרביבים עלי־עשב אשר לא־יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם: והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי־צאן אשר אם־עבר ורמס וטרף ואין מציל: תרם ידך על־צריך וכל־איביך יכרתו: והיה ביום־ההוא נאם־יהוה והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מרכבתיך: והכרתי ערי ארצך והרסתי כל־מבצריך: והכרתי כשפים מידך ומעוננים לא יהיו־לך: והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך ולא־תשתחוה עוד למעשה ידיך: ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי עריך: ועשיתי באף ובחמה נקם את־הגוים אשר לא שמעו: שמעו־נא את אשר־יהוה אמר קום ריב את־ההרים ותשמענה הגבעות קולך: שמעו הרים את־ריב יהוה והאתנים מסדי ארץ כי ריב ליהוה עם־עמו ועם־ישראל יתוכח: עמי מה־עשיתי לך ומה הלאתיך ענה־בי: כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתיך ואשלח לפניך את־משה אהרן ומרים: עמי זכר־נא מה־יעץ בלק מלך מואב ומה־ענה אתו בלעם בן־בעור מן־השטים עד־הגלגל למען דעת צדקות יהוה: במה אקדם יהוה אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות בעגלים בני שנה: הירצה יהוה באלפי אילים ברבבות נחלי־שמן האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי: הגיד לך אדם מה־טוב ומה יהוה דורש ממך כי אם־עשות משפט ואהבת־חסד והצנע לכת עם־אלהיך:

פירוש

כרביבים. הם טפים נכים: ייחל. יקוה: ככפיר. הוא קטן מאריה וגדול מנמר: ארצך. יאם דריסת הארי: והרסתי. כמו ונתצתי: עריך. אויביך: את. כמו עם: ההרים. הם האבות: הגבעות. האמהות: והאתנים. החזקים: יתוכח. ל׳

המלות

בירור טענות: הלאתיך. הטרחתיך בעבודתי: ענה. ל׳ עדות: אכף. פרטו כסף: בכורי. כמו בכורי: פשעי. בעבור פשעי: הגיד. זהו תשובה על הנ"ל: משפט. מצות שבין אדם לחבירו: חסד. ע ג"ח: לכת. הוא יחוד האל:

פרשת פינחס

רשי

(יא) **פינחס** בן אלעזר בן אהרן הכהן. (סנהדרין פב סוטה מג) לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ג והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן: בקנאו את קנאתי. בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף. כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרינ"מנט בלעז: (יב) את בריתי שלום. (סנהדרין שם) שתהא לו לברית שלום כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הקדוש ברוך הוא שלומותיו: והיתה

אבן עזרא

(יא) **בקנאו**. קל הנו"ן להקל על הלשון והטעם כי הוא קנא כקינו וכתוב על השם כי הוא אל קנא כפ"ג ולולי הוא שקנא הייתי מכלה כל ישראל כדבר בקנאתי: (יב) את בריתי שלום. טעמו את בריתי ברית שלום כמו כסאך אלהים ורבים כן והטעם שלא יגור מאחי זמרי כי הוא נשיא בית אב ושכרו שתהיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ונכא כי הכהנים הגדולים היו מבני פינחס ויתכן שהיו בנים אחרים לאלעזר. ומלת אחריו. לאות שמת ואינו אליהו כלל וכבר פירשתיו כי נגיד היה עליהם וגם שהיה בימי פילגש בגבעה

י וידבר יהוה אל־משה לאמר: יא פינחס בן־אלעזר בן־אהרן הכהן השיב את־חמתי מעל בני־ישראל בקנאו את־קנאתי בתוכם ולא־כליתי את־בני־ישראל בקנאתי: יב לכן אמר הנני נתן לו את־בריתי שלום:

י ומליל יי עם משה למימר: יא פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא אתיב ית חימתי מעל בני ישראל בדקניה ית קנאתי ביניהון ולא שיציתי ית בני ישראל בקנאתי: יב בכן אמר הא אנא גזר ליה ית קימי

ל׳ ר"פ וכולם מלאים כמ"א א׳ הספי ופנחס כהנים ונוסף לו יוד בקנאו נאנסיו. ל׳

ו׳ זעירא הוא חד מא"ב מאותיו׳ קטנות (עמ"ס)

תולדות אהרן פנחס בן אלעזר. סנהדרין פב: לכן אמור. קדושין סו סנהדרין פב זוהר אחרי מות עקרים פ׳ אחרון:

בעל הטורים

השיב את חמתי מעל. בגי׳ זה את המלאך של אף ושל חמה: בקנאו את קנאתי. תגין על הקו"ף לומר שדקרו על קיבתה לפי: ג׳ פעמים קנאה כנגד ג׳ עבירות שעשו לזנות וישתחוו ויצמד: לכן. ד׳ פסוקים מתחילים בהי הכא והידך לכן אמור לבני ישראל וזהו שאמר הקב"ה במצרים גם גאל אותי כלה ועתה אתם קרובים לארץ ואתם פרוצים בעריות: לכן. בגי׳ מדה כמדה: את בריתי שלום. שלום כתיב והוא וי"ו קטועה כפ"ג דקדושין כהונה שלם דא"א מהנה שלימה אני נותן לו עשרה מתנות במקדש עשרה במדינה ד"א וי"ו קטועה כי פינחס הוא אליהו. וכן אליה כתיב חסר וי"ו ויעקוב מלא וי"ו שנטל ו׳ מאליהו למשכון עד שיבא עם המשיח ויגאל את בניו וזהו יגל יעקב ישמח ישראל ישמח אותיות משיח שישמח לימות המשיח ויחזור הוי"ו ויהא אליהו שלם: שלום. בגימטריא זהו משיח: שלומיאל בגימטריא זהו זמרי בן סלוא:

רמבן

(י) **הודיע** הקב"ה למשה שישלם שכר טוב לפנחס על קנאתו אשר קנא לאלהיו ועל הצדקה שעשה עם ישראל לכפר עליהם ולא מתו כולם במגפה וטעם שיודיע לישראל שהוא כהן גדול לעולם וזה טעם לכן אמור שיגיד זה בישראל ולא אמר הכתוב והיתה לו ולזרעו אחריו כהונת עולם כמו שאמר באהרן אבל אמר ברית כהונת עולם ואמר את בריתי שלום שיתן לו ברית עם השלום דבק בו ובאהרן נאמר לכבוד ולתפארת ולכך אמר אשר קנא לאלהיו והמשכיל יבין. והזכיר ושם האיש המוכה ושם האשה המוכה להודיע כי ראוי היה לשכר הגדול הזה שהרג נשיא בישראל ובת מלך גוים ולא ירא מהם בקנאתו לאלהיו ואחרי שנתן שכרו הטוב לצדיק צוהו להפרע מן הרשעים ואמר לו צרור את המדינים וטעם שימנה העם תחלה וזה טעם ויהי אחרי המגפה כי המנין יהיה תחלה:

וטעם

ספורנו

(י) **וידבר** ה׳ אל משה: (יא) בקנאו את קנאתי בתוכם. שעשה נקמתי לעיני כלם כדי שבראותם זה ולא ימיחו יכופר על אשר לא מיחו בפושעים ובזה השיב את חמתי מעליהם: (יב) את בריתי שלום. ממלאך המות כענין עושה שלום במרומיו כי אמנם ההפסד לא יקרה אלא בסבת התנגדות ההפכים וזה אמנם נתקיים בפנחס שהאריך ימים הרבה מאד מכל שאר אנשי דורו עד שהיה הוא משמש במשכן שילה בזמן פלגש בגבעה שהיה בלי ספק אחרי מות יהושע ושאר הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע וכל שכן אם היה בזמן יפתח שכתב למלך בני עמון בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה כו׳ שלש מאות שנה וכבר ספרו ז"ל שפנחס לא רצה ללכת אז אל יפתח להתיר נדרו וכל שכן לדברי האומר אליהו זה פנחס והוא עדיין חי וקיים:

בגבעה: (יג) אשר קנא לאלהיו. אהבתו את השם גם עשה טובה לישראל ודרך דרש הזהב כפר ובניו יכפרו: (יד) אשר הכה את המדינית. עם ורבים כן: נשיא בית אב. אחד מחמשת אבות בני שמעון. וראש לבית אבותיו גדול ממנו: (טו) צור. אחד ממלכי מדין והנה גם מלכי מדין חמשה אבות: (יז) צרור. שם הפועל כמו זכור את יום השבת: (יח) כי צוררים הם לכם. כי הצרו לכם: בנכליהם. במחשבתם הרעה מגזרת ויתנכלו אותו: ועל דבר כזבי. ועוד כי יחשבו לעשות לכם רע בעבור כזבי אחותם: (יט) ויהי אחרי המגפ'. אמר השם אל משה ואל אלעזר על יד משה וכן ויכו משה וזקני ישראל אז ישיר משה ובני ישראל. וטעם אחרי המגפה בעבור שאמר השם לאלה תחלק הארץ:

וידבר

יג וְהָיְתָה לּוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית
כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא
י' לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
י"ג ר"פ. ל' יד וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר
ג' ב' חס' ואי' מלא הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא
נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי׃ טו וְשֵׁם
ב' קמצין ובטעם תביר בענין הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי
בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב
בְּמִדְיָן הוּא׃ פ
טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ל' יז צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם
ט"ל מלאים בתורה אוֹתָם׃ יח כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם
ל' ל' בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־
דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־
ב' ובענין נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְיוֹם־
כו הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר־פְּעוֹר׃ א וַיְהִי
אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ פסקא באמצע פסוק
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל
אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃

שְׁלָם׃ יג וּתְהֵי לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי בַתְרוֹהִי קְיָם כְּהֻנַּת עָלַם חֲלָף דְּקַנִּי קֳדָם אֱלָהֵיהּ וְכַפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יד וְשׁוּם גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל קְטִילָא דְּאִתְקְטֵיל עִם מִדְיָנֵיתָא זִמְרִי בַּר סָלוּא רַב בֵּית אַבָּא לְבֵית שִׁמְעוֹן׃ טו וְשׁוּם אִתְּתָא דְּאִתְקְטֵילַת מִדְיָנֵיתָא כָּזְבִּי בַת צוּר רֵישׁ אֻמֵּי בֵּית אַבָּא בְּמִדְיָן הוּא׃ טז וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יז אָעִיק לְמִדְיָנָאֵי וְתִקְטוֹל יָתְהוֹן׃ יח אֲרֵי מְעִיקִין אִנּוּן לְכוֹן בְּנִכְלֵיהוֹן דְּנַכִּילוּ לְכוֹן עַל עֵיסַק פְּעוֹר וְעַל עֵיסַק כָּזְבִּי בַת רַבָּא דְמִדְיָן אֲחַתְהוֹן דְּאִתְקְטֵילַת בְּיוֹמָא דְמוֹתָנָא עַל עֵיסַק פְּעוֹר׃ א וַהֲוָה בָּתַר מוֹתָנָא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא

ושם י"ג ר"פ וסימן נמסר בסדר בראשית: הכה ג' ב' חסר ואחד מלא וסי' אשר הכה את המדינית. הכה אפרים שרשם יבש. הוכה כעשב ויבש דין מלא. וא' והוכה ומת: המכה ב' קמצין ובטעם תביר ובענינא וסימן ושם האשה

תולדות אהרן וכוהס לו. יבמות ק כתובות יג קדושין סו זבחים קא: ברית כהונה. מנחות כ: זמרי. סנהדרין פב: כזבי. שם: צרור את המדינים. קמא לח:

(יג) והיתה לו. בריתי זאת: ברית כהנת עולם. שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי: לאלהיו. בשביל אלהיו כמו (במדבר יא) המקנא אתה לי (זכריה א) וקנאתי לציון בשביל ציון: (יד) ושם איש ישראל וגו'. במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי: נשיא בית אב לשמעוני. לאחד מחמשת בתי אבות שהיו לשבט שמעון. ד"א להודיע שבחו של פינחס שאעפ"י שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחילול השם לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה: (טו) ושם האשה המוכה וגו'. להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל: ראש אמות. אחד מחמשת מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור וגו' (במדבר ל"א) והוא היה חשוב שבכולם שנאמר ראש אמות בית אב ולפי שנהג בזיון בעצמו והפקיר בתו מנאו שלישי: בית אב. חמשת בתי אבות היו למדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהם: (יז) צרור. כמו זכור שמור לשון הוה עליכם לאייב אותם: (יח) כי צררים הם לכם וגו'. על דבר פעור שהפקירו בנותיהם לזנות כדי להטעותכם אחר פעור. ואת מואב לא צוה להשמיד מפני רות המואביה שעתידה לצאת מהם כדאמרינן (בבא קמא ל"ח): (יט) ויהי אחרי המגפה וגו'. משל לרועה שנכנסו זאבים בתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות (פסיקתא). דבר אחר כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין. עכשיו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירן במנין

בעל הטורים ויכפר. לכפר לא נאמר אלא ויכפר. שעומד ומכפר על ישראל עד סוף כל הדורות: הכה ג'. אשר הכה את המדינית. הוכה כעשב ויבש לבי. הוכה אפרים. ע"י המדינית שהיתה בהם המגפה. וסיפא דקרא כי שכחתי מאכל לחמי בע"י אכילת לחמי טעיתי ונצמדתי לבעל פעור. כדאיתא במדרש שהושיבו להם פונדקאות שהיו מוכרים להם מיני מאכל ומשקה. וכן הוכה אפרים ע"י פעור כמו דאיתא בראש הפ' המה באו בעל פעור וינזרו לבושת וגומר: צרור את המדינים לשון יחיד והכיתם לשון רבים צרור כי על ידך היה שאמר לו הביא אל הבעל אלא לגדול שבהם זה משה והכיתם לשון רבים ולא משה כי נתגדל במדין: ויהי אחרי המגפה. פרשה זו פתוחה שעשה הפסק בין המגפה למנין שלא תבלוע המגפה בפקוד אותם:

ספורנו

(יג) תחת אשר קנא לאלהיו. ומאחר שהוא רב את ריבי אלהיו מריב כל המתנגדות ויהיה לו השלום: ויכפר על בני ישראל. בעשותו הנקמה לעיני כלם כדי שיכופר להם על שלא מיחו בפושעים ולכן הוא ראוי לכהונת עולם אשר בה יכפר בעדם: (יד) ושם איש ישראל המוכה. וזה כי אמנם בכפרו בזה האופן מסר עצמו לסכנה במה שהרג לעין כל נשיא ובת מלך: (א) לאמר מבן עשרים שנה ומעלה. משה ואלעזר אמרו לישראל שיאמרו ויגידו כל פרטיהם שהם בני עשרים כאשר

רמבן

(יח) וטעם בנכליהם. כאשר פירשתי כי זקני מדין חשבו המחשבה הרעה הזאת כמו שנאמר ויאמר מואב אל זקני מדין כי בהם נתיעצו מתחלה והם נתנו עצה זו למואב שתזנינה בנותם עמהם וילמידו אותם לבעל פעור להדיחם מעל השם ואם לא נזכר שם. ועוד ששלחו להם בת מלכם לזנות עמהם וזה טעם על דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם כי לולי מדעת יועצי המלכות נעשה כבודה בת מלך במדין מה תבקש בשטים בערבות מואב לבא אל מחנה עם אחר כי ישראל בערבות מואב בשטים היו ומאין תבא שם המדינית הזאת אבל היתה יפת תאר מאד ושלחו אותה זקני מדין שם כי אמרו בתואר אשה יפה רבים הושחתו וקרוב הוא שהיה גם בלעם בעצה הזו כי בשובו מארץ מואב עבר במדין כי דרכו משם והיה ביועצי המלכות ואולי נתעכב שם לדעת מה יהיה בהם לפיכך מצאוהו ישראל במדין ויהרגוהו שם ויהיה פירוש ויקם בלעם וילך וישב למקומו שהלך לו לשוב אל ארצו וכן נראה כי ישראל לא יהרגו המתנבא רק ברשות התורה אבל כאשר נאמר להם כי צוררים הם בנכליהם אשר נכלו לכם וגו' והנה כל המתנכלים מחוייבי מיתה ולכן המיתו גם בלעם כי ידעו שהוא בעל העצה הרעה הזאת והנה צוה הקדוש ברוך הוא להנקם מהם אבל על המואבים כבר הזהיר אל תצר את מואב כי ישראל בתחלה באו אל גבול אדום והזהירם עליהם ונשמרתם מאד ואחר כן באו לגבול מואב ואמר לו אל תצר את מואב ואחרי כן אמר אתה עובר היום את גבול מואב את ער וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואמר קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחון ואחר כל זה ראה בלק כל אשר עשה ישראל לאמורי שהם שני מלכי האמורי סיחון ועוג ונעשה הענין הזה כולו ג"ם כן אזהרת אל תצר את מואב מקודמת למצות צרור את המדינים ואני תמה על לשון האגדה שאמרו בבבא קמא אל תצר את מואב וכי עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות אלא נשא משה ק"ו בעצמו אמר ומה מדינים שלא באו אלא לסייע למואב אמרה תורה צרור את המדינים והכיתם אותם מואבים עצמן לא כל שכן אמר לו הקדוש ברוך הוא לא כשעלה על דעתך שתי פרידות יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית והנה קודם הק"ו הזהירו למשה מן המואבים ועוד אם מפני הק"ו למה הוצרך להזהיר מבני עמון אולי לא הקפידו בלשון האגדה בכך אבל הכוונה לומר שגלוי לפניו יתברך כי כשיצוה אותו צרור את המדינים יהיה למשה ק"ו לעשות מלחמה במואב שלא ברשות אחרת והקדים להזהירו מזה ומפני שהזהיר במואב הזהיר גם בבני עמון שלא יחשוב משה שתהיה אזהרתו מן מואב לבדו ורשות בבני

רשי

במנין: (ב) לבית אבתם. על שבט האב יתיחסו ולא על שבט האם: (ג) וידבר משה ואלעזר הכהן אתם. דברו עמם על זאת שצוה המקום למנותם: לאמר. אמרו להם צריכים אתם לימנות: (ד) מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה וגו'. שיהא מנינכם מבן עשרים שנה ומעלה שנאמר כל העובר על הפקודים וגו': (ה) משפחת החנכי לפי שהיו האומות מגנין אותן מה אלו מתייחסין על שבטיהן סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהן אם בגופם היו מושלים ק"ו בנשותיהם לפיכך הטיל הקדוש ברוך הוא שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם. וזה הוא שמפורש על ידי דוד שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכ"ב) השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם לפיכך בכולן כתב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף (מדרש והובא בילקוט): (ט) אשר הצו. את ישראל על משה: בהצתם. את העם על ה' כשהסיאו את ישראל לריב עם משה לשון הפעילו: (י) ויהיו לנס. לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב איש זר (במדבר י"ז) לחלוק על הכהונה: (יא) ובני קרח לא מתו. הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם (במ"ר וסנהדרין)

במדבר כו

ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ ׀ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־
יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ ד מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ שני ה רְאוּבֵן
בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ
מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפַלּוּא מִשְׁפַּחַת
הַפַּלֻּאִי׃ ו לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת
הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת הַכַּרְמִי׃
ז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הָרֻאוּבֵנִי וַיִּהְיוּ
פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ ח וּבְנֵי
פַלּוּא אֱלִיאָב׃ ט וּבְנֵי אֱלִיאָב
נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא־דָתָן
וַאֲבִירָם קְרוּאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ
עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּעֲדַת־קֹרַח
בְּהַצֹּתָם עַל־יְהוָה׃ י וַתִּפְתַּח
הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם
וְאֶת־קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בַּאֲכֹל
הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם
אִישׁ וַיִּהְיוּ לְנֵס׃ יא וּבְנֵי־קֹרַח
לֹא־מֵתוּ׃ ס יב בְּנֵי שִׁמְעוֹן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת
הַנְּמוּאֵלִי לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי

תרגום

לְמֵימַר׃ ב קַבִּילוּ יָת חוּשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן כָּל נָפֵיק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ ג וּמַלֵּיל מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וַאֲמַרוּ לְמִמְנֵי יָתְהוֹן בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ לְמֵימַר׃ ד מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּנְפַקוּ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ה רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ זַרְעִית חֲנוֹךְ לְפַלּוּא זַרְעִית פַּלּוּא׃ ו לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְכַרְמִי זַרְעִית כַּרְמִי׃ ז אִלֵּין זַרְעֲיַת רְאוּבֵן וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וּתְלָתָא אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין׃ ח וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב׃ ט וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא דָתָן וַאֲבִירָם מְעַרְעֵי כְנִשְׁתָּא דְּאִתְכְּנַשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בִּכְנִשְׁתָּא דְקֹרַח בְּאִתְכַּנּוֹשֵׁיהוֹן עַל יְיָ׃ י וּפְתַחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ וּבְלַעַת יָתְהוֹן וְיָת קֹרַח בְּמוֹתָא דִכְנִשְׁתָּא כַּד אֲכָלַת אִישָׁתָא יָת מָאתָן וְחַמְשִׁין גַּבְרָא וַהֲווֹ לְאָת׃ יא וּבְנֵי קֹרַח לָא מִיתוּ׃ יב בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְזַרְעֲיַתְהוֹן לִנְמוּאֵל זַרְעִית נְמוּאֵל לְיָמִין זַרְעִית

י"ג ר"פ · ג' · ס"ו מלעיל פסוק · ל' וחסר · ל' וחסר · ג' ר"פ בטעם בענין הראובני השמעוני מנשה וחד ואלה בני שותלח · י"ד פסוקים מן ג' מלין · קריאי קרי ל' · ל' ג"א · ל' וחסר · ז' בטעם זרקא בענין זאב יבאג זרוק סי' · ל' וכ"כ

אבן עזרא

(ג) וידבר משה ואלעזר הכהן. במקום אביו ויתכן שהוא היה פה למשה כמו אהרן: אותם. כמו דברו לשלום: (ד) מבן עשרים שנה. והטעם שנשאו את השבונים כאשר צוה ה' את משה. וטעם ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים. כי היו בספורים רבים מיוצאי מצרים והקרוב להיותם חיים והאל מראובן בספורים הראשונים במדבר סיני: (ט) אשר הצו. כטעם כי ינצו אנשים: (י) ואת קרח. פירשתיו: ויהיו לנס. כמו ויהיו לאות לבני ישראל: (יא) ובני קרח לא מתו. והעד שמואל ובניו ובני בניו שהם המשוררים והם הנקראים הקרחים לבני קרח מזמור גם בתורה כתוב משפחת הקרחי והזכיר הכתוב ובני קרח עם בני ראובן בעבור כי בני דתן ואבירם גדולים וקטנים מתו והנה רעת דתן ואבירם קשה מרעת קרח: (יב) הימני. אל תבקש הדקדוק בשמות וכן מן פוה

המכה. כי צררים הם לכם: שאו י"ב ר"פ וסי' שאו את ראש כל עדת בני ישראל. וחברו שאו את ראש כל עדת. שאו מרום עיניכם. שאו לשמים עיניכם. שאו עיניכם וראה והתמהו. שאו נס ציונה. הבאים מצפון. שאו שערים ראשיכם. וחבירו שאו שערים ראשיכם. שאו זמרה ותנו תוף. שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. שאו נס בארץ: כל דסמיך לדבור אתו אתך אתם דגש במ"ט אותו אותך אותם רפין וסי' נמסר בסדר וירא: ובני ישראל ט"ז מצעות פסוק וסימן ויחזק ה' את לב פרעה. אז ישיר משה ובני ישראל. כי בא סוס פרעה. מבן עשרים שנה ומעלה תנינא דפינחס. ויוציאו את המקלל. בעבר הירדן בגיא. ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. ויהי כבלות יהושע. משה עבד ה' ובני ישראל הכום. ויאמרו בני ישראל נגפים הם. ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון. ויקרא המלך לגבעונים ונקבצו בני יהודה ובני ישראל. ויגע החדש השביעי. וכל ר"פ דכוותא. אלה ד' בטעם טפחא בענין וסי' משפחות הראובני. אלה משפחות השמעוני. אלה משפחות מנשה ואלה בני שותלח לערן משפחת: ובני פלוא אליאב חד מן י"ד פסוקים מן ג' ג' מלין וסי' נמסר בסדר תצוה: בני שמעון ז' בטעם זרקא וסימן בני שמעון למשפחתם. בני גד למשפחתם. ויהיו בני יהודה. בני זבולן למשפחתם. אפרים למשפחתם. בנימן אשר.

בעל הטורים

לבית אבתם. ולא אמר למשפחותם כמו למעלה לפי שאומר בכל אחד משפחת החנוכי משפחת הפלואי וכן בכולם: לכרמי ב'. לכרמי משפחת הכרמי ואידך ונה לעשות עוד לכרמי. מי הוא כרמי זהו שנאמר בו לכרמי משפחת הכרמי. כמו דכתיב כי כרם ה' צבאות בית ישראל: ויהיו לנס. שמחתותם היו לנס ולזכרון: לנס ג' במסורה. ויהיו לנס. כי שרש ישי אשר עומד לנס עמים. שם נרקמה שיה מפרשך להיות לך לנס. ויש מקום נתבצר להם כשנפתחה הארץ נשאר מקום באמצע כמו נס שהוא בראש התורן כך נשאר מקום תורן. ומכאן רמז למ"ד שהיא אבדה המתבקשת שעמדו לתחית המתים לימות המשיח. והיינו שרש ישי אשר עומד לנס:

תולדות אהרן ובני פלוא. בתרא קמז: הוא דתן. מגלה יא: בהצתם. סנהדרין קי: באכל האש. שם: ובני קרח. סנהדרין קי מגלה יד:

רמבן

בבני עמון כי גם הם גמלו להם רעה ולא קדמו אותם בלחם ובמים. ומדרש אחר מפני שהמואבים עשו מפני היראה שהיו שוללים אותם אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם כמו שכתב רש"י בסדר אלה מסעי. ועל דרך הפשט עוד ארץ עמון ומואב השם נתנה לבני לוט ירושה בעבור לוט אביהם ששרת את הצדיק וגלה עמו לאותה הארץ ולכך לא הרשה לעשות להם רעה בארצם אבל מפני חטאם שהרחיקו את ישראל ולא קרבו אותם הענישם להרחיקם מעל עמו ולא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' מדה כנגד מדה:

(ה) **חנוך** משפחת החנוכי. אולי כאשר נתחלקה הארץ לשבטים על דעת רבותינו ונטל שבט שמעון המועט בשבט יהודה המרובה חלק כשלך כך נתחלקה לבית אבות ליורדי מצרים ועשו מנחלת ראובן ד' חלקים והיה בחלק משפחת החנוכי חלק משפחת הפלואי והצרון וכרמי אע"פ שאינן שוות במספר שמות לגלגלותם וזה טעם המנין הזה שימנו המשפחה ליורדי מצרים ולא יזכיר לגלגלותם ואע"פ שיזכיר מספרם בכלל ומה שאמר לרב תרבו נחלתו בבני המשפחה שנטלו איש לפי פקודיו לגלגלותם ומפני זה יזכיר בספר יהושע בחלוקת הארץ למשפחותם ויהיה הגורל למטה בני יהודה למשפחותם וכן בכולם או יהיה טעם למשפחותם לכל משפחות השבט או שחלקו הארץ למשפחותם וכל משפחה ומשפחה היה חלקם במקום אחד לא תתערב במשפחה אחרת והוא הנכון בעיני:

(ט) **ובני** אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם. הזכיר הכתוב זה להודיע

פוה פוני ומן לשפופם השופמי לימנה משפחת הימנה ואיננו הימיני כמו מן בריעה בריעי וחגי ושוני חסר יו"ד היחס או זה יו"ד היחס ושל השם חסר והוא הנכון ואחר ראובן שמעון וגד החונים עליו רק מנשה קודם אפרים ובמדבר סיני הפוך והנכון שזה בעבור מספרם כי בני אפרים יוספו על בני מנשה במדבר סיני שמונת אלפים ושלש מאות ובערבות מואב יוספו על בני מנשה על בני אפרים עשרים אלף

וסנהדרין ק"י): (יג) לזרח. הוא צוחר לשון צוהר אבל משפחת אהד בטלה. וכן חמש משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה. וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות. ומצאתי בגמרא ירושלמית שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמונה מסעות מהר ההר למוסרה שנאמר (דברים י) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן והלא בהר ההר מת וממוסרה עד הר ההר שמונה מסעות יש למפרע אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועזיאלי ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחת הקרחי והרביעית לא ידעתי מה היא ורבי תנחומא דרש שמתו במגפה בדבר בלעם אבל לפי החסרון שחסר משבט שמעון במנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני נראה שכל כ"ד אלף נפלו משבטו של שמעון: (טז) לאזני. אומר אני שזו משפחת אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו

לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי׃
יג לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת הַשָּׁאוּלִי׃
יד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ ס
טו בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם לִצְפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי׃
טז לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאָזְנִי לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי׃
יז לַאֲרוֹד מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי׃
יח אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס
יט בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
כ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי׃
כא וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הֶחָמוּלִי׃
כב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס
כג בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע

יָמִין לְיָכִין זַרְעִית יָכִין׃
יג לְזֶרַח זַרְעִית זֶרַח לְשָׁאוּל זַרְעִית שָׁאוּל׃
יד אִלֵּין זַרְעֲיַת שִׁמְעוֹן עַסְרִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמָאתָן׃
טו בְּנֵי גָד לְזַרְעֲיָתְהוֹן לִצְפוֹן זַרְעִית צְפוֹן לְחַגִּי זַרְעִית חַגִּי לְשׁוּנִי זַרְעִית שׁוּנִי׃
טז לְאָזְנִי זַרְעִית אָזְנִי לְעֵרִי זַרְעִית עֵרִי׃
יז לַאֲרוֹד זַרְעִית אֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי זַרְעִית אַרְאֵלִי׃
יח אִלֵּין זַרְעֲיַת בְּנֵי גָד לְמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
יט בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וּמִית עֵר וְאוֹנָן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃
כ וַהֲווֹ בְנֵי יְהוּדָה לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְשֵׁלָה זַרְעִית שֵׁלָה לְפֶרֶץ זַרְעִית פֶּרֶץ לְזֶרַח זַרְעִית זָרַח׃
כא וַהֲווֹ בְנֵי פֶרֶץ לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְחָמוּל זַרְעִית חָמוּל׃
כב אִלֵּין זַרְעֲיַת יְהוּדָה לְמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃
כג בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְזַרְעֲיָתְהוֹן

ל'. ד' בטעם בענין
כ' ומ"ל
ג' ומ"ל. ל'. ג'
ל' ל' ל'
ל'. ל'
ל'
ג' דסמי' בענין גד אפרים אשר ואשרא אלה משפחות פלוני
סימן
ל' ל'
כ'
כ' א' חסר וא' מלא.
ו' בטעם ר"פ בענין וסימן יש"ג אזנ"י וחד מלעות פסוק.
ג' בטעם בענין יששכר דן נפתלי בד"ן סימן.

וסימן זא"ב ישא"ג זרוק: הצפוני ב' בתרי לישני מלאים וסי' לצפון משפח' הצפוני ואת הצפוני ארחיק: בני יהודה ג' בטעם וסימן בני ראובן בכור ישראל. בני יהודה למשפחתם. בני יוסף למשפחתם: אלה ו' ר"פ בטעם תביר בענין וסימן גד יהודה יששכר זבולן אשר נפתלי. וחד מצעות פסוק אלה משפחת דן וסימן כל היכא דאיכא בענין אלה משפחת פלוני משפחת בני פלוני דסמיך לפקדיהם או למשפחתם אלה בתביר והם ו' וסימן יש"ג אזנ"י ואפרים יוצא מן הכלל: ג' בטעם שופר ופשט ובעניינא וסימן יששכר דן נפתלי.

בעל הטורים

הצפוני ב' במסרה. לצפון משפחת הצפוני ואידך ואת הצפוני ארחיק מעליכם זהו שאליהו בא מבני גד שבדיה מיחס אותו עם בני גד או והצפוני ארחיק מעליכם שיתבטל יצה"ר. לצפון הוא צפיון וכתיב צפון על שם שמשה שקיבל עטרת הדברות צפון בחלקו: לפוה משפחת הפוני. היה לו לומר הפוהי וכתיב פוני לומר שכל ישראל פונים אליו ללמוד תורתו:

רמבן

להודיע שנשארה כל הירושה במשפחת הפלואי לנמואל לבדו כי דתן ואבירם וכל אשר להם נבלעו או כדברי רבותינו לרמוז שאבדו חלקם מן הארץ אף על פי שהיו מיוצאי מצרים וראויים לנחלה:

(יג) לזרח. הוא צוחר לשון צהר אבל משפחת אהד בטלה וכן חמש משפחות משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה לשון רש"י. ועוד כתב כל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים והנולדים משם ואילך לא נקראו משפחות חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימן ומצאתי ביסודו של ר' משה הדרשן שירדה אמו למצרים כשהיא מעוברת מהן ואם אגדה היא הרי טוב ואם לאו אני אומר שהיו לבלע בנים הרבה ומשנים הללו ארד ונעמן יצתה מכל אחד ואחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם כל זה לשון הרב ז"ל. ואני תמה עליו שאין הקושיא בעבור שימנה הכתוב משפחת הבלעי לנעמן ומשפחת הארדי ומשפחת הנעמי בניו לנעמן כי זה היה מפני היותן למשפחות כדברי הרב וכן יעשה בבני יהודה בבני מנשה ואפרים וכן בבני אשר אבל אם נאמר שנולדו ארד ונעמן לבלע בן בנימן אחרי רדתו למצרים לא היו ראויים להמנות כאן למשפחות ואם נחשוב שנולדו לו קודם לכן יהיו יותר משבעים נפש כי אז היו בני בנימין עשרה ואלה בני בלע שנים על כן דרש רבי משה הדרשן שהיתה מעוברת מהן ולא ימנה אותם שם וכאן יחשבם לנולדים ואם אגדה היא נסבול הדוחק לקבלה ונצטרך עוד לומר כי יוכבד נולדה בין החומות ביום הכנסם שם ולכן יזכיר אותה בשבעים נפש ואלה נולדו אחרי החדשים ואם אינה קבלת רבותינו נדחה סברתו זאת בשתי ידים אבל נוכל לומר כי ארד ונעמן בני בנימין מתו בלא בנים ובלע רצה להקים לאחיו שם בישראל וקרא שם בניו על שם אחיו המתים ואולי היה יבום בנשותיהן כי הוא הבכור והיו אלה גרא ונעמן בני בלע לראשי משפחות להקים שם לגרא ונעמן בני בנימין יורדי מצרים. והנכון בעיני כי נעמן וארד אשר ימנה בבני בנימין שם בפרשת ואלה שמות הם בני בניו הבכור בלע כמו שמפורש כאן וכן ימנה אותם בדברי הימים ומנהג הכתוב לעשות בני הבנים כבנים כמו שאמר אל לבן בן נחור וכתיב בדברי הימים בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומש והנה אלה ארבעה האחרונים בני בניו אע"פ שלא עשה כן בבני פרץ ובבני בריעה אולי נולדו על ברכי בנימין ויחשבם לו כדרך ואלה תולדות אהרן ומשה או בעבור שהיו בני בנימין רבים שהיו שמונה נטפל המיעוט לרוב ועל דרך הסברא יתכן עוד שנאמר שלא מנה הכתוב המשפחות ליורדי מצרים לבדם כי גם הנולדים במצרים מאותו יום ואילך מנה למשפחות כמו שעשה באפרים ומנשה ואין טעם לעשות כן בעבור היותם במצרים כי לעת הירידה ראוי שימנו כולם למספר אחד ויעשה משפחות משבעים נפש וכן ימנם הכתוב בכל מקום ביורדי מצרים בשבעים

משפחתו על שמו: (כד) לישוב. הוא יוב האמור ביורדי מצרים כי כל המשפחות נקראו ע״ש יורדי מצרים והנולדין משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימין ומצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהודה וחבר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר ואם אגדה היא הרי טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בני בנים הרבה ושנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לשתי משפחות אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו. חמשה משפחות חסרו מבניו של בנימין כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אנינותי ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה. זו מצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן

משפחת התולעי לפוה משפחת הפוני: כד לישוב משפחת הישבי לשמרן משפחת השמרני: כה אלה משפחת יששכר לפקדיהם ארבעה וששים אלף ושלש מאות: ס כו בני זבולן למשפחתם לסרד משפחת הסרדי לאלון משפחת האלני ליחלאל משפחת היחלאלי: כז אלה משפחת הזבולני לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות: ס כח בני יוסף למשפחתם מנשה ואפרים: כט בני מנשה למכיר משפחת המכירי ומכיר הוליד את־גלעד לגלעד משפחת הגלעדי: ל אלה בני גלעד איעזר משפחת האיעזרי לחלק משפחת החלקי: לא ואשריאל משפחת האשראלי ושכם משפחת השכמי: לב ושמידע משפחת השמידעי וחפר משפחת החפרי: לג וצלפחד בן־חפר לא־היו לו בנים כי אם־בנות ושם בנות צלפחד מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה: לד אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף ושבע מאות: ס לה אלה בני־אפרים למשפחתם לשותלח משפחת השתלחי לבכר משפחת הבכרי לתחן משפחת

תולע זרעית תולע לפוה זרעית פני: כד לישוב זרעית ישוב לשמרון זרעית שמרון: כה אלין זרעית יששכר למניניהון שתין וארבעה אלפין ותלת מאה: כו בני זבולן לזרעיתהון לסרד זרעית סרד לאלון זרעית אלון ליחלאל זרעית יחלאלי: כז אלין זרעית זבולן למניניהון שתין אלפין וחמש מאה: כח בני יוסף לזרעיתהון מנשה ואפרים: כט בני מנשה למכיר זרעית מכיר ומכיר אוליד ית גלעד לגלעד זרעית גלעד: ל אלין בני גלעד איעזר זרעית איעזר לחלק זרעית חלק: לא ואשריאל זרעית אשריאלי ושכם זרעית שכם: לב ושמידע זרעית שמידע וחפר זרעית חפר: לג וצלפחד בר חפר לא הוו ליה בנין אלהן בנן ושום בנת צלפחד מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה: לד אלין זרעית מנשה ומניניהון חמשין ותרין אלפין ושבע מאה: לה אלין בני אפרים לזרעיתהון לשותלח זרעית שותלח לבכר זרעית בכר לתחן זרעית תחן:

אלף ומאתים ואין זכר למשפחות חמשה בנים לבנימין והם בכר וגרא

שר״ן סימן. ו׳ פסוקים שכל תיבותיהן אית בהון שי״ן וסימן לישוב משפחת הישבי. לשמרן משפחת השמרני. ואשריאל משפחת האשראלי. ושכם משפחת השכמי. שם ארפכשד שלח. שיר השירים אשר לשלמה: ואפרים ה׳ וסימן ואפרים לא הוריש את ישבי. בבכי יבאו ובתחנונים. כאשר ראיתי לצור תניינא דפסוק. עגלי מלמדה. וענה גאון ישראל. וכל מנשה ואפרים דכוותא: ו׳ פסוקים דאית בהון מלין דדמיין בשמהן ומתחלפין באתיהון וסימן וצלפחד דפינחס מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה. מוח״מו סימן וכן ולצלפחד דיהושע. ותקרבנה בנות מנ״וו סימן מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה. ותהיינה בנות מתי״וו סימן מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה וכן תוא וצלפחד דפינחס. ולצלפחד דיהושע מוח״מו סימן. ותקרבנה מנ״וו סימן ודותהיינה מת״וו סי׳: אלה בני אפרים. סימן ראובן אפרים דן אלה בני ריש פסוק

בעל הטורים

ישוב. סוא יוב וקורא אותו ישוב בשביל שנעלו ישיבה סוו: מנשה. נתרבה בזה המנין עשרים אלף וחמש מאות ח״ש בני יוסף עד כ״ה ברכני ה׳: אלה בני אפרים. בבני אפרים כתיב אלה ע״ש אלה אלהיך ישראל שיצא ממנו ירבעם שעשה שני עגלים ולכן כתיב ג״כ אלה בבני דן על שם ויתן את האחד בדן:

רמבן

בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכן בני בלע אחרי כן נולדו אבל הענין כי היה המנהג בישראל לעשות להם ראשי בתי אבות יתיחסו כל יוצאי מצרים לעולם אל האיש ההוא ויקראו על שמו לכבודו כאשר יעשו גם היום כל הישמעאלים וכל ישראל הדרים בארצם להקרא כולם למשפחות אבן עזרא אבן שושאן וזה שנאמר אלה ראשי בית אבותם כי מעת אשר פרו ורבו במצרים העמידו להם ראשי משפחות להתיחס עליהן ואולי התחילו הענין הזה במצרים שלא יתערבו בגוים ויהיו נכרים וידועים לשבטיהם ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל ותהי לחק בישראל והנה היו אלה הנזכרים במצרים כאן איש בית אבותיו תתיחס המשפחה אליו ולכן ימנה בבית מכיר משפחת המכירי ומשפחת הגלעדי בנו ומשפחת האיעזרי והחלקי בניו ואחיהם וכן בבני יהודה ואפרים כי הבנים האלה הנזכרים גדולים ונכבדים ויהיו לראש לא היה זה בעבור הולידם משפחה רבה כדברי הרב כי כולם הולידו משפחות רבות כי פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד אבל היה זה לכבוד ששמו עליהם ראש ורוב המשפחות בהיותם במצרים היו מתיחסות אל היורדים למצרים

וגרא ונעמן וראש וארד : (לח) לאחירם . הוא אחי שפפם הוא מופים חופם הוא חופים ואלה ארד ונעמן הם בני בלע ויש אומרים כי נעמן וארד מיורדי מצרים הם והם בני בלע בן בנימין : שוחם . הוא חושים : (מב) אלה משפחות דן למשפחותם . כי חושים נחלק למשפחות רבות יחלק

הדרשן : (לו) ואלה בני שותלח וגומר . שאר בני שותלח נקראו תולדותיהם ע"ש שותלח ומערן יצאת משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות כא ותשוב ותמצא בפרשה זו חמשים ושבע משפחות ומבני לוי שמונה הרי ששים וחמש וזהו שנאמר (דברים י) כי אתם המעט וגומר ה"א מעט חמשה אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן שבעים . אף זו הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף בדבריו : (לח) לאחירם . הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחירם : (לט) שפופם . הוא מופים על שם שהיה יוסף שפוף בין האומות : (מב) לשוחם הוא חושים : (מו) ושם בת אשר שרח . לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה

הַתַּחֲנִי : לו וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוּתָלַח לְעֵרָן מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי : לז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אֶפְרַיִם לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אֵלֶּה בְנֵי־יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם : ס

לח בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֶלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְאַשְׁבֵּל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁבֵּלִי לַאֲחִירָם מִשְׁפַּחַת הָאֲחִירָמִי : לט לִשְׁפוּפָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּפָמִי לְחוּפָם מִשְׁפַּחַת הַחוּפָמִי : מ וַיִּהְיוּ בְנֵי־בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי : מא אֵלֶּה בְנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת : ס

מב אֵלֶּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּחָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּחָמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת דָּן לְמִשְׁפְּחֹתָם : מג כָּל־מִשְׁפְּחֹת הַשּׁוּחָמִי לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת : ס

מד בְּנֵי אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיִמְנָה מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנָה לְיִשְׁוִי מִשְׁפַּחַת הַיִּשְׁוִי לִבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי : מה לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרִי לְמַלְכִּיאֵל מִשְׁפַּחַת הַמַּלְכִּיאֵלִי : מו וְשֵׁם בַּת־אָשֵׁר שָׂרַח : מז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אָשֵׁר

לו וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוּתָלַח לְעֵרָן זַרְעִית עֵרָן :
לז אִלֵּין זַרְעִית בְּנֵי אֶפְרַיִם לְמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה אִלֵּין בְּנֵי יוֹסֵף לְזַרְעֲיָתְהוֹן :
לח בְּנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֶלַע זַרְעִית בֶּלַע לְאַשְׁבֵּל זַרְעִית אַשְׁבֵּל לַאֲחִירָם זַרְעִית אֲחִירָם :
לט לִשְׁפוּפָם זַרְעִית שְׁפוּפָם לְחוּפָם זַרְעִית חוּפָם :
מ וַהֲווֹ בְּנֵי בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן זַרְעִית הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן זַרְעִית נַעֲמָן :
מא אִלֵּין בְּנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה :
מב אִלֵּין בְּנֵי דָן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְשׁוּחָם זַרְעִית שׁוּחָם אִלֵּין זַרְעִית דָן לְזַרְעֲיָתְהוֹן :
מג כָּל זַרְעִית שׁוּחָם לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וְאַרְבַּע אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה :
מד בְּנֵי אָשֵׁר לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְיִמְנָה זַרְעִית יִמְנָה לְיִשְׁוִי זַרְעִית יִשְׁוִי לִבְרִיעָה זַרְעִית בְּרִיעָה :
מה לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר זַרְעִית חֶבֶר לְמַלְכִּיאֵל זַרְעִית מַלְכִּיאֵל :
מו וְשׁוּם בַּת° אָשֵׁר שָׂרַח :
מז אִלֵּין זַרְעֲיַת בְּנֵי אָשֵׁר

ושארא בני : לשותלח ל' : השתלחי לית : ושם י"ג ר"פ וסי' נמסר בסדר בראשית :

ל' — כו"ל חסר במ"א רא"ש כאבות לפקודיהם — ל' טוב גבר — ל' ומ"ל — ל' ומ"ל — ל' ומ"ל — ל' — כל אוריי ונביאים חסר במ"א — °) נ"א בת אתת אשר — סימן כל אל בזקף קטן ואלא בזקף גדול במ"א לנעמן

בעל הטורים

לשפופם משפחת השופמי . היה לו לומר השפופמי . רמז שמת בנימין בעטיו של נחש שנאמר בו הוא ישופך ראש ויש פ"א בכל תיבה ותיבה לומר שהיה לו פה ולא גלה על אביו במכירת יוסף :

רמבן

למצרים שהם להם האבות הנכבדים והשאר עשו להם מן הטולדים שם נקרוב ראשי האבות ולכן יהיו להם רוב הנזכרים כאן יורדי מצרים והנה יחום המשפחות האלה ליורדי מצרים כי שם תקנו אותם :

(מב) **וטעם** אלה משפחות דן למשפחותם . כי היו לשוחם בנים עשו משפחות נקראות בשם אבי המשפחה אבל היו כולם מתיחסות אל שוחם הראש והיו נקראות אליו בשמו כאמרם לדניאל משפחת דניאל השוחמי ליחזקאל משפחת יחזקאל השוחמי והנה הם משפחות רבות משפחה אחת אבל השוחמי ולכן ייחס את כולן אליו ועל דעת האומרים כי ליורדי מצרים יתיחסו והיו משפחות רבות נקראות בשם אבותם שנולדו במצרים ובכאן לא היה מיחס אותם אלא לשוחמי כי הוא ירד למצרים לבדו :

(מו) **ושם** בת אשר שרח . לפי שהיתה בחיים מנאה כאן לשון רש"י . ואונקלוס תרגם ושום בת אתת אשר סרח נתכוין בזה לומר כי היתה בת יורשת כי בנים זכרים היו לו אבל היתה בת אשתו יורשת נחלה ולכך הזכירה הכתוב בכאן כאשר הזכיר בנות צלפחד ותכנס בכלל לאלה תחלק הארץ ואלו היתה בת אשר עצמו לא היתה יורשת כי בנים זכרים היו לו אבל היתה בת אשתו מאיש אחר לא היה לו בן והיתה נחלתו לבתו ויהיה טעם וסרח אחותם כי היתה אחות בניו לא בתו ולכך אמר ושם בת אשר סרח ולא אמר ובת אשר לומר כי היה שמה בת אשר ונקראת סרח ואם היתה בחיים כדברי רש"י הנה היא כבנות צלפחד לנחלה ואם מתה משפחתה נטלו נעבורה ועל דרך הפשט היה לה משפחה גדולה תקרא אל שמה

רשי

מנאה כאן: (נג) לאלה תחלק הארץ. ולא לפחותים מבני כ' אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שנ מאות אלף ואלף ואם היו לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו: (נד) לרב תרבה נחלתו. לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואף על פי שלא היו חלקי הגבולים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל היה על פי רוח הקודש כמו שמפורש בבבא בתרא (דף קי"ח) אלעזר הכהן היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקודש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו והשבטים היו כתובים בשנים עשר פתקין וי"ב גבולים בי"ב פתקין ובללום בתוך קלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שני פתקין עולה בידו פתק של שם שבטו ופתק של שם גבול המפורש לו ואף הגורל עצמו היה צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על פי הגורל ולא נתחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחברו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית סאה טוב הכל לפי הדמים: (נה) לשמות מטות אבתם. אלו יוצאי מצרים. שינה הכתוב נחלה זו מכל נחלות שבתורה שכל נחלות חיים יורשים את המתים וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה וזהו שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שנטלו הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרים ואילו מתחלה חלקוהו למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הארבעה אלא שני חלקים עכשיו נטלו ארבעה חלקים: אך בגורל. יצאו יהושע וכלב וכן הוא אומר ויתנו לכלב את חברון (שופטים א'). על פי ה' (יהושע ט"ו). ואומר על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל (יהושע י"ט): מטות אבתם. יצאו גרים ועבדים: (נו) על פי הגורל. היה מדבר כמו שפירשתי למעלה. מגיד שנתחלקה

במדבר כו

לִפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ס
מח בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיַחְצְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְצְאֵלִי לְגוּנִי מִשְׁפַּחַת הַגּוּנִי:
מט לְיֵצֶר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁלֵּמִי:
נ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:
נא אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וָאָלֶף שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים: פ שלישי
נב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
נג לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת:
נד לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יֻתַּן נַחֲלָתוֹ:
נה אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ:
נו עַל־פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ

ג' כנעס כענין · ל' · ל' ל' ל' · ל' ל' · ל' · כ' וויסי סירו המכה ואלף · ק' · ט' מ"ל בתורה · כ' . ד · ג'

אונקלוס

לְמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:
מח בְּנֵי נַפְתָּלִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְיַחְצְאֵל זַרְעִית יַחְצְאֵלִי לְגוּנִי זַרְעִית גּוּנִי:
מט לְיֵצֶר זַרְעִית יִצְרִי לְשִׁלֵּם זַרְעִית שִׁלֵּם:
נ אִלֵּין זַרְעֲיַת נַפְתָּלִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:
נא אִלֵּין מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁית מְאָה וְחַד אַלְפִין שְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין:
נב וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
נג לְאִלֵּין תִּתְפְּלֵיג אַרְעָא בְּאַחְסָנָא בְּמִנְיַן שְׁמָהָן:
נד לְסַגִּיאֵי תַּסְגּוֹן אַחְסַנְתְּהוֹן וּלְזְעִירֵי תַּזְעֲרוּן אַחְסַנְתְּהוֹן גְּבַר לְפוּם מִנְיָנוֹהִי תִּתְיְהַב אַחְסַנְתֵּיהּ:
נה בְּרַם בְּעַדְבָא תִּתְפְּלֵיג יַת אַרְעָא לִשְׁמָהָן שִׁבְטֵי אֲבָהָתְהוֹן יַחְסְנוּן:
נו עַל פּוּם עַדְבָא תִּתְפְּלֵיג

אבן עזרא

(נה) יחלק את הארץ. הטעם כי בגורל יחלק הארץ למטות על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט לפקודים:

לגרשון

לאלה ה' קמצין וסימן ויען לבן ויאמר אל יעקב הבנות בנותי והבנים בני. לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות. ויאמר ראיתי את כל ישראל. וחבת ויאמר ראיתי את כל ישראל. אל תטיפו יטיפון מיכה: יתן ז' וסי' וכי יתן מים על זרע. לרב תרבה נחלתו. ולמעט. ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת. ינתן לנו שבעה אנשים ל' כתיב כן. ויאמר יתן את אבישג. ויאמר נעמן ולא · לא יתן סגור תחתיה.

תולדות אהרן לאלה תחלק. בתרא קיז: לרב תרבה. שם: אך בגורל. שם קכב סנהדרין מג: לשמות. בתרא קיז: על פי הגורל. שם קכב:

רמבן

שמה ותכנס בכלל אלה משפחות בני אשר לפקודיהם אבל לא רצה הכתוב ליחסם אל האשה שאמר לסרח משפחת סרח וקצר הענין:

(נד) לרב תרבה נחלתו. לשבט מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואף על פי שלא היו החלקים שוים שהרי לפי רבוי השבט חלקו החולקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל על פי רוח הקדש לשון רש"י. ומדרש רבותינו בכתוב הזה אינו כן אלא אמר בספרי לרב תרבו נחלתו הרי שיצאו עמו עשרה בנים ממצרים ובכניסתן לארץ נמצאו חמשה וכו' וכן בגמרא מפורש שאין משמעותו אבל חכמים לחלק בין שבט לשבט כלל כמו שאמרו בשלמא למ"ד ליוצאי מצרים היינו דכתיב לרב תרבו נחלתו וגו' ועוד שכבר כתבתי בסדר ויחי יעקב כי בגמרא בפרק יש נוחלין העלו בפירוש שלא נתחלקה לקרקפתא דגברי אלא לשבטים נתחלקה שנים עשר חלקים שוים עשו ממנה ונטל כל השבט החלק שיצא לו הגורל עליו וזהו מה שצוחו בני יוסף שאמרו מדוע נתת לי גורל אחד וחלק אחד ואני עם רב ולא הוסיף להם יהושע כלום אבל אמר לו עלה לך היערה ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים כי אך לך הר אפרים לומר שיכבשו להם מן הארץ שלא נכבשה להם וירשינו בה את גבולם וזה שאמר לשמות מטות אבותם ינחלו בין רב למעט שיקחו כל המטות בשוה בין שהוא מרובה באוכלוסין או ממועט בהם ויהיה פירוש לרב תרבו נחלתו באנשי השבט עצמו. כפי מדרשו שנתחלקה ליוצאי מצרים הרי שיצאו עמו עשרה ממצרים ובכניסתן לארץ נמצאו חמשה קורא אני עליו לרב תרבו כלומר שאם מתו אותן עשרה שהיו בני עשרים שנה ביציאתן ממצרים ונולדו להם חמשה בנים במדבר או שהיו נופלים ונעשו בני עשרים קורא אני עליו לרב תרבו כלומר לרב ביציאת מצרים תרבו אף על פי שהוא עכשיו ימועט הרי שיצאו עמו חמשה ובכניסתן לארץ נמצאו עשרה קורא אני עליו ולמעט תמעיט כדאיתא בספרא אבל ראיתי שם דקתני לפי פקודיו מגיד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא וכן הוא אומר וידברו בני יוסף אל יהושע לאמר מדוע נתת לי גורל אחד וחלק אחד ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה' מהו אומר ויאמר אליו יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה ובראת לך בארץ הפרזי והרפאים כי אץ לך הר אפרים זהו לשון הברייתא הזאת. ונראה ממנה שנתחלקה הארץ לגלגלותם כדברי כרב אבל לפי הגמרא משבשתא היא ועוד שאם כן מה יצעקו בני יוסף והלא נתן להם לפי מנינם המרובה כשאר כל השבטים. ולפי דעתי יש בברייתא פוו קטר והוא מחה שאמרו בגמרא דמשום טפלים דנפישו להו צוחו בני יוסף. וביאור הענין כי בני יוסף כשני שבטים נטלו בני אפרים חלק אחד ובני מנשה

ספורנו

כאשר צוה ה' את משה ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים. שאמר אז למשפחותם לבית אבותם: (נד) לרב תרבה נחלתו. בכמות הקרקע כי אמנם נתחלקה הארץ לשנים עשר חלקים שוים בערך הדמים בלתי שוים בכמות אלא כור רע כנגד בית סאה טוב ונטל השבט המרובה באוכלוסי' החלק רב הכמות והשבט שהיה מועט נטל החלק הקטן בכמות שוה בערך הדמים אל החלק רב הכמות כאמרו לרב תרבה נחלתו ובזה האופן נטלו מנשה ואפרים שני חלקים בשביל בכורת יוסף כאמרו נתתי לך שכם אחד על אחיך וכן באר באמרו ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולשמעון שהתמעט באוכלוסין יותר מכל שאר השבטים בעת כניסתן לארץ נתן חלק מועט בכמות יתר הרבה בדמים ובהיות שלא נמצא חלק קרקע יחדו שוה כל כך מספיק לשמעון בירכו אותו החלק בכמה מקומות בתוך ארץ יהודה כאמרו ומחבל בני יהודה נחלת בני שמעון ובזה נתקיים בשבטו של שמעון אחלקם ביעקב: (נה) אך בגורל. אף על פי שעשו חלקים גדולים וקטנים כפי צורך השבטים וכמותם לא נתנו לכל שבט חלקו אלא על פי ה': (נו) על פי הגורל תחלק נחלתו. וכן כשיהיה השבט מחלק את חלקו לגלגלותיו יתן לכל אחד חלקו ע"פ הגורל: והוא

אבן עזרא

(נז) לגרשון. החל מהבכור והזכיר בנו שהוא לבני ולא הזכיר שמעי ויתכן שלא היו לו בנים או היו לו ומתו בלא בנים. ואחר כן הזכיר החברוני שהוא בן קהת ולא הזכיר עוזיאל ואחר כן בני מררי ושב להזכיר בני יצהר ואחר כן בני עמרם ואיחר אותם בעבור שיגמור מה שארע לבני בן עמרם: (נח) הקרחי הם בני קרח. והזכיר שם יוכבד בעבור כבוד בניה ולא הזכיר שם יולדתה דרך קצרה וכן אשריאל

אונקלוס

אַחְסַנְתְּהוֹן בֵּין סַגִּיאֵי לִזְעִירֵי: נז וְאִלֵּין מִנְיָנֵי לֵוָאֵי לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית גֵּרְשׁוֹן לִקְהָת זַרְעִית קְהָת לִמְרָרִי זַרְעִית מְרָרִי: נח אִלֵּין זַרְעֲיַת לֵוִי זַרְעִית לִבְנִי זַרְעִית חֶבְרוֹן זַרְעִית מַחְלִי זַרְעִית מוּשִׁי זַרְעִית קֹרַח וּקְהָת אוֹלִיד יַת עַמְרָם: נט וְשׁוּם אִתַּת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי דִּילֵידַת יָתַהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וִילֵידַת לְעַמְרָם

מקרא

וי"ו ר"פ · ל' · כל ליבנא מ"ל במ"א הסר. ל' חסר ו' וי"כ חסר ו' · נ'

בֵּין רַב לִמְעָט: ס נז וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַלֵּוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשֻׁנִּי לִקְהָת מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמְּרָרִי: נח אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת לֵוִי מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי וּקְהָת הוֹלִד אֶת־עַמְרָם: נט וְשֵׁם אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד

רשי

שנתחלקה ברוח הקודש לכך נאמר על פי ה': (נח) אלה משפחת לוי. חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת מן יצהר: (נט) אשר ילדה אתה ללוי. אשתו ילדתה במצרים. לידתה במצרים ואין הורתה במצרים כשנכנסה בין החומות ילדתה. והיא השלימה מנין שבעים

תולדות אהרן בין רב למעט. שם קכב: אשר ילדה. סוטה יב בתרא קכג:

רמבן

מנשה חלק אחר כי כן כתוב ואין אחד מהם שמרובה באוכלוסים יותר משאר השבטים אבל כשאר השבטים מרובים מהם כי שבט יהודה ויששכר וזבולון ודן מרובים מהם ולמה ינוחו הם והמרובים ישתקו וכ"ש אם נתחלקה הארץ ליוצאי מצרים כפי מדרשו שהיו במנין הראשון בני יהודה מרובין משני השבטים האלה יחדו אבל היו צועקים מפני הנופלים שהיו בני מנשה במנין יציאת מצרים שלשים ושנים אלף ונתרבו במנין השני במדבר לשנים וחמשים אלף ואין בכל השבטים שנתרבה כל כך והיו כמו כן מרובים עד שנתחלקה הארץ וגם בני אפרים כן ולא היו הנופלים ההם נוטלים כלום ולכך צעקו ושומע אין להם כי כן המשפט שלא יטלו אלא בני עשרים ולכך אמרה הברייתא לפי פקודיו שהיו מבן עשרים שנה מלמד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא בשעת המנין שלא יתנו כלום לנופלים ואפילו גדלו והגיעו לעשרים בשעה שחלקו. והכתוב שאמר מדוע נתתה לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב לדברי הכל אי אפשר שישאר בנגלה מפשוטו כי אם חלק להם הארץ לגלגלותם כדברי רש"י הנה לקחו דים וכמו שהם עם רב לקחו חלק רב ואם לשבטים אי אפשר שלא נתן להם יהושע חלק בכורתם שלא היה עובר על צואת יעקב וגם הקב"ה צוה בתורה לשבטי אפרים ומנשה ועוד כתוב מפורש כי שני גורלות נתן להם דכתיב ויהי גבול אפרים למשפחותם וזאת נחלת בני אפרים למשפחותם ובני מנשה ויהי הגורל לבני מנשה ויהי גבול מנשה ככל הנאמר בשאר השבטים אבל אמרם גורל אחד וחבל אחד לומר כל מה שנתת לשנינו ראוי לאחד בגורלו והזכירו זה הלשון לפי שיהושע הפיל תחלה גורל אחד לשניהם שנאמר ויצא הגבול לבני יוסף מירדן ירחו וגומר עד והיו תוצאותיו ימה ושם נאמר וינחלו בני יוסף מנשה ואפרים כלומר שנחלו שניהם בגורל הזה ואחר כך חלק אותו הגורל בין שניהם בגורל כמו שאמר שם ויהי גבול בני אפרים וגומר וכתיב ויהי הגורל לבני מנשה וגומר על כן אמר הנה הגורל האחד הראשון ראוי לכל אחד משנינו כי עם רב אנחנו ומדוע חלקת אותו אחרי כן לשני חלקים והיתה הטענה מפני הנופלים שנתרבו בהן על דרך הגמרא. ולפי דרך הפשט נראה לי כי הצואה הזאת היתה של בני מנשה אלא שבאו לפניו שני השבטים יחד וכן ויגשו בני יהודה אל יהושע ויאמר אליו כלב בן יפונה הדין לאחד וכל השבט יתרעם עמו והיתה הטענה לבני מנשה מפני שאין בכל השבטים מי שהשאיר ערים רבות וגדולות לכנעני כאשר השאיר מנשה שלשת הנפת תלתא פלכין וראויה לדבר כי לאחר שכתוב ולא יכלו בני מנשה להוריש את הערים האלה שם כתיב וידברו בני יוסף כי מתחלה לא נתרעמו עד שעשו עמהם מלחמה ולא יכלו להם ויתכן שזה טעם גורל אחד וחבל אחד אמרו מפני שהפלת לשנינו תחלה גורל אחד נפל חבלנו יחד והורע חלק שנינו במקום הזה הקשה ואלו עשית לנו שני גורלות כנהוג בכל שני שבטים היה יוצא במקום אחר שהוא נוח לכבוש ואמר להם יהושע שאם יעלו ביער הפרזי והרפאים יבררו להם שם כל מה שירצו ירחיבו את גבולם וחזרו הם ובארו דבריהם ואמרו גם ההר לא יספיק לנו כי רכב ברזל בכל הכנעני שנתת לנו בארץ העמק ואז אמר להם יהושע כי לא יתן להם בהר גורל אחד אבל יהיה להם ההר כולו והיער הגדול ששם יבררו להם ממנו כל צרכם ויהיה להם כל תוצאות גבולי ההר ויורישו משם הכנעני כי רכב ברזל לו והוא חזק ואין שאר השבטים חפצים בו אבל הם שני האחים שהם עם רב וכח גדול להם הם יעזרו זה את זה והם יורישוהו וסוף דבר שלא שמע אליהם ולא הוסיף להם כלום כי כן הדין והנה הלורך הרחיב דברים בענין הזה ועוד כתבנוהו בראיות בפרשת ויחי יעקב והכלל כי הדין שהעלו בגמרא הוא אמת ובו ראוי לפרש המקראות ועוד הכרחנו הענין בראיות בפרשת ויחי יעקב והנה פירוש הפרשה לאלה הנזכרים למשפחות תחלק הארץ במספר שמות שיתנו לכל זכר לגלגלותם חלקו. לרב תרבו נחלתו שיחלקו ארץ ראובן לארבעת חלקים למשפחת החנוכי המרובה על דרך משל נרבה נחלתו ולמשפחת הפלואי המועטת נמעיט כי איש לפי פקודי המשפחה יותן נחלתו ותטול כל המשפחה במקום אחד ומן הטעם הזה מנאם כאן למשפחות ולפיכך הזכירו חכמים חלקו למשפחות ולא חלקו לבתי אבות עדיין ואז כל אחד מכיר את שלו וכו' אך בגורל יחלק את הארץ לשבטי ישראל ולשמות מטות אבותם שהם שנים עשר מטות ינחל אותם וחזר ואמר על פי הגורל תחלק נחלתו של מטה בין רב למעט כי גם בין המשפחות יטילו גורל ויהיה חלק החנוכי ברוח ובמקום אשר יעלה לו בגורל וחלק הפלואי באותו מקום אשר יעלה לו הגורל אך נרבה לרב ונמעיט למועט במשפחות וזהו שנאמר בספר אלה מסעי והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטות אבותיכם תתנחלו הנה באר שתהיה הנחלה למשפחות בגורל אל הרוח אשר יפול לו הגורל שם נרבה לרב ונמעיט למעט במשפחות ואמר שתהיה למטות אבותם כלומר שתים עשרה מטות. ומה שכתב רש"י לשמות מטות אבותם אלו יוצאי מצרים אינו נכון שאין מטות רק שבטי ישראל כענין שכתוב ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל וכן אלף למטה לכל מטות ישראל וכן במרגלים וכן בכל מקום ושם שבט ומטה אחד הוא אבל מה שאמר בגמרא רבי יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו מדרש מרבוי הכתוב שהיה די שיאמר אך בגורל יחלק הארץ לשמות המטות וכיון שהזכיר אבותם ינחלו דרשו שהאבות והם הנזכרים במצרים אלה בית אבותם הם נוחלים את הארץ ומהם תבא לאלה אשר תחלק להם:

(נז) **ואלה** פקודי הלוי. לא ידעתי למה ימנה בני לוי ומה תועלת עתה במנינם אולי לאלה נתנו הערים לשבת ומגרשיהן לבהמתם לא לנולדים אחרי כן או שנעשה להם לכבוד לפני השם שלא יהיה לגיון של מלך פחות שלא ישגיחו עליו למנותו כשאר העם והזכיר עמרם ואשתו כי בני לוי ימנו לשנים לכהנים ולוים וראוי לפקוד אהרן ובניו לעצמן. וכתב רש"י אלה משפחות הלוי חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת יצהר נפג וזכרי ואני תמה למה ימנה הכתוב בלוי משפחות לשלשת האבות ויחזור וימנה משפחות לבנים שהרי לא היו למררי בנים אחרים אלא מחלי ומושי ומהו משפחת המררי ואין זולתם אבל היה זה לכבוד כי בני לוי שלשתם היו גדולים בישראל וזכרם היה לברכה והיו כל תולדות גרשון נקראים משפחת הגרשוני לכבודו וכן כל בני מררי משפחת המררי לכבודו ואחרי כן שמו להם בתי אבות ונחלקים למשפחות כשאר השבטים ונקראים בפרט משפחת המחלי ומשפחת המושי וכן בקהת יקראו כל זרעו בכלל משפחות הקהתי וחוזרים ונחלקים עוד למשפחות בבנים משפחת החברוני ומשפחת הקרחי ולא הזכיר עתה משפחת העמרמי בעבור שנחלקה לכהנים ולוים והזכיר שמותם לכבוד ולא הזכיר הכהונה לאהרן לכבוד משה וכן תראה במנין הראשון בפקודים שאמר ויהיו אלה בני לוי בשמותם גרשון וקהת ומררי והיה זה למעלתם כי בשאר השבטים לא הזכיר כן. וטעם משפחת הקרחי כי מתחלה היתה נקראת משפחת היצהרי כי היו בעת המנין ההוא בנים גם לנפג וזכרי ועכשיו לא היו רק לקרח ונקראו על שמו. ולפי דעתי לא היה מן הראוי שיעקר שם היצהרי מזרעו אע"פ שמתו קצת בניו אבל עשו זה אחרי מעשה קרח בעבור כבוד בניו להודיע בישראל לדורות שמם וזכרם כי כן הכתוב משתדל לומר ובני קרח לא מתו וכיון שכלו נפג וזכרי ונשארו כל זרע יצהר לקרח קראום משפחת הקרחי להודיע כי היו בניו צדיקים וטובים ממנו. ומדרשו של רבי משה הדרשן באתם המעט מכל העמים ה' מעט אינו אמת בעבור שמנה לבני לוי שמונה ואינן אלא חמש כי השלש לאבותם כאשר אמרנו:

(נט) **וטעם** אשר ילדה אותה ללוי במצרים. על דרך הפשט לפי שכל בני יעקב עם כל בניהם ובנותיהם ירדו למצרים ואין בהם מי

שהוליד

רשי

שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע (סוטה י"ב): (סב) כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. להיות נמנין בני עשרים שנה. מה טעם כי לא נתן להם נחלה והנמנין מבן עשרים שנה היו בני נחלה שנאמר איש לפי פקודיו יותן נחלתו: (סד) ובאלה לא היה איש וגומר. אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ האנשים אומרים (במדבר יד) נתנה ראש ונשובה מצרימה והנשים אומרות תנה לנו אחוזה לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן: (א) למשפחות מנשה בן יוסף. למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנאמר (בראשית נ) והעליתם את עצמותי וגו' ובנותיו חבבו את הארץ שנאמר תנה לנו אחוזה וללמדך שהיו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק ואם יחסו לגנאי כגון (מלכים ב כה) בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו: מחלה נועה וגו'. ולהלן הוא אומר (במדבר לו) ותהיינה מחלה ותרצה מגיד ששולן שקולות זו כזו לפיכך שנה בכי את סדרן: (ב) לפני משה ולפני אלעזר. מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשנת הארבעים אחר שמת אהרן: לפני משה. ואח"כ לפני אלעזר אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו דברי רבי יאשיה הכא אבן משום ר"א אומר בבית המדרש היו יושבים ועמדו לפני כולם (ב"ב קי"ט ספרי): (ג) והוא לא היה וגו'. (שם ספרי) לפי שהיו באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקדוש ברוך הוא היה אלא בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו (שבת צו) רבי עקיבא אומר מקושש עצים היה ורבי

26:59 לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם׃ ס
60 וַיִּוָּלֵד לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃
61 וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה׃
62 וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה כִּי ׀ לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
63 אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃
64 וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינָי׃
65 כִּי־אָמַר יְהוָה לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ ס

27:1 וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה׃
2 וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם וְכָל־הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לֵאמֹר׃
3 אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וְהוּא לֹא־הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה

ג׳ ר״ס — מ״ע ומד חסר — תניין בתביר — אורי׳ חס׳ כמ״א — סימן — ד׳ — ס׳ — י״א בלישנא — מגוו״י סימן — כול״ב — ד׳ כ״ב בתורה — פ׳

אונקלוס

26:59 יַת אַהֲרֹן וְיַת מֹשֶׁה וְיַת מִרְיָם אֲחַתְהוֹן׃
60 וְאִתְיְלִיד לְאַהֲרֹן יַת נָדָב וְיַת אֲבִיהוּא יַת אֶלְעָזָר וְיַת אִיתָמָר׃
61 וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּקָרוֹבֵיהוֹן אִישָׁתָא נוּכְרֵיתָא קֳדָם יְיָ׃
62 וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן עַשְׂרִין וּתְלָתָא אַלְפִין כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵילָא אֲרֵי לָא אִתְמְנִיאוּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי לָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן אַחְסָנָא בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
63 אִלֵּין מִנְיָנֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא דִּי מְנוֹ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃
64 וּבְאִלֵּין לָא הֲוָה גְבַר מִמִּנְיָנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּהֲנָא דִּי מְנוֹ יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃
65 אֲרֵי אֲמַר יְיָ לְהוֹן מֵימַת יְמוּתוּן בְּמַדְבְּרָא וְלָא אִשְׁתְּאַר מִנְּהוֹן אֱנָשׁ אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן׃

27:1 וְקָרִיבָא בְּנָת צְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְזַרְעִית מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנָתֵיהּ מַחְלָה נוֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה׃
2 וְקָמוּ קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְקֳדָם רַבְרְבַיָּא וְכָל כְּנִשְׁתָּא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְמֵימָר׃
3 אֲבוּנָא מִית בְּמַדְבְּרָא וְהוּא לָא הֲוָה

אבן עזרא

אשריאל אשר ילדה: (סב) ויהיו פקודיהם. פקודי הלוים במספר הזה נוספו שבע מאות והתימה כי לא נוסף בהם רק שבע מאות והנה ישראל שמתו מי שהיה מבן עשרים שנה ומעלה היה מספרם בפעם האחרונה קרוב מהמספר הראשון כי הלוים לא נכנסו עם פקודי ישראל והעד אלעזר הכהן: (סד) ובאלה לא היה איש. זה הפסוק שב אל פקודי ישראל: (סה) כי אם כלב בן יפונה. קודם יהושע כאשר אמר השם: (ג) והוא לא היה. חשבו הבנות כי לא יורשו בני העומדים על ה׳

מסורה

ונמסר גם בסדר שמיני: וקהת הולד את עמרם ל׳ חסר יו״ד. וי״ב חסר וי״ו וסימן עתי הליד את נתן. ועובד הליד את יהוא ב׳ בו. ועזרית הליד את חלץ ב׳ בו. ואלעשה הליד את מסמי ב׳ בו. ויקמיה הליד את אלישמע. וחרן הליד את גזז. וראיה בן שובל ב׳ בו. פינחס הליד את אבישוע ושארא הוליד כו״ב: ללוי. ג׳ וסי׳ אשר ילדה אתה ללוי. על כן לא היה ללוי. חשביה בן קמואל. והד וללוי אמר תמיך: ויולד ג׳ ר״פ וסימן לחנוך. ליוסף

תולדות אהרן ולא נותר. בתרא קיא קכא: ותעמדנה. בתרא קיט: אבינו מת. שנא לו בתרא קיח:

ספורנו

(ג) והוא לא היה בעדת קרח שהיה דינו שיאבד ממונם בחרם שהחרימם משה רבינו עליו השלום באמרו סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו וכן מחמ ...

בעל הטורים

מות ימותו. כתיב חסר קרי ביה ימותו מיתות הרבה. מתלוננים ועדם קרח:

רמבן

שהוליד אחרי כן וזולתי לוי שהוליד אם הבנים שמחה כי איחר השם לידתה כי לא הגיע הקץ כאשר פירשתי כבר:

(סג) וטעם אלה פקודי משה ואלעזר על פקודי בני ישראל. אין פקודי הלוי בכלל כי בהם לא יאמר ובאלה לא היה איש שלא נגזרה הגזרה היא על שבט הלוי כדברי רבותינו והעד אלעזר גם פנחס:

(סד) ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן. כי יהושע וכלב לא היו עתה בפקודים האלו לפי שהיו מששים שנה ומעלה ואין המנין אלא מבן עשרים עד בן ששים שנה כי הם עיקר ימי האיש כענין האמור בערכין ואז הוא יוצא צבא בישראל לא מששים ומעלה כדברי רבותינו אבל אמר ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון שהיו מן הפקודים הראשונים ולא מתו:

כז (ג) והוא לא היה. לפי שבאו לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה היה אלא בחטאו לבדו ולא החטיא אחרים עמו לשון רש"י. ולא פירש למה היו באות לומר בחטאו

אבן עזרא

ס׳ : כי בחטאו מת . אמר רבי יהודה הלוי הספרדי כי פי׳ כי בחטאו מת דבק עם ובנים לא היו לו כאשר יאמר היום בעונותיו אירע לפלוני כך וכך ואיננו רחוק : (ד) כי אין לו בן . בעבור שאין לו בן : (ז) כן . אמת או הדבר כן : והעברת . מה שהיה ראוי שיקח הוא תקחנה הן : (ח) ובן אין לו הנה אות כי הבן יירש את אביו : (ט) לאחיו מאב או מאם : לשארו הקרוב אליו . מכל המשפחה : (יא) וירש אותה . הנחלה וככר פירשתי דרך חז״ל בפסוק לעם נכרי . ולדעת הנחלות אם יירש האב או האם את

רשי

ורבי שמעון אומר מן המעפילים היה : (ד) למה יגרע שם אביו . אנו במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם (ב״ב קי״ט) : כי אין לו בן . הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום מגיד שחכמניות היו : (ה) ויקרב משה את משפטן (סנהדרין ח) נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר (דברים א) והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי . (סנהדרין שם) ד״א ראויה היתה פרשה זו של נחלות להכתב ע״י משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן : (ז) כן בנות צלפחד דוברות . כתרגומו יאות (ספרי) כך כתובה פרשה זו לפני במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה : כן בנות צלפחד דברת . יפה תבעו אשרי אדם שהקדוש ב״ה מודה לדבריו : נתן תתן . (ב״ב קי״ח) שני חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר : והעברת . לשון העברה (ס״א עברה) הוא במי שאינו מניח בן ליורשו . ד״א על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה שלא תסוב נחלה לא נצטוה אלא לאותו הדור בלבד וכן והעברתם את נחלתו לבתו . בכולן הוא אומר ונתתם ובבת הוא אומר והעברתם : (יא) לשארו הקרוב אליו ממשפחתו . (ספרי ב״ב ק״ט) ואין משפחה קרויה אלא מצד האב : (יב) עלה אל הר העברים . (במדבר רבה) למה נסמכה לכאן כיון שאמר הקדוש ברוך הוא נתן תתן להם אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ אמר לו הקדוש ברוך הוא גזרתי במקומה עומדת . (ספרי) דבר אחר כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי משל למלך שגזר על

מקרא

הַנּוֹעָדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת־קֹרַח
כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ
לוֹ׃ ד לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם־אָבִינוּ
מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן
תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ אֲחֵי
אָבִינוּ׃ ה וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־
מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה׃ ס רביעי (ל׳ נו״ן אריך)
ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ז כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרֹת נָתֹן
תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ
אֲחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת (ג׳ בנקמות)
אֲבִיהֶן לָהֶן׃ ח וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ד. י״ד)
תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן
אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ
לְבִתּוֹ׃ ט וְאִם־אֵין לוֹ בַּת (ד׳ פתח באתנחת׳ בספ׳)
וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו׃
י וְאִם־אֵין לוֹ אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־ (כול׳ פס׳)
נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו׃ יא וְאִם־אֵין
אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ
לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ
וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (ל׳ בטעם בתור׳ וכל קריאה דכוו׳ במ״ג בב׳ גריסין)
לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה
אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה (י״ו וכל ספרמג׳ דכוות.)

אונקלוס

בְּגוֹ כְנִשְׁתָּא דְאִזְדַּמְנוּ עַל
יְיָ בִּכְנִשְׁתָּא דְקֹרַח אֲרֵי
בְחוֹבֵיהּ מִית וּבְנִין לָא הֲווֹ
לֵיהּ׃ ד לְמָא יִתְמְנַע
שְׁמָא דַאֲבוּנָא מִגּוֹ
זַרְעִיתֵיהּ אֲרֵי לֵית לֵיהּ בַּר
הַב לָנָא אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי
אֲבוּנָא׃ ה וְקָרֵיב מֹשֶׁה
יָת דִּינְהֶן קֳדָם יְיָ׃
ו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ ז יָאוּת בְּנָת
צְלָפְחָד מְמַלְּלָן מִתַּן תִּתֵּן
לְהוֹן אֲחִידַת אַחְסָנָא בְּגוֹ
אֲחֵי אֲבוּהֶן וְתַעְבַּר יָת
אַחְסָנַת אֲבוּהֶן לְהֶן׃
ח וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל
לְמֵימַר גְּבַר אֲרֵי יְמוּת וּבַר
לֵית לֵיהּ וְתַעְבְּרוּן יָת
אַחְסָנְתֵּיהּ לִבְרַתֵּיהּ׃ ט וְאִם
לֵית לֵיהּ בְּרַתָּא וְתִתְּנוּן יָת
אַחְסַנְתֵּיהּ לַאֲחוֹהִי׃ י וְאִם
לֵית לֵיהּ אַחִין וְתִתְּנוּן יָת
אַחְסַנְתֵּיהּ לַאֲחֵי אֲבוּהִי׃
יא וְאִם לֵית אַחִין לַאֲבוּהִי
וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ
לְקָרִיבֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ
מִזַּרְעִיתֵיהּ וְיֵרַת יָתַהּ וּתְהֵי
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְזֵירַת דִּין
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק
לְטוּרָא דְעִבְרָאֵי הָדֵין וַחֲזֵי

מסורה

לאהרן : נתן ונתן כ״א ד׳ מנהון קמצין וסימן במסרה רבתא : ולא נותר ה׳ וסי׳ כל ירק בעץ ובכל עשב השדה . ולא נותר מהם איש . ולא נותר מהם אחד . ולא נותר בו ובכל האנשים . ולא נותר בה פרץ : למשפחת י״א בלישנא וסימן נמסר בס״ר במדבר סיני : נתן ה׳ ג׳ מלאים וב׳ חסרים וסימן וידר ישראל נדר לה׳ . נתון תתן לו ולא ירע . ויאמרו נתון נתן . וידר יפתח נדר . כן בנות צלפחד דברת . ישראל צלפחד חסר : אביהם ג׳ בלישנא נקב׳ וסימן כן בנות צלפחד דברת קדמא דפסוק . לטוב בעיניהם תהיינה לנשים . ויתן להם אביהם דאיוב . ותה ויצל אלהים את מקנה אביכם : אביהן ד׳ וסימן נמסר בסדר וירא : להן י״ד וסימן הנה נא לי שתי בנות . וישב יצחק ויהפר ב׳ בו . ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן . ויקרא מלך מצרים למילדת . כן בנות צלפחד תניינא דפסוק . המה באו בקצה העיר והמה . והוא הפיל להן גורל וידו . ויאמר אלי בן אדם התשפט . והקמותי עליהם רעה אחד . כי משלשות הנה ואין . ויאמר ראיתי את ישראל דד״ה . אך לא בעי ישלח יד . יתן ה׳ לכם ומצאן מנוחה : אל הר י״ו וסימן נמסר בישעיה סי׳ נ״ו גבי פסוק והביאותים אל הר

תולדות אהרן

למה יגרע . בתרא קי : ויקרב משה . שם קיט סנהדרין ח : נתון תתן . בתרא קיח : איש כי ימות . שם קח קי קטו : והעברתם . שם קט קטו קטז קמא קמז : ונתתם את . בתרא קמז : ואם . שם קטז : ונתתם את נחלתו . שם קיא : לשארו . שם קט קי קיא : ממשפחתו . שם קט : וירש אותה . קמא מב בתרא קי קיא קיג : והיתה . שם קיג סנהדרין לד :

ספורנו

בדיני שמים כאמרו ואת כל הרכוש : כי בחטאו מת . לא היה עונש חטאו אלא

בעל הטורים

דברת ב׳ במסורה . כן בנות צלפחד דוברות . ואני אשימם דוברות בים . שהיו מלאות רוח אלהים וחכמות היו שהוא מלא כמו שדרשו חכמניות היו דרשניות היו : נחלתו לשארו . אותיות נחלת שארו לו ואין שארו אלא אשתו . והיינו מש״א חז״ל גורעין ומוסיפין ודורשין . פי׳ גורעים הוי״ו מנחלתו ומוסיפין אותה על הלמ״ד של לשארו ונשאר לו הרי נחלת שארו לו . ודורשין נחלת שארו שהיא אשתו לו . והיינו מש״א ז״ל שהבעל יורש את אשתו :

רמבן

בחטאו מת אלא שתאמרנה אבינו מת במדבר ובנים לא היו לו כי כן הראוי להאמר אבל על דעת רבותינו הוצרכנו לומר שלא היה בעדת קרח לפי שעדת קרח לא היה להם חלק בארץ וכן למתלוננים שבעדת קרח כי נשמע זה בעם מבית דינו של משה ופך פירש ר״א ואמר חשבו הבנות כי לא יירשו הנועדים על ה׳ ודעתי בדרך הפשט שאמרו ככה בעבור שחשבו שמשה רבינו היה שונא עדת קרח יותר מכל החוטאים שמתו במדבר שהם היו הקמים כנגדו והכופרים בכל מעשיו ; וחשבו אולי בשנאתו אותם יאמר אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו יזכר עון אבותם אל ה׳ על כן הודיעוהו כי לא היה מהם ורמזו עוד שאינו במתי המגפות אבל במדבר מת על מטתו . וטעם כי בחטאו מת אמרו מת במדבר בעונו שלא זכה ליכנס בארץ או כדברי רבי יהודה הלוי המשורר ז״ל שפירש שהוא דבק עם ובנים לא היו לו כאשר יאמר היום בעונות אירע כך וכך :

(ט) **ואם** אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו . קבלו רבותינו כי האב יורש את בנו כאשר אין למת זרע והכתוב לא הזכיר זה והטעם כי במשפטי הירושה כל מנחיל נוחל כי הקורבה שוה וכיון שאמר הכתוב שהבן יורש את אביו גם האב יורש את הבן ועוד כי הירושה היא בשלשלת הזרע ביוצאי חלציו לא בצדדין א״כ ונתתם את נחלתו לאחיו מתמוש נחלה שהאב יורש בקבר וממנו תבא לאחים אבל לא רצה לומר ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאביו כי דרך ברכה ידבר ולא בנכרתים ואולי לא היה זה בבאי הארץ שינחיל האב את הבן שבהם ידבר :

(יא) **וטעם** והיתה לבני ישראל לחוקת משפט . שיהיה המשפט הזה לדורות לא בנחלת הארץ עתה בלבד וטעם כאשר צוה ה׳ את משה כמו כאשר צויתיך אבל בא כדרך זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ את משה וכן רבים :

(יב) **עלה** אל הר העברים הזה . שם ההר הזה הר נבו כאשר פירש בסדר האזינו ובזאת הברכה אבל יקראו אותו הר העברים מפני שהוא על מעברות הירדן ומשם יעברו אל ארץ כנען כאשר אמר כאן אשר על פני ירחו

על כנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר והוא אחריו לטרקלין והוא אחריו כיון שבא ליכנס לקיטון אמר לו בני מכאן ואילך אתה אסור ליכנס: (יג) כאשר נאסף אהרן אחיך. מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן. ד"א אין אתה טוב ממנו: (יד) להקדישני במים לעיניהם. הא אם קדשתם אותי עדיין לא הגיע זמנכם להפטר בכל מקום שכתב מיתתם כתב סרחונם לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו לכך בקש משה שיכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה (יומא פו) משל לשתי נשים שלוקות בבית דין אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית וכו' אף כאן בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סרחונן להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד: הם מי מריבת קדש. הם לבדם אין בהם עון אחר. ד"א הם שהמרו במרה הם היו שהמרו בי"ם הם עצמם שהמרו במדבר צין: (טו) וידבר משה אל ה' וגו'. להודיע שבחן של צדיקים כשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור: לאמר. אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו: (טז) יפקוד ה'. כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו (במ"ר) אמר הגיע שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי אמר לו הקדוש ברוך הוא לא כך עלתה במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש מתוך האהל וזהו שאמר שלמה (משלי כז) נוצר תאנה יאכל פריה: אלהי הרוחות. למה נאמר אמר לפניו רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואין דומה זה לזה מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו: (יז) אשר יצא לפניה'. לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהם למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנאמר (במדבר כא) אל תירא אותו וכדרך שעשה יהושע שנאמר (יהושע ה) וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו'. וכן בדוד הוא אומר (שמואל א יח) כי הוא יוצא ובא לפניהם יוצא בראש ונכנס בראש: ואשר יוציאם. בזכויותיו: ואשר יביאם. בזכויותיו. ד"א ואשר יביאם שלא תעשה לו כדרך שאתה עושה לי שאיני מכניסן לארץ: קח לך. קחנו בדברים אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום: לך. את שבדוק לך את זה אתה מכיר: אשר רוח בו. כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד: וסמכת את ידך עליו. תן לו תורגמן שידרש בחייך שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בחיי משה: (יט) וצויתה אותו. על ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך: (כ) ונתתה מהודך עליו. זה קירון עור פניו: מהודך. ולא כל הודך ומצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה: למען ישמעו כל עדת בני ישראל. שיהיו

את הבן ומה שהיה אשתו צריכים אנחנו לקבלה. אמרו חז"ל כי נסמכה פרשת עלה אל הר העברים לדבר הנחלות כי בקש משה לדעת מי ינחל מעלתו: (יד) להקדישני. דבק עם מריתם והטעם כי מריתם להקדישני וזה שוא על אשר לא קדשתם כאשר פירש: (טו) אלהי הרוחות. שהוא יודע הרוחות אי זה רוח ראוי: וטעם יפקוד. מגזרת פקיד: (יז) אשר יצא לפניהם. במלחמה: ואשר יוציאם. על ידי אחר: (יח) אשר רוח בו. וכל איש חי יש בו רוח רק הטעם כמו וחזקת והיית לאיש: וסמכת את ידך. להראות את ישראל שהוא במקומו ועליו סמך: (כ) ונתתה מהודך. לחלוק לו כבוד לפני ישראל למען ישמעו כי הם כבר האמינו בך וכאשר יראו שאתה כבדתו כן יכבדוהו
כי

אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יג וְרָאִיתָה אֹתָהּ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־עַמֶּיךָ גַּם־אָתָּה כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ׃ יד כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְּמִדְבַּר־צִן בִּמְרִיבַת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי בַמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם מֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן׃ ס טו וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר׃ טז יִפְקֹד יְהוָה אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר אִישׁ עַל־הָעֵדָה׃ יז אֲשֶׁר־יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת יְהוָה כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה׃ יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו׃ יט וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ כ וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־

מלא ס' · ס' מלאים · כ' ב' וא' · כל לן חסר וכל סין מ"ל · ב' ומ"ע · כ"ד · ג' · כ' כ"ע . ד · ב' את רעהו · ס' · פי' בטעם בספרא · ד' מ"ל בלישנא ז'

יָת אַרְעָא דִיהַבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יג וְתִחְזֵי יָתַהּ וְתִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ אַף אַתְּ כְּמָא דְאִתְכְּנֵישׁ אַהֲרֹן אֲחוּךְ׃ יד כְּמָא דְסָרֵבְתּוּן עַל מֵימְרִי בְּמַדְבְּרָא דְצִין בְּמַצּוּת כְּנִשְׁתָּא לְקַדָּשׁוּתִי בְּמַיָּא לְעֵינֵיהוֹן אִנּוּן מֵי מַצּוּת רְקַם מַדְבְּרָא דְצִין׃ טו וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם יְיָ לְמֵימָר׃ טז יְמַנֵּי יְיָ אֱלָהָא רוּחַיָּא לְכָל בִּסְרָא גְּבַר עַל כְּנִשְׁתָּא׃ יז דְּיִפּוֹק קֳדָמֵיהוֹן וּדְיֵעוֹל קֳדָמֵיהוֹן וּדְיַפֵּקִינוּן וּדְיַעֵלִינוּן וְלָא תְהֵי כְּנִשְׁתָּא דַיְיָ כְּעָנָא דְלֵית לְהוֹן רָעֵי׃ יח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה דְּבַר לָךְ יָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן גְּבַר דְּרוּחַ נְבוּאָה בֵיהּ וְתִסְמוֹךְ יָת יְדָךְ עֲלוֹהִי׃ יט וּתְקֵים יָתֵיהּ קֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְקֳדָם כָּל כְּנִשְׁתָּא וּתְפַקֵּיד יָתֵיהּ לְעֵינֵיהוֹן׃ כ וְתִתֵּן מִזִּיוָךְ עֲלוֹהִי בְּדִיל דִּיקַבְּלוּן מִנֵּיהּ

קדשי ושמחתים: וצויתה ד' מ"ל בליש' וסי' וצויתה אתו לעיניהם. את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו. אתה צויתה פקודיך. אשר צויתה לא יבאו. וא' ואתת צויתה: וצויתה ב' א' מלא וא' חסר וסי' וצויתה אתו לעיניהם. אתם אל אדניהם. קדמא מלא: עמיך. ה' מלאים בתורה וסימן נמסר בסדר קדשים: ולא תהית ת' וסימן נמסר בסדר קדשים:

תולדות אהרן קח לך את יהושע. ברכות נד יומא עג
עקרים מד פ' יט: וסמכת. קמא נב:
ונתת מהודך עליו. חגיגה יב בתרא עה:

בעל הטורים וראיתה. כתוב בה"א מלמד שהראהו כל הארץ המערות והמחילות והאוצרות כסף וזהב שבה: נאסף אהרן אחיך. בגימטריא זהו בנשיקה: וידבר משה אל ה' לאמר. אין פסוק אחר כזה בתורה אמר לו לא תזכור כמה ודבר שדברת אלי: יפקד ה' אלהי הרוחת לכל בשר איש על העדה. אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רעה. באלו שני פסוקים יש עשרים ושמונה תיבות. ולכך פרנס יהושע את ישראל כ"ח שנים וזהו וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל: ואשר יבא ב' במסורה. הבא ואשר יבא לפניהם ואידך ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים לומר לך בין ביטוב ובין ביער בכל פעם צריך לבא לפניהם: וצויתה. כתוב בה' לומר לך שלמדו ה' חומשי תורה: מהודך. בגי' כהוד לומר לך שמסר לו סוד המרכבה ומעשה בראשית:

רמבן

ירחו ושם עברו את הירדן כמו שנאמר והעם עלו מן הירדן ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו והננה מצוה שיצונו הקב"ה לעשות כן עתה שאם כן יהיה מתחייב לעלות שם מיד אבל טעמו תעלה אל הר העברים וראית את הארץ כי בעבור שצוהו לאלה תחלק הארץ הודיעו כי לא על ידך תחלק כי אתה תעלה לראש הר העברים טרם שיסעו ישראל מארץ מואב ותמות בו ולא יגיעך מן הארץ לבד הראיה וכן קח לך את יהושע בבוא יומך תקח את יהושע והשלים הכתוב לספר כי עשה כן משה בלב שלם והוא העשייה אשר יזכיר בעת פטירת משה כאשר אמרו השירה הוא והושע בן נון:
(יט) וצויתה אותו על ישראל. דע שטרחנין הן סרבנין הן על מנת שתקבל עליך לשון רש"י. ואינו נכון בעיני בעבור שאמר לעיניהם כי יותר ראוי שענין הוא להאמר בינו לבינו כי בפניהם יגרום כבוד התפקרות ומדרך המוסר שיזהיר להם בפני עצמן מהיותם עוד טרחנים וסרבנין אבל
וצוי

ספורנו

אלא שימות לא שיאבד ממונו מן היורשים: (יז) אשר יצא לפניהם. בענין המלחמה: ואשר יוציאם. בעניני הנהגת המדינה: (יח) איש אשר רוח בו. מוכן לקבל אור פני מלך חיים כענין ובלב כל חכם לב נתתי חכמה: (יט) וצויתה אתו לעיניהם. תמנה אותו לנגיד עליהם לעיניהם כדי שיקבלוהו וישמעו בקולו כי יאמר צווי על המנוי כמו וצוך לנגיד ולמן היום אשר צויתי שופטים: (כ) ונתתה מהודך עליו. הוד מלכות מן ע איזו שררה בחייך שיתחילו לנהוג בו כבוד למען ישמעו וטעם המנוי לעיניהם ונתינת ההוד בחייך הוא למען ישמעו בקולו כל העדה שהם הסנהדרין וזקני העם
עולה

אבן עזרא

כי ילכו אחרי מעשיך: (כא) על פיו יצאו. על פי אלעזר במשפט האורים וי"א על פי משפט האורים והראשון ישר בעיני: הוא וכל בני ישראל. כדבר שהיה כלל לכל: וכל העדה. כדבר שהיה פרט לעדה הם הנועדים באהל מועד. וטעם הדבק פרשת הקרבנות שהשם צוה אז למשה שיצוה את בני ישראל הקרבנות שהם חייבים לעשות כי הוא לא יכנס לארץ עמהם והחל להזכיר עולת תמיד ואם הזכירה בתחלה וח״ן שהנזכרת היא על הר סיני או שתהיה מערכת הקרבנות סדורה: (ב) לחמי. פירשתיו: לאשי. פירשתיו. והטעם לחם לאשי לריח ניחוח: במועדו. שלא יקדמו קודם הבקר ושלא יאחר אחר הערב: (ד) את הכבש אחד. אמר רבי משה הכהן הספרדי כי הוא דרך קצרה והטעם את הכבש כבש אחד ועל דעתי שאות ה"א מוסף עצמו ואחר עמו וככה הראיתיך רבים כן: (ו) העשויה בהר סיני. הטעם כאשר עשיתם בהר סיני ג"ן אות שלא העלו עולות במדבר אחר נסעם מסיני כאשר פירשתי בראיות גמורות

תרגום אונקלוס

כל כנשתא דבני ישראל: כא ולקדם אלעזר כהנא יקום וישאל ליה בדין אוריא קדם יי על מימריה יהון נפקין ועל מימריה יהון עלין הוא וכל בני ישראל עמיה וכל כנשתא: כב ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה ודבר ית יהושע ואקימיה קדם אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא: כג וסמך ית ידוהי עלוהי ופקדיה כמא דמליל יי בידא דמשה:

כח א ומליל יי עם משה למימר: ב פקד ית בני ישראל ותימר להון ית קורבני לחם סדור לקורבני לאתקבלא ברעוא תטרון לקרבא קדמי בזמניה: ג ותימר להון דין קורבנא דתקרבון קדם יי אמרין בני שנא שלמין תרין ליומא עלתא תדירא: ד ית אמרא חד תעביד בצפרא וית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא: ה וחד מן עסרא בתלת סאין סולתא למנחתא דפילא במשח כתישא רבעות הינא: ו עלתא תדירא דאתעבידא בטורא דסיני לאתקבלא

מקרא

עדת בני ישראל: כא ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני יהוה על־פיו יצאו ועל־פיו יבאו הוא וכל־בני־ישראל אתו וכל־העדה: כב ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ויקח את־יהושע ויעמדהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל־העדה: כג ויסמך את־ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר יהוה ביד־משה: פ חמישי

כח א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב צו את־בני ישראל ואמרת אלהם את־קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: ג ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליהוה כבשים בני־שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד: ד את־הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ה ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעת ההין: ו עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח

(מסורה: י"ו יתיראין; ל' כטעם בפי"ן; י"ד. ר; ג'; ב' וחסר; ב' בתורה; ג'. ג' וחסר ו'; ג' דגשים; ג'; מ"ל בתורה; ו' רפין; ד; ג' מ' ומ' מ"ל ב' בספ'. ו"ו)

רשי

שיהיו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין בך: (כא) ולפני אלעזר הכהן יעמוד. הרי שאלתך שאלת שאין הכבוד הזה זז (ס"א מוטל) מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר: ושאל לו. כשיצטרך לצאת למלחמה: על פיו. של אלעזר: וכל העדה. סנהדרין (יומא ע"ג): (כב) ויקח את יהושע (ספרי) לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעוה"ב: (כג) ויסמוך את ידיו. בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה שהקדוש ב"ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה: כאשר דבר ה'. אף לענין ההוד נתן מהודו עליו: (ב) צו את בני ישראל. מה אמור למעלה יפקוד ה' א"ל הקדוש ברוך הוא עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו' כדאיתא בספרי: קרבני. (ספרי) זה הדם: לחמי. אלו אמורין וכן הוא אומר (ויקרא ג) והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה: לאשי. הנתנין לאשי מזבחי: תשמרו. (ספרי) שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות (תענית כז): במועדו. בכל יום הוא מועד התמידין: (ג) ואמרת להם. אזהרה לב"ד: שנים ליום. כפשוטו. ועיקרו לא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרחן של טבעות (יומא סב): (ד) את הכבש אחד. אף על פי שכבר נאמר בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו' (שמות כט) היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות: (ה) סלת למנחה. מנחת נסכים: (ו) העשויה בהר סיני. כאותן שנעשו בימי המלואים. ד"א העשוי' בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה (שמו' כד) ויגש באגנות מלמד שטעונה

בעל הטורים

ויצוהו כאשר דבר ה' ביד משה. לומר שלא נבטל תורה ותמיד מפני המלחמה ולכך סמך כאן פרשת תמידין: משה לאמר לו את. ס"ת תורה לומר שהעוסק בתורה כאלו מקריב קרבן: זה האשה. ג' תגין על ה' אחרונה של האשה לומר לך ה' מיני קרבנות נתתי לכם והעולה חביבה מכולם והעוסק בה' חומשי תורה מעלה אני עליכם כאלו הקרבתם חמשה מיני קרבנות: תמימם שנים ליום. ר"ת תש"ל גומר לך שתש"ל תמידין קריבין בשנה: ליום עלה תמיד. קרי ביה עולה לומר לך שמעמידים אותו במקום שהיום עולה:

מסורה

ולפני י"ו יתיראין וסימן ולפני תרמרת יזה. והזה אותו אל הכפרת. ולפני עור לא תתן מכשל. ולפני ארעזר הכהן יעמד. ולפני תרביר עשרים אמה. ולפני יום ולא שמעתם. ולפני ירח דור דורים. ולפני כבוד ענוה. תפלה לעני כי יעטף. ולפני התגלע חריב נטוש. ולפני גדולים ינחנו. ולפני כל חציר יבש. ולפני הלשכות מהלך עשר. הראישון אדם תולד. אשר נתתי לפניכם ולפני. ולפני מזת. וכל לפני ולפני דכוו': יצאו י"ד וסי' במסרה רבתא: וכל בני ו' וסימן נמסר בסדר כי תשא: את הכבש אחד ל' וחד את הכבש האחד דואלה שמות: עלת תמיד ד' וסימן נמסר בסדר תצוה: לריח י"ו וסימן

תולדות אהרן

ולפני אלעזר. ערוכין סג עג סנהדרין מז (שבת ס): ושאל לו. יומא עג: במשפט האורים. שם עב יבמות עח: ויסמוך את ידיו. סנהדרין יג קה מנחות נג: צו את בני ישראל. תענית כו כז מגלה כח כט מנחות נג זוכר ויולא: תשמרו להקריב. פסחים עו מנחות מט שם ערכין יג תמורה כט (פסחים לג): במועדו. פסחים סו: שנים ליום. יומא סב: את הכבש. פסחים נח יומא סב זבחים יב מנחות סה (ברכות ז): ואת הכבש. מנחות ע: עולת תמיד. חגיגה ו:

ספורנו

כח (ו) עלת תמיד העשויה בהר סיני. קודם העגל שלא היתה צריכה נסכים: (ח) כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחוח. אף על פי שכבר עשית בו ביום עולת הבקר כמו

רמבן

וצויתה אותו לעיניהם שיקנו בתלות הנגיד והשוטט כי בעבור היותו לראש יפקידם בידו ויזהירנו להשתדל מאד בעניניהם ולהיות גלוים מלחמות ה' ויהיה הוא המוציא והמביא אותם ולהזהר בדבר המשפט וזה ראוי להיות לעיניהם כדי שיביטוהו בו וישמעו אליו כי ידעו כי ילך בעניניהם בדרכי האמת כי כן צוה אותו רבו וכן עשה משה שנא' שם ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ וגו' עד לא תירא ולא תחת ובספרי צו את יהושע על דבר תלמוד וחזקהו ואמצהו מגיד שאין שני פרנסים לדור ואלו מצות הנגיד שיהיה חזק ולא יירא את העם ולפי דעתי בפשט הכתוב טעם וצויתה אותו לעיניהם הוא המנוי שימנה אותו במעמדם להיות נגיד עליהם כלשון מיום אשר צוה ה' אותנו להיות וגו' וכן ויצוהו ה' לנגיד על עמו וכן למן היום אשר צויתי שופטים על עמי ישראל מניתי:

כח (ב) וטעם צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי. כי אחרי שאמר לאלה תחלק הארץ צוה להשלים תורת הקרבנות שיעשו כן בארץ כי במדבר לא הקריבו המוספים כמו שהזכרתי בסדר אמור אל הכהנים וכן לא נתחייבו בנסכים במדבר כמו שפירשתי בסדר שלח לך ועכשיו חייב באי הארץ לעשות שם הכל התמידין והמוספין ומנחתם ונסכיהם ואע"פ שלא פירש כאן כי תבאו אל הארץ כבר הזכירו בפרשת הנסכים ורמז אליו בפרשה הראשונה במועדות והחל כאן מן התמיד ואע"פ שנזכר בפרשת ואתה תצוה החזירו להיות הכל סדור בפרשה אחת ורש"י כתב היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות ואינו נכון כי שם אמר עולת תמיד לדורותיכם ועל פי המדרש שנתחדש כאן דברים רבים את קרבני זה הדם לחמי אלו אמורין לאשי אלו קומצין ולבונה ריח ניחוחי אלו בזוכי לחם הפנים תשמרו שלא יביא אלא מן השמור תשמרו שלא יבוא

שטעונה כלי: (ז) ונסכו. יין: בקדש הסך. (ספרי) על המזבח יתנסכו: נסך שכר. (כ"ב נ"ז) יין המשכר פרט ליין מגתו: (ח) ריח ניחח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: (י) עלת שבת בשבתו. ולא עולת שבת בשבת אחרת הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה ת"ל בשבתו מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו: על עלת התמיד. (ספרי) אלו מוספין לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד ומגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין וכן בכל המוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה: ושלשה עשרונים. כמשפט נסכי פר שכן הן קצובין בפרש' נסכים: (יד) זאת עלת חדש בחדשו. שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין

גמורות: (ז) הסך נסך שכר. נו"ן השורש מובלע בסמ"ך ומן הפירוש נסמוך על דברי הקדמונים ז"ל: (י) בשבתו. שב אל יום השבת אף על פי שנמצא כל שומר שבת מחללו והטעם כל שבת ושבת כמו יום ביומו: על עולת התמיד. הטעם אחרי התמיד שישים עליה עולת שבת: (יא) ובראשי חדשיכם. אמר רבי משה הכהן הספרדי נ"ע שפירושו חדש ניסן כי כן כתוב ראשון הוא לכם ואחר כן אמר זאת עולת חדש בחדשו שיעשו כן בכל חדש על כן הוסיף לחדשי השנה ופירושו נכון הוא ואע"פ שיש לטעון על יו"ד וכראשי חדשיכם רק בעבור שמלאנו שנה חדש אחר ישר דבורו: (יד) בחדשו. כמו שבת בשבתו ולא יתכן בו על דרך הפשט פי' אחר כי אין בפסוק זכר לירח ועוד כי לא מלאנו זאת

נִיחֹ֔חַ אִשֶּׁ֖ה לַיהוָֽה׃ ז וְנִסְכּוֹ֙
רְבִיעִ֣ת הַהִ֔ין לַכֶּ֖בֶשׂ הָאֶחָ֑ד
בַּקֹּ֗דֶשׁ הַסֵּ֛ךְ נֶ֥סֶךְ שֵׁכָ֖ר לַיהוָֽה׃
ח וְאֵת֙ הַכֶּ֣בֶשׂ הַשֵּׁנִ֔י תַּעֲשֶׂ֖ה בֵּ֣ין
הָעַרְבָּ֑יִם כְּמִנְחַ֨ת הַבֹּ֤קֶר וּכְנִסְכּוֹ֙
תַּעֲשֶׂ֔ה אִשֵּׁ֛ה רֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ
לַיהוָֽה׃ פ
ט וּבְיוֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת שְׁנֵֽי־כְבָשִׂ֥ים
בְּנֵֽי־שָׁנָ֖ה תְּמִימִ֑ם וּשְׁנֵ֣י עֶשְׂרֹנִ֗ים
סֹ֧לֶת מִנְחָ֛ה בְּלוּלָ֥ה בַשֶּׁ֖מֶן
וְנִסְכּֽוֹ׃ י עֹלַ֥ת שַׁבַּ֖ת בְּשַׁבַּתּ֑וֹ
עַל־עֹלַ֥ת הַתָּמִ֖יד וְנִסְכָּֽהּ׃ פ
יא וּבְרָאשֵׁי֙ חָדְשֵׁיכֶ֔ם תַּקְרִ֥יבוּ
עֹלָ֖ה לַיהוָ֑ה פָּרִ֨ים בְּנֵֽי־בָקָ֤ר
שְׁנַ֙יִם֙ וְאַ֣יִל אֶחָ֔ד כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵֽי־
שָׁנָ֛ה שִׁבְעָ֖ה תְּמִימִֽם׃
יב וּשְׁלֹשָׁ֣ה עֶשְׂרֹנִ֗ים סֹ֤לֶת מִנְחָה֙
בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן לַפָּ֖ר הָאֶחָ֑ד וּשְׁנֵ֣י
עֶשְׂרֹנִ֗ים סֹ֤לֶת מִנְחָה֙ בְּלוּלָ֣ה
בַשֶּׁ֔מֶן לָאַ֖יִל הָאֶחָֽד׃ יג וְעִשָּׂרֹ֣ן
עִשָּׂר֗וֹן סֹ֤לֶת מִנְחָה֙ בְּלוּלָ֣ה
בַשֶּׁ֔מֶן לַכֶּ֖בֶשׂ הָאֶחָ֑ד עֹלָה֙ רֵ֣יחַ
נִיחֹ֔חַ אִשֶּׁ֖ה לַיהוָֽה׃ יד וְנִסְכֵּיהֶ֗ם
חֲצִ֣י הַהִין֩ יִהְיֶ֨ה לַפָּ֜ר וּשְׁלִישִׁ֧ת
הַהִ֣ין לָאַ֗יִל וּרְבִיעִ֥ת הַהִ֛ין לַכֶּ֖בֶשׂ
יָ֑יִן זֹ֣את עֹלַ֥ת חֹ֙דֶשׁ֙ בְּחָדְשׁ֔וֹ

ד' / ב' בטעם כספ' / ב' וכענין / ד' פתחין / ב' / ג' כענין / ב' כענין ושארא איל / ל' בטעם מונח ורביע / ב' וכענין ושארא שני / ב' חסר / כל אוריי' חסר במ"ג / ד' כ"כ / פ

בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ:
ז וְנִסְכֵּיהּ רַבְעוּת הִינָא
לְאִמְּרָא חַד בְּקוּדְשָׁא יִתְנְסֵךְ
נְסוּךְ דַּחֲמַר עַתִּיק קֳדָם יְיָ:
ח וְיָת אִמְּרָא תִנְיָנָא תַּעֲבֵיד
בֵּין שִׁמְשַׁיָּא כְּמִנְחַת צַפְרָא
וּכְנִסְכֵּיהּ תַּעֲבֵיד קוּרְבַּן
דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:
ט וּבְיוֹמָא דְּשַׁבְּתָא תְּרֵין
אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁלְמִין
וּתְרֵין עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא
דְּמִנְחָתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
וְנִסְכֵּיהּ: י עֲלַת שַׁבַּתָּא
תִּתְעֲבֵיד בְּשַׁבַּתָּא עַל עֲלַת
תְּדִירָא וְנִסְכֵּיהּ: יא וּבְרֵישֵׁי
יַרְחֵיכוֹן תְּקַרְבוּן עֲלָתָא קֳדָם
יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּרֵין
וּדְכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא
שַׁבְעָא שַׁלְמִין: יב וּתְלָתָא
עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא מִנְחָתָא
דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְתוֹרָא חָד
וּתְרֵין עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא
מִנְחָתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח
לְדִכְרָא חַד: יג וְעִסְרוֹנָא
עִסְרוֹנָא סוּלְתָּא מִנְחָתָא
דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְאִמְּרָא חַד
עֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: יד וְנִסְכֵּיהוֹן
פַּלְגוּת הִינָא יְהֵי לְתוֹרָא
וְתַלְתוּת הִינָא לְדִכְרָא
וְרַבְעוּת הִינָא לְאִמְּרָא חַמְרָא
דָּא עֲלַת רֵישׁ יְרַח
בְּאִתְחַדָּתוּתֵיהּ כֵּן לְכָל רֵישֵׁי

נמסר בסדר ויקרא: ואת הכבש ד' וסימן ואת הכבש האחד תעשה ב' בפסוק. את הכבש האחד תעשה בבקר. ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: שבעת ד' פתחין וסימן נמסר בסדר בהר סיני: ושני עשרנים ג' וסימן החדש. פסח. הבכורים. ושארא שני עשרנים: שבת בשבתו ב' וסימן עלת שבת. והיה מדי חדש: ובראשי ב' וסימן וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם: ועשרן עשרון ב' סלת מנחה. לכבש האחד: ועשרון. ה' ג' חסר וב' מלאים וסימן נמסר בסדר תצוה: ושלישת ההין ד' כתיב כן חסר יו"ד תניין וסימן ושלישת ההין לאיל. כי תכלה לעשר השלישת. ויסף ה' קרא שמואל בשלישת. ותכפל חרב שלישתה וט' מלאי' וסי' נמסר בסדר שלה לך: חדש בחדשו ב' וסימן זאת עלת חדש בחדשו. והיה מדי חדש

תולדות אהרן ונסכו. יומא לד: לכבש האחד. שם:
בקדש הסך נסך שכר. סוכה מט תענית ג מעילה יא: כמנחת הבקר. יומא לד: וביום השבת. מגלה כא: (שני כבשים. יומא מג נדרים לו): עולת שבת. שיה כד קיד קלג פסחים נט סו סג: ובראשי חדשיכם. מגלה כא ל לא עקידה לו: ועשרון עשרון. מנחות נא: ונסכיהם חצי ההין. שם פט: לכבש יין. שם פז: זאת עולת חדש. יומא שם ראש השנה ז מגלה כט (ראש השנה ט שקלים מה):

רמבן

יביא אלא מתרומת הלשכה תשמרו שיהו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו תשמרו נאמר כאן שמירה ונאמר להלן שמירה מה להלן מבקרו ארבעה ימים קודם שחיטתו אף כאן וכו' וכל המדרש כדאיתא בספרי. ועל דרך האמת ירמוז למה שעוד ויאמר את קרבני לחמי לאשי של אשי תשמרו ותזהרו שתקריבוהו לי לשמי במועדו ואמר להם עוד זה האשה אשר תקריבו לה' שיהיה הקרבן מתקרב. אין במוספי השבת חטאת כשאר כל המוספין מפני שכנסת ישראל בת זוגו והכל שלום והמשכיל יבין. וכן הזכיר ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה' שיעשו קרבן הפסח להזהיר עליו עם שאר קרבנות חג המצות וקרא בו להזכיר אמו בלבד שכבר ביאר את דינו בכל חקותיו ככל משפטיו:

(ז) **ונסכו**. יין: בקדש הסך. על הנדבה יתנסכו: נסך שכר. יין המשכר פרט ליין מגתו לשון רש"י. ואינו נכון שכבר אמרו יין מגתו לא יביא ואם הביא כשר והנה אינו מתמעט מן הכתוב אלא מעלה מדרבנן לכתחילה אבל שכר להוציא את המזוג שהוא פסול אפילו בדיעבד וכך הוא נדרש בספרי ושם אמרו בקדש הסך שיתנסכו בקדש ובקדש יבלעו:

סוכך

ספורנו

כמו: זאת השנית מכל מקום תהיה גם השנית ריח ניחוח: (יא) ובראשי חדשיכם. הנה יום ראש חדש היה מנהג לישראל שיהיה יום קדש בלבד מה כמו שהעיד באמרו אשר נסתרת שם ביום המעשה וזה יורה שלא היה יום ראש חדש אלא יום מעשה ולכן ייחס אותו לישראל באמרו ראשי חדשיכם ולא כן כתב במועדים שלא כתב בשבת שבתכם ולא ביום בכוריכם ולא ביום שבעתכם וטעם מנהג זה היה כי אמנם גאולת ישראל בעולם הזה היא בלי ספק דומה לענין הירח אשר אין לה בעצמה אור כלל זולתי מה שמקבל מזולתה וזה שמך על פי שקודם לעגל היה חרות על הלוחות חירות משעבוד מלכיות לעולם. הנה משחטאו התגלגלו ולא השתמשו בכתר מלכות תמיד כמו שאר האומות אבל היה זה להם לעתים כפי שפע האור העליון עליהם ובלעדיו הלכו חשכים ואין נגה למו כמו שיקרה ללבנה כשלא תקבל אור השמש כי אין מזל לישראל ולא אור כלל מעצמם זולתי אור האל יתב' בהיותם לרצון. ובכן נקרא האל יתברך אצל הנביאים אור ישראל כאמרו והיה אור ישראל לאש וכן העיד באמרו ה' אורי וישעי. וכאשר היו החטאים מבדילים כאמרו כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וחטאתיכם הסתירו פנים מכם נמצאו כלנו חשכים מבוהלים ודומים בין האומות. וביום אשר נמסך הגלגל ה'

בל'

לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ טו וּשְׂעִיר עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת
הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃ ס ששי
טז וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה׃
יז וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת
יֵאָכֵל׃ יח בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־
קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תַעֲשׂוּ׃ יט וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה
עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר
שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים
בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃
כ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן
שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל תַּעֲשׂוּ׃ כא עִשָּׂרוֹן
עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ כב וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃
כג מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר
לְעֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה׃
כד כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם שִׁבְעַת
יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ
לַיהוָה עַל־עוֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה
וְנִסְכּוֹ׃ כה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ ס
כו וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם
מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה

יַרְחֵי שַׁתָּא׃ טו וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד לְחַטָּאתָא קֳדָם יְיָ עַל עֲלָתָא תְדִירָא יִתְעֲבֵיד וְנִסְכֵּיהּ׃ טז וּבְיַרְחָא קַדְמָאָה בְּאַרְבְּעַת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא פִּסְחָא קֳדָם יְיָ׃ יז וּבַחֲמֵשַׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין חַגָּא שַׁבְעָא יוֹמִין פַּטִּירָא יִתְאֲכֵיל׃ יח בְּיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃ יט וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא עֲלָתָא קֳדָם יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּרֵין וּדְכַר חַד וְשַׁבְעָא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁלְמִין יְהוֹן לְכוֹן׃ כ וּמִנְחַתְהוֹן סוֹלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין לְתוֹרָא וּתְרֵין עֶסְרוֹנִין לְדִכְרָא תַּעַבְדוּן׃ כא עֶסְרוֹנָא עֶסְרוֹנָא תַּעֲבֵיד לְאִמְּרָא חָד כֵּן לְשַׁבְעָא אִמְּרִין׃ כב וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חָד לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן׃ כג בַּר מֵעֲלַת צַפְרָא דְּהִיא עֲלַת תְּדִירָא תַּעַבְדוּן יַת אִלֵּין׃ כד כְּאִלֵּין תַּעַבְדוּן לְיוֹמָא שַׁבְעָא יוֹמִין לְחֵים קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ עַל עֲלָתָא תְדִירָא יִתְעֲבֵיד וְנִסְכֵּיהּ׃ כה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃ כו וּבְיוֹמָא דְבִכּוּרַיָּא בְּקָרוֹבֵיכוֹן מִנְחָתָא חֲדַתָּא

ל' בטעם כענין. ל"ז. פ"ג. ג"א. כל נקר כענין בחביר כמ"א דר"ח. ל' כענין. פסח סוכות קדמאה ואזלא ופשרא מספך ופשטא. ל' בטעם מספך ופשטא פסח פשט. פ"ף סימן. ו' דגשים. ג' מ"ל בלשנא. ג' כענין. ל' מ"ל בתורה ומד חסר. ל' מ"ע ומד חסר

רשי

אין לו תשלומין: (טו) ושעיר עזים וגומר. כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הכל כמו שמפורש (שבועות ט) במסכת שבועות ונשתנה שעיר ר"ח שנאמר בו לה' תלמודו ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שאין מכיר בחטא אלא הקדוש ברוך הוא בלבד ושאר השעירים למדין ממנו (חולין ס) ומדרשו באגדה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח: על עולת התמיד. יעשה כל הקרבן הזה: ונסכו. אין ונסכו מוסב על השעיר שאין נסכים לחטאת: (יח) כל מלאכת עבודה. אפילו מלאכה הצריכה לכם כגון דבר האבד המותר בחולו של מועד אסורה בי"ט: (יט) פרים. כנגד אברהם [שנא' (בראשית יח) ואל הבקר רץ אברהם]: אילים. כנגד אילו של יצחק: כבשים. כנגד יעקב. (בראשית ל) והכשבים הפריד יעקב ביסודו של רבי משה הדרשן ראיתי זאת: (כד) כאלה תעשו ליום. שלא יהיו פוחתין והולכין כפרי החג: (כו) וביום הבכורים. חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים

אבן עזרא

זאת המלה כי אם מהבנין הכבד הדגוש והנה הדל"ת רפה: (טו) ושעיר עזים אחד לחטאת לה'. כמו אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת. ודע כי חטאת עם למ"ד בלשון הקדש אין החטאת דבק כי אם בחוטא הלא תראה וחטאתי לאבי והנה זה הפך הדרש רק יש לו סוד: (טז) בארבעה עשר יום לחדש ולא הזכיר בין הערבים גם זה חזוק למעתיקי' אע"פ שאין להם צורך: (כב) ושעיר חטאת. כמו שעיר עזים והוא דרך קצרה והנה לא הזכיר עולות בשבעת ימי הפסח כאשר לא הזכיר עולת התנופה ואנו צריכין לקבלה כי פסוק שבת בשבתו אמר על עולת התמיד: (כו) בהקריבכם מנחה חדשה. לחם התנופה היא העיקר

בחדשו. ובחדש ה' רי"ה וסימן יבשה הארץ: ובחדש הראשון דפסח דסדר פינחס. ובחדש החמישי דסוף מלכים. ודסוף ירמיה. ובחדש השביעי מקרא:

תולדות אהרן ושעיר עזים. יומא טו שבועות ט חולין ס בכורות יז: על עולת התמיד. יומא טו: ושעיר. שבועות ט י: מלבד עולת הבוקר. יומא ע קמא קיא הוריות יג זבחים פט: כאלה תעשו ליום. זבחים פט: בהקריבכם מנחה חדשה. מנחות מו פד:

ספורנו

בלי ספק באמור להם עם ה' אלה היו בכל צרתם לו צר כאמרם ז"ל כביכול עלי ועליך בא שודד. ובהיות חטאת ר"ח כפרה על ישראל הגורמים מניעת האור או מיעוטו כמו שהתקינו ז"ל באמרם שעירי חטאת לכפר בעדם זכרון לכלם יהיו ותשועת נפשם מיד שונא. ובכפרה זו תהיה תשועה מה לחלול השם לפיכך אמרו שלכך נאמר בשעיר ר"ח חטאת לה' מפני שכפרתו מועילה לקדוש שמו ית' וזה רצו באמרם (חולין פ' אלו טרפות) אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את

רמבן

הזכיר הכתוב בתמיד ובראשי חדשיכם. שיעור הסלת במנחה ושיעור היין בנסכים אבל בשבת ובחג המצות ובשבועות ובראש השנה וביום הכפורים ובראשון של חג הסוכות הזכיר שיעור המנחה ולא הזכיר שיעור הנסכים והטעם בזה כי אע"פ שצוה בפרשת הנסכים בשיעורי המנחה והנסכים לפר ולאיל ולכבשים בנדרים ונדבות ובמועדים מצינו מנחה כפולה לכבש העומר וביום העצרת שתים שני עשרונים חמץ וכן בקרבן התודה והם מנחה ולכך הוצרך הכתוב לפרש בכל המועדות שלא תשתנה בהם המנחה כאשר נשתנית באלו אבל הנסכים לא נשתנו לעולם לפיכך הזכיר אותם בתחילה בתמיד ולא הזכירם אחרי כן בשבת וחזר והזכירם בראש חדש להזכיר גם נסכי הפר והאילים ואח"כ לא הוצרך להזכיר כלל והזכיר. ביום הראשון של סוכות שיעור המנחה ולא הוצרך עוד להזכיר באותו החג אלא מנחתם ונסכיהם במספרם כמשפטם כלומר כמשפטם ביום הראשון הנזכר:

(כ) **וטעם** שלשה עשרונים לפר. לכל פר מהם וכן שלשה עשרונים לפר האחד לכל האחד מהם ולכבש האחד ילמד עליו באמרו עשרון עשרון ועוד יפרש לשבעת הכבשים וכן זה לפר האחד לשני הפרים אבל פעם יקצר הכתוב בדבר המובן כי בידוע שלא יהיו שלשה עשרונים לפר האחד ולא יהיה לשני כלום ויפרש בכבשים שהן מרובין וכ"ש בפרים ובסוכות שהפרים מרובין יפרש בהן לשלשה עשר פרים:

בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ כז וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה׃ כח וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃ כט עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ ל שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ לא מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם׃ פ

כט א וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם׃ ב וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ ג וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל׃ ד וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ ה וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ ו מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס

ז וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ ח וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר

קדם יי בעצרתיכון מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחן לא תעבדון׃ כז ותקרבון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד שבעא אמרין בני שנא׃ כח ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא חד תרין עסרונין לדכרא חד׃ כט עסרונא עסרונא לאמרא חד לשבעא אמרין׃ ל צפיר בר עזין חד לכפרא עליכון׃ לא בר מעלת תדירא ומנחתיה תעבדון שלמין יהון לכון ונסכיהון׃

א ובירחא שביעאה בחד לירחא מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחן לא תעבדון יום יבבא יהי לכון׃ ב ותעבדון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין׃ ג ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא תרין עסרונין לדכרא׃ ד ועסרונא חד לאמרא חד לשבעא אמרין׃ ה וצפיר בר עזי חד לחטאתא לכפרא עליכון׃ ו בר מעלת ירחא ומנחתה ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון כדחזי להון לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי׃ ז ובעשרא לירחא שביעאה הדין מערע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתיכון כל עבידתא לא תעבדון׃ ח ותקרבון עלתא קדם יי לאתקבלא ברעוא תור בר

כ״א מקומות יתרת מאילא לאתנחתא · ל׳ מ״ע בסורס · ח · ג׳ בטעם מספך ופשטא והיגון בכור פלועם בפור · ג׳ בטעם פשטא וזקף והיגון בכור בפור סוכות · בכ״ם כימן · ב׳ בטעם שני גרישין בעגין בכור ובפור ובאהא בפס׳ מטעין בכון · כל בקר דעגין בתביר במ״א דר״ם · ג׳ בטעם בעגין · ובאהא כל מלאכת עבודה דאו כל מלאכה אסורה אפילו אוכל נפש

רשי

חטים הבאים מן החדש: (לא) תמימם יהיו לכם ונסכיהם. אף הנסכים יהיו תמימים למדו רבותינו (מנחות מו) מכאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים: (ו) מלבד עולת החדש. מוספי ראש חודש שבוא

בעל הטורים

על עולות הבי במועדות כולם חסרים חוץ מעולת עצרת שהוא מלא רמז שנשמע בכיון שנתנה בו תורה: בכל המועדות נאמר חג חוץ משבועות כי פעמים נדחה אם הוא בשבת לכ״ש יום שבוח לאחר אבל בפסח וסוכות יכיא כחשים אבל שבועות שבלומין שלו אינו כחג: בכלם נאמר לחטאת חוץ מעצרת בשביל שנתנה בו תורה שמכפרת על לומדים: בר״ה כתיב ועשיתם עלה לריח ניחוח לה׳ וגו׳ לומר יעשו תשובה ואני מעלה עליכם כאילו הקרבתם כל הקרבנות ובפסיקתא דורש כאילו נעשה בריה חדשה: ביום הכפורים כתיב שעיר עזים אחד חטאת ולא כתיב נכפר לפי שיוכ״פ מכפר:

תולדות אהרן

פארן. שם מו: ובחודש. ר״ה לב: כל מלאכת עבודה. שבת קלא: יום תרועה. שבת שם ר״ה כט לב לג לד מגלה כ ערכין ג (ר״ה נט סוכה נג מגלה פג): ועשרון אחד. מנחות פו: ובעשור. יומא עג סוטה מ: כל מלאכה לא תעשו. שבת קיד:

ספורנו

את הירח ר״ל הביאו כפרה בשבילי להשיג קדוש שמי המחולל בגוים בסבת מה שמעטתי את הירח כשהגליתי את ישראל והסתרתי פני מהם: (כו) בשבעתיכם. בשביל שבועות חקות קציר שמרתי לכם וטעם הבי״ת בתיבת בשבועתיכם כטעם בנפש יכפר. פס

אבן עזרא

העיקר ועמו שבעה כבשים ופר בן בקר ואילים שנים ושני כבשי שלמים והעולה הנזכרת בפרשה הזאת היא חובת היום והעד על דבריהם כי לא באר בשבת ובמועד דבר כלל רק הזכיר בחג המצות וסוכות ויום העשור והקרבתם אשה לה׳ ולא אמר כמה המספר וכן ביום תרועה ולא הזכיר עולת חדש ועולת התמיד ומנחתה היא העולה הראשונה: (א) יום תרועה. מצוה להריע כי אילו היה זה הדבור על עולת היום למה לא הזכיר בשאר המועדים ועוד כי על העולות צוה לתקוע ולא להריע: (ב) פר בן בקר אחד. של נבור וכן איל אחד ואינם פר

בשבעתיכם י״א מלין בטעמא פי׳ תאתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח במ״א מקומות שישרתנה מאילא ופי׳ ויצא נח. בשבעתיכם דפינחס דוביום הבכורים. ובאת שמה. קפדה בא. אם ארץ מאפליה. ובאו שמה. ותאמרנה לה. וישבו בה ויבנו לה מקדש. ומזון לכלא בה. וחברו. לא פנים להם קרא הגלגל: החדש לחטאת לה׳ ושארא חטאת. בכורים וכפורים שעיר וכלם ושעיר. הפסח ושעיר חטאת אחד. בכורים שעיר עזים אחד. תרועה וכפורים שעיר עזים אחד חטאת: תרועה וכפורים ומנחתם ונסכיהם. פסח ובכורים ותרועה לכפר עליכם: עולה ל׳ מלא בתורה והוא דין דביכורים: יהושע כלם חסר וסימן נמסר בסדר נשא ושם נמסר כל המלאים דעולות דכל קריי׳ ב״ם יחזקאל ור״ה: פסח מלבד עלת הבקר. תרועה מלבד עלת החדש. כפורים מלבד חטאת הכפורים וכלם מלבד עלת התמיד: החדש והפסח ואיל אחד ושני עשרנים וכלם איל אחד שני עשרנים. החדש ובכורים ויום טוב הראשון של חג לפר האחד לאיל האחד. פסח לפר לאיל תעשו. כפורים לפר לאיל האחד תרועה לפר לאיל. תרועת ועשיתם עלה וכלם והקרבתם עלת

רמבן

הזכיר באחד לחדש השביעי מלבד עולת החדש ומנחתה ולא הזכיר חטאת החדש וביום הכפורים הזכיר מלבד חטאת הכפורים ולא הזכיר עולת הכפורים והטעם כי ביום הכפורים בידוע שהעולה שלה בכאן מלבד העולה שלה שם כי ביום אחד נצטוו ואינם שוים כי לא נצטוו ישראל אלא איל אחד לעולה ובכאן צוה לעולה פר ואיל ושבעה כבשים אם כן דבר ברור הוא שאלו המוספין על הנזכרים שם אבל החטאת שהוא שוה כאן וכאן היה אפשר לטעות בו ולחשוב שהוא החטאת שהוזכר שם כי אין ביום אחד שני חטאות ולכך הזכיר אותו ופירש בו מלבד חטאת הכפורים שאותו חטאת הוא [illegible]

רשי

שהוא ביום ראש השנה: (יא) מלבד חטאת הכפורים. שעיר הנעשה בפנים האמור באחרי מות שגם הוא חטאת: ועולת התמיד. ומלבד עולת התמיד תעשו עולות הללו: ונסכיהם. מוסב על המוספין הכתובים ועל תעשו והוא לשון צווי מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם וכן כל נסכיהם האמורים בכל המועדות חוץ משל קרבנות החג שכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם מוסבים על התמיד ואינן לשון צווי שהרי נסכיהם של מוספין כתובין למטן בכל יום ויום: (יח) ומנחתם ונסכיהם לפרים. (סוכה נ"ה) פרי החג שבעים הם כנגד שבעים אומות שמתמעטים והולכים וכימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין: ולכבשים. כנגד ישראל שנקראו (ירמיה נ) שה פזורה והם קבועים ומניינם תשעים ושמונה לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה בשני כאמ' ונסכיהם על שני תמידי היום ולא

אבן עזרא

פר כהן גדול והאיל שלו ולפי דעתי כי האיל הנזכר בפרשת אחרי מות שלקח מן העם איננו זה כי על אילו ואיל העם נאמר ועשה את עולתו ואת עולת העם והעד שיש תוספת שבעת כבשים גם

תורה

אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃ ט וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃ י עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ יא שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס

שביעי

יב וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים׃ יג וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ׃ יד וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד לִשְׁנֵי הָאֵילִם׃ טו וְעִשָּׂרוֹן נקוד על ו' עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְאַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים׃ טז וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס יז וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ יח וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ יט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס כ וּבַיּוֹם

מסורה

ג' בטעם בענין. ב' בטעם בענין. ג' בטעם בענין. ג' בטעם בענין. ג' ר"פ. כל ענינה כתיב אם בסמוך בא אחריו בבעה או ארבעה כמ"א דכפיר בסוף בפסטא. חד מן י' נקודות בתורה. כן דינו רביעי. כל אורייי כ"כ במ"ד. כו"ל מ"ע בענין כמ"א דסביעי. ב' בענין. ל. רמז לנכון סמים וסימן ט"ז מ"ם

אונקלוס

תּוֹרֵי חַד דְּכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁבְעָא שַׁלְמִין יְהוֹן לְכוֹן׃ ט וּמִנְחַתְהוֹן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין לְתוֹרָא תְּרֵין עֶסְרוֹנִין לְדִכְרָא חַד׃ י עִסְרוֹנָא עִסְרוֹנָא לְאִמְּרָא חַד לְשַׁבְעַת אִמְּרִין׃ יא וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵחַטַּאת כִּפּוּרַיָּא וַעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן׃ יב וּבַחֲמִשַּׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פֻּלְחָנָא לָא תַעְבְּדוּן וּתְחַגּוּן חַגָּא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא יוֹמִין׃ יג וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּלָת עֲסַר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעַת עֲסַר שַׁלְמִין יְהוֹן׃ יד וּמִנְחַתְהוֹן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין לְתוֹרָא חַד לִתְלָתָא עֲסַר תּוֹרִין תְּרֵין עֶסְרוֹנִין לְדִכְרָא חַד לִתְרֵין דִּכְרִין׃ טו וְעִסְרוֹנָא עִסְרוֹנָא לְאִמְּרָא חַד לְאַרְבְּעַת עֲסַר אִמְּרִין׃ טז וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ׃ יז וּבְיוֹמָא תִּנְיָנָא תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּרֵי עֲסַר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃ יח וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃ יט וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן׃ כ וּבְיוֹמָא

מסורה

פסח אשה עלה לה': חטאת ד' פתחין וסימן נמסר בסוף סדר תצוה. וכל תרי עשר דכותא פתחין במ"א קמץ רחם המרכבה לרכש: ובחמשה עשר יום ג' ר"פ חג המצות. וחברו. וחגתם אתו: בכורים ותרועה עלה לריח ניחח לה'. כפרים עלה לה' ריח ניחח. יום טוב ראשון של חג עלה אשה ריח ניחח לה'. החדש ופסח ובכורים פרים בני בקר שנים. תרועה וכפורים פר בן בקר אחד. יום טוב הראשון של חג פרים בני בקר שלשה עשר. ויום טוב האחרון של חג פר אחד. פסח ובכורים ושבעה כבשים. שבעת כבשים. וכלם כבשים שבעת. פסח וכפורים תמימם יהיו לכם. יום טוב הראשון של חג תמימם יהיו ס"פ. החדש תרועה ויום טוב של חג האחרון תמימם. בכורים. בני שנה. החדש ותרועה ויום טוב הראשון של חג ועשרון וכלם עשרון. תרועה ועשרון אחד וכלם משניין. פסח עשרון עשרון תעשה. יום טוב הראשון של חג לארבעה עשר וכלם לשבעת.

תולדות אהרן תמימם יהיו לכם ומנחתם. מנחות פו: שעיר עזים אחד. יומא ע שבועות כ י: וחגותם חג. ביצה יט כ: פרים. סכה מז: עשרון. מנחות פו: וביום. סכה מז: ומנחתם ונסכיהם. תענית ב זבחים ח פד מנחות מד נב סמורס יד: ונסכיהם. שבת קג תענית ג: כמשפט. מנחות מד:

הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ כא וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ כב וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס כג וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ כד מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ כה וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס כו וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ כז וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ כח וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס כט וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ ל וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ לא וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ׃ ס לב וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ לג וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים

כו"ל מ"ל כו' בטעין כמ"א דכוותי · כו"ל מ"ל כמ"ג · כ' ר"ס בטעין · ג' בטעין וסי' תגיד · כו"ל מ"ל כמ"ג · ד' בטעין · כו"ל חסר כמ"ג · ד' בטעין · ל' בטעין · ל' בט

תְּלִיתָאָה תּוֹרִין חַד עֲסַר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃ כא וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃ כב וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ׃ כג וּבְיוֹמָא רְבִיעָאָה תּוֹרִין עַסְרָא דִכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃ כד וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃ כה וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ׃ כו וּבְיוֹמָא חֲמִישָׁאָה תּוֹרִין תְּשַׁע דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃ כז וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃ כח וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ׃ כט וּבְיוֹמָא שְׁתִיתָאָה תּוֹרִין תְּמַנְיָא דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃ ל וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃ לא וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהָא׃ לב וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תּוֹרִין שִׁבְעָא דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲסַר שַׁלְמִין׃ לג וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרֵי לְדִכְרֵי וּלְאִמְּרֵי

רשי

אלא שנה בלשון אלא לידרש כמו שאמרו רז"ל בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים רמז לנסוך המים מן התורה כתב

תולדות אהרן הכהן. שנת קג תענית ב זבחים קי מעילה יג (פסח מד): כמשפטם. שנת א בבא מו תענית ב מכות פד: טוש. בבא מו:

אבן עזרא

גם זה שעיר עזים אחד לחטאת איננו משעיר הגורלות על כן כתוב מלבד חטאת הכפורים הנכתבת בפרשת אחרי מות: עזרא

ראשון רביעי ששי שביעי מנחתה וסימן ארו"ז מנחתה. רביעי שמיני מנחתם וסי' ד"ח מנחתם. ראשון שני רביעי ושעיר עזים וסימן אב"ד עזים. שני ונסכיהם. ששי ונסכיה שביעי כמשפטם וסימן בו"ז מים מכאן סמכו חכמים במסכת תענית רמז לניסוך המים מן התורה: ב' פסוקים בתורה כל סוף מליהון מ"ם וסימן עזים מאתים ותישים עשרים: ומנחתם ונסכיהם של וביום השביעי. כל הדין עניינא וביום ריש פסוק בר מן שמיני לפי שהוא רגל בפני עצמו:

רמבן

חטאת הכפורים כלומר החטאת פנימי נשרף מכפר על הקודש מטומאות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וזה חטאת חיצונה כשאר חטאות הבאים עם המוספין וכן ביום הבכורים לא הוצרך לומר כי מה שטוב בכאן מלבד מה שנאמר נו בפרשת המועדות כיון שביום ההוא נאמרו שתי הפרשיות ואינן שוות ולא הוצרך להזכיר גם החטאת מפני שפירש שם והקרבתם על הלחם שדבר ברור הוא שכל הנזכרים הם באין בגלל הלחם וחובה לו ואלו תוספים עליהם אבל בראש חודש השביעי היה במשמע שמה שנאמר ובראשי חדשיכם תקריבו וגו' יהיה כשאר החדשים טלם אבל בחדש השביעי יהיה כל קרבנו הקרבן

רשי

כחג : (לה) עצרת תהיה לכם. עצורים בעשיית מלאכה. (ספרי) דבר אחר עצרת עצרו מלאכה מלמד שטעון לינה : ומדרשי אגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות וכשבאין ללכת אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם : (לו) פר אחד איל אחד. אלו כנגד ישראל התעכבו לי עוד מעט ולשון חבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד משל לאדם שעשה סעודה כולי כדאיתא במסכת סוטה ובמדרש רבי תנחומא למדה תורה דרך ארץ שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פטומות למחר יאכילנו דגים למחר בשר בהמה למחר מאכילו קטניות למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי החג : (לט) אלה תעשו לה' במועדיכם. דבר הקצוב לחובה : לבד מנדריכם. אם באתם לידור קרבנות ברגל מצוה הוא בידכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה תקריבום ברגל שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר : (א) ויאמר משה אל בני ישראל. להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמרה פרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו :

תורה

במספרם כמשפטם : לד ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה : ס מפטיר
לה ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו : לו והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה פר אחד איל אחד כבשים בני־שנה שבעה תמימם : לז מנחתם ונסכיהם לפר לאיל ולכבשים במספרם כמשפט : לח ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכה :
לט אלה תעשו ליהוה במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם ולשלמיכם : ל א ויאמר משה אל־בני ישראל ככל אשר־צוה יהוה את־משה : פ פ פ

קס"ח, לחלק סימן. ואלי פלה"ו סימן

ב' פסוקים בתורה דסוף כל תיבותיהון מ"ס · ד' אדו"ז סימן · ג' ר"פ · ב' ר"פ בענין · ו' בענין · כו"ל ח'. כו"ל חסר ב' ווין ג' וכ"כ ומ"ל · י"פ

תרגום אונקלוס

במניניהון כדחזי להון : לד וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה : לה ביומא תמינאה כנישו תהילכון כל עבידת פולחן לא תעבדון : לו ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי תור חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין : לז מנחתהון ונסכיהון לתורא לדכרא ולאמרי במנינהון כדחזי : לח וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה : לט אלין תעבדון קדם יי בזמניכון בר מנדריכון ונדבתכון לעלותכון ולמנחתכון ולנסכיכון ולנכסת קודשיכון : א ואמר משה לבני ישראל ככל דפקיד יי ית משה : פ פ פ

אבן עזרא

(לה) עצרת. פרשתיו : (לט) ולמנחותיכם ולנסכיכם. לכל עולה ועולה כמשפטה :

במועדיכם ג' בלישנא ב' מלאים וא' חסר ועשיתם עלה אשה לה'. לפלא נדר דין חסר. אלה תעשו לה' במועדיכם. וא' וביום שמחתכ' ובמועדיכם :

תולדות אהרן ביום השמיני. זוכר כראבית : עצרת תהיה. פסחים סח ביצה טו חגיגה ט : פר אחד. סכה מז : כמשפט. שם: אלה תעשו לה' במועדיכם. פסחים עז ראש השנה ד שבועות י מנחות עב תמורה יד : לעולותיכם. מנחות קד : ולנסכיכם. תמורה יד :

ספורנו

כדם עשהאל. באהם נשכרו : (לה) עצרת תהיה לכם. כמו שהתבאר בפרשת אמור :

רמבן

זק־בן הזה שחדש בו ועל כן הוצרך לומר מלבד עולת החדש ומנחתה וכיון שהזכיר כן כבר למדנו שכל מה שבא בפרשת ובראשי חדשיכם הוא מצוה בכל וגם החטאת ולא הוצרך לומר מלבד עולת החדש ומנחתה וחטאתה :

ל (א) **ויאמר** משה אל בני ישראל. להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק הענין לומר שחזר בה משה ואמר הפרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו לשון רש"י. ולא הבינותי זה שכך נאמר וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל בסוף פרשת המומין ואמר בסוף פרשת המועדות וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל אבל כפי פשוטו בא הכתוב לומר כי אע"פ שהפרשה הזו בתורת הקרבנות לא ייחד בה אהרן ובניו כאשר הוא בפרשיות שבת"כ אבל אמר אל כל בני ישראל יחדו ככל אשר צוה ה' את משה בין בדין שביתת המלאכה בין בתמידין ומוספין ובנדרים ונדבות כי כן נאמר לו צו את בני ישראל והטעם מפני שהמצוה לאחר ביאתם לארץ והיא אזהרה לישראל כלם שישמרו במועדם התמידין והמוספין ויקריבו הנדרים והנדבות ועוד כי עיקר המצוה להיות הימים נזכרים ונעשים לשבות בהם מכל מלאכת העבודה והפרשה הזו שוה עם פרשת המועדות שבתורת כהנים שם נאמר בתחלה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ובסוף וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל ובכאן ככה בתחלה צו את בני ישראל ואמרת אליהם ובסוף ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' ולא הזכיר מועדי ה' בעבור שהוזכרו בכאן בפרשה דברים אחרים שאינן במועדי ה' כגון תמידי החול ומוספי השבת וראשי חדשים והמדרש שדרש בו רבי ישמעאל מפני שאין הכתוב צריך לומר במשה שאמר לבני ישראל כל אשר צוה אותו ה' ואין הדרך בתורה שיאמר כן בכל פרשה ופרשה ולכך ידרשו שידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל הזהיר אהרן על ידי הבנים ואת הבנים על ידי ישראל ואת ישראל זה על ידי זה ובפרשת המועדים עשו מדרשים רבים מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות הפסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו הוא אומר להם לישראל כל הפרשיות נאמרו בענין אחד ר' יוסי הגלילי אומר מועדי ה' נאמר ולא נאמרה שבת בראשית עמהם בן עזאי אומר מועדי ה' נאמר ולא נאמרה פרשת נדרים עמהם רבי אומר מה ת"ל וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל לפי שלא למדנו אלא על הפסח ועל התמיד שידחו את השבת שנאמר בהם במועדו ושאר קרבנות צבור לא למדנו ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם לעומר ולקרב עמו לשתי הלחם ולקרב עמהם לא שמענו וכשהוא אומר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל קבע מועד לכולם ע"כ בת"כ. ואפשר לומר כי מדרשו של ר' ישמעאל שאמר להפסיק הענין הוא מדרשו של בן עזאי שאמר מועדי ה' נאמרו ולא נאמרה פרשת נדרים עמהם לומר שאין דין המועדות כדין פרשת הנדרים שנאמרה אל ראשי המטות לומר שיחיד מומחה מתיר את הנדר וכן שלשה הדיוטות אבל המועדות צריכין קדוש ב"ד מג' מומחין כמו שמפורש בבבא בתרא דרש בן עזאי החלוק הזה שביניהם ממיעוט מועדי ה' ודרשו רבי ישמעאל מן הכתוב היתר הזה שלא בא אלא להפסיק ענין המועדות מענין הנדרים שניהם אמרו דבר אחד ומשמעות דורשין איכא בינייהו והנכון בעיני כי אין כונתו אלא לומר שאם השלים פרשת המועדות באלה תעשו לה' במועדיכם ויתחיל וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' בתמידין ובמוספין הנזכרים ולא יהיה אל ראשי המטות נדרש לפניו על פרשת הנדרים ולפיכך הפסיק וסיים בפרשה של מועדות ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה והתחיל בפרשת הנדרים שדבר משה אל ראשי המטות זה הדבר אשר

אשר צוה ה' והנה האמת שכך פירוש להפסיק הענין במקומות רבים בכברא ובספרי וכבר הזכיר רש"י מה שאמרו שם בספרי הרוגו למה נאמר להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל שאם קורא אני הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש למשכב זכר וכל הטף בנשים איני יודע באיזה ענין הכתוב מדבר לכך נאמר הרוגו להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל וכן במקומות אחרים בתורת כהנים:

פרשת **כלי יקר** פינחס

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגומר. הכל לרבותא נקט. כי אף על פי שהיה בן אלעזר אשר לקח לו מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ג והיה לו למנוע את עצמו ממעשה זה פן יאמרו לו ליצני הדור בא יתרו מי התיר לאביך ואיך אתה מקנא על המדינית וכן אבי אביך פיטם עגלים לע"ג ואיך אתה מקנא על הע"ג והיה בן אהרן הכהן ויאמרו לו אבי אביך זה פיטם עגלים לע"ג וזה עשה העגל ואע"פ כן לא היה מקפיד על כבודו. ורש"י פי' שהיו השבטים מבזין אותו כו' יכול להיות שזה כוונתו כי ע"י שהיו השבטים מבזין אותו בא הכתוב ויחסו לומר ראה כי איש חסיד הוא אע"פ שע"י שהוא בן אלעזר בן אהרן היה להם מקום לבזותו מכל מקום נכנס בעובי הקורה ולא היה חושש לכבודו. ועוד הגיד לנו הכתוב שהיה משיב חמה בן משיב חמה ע"כ אחז מעשה אבותיו בידו:

בקנאו את קנאתי בתוכם. קנאתי בהם לא נאמר אלא בתוכם לימד על כל קידוש השם שצריך להיות בתוך בני ישראל דווקא וכמ"ש ונקדשתי בתוך בני ישראל ולכך נאמר ויקם מתוך העדה. והודיע לנו שבחו של פינחס שהיה מוסר נפשו על קידוש השם ואע"פ שהיה בתוך העדה מקום מסוכן מפני קרובי זמרי מ"מ שם נפשו בכפו ועל זה הרמז לקח רמח בידו כי במעשה זה שם כל רמ"ח אבריו בכפו והיה מקנא ב' קנאות א' על ע"ג וא' על הזנות לכך נאמר בקנאו את קנאתי או א' לכבוד הש"ת וא' לכבוד משה כי כל המחלל השם אינו חולק כבוד לרבו בק"ו שאם אין השכינה חשובה כנגדו רבו לא כל שכן וכן העיז פניו כנגדו ואמר לו בת יתרו מי התיר לך וע"ז סמך פינחס שהורה הלכה למעשה בפני משה רבו כי אמר שרבו טנע בדבר פן יאמרו לו בת יתרו מי התיר לך. ולכך נאמר לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והיל"ל לכן אמור לו אלא ביאורו שהקב"ה אמר למשה לכן אמור לכל ישראל על עצמך הנני נותן לו את בריתי שלום כדי שלא יאמרו ישראל שאין אתה בשלום עם פינחס על שהורה הלכה בפניך לכן תודיע לרבים ותאמר מלדך הנני נותן לו וגומר והנני קאי על משה וכנגד מה שקנא לאלהיו אמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ומטעם זה אינו קאי על מ"ש הנני נותן לו וגו' לפי שזה שכרו על שקנא למשה כאמור. ואמר ויכפר על בני ישראל כי הביא את הרשע הזה לכפרה על כל ישראל ונחשב לו כהקרבת פרים וכבשים ע"כ נשבע ה' אתה כהן לעולם אשר התחלת בשימוש כהונה:

ושם איש ישראל המכה אשר הכה. פירש"י במקום שיחם את הצדיק לשבח יחס את הרשע לגנאי ומה גנאי הוא זה שאמר זמרי בן סלוא בשלמא לשבח שפיר קאמר כי אלעזר ואהרן נודעו בשערים לשם ולתהלה אבל סלוא זה מה הוא מה שמו כי תדע שהוא לגנאי מה שמן דופי נשמע עליו ועוד מ"ש המכה אשר הכה למה הפליא את מכותיו פעמים הנ"ל ושם האיש המכה את המדינית וגומר. ועוד שהנ"ל ואיש ישראל המכה שמו זמרי ומדקאמר ושם איש ישראל המכה אשר הכה ש"מ שאשר הכה חוזר אל עצם האיש אבל המכה חוזר אל השם לומר שהשם שלו היה מוכה. ונראה שמהכרח קושיות אלו דרש ר"י במסכת סנהדרין ובמכות ה' שמות היו לו זמרי על שם שנעשה כו' סלוא על שם שהסליא עון משפחתו. כי ודאי יש להפליא מה ראה ר"י על ככה לדרוש השמות לגנאי אלא ודאי שגם הוא דרש ושם האיש המכה שתיבת המכה חוזר אל השם כי אע"פ שלא נקראו מתחלה על שם המעשה אלא ששינויו גרמו לו שנדקו בשמו ושם אבותיו ופירשו' על שם המאורע לומר לך שם רשעים ירקב ולאיה שלו מן התורה שנאמר ושם איש ישראל המכה אשר הוכה. ואשר הוכה את המדינית קאי על עצם האיש וכן שם האשה המכה כזבי כדמסיק בגמרא כזבי שכזבה באביה כי גם שמה הוכה לדרשו לגנאי. ואם נפשך לומר שהמוכה קאי על האיש. ואשר הכה את המדינית קאי על השם י"ל שלכך אמר את המדינית לפי שהיה את המדייית לבעול בעילות הרבה כו' ודרשו שם זמרי על שם המאורע. וי"א שלכך אמר את המדינית בהיותו עמה ממש דאילו פירש זמרי לא היה רשאי להורגו וי"א שאף על פי שהוכה בעה"ז מ"מ לא נפטר מלהיות את המדינית עמה ממש בעה"ב כדרך שנאמר לשכב אצלה בעה"ז להיות עמה לעה"ב. ומלבד מה שדרשו רז"ל בשמות הללו לגנאי הלא לאלהים פתרונים אענה גם אני חלקי לפתרם בדרך אחר כי מצינו לרז"ל על החנפים שעושין מעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס וכי זמרי היה מן החנפים והלא היה רשע מפורסם. אלא ודאי מדקאמר למשה זו אסורה או מותרת ש"מ שהיה עושה כמעשה הצנועים להכשיר מעשיו לומר שכדין הוא עושה ואמר שרז"ל החזיקוהו בחנף ע"כ יש לדרוש כל שמותיו ע"ז האופן כי כל חנף ונבוע תמיד תהלתו בפיו לשבח את עצמו וזמרי הוא לשון שבח כי עזי וזמרת יה תרגומו תוקפי ותושבחתי. ושם סלוא ג"כ לשון שבח מלשון סלו לרוכב בערבות וכן כזבי כי כל חנף כוזב כי אין פיו ולבו שוים ובא צור כי המה המגביהים לשבח בצור גבוה והזכיר בשניהם ראש ונשיא כי זה הדבר אשר בקשה נפש החנפים ע"כ נאמר אשר הכה את המדינית כי שמות שניהם הוכה שזה בשוה נדרשים על ענין אחד:

צרור את המדינים וגומר. ולא צוה לצרור המואבים לפי שנאמר ויחל העם לזנות אל בנות מואב מהו ויחל אלא כך פירושו שישראל היו המתחילין ותובעים את בנות מואב והלכו להם לאהליהם ותובעים את הנשים ומפתים אותם לכך נאמר ויחל העם כי העם היו המתחילין ולא בנות מואב לכך נאמר אל בנות מואב ולא נאמר עם בנות מואב אלא שבא להורות שישראל הלכו אליהם אבל מואב לא שלחו נשותיהם ובנותיהם אל ישראל ע"כ לא נתחייבו מואב כי המתחיל בקלקלה הוא העיקר ובו תלוי החטא. אבל במדינים היה הדבר בהפך שאדרבה המדינים הפקירו את בנותיהם שתבעו את ישראל לזנות והסברא נותנה כי איך מלאו לבו של זמרי לתבוע את בת מלך אלא ודאי שהיא תבעתו ואם לא אמרו כן בפה מ"מ עשו ההשתדלות עם נרגור של יין להשקותם כוס התרעלה כדי להבעיר בהם את התשוקה כדמסיק בפ' חלק לכך נאמר צרור את המדינים ולמה כי צוררים הם לכם ר"ל המה באו לכם להביאכם לידי הרגל עבירה זו לצרור לגלות על ערותכם ולא בבנות מואב שישראל באו להם ור"ל הצוררים ההם הידועים הם לכם הם התחילו בקלקלה עמכם ובזה מיושב לשון צוררים לשון הוה ולפי דרכנו צוררים תואר השם שלהם. והם לכם היינו שהם באו לכם בנכלי ערמומיות ע"י שהשקום נרגור יין המרגיל לערוה. וז"ש בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור. כי הזונות כוונו לצערם כדי שבעל כרחם ישובו לדתם. ד"א ויחל העם לשון חולין הפך הקדושה כי בכ"מ שתמצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה וכאן היו מתעסקים בעריות והללו קדושתם ונעשו חולין לכך נאמר ויחל ולמדין מן ויחל נח איש האדמה ויטע כרם שגם ויחל הנאמר כאן היה ע"י נרגור יין שהיו מרגילים לערוה. וי"א שלכך נאמר ויחל כי ההתחלה היתה בבנות מואב הגמר בבנות עמון ולא פרסמה הכתוב כדרך שחיסך על הצעירה אשר אחרה בזנות וקראה שם בנה בן עמי כך לא פרסם כאן וזה כדעת המדרש האומר שעמון ומואב ע"י שהחטיאו את ישראל נתרחקו ריחוק עולמי. ופשוטו של הפסוק עומד כנגד מדרש זה להכחישו שהרי נאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ורוב המפרשים יגאו ללקוט ולא מצאו ישוב מספיק על זה. ואומר אני שהדבר כפשוטו והא בהא תליא כי אין הסברא נותנת להרחיק שני אומות על דבר שלא קדמום בלחם ובמים אלא על דבר כוונתם כי ידעו ה' שלא קדמום כדי שיהיו רעבים גם צמאים מן טורח הדרך ויהיו מוכרחים לאכול מזבחי אלהיהן ולשתות יין נסיכם המרגילים לערוה כי כך הדרך בכל הבא מן הדרך עיף ויגע מטורח הדרך והוא רעב וצמא שהוא שוקף לאכול ולשתות מן הבא בידו לא יבקר בין אסור למותר וכל כוונתם היתה להכשילם בזנות ולהביאם על ידו למעשה פעור ע"כ לא קדמום בלחם כדי להרעיבם ולהאכילם מזבחי אלהיהן ולא קדמום במים כדי להשקותם כוס התרעלה ויין נסיכם וכל זה נכלי דתות וערמומיות ופי' זה יקר לא ידעתי מאיזה טעם לא מצאוהו בשכלם מפרשי תורתנו אשר קטנם עבה ממתני:

כי צוררים הם לכם וגומר. בפסוק הקודם נראה כפל לשון צרור את המדינים והכיתם אותם מה בין צרור להכיתם ורז"ל אמרו מכאן הבא להרגך השכם להרגו הערב להרגו מבעי ליה שהרי המדינים התחילו בקלקלה. לשון צוררים צריך ביאור כי משמעותו שעדיין הם צוררים לכם ואולי ידע הש"י מה שבלבבם של המדינים שעדיין לא נח רוגזם ועדיין הם צוררים חושבים מחשבותם להתעולל עלילות ברשע ואולי יותר מבראשונה לפי שנורא דאחותם דלק בלבם להתנקם לפיכך השכם לצרור אותם. ופשוטו שצוררים הוא שם דבר לומר שמעולם הם צוררים שלכם כי מתחלה והמדנים מכרו אותו לפוטיפר אח"כ עשו מדין שלום עם מואב על ישראל אח"כ הפקירו בנותיהם להכשיל את ישראל נמצא שהמדינים מעולם רנועה מרדות לישראל ע"כ אמר כי הם צוררים שלכם. וכדי ליישב הכפל אומר אני שצוה ה' על שני דברים אחת צרור את המדינים לצערם תחלה ימים רבים ואח"כ והכיתם אותם וכל כך למה לפי שצוררים הם לכם והוא נתינת טעם על צרור כי גם המה צערו אתכם ע"י שהזונות השקום יין וכשאמר השמיעני לי אומרת לך פלח לע"ג תחלה וז"ש כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור כי כל עיקר צער זה שצערו אתכם היתה הכוונה להכרית אתכם לפעור. ועל מ"ש והכיתם אותם נתן טעם ואמר על דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם המכה ביום המגפה על דבר פעור לומר שאחותם היא המכה יחשבו גם המה להנקם ולהכות אתכם על כן השכימו להכות אותם כי הבא להרגך השכם להרגו ואולי שלכך נאמר ויהי אחרי המגפה סוף פסוק ובאתנחתא לדרשו אשלאחריו ואשלפניו לאחריו כפשוטו ולפניו לומר שגם אחרי המגפה הם רוצים להכות אתכם על דבר אחותם המכה על כן תשכימו להכותם:

שאו את ראש וגומר. צורך מספר זה עכשיו היה כדי להודיע שאע"פ שנפלו כ"ד אלף מ"מ נשארו ס' רבוא כי אין אוכלוסא שלמה כ"א כשיש ס' רבוא כי אין מברכה ברוך חכם הרזים כ"א הרואה ס' רבוא ע"כ בא להודיע שבכניסתם לארץ היו אוכלוסא שלמה. ומה שחתם על כל השבטים שם של יה דווקא במספר זה לפי שעדיין לא היו חשודים בזנות עד שנכשלו בשטים בזנות והיה מקום לאומות לומר סופו מוכיח על תחלתו כשם שהזכרים זנו אחרי בנות אל נכר כך במצרים הזנו ויפרצו לפי ששלטו המצרים גם באמותם ע"כ נאמר החנוכי הפלואי וחתם עליהם שם יה כי שם זה הוא מתווך בין איש לאשה להורות שכולם נולדו מן איש ואשה אשר שם יה ביניהם וקדימת ה"א ליו"ד בא להודיע כשרות הנקיבה כי הה"א נתונה לאשה

אשה והיו"ד לאיש ובאמת היו הנשים יותר גדורין מעריות מן האנשים מדפרסם הכתוב את שלומית בת דברי ש"מ שזו לבדה היתה פרוצה וכולם נטועות אבל האנשים היו בוכים למשפחותיהם על עסקי עריות שנאסרו להם ונכשלו הרבה מהם בשטים ע"כ הקדים ה"א של יה ליו"ד כי עיקר הדבר שבא להודיע כשרות הנשים שלא שלטו המצרים באמותם. ועוד שבכל חותם האותיות הפוכים כדי שיבואו כסדרן בדבר הנחתם וישראל הם החותם כמ"ש שמני כחותם על לבך וגומר כשאני החותם אז יחקק על ידי שם יה ומה שהוסיף עוד שם של יה בג' שבטים והם הראובני השמעוני הזבלוני אלה משפחות הראובני וכן בשמעון וזבולון לפי שאלו היו צריכין שני עדים יותר מזולתם כי ראובן נכשל במעשה בלהה ושמעון יצא ממנו זמרי ונראין הדברים שכ"ד אלף שנפלו רובם משמעון והחסרון שבמספר שבט זה יוכיח וזבולן לחוף ימים ישכון וארז"ל עונת הספנים אחת לו' חדשים ויש לחוש מאחר שיורדי הים באניות פרושים מנשותיהן שמא ע"י זה יבואו לידי זנות על כן חתם שם יה שנית על שלשתן לומר שכולם זרע ברך ה' וגדורים מעריות לשעבר ולהבא יותר מכל אומה ולשון:

ובאלה לא היה איש. אבל נשים היו כי לא נגזר גזירת מרגלים כ"א על האנשים ולא על הנשים לפי שהאנשים היו שונאים את הארץ והיו אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה אבל הנשים היו מחבבות את הארץ שכן בנות צלפחד אמרו תנה לנו אחוזה. והנני נותן ב' טעמים בדבר לפי שיש לך ארץ מגדלת נטועים ויש לך ארץ מגדלת נואפים וארז"ל שטים היה מגדל נואפים ולפיכך זנו בשטים כי ישיבת המקום ההוא גרם להם לזנות וא"י מסוגל בזה שאין הארץ סובלת זמה כמ"ש בפרשת עריות כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ותקיא הארץ את יושביה וכבר כתבנו למעלה שהאנשים היו פרוצין בעריות וע"כ שנאו את הארץ אבל הנשים היו כשרות ונטועות ושלומית בת דברי תוכיח שפרסמה הכתוב ע"כ היו מחבבות הארץ המגדלת נטועים ותדע שכן הוא שאפילו שטים המגדלת נואפים תמשך לו רפואה מן הארץ הקדושה שנאמר ומעין יצא מבית ה' והשקה את נחל השטים ומטעם זה נכתב ובאלה לא היה איש אצל המספר דווקא לומר לך אבל נשים היו לפי שבמספר זה נרמז נטיעות הנשים יותר מבאנשים מדהקדים ה"א ליו"ד כמבואר למעלה. טעם ב' הוא כי מהידוע שיש הבדל בין א"י לשאר ארצות כי בא"י הגשמים יותר מצוין מבארץ מצרים או שאר ארצות והנה בארץ מצרים מאחר שאין הגשמים מצוים שם על כן צריכין עובדי האדמה להשקות השדות של תבואה ברגליהם כמו שמשקין את גן הירק ומאחר שיש להם כל כך טורח גדול בשדות פטרם התורה מן תרומות ומעשרות כי אין שורת הדין נותן שיתן חלק למי שלא עמל בו. אבל א"י שהגשמים יורדין שם בעתם ואין לבעל השדה כל כך טורח גדול בהשקאת השדות ואע"פ שיש לו טורח הזריעה והחרישה ושאר מלאכות שבשדה מ"מ יש גם להקב"ה חלק בשדה מצד שהוא ית' נותן מטר בעתו ע"כ דין הוא שיתנו מחלק גבוה לכהנים ולוים משרתי אלהינו, כי משלחן גבוה הם זוכים. ומפורש דבר זה בא"ר היטב בפרשת עקב שנאמר כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק והארץ אשר אתה בא שמה לרשתה למטר השמים תשתה מים ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה וגומר ומסיק בילקוט פרשת עקב דווקא אותה ניתן לדרישה להפריש ממנה חלה תרומה ומעשרות ולא שאר ארצות כולי. וכל אשר לו עינים לראות ולב להבין ישתומם על המראה מה ענין חלה ותרומה לכאן ומאי משמע דאותה למעט שאר ארצות מתרומה ומעשר ולמה נכתב מיעוט זה כאן. אלא ודאי שרצה ליתן טעם למה א"י חייבת בחלה תרומה ומעשרות יותר משאר ארצות. ואמר לפי שבשאר ארצות כל הטורח שלך שאפילו שדה של תבואה צריך אתה להשקות ברגליך כגן הירק ע"כ פטרה אותך התורה מתרומה ומעשרות. אבל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה למטר השמים תשתה מים וא"כ חצי העמל שלך וחצי של גבוה ע"כ דין שתתן חלק גבוה למשרתי אלהינו. ומזה הטעם היו האנשים שונאים את הארץ לפי שהיו אבירי לב הרחוקים מצדקה לא היה להם חפץ ורצון לילך ממקום הפטור למקום החיוב וכפה מלא אמרו כן זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם ודרשו בספרי חנם מן המצות וביאור הדבר שהיו אוכלים בלא תרומות ומעשרות כי מטעם זה מנו שם את הקשואים ואת האבטיחים וגומר לפי שכל אלו פטורין מן המעשר בח"ל אפילו מדרבנן ובא"י חייבין מדרבנן לפי שכל אלו הם גן הירק וצריכין השקאה ברגלים אפילו בא"י לפי שהם צריכין לריבוי מים ולשון הכתוב מוכיח כן שאמר והשקית ברגלך כגן הירק ש"מ שגן הירק פשוט בכ"מ שצריך השקאה ע"כ גם בא"י הם פטורין מן התורה ורבנן חייבום מאחר שיש שם ריבוי מים אבל לא בח"ל שאין שם ריבוי מים ומדקאמרו חנם מן המצות ש"מ שהיתה עינם צרה בכהני ה' ע"כ שנאו את הארץ מקום החיוב אבל הנשים של אותו דור צדקניות היו והיו אוהבים הצדקה הן מצות חלה המיוחדת לנשים ותלויה בארץ הן שאר תרומות ומעשרות ע"כ היו אוהבים את הארץ לילך למקום החיוב כי סתם אשה אינה רעה ושלטאה בנכסי בעלה ע"כ היה להם חפץ לילך למקום שהחוב מוטל על בעליהן ליתן וז"ש רז"ל בזכות נשים צדקניות שהיו באותו דור נגאלו אבותינו ממצרים רצה לומר בזכותם יצאו ממקום הפטור למקום החיוב אשר עליו נכספה וגם כלתה נפשם וכן ארז"ל על בנות צלפחד שהיו צדקניות והיינו לפי שהיו אוהבים הצדקה על כן אמרו תנה לנו אחוזה. וראיה ברורה ומובה לדברינו מה שפירש"י למשפחות מנשה בן יוסף למה הזכיר יוסף לפי שהיה מחבב הארץ כולו גם בנותיו כן וכבר ידעת שב' מדות טובות אלו היו ביוסף האחת שהיה גדור מעריות ותשב באיתן קשתו באשת פוטיפר הן לטעם שני שאהבו את הארץ בעבור הצדקה ויוסף אוהב צדקות היה כי היה זן ומכלכל את כל בית אביו ובנותיו ירשו שתי מדותיו אלו ובעבורם אמרו תנה לנו אחוזה וז"ש שהיו צדקניות שלא נישאו אלא להגון להם כך מסיק בגמרא וביאור הדבר שנשאו לשבט יוסף דווקא שגם המה מעשה אבותיהם בידיהם להיות אוהב צדקות. והיו חכמניות מצד שהיו גדורין מעריות הפך ממה שנאמר כי תשטה לשון שטות וזה טעם יקר:

נתן תתן להם וגומר. להן מבעי ליה למימר וכן בתוך אחי אביהם אביהן מבעי ליה למימר כמו שאמר בסמוך והעברת את נחלת אביהן להן וזה לפי שבענין שירושה אם אין לו בן הרי הם עומדים במקום זכרים לכל דבר על כן אמר נתן תתן להם כמדבר לזכרים להורות שהם כזכרים לכל דבר ירושה. אבל אחר כך שאמר והעברת המורה על לשון עברה או לשון העברת נחלה משבט לשבט מצד שהן נקיבות ע"כ אמר כמדבר לנקיבות והעברת נחלת אביהן להן ומה שפירש"י שאמרנו אנו במקום בן עומדות ואם לאו תתיבם אמנו נראה שדקדק זה ממה שאמרו כי בחטאו מת ובנים לא היו לו משמע הא אם היו לו בנים אע"פ שעכשיו אין לו בנים מ"מ מאחר שהיה לו שעה א' לאחר מותו לא תובעים כלום ולמה אלא לפי שממה נפשך היה בטל כי לא היו יכולים לומר תתיבם אמנו ומטעם זה דקדק רש"י בלשונו לפרש כי אין לו בן הא אם היה לו בן ולא פירש הא אם יש לו בן. ופשוטו כך הוא כי מדקאמרו למה יגרע שם אבינו וכי ירושת הבנים תלוי בהשארות שם אביהם ועוד למה אמרו מתחלה ובנים לא היו לו משמע הא אם היו אע"פ שאין עכשיו בעולם מ"מ לא היו אומרים דבר זה ואח"כ אמרו תנה לנו אחוזה כי בן אין לו משמע שאין הדבר תלוי כ"א במציאת שעה זו. אלא כך אמרו ממה נפשך אם אין אנו חשובים זרע הרי בנים לא היו לו מעולם א"כ למה יגרע שם אבינו ותתיבם אמנו להקים שם המת על נחלתו. ואם אנו חשובים זרע א"כ תנה לנו אחוזה שהרי אין לו בן עכשיו לירשו והנחנו במקום בן ומה שאמר כי אין לו בן קאי אשלמטה שאמרו תנה לנו אחוזה ופי' זה ברור ונכון:

עלה אל הר העברים הזה. נ"ע למה נסמכה פרשה זו לכאן ולמה קרא להר נבו הר העברים וכשאמר משה יפקוד ה' אלהי הרוחות איש על העדה למה לא בקש שינחיל שררתו לבניו והקרוב אלי לומר בזה לפי שנאמר למעלה והעברתם את נחלתו לבתו פירש"י שלכך נאמר והעברתם ללמדך שכל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה ויש לדקדק ליורשו למה לי הל"ל כל מי שאינו מניח בן. אלא שר"ל אע"פ שמניח בן אבל אינו ראוי ליורשו דהיינו שאינו ראוי לירש מעלת אביו בתורה וחכמה ושררה אז הקב"ה מלא עברה עליו על שלא הדריך את בנו שיהיה ראוי למלא את מקומו ומנ"ל לרש"י זה כי מצלפחד ליכא למילף שהרי לא היו לו בנים כלל אלא שסמך על סמיכת פרשת עלה אל הר העברים הזה שלכך קרא הקב"ה שמו הר העברים כי עליו נתמלא ה' עברה על משה על שלא הדריך את בניו שיהיו ראוין ליורשו שררתו ונבואתו התלויה בהכנת כח המקבל ומלשון זה הבין משה שלא ירד אחריו כבודו לבניו וכן פירש משה הדבר שאמר ויתעבר ה' בי למענכם וגומר וסמיך ליה וצו את יהושע וגומר הורה באצבע שזהו העברה שנתעבר ה' בו שינחיל שררתו ליהושע ולא לבניו ומאחר שהרגיש שהדבר נמנע אמר מיד יפקוד ה' אלהי הרוחות וגו' ועיין למעלה פרשת לך לך בפסוק לא יירשך זה. ואעפ"י שליורשו לא יתישב על זה האופן אצל צלפחד מ"מ נקט לשון זה בעבור משה כאמור. ואצל צלפחד יכול להיות שאין לשון והעברתם יוצא מידי פשוטו וכך פירושו אלו נאמר ונתתם הייתי אומר שעוד שם המת יקרא על נחלתו כי מה לי אם הנחלה נתונה לבנו או לבתו. ומדקאמר והעברתם ש"מ שאע"פ שהיא ניתנה לבתו מ"מ דומה כאילו העביר נחלתו מיוצאי חלציו אל שבט אחר וכאילו לא זכה שזרעו יירשו ארץ מזה אנו למדין שהקב"ה מלא עליו עברה כי לא זכה להקים שמו על נחלתו. ויש עוד בדבר זה סוד הנמשך מסוד היצירה כארז"ל איש מזריע תחלה יולדת נקיבה ואמרו המפרשים שהזרע הראשון נפסד והבא אחרונה נשאר קיים ולעולם מזרע אשה נולדת הנקיבה וא"כ דומה כאילו אין הבת מזרעו:

וסמכת את ידך עליו. ידך אחת במשמע ובמעשה כתיב ויסמוך את ידיו עליו פירש"י יותר ממה שנצטוה כו' ולפי דבריו קשה איך עבר משה בבל תוסיף ומצינו עוד סמיכה כזו שנאמר וסמך ידו על ראש השעיר ידו אחת במשמע ובמעשה כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר ולמעלה פרשת ויקרא פרשנו שהכל ענין א' כי מנהיגי העם צריכין לקבל עליהם על מנת שיהיו כפרה ואשם על כל העם כמ"ש ואשמם בראשיכם ולמדו רז"ל מכאן שאשמת העם תלויה במנהיגיהם וכמו שסמיכות יד על הקרבן היינו ליתן שמץ ודופי של הסומך על הנסמך והוא הקרבן: כך סמיכות יד זו ליתן שמץ ודופי של כל ישראל על מנהיגיהם לאמר שאשמת העם תלוי בהם. והנה בשעת קרבן של החוטא יש ב' מיני סמיכה כי החוטא במעשה חטאו כפול כי אין מעשה בלא מחשבה הקודמה למעשה ע"כ נאמר אצל המשתלח וסמך אהרן את שתי ידיו כי הוא בא לכפר על חטא המעשה וההרהור. אבל העולה באה על חטא ההרהור לבד ע"כ נאמר וסמך ידו על ראש העולה ידו אחת במשמע. כמו כן מנהיגי ישראל המה ישאו עון העדה הן שיחטאו במעשה הן שיחטאו בהרהור לפי שיש בידם למחות ואינן מוחין. האמנם לא כל רועה ומנהיג נתפס על עון זולתו כשהוא חוטא בהרהור לבד כי הנסתרות לה' אלהינו ומי יודע מטמוניותיו של חבירו כמו שפירש"י בפרשת נצבים. אך אם הרועה איש אשר רוח בו שיודע להלוך נגד רוחו של כל א' וא' כיהושע והוא יודע לכוין כל הרוחות של איש ואיש אז דין הוא שיתפס גם על חטא ההרהור מאחר שעיניו תחזינה ברה"ק שעליו את כל העולה על רוחו של חבירו אם טוב ואם רע והיה לו למחות בו. וע"ז נאמר כאן קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד וסמכת ידך עליו ונקט ידך לרבותא לפי שכאן אינו מדבר כ"א בעון הדור העולה על רוחם שאותו שמץ יהיה תלוי בו וק"ו לחטא המעשה שיתלה בו ולא היה צריך לומר שיסמוך עליו גם יד השני ליתן עליו שמץ חטא המעשה כי ק"ו הוא ולא היה צריך לצוות על יד השניה כי ודאי משה יעשה הדבר מעצמו וילמד ק"ו מן

היד הסומכת עליו את כל השלה על רוחה מדקאמר וסמכת את ידך מיד אחר איש אשר רוח בו. ולפיכך בשעת מעשה עשה משה כן ולמד יד השמיה בק"ו מן האחת ויסמוך את שתי ידיו עליו. פירוש אחר מדקאמר בסוף הענין כאשר דבר ה' ביד משה שמשה לא היה משנה דבר והיה סומך עליו יד אחת ולא ב' ומ"ש ויסמוך את ידיו עליו כך פירושו שמשה מסר ליהושע שני מיני הנהגות. הא' היא ההנהגה בתורה ומצות. הב' היא הנהגה המדינית. ועליהם אמר אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ומכאן נראה שב' הנהגות מסר לו. על ההנהגה שע"פ התורה וסמכות אמר אשר יוציאם ואשר יביאם ויוציאם בעל כרחם משמע כי מליצו לשון יציאה וביאה בדבר הלכה כמ"ש לא תוכל עוד לצאת ולבא פירש"י בדבר הלכה ואמר לו ההנהגה לכופם בחזקת היד על התורה ועל העבודה כמו שהיה למשה היכולת עליהם בשתי ידיו כך סמך ב' ידיו על יהושע לומר שבכל כחו ישתדל גם לכופם על שמירת התורה ויוציאם ויביאם בדבר הלכה בכל תוקף ועוז כי אין שייך בזה לומר שמאל דוחה וימין מקרבת כי חלק גבוה מי יתיר חסו הדבר המסור לשתי ידיו לומר שבכל כחו ידריכם בדרך ה'. אבל על ההנהגה המדינית לתיקון המצב אמר אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם לומר שבנחת ינהלם ולא ילך עמהם בכפיה וזה הדבר אשר לא סמך עליו כי אם ידו אחת לומר שבהנהגה זו לפי שעם קשה עורף ודרכם לבעט במנהיגיהם על כן תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת והוא יצא ויבוא לפניהם והם אחריו ילכו מעצמם ולא כמי שאוחז בידו ומוליכו בחזקת היד. ויכול להיות שלכך אמר משה ליהושע כי אתה תבוא את העם הזה והקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את העם בעל כרחם משמע ולא קשיא כי משה היה מדבר מענין ההנהגה המדינית ועליה אמר כי אתה תבוא את העם הזה הכל כפי דעתם ועצתם כמו שפירש"י במקומו אבל הקב"ה היה מזרזו על הנהגת התורה ועליה אמר כי אתה תביא כמו שיתבאר בע"ה בפרשת וילך. ומדקאמר בפרשה וקרא ויצום אל בני ישראל פירש"י צוה להנהיגם בנחת ש"מ שבכ"מ שנאמר כאן לשון ציווי מדבר בהנהגה המדינית שצריכה להיות בנחת כי אין צו אלא זירוז והנו למדין זה ממ"ש וצו את יהושע וגומר כי ביותר צריך המנהיג זירוז בהנהגה המדינית אשר דרכם לבעט במנהיגיהם. לפיכך כשאמר לו קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו שיוכל להלוך נגד רוחו של כל א' דהיינו בענין ההנהגה המדינית להכניע את כל מי שרוחו גבוהה עליו: אמר וסמכת את ידך עליו היינו יד אחת לומר לו שידו אחת דוחה הפושעים ואחת מקרבת ועליה אמר והעמדת אותו לפני אלעזר וצוית אותו לעיניהם וילפינן וצוית מן ויצום מה ויצום האמור להלן בנחת ומדבר בהנהגה המדינית אף וצוית הנאמר כאן בנחת דהיינו ביד אחת. והא"כ אמר ונתתה מהודך עליו בענין הנבואה להנהיגם על ידה ע"פ התורה והמצוה ולא הזכיר בזה יד אחת כי כל הנותן בעין יפה הוא נותן הנבואה וכן בענין התורה והמצוה ודאי יכופם על שמירתם בכל תוקף ועוז ועליה אמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' כל דבר סתום ונעלם

בתורה של פיו יצאו ויבאו בדבר הלכה ויעש משה וגומר ויסמוך שתי ידיו עליו היינו בענין הנהגת התורה כאמור. ויצוהו כאשר צוה ה' ביד משה כי ויצוהו מורה על ההנהגה המדינית כאמור עשה כאשר צוה ה' ביד משה היינו ביד אחת כאמור אע"פ שיש אתנחתא במלת ויצוהו מ"מ דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע נדרשים לכל הפניהם. ונוכל לומר כפשוטו שנתינת ההוד לא נאמר בו יד אחת כי אין כילות לפני השי"ת אלא רצה ה' שיעשהו כלי מלא וגדוש ברכת ה' וכן עשה וכדרך שנתבאר:

את הכבש אחד תעשה בבקר. מדקאמר ואת הכבש השני היה לו לומר את הכבש הראשון ולמה הזכיר עולת הבקר רק פעם אחת ושל בין הערבים הזכיר שני פעמים וכן תמצא גם בפרשת ואתה תצוה. ונראה ליישב זה ע"ד שארז"ל צדק ילין בה אין אדם לן בירושלים ועבירה בידו תמיד של שחרית מכפר על עבירות של כל הלילה ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום. והכתוב אומר ההושבים רע על משכבותם לאור הבקר יעשוה מכאן שהלילה אינו זמן הפעולה ואינו כי אם זמן להרהור ומחשבת פועלי און וחטא ההרהור הוא אחד ואין שני לו כי יכול להיות הרהור בלא מעשה ע"כ נאמר את הכבש האחד תעשה בבקר כי הוא מכפר על החושבים רע על משכבותם ויכול להיות שינחם על רעתו ולא יוציא מחשבתו הרעה אל הפועל לכך נאמר בו לשון אחד כי יש א' ואין שני לו וע"כ לא הזכיר עולת הבקר כי אם פעם א'. אבל חטא של היום כפול כי בלי ספק אע"פ שחישב עליה בלילה לעשותה מ"מ גם ביום בשעת מעשה חזר וחושב עליה כי בלי ספק לא עשה המעשה בלא מחשבה וכוונה דאם כן אינו לא מזיד ולא שוגג כי אם אנוס על כן צריך התמיד של בין הערבים לכפר על שני עבירות של ההרהור ועל המעשה ע"כ הוא נזכר שני פעמים בפרשה. ומ"ש אין אדם לן בירושלים ובידו עון ולמה לא אמרו שאין אדם קם ממטתו ובידו עון לפי שלשון ובידו משמע שמדבר בחטא המעשה הנעשה בידים ממש וא"כ בלילה לעולם אין בידו עון כי ההרהור אינו בידו ורבותא אתא לאשמעינן כי התמיד מכפר אפילו על עבירות היום אע"פ שיש בהם הרהור ומעשה וכ"ש לתמיד של שחר שיכפר על ההרהור לבדו ונאמר שנים ליום עולה תמיד עולות תמיד מבעי ליה למימר ונראה שמהכרח קושיא זו אמרו שכל א' מכפר על ענין בפני עצמו שהרי שניהם עולה אחד ולמה חלקם הכתוב לשני זמנים אלא לפי שאל שחרית מכפר על עבירות של הלילה ושל ערבית מכפר על של היום אמנם לפי דרכנו נראה לפרש לפי שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום א' ולמעלה בפרשת בראשית כתבנו שלכך נאמר יום א' להוציא מלב האומרים מי שברא בקר לא ברא ערב כי מן התחלה אתה לא יצאו שני הפכים ע"כ אמר יום א' שהערב והבקר הכל יומו של א' ב"ה כי אל א' ברא לשניהם כך נאמר בעולות אלו עולת תמיד כי שניהם עולה א' לאל א'. ומה שתמיד של שחר נשחט במערב להורות שהוא מכפר על עבירות של לילה ותמיד של בין הערבים נשחט במזרח להורות שהוא מכפר על עבירות של כל היום ויש אומרים שהפך מקום שחיטתו להרס מחשבת עובדי שמש וירח והכלל אל א' ברוך הוא ומבורך שמו ית':

הפטרת פינחס במלכים א סימן יח

וכשמטות ומסעי מחוברין אזי מפטירין בפרשת פינחס דברי ירמיהו הפטורת מטות:

וְיַד יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה: וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב: וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם: וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם: וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָד° וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי־לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי: וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל: וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב: וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ: וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב: וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ: וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה: וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח

°אחת כתיב

פירוש המלות

ויד. נבואת ה': אל. כמו על: וישנס ויחגור: יעשון. דרך שבועה: רתם. עץ קטן שנהלתו חמה מאד: רב. כלומר רב לי: רצפים. עוגה אפויה בגחלים: וצפחת. צלוחית: מפרק. בוקע: המערה. השווה לטעתו: דקה. שתיקה: וילט. ויכסה: גזוה. הכתוב באדרתו. במעילו

ויסבר

הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר
קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב
וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ
אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם׃ וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח
לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל
מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ׃ וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל
יָמִית יֵהוּא וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע׃ וְהִשְׁאַרְתִּי
בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ
לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ׃ וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא
אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים
לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ
אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃ וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר
אֶשְּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
שׁוּב כִּי מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃ וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד
הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם
וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃

פירוש המלות

ויאמר . בעבור ה׳ : הורס . הוא עם עבדיו :

פרשת מטות

ב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
ג׳ ס״פ לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה׃ ג אִישׁ כִּי־יִדֹּר נֶדֶר
ג׳ בטעס לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר
כו״ל ח׳ במ״א לאסור את שמשון. ה׳ ג׳ אִסָּר עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ
פתח וב׳ קמץ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה׃

ב וּמַלֵּיל מֹשֶׁה עִם רֵישֵׁי שִׁבְטַיָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָמָא דְּפַקִּיד יְיָ׃ ג גְּבַר אֲרֵי יִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ אוֹ יְקַיֵּים קְיָם לְמֵיסַר אֱיסָר עַל נַפְשֵׁיהּ לָא יְבַטֵּל פִּתְגָמֵיהּ כְּכָל דְּיִפּוֹק מִפּוּמֵיהּ יַעֲבֵיד׃

יחל . ה׳ ג׳ פתחין וב׳ קמצין וסימן לא יחל דברו . יחל ישראל אל ה׳ . וחברו . מי האיש אשר יחל . והוא יחל להושיע ב׳

רשי

(ב) ראשי המטות . חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואחר כך לכל בני ישראל ומנין שאף שאר הדברות כן ת״ל (שמות לד) וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל . ומה ראה לאומרה כאן למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות (כ״ב ק״כ) או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ (ויקרא יז) זה הדבר מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנאמר דבר אל אהרן וגו׳ אף זו נאמרה לכולן : זה הדבר . (ספרי) משה נתנבא (שמות יא) בכה אמר ה׳ כחצות הלילה והנביאים נתנבאו בכה אמר ה׳ מוסיף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר (ספרי נדרים ע״ז) ד״א זה הדבר מעוט הוא לומר שהחכם בלשון התרה בעל בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן ואם חלפו אין מותר ואין מופר : (ג) נדר . האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפילו נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה תלמוד לומר לאסר אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור : לא יחל

אבן עזרא

(ב) ראשי המטות . לפי דעתי שזאת הפרשה היתה אחר מלחמת מדין על כן היא אחריה כמו ותדבר מרים ואהרן במשה אחר ויהיו בחצרות כאשר פירשתי והכתוב אמר שבאו בני גד אל משה ואל אלעזר ואל נשיאי העדה ודברו דבריהם ואחרי כן כתוב ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות הם נשיאי העדה הנזכרים ובעבור שאמר משה לבני גד ולבני ראובן והיוצא מפיכם תעשו על כן כתוב וידבר משה אל ראשי המטות ושם כתוב ככל היוצא מפיו יעשה : לבני ישראל . שיאמרו כן לבני ישראל : (ג) לה׳ . שהזכיר השם והנדר אם יהיה כן אתן לשם כך וכך או אתענה : השבע . שם הפועל ובא עם שם וכמוהו רבים : לא יחל דברו . כמו לא יחלל ואיננו לשון מחילה והנה אנחנו צריכין לקבלה כי הכתוב אמר איש ואש׳ ולא

תולדות אהרן ראשי המטות . נדרים עח בתרא קכ קכא (חגיגה עו נדרים לז שם מא) : זה הדבר . נדרים עז עח בתרא קכ נדה מו : כי ידור . נדרים יב טז שבועות כ (נדרים לו נזיר נא) : לה׳ . נזיר ד : או השבע . נדרים טז : לאסור אסר על נפשו . נדרים יד נזיר כא כב : לא יחל דברו . ברכות לב חגיגה י נדרים ג יד טו טז פא נ נזיר לח שבועות כ כא כו נדה מו (נדרים לו) : ככל היוצא . נדרים ג :

בעל הטורים ראשי המטות . סמך ראשי המטות לנדרים ונדבות דכתיב לעיל לבד מנדריכם ונדבותיכם לומר לך שראשי המטות כופין לנביא הנדרים והנדבות כדאמרינן אוסרם לב״ד שיעשוך . וכן רגלים ע״ש ראשי המטות נקבעים ועוד כשיבואו בגדה ראשיהון נודרין כמו ביפתח וכן בשרי האלפים ונקרב את קרבן ה׳ : נדרים בגימטריא רוצה שבנודר תשוב כרוצה אם אינו משלם דבעון נדרים בנים מתים :

ספורנו

(ב) וידבר משה אל ראשי המטות זה הדבר אשר צוה ה׳ . כשאמר בהר סיני ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת . היתה הכונה שהאיש הנודר או נשבע לא יחל דברו כי בחללו דברו הוא מחלל את ה׳ אבל האשה שאינה ברשות עצמה לא תהיה

רמבן

(ב) וידבר משה אל ראשי המטות . לא הקדים הכתוב לאמר בכאן וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל ראשי המטות ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה ה׳ כמו שאמר בפרשת שחוטי חוץ ובשאר פרשיות אבל הזכיר זה בסוף הפרשה שאמר אלה החקים אשר צוה ה׳ את משה ובפרשת ויהי ביום השמיני נאמר ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו ולא הזכיר שנצטוה כלל וכן בפרשת המן ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ מלא העומר ממנו וגו׳ וראשי המטות לבני ישראל הם נשיאי הדגלים שהעמידו אותם המטות על דגליהם אחר שמתו נחשון בן עמינדב וחביריו ואפשר שהיו הנזכרים בפרשת הנחלה אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ או שהיו אחרים כי שם ידבר הכתוב על העתיד כי בעת חלוק הארץ יהיו הנזכרים חיים ויעמדו עליהם וטעם וידבר משה אל ראשי המטות כי אין צורך ללמד לכל בני ישראל שהאב והבעל יכולין להפר נדרי ענוי נפש ואולי צריך להעלים אלה החוקים מהם שלא ינהגו קלות ראש בנדרים אבל לחכמי ישראל ראשי שבטיהם לימד המשפט ורמוז עוד למדרש רבותינו כי לראשי המטות יד ושם בנדרים יותר משאר העם שיחיד מומחה מתיר הנדר והנה היתר הנדרים לא נתפרש בתורה אבל הוא הלכה למשה מסיני תלאו הכתוב בחוט השערה כמו שאמרו התר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו אלא שרמזו לו הכתוב לא יחל דברו כלומר שלא אמר לא יעבור על דברו אבל צוה שלא יחלל דברו שלא יעשה הנדר חלול כי בבואו לב״ד וימצאו לו פתח ונחם עליו והם ימחלו לו איננו מחלל אותו והטעם בזה כאשר אמר שעשה היתר הנדר והשבועה בסתרי התורה שלא יאמרו אלא לראויים להם ויכתבו ברמיזה ובאה הפרשה הזאת בכאן מפני שהזכיר נדרי גבוה לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם אמר עוד מלבד אלה הנדרים הנזכרים יש עוד נדרי הדיוט וככל היוצא מפיו של אדם חייב לקיים ולעשות כל אשר אסר על נפשו ובכולן לא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו :

(ג) איש כי ידור נדר . האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפילו נשבע שיאכל נבלה קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה תלמוד לומר לאסור אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור לרש״י . ילשון ספרי אינו כן אלא שנו על לאסור אסר יכול אפילו נשבע לבטל

ד ואשה כי־תדר נדר ליהוה ואסרה אסר בבית אביה בנעריה׃ ה ושמע אביה את־נדרה ואסרה אשר אסרה על־נפשה והחריש לה אביה וקמו כל־נדריה וכל־אסר אשר־אסרה על־נפשה יקום׃ ו ואם־הניא אביה אתה ביום שמעו כל־נדריה ואסריה אשר־אסרה על־נפשה לא יקום ויהוה יסלח־לה כי־הניא אביה אתה׃ ז ואם־היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על־נפשה׃ ח ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה ואסרה אשר־אסרה על־נפשה יקמו׃ ט ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את־נדרה אשר עליה ואת מבטא שפתיה אשר אסרה על־נפשה ויהוה יסלח־

ד ואתתא ארי תדר נדר קדם יי ותיסר איסר בבית אבוהא ברביותהא׃ ה וישמע אבוהא ית נדרה ואסרה דאסרת על נפשה וישתוק לה אבוהא ויקומון כל נדרהא וכל איסרי דאסרת על נפשה יקומון׃ ו ואם יעדי אבוהא יתה ביומא דשמע כל נדרהא ואסרהא דאסרת על נפשה לא יקומון ומן קדם יי ישתביק לה ארי אעדי אבוהא יתה׃ ז ואם מהוה תהוי לגבר ונדרהא עלה או פרוש ספותהא דאסרת על נפשה׃ ח וישמע בעלה ביומא דשמע וישתוק לה ויקומון נדרהא ואסרהא דאסרת על נפשה יקומון׃ ט ואם ביומא דשמע בעלה אעדי יתה ובטל ית נדרהא דעלה וית פרוש ספותהא דאסרת על נפשה ומן קדם יי ישתביק לה׃

ה׳ פ׳ וכנגון · ל׳ ומלא · כ׳ כ״כ בתורה · סימן · ד׳ · כ׳. חד כתיב יוי

בתראי קמצין : בבית י״א מיחרין וסימן ואסרה אסר בבית. בבית שאן ויאמר בני יוסף. בביה שאול ויהי בהיות המלחמה. בבית ירבעם וספרו לו כל. בבית ישראל ראיתי שערוריה. ויעש בבית קדש. בבית יער ושלש מאות מגנים דד״ה. בבית הארזים דד״ה. בבית מלך יהודה. בבית גנזיא. עמד בבית המן. בבית אלהא ואת מאני בית (ע׳ מנו״ס): יקמו ז׳ חסר וסי׳ ושמע אישה ביום שמעו. ויאמר יואב יקמו הנערים. רפאים בל יקמו. בל יקמו וירשו ארץ. לא יקמו אשרים וחמנים. לא יקמו רשעים במשפט. יקמו ויספרו לבניהם : שמע י״א ד׳ מנהון מ״ל וסימן נמסר בסדר תולדות אהרן ואם היו תהיה. שם סו סח ע עא שבועות כ (שם מא) : ושמע אישה. נדרים עב עג : ביום שמעו. שם עב :

רשי

יחל דברו. כמו לא יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין : (ד) בבית אביה. (ספרי) ברשות אביה ואפילו אינה בביתו : בנעוריה. ולא קטנה ולא בוגרת שהקטנה אין נדרה נדר והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה ואי זו היא קטנה אמרו רבותינו בת י״א שנה ויום אחד נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת י״ב שנה ויום אחד אינה צריכה ליבדק : (ו) ואם הניא אביה אותה. אם מנע אותה מן הנדר כלומר שהפר לה הנאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנאה זו הפרה. ופשוטו לשון מניעה והסרה וכן (במדבר לב) למה תניאון וכן (תהלים קמא) שמן ראש אל יני ראשי וכן (במדבר י״ד) וידעתם את תנואתי את אשר סרתם מעלי : וה׳ יסלח לה. במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בע״ה והפר לה והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים זו היא שצריכה סליחה ואע״פ שהוא מופר ואם המופרין צריכים סליחה ק״ו לשאין מופרים (ספרי) : (ז) ואם היו תהיה לאיש. זו ארוסה או אינו אלא נשואה כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה הרי נשואה אמור וכאן בארוסה ובא לחלוק בה שאביה ובעלה מפירים נדריה. הפר האב ולא הפר הבעל. או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר. ואין צריך לומר אם קיים אחד מהם (נדרים ס״ז) : ונדריה עליה. שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו : (ח) ושמע אישה וגו׳. הרי לך שאם קיים הבעל שהוא קיים : (ט) ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר וגו׳. יכול אפי׳ לא הפר האב

אבן עזרא

ולא פירש מתי יהיה איש או מתי תהיה אשה : (ד) ואסרה אסר. או אסרה אסר : ואסרה. תמשקל אחר ואיננו כמו אסר : (ו) הניא. כמו שבר והפר כמו את תנואתי : ביום שמעו. לא ביום אחר : (ז) ונדריה עליה. בבית אביה ולא הניא אותה אביה בעלה יניא אותה : (ט) ביום שמוע. הדבר תפיה : מבטא שפתיה. השבועה : ואם

ספורנו

תהי׳ מחללת אם יפר המפר : (ט) וה׳ יסלח לה. על שנדרה לפי שאין בידה לקיים : כי הניא אביה אתה. והיא לא ידעה את דעת אביה כשנדרה והיה נדרה על דעת לקיים

בעל הטורים ובתרים לפ בי נמסרה. והחריש לה אביה וקמו כל נדריה ואודך בפרשה עלמה ושמע אישה ביום שמעו ובתרים לפ וקמו כל נדריה פאט דלוטא בנדרים ונבע פרש אם תרה שהוא מדבר והוא שומע שאינו מפר וילפינן אב מבעל :

רמבן

לאכול נבלות וטרפות שקצים ורמשים קורא אני עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת״ל לאסור אסר על נפשו לאסור את המותר ולא להתיר את האסור הזכירו הדבר הזה בשבועות והרב החליפו לנדרים ולפי דעתי שלא נזהר שהרי אמרו בנדרים דהוה אסר הפלא עליה ולפיכך אינן חלין על דבר שאין בו ממש כגון נדר עלי שלא אדבר עמך או שלא אלך או שלא אישן וכיוצא בהם וכיון שהדבר כן נראין הדברים שאפילו בדבר הרשות אם אמר נדר עלי שאוכל היום או שאוכל דבר זה אינו נדר שאין הנדר על החפץ כלל אלא בליו שיעשה ולא הוזכרו נדרים בגמרא בקום ועשה כלל ואע״פ שמצינו בנדרי גבוה הרי עלי עולה הרי עלי שלמים שאמירתו לגבוה נתחייבו בו נכסיו כמסירתו להדיוט או שהוא חומר נוהג בנדרי הקדש מפני שיש בהן חפץ נאסר להדיוט ונתפס לגבוה לבשיפרים ולפיכך משעה ראשונה חל חיוב הנדר על נכסיו אבל בנדרי בטוי אין לנו לפי שאין שם חפץ כלל לא בתחלה ולא בסוף וכן לאסור את המותר ולא להתיר את האסור אין ראוי להזכירו בנדרים לפי שהן חלין על דבר מצוה כדבר הרשות והאומר בנדר סוכה שאיני עושה תפילין שאיני מניח אסור ואע״פ שעובר על מצות עשה וכן המדיר את אשתו מתשמיש המטה אסור אע״פ שמבטל מצות לא תעשה וכן הן חלים בקיום לא תעשה כגון שנדר שלא לאכול נבלה ממה ששנינו יש נדר בתוך נדר וכו׳ נמצא שהנדר חל לאסור את האסור ולהתיר לעצמו שלא יעשה מה שהוא אסור לו לעבור עליו אלא שאינם חלין לעבור בידים על לא תעשה אבל השבועות אין כלל אלא לאסור את המותר אינן נוהגות בדבר מצוה כלל לא בבטול מצות עשה ולא בבטול מצות לא תעשה כגון שבועה שלא אעשה סוכה ושלא אניח תפילין ואפילו בקיום מצות עשה אינן חלות שאלו נשבע לקיים את המצוה ולא קיים אינו מתחייב בה משום שבועה ולא מלקות ולא קרבן אלא דשרי ליה לורוזי נפשיה דכתיב נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך ומפני כן בשבועות בלבד הוא נדרש לאסור אסר על נפשו והלכות גדולות הן הבקי ימצאם במקומותם :

ומעם ידור נדר לה׳. איננו כמו אשר נשבע לה׳ כי הוא כמו וישבע לו שנשבע אליו לצרכו אבל בשבועה יאמר ובשמו תשבע ואשביעך בה׳ כאשר נשבעתי לך בה׳ אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנך ימלוך אחרי השבעה לי באלהים הנה אבל בנדר לא יאמר ידור בה׳ אלא לה׳ וכבר רמזו החכמים טעם הדבר בספרי אמרו מה הפרש בין נדרים לשבועות בנדרים כנודר בחיי המלך בשבועות כנשבע במלך עצמו אע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר חי ה׳ וחי נפשך אם אעזבך והסוד כי השבועה מלשון שבעה כי בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה והנדר בתבונה ראשית דרכו קדם מפעליו מאז נמצא שהנדרים על בני תורה עולים ולפיכך חלים על דבר מצוה כדבר הרשות והנה כל נדר לה׳ וכל הנשבע בו :

(ד) **ואשה** כי תדור נדר לה׳ ושמע אביה. רצה הכתוב להזכיר האיסור תחלה להגיד כי גם הנערה כלאו הנזכר שלא יחל דברו וע״כ אם קיים לה אביה קם הנדר אבל אם הניא אותה לא יקום ואמר וה׳ יסלח לה כי הניא אביה אותה להגיד שלא יסלח לה רק כאשר תעשה אחרי הנאת האב לא מתחלה אם עברה על הנדר ואחרי כן הניא אותה כמו שאמרו דמיגז גייז ואינו עוקר נדר מעיקרו :

(ז) **ואם** היה תהיה לאיש ונדריה עליה. על דעת רבותינו יאמר אם היא תהיה לאיש כאשה הזאת אשר אסרה אסר בבית אביה בנעוריה ונדריה

אבן עזרא

(יא) ואם בית אישה נדרה. האלמנה בימים הקדמונים והניא אותה לא תקיים נדרה בימי אלמנותה וזה על דבר העתיד שנדרה ומת הבעל קודם הגעת הזמן. אלא סליחה מפורשת: (יד) לענות נפש. אפי׳ לענות נפש שהוא הצום כאשר פירשתי: (טו) והקים. כבר הקים ואחר כן פירש איך הקים אותם בעבור שהחריש ביום שמעו: (טז) ונשא את עונה. כי היא ברשותו: (יז) בין איש לאשתו. והיא בוגרת: בין אב לבתו. אם איננה בוגרת על כן נאמר בנעוריה

רשי

האב ת"ל בנעוריה בית אביה כל שבנעוריה ברשות אביה היא (נדרים ע׳): (י) כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה. לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל. ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחזרה לרשות האב (שם): (יא) ואם בית אישה נדרה. בנשואה הכתוב מדבר: (יד) כל נדר וכל שבועת אסר וגו׳. לפי שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת"ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד. והן מפורשים במס׳ נדרים (נדרים ע"ט): (טו) מיום אל יום. שלא תאמר מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשך: (טז) אחרי שמעו. אחר ששמע וקיים שאמר אפשי בו וחזר והפר לה אפילו בו ביום: ונשא את עונה. הוא מוכנס תחתיה למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין

תרגום אונקלוס

י ונדר ארמלא ומתרכא כל דאסרת על נפשה יקום עלה: יא ואם בית בעלה נדרת או אסרת איסר על נפשה בקיום: יב וישמע בעלה וישתוק לה לא אעדי יתה ויקומון כל נדרהא וכל אסרי דאסרת על נפשה יקומון: יג ואם בטלא יבטל יתהון בעלה ביומא דשמע כל אפקות ספותהא לנדרהא ולאיסר נפשה לא יקומון בעלה בטלינון ומן קדם יי ישתביק לה: יד כל נדר וכל קיומת איסר לסגפא נפש בעלה יקימינון ובעלה יבטלינון: טו ואם משתק ישתוק לה בעלה מיום ליום ויקים ית כל נדרהא או ית כל אסרהא די עלה קים יתהון ארי שתיק לה ביומא דשמע: טז ואם בטלא יבטל יתהון בתר דשמע ויקבל ית חובה: יז אלין קימיא דפקיד יי ית משה בין גבר לאתתיה בין אבא לברתיה ברביותה

תורה

לה: י ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה: יא ואם בית אישה נדרה או אסרה אסר על נפשה בשבעה: יב ושמע אישה והחרש לה לא הניא אתה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום: יג ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם ויהוה יסלח לה: יד כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו: טו ואם החרש יחריש לה אישה מיום אל יום והקים את כל נדריה או את כל אסריה אשר עליה הקים אתם כי החרש לה ביום שמעו: טז ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את עונה: יז אלה החקים אשר צוה יהוה את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעריה בית אביה: שני פ

ס׳ קמצין וסימן נדרה דהר לתת שליב כבדה וגא הקהל · ז׳ חסר בלי׳ · כו"ל מ"ל · ב׳ בליש׳ · ל׳ חס׳ וחד מ"ל על מחלת לענות · ג׳ ב׳ חסר וא׳ מ"ל

מסורה

שפטים ושטרים: נדר ה׳ קמצין וסי׳ נמסר בסדר אמור וסימן בלשון ארמי נדרא דארמלתא שלים עבדא ולא אתקבל: שבעת הי ד׳ חסר וא׳ מלא וסימן כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש. שבעת ה׳ תהיה בין שניהם. ויחמל המלך על מפיבשת. מדוע לא שמרת את שבעת ה׳. ועל דברת שבועת אלהים בתראה מלא. וחד ושבועת שקר אל תאהבו. ונמסר גם בסדר משפטים: ואישה ד׳ וסימן אישה יקימנו ואישה. וכלתו אשת פנחס הרה. ותקרא לנער אי כבוד. אבל בן אין לה ואישה זקן: תרישה ז׳ חסר בלישנא

תולדות אהרן

ונדר אלמנה. כתובות מט נדרים פח פט: ואם בית אישה. נדרים סז שבועות כ: או אסרה. שבועות שם: אישה הפרם וה׳ יסלח לה. נזיר כג קדושין פא (נזיר כג): כל נדר. נדרים פ שבועות כ (נדרים מב): אישה יקימנו. נדרים עב עו פז מיר יב גטין פה מנוחה לו: ואם החרש יחריש. נדרים עט: כי החרש. שם: בין איש לאשתו. שם סח: בנעוריה בית אביה. כתובות מ מו מז נדרים ע קדושין ג:

ספורנו

לקיים: (טו) ואם החרש יחריש שהשתיקה במי שיש בידו למחות היא כמו הודאה שהשותק הוא כמסכים במה שנעשה: (טז) ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו. אחרי יום שמעו שאינו יכול אז להתחרש ולהפר: ונשא את עונה. כמשפט למסכים את חבירו לעבור עבירה

בעל הטורים

לענות ב׳ במסרה. לענות נפש. על מחלת לענות. והוא ענין כלי שיר לומר שאם נדרה שלא לשמוע כלי שיר שבעלה מפר לה שהוא כנדרי ענוי נפש כדאיתא במועד קטן שאף הזקנות נהנות מכלי שיר בה שאין בבת שיש לקל טבלא דספא כך הוא בלשון שם: בנעריה. אותיות נערה וי"ב לומר לך בת י"ב שנים ויום אחד נדריה עבדקין:

רמבן

ונדריה עליה שלא שמע בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו ושמע גם אישה ״בהן והפר את נדרה כי גם הוא ישתתף עם האב בהפרת הנדרים. וטעם היו תהיה לאיש שתהיה אליו בבית אביה ולא באה אל ביתו והיא הארוסה שגם היא יקראנה הכתוב אשת רעהו ולא כאו רבותינו לפרש שיפר הבעל לבדו לאשתו הנשואה הנדרים שהביאה מבית אביה אל ביתו כנגלה מן הכתוב שאם כן מה צורך שיחזור ויאמר ואם בית אישה נדרה בקודמין הוא מפר בנדרים שבביתו לא כ"ש והקבלה תכריע:

(יד) כל נדר וכל שבועת אסר לענות נפש. לפי שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת"ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד והם המפורשים במסכת נדרים לשון רש"י. ובלשון קצרה דבר הרב כי הבעל מפר נדרי ענוי נפש והם כגון פירות העולם אסורים עלי ואפילו נדרה שלא תטעום אחד מכל המינים ומפר גם כן דברים שבינו לבינה אף על פי שאין בהם ענוי נפש כגון שלא אכחול ושלא אפקס ושלא אשמש מטתי והם שאמר בהם בין איש לאשתו כדמפורש בפרק אחרון של נדרים וכן הדין באב עצמו דתניא בספרי אין לי אלא בעל שאין מפר אלא נדרים שבינו לבינה ונדרים שיש בהו ענוי נפש האב מנין הרי אתה דן וכו׳ עד שלא זכיתי לדון ת"ל אלה החקים אשר צוה ה׳ את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו על כרחך אתה מקיש את האב לבעל מה הבעל אינו מפר אלא דברים שבינו לבינה ודברים שיש בהם ענוי נפש אף הרב אין מפר אלא דברים שבינו לבינה ודברים שיש בהם ענוי נפש וכך היא שנויה עוד בגמ׳ של נדרים ירושלמי:

(טז) ונשא את עונה. הוא מוכנס תחתיה למדנו שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין לשון רש"י מספרי. ונראה שהאשה הזאת שוגגת או מוטעה כי הכתוב מדבר בבעל ששמע ואין האשה יודעת בו ואחר זמן הפר ואמר לה שהוא יום שמעו ולימדנו הכתוב שני דברים שהבעל נושא עון כאלו הוא נדר ויחל דברו ושהיא פטורה אין עליה מעונש השגגות כלל אבל אם האשה יודעת שלא הפר ביום שמעו והקימה כדין הזה הנה היא חייבת וגם הבעל אינו גורם התקלה אבל עונשו כמי שיכול למחות ולא מיחה והזכיר הכתוב זה בבעל והוא הדין לאב אבל דבר הכתוב בהווה כי האב ישתמר מזה לאהבת בתו והבעל אולי ישנא אותה וחושב לתת עליה אשם. ור"א כתב ונשא את עונה כי היא ברשותו אם כן ענין הכתוב יהיה במכרית אותה לעשות מה שאסרה על נפשה ואינו נכון:

נקים

רשי

עונשן: (ב) מאת המדינים. ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שיהיו ישראל שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה (דברים ב') אבל המדינים נתעברו על ריב לא להם. דבר אחר מפני ב' פרידות טובות שיש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית (אשת שלמה המלך ולאו דוקא שנעמה מעמון היתה כדאיתא פ' שור שנגח ד' וה' תוספ'): (ג) וידבר משה וגו'. אף על פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר (ספרי): החלצו. כתרגומו לשון חלוצי צבא. מזויינים: אנשים. צדיקים וכן בחר לנו אנשים (שמות י"ז) אנשים חכמים וידועים (דברים א'): נקמת ה'. שהעומד כנגד ישראל כאילו עומד כנגד הקב"ה: (ד) לכל מטות ישראל. לרבות שבט לוי (ספרי): (ה) וימסרו. להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבין על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני (שמות י"ז) ומששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן: (ו) אתם ואת פינחס. מגיד שהיה פינחס שקול כנגד כולם. ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה שהרג את כזבי יגמור אותה. ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנא' והמדנים מכרו (בראשית ל"ז) ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף שנא' מבנות פוטיאל (שמות ו') מזרע יתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים ומזרע יוסף שפטפט ביצרו (סוטה מ'). ד"א שהיה משוח מלחמה: וכלי הקדש. זה הארון והציץ שהיה בלעם עמהם ומפריח את מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין שנופלי' על החללים מן האויר וכן בבלעם כתוב אל חלליהם בספר יהושע (י"ג) (בתנחומא): בידו. ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כ"א): (ח) חמשת מלכי מדין. וכי איני רואה שחמשה הנה הכתוב למה הוזקק לומר חמשת אלא ללמדך ששוו כולם בעצה ושוו כלם בפורענות. בלעם הלך שם ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכולתם להם ועכשיו בי"ב אלף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו (ספרי): בחרב. הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנתם שאין נושעים אלא בפיהם על ידי תפלה ובקשה ובא הוא

במדבר לא

לא א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל־עמיך: ג וידבר משה אל־העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על־מדין לתת נקמת־יהוה במדין: ד אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא: ה וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים־עשר אלף חלוצי צבא: ו וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת־פינחס בן־אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו: ז ויצבאו על־מדין כאשר צוה יהוה את־משה ויהרגו כל־זכר: ח ואת־מלכי מדין הרגו על־חלליהם את־אוי ואת־רקם ואת־צור ואת־חור ואת־רבע חמשת מלכי מדין ואת בלעם בן־בעור הרגו בחרב: ט וישבו בני־ישראל את־נשי מדין ואת־טפם ואת

ס"ל כליענא · י"א רשין · כולם מלאים במ"א חסר · כ' בטעם כתר' ממדבר פארן · כ' בטעם כתר' אסר ישראל · ל' וחד אל חלליהם

תרגום

בית אבוהא: א ומליל יי עם משה למימר: ב אתפרע פורענות בני ישראל מן מדינאי בתר כן תתכניש לעמך: ג ומליל משה עם עמא למימר זריזו מנכון גברין לחילא ויהון על מדין למתן פורענות דין עמא דיי במדין: ד אלפא לשבטא אלפא לשבטא לכל שבטיא דישראל תשלחון לחילא: ה ואתבחרו מאלפיא דישראל אלפא לשבטא תרי עסר אלפין מזרזי חילא: ו ושלח יתהון משה אלפא לשבטא לחילא יתהון וית פינחס בר אלעזר כהנא לחילא ומאני דקודשא וחצצרת יבבתא בידיה: ז ואתחילו על מדין כמא דפקיד יי ית משה וקטלו כל דכורא: ח וית מלכי מדין קטלו על קטיליהון ית אוי וית רקם וית צור וית חור וית רבע חמשא מלכי מדין וית בלעם בר בעור קטלו בחרבא: ט ושבו בני ישראל ית נשי מדין וית

אבן עזרא

בנעוריה: (ג) החלצו. חגרו חלוציכם: נקמת ה'. היא נקמת בני ישראל בעבור ע"ג: (ה) וימסרו. כמו ויגתנו וקרוב ממנו למסור מעל בה': (ו) וכלי הקדש. הארון: (ז) ויהרגו כל זכר. גדול בשנים: (ח) ואת צור. אבי כזבי: בלעם בן בעור. יש אומרים אחר ששב אל מקומו בא אל מדין כאשר שמע המגפה שהיתה בישראל בעצתו שב לקחת ממון מזקני מדין: אולם

מסורה

וסימן נמסר בסדר וישלח: עמיך ה' מ"ל בלישנא וסימן נמסר בסדר קדושים: ויחיו י"א סלרע וסימן נמסר בסדר תחמת: ואת ב' וסימן בן בשר תרגו. הקוסם: וישבו ט' וסי' את נשי מדין. וישבו מארץ ישראל נערת קטנה. וישבו את הנשים אשר בה רצקלג. וישבו מקניהם גמליהם דד"ת. וישבו צאן לרוב. וישבו בני ישראל מאהליהם. את כל הרכוש לבית המלך. נער ארומים באו ויכו כל זכר ביהודה. וישבו ממנו שבית גדולה: מקנהם ד' חסר וסימן

תולדות אהרן החלצו מאתכם. יבמות קב: ושלח אותם. סוטה מג: ואת מלכי מדין. סנהדרין קו:

בעל הטורים

נקם נקמת בני ישראל. סמך זה לפרשת נדרים לומר לך שנודרים בעת צרה ומלחמה ועוד אמרו המהרהר באשה ולאשתו ולא הפר לכן סוה נכנס פתחיון מדינים שהחטיאו את ישראל לא כ"ש שיענשו: אחר תאסף. לפי שראה מעשה מדינית ולא קנא לשם לכך נפלו מהו בנקמת מדינים: אל עמיך. מלא יו"ד לומר לך שביו"ד מקומות החכרו שמשו בתורה: אלף למטה אלף למטה לכל מטות. שני אלפים הרי עשרים וארבעה אלפים הלכו עליהם למלחמה כנגד עשרים וארבעה אלפים שנפלו מישראל. הפסוק מתחיל באלף ומסיים באלף לומר לך שכולם היו להם לב אחד כאפיסם שבשמים: וימסרו מאלפי ישראל. שמסרו עצמם על קדושת השם להצלת ישראל: וישלח אתם משה אלף למטה לצבא ואת פינחס. והנשיאים לא שלח עמהם כדי שלא יתביישו שבט שמעון שנהרג נשיא משבטו: ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. ביהושע אומר ואת בלעם בן בעור הקוסם מלמד שהביאו לפני משה ודנוהו כדין מכשפה לא תחיה. יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות יש דרך ישר גרים עולה כ"ד וס"ם שכר. שכר כ"ד אלף שהפיל מישראל בעצתו:

רמבן

לא (ב) נקום נקמת בני ישראל אחר תאסף אל עמיך. נגזר על משה רבינו שלא יעבור את הירדן אבל מעבר לירדן עשה כל מצות ישראל כגון שני מלכי האמורי הגדולים וחלק את ארצם בנחלה והוא ראוי שיעשה נקמה בשונאי ה' ואין על יהושע רק מצות הארץ ועוד שחלק לו הקב"ה כבוד זה שיראה וישמח צדיק כי חזה נקם וזה טעם אחר תאסף אל עמיך ומשה חלק כבוד לפנחס שהתחיל במצוה ועליו לגומרה ועשאו משוח מלחמה זו ואין ראוי שילך אלעזר כי הוא הכהן הגדול: (ו) וישלח אותם משה אלף למטה. לא שלח שם כל עם הצבא ואף על פי שהיו המדינים עם רב והערים בצורות גדולות מאד והטעם כי הנכשלים בבנות מואב היו רבים ואינם ראויים לנקמת ה' על כן בחרו אנשים צדיקים וידועים לשבטיהם והנה משה לא צוה אותם מה יעשו רק אמר להם לתת נקמת ה' במדין וחשב שלא ישאירו בהם שריד ופליט כנקמת עמלק או נקמת שבעה עממים וכאשר ראה שהשאירו הנשים והטף והבהמה קצף על הנשים היודעות משכב זכר כי ראוי לפקודי החיל להורגן תחלת כל דבר גם לנקמה גם לדין התורה ואת הבהמה תהרוגו וכיון שראה שהעם חפץ לשלול מחל על הטף בנשים ועל השלל. ויתכן עוד שנאמר כי משה נצטווה צרור את המדינים ונקום נקמת בני ישראל ושלח שם מועטים להכות בערי הפרזי וכל עץ טוב להפיל וכל מעין מים לסתום וכל חלקה טובה להכאיב באבנים כמנהג השוללים ולא צוה להם דבר רק להנקם כאשר תמצא ידם וכש"י אשר לא המלחמות

ספורנו

עבירה או מורה שקר ומתעה: לא (ה) וימסרו. [illegible] שבט ושבט: (ו) וישלח אותם משה אלף למטה לצבא. שלח אלף לכל מטה שיתקבצו יחדו לצבא: אותם ואת פינחס. ואחר שנתקבצו שלח אותם כולם יחד ועמהם שלח את פינחס: לצבא וכלי הקדש והחצוצרות התרועה בידו. שלח אותו לצבא לראש ומשוח מלחמה

אבן עזרא

(ט) חילם. שם כלל והוא זהב וכסף ונחשת וברזל ובגדים: (י) ואת כל עריהם במושבותם. כלל ופרט: טירותם. ארמוני המלכים: (יא) ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח. שם כלל לאדם ולבהמה: (יב) השבי. פרט לאדם: השלל. הם הבגדים: (יד) על פקודי החיל. מגזרת יפקוד ה׳ כמו פקודי החיל וכן מלת קרואי כמו קריאי: שרי האלפים ושרי המאות הם מאה ושלשים ושנים: (טו) החייתם כל נקבה. הטעם אפילו אחת וכן אין כל ויתכן להיות כמשמעו כי כל נקבה החיו ורבים כן: (יז) טף. שם כלל לקטן זכר או נקבה: אתם

ד׳ חסר כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם
וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ׃ י וְאֵת
כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־
טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ׃ יא וַיִּקְחוּ
אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל־
ד׳ ומלא הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃
ב׳ חסר בתורה יב וַיָּבִאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
ד׳ ומ״ל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ וְאֶת־
הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת
מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ ס
שלישי (שני כשהן מחוברין) יג וַיֵּצְאוּ
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשִׂיאֵי
הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה׃ יד וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל
פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי
הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא
הַמִּלְחָמָה׃ טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה׃
טז הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־מַעַל בַּיהוָה
עַל־דְּבַר־פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה
בַּעֲדַת יְהוָה׃ יז וְעַתָּה הִרְגוּ
כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת
אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ׃ יח וְכֹל
הַטַּף בַּנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ
מִשְׁכַּב זָכָר הַחֲיוּ לָכֶם׃ יט וְאַתֶּם
ב׳ עליה סביב חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים
כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל ׀ נֹגֵעַ בֶּחָלָל

טַפְלְהוֹן וְיָת כָּל בְּעִירְהוֹן
וְיָת כָּל גֵּיתֵיהוֹן וְיָת כָּל
נִכְסֵיהוֹן בַּזוּ׃ י וְיָת
כָּל קִרְוֵיהוֹן בְּמוֹתְבָנֵיהוֹן
וְיָת כָּל בֵּית סִגְדַּתְהוֹן
אוֹקִידוּ בְּנוּרָא׃ יא וּשְׁבוֹ
יָת כָּל עֲדָאָה וְיָת כָּל
דִּבְרָתָא בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא׃
יב וְאַיְתִיאוּ לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת
אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּלְוָת כְּנִשְׁתָּא
דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת שִׁבְיָא וְיָת
דִּבְרְתָא וְיָת עֲדָאָה
לְמַשְׁרִיתָא לְמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב
דְּעַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃ יג וּנְפַקוּ
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְכָל
רַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא לְקַדְמוּתְהוֹן
לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃ יד וּרְגִיז
מֹשֶׁה עַל דִּמְמַנַּן עַל חֵילָא
רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא
דַּאֲתוֹ מֵחֵיל קְרָבָא׃
טו וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה
הֲקַיֵּמְתּוּן כָּל נוּקְבָא׃
טז הָא אִנּוּן הֲוָאָה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּעֵצַת בִּלְעָם
לְשַׁקָּרָא שְׁקַר קֳדָם יְיָ עַל
עֵיסַק פְּעוֹר וַהֲוָת מוֹתָנָא
בִּכְנִשְׁתָּא דַיְיָ׃ יז וּכְעַן
קְטוּלוּ כָל דְּכוּרָא בְּטַפְלָא
וְכָל אִתְּתָא דִּידַעַת גְּבַר
לְמִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא קְטוּלוּ׃
יח וְכָל טַפְלָא בִּנְשַׁיָּא דְּלָא
יְדַעָא מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא
קַיִּימוּ לְכוֹן׃ יט וְאַתּוּן
שְׁרוֹ מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
שִׁבְעָא יוֹמִין כָּל דִּקְטַל
נַפְשָׁא וְכָל דִּקְרֵב בִּקְטִילָא

רשי

הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנאמר ועל חרבך תחיה (בראשית כ״ז): (י) טירתם. מקום פלטרין שלהם שהוא לשון מושב כומרים יודעי חוקיהם. ד״א לשון מושב שריהם כמו שמתורגם סרני פלשתים טורני פלשתאי: (יא) ויקחו את כל השלל וגו׳. מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות שנאמר את כל השלל ונומר ועליהם מפורש בקבלה (שיר ו׳) שניך כעדר הרחלים וגו׳ אף אנשי המלחמה שבך כלם צדיקים: (יב) השלל. הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין. בז. הוא בזת מטלטלין שאינם תכשיט: מלקוח. אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה: (יג) ויצאו משה ואלעזר הכהן. לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבזה: (יד) ויקצוף משה על פקודי החיל. ממונים על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות: (טז) בדבר בלעם. אמר להם אפילו אתם מכניסים כל המונות (ס״א האומות) שבעולם אין אתם יכולים להם שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור בואו ואשיאכם עצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו׳ כדאיתא בחלק ובספרי: הן הנה. מגיד שהיו מכירים אותן זו היא שנכשל פלוני בה: (יז) וכל אשה יודעת איש. (יבמות ס׳) ראויה ליבעל אף על פי שלא נבעלה ולפני הציץ העבירום והראויה ליבעל פניה מוריקות: הרגו. (ספרי) למה חזר ואמר להפסיק העניין דברי רבי ישמעאל שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים איני יודע (וכל אשה יודעת) אם להרוג עם הזכרים או להחיות עם הטף לכך נאמר הרוגו: (יט) מחוץ למחנה. שלא יכנסו לעזרה: כל הורג נפש. (ספרי) רבי מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאילו נוגע במת עצמו או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו תלמוד לומר וכל הנוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי

נמסר בסדר וישלח: המלקוח ד׳ ומלאים וסימן ויקחו את כל השלל. את השבי. וחצית את המלקוח. ויהי המלקוח: וכל אשה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: ידעת ג׳ וחסר וסימן וכל אשה ידעת איש. וזה הדבר אשר תעשו. ונפשי ידעת מאד: חנו ב׳ סימן ואתם חנו מחוץ למחנה

תולדות אהרן ויקצוף משה. שבת סד פסחים סו: וכל אשה יודעת. יבמות ס: וכל הטף בנשים. שם קדושין עח (בכורים סד קדושין סו): כל הורג נפש. יבמות סא:

ספורנו

מלחמה ושיטו כלי הקדש וחצוצרות התרועה ברשותו: (טו) החייתם כל נקבה. אף על פי שבמלחמת כל אומה חוץ מז׳ אומות כתוב רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבוז לך לא היה לכם להחיות לפחות אותן הנשי׳ שהכרתם שהיו לכם לתקלה בדבר בלעם: (יז) הרגו כל זכר בטף. אע״פ שאין ראויה למשכב וזה

בעל הטורים

ידעת איש. בגי׳ אין בתולים תוארים: ידעת ג׳ במסרה. הכא ואידך דיבש גלעד. נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד. וסימן שאיתא ביבמות שהעבירום לפני ציץ כל שפניה מוריקות בידוע שנבעלה. והיינו נפלאים מעשיך שע״י נפלאות מעשיך נודע אם היא יודעת איש: וכל אשה ידעת איש למשכב בגימ׳ זהו אם היא בת ג׳ שנים ויום אחד: חנו ב׳ במסרה. חנו מחוץ למחנה. חנו עליה סביב. פי׳ אע״פ שאמר חנו חוץ למחנה חנו סביב דהיינו במחנה לויה כדכתיב והלוים יחנו סביב למשכן העדות. דטמא מת מותר ליכנס במחנה לויה:

רמבן

המלחמות נתן מדין ומלכיהם ועריהם בידם ועל כן קצף על הנשים היודעות משכב זכר לא דבר אחר וצוה בטף הזכרים לנקמה והנה קצף על פקודי החיל וחלק כבוד לפנחס כי השם נתן לו את בריתו שלום ושנינו בספרי אמר לו פנחס כשם שפקדתנו כן עשינו ולא ידעתי מהו שלא פקד אותם דבר בכתוב ואלו פקד אותם ועשו היאך יכעום ואם פקד אותם חלילה שיעבור פנחס מצותו כי שאול אבד מלכותו על זה אבל העניין כאשר אמרתי שפקדם לתת נקמת ה׳ במדין ואמר פנחס נקמה גדולה עשינו בהם ואפשר לפרש שאמר לו כשם שפקדתנו מהר סיני בדין התורה כי תצור אל עיר וגו׳ כך עשינו בהם ומשה קצף על הנשים הגדולות בעבור הן הנה היו לבני ישראל והוסיף כל זכר בטף בעבור הנקמה:

(יט) כל הרג נפש וכל נגע בחלל. ר׳ מאיר אומר בהורגו בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר ולימדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאלו נגע במת עצמו יכול אפילו זרק בו חץ והרגו ת״ל וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע ע״י חבורו אף הורג על ידי חבורו לשון רש״י. ולא נתכונו דבריו אבלי שאם הרגו בדבר המקבל טומאה של כלי שטף אין האדם מטמא טומאת שבעה ולא צריך הזאה לפי שהכלי אב הטומאה והאדם שנטמא ממנו ראשון ואם בכלי ברזל כגר למדנו לחרב שהיא כחלל להטמא טומאת שבעה ואם סבר הרב שכיון שנגע בכלי בעוד שהוא מחובר במת יטמא אותו כמת עצמו טומאת שבעה טומאה בחבורין מהרבנן היא בספרי כלים

רשי

את חבורו: תתחטאו. במי נדה כדין שאר טמאי מתים שאף לדברי האומר קברי עו"ג אינן מטמאין באהל שנאמר (יחזקאל לד) ואתנה צאני צאן מרעיתי כו' מודה הוא שהעו"ג מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אהלות שנאמר (במדבר יט) אדם כי ימות באהל: אתם ושביכם. לא שהעו"ג מקבלין טומאה וצריכין הזאה אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבואו לברית ויטמאו צריכין הזאה: (כ) וכל מעשה עזים. (ת"כ) להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות: (כא) ויאמר אלעזר הכהן וגו'. לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמה ממנו הלכות גיעולי גוים וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שנאמר (ויקרא י') ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בא לכלל כעס בא לכלל טעות וכן (במדבר כ') שמעו נא המורים ויך את הסלע ע"י הכעס טעה: אשר צוה ה' וגו'. (ספרי) תלה ההוראה ברבו: (כב) אך את הזהב וגו'. אף עפ"י שלא הזהיר לכם משה אלא על הלכות טומאה עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול ואך לשון מיעוט כלומר ממועטין אתם מלהשתמש בכלים אפילו לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור נבלות. ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה אך המתכת יהיה כמות שהוא: (כג) כל דבר אשר יבא באש. לבשל בו כלום: תעבירו באש. כדרך תשמישו הגעלתו מי שתשמישו ע"י חמין יגעילנו בחמין ומי שתשמישו על ידי צלי כגון השפוד והאסכלה ילבנו באור: אך במי נדה יתחטא. לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת א"ל צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויים לטבול בהם נדה וכמה הם ארבעים סאה: וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור: תעבירו במים

במדבר לא

תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם׃ כ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ תִּתְחַטָּאוּ׃ ס

כא וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ כב אַךְ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכָּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפָרֶת׃ כג כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם׃ כד וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ

ג'. חי ססו' וכל וכל וכל וכל. ג' · ג' ואחד ואם סברזל · ג' וקמץ

אונקלוס

תַּדּוּן עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אַתּוּן וּשְׁבִיכוֹן׃ כ וְכָל לְבוּשׁ וְכָל מָאן דִּמְשַׁךְ וְכָל עוֹבַד מְעַזֵּי וְכָל מָאן דְּאָע תַּדּוּן עֲלוֹהִי׃ כא וַאֲמַר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְגֻבְרֵי חֵילָא דַּאֲתוֹ לִקְרָבָא דָא גְּזֵרַת אוֹרַיְתָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ כב בְּרַם יָת דַּהֲבָא וְיָת כַּסְפָּא יָת נְחָשָׁא יָת בַּרְזְלָא יָת אֲבָצָא וְיָת אֲבָרָא׃ כג כָּל מִדְּעַם דְּמִתַּעַל בְּנוּרָא תַּעְבְּרוּנֵיהּ בְּנוּרָא וְיִדְכֵּי בְּרַם בְּמֵי אַדָּיוּתָא יִתַּדֵּי וְכָל דְּלָא מִתַּעַל בְּנוּרָא תַּעְבְּרוּנֵיהּ בְּמַיָּא׃ כד וּתְחַוְּרוּן לְבוּשֵׁיכוֹן בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְתִדְכּוֹן וּבָתַר כֵּן תֵּעֲלוּן

אבן עזרא

(יט) אתם ושביכם. בעבור הכבוד השוכן בתוכם: (כ) וכל מעשה עזים. כאשר פירשתי והנה הבגד בעבור שנגע בחלל הוא טמא הטעם ועמכם כל בגד עד שתתחטאו או תהיה מלת תתחטאו יוצאה וכן והתאויתם לכם כי הגבול הוא הפעול: (כא) ויאמר אלעזר הכהן. כי חקת תורת הפרה לאלעזר נתנה ומשה אמר להם תתחטאו דרך כלל ואלעזר פירש להם: (כב) הבדיל. ידוע: (כג) אך במי נדה יתחטא. היה נראה לנו כי הוא מי אפר הפרה כמו מי נדה לא זורק עליו וחז"ל אמרו כי טעמו בשיעור המים שתרחץ בהם האשה הנדה ודעתם רחבה

חנו עליה סביב: וכל מעשת ג' וסימן וכל מעשה עזים. וישתמר חקות עמרי. וכל מעשה תקפו: את הזהב ו' וסימן בסדר תצוה: ואת הכסף ד' וסימן נמסר בסדר מקץ: העפרת ד' חסר בלישנא וסי' צללו כעפרת במים. (ע' מנו"ש) אך את הזהב ואת. נחר נפח מאש תם עפרת. בעט ברזל ועפרת: במי ד' וסימן נמסר בסדר חקת

תולדות אהרן (וביוס. פסחים נו): וכל בגד. שבת סג סד חולין נה: ויאמר אלעזר הכהן. ערובין סג פסחים סו: אך את הזהב. שבת יז: כל דבר אשר יבא. שבת נח נזיר לז סנהדרין לט ע"ז עה: במי נדה. ע"ז שם: וכבסתם בגדיכם. קמא כה:

ספורנו

וזה לנקמה שלא ישאר למדין מן הנכד: (כא) זאת חקת התורה. מה שאמר לכם משה שתתחטאו ג' וז' הוא דין חקת התורה של פרה אדומה למטהר מטומאת מת: (כב) אך את הזהב. אבל כלי מתכות מלבד אותה הטהרה צריך שתגעילו אותה: (כג) וטהר. מגעולי עו"ג: אך במי נדה יתחטא. שלא יהא מטומאת מת בלבון אף על פי שנראה כמו

בעל הטורים ויאמר אלעזר הכהן. משה דבר לראשי האלפים פרשת נדרים. ושם לא היו בידם כלי מתכות אלא בגדים חשובים אבל אלעזר הכהן דבר לאנשי הצבא והם בידם כלים של תשמיש במלאים בכתים לכך הורה להם דיני גיעול. א"נ לפי שהיתה ההוראה על ידו לכך הורה להם ג"כ דיני גיעול: וטהרתם ב'. וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם שעם הלכות גיעול פרש להם ג"כ פרשת הכלים שהיא בכואה:

רמבן

כלים במת כמו שמפורש במסכת נזירות בפרק שלשה מינין ולשונם בספרי כך הוא רבי מאיר אומר כהורגו בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר שמטמא בהיסט או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו ת"ל וכו' ופירושה שבא רבי מאיר ללמד מכאן שהמת מטמא במשא ואם הרגו במקל יד או ברומח אפילו אין בו ברזל ונשאו בהם בשעה שמת מטמא אותו במשא טומאת שבעה ולא נתכוין בדבר המקבל טומאה לכלי קבול אלא בדבר שהאדם מקבל בו טומאה מן המת עצמו כגון המשא וראיה דברייתא התם מנין שמטמא בהיסט אמרת ק"ו מה נבלה קלה הרי היא מטמאה בהיסט מת חמור לא דין הוא שמטמא בהיסט אי מה להלן טומאת ערב אף כאן טומאת ערב אמרו היסטו כמגעו קל וחומר שמגעו טומאת שבעה מקום שמגעו טומאת ערב היסטו טומאת ערב רבי מאיר אומר וכו' ומכאן יתברר פירושה שהיה לענין שאמרנו האי תנא קמא (יליף) משא המת מן הק"ו ואפילו לטומאת שבעה דלית ליה דיו והביאו רבי מאיר מן הכתוב הזה דאית ליה דיו ולא אתי בק"ו כדאיתא בבבא קמא בפרק כיצד הרגל:

אתם ושביכם. שיחטאו השבי בגדיהם הנוגעים בחלל וכל בגד וכל כלי עור אשר בידם כדין ישראל שלא יטמאו את העם בבגדיהם ובכליהם:

(כג) **תעבירו** באש וטהר. אין הכלי שנגע במת או בנבלה נטהר באש שאין טבילת התורה אלא במים ולפיכך הוצרכו רבותינו לפרש שזו הטהרה להגעילם מאיסורי המאכלות שבלעו ביד הגוים וזה אמת בלי ספק:

וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו ע"י האור כגון כוסות וצלוחיות וקיתונות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור תעבירו במים מטבילין ודי לשון רש"י. ואינו נכון בעיני שאין לשון תעבירו טבילה כי היה אומר תביאו במים שהוא לשון הטבילה כמו במים יובא וטמא עד הערב וטהר ועוד שאף הכלים שתשמישן בצונן צריכין הכשר מן האיסור שהכן מלבד הטבילה הזו ואיך לא יזכיר הכשרה כאשר עשה בבאים באש ונשלמדו חכמים טבילה זו לא הזכירו בה במקרא הזה אלא דרשו אך במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהם אבל פירוש תעבירו במים לכבסם ולשפשף אותם במים יפה עד שתסור חלודה שנדבקה בהם מן האיסור שנשתמש בהם שזהו הכשרן מן האיסור יאמר הכתוב דבר שתשמישו באש תביאו באש כדרך שהיה התשמיש בו באיסורים אם תשמישו באור ממש כגון הברזל והנחשת וגם הכסף והזהב מלבנו באור ואם ע"י חמין כגון הבדיל והעופרת מגעילו בחמין ודבר שלא נשתמשו בו באש אלא בצונן תדיחו אותו במים עד שיתמרק ויטהר וכך אמרו חכמים מדיחן ומטבילן והן טהורים ולשון ספרי תעבירו באש כגון הסכינין תפנימיות גיעול הגוים וכל אשר לא יבא באש כגון הכוסות תעבירו במים מפני גיעול הגוים ולא הוצרך הכתוב לחזור ולהזכיר הטבילה שכבר הזכיר אותה אך במי נדה יתחטא ואחרי פליטת האיסור כולם שוים בדין הטבילה ולבי מהרהר עוד לומר שהטבילה הזו מדבריהם והמקרא אסמכתא עשו אותו וכן אונקלוס מתרגם אותו בחטוי הזאה של אפר פרה והצריכו אותה חכמים בכלי המתכות בלבד מפני שיש בהם כלים שתשמישן באור ובכלי ראשון ובכלי שני ובצונן וזה צריך תלמוד והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין מאיסורי הגוים ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג שלקחו גם שללם כמו שאמר רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו והטעם כי סיחון

אֶל־הַמַּחֲנֶה: ס רביעי כה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כו שָׂא אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה: כז וְחָצִיתָ אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה: כח וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן: כט מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה: ל וּמִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּקַּח ׀ אֶחָד ׀ אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם מִן־הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה: לא וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: לב וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבָּז אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים: לג וּבָקָר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אָלֶף: לד וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף: לה וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם

ס׳ · כול׳ מלאים · ח. ל׳ · ד׳ ומלא · ד׳ · ס׳ · כ׳ חסרים · כ׳ א׳ מ״ל. ח׳ · סימן סירדן סהר סטוב סוס וסלגנן · ד׳ ומלא

לְמַשְׁרִיתָא: כה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר: כו קַבֵּל יָת חוּשְׁבַּן דְּבִרַת שִׁבְיָא בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא אַתְּ וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְרֵישֵׁי אֲבָהַת כְּנִשְׁתָּא: כז וּתְפַלֵּג יָת דִּבְרְתָּא בֵּין גֻּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא וּבֵין כָּל כְּנִשְׁתָּא: כח וְתַפְרֵישׁ נְסִיבָא קֳדָם יְיָ מִן גֻּבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא חֲדָא נַפְשָׁא מֵחֲמֵשׁ מְאָה מִן אֱנָשָׁא וּמִן תּוֹרֵי וּמִן חֲמָרֵי וּמִן עָנָא: כט מִפַּלְגוּתְהוֹן תִּסְּבוּן וְתִתֵּן לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ: ל וּמִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּסַּב חַד דְּאִתַּחַד מִן חַמְשִׁין מִן אֱנָשָׁא מִן תּוֹרֵי מִן חֲמָרֵי וּמִן עָנָא מִכָּל בְּעִירָא וְתִתֵּן יָתְהוֹן לְלֵיוָאֵי נָטְרֵי מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא דַּייָ: לא וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: לב וַהֲוָה דִּבְרְתָּא שְׁאָר בִּזָּא דְּבָזוּ עַמָּא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא עָנָא שִׁית מְאָה וְשַׁבְעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין: לג וְתוֹרֵי שַׁבְעִין וּתְרֵין אַלְפִין: לד וַחֲמָרֵי שִׁתִּין וְחַד אַלְפִין: לה וְנַפְשָׁא דֶּאֱנָשָׁא מִן נְשַׁיָּא דְּלָא יְדַעוּ מִשְׁכְּבֵי דְכוּרָא כָּל נַפְשָׁתָא תְּלָתִין וּתְרֵין

רשי

כמים. מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות: (כד) אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לויה וממחנה ישראל: (כו) שא את ראש. קח את החשבון: (כז) וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה וגומר. חציו לאלו וחציו לאלו: (לב) ויהי המלקוח יתר הבז. לפי שלא נצטוו להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה ויהי המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזזו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה מספר הצאן וגומר:

וממחנות

אבן עזרא

רחבה מדעתם: (כו) שא את ראש. פירשתיו: מלקוח. הבהמה: השבי. האדם ותחסר מלת וי"ו כמו שמש ירח: וראשי אבות העדה. הם הנשיאים: (כז) וחצית את המלקוח. שם כלל: (כט) אחד נפש. כמו נפש אחד: (ל) אחד אחוז. כמו והאחוז אחוז ושניהם דגשים כאשר פירשתי: מכל הבהמה. כמו גמלים והנה לא לקח אלעזר מהם חלק אולי היו מעטים ועל כן לא נזכר המספר שהביאו ולא המספר שלקחו הלוים: (לב) יתר הבז. חוץ מאשר אכלו על כן אמר יתר והזכיר מספרם כי היה מספר רב ולא שמעט שלל כמוהו

נס

בעל הטורים

מלקוח ב׳. שא את ראש מלקוח. סיוקח מגבור מלקוח. פי׳ היוקח מגבור מלקוח ואחם לקחת מגבור מלקוח לכן שא את ראש מלקוח ותתן ממנו מכס לה׳: אחז. ארבעה. אחד אחז מן החמשים. ואידך אחוז לאיתמר בדברי הימים בענין המשמרות. חוז הרפס ותכלת אחוז. בשביל שנעשו משמרות לעמוד על הטיר נטלו אחד אחוז מן החמשים כרפס ותכלת אחוז מלמד אעפ״ שלא נצטוו ליתן מכס אלא מן האדם והבהמה מעצמם נתנו מבזת המטלטלין דילפינן אחוז דהכא מאחוז דהתם:

חזורת: ויאמר ה׳ אל משה לאמר ח׳ ר״פ וסימן אך את שבתתי תשמרו. מי שם פה לאדם (עיין מנו״ם). קח מאתם והיו לעבד. ועשו להם ציצת. כן בנות צלפחד. שא את ראש מלקוח: וממחצת ב׳ חסר וסימן תקח אחד. ויקח משה: החמשים ח׳ וסימן נמסר בסדר קרח:

ספורנו

כמו חדם: (כז) וחצית את המלקוח. מפני שהיתה המלחמה מלחמת נקמה על מה שנעשה נגד כלם רלה שיתקיים בכלם ואכלת את שלל אויביך כענין דוד בשלל עמלק כאמרו הנה לכם ברכה משלל אויבי ה׳: (לב) יתר הבז אשר בזזו. כי נכסי הבתים בזזו אנשי הצבא להם

רמבן

ועוג מלכי האמורי הם וארצם מנחלת ישראל היא וסותר להם כל שללם אפילו האיסורים דכתיב ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ואמרו רבותינו קדלי דחזירי אשתרי להו אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם ולכך נהג האיסור בכליהם וכן בדין הטומאה שהזהירם עתה ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים וגומר כי מלחמת סיחון ועוג בה היו כל ישראל וטומאה הותרה בצבור ועל דרך הפשט הזהירם ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים ותתחטאו כדי שלא יטמאו את העם אבל שם כולם היו שוים בדבר:

(כח) והרמת מכס לה׳. גם המכס הזה מפני שהיה משלל הזה מנקמת ה׳ בארץ לא להם אבל בארץ סיחון ועוג לא נתנו לכהנים וללוים מהם כלום אבל הוזהרו מהם שנאמר וחלק לא יהיה לך בתוכם אפילו בביזה: (לא) וטעם ויעש משה ואלעזר הכהן ולא הזכיר הנשיאים כי בידוע שעשו מצות משה שהוא השליט עליהם אבל בענין הפקודים אמר אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל ואולי הטעם בכאן כי השם צוה שיהיו שם אבות העדה בעבור שהוא דבר שבממון ולא יחשדו את אלעזר

שיקח

וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף: לו וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה
חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר
הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: לז וַיְהִי הַמֶּכֶס
לַיהוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת
חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים: לח וְהַבָּקָר
שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף וּמִכְסָם
לַיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים:
לט וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
מֵאוֹת וּמִכְסָם לַיהוָה אֶחָד
וְשִׁשִּׁים: מ וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה
עָשָׂר אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם
וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ: מא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה לְאֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה: חמישי מב וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה מִן־
הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים: מג וַתְּהִי
מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן־הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף
שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת:
מד וּבָקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף:
מה וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
מֵאוֹת: מו וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה
עָשָׂר אָלֶף: מז וַיִּקַּח מֹשֶׁה
מִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאָחֻז
אֶחָד מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם
וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לַלְוִיִּם
שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
מח וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה הַפְּקֻדִים
אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצָּבָא שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת:
מט וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר

ד' דגש

כ"א ר"פ בטעם תברין

סימן דבקר ותמרים ומכסם לפי בטעמא מלרע. תנינא ונפש אדם בטעמא לעיל מן תיבותא וסימן רוח בני אדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ

ב' חסר וכנמן

ד' פסוקים מן מן ומן

אַלְפִין: לו וַהֲוַת פַּלְגוּתָא
חוּלַק גֻּבְרַיָּא דִּנְפַקוּ
לְחֵילָא מִנְיַן עָנָא תְּלַת
מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע אַלְפִין
וַחֲמֵשׁ מְאָה: לז וַהֲוָה
נְסִיבָא קֳדָם יְיָ מִן עָנָא
שִׁית מְאָה שַׁבְעִין וְחָמֵשׁ:
לח וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא
אַלְפִין וּנְסִיבְהוֹן קֳדָם יְיָ
שַׁבְעִין וּתְרֵין: לט וַחֲמָרֵי
תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה
וּנְסִיבְהוֹן קֳדָם יְיָ שִׁתִּין
וְחָד: מ וְנַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא
שִׁתָּא עֲסַר אַלְפִין וּנְסִיבְהוֹן
קֳדָם יְיָ תְּלָתִין וּתְרֵין
נַפְשִׁין: מא וִיהַב מֹשֶׁה יַת
נְסִיב אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ
לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא כְּמָא דְפַקִּיד
יְיָ יַת מֹשֶׁה: מב וּמִפַּלְגוּת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּפְלַג מֹשֶׁה מִן
גֻּבְרַיָּא דִּנְפַקוּ לְחֵילָא:
מג וַהֲוַת פַּלְגוּת כְּנִשְׁתָּא מִן
עָנָא תְּלַת מְאָה וּתְלָתִין
וְשַׁבְעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:
מד וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא
אַלְפִין: מה וַחֲמָרֵי
תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
מְאָה: מו וְנַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא
שִׁתָּא עֲסַר אַלְפִין:
מז וּנְסִיב מֹשֶׁה מִפַּלְגוּת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דְּאִתָּחַד חַד
מִן חַמְשִׁין מִן אֱנָשָׁא וּמִן
בְּעִירָא וִיהַב יַתְהוֹן לְלֵיוָאֵי
נָטְרֵי מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא דַיְיָ
כְּמָא דְפַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה:
מח וְקָרִיבוּ לְוָת מֹשֶׁה
דִּמְמַנָּן דִּי לְאַלְפֵי חֵילָא
רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא:
מט וַאֲמַרוּ לְמֹשֶׁה עַבְדָּךְ
קַבִּילוּ יַת חוּשְׁבַּן גֻּבְרֵי

רשי

(מב) וממחצית בני ישראל אשר חצה משה. לעדה והוציאה להם מן האנשים הצובאים: (מג) ותהי מחצת העדה. כך וכך: (מז) ויקח משה וגו'. הפקודים המתמנים: (מט) ולא נפקד. לא נחסר ותרגום לא שגא אף הוא לשון ארמי חסרון כמו (בראשית לא) אנכי אחטנה תרגומו דהות שגיא מתבעיא וכן (שמואל א כ) כי

תולדות אהרן ומשה כמולם. בתרא ג: ונפש אדם. יבמות סא כריתות ו: (וממחצית בני ישראל. תרומות מב): לא נפקד ממנו איש. שבת סד יבמות סא:

אבן עזרא

גם כן הזכיר המכס כי גם הוא רב ומלת מכס מפועלי הכפל על משקל וממר ליולדתו והוא מגזרת תכסו על השה והטעם חלק. ואמר מן האדם ומן הבהמה שם כלל: (מח) הפקודים. פירשתיו: (מט) אשר בידנו. בעבור היותם ברשותם

בצבא ד' דגשים וסימן ותהי המחצה חלק היצאים בצבא. אשה חדשה לא יצא בצבא. והתיחשם בצבא. ויהיו שרים בצבא: ויהי כ"א ר"פ בטעם תברין וסימן במסרה רבתא: ונפש אדם ששה עשר אלף י' פסוקים באורייתא דרישיהון וסופיהון חד וסי' נמסר בסדר צו ובסדר במדבר סיני: שלשים כלם חסר בר מן ד' וסימן וירדו שלשה מן השלושים. ויחלה אסא בשנת שלושים דר"ה. מן השלושים הנו נכבד. ואני לא נקראתי לבא אל המלך. ונמסר גם בסדר נשא: הצבאים ג' וחסר וסימן וממחצית בני ישראל. הצבאים על אריאל. הצבאים על הר ציון: ויקח משה ממחצת בני ישראל ד' פסוקים מן מן ומן וסימן ויעש ה' כדבר משה. אדם כי יקריב מכם קרבן לה'. ויקח משה ממחצת בני ישראל. ואחרי כן נאם ה'. ונמסר גם בסדר וארא: סימן אך את הזהב את ואת את את את ואת ואת ואפים ויהי כשמע כל המלכים דיהושע וסימן בלשון ארמי דהבא למלכיא סימן. סימן והרמות מכם מן ומן ומן ומן. וממחצית בני ישראל מן מן מן ומן ומן. ויקח משה ממחצת בני ישראל מן מן ומן: אחז ד' חסר וא' מלא וסימן תקח אחד אחז מן החמשים. את האחז אחד מן החמשים. ויכתבם שמעיה בן נתנאל ב' בו דר"ת. אחוז בחבלי בוץ וארגמן. בתראה מלא וא' ואחז אחז לאיתמר: נשאו י' בקריאה וסימן ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי. אשר נשאו את ידם. קול צופיך נשאו קול. הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו. נשאו נהרות ה' ב' בו. ערום הלכו מבלי לבוש. נשאו את רדידי. נשאו מבטחותם.

רמבן

שיקח יותר מן המצוה לו והמצוה רשות בהם והם אמרו חלילה לנו כי מלאך ה' הוא ואין צורך להיותנו שם:

(לו) ותהי המחצה חלק היוצאים בצבא. הוצרך הכתוב לפרט הזה שיזכיר כמה המחצה וכמה המכס להודיע כי מן היום שלקחו המלקוח הזה עד שמנו אותו וחצו אותו והפרישו ממנו המכס ונתנוהו לאלעזר הכהן מכל המקנה הגדול הזה לא מת אחד וזה נס וכן במחצת העדה ללוים:

(מט) וטעם עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו. לאמר הנס הזה עשה תשועה גדולה על ידנו שלא מת במלחמה אחד מכל אנשי הצבא אשר בידנו ולא הוכה בחרב שיפקד מן הצבא ולפיכך אנחנו חפצים להקריב קרבן ה' המציל אותנו לתת לו כופר נפשותינו אשר פדה אותנו ממות ובמלחמה מידי חרב ורבותינו דרשו ולא נפקד ממנו איש לדבר עבירה יאמר שטו בכל פת בידע ולא נפקד איש מאחיו אשר בצבא אל מקום אשר

אבן עזרא

נרשותם וכן ולקחת בידך עשרה אנשים: (נ) ונקרב. במחשבה או בפה: אצעדה. היא על הזרוע כי כן כתוב: וצמיד. ליד: טבעת. באצבע: עגיל. באזנים כי כן כתוב אולי נקרא כן בעבור היותו עגול: וכומז. כחבריו: (נא) כל כלי מעשה. הגיד הכתוב שלא היה בהם כלי שבור: (נג) אנשי הצבא בזזו איש לו. הזכיר הכתוב זה להודיע כי זהב רב וכלי מעשה בזזו כל אחד: (א) לבני ראובן. כי הוא בן הגבירה: מקום מקנה. כי שם מרעה טוב: (ב) ויבאו בני גד. הם היו בעלי העצה בתחלה על כן הקדימם הכתוב: (ה) ויאמרו יותן. אמר ויאמרו פעם

רש"י

כי יפקד מושבך יחסר מקום מושבך איש הרגיל לישב שם וכן (שם) ויפקד מקום דוד נחסר מקומו ואין איש יושב שם: (נ) אצעדה. אלו צמידים של רגל: וצמיד. של יד: עגיל. נזמי אזן: וכומז. דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של בנות מדין: (ג) עטרות ודיבון וגומר. מארץ סיחון ועוג היו כאמיכם

בידנו ולא נפקד ממנו איש׃
נ ונקרב את קרבן יהוה
איש אשר מצא כלי זהב
אצעדה וצמיד טבעת עגיל
וכומז לכפר על נפשתינו לפני
יהוה׃ נא ויקח משה ואלעזר
הכהן את הזהב מאתם כל כלי
מעשה׃ נב ויהי ׀ כל זהב
התרומה אשר הרימו ליהוה
ששה עשר אלף שבע מאות
וחמשים שקל מאת שרי
האלפים ומאת שרי המאות׃
נג אנשי הצבא בזזו איש לו׃
נד ויקח משה ואלעזר הכהן
את הזהב מאת שרי האלפים
והמאות ויבאו אתו אל אהל
מועד זכרון לבני ישראל לפני
יהוה׃ פ ששי (שלישי כשהן מחוברין)
לב א ומקנה ׀ רב היה לבני
ראובן ולבני גד עצום מאד
ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ
גלעד והנה המקום מקום
מקנה׃ ב ויבאו בני גד ובני
ראובן ויאמרו אל משה ואל
אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה
לאמר׃ ג עטרות ודיבן ויעזר
ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם
ונבו ובען׃ ד הארץ אשר הכה
יהוה לפני עדת ישראל ארץ
מקנה הוא ולעבדיך מקנה׃ ס
ה ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך

מגיחי קרבא די עמנא ולא
שנא מננא אנש׃
נ וקריבנא ית קורבנא
דיי גבר דאשכח מאן
דדהב שירין ושבבין עזקין
קדשין ומחוך לכפרא על
נפשתנא קדם יי׃ נא ונסיב
משה ואלעזר כהנא ית
דהבא מנהון כל מאן
דעובדא׃ נב והוה כל דהב
אפרשותא דאפרשו קדם
יי שתא עסר אלפין שבע
מאה וחמשין סלעין מן
רבני אלפין ומן רבני
מאותא׃ נג גברי דחילא
בזו גבר לנפשיה׃ נד ונסיב
משה ואלעזר כהנא ית
דהבא מן רבני אלפין
ומאותא ואיתיאו יתיה
למשכן זמנא דכרנא לבני
ישראל קדם יי׃ א ובעיר
סגי הוה לבני ראובן ולבני
גד תקיף לחדא וחזו ית
ארע יעזר וית ארע גלעד
והא אתרא אתר כשר
לבית בעיר׃ ב ואתו
בני גד ובני ראובן
ואמרו למשה ולאלעזר
כהנא ולרברבי כנשתא
למימר׃ ג מכלילתא
ומלבשתא וכומרין ובית
נמרי ובית חושבנא ובעלי
דבבא וכימא וסיעת בית
קבורתא דמשה ובעון׃
ד ארעא דמחא יי ית
יתבהא קדם כנשתא
דישראל ארע כשרא לבית
בעיר הוא ולעבדך אית
בעיר׃ ה ואמרו אם
אשכחנא רחמין בעינך

נשאו נשים נכריות: כלי זהב ג׳ דסמיכין וסימן חח ונזם וטבעת וכומז. איש אשר מצא כלי זהב. אך לא יעשת בית ה׳ ספות: כלי וכלי י״ח וסימן נמסר בסדר ויקרא: מעשה י׳ פתחין וסימן ויקח משה ואלעזר. והיה תחת בשם. ולא יהיה למצרים. הפככם אם כחמר. ויקברהו בקברתו דאסא דד״ה. להסיר אדם מעשה. את כל זה ראיתי ונתון. כל אשר המצא ידך ובכל מעשה אשר החל. כי את כל מעשה האלהים: ומקנה ו׳ ג׳ פתחין וג׳ קמצין וסימן נמסר בסדר בראשית: עטרות לית מלא בתורה: עדת ישראל י״א וסימן נמסר בסדר ויקרא: ולעבדיך ג׳ וסימן התפאר עלי למתי. ולעבדיך מקנה. מה חטאתי לך ולעבדיך

תולדות אהרן ונקרב את קרבן ה׳. שבת סד. יומא סג
זבחים קיג תמורה ו יג: ומקנה רב. בכורות ד: עטרות ודיבון. ברכות ח:

בעל הטורים

ולא נפקד ממנו איש. בגימ׳ לעבירה: ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד. הקדים ראובן. ואח״כ ויאמרו הקדים בני גד. אלא תחלה הקדים ראובן שהיה הגדול ואח״כ הקדים גד שהם היו הגבורים והרוגיהם היו ניכרים דכתיב וטרף זרוע אף קדקד: ח׳ פעמים הוזכרו בני גד ובני ראובן בפ׳ זו וזהו נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך מבוהלת כתיב בחי״ת כנגד ח׳ פעמים שהוזכרו על נחלתן ליקח בראשונה אחריתם לא תבורך שגלו חד שנים קודם לשאר השבטים:

ספורנו

להם: (נ) לכפר על נפשותינו. על דבר פעור שלא מחינו בזונים: (נא) ויקח משה. קבל מהם ושקל: כל כלי מעשה. כל מין כלי שהיה מכשיט של נשים במעשה פעור: (נד) ויקח משה. אחר ששקל הביא אותו אל אהל מועד: זכרון לבני ישראל. לכפרת עון פעור: **לב** (ג) עטרות ודיבון. כל אלה מכן לבדה היה ארץ

רמבן

אמר לעבור עבירה ואמר להם משה א״כ קרבן זה למה אמרו לו לכפר על נפשותינו מהרהור הלב:

(נד) **ויביאו** אותו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל. יראה מזה שעשו מהם כלי שרת ומתרום לעבור לזכרון לכל בני ישראל שיעשו בהם עבודת ה׳ לדורות שאם אלו הכלים האלה לאוצר בית השם היה ראוי שיאמר זכרון להם לפני ה׳ כי בני ישראל יכלול את כל העם והזכרון כדבר קיים הוא:

לב (ב) **ויבאו** בני גד ובני ראובן. הקדים הכתוב בני ראובן בפסוק הראשון ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד כמשפט כי הוא הבכור וכן הגבירה וכן כשיספר הכתוב המעשה הזה יאמר ולראובני ולגדי

רשי

(ו) האחיכם. לשון תמיהה הוא: (ז) ולמה תניאון. תסירו ותמניעו לבם מעבור שיאמרו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם: (ח) מקדש ברנע. כך שמה ושתי קדש היו: (יב) הקנזי. (סוטה י"א) חורגו של קנז היה וילדה לו אמו של כלב את עתניאל: (יג) ויניעם. ויטלטלם מן נע ונד; (ס"א ויטלטלם כנע ונד): (יד) לספות. כמו (ישעיה כט) ספו שנה על שנה. (ירמיה ז) עולותיכם ספו וגומר. לשון תוספת: (טז) נבנה למקננו פה. חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם אמר להם משה לא כן עשו העיקר עיקר והטפל טפל

אבן עזרא

פעם אחרת בעבור שארכו הדברים יש אומרים כי את הוא פעול יותן ולא אדע למה זה כי הנה כתוב נעתם ארץ יחלק הארץ ולא נשא אותם הארץ אשר הוא בה שמה בקרבנו: (ז) תניאון. כמו תשכרון: (ט) ויעלו עד נחל אשכול. כי העולים מגבון הלכו לנגב: (יא) לא מלאו. קל הלמ"ד והוא מהבנין הכבד מלא קרבך לא השלימו מה שהתחילו: (יב) כלב בן יפונה. כתחלה כאשר דבר השם. ומלת מלאו כמו בקשו נפשי מלאו כאש מקדשך: (יג) ויניעם. מגזרת נע ונד בעבור שלא נחו: (יד) תרבות. מגזרת אשר טפחתי ורביתי והוא קרוב מגזר' על כל רב ביתו והטעם גדול השנים: לספות. כמו להוסיף רק הוא משרש אחר וכמוהו ספו על זבחיכם כי לא מצאנו בבעלי היו"ד מזה השרש בבנין הקל חסר יו"ד

יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ
לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־ (ל' וחסר)
הַיַּרְדֵּן׃ ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִבְנֵי־
גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ
לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה׃
ז וְלָמָּה תְנוּאוּן (תניאון ק') אֶת־לֵב (ס' ר"פ דגשין)
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ ח כֹּה
עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי אֹתָם
מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לִרְאוֹת אֶת־
הָאָרֶץ׃ ט וַיַּעֲלוּ עַד־נַחַל
אֶשְׁכּוֹל וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּנִיאוּ (ל' ומלא)
אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי־בֹא
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃
י וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃ יא אִם־יִרְאוּ (ז' ר"פ בסיפרא)
הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֵת
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מִלְאוּ
אַחֲרָי׃ יב בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה
הַקְּנִזִּי וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן כִּי מִלְאוּ (ג')
אַחֲרֵי יְהוָה׃ יג וַיִּחַר־אַף יְהוָה
בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים (כ' ס"פ)
שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה (ל' וחסר)
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יד וְהִנֵּה (כ' ר"פ בספרא)
קַמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבּוּת
אֲנָשִׁים חַטָּאִים לִסְפּוֹת עוֹד עַל
חֲרוֹן אַף־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃ (ז' וכל משתחוין למלך דכוותה במ"א)
טו כִּי תְשׁוּבֻן מֵאַחֲרָיו וְיָסַף עוֹד
לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשִׁחַתֶּם לְכָל־ (ל' ומל)
הָעָם הַזֶּה׃ ס טז וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו
וַיֹּאמְרוּ גִּדְרֹת צֹאן נִבְנֶה

ה תִּתְיְהֵב יָת אַרְעָא הָדָא
לְעַבְדָךְ לְאַחְסָנָא לָא
תַעַבְרִנָנָא יָת יַרְדְּנָא׃
ו וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי גָד
וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאֲחֵיכוֹן יֵיתוֹן
לִקְרָבָא וְאַתּוּן תִּתְּבוּן הָכָא׃
ז וּלְמָא תוֹנוּן יָת לִבָּא דִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל מִלְּמִעְבַּר לְאַרְעָא
דִיהַב לְהוֹן יְיָ׃ ח כְּדֵין
עֲבַדוּ אֲבָהָתְכוֹן כַּד שְׁלָחִית
יָתְהוֹן מֵרְקַם גֵּיאָה לְמֶחֱזֵי
יָת אַרְעָא׃ ט וּסְלִיקוּ
עַד נַחְלָא דְאַתְכָּלָא וַחֲזוֹ
יָת אַרְעָא וְאוֹנִיאוּ יָת לִבָּא
דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל דְּלָא
לְמֵיעַל לְאַרְעָא דִיהַב לְהוֹן
יְיָ׃ י וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ
בְּיוֹמָא הַהוּא וְקַיֵּים לְמֵימַר׃
יא אִם יֶחֱזוֹן גֻּבְרַיָּא
דִסְלִיקוּ מִמִּצְרַיִם מִבַּר
עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא יָת
אַרְעָא דְקַיֵּימִית לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֲרֵי לָא
אַשְׁלִימוּ בָּתַר דַּחַלְתִּי׃
יב אֱלָהֵין כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה
קְנִזָּאָה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן
אֲרֵי אַשְׁלִימוּ בָּתַר דַּחַלְתָּא
דַייָ׃ יג וּתְקֵיף רוּגְזָא דַייָ
בְּיִשְׂרָאֵל וְאַחֲדִינוּן בְּמַדְבְּרָא
אַרְבְּעִין שְׁנִין עַד דְּסָף כָּל
דָּרָא דַעֲבַד דְּבִישׁ קֳדָם
יְיָ׃ יד וְהָא קַמְתּוּן חֲלָף
אֲבָהַתְכוֹן תַּלְמִידֵי גֻבְרַיָּא
חַיָּבַיָּא לְאַסָּפָא עוֹד עַל
תְּקוֹף רוּגְזָא דַייָ
לְיִשְׂרָאֵל׃ טו אֲרֵי תְתוּבוּן
מִבָּתַר דַּחַלְתֵּיהּ וְיוֹסֵף
עוֹד לְאַחְרוּתְהוֹן בְּמַדְבְּרָא
וּתְחַבְּלוּן לְכָל עַמָּא הָדֵין׃
טז וּקְרִיבוּ לְוָתֵיהּ וַאֲמַרוּ
חַטְרִין דְּעָן נִבְנֵי לִבְעִירָנָא

ספורנו

ארץ מקנה: (ו) האחיכם יבאו למלחמה. האמנם תחשבו שאחיכם ירצו לבא להלחם כדי לכבוש ואתם תשבו פה. במה שתבחר מכם ואין ספק שאתם חושבין שיעלה זה בידכם ואין זה אלא להניא את לב אחיכם: (ז) ולמה תניאון. כלא יבטחו במה לקו שמעולים כנ"ל

ונמסר גם בסדר וארא: יתן ד' וסימן נמסר בסדר שמיני ובסדר פינחס: ולמה ח' ר"פ דגשים וסימן ולמה תניאון את לב בני ישראל. ולמה תכבדו את לבבכם ולמה לא שמעתם בקול ה'. ולמה מרחם הוצאתני. ולמה תשגה בני בזרת: אם ז' ר"פ בס' וסימן אם חפץ בנו ה' והביא אתנו. אם יראו את הארץ. אם אתם תבאו אל הארץ. אם כמות כל האדם. אם יתן לי בלק. אם יראו האנשים. אם יראה איש באנשים האלה: ויניעם ג' חסר בלישנא וסימן ויניעם במדבר. והנעתי בכל הגוים. שרק ויניעו ראשם: אל ישראל ד' וסימן נמסר בסדר ויחי: תשובן ג' בג' כתב וסי' כי תשובן מאחריו חסר וי"ו בתראה. ואם שוב תשבון חסר ו' קדמא. אם תשובון אתם מלא דמלא: נבנה ז' וסימן הבה נבנה לנו עיר. ויאמרו גדרות צאן נבנה. וגזית נבנה. ויאמר ליהודה ולירושלם. אם חומה היא. כי אנחנו עמכם יחד נבנה לה'. כי ככם נדרש לאלהיכם דעזרא.

רמבן

אלנדי נתתי אבל בכל הפרשה הזו יקדים בני גד כי הם נתנו העצה הזאת והם כמו שנאמר בהם וטרף זרוע אף קדקד ולפיכך לא היו יראים לשבת לבדם היו המזכירים תחלה למשה בנחלה הזאת הם היו גבורים יותר מבני ראובן בארץ הזאת מפני יושבי הארץ והנה משה חשד אותם כי יאמרו כן מפחד אנשי הארץ

אבן עזרא

וי"ד: (טז) וערים. כתחלה לטפנו: (יז) חושים. על משקל מולים היו כמו מהירים מגזרת מהרה חושה אל תעמוד: (יט) והלאה. כמלא על מקום ועל זמן והטעם ולמעלה: (כא) עד הורישו. השם: (כב) לפני ה'. כי שם הארון. לפני ה' כאשר פירשתי כי לעולם הוא לשבח: (כד) אל"ף לצנאכם נוסף כמו והאזניחו נהרות: (כז) כל חלוץ צבא. כמו הארון הברית והטעם

רשי

טפל בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כך גדרות לצאנכם: (יז) ואנחנו נחלץ חושים. נזדיין מהירים כמו (ישעיה ח) מהר שלל חש בז (שם ה) ימהר יחישה: לפני בני ישראל. בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכן נאמר בגד (דברים לג) וטרף זרוע אף קדקד ואף משה חזר ופירש להם באלה הדברים (שם א') ואצו אתכם בעת ההיא וגו' (שם ג') חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל ובירחו כתיב (יהושע ו') והחלוץ עובר לפניהם זה ראובן וגד שקיימו תנאם: וישב טפנו. בעודנו אצל אחינו: בערי המבצר. שנבנה עכשיו: (יט) מעבר הירדן והלאה. בעבר המערבי: כי באה נחלתנו. כבר קבלנוה בעבר המזרחי: (כד) לצנאכם. תיבה זו מגזרת (תהלים ח') צנה ואלפים כלם שאין בו אל"ף מפסיק בין נו"ן לצד"י ואל"ף שבא כאן אחר הנו"ן במקום ה"א של צנה הוא. מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן: והיוצא מפיכם תעשו. לגבוה שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק שמשה לא בקש מהם אלא ונכבשה ואחר תשובו והם קבלו עליהם עד התנחל הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו: (כה) ויאמר בני גד. כלם כאיש אחד: (כו) ויבו להם. כמו עליהם ועל תנאם מינה אלעזר ויהושע

תורה

לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ׃
יז וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנֻם אֶל־מְקוֹמָם וְיָשַׁב טַפֵּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃
יח לֹא נָשׁוּב אֶל־בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ׃
יט כִּי לֹא נִנְחַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה׃ פ שביעי (רביעי כשהן מחוברין)
כ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אִם־תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה׃
כא וְעָבַר לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו׃
כב וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְהוָה וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְהוָה׃
כג וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה וּדְעוּ חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם׃
כד בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרֹת לְצֹנַאֲכֶם וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ׃
כה וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי מְצַוֶּה׃
כו טַפֵּנוּ נָשֵׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֶמְתֵּנוּ יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד׃
כז וַעֲבָדֶיךָ יַעַבְרוּ כָּל־חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי

כו"ל חסר · כ' וח"ו ובני דן ודין ל' וכ"כ · ג' · כו"ל מ"ל · ל' · מ"ל כשהם · יי"ד · ל' · ל' · ל' · י"ד ד' סבירין ודכוה · כ' · ל' · ייב סבי' ויאמרו · כו"ל מ"ל · ל'

תרגום

הָכָא וְקִרְוִין לְטַפְלָנָא׃
יז וַאֲנַחְנָא נִזְדָּרֵיז מַבְעִין קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד דְּנָעֲלִינוּן לְאַתְרֵיהוֹן וְיִתֵּב טַפְלָנָא בְּקִרְוִין כְּרִיכִין מִן קֳדָם יָתְבֵי אַרְעָא׃
יח לָא נְתוּב לְבָתָּנָא עַד דְּיַחְסְנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר אַחְסַנְתֵּיהּ׃
יט אֲרֵי לָא נַחְסִין עִמְּהוֹן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא וּלְהָלָא אֲרֵי קַבֵּלְנָא אַחְסַנְתָּנָא לָנָא מֵעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מַדִּינְחָא׃
כ וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה אִם תַּעְבְּדוּן יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין אִם תִּזְדָּרְזוּן קֳדָם עַמָּא דַייָ לִקְרָבָא׃
כא וְיַעְבַּר לְכוֹן כָּל דִּמְזָרֵיז יָת יַרְדְּנָא קֳדָם עַמָּא דַייָ עַד דִּיתָרֵיךְ יָת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי מִן קֳדָמוֹהִי׃
כב וְתִתְכְּבֵישׁ אַרְעָא קֳדָם עַמָּא דַייָ וּבָתַר כֵּן תְּתוּבוּן וּתְהוֹן זַכָּאִין מִן קֳדָם יְיָ וּמִיִּשְׂרָאֵל וּתְהֵי אַרְעָא הָדָא לְכוֹן לְאַחְסָנָא קֳדָם יְיָ׃
כג וְאִם לָא תַעְבְּדוּן כֵּן הָא חַבְתּוּן קֳדָם יְיָ וְתִדְעוּן חוֹבַתְכוֹן דְּתַשְׁכַּח יָתְכוֹן׃
כד בְּנוֹ לְכוֹן קִרְוִין לְטַפְלְכוֹן וְחַטְרִין לְעָנְכוֹן וּדְיִפּוֹק מִפּוּמְכוֹן תַּעְבְּדוּן׃
כה וַאֲמַרוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לְמֹשֶׁה לְמֵימַר עַבְדָּךְ יַעְבְּדוּן כְּמָא דְרִבּוֹנִי מְפַקֵּיד׃
כו טַפְלָנָא נְשָׁנָא גֵּיתָנָא וְכָל בְּעִירָנָא יְהוֹן תַּמָּן בְּקִרְוֵי גִלְעָד׃
כז וְעַבְדָּךְ יַעְבְּרוּן כָּל דִּמְזָרֵיז לְחֵילָא קֳדָם עַמָּא

מסורה

וא' ונבנת את החומה: לא ז' ר"פ בס' וסימן לא ישאירו ממנו עד בקר. לא יום אחד תאכלון. לא אוכל אנכי לבדי. לא כן עבדי משה. לא איש אל ויכזב. לא הביט און ביעקב. לא נשוב אל בתינו עד התנחל: תעשון ס"ו וסי' וירדת אלי ושמת את הדברים. לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב. ויאמר אליהם משה אם תעשון. ואם לא תעשון. לא תעשון כן לה' אלהיכם. ואצוה אתכם בעת ההוא. לא תעשון ככל אשר אנחנו. ושמרתם את דברי הברית. ויאמר אליהם ממני ב' בו. וי"א תניינא. ויאמר להם שמשון. ויאמר להם למה תעשון כדברים. ויצום לאמר זה הדבר דמלכים. וכל ריב אשר יבא ד"ה. ויצו עליהם לאמר ד"ה: הנה ד' סבירין והנה וסימן נמסר בסדר כי תשא: וגדרת ב' וחסר וסימן וגדרת לצנאכם וגדרת בית דגון: ויאמר דסבירין ויאמרו י"א וסי' מצרים אנוסה. ויאמר בני גד ובני ראובן קדמאה. ויאמר שרי סכות. ויאמר כה אמר יפתח. ויאמר הנה בניות ברמה. כי לא מצאתם בידי מאומה. שלום בואך. כה אמר בן הדד. ויהוא יצא אל עבדי ארניו. ויאמר אפרים אך עשרתי. והאמצים יצאו ויבקשו. ונמסר גם בשפטים סימן

בעל הטורים

חשים ב' במסרה מהרי לישני. ואנחנו נחלץ חושים. ואידך ובני דן חושים. והיינו דאיתא בפרק מי שמת ודילמא כחושים של קנה פי' סרבה קנים ואגמים מסורס א' ולמעלה נפרדים זה מזה כך פי' נחלץ כמו חושים של קנה שנאחזים זה בזה כך נחלץ למלחמה כי כן דרך בעלמוים להתקרב זה אל זה כדי שלא יפרידום האויבים: חלוץ ב' במסרה. ועבר לכם כל חלוץ. חלוץ הנעל. והיינו דאמרינן כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו שלא תזקק ליבום ולא תצטרך לחלוץ לסיבם ושמעינן מכאן שגם משה עשה כן וממנו למד דוד וזהו ועבר לכם כל חלוץ. חלוץ הנעל: לפני ה'. כפי ד' פעמים כנגד ד' שנים של כיבוש: ויאמר בני גד ואמרו היה לו לומר אלא כגדול שבכם דובר בשתל כולם:

תולדות אהרן

ועבר לכם כל חלוץ. סוטה ג: ונכבשה הארץ. שם: והייתם נקיים. פסחים יג שקלים ד יומא לח (שקלים מז שם מט):

ספורנו

בדור שקדם: (יז) עד אשר אם הביאנם. בעוד שלא הביאונום כמו עד לא עשה ארץ וחוצות. עד אם כלו: (כג) הנה חטאתם לה'. בזה תודיעו אז שחטאתם עתה שתודיעו שהיתה כונתכם להרע: (כה) עבדיך יעשו. בזה הודו אשר אמרם

רמבן

ארץ כנען שאמרו בהם המרגלים לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו ולכן אמר להם שאינם בוטחים בה' כאבותם ויוסף עוד להעניש בהם להניחם במדבר ולכך ענו אותו חלילה שנירא מהם אבל נעבור חלוצים למלחמה ונהיה מהירים וראשונים לפני העם להלחם באויבי ה' כי לחמנו הם: (יט) כי באה נחלתנו אלינו. כבר קבלנוה בעבר המזרחי לשון רש"י. ואינו הגון שידברו כן לפני משה לאמר כבר קבלנוה כי איננו בידם אבל ברצונו הדבר תלוי ולא קבלוה עד שיתננה הוא להם. אבל כך אמרו כי לא תגחילנו אתה למעט נחלתם בארץ הטובה שלהם כי באה אלינו הנחלה ברצוננו

יְהוָה לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי
דֹּבֵר׃ כח וַיְצַו לָהֶם מֹשֶׁה אֵת
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
וְאֶת־רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם
אִם־יַעַבְרוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי־רְאוּבֵן׀
אִתְּכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן כָּל־חָלוּץ
לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי יְהוָה וְנִכְבְּשָׁה
הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם
אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה׃
ל וְאִם־לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים
אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ בְתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן׃ לא וַיַּעֲנוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי
רְאוּבֵן לֵאמֹר אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־עֲבָדֶיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃
לב נַחְנוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי
יְהוָה אֶרֶץ כְּנָעַן וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת
נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃ לג וַיִּתֵּן
לָהֶם׀ מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי
רְאוּבֵן וְלַחֲצִי׀ שֵׁבֶט׀ מְנַשֶּׁה
בֶן־יוֹסֵף אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת עוֹג מֶלֶךְ
הַבָּשָׁן הָאָרֶץ לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת
עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב׃ לד וַיִּבְנוּ בְנֵי־
גָד אֶת־דִּיבֹן וְאֶת־עֲטָרֹת וְאֵת
עֲרֹעֵר׃ לה וְאֶת־עַטְרֹת שׁוֹפָן
וְאֶת־יַעְזֵר וְיָגְבֳּהָה׃ לו וְאֶת־

קדמאה אדני מנוס תניינא אדני דבר וסימן לוויתיו לדבר. ב' טעים
ג'
ב' חסר בתורה
י"א פסוקים רישיהון וסופיהון נו"ן
ג'
ג'
ג' חסר דחסר
ג' חסר בליש"א
ג'

דיי לקרבא כמא
דרבוני ממליל: כח ופקיד
להון משה ית אלעזר
כהנא וית יהושע בר נון
וית רישי אבהת שבטיא
לבני ישראל: כט ואמר
משה להון אם יעברון בני
גד ובני ראובן עמכון ית
ירדנא כל דמזריז לקרבא
קדם עמא דיי ותתכביש
ארעא קדמיכון ותתנון
להון ית ארעא דגלעד
לאחסנא: ל ואם לא
יעברון מזרזין עמכון
ויתחסנון ביניכון בארעא
דכנען: לא ואתיבו בני
גד ובני ראובן למימר ית
דמליל יי לעבדך כן
נעביד: לב נחנא נעבר
מזרזין קדם עמא דיי
לארעא דכנען ועמנא
אחודת אחסנתנא מעברא
לירדנא: לג ויהב להון
משה לבני גד ולבני
ראובן ולפלגות שבטא
דמנשה בר יוסף ית מלכות
סיחון מלכא דאמוראה וית
מלכות עוג מלכא דמתנן
ארעא לקרוהא בתחומין
קרוי ארעא סחור סחור:
לד ובנו בני גד ית דיבון
וית עטרות וית ערוער:
לה וית עטרות שופן וית
יעזר ורמתא: לו וית

ויהושע כמו (שמות י"ד) ה' ילחם לכם: (לב) ואתנו אחוזת נחלתנו. כלומר בידנו וברשותנו תהי אחוזת נחלתנו מעבר הזה:
ערו

והטעם כל חלוץ צבא: (כט) ונתתם. תתנו להם והוי"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל כי כן משפט הלשון: (ל) ונאחזו בתככם. חלק להם כנוד כי הטעם אם לא יעברו חלוצים תוליכום עמכם בעל כרחם ונאחזו או אם יתנחמו ונאחזו בתוככם ובאת זו המלה כמשפט בעלי היו"ד כי אותיות אהו"י מתחלפים: (לא) ויענו בני גד. שנית חזוק: (לב) נחנו. הוא העיקר והאל"ף אנחנו נוסף ולא הזכיר עד עתה חצי שבט מנשה בעבור היותו חצי השבט:
ואת

תולדות אהרן ויאמר משה אליהם. קדושין סא: ואם לא יעברו. שם: ונאחזו בתוככם. שם סא:

בעל הטורים

אם יעברו חלוצים. בפסוק מתחיל ומסיים בנו"ן כלומר בעבור שירדן שהוא רחב נ' אמה. רמז בו י"ב תיבות לומר שכל י"ב שבטים יעברו: נחנו ג'. נחנו נעבור. במי איש אחד נחנו. נחנו פשענו ומרינו. נחנו נעבור לומר כי כלנו במי איש אחד נחנו ואם לא נחנו פשענו ומרינו. כדכתיב ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם:

יע: ואת ו' בטעם טפחא וסימן ויצו להם משה את אלעזר הכהן. ויתפכו נערי דוד. את רבשקה. תחוקנה ידיכם. המגלה הזאת. פצה פיך. ויחר לי מאד: ונכבשה הארץ ג' וסימן לפני ה' ואחר תשובו. ונכבשה הארץ לפניכם. הלא ה' אלהיכם עמכם. וא' והארץ נכבשה: חלוצים כל ליש' מלא במ"א חלצי מואב: נחנו ג' ב' פתחין וא' קמץ וסימן בני איש אחד נחנו. נחנו נעבר חלוצים. נחנו פשענו ומרינו. ונמסר גם בסדר מקץ: נחנו חד מן י"א פסוק רישיהון נו"ן וסופיהון נו"ן וסימן נמסר בסדר תזריע: את ממלכת י"א פסוקים מן ב' בחד פסוק קדמאה את תניינא ואת וסי' נמסר בסדר ויקהל: לעריה בגבלת ערי הארץ. יצב גבלת עמים חסר דחסר. אתה הצבת כל גבולות מלא דמלא ובי' גבלות כתיב חסר וי"ו קדמא וסימן ואסיר גבלות עמים. גבלות ישיגו עדר. ושארא גבולת כתיב חסר וי"ו תניינא: עטרת ג' בלי' וסימן ויבנו בני גד את דיבן. ואת עטרת שופן. והעטרת תהיה לחלם. רוברית: מוסבת ב' כ"כ

ספורנו

אמרת שנעבור חלוצים: (כח) ויצו להם משה. צוה שלא יתנו לאלה את ארץ סיחון ועוג אלא אחר שישובו מכבוש הארץ כאמרו ונכבשה הארץ ואחר תשובו והיתה הארץ הזאת לכם ולא קודם לכן והם לא קבלו זה ואמרו נחנו נעבור חלוצים ואתנו אחוזת נחלתנו שתהיה ברשותנו בעת שנעבור את הירדן: (לג) ויתן להם משה. כדי שלא להכנס במחלוקת הסכים משה לדבריהם:

רמבן

הראויה לנו שהיא ארץ מקנה ולנו המקנה יותר משאר השבטים והוא דרך בקשה לא דרך מריבה. או שיאמרו כי לא ננחל אתם כי אפילו אם לא תחפוץ לתת לנו עתה את הארץ נעבור עמכם אנו וכל אשר לנו אבל לא ננחל אתם כי נשוב אל הארץ הזאת שהיא נחלתנו הראויה לנו ושאנחנו רוצים בה ואין שאר השבטים חפצים בה כלל:

(כט) וטעם אם יעברו בני גד ובני ראובן ונתתם להם את ארץ הגלעד. כי עתה לא מסר להם משה כל ארץ סיחון ועוג רק קצת ערים בארץ גלעד שהוא מקום המקנה והם עטרות ודיבון והנזכרים כאן שבנו בהם מבצרים לשבת בהם טפם ומקניהם ושאר הארץ הניחוה חרבה ולכך צוה ליהושע והנשיאים אם יעברו אתכם תנו להם כל הארץ לאחוזת עולם ואם לא ירצו לעבור אתכם תקחו מהם כל הארץ הזאת ותגרשו משם נשיהם וטפם ותתנו להם אחוזה הראויה להם בארץ כנען שיכבשו אותה להם כאשר יעברו שם. ור"א אמר ואם לא יעברו ברצונם תוליכום עמכם בעל כרחם ויאחזו שם בתוככם:

(לא) ויענו בני גד ובני ראובן לאמר. נחנו נעבור אמרו לו אין אדונינו צריך לצוות עלינו בתנאי כפול חלילה לעבדיך מעבור על מה שאדוני מצוה כי הם דברי ה' ולא נעבור על מצותו וזה טעם את אשר דבר ה' כי מתחלה אמרו כאשר אדוני מצוה:

(לג) ולחצי שבט מנשה בן יוסף. מתחלה לא באו לפניו שבט מנשה אבל כאשר חלק הארץ לשני השבטים ראה שהיא ארץ גדולה מן הראוי להם ובקש מי שירצה להתנחל עמהם והיו אנשים בשבט מנשה שרצו בה אול אנשי מקנה היו ונתן להם חלקם. וטעם ולחצי הלק אחד מהם וכן אז יחלק העם ישראל לחצי חצי העם היה אחרי תבני בן גינת והחצי אחרי עמרי והענין כי עשו מן הארץ תשעה חלקים שוים לתשעת המטות ולא יכלו לתת למטה מנשה הנותרים חלק שלם ולא חצי חלק כי רובם נשארו והנה עשו מן השבט כולו חלקים ומצאו כי עשירית השבט בלבד נחלו בארץ הבשן ועשר הידות נשארו ונתנו לו חלק שבט שלם עשרה חבלים והאחד נשאר ואולי בעבור היות שתי המשפחות האלה המכירי והגלעדי המועטות בשבט רצו להפרד משבטם כדי שתהיה להם נחלה רבה מהם כי ילכדוה בחרבם וכמו שנאמר כי הוא היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן על כן הזכיר בשבט הזה חבלים ולא הזכיר כן בשאר השבטים כך נראה לי פירוש הכתוב הזה על דרך הפשט והנה לא הזכיר משה בתורה שיחלק ביניהם הארץ הזאת ויתן לכל אחד משני השבטים האלה חלקו בפני עצמו אבל אמר שנתן להם ולחצי שבט המנשי ממלכות שני המלכים האלה ובמשנה תורה פי' שנתן לחצי שבט מנשה חלק בפני עצמו כל חבל הארגוב וכל הבשן והנה קצר בתורה שלא רצה להזכיר בה חלוקה השנית באשר לא תזכר בה חלוקת שאר השבטים אבל בספר יהושע אמר בביאור כי משה חלק להם דכתיב ויתן משה לבני ראובן למשפחותם ויהי להם הגבול וגומר וכתיב ויתן משה למטה גד למשפחותם ויהי להם הגבול
וגומר

אבן עזרא

(לח) ואת נבו. יתכן שהוא הר נבו ששם נקבר משה כאשר אפרש: (לח) מוסבת. אלה הערים הוסבו שמותם וכן שבמה: (לט) ויורש. יש אומרים כי מכיר חי היה ולפי דעתי שמלת ויורש שבה אל הגבור שהיה במשפחה. וטעם למכיר בן מנשה. לבני מכיר כמו ויאמר יהודה לשמעון אחיו: (מא) ויאיר בן מנשה. הוא ממשפחת יהודה כי כן כתוב כי חצרון לקח בת מכיר בן מנשה והוליד ממנה שגוב ושגוב הוליד את יאיר שהיו לו הערים בערי הגלעד ונקרא על שם משפחת אמו גם יש כהנים שנקראו על שם בני ברזלי הגלעדי כי כן כתוב ואין פה מקום לשאול איך לקח יאיר נחלה עם שבט אחר כי ארץ כנען היא הנחלקת ולא ארץ האמורי שהיא מעבר לירדן מזרחה כי יש אמורי בארץ כנען והוא היה התקיף מכל שבעה גוים: חותיהם. פירושו לפי מקומו כמו קריות:

תרגום אונקלוס

בֵּית נִמְרָה וְיָת בֵּית הָרָן קִרְוִין כְּרִיכָן וְחַטְרִין דְעָן׃ 37 וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּנוֹ יָת חֶשְׁבּוֹן וְיָת אֶלְעָלֵא וְיָת קִרְיָתָיִם׃ 38 וְיָת נְבוֹ וְיָת בַּעַל מְעוֹן מַקְּפַן שְׁמָהָן וְיָת שִׂבְמָה וּקְרוֹ בִשְׁמָהָן יָת שְׁמָהַת קִרְוַיָּא דִבְנוֹ׃ 39 וַאֲזַלוּ בְּנֵי מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְגִלְעָד וּכְבַשׁוּהָ וְתָרִיךְ יָת אֱמוֹרָאָה דְבַהּ׃ 40 וִיהַב מֹשֶׁה יָת גִּלְעָד לְמָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה וִיתֵיב בַּהּ׃ 41 וְיָאִיר בַּר מְנַשֶּׁה אֲזַל וּכְבַשׁ יָת כַּפְרָנֵיהוֹן וּקְרָא יָתְהֶן כַּפְרָנֵי יָאִיר׃ 42 וְנֹבַח אֲזַל וּכְבַשׁ יָת קְנָת וְיָת כַּפְרָנָהָא וּקְרָא לַהּ נֹבַח בִּשְׁמֵיהּ׃ פ פ פ

מסורה

ל' שום קרחא וכל שום בר ...ג' דכוותא במ"ב חרן — ג' כתיב אל"ף — ב' כ"כ — ג' בליש"א. פ' מ"ל וב"ח — י"א פסוקים רישיהון וסופיהון מד — פ"ד מקומות יכרתו דרגא וב' מרכות לטפחא

מקרא

בֵּית נִמְרָה וְאֶת־בֵּית הָרָן עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרֹת צֹאן׃
37 וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת־חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־אֶלְעָלֵא וְאֵת קִרְיָתָיִם׃ 38 וְאֶת־נְבוֹ וְאֶת־בַּעַל מְעוֹן מוּסַבֹּת שֵׁם וְאֶת־שִׂבְמָה וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמֹת אֶת־שְׁמוֹת הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ׃
39 וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדֻהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־בָּהּ׃ מפטיר 40 וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃ 41 וְיָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־חַוֹּתֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוֹּת יָאִיר׃
42 וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קְנָת וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא לָה נֹבַח בִּשְׁמוֹ׃ פ פ פ

קי"ב, בק"י, יק"ב, עיב"ל סימן:

רשי

(לו) ערי מבצר וגדרת צאן. זה סוף פסוק מוסב על תחלת המלה ויבנו בני גד את הערים הללו להיות ערי מבצר וגדרות צאן: (לח) ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם. נבו ובעל מעון שמות ע"ג הם והיו האמוריים קורים עריהם על שם ע"ג שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר: ואת שבמה. בנו שבמה והיא שבם האמורה למעלה: (לט) ויורש. כתרגומו ותריך שתיבת רי"ש משמשת שתי חלוקות לשון ירושה ולשון הורשה שהוא טירוד ותירוך: (מא) חותיהם. כפרניהון: ויקרא אתהן חות יאיר. לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון: (מב) ויקרא לה נבח. לה אינו מפיק ה"א וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה שמשמע מדרשו כמו לא ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה (רות ב') ויאמר לה בעז (זכריה ה') לבנות לה בית:

מסורה

וסימן משבצת זהב. שם: וילכדה ה' ג' מלאים וב' חסרים וסימן וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה. ותאורב קם מהרה ממקומו. ויעבר יהושע וכל ישראל עמו מלכיש. ויעבר יהושע וכל ישראל עמו מעגלונה חברונה. וילכדה מקצת שלש שנים. קדמא ובתרא חסר: כל חותיהם חסר וכל הוות מ"ל במ"ג חסר וסימן הות לאביו בן כסיל. שקר מזין. לא יבין הות. בתראה פליגא: ויקרא לה נבח י"ד פסוק בטעמא תרין חוטרין. פי' הטפחא כך דינו לעולם לא ישרתנה כי אם מרכא אך בי"ד מקומות ישרתנה דרגא עם ב' מרכות הנקראת תרין חוטרין וסי' ויבא לו יין וישת. למה תעשה כה. אשר לא צוה אותם. ויקרא לה נבח. הלא טוב לנו שוב מצרימה. נעלם מן המלך. אשר לא הגיד לה דמלכים. וחברו דד"ה. ויחנו אלה נכח אלה. נעניתי לו בה. וינח לו אלהיו מסביב. הלא זה אוד מוצל מאש. ודי לא ידע תהודעון. ויהי לב לעם לעשות ויהי ריב ומדון ישא: לה ג' דלא מפקי ה"א וסי' ונבח הלך וילכד את קנת. ויאמר אלי לבנות לה בית. ויאמר לה בעז:

בעל הטורים

ויקרא לה נבח. לה ב' לא מפיק ה"א ויקרא לה נבח בשמו שלא נתקיים לה שם זה. ויאמר לבנות לה בית בארץ שנער שבקש לבנות ולא בנה. ויאמר לה בועז שלא דבר עמה הוא בעצמו אלא על ידי שליח. לה כמו לא:

תולדות אהרן

ובני ראובן. סוטה יג (סוטה יח): ואת נבו. שם:

רמבן

וגומר וכתיב ויתן משה לחצי שבט מנשה ויהי לחצי שבט מנשה למשפחותם ויהי גבולם וגו':

(לח) **ואת** נבו ואת בעל מעון מוסבת שם. נבו ובעל מעון שמות ע"ג הם והיו האמורים קורין עריהם על שם ע"ג שלהם ובני ראובן הסבו שמותם לשמות אחרים זהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר לשון רש"י. והכתוב שאמר ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו על כולם ירמוז לא על נבו ועל בעל מעון בלבד ועוד מה טעם שיזכיר אותם הכתוב בשם הע"ג ויאמר כי בני ראובן בנו אותן והסבו שמם ולא יזכיר השם הטוב המוסב להם ומנהג הכתוב לעולם בערים הנלכדות להזכיר השם החדש ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם. ויקרא אתהם חוות יאיר ויקרא לה נובח גם בכל המוסבות שם יזכירם ושם חברון לפנים קרית ארבע ושם דביר לפנים קרית ספר והקרוב אלי כי אלו השמות היו שמות הערים ביד מואב וסיחון כבש כל הערים האלה ממלך מואב הראשון כי כן כתוב בחשבון ודיבון ומדבא כמו שאמר ונירם אבד חשבון וגו' וכן יראה לי מדברי יפתח שאמר בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל הערים אשר על ידי ארנון והיא ערוער אשר לקחו מיד סיחון והנה כאשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור לראובני ולגדי חזרו מואב וישבו בארצם ובעריהם כי מצאנו בספר ירמיהו כאשר החריב נבוכדנצר את מואב שלכד מהם כל הערים האלה והזכיר בשמות חשבון ואלעלא וקריתים ודיבון ונבו ויעזר וערוער ובעל מעון שקראו בית מעון ובית נמרה שקראו נמרים ויהצה והרי הם כולם למואב וכן בישעיהו כששטף סנחרב את מואב הוזכרו שם רובן של ערים הללו כי לראובני ולגדי הגלה תחלה ואחר כך שטף עמון ומואב ולכן נראה כי פירוש מוסבות שם שאלו הערים כולן הם מוסבות שם שהסבו האמורי את שמם הראשון כשהיו ביד מואב ובני ראובן וגד ועוד קראו אותם בשמות אשר בנו אותם ולא אמר הכתוב ויקראו שמות לערים אשר בנו אבל אמר ויקראו בשמות את שמות הערים כי קראו להם בשמות את השמות הראשונים אשר היו להם מתחלה כי רצו להזכירם בשם הידוע להם מאז או להוכיח את מואב או כאשר הזכירו רבותינו שהיו האמורים קורין עריהם על שם ע"ג שלהם אבל לא ראיתי ביהושע שהסב שמות הערים שכבש. וטעם ואת שבמה שבט את שבמה ואינה מוסבות שם:

(מא) **ויאיר** בן מנשה. האיש הזה יתיחס אל משפחת אמו בעבור שלקח אחוזתו עמהם כי בדברי הימים מפורש שהוא בן חצרון בן פרץ בן יהודה ואמו בת מכיר בן מנשה דכתיב ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן ששים שנה ותלד לו את שגוב ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד וכתיב ויקח גשור וארם את חות יאיר מאתם את קנת ואת בנותיה ששים עיר כל אלה בני מכיר אבי גלעד ומזה נראה שיהיה נובח הלוכד קנת ובנותיה בן יאיר ולכן יקראו גם הן חות יאיר. וטעם ויתן משה את הגלעד למכיר בן מנשה למשפחתו כי בניו לכדוהו וכן ולמכיר נתתי את הגלעד ולמכיר כי בעבור היותו נכבד לראש לכל זרעו יקראוהו בניו בשמו כי כן יאמרו הכתובין בראשי השבטים בנחלתם נגבה לאפרים וצפונה למנשה וכן למנשה היתה ארץ תפוח וגו' ומה שאמר הכתוב בספר יהושע ויהי הגורל למטה מנשה כי הוא בכור יוסף למכיר בכור מנשה אבי הגלעד כי הוא היה איש מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן גם כן על בניו שהיו אנשי מלחמה כי הם הלכו גלעדה וילכדוה ולכך נתן להם משה חלק גדול מהם ואולי היה עדיין מכיר קיים ולא נגזרה עליו גזירת המדבר לפי שלא היה מפקודי משה ואהרן שהיה לו יותר מששים שנה והאריך בדורות הראשונים:

(מב) **ויקרא** לה נבח. לא מפיק ה"א וראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך ה"א רפה שמשמע מדרשו כמו לא ותמה אני מה ידרוש שתי תיבות הדומות לזו ויאמר לה בועז לבנות לה בית לשון רש"י. והרי הרב אוצר בלום לתורה להלכות ולהגדות ואשתמיטתיה זה שאמרו במדרש רות ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך אמר לה ח"ו אין את מן האמהות אלא מן האימהות ודכותיה ונבח הלך וילכד את קנת ויקרא לה נבח בשמו מלמד שלא עמד לה אותו השם ודכוותיה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תקומה עד כאן באגדה וכן בגמרא של מסכת סנהדרין אמרו זו חנופה ונסות הרוח שירדו לבבל לבבל נחות ואשתרבובי אשתרבוב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית שמע מינה והוא מדרש מן חסרון המפיק הזה שלא עמד לה הבנין בארץ שנער:

וידבר משה אל ראשי המטות. מה דבר אל ראשי המטות לאמר לבני ישראל דבר אל ראשי המטות שיאמרו הוא דבר לבני ישראל ונא פי' עדיין מה יאמרו ראשי המטות אל בני ישראל עד שהגיד להם פרשת נדרים שחייב ראש המטה לאמר אל הנודר שותר לך וזו היא האמירה שצוה לראשי המטות שיאמרו לבני ישראל ועליה אמר לא יחל דברו הוא עצמו לא יחל אבל אחרים מחלין את דברו ועל זה אמר ככל היוצא מפיו של החכם שמתיר לו כן יעשה אם לקיים או להתיר:

איש כי ידור נדר לה'. שני מיני נדרים הם כי הנודר בכעסו לאסור על עצמו איזו דבר נדר זה אינו לה' ודוקא איש כי ידור כשהוא איש מיושב בדעתו קרינן ביה האדם בשבועה והוא הנודר לה' אבל הנודר בכעסו מאחר שכעס בחיק כסילים ינוח אם כן אינו איש ונמשל כבהמה. ורבותינו ז"ל ספרו בגנות הנודר ואמרו שהנודר כאלו בנה במה והמקיימו כאלו הקריב עליה. וכדמות ראיה לדבריהם כי רש"י פירש נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר כו' ואומר אני דון מינה ומינה מה להלן במה אף כאן במה כי שחוטי חוץ היינו המקריב בבמה אף זה הדבר הנאמר כאן בנודר מדבר המקריב בבמה כי הנודר דומה כאלו בנה במה וטעמו של דבר הוא שירדה התורה לסוף דעת הנודר כי הוא אוסר על עצמו מה שכל העולם נוהגין בו היתר מסתמא רום לבבו הביאו שמכל העדה יבדל והוציא את עצמו מן הכלל ובדרך זה מליצו בלשון רבותינו ז"ל שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו כי כל זה דרך גאה וגאון כמו שאמ"ר ז"ל כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו בנה במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה מה ענין הגס רוח אל הבונה במה אלא ודאי שמצד גסות רוחו הוא בונה במה לעצמו כאמור וכן במה לשון גבוהה. ואותו דרך גאה וגאון המצוי בבונה במה מצוי גם בנודר כי מסתמא כוונתו כדי שיהיה מוחזק בחסיד ופרוש. אך יש מקום לומר נודר בכעסו יוכיח כי מסתמא בכעסו לא נתכוין לשם יוהרא וצריך אתה לחלק בין נודר מתוך ישוב הדעת ובין הנודר בכעסו ובמה תדע אפוא אם זה הנודר דומה לבונה במה או לא כי אם נדר בכעסו ודאי אינו דומה לבונה במה. על זה אמרו והמקיימו כאלו הקריב עליה נתן סימן מובהק על זה כי כל מה שהאדם עושה מתוך כעס מסתמא כשך חמתו הוא בא לידי חרטה ואינו מקיימו אלא הולך אל החכם שיתיר לו ע"כ אמר אם הוא נודר ואינו מקיימו אלא נשאל על נדרו ודאי בכעסו נדר ומתחרט ולא אינו דומה כאלו בנה במה וכארז"ל אשר נשבעתי באפי וגו' באפי נשבעתי וחוזרני כשך האף והחמה. אבל המקיימו ואינו בא לידי חרטה ואינו נשאל עליו סופו מוכיח שמתוך ישוב הדעת נדר והעדה אותו התורה שרום לבבו הביאו לידי מדה זו שלקח את עצמו לנדר אשר על כן הוא דומה כאלו הקריב עליה כי הקיום הוא גמר דעתו כמו שההקרבה תכלית בנין הבמה. וזהו שמסיק שם בגמרא אמר ר"ש כל הנודר נקרא רשע מאי קרא שנאמר וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא וילפינן חדלה חדלה כתיב הכא וכי תחדל וכתיב התם שם רשעים חדלו רוגז. ונראה לומר דון מינה ומינה מה להלן בחדלת הרוגז משתעי אף כאן בחדלת הרוגז כי אינו נקרא רשע כי אם באופן זה שכבר חדלה רגזו ואף על פי כן הוא עומד בנדרו ואינו נשאל עליו אגלאי מילתא למפרע שלא מתוך כעס נדר כי כבר נשתהא כשיעור זמן חדלת הרוגז ועל זה אמר שם רשעים ר"ל הוא נקרא רשע כשחדל הרוגז כאמור או איננו לגמרי ואם כן ודאי מתוך ישוב הדעת נדר כדי לבנות במה לעצמו על כן המקיימו נקרא רשע כי דרך גאה וגאון לו ואני מוסיף עוד ג"כ לילף חדלה זו מן חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו יי במה נחשב מה להלן במה אף כאן במה וז"ש כאן איש כי ידור נדר לה' כשהוא איש בנדרו ושפוי בדעתו ומתוך ישוב הדעת נדר עליו אמר דרך הודעה ככל היוצא מפיו יעשה כי אין סופו לבא לידי חרטה אבל הנודר מתוך כעס ההוא אמר ולא יעשה כי סופו להיות לא שעליו כשך חמתו. ואומר נדר לה' למעט שלא ידור לשום יוהרא לבנות במה לעצמו אלא לשם ה' ידור:

לא יחל דברו.. אבל אחרים מחלין דברו טעם להיתר נדרים ביחיד מומחה או בג' הדיוטות שנקראו בית דין אנו למדין מן הפרת האב והבעל כי כשם שהאב והבעל לכך יש בידם להפר מטעם שכל אשה ברשות בעלה או ברשות אביה ואין כח בידו לעשות גדולה או קטנה בלתי הסכמתם ודומה כאלו התנו בשעת הנדר על מנת שיסכים הבעל או האב וכשאין מסכימים אז למפרע בטל הנדר מעיקרו כי מסתמא על דעתם נדרה או כאלו נדרה על דעתם כך כל איש מישראל הוא ברשות ב"ד ומחוייב לעשות ככל אשר יורו לו הב"ד וכל נודר דומה כאלו התנה בשעת הנדר על מנת שיסכימו הב"ד עמו וכשאין מסכימין נעקר הנדר מעיקרו וכל יחיד מומחה נקרא ב"ד וכל שלשה הדיוטות ע"כ בידם להתיר נדרו למנעו מן החטא כי כל נודר נקרא חוטא ממה שנאמר וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא. ומה שהבעל והאב בלשון הפרה וחכם בלשון התרה כי שהאשה יותר רשות בעלה ואביה עליה ממה שכל ישראל ברשות בית דין על כן המה בלשון המורה על ביטול הנדר מעיקרו כאלו לא היה שם נדר כלל אבל לשון התרה מורה על דבר שהיה נאסר בו מתחלה זמן מה ואותו איסור הותר כי אינו מוסר מכל וכל שהרי הדבר תלוי בחרטה:

נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים. ומשה שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין. וע"ק שפירש"י אף על פי ששמע משה שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא אחר מנא ליה לרש"י לומר כן שמא היה נעצב על מיתתו וכי בעבור זה היה לו להקים דבר ה' ומי כתיב מקים דבר ה' בלא איחור. ומ"ש וימסרו להודיע שבחן של רועי ישראל כו' עד שנמסרו בעל כרחם לא פירש במקרא מהו ההכרח אשר הביאם לזה. וביאור הדבר שהמדינים שתים רעות עשו אחת לשמים כי החטיאו את ישראל בע"ג ובזנות ואחת לישראל כי הפילו בעצתם כ"ד אלף מישראל ואמר הקב"ה למשה נקם נקמת בני ישראל כי מה שעשו לי אני מוחל כי אם רבו פשעי האדם מה יעשה לו יש'

ועיקר הנקמה על מה שעשו לישראל כי רבה רעתם. וכאשר שמע משה שאמר לו ה' אחר תאסף אל עמיך וכבר ידע משה רוב חיבת ישראל אל מנהיגיהם אמר בלבו אם אומר אל ישראל דברים כהווייתם כאשר נאמרו לי מפי הגבורה מאחר שידעו ישראל שמיתתי תלויים בנקמה זו א"כ יאמר נא ישראל כשם שמחל הקב"ה על חלקו כך אנחנו נמחל להם על מה שעשו לנו ולא נבקש נקמה כל כך מהרה כי בידנו לאחר זמן הנקמה עד שתחסן מאתנו. ומשה לפי שהיה שמח לעשות דבר ה' בלי איחור שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין ויחשבו ישראל מאחר שהקב"ה מבקש הנקמה בעבור כבודו אם כן חלק גבוה מי יתיר לאחרו ובזה יהיו מוכרחים לעשותה לאלתר ועל הכרח זה נאמר וימסרו כי מאחר שאמר להם משה לתת נקמת ה' במדין ע"כ היו מוכרחים לעשות בלא איחור. ומכאן ראיה ברורה שעשה בשמחה ולא אחר שהרי היה בידו להמשיך זמן הנקמה אלו היה אומר להם דברי הש"י כהווייתן. ומ"ש תחלה מדינים לשון רבים ואחר כך נאמר לתת נקמת ה' במדין לפי שבערך ישראל הם רבים כאלו רבים עשו לישראל מה שעשו אבל בערך מה שעשו להקב"ה אינם נחשבים כי אם לאיש א' כי כלם כאפס ותוהו נחשבו לנגדו ית' וי"א במדין בשר של מדין למעלה כדרך שנאמר והנה מצרים נוסע שדרשו על שרו של מצרים ולכך נאמר לתת נקמת ה' כי לה' המלחמה שלמעלה ולא לאדם:

אותם ואת פינחס. פי' רש"י שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו כו' פי' שבו היה משה בטוח שלא יהיה חס עליהם ולא ישאיר להם שורש וענף. כי בלאו הכי היה פינחס שונא להם מצד המכירה שמכרו את יוסף מצרימה מקום מיוחד לזנות ועתה אחזו המדינים מעשה אבותיהם בידיהם להכשיל את ישראל בזנות. ומה שפירש לפי שהתחיל במצוה הוא יגמור היינו שסימן מסר לו כאשר החלות להפיל אותה כי הפיל את כזבי בת מלך כך נפול יפלו כלם לפניך ובלי ספק שהיה לו לב אמיץ כנגדם יותר מן אלעזר אחר שכבר נפלו לפניו ונמסרו בידו וכן תחלת המצוה שמע לו להביא הענין לידי גמר המצוה כי אם מצוה גוררת מצוה ק"ו שחלק ממנה יגרור כולה. ומשה לא רצה לילך לפי שנתגדל במדין והיה ירא שאם אנשי המלחמה יתרשלו באיזה דבר יתלו החסרון במשה ויאמרו שהיה חס על המקום אשר נתגדל שמה. ומ"ש אלף למטה אמרו המפרשים כי י"ב אלף הוא חלק המישית מן ס' רבוא לכך הביאו השלל אחד אחז מן החמשים כשיעור שתם תרומה בינונית. ומדקאמר שני פעמים אלף למטה מסיק בתנחומא שלקח שני אלפים מכל שבט ומה שלא נאמר אלפים למטה לפי שרק אלף למטה הלכו למלחמה ואלף ישבו על הכלים ובין הכל כ"ד אלף לנקם מהם מה שהפילו כ"ד אלף מישראל. ומה שכתוב אלף למטה ולא נאמר אלף ממטה לפי שגם זכות המטה הלך עמהם למלחמה והאלף היה צירוף למטה עצמו כי זכותם מסייעתם ולכך נתנו מן השלל גם לכל העדה:

החייתם כל נקבה וגו'. נראה שטעות זה בא להם לפי שכבר ידעו צווי לא יבא עמוני ומואבי וגו' עמוני ולא עמונית לפי שאין דרך הנשים לקדם בלחם ובמים וידוע שעיקר טעם רחוקם הוא בעבור שהחטיאו את ישראל בזנות ותלה הדבר במה שלא קדמום בלחם ומים כי הא בהא תליא שלכך לא קדמו בלחם ובמים כדי שיהיו רעבים גם צמאים מן טורח הדרך ויהיו מוכרחין לאכול מזבחי אלהיהם ולשתות מן נרגור יין כדי להרגילם לערוה כדמסיק בפרק חלק ואעפ"י שבענין הזנות היו הנשים עיקר מ"מ לא נתרחקו הנשים לפי שכל עיקר פעולה זו עשו האנשים שהם הפקירו את בנותיהם והכריחום על הזמת כי מה שעשו עשו בצווי בעליהם או אביהם. ומכאן יצא להם טעות זה לומר שכשם שלא נתרחקו הנשים של עמון ומואב מלבא בקהל ה' אף על פי שהם היו פועלי הזנות כך במלחמת מדין לא נצטוו להרוג הנשים כי היו מוכרחים בכל מה שעשו. ואמר להם משה הן הנה היו וגו' בשלמא מצות עמון ומואב לדורות דין הוא שלא לקנוס הנשים מן הטעם שנתבאר אבל במדין שנצטויתם להרגם ק"ו שהנשים בכלל כדרך שנאמר ואת הבהמה תהרוגו וטעמו לפי שבאה לאדם תקלה על ידה כך הנשים כי הן הנה בעצמם היו לבני ישראל לאבן נגף ומכשול והיה לכם ללמוד מן דין הבהמה אל דין הנשים הללו. ולמעלה פרשת פינחס פרשנו שלכך לא צוה להשמיד את מואב לפי שבני ישראל התחילו בקלקלה והלכו אל בנות מואב לפתותם כמו שכתוב ויחל העם לזנות אל בנות מואב אבל בנות מדין גוררים הם לכם כי המה באו לכם כאשר הוכחנו כל זה בראיות. ויכול להיות שעל זה אמר משה לבטל טעותם הן הנה היו לבני ישראל כי המה הלכו לבני ישראל לפתותם ואין דומין לבנות מואב כי על כן לא נתרחקו הנשים מלבא בקהל ה' לפי שלא היו המה המתחילין אבל בנות מדין הן הנה היו לבני ישראל המתחילין בקלקלה כאמור:

ועתה הרגו כל זכר בטף. מה ענין הטף לכאן שהרי לא יצא הקצף מלפני משה כי אם על הנשים. ועוד הרגו והרוגו למה לי. ונראה שמשה אמר להם החייתם כל נקבה בין ראויה לבעל בין אינה ראויה ולמה לא ידעתם מסברא שיחשדו אתכם שחסתם על הנשים או בעבור שכבר זניתם עמהם או לפי שדעתכם עוד לזנות עמהם. ועתה אף אם אומר לכם שתהרגו הנקבות מ"מ לא תנצלו מידי חשד זה כי יאמרו אלמלא שצויתי לכם שנית לא הרגתם אותם על כן אני אומר לכם שתהרגו כל זכר בטף תחלה ואח"כ הנקבות ואז יאמרו שבאתם לימלך בשניהם כדת מה לעשות בטף ונשים לפי שבטף אין מקום לחשוד אתכם ובודאי יאמרו שלכך לא הרגתם הטף לפי שהייתם מסופקים בהם ובאתם לימלך במשה כך יאמרו גם על הנשים ובזה תנצלו מידי חשד זה ולכך אמרו הרגו והרוגו כי לא ראי זה כראי זה כי לטף ונשים לכל אחד טעם בפני עצמו כי הנשים נהרגין בדין כי הן הנה היו וגו' והטף כדי להוציא אתכם מן החשד ולכך אמרו בטף ולא נפקד ממנו איש לעבירה כי אמרו נקיים אנחנו מן חשד זה. וי"א שאמרו ועתה מיד ותיכף הרגו כל זכר בטף כי ליה דין צריך בשם ועיכוב אבל כל אשה יודעת איש הרוגו אבל לא תיכף כי אם אחר שיודעו לכם על יד

פלן

האין איש ראויה לבעל ומכאן ראיה למה שכתבנו למעלה בפרשת חקות שהאין היה מכפר על הזנות שנאמר ומנח אשה זונה היה לך והיה כתוב עליו קודש לה׳ בכל מקום שיש גדר ערוה שם תמצא קדושה ומטעם זה העבירום לפני הארון מקום הקדושה שגרמה שהוריקה פני כל הראויה למשכב וזה טעם יקר :

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד. מדלא ערבינהו לומר ומקנה רב ועצום היה וגו׳ ש״מ שכל אחד מילתא באפי נפשיה כי לבני ראובן היה מקנה רב מספר ולבני גד היה מקנה עצום בכח כדרך שנאמר ומקנהו פרץ בארץ שעזים שלו היו הורגין זאבים וכדמסיק בגמרא לייתי עיזי דובא בקרנייהו כך היה לבני גד מקנה עצום מאד בחיל וכח וע״כ בחרו לישב על הספר ולא היה פחד האויבים לנגד עיניהם פן יקחו הזאבים מקניהם כי סמכו על כחם ובזה יש ללמוד קצת זכות עליהם מה שהקדימו המקנה לטף באמרם גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו כי אמרו שסמוך לגבול הספר נבנה תחלה גדרות צאן למקננו ואח״כ תוך הארץ נבנה ערים לטפנו ונרויח בזה שהטף ישבו בטוחים שאם יבואו האויבים יבואו תחלה אל גדרות צאן וביני ביני ימלטו הטף והמקנה שעל הספר אין מתיראים מן הזאבים ומ״מ הוכיחם משה ואומר אם כן אין אתם בוטחים בתשועת ה׳ אלא כך תעשו בנו לכם ערים לטפכם תחלה סמוך לספר וגדרות לצנאכם תוך הארץ ואחיכם כל בית ישראל יראו כי אתם בוטחים בתשועת ה׳ ובזה תתנו אומץ בלב אחיכם שיבטחו כלם בתשועת ה׳. והיוצא מפיכם תעשו כי מתחלה אמרו וערים לטפנו משמע ערים כל דהו ואח״כ חזרו מדבריהם ואמרו וישב טפנו בערי המבצר משמע שחשבו להשגב בחוזק הערים ויביאו מורך בלב האנשים על כן הוכיחם משה ואמר בנו לכם ערים לטפכם וגו׳ והיוצא מפיכם תעשו כי כבר אמרתם וערים לטפנו. ורז״ל דרשו עליהם פסוק נחלה מבהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך לפי שלקחו נחלתם בראשונה על כן אחריתה לא תבורך כי הלכו בראש כל גולים שנאמר ויגלם לראובני ולגדי וכדי ליישב וי״ו של ואחריתה נראה שכך פירושו כי לדעת רז״ל הקדימו המקנה לטף ועל זה אמר נחלה מבהלת בראשונה כי הקדימו נחלתם דהיינו המקנה להזכירם ראשונה. על כן גם אחריתה דהיינו הטף שאיחרו לא תבורך כי גם הגופות גם נחלתם הכל כלו כעשן כלו העיקר עם הטפל כלם הלכו שבי לפני רודף :

ויבואו בני גד ובני ראובן. היה לו להקדים בני ראובן הבכור ותדע כי המפרשים אמרו שמקנה בני גד היה מרובה על של ראובן והיינו דכתיב ולבני גד עצום מאוד ר״ל יותר משל ראובן ועל כן אמרו בני גד דבריהם קודם לבני ראובן הבכור לפי שהיה נערן גדול על של ראובן. ואני אומר שאם כן הוא ודאי לא מפני נערן קפצו בראש כי אם מתוך רום לבבם קפצו לדבר בראש לפני בני ראובן הבכור כי כך טבע העושר שנותן רום לב לבעליו ועשיר הדיוט קופץ בראש ויענה עזות לא ישוב מפני כל אינו חולק כבוד לבכור ולא לשום בעלי המעלה האמיתית בחשבם כי ע״י העושר הוא מתרומם. וראיה לדברינו מה שדרש עליהם ברבתי פסוק כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים וגו׳ לא ממה שהאדם יוצא ממזרח למערב בסחורה נעשה עשיר אלא ממדבר הרים כל הרים שבמקרא הוא הרים ממש חוץ מזה שהוא לשון רוממות שאין האדם מתרומם מן הדברים האלו מה עושה הקב״ה נוטל נכסים מזה ונותן לזה שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים כו׳ מדסמך מדרש פסוק זה לבני גד וראובן ש״מ שמצא בהם שמן דרך גאה וגאון ע״כ דרש עליהם פסוק זה לומר שלא בהלה מתרו..ם והיכן רמז בפסוק שלקחו להם רוממות יותר מן הראוי אלא ודאי לפי שמצא כתוב כי בני גד מאחר שהיה להם מקנה עצום מאד יותר על בני ראובן ע״כ גבה לבם עד להשחית וקפצו לדבר בפני בני ראובן הבכור. על כן אמר הפסוק שלא בהלה הוא מתרומם והביא מופת על זה שאין הקב״ה רוצה בזה שיתרומם האדם בעבור ממונו כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים כאף שמביא על זה הוא מרומם את זה נוטל מזה ונותן לזה הקלור קגרה יד ה׳ ליתן לזה משלו ולא יצטרך ליקח מזה אלא ודאי שהאלהים עשה כדי שייראו מלפניו ולא ירום לבבם מתוך רב עשרם ע״י שיסתכל בתיגם מוצאו שלקח מזה על ידי שהיה מתרומם בעשרו כי מסתמא שאין הקב״ה משפיל כי אם הגאים כמ״ש וכל הר וגבעה ישפלו ועל כן נתן ממונו לזה ונתן לו רוממות של זה כדי שיקח מוסר ולא ירום לבבו פן יקרה לו כאשר קרה לחבירו אשר ממנו לוקח ממון זה ומה שדרשו הרים זה לשון רוממות ראייתם ממה שנאמר קודם פסוק זה אל תרימו למרום קרנכם תדברו בצואר עתק כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים נראין הדברים שהרים זה קאי על מה שאמר אל תרימו. וכן ראיה ממה שנאמר אחר פסוק זה כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים ש״מ שכל עיקר פסוקים להזהיר בעלי העושר לבלתי רום לבבם כי ביותר צריך זירוז מקום כים מלא. ומ״ש כי לא ממוצא מזרח נראה לפרש שסמך דרש זה על מה שאמרו בני גד ובני ראובן כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה איך באה הנחלה אליהם והלא המה באו אל המנוחה ואל הנחלה. ומה שאמרו שהנחלה באה אליהם פשוטו של פסוק הוא שקראו נחלה לקנין ממונם ומקנה שלהם לומר מאחר שעשינו רב חיל ומקנה במקום זה במלחמת מדין נוסף על המקנה שכבר היה בידם על כן דין הוא שישאר המקנה במקום זה אשר הוא בא משם כאן נמצאו וכאן יהיו ועל המקנה אשר בא לידם במקום זה אמרו כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה. ועל פי דרכנו הזכירו רוח מזרחי כי אמרו שעושר זה בא להם ממוצא דהיינו ממזרח ממה שהאדם יוצא ממזרח למערב בסחורה על כן הביא פסוק זה להכחיש דעתם וכמ״ש כי לא ממוצא וגו׳ והזכירו עבר הירדן לרמוז בדעתם היה שהעושר בא ממה שהאדם פורש בספינות בים וממה שהוא הולך ביבשה ממזרח למערב על כן הזכירו עבר הירדן כנגד העובר ארחות ימים בספינה והזכירו מזרחה כנגד היוצא ממזרח למערב. והכתוב מכחיש שני הסברות ואמר כי לא ממוצא וממערב לפי שקשה על נוסח המדרש שכתב על פסוק זה לא ממה שהאדם יוצא בסחורה שמזרח למערב נעשה עשיר אפילו פורש בספינה כו׳ עיין הנוסח בילקוט בפרשה זו. וקשה ספינה מאן דכר שמיה והיכן רמוז ספינה בפסוק וע״ק למה נקט ממזרח למערב ולא נקט גם ממערב למזרח כי כשם שנאמר ממוצא כך נאמר וממערב כי לא נאמר למערב אלא ודאי שדרש ממוצא היינו ממזרח למערב. ומה שנאמר וממערב היינו מי שפורש בספינה בים שהוא למערב כי המערב נקרא ימה כי בא׳ רוח הים הגדול. ולפי שבני גד וראובן אמרו כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן היינו מספינות ומזרחה היינו ממוצא על כן הביא עליהם פסוק כי לא ממוצא וממערב להכחיש ב׳ הסברות כאחד. ומה שהזכירו דוקא רוח מזרחי ליוצא בסחורה משם אולי סברתם שרוח מזרחי מועיל להצליח בסחורה יותר מכל הרוחות כי משם זריחת השמש המאיר לארץ כי לעולם יצא אדם בכי טוב אם זרחה השמש עליו דמים לו כי הכל בא ממגד תבואת שמש ואין יתרון הממון כי אם תחת השמש על כן אמרו בני גד וראובן שסימנא מילתא היא ליתן להם נחלה במזרח כדי שאם ילכו בסחורה ממזרח בכי טוב למערב וזה ודאי סימן נכון וברור כשם שהשמש יוצא משם ועשה והצליח דרכיו ואל מקומו שואף יחזור וישוב כך היוצא לדרך מביתו מן רוח מזרחי יצליח וישוב לביתו. ולכך הזכיר המזרח בלשון מוצא לומר לך שהמזרח סימן טוב אל היוצא משם. ועוד שהמקום מעבר לירדן וסמוך לו והמקום מוכן לילך בספינה וזה רמז נכון ויקר. ובפרשת משפטים פרשנו פסוק כי לא ממוצא וממערב שקאי על מה שאמר אל תרימו קרן כי כל גס רוח יסתכל מאין בא ולאן הוא הולך ואיך יתגאה אדם להבל דמה הלא יבין בשכלו מאין יבא לו הרוממות כי לא ממוצא מקום אשר יצא משם כי בא מטפה סרוחה כי על כן הזכיר המזרח בלשון ממוצא. ולא ממערב היינו זמן הערב שמשו כמ״ש עד אשר לא תחשך השמש כי הולך הוא אז למקום עפר רמה. ולא ממדבר מן קנין הממון הדומה למדבר שמש מאין יושב כך קנין הממון שוכן חררים במדבר ואינו קנין דבוק באדם אלא הוא חוץ ממנו. מכל ג׳ אלו אין הרים ר״ל רוממות כי מלא הרים תחזור על שלשתן והוא גם כן פי׳ יקר מאד כפי כוונת הפסוקים המזהירים על גסות הרוח כמ״ש אל תרימו וגו׳ וסיים דבריו בזה ישפיל וזה ירים והסמכנו כל דרוש עמוק זה אל בני גד וראובן שנמצא בהם הרדיפה אחר העושר עד שמאסו בארץ חמדה בעבור העושר ודי בהערה קטנה זו ליודעי דעת והמשכיל ישמע ויוסיף לקח :

הפטרת מטות בירמיה סימן א

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי
בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלָיו בִּימֵי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת
יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

פירוש המלות

בענתות. עיר מערי הכהנים :

בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ: וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר: אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ: רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ ׀ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה: וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם: וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם: וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ: וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה:

יתיר ו׳ — תבואתו קרי

פירוש

אצרך . לשון צורה : הקדשתיך . זמנתיך לכך : לגוים . על הגוים : סיר נפוח . רותח : ופניו . ורתיחתו : מצפון . היא בבל : אחתך . לשון שבירה :

המלות

ירושלים . יושבי ירושלים : כלולותיך . הנהגתך תחת החופה :

רשי — פרשת מסעי — אבן עזרא

רשי

(א) **אלה** מסעי . למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאעפ״י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות צא מהם י״ד שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזירה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנאמר (במדבר י״א) ואחר נסעו העם מחצרות וגו׳ (שם י״ג) שלח לך אנשים ונומר וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד הוצא מהם ח׳ מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד

אבן עזרא

(א) **אלה** מסעי . כאשר חנו בני ישראל בערבות מואב וישבו שם חדשים עד שכבו הערים הנזכרים ולא זזו משם כי אם אחרי מות אהרן כתב משה כל המסעים : (ב) את מוצאיהם . איך יצאו ממקום למקום על כן אחריו למסעיהם : על פי ה׳ . דבק עם למסעיהם : (ג) ממחרת הפסח . פירשתיו וכן ביד רמה : ובאלהיהם

לג א אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצִבְאֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: ב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם: ג וַיִּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה

א אִלֵּין מַטְלָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּנְפַקוּ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְחֵילֵיהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: ב וּכְתַב מֹשֶׁה יָת מַפְּקָנֵיהוֹן לְמַטְלָנֵיהוֹן עַל מֵימְרָא דַייָ וְאִלֵּין מַטְלָנֵיהוֹן לְמַפְּקָנֵיהוֹן: ג וּנְטַלוּ מֵרַעְמְסֵס בְּיַרְחָא קַדְמָאָה בְּחַמְשָׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא קַדְמָאָה מִבָּתַר יוֹמָא דְפִסְחָא נְפַקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרֵישׁ

ב׳ נחית כאן — ג׳ ומ״ג — ג׳ — ס״ג — כל דסמיך לכ״א פתח — ג׳

ביד רמה ג׳ וסימן נמסר בסדר — תולדות אהרן ממחרת הפסח . ברכות ט : (ויסעו מרעמסס . ר״ה נח) :

בעל הטורים

אלה מסעי . מוצאיהם למסעיהם . ובתר הכי הפך וכתב ואלה מסעיהם למוצאיהם לומר שבכל סיה ע״פ ה׳ בין מסע בין מוצא : ויסעו מרעמסס . ובתר הכי כתיב ויסעו בני ישראל מרעמסס . מתחלה נסעו בערבוביא ערב רב ביניהם ואח״כ כשמספר המסעות כלם הזכיר בני ישראל כי הפרידו לערב רב מביניהם : ואלו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים . לומר שגם ערב רב שהם מצרים יצאו ביד רמה לעיני אותן מצרים :

רמבן — ספורנו

רמבן

אחרי נקמת ה׳ במדין שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אחר תאסף אל עמיך אחרי שחלק ארץ סיחון ועוג ובנו הערים הנזכרות נתן דעתו לכתוב המסעות ונתכוין בזה להודיע חסדיו של הקב״ה עמהם שאעפ״י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תחשוב שהיו נעים ומטולטלין ממקום למקום תמיד ולא היתה להם מנוחה אבל בכל הזמן הגדול לא הלכו אלא ארבעים ושנים מסעות כמו שכתב הרב רש״י מדברי רבי משה הדרשן . והוסיף הרב במורה הנבוכים תועלת בידיעתם לומר הצורך להזכיר המסעים גדול מאד כי הנסים והאותות הנעשות היו אמיתיות לכל רואיהם אך בעתיד יהיו דברים בשמועה ויכזבם השומע מאותות התורה ונפלאותיה העצומות עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה ומציאת המן בכל יום והם מקומות רחוקות מן הישוב ואינן טבעיות לבני אדם לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ואמרה התורה לסם

ספורנו

לג (א) **אלה** מסעי . רצה האל יתברך שיכתבו מסעי ישראל להודיע זכותם בלכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה באופן שהיו ראויים להכנס לארץ : (ב) ויכתב משה . כתב מקום שיצאו אליו והמקום אשר נסעו ממנו כי לפעמים היה המקום שיצאו אליו בתכלית הרוע והמקום שנסעו ממנו טוב : ואלה מסעיהם למוצאיהם . ולפעמים קרה הפך זה . וכתב גם כן ענין המסע שהיה לצאת ממקום אל מקום בלי הקדמה ידיעה שהיה זה קשה מאד ובכל זה לא נמנעו ובכן נכתב בכל אחד מהן ויסעו ממקום פלוני ויחנו במקום פלוני כי המסע והחניה היה

אבן עזרא

(ד) ובאלהיהם עשה ה' שפטים. כמו ראש דגון כי כן אמר השם למשה: (ז) וישב. רמז לענן או לישראל: (ח) פני החירות. ופי החירות מקום אחד הוא והפה בפנים: דרך שלשת ימים. פירשתיו: (טז) קברות התאוה. הוא בקדש ברנע כאשר פירשתי:

ויסעו

אונקלוס

גְּלֵי לְעֵינֵי כָּל מִצְרָאֵי׃ ד וּמִצְרָאֵי מְקַבְּרִין יָת דִּקְטַל יְיָ בְּהוֹן כָּל בּוּכְרָא וּבְטַעֲוָתְהוֹן עֲבַד יְיָ דִּינִין׃ ה וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס וּשְׁרוֹ בְּסֻכּוֹת׃ ו וּנְטַלוּ מִסֻּכּוֹת וּשְׁרוֹ בְאֵיתָם דִּבְסְטַר מַדְבְּרָא׃ ז וּנְטַלוּ מֵאֵיתָם וְתָב עַל פּוּם חִירָתָא דִּי קֳדָם בְּעֵיל צְפוֹן וּשְׁרוֹ קֳדָם מִגְדּוֹל׃ ח וּנְטַלוּ מִן פּוּם חִירָתָא וַעֲבַרוּ בְגוֹ יַמָּא לְמַדְבְּרָא וַאֲזַלוּ מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא דְאֵיתָם וּשְׁרוֹ בְּמָרָה׃ ט וּנְטַלוּ מִמָּרָה וַאֲתוֹ לְאֵילִם וּבְאֵילִם תְּרֵי עֲסַר מַבּוּעִין דְּמַיִן וְשַׁבְעִין דִּקְלִין וּשְׁרוֹ תַמָּן׃ י וּנְטַלוּ מֵאֵילִם וּשְׁרוֹ עַל יַמָּא דְסוּף׃ יא וּנְטַלוּ מִיַּמָּא דְסוּף וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְסִין׃ יב וּנְטַלוּ מִמַּדְבְּרָא דְסִין וּשְׁרוֹ בְּדָפְקָה׃ יג וּנְטַלוּ מִדָּפְקָה וּשְׁרוֹ בְּאָלוּשׁ׃ יד וּנְטַלוּ מֵאָלוּשׁ וּשְׁרוֹ בִּרְפִידִים וְלָא הֲוָה תַמָּן מַיָּא לְעַמָּא לְמִשְׁתֵּי׃ טו וּנְטַלוּ מֵרְפִידִים וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃ טז וּנְטַלוּ מִמַּדְבְּרָא דְסִינָי וּשְׁרוֹ בְּקִבְרֵי דִמְשַׁאֲלֵי׃ יז וּנְטַלוּ מִקִּבְרֵי דִמְשַׁאֲלֵי וּשְׁרוֹ בַּחֲצֵרוֹת׃ יח וּנְטַלוּ מֵחֲצֵרוֹת וּשְׁרוֹ בְּרִתְמָה׃ יט וּנְטַלוּ מֵרִתְמָה וּשְׁרוֹ בְּרִמּוֹן פֶּרֶץ׃ כ וּנְטַלוּ מֵרִמּוֹן פֶּרֶץ וּשְׁרוֹ בְּלִבְנָה׃ כא וּנְטַלוּ מִלִּבְנָה וּשְׁרוֹ בְּרִסָּה׃ כב וּנְטַלוּ מֵרִסָּה וּשְׁרוֹ בִּקְהֵלָתָה׃ כג וּנְטַלוּ מִקְּהֵלָתָה וּשְׁרוֹ

מקרא

לְעֵינֵי כָּל־מִצְרָיִם׃ ד וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים אֵת אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה בָּהֶם כָּל־בְּכוֹר וּבֵאלֹהֵיהֶם עָשָׂה יְהוָה שְׁפָטִים׃ ה וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס וַיַּחֲנוּ בְּסֻכֹּת׃ ו וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ ז וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם וַיָּשָׁב עַל־פִּי הַחִירֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי מִגְדֹּל׃ ח וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר אֵתָם וַיַּחֲנוּ בְּמָרָה׃ ט וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וּבְאֵילִם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם׃ י וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־סוּף׃ שני יא וַיִּסְעוּ מִיַּם־סוּף וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־סִין׃ יב וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר־סִין וַיַּחֲנוּ בְּדָפְקָה׃ יג וַיִּסְעוּ מִדָּפְקָה וַיַּחֲנוּ בְּאָלוּשׁ׃ יד וַיִּסְעוּ מֵאָלוּשׁ וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם וְלֹא־הָיָה שָׁם מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת׃ טו וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִם וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינָי׃ טז וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ בְּקִבְרֹת הַתַּאֲוָה׃ יז וַיִּסְעוּ מִקִּבְרֹת הַתַּאֲוָה וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֵרֹת׃ יח וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה׃ יט וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ׃ כ וַיִּסְעוּ מֵרִמֹּן פָּרֶץ וַיַּחֲנוּ בְּלִבְנָה׃ כא וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה׃ כב וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה וַיַּחֲנוּ בִּקְהֵלָתָה׃ כג וַיִּסְעוּ

מסורה

בשלח ושלח לך: מקברים ב' וסימן ומצרים מקברים את אשר הכה. מקברים את העוברים: באתם כל לישנא חסר בר מן חד א' ימשלו בי אז איתם: צפון לית מלא בתורה: מפני החירת ג' סבירין פי מפי וקריין פני מפני וסימן ויסעו מפני החירת. ותפרש את המסך על פני הבאר. כאשר ינוס איש מפני הארי: המדברה י"ג וסימן נמסר בסדר אחרי מות: אילמה ב' כתיב כן ביו"ד בתר אל"ף וסימן ויבאו אילמה. ויסעו ממרה: חצרת ד' חסר בלישנא וסימן מן הבתים מן החצרת ומן השדת. ויחנו בחצרת. ויסעו מחצרת. ולבן וחצרת ודי זהב: ברמן ט' חסר בלישנא וסימן נמסר בסדר תצוה:

רשי

עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שמונה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות זה מיסודו של רבי משה. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל לאדם שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך וכו': (ד) ומצרים מקברים. טרודים באבלם: (יח) ויחנו ברתמה. ע"ש לשון הרע של מרגלים שנא' (תהלים ק"כ) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי

בעל הטורים

ומצרים. ב' ראשי פסוקים בתורה. ומצרים מקברים. ומצרים ילד את לודים. לומר שאפילו אותם שבבר מתו רובם נתמעו: מקברים ב'. ומצרים מקברים. מקברים את העוברים בפי גוג. והיינו דכתיב כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור: בסכת. ששם נסתוככו בענני כבוד: וישב על פי החירת. אין אומר וישובו מלמד שכולם היה להם לב אחד לעשות כן ע"פ צווי של משה: על פי החירת. ובס' ויסע בשלח אומר לפני פי החירות. מלמד שאמר להם משה ע"פ ה' אני אומר לכם שתהיו בני חורין: ויסעו מפני החירת. שול"ל מפי החירות אלא ויסעו ביד רמה מפני שבשביתן שיהיו בני חורין: ויבאו אילמה. ולא אמר ויחנו באילם מלמד שלא היו דעתם לחנות שם עד שנעשה להם נס שיאלו י"ב עינות מים ואז חנו שם: במדבר סין. מתחלה נקרא מדבר סין ולבסוף נקרא סיני שנתוסף לו יו"ד כנגד עשרת הדברות. סי"ן ימים היה משם עשר: בדפקה. שם דפק לבם שלא היה להם לחם: באלוש. נתן להם המן בזכות לושי ועשי עוגות: ברתמה. ע"ש המרגלים שנאמר חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים וסימנו ברסה שנתרוססו שם: בקהלתה. ע"ש ויקהל עליהם קרח את כל העדה:

רמבן

לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם וכל אלה אותות במעשה גם נראות לעין וכאשר ידע הבורא יתברך כי יעבור על אלה האותות מה שיעבור על דברי הימים לא יאמינו בהם השומעים ויחשבו כי עמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב מקום אשר בני אדם שם כמו המדברות אשר ישכנו שם בני ערב היום או מקומות אשר יהיה שם חריש וקציר או יש שם עשבים ולמחים למאכל בני אדם ושיהיה במקומות ההם בורות מים על כן הרחיק מלבות בני אדם התחשבות כאלה וחזק האותות כלם זכרון המסעות כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה כל אלו דבריו. והנה מכתב המסעות מצות השם היא מן הטעמים הנזכרים או מזולתן ענין לא נתגלה לנו סודו כי על פי ה' דבק עם ויכתוב משה לא כדברי ר"א שאמר שהוא דבק עם למסעיהם שכבר הודיענו זה על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו:

(יד) ויחנו ברפידם ולא היה שם מים לעם לשתות. לא הזכיר במרה גם [illegible]

מקהלתה ויחנו בהר שפר:
כד ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה:
כה ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת:
כו ויסעו ממקהלת ויחנו בתחת:
כז ויסעו מתחת ויחנו בתרח:
כח ויסעו מתרח ויחנו במתקה:
כט ויסעו ממתקה ויחנו בחשמנה:
ל ויסעו מחשמנה ויחנו במסרות:
לא ויסעו ממסרות ויחנו בבני יעקן:
לב ויסעו מבני יעקן ויחנו בחר הגדגד:
לג ויסעו מחר הגדגד ויחנו ביטבתה:
לד ויסעו מיטבתה ויחנו בעברנה:
לה ויסעו מעברנה ויחנו בעצין גבר:
לו ויסעו מעצין גבר ויחנו במדבר צן הוא קדש:
לז ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר בקצה ארץ אדום:
לח ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי יהוה וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש:
לט ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במתו בהר ההר: ס
ס וישמע הכנעני מלך ערד והוא ישב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל:
מא ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמנה:
מב ויסעו מצלמנה ויחנו בפונן:
מג ויסעו מפונן ויחנו באבת:
מד ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים בגבול

בטורא דשפר: כד ונטלו מטורא דשפר ושרו בחרדה: כה ונטלו מחרדה ושרו במקהלות: כו ונטלו ממקהלות ושרו בתחת: כז ונטלו מתחת ושרו בתרח: כח ונטלו מתרח ושרו במתקה: כט ונטלו ממתקה ושרו בחשמונה: ל ונטלו מחשמונה ושרו במוסרות: לא ונטלו ממוסרות ושרו בבני יעקן: לב ונטלו מבני יעקן ושרו בחור הגדגד: לג ונטלו מחור הגדגד ושרו ביטבתא: לד ונטלו מיטבתה ושרו בעברונה: לה ונטלו מעברונה ושרו בעציון גבר: לו ונטלו מעציון גבר ושרו במדברא דצין היא רקם: לז ונטלו מרקם ושרו בהור טורא בספי ארעא דאדום: לח וסליק אהרן כהנא להור טורא על מימרא דיי ומית תמן בשנת ארבעין למפק בני ישראל מארעא דמצרים בירחא חמישאה בחד לירחא: לט ואהרן בר מאה ועסרין ותלת שנין כד מית בהור טורא: ם ושמע כנענאה מלכא דערד והוא יתיב בדרומא בארעא דכנען במיתי בני ישראל: מא ונטלו מהור טורא ושרו בצלמונה: מב ונטלו מצלמונה ושרו בפונון: מג ונטלו מפונון ושרו באובות: מד ונטלו מאובות ושרו במגיזת עבראי בתחום מואב:

רשי

וחלי רתמים: (לח) על פי ה'. מלמד שמת בנשיקה: (מ) וישמע הכנעני. כאן לימדך שמיתת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל לפיכך חזר וכתבה: (מד) בעיי העברים. לשון חרבות וגלים כמו (מיכה א) לעי השדה (תהלים עט) שמו את ירושלים

בעל הטורים

במקהלת. פ"ש ויקהלו על משה ועל אהרן: במקהלת כ'. ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת. במקהלות ברכו אלהים דדרשינן מיכן שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה על הים. וזהו ויסעו מחרדה פי' מחרדת מצרים שהיה נוסע אחריהם ויחנו במקהלות מלמד שנעשו קהלות קהלות לומר שירה:

אבן עזרא

(לו) ויסעו מקדש. שם עיר: (מ) וטעם וישמע הכנעני. כי נלח' עם ישראל בהיותם בהר ההר: (מב) צלמונה ופונן. פירשתים בעלותך

במקהלת ב' ובתרי לישני וסימן ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת. במקהלות ברכו אלהים: הארבעים ג' וסימן לא אעשה בעבור הארבעים. ויעל אהרן הכהן. בשנת הארבעים למלכות דוד. ונמסר גם בסדר וירא: לצאת ג' וסימן בחדש. ויעל אהרן הכהן. ויהי בשמנים שנה. ונמסר גם בסדר וישמע יתרו: במתו ג' חסר וסימן ואהרן בן שלש ועשרים. ומשה בן מאה ועשרים. מצרע עד יום מתו דמלכים: אבת מאבת ו' חסר וסימן אל תפנו אל האבת. והנפש אשר תפנה אל האבת. ויחנו ויסעו דזאת חקת. ויחנו ויסעו דאלה מסעי:

תולדות אהרן ויעל אהרן. ר"ס כ ג (סוטה יג): ע' פי ה'. כנא נתנה תו

ספורנו

היה כל אחד מהם קשה: (מ) וישמע הכנעני, גם זה זכות להם כי לא עברו באטתם

רמבן

המים ולא במדבר סין ענין המן אבל בעבור היות ענין רפידים דבר גדול שנסו את ה' ונקרא המקום מסה ומריבה ונקדש לעיניהם להוציא להם מים מסלע ובאה אליהם שם מלחמת עמלק על כן הזכיר. קצרה ולא היה שם מים לעם לשתות כי הוא המקום הניכר והנודע בו:

(מא) ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמונה. היו אלו המקומות צלמונה ופונן בדרך ים סוף סביב ארץ אדום ונתקצר נפש העם בדרך והנה דברו באלהים ובמשה בדרך ושלח להם הנחשים השרפים בלכתם בדרך ובחנותם בחנה ועשה משה נחש נחשת והיו מוליכים אותו על הנם בכל הדרך ובחנותם בצלמונה ובפונון ולא סרה מהם עד שחנו באובות ועל כן לא הזכיר הכתוב במאורע ההוא שם מקום ואמר שם ויסעו בני ישראל ויחנו באובות ולא אמר ויסעו ממקום פלוני ויחנו באובות כאשר יאמר בכל [illegible]ם כי בכל הדרך הזה היה הענין משנסעו מהר ההר עד שחנו באובות [illegible] מאובות ויחנו בעיי העברים

אבן עזרא

(מו) בעלמון דבלתימה. שם כלל למסעים רבים כאשר פירשתי בפרשת זאת חקת התורה: (מט) מבית הישמת. הוא הגיא הנשקף על פני הישימון אז צוה השם להזכיר ישראל כי הם קרובים לעבור: (נב) משכיותם. כמו אבן משכית: במותם. מקומות גבוהים כמו במותי ארץ: (נד) והתנחלתם. כמו והתאויתם והפעול הארץ. וטעם להזכיר כרב תרבו. לדבק אחריו ואם לא תורישו: לשכים

רשי

ירושלים לעיים: (מט) מבית הישמות עד אבל השטים. כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב מיל דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא כולי: אבל השטים. מישור של שטים אבל שמו: (נא) כי אתם עוברים את הירדן וגומר. והורשתם וגומר. והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עברים בירדן ביבשה ע"מ כן תעברו ואם לאו מים באין ושוטפין אתכ' וכן מצינו שאמר להם יהוש' בעודם בירדן: (נב) והורשתם. וגרשתם: משכיותם. כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסככין את הקרקע ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליה' בפשוט ידים ורגלים כדכתיב (ויקרא כו) ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה: מסכותם. כתרגומו מתכתהון: (נג) והורשתם את הארץ. והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה: (נד) אל אשר יצא לו שמה. מקרא קצר הוא זה אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה: למטות אבותיכם. (ב"ב קי"ו) לפי חשבון יוצאי מצרים. ד"א בי"ב גבולין כמנין השבטים: (נה) והיה אשר תותירו מהם. יכין

מקרא

מה וַיִּסְעוּ מֵעִיִּים וַיַּחֲנוּ בְּדִיבֹן גָּד׃ מו וַיִּסְעוּ מִדִּיבֹן גָּד וַיַּחֲנוּ בְּעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה׃ מז וַיִּסְעוּ מֵעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה וַיַּחֲנוּ בְּהָרֵי הָעֲבָרִים לִפְנֵי נְבוֹ׃ מח וַיִּסְעוּ מֵהָרֵי הָעֲבָרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ מט וַיַּחֲנוּ עַל־הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב׃ ס שלישי (חמישי כשהן מחוברין) נ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ נא דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן׃ נב וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם אֵת כָּל־מַשְׂכִּיֹּתָם וְאֵת כָּל־צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם תְּאַבֵּדוּ וְאֵת כָּל־בָּמוֹתָם תַּשְׁמִידוּ׃ נג וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ לָרֶשֶׁת אֹתָהּ׃ נד וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם לָרַב תַּרְבּוּ אֶת־נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵא לוֹ שָׁמָּה הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה לְמַטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנֶחָלוּ׃ נה וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר

(מסורה בגליון: כל אורייתא כ"כ · כל אורייתא חסר כמ"א · ג' ומסיין · ו' בטעם · ד · י · ל' וחסר ו' · ל · פ · ל)

אונקלוס

מה וּנְטַלוּ מִמְּגִיזָתָא וּשְׁרוֹ בְּדִיבוֹן גָּד׃ מו וּנְטַלוּ מִדִּיבוֹן גָּד וּשְׁרוֹ בְּעַלְמוֹן דִּבְלָתָיְמָה׃ מז וּנְטַלוּ מֵעַלְמוֹן דִּבְלָתָיְמָה וּשְׁרוֹ בְּטוּרֵי דַעֲבָרָאֵי דִּקְדָם נְבוֹ׃ מח וּנְטַלוּ מִטּוּרֵי דַעֲבָרָאֵי וּשְׁרוֹ בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃ מט וּשְׁרוֹ עַל יַרְדְּנָא מִבֵּית יְשִׁימוֹת עַד מֵישַׁר שִׁטִּין בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב׃ נ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵיחוֹ לְמֵימָר׃ נא מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי אַתּוּן עָבְרִין יַת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דִכְנָעַן׃ נב וּתְתָרְכוּן יַת כָּל יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וּתְאַבְּדוּן יַת כָּל סִגְדַּתְהוֹן וְיַת כָּל צַלְמֵי מַתְּכַתְהוֹן תְּאַבְּדוּן וְיַת כָּל בָּמָתְהוֹן תְּשֵׁיצוּן׃ נג וּתְתָרְכוּן יַת יָתְבֵי אַרְעָא וְתֵיתְבוּן בַּהּ אֲרֵי לְכוֹן יְהָבִית יַת אַרְעָא לְמֵירַת יָתַהּ׃ נד וְתַחְסְנוּן יַת אַרְעָא בְּעַדְבָא לְזַרְעֲיָתְכוֹן לְסַגִּיאֵי תַּסְגּוּן יַת אַחְסַנְתְּהוֹן וְלִזְעִירֵי תַּזְעִירוּן יַת אַחֲסַנְתְּהוֹן לִדְיִפּוֹק לֵיהּ תַּמָּן עַדְבָא דְּלֵיהּ יְהֵי לְשִׁבְטֵי אֲבָהָתְכוֹן תַּחְסְנוּן׃ נה וְאִם לָא תְתָרְכוּן יַת יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהֵי דְתַשְׁאֲרוּן

מסורה

בעלמון ל' מעלמון ל': בערבת כל אורייתא חסר ב"מ חד מלא וירא בלק: הישמת ג' חלוקים. אורייתא הישמת כתיב כן. יהושע הישמות כתיב יחזקאל הישימות כתיב: וידבר ה' ו' בטעם תביר וסימן אני ה' דבר אל פרעה. זאת החיה אשר תאכלו. וידבר ה' אליכם מתוך האש. צו את בני ישראל. כי אתם עברים. אל מנשה ואל עמו ביד עבדיו הנביאים. ונמסר גם בסדר. וארא: והורשתם ב' ומלאים וסימן את כל ישבי הארץ. את הארץ וישבתם בה: והתנחלתם ב' אתם לבניכם. את הארץ בגורל: אל אשר ה' וסימן ועתה לך נחה את העם. והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם. ואיש אל עבר פנו קרמאה. בבאם הכהנים. ותאמר רות אל תפגעי בי. ונמסר גם בסדר כי תשא: את ישבי ב' בתורת וסימן וגרשתמו. ואם לא תורישו: אבתיכם כל אורייתא כתיב כן במ"ב ואמרת להם אלהי אבותיכם כתיב מלא דמלא. ה' אלהי אבותכם יסף עליכם כן כתיב

בעל הטורים

ואבדתם ג' במסרה. ואבדתם את כל משכיותם. ואבדתם את שמם. משכיותם היינו בית ע"ג שלהם: והמאבד ע"ג בא"י צריך לשרש אחריה דכתיב ואבדתם את שמם: והתנחלתם ב'. והתנחלתם את הארץ. ואידך גבי עבד. דעבד איתקש לקרקעות: והתנחלתם ד' פעמים נחלה בפסוק שכל אחד היה לו בדי מקומות בהר ובמישור ובשפלה ובחוף הים. והפסוק מתחיל ומסיים בנחלה לומר שבמקום שיצא הגורל אפילו רחוק זה מזה אין לשנות:

תולדות אהרן

דבלתימה. יבמות כ: ויחנו על הירדן. עירובין נה יומא עה (שביעית לו): כי אתם עוברים. בכורות נה: והורשתם. סוטה לד: ואם לא. מגלה יא:

ספורנו

כאבותם נתנה לאש גם בראותם מלחמה אבל נדרו נדר לה' ושלמו: (נג) והורשתם את הארץ. כאשר תבערו יושבי הארץ אז תזכו להוריש את הארץ לבניכם שאם לא תבערו אותם אף על פי שאתם תכבשו את הארץ לא תזכו להורישם לבניכם: והיה

רמבן

העברים ומשם נסעו ויחנו בדיבן גד ובעלמון דבלתימה והרי העברים והם מקומות בנחל זרד:

(נג) **והורשתם** את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה. על דעתי זו מצות עשה היא יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו בנחלת ה' ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם יעברו על מצות ה' ומה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל וכן האיש בכאן נצטוינו במצוה הזו כי הכתוב הזה הוא מצות עשה ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים באו ורשו את הארץ. אבל רש"י פי' והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה אז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ומה שפירשנו הוא העיקר:

לשכים

רשי

יהיו לכם לרעה: לשכים בעיניכם. ליתדות המנקרות עיניכם תרגום של יתדות שיכיא: ולצנינים. פותרין בו הפותרים לשון מסוכת חדק הסובבת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא: וצררו אתכם. כתרגומו: (ב) זאת הארץ אשר תפול לכם וגו׳. לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בח״ל הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותיה סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות: תפל לכם. על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה. ומ״א אומר ע״י שהפיל הקב״ה שריהם של שבעה אומות מן השמים וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין בהם עוד כח: (ג) והיה לכם פאת נגב. רוח דרומית אשר מן המזרח למערב: ממדבר צין ע״י אדום. אשר אצל אדום מתחלת מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנאמר בפרשה זו מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים שנא׳ (יהושע י״ג) מן השיחור אשר על פני מצרים ומפסיק בין ארץ מצרים לארץ ישראל וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעבירם את הנילוס לצד צפון ובאין לארץ ישראל ולא עשה כן וזהו שנא׳ (שמות י״ג) ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנאמר בפלשתים (צפניה ב׳) יושבי חבל הים גוי כרתים ולא נחם אותו הדרך אלא הסיבן והוציאם דרך דרומה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים (יחזקאל כ) לפי שהיו כמה אומות יושבים בצדו והוליכן אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנאמר (שופטים יא) וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והלכו כל דרומה של מואב עד סופו ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשכלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנאמר ביפתח (שם) וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיו בצפונה של ארץ מואב וקרבו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל אדום: (ד) ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים. כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא היה המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים נמצא מעלה עקרבים לפנים מן המצר: ועבר צנה. אל צין כמו מצרימה: והיו תוצאותיו. קצותיו בדרומה של קדש ברנע: ויצא חצר אדר. מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של עולם ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים ולשון ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא מצר אדר שהתחיל להרחיב מעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש ברנע עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב אל הים הגדול שהוא מצר מערבה של כל ארץ ישראל נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבית דרומית: (ה) והיו תוצאותיו הימה. אל מצר המערב שאין עוד גבול

במדבר לג לד

תוֹתִירוּ מֵהֶם לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם
וְלִצְנִינִם בְּצִדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם
עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים
בָּהּ׃ נו וְהָיָה כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ פ
לד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים
אֶל־הָאָרֶץ כְּנָעַן זֹאת הָאָרֶץ
אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה אֶרֶץ
כְּנַעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ׃ ג וְהָיָה לָכֶם
פְּאַת־נֶגֶב מִמִּדְבַּר־צִן עַל־יְדֵי
אֱדוֹם וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב
מִקְצֵה יָם־הַמֶּלַח קֵדְמָה׃
ד וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב
לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה
וְהָיָה והיו ק׳ תּוֹצְאֹתָיו מִנֶּגֶב
לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְיָצָא חֲצַר־אַדָּר
וְעָבַר עַצְמֹנָה׃ ה וְנָסַב הַגְּבוּל
מֵעַצְמוֹן נַחְלָה מִצְרָיִם וְהָיוּ

(מסורה:) ב׳ מן כותב · מטעין בי״ כפרים · כל אוריי׳ כ״כ · כל צין חסר וכל סין מלא · י׳ כתיב ה׳ בסוף תיבותא וקריין וי״ו · פ׳ מלעיל

תרגום אונקלוס

מִנְּהוֹן לְסִיעָן נַטְלִין
זֵין לְקִבְלֵיכוֹן וּלְמַשְׁרְיָן
מַקְפַנְכוֹן וִיעִיקוּן לְכוֹן עַל
אַרְעָא דְאַתּוּן יָתְבִין בַּהּ׃
נו וִיהֵי כְּמָא דַחֲשֵׁיבִית
לְמֶעְבַּד לְהוֹן אַעֲבֵיד לְכוֹן׃
א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּיד יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי
אַתּוּן עָלִין לְאַרְעָא דִכְנַעַן
דָּא אַרְעָא דְתִתְפְּלֵג לְכוֹן
בְּאַחְסָנָא אַרְעָא דִכְנַעַן
לִתְחוּמָהָא׃ ג וִיהֵי לְכוֹן
רוּחַ דָרוֹמָא מִמַּדְבְּרָא דְצִין
עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם וִיהֵי לְכוֹן
תְּחוּם דָרוֹמָא מִסְיָפֵי יַמָּא
דְמִלְחָא קִידוּמָא׃ ד וְיִסְחַר
לְכוֹן תְּחוּמָא מִדָּרוֹמָא
לְמַסְּקָנָא דְעַקְרַבִּים וְיִעִיבַר
לְצִין וִיהוֹן מַפְּקָנוֹהִי
מִדָּרוֹמָא לִרְקַם גֵּיאָה וְיִפּוֹק
לַחֲצַר אַדָּר וְיִעִיבַר
לְעַצְמוֹן׃ ה וְיִסְחַר תְּחוּמָא
מֵעַצְמוֹן לְנַחְלָא דְמִצְרָיִם

אבן עזרא

(נה) לשכים. קוצים חדים מגזרת הסר משוכתו הנני שך את דרכך בסירים: ולצנינים. פירושו לפי מקומו כמו ולשוטט בצדיכם שהם מכות בשוט או קוצים חדים כמו צנים פחים והנה עוד פירש להם גבול נחלתם שהם חייבים להוריש משם יושב הארץ: (ב) אל הארץ כנען. כמו והנכואה עודד הנביא הנכואה נכואת עודד הנביא והטעם אל הארץ ארץ כנען: (ג) על ידי אדום. מקום כמו על יד הירדן: (ה) נחלה מצרים. אל נחל מצרים

מסורה

ושארא אבתיכם כתיב: תפל כלם חסר בקרייא במ״ח מלא וסימן במסרה רבתא: לגבלתיה ד׳ וסי׳ זאת הארץ אשר תפל. וירד הגבול הירדנה. ותירדן יגבל אתו. ויכלו לנחל את הארץ. אורייתא לגבלתיה כתיב חסר וי״ו קדמאה ותניינא. יהושע לגבולתיה חסר וי״ו דבתר למ״ד. וי״ו כתיב והית וקרינן והיו וסימן עקרבים ווידבר. נחל מצרים דיהודה. דועבר עצמונה. בית און. בית חורון. בית חגלה (ע׳ מ״ש): תוצאתיו כל אורייתא תוצאתיו כתיב. אל גבול היפלטי תצאתו כתיב. אל כתף בית חגלה תצאותיו כתיב. ושארא תצאתיו כתיב ולענין

תולדות אהרן ארץ כנען. סנהדרין לא.

בעל הטורים

ולצנינם. לשון צנה שיכאו עליהם כמגן וצנה:

רמבן

(נה) **לשכים** בעיניכם ליתדות המנקרות את עיניכם. תרגום של יתדות שכים ולצנינים פותרין בו הפותרין לשון מסוכת חדק הסובבת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא לשון רש״י. והנה ברור הוא כי שכים קוצים חדים מלשון הסר משוכתו הנני סך את הדרך הלא אתה שכת בעדו ושמת שכין בלועך דבר חד מקוץ או מברזל ולצנינים גם כן מלון ממאיר מלשון ואל מציניס יקחהו צנים פחים בדרך עקש שחסרו אות הכפל אבל הכונה לשכים בעיניכם כמו כי השחד יעור פקחים וכן ולפני עור לא תתן מכשול על דעת רבותינו יאמר כי ינקרו עיניכם להטעות אתכם ולא תראו ולא תבינו וילמדו אתכם בכל תועבותיהם ולעבוד את אלהיהם כמו שאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם ואחר שיהיו שכים בעיניכם ויטעו אתכם לשוב מאחרי יהיו צנינים בצדיכם שיכאיבו ויצערו אתכם לשלול ולבוז אתכם ואח״כ וצררו אתכם שילחמו בכם ויביאו אתכם במצור ואני אגלה אתכם מפניהם גלות שלמה כי כאשר דמיתי לעשות להם על ידיכם שיגלו כולם מן הארץ ולא תותירו מהם שם ולא שמעתם בקולי כן אעשה לכם ולא אשאיר מכם בארץ גם אחד:

לד (ב) **אל הארץ כנען**. כמו והנבואה עודד הנביא והטעם אל הארץ ארץ כנען לשון ר״א וכן כתב רש״י. והביאו לדמיון האהל בית אל וכבר פירשתי

ספורנו

(נו) והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם. כי תזנו אחרי אלהיהם בלי ספק:
לד (ב) זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה. תפול לכם בגורל קודם שתכבשו כלה כי בגורל יאות לשון נפילה כמו ועל לבושי יפילו גורל וכן הפיל פור הוא הגורל. ואמר זאת כי מה שכבשו ח״ל לא הוצרך לחלק בגורל ולכן חלק משה את ארץ סיחון ועוג בלתי גורל כפי הנראה בספר יהושע וזה כי ארץ סיחון ועוג אין בה קדושת ארץ ישראל כאמרו ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם ולא היתה ראויה לגורל אשר עדיין ברות

אבן עזרא

מצרים ואיננו יאור : (ו) הים הגדול . הספרדי הטעם גבול מערב נחלתכם והיה הים הגדול והוא הגבול בעצמו : (י) והאל"ף והתאויתם . תחת וי"ו והתוית פיו ואם הם שני בנינים : והתאויתם . כמו עד תאות גבעות עולם : (יא) ומחה . כאשר אמרו קדמונינו תבירתא מגזרת ימחאו כף : (טו) שני המטות . פעם שנית לבאר מקום נחלתם : (יז) ינחלו . פעל יוצא לשנים פעולים וכן ונחלתנו על דעת המדקדקים : אלעזר . ראשונה כי על פיו יצא יהושע גם הוא בן אהרן . ולא הזכיר נשיא

תרגום אונקלוס

ויהון מפקנוהי לימא׃
ו ותחום מערבא ויהי לכון ימא רבא ותחומיה דין יהי לכון תחום מערבא׃
ז ודין יהי לכון תחום ציפונא מן ימא רבא תכונון לכון להור טורא׃
ח מהור טורא תכונון למטי חמת ויהון מפקנוהי דתחומא לצדד׃
ט ויפוק תחומא לזפרון ויהון מפקנוהי לחצר עינן דין יהי לכון תחום ציפונא׃
י ותכונון לכון לתחום קידומא מחצר עינן לשפם׃
יא ויחות תחומא משפם לרבלה ממדנח לעין ויחות תחומא וימטי על כיף ים גינוסר קידומא׃
יב ויחות תחומא לירדנא ויהון מפקנוהי לימא דמלחא דא תהי לכון ארעא לתחומהא סחור סחור׃
יג ופקיד משה ית בני ישראל למימר דא ארעא דתתחסנון יתה בעדבא דפקיד יי למתן לתשעת שבטין ופלגות שבטא׃
יד ארי קבילו שבטא דבני ראובן לבית אבהתהון ושבטא דבני גד לבית אבהתהון ופלגות שבטא דמנשה קבילו אחסנתהון׃
טו תרין שבטין ופלגות שבטא קבילו אחסנתהון מעברא לירדנא דירחו קידומא מדינחא׃
טז ומליל יי עם משה למימר׃
יז אלין שמהת גבריא דיחסנון לכון ית ארעא אלעזר כהנא ויהושע בר נון׃
יח ורבא

מקרא

תוצאתיו הימה׃
ו וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה־יהיה לכם גבול ים׃
ז וזה־יהיה לכם גבול צפון מן־הים הגדל תתאו לכם הר ההר׃
ח מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תוצאת הגבל צדדה׃
ט ויצא הגבל זפרנה והיו תוצאתיו חצר עינן זה־יהיה לכם גבול צפון׃
י והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן שפמה׃
יא וירד הגבל משפם הרבלה מקדם לעין וירד הגבל ומחה על־כתף ים־כנרת קדמה׃
יב וירד הגבול הירדנה והיו תוצאתיו ים המלח זאת תהיה לכם הארץ לגבלתיה סביב׃
יג ויצו משה את־בני ישראל לאמר זאת הארץ אשר תתנחלו אתה בגורל אשר צוה יהוה לתת לתשעת המטות וחצי המטה׃
יד כי לקחו מטה בני הראובני לבית אבתם ומטה בני־הגדי לבית אבתם וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם׃
טו שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה׃ פ
רביעי (ששי כשהן מחוברין)
טז וידבר יהוה אל־משה לאמר׃
יז אלה שמות האנשים אשר־ינחלו לכם את־הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן־נון׃
יח ונשיא אחד

מסורה

תוצאות כתיב תצאות . תוצאת ג׳ כתיב כן וסימן מהר ההר תתאו . ואלה תוצאת העיר . וירד הגבול . תוצאות חיים ל׳ מלא דמלא ושארא כלהון תצאות כתיב : הגבל ט׳ חסר בלישנא וסימן נמסר בסדר חקת התורה : ומחה ד׳ וסי׳ נמסר בסדר נשא : על כתף ה׳ וסימן וירד הגבל משפם . ויתן את המכונות ב׳ בו . משא בהמות נגב . ויבאני במבוא אשר על כתף : הירדנה ד׳ וסימן וירד הגבול . ויבא גדעון . ויאמר אליהו אל אלישע . וילך אתם ויבאו הירדנה : כי לקחו ה׳ ר״פ בטעמא מונח לפני גריש בתורה וסימן נמסר בסדר משפטים : לבית אבתם כל אורייתא אבתם חסר במ״ב מלא וסימן אלה קראי העדה . ואת שם אהרן תכתב על מטה . וכל נביאים וכתובים דכוות׳ מלא במ״ה חסר וסימן נמסר בסדר במדבר : אלה שמות ה׳ ר״פ וסימן נמסר בריש סדר תולדות אהרן וגבול ים . גשין ח אלה ס : ואת חסים . בכורות נס : מעבר לירדן . פס :

בעל הטורים

אלה שמות האנשים . ולמטה שמם אחרת ואלה שמות האנשים לומר שאים בשמותם ונאים במעשיהם :

רשי

נגב מאריך לצד המערב משם והלאה : (ו) וגבול ים . ומצר מערבי מהו : והיה לכם הים הגדול . למצר : וגבול . הנסין שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורין איזזול״ש : (ז) גבול צפון . מצר צפון : מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר . שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים לפנים הימנו וחוצה הימנו : תתאו . תשפעו לכם לנטות ממערב לצפון אל הר ההר : תתאו . לשון סיבה כמו (ד״ה ב י״ב) אל תא הרצים (יחזקאל מ׳) ותאי השער היציע שקורין אפנדי״ן שהוא מוסב ומשופע : (ח) מהר ההר . תסבו ותלכו אל מצר הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבא חמת זו אנטוכיא : תוצאות הגבול . סופי הגבול כל מקום שנא׳ תוצאות הגבול או המצר כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן באלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב המדה של הראשון קרא תוצאות ששם כלה אותה מדה : (ט) והיו תוצאותיו חצר עינן . הוא היה סוף המצר הצפוני ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאוית׳ לכם אל מצר המזרחי : (י) והתאויתם . לשון סיבה ונטיה כמו תתאו : שפמה . במצר המזרחי ומשם הרבלה : (יא) מקדם לעין . שם מקום והמצר הולך במזרחו כנגד העין לפנים מן המצר ומארץ ישראל הוא : וירד הגבול . כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך : ומחה על כתף . עבר : ים כנרת קדמה . שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי סובבת אותה לארבע רוחותיה : (טו) קדמה מזרחה . אל פני העולם שהם במזרח שרות מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל : (יז) אשר ינחלו לכם . בשבילכם . כל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון ומה שהם עושין יהיה עשוי כאילו עשאום שלוחים ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם כמו (שמות י״ד)

רמבן

מדו והנכון בעיני באל הארץ כנען כי שם הארץ הזאת כנען כמו מצרים יושב והנה אל הארץ כנען כמו שאמר העיר ירושלים והמלך דוד והאיש גבריאל ; שם הארץ כשם העם וכן יושבי כנען וכן כנען ארץ פלשתים והאבדתיך מאין ומגרש

רשי

(יז) ב׳ ולאה לכם: (יח) לנחל את הארץ. שיהא נוחל וחולק אותה במקומכם: (כט) לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה להם למחלקותיה: (ב) ומגרש. ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זריעה: ולכל חיתם. (לכל חיותם). לכל צרכיהם: (ד) אלף אמה סביב. (ערובין נ״א) ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם

בעל הטורים

אלידד בן כסלון. הוא אלדד והוסיפו לו יו״ד פי׳ שנבואה שנקראת ביו״ד לשמות: ומדתם מחוץ לעיר וגו׳ אלפים באמה שאלפים אמה יהיו חוץ מע׳ אמה ושיריים וזהו ומדתם מחוץ לעיר: בפרשת מגרש כתיב ה׳ פעמים מקלט שקלוט ולא יהרג סתם שיש לו ה׳ שמות:

נָשִׂיא אֶחָד מִמַּטֶּה תִּקְחוּ לִנְחֹל
אֶת־הָאָרֶץ׃ יט וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
הָאֲנָשִׁים לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־
יְפֻנֶּה׃ כ וּלְמַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן
שְׁמוּאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃ כא לְמַטֵּה
בִנְיָמִן אֱלִידָד בֶּן־כִּסְלוֹן׃
כב וּלְמַטֵּה בְנֵי־דָן נָשִׂיא בֻּקִּי בֶּן־
יָגְלִי׃ כג לִבְנֵי יוֹסֵף לְמַטֵּה בְנֵי־
מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאֵל בֶּן־אֵפֹד׃
כד וּלְמַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם נָשִׂיא
קְמוּאֵל בֶּן־שִׁפְטָן׃ כה וּלְמַטֵּה
בְנֵי־זְבוּלֻן נָשִׂיא אֱלִיצָפָן בֶּן־
פַּרְנָךְ׃ כו וּלְמַטֵּה בְנֵי־יִשָּׂשכָר
נָשִׂיא פַּלְטִיאֵל בֶּן־עַזָּן׃
כז וּלְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר נָשִׂיא
אֲחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי׃
כח וּלְמַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא
פְּדַהְאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃ כט אֵלֶּה
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְנַחֵל אֶת־בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ פ חמישי
לה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ
לֵאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם מִנַּחֲלַת אֲחֻזָּתָם
עָרִים לָשָׁבֶת וּמִגְרָשׁ לֶעָרִים
סְבִיבֹתֵיהֶם תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם׃ ג וְהָיוּ
הֶעָרִים לָהֶם לָשָׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם
יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל
חַיָּתָם׃ ד וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים
אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר
וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב׃
ה וּמַדֹּתֶם מִחוּץ לָעִיר אֶת־פְּאַת־
קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־
נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־
יָם | אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֵת פְּאַת

ב׳ חסר
י׳ בתורה
כל עניגא ולמטה במ״ג למטה יהודה בנימן מנשה.
ל׳ בתורה
ג׳ זקפין בענין יב״ש סימן יהודה בנימן יוסף וחד ולמטה בני שמעון.
ל׳ בוסגבר
כל עניגא נשיא במ״ג חסרים יהודה שמעון בנימן
כל עניגא למטה בני ולמטה בני במ״ב חסרים בני יהודה בנימן
קדמאה לו בשני גרישין ודין בזרקא וסימן מתנה בזריקא
י׳
ל׳
ל׳ ומ״ל
ב׳ חסר בלישנא ט״ז פסוקים בטעם פזר גדול וגלגל

חַד רַבָּא חַד מִשִּׁבְטָא
תִּדְבְּרוּן לְאַחְסָנָא יָת
אַרְעָא׃ יט וְאִלֵּין שְׁמָהַת
גֻּבְרַיָּא לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה
כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה׃ כ וּלְשִׁבְטָא
דִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בַּר
עַמִּיהוּד׃ כא לְשִׁבְטָא
דְבִנְיָמִן אֱלִידָד בַּר כִּסְלוֹן׃
כב וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי דָן רַבָּא
בֻּקִּי בַּר יָגְלִי׃ כג לִבְנֵי
יוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִבְנֵי מְנַשֶּׁה
רַבָּא חַנִּיאֵל בַּר אֵפוֹד׃
כד וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי אֶפְרַיִם
רַבָּא קְמוּאֵל בַּר שִׁפְטָן׃
כה וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי זְבוּלֻן
רַבָּא אֱלִיצָפָן בַּר פַּרְנָךְ׃
כו וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי יִשָּׂשכָר
רַבָּא פַּלְטִיאֵל בַּר עַזָּן׃
כז וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי אָשֵׁר
רַבָּא אֲחִיהוּד בַּר שְׁלוֹמִי׃
כח וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי נַפְתָּלִי
רַבָּא פְּדַהְאֵל בַּר עַמִּיהוּד׃
כט אִלֵּין דְּפַקֵּיד יְיָ לְאַחְסָנָא
יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא
דִכְנָעַן׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל
יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ לְמֵימָר׃
ב פַּקֵּיד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִתְּנוּן לְלֵיוָאֵי מֵאַחְסָנַת
אֲחוּדַתְהוֹן קִרְוִין לְמִתָּב
וְרֵוַח לְקִרְוַיָּא סַחֲרָנֵיהוֹן
תִּתְּנוּן לְלֵיוָאֵי׃ ג וִיהוֹן
קִרְוַיָּא לְהוֹן לְמִתָּב
וְרָוְחֵיהוֹן יְהוֹן לִבְעִירְהוֹן
וּלְקִנְיָנֵיהוֹן וּלְכֹל חֵיוַתְהוֹן׃
ד וְרָוְחֵי קִרְוַיָּא דְתִתְּנוּן
לְלֵיוָאֵי מִכּוֹתֵל קַרְתָּא
וּלְבָרָא אֲלַף אַמִּין סְחוֹר
סְחוֹר׃ ה וְתִמְשְׁחוּן מִבָּרָא
לְקַרְתָּא יָת רוּחַ קִידוּמָא
תְּרֵין אַלְפִין בְּאַמִּין וְיָת רוּחַ
דָּרוֹמָא תְּרֵין אַלְפִין בְּאַמִּין
וְיָת רוּחַ מַעַרְבָא תְּרֵין
אַלְפִין בְּאַמִּין וְיָת רוּחַ

אבן עזרא

נשיא לבני ראובן וגד כי כבר לקחו חלקם והמפרשים אמרו כי החל מיהודה כאשר יצא הגורל בתחלה רק יש טענה גדולה עליהם אע״פ שהפירוש נכון יהיה נראה לפי דעתנו: (כח) פדהאל. אם נעלם שה״א הם שתי מלות שוות בטעם כי הה״א איננה מהאותיות המשך: (ג) ומגרש. ידוע:
פרשה

שמות בריש ספרא: כל עניינא ולמטת במ״ג למטה וסימן יהודה בנימן מנשה יב״ם סימן: למטה יהודה ב׳ בענין בטעמא. יהודה. בנימן. כל עניינא ולמטה בני במ״ב חסר בני וסימן י״ב יהודה בנימן: וידבר ה׳ אל משה דלא נסיב לאמר ט׳ וסימן נמסר בסדר כי תשא: ומדתם י״ו פסוקים בטעם פזר גדול וגלגל וסימן נמסר במסרה רבתא: ומדתם ב׳ חסר בלישנא וסימן ומדתם מחוץ לעיר.

תולדות אהרן ומגרשיהם. נדרים פא מכות יב (ערובין נא סוטה כ): מקיר העיר. ערובין נו נז סוטה כז: ומדתם. ערובין נא נדרים ט סוטה ט (שם ב):

ספורנו

ברוח הקדש: לה (ג) לבהמתם. למרכב ולמשא: ולרכשם. בקר וצאן: ולכל חיתם. כמו דשרים של

רמבן

לה (ב) ומגרש ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לעיר לנוי ואין רשאין לבנות לו בית ולא ליטע כרם ולא לזרוע זריעה אלף אמה סביב ואחריו אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף פנימים למגרש והחיצונים לשדות סביב ולכרמים לשון רש״י מדברי רבותינו. והנכון בעיני על דרך הפשט שיאמר שיתנו למגרש אלף אמה בסביבות העיר כנגדה שיהיו לה למרכה אלף אמה חמש מאות לרוח האחד ולרחבה כמו כן אלף אמה חמש מאות אמה לכל רוח ואחר כך אמר שיעשו מרובע אלפים אמה על אלפים אמה ותהיה העיר באמצע הרבוע ויוסיף לכם

ה צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים׃ ו וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר׃ ז כָּל־הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר אֶתְהֶן וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃ ח וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ מֵאֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמְעַט תַּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר יִנְחָלוּ יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם׃ פ

ששי (שביעי כשהן מחוברין) ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן׃ יא וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃ יב וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט׃ יג וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ־עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם׃ יד אֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה׃ טו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב

ה׳ · ה׳ מטעים · ב׳ חסר או יבדיל ודין · ל׳ כ״ב וכל יהושע דכוותא במ״א ומגרשיהם בני יוסף שני מטות · ד׳ · י״ג · ח׳ · ל׳ · ד׳ · ד׳ · ט״ו דגשים · ד׳

ציפונא תרין אלפין באמין וקרתא במציעא דין יהי להון רוחי קרויא: ו וית קרויא דתתנון לליואי ית שית קרוי שיזבותא דתתנון למיערק תמן קטולא ועליהון תתנון ארבעין ותרתין קרוין: ז כל קרויא דתתנון לליואי ארבעין ותמני קרוין יתהן וית רוחיהן: ח וקרויא דתתנון מאחסנת בני ישראל מן סגיאי תסגון ומן זעירי תזערון גבר כפום אחסנתיה דיחסנון יתן מקרווהי לליואי: ט ומליל יי עם משה למימר: י מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען: יא ותזמנון לכון קרוין קרוי שיזבותא יהוין לכון ויערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו: יב ויהוין לכון קרויא לשיזבא מגאיל דמא ולא ימות קטולא עד דיקום קדם כנשתא לדינא: יג וקרויא דתתנון שית קרוי שיזבותא יהוין לכון: יד ית תלת קרויא תתנון מעברא לירדנא וית תלת קרויא תתנון בארעא דכנען קרוי שיזבותא יהוין: טו לבני ישראל ולגיורא ולתותביא

אבן עזרא

(י) ארצה כנען. ידוע גם זאת הפ׳ דבקה: (יא) והקריתם. מגזרת קריה: (טו) לבני ישראל. איננו דבק

ומדתי את פאתם: בתוך ה׳ וסימן נמסר בסדר לך לך: ערי המקלט ד׳ וסימן ואת הערים אשר תתנו ללוים. דבר אל בני ישראל דיהושע. ויתנו להם את המקלט דד״ה. ולבני אהרן נתנו את ערי דד״ה ושאר אורייתא ערי מקלט. ושאר יהושע עיר מקלט: ארצה כנען ח׳ וסימן במסרה רבתא: תהיינה י׳ כתובין כן בתורה וסימן נמסר בסדר אמר: עמדו ד׳ וסימן עד עמדו לפני העדה למשפט. וישב בעיר ההוא. ערי המעדה. ויעמד המלך על עמדו: למשפט ט״ו דגשים וסימן במסרה רבתא:

תולדות אהרן זס יסיס לכס. ערוכין נח: ועליהס תתנו. מכות ט יג: ונס שמה. מכות יא יג: והיו לכס. שם ט: עד עמדו. שם יב: שש ערי מקלט. שם ט (נדרים מב): את שלש. שם: לבני ישראל. שם:

ספורנו

על כורת ויוי סובך וזולתס: (ח) מאת הרב תרבו. מפני שהעלה אותה בדמים והיה המעט על אותו השבט שהיה לו חלק מועט שוה בדמים אל החלק הרב שהיה נותן ללוים אותו השבח אשר אלגו

רשי

ומהס אלף הפנימיס למגרש והחיצוניס לשדות וכרמיס: (יא) והקריתס. אין הקריה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר (בראשית כז) כי הקרה ה׳ אלהיך לפני: (יב) מגאל. מפני גואל הדס שהוא קרוב לנרצח: (יג) שש ערי מקלט. (מכות ה) מגיד שאע״פ שהבדיל משה בחייו שלש עריס בעבר הירדן לא היו קולטות עד שנבחרו שלש שנתן יהושע בארץ כנען (ספרי): (יד) את שלש העריס וגומר. (מכות ט) אע״פ שבארץ כנען תשעה שבטיס וכאן אינן אלא שניס ומחצה השוה מנין ערי מקלט שלהס משוס דבגלעד נפישי רוצחיס דכתיב (הושע ו) גלעד קרית פועלי און עקובה מדס: ואס

בעל הטורים

ינחלו שלשה במסרה. כפי נחלתו אשר ינחלו. לשמות מטות אבותם ינחלו. כבוד חכמים ינחלו אשר ינחלו לשמות מטות אבותם ינחלו כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ וכן לשמות מטות אבותם ינחלו חכמים דבפ׳ דברים האב מזכה לבנו [illegible] בחכמה:

רמבן

להם מגרש שלא כנגד העיר כשיעור הראשון שכנגד העיר עד שנמצא כשתשאיר למגרש אלף אמה בסביבותיה כאשר צוה בתחלה תהיה העיר אלף על אלף ברבוע והנה העיר רבוע במה שיתנו ללוים ודע כי לשון פאה יאמר על הצד כולו וכן אמה באמה אורך לפאה האחת לעבר כולו וכן כל הנזכרים שם וכן הפאות שבסוף ספר יחזקאל ועוד שאם היה אומר למדוד מן העיר אל החוץ אלפים אמה לכל רוח היה אומר ומדותם מחוץ לעיר אל פאת קדמה וגו׳ אבל ומדותם אל פאת קדמה היא מדידת הצד הסוא כאשר פירשתי וכן נאה להם לערים שתהיה להם אחוזה מרובעת לא שימדדו אלפים אמה לארבע הרוחות כנגד העיר והקרנות לא תהיינה להם ודומה לזה סביב שמונה עשר אלף כי העיר בין כל סביבותיה שמונה עשר אלף כי מנה בארבע הפאות ארבעת אלפים וחמש מאות שהן שמונה עשר אלף לכולן כי מדד בארבע הפאות ונכון הוא שיהיו אלף אמה אשר נתן להם סביב כנגד העיר למגרש שלא יזרע והאלף אשר הוסיף בכתוב השני בארבע הפאות לשדות וכרמים כמו שקבלו רבותינו אבל שם הכל מגרש בלשון הכתוב אלא שזה נעבד ונזרע וזה לא יעבד בו ולא יזרע ולכך הפרישן זה מזה:

(ח) מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו. גם זה על דעת רבותינו מאת בתי האבות שנחלו הרבה יקחו הרבה כמו שהזכיר למשפחותיהם אבל השבטים שוים היו בנחלה ואע״פ שתמצא בספר יהושע שאין מספר הערים אשר נתנו ללוים שוה לשבטיהם מפני שווי הערים היה שהיו חשובות זו מזו כי בשומא נתחלקה הארץ תדע שהרי נתנו מיהודה ושמעון ובנימן ערים י״ג וממטה יששכר אשר ונפתלי וחצי מנשה י״ג ואלו מרובים על הראשונים במנינם ונתנו ממטה אפרים ערים ארבע וממטה דן ערים ארבע והיו בני דן כפלים כבני אפרים:

(יד) את שלש הערים. ואע״פ שבארץ כנען תשעת המטות וכאן אינם אלא שנים השוה מנין ערי מקלט שלהם כי בגלעד נפישי רוצחים דכתיב גלעד קרית פועלי און עקבה מדם ל׳ רש״י מדברי רז״ל. ואע״פ שאין המקלט אלא בשוגגין היו שופכי דמים במרמה ומראין עצמן כשוגגין והוצרך להרבות להם ערי מקלט לקלוט את כולן שלא נודע מי המזיד ואם כן צוה הקב״ה זה על שם העתיד על דרך וקם העם הזה וזנה או שיאמרו שהיה אויר ארץ גלעד מגדלת רוצחים מאז היתה לגוי ואני תמה כי על דעת רז״ל הכתוב שאמר עליהם

רשי

(טז) ואם בכלי ברזל הכהו. (ספרי) אין זה מדבר בהורג בשוגג שהסמוך לו אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית שנאמר בכולם אשר ימות בו דמתרגמינן דהיא כמיסת דימות ביה חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב"ה שהברזל ממית בכל שהוא אפילו מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב בו אשר ימות בו וא"ת בהורג בשוגג הכתוב מדבר הרי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו' למד על האמורים למעלה שבהורג במזיד שהכתוב מדבר: (יז) באבן יד. (ספרי) שיש בה מלא יד: אשר ימות בה. שיש בה שיעור להמית כתרגומו. לפי שנאמר (שמות כא) וכי יכה איש את רעהו באבן ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכן נאמר אשר ימות בה: (יח) או בכלי עץ יד. לפי שנאמר (שמות כא) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית: (יט) בפגעו בו. אפילו בתוך ערי מקלט: (כ) בצדיה. כתרגומו בכמנא במארב: (כב) בפתע. באונס ותרגומו בתכיף שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו: (כג) או בכל אבן אשר ימות בה. הכהו: בלא ראות. שלא ראהו: ויפל עליו. (מכות ז) מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה דרך עלייה אינו גולה: (כה) עד מות הכהן. (ספרי) שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם

אבן עזרא

דבק עם הפסוק הראשון כי בפסוק הראשון אמר כי אלה הערים תהיינה ערי מקלט ולא אמר מקלט למי אחר כן באר כי לבני ישראל ולגר הגר בתוכם תהיינה שש הערים האלה מקלט: (יט) בפגעו בו. בשער הפ"א כמו בשברי לכם בי שמות הפועלים ישתנו: (כ) יהדפנו. ממקום גבוה: או השליך עליו. כמו קיר נטוי או כלי שימות בו: בצדיה. פירשתיו: (כב) בפתע. כמו פתאום: (כג) בלא ראות. שם הפועל: ולא אויב לו. ולא מתכוין לבקש רעתו: (כה) עד מות. יש אומר עד מות עד חפוש וכמוהו תמות חכמה ולא אמרו כלום כי עמכם תמות חכמ' הוא כמשמעו וגם כן עד מות הכהן הגדול כי הוא

[תורה]

בתוכם תהיינה שש־הערים האלה למקלט לנוס שמה כל־מכה־נפש בשגגה׃ טז ואם־בכלי ברזל ׀ הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח׃ יז ואם באבן יד אשר־ימות בה הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח׃ יח או בכלי עץ־יד אשר־ימות בו הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח׃ יט גאל הדם הוא ימית את־הרצח בפגעו־בו הוא ימיתנו׃ כ ואם־בשנאה יהדפנו או־השליך עליו בצדיה וימת׃ כא או באיבה הכהו בידו וימת מות־יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את־הרצח בפגעו־בו׃ כב ואם־בפתע בלא־איבה הדפו או־השליך עליו כל־כלי בלא צדיה׃ כג או בכל־אבן אשר־ימות בה בלא ראות ויפל עליו וימת והוא לא־אויב לו ולא מבקש רעתו׃ כד ושפטו העדה בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה׃ כה והצילו העדה את־הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל־עיר מקלטו אשר־נס שמה וישב בה עד־מות הכהן הגדל

[מסורה:] כל ואם דענין כמקף במ"א ואם באבן יד | ג' | כל ענינא וימת | קדמאה אשר ימות בה וסי' אשר בא בו. | ח' ומלאים | ה' חסרים בלישנא. | כל או דענין בלא מקף במ"ב או השליך והכירו | סימן | ג'. ג' וסימן אדם מית במשריתא | פ' בטעם

[תרגום אונקלוס]

דביניהון יהוין שית קרויא האלין לשיזבא למערק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו׃ טז ואם במאן דפרזלא מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא׃ יז ואם באבנא דמתנסבא בידא דהיא כמסת די ימות ביה מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא׃ יח או במאן דעא דמתנסיב בידא דהיא כמסת די ימות ביה מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא׃ יט גאיל דמא הוא יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא הוא יקטלניה׃ כ ואם בסנאה דחהי או רמא עלוהי בכמנא וקטליה׃ כא או בדבבו מחהי בידיה וקטליה אתקטלא יתקטיל מחיא קטולא הוא גאיל דמא יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא׃ כב ואם בתכיף בלא דבבו דחהי או רמא עלוהי כל מאן בלא כמן ליה׃ כג או בכל אבנא דהיא כמסת די ימות בה בלא חזי ורמא עלוהי וקטליה והוא לא סני ליה ולא תבע בישתיה׃ כד וידונון כנשתא בין מחיא ובין גאיל דמא על דיניא האלין׃ כה וישזבון כנשתא ית קטולא מיד גאיל דמא ויתיבון יתיה כנשתא לקרית שיזבותיה דערק לתמן ויתיב בה עד די ימות כהנא רבא דרבי

[מסורה]

באבן ג'. וסימן באבן או באגרף. ואם באבן יד אשר ימות בה. ובגלחו את ראשו. וחד ובאבן וסימן ולאלוה מעזים על כנו: ימית ח' וסימן במסרה רבתא: ימתנו ה' וסימן במסרה רבתא: הדפו ב' וסימן ואם בפתע בלא איבה הדפו. לא עמד כי ה' הדפו: ויפל ג' וסימן ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן. ויפל עליו וימת והוא לא. ויפל בקרב מחנהו. וסימן בלשון תרגום אדם מית במשריתיה:

[תולדות אהרן]

תולדות אהרן בשגגה. שם ז: ואם בפתע. שם כריתות ט: בלא ראות. נדרים פז פח קמא פו מכות ט: ויפל עליו. מכות ז: והוא לא. סנהדרין כט: ושפטו העדה. פסחים יב ר"ס כו סנהדרין ב ג סע: ושפטו העדה. קמא פו: והצילו העדה. פסחים יב ר"ס כו סנהדרין ב ג סע מכות י: והשיבו אותם. מכות ט י: וישב בה עד מות הכהן. סנהדרין יח מכות יא יב (יומא מד): או באיבה. סנהדרין עו פד: מות יומת הרוצח. סנהדרין לג: גואל הדם ימית. סנהדרין מה: מות יומת המכה מלועא לא סנהדרין טו מה נג עב עז:

ספורנו

חלקו רב הכמות: (כה) עד מות הכהן הגדול. כבר באר שהגלות היא על השוגג ובהיות מיני השגגות בלתי שוות כי מהם קרובות לאונס ומהן קרובות אל המזיד נתן לגלות זמן בלתי שוה בכל השוגגים כי מהם

בעל הטורים

באבן ג'. ואם באבן יד אשר ימות בה והכה איש את רעהו באבן. באבן המלך. והכה איש את רעהו באבן אם הוא באבן יד צריך אומד שיהא בו כדי להמית שנאמר אשר ימות בה. אבל אם הוא גדול כאבן המלך אין צריך אומד מסתמא יש בו כדי להמית: הדפו ב' במסרה. בלא איבה הדפו. כי ה' הדפו. וזהו דאמרינן והאלהים אנה לידו משל לשני בני אדם אחד הרג שוגג וא' הרג מזיד (בלא עדים) הקדוש ברוך הוא מזמנן לפונדק אחד זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג מזיד (בלא עדים) נמצא הרגו בשוגג ונתחייב גלות וזהו בלא איבה הדפו ורוצה להתחזק ולעמוד ולא יוכל כי ה' הדפו: ויפל ג'. ויפל עליו וימת. ויפל בקרב מחנהו. ויפל ה' אלהים תרדמה. כדאיתא במדרש יותר ממה שהרג בהם השליו עשי עלייה הרג בהם עשי ירידה שירד ונפל על ראשם. וזהו ויפל עליו וימת. ויפל ה' אלהים תרדמה כדאיתא צדיקים אוכלים ומפים מיד רשעים יורדים למטתם ומתנונים והולכים עד ל' יום וזהו ויפל ה' אלהים תרדמה שתרדמה נפלה עליהם וישנו שינת עולם: עד מות הכהן הגדול. ג' פ' כהן גדול בפ' לומר אי' כהן גדול שנמשח אחד מרובה בגדים ואחד כהן גדול שעבר כולם משיבים הרולח במיתתן:

רמבן

עליהם תתנו ארבעים ושתים עיר כולם למקלט זוה בהם והנה היו מהם בארץ כנען ל"ו ערים ובעבר הירדן ו' וכולן קולטות לדעת רז"ל והנה היו המקלטים לכל ארץ ישראל ביותר והשוה כי ארבע ערי מקלט יגיעו לשבט גם חצי שבט מנשה בארץ כנען מפני שרובו שם היה ואולי בערי המועדה ריבה ה' בעבר הירדן לכבוד משה שיבדיל הוא אותן אבל בכללם במדה וכמנין הן ועל"ד הפשט נראה בעיני כי ארץ עבר הירדן היתה גדולה מאד כי שם שני מלכי האמורי גדולים שהמקראות מפליגים בהם ואף כי עמון ומואב נוהרו בהם ומלכי ארץ כנען מלכי עיירות לכל מושל עיר יקראו בו מלך כאשר אתה רואה מלך ירושלם אחד מלך חברון אחד וביניהם מהלך חצי יום וכן הזכירו חכמים בין בית אל לעי ארבעת מילין שלזו מלך ולזו מלך. ויתכן שכן היה המנהג בדורות ההם אל כל אדון עיר יקרא מלך או היה לכבוד ארץ ישראל כמדרש רז"ל מ"מ לא היו מלכי ארצות רק מלכי עיר ועיר וכן כתוב שבעים מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוצצים היו מלקטים תחת שולחני. והנה היתה עבר הירדן גדולה מאד ראויה לשלש ערי מקלט ככל ארץ ישראל מן הירדן

וכלכה

ומיהם והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול . דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו : אשר משח אותו בשמן הקדש . לפי פשוטו מן המקראות קצרים הוא שלא פירש מי משחו אלא כמו אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש . (מכות יב) ורבותינו דרשוהו במסכת מכות לראיית דבר ללמד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנאמר אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו :

הוא יכפר בעד ישראל וזה המאורע אירע בימיו : (כו) את גבול . מן גבול כמו כנאתי את העיר : (כז) דם . פירשתיו : (לג) יחניף . עשות רע בסתר : שופכו . פועל כמו וכא גואלו : ולא

בשמן ו׳ רפין וסימן נמסר בסדר תצוה : יצא ז׳ ד׳ חסר וג׳ מלאים וסימן וישלח את הערב מלא . ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב . ואם יצא יצא הרצח . ובא המלך דוד עד מלא . ויאמר המלך אל העם . ויקצף נעמן וילך מלא . ויאמר ירמיה אל צדקיהו . דעורב ושמעי ונעמן מלא . ואפ״ס והבית ימלא עשן . ונמסר גם בסדר נח : אשר ינוס שמה כל סופי פסוקים דקרא שם במי״ח שמה וסימן במסרה רבתא : יכפר ד׳ וסימן ולארץ לא יכפר . אם יכפר העון הזה . בזאת יכפר עון יעקב . בחסד ואמת יכפר עון : כי אם . כל קריאה כי אם הטעם תחת כי ואם במקף במ״ג אשר המקף בכי והטעם באם וסימן כי אם אשר יצא ממעיך . כי אם בדם שפכו . אין זה כי אם רע לב . וסימן בלשון תרגום נפק דמא

תולדות אהרן ואם יצא יצא : מכות יב : ורצח גואל הדם . שם יב : כי בעיר מקלטו . שם יא יב וכחים קיו : ואחרי מות . מכות יא : ישוב הרוצח . שם יא יג : והיו אלה לכם . יבמות ו סנהדרין לה מכות ז (נזיר נד) : כל מכה נפש . סנהדרין פד : ועד אחד . שם לג לד : ולא תקחו כפר . כתובות לז קמא כח פג סנהדרין טו : אשר הוא רשע . כתובות לה קמא פג סנהדרין י לג מכות ה : ולא תקחו כפר לנוס . כתובות לז : לשוב לשבת . מכות יא : ולא תחניפו . שבת לג : (כי הדם . תענית סס) : ולארץ לא יכפר . כתובות לז סוטה מז כריתות כו :

יָתֵיהּ בִּמְשַׁח קוּדְשָׁא : כו וְאִם מִפַּק יִפּוֹק קָטוֹלָא יַת תְּחוּם קִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ דִּי עֲרַק לְתַמָּן : כז וְיַשְׁכַּח יָתֵיהּ גָּאֵיל דְּמָא מִבָּרָא לִתְחוּם קִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ וְיִקְטוֹל גָּאֵיל דְּמָא יַת קָטוֹלָא לֵית לֵיהּ דְּמָא : כח אֲרֵי בְּקִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ יְתֵיב עַד דִּימוּת כַּהֲנָא רַבָּא וּבָתַר דִּימוּת כַּהֲנָא רַבָּא יְתוּב קָטוֹלָא לַאֲרַע אַחֲסַנְתֵּיהּ : כט וִיהוֹן אִלֵּין לְכוֹן לִגְזֵירַת דִּין לְדָרֵיכוֹן בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן : ל כָּל דְּיִקְטוֹל נַפְשָׁא עַל פּוּם סַהֲדִין יִקְטוֹל יַת קָטוֹלָא וְסָהִיד חַד לָא יַסְהֵיד בֶּאֱנָשׁ לְמִקְטַל : לא וְלָא תְקַבְּלוּן מָמוֹן עַל אֱנָשׁ קְטוֹל דְּהוּא חַיָּב לְמִקְטַל אֲרֵי אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל : לב וְלָא תְקַבְּלוּן מָמוֹן לְמֵיעֲרַק לְקִרְיַת שֵׁיזָבוּתֵיהּ לְמֵתוּב לְמִתַּב בְּאַרְעָא עַד דִּימוּת כַּהֲנָא : לג וְלָא תְחַיְּבוּן יַת אַרְעָא דְּאַתּוּן בַּהּ אֲרֵי דְּמָא הוּא מְחַיֵּב יַת אַרְעָא וּלְאַרְעָא לָא מִתְכַּפַּר עַל דַּם זַכַּאי דְּאִתְאֲשֵׁיד בַּהּ אֱלָהֵין

ו׳ רפין · ז׳ ד׳ חסר וג׳ מ״ל · י״ח ס״פ · כ׳ · ל׳ · ב׳ פסוקים מתחלפין בטעם קדמא ולא תקחו כופר לנפש רוצח תנין ולא תקחו כופר לנוס וסי׳ דמהקטיל דמי בארעא דערק מקמן רגלוהי · ג׳ מוקפין וסי׳ נפק דמא כיסא

אֲשֶׁר־מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ : כו וְאִם־יָצֹא יֵצֵא הָרֹצֵחַ אֶת־גְּבוּל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה : כז וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לִגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת־הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם : כח כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ : כט וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם : ל כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת : לא וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־מוֹת יוּמָת : לב וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן : לג וְלֹא־תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת־הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא־יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ־בָּהּ כִּי־אִם בְּדַם

(כז) אין לו דם . (מכות ז׳) הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם: (כט) בכל מושבותיכם . למד שתהא סנהדרי קטנה נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל : (ל) כל מכה נפש וגומר . הבא להרגו על שהכה את הנפש : לפי עדים ירצח . שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו : ולא תקחו כופר . (כתובות לז) לא יפטר בממון : (לב) ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו. למי שנס אל עיר מקלט שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כפר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן . לנוס . כמו לנס (כשב״א ובקמ״ץ) כמו (מיכה ב) שובי מלחמה ששבו מן המלחמה וכן (צפניה ג׳) נוגי ממועד (יהושע ה) כי מולים היו כאשר תאמר שוב על מי ששב כבר ומול על שמל כבר כן תאמר נוס על מי שנס כבר וקורהו נוס כלומר מוברח ואם תאמר לנוס לברוח ותפרשהו לא תקחו כפר למי שיש לו לברוח לפטרו מן הגלות לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת בארץ הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב : (לג) ולא תחניפו . ולא תרשיעו כתרגומו

בעל הטורים

יכפר ד׳ . הכא ואידך אם יכפר העון . לכן בזאת יכפר עון יעקב בחסד ואמת יכפר עון שתשובה ויה״כ תולין ומיתה ממרקת שנאמר אם יכופר העון וגומר עד תמותון לכן בזאת יכופר עון יעקב במה בחסד שנאמר בחסד ואמת יכופר עון כדאמרינן רבה דעסק בגמילות חסדים היה שחין שנין :

רמבן

והלאה והיו אלה השש ערים לבדן קולטות והארבעים ושתים למגרשי הלוים לא למקלט :

(כט) בכל מושבותיכם . לימד שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל לשון רש״י . וכן הדבר שלאחר החרבן אינה נוהגת לא בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ כמו שאמרו רבותינו בפרק ארבע מיתות בית דין ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט ושנו במכילתא מנין שאין ממיתין אלא בפני הבית שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות אם יש לך מזבח אתה ממית ואם לאו אין אתה ממית אבל לא מצאתי במצוה שתלוי בזמן הבית שיאמר בה לדורותיכם בכל מושבותיכם כי זה יורה אפילו על זמן הגלות בחוצה לארץ כמו שנאמר בשביתת חג השבועות ובאיסור החדש לחייב בהם בחוצה לארץ בזמן הזה שלא נתלה אותו בעומר ובמנחה חדשה וכן בחלב שלא נתלה אותו בקרבנות ואולי הם דורשים אלה לכם לחקת משפט על הסנהדרין הנזכרים בפרשת תמיד שנאמר לפני העדה למשפט ושפטו העדה ויאמר שתהיה לנו לדורות עדה שופטת אפילו לאחר חורבן לדון דיני קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון ושל מלקות ארבעים :

(לא) ולא תקחו כופר וגו׳. הנכון בכתוב הזה כי בתחלה הזהירנו מן המזיד שלא תקחו כופר פדיון ממון לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי על כל פנים יומת לא ינצל בשום ענין מן המיתה לא בגלות ולא במכות ועונשים אחרים ואחר כן אמר ולא תקחו כופר שיטם וישב בארץ עד מות הכהן ויחזור אל מחויבי הגלות אשר הזכיר שבהם עיקר הפרשה כאלו אמר וכן לא תקחו כופר מן רוצח שלא ינוס שם כלל כי כל הורג נפש בשוגג מתחלה יפחד מגואל הדם שלא ימיתהו בחום לבבו או שיחשוד אותו במזיד ולא ידבר בכופר שלא ינוס שם אבל אחרי נוסו ידבר בכופר שישוב אל ארצו ולא יתעכב שם כל ימי הכהן ואחרי שיברח ויעמוד לפני העדה למשפט ופטרו אותו לא יפחד ואז ירצה לשוב אל ביתו קודם הזמן ועל כן הזהירנו הכתוב מזה . או יחסר וא״ו מן לשוב ויהיה טעמו או לשוב והראשון נכון :

(לג) ולא תחניפו את הארץ . מפני שאמר תחלה והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם שאלו המשפטים נוהגים גם בחוצה לארץ חזר והחמיר ביושבי הארץ יותר לכבוד השכינה אשר שם והזהיר שלא נחניף אותה ושלא נטמא אותה וענין החנופה הוא הנאמר בקללות זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה זיתים יהיו לך ושמן לא תסוך כל עצך ופרי אדמתך יירש הצלצל כי כל חנופה עשות ספק הנראה והנדמה לעינים והוא ענש בארץ בע״ג ובשפיכות דמים ובגלוי עריות כמו שנאמר הלא חנף תחנף הארץ והארץ חנפה תחת יושביה ותחניפי ארץ בתזנותך וענין הטומאה שתהיה הארץ טמאה ולא ישכון בה כבוד השם בהיות

שָׁפְכוֹ׃ לד וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ שביעי פ

לו א וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיֹּאמְרוּ אֶת־אֲדֹנִי צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאדֹנִי צֻוָּה בַיהוָה לָתֵת אֶת־נַחֲלַת צְלָפְחָד אָחִינוּ לִבְנֹתָיו׃ ג וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרְעָה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגֹּרַל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרֵעַ׃ ד וְאִם־יִהְיֶה הַיֹּבֵל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסְפָה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתֵינוּ יִגָּרַע נַחֲלָתָן׃ ה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְהוָה לֵאמֹר כֵּן מַטֵּה בְנֵי־יוֹסֵף דֹּבְרִים׃ ו זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לִבְנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים׃ ז וְלֹא־תִסֹּב

דלא תחניפו אשר אתם בה דולא תטמא אשר אתם יושבים בה ואפ"ס ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. ב' וכל כתובים דכוו' במ"ב
ב'
ג'. ד'
ד' חסר בלישנא ופתי
ד
ב' דגשין. י"ד
ג' בנקבות

בדם אשדיה: לד ולא תסאבון ית ארעא דאתון יתבין בה דשכנתי שריא בגוה ארי אנא יי דשכנתי שריא בגו בני ישראל: א וקריבו רישי אבהתא לזרעית בני גלעד בר מכיר בר מנשה מזרעית בני יוסף ומלילו קדם משה וקדם רברביא רישי אבהתא לבני ישראל: ב ואמרו ית רבוני פקיד יי למתן ית ארעא באחסנא בעדבא לבני ישראל ורבוני אתפקד במימרא דיי למתן ית אחסנת צלפחד אחונא לבנתיה: ג ויהוין לחד מבני שבטיא דבני ישראל לנשין ותתמנע אחסנתהון מאחסנת אבהתנא ותתוסף על אחסנת שבטיא די יהוין להון ומעדב אחסנתנא יתמנע: ד ואם יהי יובלא לבני ישראל ותתוסף אחסנתהן על אחסנת שבטא די יהוין להון ומאחסנת שבטא דאבהתנא יתמנע אחסנתהן: ה ופקיד משה ית בני ישראל על מימרא דיי למימר יאות שבטא דבני יוסף ממללין: ו דין פתגמא דפקיד יי לבנת צלפחד למימר לדתקין בעיניהון יהוין לנשין ברם לזרעית שבטא דאבוהן יהוין לנשין: ז ולא תסחר אחסנא לבני

רשי

מתרגמו לא תחייבון: (לד) אשר אני שכן בתוכה. שלא תשכינו אותי בטומאתה: כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל. אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם: (ג) ונוסף על נחלת המטה. שהרי בנה יורשה והבן מתיחס על שבט אביו: (ד) ואם יהיה היובל. מכאן היה רבי יהודה אומר עתיד היובל שיפסוק: ואם יהיה היובל. כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל שהירושה אינה חוזרת ואפי' אם יהיה היובל לא תחזור הנחלה לשבטו ונמצא שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה

אבן עזרא

(לד) ולא תטמא. המנופה את הארץ או הוא צווי בעבור כי אני שוכן בתוכם ולא לכבוד הארץ רק לכבוד בני ישראל על כן אמר שוכן בתוך בני ישראל: (א) ויקרבו. גם זאת הפרשה דבקה עם כאשר צוה משה לתת מנחלת ישראל ערים ללוים: ראשי אבות. הם הנשיאים: (ד) ואם יהיה היובל. ואפילו שיהיה היובל לא נקוה לשוב הנחלה אלינו רק תהיה תמיד נוספת על נחלת המטה: (ה) כן מטה בני יוסף. כי ראשי האבות דברו בעבור כל המטה: (ז) וטעם תסב. שפעם תסוב מפה ומפה (ס"א תסוב מכה וכה) בין הם בין אחרים. וטעם ולא תסוב נחלה

בעל הטורים

ונוסף. שלשה במסרה: זה הדבר. מני בדור זה שלא נהג אלא באותו הדור: תסב נחלה. בגי' זו היא נסבבת הבן לומר שהבן יורש את אביו: ולא תסב נחלה. בגי' [illegible] ססבם בעל:

ביש‍א: שבטי ישראל חד מן י"ח דסלקי ונחתי ס"י חד מן י"ת מאילין מאריכין בין אזלא לזרקא וסימן נמסר בסדר ויצא: ומגרל ד' חסר בלישנא ופתחין וסימן ומגרל נחלתנו. בגרל נחלתם דיהושע בשבט לוי. ועל גרל מטה בנימן. על גרל הצדיקים וד' חסר בלישנא נמסר בסדר אחרי מות: נחלתן ד' וסימן והיו לאחד מבני. ואם יהיה היבל ב' בו. ממשפחת בני מנשה: לטוב ב' דגשים וסימן זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר. הכל כאשר לכל. וחד ולטוב. הוי האמרים לרע טוב: בעיניהם י' וסימן במסרה רבתא: לנשים י"ד וסימן נמסר בסוף שופטים: אביהם ג' בנקבות וסימן כן בנות צלפחד קרמא דפסוק. לטוב בעיניהם. ויתן להם אביהם דאיוב

תולדות אהרן ולא תטמא שבת לג שבועות ז: כן מטה. עקידה ש' פד: (ואם יהיה. כתובות לג): זה הדבר. תענית ל בתרא קכ קכ קכא: (ולא תסוב נחלה. תענית סט נדרים לו):

ספורנו

מהם שתהיה שגגתו מעט קודם מיתת הכהן ומהם שימות הרוצח בגלות קודם שימות הכהן וזה במשפט האל יתברך היודע ועד שיענש את השוגג כפי מדרגת שגגתו כאמרו והאלהים אנה לידו: לו (ב) בנחלה בגורל. ובהיות לאיזה שבט חלק בתחום חברו לא יתאמת הגורל לשבט החסר כשיפול על כל גבול השבט וכן לנוסף לא יתאמ' אם לא יוסיף על גבולו אותו החלק אשר לו בתחום חברו: (ד) ואם יהיה היובל וגו' יגרע נחלתן. וגם בהיות שלא נכבוש עתה כל הארץ כאמרו מעט מעט

רמבן

בהיות בה דם נקי שלא נתכפר בדם שופכו ובספרי אמרו ולא תחניפו את הארץ הרי זו אזהרה לחנפין כי הזהיר מתחלה שלא נקח שוחד ברוצחים וחזר והזהיר שלא נחניף להם למעלתם או לתקפם וכבוד משפחתם בלי מקח שוחד כי אם אנחנו נחניף להם הנה נחניף את הארץ תחת יושביה: לו (ז) ולא תסוב נחלה לבני ישראל. ממטה אל מטה לא חשש הכתוב אלא לתקן [illegible] ההיא כי אם היו בישראל נשים נשואות לשבט אחד וכן יורשות נחלה היום או שתירשנה מיום זה והולך שימות אביהן או אחיהם בלא בנים על כרחנו תסוב נחלתן ממטה אל מטה ומי יוכל לתקן בזמן אשר עותו כי לא רצתה התורה לצוות שלא ירשו אותן הבן והבעל שלא רצתה לעקור משפט הירושה וכן לא יחוש הכתוב למקרים העתידים לבא כי הבנות שאינן יורשות נחלה יכולות להנשא לכל השבטים ואפשר שתהיינה יורשות נחלה בזמן הבא כי ימותו אחיהן בחיי האב ותעבר נחלת אביהן אל

נַחֲלָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֶּה אֶל־מַטֶּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ח וְכָל־בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לְמַעַן יִירְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו׃ ט וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר כִּי־אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
י כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד׃ מפטיר
יא וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנוֹת צְלָפְחָד לִבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים׃
יב מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן עַל־מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן׃ יג אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃

ז' חסר בתורה. ג' פסוקים אית בהון פ' תיבין ראשיתן וכל. מתוו"ן סימן. ג' וחסר. ד'. ד'. כל אורייתא חסר במ"א.

קל"ב, מחל"ה חול"ה סימן

חזק

יִשְׂרָאֵל מִשִּׁבְטָא לְשִׁבְטָא אֲרֵי גְּבַר בְּאַחֲסָנַת שִׁבְטָא דַּאֲבָהָתוֹהִי יִדְבְּקוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ח וְכָל בְּרַתָּא יָרְתַת אַחְסָנָא מִשִּׁבְטַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחַד מִזַּרְעִית שִׁבְטָא דַּאֲבוּהָא תְּהֵי לְאִנְתּוּ בְּדִיל דְּיֵירְתוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר אַחְסָנַת אֲבָהָתוֹהִי׃ ט וְלָא תַסְחַר אַחְסָנָא מִשִּׁבְטָא לְשִׁבְטָא אוּחֲרָנָא אֲרֵי גְּבַר בְּאַחֲסַנְתֵּיהּ יִדְבְּקוּן שִׁבְטַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ בְּנַת צְלָפְחָד׃ יא וַהֲוָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנוֹעָה בְּנַת צְלָפְחָד לִבְנֵי אֲחֵי אֲבוּהֶן לְנָשִׁין׃ יב מִזַּרְעִית בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף הֲוָאָה לְנָשִׁין וַהֲוָת אַחֲסַנְתְּהֶן עַל שִׁבְטָא זַרְעִית אֲבוּהֶן׃ יג אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא וְדִינַיָּא דְּפַקִּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃

חזק

אבן עזרא

נחלה. מהיום קודם נחלת הארץ: (ח) וכל בת ירשת נחלה. אחר ניחול הארץ ע"כ אמר הכתוב ולא תסוב נחלה פעם שנית: (יא) מחלה תרצה. הזכירם הכתוב בתחילה כאשר נולדו ועתה הזכירם כאשר נשאו לאנשים בתחלה: (יב) ממשפחות. לאות כי בני דודיהן לא היו כולם אחים: (יג) אלה המצות. של הנחלה והנדר וכל בת יורשת נחלה ומשפטי הדם על ירדן ירחו מזרחה:

חסלת ספר במדבר

ונמסר גם בסדר פינחס: ו' פסוקים אית בהון ה' מלין דמיין ומשניין כתיבתן וסי' וצלפחד דפינחס לא היו לו ולצלפחד דיהושע מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה. מוחמ"ו סימן. ותקרבנה בנות צלפחד מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה מגוו"ת סימן. ותהיינה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה מתוו"ן סימן. ונמסר גם בסדר פינחס: אביהן ד' וסי' נמסר בסדר וירא: ערבת כל אורייתא חסר במ"א דסלא וירא בלק בן צפור:

תולדות אהרן וכל בת ירשת. בבא בתרא קי קיא קטו קכ (תענית שם נדרים שם): ממטות. בתרא קיא: ולא תסוב נחלה. בתרא קיא קיב: ממטה למטה. שם קיג: ידבקו מטות. שם: מטות. שם קיא קיד קטו: ותהיינה. שם קכ:

רשי

תהיינה להם: (ח) וכל בת יורשת נחלה. שלא היה בן לאביה: (יא) מחלה תרצה וגו'. (ב"ב ק"כ) כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו:

חסלת ספר במדבר

בעל הטורים

לבני דדיהן. בגימטריא להגון להם:

סכום הפסוקים אלף ומאתים ושמונים ושמונה אפרח סימן. וחציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח. ופרשיותיו עשרה, ה' בדד ינחנו סימן. וסדריו ל"ב לב טהור ברא לי אלהים סימן. ופרקיו ל"ו לו חכמו ישכילו זאת סימן. מנין הפתוחות שתים ותשעים והסתומות ששים ושש. הכל מאה וחמשים ושמונה פרשיות, אני חלקך ונחלתך סימן:

ספורנו

מעט אנרשנו מפניך ויצטרך כל שבט ושבט לכבוש חלקו הנה אף על פי שיזדמן שאיזה יחיד ימכור חלקו לחברו משבט אחר לא ימנע המוכר בשביל זה מהשתדל עם שבטו לכבוש כי ביובל ישוב אליו. אמנם חלק הבנות שלא תחזור ביובל לא ישתדלו אנשי השבט לכבשה או יניחו שם מיושבי הארץ בהיותו של שבט אחר ובכן יגרע כבוש נחלתן מגורל מטה אבותינו: (י) כן עשו בנות צלפחד. כוונו לעשות רצון קונם כאשר צוה את משה לא מפני שהתאוו לאלה אשר נשאו להם: (יב) ממשפחות בני מנשה. מאחר שראו היות כוונת האל יתעלה שלא תסוב הנחלה אף על פי שנתן להן רשות לבחור כרצונן מכל השבט הן בחרו את בני דודיהן מכל המשפחות מפני שהיו יותר קרובים ותהי נחלתן על מטה משפחת אביהן. ובכן לא היתה שום הסבת נחלה אפילו ממשפחה למשפחה:

רמבן

או קרוביהן להם. ועל דעת רבותינו שדרשו דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה בלבד יתכן שלא היו בכל הדור ההוא הבא בארץ יורשות נחלה בלתי בנות צלפחד כי על כן לא דברו וזהו הכתוב שאם ימות אדם מן היום ההוא עד שתחלק הארץ לשבטיהם ותהיה בתו יורשת אותו לא תנשא לשבט אחר שלא יבא האיש ההוא בעת חלוק הארץ לקחת לו נחלה בתוך מטה אחר כי הקפדה להם תהיה יותר גדולה בעת החלוק שלא יתערבו השבטים זה עם זה בנחלה כי אחרי כן כבר נודעה נחלתן ולא יקפידו כל כך ובעבור שלא נודע זמן החלוק הזהיר בכל הדור והשם אשר בידו נפש כל חי אין לו לחוש תכאן ואילך ונכון הוא על דרך הפשט שאין ולא תסוב נחלה טעם כדי שלא תסוב הנחלה אבל הם שתי מצות ביורשות נחלה שלא תנשאנה רק למטה אביהם וזהו בנשואות כבר ואשר תבא עליהן נחלה אחרי היותן לאיש שלא תסוב הנחלה ממטה למטה אחר אבל ירשו אותן אחיהן וקרוביהן לא בניהן ולא בעליהן והזהיר מתחלה בבנות צלפחד ואחר כך בכל בת יורשת נחלה ואמר בכל ישראל שלא תסוב נחלה ממטה אל מטה שאף הנשואות או המוזהרות אם יעברו על המצוה יירשו אותן אנשי המטה שיהיו כלם דבוקים וקשורים בנחלת מטה אבותם לא תפרד נחלתן מהן והם לא יפרדו מנחלת אבותם ולא נהג כל זה רק בדור הנוחל את הארץ בעת החלוקה והנה נתן להם עצה בשנויות אשר שאלו ותקן גם בנשואות:

ונשלם ספר הפקודים ודגלי הצבאות. ולאלהים צבאות. שבח והודאות. למאות ולאלפים ורבואות. כאשר עשה עם אבותינו הגדולות והנוראות. יחיש בימינו קץ הפלאות. יבנה הבית והלשכות וגבול לפני התאות. ויכון שם לבית דוד כסאות. ועינינו רואות. והוא ברחמיו ינקנו מכל נסתרות ומכל שגיאות. ויראנו מתורתו נפלאות. וכן יהי רצון אמן:

אלה מסעי בני ישראל. לפי שמשה אמר למעלה אל בני גד ובני ראובן ויניעם במדבר ארבעים שנה סד"א שהיו הדים ונעים כשוכב כרוכב אבל לא שקטו ולא נחו כל ארבעים שנה ע"כ אמר אלה מסעי לומר לך שבארבעים שנה לא הניעם כי אם מ"ב תנועות ובזה מיושב מה שנאמר אלה מסעי ולא אמר אלה החניות אשר הם כדרך שאמר ויסעו ויחנו אלא שבא לפרש מאמר ויניעם במדבר כי התנועות היינו המסעות וטעם לסיפור כל המסעות כתב רש"י להודיע חסדי המקום כו' והרב המורה נתן טעם אחר וכן במזרחי נתן כמה טעמים ואין להאריך בהם:

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'. ואחר כך הפך הסדר ואמר ואלה מסעיהם למוצאיהם ולא נאמר בו על פי ה'. והנני מפרש זה בב' פנים. האחד הוא שבמקצת מסעות הלכו לפנים ובמקצתם חזרו אחור כי מתחלה ויסעו ויחנו לפני פי החירות פירש"י שהלכו לאחוריהם לצד מצרים. וכן בפרשת דברים כתיב ופנו ונסעו המדברה פירש"י לפי שקלקלו הפכו לצד המדבר וכן בפרשת עקב מבני יעקן מוסרה שחזרו שמונה מסעות לאחוריהם. נמצא שרוב המסעות אשר הלכו בהם לפנים ולא לאחור והיו ע"פ ה' נקראו מוצאיהם למסעיהם כי הפכו פניהם מן המקום אשר יצאו משם שנקרא מוצאיהם. ופניהם אל מסעיהם אשר היו לפניהם. אבל מה שחזרו אחור בעבור שקלקלו בחטא לא היה על פי ה' ונקרא מסעיהם למוצאיהם שחזרו ונסעו למקום שיצאו משם שנקרא מוצאיהם כי הפכו פניהם לצד מצרים. הפירוש השני הוא כשמדקדק מהו שנאמר ויסעו מרעמסס ולא הזכיר בני ישראל ואחר כך חזר ואמר שנית ויסעו בני ישראל מרעמסס ועוד כתיב הכא ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ובמקום אחר אומר הוציאך ה' ממצרים לילה. אלא ודאי שהערב רב הלכו בלילה דרך בריחה ועליהם נאמר ויגד למלך מצרים כי ברח העם בורח לא נאמר אלא ברח שכבר ברח מיד בצאתם וזה לא יצדק על ישראל שהרי הלכו ביד רמה אלא ודאי שעל הערב רב הוגד לו שנקרא בשם עם אבל ישראל הלכו ביום ביד רמה וכשאמר ויסעו מרעמסס בחודש הראשון בערב רב הוא מדבר. ואחר כך אמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה. ואחר כך אמר ויסעו בני ישראל מרעמסס כי הערב רב הלכו תחלה כמנהג הבורחים ובני ישראל הלכו אחריהם. וז"ש ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' זו נסיעת בני ישראל אשר יסודם מארץ הקדושה על כן הפכו תמיד פניהם מן מוצאיהם המקום אשר יצאו משם ממצרים ומגמת פניהם למסעיהם לבא אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם. אבל הערב רב שהיו מקורם ממצרים ולא יצאו על פי ה' כי משה מדעתו הוציאם נאמר בהם ואלה מסעיהם למוצאיהם כי תמיד היה להם חפץ ורצון לשוב למצרים למקורם וזרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי כך היה תמיד פניהם למקום אשר יצאו משם. פירוש שלישי הוא שאלמלי לא חטאו ישראל היו נוסעים בנסיעה אחת לארץ ועל זה אמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם כי מן יציאה ראשונה לא היה להם. עוד יציאה ממקום חניה כי רצה ה' לישא אותם כעל כנפי נשרים לארץ מיד. ועל ידי שקלקלו הוצרך לכתוב ואלה מסעיהם למוצאיהם שנסעו אל מקומות שסופם לחזור ולצאת משם ולהיות מטולטל ממסע למסע וזה הדבר לא היה על פי ה' כי לא חפץ ה' באלה:

ומצרים מקברים וגו'. לומר לך שיצאו לעיני כל מצרים בשעה שהיו קוברים את אשר הכה ה' בהם והיו פניהם קהות ולא עוד אלא שגם באלהיהם עשה ה' שפטים באותה שעה ואף על פי כן לא יחרץ אחד מהם לשונו לישראל. ומ"ש אשר הכה ה' בהם כל בכור י"א שהוא כדעת המדרש על פסוק למכה מצרים בבכוריהם שהיו הבכורים הורגים באבותם כי כך נשמע בבכוריהם כלומר עם הבכורים הכה את מצרים כי הבכורים היה שבט אפו ומטה זעמו לכך נאמר הכה בהם כל בכור והוא דקדוק נכון ובאמרו על פני בעל צפון הורה כי רק ע"ג זו נשארה להטעותן כי היא היתה ממונה על הזהב אשר מצפון יאתה ויאמרו שלכך נשארה בשביל ממונם שלקחו שלא כדין כמבואר בפרשת בשלח. ומ"ש ויסעו ממרה ויבואו אילמה ולא אמר ויחנו אילמה לפי שהיה מסע קצרה ממרה לאילם ולא היה בדעתם לעשות שם חניה אך לפי שמצאו שם שתים עשרה עינות מים המתיחסים אל שתים עשרה שבטים אשר ממקור ישראל ישקו לכל העדה ושבעים תמרים המתיחסים לשבעים זקנים כי הצדיק כתמר יפרח על כן אמרו סימנא מילתא היא שיעשו שם חניה כי גם שם המקום מורה על מספר זה אילם עולה למספר פ"ב עם המלה דהיינו י"ב ושבעים וכן אילם מורה על מספר אנשים חזקים כי הוא מלשון ואת אילי הארץ לקח וכל זה לקחו לסימן לעשות שם חניה:

ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אבל השטים. על צד הרמז יש לפרש שלכך הזכיר שני קצוות אלו לפי שפרשה זו מדברת ממיתת אהרן ואחז"ל ששקולה מיתת הצדיקים כשריפת בית אלהינו ודבר זה יש בו רמז בתחלת הפרשה וימת שם בשנת הארבעים וגו' בחודש החמישי באחד לחודש הוא חודש אב שבו נשרף בית אלהינו והוקבע לבכיה לדורות מזמן המרגלים כדי להורות ששניהם אלו שקולים על כן מזדמנו בחודש אב וזהו הרמז מבית הישימת כי הוא לשון שממה וחורבן הבית. ואבל השטים הוא לשון ארז ורמז אל הזמן שנתאבלו בו על הצדיק שנמשל לשטה וארז ונזדמנו שניהם לפונדק אחד וחבור שני קצוות אלו מורה ששקולים המה כאלו הקצה האחד היה מרגיש אבל השטים דהיינו האבילות על נפש הצדיק והקצה השני היה מרגיש בצער בית הישימות. ותדע כי בילקוט ישעיה מסיק בפסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה גדול סלוקן של צדיקים לפני מי שאמר והיה העולם יותר מן צ"ח קללות שבמשנה תורה ומחורבן בית המקדש. קשיין אהדדי כי רבותינו ז"ל אמרו במסכת ר"ה השוה ששקולים המה וכאן אמר גדול סלוקן. והבט ימין וראה כי במדרש הזכיר סלוקן ובגמרא אמרו מיתת צדיקים. ובמדרש הזכיר לשון חורבן בית המקדש ובגמרא אמרו כשריפת בית אלהינו. והביאור לכל זה כי לשון חורבן בית המקדש מורה על הזמן שאומר הבית מעצים ואבנים שאר קיים. אך שנחרב כי יצא ממנו כל הדרו והודו דהיינו סילוק מן הבית כל הדברים רוחניים שהיו בו. אבל לשון שריפת בית אלהינו קשה מזו כי נוסף על סילוק הרוחניות משם שגם החומר נשרף כמו כן בצדיקים כשמזכיר לשון מיתה הוא מדבר כנגד החומר כי הגוף מת אבל הנשמה אינה מתה כי חיה היא. אבל לשון סילוק שייך על הנשמה ולא על הגוף כי היא לבדה העולה כמו שנאמר רוח בני האדם העולה היא למעלה. והנה מיתת צדיקים דהיינו הדבר הנוגע בחומר גוף הצדיק ודאי דבר זה שקול כשריפת בית אלהינו החומר של בית המקדש. אבל סלוקן של צדיקים דהיינו רוח בני האדם המסתלק ועולה למעלה דבר זה מתיחס לחורבן בית אלהינו דהיינו יציאת הרוחניות משם ומה שאמר שזה גדול מזה לא שזה גדול במהות אלא שהנזק המגיע לעולם בסילוק נשמת הצדיק הוא גדול מן הנזק המגיע לעולם בסילוק הרוחניות מן הבית המקדש כי יש לדקדק מהו שאמר לפני מי שאמר והיה העולם למה לא אמר סתם לפני הקב"ה אלא ודאי שבא ליתן טעם למה זה גדול מזה ואמר לפי שהקב"ה אמר והיה העולם וחפץ בהווייתו וקיומו ונפש הצדיק נותן יותר הויה וקיום לעולם יותר מכל הרוחניות שהיו בבית המקדש לפי שצדיק אחד יסוד עולם ונשמתו חצובה מתחת כסא כבוד על כן יש בה קדושה גדולה ונותנת הויה וקיום לכל העולם. ותדע שכן הוא שהרי מביא על זה פסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ומאי משמע שמדבר בסילוקן של צדיקים אלא ודאי בסילוק הנפש המשכלת הוא שקרא חכמת חכמיו כי נפש המשכלת היא נותנת קיום והויה לכל העולם וסלוקה גורם שעמודי עולם ירופפו וזה דבר אמיתי ונכון לתתי לצרפו לפסוק זה על צד הרמז:

והתנחלתם את הארץ בגורל. בפסוק זה נתקשו המפרשים מאד באמרם כי תחלת הפרשה מדברת מאיבוד ז' האומות וצלמי מסכותם. וכן סוף הפרשה כ"א לא תורישו את הארץ וגו' ואיך הכניס בין הדבקים פסוק והתנחלתם את הארץ. ואומר אני שלא קשה מידי כי באיבוד הצלמים והבמות וגירוש כל ז' האומות הטיל ה' עבודה רבה על ישראל ויש לחוש לשני דברים הן שיהיה הדבר כקדירה דבי שותפי ותתבטל מצוה זו כי כל אחד יאמר אפשר למצות ביעור שתתקיים על ידי אחרים הן שיגרום מחלוקת בין השבטים כי כל אחד יבחר לו הרע במשמנו במקום שאין שם הרבה צלמים ומסכות. על כן הכניס תוך ענין זה פסוק והתנחלתם את הארץ בגורל כי בזה בטלו כל החששות:

ארבעים ושתים עיר. כנגד מ"ב חניות שישראל חנו בהם והיו בכלם כגרים כך נתנו ללוים שלא היה להם חלק בארץ מ"ב עיר. וערי המקלט יהיו מן ערי הלוים לפי שהנס אל עיר מקלטו הרי הוא שמה גר ויש לחוש פן יאמרו לו יושבי הארץ גר אתה בארץ על כן נוה שיהיו ערי מקלט מן ערי הלוים. כי גם הלוים כגרים בארץ ויאמרו לו מום שבך אל תאמר לחברך על דרך שנאמר וידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם וכדרך שנאמר כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם היינו בארץ שהוא לא להם של יושבי הארץ כי יוסף העבירם לערים שיהיו כגרים שמה כדי שלא יוכלו לומר לישראל גרים אתם. ומה שאמרה תורה ברוצחים שישב שם עד מות הכהן הגדול לפי שאהרן מדתו השלום על כן היה לו להתפלל על בני דורו שאך שלום ואמת יהיה בימיו ולא תקריגה כאלה מקרה בלתי טהור זה על כן ישב שם עד מות הכהן הגדול ואז יתפלל הוא וכל ביתו אל מיתת הכהן הגדול כדי שיחזור מהרה לביתו. ומטעם זה אמר עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן המשחה וכי עדיין לא ידענו שהכהן גדול נמשח בשמן המשחה אלא לפי שכהן זה שנעשה רציחה בימיו זה הרוצח כיבה נר אלהים נשמת אדם וכיבה נר מצוה ותורה אור ודאי לא זכר כהן זה בשמן משחת קודש שעליו שהיה מחליתו חמשים ומאתים דהיינו שני פעמים נר כי כל כהן צריך לעמוד על שמירת שתי נרות אלו בימיו ולהתפלל על זה ומאחר שמעשה זה קרה בימיו על כן ישב שם עד מות הכהן הגדול:

ולא תחניפו את הארץ. ביאור הענין כך הוא כי הארץ דומה כאלו פערה פיה לבלי חק לבלוע את כל מה שעליה כמו שנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וגו' וכתיב ארץ לא שבעה מים כי באמת הארץ אינה שבעה לעולם והרשעים הרוצחים מחניפים אל הארץ ליתן לה דבר לבלוע וזה החנופה כי כל הנותן דבר אל הבלתי ראוי לו כדי שיחזור גם הוא ויתן לו דבר מה זהו נקרא חנופה. וכן הדבר שהארץ מחנפת לרשעים ליתן להם את יבולה וכל צרכיהם אשר מן הארץ מוצאם וכן מקום לדור להתקומם עליה אף על פי שהרשעים אינן ראויין לכל זה כמו שנאמר והארץ חנפה תחת יושביה. וזהו שאמר כי הדם יחניף את הארץ כי הרשע נותן לה הדם לבלוע כדי שהארץ תתן לו לעומת זה מסלתה ומשמנה על כן לא יכופר לארץ כי אם בדם שפכו וכפרה זו על מה שהחזיקה הרוצח אפילו רגע אחד כי חנופה תחשב לה הדבר ויאמרו ששניהם מחניפים זה לזה. ומה שלא נהרג קין מכל מקום הוציאה הארץ את עצמה מן חשד זה שהצמיחה לו קוץ ודרדר ונע ונד היה בארץ וא"כ לא נתנה לו שום שני מיני תועלת שהיו לו מן הארץ ואף זה על צד החסד עם קין דוקא מפני ישוב העולם כי הוא היה לבדו בעולם אבל לדורות לא יכופר לה כי אם בדם שופכו להוציאם מידי חנופה זו:

ואם יהיה היובל וגו'. רבותינו ז"ל פירשו אם כמו אפילו ור"ל אף אם יהיה היובל מכל מקום לא תצא שדה זו ביובל. ודוחק לפרש אם לשון אף על פי. ואא"ל שכן הוא מכל מקום קשה מהיכא תיתי שיהיה היובל תיקון לשדה זו ואם כן מאי סלקא דעתיה ומאי קא משמע לן. ועוד יש לדקדק בפסוקים שנאמר ונגרעה נחלתן מנחלת אבותינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיין להם לנשים ומגורל נחלתנו יגרע. תרתי יגרע למה לי. ולמה קראוה תחלה נחלת אבותינו ואחר כך קראוה נחלתנו ואחר כך חזר ואמר ואם יהיה היובל וגו' ומנחלת מטה אבותינו יגרע ושני זה הלא דבר הוא. ועוד קשה למה יגרע נחלתן הלא כתיב לרב תרבו ולמעט תמעיטו. והקרוב אלי לומר שחששו על שני דברים. האחד הוא שאם

אח הגורל ברוח הקודש שחוס זה יהיה לשבט פלוני ראוי שיקרא שם המת שהוא ראש השבט על נחלתו שהרי כאן המתים ירשו את החיים אם כן ראוי שלא יכרת שם המת מנחלתו ועל חשש זו אמרו ומנחלת אבותינו יגרע. החשש השני הוא משום חשד שיאמרו שמכרו נחלתן כי יאמרו הדורות מה לשבט אחד עסק בשדה של שבט זה כי לאו כולי עלמא דיני דבנות גלפחד גמירי ועוד אולי ימותו הנשים ובעליהן יירשום דיאמרו ודאי מחמת דוחקם מכרו שדותם ויחזיקום להוטאים כמו שדרשו רבותינו ז"ל בפרשת בהר מן סמיכות הפרשיות שהמוכר שדהו עונותיו הטו אלה ועל חשש זו אמרו ומגורל נחלתנו יגרע לא גרעון ממש אלא בעבור החשד. ודוקא קודם היובל יש מקום לשני החשות אלו. אבל אם יהיה היובל אז אין מקום לחשש שניה כי לא יאמרו שמכרו שדותם שאלו היתה שדה מכורה היתה חוזרת ביובל ומאחר שהשדה ע לא תחזור ביובל בזה ידעו הכל שאין זה שדה מכורה אלא הבנות הכניסו נחלה א לשבט אחר ובטלה חששא אחת אבל מכל מקום החששא השניה במקומה שעמדת שמנחלת מטה אבותינו יגרע שלא תקרא שם המת על נחלתו ובדרך זה יהיה אם זה ככל אם שבכל התורה:

חסלת ספר במדבר. בעזרת בורא כל בדבור:

הפטרת מסעי בירמיה סימן ב

שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ
מֵעָלָי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ׃ וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה
הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ
עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ
אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם׃ וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכַּרְמֶל
לֶאֱכֹל פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת־אַרְצִי וְנַחֲלָתִי
שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה׃ הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה וְתֹפְשֵׂי
הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי וְהָרֹעִים פָּשְׁעוּ בִי וְהַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַבַּעַל
וְאַחֲרֵי לֹא־יוֹעִלוּ הָלָכוּ׃ לָכֵן עֹד אָרִיב אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה
וְאֶת־בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב׃ כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר
שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֵן הָיְתָה כָּזֹאת׃ הַהֵימִיר גּוֹי
אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל׃
שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־
שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר ׀ מַיִם חַיִּים לַחְצֹב
לָהֶם בֹּארוֹת בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכִלוּ הַמָּיִם׃ הַעֶבֶד
יִשְׂרָאֵל אִם־יְלִיד בַּיִת הוּא מַדּוּעַ הָיָה לָבַז׃ עָלָיו יִשְׁאֲגוּ
כְפִרִים נָתְנוּ קוֹלָם וַיָּשִׁיתוּ אַרְצוֹ לְשַׁמָּה עָרָיו נִצְּתוּ נצתה כתיב
מִבְּלִי יֹשֵׁב׃ גַּם־בְּנֵי־נֹף וְתַחְפַּנְחֵס ותחפנס כתיב יִרְעוּךְ קָדְקֹד׃
הֲלוֹא־זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהַיִךְ בְּעֵת
מוֹלִיכֵךְ בַּדָּרֶךְ׃ וְעַתָּה מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי
שִׁחוֹר וּמַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר׃ תְּיַסְּרֵךְ
רָעָתֵךְ וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ תּוֹכִחֻךְ וּדְעִי וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהָיִךְ וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלַיִךְ נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת׃ כִּי
מֵעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרוֹתַיִךְ וַתֹּאמְרִי לֹא אֶעֱבוֹר°
כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן אַתְּ צֹעָה זֹנָה׃
וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שֹׂרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי
הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה׃ כִּי אִם־תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם
עֲוֺנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי אַחֲרֵי
הַבְּעָלִים לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי מֶה עָשִׂית בִּכְרָה
קַלָּה מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ׃ פֶּרֶה ׀ לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת נַפְשָׁהּ
נפשו כתיב שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא
יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ׃ מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְרוֹנֵךְ וגורנך כתיב
מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ׃
כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם
שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם׃ אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן
אַתְּ יְלִדְתָּנוּ ילדתני כתיב כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם
יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃ וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ
אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃

כאן מסיימין ההפטרה בקצת קהלות. אבל הספרדים מדלגים ואומרים אלו הפסוקים:

אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל ׀ נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ
מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד׃ וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה
וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ׃

והאשכנזים מדלגים ואומרים זה הפסוק:

הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאתִי° לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה׃

°אעבוד כתיב °יתיר י'

פירוש

איה. הוליכנו אותו אחר גוינו: ושוחה. כתרגומו מישור ומרוץ: לא. חסר אשר לא עבר: והרועים. רועי העם ומלכיהם: והנביאים. נביאי שקר: לא. אשר לא: כתיים. העובדים למים: וקדר. העובדים לאש: הן. כמו אם: ההימיר. אם החליף: שמו. לשון תימה: ושערו. ענין סערה: חרבו. לשון הרבן: לחצוב. לכרות: יכילו. יחזיקו: העבד. בתמיה: כפירים. הם מלכי בבל: נצתה. נלתו בהם: נף ותחפנחס. מקומות הם: ירעוך. ישברוך: עזבך. עזיבתך: מוליכך. שהיה

המלות

מוליכך: רעתך. אם עשית רעה בהו אליך יסורים: ומשובותיך. לשון מרי: מעולם. מזמן קדמון: צעה. מולעת כזונה: שורק. ענף הגפן: סורי. ענפים רעים: בנתר. אדמה לבנה: בורית. שמכבסין בו: נכתם. נרשם: בכרה. גמלה נקבה קטנה: משרכת. סובבת: פרה. כמו פרא: למד. מורגל: שאפה. שאבה: תאנתה. לשון תואנה: בחדשה. שתשלם הריונה: מנעי. אם יאמר הנביא מנעי וכו': נואש. לשון יאוש: הובישו. היה להם להובים: אבי. אדוני: ילדתנו. בראתנו:

סדר הפרשיות חיבוריהן והפרדתן הבאות בחלק זה

חקת ובלק לעולם הם נפרדות מלבד כשחל שבועות ביום ששי וביום שבת קדש שאז הם מחוברות ובזה אין חילוק בין פשוטות למעוברות: מטות ומסעי לעולם הם מחוברות בין בפשוטות בין במעוברות מלבד בשני סימנים, ואלו הם החא בשג שאז הם נפרדות:
ושאר הפרשיות הנהוגות להתחבר כל אחד על מקומו יבא בשלום:

ויאמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך׃ ושלשת תרד מאד ובאת אל־המקום אשר־נסתרת שם ביום המעשה וישבת אצל האבן האזל׃ ואני שלשת החצים צדה אורה לשלח־לי למטרה׃ והנה אשלח את־הנער לך מצא את־החצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים׀ ממך והנה קחנו ובאה כי־שלום לך ואין דבר חי־יהוה׃ ואם־כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך יהוה׃ והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־עולם׃ ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך אל־הלחם לאכול׃ וישב המלך על־מושבו כפעם׀ בפעם אל־מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד׃ ולא־דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי־לא טהור׃ ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל־יהונתן בנו מדוע לא־בא בן־ישי גם־תמול גם־היום אל־הלחם׃ ויען יהונתן את־שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד־בית לחם׃ ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה־לי אחי ועתה אם־מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את־אחי על־כן לא־בא אל־שלחן המלך׃ ויחר־אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן־נעות המרדות הלוא ידעתי כי־בחר אתה לבן־ישי לבשתך ולבשת ערות אמך׃ כי כל־הימים אשר בן־ישי חי על־האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן־מות הוא׃ ויען יהונתן את־שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה׃ ויטל שאול את־החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי־כלה היא מעם אביו להמית את־דוד׃ ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי־אף ולא־אכל ביום־החדש השני לחם כי נעצב אל־דוד כי הכלמו אביו׃ ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו׃ ויאמר לנערו רץ מצא נא את־החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא־ירה החצי להעברו׃ ויבא הנער עד־מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה׃ ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן את־החצים ויבא אל־אדניו׃ והנער לא־ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את־הדבר׃ ויתן יהונתן את־כליו אל־הנער אשר־לו ויאמר לו לך הביא העיר׃ הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו׀ איש את־רעהו ויבכו איש את־רעהו עד־דוד הגדיל׃ ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה׀ ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד־עולם׃

על כתיב

החצי כתיב

סדר הקריאה למפטיר לשבת וראש חדש

בשבת וראש חדש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע ואומרים חצי קדיש ובס"ת שניה בפ' פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם׃

הפטרת שבת וראש חדש בישעיה סימן סו

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־זה מקום מנוחתי׃ ואת־כל־אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־יהוה ואל־זה אביט אל־עני ונכה רוח וחרד על־דברי׃ שוחט השור מכה־איש זובח השה ערף כלב מעלה מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם חפצה׃ גם־אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא־חפצתי בחרו׃ שמעו דבר־יהוה החרדים אל־דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה ונראה בשמחתכם והם יבשו׃ קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו׃ בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר׃ מי־שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־בניה׃ האני אשביר ולא אוליד יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך׃ שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־אהביה שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה׃ למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיז כבודה׃ כי־כה׀ אמר יהוה הנני נוטה־אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על־צד תנשאו ועל־ברכים תשעשעו׃ כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו׃ וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה ונודעה יד־יהוה את־עבדיו וזעם את־איביו׃ כי־הנה יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו להשיב בחמה אפו וגערתו בלהבי־אש׃ כי באש יהוה נשפט ובחרבו את־כל־בשר ורבו חללי יהוה׃ המתקדשים והמטהרים אל־הגנות אחר אחת בתוך אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם־יהוה׃ ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ את־כל־הגוים והלשנות ובאו וראו את־כבודי׃ ושמתי בהם אות ושלחתי מהם׀ פליטים אל־הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל ויון האיים הרחקים אשר לא־שמעו את־שמעי ולא־ראו את־כבודי והגידו את־כבודי בגוים׃ והביאו את־כל־אחיכם׀ מכל־הגוים׀ מנחה׀ ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה בכלי טהור בית יהוה׃ וגם־מהם אקח לכהנים ללוים אמר יהוה׃ כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם־יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם׃ והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה׃ ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל־בשר׃

והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה׃

ואם למחרתו גם כן ראש חדש אומרים אחריה ג"כ פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חדש׃

כצ"ל

אחר כתיב

ברוך

ברכות שאומרים קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

וכשמסיים ההפטרה יאמר זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק. נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הטעמים*) לאשכנזים

קַדְמָ֨א מְ֣נַח זַרְקָא֮ מְ֣נַח סֶגּוֹל֒ מְ֣נַח ׀ מְ֣נַח רְבִיעִ֗י מַהְפַּ֤ךְ פַּשְׁטָא֙ זָקֵף־קָטֹ֔ן זָקֵף־גָּד֕וֹל מֵרְכָ֥א טִפְּחָ֖א מְ֣נַח אֶתְנַחְתָּ֑א פָּזֵ֡ר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה֩ תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה֠ קַדְמָ֨א וְאַזְלָ֜א אַזְלָא־גֵ֜רֵשׁ גֵּרְשַׁ֞יִם דַּרְגָּ֧א תְּבִ֛יר יְתִ֚יב פְּסִיק ׀ סוֹף־פָּסוּק: שַׁלְשֶׁ֓לֶת קַרְנֵי־פָ֟רָה מֵרְכָא־כְפוּלָ֦ה יֶרַח־בֶּן־יוֹמ֪וֹ:

הפשטא והקדמא שוים בתמונתם ומתחלפים במקומם כי הפשטא יבוא לעולם אחרי אות האחרון במלה בין שהנגינה מלעיל ובין שהיא מלרע, ולכן כאשר הנגינה מלעיל יבוא ב׳ פשטין כמו אלה. אבל הקדמא לעולם באות שבה הנגינה, וכן היתיב והמהפך כי היתיב לעולם לפני אות הראשון והמהפך בתנועה שהנגינה נקראת בה. הסגול הזרקא והתלישא קטנה יבואו תמיד אחרי האות האחרונה והתלישא גדולה לעולם באות הראשונה. הגרש נקרא לפעמים אזלא וזה כשהוא מלרע ויש לפניו קדמא וכשהוא מלעיל נקרא גרש. [ודע כי בספרי תהלים משלי איוב יש עוד טעמים אחרים גם ישתנו בשמותם].

במדבר פקודיהם סכומהון: את הקערת ית פיילותא: ודשנו וידרדון ית מרבחא: ולא יבואו ולא יעלון ליואי למחמי כד יהוין כהניא משקעין מאני בית קודשא דלא ימותון:

נשא תנקי חרקי מן מיא בדוקיא לבדק האלין: ואמרה ותימר אתתא אמן דלא אסתאבית אמן אין אנא עתידה למסתאבא: מיין מחמר חדת ועתיק יתנזר חמע דחמר חדת וחמע דחמר עתיק לא ישתי וכל שזוג דענבין לא ישתי: שש עגלת צב שית עגלן מזוונן: וקרבנו וקורבניה דיקרב פיילי דכסף חד מאה ותלתין סלעין בסלעי בית קודשא הוות מתקלה מזרק חד דכסף תקל שובעין סלעין בסלעי בית קודשא תרין מאניא האלין קריב יתהון מליין סולתא פיילתא ומזרקא מערבא דמשח למנחתא: כף בזיך חדא מתקלא עשרא סלעין די הוות דדהבא קריב יתה מליא רישי בוסמנין טבין ומפטמין ודכיין לקטורת בוסמיא: פר תור חד בר תורין בר תלת שנין דכר חד בר תרתין שנין אמר חד בר שתיהו לעלתא הוה רב שבטא מקריב לעילא: שעיר צפיר בר עזין חד קרב רב שבטא לחטאתא: ולזבח ולנכסת קודשיא קריב תורין תרין דכרין תרין גדיין חמשא ואמרין בני שתהון חמשא דין קורבנא דיסדר וקרב מן נכסוי רב שבטא דבנוי דיהודה נחשון בר עמינדב:

בהעלתך עמהו ואשמעה דין חד מארבע דינין דעלו לקדם משה בתרין מנהון הוה משה מזריז ובתרין מנהון הוה משה מתון במסאבין דלא יכילו למעבד פסחא בזמניהון ובנין בנתא דצלפחד הוה משה מזריז מן בגלל דהוה דיני ממון דיניהון: ובמחרפא דחרף שמא קדישא ובמקוששא דחלל שבתא בזדנו הוה משה מתון מן בגלל די הוו דיניהון דיני נפשתא באילין ובאילין אמר לא שמעית למלפא דיניא דעתידין למיקם בתר משה למהוי זריזין בדיני ממונא ומתינון בדיני נפשתא דלא יבהתון למימר לא שמעית ברם משה רבן אמר לא שמעית ואמר להון קומו ושמועו מה די פקיד מימרא דיי לכון: ויהי בנסוע והוה כד הוה ארונא נטל הוה משה קאים ידוי בצלוי ואמר קום כען מימרא דיי בתקוף חילך ויתבדרון בעלי דבביהון דעמך ויערקון שנאך מן קדמך: וכד ארונא הוה שרי הוה משה זקיף ידוי בצלו ואמר חזור כען מימרא דיי מן תקוף רוגזך ותוב עלן ברחמך טביא וברך רבוותא ואסגי אלפיא דבני ישראל: זכרנו מדכרין אנחנא ית נוניא דהוינן אכלין במצרים מגן ית קטיא וית מלפפניא וית כרתיא וית בצליא וית תומיא: שטו הוון שייטין עמא ומלקטין וטחנין ברחוותא או אדשין יתה במזובתא והוויין מבשלין יתה בלפדיא ועבדין יתה עוגין והוה טעמיה כטעם בששיין בדבש: האנכי האנא עברית ית כל עמא האלין אין אנא ילידת יתהון ארום תימר לי סבול יתהון בחובך היך מה דסבל פדגונא ית מינוקא על ארעא דקיימתא לאבהתוי: וישארו ואשתיירו תרין גוברין במשריתא שמיה דחד מנהון אלדד ושמיה דתניינא מידד ושרת עליהון רוח קודשא אלדד הוה מתנבא ואמר הא משה נביא ספריהון דישראל מתכנש מגו עלמא ויהושע בר נון תלמידוי משמש משריתא מן בתריה מידד מתנבא ואמר הא סלוון סלק מן ימא והוי תקלא לבני ישראל ותרויהון הויין מתנבין כחדא ואמרין בסוף עקב יומיא גוג ומגוג וחיילותיה סלקין לירושלם ובידוי דמלכא משיחא אינון נפלין ושובע שנין דיומין ידליקו בני ישראל מן מני זייניהון לחורשא לא יפקון ואילן לא יקוצון ואינון הוו משובעתי חכימיא ולא נפקו שובעתי חכימיא מן משכנא עד אלדד ומידד מתנבן במשריתא: עשרת חמרים עשר כורון: ותדבר ואישתעו מרים ואהרן במשה על עסק איתא כושיתא דנסיב והא לא איתא כושייתא הוות צפורה אתת משה אלא היך מה דהדין כושיא משני בשריה מכל ברייתא כן הוות צפורה אתת משה יאה בריוה ושפירא בחזוה ומשניא בעובדיא טבא מכל נשיא דדריא ההוא: לא כן לית כות עבדי משה בכל קומיטיטון ריש לבילרין קומיטיטון דידי היימן הוא: אשר נואלנו דאשתלינן: אל נא לא בבעו תהוי מרים אחתנן מצרעא מטמאה באהלא כמיתא ארום היך מה דהדין ולדא דהוה במעיא דאמיה תשעה ירחין במיא ובאישתא ולא מנזיק וכיון דמטא קיציה למפוק מן מעוי דאמיה אתאכיל פלגות בישריה כן הוות מרים אחתנן מטרפא עמנא במדבריא והות עמן בעקנא וכיון דימטא קיצין למיעל לארעא דישראל למא היא מתמנע מינן צלי כען על בישרא מיתי וייחי ולא ניבד זכוותה: אל נא רפא אלהא דמסי כל בשרא אסי יתה: ואחר נסעו אף על גב דאתחייבת מרים נביאתא דמצטרעא אית בן אולפן סגי בפיקודיא ולנטורי מצוותא מצוה זעירא דעביד אנש מקבל עלה אגר סגי וכיון דקמת מרים נביאתא על גף נהרא בשעה זעירא למידע מה הוי בסופא דמשה הוון בני ישראל שתין ריבוון דהינון סכום תמניא לגיונין ועננין יקרא ובירא לא זעו ולא נטלו מן אתריהון עד זמן דאתסיאת מרים נביאתא מצרעתה ומן בתר דאתסיאת מרים נביאתא מצרעתה בתר כן נטלו עמא מחצרות ושרון במדברא דפארן:

שלח השמנה הוא ומה ארעא השמינין אינון פרין או עצין: ויבאו ואתו על נחל סגולה וקטעו מתמן עוברא וביה סגול דעינבין חד וטענו יתיה בקופא ביני תרין גוברין וכן מן רמוניא ומן תיניא: נתנה נשוי עלן מלך ונחזור למצרים: ה' ארך יי אריך רחמין ורחק רגז וקריב רחמין ומסגי למעבד חסד וקשוט ומזכיא לא מזכי יי חייביא ביום דינא מדכר חובי אבהן רשיעין על בנין מרדין: ויאמר ואמר מימרא דיי הא שריתי ושבקית כפתגמך: אם אתם דארימית ית ידי בשבועה: ראשית מן שירוי אצוותכון תתנון לשמא דיי אפרשו: כי דבר ארום פתגמא דיי בזי וית פקודוי אפס משתיצא תשתיצי נפשא ההיא חובה תקביל: מקשש עצים מגבב קיסין: ויניחו דין חד מן ארבע דינין כוליה כתוב למעלה בטקלל ובטסא מת: ואצניעו יתיה במטרא עד זמן די איתפרש להון מן קדם יי באלין דינין יתעביד ביה: ועשו להם ויעבדון להון ציצין על צנפת דגולתהון לדריהון ויתנון על ציצין דגולתהון שזיר דתכלא:

קרח ויקח ונסיב עצה ופלג קרח: ויחר ובאש למשה לחדא ואמר קדם יי לא תסתכל לדורון דידהון לא חמרא דחד מנהון נסיבית ולא אבאשית לחד מנהון: ויפלו ואתרכינו על אפיהון ואמרו אלהא דשליט בנשמת כל בישרא חד גברא חטי ועל כל עמא הוה רגוז: כי לא מלבי ארום לא מן לבי בדית יתהון: אם כמות ממותא דמייתין בה בני אנשא ימותון אלין וסכמות דכל אנשא יסתכם עליהון לא יי שלח יתי: הרמו אתפרשו מן ביני עם כנשתא הדא ואישיצי יתהון כקליל זעיר ואתרכינו בצלוי על אפיהון: ויהי ממחרת והוה מן יומא

דבתרא

דבתרא ועל משה למשכנא דסהדותא והא אפרח חוטרא דאהרן לבייתיה דלוי ואפק פרחין ואניץ ניצין וחסיל לוזין בר לוזיא : ויאמרו ואמרין בני ישראל למימר דא ספנן ובדנן כולנא אישתיציננן אית מיננן די מת במגיפתא אית מיננן די פתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון : כל חלב כל טוב חיטייא וכל טוב חמר ומשחא שירוייתהון :

חקת

והשליך ויטלק לגו קטם יקידת תורתא : וכל כלי וכל מאן דחסף פתוח די לית פורייתא משעא עילוי מסאב הוא : וירם משה וארעב משה : נעברה נעיבר כען בארעך לא נינוס אניסן ולא נשרגנא בתולן ולא נבעי נשי גוברין באסטרטה דמלכא נזיל לא נסטי לא לימין ולא לשמאל עד זמן די נעיבר תחומך : ויט וסטון ישראל מעילויהון דהוון מפקדין אבוהון דבשמיא דלא יסדרון לקבליהון סדרי קרבא : והפשט ותשליח ית אהרן : ויראו וחמון כל עמא דכנישתא משה נחית מן ריש טורא מ״נוי בזיעין וקיטמא ברישיה והוה בכי ואמר ווי לי עלך אהרן אחי עמוד צלותהון דבני ישראל דהויתא מכפר עליהון חד זמן בכל שנא בה בשעתא הימינון בני ישראל ארום מית אהרן ובכון ית אהרן תלתין יומין כל כנשתא דבני ישראל : ושמע כנענאה מלכא דערד דהוה שרי בדרומא ארום מית אהרן גברא חסידא די בזכותיה הוין ענני דיקרא מגינין על ישראל ואסתלק עמודא דעננא וארום מיתת נביאתא מרים דבזכותה הוה בירא מהלכא ואתגניזת בירא עני ואמר עבדי קרבא איתון ונסדר סדרי קרבא כל קבל ישראל ארום מצינן לאורחא די עלו בה ילליא וסדרו סדרי קרבא כל קביל ישראל ושבא מנהון שביא רבא : וישלח ברת קל נפקת מגו ארעא ואשתמע קלא במרומיא חמון כל בני אנשא ואציתו ושמיעו כל בני בישרא לטית חיויא מן שירויא ואמרית ליה עפרא יהי מזונך ולא אתרעם על מזונא אפיקית עמי פריקין ממצרים ואחתית להון מנא משמיא ואגיזית להון סלויא מן ימא ואסיקית להון בירא מתהומא חזרו עמי למתרעמין קדמי על עיסק מנא למימר נפשין מעיקא בלחמא דמיכליה קליל מן בגין כן ייתי חויא דלא אתרעם על מזוניה ואנכית לעמא האילין דאתרעמו על מזוניהון וגרי מימרא דיי בעמא ית חיויא שרפיא ונכיתו ית עמא ומיתו אוכלוסין סגין מן ישראל : ויעש ועבד משה חיויא דנחש ושוי יתיה על אתר תלי והוה כל מן דהוה מינכת בחיויא הוה תלי אפוי בצלוי גב אבוי דבשמיא ומסתכל בחיויא דנחשא : וחי ושתק : על כן בגין כדין יתאמר בספר אורייתא דיי דמתיל בכפר קרביא ניסיא וגבורתא דעבד יי לעמיה בגו בני ישראל כד הוו קיימין על ימא דסוף כן עבד עמהון כד הוון עברין ית נחלי ארנונא : כד הויין בני ישראל עברין בנחל ארנונא איטמרו מואביא במעריא די בנחלי אמרין כד יהויין בני ישראל עברין אנן נפקין לקדמותהון ומקטלין יתהון ורמז רבון כל עלמא יי דידע מה דבלבביא וגלי קדמוי מה בכוליתא רמז לטוריא ואקפו רישיהון אלין לאלין ורציצו רישי גבריהון שטיפו נחליא מן אידם קטילין והוו ישראל מהלכין על רישי טוריא מלעיל ולא ידעו ניסיא וגבורתא די עבד יי עמהון בנחלי ארנון ולחיית קרתא דלא הות שותפא בעצתהון אשתזבת להון והא היא סמיכה לתחומיהון דמואבאי : הא בכן שבחו ישראל ית שבח שירתא הדא סוקי בירא הוו מזמרין לה והיא סלקא : בירא דחפרו יתה רברבי עלמא מן שירויא אברהם יצחק ויעקב שכלילו יתה סוכלתני עלמא סנהדרין שובעתי חכימיא דמפרשין משכו יתה בחוטריהון משה ואהרן סופריהון דישראל וממדברא אתיהיבת ליה מתנא : ומן דאתיהיבת להון בירא מתנא חזרת למהוי להון לנחלין שטפין מתגברין וחזרת למהוי סלקא לריש טוריא ונחתא עמהון לנחליא עתיקתא איתגניזת מנהון בירא דאית בתחומיהון דמואבאי ריש רמתא דמצטייפא כל קביל אביית ישימון : על כן יאמרו מן בגין כן יימרון מתולי מתלייא עולו : ארום עם גוברין ובערין היך אשא נפקו מחשבון עבדי קרבא כשלהבין דאשא מקרתא דסיחון קטילו מלכיהון דאמוראי שיצון לחיית קרתהון דמואבאי קטילו כומריא דהוו מדבחין קדם טעותיה דארנונא : אוי לכון מואבאי ספתון ובדרתון פלחי טעוותא כמוש מסרתון בניכון כפותין בקולריא ובנתכון בשבייתא למלכיהון דאמוראי ס חון : ופסקא מלכו מן חשבון ושולטן מן דיבון וצדן אורחתיה עד נפחיא דסמיך למידבא : וישב ושרון ישראל בארעהון דאמוראי : ושלח משה למיללא ית מכוור וכבישו כפרניא ושיצון ית אמוראי די הוון תמן : והוה כד חמא משה ית עוג ואמר הלא דין עוג רשיעא דהוה מונה לאברהם ושרה ואמר אברהם ושרה מדמיין לאילנין יאין דקיימין על מבועין דמיין ברם פירין לא עבדין בגין כדין קיים יתיה יי קודשא יהי שמיה מברך שנין סגיין עד זמן דחמא בניהון ובני בניהון וחזר ונפל בידיהון ואמר יי למשה לא תדחל מניה ארום בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה היך מה דעבדתא לסיחון מלכיהון דאמוראי דהוה שרי בחשבון :

בלק

וילכו ואזלו חכימי מואבאי וחכימי מדיינאי ואגרין חתימין בידיהון ואתון לות בלעם ומלילו עמיה פתגמא דבלק : ויקם וקם בלעם בצפרא ושוי ית אתניה ואזל עם רברבני מואב : ויעמוד וקם מלאכא דיי באמצע כרמיא סגיא מן דין וסגיא מן דין סטרא : ותאמר ואמרת אתנא לבלעם ווי לך בלעם וכל חוכמא לא אשתכח בך הא אנא בעיר מסאב מיתא בעלמא הדין ולא אתיא לעלמא דאתי לא יכלת למילוט יתי בחוכמת דעתך על חד כמה וכמה בנוי דאברהם יצחק ויעקב דבזכותיהון אתברי עלמא מן שירויא והיך את אזל למילט יתהון כד גנבת דעתיהון דעמא האלין ואמרת להון לית אתנא הדא דידי שאילא היא בידי ברם הלא אנא היא אתנך די רכבת עלי מן טליותך עד יומא הדין המתכונת אתכונת למעבד לך כדון ואמר לה לא : וילך שפי ואזל בלעם בלב שפי : וישא ונטל במתל נבותיה ואמר מן ארם דבר יתי בלק מלכיהון דמואבאי מטורי מדינחא איתא כען לייט לי דבית יעקב ואיתא זעיר לי שבטיא דבית ישראל : מה אנא לייט דבית יעקב ומימרא דיי מברך יתהון ומה אנא מזעיר דבית ישראל ומימרא דיי מסגי יתהון : חמי אנא עמא האלין מדברין בזכות אבהתהון : צדיקיא דמתילין לטוריא אברהם יצחק ויעקב ובזכות ארבעתי אמהתא דמתילין כגלמתא שרה רבקה רחל ולאה הא עמא דאינון לבלחודיהון שרין ובנימוסי עממיא לא מתערבין : מן ייכלי לממני עולימיהון דבית יעקב דאתאמר עליהון די הוו סגין ככוכבי שמיא אמר בלעם רשיעא במתל נביותיה

אין

אין קטלין הינון ישראל יתיה בחרבא מבשר הוא בלעם דלית ליה חולק לעלמא דאתי ברם אין מיית הוא בלעם מותנין קשיטין הלואי תהוי אחריתא כזעירא די בהון : אקרה ואנא במימרי איקר יתך לא איש לא כמימר בני אנשא הוה מימריה דאלהא חיא ולא כעובדיהון דבני אנשא עובדוי דאלהא בני אנשא אמרין ולא עבדין גזרין ולא מקימין וחזרין וכפרין במליהון ברם אלהא אמר ועבד גזר ומקים וגזרתוהי קימין עד לעלם : הנה הא למברכא אדברית ומברך אנא ית ישראל וברכן לית אנא מנע מנהון : לא הביט לית אנא חמי פלחי שקר ולא פלחי פולחן נוכרי בגו שבטיא דבני ישראל מימרא דיי הוי עמהון ויבבות מן איקר מלכיהון מגין עליהון : אל אלהא די פרק ואפיק יתהון פריקין ממצרים תוקפא ותושבחתא ורוממותא דידיה היא : כי לא ארום לית אנא חמי עבדי נח״א בגו דבית יעקב ואף לא קסמי קסמין בגו שבטיא דבני ישראל בעדנא הדין יתאמר ליעקב מה טיבו ונחמן דיי עתיד למתניא עליכון דבית יעקב כדו אמר במתל נביותיה טוביכון צדיקיא מה אגר טב מתקן לכון גבי אבוכון דבשמיא לעלמא דאתי : הן הא עמא האלין כאריא שרין וכאריותא מתגברין היך מה דלית אריא לא ניח ולא שדיה עד זמן דהוא אכיל ופשיט בשר ושתי אדם כדין אינון עמא האלין לא ניחין ולא שדיכין עד זמן דיקטלון בעלי דבביהון וישכבון אדם קטילי בעלי סנאיהון כמיא : וירא בלעם וחמא בלעם ארום שפר הוה מן קדם יי למברכא ית ישראל ולא אזל היך מה דהוה אזיל בכל זמן וזמן למשתאלה בדכירא לקדמות קסמיא אזל ושוי אפוי למדברא והוה מדכר להון עובדא דעגלא בעא למלוט ית ישראל : וישא ונטל במתל נביותיה ואמר אמר בלעם ברא דבעור אמר גברא דיקיר מן אבוי מה דאתכסי מכל נביאיא אתגלי עלוי : נאם אמר גברא דשמע ממלל מן קדם יי ודי חזא מן קדם שדי חזי וכד הוה בעי הוה משתטח על אפוי ורזי נבואתא מתגלין ליה והוה מתנבי על נפשיה דהוא נפיל בחרבא וסוף נבואתא למתקימא : מה טבין הנון משכנין דצלי בהון יעקב אבוהון ומשכן זמנא דעבדתון לשמי ומשכניכון חזור חזור לכון דבית ישראל : כנחלין מתגברין כן יהוון ישראל מתגברין על בעלי דבביהון וכגנין שתילין על מבועין דמין כן יהוון קריתהון מפקן ספרין ומלפי אוריתא והיך שמיא דמתח מימרא דיי לבית שכינה ליה כן יהוון ישראל היין וקימין עד לעלם יאין ומשבחין כארזיא דמין ומנטלין בכריותיה : יזל יקום מלכהון לבניהון ופרוקהון מנהון ובהון יהוי ויהוי מכנש להון גלותהון מן מדנתא דבעלי דבביהון ובניהון ישלמון באומיא ותקיף מן שאול די חס על אגג מלכהון דעמלקאה והתרבי מלכותיה דמלכא משיחא : אל אלהא דפרק ואפיק יתהון פריקין מארעא דמצרים תוקפא ותושבחא ורוממותא דידיה יכלין בני ישראל על בעלי דבביהון וקריתהון יפלגון וגבריהון יקטלון ומותריהון יפלגון : כרע הא עמא האלין כאריא שרין וכאריותא מתגברין מן דבריך יתכון ישראל יהוי מבורך כמשה נביא ספרהון דישראל ומן דליט יתכון יהוי ליט כבלעם בר בעור : ויחר ותקף רוגזא דבלק על בלעם וטפח בכף ידוי ואמר בלק לבלעם למלט סנאי דברית יתך ולחוד מברכת : ועתה וכדו הא אנא

אזל לות עמי אתא כען אעוץ יתך עצה די תעביד בעמא האלין חמי יתהון ואין לא לית את שליט בעמא האלין ברם עתידין הנון עמא האלין משלוט בעמך בסוף עקב יומיא : וישא ונטל במתל נביותיה ואמר אמר בלעם בר בעור ואמר גברא דיקיר מן אבוי מה דאתכסי מן כל נבייא אתגלי עלוי : נאם אמר גברא דשמע ממלל מן קדם יי וידע דיעה מן קדם עלויה דחזו מן קדם שדי הוה חזי וכד הוה בעי הוה משתטח על אפוי ורזי נבואתא מתגלין ליה והוה מתנבי על נפשיה דהוא נפיל בחרבא וסוף נביותיה למתקימא : אראנו חמי אנא ליה ולית הוא כדון ומסתכל אנא ביה ולית הוא קריבא עתיד למקם מלך מדבית יעקב ופריק ושליט מדבית ישראל ויקטול תקיפי מואבאי וירוקן וישיצי כל בני מדינחא : והיה ויהי אדום ירתי טורא דגבלא לבעלי דבביהון וישראל יתגברון בחיל תקיף : וירד עתיד מלך למיקם מדבית יעקב וישיצי ית כל מה דמשתיר מן כרכא תקיפא : וירא וחמא ית עמלקאה ונטל במתל נביותיה ואמר שירוי אומיא דסדרו קרבא כל קבל ישראל הנון דבית עמלק ובעקבא בסוף יומיא הנון יסדרון לקבליהון סדרי קרבא וסופהון לאבדן יהוי ואובדנהון עד לעלם : וירא וחמא ית שלמיא ונטל במתל נביותיה ואמר מה תקיף הוא משרוך ושוית בנקרת צור בית מדורך : כי אם ארום אין יהוי שלמיא לבזה עד כען אתוריא עתיד קאים שבי יתך : אוי אלוי מן יחי כד ישוי מימרא דיי למתן אגר טב לצדיקיא ולמתפרע מרשיעא : וצים ויפקון אוכלוסין סגין בלברניא מן מדינתא ויצרפון עמהון ליגיונין סגין מן דרומאי וישעבדון אתוריא ויצערון כל בני עבר נהרא ברם סופהון דאלין ודאלין לאבדן יהוי ואובדנא עד לעלם : ויקם וקם בלעם ואזל וחזר לאתריה ולחוד בלק : וישב ושרון ישראל בשיטין ושרון עמא למזניא עם בנתהון דמואבאי : ותקראן וקרין לעמא לדבחי טעותהן : ויצמד ואדבקו ישראל לפלחי טעותא דפעור ותקיף רוגזא דיי על ישראל ואמר מימרא דיי למשה סב ית כל רישי עמא ואוקים יתהון סנהדרין קדם יי ויהוון צליבין כל מן דמתחיב למתקטלא ועם מעלי שמשא יהוון מחתין נבלתיה וקברין בכן יחזור תקוף רוגזא דיי מן ישראל : ואמר משה לסרכיא דישראל קטולו גבר ית אנש ביתיה אלין די אדביקו לפלחי טעותא דפעור : והא גבר מבני ישראל אתא וקריב לות אחוי ית מדיניתא קדם משה וקדם כל כנשתא דבני ישראל והא אינון בכין בתרע משכן זימנא : וירא וחמא פנחס בר אלעזר ברא דאהרן כהנא רבא וקם מגו קהלא ונסיב רומחא : ויבא ועל בתר גבר ישראל לקובתא ודקר ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית אתתא בקפדא ואתכלית מגיפתא מעילוי בני ישראל : והוו אלין דמיתין במגפתא עשרין וארבעא אלפין :

פינחס

לכן בשבועה אזיל משה ואמר לפינחס הא אנא יהב ליה : בנכליהם בשקריהון : ובני קרח ובנוי דקרח על דלא הוו בעצתיה דאבוהון לא מיתו : ויקרב דין חד מן ארבעה דיני כו׳ כת׳ נעיל גני מקושש וגני טמא נפש : ואקריב משה ית סדר דינהון קדם יי : יפקד ימני מימרא דיי אלהא דשליט בנשמת כל בשרא גבר מזמן על עמא דכנשתא : צו פקיד ית בני ישראל ותימר להון ית קרבני לחם סדור פתורי מה דאתון מקרבין קדמי על גבי מדבחא הלא אשתא היא דאכלא יתיה והוא

מתקבל

מתקבל מנכון קדמי לריח דרעוא עמי בני ישראל הוו זהירין למקרבא יתיה קדמוי בזמניה : בקדש במני בית קודש יתנסך נסוך חמר בחיר לשמא דיי :

מטות

אישה הפרם בעלה אפס יתהון : ואישה יפרנו בעלה יפס יתהון : בנעוריה ביומא טליותה בביתיה דאבוהא : תחלצו אזדינו מן לותכון : את תבדיל ית קסטרא וית אברא : ונקרב וקריבנן ית קורבנא דיי כד הוינן עלין בבתיהון דמלכיא מדינאי ובקטוני מדמכהון והוינן חמין תמן בנתיהון דמלכיא מדינאי יאין ומפרנקתא והוינן נסבין מנהון קוריא דדהבא מן רישיהון וקדשיא מאודניהון ועזקיא מאצבעתא ועגיליא מאזרעהון ומכוכיא מן בית תדיהון חס לן משה רבן לא אסתכל חד מנן בחדא מנהון ולא אתיחד חד מנן בחדא מנהון דלא נהוי שותף עמה בגיהנם לעלמא דאתי היא תקים לן ביום דינא רבא לכפרא על נפשתנא קדם יי : ויראו וחמון ית ארעא דמכור וית ארעא דגלעד והא אתרא אתר דנכסין היא : עטרת מכללתא מדבשתא ומכור ובית נמרין וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובען : מקנה נכסין : ולמה תניאון ולמה תתברון : ויעלו וסליקו עד סגולא וחמון ית ארעא : תרבות תסגון גוברין חיבין למספה עוד על תקוף רוגזא בערי המבצר בקרוין תלילן מן קדם דמרי ארעא : בנו לכם בנו לכון קרוין לטפלכון ודירין לענכון ומה דנפק מפומכון תעבדון : ובני ראובן ובנו בני גד ית דבשתא וית מכללתא וית לחיית : ואת עטרות וית מכללתא דשופן וית מכור וית יגבהה :

מסעי

ויסעו ונטלו מן פלוסים בירחא קדמאה : וישב על פי ונטלו מאיתן וחזרו לפונדקי חירתא דאית על אפי טעותא : ויסעו ונטלו ממרה ואתו לאילמה ובאילם תרתי עשרי עינין דמיין כל קביל תרי עשרי שבטיא דישראל ושבעין דקלין כל קביל שבעין סביא סנהדרין דישראל ושרו תמן : והורשתם ותשיצינון ית כל דיירי ארעא מן קדמיכון ותסופון ית כל טעותהון וית כל צלמי מתכותהון תתפרכון וית כל במתיהון תשיצון : והיה ויהוי לכון תחומא מדרומא ממדברא דרקם כל קביל תחומיהון דאדומאי ויהי לכון דרומא מסיפי ימא דמלחא מן מדנחא : ונסב ויקף לכון תחומא דרומיא מן מסקיותא דעקרבין דעבר בטור פרזלא ויהוי מפקנוי מדרום לרקם רניעא ויפוק דירת אדריא ויעבר בקסם : ונסב ויקף תחומא מן קסם לנילוס מצרים ויהון מפקנוי מן מערבא : וגבול ותחום ימא רבא הוא אוקינוס ניסוי ומחוזי וספינתא עם מיא קדמיא דאית בגויה הנון מי בראשית דין יהוי לכון תחומא מערביא : ודין יהוי לכון תחום צפוניא מן ימא רבא תכונון לכון לטורוס מנוס : מהר תתר מטורוס מנוס תכונון לכון למעלי אנטוכיא ויהון מפקנוי תחומא דאולם דקלקאי : ויצא ויפקון תחומא לזפירין ויהוון מפקנוי דירת עינותא דין דיהוי לכון תחום צפוניא : והתאויתם ותכונון לכון תחומא מערביא מדירת עינותא לאפמים : וירד ויחות תחומא לאפמים לדפני מן מדנחא לעינותא ויחות תחומא וימטי סמיך לימא דגינוסר מן מערבא : וירד ויחות לירדנא ויהוון מפקנוי ימא דמלחא דא תהי לכון ארעא לתחומהא חזור חזור : שני המטות תרין שבטיא ופלגות שבטא קבילו אחסנתהון מן ירדנא דירחו קדמאין מן מדנחא מן מישר ימא דמלחא נפק להון תחומא לכנרת כרך דמלכותהון דאמוראי ומכנרת כרך מלכותהון דאמוראי נפק להון תחומא לטור תלגא ולחומתא דלבנן ומטור תלגא ולחומתא דלבנן נפק להון תחומא לחובא דמן צפון עינותא דדמשק ומן חובא די מן צפון עינותא דדמשק נפק להון תחומא לדיוקינוס טור תלגא דקיסריון די מן מדנח מערב דן ומן יוקינוס תורנגלא דקיסריון די מן מדנח מערב דן נפק להון תחומא לנהרא רבא נהרא פרת דעלוי סדר נצחני קרבוי דיי מתעבדין ומן נהרא רבא נהרא פרת נפק להון תחומא לקרין זותא לבתרא כל טרכון זמרא בית מלכותא דסיחון מלכהון דאמוראי ובית מלכותא דעוג מלכא דמתנן נפיק לרפיח ולשוקמזי עד מטי ספר ימא דמלחא הדין הוא חולקהון דתרין שבטיא ופלגות שבטא : ומגרש לערים ופרוילי לקרית חזור חזור לרון יתנון לליואי : ומגרש ופרוילי :

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו :)

א (א) **וידבר**. קדמא בבי"א: במנין. ברביע: (ד) יהיו. בזקף קטן: (ה) אליצור. חדא מלה כתיב ומלא דמלא מלא יו"ד ומלא וא"ו כתיב הרמ"ה ז"ל: שדיאור. מלא דמלא כתיב מלא יו"ד ומלא וא"ו וכל אורייתא דכותיה וכולהון חדא מלה כתיב הרמ"ה ז"ל: (ו) שלמיאל. אין בלמ"ד מאריך וחדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותה הרמ"ה ז"ל: צורישדי. חדא מלה כתיב ומלא דמלא מלא וא"ו ויו"ד וכל אורייתא דכותה הרמ"ה ז"ל: (ז) עמינדב. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותה הרמ"ה ז"ל: (ט) לזבולן. בתיקון ס"ת לזבלון ס"א לזבולן ונ"ל עיקר ע"כ ומסורת דפרשה ויגש מכרעת דכתיב לזבולן וכ"כ הרמ"ה ז"ל דג' כתיב חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו בתראה באורייתא כמו שנמסר במסורותינו ושארא כתיב מלא וא"ו קדמאה חסר וא"ו תניין וזה אינו מהשלשה: (י) לבני יוסף לאפרים. קדמאה לבני יוסף לאפרים תניינא דדין עניינא לבני יוסף לבני אפרים וחד פסוק סימן להון לרחביהו לבני רחביהו (ד"ה א' כ"ד): אלישמע. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה הרמ"ה ז"ל: עמיהוד. חדא מלה כתיב ומלא דמלא כתיב מלא יו"ד ומלא וא"ו וכל שמיהוד באורייתא דכותה: גמליאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה: פדהצור. ראיתי חילוק בספרים אם היא חדא מלה או תרתי ובירושל' דמגילה פ"ק איתא בהדיא אלו שמות שאינן נחלקין. עמיאל. עמישדי. צוריאל. צורישדי. גמליאל. פדהצור. פדהאל. ע"כ. ובמסורת כ"י כלם חדא קריא וחדא כתיב. גם בעל ערוגת הבושם בפ' י"א מנה פדהצור עם השמות הדבקים דבוק מוחלט. אח"כ ראיתי הרמ"ה ז"ל שכתב פדהצור בנוסחי דיקי חדא מלה כתיב ומלא ה"א קדים לצד"י ולא קריא ומלא וא"ו בין צד"י לרי"ש ובמסורת כל שמות השבטים חדא מלה כתיב. ואשכחן חד נוסחא כתיב ביה פדה צור תרתין מלין עכ"ל: (יב) אחיעזר. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה. עמישדי. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה: (יג) פגעיאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותיה: (יד) בעד אליסף. בחומש קדמון כ"י כתיב אליאסף באל"ף אחר היו"ד ונכתב בלדו בס' וכן אליאסף. ובס' ר"ת ובס' ר"ג אליסף ע"כ. ובכל ספרים שלנו כתוב אליסף בלא אל"ף ולא שמענו מימינו שום חולק בדבר: (טז) קריאי. קרואי ק' והכתיב קריאי ביו"ד וכן כתב החזקוני והכי נדרש בפסיקתא מר' טוביהו מלמד שכלם היו צדיקים והם היו בנתינת עשרת הדברות שהרי בויקרא קרח חסר יו"ד על שהיו רשעים. וכן הוא במסרה רבתא מערכת אות האל"ף באלפ"א בית"א מן ג' ג' בחד לישן וליה דכותיה חד באורייתא חד בנביאים חד בכתובים לא כבעל הטורים שכתב וא"ו קטיעא. וכן כתב הרמ"ה ז"ל נשיאי עדה קראי מועד דקרח חסר יו"ד כתיב אלה קריאי העדה דבמדבר מלא יו"ד כתיב בר מן יו"ד בתראה דסוף תיבותא וקרי וא"ו כתיב קריאי וקרי קרואי. קרואי העדה דפנחס מלא וא"ו וקרי יו"ד קרואי כתיב קְרוּאֵי ק' ע"כ. ועיין עוד מ"ש בריש פרשת קרח ובפ' פנחס: (יז) אשר נקבו בשמות מחלוקת גדול ועצום ראיתי בין גדולי החכמים והספרים משנים קדמוניות אם בשמות חסר וא"ו או מלא. איה נוסחי דכתיב בהו נקבו בשמת חסר. וכן דרש ר' טוביהו בר אליעזר בפסיקתא שלו אשר נקבו בשמת כתיב חסר וא"ו מלמד שכל הצדיקים כל זמן שגדולה מתוספת עליהם הם משפילים את עצמם. ולזה נוטה דעת בעל שמן ששון שכך מצא בספר הבבלי ובספר שתי אחיות ואסתייעו מגו מסרה דאמרה שמות פ' מלאים בתורה ולא חשיב בהדייהו נקבו בשמות דאלמא חסר הוא ובמקצת נסחי דיקי מלא וא"ו כתיב ומסרין עליה לית מלא והרמ"ה ז"ל נסתפק בדבר ולא הכריע דמסרה דאמרן מסייעא לסברא קמייתא ובעל א"ת התישב בדבר והכריע דמלא וא"ו הוא מכמה טעמי חדא שכן מצא ברוב ס"ס וכמעט בכלם וכן בהללי ובקדמון ותו דאשכח תרתי מסראתא דמסייען להאי סברא חדא אמרה הכי בהדיא בשמות ב' בתורה א' מלא וא' חסר נקבו בשמות מלא ויקראו בשמת סוף מסות חסר ע"כ. וחדא אמרה הכי ויקרא בשמת ג' חסרים בליפנא בשמת אשר קרא ובשמת תפקדו ודין ע"כ. ואלו נקבו בשמת לא חשיב אלמא דמלא הוא. ואע"ג דכתב הרמ"ה בסוף דבריו דמסרה קדמיתא מסייעא לנסחא דכתיבי חסר מסייע אין בו ממש קרי לה דהרמ"ה גופיה כתב ומסרה קדמיתא דאמרה שמות פ' מלאים בתורה ולא חשיב בהדייהו נקבו בשמות ההיא שמות גרידא קא חשיב בשמות לא קא חשיב אשתכח השתא להני טעמי דכל ליפנא דשמות דפי"ן דידיה בגירי חסר וא"ו כתיב בר מן עשרה פ' מנהון שמות וא' בשמות עכ"ל. ואם כן לא מסייע ולא מידי וכ"ש אח"כ שהעידו חכמי טרגוש וגם בעל שמן ששון על הרמ"ה ז"ל שכך עשה מעשה וכתבו בספרו מלא. וכן דעת המאירי ז"ל: (יח) ויתילדו אין מאריך ביו"ד ראשונה. וכתב במכלול דף פ"ט שעי"ן הפעל רפה אשר לא כדת להקל ובפתח פ"א הפעל. וכן הדשנה מחלב (ישעיה ל"ד) ובשרשים שרש יל"ד כתב היו"ד מעמדת בגעיא. וכן הוא לב"א: לגלגלתם. גימ"ל שניה דגושה בכלם: (כ) תולדתם. אין בתי"ו מאריך בס"ס וכן כלם: במספר שמות דראובן. כל דשבטים חסר בר מן ד' ראובן שמעון גד מנשה רשג"ם סימן וכן כתב ר' טוביהו בפסיקתא שלו ד' במספר שמות מלאים ראובן שמעון גד מנשה לפי שנתחלקו מנחלת א"י ונפלו נחלתם בעבר הירדן ותנאו בעפרן ובשמעון ולוי כתיב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל לא מהם לוי נשאר שמעון כדרך. ראובן גד ומנשה ועיין מ"ש לקמן אצל במספר שמות דמנשה: (כא) פקדיהם. אין בקו"ף מאריך בס"ס וכן כלם וכן הפקדים: (כב) לבני שמעון וגו' פקדיו. מה השתנה שמעון שנאמר בו פקדיו מלמד שהיו עתידין להפקד משבטו שהרי חסרו בתומם הפקודים שלשים ושבעה אלף ומאה פסיקתא מר' טוביהו ומסורת: לגלגלתם. דלבני שמעון למ"ד שלישית בלא שוא. לגלגלתם דלבני שמעון בס"ס לא השתנית למ"ד שניה דגלגלתם מכל למדי"ן שבתורה כמו שטעו המדפיסים. ובעל א"ת הרבה דברים על זה ואין לי בהם חפץ:

(כג) מאות. כתוב במסורת שדפוס מאות כלם מלאים בר מן ג' חסר וסימן ויהיו ימי אדם. ויחי למך. וישקל אברהם לעפרן ע"כ. וטעות הוא ונ"ל אכן ארבע מאות דעפרון כמ"ש סוף ס' בראשית ע"ש: (כד) לבני גד. הגימ"ל רפה: (כו) לבני יהודה פתוחה: (לד) במספר שמות דלבני מנשה מלא וא"ו בכל ספרים מדוייקים והוא חד מן פ' מלאים בתורה וסימן נמסר במ"ג פרשת בראשית על פסוק ויקרא האדם שמות וכן הביאם הרמ"ה ז"ל (ומה שכתב במסורת הדפוס שם ויקרא להן שמות כשמות טעות ונ"ל כשמת חסר וכן מסור עליה לית כותיה כשמת וחסר והמדפים לא דק שלא הביא הפסוק רק לצורך מלת שמות דמני להו ולאו אדעתיה מלה דלא רמיא השתא עלה) עוד במסרה אחרינא כל שמות דשבטים חסרים בר מן ד' רשג"ם סימן פי' ראובן שמעון גד מנשה. ומסורת כ"י מסיימת וכל נביאים וכתובים דכותא מלא וכל שמות דכותא בר מן ג' חסר וסימן מעשה חרש והאבנים והאבנים. ועיין מ"ש לעיל אצל במספר שמות דראובן: (מ) לבני אשר וגו' ומעלה. אין במ"ם מאריך: (מב) בני נפתלי. לית בענין ושארא לבני דבנים הוו ליה ובנתא לא הוו ליה ושארא הוו להון מסור וכ"כ ר' טוביהו בפסיקתא שלו: (נ) ואתה הפקד את הלוים. כתב המכלול כל הלוים שבמקרא רפוי הלמ"ד ולא כתב שהה"א סמוכה בגעיא כמ"ש במלות אחרות שם וכן בספרים מדויקים כ"י הם כלם בלא געיא: (נג) והלוים יחנו סביב למשכן העדת. חסר וא"ו משכן העדות דסוף פסוק מלא מסורת פרשת אחרי מות:

ב (א) **וידבר** דאיש על דגלו. פתוחה: (ז) מטה זבולן. מטה כתיב בלי וא"ו ולאחרים כתיב וממטה עם וא"ו ויש בו דרש בתנחומא הביאו בעל הטורים: (ט) ראשנה יסעו. כ"כ חסר וא"ו ע"פ המסורת וסימן במלכים א' י"א במסרה גדולה: ראשנה. הכ"ל אין בכי"ם מאריך: (יב) והחונים דעליו מטה שמעון. אין בה"א מאריך בספרי ספרד וכן כלם הדומים להם. הרב המאירי כתב שהוא חסר וא"ו אך בכל הספרים הוא מלא וא"ו וחסר יו"ד. וכ"כ בהעתק הללי והחונם דשמעון ולית כתיב כן ושארא והחנים כתיב. וכן כתב הרמ"ה ז"ל והחונם א' לחוד באורייתא כתיב עם וא"ו וחסר יו"ד וסימן והחונם עליו מטה שמעון ושארא כולהון כתיבין חסר וא"ו ומלא יו"ד בליפנא. גם במסרה קטנה כתיב בגליון כלם חסרים וא"ו בר מן ב' והחונם דשמעון חסר יו"ד החונים בגדרות מלא דמלא עכ"ל. כך הוא הגירסא האמיתית כפי הנראה בספרים סוף נחום ולא כמו שכתוב במסרה גדולה כאן ב' כתיב כן מלאים וא"ו וחסר יו"ד: שלמיאל. אין בלמ"ד מאריך בספרי ספרד: צורישדי. מלה חדא. ובמסכת סופרים איתא בהדיא הכל שוין שאין חולקין עמיאל. עמינדב. צוריאל. צורישדי. ועיין מה שכתבתי בריש סידרא: (יד) ומטה גד. הגימ"ל דגושה: ונשיא לבני גד אליסף בן רעואל. לית כתיב רי"ש בכל השבטים בר מן דין. קדמאה דפרשה דעואל. ד"ר סימן: (כד) כל הפקודים למחנה אפרים וגו' ושמנת אלפים. יש מאריך במ"ס ושמנת: (כה) מחנה דן. הדל"ת רפה ובה תביר: עמישדי. מלה חדא כמ"ש בריש סדרא: (לא) כל הפקדים למחנה דן וגו' ושש מאות לאחרנה. במחנה דן חסר מלא לצבאתם: לאחרנה יסעו. בכל ספרים אשר ראיתי הלמ"ד נקודה בקמץ והחזקוני כתב שהיא נקודה בפתח:

ג (א) ביום דבר ה' את משה. כל דבור אל משה במ"א ביום דבר ה' את משה. וכל נווי את במ"א ויניחהו אהרן דגנזת המן בפרשת בשלח: (ב) בני אהרן הבכר. הבי"ת בגעיא. (ד) בהקריבם. הבי"ת בגעיא: (ט) נתונם נתונם. שניהם חסר יו"ד מלמד שנמסרו כלם כאיש א' ולמה שתי פעמים אחד למשכן ואחד לבית העולמים פסיקתא מר' טוביה: המה. המ"ם דגושה: המה לו. קדמאה לו תנינא לי ריש פרשת בהעלתך וחשיב להו התם במסורת עם ז' זוגין מתחלפין קדמאה וא"ו תניין יו"ד: (יב) כל בכור. הם ד' ב' ראשונים כ"ף כל דגושה ושנים אחרונים רפים: (יז) גרשון וקהת. הגימ"ל דגושה: (יח) ואלה שמות בני גרשון הבי"ת בגעיא: (יט) קהת. הקו"ף בשוא לבדו. וכן כלם: (כז) ולקהת משפחת העמרמי. פרשה סתומה העמרמי במקצת ספרים הה"א בפתח. העזיאלי העי"ן בקמץ לבד והוא חטוף מפני דגשות הזי"ן וכמוהו לחברוני לעזיאלי (ד"ה א' כ"ז) הקהתי בס"ם הקו"ף בשוא לבדו וכן כלם: (ל) אליצפן בן עזיאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד ודכותא אליצפן בן פרנך הרמ"ה ז"ל: (לז) ועמדי החצר סביב. כתב הרמ"ה על ארבעה עמודי שטים פרשת תרומה מלא וא"ו וכל ליפנא באורייתא דכותיה בר מן ב' חסרים וא"ו וסימן כל עמדי החצר דואדנים לעמדים סוף פרשת ויקהל ועמדי החצר סביב ואדניהם דריש פסוק דמקמי והחנים לפני המשכן. וכן נסחי דיקי כי האי מסורת סלקי. ומסורת דמסרא עליה כולהון חסרים וא"ו בר מן ד' מלאים שבושא הוא: ויתדתם. בכל ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס ישן אין יו"ד בין תי"ו לדל"ת וזו היא מסורת הרמ"ה ז"ל וכל יתדתיו דלכל כלי המשכן סוף פרשת תרומה חסר וא"ו ומלא יו"ד בתראה קדים לוא"ו דסוף תיבותא כתיב ומסיר עליה כולהון חסרים כלומר חסרים וא"ו ודכותא וכל יתדת החצר נחשת חסר וא"ו כתיב וכל ליפנא באורייתא דכותא חסר ודכותא וכל היתדת דסוף ויקהל חסר וא"ו כתיב את מיתריו ויתדתיה דאלה פקודי חסר וא"ו ומלא יו"ד קדים לה"א כתיב. ויתדתם ומיתריהם תרין חד בוידבר וחד בנשא ותרויהון חסרים וא"ו כתיב: (לח) מועד. בפסק: (לט) אשר פקד משה ואהרן. אהרן מעשר נקודות בתורה והכי איתא בפ"ק דבכורות ובמ"ר ודוכתא אחריני כמ"ש בפ' לך לך על בינו וביניך. ועיין ס' עקרים מאמר ג' סוף פ' כ"ב ומזרחי וגור אריה ופסיקתא דר' טוביה: (מ) ויאמר ה' אל משה פקד. סתומה: (מג) ויהי כל. רפה: שמת. כ"כ חסר וא"ו בהעתק הללי ובכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ראשונים שאינו מהמלאים כמ"ש למעלה: (מה) והיו לי. המאריך

בה"א: (מא) לגלגלת. הגימל"ן דגושות: (נ) מאת בכור. מלא וא"ו שאינו מהששה חסרים בתורה וסימן נמסר במ"ג פרשת ויגש וכן כתב הרמ"ה ז"ל: (נא) הפדים. לית וחסר וא"ו והיו"ד בלא דגש:

ד (ו) ופרשו. דרגא בשי"ן: מלמעלה ושמו בדיו. סימן קדמאה ובתראה ושמו בדיו וב' מציעאה ושמו את בדיו: (ז) יפרשו בלא דרגא. המנקית הה"א בלא מאריך והמ"ם בדגש: המנקית. הכ"ל בהעתק הללי ובספרים מדוייקים חסר וא"ו וכ"כ הרמ"ה ז"ל המנקית דעל שלחן הפנים חסר וא"ו כתיב ומסר עליה כולהון חסרים: (יא) יפרשו. בשפט. (יב) ישרתו. השי"ן במאריך: (יג) ופרשו. הפ"א (הסגל) במאריך וכן ונתנו על המוט. וכן ונתנו עליו: (יד) אשר ישרתו עליו בהם. היו"ד בגעיא: ואת המזרקת. חסר וא"ו ודכותיה פרשת ויקהל. ואית דמסרי עליה כל אורייתא חסר ודא ודא א' היא דבאורייתא הלין תרין בלחוד הוא דכתיב בהדין לישנא הרמ"ה ז"ל: עליו. בזקף קטן: (טו) לשאת. בזקף קטן: יגשו. הגימ"ל דגושה: (טז) בקדש ובכליו הבי"ת בשוא בספרים מדוייקים וכן כתב החזקוני והקו"ף רפה. וכן כתב רבינו יונה בספר הרקמה כי משפטו בפתחות הבי"ת ודגשות הקו"ף ובמקרא גדולה מסור עליו ג' רפין ע"כ כלומר שהבי"ת נקודה בשוא כי בעלי המסורת קורים לשוא כזה רפי לפי שלא יתכן אחריו דגש לעולם כמ"ש בעל מסו' המסורת במאמר ג' אך לא נמסר הסימן ובמסורת כ"י מצאתי בקדש ג' וסימן הכפרת ובכליו תאכלנו ע"כ. והכי פירושא ונתת את הכפרת על ארון העדות בקדש הקדשים דתרומה בקדש ובכליו דהכא בקדש הקדשים תאכלנו דקרח וכן מצאתי א"כ במסורת הדפוס פרשת קרח ובמסורת אחרת כתיבת יד מסור על זה וכל קריא בקדש הקדשים עד כאן והיא היא: (יז) ה'. בזקף קטן: (יט) בגשתם את קדש הקדשים. המסורת עליו לית דמטעים פירוש דסבירין אל:

פרשת נשא

נשא. פתוחה: (כב) שא. בשי"ן לא בשי"ן: (כד) הגרשני. הגימ"ל והנו"ן דגושות בכולן: (כה) מלמעלה. מ"ם שניה בקמץ: (כו) ואת מיתריהם. מסורת דמסרא הכא על מיתריהם לית כוותיה מלא שבושא הוא דכלא בנסחי דיקי מלאים דמלאים כתיבין. הרמ"ה: (כז) ופקדתם עליהם. במקצת ספרי הדפוס כתוב עליהם ביו"ד. ובהעתק הללי כתוב ופקדתם עליהם ירושלמי עליהם חסר ואומר המסרה י"ג חסרים בתורה עכ"ל. וכן הוא חסר בספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן שהוא א' מן י"ג חסרים וסימנהון נמסר בויגש וכן מסרה הרמ"ה ז"ל: (כח) איתמר בן אהרן. מאריך באל"ף איתמר ובבי"ת בן ואל"ף אהרן בלא מאריך: איתמר בן אהרן. כ"כ כדלעיל: (לז) הקהתי. בס"ם הקו"ף בשוא לבד וכן כלם: (לו) אלפים שבע מאות. ג' דמטעים דסבירין ושבע בוא"ו וסי' נמסר במ"ג: (לח) ופקודי בני גרשון למשפחותם. כתב הרמ"ה ז"ל למשפחתם בגויהם דנא חסר וא"ו כתיב וכל אורייתא דכוותא בר מן א' מלא וא"ו וסי' ופקודי בני גרשון למשפחותם ומסר עליה לית כוותיה מלא בתורה ובמסורת אחריתי גדיקא כל אורייתא חסר בר מן א' ופקודי בני גרשון למשפחותם ואית דמסרי עליהם כולהון חסרים בר מן ח' מלאים וסימן ופקודי בני גרשון ובתראה דראובן (וקדמאה ובתראה דמנשה) כמו במסורת כ"י כתוב ויתן משה לחצי וחצי הגלעד. ע"כ ודא ודא חדא היא וקדמאה דשמעון ובתראה דזבולון וקדמאה דיששכר ודאשר וכל כתובים דכותיה מלא. ולפום דיקא דהאי מסורת משמע דכולהו (לבד מבני גרשון) ביהושע קאי דאי באורייתא בתראה דראובן מי איכא הא גבי ראובן ליכא למשפחתם אלא חד ויהיו בני ראובן בכר ישראל וא"כ מאי בתראה איכא דמשמע דאיכא קדמאה אלא לאו ש"מ בנביא קאי דאלו באורייתא כולהון חסרים בר מדבני גרשון וכולהון נוסחי דיקי דאתו לידן נמי הכי דיקו ומסורת קדמאה נמי מסייעא להו כדאמרן לעיל עכ"ל. וכן מצאתי במסרה כ"י ישנה. ועיין עוד במ"ג ריש ספר במדבר דמסיר למשפחתם כל אורייתא חסר וכו' וביהושע סי' י"ט נמסר למשפחותם ח' מלאים בס' יהושע וכו' ופלוגתי טובא איכא ביניהון. ואשכחנא מסרה אחריתי נמי דמסרה למשפחותם ח' מלאים בתורה ובנביאים ומשבא לכולהו כדמסיר הרמ"ה ז"ל בר מן חד דהרמ"ה חשיב בתראה דראובן ובמסרה סדין ראובן קדמאה. ותפשתי בספרים כ"י ומצאתי קצת מהם כדברי הרמ"ה ז"ל וכמסורת דפרשת במדבר ואעפ"כ גם אני בעזרת האל: (מד) פקדיהם. אין בקו"ף מאריך בס"ם וכן כלם: (מט) פקד אותם. בכמה ספרי הדפוס וגם בהעתק פירארה חסר וא"ו אבל בהעתק הללי ובספרים כ"י מדוייקים מלא. וכן הוא בדפוס ישן והוא א' מן פ"ל מלאים בתורה וסימן נמסר במסרה רבתא ובמסורת סיג לתורה: ופקדיו אשר צוה. ה' דסבירין כאשר וסימן נמסר בפר' נו:

ה (א). לאמר. הלמ"ד דגושה: (ג) וישלחו. בשי"ן רפה: (יב) ומעלה. המ"ם בקמץ: בו. בי"ת רפה: (יד) רוח. מאריך ברי"ש וכן חבירו: או עבר. מקף באמצע. (טו) קרבנה. הקו"ף בקמץ לבד: האיפה. בספרים מדוייקים כ"י ובדפוסים קדמונים מלא יו"ד. וכן אסר הרמ"ה ז"ל האפה ב' חסרים יו"ד וסימן עשירת האפה דואם לא תשיג בפ' ויקרא עשירת האפה דזה קרבן אהרן ובניו בפ' ט וכל שארא מלאים יו"ד. וכן נמסר במ"ג פרשת ויקרא: כי מנחת קנאת הוא. במסורת פרשת תצוה נמנה עם ה' דמשפין דסבירין היא והכא נמי נמסר קדמאה הוא ובזקף דקאי אקמה תנינא היא ובאתנחתא דקאי אמנחה עלמה וסימן זקף לשון זכר אתנחתא לשון נקבה ע"כ. ובספרים מדוייקים תניא כתיב הוא וקרי היא ותימא שבעל המסורת בתהלים ע"ג מנה ג' כתיבין הוא וקריין היא וזה לא נמנה עמהם וגם בסי' שנמסר בפרשת תצוה כל דסמיך למנחה היא בר מן א' מנחת קנאת הוא קדמאה נראה שזה השני כתוב וקרי היא. וממה שכתב בעל המסורת פרשת ויצב משמע ודאי שמה שכתב כאן תנינא היא ובאתנחתא היינו לענין הקריאה בלבד ולא לענין האותיות כי כתיב הוא בוא"ו שנמסר שם על פסוק והיא שלחה אל חמיה היא והיא י"א כתיב יו"ד בתורה ומנה אותם שם ואם זה ג"כ כתיב יו"ד הוו להו י"ב ודכוותא אשכחנא בפסוק אל ילזו מעיניך (משלי ג') כמ"ש שם. וכן מ"ש בעל המסורת פרשת תצוה כל דסמיך למנחה היא היינו ג"כ לענין הקריאה לבד. וזו היא כוונת מסרה אחרת הובאה בפרשת בהעלותך מחילופי ספר במדבר ובתוכם יש זה קדמאה מנחת קנאת הוא תנינא מנחת קנאת היא ונמסר שם לסימן הלא הוא אמר לי אחתי היא והתם נמי אחתי הוא כתיב בוא"ו וקרי בחירק. ואל תבהל ממה שנמסר בריש פרשה הנזכרת על פסוק ותגש המה לי ז' זוגים מתחלפים קדמאה וא"ו תניין יו"ד וחדא מנייהו מנחת קנאת הוא מנחת קנאת היא וכולהו אחריני כתיבין וקריין ביו"ד וליגמור מינה דתנינא כתיב היא ביו"ד דלא היא ולעולם הוא כתיב בוא"ו ונמנה בהדי הנך אחריני משום דדמי להו במכסא ומה שהקשינו ממסורת תהלים ע"ג י"ל דהתם איירי בנביאים וכתובים בלבד. ובזה תתיישב סתירה אחרת הנראית לכאורה בין מסורת תהלים הנ"ל ובין מסורת ויצב הנ"ל כי במסורת תהלים שמנתה ג' כתיבין הוא וקריין היא מכלל שכל לשון נקבה אלא אלו הג' כתיבין היא ביו"ד ומסורת ויצב שאמרה שלשון נקבה י"א בלבד כתיבין היא ביו"ד מכלל שכל לשון נקבה זולת הם כתיבין הוא בוא"ו בתנועת חירק אלא ודאי בפרשת ויצב מדבר בתורה בלבד ובספר תהלים בנביאים וכתובים כמו שאמרנו. וקצת דברים אלו למדתי מפי החכם ר' שלמה אבו חזן מק"ק ספרדים טיניליאה. ובירושלמי ס' בתרא דתענית איתא שלשה ספרים מצאו בעזרה וכו' עד באחד מצאו כתיב תשע היא ובשנים כתיב אחת עשרה היא וקיימו שנים ובטלו אחד ע"כ. ודברי המאמר כלם נכוחים למבין מסרה זו ר"ל שבשני ספרים מצאו אחת עשר היא כתיבין ביו"ד כמסרה שלנו ובא' לא מצאו רק תשע וקיימו השנים ובטלו א'. ובעל יפה מראה אחרי המחילה מכבודו לא הבין כוונת הירושלמי ונדחק לפרש גירסת מסכת סופרים והעלה חרס בידו וברוך המאיר נתיב: (יז) ונתן אל המים. בסגול: (יח) המאררים. במאריך הה"א לב"א ורי"ש ראשונה בשוא לבד בס"ם וכן כלם: (כא) ואמר הכהן. אין בכ"ף פשט: אותך לאלה. בהעתק הללי אתך ירושלמי אותך ע"כ. ובכל ספרים מלא והוא חד מן ס"ז מלאים בלשון נקבה וסימן נמסר במסרה רבתא וליכא מנייהו לחוד תרין באורייתא. וכן מסר הרמ"ה ז"ל אותך ב' מלאים וא"ו בלשון נקבה וסימן כי אם אותך באשר את אשתו. יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך. וכל שארא חסרים וא"ו כתיב: (כב) ובאו. תלשא אחת בוא"ו ואין אחרת בבי"ת: המים המאררים. האל"ף בקמץ: במעיך. הבי"ת בגעיא. ולנפל ירך. דין לחוד חסר יו"ד בלישנא וכל היכא דקריא פ"א דידיה בחירק מלא יו"ד בר מן דין: (כד) והשקה את האשה. לא מפיק ה"א: (כז) והשקה את המים. מפיק ה"א וכן נמסר במסורת פרשת בראשית והשקה ג' רפין ואחד מפקא וסימן והשקה את כל פני האדמה. והשקה את האשה. והשקה את נחל השטים. והשקה את המים כתיב מפקא. וכן הוא במסורת הגדול: (כח) ונזרעה. בשרשים שרש זרע הרי"ש בשוא לבדו. ובס"א כ"י נכתב בגליון בספר יריעות כתיב ונזרעה בחטף קמץ הרי"ש ע"כ. גם בספר רב פעלים בבנין נפעל מן השלמים כתב ומפורש בחטף קמץ בקצת הספרים ונקתה ונִזְרְעָה זרע. וכן ראיתי גם אני במקצת ס"ס ובדפוס קדמון. וכן כתב בעל אור תורה: (כט) הקנאת. הקו"ף דגושה:

ו (ב) להזיר. הזי"ן דגושה: (ה) מלאת הימם. בהעתק הללי הימים ירוש' הימם ע"כ. ובכל הספרים חסר וכן מסר הרמ"ה ז"ל לאור יום מלא וא"ו כתיב וכל לישנא דכותא מלא ולימים ושנים מלא יו"ד כתיב וכל לישנא באורייתא דכותא מלא בר מן א' חסר עד מלאת הימם דנזיר ע"כ. ובירושלמי דנזיר אית דילפי התם נזירות שלשים יום מהכא עד מלאת הימים וכמה הם ימים מלאים ל' יום ובעינן מעתה אם גלח יום שלשים לא יצא א"ר יצחק בר אליעזר ימם כתיב חסר יו"ד. עיין באגדות ירושלמיות שבקונטרס אחרון מהילקוט דפוס שאלוניקי סימן רכ"ז ותנן נמי בריש פ"ג דנזיר מי שאמר הריני נזיר מגלח יום שלשים ואחד ואם גלח יום שלשים יצא: קדש יהיה גדל פרע שער ראשו. קדש י"ג חסרים וא"ו וסי' נמסר בהאי ענינא במסורת וזה אחד מהם. ומהכא ילפינן בקידושין סוף פ' האיש מקדש דהמקדש בשער נזיר אינה מקודשת כשאר איסורי הנאה דתניא התם במתניתין דאמרינן עלה בשער נזיר מנא לן דאמר קרא קדש יהיה גדל פרע שער ראשו גידולו יהיה קדוש פי' מדכתיב קדש חסר וא"ו דרשינן ביה קודש הוא אי מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף שער נזיר כן. וכסיפא דמתניתין קתני מכרן וקידש בדמיהן מקודשת דאינן תופסין דמיהן מי קרינן קודש דמשמע שם קדושה קדוש קרינן דמשמע הוא קדוש למעוטי דמיו שאין דין קדושה עליו. ועיין בספר עצמות יוסף ס' ב' דקדושין סוף דף נ"ב ילקוט פרשת נשא תוספת י"ט: (י) וביום השמיני יבא. דין דנזיר בלחוד חסר יו"ד וכל שארא דאורייתא מלאים: אל הכהן. הקדמאה בה"א לא באל"ף של אל: (יג) וזאת תורת הנזיר. אין בו פיסקא: (יט) וחלת מצה. הוא"ו בגעיא בס"ם: ורקיק מצה. בשפחא אחר התגלחו. בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים אחר בשפחא התגלחו במרכא והה"א במאריך. ועי' מ"ש בירמיה ב' על והתבוננו: (כא) כן יעשה. כל ל' עשייה טעמא בשי"ן ובא געיא לעולם כמו יֵעָשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה ואם ישתנה הטעם כמו ומראיהם ומעשיהם יהיה בלי געיא הן ודומיהן כלל זה מצאתי בחומש קדמון כ"י: (כג) אמור להם. מלא וא"ו ובמסורת הרמ"ה אמור אחד חסר ואחד מלא וסימן ואם אמר יאמר העבד חסר וא"ו כה תברכו מלא וא"ו ע"כ. ובמדרש רבה ותנחומא אמור להם מלא אמר להם הקב"ה לכהנים לא מפני שאמרתי לכם שתהיו מברכין את ישראל תהיו מברכים אותם באנגריא ובבהלות אלא תהיו מברכין בכוונת הלב כדי שתשלוט הברכה בהן לכך נאמר אמור להם עד כאן. ובמדרש טעמי חסרות ויתרות אמור להם מלמד שהשליח צבור אומר להם כל דבור ודבור. סמ"ג עשין כ' והרא"ש סוף פ' הקורא את המגילה עומד ובזוהר דף קמ"ז אמור חושבן רמ"ח אברין דבאדם חסר חד מ"ע דבחד תלין כולהו וכלהו מתברכאן בהאי ברכתא בהני תלת קראי כדאמרן. ובמרדכי פרק הקורא עומד כתב בשם ראבי"ה מה שהכהנים פותחים אצבעותיהם דבר זה לא מצינו בגמרא אלא דרשינן אמרו טעם אמור מלא וא"ו קח אתו וא"ו ושים אותו בתוך כ"ה ויהיה כו"ה לשון תלון וכו':

ז (א) כלות משה. במדרש רבה ובפסיקתא כלת כתיב ביומא דעלת כלתא לגננא (נ"א לגנונה) (פירוש ביום שנכנסה כלה לחופתה) גם במדרש ילמדנו לכך כתיב ויהי ביום כלת חסר. וכן הוא בספר הזוהר בפ' ויחי דף רל"ו ופרשת ואלה שמות דף ה' ופרשת ויקרא דף ד' ופרשת פינחס דף רכ"ו ברעיא מהימנא ובדוכתי אחריני כדבעינן למימר קמן ובריקאנטי וכן ראיתיו חסר במקצת ספרים. גם הרמ"ה ז"ל כתב פליגי ביה נסחי ומסרתא אית נסחי דכתיב מלא ומסרן עליה כולהון מלאין בר מן א' חסר ויהי ככלת השפרים דמסר עליה לית כותיה וחסר ואית נסחי דכתיב חסר ומסרן עליה דחסר הוא ודרשא מסייעא למאן דאמר חסר ע"כ. וא"ת חפש לעיקר כמאן דאמר מלא שכן מצא בהללי ובמגרים ובספרים מדוייקים קדמונים מכמה מאות שנים. וכן כתב המאירי וס' שמן ששון ובכל המסרות כתוב כלם מלא בר מן חד ככלת השפרים. וכן כתב בעל מנחת כהן וכן העידו חכמי טורגוש שגם הרמ"ה כתבו בספרו מלא. וכתוב בספר גור אריה ככלה הנכנסת לחופה וכו'. ואע"ג שבכל הספרים נכתב כלות בוא"ו הכי פירושו מדכתיב כלות ולא כתיב ביום כילה להקיש המשכן אלא לדרוש לשון כלה והא דקאמר כלת כתיב רוצה לומר שלא כתיב כילה שאז לא שכל לדרוש לשון כלה שהרי יש יו"ד בין הכ"ף ובין הלמ"ד אע"ג שאין היו"ד כתובה כיון שהחירק הוא במקום היו"ד כאלו היו"ד כתובה אבל עכשיו שכתב כלות שכל לדרוש לשון כלה עכ"ל. ועיין בתשובות הרמב"ן ז"ל סימן רל"ב ובתשובת הרשב"א ז"ל הובאה בב"י על טור י"ד סוף סימן רע"ה ומ"ש בפרשת בא גבי ונתנו על שתי המזוזות. והרמ"ע ז"ל בתיקונו הנקרא מאה קשיטה כתב כי ראוי היה לכתוב כלת משה וכתב כלות כי נפל רפות להעלים הסוד שלא להחזיק טובה לעצמו וכו' ע"ש. וגם במאמר אם כל חי סימן ל"ה כתב שכן שמע מהמקובל האלהי מוהר"ר יצחק אשכנזי ז"ל. עוד כתב שם בספר מאה קשיטה שכן היה ראוי לכתוב הפילגשם ונכתב הפילגשים שיא היו"ד שנפלה מן הושע בן נון כרים פרשת שלח לך והלא כבר קרא לו משה יהושע במלחמת עמלק וכו'. וכן מעבירים עם ה' דבני עלי מעבירם כתיב וכיוצא בו לא חישא שחלקו בעלי הגמרא עם ספרי המסורת אך העידו בגמרא על מקומות מיוחדים כי מעו מטבעתיה של תורה ואנחנו לא נדע וילמד סתום מן המפורש עכ"ל. ודברי הזוהר בסוף פרשה א וברעיא מהימנא פ' פינחס דף רכ"ד נדקו יחדו עם מה שכתבתי שגם הם דרשוהו כלת חסר ובתר הכי אמרינן ברעיא מהימנא פרשת פינחס דאף על גב דכתיב כלות מלא דרשיק ליה כאלו נכתב חסר דאית להו לרבנן רשותא למעבד הכי ועל כל פירושין דיכלין למעבד לקושטא כלה בתכשיטין דילה קב"ה מני למעבד כמה דיימרון ולמהוי מהימן לון הה"ד על פי התורה אשר יורוך משל לאומן דחתך מאני לבושין דמלכותא ועבד מנהון חתיכן שניאן איטון דידעין אתרין דחסרין אלין חתיכות או אלין דמשתארין איגון מתקנין לון לבושין ושוין איטון חתיכות דאיתוספן באתר דמעיטין וחתיכות דאיטון משיפין מוסיפין עלייהו והאי איהו על פי התורה אשר יורוך ע"כ ע"ש. וזה כלל גדול בתורה ישמע חכם ויוסף לקח לקיים כל דברי חכמים דכולהו הוו דייקי פושא בקראי ונבון תחבולות יקנה. ועיין עוד מ"ש בס"ד בפ' בלק אגל ומגבעות אשורנו בסימן כ"ג: (ג) המטה. בהעתק הללי המטה ירושלמי המטות ע"כ. ובכל הספרים חסר והוא חד מן ב' חסרים ע"פ המסורת וכן מסרה הרמ"ה ז"ל: על הפקדים. קו"ף נריכה לינע ועיין מ"ש בפרשת תשא על בקמיהם: (ג) שש עגלת צב. במקרא גדולה כתיב עליו ב' חסר ופלוגתא עליה כי אמרי עֶגְלֹת ע"כ. ואנחנו לא שמענו ולא ראינו בו מחלוקת כי בכל הספרים בסגול. וכן כתב בעל הלשון שהשם ואופן עֲגָלָה (והוא הקבוץ) וקבוצו ויתן להם יוסף עֲגָלוֹת ובסמיכות שש עֶגְלֹת צב. ועניין אחר עֵגֶל בן בקר וקבוצו עֲגָלִים ולנקבה עֶגְלָה וקבוצו עֲגָלוֹת ובסמיכות לְעֶגְלוֹת בית און (הושע י') ושני עשר בקר עיין מ"ש בפרשה תצוה סימן כ"ח: ויקריבו אותם לפני המשכן. סימן דין דויביאו לפני המשכן תמניא דויקריבו לפני המזבח ואס"ם אשר על המשכן ועל המזבח: לפני. אין בנו"ן דגש: (ד) ויאמר דקה מאתם. אין בו פיסקא: (ה) ונתתה אותה אל הלוים בחומש סביוניטא כתוב יש ספר אותם ללוים ע"כ. ואין לחוש להם כי בכל המדוייקים כתיב אל הלוים: (ו) העגלת. העין בשוא ופתח: (ז) את שתי העגלות. במדוייקים ובהעתק הללי ועל פי המסורה מלא וא"ו וכן כתב הרמ"ה ז"ל א"ם קחו לכם מארץ מצרים עגלות מלא וא"ו כתיב וכל עגלות העגלות בעגלות באורייתא דכוותא מלא בר מן ב' חסרים וא"ו וסימן ויקח משה את העגלת. ואת ארבע העגלת. שש עגלת צב. חסר וא"ו כתיב ואית דמסרי תלתא חסר בליסנא ויקח משה את העגלת. ואת ארבע העגלת. שש עגלת צב. ומסורת דמסרה שעגלות תרין מלאים כתיב העגלות קא חשיב שאר ליפנא לא קא חשיב וסי' וירא את העגלות את שתי העגלות ותמניא כתיב באורייתא בליפנא תרין עגלות ומלאים וחד בעגלות ומלא וארבע העגלות תרין מלאים ותרין חסרים כדאמרן וחד עגלת צב חסר: (ס) ולבני קהת. הקו"ף בשוא: (י) ויקריבו הנשיאם את קרבנם. במסורת הדפוס כתוב הנשיאם ד' כתוב כן ור"ל הנשיאם וכן נמסר בסוף לך לך. גם הרמ"ה ז"ל כתב ד' כתיב מלא יו"ד קדמאה קדים לאל"ף וחסר יו"ד תניין בליפנא באורייתא: (יא) ליום. שניהם היו"ד בדגש: (יג) וקרבנו. בכל השבטים כתיב קרבנו ובנשיא יהודה כתיב וקרבנו ומדרשי אגדה רבים בבמ"ר פ' י"ג: משקלה. של הה"א שנולחא: מזרק. בס"ם הרי"ש קמץ וכן חביריו ומסורת עליהם כלם קמץ. ובמכלול דף רכ"ה בא בפתח מבלי הסמיכות ובספר ירושלמי מזרק קמץ עכ"ל: (יז) עתודים דנחשון. בהעתק פיראה חסר וא"ו כחביריו שבטמן וטעות הוא שכ"כ בהעתק הללי עתודים דיהודה מלא וכן כתב בעל הטורים והכי דרש במד"ר כנגד ו' גברים שנאחדשו באותו היום בעולם וכנגד דוד שעמד ממנו שנתברך בו' ברכות וכנגד ו' בנים שהיו מנחשון בעלי שש ברכות. גם במסורת הרמ"ה ז"ל והנה העתדים העלים על הצאן חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב וכל עתדים באורייתא דכוותא בר מן ב' מלאים דמלאים דנחשון ודתמנא בקר וסימנהון עתודים חמשה דנחשון. בני בשן ועתודים. וכל שארא עתדים כתיב חסר וא"ו ומלאים יו"ד וכן נמסר במסורת שלנו ובספרי זעת:

נחשון. אין בנו"ן מאריך. כל הנקודות והטעמים שבפסוקי נחשון כך הם בכולם אין הפרש ביניהם: (יח) נשיא יששכר. בכל השבטים כתיב נשיא חוץ מיהודה ודרשו עליו בבמ"ר פ' י"ג ושפל רוח יתמוך כבוד ועיין עוד שם אחרי כן: (יט) הקרב. חסר יו"ד עפ"י המסורת והמדרשים עיין בפי' רש"י ובמדרש רבתי. ובמדרש תנחומא הקרב את קרבנו חסר שהיה רחוק ונתקרב לבא וכל כך למה על שהיו יודעים בתורה שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ללמדך שכלם מסכימים הלכה על פיהם. ובמסורת כל הקריב באורייתא מלא יו"ד ודין חסר: (לו) שלמיאל. וכן חברו אין מאריך בלמ"ד בס"ם: צורישדי. חדא מלה כתיב ומלא דמלא מלא וא"ו ומלא יו"ד הרמ"ה ז"ל. ובמסורת כל שמות השבטים מלה חדא כתיב וקריא כמו שכתבתי טעמים בפרשת במדבר: (מה) פר אחד דאליסף. ב' מלין הן: (מח) אלישמע. בלא מאריך בלמ"ד בס"ם: (עב) ביום עשתי. כל מנינא בְּיוֹם בר מן ג' בְּיוֹם וסימן ביום עשתי ביום שנים עשר: עשתי. בגלגל לא במקף: פגעיאל. חדא מלה כתיב ומלא כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכוותא הרמ"ה ז"ל: (עח) שנים עשר. בגלגל לא במקף: בן עינן. שניהם מלאים יו"ד וכ"כ הרמ"ה ז"ל אחירע בן עינן מלא יו"ד כתיב. וכל אורייתא דכוותא וכל שום אחרא דכוותא: (פה) הקערה האחת. בגליון אחד מספרי ספרד נכתב בצדו ספרים אחרים הַקְּעָרָה בחטף קמץ גם במקרא גדולה יש הערה מזה החילוף אבל בספרים שלנו הקו"ף בשוא לבדו וכן כתב בשרשים שרש קער: (פז) אילם שנים עשר. מלת עשר בפשט לא בזקף קטן: ושעירי עזים שנים עשר. אין בשי"ן געיא: (פט) מועד. המ"ם בלא דגש: אהרן. בהעתק הללי ובספרים מדוייקים חסר וא"ו והוא חד מן ג' חסרים ע"פ המסורת וסי' נמסר במ"ג סוף פ' תצוה:

פרשת בהעלתך

ח (ג) העלה נרתיה. בס"ם אין בנו"ן מאריך: עד ירכה עד פרחה. חד מאלפ"א בית"א מן כ"ב לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ומטעין בהון וסימן במסרה רבתא: (ו) הלוים. הה"א בלא קדמא ובלא מאריך וכן בספרים כ"י כלם בלא מאריך כמ"ש בפרשת במדבר סימן א': (טז) נתנים המה לי. עיין מ"ש בפרשת במדבר סימן ג' אשר המה לו: (יז) כל בכור. כ"ף כל רפה וכן השני שבפסוק: (יט) ואתנה את הלוים נתנים וגו'. בדין פסוק ה' פעמים ישראל ואהרן והלוים כנגד ה' ישראל שעומדים בכל שבת בס"ת וכהן ולוי: (כ) להם בני ישראל. שבסוף פסוק בלא מקף באמצע:

ט (א) משה במדבר סיני. בי"ת ראשונה רפה: (ו) ויהי אנשים. ד' סבירין ויהיו: (י) רחקה. דא איהו חד מעשרה דאינון נקודים באורייתא וכולהו אתיין לאחזאה מלה. עיין בספר הזוהר. ובמדרש רבה פרשת במדבר נקוד על הי"א רחקה וכו' וכן באבות דר' נתן פ' ל"ג אבל במסכת פסחים בפ' מי שהיה טמא אמר ר' יוסי לפיכך נקוד על ה' וכו' והכי איתא בירושלמי ובמסכת סופרים ובספרי וכן מעידות כל המסרות גם בעל א"ת כתב שאין נקוד אלא הה"א וכתב הרמב"ן ז"ל ויתכן שטעם הנקודה שהיא דרך רחוקה לו בעניית הפסח לא רחוקה ממש ועיין בפי' ר"ע ז"ל: (יא) על מצות ומררים. זוהר פ' בא דף מ"א פקודא דא למיכל האי פסח על מצות ומררים מצת כתיב ע"כ. ואולם בכל הספרים מלא וא"ו וכן דינו מכח המסורת כי אין זה מן ד' חסרים שבאו במסורת פרשת בא ועיין עוד מ"ש שם: (יד) ולגר. הגימ"ל דגושה: (יט) ובהאריך בספרים כ"י מדוייקים המאריך בוא"ו לא בה"א וכן הוא לב"א: (כ) יחנו ועל פי. האי"ת בחטף פתח: (כא) מערב עד בקר. בתיקון ס"ת ישן מערב עד בקר במפתח ועד ע"כ ובכל ספרינו בלא וא"ו: (כג) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת וגו'. זהו אחד מן ד' פסוקים שיש בהם ד' פעמים שם קודש וסימן מסרתי בד"ה א' י"ד:

י (ג) ונועדו אליך הנשיאים. השי"ן בחטף פתח: (י) ובמועדיכם. מלא וא"ו ויו"ד ובמסורת ב' מלא דמלא וחברו אלה תעשו דסוף פינחס כמו שנמסר שם במסורת ובספר מנחת כהן. וכ"כ הרמ"ה ז"ל וביום שמחתכם ובמועדיכם מלא דמלא מלא וא"ו ויו"ד ודכוותא אלה תעשו לה' במועדיכם וחד חסר וא"ו ומלא יו"ד או במעדיכם דועשיתם אשה לה' דפרשת שלח לך עכ"ל. ומאן דמסר הכא על ובמועדיכם לית ומלא לא משתכח דלא חשיב אלא ובמועדיכם בוא"ו ברים תיבותא ומאן דמסר ב' מלא בליסנא דבמועדיכם קא מסיר: ובמועדיכם. הנ"ל הוא"ו במאריך בס"ם וכ"כ הבלמשי: ובראשי חדשכם. נפל הבלבול בין הספרים שבמקצתם מלא יו"ד ועל ובראשי חדשיכם דפינחס מסורת עליו ב' נראה משם לכאורה דשניהם מלאים אך ברוב ס"ם המדוייקים זה חסר וכן הגיהו במפתח ומסיר עליו לית חסר וכ"כ במנחת כהן וגם מה שנמסר על דפינחס ב' ר"ל ב' קריאי בתורה ובראשי חדשיכם ולא חש לבאר איזה מהן מלא ואיזה חסר וכן נמצאת מסרה אחרת מפורשת שאומרת כך חדשיכם ב' בתורה א' מלא וא' חסר דפינחס מלא דבהעלתך חסר ע"כ. וכ"כ בעל שמן ששון והכי מוכח ממאי דגרסינן בסוף מס' סוכה הובא גם בילקוט תני רבה בר שמואל יכול כשם שתוקעין על שבת בפ"ע ועל ר"ח בפ"ע כך יהיו תוקעין על כל מוסף ומוסף ת"ל ובראשי חדשכם מאי תלמודא אמר אביי אמר קרא ובראשי חדשכם ותקעתם הוקשו כל החדשים כלם זה לזה לענין תקיעות שתקיעותיהן שוות רב אשי אמר כתיב חדשכם וכתיב ובראשי איזהו חדש שיש לו שני ראשים הוי אומר זה ראש השנה ואמר רחמנא חדשכם חד הוא ע"כ. ופירש"י ז"ל שני ראשים ר"ח וראש השנה וקרייה רחמנא חדשכם חסר כתיב לענין תקיעות עכ"ל. וכן כתב הרמ"ה ז"ל אלו דבריו ובראשי חדשכם דבהעלתך ברובא דנוסחי דיקי דמתחזקי בדיוקא מלא יו"ד כתיב וטעותא הוא ובמוגה כתיב חסר יו"ד ואשכחן נוסחא עתיקא ודיקא כותיה וגמרא דסוכה מסייעא ליה דדייק התם מדכתיב חדשכם חסר דמשמע חד איזהו חדש שיש לו שני ראשים הוי אומר זה ראש השנה וחד מלא יו"ד ובראשי חדשיכם דפינחס: (יב) ממדבר. הבי"ת דגושה: (יד) דגל. בגלגל: (טו) צבא. בזקף קטן: (יח) ונסע דגל מחנה ראובן. אין בו פיסקא: אליצור בן שדיאור. אליצור חדא מלה כתיב ומלא דמלא וכן שדיאור מלא דמלא כתיב וכל

אורייתא

אורייתא דכותא וכולהון חדא מלה כתיב הרמ"ה ז"ל: (יט) צורישדי. חדא מלה כמ"ש בפרשת במדבר ופרשת נשא: (כ) ועל צבא מטה בני גד. ועל בלא קדמא צבא בפשטא מטה בגלגל והטי"ת בדגש בני במקף ובלא מאריך והבי"ת רפה: (כא) הקהתים. ברוב ס"ם הקו"ף בשוא לבדו ועיין מ"ש בד"ה ב' סימן כ': (כב) ונסע דגל מחנה בני אפרים. הסמ"ך בטעם רביע ואין בנו"ן מאריך: ונסע דגל מחנה בני אפרים. אין כאן פיסקא כלל בס"ם ולא כהרמב"ם ז"ל. ואור תורה כתב שבכ"י קדמונים מצא פרשה פתוחה: אלישמע. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא וכן עמיהוד חדא מלה כתיב ומלא דמלא וכל עמיהוד באורייתא דכוותא וכן עמישדי חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא הרמ"ה ז"ל: (כג) גמליאל. חדא מלה כתיב הרמ"ה ז"ל וכן פדהצור כמ"ש בריש ספרא: (כד) אבידן בן גדעוני. דין לחוד דמסעות כתיב גדעוני מלא וא"ו וכל שאר אורייתא חסר: (כה) אחיעזר. חדא מלה כתיב וכל אורייתא דכותא: (כו) פגעיאל. חדא מלה כתיב ומלא יו"ד וכל אורייתא דכותא הרמ"ה ז"ל: (כט) נסעים. בפסק ולא במאריך בנו"ן בס"ם: (לה) ויהי בנסע וגו'. מדרש רבתי ריש פרשה שמיני חכמה עמודיה שבעה. שבעה אלו ז' ספרי תורה ולא חמשה הן בר קפרא עביד מרישיה דוידבר עד ויהי בנסע הארן חד מן ויהי עד ובנוחה חד ועד סיפיה חד הרי שבעה. והכי איתא בב"ר פ' ס"ד ובשבת ס' כל כתבי ת"ר ויהי בנסע הארן ויאמר משה פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ומלמטה לומר שאין זו מקומה ר' אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר זה הוא חשוב בפני עצמו. כמאן אזלא הא דאמר ר' שמואל בר נחמן א"ר יוחנן חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה כמאן כר'. ופי' רש"י ז"ל עשה לה סימניות מלמעלה ומלמטה להבדילה מן הסמוכות לה בתחלה ובסוף ע"כ. ועיין סוף פ' ג' ממסכת ידים ובאבות דר' נתן פ' ל"ג רשב"ג אומר עתידה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר. ובמדרש תהלים במזמור בברחו מפני אבשלום בנו זש"ה לא ידע אנוש ערכה אמר ר' אליעזר לא נכתבו פרשיותיה של תורה על הסדר שאלמלא נכתבו על הסדר כל מי שהוא קורא בהן מיד היה יכול לבראות העולם ולהחיות מתים ולעשות מופתים לפיכך נתעלם סידורה של תורה וגלוי לפני הקב"ה שנאמר ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם ואותיות ואשר תבאנה יגידו למו. ובסימנים הללו טעו המדפיסים טעיות שונות יש מי שהפך נו"ן של ויהי בנסע ונו"ן של כמתאוננים ולא עשה סימן אחר לפניה ולאחריה וטעות זה מפורסם מהיא דכל כתבי שהבאתי למעלה ומהמסרה שאמרה ט' נוני"ן מנוזרות בכל המקרא ב' מהן בתורה וז' במזמור יאמרו גאולי ה' כמש"ש בס"ד. ויש מי שעשה סימניות קודם פ' ויהי בנסע ואחריה נוני"ן גדולות יותר משאר אותיות והפך ראש הנו"ן למטה ורגלה למעלה ולא נכון לעשות כן. ולשון ספרי פרשה זו נקוד עליו מלמעלה ומלמטה וכו' וכן כתב רלב"ג. ולא ידעתי מה המה אלו הנקודות. ובמקצת ספרים הפכו כל הנו"ן לאחור כזה] וכן נמצא בפסיקתא של ר' טוביהו וכן מורה לשון ספר הזוהר. אך ברוב ס"ם מניחים פני הנו"ן כמו שהיא ומהפכין רגלה לאחור כזה ꞁ קודס הפרשה ואחריה ושיא גדולה כשאר אותיות הספר וזו היא הצורה שכתב החכם ריקאנטי ז"ל כאדם הכורע על ברכיו לפני המלך ומבקש ממנו צרכיו. ובעל אור תורה האריך בזה יותר ממני יעויין שם. ומ"ש הוא הקיצור שלא להטריח יותר מדאי. עוד יש דעות אחרות בסימנים הללו נלאיתי לכתבן והרוצה לעמוד עליהן יביט בס' רבינו בחיי ובש"ת הרב הגדול מוהר"ר שלמה לוריא ז"ל סימן ע"ג ובחיבור שלו מחכמת שלמה פ' כל כתבי ובש"ת מוהר"ר מאיר ז"ל מק"ק לובלין סימן ע"ה ועיין עוד בדרשות אבן שועיב ריש פרשת יתרו תורת עולה חלק א' פ' י"ז צרור המור פרשת בהעלתך דרשות ר' שלמה מלכו דף י"ז כ"ז תוספת יום טוב פ"ה דאבות משנה ד': (לו) ובנחה. עיין ריקאנטי כאן ובחיי פ' בשלח: הרבבות מצאתי כתוב בדקדוק ישן הָרְבָבוֹת כלם בחטף פתח בכל לשון כמשפט חוץ מן והם רבבות שהוא בחטף לבד עפ"ה וכן ערבה מערבות בכל לשון הם בחטף פתח חוץ ויעל משה מערבות מואב שהוא בחטף לבד עפ"ה ע"כ. וכבר כתבתי בריש פרשת לך לך שזהו מחלוקת בין הספרים ובמקצתן כולן בשוא לבד:

יא (ד) והאספסוף. האל"ף נחה והוא חד מן מ"ח מלין דנסבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קריא וסימן נמסר במסרה גדולה ריש יחזקאל וכן כתב הרמ"ה ז"ל מלא אל"ף ולא קריא וחסר וא"ו: (ה) שמו. כתיב בס' פתח דברי דף כ' שהוא מלרע על דרך הזרות כמו וסרו הצפרדעים כי שמו אתי בבור וכ"כ האפודי בפ' י"ו. וספר רב פעלים גם בספר ספרדי קדמון מסור עליו לית ומלרע ובעל א"ת כתב שאם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה שהתלשא קטנה שבסוף המלה אינה ראיה שהיא מהטעמים שדרכם לבא בסוף המלה לעולם אפי' כשהמלה מלעיל כמו ויצר ויבן דפ' בראשית עיין שם ועיין מ"ש בירמיה סי' י"א: במדכה. חסר וא"ו כתיב בנוסחי דיקי הרמ"ה ז"ל: עגות. הגימ"ל רפה. ועיין מ"ש בפ' בא סימן י"ב אצל עגת מצות: (יא) הרעות. בספרי הדפוס וגם בספרים האשכנזים כתובי יד בשני פשטין ובספרי כ"י ספרדים בפשט אחד לבד וכן כתב א"ת בפשיטות בפשט האחרון לבד עכ"ל. וזה לפי דרכם של ספרי ספרד שאין עושים שני פשטין רק כשיש אות אחת ביניהם או יותר ומ"מ המלה מלעיל כמשפטה: לא מצאתי. לית חסר אל"ף: (טו) את. ג' את בלשון זכר וסימן במסורת: ואל אראה ברעתי. זהו א' מן י"ח מלין תקון סופרים מכילתא. וילמדנו פרשת בשלח וספרי פ' זו ומסורת. והיה לו לומר ברעתם אלא שכינה הכתוב רש"י כאן. אבל באיוב סימן ל"ב כתב ברעתך היה לו לכתוב. וכ"כ בעל העיקרים במאמר שלישי סוף פרק כ"ב ומה שיש לי להאריך בזה אכתבנו בזכריה ב' בע"ה: (טז) אספה לי. בחילופי בן אשר ובן נפתלי האל"ף במאריך לב"נ ולב"א בלא מאריך וכן הוא בס"ם כב"א גם א"ת כתב בהדיא בלא מאריך בס"ם ומ"מ קריאת השוא נח וכן נראה מדברי המכלול דף י"ח שדמה אותו אל עֲרָבָה לפני (איוב ל"ג) וזה שלא כדברי בעל ערוגת הבשם שכתב בפ"ג מספרו שהשוא ינוע אחר תנועה קטנה בתיבה מלעיל כמו גנבתי יום. אספה לי. דאין לדמותו למלת גנבתי דאמר התם שהשלש יקודות משמש במקום וא"ו שורק כמו גנובתי. גם מ"ש שמלת גנבתי מלעיל אינו מחוור שבכל המדוייקים מלרע. ואכוין עוד בענין זה במאמר מיוחד שהתחלתי במשפט המאריך אם יעזרני יוצרי: (כ) עד אשר יצא. עד בשופר הפוך: לזרא. לית וכתיב אל"ף בתרס אף ה' בהם כדכתיב הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם וגו' וכן כתב בספר תהלים לא זרו מתאותם וגו' ואף אלהים עלה בהם: זה. בדגש: (כח) בשר אתן להם. חד מן ה' להם דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסימנהון במסורת: (כג) דברי. הדל"ת רפה: (כה) ויאצל. בשוא האל"ף: (כו) אלדד. הדל"ת דגושה: ותנח עליהם. בהעתק הללי עליהם ירושלמי עלהם ע"כ. וע"פ המסורת חסר כמ"ש בפרשת כי תשא וכן הוא בספרים: (ל) ויאסף. בלא מאריך ביו"ד וכן הוא בחילופים לב"א: (לא) סביבות. וכן חבירו שבסמוך מלא דמלא ע"פ המסורת וכן כתב הרמ"ה ז"ל ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מלא יו"ד וחסר וא"ו כתיב וכל אורייתא דכוותא בר מן ב' מלאים יו"ד ומלאים וא"ו וסימן כדרך יום כה סביבות המחנה. וישטחו להם שטוח סביבות המחנה:

יב (א) על אדות. בתיקון ס"ת ישן אדות מצאתי במדוייק ישן אדם ובמפתח אדות ע"כ. והרמ"ה התיר הספק באמרו אודת ב' כתיב וא"ו אחר האל"ף וחסר וא"ו בתראה וסימן על אודת בנו פ' וירא על אודת ישראל פרשת יתרו וכל שארא אדות כתיב וא"ו אחר הדל"ת וחסר וא"ו קדמאה: הכשית. השי"ן רפה. אשה כשית. הכ"ף רפה: (ב) הלא גם בנו דבר. עיין מ"ש בפרשת בראשית על פסוק הלוא אם תיטיב: (ג) ענו. עניו ק' וכן כתב הרמ"ה ז"ל והאיש משה ענו מאד חסר יו"ד ענו כתיב וק' עניו ע"כ. ואולם בחומש קדמון כתב יד כתיב גם כן עָנָו וכתב בצדו כלשון הזה כן כתוב וכן קרי והני דכתיבי מלגיו ענו ומלבר עניו קרי משום דלא בקיאי בלישנא דקודשא: (ו) אדבר בו. הבי"ת בסגול: (יב) אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו. זהו אחד מן י"ח מלין תקון סופרים והיה לו לומר אמנו בשרנו אלא שכינה הכתוב. רש"י וילמדנו ומכילתא פרשת בשלח וספרי ופסיקתא פ' זו ומסורת כמ"ש בזכריה ב': בשרו. הבי"ת רפה: (יד) ואחר תאסף. בנדרים פ' אין המודר אמר ר' יצחק מקרא סופרים ועטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני. מקרא סופרים ארץ שמים מצרים עיטור סופרים אחר תעברו אחר תלך פ' חיי שרה אחר תאסף קדמו שרים אחר נוגנים צדקתך כהררי אל. ובערוך ע' עטר פי' עיטור לשון הסרה תרגום לא סרו לא עטרו. ונראין הדברים שבתחלה אנשי כפרים לא הוי דיקי במקרא והוו קרו וסעדו לבכם ואחר תעברו קדמו שרים ואחר נוגנים צדקתך כהררי אל ומשפטיך תהום רבה והוו משתבשי באלו מילי בההוא זמן וסברי דהכי דקדוק משום דהכי מסתבר ואתו סופרים וסלקו להני וי"ן והוו קרו אחר תעברו אחר נוגנים משפטיך תהום רבה וכד חזו סופרים קא עטרו להו להלין וי"ן שוו קרי להו להלין מילי עיטור סופרים ואתא ר' יצחק ואורי דקבלה אינון הלכה למשה מסיני ע"כ. וכן פי' רד"ק בריש ספר עט סופר שלו וכן פי' התוספות והרא"ש שהוסרו מן התיבות אותיות הראויות להנתן בהם. ורש"י פי' עיטור סופרים דכתיב אחר תעברו ולא כתיב תעברו אחר והייט עיטור שמעטרים הדיבור דהכי משמע יפה. וכן קדמו שרים אחר נוגנים ולא כתיב אחר נוגנים קדמו שרים צדקתך כהררי ולא כתיב כהררי אל צדקתך. דהכי מסתבר שפי ובדוקא משתעי. והר"ן ז"ל פי' כל הני אחר מיותרים הן ואינן אלא לתפארת הלשון דהוה ליה למיכתב סעדו לבכם ותעברו. תסגר שבעת ימים ותאסף. קדמו שרים ונוגנים. אלא שנכתבו לתפארת הלשון. צדקתך כהררי אל הוה ליה למיכתב צדקתך הררי אל כדכתיב משפטיך תהום רבה לומר שההרים הרמים כלו' המלאכים צריכים לצדקת ה' אלא שכתב כהררי אל לתפארת הלשון עוד פי' בשם רבו דהיינו שכותבים טעם מפסיק במלת אחר כי היכי דלישתמע אחר כך תלכו. אחר כך תעברו. אחר כך תאסף. קדמו שרים ואחר כך נוגנים. צדקתך כהררי נפסק בטעם כהררי ממלת אל לומר שמלת אל הפוכה כאלו היתה בתחלת הפסוק ופירושו אל צדקתך נגלית כהרים שהם גלויים ואלמלא שהפסק היה במשמע אחר שתלכו אחר שתעברו אחר שתאסף קדמו שרים אחר הנוגנים שהנוגנים קדמו להם צדקתך כהרים של אל וקרי ליה עיטור סופרים משום דמעטרי ליה מילתא בטעם הקריאה ע"כ. משמע מדבריו שזה כתיב אחר תאסף בלא וא"ו. ותימא דבכל הספרים כתוב ואחר בוא"ו וגמרתנו לא קשיא לן מידי דלאו על האי דכתיב במרים קאמרה אלא על אחר תאסף אל עמיך דכתיב במשה בפרשת מטות. וכן בספרים ישנים כתוב שם מבחוץ עיטור סופרים גם במסורת בפ' זו נמסר חלופים דספר במדבר והאחרון סוף זה ואביה ירק ירק בפניה ואחר תאסף. נקם נקמת בני. אחר תאסף אל עמיך. סוף דבר הכל נשמע ממסורת תהלים ל"ו ד' מלין בקריאה עיטור סופרים וסימן אחר תעברו אחר תאסף אל עמיך קדמו שרים אחר נוגנים משפטיך תהום רבה ע"כ. ובמחילה מכבוד הר"ן ז"ל אגב שיטפיה לא דק. ומיהו יש לתמוה על מסרה זו שהשמיטה אחר תלך:

פרשת שלח לך

יג (ב) שלח לך. פתוחה: ויתרו. כתיב במסורת על ויתרו לית כותיה וחסר וכן על ויתרו את הארץ דפרשתא נמסר לית כותיה וחסר ולא פליגן מסורתא אהדדי דתרויהון חסרין ניהו איהו קדמאה ר"ל לית כותיה רפי וחסר ובתראה דגש וחסר וכן פי' הרמ"ה ז"ל: (ה) נון. במקצת ספרים הנו"ן בדגש וכן כלם וא"ת כתב הנו"ן רפה וכן חבירו: (ט) רפוא. חד מן י"ב מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין וחשוב להו במסורת: (יג) עמיאל. בתיקון ס"ת ישן ב' מלין אבל במסכת סופרים מלה חדא כמ"ש בריש במדבר: (טו) גד. גימ"ל רפה. גאואל. סגימ"ל דגש: (יז) בנגב. הבי"ת דגושה: (יט) הבמחנים. הה"א במאריך וכן הוא בחילופים לב"א וכן כתב במכלול דף ס"א: אם במבצרים. במאריך לא במקף: (כ) השמנה השי"ן דגושה: היש בה. במקף ובמאריך לא בקדמא בס"ם וכן הוא לב"א

נ"א מהלכים : והתחזקתם. הסי"ן דגושה : (כב) ויבא עד חברון. אחד מן שמונה בלשון יחיד דסבירין לשון רבים וקרינן לשון יחיד וזהו שאמרו בפרק אלו נאמרים ויבא עד חברון ויבאו מיבעי ליה אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות. ועיין עוד בספר הזוהר ומ"ש ביחזקאל סימן כ"ג בס"ד : חברון. בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכ"כ הרמ"ה בהאי ממרא אשר בחברון מלא וא"ו כתיב וכל אורייתא דכותא. ודשוא חברון ועזיאל מלא וכל אורייתא דכותא : אחימן. בספרים כ"י ובדפוסים ישנים המ"ם בקמץ : (כד) קרא נחל אשכול. בהעתק הללי אשכול ירושלמי אשכל ע"כ. ובמסורת כל ליסנא מלאים במ"ה חסר וד' מנהון באורייתא וכן מנאם הרמ"ה ז"ל ואין זה מהם וכן הוא מלא בספרים שלנו : (כח) ילדי הענק. דין לחוד חסר יו"ד וכל אורייתא מלא : (ל) ויהס. בספרים מדוייקים כ"י אין הסמ"ך רבתי גם במסרה גדולה ליתי. ואיתא בדוכתיה סמ"ך סוף ספר קהלת אכן במוסח אחר כ"י מאלפ"א ביתא רבתי איתא וכן בתיקון ס"ת ישן : כי יכול. דין לחוד מלא וא"ו באורייתא : (לא) כי חזק הוא ממנו. סוטה פ' אלו נאמרין אמר ר' חנינא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה כי חזק הוא ממנו אל תקרי ממנו אלא ממנו כביכול אפי' בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם. ובערוך ערך בעל כי חזק הוא ממנו מנו לא נאמר אלא ממנו כביכול וכו' פי' מנו משמע מדידן ממנו לא דגם משמע כלפי מעלה כביכול אלמלא שאי אפשר לומר דבר זה כלפי שכינה ע"כ. ובספר מאריך שחיבר החכם לונזאנו כתב עליו בערך בעל שאם היה גורס כן בעל הערוך בגמרא שלו מפתא מסובבת מדמה לו ואם הם דברי עצמו כבודו במקומו מונח כי אין הפרש בין ממנו שפירושו ממנהו כמו לא תאכל ממנו ובין ממנו שפירושו ממננו כמו כי עצמת ממנו שניהם דגושים להורות על האות החסרה. וכן כתב רש"י בסוטה ולשונו הוא זה אל תקרי ממנו לא גרסינן שאין הפרש בקריאה בין ממנו שנאמר על יחיד שמדברים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמם ע"כ. ואפשר אני אחזה במאמר זה (אי גרסינן ליה) צריך לדעת אשר חכמים יגידו ואחד מהם החכם ן' עזרא ברים ס' ואלה שמות שיש חילוף קריאה בין אנשי מזרח לאנשי מערב במלת ממנו לאנשי מזרח כל לשון רבים ש"ן רפה וכל לשון יחיד דגש ולאנשי מערב אין חילוק כי כלם דגושים וידוע כי אנשי מזרח הם בני בבל והכי קאמר אל תקרי ממנו לשון רבים בנו"ן רפה אלא ממנו לשון יחיד בנו"ן דגש כביכול וכו'. וכדומה לי שזהו פירוש המאמר על מכונו תל"ח : (לב) אשר תרו. מלרע : יושביה. כל אורייתא חסר וא"ו ומלא יו"ד בר מן דין מלא דמלא : (לג) את הנפילים בני ענק מן הנפלים. בהעתק הללי ובירושלמי יש מחלוקת בשניהם ובמסורת ג' א' מלא וב' חסר וסימן הנפלים היו בארץ חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה ושם ראינו את הנפילים ב' בפסוק קדמאה דפסוק מלא דמלא תנינא בני ענק מן הנפלים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וכך הם בספרים ובהרמ"ה ז"ל :

יד (ג) אלהם. בספרים מדוייקים חסר יו"ד שלא בא במנין המלאים במסורת וסימן נמסר במסרה גדולה : כל העדה. אין מאריך בעי"ן גם לא בה"א בס"ס : (ג) הלא. הזי"ן דגושה : הלוא. בהעתק הללי הלוא ירושלמי הלא ע"כ. ובספרים שלנו מלא וא"ו ואל"ף והוא אחד מן המלאים וסימן נמסר כאן במ"ג וכמ"ש בפרשת בראשית : טוב. בתרין טעמין : (ז) אל כל עדת. אין באל"ף מאריך בספרים כ"י : (י) לרגום. הגימ"ל דגושה ובהעתק הללי לרגום ירושלמי לרגם ע"כ. ובכל הספרים מלא וכ"כ הרמ"ה ז"ל לרגום אתם באבנים דיהושע וכלב מלא וא"ו כתיב. ועיין מ"ש בליסנא הדין בסוף סידרא : (יא) לא יאמינו. מקף באמצע : האתות. בהעתק הללי האתת ירושלמי האתות ע"כ. ובכל הספרים מלא וא"ו תנינא וכן במסורת ובהרמ"ה ז"ל כל אורייתא אתת כתיב חסר דחסר במ"ג כתיב אתות וא"ו אחר התי"ו וחסר וא"ו קדמאה וסימן והיה אם לא יאמינו בכל האתות אשר עשיתי. ובאתות ובמפתים דמקרא בכורים. ואחד כתיב אותת וא"ו בתר אל"ף וחסר וא"ו תניין וסימן ויתן ה' אותת ומפתים ע"כ. וכן כתב במנחת כהן סדר ואלה שמות ואית נוסחי דמסרי הכא ב' מלא בתורה ור"ל ב' האתות ואית דמסרי ג' ור"ל בליסנא ועיין במסורת פרשת ואלה שמות ופרשת כי תבא : (יב) ואעשה אתך. בהעתק הללי אתך ירושלמי אותך ע"כ. ובכל הספרים חסר שאינו מן י"ז מלאים במס"ג : (יז) יגדל. יו"ד רבתא ולא ישנה כ"כ גדולה כמו שעשה המדפים אלא גדולה מעט יותר משאר יודי"ן. עיין ריקאנטי כאן ובפרשת האזינו על יו"ד קטנה שבצור ילדך תשי : (יט) סלח נא. בס"ס כ"י המאריך בלמ"ד לא בסמך : (כא) כבוד. במקף ובלא מאריך ובהעתק הללי ככד ירושלמי כבוד ע"כ. ובכל הספרים מלא כי לא נמנה במסורת רק ב' חסרים וסימן את כל הכבד הזה פרשת ויצא כבד מכל כלי חמדה (נחום ב') וכ"כ הרמ"ה ז"ל עשה את כל הכבד הזה חסר וא"ו כתיב ושאר ליסנא באורייתא מלא וא"ו כתיב ליסנא דכבוד דכ"ף דידיה בקמץ מלא והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים מלא וא"ו כתיב ושאר אורייתא כל ליסנא דכבדי חסר וא"ו כתיב. ובקר וראיתם את כבוד ה' מלא וא"ו כתיב וכל ליסנא באורייתא דכותא מלא בר מן א' דלעיל הראני נא את כבדך חסר וא"ו כתיב את כבדו ואת גדלו דואתמרו הן הראנו חסר וא"ו כתיב : (כב) וינסו. הסמ"ך דגושה : בקולי. בהעתק הללי בקולי לית מלא בתורה ירושלמי בקלי ע"כ. ובכל הספרים מלא וכן נמסר עליו בכ"י לית מלא בתורה וכן מסר הרמ"ה ז"ל עדה ונלה שמען קולי מלא וא"ו כתיב וכל קולי גרידא באורייתא דכותא מלא וכל בקלי באורייתא חסר וא"ו כתיב בר מן א' מלא וסימן ולא שמעו בקולי דבי כל האנפים הראים ע"כ. ומשום נפל במסורת הדפוס שכתוב ג' מלא בתורה ור"ל לית מלא : (כג) מנאצי. בספרים כ"י מדוייקים הנו"ן בפתח וכן הוא בדפוס קדמון וכ"כ בעל א"ח. גם בספר רב פעלים כתוב שמצא מסרה אחת עליו לית פתח : (כד) יורשנה. בהעתק הללי יורישנה ירושלמי יורשנה עכ"ל. וגם במקצת ספרי הדפוס כתיב מלא יו"ד אך בכל ספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר וכן מצאתי מסורת כ"י יורשנה ב' וחסר פי' חסר יו"ד וסימן ונחשו יורשנה הנה ה' (זכריה ט') ואיתן בב' ליסני וכ"כ הרמ"ה ז"ל וחרשו יורשנה דועבדי כלב מלא וא"ו וחסר יו"ד כתיב : (כט) ישלו. הפ"א דגושה : (ל) אשר נשאתי. בשני טעמין : בן יפנה. הבי"ת והנו"ן דגושות : (לא) והביאתי. מלא יו"ד בין בי"ת לאל"ף וכל שארא באורייתא חסר יו"ד וכולהון עם אל"ף קדים לתי"ו : (לג) במדבר. המ"ם דגושה : (לז) וילונו. וילינו ק' : (לח) בן יפנה. הבי"ת והנו"ן דגושות : (מ) וישכמו. בהעתק הללי וישכמו ירושלמי וישכימו ע"כ ובכל הספרים חסר וכן כתב הרמ"ה ז"ל וישכמו בבקר אל ראש ההר חסר יו"ד וכל שארא באורייתא מלאים וכן במסורת ג' חסרים וסימנהון וישכמו בבקר ויעלו אל ראש ההר וישכמו כעלות השחר (יהושע ו') וכל שמואל ע"כ. הכי גרסינן במסורת כ"י. ולשון אחר יש במסרה כאן ואין בו ממש והא דאמור במסורת וכל שמואל ר"ל כל שמואל דכוותיה חסר וכל ס' שמואל חשיב ליה כדוכתא הדין לחד : (מב) תנגפו. התי"ו דגושה והנו"ן בגלגל : (מג) ולא יהיה. מקף באמצע : והכנעני. בלא מאריך בנו"ן : (מה) ויכתום. הוא"ו במאריך במדוייקים וכך הוא לבן אשר בחילופים : החרמה. החי"ת בקמץ לבד :

טו (ג) במעדיכם. בהעתק הללי במעדיכם ירושלמי במועדיכם ע"כ. ובספרים מדויקים חסר וא"ו וכן במסורת סוף פרשת פינחס ב' מלא בליסנא וא' חסר וזהו החסר כמו שכתוב בפרשת בהעלתך : ניחח. בפסק האחרון לבד בס"ס : (ד) המקריב. המ"ם דגושה : בלול ברבעית. בהעתק הללי ובירושלמי יש חילוף במלה זו במלא וחסר וכן במלת רביעית שבסמוך ובספרים שלנו הראשון כתיב ברבעית וכן מסור עליו לית חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניין והשני כתיב רביעית מלא דמלא ומסורת עליו לית מלא בתורה וכל שאר אורייתא כתיב רביעת מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניין וכן כתב הרמ"ה ז"ל הכי מוכח ממסרה דסוף יחזקאל ע"ש : (ו) בשמן שלשית ההין. בהעתק הללי שלשית וחברו ירושלמי שלישית וחברו ע"כ. ובספרים שלנו שניהם חסרים יו"ד קדמאה וכן במסורת כל אורייתא כתיב כן בר מן ב' וכו' ע"ש וכן כתב הרמ"ה ז"ל. (ט) בן הבקר. מקף באמצעי : (יא) בכבשים. הביתי"ן רפות : (יב) במספר. המ"ם דגושה : (ג) להקריב אשה. השי"ן בגירי כחבירו : (יד) אשר בתוככם. השי"ן במאריך וכן הוא לבן אשר בחילופים : (טו) הגר. הגימ"ל דגושה וכן חבירו : (כ) ראשית ערסתכם. בספרי הדפוס וגם בהעתק הללי יש חלופים רבים במלה זו וגם על מראשית ערסתיכם שבסמוך והעיקר כמו שמצאתי בספרים כ"י מדוייקים ראשית ערסתכם חלה תרימו חסר דחסר חסר תרין יודין וחסר וא"ו כתיב מראשית ערסתיכם חסר יו"ד קדמאה וחסר וא"ו ומלא יו"ד בתראה וכ"כ הרמ"ה ז"ל וכן במסורת קדמאה לית חסר דחסר תנינא חסר ומלא תליתאה דיחזקאל מלא דמלא : (כב) וכי. בגלגל : תשגו. בזקף קטן : (כד) אם. בגלגל לא במקף : לחטת. הטי"ת דגושה וזה לבדו בא חסר אל"ף על פי המסורת ועל כן אמרו בזבחים פ' כל התדיר דהאי לחטאת חסר אל"ף לפי שהוא חסר משאר חטאות שהוא קרב אחר העולה כמו שפירש"י ז"ל ולמה היה דבר זה להקדים העולה קודם החטאת בקרבן ע"ג עיין גור אריה : (כה) שגגתם. הגימ"ל בשוא לבדו : (כח) בחטאה בשגגה. ה"א הכנוי נחה עפ"י המסורת ובי"ת בשגגה רפה שאין כאן דין מפיק : (ל) ביד. היו"ד בקמץ : הגר. הגימ"ל דגושה : (לא) כי. בשופר הפוך לא במקף : דבר. במקף לא בשופר הפוך והדל"ת רפה : עונה. לא מפיק ה"א עפ"י המסורת ולפיכך בי"ת בה רפה : בה. הה"א במפיק : (לה) רגום. תימה על המדפים שכתבו חסר וא"ו וכן מסר עליו כי הוא עצמו כתב בסוף פרשת אמור רגום כלם מלאים וכן הוא מלא בהעתק הללי ובכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים וכן מסר הרמ"ה ז"ל עם הארץ ירגמהו באבן חסר וא"ו כתיב ומסר עליה כולהון חסרים רגום ירגמו בו כל העדה דמקלל מלא וא"ו כתיב ודכותא רגום אתו דמקושש : באבנים כל העדה מחוץ למחנה. מה שכתוב במ"ג מטעים ביה אל ר"ל דמטעים ביה לומר אל מחוץ כפסוק דבתריה : (לו) ויציאו. חסר וא"ו ודכותיה באורייתא ויציאו דבת הארץ ועיין מ"ש בד"ה ב' סימן א' : וירגמו. הגימ"ל דגושה : (לח) ציצת. כתוב בהעתק הללי כל ג' כתב כן ע"כ. וכן הם בספרים מדוייקים ובמסורת. גם הרמ"ה ז"ל כתב ציצת ב' ובענין חסרים יו"ד בתראה ומלאים יו"ד קדמאה אך במדרש רבה פרשת קרח ציצית בגימטריא ת"ר וח' גרורין וה' קשורין הרי תרי"ג פי' גרורין חוטין הנגרין. וכן הביאו רש"י ז"ל כאן וכן פי' בברייתא פרק התכלת גם בעל הטורים כתב על מספר זה כמה גמטריאות. והרמב"ן ז"ל טען על רש"י ז"ל וכתב לא הבינותי זה שציצת בתורה חסר יו"ד ואין מנינה אלא חמש מאות ותשעים והרב המזרחי השיב שאינה טענה שהמדרש הוא אליבא דמ"ד יש אם למקרא ע"כ. עוד כתוב בטור אורח חיים סימן כ"ד אעפ"י שהוא כתוב חסר יו"ד מפרש בתנחומא ג' פעמים כתוב ציצת בפ' ציצית וחד מינייהו לציצת שדי למ"ד לכולהו והיא משלמת המנין עכ"ל. וכ"כ בסמ"ג עשין כ"ו ופסיקתא דר' טוביהו. וכס' הזוהר בפ' פינחס דף רכ"ז ברעיא מהימנא ציצית בתרין יודי"ן ואי חסר יו"ד הא חירק באתרה ועיין עוד בספר גור אריה : לדרתם. כתב הרא"ם בסוף פרק ואלו מגלחין וגם בהללי שיש במדרש על כנפי בגדיהם לדרתם חסר וא"ו כלומר לדורות עכ"ל. וכן בסדר אליהו רבא פ' כ"ו ותיקוני הזוהר תקונא עשרים וארבע את השבת לדרתם כתיב חסר מלשון דירה. אבל במדרש רות הנעלם דף כ"ב אמאי בפרשת ציצית כתיב לדורותם מלא ובשבת לדרתם חסר ונתן טעם לשבח ע"ש. אמנם בכל הספרים שניהם חסרים דחסרים וכ"כ הרמ"ה ז"ל לדרתם דוהקמתי את בריתי חסר דחסר כתיב וכל אורייתא דכותא חסר והכי נקטינן :

פרשת קרח

טז (א) **ויקח קרח** פתוחה : קהת. הקו"ף בשוא לבדו. וכן כתב בעל מקנה אברהם כי שם קהת בשוא בשקל דדן : (ב) קראי. בהעתק הללי קראי ירושלמי קריאי מלא עכ"ל. ובכל הספרים כתוב קראי חסר והכי נדרש בספר הזוהר ובעל הטורים וכן דרש ר' טוביה בפסיקתא שלו פרשת במדבר וכן במסורת ב' א' מלא וא' חסר דין חסר. ר"ל ב' תבות דומות לענין שקריאתם דיו"ם דידהו בחירק. והמלא סוף דתן ואבירם קרואי העדה דפ' פינחס ואע"ג דכתיב שם קרואי

קרואי בוא״ו קרינן קריאי ביו״ד אבל קרואי העדה דפ׳ במדבר הוי איפכא קריאי כתיב קרואי ק׳ כמו שכ״ש ועד השלשה לא בא ווו היא כוונת מסרה אחרת כ״י דאמרה קראי ב׳ וסי׳ הוא דתן ואבירם קראי מועד אנשי שם ור״ל ב׳ שוין בקריאה כדאמרן ובמלא וחסר לא איירי מידי ובהכי כולהו ניחא לא קשיין אהדדי : (ה) ואל כל. מקף באמצע לא שופר ישר במלת ו א ל : (ז) אש. בלא פסק אחריו : עליהן. בפסק : (ט) מכם. הכ״ף דגושה : (י) בני לוי. הבית רפה : (יא) תלונו. תלינו ק׳ : (יג) תשתרר עלינו גם השתרר. שניהם בשי״ן שמאלית : (יד) הביאתנו. בה״א כ״י וגם בכמה ספרי הדפוס הה״א בחטף סגול ובספרים כ״י מדוייקים ובדפוסים קדמונים בחטף פתח : ותתן לנו. מקף באמצע לא קדמא במלת ותתן : נעלה. העי״ן בחטף פתח : (כא) ואכלה. בספרים כ״י מדוייקים ובדפוסים ישנים הלמ״ד בסגול : (כב) אלהי הרוחת. מלא וא״ו קדמאה וחסר וא״ו תניינא ודכותיה יפקד ה׳ אלהי ה ר ו ח ת ועיין זוהר פרשה זו סוף דף קעו : ועל. בלא מקף : כל במקף : (כו) וידבר אל העדה לאמר. אזלא בדל״ת : (כז) דתן. הדל״ת דגושה : (כט) האדם יפקד. גלגל בה״א : (לג) וכל אשר. השי״ן במאריך לא בדרגא :

יז (ב) אהרן הכהן. אין בה״א מאריך : בנפשתם. דין לחוד חסר וא״ו כתיב באורייתא ובשאר קרייא ונפשנו ל נ פ ש ת ם דרים מצלי : הקריבם. במקצת ספרים כ״י מסור עליו לית וחסר ור״ל חסר וא״ו שכן הוא בהעתק הללי ובדפוסים קדמונים בכל ספרים כ״י מדוייקים ומלא יו״ד והמדפיס טעה והסבר דאף על היו״ד איתמר ולא היא. וכ״כ הרמ״ה ז״ל כי ה ק ר י ב ם לפני ה׳ ויקדשו מלא יו״ד וחסר וא״ו ומסר עליה לית כותיה וחסר כלומר וחסר וא״ו : (ד) השרפים. השי״ן דגושה : (ה) למען. התלשא בראש תיבה : וכעדתו. גלגל בכ״ף : (ז) ממחרת. מ״ם שניה בלא גלגל : (י) הרמו. חסר וא״ו כתיב וקרי מ״ם דידיה כדגש הרמ״ה ז״ל : (יא) המחתה. המ״ם דגושה : הקצף. קו תחת הנו״ן והוא הסוף פסוק : (טו) והמגפה הגימ״ל דגושה : (יז) מאת כל נשיאהם. ב׳ חד חסר וחד מלא דין חסר יו״ד תניין. ויתנו אליו כל נשיאיהם דלקמן מלא דמלא. ועיין מסורת הברית הגדול סימן תקנ״ח : (כ) והיה האיש אשר אבחר בו. חד הספר בפסוקים : (כב) וינח משה את המטת. בהעתק הללי המטת ירושלמי המטות עכ״ל. ובכל הספרים חסר וכן במסורת הדפוס ב׳ חסר בתורה ואינון בחד ענינא ע״כ. ואולם לא ראיתי לשון זה במסורת כ״י רק מסור על זה ג׳ חסר בתורה ובפירוש נאמרו שלשתן גם במסורת הדפוס פרשת נשא על הם נשיאי ה מ ט ת. ועל כרחין צריך לפרש מסרה זו כך דתרתי מינין בחד ענינא נינהו ועוד איתיה לתליתאה בדוכתא אחריתי. וכ״כ הרמ״ה ז״ל נשיאי מטות אבותם דמדבר מלא וא״ו כתיב וכל ליתנא באורייתא דכותא מלא בר מן ג׳ חסרים כמו שהם במסורת שלנו : (כג) ויוצא פרח ויצץ ציץ. ברוב ספרים כ״י מדוייקים צד״י ויצץ בצירי ובכל הספרים מלת ויוצא ומלת ויצץ בשני טעמים. ובעל מקנה אברהם בסוף משפטי מלעיל ומלרע כתב ז״ל״ש. ועוד תזכור כי לפעמים בתיבות אשר משפטן מלרע ויסוג אחור טעמן שמו הסופרים בהם שני טעמים האחד על המקום שהיה ראוי הטעם והאחר הוא הטעם הנמצא בדלוג כמו ויוצא פרח ויצץ ציץ ע״כ. כוונתו לומר שקריאת מלות אלו והדומים להן אינם לא מלעיל ולא מלרע לגמרי רק בהעמדה מוצעת בשני הטעמים. וכ״כ המכלול דף י״ב בשקל פ ו ע ל ועיין עוד מ״ש בפרשת ואתחנן סימן ד׳ על השמע עם ובסוף ישעיה על ערף כלב וביחזקאל סימן כ״ב על גָּדֵר גָּדֵר : (כה) ויאמר ה׳ אל משה השב. פתוחה : תלונתם. בתיקון ס״ת ישן תלנתם ״ מצאתי במדוייק ובס׳ חד חסר ע״כ. ובהעתק הללי ת ל ו נ ת ם ובירו׳ תלנותם ע״כ. גם בחומש עם תרגום מכביונטא יש חילוף זה ובספרים מדוייקים מלא וא״ו קדמאה וחסר וא״ו בתראה וכ״כ הרמ״ה ז״ל והנו״ן דגושה ובס״א כ״י מסור עליו לית כתיב כן ומלא ודגש עכ״ל : והוא חד מן חמש מלין דגושין ונח קדמיהון כמו שכתבתי בפרשת בראשית על פסוק ויהיו שניהם ע ר ו מ י ם בשם הרמ״ה ז״ל : (כח) כל הקרב הקרב אל משכן ה׳ ימות. צריך ליזהר מאד בטעמים והבלתי זהיר בטרחא כשיגיע לפסוק זה יהיה מחרף ח״ו וכן בפסוק ה׳ מה רבו צרי ורבים כמוהם :

יח (ז) ואתה ובניך אִתְּךָ. כתוב במסורת כ״י כל ספרא אִתָּךְ במ״ג אִתְּךָ וסימנהון ואתה ובניך א ת ך תשמרו. וזה לך תרומת. כל תרומת ״ הקדשים ״ ע״כ. ושלשתם הם בפרשה זו זה אחר זה : לכל דבר. אין בלמ״ד געיא בספרי ספרד : (ח) לך נתתים. הטעם באמצע הכ״ף לא בסופה : (ט) הקדשים. הקו״ף בחטף קמץ : קרבנם. הקו״ף בקמץ לבד : לכל מנחתם. הלמ״ד בגעיא : אשר. בלא תרין טוטרין : קדשים. אין בקו״ף מאריך ״ (י) יהיה לך. הלמ״ד דגושה : (יא) לכל הנופת. במקצת ספרים הלמ״ד בגעיא : לחק. החי״ת בקמץ לבד וכן חבירו : (טו) לכל בשר. הלמ״ד בגעיא : (טז) בערכך. הבי״ת דגושה : גרה. הגימ״ל דגושה : (יז) אך בכור שור. הבי״ת בגעיא. וכל הברת א ו שבסוף תיבה והות אחרונה אינה נבלעת כי אם מובלאת בפה והיא מוקפת לתיבה שלאחריה אשר הנגינה בראשה אז הברת או בחטף קמץ כגון וַיִּפְתָּר־לָנוּ ואם שְׁלָשׁ־אֵלֶּה וכיוצא בהן ואם דינו להיות מלא בוא״ו לא ימוש ממנו החולם כגון אך בְּכוֹר־שׁוֹר גם בהיותו חסר וא״ו כגון גְּבוֹר־צַיִד אחרי שדינו להיות מלא ואם הברת א ו נעלמת מן הפה כמו כן לא ימוש החולם ממנו כגון מ ת ע ו לי וכיוצא בו : או בכור. הבי״ת רפה : (יט) ברית מלח עולם הוא. בחירק לשון נקבה תזקוני וכתוב הוא בוא״ו וכן הסכים בעל א״ת והאריך בדבר יעויין בספרו. ומסורת הדפוס דפ׳ תצוה כל דסמיך לברית היא בר מן א׳ ברית מלח עולם הִוא דהוא אותה וכתב דמ׳ הבשא היא ובמסרה קטנה לית ומטעים : (כא) ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר. מטעים ביה את כל מעשר. ולבני לוי הנה נתתי כל מַעֲשֵׂר. וכן ואל הלוים תדבר וגו׳ מַעֲשֵׂר שניהם העי״ן בחטף פתח על פי המסורת ״ כמ״ש בס׳ לך לך : (כג) והם ישאו ״ עונם. מטעין ביה ספרי למכתב את עונם : (כד) כי את מעשר בני ישראל. העי״ן בשוא לבדו. וכ״כ ר׳ אליה בפרקי שירה שיר יו״ד ועיין מ״ש בנחמיה יו״ד : (כו) כי תקחו. כי במאריך (ר״ל מתג) ובמקף : (כז) הגרן. הגימ״ל דגושה : (ל) כתבואת. תי״ו ראשונה בלא דגש :

פרשת חקת

יט חקת. פתוחה : (א) וידבר ה׳. בזקף קטן : (ב) ויקחו אליך פרה. הפ״א רפויה שהתרסא שבסוף התיבה אעפ״י שנגינתה קרובה לתלשא אין לה דין מפסיק : אין בה מום : במאריך ובמקף : לא עלה עליה על. חסר וא״ו ועיין בספר הזוהר ובפסיקתא דר׳ טוביהו אשר לא עלה עליה על חסר וא״ו על כתיב ומכאן אמרו לא עול ממש אלא אפי׳ כל שהוא כדתנן פ׳ ב׳ דפרה רכב עליה נשען עליה נתלה בזנבה עבר בה את הנהר קיפל עליה את המוסרה נתן טליתו עליה פסולה ועיין בס׳ פענח רזא : (ז) הכהן ורחץ בשרו. ד׳ חסר את על פי המסורת פ׳ מצורע : ואחר יבא. בהעתק הללי יבא ירושלמי יבוא עכ״ל. ובכל הספרים חסר שאינו מן ז׳ מלאים ע״פ המסורת וסימנהון במ״ג פרשת אחרי מות וכן כתב הרמ״ה ז״ל : (ח) במים ורחץ בשרו במים. ד׳ חסר את וסימן נמסר במ״ג פרשת מצרע : (ט) והיתה. הוא״ו בגעיא : (יב) השלישי השליטי. שניהם בתביר : (יג) כל הנגע במת וגו׳ את משכן ה׳ טמא. סימן כל הנגע את משכן ה׳ טמא. והאיש אשר יטמא. את מקדש ה׳ טמא. ואפ״ס והחונים לפני המשכן שמרי משמרת המקדש פרשת במדבר : (טו) אין צמיד. במקצת מדויקים האל״ף בלא מאריך וכן נראה בחילופים לב״א : (טז) או במת. הבי״ת רפה : (יח) הנפשות : הנו״ן דגושה. הנפשות. בהעתק הללי הנפשות ירושלמי הנפשת עכ״ל. וגם בתיקון ס״ת ישן ראיתי מחלוקת בזה אבל בכל הספרים שלנו מלא כמ״ש בסוף אחרי מות. (כא) והיתה להם לחקת עולם. ב׳ פסוקים מטעים כמ״ש בפרשת אחרי מות סימן ט״ז : הנדה. הדל״ת דגושה :

כ (א) העדה. הה״א ראשונה באזלא עפ״י המסורת : (ג) ויאמרו לאמר. מאריך ביו״ד במקצת ספרים לא בוא״ו ובס״ם אינגו לא בוא״ו ולא ביו״ד : (ה) העליתנו. הה״א בסגול : (ז) אליהם. בהעתק הללי אליהם ירושלמי אלהם ע״כ : ובכל הספרים מלא והוא חד מן י״ז מלאים בתורה וסימן נמסר במסרתא רבתא : (ז) לאמר. הלמ״ד דגושה : (ח) הסלע. הסמ״ך דגושה : (ט) ויקח. הקו״ף דגושה : (יב) בני. הבי״ת דגושה והנו״ן בצירי : (טו) וירעו. בהעתק הללי וירעו ירושלמי ווירעו עכ״ל. ובכל ספרים מדוייקים חסר דחסר ״ גם בעל הטורים כתב שהוא חסר יו״ד וכן במסורת ג׳ ומשתנין בכתבהון וסימן וישלח מלאך ויירעו כתיב חסר דחסר ואמרת לבנך עבדים דפרשה ואתחנן ויענו כתיב חסר וא״ו ומלא יו״ד ארמי אובד אבי וירעו כתיב מלא וא״ו וחסר יו״ד כך היא הגירסא הנכונה וכן ראיתי במסורת כ״י פרשת כי תבוא וכן מצאתי אחר כך בהרמ״ה ז״ל ובסוף דבריו כתב כללא דמילתא כולהון חסרים יו״ד לבד מן מציעא דמלא יו״ד וכולהון חסרים וא״ו לבר מבתראה דמלא וא״ו ושגגה יצאה מלפני המדפיס בפסוק כאן ובפרשת כי תבוא וגם במה שמסר בפרשת ואתחנן ולא נדקו דבריו כי אם במסורת כאן : קלה גבולך. הגימ״ל רפה : (יז) ושמאול. בהעתק הללי ושמאול ירושלמי שמאל ע״כ. וכן בתיקון ס״ת ישן מצאתי זה במחלוקת אבל בכל ספרים שלנו מלא באל״ף וא״ו ובמ״ג כתוב עליו כן דינו וכ״כ הרמ״ה ז״ל אם השמאל והימנה מלא אל״ף וחסר וא״ו וכל ליתנא דשמאל באורייתא דכוותא בר מן חמשה מלאים דמלאים מלא אל״ף ומלא וא״ו בתריה וסימן לא נטה ימין ושמאול דאדום פרשת חקת לנטות ימין ושמאל דבלעם ימין ושמאול דסיחון דפרשת דברים והיתה עמו וקרא בו דלבלתי רום לבבו דשופטים ימין ושמאול דברכות דכי תבוא ושארא ליתנא באורייתא מלא אל״ף וחסר וא״ו כתוב ואית נוסחי דכתיב ימין ושמאול דלבלתי רום לבבו חסר וא״ו עכ״ל : ובכולהו ספרי דאתו לידן מלא : (יט) בַּמְסִלָּה כן כתיב :

כא (א) הנגב. הגימ״ל רפה : דרך. הדל״ת דגושה : ״ (ג) הזה. הזי״ן דגושה : (ד) לסבב. פליגי ספרי אם הבי״ת רפה או דגושה ובחילופי בן אשר וכן נפתלי שבדפוס וגם בכ״י לב״א רפוים ובמכלול דף קנ״א כתוב במחזורת רבא רפי ולטבריים דגש וכ״כ בס׳ עט סופר. ובספר מסורת המסורת כתוב מחזורתא שם ספר ולא ידעתי מי ילדו ונמצא בגליונות החומשים כגון ל ס ב ב את ארץ אדום הבי״ת דגושה ובמחזורתא ל ס ב ב ברפי עכ״ל. ובתר הכי אשכחי מסורת כ״י על פסוק זה וזו נסחה ג׳ מלין פליגא בהון וסימן ל ס ב ב את ארץ אדום. כי תכלה ל ע ש ר. ל פ ג ע בכהני ה׳ (שמואל א׳ כ״ב) במחזורת רבא דגשין ועברייא קריין יתהון רפין ע״כ. וזה הפך דברי המכלול ומסורת המסורת ופי׳ כי תכלה ל ע ש ר מצאתי בחילופים לב״א לַעְשֵׂר הלמ״ד בפתח והעי״ן בשוא וזה נקרא דגש ולב״נ לְעַשֵּׂר הלמ״ד בשוא והעי״ן בפתח וזה נקרא רפי כי בעלי המסורת קראו לשוא הנח הבא באותיות כל״ב המשמשות בראש התיבה רפי לפי שלא יתכן אחריו דגש לעולם כמו שכתוב במסורת המסורת מאמר ג׳ והחילוף שבמלת לפגע הוא דגשות ורפיון הגימ״ל דומיא דבי״ת לסבב. ובזה יובן מ״ש בחילופים הנזכרים ב״א לסבב לפגע רפי ודלא כדברי המדפיס שכתב בשמואל מתחלפין לִפְגֹּעַ וכן בס״א כ״י מסור עליו מחזורת רבא לפגע רפי מתחלפת ל פ ג ע בדגש וזהו כדברי רד״ק ור׳ אליה הלוי : (ו) את הנחשים בספרים מדויקים כ״י ביתיב לא במקף והאל״ף בצירי וכן הוא בדפוס קדמון. (ח) ושים אתו על נס. קדמאה על נס תניינא על ה נ ס קדמאה נחש נ ח ש ת תניינא נחש ה נ ח ש ת *) : (יג) ויחנו מעבר ארנון. בכולהו ארנון שבסידרא בר מן בתראה היכא פלוגתא בהעתק הללי ובירושלמי לענין חסר ויתיר. ובמסורת ארנון ג׳ מלאים ובענינא וסימן מעבר ארנון כי ארנון גבול מואב ואת הנחלים ארנון ושלשתם סמוכים זה לזה וכך הם בספרים שלנו ובהרמ״ה ז״ל : מגבל. הגימ״ל דגושה : (יד) את והב. במקצת ספרים מדוייקים כ״י חדא מלה כתיב וכ״כ החזקוני אתוהב תיבה אחת והוא כמו אתיטב שהוא״ו מתחלפת ביו״ד כמו בתודע יוסף וכו׳ ע״ש. גם בהעתק הללי מצאתי אתוהב כתב מלה חדא בספר ירושלמי וזל״ש רד״ק בשרשים שרש והב כתבתי המלה הזאת בשרש ו״ו כי כן דעת המפרשים כי יהב לבדו מלה אחת אבל אני מצאתי בספרים מדוייקים א ת ו ה ב מלה אחת התי״ו נקודה בשוא עכ״ל. ומדברי המפרשים נראה דתרתין מלין כתיבי כמ״ש רד״ק עצמו בשמם וסמך עליהם לכתבו בשורש וה״ו. וכן נראה ממדרש רבותינו בפ׳ הרואה תנא את והב בסופה שני מצורעים היו וכו׳ כי אתו את והב תוו דמא וכו׳ וגם מספר הזוהר פרשת בשלח על פסוק ה׳ איש מלחמה עוד יש ראיה לזה מהמסרה גדולה ערך את שהביאה אנס״ת בית א׳ את ולית מנהון ואת וחד מינייהו את והב גם בעל א״ת העיד שכן ראה בכל ס״ם ואשכנו א ת לבד ו ה ב לבד ומקף ביניהם והתי״ו בלי ניקוד וגם מלא כתוב בהדיא שתי תיבות כתוב בס׳ עזרא. וכן העידו חכמי בורגים שמצאו שתי תיבות בספר הרמ״ה ז״ל : (טו) ואשד. האל״ף בסגול בספרים רבים מדוייקים וכ״כ רד״ק בשרשיו ובעל רב פעלים כתב שהעיד רד״ק שהוא בג׳ נקודות ומצאתיו ברוב ספרים בב׳ נקודות : (כ) הגיא. הגימ״ל בדגש : ונשקפה נמסר עליו לית ומלעיל : הישימן. חסר וא״ו כמ״ש בס׳ האזינו : (כא) וישלח ישראל. פרשה פתוחה : (כג) בגבלו. בצרי לא בפשט : סיחן את כל עמו. טעה המדפיס לעשותו מלא וא״ו שהוא עצמו כתב במסורת ד׳ מלאים בתורה ואין זה מהם : (כז) ותכונן עיר סיחון. בהעתק הללי סיחון ירושלמי סיחן ע״כ ובכל הספרים מלא שהוא חד מן ד׳ מלאים בתורה וכ״כ הרמ״ה ז״ל : (כט) פליטם. בתיקון ס״ת ישן פליטים ס״א פלטים וכן במפתח ע״כ. והרמ״ה כתב נתן בניו פ ל י ט ם מלא יו״ד קדמאה וחסר יו״ד תניין ע״כ וכן בספרים שלנו : (ל) ונשים. הנו״ן בפתח והשי״ן דגושה כמו אם לא י ש י ם עליהם נוהם (ירמיה מ״ט) ודקדוק המלה עיין בס׳ מכלול דף קע״ט ושרשים שרש ישם והרא״בע ומכלל יופי : אשר. נקוד על רי״ש בלבד מסורת פרשת במדבר ומדרש רבה ושאר מדרשות כמ״ש בפרשת לך לך גבי כימי ומינך וכ״כ בעל הטורים : (לב) וילכדו. הכ״ף דגושה : בנתיה. עיין מ״ש ביהושע סימן י״ז : ויורש ויורש ק׳. עיין בעה״ט : (לד) אל תירא אתו. בספר הזוהר אל תירא אותו תרין אותו אינון שלימין באורייתא בתרי ווי״ן חד דא וחד עד דרש אחיך אותו ודרים לכו התם במילי מעלייתא אך בכל הספרים כלם חסרים בתורה וכן במסרה רבתא נמנה כ״ד אותו מלאים ואין גם אחד בתורה וכ״כ המאירי. גם הרמ״ה כתב אתו כלהון חסרין באורייתא. והכי נקטינן : (לה) ואת בניו. עוד אמרו שם בזוהר בנו כתיב חסר יו״ד וקרינן בניו. וכן במ״ר בנו כתיב שהיה לו בן קשה ממנו : ואף זה לא נמצא בספרים שלנו ואולם בפרשת דברים על פסוק ונך אתו ואת ב נ ו כתב רש״י ז״ל בנו כתיב שהיה לו בן גבור כמותו וגם במסורת שם ד׳ כתיב בנו וקרי׳ בניו ובאורייתא ליכא אלא תרין מינייהו ונך אתו ואת ב נ ו. ואת ב נ ו לא ידע דוזאת הברכה. וכ״כ הרמ״ה ז״ל ובעל מנחת כהן פרשת הדברים :

פרשת בלק

כב (ה) אל בלעם בן בעור. כתב בעל א״ת בענין בן בעור נבער כל אדם מדעת והפולה מדבריו כי המדפיס סתר דבריו ממקום למקום בכתיבה ובמסורת ומסרות הספרים חלוקות זו מזו גם דברי הרמ״ה אינם נשמעים וקשיא דידיה אדידיה מסיפיה לרישיה ומרישיה לסיפיה ומסקנא דמילתיה דשבה בעור אינון באורייתא דויטלה דבלק קדמאה דמטות דכי תצא מלאים וב׳ חסרים ותרווייהו בנו בער דבלק וכל נביאים וכתובים מלאים וכ״כ ספר שמן ששון וזהו ג״כ כללא דמילתא דכתב הרמ״ה בסוף דבריו כל בן בעור מלא כל בנו בער חסר וסימנך מקום שיפה כח הבן סורע כח האב מקום שסורע כח הבן יפה כח האב : על הנהר. במאריך ובמקף בס״ם הגם שבחילופים אינו כן : לו לאמר. שני הלמדי״ן רפות וכן מ מ ל י : ממלי. לית וחסר ובמ״ר ממלי כתיב כדי״א בשם ה׳ כי אמילם : (ט) ויבא אלהים אל בלעם. עיין מ״ש בפרשת וירא בפסוק ויבא אלהים אל אבימלך : (יח) עבדי. הדל״ת רפה : (כב) ויתיצב. אין בו מאריך : ושני נעריו עמו. ובפרשת וירא כתיב גבי אברהם ושני נעריו אתו וסימן איש איש כלשונו פירוש גבי אברהם שהיה עברי כתוב אתו שהוא לשון עברי וגם בלעם שהיה ארמי שנאמר מן ארם ינחני בלק כתיב ע מ ו שהוא לשון ארמי תרגום של א ת ו ע מ י ה וסימן אחר כשמו כן הוא פי׳ אברהם שהוא באל״ף כתיב א ת ו בלעם שהוא בעי״ן כתיב ע מ ו שהוא בעי״ן : ולי נראה דסימן זה על בלעם לבדו נאמר שהוא בעי״ן ומ״ש במלת ע מ ו סימן אחר שמו הותם הותות א״ת ע״ע פירוש אותיות שלהם הם אותיות וסימנים על זה אברהם אתו בלעם עמו : (כה) לבכתה. בהעתק הללי לבכותה ירושלמי לבכתה עכ״ל ובכל הספרים חסר ונמסר עליו לית וחסר וכן כתב הרמ״ה ז״ל : (כו) ויוסף מלאך ה׳ עבור. כל ע ב ר נ ע ב ר ל ע ב ר מ ע ב ר באורייתא חסרים וא״ו בר מן א׳ מלא ויוסף מלאך ד׳ עבור : ויעמד במקום צר. ויעמד חסר וא״ו כמו הראשון שבסמוך וכן כתב הרמ״ה ז״ל ויעמד מאחריהם דבשלח חסר וא״ו כתיב וכל ליתנא ויעמד באורייתא דכותא חסר ודכותא או יומים י ע מ ד וכל י ע מ ד דכותא חסר : ושמאול. בהעתק הללי ושמאול ירושלמי ושמאל ע״כ ובכל הספרים באל״ף וא״ו ובמקרא גדולה כתוב עליו כן דינו מלא ועיין מ״ש בפרשת חקת : (כח) הכיתני. בס״ם התי״ו בקמץ : (לא) ויקד. הקו״ף בדגש : (לג) גם אתכה הרגתי. חסר וא״ו ומלא ה״א ולית כותיה ובפסיקתא דר׳ טוביה א ת כ ה בה״א כתיב אמר לו אין אתה חשוב לפני אלא כמו הנקבה הזאת : ואותה החייתי. עיין מ״ש ביחזקאל סימן כ״ג : (לד) לי. בדגש : (לח) הנה באתי הה״א במאריך : כג (ב) ויעש בלק כאשר דבר בלעם. סימן קדמאה כאשר ד ב ר תניינא כאשר א מ ר ואפ״ס וידבר ה׳ אל משה לאמר : (ז) לי. בדגש : (ח) אקב. הקו״ף בדגש : קבה. הקו״ף רפה : (ט) ומגבעות אשורנו. מלת ומגבעות מ״ו בכולי ספרא וכ״כ הרמ״ה ז״ל ומגבעות אשורנו מלא וא״ו ודכותיה ועל הגבעות דהכד תהכדון ע״כ. ובספר הזוהר דף ר״ב ע״ב במתיבתא עילאה ומגבעת חסר בלא וא״ו ובמתיבתא דרקיעא ומגבעות שלים כאן וא״ו ע״כ. אתערנא כל יומאי על מאי דחזינן בכמה דוכתי על פלוגתי טובא בין מארי דתלמודא דאגדתא ומארי דמסרתא בחסירי ויתירי והשתא דאתחזי לי הדין לישנא דהאי ספרא קדישא אמינא דילמא מאן יזכי נמי למינדע מאי טעמי דמתיבתא עילאה ומתיבתא דרקיעא ואורייתי׳ היכו כתיבא בבני מתיבתי יזכי נמי למינדע טעמי דהלין

*) ופסוק אחד סימן לקח דוד נחשת רבה אחר בה עשה שלמה את ים הנחשת (דה״א יח ח)

דסלין פלוגתי דרבנן קמיטי דהכמת אלסין אשתכחת בהו סוו בקילי גרזי שילאי דהנך מתיבתי ואינסו דאמרי כהדא מיסיכן ואיתא לכאי ולא פליגן אסדדי וסיימתא למילתא מליבנא דרעיא מסימנא בסדרא דנשא גבי כלות משה דאע״ג דידפי רבנן דמלא כלות מלא באורייתא לא מימנעי למידרש ולמימר כלת כתיב כדכתיבנא בדוכתיה ומלין אלין סתימין וטמירין ולא אתמסרו אלא לקדישי עליונין דרזי דחכמתא גנירין לכו ואנן בכימנותא דילן ניזיל עד דייתי זימנא דיתפקחון עיננא לאסתכלא בחכמתא עילאה יכא רפואה דיכא תולקנא עם אינון דיזכון למחמי ארחין סתימין דאורייתא קדישתא ואורחוי דאלהא רבא קדישא ועילאה : ישכן. חסר וא״ו בכל ספרים כ״י מדוייקים ואף בדפוס ישן וכן בפ״ג כל ליטנסון חסרים בר מן י׳ מלאים ואין גם אחד מהם בתורה וכן מסר הרמ״ה ז״ל וישכן באהלי שם חסר וא״ו כתיב ודכותא על פני כל אחיו ישכן ; חסר וא״ו וכל וישכן באורייתא דכותא וישכן כבוד ה׳ חסר וא״ו כתיב דכותא וכל וישכן באורייתא דכותא חסר אישתכח בתר דכל ליטנא דישכן באורייתא בין דכתיב וא״ו כריב תיבותא בין דלא כתיב וא״ו כריב תיבותא כולהון חסרי׳ וא״ו בין כיף לנו״ן : (יג) אליו בלק. סבי״ת דגושה : לך נא. חד מן ג׳ בליטנא כליכה חסר ה״א דככ״ף פשוטה כתיב : אשר דתראנו. בספרים כ״י בגלגל לא במקף : (טו) ויקר. סקוי״ף דגושה : (יז) עלתו. גלגל בציין : (יח) ושמע. בספרים כ״י מדוייקים השי״ן במאריך והשי״ן בחטף פתח וכן כתוב במכלול דף ס״ג ובמסורת ה׳ קמצין וסימן קום בלק ושמע קרב אתה ושמע דואתחנן הטה ה׳ אזנך דמלכים ותבירו דישעיה ששם אלפי אזנך דדניאל וכולן הוא״ו מתוגה והשי״ן בחטף פתח כן כתוב בספר דקדוק ישן. ועיין מה שכתוב בתוספות פ׳ על ושכה שכיך : (יט) ויכזב. הזי״ן דגושה : (כג) כי לא נחש ביעקב. בירושלמי פרק כמה אשה א״ר לוי כל המנחש סופו לבוא עליו ומה טעמא כי לא נחש ביעקב כי לו נחש משמע דדריש לא באל״ף כמו לו בוא״ו אבל אין זה מן ס״ו דכתיבין באל״ף וקריין בוא״ו. וכן בבלי פרק ארבעה נדרים פריך וכא בלמ״ד אל״ף כתיב ומשני אלא מדה כנגד מדה ועיין מה שכתוב ביטעיה ס״ג גבי בכל צרתם לא צר : מה פעל. בס״א כ״י בטעם בפ״א וכן נראה מחילופי הדפוס שזה דעת בן אשר אך ברוב הספרים בטעם בעי״ן וכן מצאתי בחילופים כ״י לבן אשר : (כה) גם קב גם ברך. כגימלי״ן בדגש : תקבנו. סקוי״ף בחטף קמץ : (כז) לכה נא. בנוי״ן בדגש : (כח) ויקח. סקו״ף בדגש : (כט) ושבעה אילם. בתיקון ספר תורה ישן אילם ליה אילים דראש הספור מלא ע״כ. אם כרור מן המסורת דמלא יו״ד קדמאה וחסר יו״ד בתראה שכן נמסר בסדר תצוה ד׳ מלאים דמלאים בתרי, יודי״ן וכל שארא כתיב האילם אילם חסר יו״ד בתראה ומלא יו״ד קדמאה ואין זה מן הארבעה וכן מסר הרמ״ה ז״ל :

כד (ג) וישא בלעם את עיניו. בספר הזוהר פ׳ בלק עינו כתיב ההוא עינא בישא וכו׳ ואינו כן בספרים שלנו גם לא נמנה במסרה גדולה עם החסרים יו״ד באמצע תיבותא וקריא וכן כתב הרמ״ה ז״ל וישא עיניו וירא מלא תרין יודי״ן וכל עיניו באורייתא דכותא : (ג) בנו. הבי״ת בדגש : בנו בער. בהעתק הללי בער ירושלמי בעור וכן נחלקו על הכרו שבסמוך וכבר כתבתי כל הצורך בריש פרשתא : (ד) נאם שמע אמרי אל וגו׳. עיין מ״ש בפ׳ וירא בפסוק ויבא אלהים אל אבימלך : (ה) מה טבו. צריך למיכוי בריש הדף כהלכה כי זו היא מ״ש של בי״ה במ״ו וכן כתב בעל הטורים בפרשת ויהי ובמקראות רומא עושים בחילוף מוגה שפתיך פרש״י כי תבא ובהעתק מפירארה עשו הם״ם רבתי וכן ראיתי בנוסח אחד כ״י מאלפ״א ביתא רבתי ובתיקון ס״ת ישן אבל אינו כן בספרים ולא במסורת שלנו כי אם מ״ם של מבלי : (ו) כי. בזקף קטן : (ז) מדליו. כתב המכלול דף קפ״ח שזכו מן אותם שקבל קריאתם בקמץ רחב ולא שמע ולא ראה בהם מחלוקת והוסיף בעל מכלל יופי נראה שאין בדל״ת שום טעם עכ״ל. וברוב הספרים מצאתי שבא מונח תחת הדל״ת והוא במקום מתג כמו שדרכו לבא במלות שהם בזקף קטן כמ״ש בפרשת משפטים על מלת תהרסם ובנסחא כ״י מצאתי מדליו במאריך ועיין מה שכתבתי בפרשת תלוה על מלת וישפה : (ח) אל מוציאו ממצרים. בחומש עם תרגום ופירוש רש״י והרמב״ן דפוס ויניציאה ס״א נכתב בלדו ס״א מוציאם ע״כ. והוא שבוש גדול שהראשון שבפרשה למעלה כתב מוציאם וזה כתוב מוציאו וכן כתב הרמ״ה ז״ל מוציאם ממצרים מלא דמלא מלא ויו ומלא יו״ד וכותיה אל מוציאו ממצרים מלא וא״ו ויו״ד ותרויהון בזירא בלק וכן במסורת כ״י קדמאה אל מוציאם תניינא אל מוציאו : ממצרים. הרי״ש בפתח : כתועפת. בהעתק הללי כתעפת והכרו ירושלמי כתועפת וחכרו מלא עכ״ל. ומחלוקת זה מצאתי גם בתיקון ס״ת ישן אבל בכל הספרים שלנו שניהם מלאים וא״ו קדמאה ובמקרא כתוב עליהם ב׳ כ״כ וכ״כ הרמ״ה ז״ל כתועפת ראם תרין בבלעם ותרויהון מלאים וא״ו קדמאה וחסר וא״ו תניין : (ט) כארי. במסורת הגדולה כארי ד׳ ב׳ קמצין וב׳ פתחין וסימן כרע שכב כארי שותי עד בקר כארי שואג (ישעיה ל״ח) כארי (יחזקאל כ״ב) כארי ידי ורגלי ע״כ ותו לא. פי׳ דאורייתא ודיחזקאל פתחין. דישעיה ודתלים קמצין כן אינון בנסחי דיקי : מברכיך ברוך. והלדיך ארור. כתב ר׳ משה קמחי בספר מהלך בכלל אתי מרחיק זה לשונו ואם היה מלרע כיה רפה כמו מברכך ברוך כיתה פרעה וכן בכל ספרים מדוייקים הבי״ת רפה ובדפוס מנטובה הוסיפו בדברי המפרש ומה שאמר מברכיך ברוך ר״ל מדינא להיות ברוך רפי הבי״ת ודגש שבה שלא כדין עכ״ל. ולפי דעתי אינה תלמיד טעה וכרכו הלה והמוסיף גורע דעת המחבר כי לבו לא כן חשב וגם בדפוס ויניציאה ליתיה : (י) ויתר. מאריך ביו״ד : (יא) כבד. הבי״ת בגעיא : (יב) גם. בדגש : (יד) הזה. הזי״ן בדגש : (טז) דעת עליון מחזה שדי יחזה. חילוף קדמאה אבר מחזה תניינא מחזה ומטעים ביה : (יט) שריד. בלא פסק גדול : (כב) לבער קין. בספרים כתובי יד מדוייקים מונח בבי״ת ומאריך בעיין ובמסרה קטנה שבדפוס נמסר עליו לית בטעם מלעיל : (כג) משמו אל. במקלת ס״ת וגם במקצת חומשים כ״י נמצא משמואל תיבה אחת ולא מצאתי לזה עיקר בשום מפרש רק במקרא גדולה כתוב בגליון זה לשונו. משמו וחסר והדא מלה ע״כ. והוא לשון מגומגם ושמעתי שיש נוהגים לכתוב כך בס״ת ולפע״ד אין לכם על מה שיסמוכו כי בכל ספרי הדפוס ובכל מקראות כתובי יד מדוייקות הם שתי מלות וכך הם בס״ת הקדמונים וכן ראיתי אח״כ בהרמ״ה ז״ל שכתב משמו אל חסר וא״ו קדים למ״ם כתיב. משמו אל תרין מלין כתבן ע״כ. ובסנהדרין פרק חלק אמר ר׳ יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב״ה עושה פדיון לבניו על כן טוב ליזהר שלא למחקו ועיין מ״ש בסוף פרשת וילא : (כד) וענו אשור. בלא מקף באמצע :

כה (ג) ותקראן. בתיקון ס״ת ישן ותקראן במפתח ותקראנה ע״כ. אבל הרמ״ה כתב ותקראן לעם דין לחוד באורייתא כתיב ומלא אל״ף וחסר ה״א ובנו״ן פשוטה בסוף ושאר אורייתא נו״ן ה״א בסוף תיבותא כתיב ותלתא אינון בליטנא דאורייתא תרין מנהון מלאים אל״ף וה״א וכימן כי תקראנה מלחמה (שמות) ותקראנה אתי כאלה (שמיני) הלין מלאים דמלאים וחד מלא אל״ף וחסר ה״א כדאמרן עכ״ל : ובמסורת שלנו פרשת שמיני ותקראנה ד׳ ג׳ כתיב ה״א וסימן ותקראנה אתי כאלה ותקראנה לו השכנות ב׳ בפסוק ותקראן לעם לזבחי אלהיהן בתראה חסר ע״כ. ומסרה זו לא זכרה רק פסוקים הכתובים ותקראנה בוא״ו בתחלת המלה ולפיכך לא מנתה בהם פסוק כי תקראנה מלחמה : ותקראן לעם לזבחי אלהיהן. הכהם בעל העקידה פירשו במ״ש וכדומה לי דכד טיים מר אמר לסכוה פשטה דלא אשתכח כדין בשום דוכתא או דילמא ספרא משתבשתא איזדמן ליה ובמסרה איתמסר ה׳ אלהיהן בנו״ן והלין דבפסקותא תרי מנייהו : (ד) ויאמר ה׳ אל משה. אין בו פסקא : (ו) והנה. הנו״ן בדגש : בכים. הבי״ת רפה : (ח) הקבה. הקו״ף והבי״ת דגושות : (ע) במגפה. הגימ״ל דגושה :

פרשת פינחס

(יא) פינחס. פתוחה : פינחס. אמרו בזוהר כאן וגם בפרשת אחרי מות כי פינחס זה ביו״ד זעירא ובסיה מאלפ״א בית״א דאתוון זעירן. אך בכל הספרים והמסורות ובאלפ״א בית״א שלנו מאותיות זעירות לא נמנה רק יו״ד צור ילדך תשי. עוד משמע מהזוהר כי פה בלבד פינחס מלא יו״ד. והרמ״ה ז״ל כתב ותלד לו את פינחס מלא יו״ד וכל אורייתא דכותיה מלא עכ״ל. וכן נמצא בכל הספרים והמסורה ובעל א״ת הצריך לבאר הזוהר שלא יהיה נגד ספרינו ואנכי לא ידעתי בנסתרות ממנו : בקנאו. קל הנו״ן להקל על הלשון ן׳ עזרא : (יב) את בריתי שלום. במ״ג וא״ו זו קטנה ובגליון כתוב וא״ו זעירא והוא חד מאלפ״א בית״א דאותיות קטנות ע״כ. וכן היא כתובה בריש מסרה רבתא שבדפוס גם במסורת כ״י (במקלת פירושים) ריש פרשת תוי שרה ראיתיה נמנית עם אותיות קטנות אך לא מצאתי כן בספרים אחרים כ״י ומכרותיהם רק מסרו כאן לית וא״ו קטיעא עד כאן. והכי אמרינן בפ״ג דקדושין בעל מום דעבודתו פסולה מנא לן אמר ר׳ יהודה אמר שמואל דאמר קרא לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר והא שלום כתיב אמר רב נחמן

וא״ו דשלום קטיעה היא ע״כ. פירוש לא קטנה כשאר אותיות קטנות שכתורה רק גדולה כשאר אותיות אלא שרגלה קלר כזה שלום וכן שמעתי בשם הריטב״א ז״ל. ואפשר שזו היא גם כן כוונת הרמ״ה ז״ל שכתב כמאן דקטעוה בפלגא כמ״ש בריש פרשת וישב. גם ר׳ אליה המדקדק במאמר ס׳ מסורת המסורת פי׳ קטועה מעט מלמטה. ובעל אור תורה ראה תמונה אחרת לנגד עיניו בספר מוגה כזו שלום דהיינו שחתוכה לשנים ועדיין שני החלאים שם ונתיישב בה לפרש כן לשון וא״ו קטיעא דגמרין ופי׳ הרמ״ה ז״ל. והביא ג״כ לשון אחר מהריטב״א ז״ל נראה המסכים לדעתו וזהו וא״ו דשלום קטיעה היא נראה פירושו שכרותה בינתים דאי לא הול״ל זעירתא היא ונפקא מינה לס״ת ויש להגיה כל הספרים שכתוב כדרכו עכ״ל. ובאמת שכן ראיתי גם אני בספר תורה קדמון מספרד כצורה השנית אבל בכמה ס״ת אחרים כתובה כצורה הראשונה. ואף פי׳ הריטב״א ז״ל דפליקנא מינים אפשר שיובן כן ועיין בספר פענח רזא : (יג) כהנת. הנו״ן דיגשה וכן קנא : בני ישראל. בלא מקף באמצע : (טו) אמות. במרכא לא בזקף קטן ובמקלת ספרים בדרגא : (טז) לאמר. הלמ״ד דגושה והמ״ם בלא דגש : (יז) צרור. מלא וא״ו כתיב ואית דמסרן בהון צרר כי צררים כל ליטנא חסר כלומר חסר וא״ו וסלא צרר דמסרין ביה חסר לאו אצרור את המדינים קאי דההוא בנוכח דיקי מלא וא״ו כתיב ועוד דלא דמי לצררים אלא אצרר דקרי לדיי דידים כתולם קאי דומיא דכי צררים כגון הצרר אתכם דבהעלתך הרמ״ה ז״ל : (יח) צררים. בשוא לבדו לפי דרכנו : דבר. הפלישי במקף לא במרכא : (יט) ויהי אחרי המגפה פ

כו (א) ויאמר ה׳ : יש כאן פרשה פתוחה באמצע פסוק : (ה) ראובן בכור ישראל. בספרים כ״י וכרמב״ם ותאירי אין כאן ראש פרשה אבל בספר תגי מצאתי כתוב כלשון הזה. ראובן בכור ישראל סדור ושאר כל השבטים סתומות בר מן אלה בני דן דפליגי סופרים חד אמר סתומה וחד אמר סדור עד כאן. ובספר תגי הנזכר יש כמה פרשיות סדורות וגם פתוחות וסתומות דפליגי עליהון נהרדעי שאין אנו נוהגים כמותן ולכן לא כתבתים : חנוך. מלא החנכי חסר והא דאמר במסורת סוף פרשת חיי שרה ובמשלי כ״ב חנוך ג׳ חסר בליטנא וסימן ובני מדין עיפה. חנוך משפחת החנכי. חנוך לנער על פי דרכו. על מלת החנכי אתמר ולא על חנוך דהוא מלא בכל הספרים. וכן במסורת כ״ג ג׳ חסר בליטנא וסימן ובני מדין וגו׳. משפחת החנכי. חנך לנער. וכן מסר הרמ״ה ז״ל ובני מדין עיפה ועפר וחנך חסר וא״ו כתיב וחסר ותלד את חנוך מלא וא״ו כתיב וכל חנוך באורייתא מלא וא״ו כתיב בר מן חד חסר עיפה ועפר וחנך כדאמרן משפחת החנכי חסר וא״ו כתיב : (ו) לחצרן משפחת החצרוני. במסורת פרשת ויגש נמסר חצרן כל אורייתא חסר בר מן חד חצרוני קדמאה דוידבר ע״כ הרמ״ה ז״ל החצרוני לכרמי דין מלא וא״ו לחצרן משפחת החצרני לחמול דין חסר וא״ו כתיב : (ז) הראובני. הרי״ש במאריך והיא נקראת בשורק והאל״ף שבאמצע נחה כמו יראו את ה׳ וחביריו וכן הוא בספרים כ״י וכמוהו רבים כמ״ש בסוף דברים. וכן הוא כוונת ר׳ אליה המדקדק בהגהת שרשים שרש ירא. ושמו רפי על האל״ף להורות על נחותה. וכן כתב הרמ״ה ז״ל אלה משפחת הראובני דפינחס מלא דמלא כתיב מלא אל״ף ומלא וא״ו והרויהון בין רי״ש לבי״ת ולא קריין ודכוותיה כי לקחו מטה בני הראובני דאלה מסעי ודכותה בליטנא נחתי לראובני ולגדי סוף דברים וכל לראובני דכותא : פקדיהם. הפ״א רפה : (ט) קרואי. קריאי ק׳ ביו״ד וכ״כ בהעתק הללי ובמסורת קדמונית מצאתי במדבר קרואי פינחס קריאי וסימן ברוך פרי ע״כ. פי׳ דבמדבר ר ו דפינחס רי ועל הקריאה איתמר וממילא דהכתיבה בהיפך ועיין ג״כ מ״ש בפרשת במדבר ובריש פרשת קרח : (יג) הזרחי. הזי״ן דגושה : (טו) לאזני האזני. האל״ף בקמץ לבד : (כא) לחצרן. בהעתק הללי לחצרן ירושלמי לחצרון ע״כ ובכל ספרים שלנו חסר כחבירו דלעיל וכן כתב הרמ״ה ז״ל וחצרן וכרמי חסר וא״ו כתיב וכל אורייתא דכותא חסר : (כג) פוה. הוא״ו רפה בספרים מדוייקים אבל הרמ״ה ז״ל בעט סופר שלא כתבו שהוא״ו בדגש וכן מצאתי בגליון א׳ כ״י : (כו) האלני. בהעתק הללי האלוני ירושלמי האלני ע״כ ובכל הספרים חסר וכן בנסחא כ״י מסור עליו לית וחסר. גם הרמ״ה ז״ל כתב משפחת האלני חסר דחסר יו״ד וחסר וא״ו : (ל) אלה בני גלעד. וכן ואלה בני שותלח הביתי״ן בדגש מדין מפסיק ואתי מרחיק וחביריו שבפרשה כלם רפין שאין טעם מפסיק במלה הראשונה גם אין להם דין אתי מרחיק שמלת בני סמוכה אל המלה שלפניה אחריה וכן מצאתיו בספרים מדוייקים ועיין מ״ש בתיוב ה׳ על תקרנוה כן היא : (לא) ואשריאל האשראלי. שניהם בסי״ן שמאלית בספרים מדוייקים ובתיקון ס״ת ישן ואשריאל במפתח ואשראל ע״כ ובספרים שלנו מלא ובהעתק הללי האשראלי ירושלמי האשריאלי ע״כ. ובכל הספרים חסר וכן בנסחא כ״י מסורת עליו לית וחסר וגם הרמ״ה ז״ל כתב ואשריאל מלא האשראלי חסר : (מו) ושם בת אשר. ושבע מאות. ג׳ דמטעין דסבירין ושבע בוא״ו וסימן נמסר במסרה גדולה : (מ) הגרשני. הנו״ן דגושה : הקהתי. במקלת ספרים הקו״ף בשוא לבדו : (נח) וקהת הולד. כל אורייתא מלא דמלא ודין מלא וא״ו וחסר יו״ד : (ס) את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר. בתיקון ס״ת ישן את ואת את ואת ובמפתח את את ואת ואת ע״כ והרמ״ה בירר דבר זה מהמסורת וכן כתב ד׳ פסוקים דאית בהון את ואת את ואת וסימן והזהרתה אתהם את החקים יתרו. את הארון ואת בדיו ויקהל. וכל אשה חכמת לב שם. ויולד לאהרן את : (כח) אביהוא. הבי״ת בחירק : בהקריבם. אין בבית געיא בספרים מדוייקים :

כז (א) ותקרבנה. בגרש לא בשני פשטין : לצלפחד. ברביע לא בזקף קטן : בן יוסף. הבי״ת רפה : (ג) אבינו מת במדבר. הא טעמא לעילא אריך מלה ומשך לה ז״ל קרי בזוהר פרשת בלק דף ר״ס : (ה) משפטן. נו״ן רבתי וכן מצאתי במסורת כתובי יד מאלפ״א בית״א רבתית ובחומש כ״י קדמון לית ונו״ן רב ולית כתיב כן. והטעם לפי שאמר משה ממנו ילמדו הכל שתליתי הדבר ברב גדול עכ״ל. ועוד מזה יש לומר שנו״ן משפטן רבתה לפי שנעלם ממשה שער הנ׳ כדאיתא בפ״ק דראש השנה ובפ״ד דנדרים נ׳ שערי בינה נבראו בעולם וכולם נתנו למשה מסיני חסר א׳ שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים וכן כתוב בספר נשמת שבתאי הלוי שער י״ב : (ו) משה לאמר. הלמ״ד דגושה : (יג) וראיתה אתה. דין לחוד מלא יו״ד וה״א בסוף תיבותא וכל ליטנא באורייתא חסר ה״א : (יד) לן. השני. טעו המדפיס שכתבו מלא יו״ד והוא עצמו מסר בפסוק כל לן חסר וכל סין מלא וכן מסר הרמ״ה ז״ל : (יח) ויאמר ה׳ אל משה קח לך את יהושע וגו׳. אין כאן תחלת פרשה לא פתוחה ולא סתומה. ובספר תגי כתוב וידבר דיפקד ויאמר דקח לך סתומה ע״כ ואין אנו נוהגים כן וגם הרמב״ם ז״ל לא מנאה : (יט) לפני. בפשט : (כ) ונתתה. בה״א לבסוף בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים והמדפיסים טעו לעשותו חסר ולא נתן את לבו למה שמסר בסדר תרומה ונתת כ״ט חסרים ואין זה במנייתם ועיין מ״ש בסדר תצוה :

כח (ג) ואמרת להם זה האשה. סימן כל אורייתא ואמרת אליהם בר מן חד ואמרת להם זה האשה וחד באורייתא ואמרת אליהם דדברו אל בני ישראל דזב וע״ש במסורת : (ה) כתיב רביעת. בהעתק הללי כתיב רביעת והכרו וכן הוא בכל ספרים מדוייקים מלא יו״ד קדמאה וחסר יו״ד בתראה והכי מוכח במסורת דסוף יחזקאל וכמ״ש בפ׳ לך לך והמדפיס טעה שכתבו בהפך : (ו) העשיה. היו״ד רפה : (ט) וביום השבת. פתוחה : תמימם. השי״ן דגושה : (י) ונסכה. הסמ״ך בשוא : (יא) חדשיכם. החי״ת בקמץ לבד : (טז יז) פסח לה׳ ובחמשה עשר וגו׳. עמ״ש בפ׳ כי תשא ויאל משה בשם התוספות : הזה. הזי״ן בדגש : (יט) תמימם דפסח וכן תמימם דשבועות ודראש השנה כולם מלאים יו״ד קדמאה וחסר יו״ד בתראה כחביריהם. וכ״כ הרמ״ה ז״ל שנים תמימם דתלוה מלא יו״ד קדמאה וחסר יו״ד תניין כתיב וכל תמימם באורייתא דכותייהו והמדפיס נשתבש באלו ולא הלך בדרך תמים כי במסורת תהלים ל״ז וריש משלי נמסר כל תמימם דבעירא חסר יו״ד בעקבא בר מן חד והיל מן הנאן תמימים יעשו (יחזקאל מ״ג) וכל דגברי מלא בר מן חד יודע ה׳ ימי תמימם : (כד) על עולת התמיד דפסח. בהעתק הללי ובמנחת כהן נמסר לית מלא בתורה ובמסרה קטנה כתוב עליו ג׳ מלא בליטנא ועיין סימנם ביחזקאל מ״ו והא והא איתא וכ״כ הרמ״ה ז״ל עולת תמיד דפסח דכאלה תעשו ליום מלא וא״ו כתיב וכל שאר אורייתא עלת חסר וא״ו כתיב : (כו) בהקריבכם. אין בבי״ת געיא בספרים מדוייקים וגם במקלת דפוסים : בשבעתיכם. טרחא בעי״ן ובלא מאריך בשי״ן : (כז) עולה דבכורים. בהעתק הללי מסור עליו לית מלא בתורה וכן הוא בהרמ״ה ז״ל ובמסורת ובפסיקתא דר׳ טוביהו למה עולם שבעצרת מלא ללמדך שבשעה בסיון ניתנה תורה ועצרת תלה להיות בשעה בסיון ולא כמו שאמרו התועים עצרת לאחר השבת כל זמן שיבא וכן בבעל הטורים : (כח) ומנחתם דשבועות. טעו המדפיסים לעשות כאן פיסקא ואמר שהיא סתומה כי בכל הספרים אין כאן פיסקא כלל : (ל) שעיר עזים. פסוי בכורים וכפורים שעיר וכולם ושעיר ובפסיקתא דר׳ טוביהו למה נאמר בי״ה ובעצרת שעיר ולא נאמר ושעיר כמו בשאר המועדות מקים עצרת לי״ה מה י״ה יום מתן תורה אף עצרת יום מ״ת מפני שלוחות השניות ניתנו בי״ה וי׳ הדברות נאמרו בעצרת וכדי להוציא מלבן של צדוקים שאומרים מכן שהם לא היה בעצרת לכן הקטן זה בוה בשעיר שעיר : שעיר עזים אחד לכפר עליכם. בכל הקרבנות

כתיב חטאת ובעזרה אין כתיב חטאת אמר להם הקב"ה מכיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם. ירושלמי פ' בתרא דר"ה ובמדרש חזית פסוק כמגדל דוד מסיים בה ללמדך שלא היה בידם לא חטא ולא עון. ועיין עוד ברעיא מהימנא דפרשת אמור דף צ"ז:

כט (ב) ועשיתם עלה. בכל הקרבנות כתיב והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם אמר להן הקב"ה מכיון שנכנסתם לדין לפני בר"ה ויצאתם בשלום מעלה אני עליכם כאילו נבראתם בריה חדשה ירושלמי פרקא בתרא דר"ה וביקרא רבה סוף פ' כ"ט והכי איתא בפסיקתא מכיון שנכנסתם לפני בדין ביום הזה ויצאתם בדימוס מעלה אני עליכם כאלו היום בראתי אתכם בריה חדשה שנאמר כי כאשר השמים החדשים וגו' אשר אני עושה וגו'. ובפסיקתא דר' טוביהו מה נשתנה יום הזכרון מכל המועדות שכתוב כאן ועשיתם מפני שהאיל קרניו לשופר היו נעשות וכן א"ר יהושע בסוף מסכת קנים שתי קרניו שתי חצוצרות וכו' פי' שופרות לכך נאמר כאן ועשיתם עולה לפי שיש בו עשייה אחרת חוץ מהקרבתו ד"א ועשיתם עלה מלמד שכל המשמר את המועדות כראוי כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים לכך נאמר בראש השנה ועשיתם שבתשרי נברא העולם: לה'. בזקף קטן: איל. סגלגל בהל"ף: (ג) ומנחתם דובחודש השביעי. במ"ס אזלא ובתי"ו זקף קטן לא מירכא: (ה) עזים. במירכא לא בתביר: בקר. בתביר לא במירכא: (ט) ומנחתם. בתי"ו זקף קטן לא מירכא: (יב) וחגתם. דגש בגימ"ל: (טו) ועשרון דיום ראשון של חג נקוד על וא"ו בתראה מסורת ואבות דר"נ פ' עשרה נסיונות וכן צריך להגיה במדרש רבה פ' במדבר ובמסכת סופרים פ"ו והכי איתמר בהדיא במסכת מנהות ריש פ' שתי מדות ילקוט פ' פינחס רמז תשפ"ב לקח טוב וערוך ע' נקד קרית ספר פ"ב בהלכות מעשה הקרבנות תוספות י"ט א"ר יוסי למה נקוד על וא"ו שבאמצע עשרון של עשרון ראשון של י"ט הראשון של חג שלא ימוד לא בשל שלשה נשר ולא בשל שנים לאיל: (טז) חטאת. הטיית דגושה: (יח) לאילם דביום השני. לא"ילם דיום שלישי לא"ילם דיום רביעי כולם מלאים יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה כחבריהם שבענין וכל אורייתא דכוותייהו במ"ד מלא דמלא וסימנהון נמסר בסדר תצוה ובסדר וישלח וכן כתב הרמ"ה ז"ל והמדפיס טעה כאן ולא זכר מ"ש כבר. גם בעל מנחת כהן בפרשת וישלח טעה שאחרי הביאו המסרה של ד' מלא דמלא בתורה כתב ושארא אורייתא אלים כתיב חסר יו"ד קדמאה ור"ל אילם כתיב חסר יו"ד בתראה: (כו) וביום החמישי. פתוחה: (לג) כמשפטם דביום השביעי. שנת פרק הכונס תניא ר' יהודה בן בתירא אומר נאמר בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם מים מכאן רמז לניסוך המים מן התורה והכי איתא בספרי וכתבו התוספות בשביעי כמשפטם גרסינן כדמוכח פ"ק דתענית וכן הוא במסורת הגדולה ולא כרש"י דגרס בשמיני כמשפטם בסוף פרק לולב וערבה עכ"ל. ובפי' התורה גורס גם הוא בשביעי כמשפטם וכן במסורת נמסר בו"ז מ"ם פי' כל ענינא כתיב ונסכה כמשפט בר מן יום ב' דכתיב ונסכיהם וביום ו' ונסכיה וביום ז' כמשפטם מכאן רמז לנסוך המים. ובתוספתא דסוכה סוף פ' מגורע מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו' בוז יבוזו לו מאי בו"ז יומא תניינא ויומא שתיתאה ויומא שביעאה דסכות דבהון הוו מנסכי מים ויין: (לה) ביום השמיני. כל ענינא ריש פסוק וביום בר מן שמיני כתיב ביום לפי שהוא רגל בפני עצמו ללמדך שאין אות חסרה או יתירה בתורה והוא דבר רק שנאמר כי לא דבר רק הוא מכם פסיקתא דר' טוביהו:

ל (א) ככל אשר צוה ה' את משה. בקצת ספרים אל משה ובס"ס את:

פרשת מטות

(ב) **מטות**. פתוחה: (ג) לאסר. האל"ף בשוא לבדו בספרים כ"י וגם בדפוסים קדמונים: (ה) וקמו. השני הגלגל בקו"ף: (יג) אתם. בפסק בתי"ו גלגל: אישה ביום שמעו. השי"ן בקמץ: (יד) לענת. בהעתק הללי לענת ירושלמי לענות ע"כ. ובכל הספרים חסר וכ"כ הרמ"ה ז"ל לית חסר וחד מלא למנלא על מחלת לענות:

לא (ב) אחר תאסף אל עמיך. זה א' מהמקראות שקראו חכמים עטור סופרים כמ"ש סוף פרשת בהעלותך: (ו) ואת פינחס. כל אורייתא מלא יו"ד ועיין מ"ש בשמואל א': (ח) ואת דמלכי מדין. במקף לא בתלשא והאלף בסגול כן הוא בכ"י: הרגו הגימ"ל רפה: (יב) ירחו. כל אורייתא בגירי הרי"ש וסי' ושכן **חררים** עיין במ"ג סוף מלכים: (כב) את הנחשת. את במאריך ובמקף בספרים כ"י אף שאין ... נראה כן בחילופים: (כז) וחצית את המלקוח. והצית מלעיל בשני פשטין לקריאת ב"א שאנו סומכים על קריאתו וכ"כ המכלול משקל פעלת והגהת לוית חן שער ג' פרק י"ט שלא כדברי בעל מנחת כהן שכתב להוד בטעם מלרע: (כח) והרמת מכס. הקדמא בתי"ו כדוב ספרי הדפוס ובכל כ"י: (לב בזוו. בבוא לבד כמנהג קצת ספרים ובמנהגנו וכן הברו שבסמוך: (לה) מן הנשים. בלא קדמא בנו"ן: אשר. במאריך לא בטפחא: (לו) ותהי המחצה וגו' ושבעת אלפים פי' קדמאה דותהי המחצה אלף ושבעת אלפים תניינא דותהי מחצת אלף שבעת אלפים וסי' ושתי המלכה: (נ) קרבן. בקמץ לבד: כלי זהב. בחירק והוא חד מן ז' מטעים דסבירין בגירי וסימן נמסר במסרא רבתא: (נב) אלף שבע מאות. ג' דמטעים דסבירין ושבע בוא"ו וסימן נמסר במסרא רבתא:

לב (א) ומקנה רב. פתוחה: ומקנה. בפסק: (ג) ואלעלה. תרין באורייתא חד נסיב ה"א בסוף היבותא וחד נסיב אל"ף ותרוויהון בפ' מטות קדמאה בה"א תניינא באל"ף: ושבם. בסי"ן שמאלית בכל ספרים כ"י והוא שבמה האמורה למטה כמ"ש רש"י ז"ל שהיא בסי"ן שמאלית בכל הספרים: (ו) האחיכם. בספרים שלנו האל"ף בפתח וכ"כ רד"ק בשרש אחה: (ז) תנואון. תניאון ק': (ט) ויעלו עד נחל אשכול. מלא שאינו מהחמשה חסרים שנמסר סימנם במ"ג בפ' לך לך: (יב) הקנזי. הקו"ף דגושה: מלאו. קל הלמ"ד: (יג) העשה. אין מאריך בה"א ראשונה בספרים מדוייקים. וכן הוא בחילופים לב"א אך טעם המדפים שם שכתבו בוא"ו: (טו) מאחריו. האל"ף בגלגל: (טז) ויאמרו. גלגל ביו"ד. (כב) נקים. עיין מ"ש מזה סוף פ' מקן: (כה) ויאמרו בני גד. י"ב ויאמר דסבירין ויאמרו וסימן במסו' בזה הפסוק ובכוספים י"א וקשיא לי כי כפרען אינן אלא י"א ובכל הספרים כתוב בכולם י"ב דסבירין ויאמרו ואולם בספר אחר כ"י כתוב י"א ולשון רש"י ויאמרו בני גד כלם כאיש אחד: ויאמר בני גד וגו' לאמר. עי' מ"ש ריש פרשת וארא: (כו) בהמתנו. אין בו יו"ד: (כח) נון. במקצת ספרים הנו"ן רפה: (ל) חלוצים אתכם. בהעתק הללי חלוצים ותכרו ירושלמי חלוצים ותכרו ע"כ. ובכל הספרים שניהם מלאים וכן מצאתי במסורת כ"י חלוץ חלוצי חלוצים כלם מלאים ב"מ חד חלצי מואב והתם נמי מסור עליו לית חסר. ומה שכתוב כאן במסורת הדפוס כל לישנא מלא בר מן ה' חלצי לבא טעות. וכ"כ הרמ"ה ז"ל בטים עשר אלף חלוצי צבא מלא וא"ו כתיב וכל חלוצי חלוצים כולהון מלאים וא"ו ועבר לכם כל חלוץ מלא וא"ו ודכותא כל חלוץ למלחמה דאם יעברו ודכותא כל חלוץ צבא דועבדיך יעברו ודכותא בית חלוץ הנעל כלהון מלאים ואם לא יעברו חלוצים אלא דמלא מלא וא"ו ויו"ד וכל חלוצים דכותא: (לב) נעבר. השי"ן בחטף פתח: ארץ כנען. חד מן ה' דסבירין ארצה וסימן במ"ג פרשת ויגש: (לד) ואת **עֲטָרֹת**. בהעתק הללי עטרת ותכרו ירושלמי עטרות עטרות ע"כ. ובכל הספרים עטרות דלעיל מלא וזה חסר וכן ואת **עֲטָרֹת** שבסמוך חסר וכן במסו' ג' חסר בלים' וסי' ויבנו בני גד את דיבון ואת עטרת ואת עטרת שופן והעטרת הקיה לאלם חכריה ו' ועל עטרות ודיבון נמסר לית ריש פ' ומלא בתורה. וכן מסר הרמ"ה ז"ל עטרות ודיבון ויעזר דין לחוד מלא וא"ו כתיב ושארא חסרים באורייתא ובמסו' אחריתי עטרת תרין חסרים ואת עטרת דויבנו בני גד ואת עטרת שופן: (לח) ואת נבו. כרוב ספרים כ"י

אין בוא"ו געיא וכ"כ בחילופים: (לט) ויורש. כתוב בספר מנחת כהן ויורש את האמרי חסר עכ"ל. אך בכל הספרים הוא מלא וא"ו ולא כמ"ש שמאירי דבקצת תיקונין כתוב וירש בשני יודיין וקרי ויורש דדוקא ויורש דוישלח משה לרגל את יעזר דסוף חקת כתיב בשני יודיין. וכ"כ הרמ"ה ז"ל ויורש את האמרי דוישלח משה לרגל מלא בתרין יודיין קדמי לריש קדמאה קרי כחולם ותניין כתיב במקום וא"ו ולא קרי ומבריה דראשי המטות מלא וא"ו כתיב ויורש את האמרי דוילכו בני מכיר עכ"ל. גם לא נמנה במסרה רבתא עם מלין דכתובים יו"ד באמצע תיבה וקריין וא"ו: (מא) חותיהם. בהלל"י חותיהם בחטף פתח בתי"ו: (מב) קנת. כרוב ספרים כ"י וספרי דפוס ישנים הנו"ן בקמץ: לה. ה"א הכנוי נחה והיא חדא מן תלת לה דלא מפקין ה"א המסורת וסימן נמסר ברות וזכריה ה'. ובמדרש רבתי דרוש על פסוק ותאמר אמלא הן אמר לה תיו אין אתה מן האמהות אלא מן האימהות פי' דמדכתיב לה בלא מפיק קרי ביה לא כלומר לא כן הדבר כאשר דברת שאין אתה מן האמהות כלומר השפחות אלא מן האימהות ודכוותא ויקרא לה נבח בשמו מלמד שלא עמד לה אותו השם ודכוותא לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תשועה פי' דמקרא זה מדבר בתועפה וגנות הרות כדאיתא בפ' זה בורר. ועיין הרמב"ן בחיי על התורה ושרש ישי על רות ותוספות פרק האיש מקדש באגדתא דעשרה קנין:

פרשת מסעי פתוחה

לג (א) מרעמסס. בשני שואין הראשון נח והשני נע כמ"ש בסוף ויגש: ממחרת. הגמאריך בתי"ם ראשונה וכן הוא לב"א: יצאו בני. הביי"ת רפה: (ח) ויסעו מפני החירת. ג' סבירין פי מפי וקרין פני מפני: (ט) ובאילם. יו"ד בתר אליף ולא בתר למ"ד: (יד) היה שם. מלעיל שבקדמאה בה"א ראשונה בכל ספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים: (טו) מרפידם. בתיקון ס"ת ישן מרפידם ס"א מרפדים וכן במסתה ע"כ. והרמ"ה כתב ויחנו ברפידים ואין מים (בשלח) ויסעו מרפידים ויבאו (יתרו) הלין ב' מלאים דמלאים ושאר אורייתא חסר יו"ד תניין וכולהון מלאים יו"ד קדמאה: (טז יז) בקברת תקברת. כך הם בהעתק הללי וכירושלמי בקברות מקברות ע"כ ובחומש עם תרגום מסביוניטה הראשון כתוב חסר ונכתב עליו יש ספרים בקברות והשני כתבו בפסוק מלא וכן בתיקון ס"ת ישן כתוב בקברת במסתה בקברות ע"כ. אך בספרים מדוייקים שניהם חסרים וכ"כ הרמ"ה ז"ל קברות התאוה דויקרא את שם המקום ההוא בפ' בהעלתך מלא וא"ו כתיב ודכותא מקברות התאוה נסעו העם ומסר עליהם תרין מלאים הלין ושאר אורייתא חסר וא"ו כתיב: (כו) נפרת. הוא סוף פסוק: (לג) ביטבתה. בי"ת ראשונה דגושה והיו"ד בקמץ לבד וכן מיטבתה: (לה) בעצין גבר. בהעתק הללי בעצין מעצין ירושלמי בעציון מעציון ע"כ. ובספרים שלנו שניהם חסרים וכ"כ הרמ"ה ז"ל ויחנו בעצין גבר ויסעו מעצין גבר תרויהון חסרים וא"ו כתיב וכל לשון עצין בעצין מעצין חסרים: (מד) העברים. העי"ן בחטף פתח: (מו) דבלתימה. הדל"ת בדגש: (מט) הישמת. בהעתק הללי הישמת ירושלמי הישימת ע"כ. ובכל הספרים חסר וכן הוא על פי המסורה. וכ"כ הרמ"ה ז"ל ויחנו על הירדן מבית הישמת חסר יו"ד וחסר וא"ו כתיב ועיין מ"ש ביהושע סימן י"ב: (נב) והורשתם. בשי"ן ימנית: במותם. בתיקון ס"ת במתם במדויק במותם ע"כ. והרמ"ה כתב ואת כל במותם תשמידו מלא וא"ו וכולהון מלאים: (נד) ולמעט תמעיט. בלא מאריך בלמ"ד בשים: (נה) וצררו. הרי"ש בשוא לבדו כמנהגנו:

לד (ב) אל הארץ כנען. כן כתיב ומטעים ביה ספרים. לכם בנחלה. בה"ס הבי"ת בגעיא: (ג) נגב. בתביר: ים המלח. וכן ים כנרת כולם קמוצים בספרים כ"י מדוייקים ובדפוס קדמון. וזה לך לשון המכלול דף ר"ג וכמו שמלת כל הקמוצה היא תטופה במקף כן כל אות קמוצה באחרית המלה ובלדה אות נחה נראית ובמקף היא תטופה לעולם כמו זכר־נא שמר־הם וכו' חוץ משתי מלות ים עם כמו ים־כנרת ים־המלח וכן העם־הזה וזולתו כי הם קמוצים והם במקף ונקראים בקמץ רחב אך ... בהסמכם אל מלה אחרת ... סמיכות ענין תשובנה פתח כמו ים־סוף־ע...ס' אך ים כנרת ים המלח הם קמוצים אעפ"י שהם סמוכים סמיכות ענין וכן כל ים ... וזולתי ים סוף עכ"ל. והאפודי טען עליו ואמר כבר חשב רד"ק לתת כלל מה וכו' ושבושו בכל זה מבואר מאד כי נמצאו רבים קמוצים ובמקף והם בלתי תטופים אשר גר־הם אברהם כתב־הדת קמץ בעדות המסרה משג־לנו בד־לדבר כל אלה קמוצים ובלתי תטופים ע"כ. ובעל מגן דוד הגין בעד רד"ק וכתב זה לשונו ולא אמר כלום כי אלה המלות שאמר שהן קמוצות ובמקף ואינן תטופות אינו כן לפי הספרים המדוייקים שהיו בזמן רד"ק רק היו בלתי מקף וכן הם במקצת ספרים מדוייקים שנמצאים בינינו חוץ ממלת כתב הדת שהיא פתוחה ובמקף. וכן הביאה רד"ק פתוחה בשער השמות במשקל פֶּעֶל ומ"ש האפודי שהיא קמוצה בעדות המסרה אפשר ברד"ק ראה מסורה אחרת שאומרת בחלוף זה ואף שיודה רד"ק לאפוד שמלת גר שם ודומה לה הן במקף ואמר רד"ק הסבה שאינן נחטפות הוא מפני המאריך שיש באות הקמוצה כמ"ש לשון לימודים שער א' פ"ה וכבר כתבתי לשונו בפרשת בראשית ע"פ כי שת לי ע"ש: (ד) מנגב. הנו"ן דגושה: והיה. והיו ק' והוא חד מן מלין דכתובין והיה וקרין והיו כמ"ש ביהושע סי' ט"ו ה': (ה) נחלה מצרים. עיין מ"ש בתהלים סי' קכ"ד: (ו) הגדול. הגימ"ל דגושה: וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול. כתב המעתיק במסרה גדולה אות הגימ"ל גבי ה' הגדול מלא בתורה דלא איתבריר ליה הי ניהו הים הגדול מלא ומסיק בה מילתא דאיתבריר ליה דהוא הימה הגדול דיהושע. ואומר אני דלא ברור ולא נהיר דהי מעיינת במסרה דפרשת נח מתחזי לך דחד מן ה' מלאים הוא הים הגדול וגבול דהכא ובפסוקי דאורייתא בלחוד קא מיירי ובירורא דמילתא הכי הוא ודאי ולית בה ספיקא כלל והכי מסיר הרמ"ה ז"ל: (יא) הגגל דומתה. כרוב ס"ס בזקף קטן: (יד) הראובני. הה"א בקמץ וקריאת הרי"ש בשורק כמו שכתוב בפרשת פינחס: (טו) לקחו נחלתם. השני בתי"ו ברביע לא זקף קטן: ירחו. היו"ד בשוא. (יז) אלה. בשופר יתיב לא בגלגל והלמ"ד דגושה: (כב) בקי. הקו"ף דגושה: (כו) עזן. הזי"ן דגושה: (כח) פדהאל. במקצת ספרים הדל"ת בפתח והה"א נחה בשוא נח ובמקצתן הדל"ת בקמץ והה"א נחה בלי ניקוד. ובעל אור תורה כתב דלפי זה קריאת המלה בקמץ חטוף כמו ללפחד. ולפי דבריו היה ראוי הה"א לינקד בשוא וזה לא מצאתי כי בכל הספרים שהדל"ת בקמץ הה"א נחה בלי ניקוד ואם כן קריאתו בקמץ רחב כמו פדהצור עשהאל ובכל ספרים מדוייקים כתיב מלה חדא והוא חד מן שמות שאינן נחלקים ע"פ הירושלמי כמו שכתוב בריש פרשת במדבר:

לה (א) בערבת. בי"ת ראשונה דגושה: (ב) ומגרש. הגימ"ל רפה: (ה) זה יהיה לכם. חד מן ה' לכם דסבירין לכם ומטעין בהו ספרי וסי' במ"ג סדר בהעלתך ועיין מ"ש ביהושע סימן א': (ז) אתהן ואת מגרשיהן. לית כוותיה בנו"ן באורייתא: (ח) המעט. הה"א בלא געיא תכלול דף נ"א וכן הוא בס"ס: (ט) לאמר. הלמ"ד דגושה: (כ) יהדפנו. הדל"ת בחטף קמץ: (כא) מות יומת. הה"ם במאריך והוא גם במקף במקצת מדויקים אף על פי שאינו נראה כן מהחילופים: גאל. הגימ"ל דגושה: סדם. ברביע לא בזקף קטן: (כג) בה. השני ברביע: (כה) הקדש. הקו"ף דגושה: (כז) את הרצח. גלגל בה"א:

לו (ב) את נחלת. במאריך ובמקף: (ג) על נחלת. הראשון ביתיב כמו השני שבסמוך לא במקף: (ח) וכל בת ירשת נחלה. ג' פסוקים בקריא מן תמנן אתון רישיהון וכל וסימנהון וכל שיח השדה וכל בת ירשת נחלה וכל שלל הערים (יהושע י"א):

סליק ספר במדבר

ותשלם מלאכת ספר רביעי והוא ספר הפקורים והמסעות. תהלה לשומע שועות:

יט (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. י"ח פעמים נתיחד הדבור למשה ולאהרן ביחד. ואלו הן ג' פ' וארא. וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אליכם פרעה לאמר. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם. ב' פ' בא. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה וגו'. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח. א' פ' שמיני. וידבר ה' וגו' דזאת החיה: א' פ' תזריע. וידבר ה' וגו' דאדם כי יהיה בעור בשרו: ב' פ' מצורע. וידבר ה' דנגעי בתים. וידבר ה' דפרשת זבים: ג' פ' במדבר. וידבר ה' דאיש על דגלו. וידבר ה' דנשא את ראש בני קהת. וידבר ה' דאל תכריתו: א'. פ' בהעלתך. ויאמר ה' פתאם אל משה ואל אהרן: א'. פ' שלח. וידבר ה' דעד מתי לעדה: א' פ' קרח. וידבר ה' דהבדלו מתוך העדה: ג' פ' חקת. וידבר ה' דריש פרשתא. ויאמר ה' דיען לא האמנתם בי. ויאמר ה' דיאסף אהרן: ומה שאמר הקדוש ב"ה להם שיאמרו לישראל. המה י"ג פעמים (ור"ל כי דל מינייהו ה' פעמים שלא היו שליחותן לישראל כלל רק אליהם לבד היה הדבור ואלו הן. ויאמר ה' דכי ידבר אליכם. שלא נשתלחו לישראל רק לפרעה. ויאמר ה' דקחו לכם מלא חפניכם. ג"כ לא נשתלחו רק להביא מכת שחין. וידבר ה' דנשא את ראש בני קהת. וידבר ה' דאל תכריתו. גם שם לא היה המצוה לישראל רק למשה ולאהרן לבדם שיקבלו מספר בני קהת. ולהזהיר על כלי המקדש. ויאמר ה' פתאם. גם כן לא נשתלחו כלום רק שהיה תוכחת מוסר למרים ולאהרן על תלונתם במשה. וא"כ לא נשתיירו רק י"ג פעמים שנאמרו בשליחותן לישראל והיינו דאיתא בת"כ י"ג דברות בתורה למשה ולאהרן וכנגדן י"ג מיעוטין שלא נשמע קול הדבור רק למשה לבד כי א"ל למעט את אהרן רק בי"ג דברות כמו שמתבאר והבן) והי"ח פעמים שנאמרו למשה ולאהרן וכן הי"ג פעמים שנאמרו על שליחותן לישראל המה בסוד י"ג. י"ח: (ב) זאת חקת התורה. לפי דכתיב והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי יכול דוקא הזאה ביום. שחיטתה וקבלת דמה הזאת דמה שריפתה והשלכת עץ ארז ואזוב ושני תולעת שהם דוקא ביום מנין ת"ל חקת התורה כל הפרשה א'. ודוקא אלו ה' דברים לפי שהוו להזאה כמו שהזאה פסול באשה כך הם פסולים באשה ולכך הם פסולים גם בלילה אבל לא שאר דברים כמו שיתבאר: זאת. למעט אסיפת אפרה ומילוי מים וקידוש הואיל וכשרים באשה כשרים ג"כ בלילה: חקת. ג"ש מיו"כ מה יו"כ בכ"ג ובכלי לבן אף פרה כן (ועיין הכל ביומא מ"ב ע"ב והוא שלא כדעת הרמב"ם הלכות פרה אדומה פ"א הל' י"א י"ב וע"ש בכ"מ דאף בכהן הדיוט כשר): אשר צוה ה'. שטעון פרישה ז' ימים כמו ביו"כ ודרשינן מדכתיב כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם ודרשינן לעשות זה מעשה פרה לכפר זה מעשה יו"כ וכן כאן כתיב ג"כ צוה ה' כמו דכתיב שם צוה ה': דבר אל בני ישראל. שיהא ג"כ לדורות לפי שכתוב ויקחו אליך יכול שאין פרה אלא שעשה משה וכל הדורות יהיו מזים מאותה פרה ת"ל בני ישראל שתהא נוהגת לדורות שיעשו פרה בעת שיהיו צריכין: ויקחו. משל צבור מתרומת הלשכה. (פ"ד דשקלים משנה ב'): אליך. שתהא אותה הנזכר על הגושה: ויקחו אליך. ללמד שפרה שעשה משה צריכה שיהיה אפרה בכל הפרות שיעשו לדורות ויהיה מעט אפר מפרה של משה: פרה. בת שלש (ועיין ברמב"ם פ"א מהלכות פרה ושם פסק כחכמים דאף בת ד' כשירה) וכל מקום שנאמר פר או פרים בני שלש הם: אדמה. דוקא וכל שאר המראות פסולות: תמימה. לפי שנאמר למשה אשר אין בה מום מה ת"ל תמימה אלא ללמד שתהא תמימה באדמימות ואפילו רק שתי שערות שחורות פסולה: אין בה מום. למדין ג"ש מקדשים דכתיב כל מום לא יהיה וכל המומין הפוסלים בקדשים פוסלים בפרה (משנה ג' פ"ב דפרה): אשר. ריבוי לרבות כל דברים הפוסל בקדשים כגון יוצא דופן אתנן ומחיר ובקדשים אתרבו כל הני מכל דבר רע פ' שופטים ובפרה פסולים מרבוי דאשר: אין בה מום. פרט לעגלה ערופה שאין פוסל בה מום לפי ששוו שלא יעלה עליהם עול יכול אף במומים ישוו שניהם ת"ל אין בה. בפרה פסול מום ולא בעגלה ערופה: אשר לא עלה עליה על. לפי שנאמר גבי עגלה ערופה אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעל מנין לרבות אף בפרה פוסל שאר עבודות ת"ל אשר לרבות שאר עבודות אם כן מה תלמוד לומר על דוקא על פסול אפילו לא עשה עם ההעלאה שום מלאכה ועבודה רק כשהעלה העול פסולה אבל בשאר עבודות אין פסול אלא כשעבד בה עבודה שלא לצרכה (עיין בסוטה דף מ"ו ע"א): עלה עליה. לפי שבעגלה ערופה אין פסול עד שתמשוך בעל כמו שכתוב אשר לא משכה בעל יכול אף בפרה ת"ל עלה אפי' בהעלאה פסולה: עליה. למעט קדשים שאין פוסל בהם עבודה אפי' שכבר הם קדש ואעפ"י ששוין במומין: (ג) ונתתם אתה אל אלעזר הכהן. כל מעשיה עד אסיפת אפרה יהיו הכל בכהן: אל אלעזר. שיהיו כל מעשיה בסגן. אותה. אותה בסגן אבל לדורות בכה"ג: והוציא אותה. שלא יוציאו אחרת עמה כשאינה רוצה לצאת לפעמים: אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות ולמדין מפרים הנשרפים שכתוב בהם ג"כ מחוץ למחנה (התם דוקא חוץ לג' מחנות לפי ששם כתוב ג"פ מחוץ למחנה) אף בפרה חוץ לג' מחנות: ושחט אותה. שלא ישחוט אחרת עמה שהמלאכה פוסלת משעת שחיטה עד שתעשה אפר: לפניו. שהיסח הדעת פוסל בה עד שתעשה אפר. (יומא דף מ"ב ע"א) בגמרא יש פלוגתא רב ושמואל רב אמר שחיטה בזר פסולה ושמואל אמר כשירה וסייעתא לרב מברייתא דאתרבי מזאת חקת התורה ושמואל סובר דכשירה דכתיב ושחט אותה לפניו ולקח אלעזר הכהן משמע דשחיטה בזר כשירה (וכן בשריפה כתיב ושרף את הפרה ואח"כ ולקח הכהן משמע דשריפה בזר כשירה) ופשטות הפסוקים משמע כשמואל ולא כרב אבל בזוהר מצאתי הכרעה בין שני הדעות שפרה הראשונה אפי' בזר היה כשר שחיטתה ושריפתה אבל לדורות פסולין בזר כמו שמצינו דפרה הראשונה היה קלה קדושתה שהיא כשרה בסגן אבל לדורות דוקא בכה"ג וכמו כן בשני עבודות שחיטה ושריפה תגער לדורות שפסולים בזר: (ד) ולקח אלעזר הכהן.

הכהן בבגדי כהונה. הכהן שבעה פעמים בפרשה שכל מעשה הפרה הם ז' ז'. ז' כהנים. ז' הזאות. ז' טומאות. ז' טהרות. ז' כיבוסים. ז' שרות. ז' שריפות: ז' כהנים. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן. ולקח אלעזר הכהן. ולקח הכהן. וטמא הכהן. וכבס בגדיו הכהן. הרי חמשה. ומשה ואהרן ג"כ שני כהנים כמו שכתוב משה ואהרן בכהניו: ז' הזאות. והזה מדמה שבע פעמים: ז' טומאות. כל הבא אל האהל. וכל אשר באהל. וכל כלי פתוח. בחלל חרב. או במת. או בעצם אדם. או בקבר: וכן טהרות. והזה על האהל. ועל כל הכלים. ועל הנפשות. ועל הנוגע בעצם. או בחלל. או במת. או בקבר. הרי ז': ז' כיבוסים. וכבס בגדיו הכהן קאי על ג"ש הכהן שכתוב למעלה ונתתם אל אלעזר הכהן. ולקח אלעזר הכהן. ולקח הכהן עץ ארז הרי ג' כיבוסים. והשורף אותה יכבס בגדיו. וכבס האוסף וגו'. והזה הטהור כו' וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו. ומזה מי הנדה יכבס בגדיו: ז' שרות כמו שאמרו ז"ל מסכת פרה (פ"ג משנה ה') ורמוזים כל הז' בפסוק. פרה אדומה. ושרף את הפרה. אל תוך שרפת הפרה. את אפר הפרה. וכבס האוסף את אפר הפרה. חטאת הוא. ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת: ז' שריפות. את ערה. ואת בשרה. ואת דמה. על פרשה ישרף. עץ ארז. ואזוב. ושני תולעת. הרי ז"פ ז': עוד שלשה פעמים ז' בפ'. וטמא שבעת ימים. ושבעת ימים היו מפרישין ומזים על הכהן מכל החטאות שהיו שם כמו שאמרו חז"ל. וג' פעמים כתוב בפ' הזאות יום השלישי וד' פעמים הזאות יום השביעי הרי ג"כ ז'. הרי הכל עשרה פעמים ז' עולה ע' וח' פעמים ז' הם רמוזים מ"ט פנים לתורה אבל יש עוד עד ע' פנים וכמו ע' נפש נכללו במ"ס בפ' ויגש ונכתב מקודם מ"ט (והם בני לאה עם בני זלפה שפחתה) ואח"כ בני רחל ובלהה שפחתה: ולקח אלעזר הכהן. זה קבלת הדם שיהיה בכהן. מדמה באצבעו. שיהא הקבלה דוקא בידו לפי שבשלשה מקומות היו הקבלות ביד. גבי דם אשם מצורע ולוג שמן של מצורע וגבי פרה. גבי דם אשם מצורע היו ב' כהנים אחד בכלי וא' ביד וגבי שמן קיבל תחלה בכלי ונתן לתוך ידו אבל בפרה אינו כן אלא ביד דוקא קיבל מן הפרה ולא בכלי. באצבעו והזה. בימנית דוקא ובמיומנת שבימין דהיינו באצבע דכל מקום שנאמר אצבע אינו אלא ימין ולמדין מאצבע דכתיב גבי שמן מצורע דכתיב אצבעו הימנית הידוע המיומנת שבימין דהיינו יד ימין ואצבע ולא שאר אצבעות אף כאן הזאה דוקא באצבע ובימין וכן בכ"מ שכתוב אצבע כן הדין. והזה ולא יזרוק ולא יטיף: אל נכח פני אהל מועד. במזרחו של אהל מועד ולמדין ג"ש מעל פני הכפרת קדמה מה התם מזרח אף פני שכתוב בכ"מ הוא מזרח: נכח פני אהל מועד. שיהיה מתכוין דוקא נגד פתח אהל מועד ואם לא כוון פסולה לפי שנאמר חוקה לעיכוב: מדמה שבע פעמים. מן הדם יהיה על כל הזאה טבילת אצבע בדם אבל שירים שבאצבע פסול. מדמה שבע פעמים. על כל השבעה הזאות יקבל בפעם אחד דם כשיעור כל ז' הזאות ולא יקבל בשני פעמים מן הפרה ואם לאו פסולה דילפי מקדשים דכתיב שם בדם. מן הדם: (ה) ושרף את הפרה לעיניו. מקיש שריפתה לשחיטתה מה שחיטתה כשהיא שלימה אף שריפתה כשהיא שלימה: והזה ושרף. מה הזאה אל נכח פני אהל מועד אף שריפה כן: לעיניו. שהיסח הדעת פוסל גם בשריפה. ומשחיטה ועד שריפה פוסל היסח הדעת חוץ מהשלכת עץ ארז ואזוב ושני תולעת. את הפרה. לרבות שיהיו עצים בשריפת הפרה ולכתחלה לא ישרוף את הפרה לבדה בלא עצים אבל בדיעבד כשרה אם שרפה לבדה בלא עצים כלל: את ערה ואת בשרה כו'. שלא יהיה בה הפשט ונתוח כלל: ואת דמה. שאף הדם שהיה על היד יקנח דהיינו (אחר גמר ההזאה) הדם שבאצבעו היה מקנח על העצים ושעל היד היה מקנח בשער של הפרה: ישרף. שישרוף הכל בגת אחת דוקא שאם יצא אפי' כזית חוץ מגתה פסולה כל הפרה. ערה ובשרה ודמה על פרשה ישרף. ללמד שאין שורפים שתי פרות בגת אחת רק דוקא אחת לבדה שכל אלו הם מיעוטים: ישרף. לרבות את הפוקעים מהגת שמחזירן לאותה של הגת: (ו) עץ ארז. אם היה כתוב עץ יכול אפילו שאר עץ יהיה כשר תלמוד לומר ארז אי ארז יכול אפילו עצי ארז יהיה כשר תלמוד לומר עץ ארז שיקח לבו של ארז: ואזוב. שלא יהיה לו שם לווי לא אזוב רומי ולא אזוב כוחלי ואזוב מדברי ולא כל שיש לו שם לווי. ושני תולעת. אם נאמר שני הייתי סבור אפילו צבע אדום אחר שלא מהתולעת ת"ל תולעת דוקא הנצבע מהתולעת ואם נאמר תולעת הייתי אומר שכל הנצבע מצבע התולעת שהוא כשר ואפילו מה שנצבע בפעם שלישי ואילך ת"ל ושני יצבע השני מן התולעת דוקא לפי שהתולעת בעצמו הוא הראשון והשני הוא צבע השני וזהו דוקא כשר ועוד למדו חז"ל שטעימה פוסלת ופסולה לפי שאין זה שני אלא שלישי אלא כשהיו רוצים לידע אם הוא טוב הצבע היו לוקחים בקליפת ביצה ושם היו מנסים הצבע. והשליך אל תוך. שאין רשאי להשליך אלא דוקא תוך הפרה ולא חוצה לה ודוקא בפרה עצמה ישליך: שרפת. דוקא כשהתחילה הפרה לשרוף ולא קודם לכן ולא אח"כ: הפרה. כשהיא שלימה עדיין א"כ מה ת"ל אל תוך שישליך דוקא בפרה שלימה ותיכף כשהיא נפקעת ישליך לתוכה: (ז) וכבס בגדיו הכהן. לימד שמטמא בגדים וכל מקום שנאמר כבוס הוא טבילה חוץ מב' פעמים. בדם החטאת כשנפל על בגד כתיב תכבס והוא כבוס ממש. וכן בבגד המנוגע בכבוס ראשון דכתיב וכבסו את אשר בו הנגע ושני אלו בז' סממנים. ודע כי בתרגום על כל כבוסים שטעונים טבילה מתרגם ויצבע לבושוהי ועל ב' כבוסים האלו מתרגם ויחוורון: בגדיו. כל כלים שבעולם שנגע בהן טעונים כבוס וזהו טבילה וכן בכל כבוס שבתורה מטמא כל כלים במגע ובמשא חוץ מאדם וכלי חרס שאינו מטמא א"כ מה ת"ל בגדיו שאין מטמא רק בשעת עסקו בשריפה אבל לא אח"כ (אבל הבגדים שהיו עליו כבר נטמאו הם) ולכך כתיב בגדיו שבגדים שלו בודאי היו עליו (גם עכשיו הם טמאים) ואין טמא אלא הבגד שנוגע בו דוקא אבל בגד העליון שאין מגע בו אין טמא: ורחץ בשרו במים. בכל מקום שנאמר ורחץ בשרו הוא טבילה חוץ משני פעמים גבי רחיצת ידים ורגלים ביאת אהל מועד שאין שם אלא רחיצת

ידים

ידים ורגלים וכן והקרב והכרעים ירחץ במים גם כן אין שטון טבילה אלא רחיצה ללמדים מג"ש בשרו בשרו מש"ז דכתיב ורחץ במים את כל בשרו. לימד שטעון טבילה אף כל מקום שנאמר בשרו טעון טבילה יכול שאין צריך לטבול בפעם אחד כל גופו רק אבר אבר. למדין בהיקש כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר בפ' אמור. מה ביאת השמש כאחד אף טבילת גופו כאחד ופירוש ביאת השמש כאחד כי באמת אינו כן רק מעט מעט אלא הענין הוא שאין פסול רק כשטובל אבר אבר כל פעם אבר אחד אבל כשנכנס במים כלו כאחד הוא דומה כמו ביאת השמש שבכל פעם הוא בא מעט מהחת לרקיע ואין חוזר ומתגלה אותו המעט: במים. במי מקוה שיהיה בו ארבעים סאה ולמדין מש"ז דכתיב את כל בשרו במים שיהיה עולה בהם כל בשרו והם ג' אמות גובה ואמה על אמה רוחב והוא מחזיק מ' סאה: ואחר יבא אל המחנה וטמא כו'. סדר הפסוק היה צריך להיות וטמא הכהן קודם ואחר יבוא אל המחנה אלא ללמד שב' אלו מעכבים ביאת המחנה שאם לא כיבס בגדיו ג"כ אסור לבא אל המחנה אלא שאין חייב כרת (רק מלקות משום ולא יטמאו וגו'). אל מחוץ למחנה. כל שילוח מחנה הכתוב לגבי טמאים אינו אלא מחנה שכינה חוץ מהטמאים שטומאה יוצאה מגופם (והיינו זב ובעל קרי ודומיהן): וטמא הכהן עד הערב. שצריך הערב שמש כשאר טמאים כמו שכתוב בפ' אמור ולא יאכל מן הקדשים וגו' ובא השמש וטהר: עד הערב. בנין אב ללמד על המשלח את השעיר המשתלח וכן פר ושעיר הנשרפים שמטמאין בגדים ולא כתיב שם עד הערב ונלמד מכאן שטומאתן עד הערב וכן ללמד על הכתוב בפרשה זו מואסף איש טהור ואילך שלא נזכר עוד ואחר יבא אל המחנה. ונלמד מכאן (שאסור לבא למחנה שכינה עד הערב) וכן לענין רחיצה שאין כתיב באוסף ובמזה וכן כיבוס בגדים שבפרשת תזריע ואין כתוב רחיצה למדין מכאן שבכ"מ הוא טעון רחיצה דהיינו טבילה: (ח) והשרף אתה. ולא המסדר את המערכה ולא המצית האור טעונים כל זה רק המסייע בשעת שריפה: יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים. שני פעמים במים ללמד כמו שטבילת אדם הוא דוקא בארבעים סאה ונלמד מורחץ במים את כל בשרו. מים שכל גופו עולה בהם אף טבילת כלים דוקא בארבעים סאה ואפילו מחטין וצינוריות וכך דרוש הפסוק יכבס בגדיו במים (אם הם מי מקוה ולא מעין) דוקא במים שרוחץ בשרו באותם מים המה כשרים לטבילת כלים: (ט) ואסף איש טהור. איש להכשיר את הזר שכשר באסיפת אפרה שעד כאן היה פסול כמו שכתבנו למעלה. לכך כתיב כאן איש לרבות את הזר (יומא מ"ג ע"א): טהור. לרבות האשה שג"כ היתה פסולה עד כאן שהיה צריך דוקא כהן (יומא שם): את אפר הפרה. ולא את אפר האודים שכך שניט שכותבים הכל לאפר והעצים שהיו שם. אותם שכבר נשרפו לגחלים היו כותשים ומה שהיה נשאר עדיין עץ היו משליכין לחוץ וכך נדרש את אפר הפרה דוקא ולא האודים שלא נשרפו לאפר שאינן בכלל אפר הפרה יכול ממעט אני אותם האודים שכבר נשרפו לגחלים ת"ל מעפר שרפת החטאת ולא כתוב שם מאפר הפרה שכל מה שנשרף ואפילו מן האודים הוי בכלל שרפת החטאת ונכתש לאפר: והניח מחוץ למחנה. לא היה צריך לכתוב והניח אלא ואסף איש טהור כו' אל מחוץ למחנה ובא ללמד שצריך כוונה דהיינו שיש לו דעת אבל חרש שוטה וקטן פסול באסיפת האפר אבל אשה כשרה לפי שיש לה דעת: אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות דהיינו בהר המשחה במקום שרפתה: והניח מחוץ למחנה והיתה לעדת בני ישראל למשמרת כו'. לפי שאפרה נתחלקה לשלשה חלקים (אחד בחיל שממנו היה מזין לכל העוסקים בשאר הפרות וחלק אחד אצל הכהנים בהר המשחה ואחד לכל ישראל) ואלו הג'. מחוץ למחנה. אותה שהיא אצל הכהנים. לעדת בני ישראל. זה שהיה אצל כל ישראל. למשמרת. אותה שהיה בחיל למשמרת לדורות: למשמרת למי נדה. לפי שכל הדברים הפוסלים בפרה דהיינו היסח הדעת ונעשה בה מלאכה וכדומה פוסלים ג"כ במים חיים וכל זה קודם שנתנו בה האפר אבל משנתנו האפר אזי אין פוסל בה דברים הללו ולכן כתיב למשמרת למי נדה שיהא האפר משמרת למים שעד שלא נתנו היו המים עצמם צריכים שימור ומשנתנו לתוכם האפר הוא שומר המים: במקום טהור. אפילו כלי חרס שנגע בארץ מגבו כשר (ולימד הכתוב כאן) שאם היה בכלי חרס מים של חטאת אינם פסולים בנגיעת ארץ (שנגע קודם בכלי) אבל כשהניחו את הכלי על גבי הארץ נטמאו המים וזה רמוז במקום טהור דוקא שהיה המקום טהור אבל כשהעמיד הכלי על הארץ אזי המקום שעומדים שם הוא מקום טמא אבל בנגיעה אין חשש לפי שהמקום טהור הוא: במקום טהור. שאין מי חטאת ניצול בצמיד פתיל באהל המת: חטאת. ללמד שמועלין בפרה כמו בחטאת יכול אפילו לאחר שנעשה אפר ת"ל היא שאין מועלין באפרה: (י) וכבס האסף. שמטמא בגדים במשא וכל שכן במגע ומנין שאף במגע אין לך דבר שמטמא במשא ואין מטמא במגע: את אפר הפרה. דוקא אפר הפרה בעצמה מטמא אבל לא כשנתערב עם אפר אחר אם לא שיש רוב מן אפר הפרה: וטמא עד הערב. ולא כתיב כאן ואחר יבא אל המחנה שנלמד מן הכתוב למעלה כמבואר והענין שלא נכתב כאן וצריך ללמוד אותו לפי שכל הכתוב למעלה היה דוקא בכהן ודבר הכתוב בהווה שעיקר דירתו הוא במחנה במקום קדוש הוצרך לכתוב שם שלא יבא אל המחנה אבל כאן שגם ישראל כשר לכן לא צריך לכתוב ואחר יבא אל המחנה ודרך התורה לדבר בהווה (שהישראל גם בלא זה לא היה צריך להיות במחנה שכינה): והיתה לבני ישראל ולגר הגר וגו'. מכאן ואילך דיני טומאה וטהרה של פרה ועד כאן היה עשיית הפרה. וזה הוא כלל והיתה לבני ישראל כו' ואחר כך הפרטים ואחר כך עוד כלל סוף הפרשה והיתה להם לחקת עולם כלל ופרט וכלל: לבני ישראל. מיעט נכרים מכל טומאות שאין טמאים בשום טומאה יכול אף גר יהיה טהור תלמוד לומר ולגר: הגר. לרבות נשי גרים שנתגיירו עמהם ורמוז בזה שכתוב כאן ולגר הוא הגר בעצמו: הגר. הוא הדר עמו ואלו הם הנשים: בתוכם. לרבות העבדים שהם אצל הישראל ־־ד והם בתוכם ממש אבל הגר לא הוי בתוכם ממש רק הוא מושב בפ"ע: לחקת עולם שאפי' א' מכל האמור בפ' מעכב והו תוקה: **(יא) הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים.** ולהלן כתיב כל הנוגע במת בנפש האדם כפל הפסוקים דרשו רבותינו ז"ל הנוגע במת זה מת שלם ומנין להביא כזית מן המת ת"ל כל הנוגע במת והענין שלמדו על כזית לפי שתחלת יצירת האדם הוא בכזית עוד למדו לכל נפש אדם שדם המת מטמא מנין אפי' רביעית ת"ל לכל נפש אדם שתחלת נתינת דם באדם הוא רביעית שמתחלה בשעת יצירתו הוא בלא דם ואחר כך כשנתגדל מעט אז בא לו הדם כשיעור רביעית: לכל נפש אדם. לרבות בן שמונה שאע"פ שהוא אינו מטמא כשנוגע בטומאה אבל אם הוא מת מטמא אחרים. עוד מרבה לכל נפש אדם לפי שכל מעינות המת הוא טמא ומעינות בן שמונה טהור יכול אפי' דמו טהור ת"ל לכל נפש אדם לרבות דמו של בן שמונה שטמא: אדם וטמא שבעת ימים. אבל לא שארי טומאות מטמאין שבעת ימים: במת בנפש אדם. שאין מטמא דם אלא במת בלבד אבל לא בשאר טומאות: (יב) הוא יתחטא בו. כל המקבל טומאה מקבל הזאה. בו בכשר ולא בפסול שאם לא עשו דבר אחד כמצותה לא עלתה הזאתו: ביום השלישי וביום השביעי. בין יום השלישי ובין יום השביעי דוקא ביום ואם הזה בלילה פסול. השלישי השביעי ולא קודם ולא מאוחר: וביום השביעי יטהר. שאין טהור אלא לאחר הזאה שניה אבל לאחר הזאה ראשונה עדיין בטומאתו: ואם לא יתחטא וגו' לא יטהר. דוקא ביום השלישי ויום השביעי יזה אבל כשהזה בשאר ימים כגון שהזה קודם דהיינו יום שני ויום ששי ואף כשהזה לאחר זמן דהיינו רביעי ושמיני לא עלתה לו הזאתו: לא יטהר. ואין טהור שנטמא חייב כרת אלא כשנכנס טמא אל מקדש השם: (יג) כל הנגע במת. לרבות חיבורין של מת דהיינו שערו וצפרניו ושיניו שאין מטמאין כשהם מופרשים מהמת אבל כשהם מחוברים מטמאים מרבוי דכל: אשר ימות. דוקא כשהוא מת אבל הגוסס הוא כחי ואין מטמא: ולא יתחטא כו'. אפי' שכל רק שלא הזה חייב כרת על ביאת מקדש: ונכרתה הנפש. הכרת היא בנפש: הנפש ולא גבור: ההוא. דוקא מזיד אבל לא שוגג או מוטעה או אנוס: מישראל. וכל ישראל הם בשלום שאין נענשין אחד בעד חבירו: כי מי נדה לא זרק עליו. דוקא עליו אבל נתכוין להזות על זה ונפל על אחר פסול בין באדם בין בכלים: טמא יהיה. לרבות טבול יום שחייב כרת אם נכנס למקדש: עוד טמאתו בו. לרבות מחוסר כפורים אם נכנס למקדש ואפי' הזו עליהם חייבים כרת: (יד) אדם כי ימות באהל. דוקא אדם מטמא באהל וזהו שאמרו חמור מכלם המת שמטמא באהל מה שאין כולם מטמאין: כי ימות. שאין מטמא באהל עד שימות: כל הבא אל האהל. היינו שבא לאחר מיתה. וכל אשר באהל. שהיו שם בשעת מיתה: כל הבא אל האהל. דהיינו אדם שבא שם: וכל אשר באהל. היינו כלים ושאר דברים: הבא אל האהל. דוקא שבא לתוך האהל אז נטמא אבל כשנגע באהל אין טמא רק בית סתום או קבר סתום מטמא כל סביביו אבל לא פתוח: הבא אל האהל. הם דברים המביאים את הטומאה ודוקא אם הם באהל אבל לא כשחוצץ בפני הטומאה ואף שהאהל הוא טמא בעצמו כמו שיבואר להלן אף על פי כן חוצץ אבל שאר דברים חוץ מאהל כל דבר הטמא אין חוצץ אבל באהל אינו כן מדכתיב כל אשר באהל דוקא. יטמא שבעת ימים. לימד על טומאת אהל שטמא ז' ימים וכן כתיב בטומאת מגע שבעת ימים ובטומאת משא אין כתיב בפרשה זו כלל טומאת ז' ימים ונכתב בפ' מטות כל הרג נפש וכל נגע בחלל דאין מובן כל הורג נפש וכי אין זה נוגע בחלל אלא ע"כ הורג נפש אף שלא נגע דהיינו שהרגו בדבר אחר ואף בעץ אם המיתו טמא ואף שלא נגע בחרב דהיינו שכרוך על החרב שום דבר או שהרגו בפשוטי כלי עץ ג"כ טמא וזהו מטעם משא לפי כשהרגו בודאי הסיטו מעט וטמא מחמת משא: וכל אשר באהל. לרבות כן הבא אל האהל דהיינו אדם וכן אשר באהל דהיינו כלים כמו שכתוב למעלה שוים בדין מביאין את הטומאה וחוצץ וכן וכל אשר יגע מרבה בין אדם ובין כלים: (טו) וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו. פתוח שהטומאה נכנסת לו דרך פתחו וזהו כלי חרס וכלי נתר אבל לא כלי שטף שהטומאה נכנסת לו דרך גבו: אשר אין צמיד פתיל עליו. הא יש צמיד פתיל טהור פי' צמיד הוא הדבק שהכסוי דבק בכלי וכמ"ש ויצמד ישראל כו' (וכן פי' הרד"ק בשרשים). פתיל הוא הכסוי עצמו וכמו שכתוב חתמך ופתילך שקאי על טלית שהיה מתכסה בו: עליו. ללמד דוקא בכלי חרס בענין שיהיה צמיד פתיל עליו אבל האהל אם הוא פתיל לבד אף על פי שאין צמיד. מציל באהל המת דהיינו הבור והדות: טמא הוא. לאפוקי כלי שטף שאין מצילו הכלי חרס (והוא אסמכתא בעלמא שאינו מציל בצמיד פתיל כלי שטף שבתוכו ועיין פ"א דעדיות משנה י"ד): טמא הוא. למעט בית המנוגע כמו שסובר ר' יוסי בנגעים פרק י"ג משנה י"ב ר' יוסי אומר כל המציל צמיד פתיל באהל המת מציל מכוסה בבית המנוגע. וכל המציל מכוסה באהל המת אפי' מגולה בבית המנוגע טהור (וא"כ כדבר השטן צמיד פתיל במת ממעט תיבת הוא בית המנוגע. ובאהל שאין צריך רק פתיל ממעט תיבת הוא אפי' מגולה): (טז) וכל אשר יגע על פני השדה. דרשו רז"ל להוציא את העוברין שאין מטמאין כשהם בבשר האשה והוא מחלוקת ר' ישמעאל ורבי עקיבא (חולין ע"ב ע"א) אי עובר במעי אשה טהור או טמא ולכאורה מה פליגי טומאה בלועה היא אלא הנפקותא אם הוציא הולד אבר אחד למ"ד עובר במעי אמו טהור הוא אזי אף שנגע באבר ההוא טהור ולמ"ד טמא אזי הנוגע בו באבר טמא ולפ"ז הדרש נדרש כך. וכל אשר יגע על פני השדה דוקא בגלוי להוציא העוברין שאין מטמאין והיינו כשהוציא אבר כמ"ש ודוקא כשהוציא אבר אחד חוץ מהראש שאם יצא הראש הרי הוא כילוד ובודאי מטמא והוי כמו על פני השדה ולא נתמעט ממיעוט על פני (שגם בכאן יצא הפנים): בחלל חרב. עכשיו חושב הדברים המטמאים באהל וה"ש הפסוק וכל אשר יגע על פני השדה הוא המטמא בנגיעה. ואחר כך חושב דברים אחרים המטמאים באהל. בחלל חרב הוא אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי ואין פי' בחלל חרב שנהרג ממש רק שעדנו חי וחתכו ממנו אבר: חרב. ללמד חרב הרי הוא כחלל: או במת. לרבות אבר מן המת שיש עליו בשר כראוי: או בעצם אדם. דרשו חז"ל (הוא פ"ב דאהלות משנה א') רוב עצמות ורוב מנין

ורוב הממין מן הגויה לכך נאמר כאן בעצם אדם להורות דווקא מה שהוא מהאדם דהיינו מהגויה. אבל להלן נאמר בעצם סתם שגם אפי' כשעורה טמא: או בקבר. לרבות קבר סתום שמטמא כל סביביו וכל אלו הדברים מטמאים באהל: (יז) ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת. כתיב כאן ולקחו לשון רבים לרבות כל הכשרים שבאסיפה וכאן יש עוד שני דברים מילוי מים וקדוש אפר ולכך כתוב כאן ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת אותם שכשרים לאסוף שרפת החטאת יהיו ג"כ למילוי מים ולקידוש לרבות אשה ולהוציא חש"ו: לטמא. אין צריך לקדש לכל טמא בפני עצמו אלא יכולים לקדש לכמה אנשים: ונתן עליו מים חיים אל כלי. משמע שהמים יהיו בכלי ומשמע שהאפר יהיה תחילה בכלי מדכתיב ונתן עליו מים חיים אלא בפסוק זה יש שניהם מילוי מים וגם קידוש אפר. תחילה ממלא מים בכלי ונותן אפר על המים ואח"כ יערב אותם המים עד שיעלה למעלה: אל כלי. דווקא בכלי לאפוקי השוקת שבסלע אין מקדשין בה ואין מזין בה. חיים. ולא מוכין [ר"ל מלוחין ופושרין וכ"ה במסכת פרה פ"ח משנה ט'] ולא מכזבים: חיים אל כלי. שתהא חיותן בכלי לאפוקי המפנה את המעיין לתוך הגת פסולה ור"ל שתהא חיותן דהיינו בעוד הן בתוך המעיין אז יקחם בכלי אבל לא כשהיו במקום קרקע אחר דאז פסולין ונתן עליו מים חיים אל כלי. כתיב ונתן לשון יחיד וכן עליו למעט שלא ימלא לדבר אחר ולא יעשה מלאכה אחרת עמה (ולא יעשה אדם קידוש ולא מילוי לשני בני אדם) ואם עשה פסול והיינו דכתיב ונתן לשון יחיד וכן עליו שנדרש ממנו קידוש כמ"ש ומים חיים אל כלי שנדרש ממנו המילוי יהיה דווקא עליו דהיינו בכלי אחד ואדם אחד ולא בב' כלים ולא לב' בני אדם: (יח) ולקח אזוב. אף דלא כתיב כאן אגדת כמו גבי פסח [ילפינן בג"ש מפסח לקיחה לקיחה שצריך ג' קלחים וכ"ה במסכת פרה פי"א משנה ט' וע"ש]: וטבל במים. ובלבד שלא יספג: במים שיהיה במים שיעור הזאה שאם קידם פחות משיעור הזאה בכלי זה ופחות בכלי זה פסול עד שיהיה במים שטובל בו שיעור הזאה: איש. להוציא את האשה: טהור. לרבות הקטן ולכאורה הוא תמוה דהוא היפך דרש איש טהור הכתוב למעלה שמרבה אשה ומוציא קטן אבל הענין הוא לפי שאין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות וא"כ כאן כתוב בשני המקומות איש טהור וא"כ מה שלמעלה הוי למעט ע"כ כאן הוא לרבות ומה ששם הוא לרבות ע"כ כאן הוא למעט: וטבל והזה. מה טבילה איש טהור וכו' כדלעיל אף והזה כו' כדלעיל להוציא אשה ולרבות הקטן ומקיש טבילה להזאה מה הזאה ביום אף טבילת אזוב ביום לאפוקי טבל בלילה והזה ביום או איפכא פסול: על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות. לרבות שיכול להזות אפילו על מאה אנשים בפעם אחת ואין צריך על כל הזאה טבילה ולכך אפילו שיורי הזאה דהיינו שהזה על האחד יכול להזות אחר כך עוד על השני וזהו מדלא כתיב מן המים אלא והזה סתם: ועל כל הכלים ועל הנפשות. מקיש נפשות לכלים מה כלים הזאתן שלא מדעתן דכלים לאו בני דעת אף הנפשות אין צריכין שיהיו דעתן לזה. ואמר רבינו הגאון דבמצורע גבי הזיית הדם מן הצפור לא נזכר במשנה (נגעים פרק י"ד משנה א') רק והזה עליו שבע פעמים וגבי השמן נזכר במשנה (שם משנה יו"ד) על כל הזייה טבילה לפי שאצל השמן כתוב בפסוק והזה מן השמן למעט שבכל פעם יטבול אצבעו בשמן אבל גבי הזיית הדם כתוב סתם והזה על המטהר ולא כתיב מן הדם: על האהל. לימד שהאוהל טמא הוא: ועל כל הכלים. לפי שכתוב למעלה וכל אשר באהל יטמא שומע אני אפי' חבילי קש וקנים ת"ל הכלים יכול אפי' כל הכלים ת"ל בפרשת מטות וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים שדרשו רז"ל עזים זה שק מעשה לרבות כלי עצם ואח"כ כתיב וכל כל עץ וכלי מתכות ובפ' זו כתיב כלי חרס וכלי נתר (והיינו וכל כלי פתוח וגו' דאיירי בכ"ח וכתיב אל כלי סתם לרבות אפילו כלי נתר וכ"ה במשנה דפרה פ"ה) הרי ה' מיני כלים שדווקא הם מקבלים טומאה ובגד ושק אין צריכים להיות כלים שלכך לא כתיב בהני תרי כלי כמו באיך וכל לרבות אריג כל שהוא שטמא או שברי כלי או מטלית שהיא שלש על שלש מקבל טומאה: ועל הנפשות. לפי שלמעלה כתוב הבא אל האהל דמשמע גדולים מנין לרבות קטנים ת"ל ועל הנפשות אפי' קטן בן יום אחד: אשר היו שם. דווקא אותם הנפשות אשר היו שם בבית ממש הן טמאין לאפוקי עובר במעי אמו שאע"פ שהוא באהל המת אין העובר מקבל טומאה לפי שטהרה בלועה אינה מיטמאה ואם נולד אחר שיצא המת אין טמא הולד לפי שלא נקרא אשר היו שם בשעה שהמת היה בבית: ועל הנגע בעצם כו'. הוא טומאת מגע ולא באהל (דקאי על עצם כשעורה): בחלל. אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי: או במת. אבר מן המת שאין עליו בשר כראוי: בקבר. קבר שלפני הדיבור או של נכרים מטמאים במגע ולא באהל פי' שכנגד המת מלמעלה אם נגע בקבר אז הוא טמא מאומת מגע דטומאה בוקעת כו' אבל כשנוגע שלא כנגד המת אזי אין טמא שאין מטמא באהל: (יט) והזה הטהר על הטמא. דרשו חז"ל ללמד על טבול יום שכשר בפרה ולכאורה הוא תמוה הא כתיב בפירוש הטהור ואמר רבינו ע"פ הכלל כל מיעוט אחר מיעוט הוא לרבות ואמרו בירושלמי מה שלא כתיב ריבוי וכתב מיעוט אחר מיעוט שהמיעוט הב' אינו עוקר המיעוט הא' לגמרי רק שמרבה קצת וכאן הוי נמי מיעוט אחר מיעוט דלמעלה כתיב וטבל במים איש טהור דהוי ג"כ מיעוט וא"כ הוי מיעוט זה השני לרבות וטמא ממש אי אפשר לרבות שבוודאי יעקור דרש זה כל התיבה שכתב טהור אלא מרבה טהור במקצת והיינו טבול יום שהוא מדרגה הראשונה מהטהרות: על הטמא. איפליגו ר"ע וחכמים (יומא דף י"ד ע"א) ר"ע סובר על הטמא טהור פי' אם הזה על הטמא אז המזה טהור ואם הזה על הטהור אז המזה טמא וחכמים סוברים על הטמא דבר המקבל טומאה אם הזה עליו אין נפסל שירי ההזאה אבל אם הזה על דבר שאין מקבל טומאה נפסל שירי הזאה: והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי. אפילו לתרומה ולמעשר צריך ג' וז' לפי שלא כתוב למעלה רק לקדשים: וכבס בגדיו ורחץ במים. לאחר ההזאה הוא צריך טבילה לאפוקי שאם טבל קודם לכן אין מועיל לו כלל אלא הזאה מקודם ואח"כ כביסת בגדיו ואח"כ טבילת גופו. ורחץ במים וטהר בערב. שינה כאן שבכל מקום כתיב וטמא עד הערב וטהר לפי שחז"ל אמרו במשנה טבל ביום כו' פסול אבל הוא עצמו טובל בלילה וזהו פי' הפסוק וכבס בגדיו ורחץ במים וגו' ששני הדברים יכול לעשות בערב כביסה ורחיצה ובזה יטהר: (כ) ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה. אם נאמר אדם הייתי ממעט רק כלים שהכניסום למקדש שאין חייבים עליהם כרת לכך כתיב ואיש למעט ג"כ קטן: ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל. לרבות הגרים שאף הם בעונש זה כי כל מקום שנאמר הקהל או קהל הוא מורה על גרים לפי שפסוק זה מורה לדורות ולכך איצטריכו לרבות גרים: כי את מקדש ה' טמא. ולמעלה כתיב את משכן ה' טמא ודרשו רז"ל ואמרו אם נאמר משכן הייתי סבור שנמשח בשמן המשחה ואם נאמר מקדש הייתי סבור שקדושתו קדושת עולם: מי נדה לא זרק עליו. מיעוט שאם נתכוין להזות על אחד והזה ממנו על השני פסול וכן הדין בכלים. ולמה נאמר שני מיעוטים שגם למעלה כתיב עליו. ודרשו רז"ל שבין אם היו האדם והכלים השניים צריכין הזאה ובין שלא היו צריכין הזאה אעפ"כ ההזאה פסולה: טמא הוא. בהווייתו שמטמא כלים וכל הטומאות שהיו בו כשנגע במת גם עתה הוא כן: הוא. למעט כלים שנגעו באדם אע"פ שטמאים ז' אינם צריכין הזאה לפי שאין צריכין הזאה אלא האדם והכלים שהיו שם או האדם אפי' נגע באותם הכלים כמו שכתוב בחלל חרב כו' אבל הכלים שנגעו באדם שנטמא במת שטמאין טומאת שבעה אבל אין צריכים הזאה שתיבת הוא הוי מיעוט דווקא הוא טעון הזאה ואין דבר אחר טעון הזאה: (כא) והיתה להם לחקת עולם. בין במקדש בין בגבולין בין בזמן בהמ"ק ובין שלא בזמן בהמ"ק צריכין להחזיק עצמם בטהרה: ומזה מי הנדה וגו'. דרשו רז"ל מזה זה נושא שהנושא מי הנדה יכבס בגדיו ומה שכתוב מזה שיהיה שיעור הזאה וא"כ בנושא יש קולא שצריך להיות דווקא שיעור הזאה ואם לאו אז אף האדם עצמו טהור אבל חומרא יש שטעון כיבוס בגדים ובנוגע להיפך אין טעון כיבוס בגדים ומטמא אף שאין בו שיעור הזאה ובג' מקומות יש חילוק בין מגע למשא כאן מי חטאת שיש בהם כדי הזייה ובנבילה ובמרכב: ואגב אמר רבינו הגאון לכאורה הוא תמוה שבתורה כתוב מפורש שהמזה טמא ורז"ל דרשו שהמזה טהור אך אמר רבינו שהדין הוא אותם שהיו מטוהרים על גב חטאת לא היו מטמאים כלל את מי חטאת בשום אופן ואפי' שכשכו ידיהם לתוך המים וזהו מה שכתוב והזה הטהור על הטמא דווקא טהור כה"ג ומה שכתוב כאן ומזה מי הנדה הוא טמא באמת בין מזה ובין נושא אם אינם טבולים לחטאת אבל הטעם שהמזה פסול הוא מטעם נושא ושיהיה בו שיעור הזייה: (כב) וכל אשר יגע בו הטמא יטמא. לימד על האדם שמטמא כלים טומאת שבעה וזהו שכתוב בפ' מטות וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וא"כ כבר יש לנו לימוד שטעונין כיבוס וטמאים שבעה וחלוק טומאת מת משאר טומאות שבשאר טומאות אין מטמא בגדים אלא בשעת חיבורו לטומאה אבל בטומאת מת אפי' נגע ביום השביעי לטומאתו הוא מטמא. וכל זה דווקא בכלים אבל אם נגע באדם אפי' אותו האדם שנגע במת עצמו נגע באדם אחר אותו אחר אין טמא רק טומאת ערב וזהו שכתוב והנפש הנגעת תטמא עד הערב ולא יותר. [א"ה לפ"ד הגאון קאי הפסוק וכל אשר יגע בו הטמא יטמא דכתיב סתם טומאה דמשמע טומאת ז' ככל טומאת מת והוא על בגדים שנוגע הטמא מת אף לאחר שפירש מן המת כמו שנאמר פ' מטות וכבסתם בגדיכם וגו' וסיפא דקרא והנפש הנגעת תטמא עד הערב קאי על אדם שנגע בטמא מת ובוודאי הדין דין אמת. אבל נראה לפרש באופן אחר דקאי הכל על אדם שנגע בטמא מת כי תלמוד ערוך בידינו שחיבורי המת מטמא את הנוגע בו טומאת ז' וכיון שפירש מן המת אינו מטמא אדם רק טומאת ערב. ושפיר מדוייק לישנא דקרא. וכל אשר יגע בו הטמא ר"ל כל זמן שהטמא בו במת בחיבורין אזי יטמא סתם טומאה של מת והוא טומאת ז'. והנפש הנגעת ר"ל אחר פרישתו מן המת תטמא עד הערב ר"ל טומאת ערב לבד ולא טומאת ז' ואם כן הותר הספק של הגאון בעל משנה למלך (פרק ה' מהלכות טומאת מת הל' ב') אם טומאה בחיבורין דאורייתא ולפי דברינו מוכח שהוא מדאורייתא]:

כ (א) כל העדה עיין כל המימרא פ' בלק מהדורא ב': מדבר צן הוא קדש. זה היה אחר סב הר שעיר לפונה כמ"ש פנו לכם צפונה ובאו למדבר צן הולך לרחבו ע"פ הר שעיר לארץ אדום כרצועה ופנו צפונה למזרח הר שעיר עד מיצר מדבר צן עד הגיעו לארץ אדום. והר שעיר הוא מתחיל מקדש ברנע וסופו בקצה ים המלח בנגב א"י ממש וכלה גבולו משם ומיד במקצוע דרומית מזרחית מתחיל ארץ מואב והוא כריבוע במקצוע מזרחית וכולו ע"פ מזרח עד ערך חצי ים המלח וארץ אדום מתחיל בדרום ממיצר מדבר צן והולך ע"פ ארץ מואב לדרומו אבל אינו רחב כהר שעיר רק קצר ממנו הרבה כמ"ש פנו לכם כו' וגם אינו בארכו כמו ארץ מואב רק כלה באמצעיתו וע"פ דרומו הלכו ב"י כשלא הניחום לעבור דרך ארצם והם ב' מסעות צלמן ופונן ועיין בתרגום ירושלמי בפ' מסעי ואחר שהלכו כל ארכו הלכו במדבר מואב ע"פ דרומו מה שנשאר בדרומו שלא הקף עליו אדום כמ"ש ונראה שארץ מואב מתרחב עוד לדרום ומכסה כל פני מזרח ארץ אדום וזה שהלכו בארץ מדבר מואב ולא במזרח אדום ומשעברו מדרום מואב הוא אובות אחרון המסע בדרומית מזרחית באו למזרח מואב והוא עיי העברים ומשם לנחל זרד והוא למזרח מואב והרחיב גד גבולו שנטל אחר ראובן ארץ יעזר וגלעד נגד ארץ ראובן ונגד ארץ מואב. ולמזרח מעל פני ארץ ראובן וארץ מואב הרחיב גבולו ע"פ ראובן למזרחו וע"פ מואב למזרח שמש עד נחל זרד ולו ארבעה שמות נחל זרד דכאן ובפ' מסעי נקרא דיבן גד וגם נקרא בשירה מתנה ובספר מלחמות נקרא והב ולפי שמשם התחלת נחלת ב"י נקרא מתנה וכן והב ושם אצל נחל זרד תמו כל אנשי דור המדבר כי שם התחלת גבול ישראל והם לא יכלו לראות אפי' פירותיה ומשם נסעו ובאו מעבר ארנון ונקרא עלמן דבלתימה ובשירה נקרא נחליאל ומתחיל לפרש שעל כן יאמר בספר מלחמות ב"י ונסיעתם לאת והב בסופה ר"ל באוף

כתב:

המדבר שכבר כלו במדבר הילוכם ומשם הלכו לאת הנחלים כמ"ש מעבר ארנון ומשם לאשד הנחלים מקום גבוה נשפכים ממנו נחלים והוא נוטה לער וכן לגבול מואב והוא הרי העברים ובשירה נקרא במות לטעם דלעיל ומשם באריה משם נשאר באר של מרים שלא עבר עמהם הירדן ונקרא ערבות מואב ובשירה נקרא הגיא אשר כו' היא הבאר הנזכר בקדש ונקרא שם מי מריבה אך שם לא הזכיר אפני ענינים אחרים שהוזכרו שם וכאן הזכיר השירה שנאמרה עליו בתחלתה כמ"ש רש"י ז"ל וע"ש : וממדבר מתנה. מהמדבר הגדול הלך להם הבאר כל מסעות אלו עד ערבות מואב ולא פסק מעמהם ומתנה ראשית הישוב ונקרא והב ונחל זרד ודיבן גד כמ"ש ונחליאל עבר ארנון : ומנחליאל במות כו' ומבמות הגיא. שכל אלו המסעות עבר עמהם הבאר עד מסע האחרון ושם נשאר הבאר :

פ' שירת הבאר כא

(יז) **עלי** באר ענו לה. בסוד הדעת בחושבנא : (יח) באר חפרוה שרים כרוה. בסוד או"א. דהוא באר ברא דבראשית. והם ש"ז אותיות ושית אותיות דבראשית. הם כ"ב אותיות : כרוה נדיבי העם. הם אבהן : נדיבי. חושבן ג' אותיות דשני שמות דשילוב היינו יה"ו בשילוב אד"נ ונאמר כאן ג' פעמים באר. הוא מ"ש בתיקונים אחרונים [תיקון ח' ע'] תרין באר אינון. חד באר חפרוה שרים וריבו עליה תניינא ולא רבו עליה. בראשית ברא שית דאיסור והיתר כדקאמרן. ויחפרו באר אחרת ולא רבו עליה. הלכה למשה מסיני. וזהו עלי באר ענו לה הלכה למשה מסיני דלא רבו עליה. באר חפרוה שרים. היא באר דשית ספרין : במחקק. הוא יוסף. בו רמ"ח עלמין שהן רמ"ח מצות עשה שבו : במשענתם. זה משה ואהרן שעל ידם נתנה תורה שהיא משען להם ומשען מים וכמ"ש בסוף תיקוני זוהר. אברהם תמך על דא יצחק תמך על דא. ויעקב על שמיהן ויעקב נכלל במחוקק ע"כ חשב ממעלה למטה וכאן מתחיל ממטה למעלה :

מתנה הוא ח"י עלמין ח"י אותיות פ"ש דעטפת מחזה הוא מ"ה מ"ן : מחליאל. הוא ה' הוא האלהים שם של ויהי נועם : במות. הוא שמא שלום ר"פ שהם ל"ב נתיבות. סוד יחוד. והן י"ג מדות רחמים שבתורה י"ג שהן ח"י עלמין בסוד הדעת דו"ן. דכר י"ג נוקבא ה'. והן ח"י עלמין י"ג נהרי אפרסמון ח"י טורי אפרסמון דכיא. סוד מתנה ונחליאל שהם ג"כ י"ג וח"י. י"ג עם ל"ב סוד מה ח"י עם ל"ב סוד מי. וזהו סוד מה ומי כמ"ש מי עלה שמים וירד מה שמו וכו'. ומכאן הכל בכפילות ממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות שבע כפולות והשביעי אעפ"י שאינה כפולה אבל היא היכל הקודש באמצע והיא כוללת הכל כל השית : (כ) ומבמות הגיא. זה סוד עלמא עילאה נוקבא והיא כוללת ג' עלמין : גיא. הוא י"ג וה' של הגיא הם י"ח וא' של גיא כולל כלם והם י"ט. תיקונין של כתר מלכות אשר בה כלילן הכל כמ"ש בפ' בלק. י"ג תיקונין. ו' תיקונין. והוא סוד בינה לכן כולל שניהם כמ"ש בישעיה : אשר בשדה מואב ראש הפסגה. סוד החכמה כמ"ש בזוהר נטל אברהם ושאל ברזא דחכמה ויצחק בבינה והוא כלול ג"כ שלשה. ראש הפסגה. היא חכמה שהיא רישא דכולא. בשדה מואב רזא דבינה שבו מ"ט שערי בינה אשר הוא רזא דזיווגא כמ"ש בזוהר אהיה אשר אהיה רזא דזיווגא עילאה והוא בסוד הדעת. וכתיב כאן ראש ואשר שהוא חו"ב כמ"ש בתחלת זוהר בראשית אשר וראש. ואמרו בתיקון ל"ט מסיטרא דנוקבא אתקרי אשר ומסטרא דדכורא אתקרי ראש : אשר. הוא אשר הוצאתיך מארץ מצרים לכן כתיב כאן אשר בשדה מואב ראש הפסגה : ונשקפה על פני הישימון. הוא סוד הדעת. נמשך מכתר עליון אוירא דלא אתפס. אוירא דאתפס. ואמר ונשקפה כמ"ש בתוספתא דפרשת יתרו בגו אינון ירינן קיימא חד מרוקמא. בההוא ידיעא אתחפייא ההוא היכלא מיניה אשכח ואמי לכולא וזהו ונשקפה על פני הישימון. לכן כתיב ויעל משה ראש הפסגה ומשם ויראהו ה' את כל הארץ וכו' : על פני הישימון. הוא אוירא דלא אתפס לכן כתוב ביה ולא ידע איש את קבורתו דגניז לעילא לעילא וכתיב ויחנו על הירדן בית הישמות וכו' בערבות מואב :

(ב) **וירא** בלק. ג' ראיות ראה. הא' ראיה חושית. והשני ראיית החכמה וכמ"ש וירא בלק בחלק דחוכמתא כמ"ש וישקף אבימלך בעד החלון. ראיה ג' בכישוף דוגמת הנבואה וזהו בלק בן צפור : את כל אשר. אלו ג' ממטה למעלה בנוקבא : עשה ישראל לאמרי. בדכורא מלמעלה למטה ואלו הג' הם סוד ח"ק פ"ר י"ש והסנף והתחלה לעולם המה ביחד : (ג) וירא ויגר. סוד ראשית ואחרית ואלה הג' וירא ויגר ויקץ הם במחשבה חב"ד ולכן כתיב באלו הב' האחרונים מפני העם מפני בני ישראל כי הם בסוד שני הפנים וחכמתם בסוד המלא סתימא מאד כמ"ש ונעלמה מעיני כל חי וח' תחתונות הם בסוד ז' נקבים שהם נגלה וכמ"ש בגמרא הני ג' ה' ז' כנגד מי ח"א נגד ברכת כהנים וח"א נגד שלשה שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך ושבעה רואי פני המלך והן הכל אחד ג' שומרי הסף הם נגד ג' תיבות יברכך ה' וישמרך שבפסוק זה כתיב ג"כ לשון שמירה ומ"ד נגד חמשה מרואי פני המלך הוא פסוק יאר ה' פניו אליך ויחנך הוא ג"כ חמשה תיבות וכתיב בו פנים ומ"ד ז' רואי פני המלך הוא נגד פסוק הג' שהוא ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום הוא ז' תיבות וג"כ כתיב בו פנים והם ב' הפנים שכתבנו למעלה והענין הוא כי בין מרואי פני המלך או רואי פני המלך הוא חדא שיש שבעה רואי פני המלך וחמשה מהם מרואי פני המלך הם נכנסים לפנים מהפרגוד והם חמשה של הדעת שמתפשטים בתוך ז"ת : כי רב הוא. כמ"ש והיטבך והרבך מאבתיך. ורבו כמו רבו. והוא לשון רב ומלאת כל ארעא וז"ש מאד כמ"ש ואחריתך ישגה מאוד : כי רב הוא. הוא ברכה קדושה יחוד ד' זיווגים : (ד) אל זקני מדין. כי עד עתה לא היה שום רע למדין בג' האלו וירא ויגר ויקץ אבל בזו עתה ילחכו הקהל היה נוגע גם למדין : כלחך השור. ג' ענינים הא' הוא כפשוטו והב' הוא שור של גיהנם והג' הוא רמז למשיח בן יוסף שנקרא שור והם נגד הג' ראיות שכתבנו למעלה וירא כו' ולכך חזר וכתב כאן ובלק בן צפור : (ה) פתורה אשר על הנהר. הענין הוא כי משלשה דברים בא השפע לעולם תחילה ונהר יצא מעדן ומשם בא השפע לשולחן ומשם לא"י ומשם לשאר הארצות וכנגד אילו הג' אמר הוא ג' ענינים שלו פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו : (ו) כי עצום הוא. הוא ברמ"ח מצות עשה רל"ו וי"ב וכן עולה ג' תיבות כי עצום הוא רל"ו וי"ב וכמ"ש בזוהר פרשת יתרו דף נ"א ואילין אינון י"ב פקודין עילאין דכלילין בהו רל"ו פקודין אחרנין ולמטה נאמר כי ברוך הוא ר"ע עלמין ולבי ע"ר. ואמר בלק ד' דברים ועתה לכה נא ארה לי. כי עצום הוא ממני. אולי אוכל נכה בו. ואגרשנו מן הארץ. ב' עליונים. ב' למטה מהם. על הב' עליונים שלא היה יכול בלק להשיג אותם בקש את בלעם שיעשה אותם ולכך אמר לכה ארה וגו' וב' השניים היה גם הוא יכול לעשותם אמר לשון מדבר בעדו אוכל נכה ואגרשנו ולפי שהג' הוא מעורב מב' הענינים העליונים והתחתונים לכך אמר נכה בו לשון רבים על בלעם ועל עצמו : כי ידעתי את אשר תברך מברך ואשר תאר יואר. כי הדעת הוא הדעת טוב ורע ולכך אמר את וט' ואשר כו' הנה למעלה אמר ד' דברים הנה עם יצא ממצרים כו' והוא ד' של חכמה וכאן אמר ג"כ ד' דברים ועתה לכה כו' ג' בעם. והד' מן הארץ דייקא והם ד' של בינה שדינין מתערין מינה וכנגד זה אמר ב' של דעת שכולל שניהם תברך מבורך הם ב'. תאר יואר ג"כ ב'. ונבא על העתיד שלבסוף יברך ב' ברכות הא' שיברך את ישראל והב' שיברך את הנדבקים להם וכמ"ש וירא את הקיני. ויקלל ג"כ ב' קללות שיקלל את האומות וג"כ את עמלק : את אשר תברך מברך ואשר תאר יואר. ונתנבא ולא ידע מה ניבא כי הנה ניבא באמרו ז' תיבות אלו על ז' משלים שאמר לו בלעם לבסוף ד' מהם הוא ברכות שברך לישראל והם נגד ד' תיבות את אשר תברך מברך וב' קללות החמישי וירא את עמלק וששי ברכה לקיני הנדבק בהם וקללה לאשור כו' ושביעי וגם הוא עדי אובד והם נגד ב' תיבות ואשר תאר יואר שרומז בהם הקללות לעמלק ולנדבקים בהם וכמ"ש לעיל וז"ס כי ידעתי כי הדעת מתפשטת בז"ת וכן אמר במשלי ד' דברים בני אם תקח אמרי ומצותי תצפן אתך ד' של חכמה ד' של תבונה ב' של דעת אז תבין כו' וכן אמר אגור כי בער אנכי הוא בד' דברים של חכמה וד' של בינה מי עלה לשמים כו' וב' של הדעת מה שמו כי תדע כו' לכן אמר בראשונות ולא ובשניות אמר מי ובשלישית אמר מה והם נגד ג' שמות של ג"ר כח"ב שהם למטה בבינה דהשכל : (ז) וקסמים בידם. להשלים הקסם במעשה ודבור שהם כלל הכל ולכך כתיב בידם. כף זכות וכף חוב ולשון כו' ונגד תורה ומשנה ומעשה בראשית ושני לוחות ולכך אמר וילכו זקני מואב וזקני מדין ויבאו אל בלעם להשלים הג' : (ח) לינו פה הלילה. הענין הוא כי כל הטעמים הם בג' דברים. הענין בעצמו. והמקום אשר יעשה בו הענין ההוא. והזמן לענין ההוא. והם עש"ן ולמעלה מג' ענינים אלו הוא רצון השם ולכך אמר כאן ג' אלו לינו פה. הוא המקום. הלילה. הוא זמן. כי הזמן ההוא ראוי היה לזה. והשבתי אתכם דבר. הוא הענין בעצמו ואח"כ אמר הרביעית שהיא למעלה מכל ג' האלו והוא כאשר ידבר ה' אלי : (ט) מי האנשים האלה עמך. ג' דרגין נגד ג' כתרים וג' שרים זקני מואב וזקני מדין שרי מואב והם ג' דרגין מלמעלה למטה. עמך למעלה הוא דרגא רביעית של בלעם וכנגד זה אמר ג"כ ד' דברים : (י) בלק בן צפור. מלך מואב. שלח אלי : (יא) הנה העם היצא ממצרים עתה כו'. בלק אמר ד' דברים וכמ"ש ובלעם לא אמר אלא ג' מהם כנגד שני מרכבות של דכר ונוקבא וב' שיני"ן וברכות של ק"ש שחרית וערבית ולכן בדברי בלק כתיב כסה ה"א לבסוף ובבלעם כתיב ויכס ו' י' ובתחילה. ובלק אמר ארה ובלעם אמר קבה למעלה מארה בלק אמר נכה בו ובלעם אמר להלחם בו שהוא ג"כ למעלה כי לה' המלחמה וכמ"ש ולמלחמות אני עשיתי. בלק אמר ואגרשנו מן הארץ שהיא הרביעית ובלעם אמר וגרשתיו דמשמע מכל וכל : (יג) מאן ה' לתתי להלך עמכם. כוונתו לרעה היה במה שאמר רק תחלת דברי השם שאמר לא תלך עמהם שאם היה אומר להם כל דברי השם שאמר לו ג"כ לא תאר את העם אזי לא היה בלק שולח אחריו פעם שנית אלא כוונתו ורצונו היה לילך ולכך גיחם להם ולא הזכיר כלל סוף הדברים של הקב"ה : (טו) שרים רבים ונכבדים מאלה. שרים רבים הם ד' דרגין שכוללין עשר. שרים ג"ד כמ"ש חפרוה שרים. רבים הוא נגד ג' אבהן כמ"ש בריש תיקוני זוהר תלכם כרבים כו'. ונכבדים הם ג"ת שאע"פ שהם קטני ארץ המה חכמים מחוכמים בשביל שממוצעין שבתוכם וזה חילוק בין שר לנכבד שר הוא מחמת עצמו נכבד הוא מאחרים. מאלה. הוא רביעית לכל תלת שהוא עשירית שכוללת הכל. וכל העשר דרגין כלולים באלו שרים כמבואר למעלה : (יז) כי כבד אכבדך מאד. הוא במחשבה למ"ש למעלה כי הוא ג' כתרים כו' : וכל אשר תאמר אלי אעשה. הוא במעשה ולכה קבה לי הוא הדיבור שהדיבור תלוי בניחום וכמ"ש : (יח) מלא ביתו כסף וזהב. הם ד' שכוללין משנים ולכך אמר לעבר את פי ה' אלהי וכן לעשות קטנה או גדולה : (יט) שבו נא בזה. למעלה אמר לינו פה הלילה ועתה אמר דרגא אחרת שבו נא בזה כמ"ש (שופטים י"ח ג') מה אתה עושה בזה ומה לך פה ונגד דרגא הרביעית שהוא למעלה אמר מי הביאך הלם שהוא מלך העולם : ואדעה מה יסף. למעלה אמר והשבתי אתכם דבר והוא תבונה. כאשר ידבר ה' הוא חכמה. וכאן אמר ואדעה בסוד

הדעת

דעת ובאן והבאה בג' ברכה המוספת דכתיב ויודע דעת עליון ורמז זה כאן. ואדעה מה יוסף ה' כו' לשון יוסף רמז על ברכות התוספות, ואלו הז' ברכות שבירך בלעם הם עשר לפי שג' הברכות שבירך לישראל (ר"ל מה שבירך לישראל לבד בלי התחברות אומה אחרת מה שאין כן בברכה רביעית שם אמר קללת מואב ועמלק שאמר ומחץ פאתי מואב וקרקר וגו' וגם בברכה רביעית אינו מפורש ברכה לישראל אך הודיע מה יעשה ישראל למואב ולעמלק) הם כפולים מתחלה נמסר הברכה מהקדוש ב"ה לבלעם והב' מה שבירך בלעם לישראל וכמו שכתוב וישם ה' דבר בפי בלעם וכה תדבר. וכן בכל הג' ברכות נמצא הג' ברכות הן ששה שכל אחד כפול וד' המותרות הכל ביחד הם עשרה ולכך מתחלה אמר בלעם והשבתי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי. רמז בשתי תיבות דברים אלו והשבתי אתכם דבר הוא הברכה מפי בלעם על ישראל כאשר ידבר ה' הוא מה שנמסר מפי הקדוש ב"ה לבלעם וכאן אמר ואדעה מה יוסף ה' דבר עמי לא אמר ב"פ דבור כי רמז בזה על ד' האחרונות ששם לא היה רק פעם אחת הדבור מה שדיבר בלעם בעצמו: (כ) אם לקרא לך קריאה בלבד ולא לקלל: (ואך כו'. הוא שני מניעים לישראל תורה וברית וזהו ואך את הדבר): (כא) ויקם בלעם בבקר. סוד המחשבה לכך אמר בבקר וכמ"ש (מיכה ב' א') באור הבקר יעשוה והוא סיומא דמחשבה: ויחבש את אתנו סוף המעשה. וילך הוא הליכה. שיש ג' דברים המשמשים את האדם עינים בראש ידים בגויה רגלים בבטן שהם בג' מקומות של כל האדם ראש בטן גויה. ולכך כתיב כאן כל אלו הג' ויקם בלעם בבקר הוא רמז על עינים שתיכף לקימת האדם בבקר ממשמשין העינים כי מיד הוא פותח עיניו קודם לכל דבר. ויחבש את אתנו הוא רמז על הידים וכמו שכתוב בזוהר שחבשו בכל מיני כשופין. וילך עם שרי מואב. שבכל ההליכה היה עושה כשפים ולכך כתיב עם שרי מואב שהקסמים בידם וכמ"ש למעלה וקסמים בידם ונגד זה נתיצב המלאך גם כן בג' מקומות: (כב) והוא רכב על אתנו. שהחמור מקור הטומאה מימינא אך דכורא דידיה אית ביה נוקבא דקיק ולכך כתיב באברהם ויחבוש את חמורו וכן במשה ומשיח (ור"ל שהוא זכר) אבל כאן כתיב ויחבוש את אתונו. והוא רכב על אתונו (והיא נקבה כידוע) וכן במשיח כתיב עני ורוכב על חמור: (כז) במקל. אמרו בזוהר דף ר"ח ע"ב מה כתיב את האתון במקל אמעין לה ואלבישו לה בזיינוי דינא קשיא תקיפא. במקלו לא כתיב אלא במקל (פוק חמי כמה תקיפא חכמתא דההוא רשע ותאובתא דיליה לאבאשא להון לישראל דאיהו אשגח לנפקא מרשותא דלעילא בגין דתיאובתא דידיה לאבאשא להו לישראל) והוא סוד עק"ב כפל הדינים כידוע בסוד היחודים וזה שאמר מקל דוקא לא במקלו ועמד המלאך בשלשה מקומות נגד שלשה עלמין שסתם לו הדרך בכל השלשה עלמין כמו שכתוב בזוהר: (לה) ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר. למעלה אמר לו המלאך במעשה אותו תעשה וכאן אמר בדבור אותו תדבר ולכך אמר כאן ואפס שלא ידבר שום דבור זולתי אלה: אתו תדבר. הוא אלף וי"ב יאורין סיומא דשם מ"ב: (לח) היכל אוכל דבר מאומה. אמר לו שנים במעשה ואחד בדבור וכמ"ש למעלה בפסוק וקסמים בידם וכן היה אצל הברכות בשתי ברכות היה במעשה שהלך וכמו שכתוב ואלכה אולי וגו' אקרה כה ובפעם השלישית כתיב ולא הלך כפעם בפעם וישת אל המדבר כו' שהוא בדבור וכל זה רמז לו בלעם מקודם אך לא ידע מה נבא. וכן הוא מלמטה למעלה מעשה דבור מחשבה. היכל אוכל. הם שני מרגלאן מרגלא תתאה ועלאה: דבר. הוא סיכתא שבעינים: (מ) ויזבח בלק בקר וצאן. כלם לכבודו של בלעם ותחלה שלח אותם לבלעם ואחר כך הקריב הקרבנות על המזבח וכמו שכתוב ואותי השלכת אחרי גוך: (ב) פר ואיל במזבח. פר ואיל עד אברהם ויצחק כמו שכתוב שממית בידים תתפש אבל ביעקב אין להם אחיזה כלל שמטתו שלמה ולכך לא הקריבו כבשים. והנה כל אבהן כלולים בשבעה וכמו שכתוב בזוהר בראשית והנה שבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מוצקות כו' וכמו שכתוב בזוהר פ' בראשית סוד אח"ס בט"ע ולכך הקריבו שבעה פרים ושבעה אילים כו'. וסוד פר ואיל וכבש פר הוא ב' שמות של חו"ב בגילופיהון ביודי"ן איל הוא שם של הדעת כמ"ש י"ה שהוא כולל חו"ב וגילופין באלפין כידוע בסוד המרגלא שכאן הוא באלפין. וכבש הוא כולל שניהם וכן המזבח הוא כולל כל ג' שמות עם הקוץ של א' של כתר. ועוד פר הוא שני מילואין של קס"א. ואיל הוא שמות עלמן סוד אהיה אשר אהיה ואחד הוא נעלם. וכבש הוא כולל שניהם: ואמר התיצב על עלתך כל מקום שנאמר התיצב הוא רוח הקדש בסוד העולה וכמו שכתוב בזוהר פ' נו כידוע בסוד אלדד ומידד ותנח עליהם הרוח והם ג' שמות של משכנא שבהם נבנה המשכן: (ג) אולי יקרה ה' לקראתי. שהנבואה הוא בג' דרגין הא' הוא שהנבואה באה על האדם וכמו שכתוב ויד ה' היתה עלי. הב' הגא בראיה וכמו שכתוב חזון ישעיהו וכמה פעמים לשון חזון שהוא ראיה. והג' הוא דבור שהשם שולח הדבור לפיו וכמו שכתוב ונתתי דברי בפיך והדבור והראיה כלולין יחדו וכמו שכתוב כי לנביא היום יקרא לפנים וגו' וכאן הזכיר כל הג' דרגין יקרה ה' לקראתי. ודבר מה יראני: (ד) ויקר אלהים אל בלעם. בראשונה נאמר אלהים ובשניה שם הויה ויקר ה' ובשלישית לא כתיב אלהים אלא רוח אלהים. הוא ידוע מלעדי גבר ותנח עליהם הרוח גבי אלדד ומידד מלמטה למעלה. וכה תדבר סוד כה כל הנביאים בכה ומשה נתנבא גם בזה שהם כוללים ו' שמות וזה סוד וכה תדבר ו' מכ"ס ומשה נתנבא באספקלריא המאירה סוד ז"ה וכן אמר לאלן והנה ברכת ברך זה שלש פעמים שלשה שמות בשלש ברכות:

מהדורא תנינא

(ב) **וירא** בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי. הדקדוקים רבו למה יחסו בלק בן צפור וכי לא היה די באמרו בלק ועוד מה דכתיב את. כל. אשר. שלשה תיבות מיותרים כל אחד ואחד מחבירו כמו שיתבאר ועוד כמה דקדוקים ואין להאריך והענין הוא כי ג"פ הוכה אמורי מבני ישראל האחד מה שהוכה לפניהם במדבר שלקחו מהם ארץ סיחון ועוג והשני מה שכבשו א"י שהיא ארץ שבעת עממים והשלישי יהיה לעתיד לבא כמו שהועדנו על ידי נביאי האמת כמה פעמים זהו רומז בג' תיבות אלו א"ת כ"ל אש"ר: א"ת. הוא בכל מקום כמו טפל לדבר אחר וזהו מה שראה שהכה ארץ סיחון ועוג שנקראו אמורי שהם רק טפלים לארץ ישראל שבעת עממים. כ"ל. הוא מה שיכו בני ישראל כל השבעה אומות. אש"ר הוא מורה על שיכו ישראל את האמורי לעתיד לבא ואשר הוא לשון לעתיד לבא כמו שכתוב ואשרו אתכם כל הגוים כו'. וכל השלשה אלו ראה בלק בן צפור על ידי ג' ראיות כי ידוע כי ג' מיני ראיות יש הא' הוא ראיה חושיית שכל האנשים רואים. וראיה השניה רוח הקדש ולכן תמצא שבכל ספר קהלת אמר שלמה המלך עליו השלום וראיתי אני את כל המעשים וכל ספר קהלת מלא מלשון ראיה שהוא היה רואה הכל ברוח הקדש. ועוד יש ראיה והוא ראיה נבואיית שהאדם רואה בנבואה והיא למעלה מרה"ק כמו שמצינו בנביאים כמה פעמים לשון ראיה כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה (שמואל א' ט' ט') אי זה בית הרואה (שם י"ח) וכל ג' אלו היה בבלק בן צפור ובג' אלו ראה בלק. בראיה חושיית ראה מה שעשו עכשיו לסיחון ולעוג וזהו בלק סתם ובראיה השניה שהיא רוח הקדש ראה מה שיעשו לשבעה אומות וזהו בן שהוא רוח הקדש שהיא כמו בן וטפלה לנבואה כמו בן לאב. ובראיה השלישית שהיא נבואה ראה מה שיעשו לעתיד לבא וזהו צפור שנבואתו היה על ידי צפור כמוזכר בזוהר ונבואת בלעם על ידי אתונו ולכך קוראו הכתוב בלעם בן בעור שתרגום בהמה בעירא וידוע כי יש אראיים ואויריים ובלק היתה נבואתו מאויר שהוא הצפור וזהו וירא בלק בן צפור שלש ראיות ראה מה שיעשו ישראל בשלשה זמנים כמ"ש: עשה ישראל לאמרי. ידוע כי בכל דבר הנעשה צריך להיות פועל ונפעל ואף על פי כן אם ה' לא יבנה כו' כי אם אין הקב"ה עוזר במעשה ההוא אין בה כלום ואינה נעשית וכמ"ש אם ה' לא יבנה כו' שוא עמלו בוניו. הם הפועלים. בו. הוא הנפעל שהוא הבית ואף על פי כן אם ה' לא יבנה הכל שוא וכן אמרו שלשה שותפין באדם אביו ואמו והקדוש ב"ה. וכשהקב"ה נוטל חלקו חלקם מונח לפניהם וכן מצינו באדוניה בן חגית שאמר אל בת שבע הלא ידעת כי לי היתה המלוכה הוא הנפעל מחמת שאני גדול בשנים משלמה ועלי שמו כל ישראל פניהם להמליך אותי הוא הפועלים שכלם רצו להמליך אותי ואף עפ"כ ותסוב המלוכה לשלמה כי מה' היתה לו נמצא שכל דבר לא יעשה בפועל ונפעל אם לא יעזור השם על זה: עשה. מה שינצחו לעתיד לבא וכמו שכתוב למעני למעני אעשה. ואף על פי שלא עשה עדיין כתיב בו לשון עשה שהוא לשון עבר כי דבר הנכתב בפנקסו של הקב"ה אף שלא נעשה הוא כאלו כבר נעשה כמו שמצינו כתוב ואשים את הריו שממה והלא המה יושבים שלוים ושקטים וכתיב ואשים שפירושו לשון עבר דמשמע שכבר עשה. אלא הענין הוא כיון שנגזר אצל הש"י כך כאלו כבר נעשה ולכן תמצא בכמה מקומות אשר נתתי לבני ישראל אף שלא נתן עדיין כאלו נתן כבר: ישראל. זו גאות שבעה אומות שהיה בזכות האבות וזהו ישראל סבא. כי כל האבות נכללין ביעקב אבינו עליו השלום שנקרא ישראל כי גאות ז' אומות היה על ידי זכות אבות דכתיב בפ' עקב אל תאמר בלבבך בצדקתי הביאני ה' לרשת כו' ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך נמצא שכיבוש ז' אומות היה ע"י רשעת הגוים ובזכות אבותם: לאמרי. עוד ראה כי מה שנצחו סיחון ועוג הוא רק ברשעת הגוים שהן האמוריים ולא היה שיתוף דבר אחר רק מה שהאמוריים היו רשעים וזהו לאמורי בלבד בשביל שהוא אמורי לכך נצחום ישראל. ומה שהזכיר אצל גאות שבעה אומות ישראל ולא הזכיר א' משאר האבות ידוע כי יציאת מצרים היה בזכות אברהם והליכת המדבר ע"י זכות יצחק. כיבוש א"י ע"י יעקב. ולכן נקראת ארץ ישראל על שם ישראל סבא: ג' עלמין בי"ע וכל א' כלולה מג'. מלמטה למעלה. והארץ. היא עשירית. ג' עלמין הם בסוד ח"ק ע"ר י"ם כמ"ש מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. נצור לשונך מרע כו' סור מרע כו' בקש שלום כו': בלק בן צפור. עלמא תתאה מלמטה למעלה. את כל אשר. עלמא עלאה וכולהו מלמטה למעלה: את. את השמים כו': כל. כל הנחלים הולכים אל הים: אשר. אשר הוצאתיך. אשר קדשנו: עשה ישראל לאמרי. עלמא אמצעי מלמעלה למטה כי בנוקבא מלמטה למעלה בסוד תשר"ק ודכורא מלמעלה למטה בסוד א"ב וסמיך ליה עלמא תתאה כי לעולם עלמא תתאה סמיך לעלמא עלאה כמו שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך: את כל אשר עשה ישראל לאמרי. הוא הג' ראיות וגם כן ראה כל התשעה שנכללים בשלשה. עשירית לית לה מגרמה כלום וכן כאן ראיה בלא שום דבר אינו כלל אבל היא כלולה מג': את כל אשר. ידוע כי י"ם נחלקים על (א' ו' ג') ובחינה התחתונה כוללת כל מה שלמעלה וזהו את: דרגא תתאה. כל. הוא כולל כל הו"ק. אשר. הוא עלמא עלאה אשר קדשנו אשר הוצאתיך: (ג) ויגר מואב מפני העם מאד. ויקץ מואב מפני בני ישראל. עתה ילחכו הקהל. הדקדוקים רבו במה שקורא לישראל בג' מיני שמות בתחלה העם ואחר כך בני ישראל ולבסוף הקהל. ועוד כמה דקדוקים. והענין הוא כי כבר כתבנו למעלה כי ראה בלק שג' פעמים ינצחו בני ישראל אותם. א' מה שראה עתה דהיינו ארץ סיחון ועוג והשניה ארץ שבעה אומות והג' לעתיד לבא והם נרמזים במלות את. כל. אשר. דהיינו כסדרם ואחר כך במלות עשה. ישראל. לאמרי. הסדר הוא למפרע דהיינו תחלה מרמז. לעתיד לבא כמ"ש לעיל וגם בפסוק הזה נרמזים כל השלשה למפרע. ויגר מואב מפני העם. זהו לעתיד לבא וזהו תיבת העם כמ"ש הן עם לבדד ישכן שלא יהיו אלא הם לבדד ולמה ירא אותם כי רב הוא פי' שהם הרבה מאד והענין הוא כך כי לע"ל בתחיית המתים יקומו כל מתי ישראל ולכך יהיו בני ישראל הרבה מן האומות ועוד כמ"ש והיטבך והרבך מאבותיך כו' ואף שעתה הם מעט כמ"ש כי אתם המעט מכל העמים וזהו ויגר שהיה ירא מהם מואב לפי שבכל הג' פעמים הם נלחמים בהם תחלה דהיינו במלחמה של עכשיו ואף שלא היו לוחמים עמם אבל כל סביבותם היו שוללים והורגים והשניה בימי דוד וימדד אותם שני חבלים להמית והחבל המאר הוא לו לעבדים ועוד

כתיב

כתיב מואב סיר רחצי פי' הכלי שעליו רוחצין ושופכין המים וכל כך ביזה אותם והג' לעתיד לבא דכתיב ונדוש מואב תחתיו כהדוש מתבן במו מדמנה כמ"ש ומחץ פאתי מואב דקאי גם כן לעתיד לבא וזהו כי רב הוא שיהיו הרבה מאד. ויקץ מואב מפני בני ישראל. זה מלחמת דוד שקנו בחייהם בימיו כי שני חלקים המית אותם וחלק השלישי אמר עליו סיר רחצי והיו לו לעבדים ונמאסו מאד בעיני עצמם וזהו מפני בני ישראל לפי שהדור שהיה בימיו של בלק היו נקראים ישראל והדורות הבאים לאחריו בימי דוד נקראו בני ישראל. עתה ילחכו הקהל. הוא מלחמה של עכשיו ואמר הקהל לפי שהגרים והערב רב הנתוספים על ישראל הם הנקראים קהלת יעקב. לפי שהם נקהלים עליהם וכמ"ש הקהל חקה אחת כי ודאי לא יצאו מן הענן לבוז בז סביבותם אלא הערב רב שעמדו חוץ לענן הם בזזו ולקחו את כל סביבותם כי ודאי במואב עצמו לא היו רשאים ללחום עמו כמה שכתוב אל תצר את מואב וגו' אלא ילחכו סביבותיהם כלחוך השור שאין בו ברכה: (ד) ובלק בן צפור. ידוע כי יש שלשה דברים עולם שנה נפש. וישראל נלחום למואב בכל ג' דברים הללו האחד מה שנלחום עתה הוא שנה כמו דבר הנתחדש בשנה זו ומה שנלחם דוד הוא נפש כי לא לקח את ארצם כלל רק הנפשות הרג ונצוה שיהיה לעתיד לבא הוא עולם שיקחו את ארצם כמ"ש אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם וג' אלו הם קיני קנזי קדמוני שינתנו לעתיד לבא לישראל. וזהו ובלק בן צפור מלך למואב. למואב כולל שני דברים א' עולם והשני נפש לפי שבתיבת למואב נכללו האנשים שבמואב וארץ מואב וזהו עולם נפש. בעת ההיא היא שנה. בפסוק ראשון יש עשר תיבות ובשני י"ג הרי כ"ג ואחר כך בפסוק השלישי כולל כל הכ"ג תיבות ואחר כך בשני פסוקים כל ה' כ"ח תיבות דהיינו בפסוק וישלח מלאכים ובפסוק ועתה לכה כו' כנגד כ"ח מיני קסמים שהיה לבלעם: (ה) וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור. ג"כ ג' מדרגות בלעם הוא החוצי. בן הוא רה"ק. בעור הוא מדרגה דנבואה וכמ"ש למעלה גבי בלק אלא דבלק היה מצפור שהוא מאויר ובלעם מבהמה שתרגום בהמה בעירא והוא הארצי ובלק היה גדול במדרגתו מבלעם אלא דבלעם היה יודע לכוון השעה: פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו. פתורה הוא שם העיר אשר דר שם בלעם. אשר על הנהר. הוא שם המקום שהעיר עומדת סמוך לו והוא הנהר הידוע שהוא פרת וכמ"ש ושם הנהר הרביעי הוא פרת וטעם למה לפרת קורין נהר סתם וגם קשה מלת הוא דכתיב והנהר הרביעי הוא פרת ולא אמר הוא גיחון הוא חדקל והענין הוא שהנהר היוצא מעדן הוא בעצמו הנקרא פרת אלא שממנו יוצאין ג' ראשי נהרות אחרות דהיינו פישון גיחון חדקל. ופרת בעצמו הולך לו להלן ולכך אמר שם האחד פישון כו' ושם הנהר הרביעי הוא פרת הוא הנהר בעצמו היוצא מעדן וזהו שאמרו בגמרא כל הנהרות אמבטיאה שלהם פרת ועוד אמרו הנודר מפרת אסור בכל הנהרות (והוא גמרא מפורשת בבכורות דף נ"ה ע"א וב') לפי שהוא נכלל בתוך כל הנהרות וכמו שכתבתי למעלה: ארץ בני עמו. סימן האומה כי מארם היה בלעם: פתורה. הוא תרגום של שלחן כי נבואתו היתה הכל ממקום הקדושה וזה כי היה לו שלחן עם קסמיו והוא להשפיע עליו משלחן שבמקדש: אשר על הנהר. הוא נגד הנהר ונהר יצא מעדן: ארץ בני עמו. מדינת ארץ כשפים שנאמר כי מלאו מקדם (ישעיה ב' ו'): לקרוא לו לאמר. ג' דברים קריאה אמירה דבור וידוע כי הדבור הוא המיוחד כשמדבר אחד אל חבירו פנים בפנים מה שאין כן קריאה ואמירה שאינו אלא מצוה לאחר שיאמרו לו הדבר וכאן היה כלם. לקרא. זה קריאה. לאמר הנה עם יצא ממצרים. היא אמירה דהיינו אמירת השלוחים. לו. הוא דבור שידבר לו פנים בפנים: עם יצא ממצרים. הנה כסה את עין הארץ. שלשה דברים כנגד שלשה מקומות שהיו שם בני ישראל א' במצרים. והשני ביציאתם שהיו במדבר. והשלישית בא"י והן נגד שלשה אבות כדלעיל ולכך אמר כאן שלשה דברים הנה עם. שאינו חשוב כלל וכמ"ש בן ישי ולפי שלא היה מחשיבו לא רצה לקראו בשמו המיוחד לו וכן כתוב בני איש כו' וזהו עם שאינו חשוב כלל: יצא ממצרים. שמעצמם יצאו שלא ברשות כלל: הנה כסה את עין הארץ. פי' עין השמש. מעורבבין ובלא סדר כלל וכענין שנאמר בארבה ויכס את עין כל הארץ וכתיב מלך אין לארבה וזהו הג' מקומות. עם. הוא במצרים. יצא ממצרים. הוא יציאתם והליכתם במדבר. הנה כסה את עין הארץ. הוא ביאת א"י ולפי שכבר כבשו סיחון ועוג שהיו שומרין לא"י לכך אמר שחפו את עין הארץ שכבר כבשום. וכנגד ג"ד אלו אמר ג"ד: (ו) ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה. דהיינו העם הנבזה. אולי אוכל נכה בו. כנגד מה שעומדים עכשיו סמוכים אצלנו. ואגרשנו מן הארץ. הוא לגרש אותם מא"י. וכן בלעם אמר כל הג"ד להקב"ה: (יא) הנה העם היצא ממצרים. ויכס את עין הארץ. עתה לכה קבה לי אתו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו. וכנגד כל א' מאלו אמר בלעם ברכה היפך הקללה על מה שאמר שהוא עם נבזה אמר הן עם לבדד ישכן חשובים מאד ואדרבה הם היו לעם חשוב וגדול במצרים וכמ"ש וירד מצרימה במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. מי מנה עפר יעקב זה ראיה שחשובים מאד שאפי' עפר יעקב מונין אותן ומחשבין אותן. וכנגד מה שאמר יצא ממצרים שיצאו מעצמם אמר בפעם השני אל מוציאו ממצרים ולא כמו שאמר שיצאו מעצמם אלא הקדוש ב"ה הוציאם. ומה שאמר אולי אוכל נכה בו אמר לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה שאדרבה הם יהרגו את אויביהם. ונגד מה שאמר בפעם ג' הנה כסה את עין הארץ שאין להם סדר כלל והן מעורבבין אמר מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל אדרבה שיושבין בסדר נכון מאד. וכנגד מה שאמר וגרשתיו אמר כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו שלא יוכלו להבריח אותו. עמלק. ראשית גוים עמלק. ובבל ראשית ארצות וכמ"ש ותהי ראשית ממלכתו בבל ונקראת רישא דדהבא בלעם בלק הוא בב"ל עמל"ק. ג' חלקי העולם הן והן שמים ואדם וארץ ומכוון רצה בלק לעקרם. הנה עם. הם האדם. יצא ממצרים. הוא שמים שהקב"ה בעצמם הוציאם והוא בשמים וכמ"ש אני ולא מלאך כו'. את עין הארץ. הוא הארץ: (יב) ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם. ידוע כי עניני האדם הם ג"ד דבור מעשה מחשבה אלא שבמעשה יש כמה מינים. הכולל שבכולן הוא הליכה כי ד' מיני מעשים הם והם ד' מיני חושים בגוף והוא מישוש בגוף. עשיה. שימוש ביד. הליכה. והם ל"ט מעשה וכולן נגמרין בהליכה והיא הכוללת כולן ולכך אמר לא תלך שהוא גמר המעשה ולכן כתיב כמה פעמים אחרי ה' תלכו את האלהים התהלך נח לפי שהוא עיקר המעשה וד' מיני חושים יש בראש. ראיה שמיעה ריח דבור. ודבור הוא הכולל לארבעתן. וד' מיני חושים יש במחשבה. שומר. מדמה. משותף. מחשבי. ומחשבי הוא הכולל ולכך אמר כל השלשה דברים אלו לא תלך עמהם הוא הליכה. לא תאר את העם. בדבור כי ברוך הוא. שלא יחשוב עליהם אפילו מחשבה רעה והשני דברים הליכה ודבור הן ברשותו של אדם מה שאין כן מחשבה שהיא ביד הקב"ה. כי ברוך הוא. ראשית עלמין הוא ר"ע בגימטריא אלו ג' עלמין והוא מכ"ז תיבין אתוון גילופין וגילופין דגילופין והם ג' שמות ע"ב ומ"ב וי"ב בג' לשונות וזהו כי ברוך הוא: (טו) ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה כו'. פי' ע"ד שאמרו בגמרא ירושלמי לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים ופריך ומאי כבוד איכא בנכנסים ויוצאים ומשני לפי רבוי הנכנסים היו יוצאים וזהו שאמר רבים ונכבדים שאז כאן שניהם ולפי כבודו שלא נכבדים וגם רבים שהיו רבים במנין וגם נכבדים ושניהם כבוד הוא: (כ) ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים. פי' שלא באו אלא לקרוא לך קום לך אתם אבל לא לקלל ואף על פי כן הלך בלעם וכוונתו היה לקלל לכך כתוב ויחר אף אלהים כי הולך הוא לפי שהלך לקלל וזה לא נוח לו הקב"ה כלל כי לא נוח לו רק ההליכה לבד אבל לא לקלל. ומה שאמר קום לך אתם ג' תיבות רמז לו שיאמר לו בלק ברח לך אל מקומך. ברח נגד קום. לך נגד לך. אל מקומך. כנגד אתם. שתהיה שוה לאנשי מקומך וכן נאמר ויקם בלעם וילך וישב למקמו. קום. נגד ויקם. לך. נגד וילך. אתם. נגד וישב למקמו שנעשה כמוהם שנסתלק ממש הנבואה: בשלשה מקומות עמד המלאך פעם אחד נגב בדרך ותט האתון ותלך בשדה. ובפעם הב' עמד במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה ותלחץ האתון. ובפעם הג' אשר אין דרך לנטות ותרבץ. ואמרו במדרש סימני אבות ראה לו ולהבין זה הוא כך כי ידוע שאברהם הוא ימין ויצחק שמאל ויעקב באמצע וזהו בפעם ראשון עמד בדרך ונטתה לשמאל כי מימין לא יכלה לילך כי אברהם נקרא ימין ובפעם השני עמד גדר מזה וגדר מזה לפי שעכשיו נתוסף גם זכות יצחק שהוא משמאל והוכרחה להלחץ ובפעם השלישי נתוסף זכות יעקב שהוא באמצע אז ותרבץ לפי שלא היה לה מקום כלל וכנגד ג"ד אלו ברכם בלעם בפעם הראשון אמר מה אקוב כו' כי מראש צורים אראנו הן עם לבדד ישכן וזהו שלא היה יכול לקללם ובפעם השני אמר הנה ברך לקחתי פי' מה שברכתי כבר איני מתחרט עליו וברך ולא אשיבנה שגם אברך עוד להם וזה נתוסף בזכות יצחק ולכך ענה לו בלק גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו כנגד השני דברים שאמר בלעם הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה ובפעם השלישי אמר בלעם מברכיך ברוך ואורריך ארור לא היה כלל שום מקום שיחול עליהם קללה ואדרבה המקללם יהיה מקולל וזהו ואורריך ארור ולכך ענה לו בלק ועתה ברח לך אל מקומך לפי שעתה אינו מצפה כלל שיקללם ולכך אמר לו גם כן ג"ד לא תלך עמהם במעשה. לא תאור. בדבור שאף בביתו לא יקללם. כי ברוך הוא שלא יקללם אפי' במחשבה. או מה שאמר ג' לשונות הללו לפי שכלליות התורה הם מצות עשה ומצות לא תעשה והלימוד בתורה. והלימוד כולל שתים עשה ולא תעשה ועשה הוא נקרא ימין ולא תעשה נקרא שמאל כי ידוע דרך האדם שרוצה לעשות איזה דבר. ביד ימין הוא עושה הדבר וביד השמאל הוא מחזיק הדבר שלא יפול או שלא יתרחק וזהו כמו לא תעשה שהשמאל הוא על הלאו שלא יפול שלא יתרחק פי' אבל הימין הוא עשה שבה עושה והשלישית היא הלימוד כוללת לשתיהן ולכן (תמצא) שג"פ נאמר לבלעם והזהירוהו על ענין הליכתו פ"א אמר לו הקדוש ב"ה לא תלך עמהם בפעם השני אמר לו הקדוש ב"ה קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ופעם הג' אמר לו המלאך ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר והוא רמז לג' מינים הללו לא תלך הוא לא תעשה. ואחר כך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה הוא עשה ואח"כ אותו תדבר הוא הלימוד שנקרא דבור ובכל זה לא השגיח בלעם: (ל) ותאמר האתון אל בלעם הלוא אנכי אתנך. שענה עמו הלא אתה הולך הכל לקראת נחשים ונחש ינחש ולמה לא תשגיח בסימנים כאלו שקרה לך שאינם כלל מדרך הטבע שאם תאמר שאיני למוד בהילוך הדרך אתך הלא אנכי אתונך זה זמן רב ובקי אני לילך ואם תאמר שלא היית רוכב עלי בשום פעם אשר רכבת עלי מעודך ההסכן כו' ואעפ"כ לא קרה מקרה כזה היום אין זה כי אם מן השמים ואתה איך משגיח לכל זה. בעשרה נסיונות נתנסה בלעם הרשע ובכולן לא השגיח בהם: הא'. בפעם הראשון שבאו השלוחים שאמר לו הקדוש ב"ה לא תלך עמהם: הב' בפעם השני שאמר לו אם לקרוא ודוקא אם לקרוא ולא לקלל אזי קום לך אתם: השלישי ותט האתון מן הדרך. הד' ותלחץ האתון: הה' ותרבץ האתון: הו' ויפתח ה' את פי האתון: הז' ויגל ה' את עיני בלעם כו': הח' במזבחות הראשונים בבמות בעל. הט' בראש הפסגה. העשירי בראש הפעור הנשקף על פני הישימון: כנגד עשרה נסיונות שעמד א"א ע"ה בכולן ובלעם הרשע עבר על כולן ולא השגיח בהם כלל וכנגד כן כתיב כאן עשר פעמים מלאך ה': (לו) אשר על גבול ארנן אשר בקצה הגבול. ואח"כ כתיב ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל ובפעם ב' ראש הפסגה ובפעם ג' ראש הפעור הנשקף על פני הישימון. להבין זה שבפעם הראשון יצא לקראתו ובשלשה האחרונים העלה את בלעם לשם. ונראה פי' לפי שכתוב בדברים ב' פסוק י"ד ט"ו קומו ועברו לכם את נחל זרד ונעבר את נחל זרד והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד ל"ח שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה דמשמע שבנחל זרד פסקו מתי מדבר למות וזה ידוע שלא פסקו מתי מדבר למות עד שנכנסו לקצה הארץ שכבשו דהיינו ארץ סיחון ועוג וכתיב בס' חקת כמה מסעות מנחל זרד עד שבאו לא"י וי"ל דבאמת נחל זרד היה קצה הכנסם לא"י

אך נפרש תחלה איך היה סדר מסעם וממילא נבין זה שנה רש"י פי' בפ' מסעי שלש ארצות יושבים בדרומה של ארץ ישראל מצרים ואדום ומואב נמצא לפרש"י היה אדום במצר דרומי ומדבר צין שהוא שם ישראל דהיינו בקדש משם שלחו ישראל ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור בארצם על כן היה במקצוע דרומית מזרחית ממש כמ"ש בפ' מסעי והיה לכם פאת נגב ממדבר צין ע"י אדום וכן ביהושע ט"ו ה' אל גבול אדום מדבר צין נגבה מקצה תימן הרי מבואר שמדבר צין היה במקצוע דרומית מזרחית ממש ואם כן לפרש"י ע"כ צ"ל שמדבר צין היא קדש היה נגד פני של ארץ אדום ואדום היתה למטה הימנו דהיינו למטה מקדש וארץ אדום היתה עומדת במצר דרומי ממש ואחר כך ויסעו מקדש שהיתה נגד השני של ארץ אדום ובאו להר ההר ושם מת אהרן כמ"ש על גבול ארץ אדום ואח"כ כתוב ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום והלא כבר עברו מאדום כולה לכך נראה ודאי דארץ אדום עומדת במקצוע דרומית מזרחית למעלה וסוף מקומה של אדום מתחלת א"י וקדש הוא מדבר צין היא למטה הימנה והיא במקצוע ממש ומדבר צין הולך ע"פ כל רחבה של ארץ אדום עד א"י ממש וקדש היתה עיר בקצה מדבר צין נגד בני ישראל וכשבאו לקדש שלחו לבקש שיניחם מלך אדום לעבור במדבר שלו שדרך שם היו יכולין ליכנס לארץ ישראל תיכף וזהו שאמרו לו והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך שהמדבר הוא גבול ארץ אדום וקדש היה קצה הגבול נגד ישראל ולא הניחם. ולפ"ז מיושב נמי מה שאמרו לא נעבר בשדה ובכרם ואם בקשו שיניחום לעבור דרך המדינה היאך שייך לומר שדה וכרם במדינה אבל כשנאמר שרצו לילך דרך המדבר שהוא מקום שדה וכרמים אז מיושב שפיר ולא הניחם לעבור בגבולו והוכרחו לילך להלן ובאו אל הר ההר שהוא גבול אדום והר ההר היה מסוף מעט נגד דרום וקדש היה נגד צפון ושם מת אהרן וכמ"ש על גבול ארץ אדום ואחר כך כתיב ויסעו מהר ההר לסבב את ארץ אדום שעכשיו הוצרכו לילך כל דרומה של אדום הלכו למעלה מארץ אדום הרבה עד שבאו למזרח ארץ מואב ובזה הלכו ג"כ כל מזרח אדום אלא לפי שלא הלכו סמוך לארץ אדום אלא הלכו למעלה הרבה מדרום נגד צפון עד שבאו נגד ארץ מואב והלכו מזרח מואב ובכל הדרך הזה דהיינו מהר ההר עד אובות לא חנו כי אם בשתי מקומות צלמונה פונן וכן כתוב בפ' מסעי ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמונה ויסעו מצלמונה ויחנו בפונן. וכתיב ויחנו באבת ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים במדבר אשר על פני מואב ממזרח השמש משם נסעו ויחנו בנחל זרד והוא דיבן גד וכן כתיב במסעי ויסעו מעיים ויחנו בדיבן גד ואח"כ משם נסעו ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר היוצא מגבול האמרי הוא עלמן דבלתימה האמור במסעי וזהו כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי נמצא נחל זרד הוא דיבן גד. ולכאורה יקשה היאך בא גד ליקח נחלתו עד דיבן גד שהוא יוצא הרבה מנחלת ראובן שהרי ראובן לקח מערוער אשר על שפת נחל ארנן ולקח גם דיבן גד שהוא בתוך הנחל שהוא נחל זרד אלא דברכו משה גד וטרף זרוע אף קדקד שלקח נחלתו כמו קדקד נגד מזרח ולכך נחלתו בלי מצרים לפי שלראובן ומנשה הי' להם מצרים. גשורי ומעכתי למנשה ולראובני גבול בני עמון אבל לגד לא היה לו שום מצר וגם לרחב א"י [illegible] נחלתו כמו זרוע ג"כ בלי מצרים ועד הנחל לקח ולכך נקרא דיבן גד וזהו שכתוב ברוך מרחיב גד שאין לו שום מיצר כלל ולכך כתיב בדברים קומו ועברו לכם את נחל זרד כי שם כלו מתי מדבר לפי שנחל זרד הוא הנקרא דיבן גד ובו התחיל נחלת ארץ ישראל שהוא גד וכתיב על כן יאמר בספר מלחמת ה' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב ומשם בארה הוא הבאר כו' דמשמע ששם נתנה להם הבאר והלא הבאר היה להם זה כמה שנים וכמה מקומות שעבר עמהם וגם כן אחר כך כתיב מקומות אחרים ממדבר מתנה כו' שאין להם פי' כלל אבל לפ"ז נראה הכל על נכון ונמצא כך פי' את והב בסופה פי' בסוף מדבר אדום שהלכו הכל במדבר אשר על פני מואב עד שבאו לזהב וזהו נקרא נחל זרד ודיבן גד ולכך נקרא והב לשון הב ששם התחיל ארץ ישראל שנתן להם. ואת הנחלים ארנן וזהו מעבר ארנון ומ"ש במסעי עלמן דבלתימה כאן נקרא נחליאל. ואשד הנחלים הוא הנקרא כאן במות אשר נטה לשבת ער מלת אשר הוא לרבוי. ומשם בארה (היינו ערבות מואב ששם) נקבע ונעשה באר אבל כל ארבעים שנה נתגלגל עמהם והיה כמין סלע ועכשיו נעשה כמו באר עד שנגנז לאחר מיתת משה רבינו ע"ה ואז אמרו שירה עלי באר ענו לה דהיינו שנקבע באר נמצא בתחלה היה במדבר מואב ואחר כך נחל זרד והוא והב והוא דיבן גד ופי' והב בסופה סוף המדבר של מואב נמצא מדבר מואב היה תחלה ואחר כך ואת הנחלים ארנן זה נחליאל והוא עלמן דבלתימה ואחר כך ואשד הנחלים הוא במות ובמסעי נקרא הרי העברים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב הוא ערבות מואב (לשבת ער אבל לא ער בעצמו שער היה ממואב ומשם בארה הוא הגיא) וכן כתוב להלן וממדבר מתנה וממדבר מואב נסע עמהם למתנה דהיינו והב שהוא נחל זרד ודיבן גד שכל אלו השמות נקראו לו וזה מתנה לשון יהב לפי ששם התחילה א"י להנתן להם שהיא מתנה. וממתנה נחליאל הוא את הנחלים ארנן ובמסעי נקרא עלמן דבלתימה ומנחליאל במות הוא אשד הנחלים ובמסעי נקרא הרי העברים ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ונשקפה על פני הישימן לפי ששם נקבע הבאר (אלא דבמסעי מחלק גם הגיא לשני חלקים) דשני פעמים כתיב בו ויחנו. ויחנו בערבות מואב על ירדן ירחו ואחר כך ויחנו על הירדן מבית הישמת ושניהם נקראו ערבות מואב נמצא יש לנו כאן ששה מקומות הלכו בני ישראל דהיינו מדבר מואב. נחל זרד. את הנחלים ארנן. ובשלשה עמדו שם היינו במות בעל ראש הפסגה היא הגיא אשר ע"פ מואב ואחר כך ראש הפעור ולכך (בשלשה מקומות) הראשונים הלך בלק לקראת בלעם אל עיר מואב אשר על גבול ארנון אשר בקצה הגבול ובשלשה מקומות העמידו בלק לבלעם בפעם הא' במות בעל ובשניה ראש הפסגה ובשלישית ראש הפעור ונשקפה ע"פ הישימן: (לח) ויאמר בלעם אל בלק הנה באתי אליך עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר. צריך להבין מה היכל אוכל וגו' ונראה לפי שידוע כי שני פעמים הראשונים הלך לקראת נחשים ובפעם השלישי עזב ללכת [illegible] ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו לראות מה יזמין לו הקב"ה וזהו היכל אוכל הוא ב"פ הראשונים שעסק בניחושים כדי שיזמין לו הקב"ה כמו שרוצה ורצה שאינו יכול לעשות שום דבר ואח"כ אמר אשר ישים אלהים בפי אותו אדבר על פעם הג' שלא הלך לקראת נחשים ואעפ"כ שם אלהים בפיו הדבר שרצה הקב"ה וזהו כי ג' דרגין יש אלהים. ה'. רוח אלהים. וכן כאן ויקר אלהים אל בלעם ובפעם השני ויקר ה' אל בלעם שהיה הכל במקרה לפי שהיה לו התפעליות לבלעם לילך לקראת נחשים אבל בפעם הג' שלא הלך לקראת נחשים כתיב ותהי עליו רוח אלהים ולמטה למעלה הוא. בפעם הראשון אמר בלעם כשבא אליו עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר ובפעם השני אמר בלק לקב איבי לקחתיך והנה ברכת ברך והשיב לו את אשר ישים ה' בפי אתו אשמר לדבר ובפעם הג' אמר בלק גם קב לא תקבנו וגו' והשיב בלעם כל אשר ידבר ה' אתו אעשה ובפעם הד' אמר בלק לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך והשיב בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר וגו' לעשות טובה או רעה מלבי אשר ידבר ה' אתו אדבר. וכל אלו השינויים קשה הרבה ובפעם הד' שאמר הלא גם אל מלאכיך וגו' הלא גם לבלק בעצמו אמר כן והענין הוא כי בתחלה כשאמר בלעם היכל אוכל דבר מאומה כוון בזה שהנבואה אינה באה לו מצד עצמו אלא מצד הקב"ה וזהו היכל אוכל דבר מאומה רק ברצון הקב"ה אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר ובפעם השני כשבירך אמר לו בלק לקב איבי לקחתיך פי' לא היה לך לומר הברכה ואף שהנבואה הוא אצלך מהקב"ה עם כל זה שאינך יכול לקלל עכ"פ לא היה לך לברך והשיב לו אתו אשמר לדבר שאני צריך לדבר מה שאומר הקב"ה ואח"כ אמר גם קב לא תקבנו קצף עליו על שבא אצלו ואמר לא היה לך לבא אלי ולומר הברכה והשיב כל אשר ידבר ה' אתו אעשה כי מוכרח אני לעשות מה שידבר (וגם בתחלה אותו אשמור לדבר ואח"כ אותו אעשה כנגד מה שאמר לו הקב"ה את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה והמלאך אמר אתו תדבר ולכך השיב גם כן אתו אשמור לדבר ואח"כ אותו אעשה) ובפעם הד' השיב לו בלק בכעס והנה ברכת ברך זה ג' פעמים וכיון שהיה לו לשונות מרצון הקב"ה שלא לברך והשיב לו כי הוא מוכרח בע"כ והוא לא אוכל לעבור את פי ה' לעשות טובה או רעה מלבי כי הטוב והרע אינם כלל ברשותי. רק הכל ברצון הקב"ה אשר ידבר ה' אתו אדבר וזהו שאמר הלא גם אל מלאכיך אשר שלחת שגם למלאכים שלו אמר כלשון הזה והודה שהוא מוכרח בכל הדברים הן שלא לקלל והן לברך אותם מאח"כ לבלק לא אמר כלל שהוא מוכרח על אלו הדברים ·

מהדורא תליתאה

(ב) וירא בלק בן צפור. הענין הוא כי התחלקות הכל הם על ג' ענינים עולם זמן נפש וכל אחד מהם נחלק גם כן לשלשה והרביעית הם השפירית שכוללת הכל וזהו שאמר כאן כל העשרה. בלק בן צפור. הוא ג' של נפש את כל אשר. הוא ג' של עולם מתתא לעילא. עשה ישראל לאמרי. הוא ג' דזמן. ותיבת וירא היא השפירית הכוללת הכל. ויגר. שני פסוקים אלו הוא שמא שלים. ופסוק השלישי ויאמר הוא כולל שניהם כמ"ש אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו (ישעיה מ"ח י"ג) קורא בקריאה וכן כתיב בכל מעשה בראשית יהי אור ויהי אור ויקרא: (ה) וישלח מלאכים כו' כתוב בזוהר מלאכים ממש מלאכים קדישין שמהתהון דילהון לאשלמא חרשייהו והענין הוא כי יש חילוק בין מלאכים למלאך כמ"ש ברעיא מהימנא פ' נשא בפ' ברכת כהנים כי ג' זוגים לעילא ג' ברכות ג' קדושות וא' לתתא יחוד. וזה הוא החילוק בין מלאכים למלאך בלשון יחיד: פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו. ג' שמות לג' מקומותיו. פתורה הוא שם העיר. ארץ בני עמו. הוא ארץ ארם שכולה כישופין. אשר על הנהר. הוא שם הנהר וכמ"ש ונהר יצא מעדן והנהר הרביעי הוא פרת ובג' מקומות אלו נתחזק בכישופיו. ארץ בני עמו. שכל בני עמו נתחזקו בזה הארץ לבד ולכן כתיב מן ארם ינחני בלק כו' וכמ"ש כמה פעמים ארמי אובד אבי כו' לבן הארמי. מפדן ארם. וכן ג' דברים שהיו בבית המקדש מזבח בעזרה. שולחן בהיכל. ארון בק"ק: לקרא לו לאמר. ידוע הוא כי כל ענין נשלם בשלשה דברים קריאה דבור אמירה ולכן במתן תורה כתיב אלו השלשה. ויקרא ה' למשה. וידבר אלהים. לאמר. וכן באהל מועד כתיב ויקרא אל משה כו'. וידבר אליו לאמר ולמדו בתורת כהנים שלכל הדברות היה קריאה מקודם וכנגד אלו עשה בלק גם כן שלשה. לקרא הוא קריאה. לאמר. הוא אמירה. לו. הוא דבור המיוחד לו בלבדו ואף על פי שאין כתיב כאן מה היה הדבור המיוחד אליו כתיב לקמן וידברו אליו דברי בלק מייחד הדבור אליו בלבד: הנה עם כו'. הנה כסה. והוא כו'. ידוע כי העולם נחלק לג'. שמים. וארץ. ואחד הוא כלול משניהם והוא אדם וכמ"ש וייצר ה' אלהים וגו' ויפח באפיו נשמת חיים ולכך אלו הג' הן ד' כי השלישי יש בו משניהם ולכך כתיב גם כן אם לא בריתי וגו' חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג כ"ה) כי ידוע שהתורה היא גם כן נחלקת לב' ענינים הא' הוא רוחניי והוא לימוד התורה והא' הוא קיום מצותיה שהם אינם אלא בארץ ולכך כשרצו המלאכים שיתן הקדוש ב"ה להם התורה רצו שיתן להם הרוחניי והשיב להם משה רבינו ע"ה תורה מה כתיב בה כו' שהם קיום המצות שאינם אלא בארץ. וכנגד ג' אלו שלח בלק לבלעם הנה עם. הוא האדם. הנה כסה את עין הארץ היא הארץ. והוא. לשון נסתר הם שמים הנסתרים: ישב ממלי. להכריתני וכמ"ש כי אמילם: עם יצא ממצרים הם שני דברים. עם. הוא כשהיו במצרים. יצא ממצרים היא דרגא דמדבר כשיצאו ממצרים. ושלח לו עוד ב' דרגין הנה כסה את עין הארץ הוא דרגא דא"י. והוא ישב ממלי. הוא לע"ל שההתחלה תהיה בנפילת מואב וכמ"ש ומחץ פאתי מואב כו' ואחר כך וקם שבט מישראל וזהו ממלי שיותחל שנפילת

ממני ובקש שיקללם כנגד ד' דברים אלו לכה נא ארה לי את העם. כנגד עם יצא. עצום הוא. נגד והוא ישב ממלי. אולי אוכל נכה בו. הוא עכשיו זמן המדבר. ואגרשנו מן הארץ. הוא דרגא דמ"י וכנגד כסה את עין הארץ. ובסוף ברכם בד' ברכות כל ברכה כנגד קללה שני דרגין העליונים בקש בלק מבלעם שהוא יקלל אותם ולכך כתיב ארה לי את העם. כי עצום הוא ממני. כי בלעם היה גדול מבלק שבלק היה צריך לו ואחר כך אמר ב' דרגין תתאין אולי אוכל נכה בו. ואגרשנו מן הארץ. אלא זה בעצמו אבל ב' דברים העליונים בקש מבלעם שהוא יתחיל לעשותם. הנה עם יצא הנה כסה והוא ישב כו'. הענין הוא ג' לשונות אלו כי ישראל נחלקים לששים וכמ"ש הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה הנה גימ' ס' וכן בכמה מקומות נחלקים ישראל לששים ואף על פי כן באו בחשבון שבעים. והשבעים הם לעולם נחשבים לשבעים ושנים. וששים נחשבים לס"ה ולס"ו וזהו שכתוב כאן ב"פ הנה ופעם א' והוא ותיבת הוא משלמת להנה הוא ע"ב ואות ו' מן והוא משלמת להנה הב' הוא ס"ו והענין הוא שששים נחשבין לשבעים מצינו במשפחות ישראל וכמ"ש כי אתם המעט דרשו רבותינו ז"ל ה' מעט משבעים שאינם אלא ס"ה משפחות ונפרש זה כי ידוע שישראל נמנו שלשה פעמים א' בירידתם למצרים בפ' ויגש. ב' כשהוקם המשכן בס' במדבר. ופעם הג' בפ' פינחס ותחלה נעיין בכתובים בפ' ויגש תמצאם שהם עולים למנין שבעים כשתחשוב גם כן השבטים עצמם בכללם והכלל הוא כי בני הגבירות היו כפל כמו בני האמהות כל גבירה שני פעמים כמו שפחה וזה החשבון בני ראובן ד'. חנוך פלוא חצרן כרמי. בני שמעון ששה. ימואל ימין אהד. יכין צחר שאול: בני לוי ג'. גרשון קהת מררי: בני יהודה ה'. שלה פרץ זרח חצרן חמול: בני יששכר ד'. תולע פוה יוב שמרן: בני זבולן ג'. סרד אלון יחלאל. וששה שבטים עצמן ודינה אחותם הרי ל"ב והא דכתיב ל"ג אמרו רבותינו ז"ל שיוכבד השלימה ובזוהר תירץ שיעקב בעצמו השלים למנין ל"ג. בני זלפה שפחתה חצי ממנה והוא י"ו. בני גד ז'. צפיון חגי שוני אצבן ערי ארודי אראלי: בני אשר ז'. ימנה ישוה ישוי בריעה שרח חבר מלכיאל: ושני שבטים עצמן הרי י"ו. ובין כולם מ"ט משפחות כנגד מ"ט פנים לתורה כי יש מ"ט פנים וע' פנים כי שבעים אומות הם כל א' לשון אחר כי הם נפרדים ונפזרים ובישראל יש ע' משפחות והם כולם לשון אחד כי הם בסוד היחוד אלא שכנגדן יש להם ע' פנים לתורה. בני רחל י"ד. בני יוסף ב' מנשה אפרים. בני בנימן י'. בלע בכר אשבל גרא נעמן אחי ראש מפים חפים ארד ועם השבטים עצמן הרי י"ד: בני בלהה חציין ז' בני דן א' חשים. בני נפתלי ד'. יחצאל גוני יצר שלם. ועם השבטים הרי ז' סך הכל שבעים ועכשיו נחשוב החשבון של השבטים בפ' פינחס ותמצאם חסרים ה': שלשה מבנימין וסימן גב"ר גרא בכר ראש ואע"פ שגם נעמן וארד חסר זה השלימו בני בלע ארד ונעמן ודלא כיש אומרים שגם בפרשת ויגש נחשבים נעמן וארד שהיו בני בלע זה אינו דאם כן היו כתובים גם כן כסדר שכתובין בפ' ויגש נעמן קודם לארד אלא מוכח שהנחשבין כאן הם בני בלע ולפי שנחסרו מבני בנימין גם כן נעמן וארד. הוצרכו להשלימם בבני בלע ומ"מ ג' חסרים גרא בכר ראש. ושתים נתחלפו בפ' ויגש כתיב אחי וכאן אחירם. שם מפים וכאן שפופם וכל אלו השינויים דרשו רבותינו ז"ל שיש להם טעם והחסרים שנחסרו נפלו במלחמה שנלחמו כשחזרו מהר ההר כידוע. אלא דקשה הא חסר עוד י"ז י"ב שבטים שנחשבו בפ' ויגש ושלשה נקבות דינה שרה יוכבד (ואף שנכתב כאן ושם בת אשר שרח הנה בפ' ויגש נמנה בתוך השבטים דכתיב ושרח אחתם אבל כאן הוא רומז שלא היתה בת אשר כלל רק בת אשתו. וכגי' הרמב"ן בתרגום ושום בת אתת אשר) ומשמעון חסר א' דהיינו אהד ובאשר חסר א' דהיינו ישוה נמצאו חסרים חמשה ואף שגם עוד שאר משפחות אינם כתובים כאן כמו שכתוב בפ' ויגש זה אין קפידא כי השמות נתחלפו במקצת ודרשום רז"ל בבני ראובן לא נתחלף כלל. בבני שמעון נתחלף. בפ' ויגש כתיב ימואל וכאן כתיב נמואל. ואהד חסר לגמרי. בפ' ויגש כתיב צחר ובפ' פינחס כתיב זרח. בבני גד בפ' ויגש כתיב צפיון וכאן כתיב צפן. בפ' ויגש כתיב אצבן וכאן כתיב אזני: בבני יששכר כתיב שם יוב וכאן כתיב ישוב: ועוד שני מנשה ואפרים שהרי שם לא נחשבו למשפחות וזה נשלם כאן בני מנשה ח'. מכיר גלעד איעזר חלק אשריאל שכם שמידע חפר. בני אפרים ד'. שותלח בכר תחן ערן הרי י"ב וזה הברכה ברכת יעקב שיהיו מנשה ואפרים שקולים ככל ישראל שאף שם י"ב משפחות נגד י"ב שבטים נשארו חסרים חמשה ג' נשים ומנשה ואפרים והן נשלמו בחמשה משפחות לוי שחושב כאן יתר על החשבון שבפ' ויגש והם לבני חברני מחלי מושי קרחי. חמשה אלו השלימו החמשה החסרים מחשבון פ' ויגש וא"ת לפ"ז הן ע"ג כי בחשבון פ' במדבר אין חושב גרשון קהת מררי בכלל משפחות וכאן חושב כולם למשפחות משפחת הגרשוני כו' ותירץ דבפ' במדבר חושב בני לוי שמונה משפחות וכאן נחסרו שלשה דהיינו משפחת השמעי ומשפחת העזיאלי ומשפחת היצהרי ונשלמו בג' אלו שחושב גרשון קהת מררי לג' משפחות והרי בין כולם ס"ה וכמו כן האומות הם ע' ומצינו שנחשבין פעמים לע"ב ופעמים לס' והוא כי מן ע' אומות ששים סובבים לארץ ישראל ועשרה יושבים בא"י כמו שחושב בפ' לך לך לזרעך נתתי את הארץ הזאת כו' חושב שם עשר אומות ועוד שנים הם סיני וצידן סיני יושב על גבול דרום וצידן על גבול צפון והן נכללין בתוך א"י ולעתיד יתוספו אלו הב' אומות על נחלת א"י וסיני הוא יושב בדרום כמ"ש אלה יבאו מארץ סינים כו' וכן כתוב ביחזקאל שיתוסף לדרומה ולצפונה והעשרה אומות שיושבים בא"י הם מפורשים בפ' לך לך לזרעך נתתי כו' קיני קנזי קדמני חתי פרזי רפאים אמרי כנעני גרגשי יבוסי ואף שבפ' נח חשיב שהיו לכנען י"ב עם כנען עצמו צידן חת יבוסי אמרי גרגשי חוי ערקי סיני ארודי צמרי חמתי אעפ"כ לא חשבם בפ' לך לך: לצידן וסיני לפי שהם היו חוץ לא"י. וארודי צמרי חמתי הם קיני קנזי קדמני. וחוי הוא רפאים וכן אמרו במסכת שבת (דף פ"ה ע"א) למה נקרא

שמם חוי כו' ערקי הוא פרזי אלא שלא לקחום בני ישראל לקיני קנזי קדמני וזא מה שלא הורשו באדום עמון ומואב כי הם לקחום מקיני קנזי קדמני ונקרא על שמם ולעתיד יירשום בני ישראל וכמ"ש אדום ומואב משלוח ידם כו' ומה שתמצא לפעמים כתיב בפסוק רק חמשה עממים דהיינו בפ' בא בפ' קדש. אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי לפי שאלו החמשה היו זבת חלב ודבש וכמ"ש בפסוק שם ארץ זבת חלב ודבש ומה שלפעמים כתוב ששה אומות דהיינו בפרשה שופטים בסופו לפי ששם כתוב כי החרם תחרימם כו' ולכך אינו כתיב שם הגרגשי לפי שהוא פנה מעצמו ולא בא עליו הצווי כי החרם תחרימם ולפעמים כתיב כל השבעה אומות דהיינו בסוף ואתחנן והיה כי יביאך כו' ששם מדבר מארץ ז' אומות. נמצא עכ"פ הכלל הוא כי ס' אומות הן יושבים חוץ לא"י ועשרה שהם י"ב בתוך ארץ ישראל וזהו ששלח לו בלק. הנה. הנה. והוא רמז לו על זה הענין שיש ס' והוא ע"ב ופעמים ס"ו והם ס"ה: (ו) כי ידעתי את אשר תברך מברך. הענין הוא מה שאמר אשר תברך ואשר תאר ועוד מהו וקסמים בידם. לפי שידוע כי בכל המצות צריך להיות דבור ומעשה ובשניהם נגמר רצון הש"י וכמ"ש (ברכות ט"ו ע"א) הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יטול ידיו ויניח תפלין הוא מעשה ויקרא ק"ש הוא דבור וכן התורה הוא דבור ועשיית המצות הוא מעשה וכן זה לעומת זה רצה בלק ואמר לכה נא ארה הוא מעשה ואמר אשר תברך (הוא הדבור) ואשר אמר בברכה את ובקללה אמר ואשר לפי שלשון את כתיב גבי ברכה וכמ"ש את הברכה אשר תשמעו ואות ו' נאמר אצל קללה וכמ"ש והקללה אם לא וגו': (ז) וקסמים. לשון רבים. בידם היינו בכל יד א' מהם בידם של זקני מואב ובידם של זקני מדין היה אצלם קסמים שני מיני קסמים כי הכישוף נקרא בשני לשונות נחש וקסם וכמ"ש כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ונחש הוא בדבור (כמבואר פתו נפלה מפיו וכו') וקסם הוא במעשה (כמ"ש ביחזקאל כ"ו לקסם קסם קלקל בחצים וגו') וזהו וקסמים לשון רבים כמ"ש במסכת יצירה כף זכות וכף חוב לשון מכריע בינתים: זקני מואב וזקני וגו' וזה בלק ובלעם ועליהם נאמר משיב חכמים אחור (ישעיה מ"ד כ"ה) ומעם זקנים יקח (איוב י"ב כ') אלו ב' מיני זקנים: וידברו אליו דברי בלק. זה הדבור המיוחד לו בלבדו כמו שכתבתי לעיל: (ח) כאשר ידבר ה' אלי. התפאר בעצמו בנבואה שהיא ממקום שנקרא שבת וזהו נרמז במלת והשבתי. כאשר ידבר. אמר שיגיד להם מה שיבוא לו בנביאות מהש"י אבל לא קיים דברו כי כחש להם דבר ה': וישבו שרי מואב. אמרו במדרש ע"י שישבו שרי מואב עם בלעם והמתינו לדבר ה' ולא כמו שעשו זקני מדין שהלכו תיכף ולא רצו להמתין לכך זכו שרי מואב שנתעכב הפורענות מלבא אליהם עד ימי דוד אבל מדין בא עליהם הפורענות מיד בימי משה: (ט) מי האנשים האלה. עמך. ג' דרגין מי האנשים האלה מלמעלה למטה. עמך. פי' למה נתחברו אליך והשיב לו: (י) בלק. בן צפור. מלך מואב. ג"כ ג' דרגין מלמטה למעלה וכנגד מה שאמר לו הקב"ה עמך השיב לו שלא אלי חשוב אני בעיניו: (יא) הנה העם היצא ממצרים. הנה כחש בלעם בדבריו שלא אמר כל הדברים אשר דבר אליו בלק ע"י שלוחיו כי בדברי בלק נאמר עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ. והוא ישב ממלי. שהוא רמז על הנסתר והוא לא אמר להקב"ה רק שנים הראשונים ועוד כחש לו במה שלא אמר לו כי עצום הוא ממני לפי שלא רצה להזכיר הנסתר כי חשב שממילא יהיה זה ע"י הקללות הנגלות והשיב לו הקב"ה נגד כל הג': (יב) לא תלך. לא תאר. ונגד הנסתר אמר לו כי ברוך הוא כבר ולא תועיל מאומה וג"ד ג"כ נגד דבור מעשה מחשבה לא תלך מעשה לא תאר דבור. כי ברוך הוא נגד מחשבה. כי ברוך הוא ר"ת עולה כ"ז. כ"ז דרגין שהם כ"ז אתוון עם תולדותיהן ר"ע עלמין גילופא וגילופא דגילופין וזהו כי ברוך הוא: (יג) כי מאן ה' לתתי להלך עמכם. זה הרשע כחש בדבריו שהבטיח להם שיגיד דבר ככל מה שידבר אליו הקב"ה והוא לא עשה כן באחרונה אלא אמר להם שעכב הקב"ה ההליכה ולא רצה שילך עמהם אבל שנים האחרים לא תאר כי ברוך לא אמר להם שאם היה אומר להם לא היה שולח בלק אחריו פעם שנית ולכך היה מכחד ולא הזכיר מזה כלל רק הזכיר שעכב הקב"ה שלא ילך עמהם לכן נאמר בסמוך אם לקרא לך וגו' אשר אדבר אליך אתו תעשה ולפי שההליכה היה אצלו ענין גדול א"ל הקב"ה בפעם הב' לך אתם ואעפ"כ תהיה מוכרח שלא לעשות שום דבר כי אם מה שאומר לך והוא הב' דברים שהיה אצלו נחשב לדבר קטן דהיינו לא תאר כי ברוך הוא המה עיקר כי אף שתלך לא תועיל מאומה: (טו) רבים ונכבדים. ב' דברים לפי שהכבוד תלוי בשני דברים ברבוי ובמכובדים וכן אמרו לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים ופעם א' אמר לפי רוב הנכנסים כי בשני הדברים אלו תלוי הכבוד ובלק שלח שניהם רבים ונכבדים: (יז) כי כבד אכבדך כו' נגד ג' עלמין בתחלה נגד עולם תתאה שלא לו שרים רבים ונכבדים והוא נגד מעשה וכל אשר תאמר אלי אעשה נגד עלמא אמצעי הנרמז במלת כל ולכך כתיב בו אמירה שהוא נגד דבור. כי כבד אכבדך מאד. הוא נגד עלמא עלאה שהוא נסתר ולכך כתיב מאד והוא נגד מחשבה והעליונה כוללת ג' דרגין חב"ד כמ"ש ה' בחכמה יסד ארץ כו' וחכמה אית בה ג' דרגין חכמה לבד ואחר כך חכמה דאשתמודע בבינה וזהו כבד הוא נסתר. ואח"כ אכבדך הוא נגלה. לפי שכאן נרמז שאני אכבד אותך אבל מלת כבד הוא נעלם: מאד. זה מה שמו ומה שם בנו ותיבות כבד אכבדך נכלל בחכמה כ"ח מ"ה כי מה ג"פ י"ה והשאר הוא כ"ח כ"ב אתוון וו' אתוון ה"א ואל"ף ויהי שיהו חמשה ואלף כי ג' כתרים נגד כבד אכבדך מאד: וכל. הוא כל שנכלל בששה וז"ס כי כל בשמים ובארץ: (כא) ויחבש את אתנו וגו' ושני נעריו עמו. הענין הוא כי האתון יש לה עוד שנים מפלים לה והוא עיר ובן אתון ובלעם היה מקלקל עם האתון ושני נעריו היו מקלקלים עם אלו השנים ולכך לקח ב' נעריו ואמרו רבותינו ז"ל שאברהם אבינו ע"ה קדמו דכתיב ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ג"כ שלשה ובמשה רבינו ע"ה ג"כ כתיב ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור ג"כ שלשה הם קדשו ושקטו מקודם את אשר רצה בלעם

פרשע

הרשע לקלקל ולכך כתיב אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו ולכך לעתיד לבוא יתוקן זה ע"י משיח כמ"ש עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות כי האתון כבר קבלה גמולה שהרגה המלאך: (כג) ותרא האתון את מלאך ה' נצב בדרך. ואח"כ ויעמד במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה. ואח"כ ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל. הענין כי הראה לו ג"ד שהם מגינים על ישראל ולכך לא יוכל לעשות להם מאומה וכמ"ש כי נר מצוה. ותורה אור. ודרך חיים תוכחות מוסר. והם ג' מצוה. ותורה. ויראה. והראהו המלאך ג' דברים אלו מלמעלה למטה בתחלה נצב בדרך. הוא דרך חיים דכתיב ביה דרך. ואח"כ במשעול הכרמים את התורה גדר מזה וגדר מזה דבתורה כתיב בה מזה ומזה הם כתובים תורה שבכתב ותורה שבע"פ ולכך כתיב שני פעמים זה הוא ך"ד נגד ך"ד ספרים. ומצינו כמה פעמים שהתורה משלה לכרם בכרם בינה כרמי שלי. ואח"כ ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל. כן המצות שאין דרך לנטות מהם ימין ושמאל וכמ"ש לא תוסף ולא תגרע וכמ"ש אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר אבל בתורה יש להוסיף חידושים וסייגים ובמצות אסור להוסיף או למעט וכמ"ש אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע ולכך כתיב כאן אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל ועוד אמרו רז"ל סימני אבות הראה לו וכנגדן ג' רגלים פסח נגד אברהם שאפה מצות שבועות נגד יצחק שכתוב בו שקרא לבאר שבעה ובשבועות כתיב שבעה שבועות תספר לך וסוכות נגד יעקב וכמ"ש ויעקב נסע סכתה ולכך נקראו רגלים שצריך לעלות ברגלים לראות המקדש וכמו שהאבות כל א' וא' כלול מג' כמ"ש בכל מכל כל. כן כלולין השלש רגלים כל א' מכלשתן וג"כ נכתבו ג"פ בתורה בג' בריתות א' בפ' משפטים בברית לוחות הראשונים וא' בפ' כי תשא בברית לוחות שניות וא' בברית של ערבות מואב וכנגד כן כתיב כאן תיבות שלש רגלים ג"כ ג"פ א' בדברי האתון לבלעם ושני פעמים בדברי המלאך וכמו שהרגלים נאמרו ב"פ מפי הגבורה דהיינו בתפספים וככי תשא והג' ע"י משה. כן כאן ב"פ אמר המלאך ג' רגלים ופעם השלישי אמרה האתון וז"ש סימני אבות וזכות רגלים הראה לו: וחרבו שלופה בידו. הענין מה שכתוב והרגו הוא כמ"ש כי זבח גדול לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום א' לתתא וא' לעילא ולכך גם כאן כתיב ב"פ וחרבו שלופה בידו א' בפסוק ותרא האתון וגו' וחרבו שלופה וא' בפסוק ויגל ה' את עיני בלעם וגו' וחרבו שלופה בידו וכך היה שבאותו פעם תיכף הרג את האתון בחרב ובפעם השניה נהרג בלעם כמ"ש בפ' מטות נקם נקמת כו' ויצבאו על מדין ויהרגו כל זכר כו' ולא הזכיר כלל הרג ואח"כ כתיב ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב דייקא בחרב הידוע והמיוחד לו וזהו החרב השני שנכתב כאן שני פעמים וחרבו שלופה חד לעילא וחד לתתא וכמ"ש כי זבח גדול ג"כ שני מיני הרג כדלעיל ולכן אמר המלאך לבלעם כי עתה גם אתכה הרגתי תיבת עתה דייקא שודאי סופו ליהרג בחרב ההיא אלא שגם עתה הרגתי ולא הייתי ממתין עד עת ההיא: (ל) הלוא אנכי אתנך אשר רכבת עלי כו' ואמרו רז"ל (סנהדרין ק"ה ע"ב. ע"א ד' ע"ב) שאלו אותו מ"ט לא רכבת אסוסיה א"ל ברטיבא שדאי א"ל הלא אנכי אתנך לטעינה בעלמא אשר רכבת עלי באקראי בעלמא א"ל מעודך ולאגורה הפלא ופלא שיהיה גם גדול כזה שלא היה מימות עולם בשביל טענות כאלו אך הענין הוא כי סוס הוא ענין גדול והקב"ה אמר עליו כמה פסוקים וכמ"ש התתן לסוס גבורה התלבים צוארו רעמה (איוב ל"ט י"ט) ומשבח מאד בו והענין הוא כי סוס הוא אחורי מלכותא דרקיעא והוא לוחם מלחמות ישראל וכמ"ש באיוב (שם) ומרחוק יריח מלחמה רעם שרים ותרועה וזה ששאלוהו מדוע לא רכבת אסוסי' הלא אתה רוצה לעקור ישראל ומדוע לא רכבת אסוסי' אלא ודאי שאין בך יכולת לרכוב על הסום ולכן לא תוכל לעשות שום דבר רע לישראל והשיב להם שהעמו באגם כי הסום יונק מן האגם אחורי עלמא עילאה ואחורי ז' אתון דמרגלאן וז"ש דעל סום מלך (שבת קנ"ב ע"א) ואמר להם לטעינה בעלמא וכמ"ש לאטענא קולפא והרשי. והשיבה האתון אשר רכבת עלי אמר באקראי בעלמא כמ"ש לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו והשיבה מעודך עד היום הזה. ההסכן הסכנתי כו' אמרו רז"ל ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה והענין הוא כי נביאי א"ה חלוקין מנביאי ישראל שנביאי ישראל בא אליהם הקב"ה ביום ונביאי א"ה אינו בא להם אלא בלילה ומשה רבינו ע"ה היה לו מעלה עוד שהוא קבל הדיבור מפי הקב"ה בעצמו ונביאים מפי אמצעי דהיינו ע"י מלאכים שנקראו אישים וז"ש בגמ' וישמע משה ויפל על פניו מלמד שחשדוהו מאשת איש (סנהדרין ק"י ע"א) הכוונה הוא כי הם אמרו כל העדה כלם קדושים כו' והשוו עצמם למשה וזהו שחשדוהו שנבואתו היה ג"כ מאשת איש ע"י המלאכים שנקראו אישים שכל הנביאים מקבלים נבואתם מהן ומה שאמר מאשת לפי שהנביאים דומין לאשה המקבלת מן הזכר כך הם מקבלים הנבואה ממלאכים וע"ז נענשו ג"כ אהרן ומרים שדמו שהם שוים למשה בנבואה והשיב להם הקב"ה לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו וזה שאמרה לו האתון ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה ר"ל בב' דרגין אתה פחות מהם הא' שאני עושה לך שנבואתך אינו בא אלא ע"י האתון וכמבואר שהנבואה לא בא לו כי אם במאמרה ראשונה של לילה שבה המור טער והשניה מעשה אישות שנבואתך ע"י אמצעי במעשה אישות והשלישית בלילה שנבואתך אינה אלא בלילה ובאקראי בעלמא ואיך תחשוב שתשלוט על ישראל מכיון שאתה פחות מהם בב' דרגין: (לא) ויגל ה' את עיני בלעם וגו'. וירא את מלאך ה' נצב בדרך וגו'. הנה האתון ראתה אותו ג"פ בדרך ובמשעול הכרמים ובמקום צר שהוא נגד אברהם יצחק יעקב וכמ"ש לעיל ובלעם ראה אותו בדרך שהוא דרגא קדמאה שבו תותמין כל השלשה אבות וכן בפרשת לך לך ואעשך לגוי גדול זה כנגד אברהם ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך נגד יעקב יכול יהו חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה בך חותמין. וכן בק"ש כתיב ג' דברים בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך ודרשו בספרי נגד אברהם שכתוב בו ומצאת את לבבו נאמן

ונגד יצחק שמסר נפשו על ק"ה ונגד יעקב שנתן כל ממונו בשביל א"י וכמ"ש אשר כריתי לי פ' ויחי ואעפ"כ אינו חותם אלא והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שהוא נגד אברהם. ג"פ הראשונים כתיב באות ב' ובפעם הד' כתיב באות ע' על לבבך וכן כתיב בשמים ממעל ועל הארץ מתחת כאן ב' וכאן ע' וכן כתיב בכל עץ או על הארץ ולכך נראה לו המלאך ג"כ בדרך שהוא נגד אברהם שבו חותמין בכל מקום: (לב) ירט הדרך. הענין של ג' רגלים והוא סוד שלה ותנח עליהם הרוח ולכך אמרו בזוהר פרשת נח שהשלה נספך לרה"ק וכן כתיב באלדד ומידד ותנח עליהם הרוח שהוא רוח אלהים שזכו לה: (לד) ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי וגו' ועתה אם רע בעיניך אשובה לי. בזה הרשיע מאוד במה שאמר כי לא ידעתי שהמלאך אמר אליו כי ירט הדרך שהדרך הוא לנגדי ושלא ברצוני ובלעם עשה עצמו כאילו אינו מרגיש בזה כלל ואמר כי לא ידעתי ואמר עוד ועתה אם רע בעיניך וגו' הלא כבר ראה כמה מיני תקלה שבאו על ידו והוא עשה כאינו מבין ולכך אמר לו המלאך לך אם אתה רוצה לילך. ואפס וגו' אתו תדבר. למעלה כשאמר לו הקב"ה אמר לו אתו תעשה הזהירו על העשייה והמלאך הזהירו על הדיבור ולכך כתיב אתו תדבר כי צריך דיבור ומעשה. בפעם הא' כשברכם אמר בלק לקב איבי לקחתיך כו' והשיב לו אתו אשמר לדבר. ובפעם הב' אמר אתו אעשה. ובפעם הג' אמר שניהם לא אוכל לעבר את פי ה' לעשות טובה או רעה אשר ידבר ה' אתו אדבר כי בפעם הראשון חרה לבלק על אשר ברכם וזה שאמר לקב איבי לקחתיך כו' והשיב אשמר לדבר ובפעם הב' אמר בלק גם קב לא תקבנו לא היה לך לקללם ולא לברכם והשיב בלעם אתו אעשה כי אני מוכרח לעשות ולברכם ובפעם השלישית אמר בלק וחשב בלק בדעתו שכל זה הוא בשביל שבלעם רוצה לקיים דברי הש"י הואיל ואמר אתו אשמר לדבר אתו אעשה. והיטב חרה לו בפעם הג' על אשר אין הולך נגד רצון הש"י והשיב לו בלעם לא אוכל לעבור לעשות טובה או רעה והודה כי אין בו כח להלוך כלל נגד רצון הקב"ה והזכיר העשייה וגם הדיבור שבשניהם לא יוכל לעבור על רצון הקב"ה וכמו דאיתא בזוהר ב' דרגין אמירה ועשייה והשלישית כוללת שניהם אמירה ועשייה וכן אנו אומרים ברוך שאמר והיה העולם ברוך עושה בראשית ואח"כ ברוך אומר ועושה וכן כאן אמר בפעם הראשון אתו אשמר לדבר ואח"כ אתו אעשה ובפעם הג' אמר שניהם לא אוכל וגו' לעשות וגו' אתו אדבר:

מהדורא רביעאה

(ב) וירא בלק בן צפור. אמר ד' לשונות וירא. ויגר. ויקץ. ויאמר. ג' במחשבה וא' בדבור כי המחשבה הוא בג' דברים בחכמה ותבונה ודעת ודבור היא הרביעית הכוללת אותם. שפתים ולשון הלשון בחכמה כמ"ש בר"מ פ' ויקרא שפתים דעת ותבונה כמ"ש שם וכמ"ש כי ה' יתן חכמה. מפיו דעת ותבונה. וירא בחכמה כל ראיה בחכמה כמ"ש ולבי ראה הרבה חכמה וכ"ה בזוהר וירא בלק בחלק דחוכמתא. ויגר בבינה כמ"ש הקשית בניה ללא לה לריק יגיעה בלי פחד. כי השה אלוה חכמה ולא חלק לה בבינה. ויקץ בדעת כמ"ש רז"ל מי שדעתו קצה. ויאמר היא הרביעית וראיה הוא בימינא וכמ"ש בתיקונים ת"ע ופחד הוא בשמאלא כידוע לכן אמר מאד כמ"ש גדלת מאד טוב מאד וכמ"ש בספא. והן בד' דרגין שכולל הכל. וכן אמר כאן ד' שמות. ישראל. העם. בני ישראל. הקהל. ישראל הם במחשבה. העם בבינה והוא קרית מלך רב לפיכך נאמר כי רב הוא. השלישית בני ישראל הוא דעת כמ"ש מה שמו ומה שם בנו כי תדע אצל בנו כתיב כי תדע וכן כתיב כאן ישראל ובני ישראל. הקהל היא הרביעית בד' זמנים. ישראל. כשהוציאם ממצרים שנקראו שמם ישראל וכמ"ש וזכרתי להם ברית ראשונים. העם. לעתיד לבוא וכמ"ש הן עם לבדד ישכן שישארו עם לבד ואין צריך שם אחר. והם ראשית ואחרית וכמ"ש אתה החלות להראות. ואמר מאן איהו סיומא מלכא משיחא שהן שני דרגין האל. בני ישראל בימי דוד כמ"ש. הקהל. אלו הגרים. והן כנגד ד' דרגין שבישראל כהנים לוים ישראלים גרים. וכנגד ד' אנשים חכמים ונבונים וידועים. ואנשים הוא נגד שרים ומלכים וכמ"ש (יומא ל"ט ע"א) אישי כה"ג וכמ"ש הלא איש אתה והן נגד גרים גרי הצדק שהם במלכות וכמ"ש ויפס כסא לאם המלך (מ"א ב' י"ט) אמרו רז"ל (ב"ב נ"א ע"ב) זו רות שהיא אמה של מלכות: (ד) ויאמר מואב אל זקני מדין. אמרו בזוהר אמרו עולימיא לסביא ופי' כוונת הזוהר שמתרץ קושיית הגמרא שאמרו (ב"ק ל"ח ע"א) ומה מדין שלא באו אלא לעזור את מואב אמר הקב"ה צרור את המדינים וגו' מואבים עצמן לא כ"ש אמר ליה הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהם כו' והקשה הזוהר הלא גם ממדין יצאו כמה פרידות טובות והם יתרו וכל בני הרכבים וצפורה אשת משה ולמה לא ניצולו המדינים ותירץ ע"פ משל כי התאנה אע"פ שיש עליה גם כמה קוצים שומרים אותה בשביל התאנה וכשמלקטים התאנים אזי יעזבו האילן עם הקוצים והוא ממש נידון זה כי המדינים כבר יצאו מהם הטובים ולכך אמר צרור אותם שמעתה ולהלן לא יצאו מהם טובים משא"כ מואב ועמון שעדיין יש לו להוציא מהם ולכך ניצולו הם בשבילם וזה רמז הפסוק ויאמר מואב אל זקני מדין במואב לא כתיב זקני שעדיין יש להוציא מהם והם עדיין כנערים משא"כ במדין שיצאו מהם כבר והם כזקנים וזהו כוונת הזוהר אמרו עולימיא הם המואבים וקורא אותם עולימיא. לסביא הם המדינים וקורא אותם סביא לרמז כמ"ש: כלחך השור את ירק השדה. השור פי' בר"מ זה רמז על משיח בן יוסף שיכלה את מואב שנקראו ירק השדה וכמ"ש בכור שורו הדר לו וכמ"ש פ' וישלח ויהי לי שור וחמור. ועוד פי' בזוהר השור דקאי על הממונה של גיהנם שחוטף נשמתהון של הרשעים לגיהנם [וזה ידע מחמת שכל כישופים דבלק היו מענין זה] ומה שכתב בר"מ דקאי על משיח בן יוסף אמרו האיך ידע זה אלא ניבא ולא ידע מה ניבא ושני הפירושים רמוזים בפסוק וכמו שאמרו בר"מ שאר בנבואה ולא ידע כו' וכמ"ש בזוהר והכי אצטריך ליה למנדע כל אורחוי דההוא

שור ואי לא ידע לא יכול למעבד חרשוי וקסמוי: את ירק השדה. ידוע שכל נשמתין באים משם שד"י ש' ג' שפין דאבהן ע"י י' לד' דנגיד להון יוסף בארעא שהן שני המרכבות ג' וד' ובה נגמרו ואלו שאין באין ונגמרו בה נקראו קרי וזהו ירק השדה לכן נאמר להנחיל אהבי יש ואוצרותיהם אמלא. שהד' לית לה מגרמה כלום יראת ה' היא אוצרו להתמלאות ומכולם נעשית סיהרא מלאה: ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא. כבר כתבתי שהם כנגד ג' דברים שאמור למעלה עולם שנה נפש. בלק בן צפור הוא הנפש. מלך למואב. הוא המדינה ולכך נאמר למואב השייך למואב. בעת ההוא. הוא הזמן. וכתבה התורה ג' אלו להורות כי שלשה אלו היו מקור כל הכישופים בלק היה ראש לכל המכשפים ומואב הוא מדינה שבה היה מקור כל הכישוף ולכך נאמר ויאכל העם מזבחי אלהיהן ויצמד ישראל תיכף כשאכלו עשו להם כישוף בעת ההיא. שזמן ההוא היה זמן ועת לשליטת הכישוף ומקור כל הכישופים נגד התחלת הקדושה. והם נגד ג' דברים האלו שהם עש"ן ורביעית הוא השם. כמ"ש והלכת אל המקום כו'. לשכן כו' ובאת כו' אשר יהיה בימים ההם כו'. וזהו את כל אשר עשה ישראל לאמרי כי הוא ע"פ השם כי כל מעשיהם במדבר היה ע"פ ה' וכמ"ש החל רש והתגר בו: (ה) וישלח מלאכים. הוא החמישית במעשה. מלאכים אמרו כ"ח דרגין קסמין שלח לו. ולכן כאן ג' פסוקים וירא ויגר. (הם פרויהון כ"ג תיבות) ויאמר מואב (הוא ג"כ ד"ג תיבות) וישלח. ועתה. הן כ"ח כ"ח: ב"פ הראשונים הם ג' אתוון גילופי גילופין דע"ב שהוא בחכמה. ויאמר הוא ג' דס"ג דבינה שנכלל באחד חיך וגרון שהיא מלכות להם. וישלח ועתה הם ד' של דעת ששם נתגלה דרגא רביעית נו"ק שני שיני"ן ג' וד' נגד ה' אלהים צבאות ומ"ה וב"ן וכן מה טובו אהליך כו': פתורה כו' ג' אלהים כמ"ש למעלה. ארץ בני עמו. שכולם היו מכשפים כמותו שארץ ארם קרובה לקדושה: הנה עם יצא ממצרים. ד' דרגין. הנה הנה. ב' דרגין התחתונות: יצא ממצרים. כמ"ש אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך ממצרים והוא ידוע עלמא עילאה: (ו) ועתה. שהעת גורם כמ"ש: העם הזה. שדור המדבר היו ראשים לכל עם ישראל וכמ"ש משל לאחד שרצה לקצץ ענף ענף עד שבא א' ואמר חפור אחר שרשו וחפר ומצא אבן גדולה שמונחת במקום שרשו וכן כתיב כאן כי מראש צרים אראנו וכן אמר כאן ע"י ג' האלו שהן עש"ן שאתה ראש לכל המכשפים והזמן הוא טוב מאוד לעשות בו כישוף אבל הם ראשית ושורש כל ישראל: כי עצום הוא. לפי שבלק היה דרגא דקסם ובלעם היה דרגא דנחש ולכך שלח לבלעם שיתחברו יחד ויהיו שני הדברים קסם ונחש אצלו ביחד כי הוא לבדו לא היה יכול לעשות לישראל שום דבר כי לישראל היה שני דברים תורה ועבודה. הר סיני והר חורב. ולכך אמר בלק אולי אוכל נכה בו אמר אוכל לי"ו ונכה לשון רבים ופירושו ע"י שתתחבר אלי ויהיה לי שני דברים קסם ונחש אולי אוכל אני ועמי ע"י שני דברים שלנו להכות בישראל אבל אני לבדי בוודאי לא אוכל שאין לי אלא דבר א': ואגרשנו מן הארץ. אמרו בזוהר מן הארץ דייקא מארץ עליונה ואמרו בזוהר שלכך נאמר אשר תברך מברך שהוא יברך הארץ העליונה שלא תהא צריכה להם. ואמר גם כאן ד' דרגין. ב' עליונים בניחוש ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה. כי עצום. וב' תחתונים בקסם לכן אמר אולי אוכל כו' ואגרשנו כידוע בסוד שני בריתות ברית הלשון כו' שמחברים ד' דרגין בדבור ובמעשה. ואמר ואשר ו' אשר ה' וא' שהם ה"א וא' פאר תחת אפר שגנוז בה ויהי שירו חמשה ואלף. ואלף משלים ג"כ לכ"ב אי"ה. או"ה והם סוד כ"ג כ"ח כמ"ש והכל בדעת וז"ש כי ידעתי: (ז) וקסמים בידם. הוליכו לו קסמים להשלים לניחוש שהיה לו ולכך כתיב בידם שהוא המעשה שני ידים כף זכות וכף חוב ולשון חק מכריע בינתים ולכך כתיב ג"כ זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם בשני ידים של הזקנים וזהו וידברו אליו דברי בלק שאמרו לו מה שבקש ממנו להשלמה: (ח) והשבתי. כאשר. הוא בינה וחכמה שהם דבור ותשובה. ראשית ואחרית. ישר וחוזר. וז"ש תשובה תשוב ה"א ובשנייה אמר ואדעה מה יסף כו' והוא הדעת שהוא בישר בסוד שם ע"ב וניבא ולא ידע מה ניבא שבראשון לא אמר להם אלא הדיבור שנאמר והשבתי אתכם דבר. ובשניה אמר ואדעה מה יסף שהוא המעשה כי דעת הוא במעשה: וישבו שרי מואב. הם שרים אחרים שלא אהריו להוליך אותו כמ"ש ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו (ישעיה ג' י"ד) ולכן לא נאמר כאן מדין רק שרי מואב ובמדרש ובזוהר אמרו שזקני מדין לא רצו להתעכב שם רק זקני מואב כו' והא והא איתא: (ט) מי האנשים האלה עמך. אמר ד' תיבות נגד ד' דרגין עמך הוא דרגא העליונה. מי האלה נגד ב' זקנים שהם למעלה ולמטה בימינא ובשמאלא. האנשים. נגד השרים באמצע לכאן ולכאן. עמך. שרוצים להתחבר עמך. ונגד זה השיב ד' דברים: (י) בלק בן צפור. מלך מואב. שלח. אלי: (יא) הנה העם. דלג כי עצום הוא ממני. וגם דלג מן הארץ. כי ב' אלו הוא ב' מעלות של ישראל כי עצום הוא למעלה וגם בארץ נשרשו בשורש גדול מאוד והוא משנאתו ששנאם יותר מבלק דלג תיבות הללו ולא הזכיר מעלתם וגם מה שאמר אולי אוכל נכה בו דלג נכה בו ואמר להלחם לרוב גאותו כי בלק אמר אולי אוכל נכה בו פי' ע"י הקסמים שיש לנו אוכל אני ועמי להכות בהם ובלעם לגודל גאותו לא הזכיר כלל זה ואמר אוכל להלחם שגם בלא הקסמים אלחם בהם ואיני צריך לקסמים: (יב) ויאמר אלהים לא תלך וגו'. רמז לא ג' ברכות ברכה ראשונה יאמר מן ארם ינחני כו' שבהם יפרח יהוא רמז לא תלך. ברכה שניה הנה ברך לקחתי כו' רמז במ"ש לא תאר לא איש אל ויכזב. בשלישית אמר מברכיך ברוך וכו' רמז במ"ש כי ברוך הוא: כי ברוך. הוא רנ"ח הלוחות והתורה שרי עליטין ואיברים ג' אלהים ג' שמהן. ג' גילופין. ע"ב. ומ"ב. ושמא מפרש ותיבת הוא. שם י"ב לאשלמא ר"ע עלמין והוא בתורה גילופי אותיות וגילופי גילופין וכ"ז שרשין של ר"ע עלמין והם ר"ח של ג' תיבות אלו שהם השרשים ובלק אמר כי עצום הוא שהוא כנגד רמ"ח מצות שהם רל"ו וי"ב שרשים כמ"ש בפ' יתרו. עצום במצות. ברוך בתורה. והם נגד ב' דרגין של בלק ובלעם: (יז) כי כבד אכבדך. כבר כתבתי כנגד ב' שמהן חו"ב וחכמה לא אתגליא אלא בבינה והם נגד כבד את אביך ואת אמך: מאד. נגד הדעת רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו מי עלה שמים מה שמו כו'. מאד וכל. הוא נ"ה ומ"י: (כב) והוא רכב על אתנו ושני נעריו עמו. שני נעריו נגד עיר בן אתנות וכמ"ש אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו ועתיד להיות מלך המשיח שליט עליהם כמ"ש רכב על חמור ועל עיר בן אתנות (זכריה ט' ט') וכן באברהם נאמר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו וג' פעמים נזדמן לו שטן א' נגד אברהם וא' נגד יצחק וא' שנעשה לפניהם כנהר ועמד בכולם והן הגינו כאן על ישראל ונגלה ג"כ המלאך ג"פ לשטן וכמו שנגלה שם המלאך לאברהם ב"פ כמ"ש שם בפ' ויקרא אליו מלאך כו' גם כאן דבר המלאך ב"פ עם בלעם ויאמר אליו מלאך. ויאמר מלאך ה' אל בלעם. ויתיצב מלאך ה' בדרך. בג' מקומות נתגלה המלאך לאתון כנגד כי נר מצוה כו'. בדרך נגד ודרך חיים כו'. (ד) במשעול הכרמים. נגד תורה והן ב' תורות כו' גדר מזה ומזה וכתיב בה מזה ומזה הם כתובים וכמ"ש כרם היה לשלמה כרמי לפני כרם ביבנה וכמ"ש והתורה והמצוה אשר כתבתי. התורה זו תורה שבכתב והמצוה זו משנה אשר כתבתי להורותם זו גמרא: (כו) אשר אין דרך לנטות ימין ושמאול. נגד נר מצוה וכמ"ש אל תט ימין ושמאל. לא תסף עליו ולא תגרע ממנו והן נגד ג' דרגין מעלה ומטה ואמצע וזהו שכתוב. בדרך. וגדר. ותחת בלעם: (ל) ההסכן הסכנתי לעשות לך כה. בדרך שהוא תחתון וגדר הוא מצד והן מטה ומעלה ומעלה ומטה: ותלחץ אל הקיר. אדון הכל שהוא מושל על כל הכשפים קיר זו מלכות שם אדני וכמ"ש לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי: ההסכן הסכנתי לעשות. רמזה לו שבשלשה דברים הוא במדרגה פחותה מנביאי ישראל לפי שהוא היה מדמה עצמו לנביאי ישראל בכל עניניו אמרה לו הלא בג' דברים אתה חלוק מנביאי ישראל הא' שנביאי ישראל מקבלים נבואתם ע"י מלאכים קדושים שהם הנקראים אישים ונביאי א"ה מקבלים ע"י סטרא דאתון וחמור ועוד כי נביאי ישראל מקבלים נבואתם ביום וכמ"ש בהשכמה עלה כו' ונביאי א"ה דווקא בלילה וכמ"ש בנפול תרדמה על אנשים וכמ"ש רז"ל משל לאדם וכו' והשלישית שנביאי ישראל מתנבאים נבואתם בלי שום פעולה שיעשו לזה ונביאי א"ה מוכרחים לעשות דווקא מעשה כמו הקסמים והכישוף ומשה היה עוד יותר למעלה מכל הנביאים שכתוב בו פא"פ וזה שאמרו רז"ל שחשדוהו למשה מאשת איש פי' שחשדוהו שגם נבואתו הוא ע"י מלאכים הנקראים אישים וכשאר הנביאים וטעו בזה וכמו שאמר להם הקב"ה לא כן עבדי משה כו' פה אל פה אדבר בו וכו'. והנה כל ג' חילוקים האלו שבין נביאי ישראל לנביאי א"ה רמזה לו האתון בג' תיבות אלו. ההסכן דרשו רז"ל שהוא מלשון סוכנת שע"י באה לו הנבואה כמה שכתבתי למעלה. הסכנתי הוא דווקא בלילה ובמשמרה ראשונה שאז הוא משמרת החמורים וכמ"ש חמור נוער: לעשות. רמזה לו שאין מקבל נבואתו רק ע"י מעשה וזה שאמרו רז"ל ולא עוד אלא שאני עושה לך מעשה אישות בלילה ג' ענינים הללו אמרה לו שבזה אתה חלוק מהם שנבואתך הוא רק ע"י מעשה אישות ואני עשה לך דהיינו ע"י סטרא דחמורים. בלילה דווקא ולא ביום: לך כה. אמרה לו איך אתה רוצה להתדמות לנביאי ישראל שהרי הם מתנבאים בכה וכמ"ש כל הנביאים נתנבאו בכה ואין אתה מתנבא בכה כמו שאתה חושב ואומר ואנכי אקרה כה כו' וזה שאמרה ל"ך כ"ה כולל ג"פ כה נגד ג"ד דלעיל: ויאמר לא. אע"פ שהודה ולא בוש אעפ"כ לא עזב מחשבתו ומעשה הרעה שלו והלך לקללם: (לב) ירט. סוד ותנח עלהם הרוח סוד אלדד ומידד שני שדים הנשאר בהם הוא הרוח וז"ש עולה שנתהפך לרוח והן ג' רוחין כמ"ש בתחלת פ' נ בזוהר תלת רוחין קשורים כחדא והן ג' שמות דמשכנא והן ע' שמהן מלמעלה למטה ג"פ קדוש קדוש קדוש כו' ונגדם הן סוד ג' רגלים: (לג) אולי נטתה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי. פירשוהו המפרשים אולי כמו לולי והוא תמוה שלא מצינו בכל התורה שאולי יהיה פירושו לא (וכמה פעמים כתוב להיפך אולי אוכל נכה בו.. אולי ימשני אבי). אלא הפירוש אולי. הוא אם נטתה מפני ולכן כתיב כאן מפני ולמעלה כתיב ותראני האתון ותט לפני הוא הכל בדיוק וזהו שהמלאך הוכיחו על מה שהכה האתון ואמר הלא אתה ראש לכל הקוסמים ואתה רואה מעשים כאלו שהאתון עושה מה שלא עשתה כן בשום פעם ואיך נותן אל לבך שמסתמא יש דבר המונעה מלכת: כי עתה גם אתכה. פי' כי עתה לפי שבסוף נהרג גם בלעם וזהו שכתוב כאן ב"פ וחרבו שלופה בידו כשראתה אותו האתון וכשראה אותו בלעם כי בהגלות חרבו התחיל במחשבת הריגת הנערים גם בהריגת בלעם לבסוף וכמ"ש הרגו בני ישראל בחרב כי לולי זה בודאי לא היה באפשרי לשום אדם שיהרוג את בלעם רק שההתחלה היתה ע"י חרב המלאך אז לבסוף יכלו ג"כ ישראל לגמרו ולהרגו וכל המלחמה היה ע"י המלאך וזהו שאמר כי עתה פי' שאם נטתה מפני הרגתי אותך תיכף ולא כמו שהוא עתה שתחיה עוד עד מלחמת מדין ואמר גם אתכה פי' אתכה והנערים והאנשים ההולכים עמך את כלם הייתי הורג: ואותה החייתי. ואת האתון הייתי מניח והנה לא עשתה החמור טובה רק לך לבד במה שלא הלכה ונפתה ממקום זה. שאתה נשארת בחיים וא"כ למה הכית אותה לפי שלא הלכה הדרכה היא עשתה לך טובה בזה ולכן נהרג האתון תיכף ולבסוף (נהרג בלעם) ולכך נראה ב"פ בחרבו שלופה א' לאתון וא' לבלעם וכתיב ויקם בלעם וילך ולא הזכיר שם החמור: (לט) ויבאו קרית חצות כמ"ש עד לא עשה ארץ וחוצות (משלי ח' כ"ו) ארץ הוא א"י. וחוצות הוא שאר המקומות הנקראים חוץ וכמו שכתוב ואגרשנו מן הארץ שרצה לגרשם מן הארץ העליונה ולכך כתיב כאן ויבאו קרית חצות שישראל היו עומדים אצל א"י והם הלכו חוצה להם לצד סטרא אחרא: (מ) ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים אשר אתו. שחט הרבה צאן ובקר ושלח לבלעם. גם שלח לשרים. וגם לאשר אתו. ואחר כך עשה ז' מזבחות ולכך כעס הש"י עליו שמתחלה עשה סעודה לג' שהלכו עם בלעם ואח"כ עשה ז' מזבחות משא"כ ביתרו שעשה עולה וזבחים עשה סחלה להשם יתברך וכמ"ש ויקח יתרו עלה וזבחים לאלהים ואח"כ

ויגד דיבה הבנין הנ' ובלעם מהר מזא וכיתם להקדוש ב"ה ואמר ואעל פר ואיל שרצה לנקות עצמו מענין זה והקב"ה גלוי לפניו ואמר ידענא מתי מקריב זה ועשה מזבחות אלו וכמ"ש בזוהר: (מא) ויעלהו במות בעל. הוא מקום הראשון משלשה מקומות שהראה לבלעם כי לא היה יכול לראות אלא בשלשה מקומות כי ודאי נגד השמי של ישראל לא היה יכול לעבור רק שראה לו במקום סמוך לו דהיינו בים ובין ישראל ומשרי האדרין של ישראל גם כן הראה לו: (א) ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים. ידוע שהיסוד הכולל הוא שבעה שבעה וכמ"ש בנה תקח לך שבעה שבעה וכמ"ש שבעה ושבעה מוצקות ונאמר שבעת ימים הרבה פעמים וזה שאמר בנה לי בזה ג' פעמים שבעה שהם כ"א ושלשה שמות יש בג' מיני גילופין בתכ"ד וכן עד שלש ברכות שכל אחד ג"פ שבעה וכן ג' אהיה שאמר הש"י למשה וסוד ע"ב ות"ב קרבנות וכן במשה אמר הקב"ה מתחלה אהיה פעם א' ואח"כ אמר כ"פ אהיה. וכן ג' הברכות בתכ"ד ראשונה נגד אברהם שניה נגד יצחק שלישית נגד יעקב ולכן אמר בראשונה מראש צרים נגד אברהם. ושניה ככך לקחתי וברך ולא אשיבנה. ושלישית מה טבו אהליך יעקב. והרביעית הוא נגד דוד מלכא: (ג) ויאמר בלעם אל בלק התיצב על עלתך. אמרו רז"ל כל מקום שנאמר לשון ויתיצב הוא רה"ק ולכן כתיב כאן על עלתך שאמר לו שיתיצב על עלתו שמתחמם הקרבת העולה היה שורה רה"ק על האיש המקריב: ואלכי אקרה כה. שרצה להשיג הנבואה ובזה יהיה להם שני המעלות. לבלעם הנבואה שהיא בדבור ולבלק רוח הקודש. ודבר מה יראני והגדתי לך. שההגדה לא יהיה רק לך לבד ולא לזולתך כי לא יבינם אחר רק אתה לבד מאחר שתוכשר לרה"ק ע"י העולה אז תבין מה שאגיד לך: ואלכה. אני אלך אל הנבואה: אולי יקרה ה' לקראתי. ודבר מה יראני. והגדתי לך. כבר מבואר כי ג' דרגין בנבואה והוא כמ"ש לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש"א ט' ט') ונביא הוא שהקדוש ב"ה שולח לו דבר נבואה בפיו והרואה הוא נבואה ע"פ ראיה שהוא רואה הנביאה ומדבר אח"כ בעצמו ועוד מעלה הג' שהיא למעלה מכלם שהקב"ה נגלה לו ומדבר לו פה אל פה כמו מעלת משרע"ה וזהו פי' הגמרא (ב"ב י"ב ע"א) גדולה חכמה מנבואה שנאמר ונביא לבב חכמה מי נתלה במי הו' שלכאורה אין לו פי' כלל כי ונביא הכתוב שם אין פירושו רק לשון הבאה רק הוא ע"ד שכתבנו למעלה כי הנבואה נקראת לשון נבואה ע"ש הדבור שהוא ניב שפתים וזהו תיבת נבואה וע"ד שאמרו רז"ל (מגילה י"ז ע"ב) שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין פי' אווזא הוא רמז אל החכמה וכמ"ש (ברכות נ"ז ע"א) הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר חכמות בחוץ תרונה שפיל ואזיל בר אווזא אף שנראה שהוא מדבר דברים פשוטים ונלים. ועינוהי מטייפין פי' שהוא מבין בדבריו סודות עמוקים וזהו שכתוב ונביא לבב חכמה פי' אנו מבקשים שנדבר בלבב חכמה ואנחנו מבקשים שהדבור והוא הנבואה תהיה בחכמה ועל כרחך שהחכמה גדולה מהנבואה נמצא עכ"פ ב' מדות של נבואה הוא הדבור והראייה הוא מדרגה למעלה מהדבור וזהו שאמר כאן כל השלשה אולי יקרה לקראתי שהוא מדרגה העליונה. ודבר הוא מדרגת הנבואה ע"י הדבור מה יראני. הוא נבואה ע"י הראייה. והגדתי לך סוד בבא ראשונה והוא נ' שערי בינה חושבן לך: וילך שפי. פירוש אל ההר ותיבת שפי הפירוש למעלה וכמ"ש על הר נשפה שאו נס (ישעיה י"ג ב'). שבודאי מי שרוצה להרים נס עומד על מקום הגבוה יותר וכן כאן העלהו בלק לבמות בעל שרצה להעלות אותו בכדי שיוכל לקבל הנבואה ובלעם הלך עוד שפי שעלה למעלה יותר בכדי שיהיה מוכן לנבואה. וכן בכל המקומות העלהו בלק על ההרים כדי להעלותו ולכן בחרו ההרים לבית המקדש וכמ"ש ושא הוא מגבעות וכן המשכן היו מעמידים על ההר וכן בחרו ההרים לעבוד ע"ג וכמ"ש על ראשי ההרים יזבחו וכן באברהם כתיב על אחד ההרים: (ד) ויקר אלהים אל בלעם. אמרו בס"י ברית יחיד מכוון באמצע ברותיי ובנשמי והן נגד בנים ותלמידים ולכן נקראו התלמידים בנים וכמ"ש בני הנביאים וכן נקראו החכמים אבות וכמו שכתוב אבי אבי רכב ישראל והזרע במגא דלא כשרא נקרא קרי וכן הוא בדבר הנבואה: ויקר אלהים. כבר מבואר שאמר ג' דרגין. בראשונה ויקר אלהים ובשניה ויקר ה' ובשלישית רוח אלהים שהרוח נתגלה בעצמו והוא רוח אלהים וכמו שכתוב ותנח עליהם הרוח והן ג' דרגין מלמטה למעלה לכן שבח עצמו מאד בפעם הג' נאם בלעם ונאם הגבר נאם שמע. שלשה פעמים והאמצעית טי"ו ונאם וכמ"ש ושם נסהו ספר סופר וסיפור והרביעית הוסיף ויודע דעת עליון ונגד שלשה דברים שאמר אליו המלאך ואפס את הדבר שהוא מהקדוש ב"ה. אשר אדבר אליך הוא דבר המלאך אליו: אתו תדבר. להם לישראל. ורמז גם כן לשלשה דברות שלו שהיו מלמטה למעלה ואף שבם אמר המלאך מלמעלה למטה כך הכלל כי תחלת המחשבה סוף המעשה ולכן המלאך אמר השלשה מלמעלה למטה ובלעם אמר מלמטה למעלה וכמ"ש גבי בצלאל בצל אל היית ואמר על ההפך שמה כך אמר לך הקב"ה עשה משכן כו' כמו שהצל מראה הכל בהפך וכמ"ש (שבת ל"א ע"א) בהלל למחר אפיך ליה אמר והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי דידי קא סמכת כו' דעל פה נמי סמוך עלי דתימה הוא מה אמר לו ומה ענה אותו דעל פה וכו' וכך הוא כי תורה שבעל פה הוא הוא ההיפוך של הא"ב וזהו שאמר לו תשר"ק והוא תורה שבעל פה ולכך אמר לו דעל פה נמי סמוך: שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח. מבואר כי ג"פ שבעה הן וכמ"ש שבעת נרות שבעה ושבעה מוצקות ועמן הקרבן הוא לקרב כל אחד ואחד מהשבעה וז"ש את שבעת המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח שעל כל מזבח ערכתי פר ואיל כדי לקרב כל אחד ואחד מהשבעה ולכך לא אמר ואעל שבעה פרים ושבעה אילים לרמז על זה: (ה) וישם ה' דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר. שלשה דרגין דנבואה. דבר. הוא הדעת באמצע וזהו שאמר בפי כי דעת שרא בפומא. שוב. דרגא עילאה טובה. וכה תדבר. הוא השלישית שהיא מגלה את הדבר וכמ"ש מגלה עמוקות מני חשך כו' והן ג' דרגין דנבואה. ויאמר הוא אמירה במחשבה בלחש וכמ"ש ויאמר אלהים. וכה תדבר הן ג' דרגין האחרים דנבואה. ולמעלה מנבואה דרגא דחכמה שהיא עדיף מנבואה ועל זה אמרו רבותינו ז"ל חכם עדיף מנביא וזהו ויקר אלהים אל בלעם וכן למטה בפעם ב' כתובים כל ג' דרגין בפסוק ויקר ה' אל בלעם וישם דבר בפיו ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר. ואמרו בזוהר תדבר הוא לשון נסתר: (ו) וישב אליו והנה נצב על עלתו. כבר כתבתי שנצב הוא רוה"ק שזכה בה: וכל שרי מואב. ובב' כתיב ושרי מואב שפירשו ממנו מקצתם ושם כתוב ושרי מואב אתו שלא עמדו אתו רק לכבודו ולא בשביל עולתו. ובג' אין כתיב כלל שרי מואב וכמו שפירש"י שפירשו כלם שראו שאין בו ממש: (ז) וישא משלו ויאמר ז' פעמים כתיב וישא משלו כנגד ז' מדות המשמשים לפני כסא הכבוד וכנגד ז' היכלות של נבואה וז' מדות המשמשים הם אמת. אמונה. צדק. משפט. חסד. רחמים. שלום. וכלם כתובים בפרשה א' וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה' ושנים חסר כאן והן אמת ושלום אבל נכללים בהם כמ"ש חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו וכמ"ש בבריאת העולם שלום אמר אל יברא גם אמת אמר אל יברא והשליכם הקב"ה לארץ ובשעת ביאת המשיח יחזרו למקומם וכמ"ש אמת מארץ תצמח ונתתי שלום בארץ וזהו נכלל במלת לעולם וארשתיך לי לעולם דהיינו לעתיד לבא שיהיו כל השבעה והן שלשה קדושין ושבע ברכות נגד ברכות של חתן וכלה וכן בתפלה ג"ק כנגד ג"ר הכלולים בחכמה וכן כתיב ויתן אלהים חכמה לשלמה. ותבונה הרבה מאד. ורוחב לב כחול אשר על שפת הים (מ"א ה' ט') וכתב עוד שלשה. ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם. ומכל חכמת מצרים. ויחכם מכל האדם (שם). וז' האמירות שבכל משל הם נגד ז' הבלים שעליהן עלמא קיים שית בקול שהם ששה קולות זה למעלה מזה והשביעית בדבור שהוא בפה ומה שאמרו רבותינו ז"ל זוכה לחמשה קולות הן השבעה כידוע. ואלו השבעה משלים שאמר בלעם ארבעה אמר נגד ישראל וג' האחרונות אמר נגד אומות שנזדווגו לישראל והד' ראשונות שנגד ישראל. ראשונה נגד מה שהיו במצרים שניה נגד מה שהיו במדבר והשלישית נגד מה שיהיו בארץ ישראל והרביעית הוא לעתיד לבא. וג' האחרונים אמר על האומות שניה על הקיני שהוא יתרו שנזדווג לישראל וברכו. וראשונה על עמלק שנזדווג להרע להם וקללו. והשלישית על שאר האומות וכמ"ש וצים מיד כתים וגם הוא עדי אובד וכנגד זה ברך הקדוש ב"ה לאברהם בשבעה ברכות ד' וג' ואעשך לגוי גדול זה נגד מה שהיו במצרים ששם נעשו לגוי גדול וכמו שכתוב ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. ואברכך. זהו נגד מה שהיו במדבר ששם נתברכו בכל הברכות. ואגדלה שמך. זה נגד מה שיהיו בא"י וכמ"ש ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ (וי"ו כ"ז) וכן כמה פסוקים שנתגדל שמם בהיותם בא"י. והיה ברכה לע"ל שיהיו מקור כל הברכות שיתברכו בכלם ואמר והיה ברכה שלא יוסיף עוד עצב עמה וכמ"ש כל השירות נאמרו בלשון נקבה כמו שנקבה מולדת ויש לה צער אחריה אבל שירה דלע"ל הוא נאמר בלשון זכר כי אחריה לא יהיה שום צער כלל ואח"כ אמר ג' ברכות אחרות ואברכה מברכיך הוא נגד המדבקים עצמם בישראל וכמו יתרו שדיבק עצמו בישראל וברכו ואמר ואברכה מברכיך. ומקללך אאר. הוא נגד עמלק שנזדווג להרע לישראל אמר ומקללך אאר. ונברכו בך כל משפחת האדמה. נגד האומות לע"ל ואז יתוספו כלם על ישראל ויתברכו כלם בכלל וכמ"ש והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה וכמ"ש לעבדו שכם אחד: בארבע ברכות אלו של ישראל מרומז מ"ט שערי בינה לכן כתב משה ספרו וספר בלעם שהתורה מיוסדת על מ"ט שערי בינה ג"כ וסוד פני משה כפני חמה וה' הוא ראש ספרא שהוא שער הנ' ועשרת הדברות שער הנ' והן הגילופין וגילופי גילופין הם תרע"ד פרשיות שמילואם לבד הוא תורה וז"ס חכמה ותורה שהוא בבינה וכתרם הוא כ"ז אותיות שחקוקים בכתר ז"ס דערבות מואב. וג' פעמים יציאת מצרים הם מפוזרים בתורה וכנגד אלה מ"ט ברכות הם מ"ט בתפילין אחד נגד אחד. וסודן ח' תיקוני דחכמה נגד ח' בגדים דכהנא רבא וכמ"ש כשמן הטוב על הראש כו' שיורד על פי מדותיו י"ג (כנגד י"ג) בבינה י"ג תרעין עילאין דשכיחא בעלמא עילאה וח' מנהון במזל העליון נגד ח' דלעיל דחכמה לא אתגלייא אלא בבינה וי"ט בכתר מלכות שבמלכות י' תיקונים וט' בז"א וכן הם בשמות י"ב יודי"ן דע"ב בגילופין וגילופי גילופין. ג' פסוקים כנגד ע"ב יה"ו כידוע. וכן הוא מ"ט שערים באיוב במעלה של הקדוש ב"ה לכן כתב משה ספרו וספר בלעם וספר איוב וכן מ"ט בספר קהלת עם ז' הבלים שירש מאביו סוד שם מ"ב וז' לכן אמרו בגמרא (ר"ה כ"א ע"ב) מ"ט שערי בינה נתנו למשה וכן לשלמה בנביאים הוא דלא קם אבל במלכים קם. ופרטיות של אלו ואלו כבר כתבתי במקום אחר. אבל בברכת כהנים לא נתגלו אלא ג' מתיקונים הנ"ל שהם כ"ח אתוון יה"ו ועוד ל"ב והם כ"ח סתימין כנגד פרקי היד ועוד ל"ב סתימין נגד שיתין פרקין דיד לכן ברכת כהנים הוא בנשיאת כפים י"ג הן כנגד י"ב יודין וא' הכלול בהן והוא בכ"ע בקון העליון כתר אחד לכולן כידוע ובגילופי גילופין הם כ"ח יודי"ן עם י' כ"ע הנ"ל בג' שמות. שהם סוד מלך. מלך. ימלוך. ולכן נקרא בינה (מלך העולם) מלך עליון וז"ס ה' מלך ה' ד־ ··· מלך כו' כתר ובינה שהם מיחדין תמיד שהוא שם אחד סוד המשכן עשר יריעות כל אחת כ"ח אורך וד' רוחב רישא וסיומא. וזהו שאמר בתיקונים מ' מלך כי ראש התיבה כולל כל התיבה והן סוד חו"ב ד' בחכמה ס' בבינה והן י"ג הנ"ל: וישא משלו ויאמר. כבר כתבתי שז' פעמים אמר וישא משלו ויאמר כנגד ז' ברכות שנתברך אברהם וז' מדות שמשמשין בכסא הכבוד וז' תיקונין קדמאה שבפ' ראשון שבתורה וי"ו של הדעת בסוד כה תברכו את בני ישראל והשביעית את שמי על בני ישראל וגו' והן ז' היכלין וגן עדן הוא כולל שבע שית דיוסף וא' דאמא ושבעה דנוקבא הן היכלין להן (וכן שבעה רקיעים ושבעה ימים) והן ז' מים וז' רקיעין שבפ' בראשית במלאכת המים. וכן שבעה ארעות שבא"י. וז' מינים שנשתבחה בהן. ז' הבלים דשלמה. וז"פ תיבת את בפ' ואתחנן. ז' קולות שאמר דוד על המים וז' דמ"ע

והן

והן בפרטן מ"ט שערי בינה שנתגלה בברכת התורה. ח' קיקונים דכהנא זכא ועד מזל עלאי וי"ג דאמא והן כב' שמות אלהי ואלהים וי"ש דכתר מלכות מן המצר קראתי כו' וכן בתפלין בד' פרשיות והוא בסוד שם השני של ע"ב והראשון בתורה והשלישי בנינית שאלו ג' שמות הן ראשים לכלם וכן שלמה אמר מ"ט הבלים שלכן אמרו לא קם כמשה בנביאים אבל במלכים קם וכן משה רבינו גילה בתורה נו"ן פעמים יציאת מצרים וכמ"ש נ' שערי בינה נבראו בעולם וכלן נתגלו למשה חסר א' והוא אנכי ה' אלהיך כו' שאמר הקב"ה בעצמו אבל לנביאים לא נגלה רק מ"ה לכלם בכללם כמ"ש רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה לכן אמרו פני משה כפני חמה והוא אנכי ה' אלהיך שבלוחות שניות אבל במלכים קם וכל א' בדרגיה וכן הוא באיוב ששאל הקדוש ב"ה לו נ' שערי בינה אם נתגלו לו שבהן נברא כל מעשה בראשית ואמר ידעתי כי כל תוכל אף על פי שנעלם ממני ידעתי כי כל תוכל שלכן אמרו משה כתב ספרו ופ' איוב ופ' בלעם: מן ארם וגו' מהררי קדם. הן ב' דברים ארם למטה הררי קדם למעלה והן נגד יעקב וישראל וכנגדם ארה בארץ וזעמה הוא כעס בשמים וכמ"ש יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו והן שתי שמות לא קבה אל לא זעם ה': (ט) (מראש צרים. צורים הן האבות וראש צורים הוא אברהם כי זו הברכה על זמן היותם במצרים נגד עם כמ"ש) וכן מה ומה וזהו שאמר לבלק מלך מואב וכן אמר בלק למטה מה דבר ה' ואמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפור לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם וכן אמר אגור מה שמו כו' ונאמר כי אל דעות ה'. והכל בזכותו ודרגא שלו וכן בכל הגליות: ומגבעות. הן האמהות ולכן אשורנו ראיה חזקה ביותר וכן נאמר אנכי נצב על ראש הגבעה בזכות אבות ואמהות ואמר ראש צרים רישא וגיזעא ושבילא והן ג' יודי"ן שבברכת כהנים ומגבעות הם ג' ווין דאמא ואו סוד דכתיב בן איש חי וקרינן חיל והוא מ"ה והן אמהות דאושיט פשיטא לבר שבתחלה נכלל בתלת וכל יו"ד הוא ג' כמ"ש בת"ז ח"ט ועוד ב' ווין שבפסוק יו"ד משלמת לששים נגד יעקב ורחל: הן עם. השבטים שנשאו כ"א תאומתו. ובגוים לא יתחשב בין האומות להיות עמם כאחד רק אומה אחת ובה שבעים נפש כנגד כלם. והן ג' שמות דנוקבין שכנגדן י"ב שבטים וי"ב טעמים כמ"ש בת"ז: לבדד. הוא ד' שמות בג' אתוון וג' גילופין שהן ד' והן ל"ב נתיבות וכשיתיחדו בארץ וכמ"ש גוי אחד בארץ יתגלה ד"ד וז"ש לבדד ישכן הוא יחיד הידוע. יתחשב. כ"א כלול מעשרה עם עשו וישמעאל: (י) מי מנה עפר יעקב. שנידוש ברגל והוא זמן עמידתם במצרים ומ"ש ומספר את רבע ישראל הוא רביעתם במדבר לשעה. תמת נפשי מות ישרים. כשיבוא לא"י. ותהי אחריתי לע"ל כמוהו: מות ישרים. כי מיתה טובה הוא רק לישרים שבהן אבל האחרית לכל ישראל הוא טוב כידוע. ואמר מנה ומספר מנין הוא בכללות ומספר הוא בפרטות שביציאת מצרים כתיב שש מאות אלף רגלי ובמדבר כתיב תולדתם למשפחתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם וכן אמר בהושע בברכת ישראל אשר לא ימד ולא יספר בכללות ובפרטות ואמר מי מנה שבדרגא דמי. הוא מנה. ובוי"ו. הוא מספר. והם כנגד וי"ו נו"ן של השמות שהן גופי השמות וכמ"ש והוא דלא כרע במודים והוא מטה דמשה שמתהפך כו' והן ז"ת דשם ע"ב בגילופין וגילופי דגילופין והוא עד יעקב: כי מראש צרים אראנו. הן ד' אותיות השם כסדר בסוד הרים וגבעות כו' וכן ראש צורים ד' נפשות ד' עלמין. משקה הרים מעליותיו. עליהם עוף השמים ישכון. ישקו כל חיתו שדי. ישברו פראים צמאם. מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל. כמפורש בתרגום דעדקיא דבית יעקב. רבע הוא ד'. כמ"ש ד' בריאות כו'. ואמר הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב בב' זמנים בעוה"ז ולימות המשיח ואמר כאן ד' זמנים שהוא באדם מי מנה עפר וגו' הוא קודם יצירה כמ"ש בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך. ומספר את רבע ישראל בבטן אמו וכמ"ש שמונה רביעותיהן של ישראל שאז יוצר רוח האדם בקרבו. תמת כו' שאז הוא זוכה להדבק נשמתו שהיא צרורה תחת כסא הכבוד כמ"ש צרורה בצרור (ש"א כ"ה כ"ט) כו' וז"ש כאן נפש כו' ובכאן נפלם תיבת ישרים וז"ש ישרים נגד אבהן וכמ"ש בספר הישר. ותהי אחריתי לעתיד בתחית המתים שאז זוכה לחיה והוא א' של השם שממתיק את הדין ומחיה את הכל: (יח) האזינה עדי בנו צפר. מחמת זה ראוי להאזין ולהבין כי אתה בנו צפר: (יט) לא איש וגו'. כי דבר שלא יקויים הוא בב' דברים אם מפני שבשעת מעשה מכזב לו ולבו בל עמו בשעת הבטחה או שהבטיח בלב שלם רק שאח"ז מתנחם וז"ש לא איש. והן הגדולים וכמ"ש אליכם אישים כו' ואין דרכם להתנחם אם הבטיחו בלב שלם רק שמעיקרא בלב ולב ידברו וז"ש ויכזב כי כזב הוא לעתיד כמו שקר לשעבר וכן אדם הם הפחותים מזה ויתנחם. ההוא אמר וכו' קאי על השם ב"ה והוא בלשון תמיה כי הה"א הוא ה"א התמיה ומהראוי היה לנקד בחטף פתח אך כשאותיות אהח"ע באין אחריו נקוד בפתח לבד וכמו העבד ישראל (ירמיה ב' י"ד) וז"ש וכי אפשר שהשם אמר ולא יעשה כלל. ודבר ולא יקימנה ההוא אמר. על המחשבה בלב כמ"ש ויאמר אל לבו ודיבור הוא בפה ולא יקימנה וכמו שכתוב כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד. והוא לשון קיום הדבר שנתהווה במחשבה ויעמוד הדבר בדבור שהדבור מקיימו וז"ש אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה: (כ) הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה נגד אמר ולא יעשה אמר ברך לקחתי מהשם עכשיו ד"' לברך **** אותם אף שלא נאמרה רק במחשבה ד"' וכי זה לא יעשה בתמיה. וברך וגו' היינו מה שכבר ברך אותם בברכה ראשונה ולא אשיבנה כענין ויתנחם ור"ל **** שיתחרט על דבור: (כא) לא הביט און. ד' דברים דבור ומעשה ודביקות השם והתורה. און הוא הדבור כמ"ש ודבר און (ישעיה נ"ח ט') עמל הוא המעשה. ה' אלהיו עמו. זה דביקות השם. ותרועת מלך כתרגומו כי היא שעשוע של הקב"ה והיא התורה וז"ש תהלה עמו וכאן בו וכמ"ש וחיי עולם נטע בתוכנו וגם הוא אותיות תורת ע' ועוד לא הביט ולא ראה הוא במ"ע ול"ת. און הוא כמ"ע. עמל בל"ת. וכנגדן אמר שלמה המלך ע"ה משום לא יוכל לתקן. וחסרון לא יוכל להמנות. לכן אמר כאן לא הביט שהוא מרחוק בשחר. ;אה. הוא באתגליא ראה הוא שם עוקבא דמיחדין מן ג' שמות דאו"ב בשית ברכות דברכת כהנים ואני אברכם. הביט הוא ושמו את שמי על בני ישראל והכל במעשה. ותרועת מלך בו. הוא בדבור שהתורה הוא בדבור שכולל שניהם כאחד כמ"ש כף זכות וכף חובה ולשון חק מכריע בינתים וכן בלוחות שכל כ"א פירקין דב' ידים כלול בלשון שהוא בכתב ובדבור וכן מעשה בראשית. ה' אלהיו עמו. הוא מ"ש והודעת להם זה בית חייהם. נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב. ראה חיים עם אשה אשר אהבת ודרך חיים תוכחות מוסר כי נר מצוה וגו' וכן אמר דוד אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים כנגד ג' האלו רשעים הם העוברים על מל"ת ודרך חטאים הם במ"ע כמ"ש קולע אל השערה ולא יחטא (שופטים כ' ט"ז) ובמושב לצים נגד ביטול תורה והוא בדבור וכנגדן אמר כי אם בתורת ה' חפצו הם ג' בתורה כמ"ש ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך (יחזקאל מ"ס ד') ועיין ברע"י סוף פ' האזינו. והיה כעץ שתול על פלגי מים אמר פלגי מים שנפרדין לכל צד מכאן אמרו לעולם ישלש אדם שנותיו כו' כנגד ג' האלו ועוד אמר ג' דברים אשר פריו יתן וגו' ועלהו וכל אשר יעשה וגו' וכמ"ש (תענית ה' ע"ב) משל לאדם שהיה מהלך במדבר והיה עיף ורעב וצמא ומצא אילן כו' במה אברכך כו' אף אני במה אברכך אם בבנים כו' אם בעושר כו' אם בתורה כו' יהי רצון כו' שהאילן ג' מתנות יש בו הפרי למאכל והגרעינין לנטיעות והאילן לצל והמים שתחתיו הוא לשתיה ושלשה החשובות מכל המתנות הם חכמה ועושר ובנים כנגד ג' רוחות העולם הרוצה להחכים ידרים הרוצה להעשיר יצפין והנותן מטתו בין צפון לדרום כו' וכן אמר בת"ז תיקון כ"ח פנה לימינו ותפס בחכמה וז"ש על פלגי מים זו ברכת המים. אשר פריו זה הפרי. ועלהו זה עלין. וכל אשר יעשה יצליח קאי גם כן על האילן שכל הנטיעות שנוטעין מהגרעינין יצליח ומ"ש על פלגי מים הוא התורה וחכמה כמ"ש הוי כל צמא כו' העניים והאביונים מבקשים מים וכו' וכמ"ש ישוטטו לבקש דבר ה' כו' (עמוס ח' י"ב) וזהו שדרשו לעולם ישלש אדם שנותיו שלים כו' אשר פריו יתן בעתו אלו הבנים כמה שאמרו זה המשמש מטתו ועלהו לא יבול זה עושר כמו שכתוב (חולין נ"ב ע"א) ליבעי רחמי אתכליא על עליא כו' וז"ש משל לאדם כו' שהיה רעב כו' ומצא אילן שנטוע על מים ופירותיו מתוקין וצלו נאה ואכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו ואמר במה אברכך אם בתורה כו' ואם בעושר כו' ואם בבנים כו' יה"ר שיהיה כו' וזהו וכל אשר יעשה יצליח. לא כן הרשעים אלו הצלים שנידונין בכף הקלע ברוח כמ"ש ורעות רוח כו' על כן לא יקומו רשעים במשפט אלו רשעים שאין להם תקומה כלל במשפט שהן מעות לא יוכל לתקן. וחטאים בעדת צדיקים כמ"ש בעדת צדיקים אין עומדין וכו' וכמ"ש וחסרון לא יוכל להמנות זה שנימנו חבריו לדבר מצוה כו' לכך לא יוכלו לעמוד במחיצתן ובגמרא דרשו (סנהדרין ק"ח ע"א) ע"כ לא יקמו רשעים במשפט אלו דור המבול. וחטאים בעדת צדיקים. אלו אנשי סדום שרעתם היה שמנעו מן הצדקה שהוא מ"ע כמ"ש זה היה עון סדום אחותך כו' ולכאורה הוא חסר כאן דור הפלגה אבל הלא הוא כבר מוכר לא כן הרשעים כי אם כמוץ כו' וכמ"ש ויפץ ה' כו' במה הפילם ברוח כו'. כי יודע ה' דרך צדיקים זה שכתב למעלה והודעת להם זה בית חייהם ודרך חיים תוכחות מוסר שהוא הכל במחשבה כמ"ש וידע אלהים (והוא דרך צדיקים) אבל מחשבה רעה שאין הקב"ה מצרף למעשה הוא נאבד מאליו וכמ"ש בת"ז וכמ"ש דרך רשעים כאפלה לא ידעו כו' וז"ש דרך רשעים תאבד. ועוד נגד ג' מתנות שהיה להם במדבר עמוד ענן ביום ועמוד אש בלילה והמן והשליו וז"ש לא הביט וגו' ולא ראה בלילה וביום וכמ"ש יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו: (כב) אל מוציאם. נגד שאמר יצא אמר לא כן אלא אל מוציאם כתועפת ראם וישראל אבל השם כתועפת ראם הוא הרביעי לראם וכמ"ש מועף ביעף ועיקר הענין כמ"ש עליהם עוף השמים ישכון ראם אלו חית השדה. לו. אלו שרפים שעומדים לקשר כתרים לקונם וז"ש עומדים ממעל לו. לא נאמר על לו אלא ממעל לו שהוא ממעל לרקיע אשר על ראשם ועליהם אדם יחיד כו' מושל בכלם ממעון קדשו וז"ש אל מוציאם ממצרים כמ"ש אני ולא מלאך כתועפת הוא שם מ"ב דבראשית בהיכל ה' לכן מממש שם של מ"ב: ראם לו. הוא שמא מפרש בכפילו ובאוירא דעלמא הוא ג"כ ג' מלאכים שעומדין בד' רוחות שמקבלין התפלות. למטה מהם השדים ולמטה האדם לפיכך השדים שהם ממוצעים ג' כמלאכי השרת וג' כבנ"א וז"ש בגמרא כתועפת כו': (כג) כי לא נחש. נחש בבלעם וקסם בבלק נחש בדבור וקסם במעשה והן מדרגת בלעם ובלק אבל בישראל התורה והמעשה הם מגינין להם וכמ"ש בז"ח ועתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל. ונחש הוא להבא וקסם הוא לעבר: כעת יאמר. בכל עת יאמר ליעקב להבא ולישראל מה פעל לעבר ועוד כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל הנבואה ורה"ק שזכו ישראל במדבר ולכן נקראו דור דעה ואלו הן ג' מתנות שניתנו לישראל וזהו מה טוב חלקנו ומה נעים כו' והם כנגד תורה נביאים כתובים: (כד) הן עם כלביא יקום וגו'. על ד' מלחמות שהיו במדבר כי זאת הפרשה הראשונה על מצרים. והשניה על המדבר כמ"ש כלביא יקום נגד מלחמת עמלק כמ"ש מחר אנכי נצב על ראש הגבעה והוא תחלת יציאתן וזהו יקום. וכארי יתנשא במלחמת כנען שהיה בסוף הארבעים. לא ישכב עד יאכל טרף. במלחמת סיחון ועוג. ודם חללים ישתה. הוא מלחמת מדין שהרגו על חלליהם שמלחמת סיחון ועוג היה העיקר על הארץ ועל השלל וכאן היה העיקר לנקום בדמם כמ"ש לתת נקמת ה' במדין ואמר כי צררים הם לכם וגו'. הן עם כלביא יקום. בתפלת שחרית כמ"ש ובקומך. וכארי יתנשא. במנחה כמ"ש ויצא יצחק לשוח בשדה שהוא באור חוזר ולכן אמרו לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה וז"ש יתנשא וכמ"ש והאופנים ינשאו לעמתם (יחזקאל א' כ'). לא ישכב עד וגו' זה תפלת ערבית. ודם חללים כנגד ק"ש שעל מטתו כמ"ש (ברכות ה' ע"א) כל הקורא ק"ש כו' כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו וכמ"ש בק"ש הורג אלף כו' וכן בקרבנות. כלביא יקום. זה תמיד של שחר. וכארי יתנשא. בתמיד של בין הערבים. לא ישכב עד

אכל

יאכל טרף. כנגד אברים ופדרים שהן אכילת המזבח כמ"ש את קרבני זה הדם. ואמר אלו אברים ופדרים. ודם חללים ישתה. אלו הנסכים כמ"ש ומנחתם ונסכיהם אפי' בלילה ח"ש ישתה. וד' כללים מן התורה ומעשה שהיא עבודה וחכמה ויראה כמ"ש פתחי לי אחותי רעיתי כו' וכל א' נכלל בד'. הראשון בתורה והוא כלביא יקום ב' ביראה והוא כארי יתנשא כמ"ש והחיות רצוא ושוב כו' והוא זיעתן של החיות ואמר וגביהן וגבה להן ויראה להם והג' בחכמה והד' בעבודה ואמר כלביא שהיא נקבה וזה עמלק שלא נאמר רק ויחלש. לביא ז"ה דאימא שלא נאמר רק ויחלש כו'. וכארי הוא ב' שמות דתו"ב זה אל זה ואמר כלביא שהן כנגד נ"ר שהם כת"ר ואמר ישכב כמ"ש בר"מ והוא י"ש כ"ב בק"ש שמע ישראל דערבית ודעל מטתו שהם כנגד ובשכבך וכן הוא בששים צירופים של י"ה כתיבות ובאותיות והצירופים של כל תיבה בפ"ע הוא כ"ב: (א) כפעם בפעם. כפעם הוא פעם ראשון בפעם הוא פעם שני: כי טוב. ואין מועיל הנחשים: וישת. סר מן האבות כמ"ש במדרש לאחד שרצה לעקור אילן כך הוא היה רוצה לקלל את האבות ולא יכול: כי מראש צרים. שהם כמו האילן שנשרש בטוב והג' ברכות הן נגד אבות והרביעית כנגד דוד מלכא לימות המשיח והנה בשני ברכות הראשונות היה נגד האבות אברהם ויצחק שמהם יצא פסולת אבל בברכה ג' שהיא נגד יעקב לא מצא שום פסולת שמטתו שלמה ולכן וישת אל המדבר אולי ימצא בהם שום צד עצמם אבל לא מצא ומצאם שהם מסודרים בטוב: (ב) רוח אלהים. הוא הגדול שבג' נבואות שבתחלה אלהים ואחר כן הויה ועתה רוח אלהים: (ג) שתם. רואה את כל ענין רוח הקודש: (ד) שמע אמרי אל. הם המאמרים הנאמרים בין מלאכי מרומים ומהם שומע מה ששומעים ביניהם מאמר השם: מחזה שדי יחזה. הייט המלאכים הראים את כבודו הוא יחזה ובראייתו הוא נופל וגלוי עינים ובזוהר אמר שנביאי א"ה נקראים נפל וגלוי עינים אבל הוא מסתכל בעצמו שנגלית לו המרכבה כולה. ונאם הגבר ע"ש נבואתו נקרא גבר שחשב שמות יש לאדם. אדם איש בן אדם אנוש גבר והנביאים וחכמים נקראו גבר כמו שכתוב עיר גבורים עלה חכם ואמר ונאם הגבר נגד וארא והנה רוח סערה: שתם העין. נגד וארא החיות והנה וגו' וגבתם מלאת עינים סביב לארבעתן. נאם שמע. נגד ואשמע קול מדבר חמשה קולות הידועים: מחזה שדי יחזה. נגד ממעל לרקיע ואמר בתז"ח חיזו קדמאה כמראה כו' היא שכינתא כמראה אבן ספיר וחזא לה כמאן דחזא מגו עששית חיזו תנינא ועל דמות כו' וחזא ליה מגו מטטרון כו' חיזו תליתאה וארא כעין חשמל וחזא ליה מגו שר הפנים ואמר בג' מראות הללו וחזא ליה שהן ג' מראות הכוללין הכל וז"ש כאן ג' דברים מחזה שדי יחזה. נפל וגלוי עינים נגד וארא ואפול על פני. אבל הוא חזי הכל בדרגיה כמ"ש בזוהר פ' בלק: (ה) מה טבו. עשרה דברים בעשרה דרגין דמהימנותא: אהליך. אהל הוא נטוי לפרקים ומשכן בקביעות: (ו) כנחלים. הוא חכמה והן חכמי התורה. כגנת. הם נגועים. כנחלים. הן עשרה נקודין שהן עשרה נחלים. כגנת הן כנגד ג"ן סדרים שהם בתורה. עלי נהר. הידוע כמ"ש אם אין בינה כו'. כאהלים מבשמין ריח למרחוק והן מ"ע נגד אנשי חיל. כארזים הוא ל"ת וצריך גבורה וזריזות שלא לעבור על ל"ת והוא נגד יראי אלהים: עלי מים. אם פגע בך כו': (ז) יזל מים. הוא נבואה כמ"ש ושחקים יזלו צדק שמהם הנבואה: וזרעו. הוא רוח הקדש וז"ש וזרעו במים רבים: וירם מאגג מלכו. הוא דוד המלך ומשיח שירום מעמלק שהיא ראשית שבמלכות וכלם נקראים ע"ש אגג ופליטת עמלק מג"ת של נו"ה שהן ו' והשביעית בסוד ערלה ודוד הוא מושל בעליונה שלהם וזהו וירם מאגג מלכו ורומז ג"כ לשאול מלך הראשון שנשא לאגג: ותנשא מלכתו. הוא על כל ישראל כמ"ש בת"ז בין מלך בין מלכות הכל דו"נ והן חד אלא שזה בכללות וזה בפרטות וכמ"ש בס' וירא וכן הוא במלך ועמו ישראל שהן גוף א': מה טבו הוא בסוד ג"כ טבו הוא סוד ראש וסוף ועוד מה טבו וכנגד מזוזה וכנגד עשרה שמות מבפנים וד' שבחוץ והוא בסוד גבוה עשרה ורחב ד' ובסוד פנים ואחור וע"כ הוא עשרה ברכות וכ"ח תיבות בסוד כ"ח מ"ה וזהו מ"ה טבו והגוף וברית הוא חד: (ח) אל מוציאו ממצרים כתועפת ראם לו. חזר כאן כנגד ד' עלמין שכבשו בכבישת הארץ כדלעיל ואמר שם מוציאם וכאן מוציאו שהם על כלל ישראל וכאן על מלכם שיכבוש את הארץ וגם הוא לבדו אחר מיוצאי מצרים: יאכל גוים צריו. ג' דברים יאכל גוים צריו. הם הפירות. ועצמותיהם יגרם. הם הבהמות כמ"ש (ב"ב כ"ח ע"א) חביתא דגרמא לחד ברא: וחציו ימחץ. הם בנים ועבדים ושפחות שנאמר בהם לא תחיה כל נשמה: כרע שכב. הוא הארץ. והם נחמ"ד נגד ד' חלקי עולם: יאכל. צומח. עצמותיהם חי. וחציו. מדבר: (ט) כרע שכב. דומם. והן כנגד ד' יסודות ארמ"ע דומם כנגד עפר. צומח הוא ע"י מים. חי הוא ע"י רוח. מדבר הוא נגד האדם. והוא ע"י אש כידוע וכמ"ש נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. ואמר כרע שכב שבכריעה הוא נופל מקצת הארץ ושכיבה על כל הארץ וכן במשה ויהושע משה כבש רק ארץ סיחון ועוג ויהושע כבש כל הארץ וזהו כרע שכב: כארי. בימי דוד ושלמה וכל מלכי בית ראשון. וכלביא הוא בבית שני וכל החשמונאים ובית שני נוקבא לגבי בית ראשון לכן אמר וכלביא. ארי ולביא הם ב' שמות של אורים ותומים: מי יקימנו. לעתיד לבא שהוא לעלם ולעלמי עלמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל (דניאל ב' מ"ד). מברכיך ברוך. כמו יתרו ורחב: וארריך ארור. כמו עמלק. ויודע דעת עליון דבר שלבא לפומא לא גליא והוא נגד מה שאמר ביחזקאל ויהי קול מעל לרקיע וגו' ואשמע קול מדבר וגו': ולא עתה. הוא כיבוש דיהושע: ולא קרוב. הוא כיבוש דעזרא: (יז) דרך כוכב מיעקב. זה משיח בן יוסף. וקם שבט. הוא כוכבא דשביט והוא משיח בן דוד. וד' גאולות יהיו עד ביאת משיח כמ"ש בר"מ בפ' פינחס גאולה ראשונה ומחץ פאתי מואב וקרקר וגו'. פאתי מואב הוא ראש הטומאה כמ"ש מואב סיר רחצי משייפא דלהון ויחל העם לזנות וגו' ואמר פאתי מואב פי בדוד נאמר שני חבלים להמית והוא יכלה את שתי הפאות. וקרקר כל בני שת כמ"ש והשלישים יושר בה

והבאתי השלישית באש (זכריה י"ג ח' ט') והוא שלישית של מואב. גאולה שניה: (יח) והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר איביו רומי רבתא רומי זוטרא שם ירעה עגל ושם ירבץ אריה ושור. והג' וישראל עשה חיל ע"י משיח והרביעית: (יט) וירד מיעקב והאביד שריד מעיר: (כ) ראשית גוים עמלק. הגדול שבהם שהיה ראש לכל הממלכות וגם היה ראשון שהילך לישראל: ואחריתו וגו'. כמ"ש כי מחה אמחה כו': (כא) איתן מושבך. שוא בלשכת הגזית. ושים בסלע קנך הוא בתי כנסיות ולשון קנך. הוא קן צפור ולא בקביעות ובר"מ אמרו איתן מושבך הוא בגמרא שיזכה להוראה ושים בסלע קנך במשנה. שעליו נאמר קן צפור שזכה ללמוד וללמד: (כב) כי אם יהיה לבער. ע"י אשור וסנחריב: עד מה אשור תשבך. אבל אחר השביה ישבו במקומם בשלוה כידוע: (כג) מי יחיה. בימי סנחריב ועל שאמר למעלה עד מה אשור אמר כאן מי יחיה משמו אל: (כד) וצים מיד כתים. כמ"ש הוי ארץ צלצל כנפים (ישעיה י"ח א'): וענו אשור. עשרת השבטים שבאשור והיושבים כאן בעבר הנהר גם הוא עדי אבד. וגם לרבות גוג ומגוג: (כה) ויקם בלעם וילך וגו' כמ"ש לו בלק ועתה ברח לך אל מקומך: למקומו. שהיה מתחלה מנחש כמ"ש בלעם בן בעור הקוסם וגם בלק בן צפור היה קוסם וכמ"ש בלבן וישב לבן למקמו ויעקב הלך לדרכו וכמ"ש אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה אצל דרך אמר הבין ואצל מקום אמר ידע בסוד כבד את אביך כיבוד ואהבה ויראה שהם ג' שותפין וז"ש דרחים רבנן כו' דדחיל ט' דמוקיר כו':

מהדורא חמישאה

כי מראש צרים כו'. כבר כתבתי שהן סוד האבות במצרים. ומי מנה כו' וממצרים עד כל ימות עולם גם כן ד' דרגין ועוד כי מראש צרים אראנו הוא בסוד ד' אותיות משם הראשון: מי מנה כו'. בסוד ד' אותיות משם האחרון. כי מראש צרים אראנו. רישא וגזעא ושבילא ג' סיפין דאבוהון דעלו במחשבה בסוד חולם שורק חירק והן ג' דרגין של ברכת כהנים: ומגבעות אשורנו. הן ג' ווי"ן של אות השני ומה שהיו ג' בתוך ג' נעשה ו"ק ג"כ בסוד ג' ווי"ן שבברכת כהנים. הן עם. הוא ג' אותיות ראשונות של שם האחרון שהם בסוד דכורא דבה ונשאר ג' יודין להשלמת י"ב שבטין בסוד למ"ד של לבדד. והוא נגד י"ב שבטין ואפרים ומנשה הם י"ג והם בסוד ו' של השם שהוא אחד ולכן יחדו בשמע ישראל ה' אחד וז"ש הכתוב שבטי יה עדות לישראל ושם בוי"ו הוא יחוד של ב' שמות בגילופי גילופין ולכן עיקר הכריעה במודים ולכן אמרו שדרו של אדם כו' למאן דלא כרע במודים בסוד וי"ו נו"ן מטה דמתהפיך כו'. ובגוים לא יתחשב הן בסוד ה' האחרונה של השם עם השם שלה והם בסוד ע' נפש וכמו שכתוב על מה אדניה הטבעו לכן אמר אדניהו כי לי יאתה המלוכה והן סוד מ"ע וע' ג' אותיות ראשונות דשמא מפרש וגילופין וגילופא דגילופין הוא בסוד לא יתחשב: מי מנה כו' ומספר כו'. נו"ן הנ"ל הוא מי. וי"ו הוא מספר שהמנין הוא בסוד נו"ן. ומספר בסוד וי"ו כמ"ש בספא. מנה הוא בסוד ז"ת בסוד כי גם זה לך בן וז"ת דאימא הוא נגד שתיהן שבתיהן שוה והוא בסוד מי. עפר הוא אחוריים דב' שמות האלו. רבע הוא אחוריים דשמא שלים. את. הוא אחוריים דג"ר. נפש. הוא בסוד אחוריים דה' שמות. רוח הוא הפנים עם וי"ו של הדעת: ישרים. הן ג' אותיות אחרונות של שם אחרון והם נגד אבות שנקראו ישרים כמו שכתוב הלא היא כתובה על ספר הישר זה ספר בראשית אברהם יצחק ויעקב וכנגדן נפתחים בר"ה ג' ספרים ולכן תוקעים ג' תקיעות ג"פ ג' והן נגד ט' ימי התשובה ויו"כ הוא בסוד אחרית הממתק את כלם. והיא החיה שהם תחית המתים שע"י יחיה הכל כידוע נער נערה קרי וכתיב נער. ותהי. סוד התחיה תהי הוא בסוד שם של שדי המחבר ב' שמות כידוע שהיו"ד נחה מתהי אחריתי. ידוע בסוד ג' שמהן דאמא עם חו"ב שהן גנוזין בקרבה שהיא נקראת אחרית. כמהו. והוא בסוד ביה ב' שמות דחכמה. ועוד כי מראש צרים אראנו הוא ד' עלמין מונה בסוד ד' נשמות הידוע בד' זמנים. נפש בבטן וכמו שכתוב בטרם אצרך בבטן ידעתיך והוא עפר יעקב ותרגומו דעדקיא דבית יעקב כמו שכתוב ועוד בסוד ד' עלמין עילאין וד' עלמין תתאין שהם שני עלמין ושני כתובין בסוד ישב הכרובים הופיעה. ועוד בסוד ד' זמנים וד' גאולות. יציאת מצרים. וקריעת ים סוף. ומ"ת. ובנין בית הבחירה. והם נגד ד' ימים טובים. א' של פסח. ז' של פסח. עצרת. סכות. והם נגד ד' שבתות. א' שבת בראשית. וב' שבת מצרים שבחר להם משה במצרים. וכמ"ש בלוחות הראשונות כי ששת ימים עשה וכו' וינח ביום השביעי. ובשניות כתיב וזכרת כי עבד היית במצרים וכו'. והג' כנגד שבת לע"ל כמו שכתוב מזמור שיר ליום השבת ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים. והרביעי נגד קרבנות המוספין שבפ' פנחס והן ד' תפלות אתה קדשת נגד שבת בראשית. ישמח משה כו' ושני לוחות הוריד בידו נגד שבת מ"ת. אתה אחד נגד שבת לע"ל שאז יתיחד שמו של הקב"ה. תכנת שבת. נגד מוספי הקרבנות ועיקר הקרבנות המה בא"י וג' שבתות הן נגד ג' סעודות והד' בסוד תוספת והוא סעודת מלוה מלכתא והן נגד ג"ר והן העמודים והנתיבות והשערים וכל שתה פירושים הם א': לא הביט און ביעקב. נגד הדבור שלא הביט בהן לה"ר ושאר עונות התלוי בדבור כמ"ש ודבר און: ולא ראה עמל. כנגד המעשה לכן נאמר כאן הביט שהוא מרחוק ונעלם. שהוא הדבור. והמעשה גלוי לכל לכן נאמר בה ראה והוא כנגד תורה ומצות שכל דבורם ועסקם הוא בתורה ובמצות וכמו שכתוב משמים הביט ה' שהדבור עולה לשמים מרחוק. ראה את כל בני האדם הוא במעשה. והם בסוד ח' שמות של אז ראה א' וז' כידוע בסוד ברכת כהנים וכמו שכתוב ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו והם כנגד חכמה ויראה. שהיראה היא בהרהור ובמחשבה בסוד והחיות רצוא כמו שכתוב בס"י ואם רץ לבך להרהר שוב למקומך שעל זה נכרת ברית והחיות רצוא ושוב. ועוד לא הביט כו' כמו שכתוב כי אתה ה' בקרב העם וכו'. ועוד לא הביט

כמו

כמו שכתוב יסבבנהו כו' : אל מוציאם ממצרים. הוא בסוד היראה כמו שכתוב ובמורא גדול זו גילוי שכינה וכמו שכתוב או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי וכו' והוא בעצמא עילאה דיליה כמו שכתוב אני ולא מלאך ולא שרף : כתועפת. הן השרפים כמו שכתוב ויעף אלי אחד מן השרפים. ראם. הן חיות הקודש שנכלל שמאל בימין. לו. הן אופנים שנכלל בג' פעמים י"ב שכלולים בתלי. וגלגל. ולב. וכמו שכתוב ועל גביהן וגובה להן ויראה להן וכלן הן עומדים ביראה. שרפים. כמו שכתוב ונורא הוא על כל סביביו. החיות. כמו שכתוב ונהר דינור מהיכן נפק מזיעתן של החיות שנא' והחיות רצוא ושוב. אופנים. כמו שכתוב ויראה להם. וכן בג' חלקי עולם כמ"ש כי לא נחש ביעקב. הם ד' מתנות שנתן לישראל. חכמה. נבואה. רוח הקדש. בת קול. כמו שכתוב בסוף תקוני זוהר חדש וזה שאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל שהן נגד חכמה ובת קול. קסם. הוא חכמה כמו שכתוב קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו והן המשכילים בישראל כמ"ש בז"ח שם ובמדרש רבה. רבתי בגוים רבתי בדעות כו'. ניחוש. הוא ב"ק והוא (במגילה ל"ב ע"א מנין שמשתמשין בב"ק וע"ש בתוספת ד"ה מנין). כעת יאמר ליעקב וגו' זו נבואה ורוח הקדש והחכמה נאית לתתא כמו שכתוב ואביו שמר את הדבר. בחכמה יסד ארץ. מה טבו אהליך יעקב. הן עשרה דברים שנתן לישראל. תורה. מצות. חכמה. בינה. אהבה. יראה. נבואה. רה"ק. עבודה. דביקות. והן עשרה דרגין בישראל ראשי אלפי ישראל וגו' : דרך כוכב מיעקב וגו' ומחץ וגו' הן ד' גאולות בד' זמנים ע"י ד' גואלים. שבט ומחוקק עד כי יבא שילה ולו יקהת. שהן פני האדם והן המושיעים כמ"ש ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה וכמ"ש וירד מיעקב והאביד שריד מעיר והוא סר עשו אלוף עירם. והם נגד ד' רגלי המרכבה אבות ג' ודוד ד' וכנגד ד' ברכות שהם בארץ ישראל ולעתיד לבא שהרביעית כוללת הכל והם נגד ד' זמנים האלו במצרים ובמדבר ונגד ד' שררות שהיו בישראל א' משה שהיה מנהיג ע"פ ה' כמ"ש ויהי בישרון מלך. וא' מלכי בית דוד. וא' מלכי ישראל. והן אפרים ויהודה כנגד שני משיחין וא' ע"י חמשה עשר שופטים שהיו בישראל ומ"ש הפייטן ארבעה עשר מושיעים הוא שחושב שמואל ובניו לאחד אבל באמת הן ט"ו מושיעים וכמ"ש שבעה רועים ושמונה נסיכים והן הן השופטים שהצילו את ישראל מיד לוחציהם : איתן מושבך. לעתיד לבא כמו שכתוב עם המלך במלאכתו ישבו שם (ד"ה א' ד' כ"ג) : ושים בסלע קנך. כמו שכתוב הם הקינים הבאים מבית רכבים שהלכו אצל בית המדרש של יעבץ למדבר ללמוד תורה וזכו לישב בלשכת הגזית : עד מה אשור תשבך. בעה"ז שנקרא מה אבל בסוד מי. אמר מי יחיה משמו אל שהן בסוד החכמה תחיה בעליה ואמר אלה לחיי עולם ואלה וכו' שהן בסוד הו"ה שהוא בסוד ג' עלמין הוה גביר לאחיך שהם בסוד נר"ן שאחיזתם בסוד נפשות אבל בנשמה אין להם אחיזה כלל והוא מה שאנחנו מבקשין ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו וכמו שכתוב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. הנסתרת לה' אלהינו והנגלת לנו ולבנינו לעשות את כל דברי התורה הזאת גם הם אל משתתף בכלהון וז"ש משמו אל וצים מיד כתים וענו אשור וגו' הם כנגד ד' גליות שכולן עתידין להשתעבד קודם ביאת המשיח לעתיד לבא וז"ש וצים וגו' וכמ"ש התורה התחילה בד' גליות וסיימה בה' גליות וכמ"ש עתיד להחיות את נבוכדנאצר וכו' וכלם ילחמו עם ישראל ואחר כך ילכו כלם לחרפות ולדראון עולם וז"ש עדי אבד וכמ"ש ידין אפסי ארץ ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו שיבא ב"ב אמן :

מהדורא שתיתאה

וירא בלק כבר כתבתי שהוא ברזא דחכמה. והוא סוד שם החכמה והדעת שבו בשם ס"ג. והיו"ד נעלמת שהוא ראשית הכל וז"ש בזוהר פ' בראשית נפל י' מאויר נשאר אור. ועיקר וירא הוא על הדעת שבו כמ"ש בפ' חקת ונשקפה על פני הישימן וחכמה גם כן נקרא אוירא. אוירא דאתפס ואוירא דלא אתפס. כי רב הוא. הוא סוד ג' ראשונות בשם ס"ג : מלך למואב בעת ההוא. למואב הוא המדינה. מלך. הוא הנפש. בעת ההוא. הוא הזמן : פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו. ג' מקומות. כמו שבקדושה יש ג' מקומות שהמזונות יוצאין משם לעולם א' מן א"י שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות (איוב ה' י) וא' מן השלחן שבהיכל שעליו היה לחם הפנים ואחד מקדשי קדשים שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו וגו' (יחזקאל מ"ז י"ב) אמר בלעם ג' בטומאה. נגד הארץ אמר ארץ בני עמו. ונגד השלחן אמר פתורה ונגד הנחל אמר על הנהר : הנה עם וגו' הנה כסה וכו' והוא ישב כו'. סוד ע"ב. לפי שיש בתורה ב' פעמים ס'. ששים המה מלכות ששים גבורים סביב. והם א' דמשה וא' דשלמה כמ"ש בתקונים תיקון י"ג ותיבת הוא מעלים לע"ב. שרשא דאילנא כמ"ש בזוהר פ' בשלח. וזהו סוד אני ה' הוא שמי. והוא גימטריא י"ח כמ"ש הגיא י"ג וה' וכן והוא י"ב ו' הם ח"י דו"ן דכר ו' נוקבא י"ב והם הכל אחד כי בחינה אחרונה דדכורא הוא כתר דנוקבא כתר ועטרה. והוא סוד מ"ש בזוהר ס"ו וע"ב. ס"ו נפשות שירדו למצרים ושבעים נפש. וכן ס' וע"ב והן סוד חב"ד. והוא סוד הדעת. הנה. הנה. סוד חו"ב. והוא יושב. הוא סוד י"ב תחומין שבדעת והם י"ב צירופין של יושב. וכמו ששלח בלק אל בלעם הנה עם וכו' ועתה לכה. ובזה הלשון השיב בלעם שלא יוכל לקללם ואמר הנה באתי וגו' עתה היכל וגו'. וכן כאשר חרה אפו של בלק על בלעם אמר והנה ברכת ברך וגו' ועתה ברח לך וגו'. ואדעה מה יסף ה' דבר עמי. כמ"ש מה שמו ומה שם בנו כי תדע : ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה. זה סוד שלש שלמות עליון תחתון ואמצעי שהיה גדול בכולן שהוא סוד ב' דבראשית ומ"ש מוחא דבראשית. וכאן שתם כל הדרכים בסוד מ"ב בתחלה בדרך. ואחר כך גדר מזה ומזה ואח"כ ותרבץ תחת בלעם : לך כ"ה הוא ג"פ כה. לפי שאמר לו הש"י ב"פ וכה תדבר. ופעם ג' אמר בלעם ואנכי אקרה כה : הנה אנכי יצאתי לשטן. הוא אחוריים של ע"ב : לנגדי. הוא אחוריים של יו"ד ה"א : וכה תדבר. אינם צריכין לברכתך רק מעמך תדבר : כי מראש צרים אראנו. אראנו שיעור קומה ג' יודין דאבן : אשורנו. ג' שמות של ג' ראשונות חו"ב ידוע ודעת הוא ה' נבאות : הן עם לבדד ישכן : עם. הוא ב"פ הן. והוא ג' ראשונות דנוקבא : לבדד ג' אחרונות. בדד הוא י' והוא בסוד צלם : והוא. כנגד י"ג שבטים. י"ב שבטים הוא הן עם. עם הלמ"ד. ובדד הוא שבט לוי באמצע וז"א בדד ישכון ששם היה מקום השכינה ' וישראל מקיפין : לבדד ישכן סוד משכני. בדד כמ"ש ה' בדד ינחנו בדד הוא הקדושה של ישראל והמצוה שמקיפין אותם. ב' פרשיות שבמזוזה. ד' ד'. פרשיות שבתפלין של ראש ויד : לבדד. הוא ל"ב חוטין של ציצית והוא מצורף לבדד. וזהו סוד וירא מנחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה מנחה כי טוב זו תורה שבכתב ואת הארץ כי נעמה זו תורה שבע"פ : מי מנה עפר יעקב. בסוד כי גם זה לך בן. והנה ברכת ברך זה שלש פעמים. כנגד שם של י"ב שבברכת כהנים לכן אמר זה שלש פעמים. בתחלה כתיב כה תדבר הוא דרגא של נביאי ישראל ואח"כ ברכן בזה דרגא של משה לכן אמרו בישראל לא קם אבל באה"ע קם וזהו כוונתם : לכה איעצך אשר יעשה. אשר הוא בסוד זיווגא עילאה שהוא יסוד והוא שמחבר ב' עלמין והן שמות הידועים : ומחץ פאתי מואב וקרקר וגו' הן ז' ראשין דחויא שהן שבעין כמ"ש בסוף זוהר חדש (דף כ"א ב') וכמה מלאכי חבלה תליין מינייהו. שבע אינון ממונין ותליין מנייהו שבעין וכנגדן אמר ישעיה ג"כ שבעה (סי' י"א י"ג י"ד) וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו וכו' ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם. וכן הוא בתפלת י"ח ולמלשינים. וכל עושי רשעה. וכל אויבי עמך. תעקר. תשבר. תמגר. ותכניעם. הן שבעה והן כנגד ד' רוחות וסולם באמצע שהוא כלול ראשו בשמים וכו' כמ"ש ברעיא מהימנא פ' נשא ועיקר השבעה הם חמשה. כמו שכתוב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש רק בעיניך תביט חשב כל הד' רוחות. וכן בשירה חשב כל ד' רוחות. שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען. כי כנען באמצע וכן כאן ומחץ פאתי מואב וגו' : והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו, כמ"ש ונתן ה' אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך. אויב הוא שעיר שנאמר שעיר איביו. שנאיך הוא אדום שנא' (יחזקאל ל"ה י"א) ועשיתי כאפך וכקנאתך אשר עשיתה משנאתיך בם וגו'. אשר רדפוך. הם בני רומיים אשר החריבו את המקדש ורדפו אותנו מן הארץ וז"ש עובדי' וירשו בית יעקב את מורשיהם הם ב' אלו שעיר ואדום וכן אמר מלאכי כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס וקראו להם גבול רשעה זהו גבול שעיר והעם אשר זעם ה' עד עולם הוא אדום שנתיישב בהר שעיר ועיניכם תראו ואתם תאמרו יגדל ה' מעל לגבול ישראל. פי' שיתקדש שמו של הקב"ה כשיתגדל גבול ישראל תתרבה קדושת שמו יתברך : איתן מושבך ושים בסלע קנך. איתן הוא פנים ואחור דע"ב בסוד והמשכילים יזהירו והוא אילן שלם : מושבך. הוא סוד חב"ד כ"ש בפיטום הקטורת : ושים בסלע קנך. בסלע הוא ב' סלע וגימטריא ש"ך נהורין בסלע הוא תפלת שחרית ותפלת מנחה. קנך כמ"ש למעלה למה לא רכבת על סוסך ואמר ברטיבא שדאי : כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשבך. שנאמר מה אדמה לך כי גדול כים שברך מי ירפא לך. וזה עד מה אשור תשבך. בני הקיני יהיו בשבי בארץ אשור עד מה. עד גלות של ישראל שנאמר בהם מה אדמה לך כי גדול גו' שהשכינה עמהם. מי ירפא לך. שהיא בסוד בינה מעלמא עילאה בסוד חירות כמ"ש ביום ההוא יתקע בשופר גדול לכן אמר מי יחיה משמו אל הוא בתחית המתים כאשר ישים אותנו לעם ויחיה אותנו אינו ידוע מי יחיה כי רבים מישני עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה כו' והכלל סוד הבינה והדעת שבה הם כל טוב כמ"ש אני אעביר כל טובי על פניך ויתהפך מכל טוב לאוי מי : משמו אל. הוא בסוד ועמדו רגליו ביום ההוא וגו' שהן ג"ת דמרגלא : וצים מיד כתים. הוא גוג ומגוג שיטלו המלוכה מרומי : וענו אשור. שילכו לאשור על עשרת השבטים. וענו עבר. העברים הנפוצים בכל הארץ כמו שכתוב ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים כי כלם יבאו למצרים כמ"ש והשיבך ה' מצרים באניות : וגם הוא עדי אבד. פשוטו לפי שנאמר בעמלק ואחריתו עדי אובד שעמלק נקרא ראשית. וגוג שהוא באחרית נאמר עליו וגם הוא עדי אבד. וישראל ג"כ הנקראים אובדים בארץ אשור הם אובדים רק לפי שעה אבל הוא עדי אבד. אובד לעד : ויקם בלעם וילך וישב. הם נגד ג' שאמר למעלה ויקם בלעם ויחבש את אתנו. וילך עם שרי מואב. כנגד ויקם הראשון אמר בחזרתו גם כן ויקם. כנגד ויחבש את אתנו נאמר כאן וילך שהלך לבדו שנהרג אתונו כמ"ש ואותה החייתי. כנגד וילך עם שרי מואב נאמר כאן וישב לבדו. ועוד כנגד מה שאמר למעלה מן ארם ינחני בלק מהררי קדם. ארם היה מקומו ומשם היה הולך תמיד לקראת נחשים בהררי קדם לכן אמר וילך אל ארם. וישב למקומו להררי קדם : וגם בלק הלך לדרכו. ולא אמר למקומו לפי שהיה הוא במקומו אפס הלך לדרכו למדרגתו לפי שבשעת הברכה היה במדרגת רוח הקודש כמ"ש והנה נצב על עלתו וכ"ת שנאמר נצב הוא ברה"ק ואח"כ חזר למדרגתו וכן נאמר בלבן. וילך וישב לבן למקמו ויעקב הלך לדרכו וזהו אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה :

אמר המעתיק את כתבי הקודש על חקת ובלק. הרבה יגיעות יגעתי עד שמצאתי את שאהבה נפשי לסדר על נכון מבלבול ועירוב פרשיות כתיב כאן. וזו היא מעבודות קשות שבמקדש. ולבי אומר כי הגאון לא כתב רק לעצמו ולא מסר רק ראשי פרקים לחכם ומבין מדעתו. אבל באמת אין להדפיס חיבוריו רק על פי השגחה ועיון היטב. שבעה עינים על כל **דבר דבור על** אפניו וסיום כי ערבים עלי **דבריו** שמתי עין לעיוני לעשות סדר נכון ולתקן כל טעות המעתיק ולעשות מראה מקומות כתנ"ך וכש"ס

ובפ"ם ולהיות כי הגאון חיבר הפי' על בלק בשתי מהדורות וראיתי אני שיש בהם כמה דברים כפולים והיה ראוי להוסיף ולגרוע אך א"א למדרש בלי חידוש ושמע חכם ויוסיף לקח כי בכל הדברים הכפולים יש בהם דברים חדשים גם ישמים המעט הוא אם רב ע"כ הדפסתי כל כתבי הקודש בלי שום מגרעת וכל חיך הטועם יאמר לי לי ונפשי יודעת כי כל דבריו ד"ת שממשמש בהם ימצא טעם. על כן אחלה פני כל קורא שלא יליך במנוסה ובחפזון לא יצא כי אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' וגו'. ודי בהערה זו ליודעי חן :

חידושי מהרש"א

פרשת במדבר

רש"י **מי** שאביו משבט אחד כו'. וקשה השתא למשפחתם למה לי לידע כל מנין שבט ושבט כמו שפירש"י בסמוך דהא זה מלבית אבותם שמעינן מדאיצטריך לבית אבותם ללמד שעל שבט אביו יקום ולא על שבט אמו ש"מ דעל סדר השבטים צריכין להיות נמנין ויש ליישב וק"ל :

רש"י **אמר** כילד אעשה כו' בפ"ק דסנהדרין אספה לי שבעים איש כו' אמר משה כילד אעשה כו' מה עשה בירר ששה ששה והביא ע"ב פתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק כו' כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת חמשת שקלים כו' אמר משה כילד אעשה כו'. וכתב רבינו ובירושלמי ר' נחמיה מותיב אנו כתבי' זקן שלקח אלא כך עשה נטל ע"ב פתקין וכתב עליהם זקן וב' חלק כו' מותיב תני' לחבריה הגע עצמך שעלו כלם זקן א"ל מעשה נסים היו ומסורגין עלו. אמר ר' שמואל קשיתיה קומי ר' אבוהי על דעתיה דתניא אחוריה מעשה נסים על דעתיה דתניא קדמיתא אינו מעשה נסים א"ל מעשה נסים ומסורגין היו וכה"ג קאמר התם גבי בן לוי והוא מפורש בב"ר גבי בן לוי דכל א' שעלה בידו פיתקא בן לוי יכול לומר כיון שלא היו פתקין של בן לוי רק כ"ב אלף מה היה יכול לעלות בידו אם לא ה' סלעים אלא לכך אמר ר' נחמיה דכן עשה שנוטל רע"ג בן לוי נוסף על כ"ב אלף בן לוי ועוד רע"ג ה' סלעים דהשתא אנו היה זוכה למה לא עלה בידו מאותן רע"ג בן לוי שהיה נוסף על כ"ב אלף ופריך עליו בירושלמי דלר"נ נמי הגע עצמך אם עלו כלם בן לוי גם אותן רע"ג ומי הי' נותן ה' סלעים ומשני לאו מעשה נסים היו שעלו כ"ב אלף בן לוי ורע"ג ה' סלעים מסורגין ונשארו אחר כך רע"ג בן לוי בקלפי וקאמר רבי שמעון וכי לר"י לאו מעשה נסים דאם ישארו רע"ג ה' סלעים באחרונה ודאי דיאמרו רע"ג האחרונים שעל כרחנו אנו מעלים ה' סלעים כיון שאין שם בן לוי ומשני דאמת היא דלר"י נמי מעשה נסים הוה דמסורגין עלו היינו שעלו כל ה' סלעים קודם שעלו כלם של בן לוי. ומיהו קשה דאם כן מאי פריך ליה ר"ן לר"י כיון דאפילו אליביה ע"כ מעשה נסים היה וביותר תמוה תירץ בזה דאפילו הכי אנו טעמו כיון דבהכרח שיעלו פתקי ה' סלעים לרע"ג מה שעלה להם אין ראיה שהם חייבים מזולתם כו' עד כאן לשונו ע"ש. וכן תפרש לה גבי זקנים. וראיתי מי שהקשה שלא היה לו ליטול רק י"ב פתקין ולכתוב על עשרה מהם ששה זקנים ועל שתים ה' ה' ונשיא של כל שבט ושבט יטול פתקא אחת מי שיעלה בידו פתקא של ה' לא יהיה לו רק חמשה זקנים. ונ"ל דלאו קושיא היא דאותן ב' שבטים שיעלה להם ה' ה' ע"כ יצטרכו לכל א' מהם עוד גורל אחר מי מאותם ו' שלא יהיה בכלל הזקנים שהרי מתחלה נבררו ו' לכל שבט. אמר המלקט אמנם לא זכיתי להבין דברי רבינו בהאי שינויא דמאי הוצרך לגורל אחר ולומר שהברירה הוא מוקדם לגורל דהא נוכל לומר דהגורל יהיה מוקדם לברירה ועדיין בי"ב פתקין סגי וגורל א' יספיק לזה דמי שיעלה בידו ששה יברור אחר זה ששה משבטו והוא הדין בחמשה. (ובקיצור מזרחי תירץ על זה בשם מהר"ן דאותו שבט שיעלה בידו פתק שכתוב עליו חמשה יהיה זה בזיון לכל שבט כאלו לא נבחר השם בכל השבט אבל עכשיו לא נתבזה שום שבט רק אותו הזקן לבד שעלה בידו פתק חלק שאמר לו אין המקום חפץ בך עכ"ל). וראיתי מי שהקשה עוד בזה שהאחרונים יאמרו אלו היינו נוטלים בתחלה היה עולה לנו כמותם בן לוי או זקן שהם היו רובם וכל דפריש מרובא קפריש. ואין מקום לקושיא זו דכמו שהיו אז הפתקין רובן בן לוי וזקן גם עתה נאמר שעתה נשארו מרובם דהיו בן לוי וזקן שהרי מסורגין עלו כמו שכתבתי. ויש עוד לשאול בזה דמה נשתנה גבי ה' סלעים שכתבן על רע"ג פתקין היה לו להניחן חלק כמו גבי זקנים שהניח ב' מהם חלק וי"ל שכיון שכבר היה הקדושה בבכורות אלו היו אותם רע"ג חלק היו אומרים אנו רע"ג שאין חייבים ה' סלעים אלא שאותם כ"ב אלף בכורות נתחללו בקדושתן על בן לוי והם נשארו בקדושתן קדושת בכור ולכך נכתב עליהם ה' סלעים ודוק :

פרשת נשא

לו יהיה. פירש"י ממון הרבה בפ' הרואה אמר ר' נחמן בר יצחק אם נותן תרומות ומעשרות לכהן לסוף מתעשר שנאמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה לו יהיה ממון הרבה. וכתב רבינו דדרש מדלא כתיב הכא נמי לו יהיו בוי"ו כדלעיל דכיוני דיהיו קאי אקדשיו שזכר אבל הכא כתיב לו יהיה בה' דלא משמע דקאי אקדשיו וע"כ דרשו ביה יהיה לו ממון הרבה וק"ל :

רש"י **מה** כתיב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שצריך לבא אצלו כו' בפרק הנ"ל א"ר יוחנן למה נסמכה פ' סוטה לפ' תרומות ומעשרות לומר לך שכל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנו לכהן סוף נצרך לכהן ע"י אשתו שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה איש איש כי תשטה כו' ולא עוד אלא סוף שנצרך להם שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו (ופירש"י סוף שנצרך כהן שנעשה עני וצריך ליטול מעשר עני שנאמר לו יהיו לעצמו יצטרכו) ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר לכאורה זה אינו מובן כיון דלפי זה את קדשיו לו יהיו מתפרש שיהא נעשה עני עכשיו ולו יהיו היינו שנצרך להן א"כ לא נזכר בקרא את מעשיו מכבר שהיה מעכב קדשיו לו ודוחק לומר בכה"ג שמוסבת עצמו ואחרת עמו כמו שכתבו המפרשים במלה אחת וי"ל דסמך בהך דרשא אקרא דלעיל מיניה וכל תרומה כו' אשר יקריבו לכהן לו יהיה דההוא קרא מתפרש דכל תרומה כו' אשר דרך להקריב לכהן והוא מעכבו שלו יהיה וקאמר קרא דבתריה איש אשר יעשה כן סופו את קדשיו לו יהיו שיהיה נצרך להם כשיהיה נעשה עני ודוק :

רש"י **ועד** אין בה בטומאה אבל יש עדים לסתירה וכתב הרא"ם פי' מלת בה דכתיבא גבי ועד אין בה יתורא היא דהוה ליה למיכתב ונסתרה והיא נטמאה ועד אין ואנן ידעינן דאטומאה דלעיל מיניה קאי דהא מיניה קא סליק ונסתרה והיא נטמאה ועד אין השתא דכתיב בה אינו אלא למעט דדוקא בה דהיינו בטומאה דקאי עלה הוא דעד אחד מהימן אם קינא לה בעלה מתחלה אל תסתרי עמו ועברה ונסתרה אבל לסתירה אם לא באו שני עדים להעיד שנסתרה עם אותו שקינא לה בעלה אלא עד אחד בלבד אף על פי שקינא לה בעלה בשני עדים וגם יש עד אחד לטומאה כיון שאין שני עדים לסתירה אינה אסורה לבעלה אלא צריך שיהיו שני עדים בעת שקנא לה בעלה אל תסתרי עם איש פלוני ושני עדים שנסתרה עמו אחר הקינוי ואז אם העיד עד אחד שנטמאת עמו היא נאסרת עליו כדתנן בריש סוטה המקנא לאשתו רבי אליעזר אומר מקנא על פי שנים ומשקה ע"פ אחד או על פי עצמו ר' יהושע אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים ואמרו בגמרא מ"ט דר"י אמר קרא בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה פי' דוקא בה דהיינו בטומאה הוא דעד אחד מהימן כשקדמו לה קנוי וסתירה אבל לא בקינוי ולא בסתירה דבכל א' מהם בעינן שני עדים להעיד בם. אבל רש"י ז"ל כתב אבל יש עדים לסתירה והא לא אתיא לא כר"א ולא כר"י דאי כר"י האי מיעוטא דבה למעט קינוי וסתירה הוא ולא סתירה לבדה ואי כר"א למעט קינוי לחודיה הוא דאתא ולא למעט סתירה. ואין סברא לומר דרש"י ז"ל סבירא ליה כתנא ברא אליבא דרבי יוסי בר' יהודה דתניא רבי יוסי בר' יהודה אומר משום רבי אליעזר המקנא לאשתו מקנא לה על פי עד אחד או על פי עצמו ומשקה ע"פ שנים השיבו חכמים לדברי ר"י בר"י א"כ אין לדבר סוף ואמרו בגמרא מ"ט דר"י ברבי יהודה אמר קרא בה בה ולא בסתירה. משום דתנא דמתניתין עיקר. ועוד דיחיד ורבים הלכה כרבים והיכי שביק דברי חכמים ונקט דברי ר"י בר' יהודה ועוד דדברי ר"י בר' יהודה אליבא דר"א הן ור"א שמותי הוא והכי נקיט כוותיה עכ"ל :

ורבינו כתב ליישב זה וכדי לבא אל המכוון דבריו אציג לפניך סוגיא דשמעתין ריש פ"ק דסוטה דגרסינן שם מתניתין דלא כהאי תנא דתניא רבי יוסי בר' יהודה משום ר"א המקנא לאשתו מקנא על פי עד אחד או על פי עצמו ומשקה לה על פי שנים השיבו חכמים לדברי רבי יוסי בר' יהודה אין לדבר סוף מ"ט דר"י בר' יהודה אמר קרא בה בה ולא בסתירה ופריך ואלא בטומאה ולא בקינוי ומשני קינוי איתקש לטומאה דכתיב וקנא את אשתו והיא נטמאה ופריך סתירה נמי איתקש לטומאה דכתיב ונסתרה והיא נטמאה ומשני ההוא לכמה שיעור סתירה כדי טומאה הוא דאתי. וקאמר תלמודא השיבו חכמים לדברי ר"י בר יהודה אין לדבר סוף מאי ניהו. דזמנין דלא קני ואמר קנאי (פירש"י כשכועס עליה אומר קנאתי לה מפלוני ומביא עדים שנסתרה עמו סתירה כל שהוא דכיון דלא קני לה לא נזהרה בו) ופריך הא למשנתנו יש לדבר סוף לדברי ר"א בתמיה זימנין דלא איסתתר ואמר איסתתר ומשני אמר רבי יוחנן אף לדברי ר"י בר יהודה אין לדבר סוף ופריך אף לדברי ר"י כו' ולא מיבעיא למשנתנו אדרבא למשנתנו איכא עיקר התם ליכא עיקר (ופירש"י איכא עיקר שכבר התחיל בעדים שלא ע"י כעס התם ליכא עיקר ולכשיכעוס נקל לומר קנאתי לה והוא ימנא לה סתירות הרבה) ומשני אלא אי איתמר כו' אמר ר"י לדברי ר"י בר' יהודה ואף למשנתנו אין לדבר סוף עכ"ל מסוגיין דשמעתין הצריך לענייננו. וכתב רבינו יראה מלשון ואף למשנתנו דהך סברא דאיכא עיקר וליכא עיקר קיימא ולדברי ר"י בר' יהודה פשיטא דאין לדבר סוף דכיון דליכא עיקר אלא דאף למשנתנו דאיכא עיקר מכל מקום כיון דאין לדבר סוף. ומכאן נראה ליישב רש"י שפי' בחומש ועד אין בה בטומאה אבל יש עדים לסתירה. לא בא לומר דלסתירה יש ב' עדים אבל לקינוי סגי בעד אחד וכר"י בר' יהודה כמו שהבין הרא"ם דאדרבא דוק מיניה אפכא בטומאה בעד אחד אבל בקינוי צריך שני עדים ולרבותא נקט סתירה כדמסיק בשמעתין ואפי' לסתירה דאיכא עיקר צריך שני עדים ומכ"ש דבקינוי צריך שני עדים דליכא עיקר וכר' יהושע פירש ומהשתא אין מקום לתמיהת הרא"ם ודוק :

רש"י **בקללה** הקדיש ירך לבטן וכו'. אמר המלקט בפ"ק דסוטה שנינו במדה שאדם מודד מודדין לו וכו' בירך התחילה בעבירה תחלה ואח"כ הבטן לפיכך תלקה בירך תחלה כו' ופריך תלמודא אלימא מנה"מ משום דכתיב בתת ה' את ירכך נופלת כו' והכתיב וצבתה בטנה כו' ומשני אמר אביי כי לייט תחלה ירך והדר בטן ומיא כי בדקי כי אורחייהו בדקי בטן ברישא והדר ירך ופריך בקללה נמי כתיב לצבות בטן ולנפל ירך ומשני ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירך שלא להוציא לעז על מים המרים עכ"ל ורבינו כתב בזה ולהרא"ם נעלם קושיא זו ותירוצה

סתום

שהוא הקשה קושיא זו ומתרץ דלאו בטן וירכה של סוטה קמיירי אלא בבטן וירך של בועל כו' ע"ש דהא איכא פלוגתא בפרק כשם והכא לכ"ע קאמר עכ"ל. והתימה ממנו דמנ"ל זה דנעלם מהרא"ם סוגיא זו דהא גם רש"י ז"ל פירש בסמוך בקרא לצבות בטן ולנפל ירך בטנו וירכו של בועל כו' כדברי הרא"ם ז"ל וחס לן למרן רבינו הגדול רש"י ז"ל מאור עיני הגולה לומר עליו דבר זה משום דלא פירש כן דנעלם ממנו סוגיא הנ"ל וק"ל:

רש"י **ולא** עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח כו' אבל לא אם היתה עקרה נפקדה דא"כ יסתתרו כל העקרות ויפקדו וזו הואיל ולא נסתרה הפסיד כדא"ל ר"י לר"ע. ומה שהקשו תוס' דר' ישמעאל לימא לנפשיה יסתתרו כל יולדת בצער וילדו בריות. כתב רבינו דיש לייש' דמשום דיולדת בצער לא תעשה את עצמה נחשדת על ידי סתירה לקנא לה בעלה אבל בעקרה משום בנים שיהיו לה תעשה כל מה שתוכל לעשות גם שתדע שיקנא לה בעלה וק"ל:

רש"י **קדוש** יהיה השער שלא לגדל הפרע של שער ראשו בפלוגתא זו שנויה בפ"ק דתענית דגרסינן שם אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא שנאמר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזו נפש חטא זה כו' ר"א אומר נקרא קדוש שנאמר קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו כו' ופריך ולשמואל הא איקרי קדוש ההוא אגדל פרע קאי כו'. וכתב רבינו וכ"ה בפירש"י בחומש קדוש יהיה השער כו' ומיהו ר"א פליג הכא ומפרש קדוש יהיה אנזיר גופיה שציער עצמו מן היין אלא שדרך רש"י בחומש לפרש פשוטו של מקרא דקאי קדוש יהיה אגידול פרע. ומיהו הא דכתיב קדוש הוא לה' מפרש לה בספרי זו קדושת הגוף אבל לכ"ע אינו מתפרש שיקרא קדוש על שציער כו' אלא שלא יטמא למתים וכפירש"י בחומש וק"ל:

רש"י **ואני** אברכם לישראל כו' ד"א לכהנים בפלוגתא זו שנוי' במסכת חולין בפ' אלו טריפות. ר' ישמעאל אומר למדנו ברכה לישראל מפי כהנים לכהנים עצמם מנין שנאמר ואני אברכם כהנים מברכים לישראל והקב"ה מברך לכהנים ר"ע אומר למדנו ברכה לישראל מפי הכהנים מפי הגבורה לא למדנו נאמר ואני אברכם שכהנים מברכים והקדוש ב"ה מסכים ע"י אלא ר"ע ברכה לכהנים מנ"ל נפקא ליה מואברכה מברכיך. ובתוס' שם בד"ה ואברכה מברכיך ואפי' נכרים המברכים את ישראל מתברכין כדאיתא בירושלמי דברכות דההוא נכרי דיהב שלמא לר"י כו' אמר ליה ברכתך כבר אמורה מואברכה מברכיך. ולר"י לא אצטריך קרא שהקב"ה מסכים ע"י דפשיטא דמסכים כיון שצוה להם לברך עכ"ל וכתב רבינו אדבריהם כוונתם בזה מה שנקטו ואפילו נכרים כו' רצה לומר ולהכי אצטריך ליה ואברכה מברכיך לר"י. ויש לפרש לפי זה דבמקום ברכה דישראל דעדיפא היינו משום דהיא ברכה המיוחדת לכהנים. משא"כ ואברכה מברכיך דהוה כוללת אף לנכרים לר"י וק"ל:

פרשת בהעלתך

רש"י **ובמקום** אחר אומר מבן ל' שנה כו' ולומד ה' שנים כו'. בפלוגתא זו שנויה פ"ק דחולין כתוב א' אומר מבן כ"ה שנה ומעלה וכתוב א' אומר מבן ל' שנים הא כיצד כ"ה בתלמוד ושלשים לעבודה מכאן לתלמיד כו' ר' יוסי אומר שלשה שנים שכן מצינו בנבוכדנצר שצוה להביא מבני ישראל ולגדלם שלש שנים ללמדם ספר ולשון כשדים ואידך שאני לשון כשדים דקליל ואידך שאני הלכות עבודה דתקיפן. וכתב רבינו באגדה זו והא דכתיב ללמדם ספר היינו נמי בספריהם בלשון כשדים דבספר כבר ידעו כדכתיב לעיל מיניה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת כו'. וקצת קשה במאי פליגי הני תנאי הא מידי דקליל כלשון כשדים ת"ק נמי מודה דסגי בג' שנים ומידי דתקיפא כהלכות עבודה ר"י נמי מודה דבעי ה' שנים ויש ליישב וק"ל:

רש"י **ולמה** לא פסח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו כו' וכתב הרא"ם שכן הוא בספרי אבל במכילתא שנינו בפ' בא בפסוק והיה כי תבואו אל הארץ כו' ושמרתם את העבודה הזאת תלה הכתוב עבודה זו בביאתם לארץ שלא נתחייבו במדבר אלא פסח א' בלבד שעשו בשנה השנית ועל פי הדיבור והביאו גם רש"י ז"ל בפירושו שם ומשמע שאין זה מחמת עצלותן אלא מחמת שלא נתחייבו בו אלא אחר ביאתן לארץ ואף זו לא נעשית אלא ע"פ הדיבור. ושמא י"ל שהברייתות הללו חולקות זו לזו שהברייתא של ספרי סוברת שנתחייבו ישראל במצוה זו אפילו במדבר וקרא דוהיה כי תבואו אל הארץ מפרשי לה כי האי תנא דאמר דביאה הכתובה גבי תפלין הוא לומר עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ ומה שלא עשו פסח במדבר אלא בשנה השנית בלבד אינו אלא מחמת עצלות. ואע"פ שהיו רובן ערלים מפני שלא נשבה להם רוח צפונית כל אותם מ' שנה שהיו במדבר כדאיתא ביבמות ובחגיגה וכתיב וכל ערל לא יאכל בו וא"כ לא היו חוטאים במה שלא עשו פסחים במדבר שהרי ערל אסור באכילתו. מ"מ כיון שעונותיהם הם שגרמו שלא נשבה להם רוח צפונית כל אותם מ' שנה שהיו במדבר לפי שהיו נזופים בעון המרגלים ואלמלא עון המרגלים היתה נושבת בהם רוח צפונית והיו נמולים והיו עושים הפסח במדבר היינו גנותן. והברייתא של מכילתא סוברת כאידך תנא דתנא דבי ר' ישמעאל הואיל ונאמרו ביאות בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם לאחר ירושה וישיבה אף כל לאחר ירושה כו'. ומה שהקריבו פסח במדבר בשנה השנית ופסח בגלגל בימי יהושע קודם שנכבשה ונחלקה הארץ לא עשו אלא ע"פ הדיבור ולפיכך הותר להם לאכול הפסח אע"פ שבניהם שנולדו להם משיצאו ממצרים ערלים היו ומלת זכרים מעכבת מלאכול הפסח כמו ששנינו במכילתא ומייתי לה ביבמות כו' עכ"ל הצריך לענינו. ורבינו דן עליו במה שכתב אע"פ שבנים שנולדו להם משיצאו ממצרים ערלים היו ומלת זכרים מעכבת כו' וכדי לבא אל המכוון דבריו אציג לפניך הסוגיא דפ' הערל דשנינו שם הערל כל הטמאים לא יאכלו בתרומה כו' (ופירש"י הערל כהן שמתו אחיו מחמת מילה). ונקט תלמודא בעי רב חמא בר עוקבא קטן ערל תוך שמונה מהו לסוכו שמן של תרומה דקיימא לן סיכה כשתיה מי אמרינן ערלה שלא בזמנה מעכבא או לא מעכבא. א"ר זירא ת"ש אין לי אלא מילת זכריו בשעת עשיה ועבדיו בשעת אכילה (ופירש"י אין לי לעכב בפסח אלא מילת זכריו שיש לו בשעת עשיה דגבי מילת זכריו כתיב ואז יקרב לעשותו והיינו שחיטה וגבי עבדיו כתיב אז יאכל בו דאפילו לא הוה ליה עבד בשעת עשיה והיה לו בשעת אכילה מעכבתו מן אכילת פסחו) מנין ליתן את האמור של זה בזה כו' ת"ל אז אז לג"ש (ופירש"י אז יקרב לעשותו אז יאכל בו) ופריך בשלמא עבדיו משכחת לה דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה כגון דזבינהו בינו ובינו אלא זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה היכי משכחת לאו דאיתיליד בין עשיה לאכילה וש"מ ערלות שלא בזמנה הוי ערלות. אמר רבא ותסברא המול לו כל זכר כתיב ואז יקרב לעשותו והאי לאו בר מהילא הוא אלא הכא במאי עסקינן כגון שחלצתו חמה כו' (ופירש"י שהיה חולה ונתרפא ונתחלצה ונסתלפה ממנו חמה) רב כהנא אמר כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר בינו ובינו כו' ומסקינן בסוגיא זו ובמדבר מ"ט לא מהול איבעית אימא משום חולשא דאורחא ואיבעית אימא משום דלא נשב להם רוח צפונית דתניא כל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא נשב להם רוח צפונית כו' עכ"ל מסוגין הצריך לענינו. ובתוספות שם במשנה בד"ה הערל פי' בקו' שמתו אחיו כו' וכן נראה דלא דמי לערל' שלא בזמנה דמיבעי לן בגמרא אי הוה ערלה דהתם כיוצא בו לא הוי בר מילה בשום מקום אבל אחר ח' אע"ג דא"א לו למול מפני הסכנה הוי ערל כיון שהגיע הזמן. תדע דלא פשיט ליה בגמרא מטומטום שאינו אוכל בתרומה מערלה שלא בזמנה אע"ג דאינו חייב לקרוע ולמול כדמוכח בגמרא דקאמר זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה משכחת לה בטומטום שנקרע בינו ובינו ונמצא זכר דלא קרינן ביה בשעת עשיה המול לו כו' ואז כו' דלא מחייב לקרוע ולמול כו' ובהדיא מחלק בירושלמי בין ערלות שלא בזמנה ובין שהגיע זמנו למול אלא שסכנה היא לו כו' עכ"ל:

ובמסקנא כתבו עוד בד"ה משום דלא נשב להם רוח צפונית בספרי אומר דבגנותן של ישראל כו' ותימה וכי במזיד היו נמנעין ואי משום מילת זכריו שהיו מעכבים ותשיב גנות לפי שגרמו הם דבר זה והאי כיון דלא אפשר לא היתה מעכבת כדאמר לעיל המול לו אמר רחמנא ואז יקרב כו' ואמר ר"י דעשו פסחים אבל לא עשו כתקנן אלא א' עכ"ל. וכתב רבינו אדבריהם מה שכתבו והאי כיון דלא אפשר לא היתה מעכבת כדאמר לעיל כו'. ומה שחלקו התוספות בריש פרקין בין ערלה שלא בזמנה דלא הוי בר מילה בשום מקום ובין ערלה דאחר ח' אע"ג דא"א לו לימול היינו דוקא במילת עצמם אבל במילת זכריו דמעכבת אין לחלק בזה וכן הוא מדברי בעל המאור וראיה לזה דמאי דמוקמינן לברייתא בחלצתו חמה ובכל הני שינויים אע"ג דאחר ח' הן אפי' הכי לא מעכב ערלתם עשיית הפסח וע"כ אית ליה למימר כיון דלא אפשר לא מעכב. אבל הרא"ם כתב דבניהם שנולדו להם משיצאו ממצרים ערלים היו ומילת זכרים מעכבת כו'. ואין מחוור כמו שהוכחנו מתוך שמעתין ואין סברא לחלק בין אי אפשר למול משום חלצתו חמה ובין אי אפשר למול משום דלא נשב כו' כמו שכתבו התוספות ואולי נעלם מעיני הרא"ם דברי התוספות ודוק:

רש"י **נקוד** עליו כו' פסח שני מצה וחמץ עמו כו' בג"א כתב דרש"י ז"ל בא לתרץ בזה אחר שפירש הכתוב כל זמן שהוא חוץ לאסקופת העזרה הוא רחוק וא"כ מדבר באיש שיכול לקיים כל מצות החג כגון מצה וביעור חמץ וא"כ כאשר יעשה פסח שני יעשה זה שני פעמים ואין זה סברא ובשלמא אי דרך רחוקה ממש איירי אפשר לומר דקרא מיירי באיש שאינו יכול לקיים מצות החג כלל כגון המפרש בים או יוצא בשיירא במדבר א"כ ניחא שנדחה לפסח שני אבל איש כזה שהוא כבר קיים הכל למה יהא נדחה לפסח שני ותירץ פסח שני כו' והשתא לא יעשה רק הפסח שלא עשה במועדו אבל כל מה שעשה בפסח ראשון אינו חוזר לעשות בפסח שני וק"ל:

רש"י **בגמרא** ירושלמית כו' אית מ"ד כתיבה כו' ואית דאמרי כקורס כו' אבל בגמ' שלנו פ' א"כ בפלוגתא שנויה דמה שנאמר בירדן ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד כו' ר' יהודה ס"ל שבהן היה י"ב מיל כנגד מחנה ישראל ור"א בר"ש השיב לו וכי אדם קל או מים קלים הוי אומר מים קלים א"כ באים ושוטפים אותם אלא מלמד שתלו כו' יותר מג' מאות מילין ומסקינן פליגי בה רב אמי ורב יצחק נפחא חד אמר לדברי רבי יהודה כחנייתן עברו לדברי ר"א בר"ש בזה אחר זה עברו. וחד אמר לשניהם כחנייתם עברו מ"ט אדם קל לרוץ כמו המים ומ"ס מים הם קלים הרבה כו' וכתב רבינו משמע מלישנא דעברו דלא פליגי אלא בהעברת הירדן וזהו דלא כתלמוד ירושלמי דנקט פלוגתא בכל המסעות שבמדבר ודוק:

רש"י **ומ"מ** שיתף משה עצמו עמהם. עיין לעיל בפרשת שמות שהארכתי בענין זה:

זכרנו את הדגה כו' בלתי אל המן עינינו. בפרק הנודר מן הירק כתב רבינו לכוין זה עם מ"ש שם הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ואפילו בשר עוף ומותר בבשר דגים וחגבים ומפרש אביי טעמא כגון דכייבין ליה עיני' בשעת הנדר דדגים קשים לעינים וכל מילי דלא הוי מצי למיכל לא נדר אלא אדעתא דמידי דמצי למיכל ולהכי בדגים שרי ומן העופות אסור כו' ועד"ז יש לפרש תלונתם מה שאמרו זכרנו כו' בלתי אל המן עינינו ר"ל דאין לנו דבר המועיל לנו המן לגבי דגים רק לענין תועלת העינים שהדגים מסמין את העינים ולא כן המן וק"ל:

רש"י **לא** ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה אלא נשתנה היה טעמו לנטחנין כו'. אבל בשילהי דיומא אמרו כתיב לחם דמשמע אפוי וכתיב עוגות דמשמע קודם אפיה וכתיב וטחנו הא כיצד לצדיקים לחם ובינונים עוגות רשעים טחנו ברחים. וכתב רבינו נראה דאין ר"ל שירד להם לחם ממש דהוא הלחם אשר נתן כו' לקטו ממנו לא משמע כן וכן שפו אותו עוגות אלא דה"ק לצדיקים הוא ירד כעין לחם שאכלו אותו כמו שירד ולא הוצרכו לטחנו ולאפותו ולבינונים ירד להם לעשות עוגות ולאפותו אבל לא הוצרכו לטחנו ולרשעים הוצרכו לטחנו ורש"י מה שפירש בחומש לא ירד בריחים אלא היה משתנה טעמו לנטחנין כו' זה אינו ע"פ סוגיא דשמעתין ודוק:

רש"י **ורבותינו** אומרים על עסקי משפחות על העריות כו' וכתב הרא"ם ולא ידעתי למה נתעוררו עכשיו אחר נסיעתן מהר סיני ולבכות על שהפרישן

ספח מן הערוות והלא זה כמה חדשים משהפרישן שהרי מיום הכפורים שירד משה מן ההר שוב לא עלה והתורה ככר היתה מסורה בידו ושמא י"ל שאע"פ שהיתה כל התורה כולה מסורה בידו מ"מ לא נאמרה לישראל אלא כל פ' ופ' בזמנה שהרי בפ' הנזקין אמרו ח' פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן א"כ ש"מ שכל פ' ופ' נאמרה כשהגיע שעתה ושמא גם פרשת עריות לא נאמרה עד סמוך לנסיעתן עכ"ל. אבל רבינו כתב הא דסמכו תלונת העריות לתלונות המן יש לכוין זה על פי מה שאמרו רבותינו למה נקרא שמו גד שמגיד אם בן ט' לראשון כו' ולזה על ידי המן נתרעמו על העריות דלא יכלו לשתות מים גנובים וק"ל:

רש"י **עד** חדש ימים זו בכשרים כו' אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלים כו'. וההיא דמכילתא שנויה בתלמודנו בפלוגתא דיומא כתיב הבשר עודנו בין שניהם וכו' וכתיב עד חדש ימים הא כיצד בינונים נידונים לאחר רשעים מגעגעים והולכים עד חדש ימים. וכתב רבינו הא דחשיב גבי המן כאן צדיקים כמו צדיקים לחם כו' משום דמן שאלו כהוגן אבל בשליו ששאלו שלא כהוגן לא חשיב כאן צדיקים וק"ל:

רש"י **הצאן** ובקר ישחט להם כו'. בפ"ק דחולין כתב רבינו לכוין זה לדעת רבי ישמעאל דס"ל דבשר תאוה לא הותר להם במדבר ולפי שהם התאוו לדבר א' של איסור ודבר אחד של היתר לדבר של איסור כדכתיב התאוו תאוה מי יאכילנו בשר דהיינו בשר תאוה שלא הותר במדבר ולדבר א' של היתר זכרנו את הדגה כו' וע"ז אמר משה על תאות האיסור הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם שהרי נאסר להם בשר תאוה אבל הסיפה של היתר שאמרו זכרנו את הדגה כו' את כל דגי הים ביד ה' למצוא להם. והיה מאמר הש"י בזה עתה תראה היקרך דברי אם לא שביד ה' ליתן להם תאותן בין של היתר ובין של איסור ונתן להם הש"י דבר א' שהוא השליו שהוא מין עוף שנברא מן הרקק שהוא קרוב למין בהמה ולמין דגים כמו שאמרו בפ"ב דחולין כדי שיהא להם כל תאותן בדבר א' של היתר ושל איסור דלא נאסר בשר תאוה אלא בקר וצאן כדמסיק בסוגיא הנ"ל דאפילו גדי ואיל הותר להם ועד"ז אמר הכתוב הבשר עודנו בין שניהם כו' ירצה שעל תאות אכילת דגים שהיה של היתר לא נענשו אבל בזה שנתמלא תאותן של איסור שהוא בשר תאוה כמ"ש מי יאכילנו בשר כו' עודנו בין שניהם כו' שנענשו על תאותן של איסור וק"ל:

רש"י **ולא** יספו לא נתנבאו אלא אותו היום לבד כך מפורש בספרי כו'. ורבינו טען מהא דאמרו פ"ק דסנהדרין כל הנביאים כלם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ופריך מנ"ל דפסקו אילימא מדכתיב ולא יספו אלא מעתה קול גדול ולא יסף דשכינה הכי נמי דלא אוסיף אלא ע"כ דלא פסק הוא ה"נ דלא פסק ומשני אלא הכא כתיב ויתנבאו התם כתיב מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים עכ"ל. הרי דמוכח דפסיקא ליה לתלמודא דלא יספו היינו דפסקו ולא הוסיפו ורש"י הביא בשם הספרי דלא נתנבאו אלא באותו היום והוי מלי לאתויי פירוש זה מתוך תלמוד ערוך שבידנו גם התלמוד הכי פסיקי ליה וק"ל:

רש"י **מה** עשה נטל ע"ב פתקין כו'. מה שיש לדקדק בזה עיין לעיל בפ' במדבר בענין פדיון הבכורות שהבאתי מדברי רבינו לבאר כל הספיקות שיש לך באגדה זו:

רש"י **האצל** עליהם צרכי צבור בפ"ק דסנהדרין וכתבו בתוס' שם פי' נבואתם כלה דאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה. אמר המלקט ושמעתי מי שהקשה בזה ממה שהביא הטור א"ח בסי' צ"ג מהירוש' דעוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי דהיינו לענין לעמוד מתוכו להתפלל שגם זה שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור וכעוסק בתורה מתוך הלכה פסוקה דמי שהתורה משמחתו דכתיב פקודי ה' כו' הרי מזה משמע דעוסק בצרכי צבור לשמחה נחשבת לו. וי"ל דודאי מי שהוא רודף אחר השררה אין שמחה גדולה מזו להשתרר על הצבור ולעסוק בצרכיהם אבל אלו בחירי ה' ברחו מהשררה כמו שפי' רש"י לעיל בפסוק וישארו שני אנשים אמרו אין אנו כדאים לגדולה זו ועל כן אמר יהושע למשה הטל עליהם כו' רצה לומר שלא ברצונם אף על פי שהם אינם רוצים בזה ובודאי מי שהוא עוסק בדבר שלא לרצונו הטוב יתעצב אל לבו שבא אליו הדבר שלא כרצונו וק"ל:

כי יתן ה' את רוחו עליהם. בפ"ק דסנהדרין כתב רבינו יש לכוין זה ע"פ מה שאמרו שם דכל הנביאים נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו והטעם דגבי כל הנביאים כתיב ויאצל מן הרוח אשר עליו שלא היה להם רק אצילת רוח ממשה להיות אתו במשא העם וע"כ לא היה להם שום קנאה ליהושע בשביל משה שנבואתם לא היה רק מאצילת רוחו של משה ולכך לא נתנבאו רק לפי שעה אבל באלדד ומידד כתיב ותנח עליהם הרוח מאתו ית' ב"ה מדלא כתיב ותנח רוחו עליהם לפי שזכו שיהיו מתנבאים והולכים כמו משה שהיה נבואתו מאתו ית' ב"ה ועד"ז נתקנא יהושע בהם שעשו עצמן כמו משה והשיב משה המקנא אתה לי רצה לומר על פי מה שאמרו בפרק חלק דאין אדם מתקנא בתלמידיו ויליף ליה מיהושע וזה שכתוב המקנא אתה לי ושים לי קנאה בך שהרי אתה תלמידי כמו שכתוב בענין משרת משה מבחוריו ומי יתן כל עם ה' נביאים כמותי שיהיו מתנבאין והולכים כמו שעשה אלדד ומידד כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא רוחי שהיו חשובים כמותי לא הייתי מתקנא בהם דמ"מ כולם תלמידי ואין אדם מתקנא בתלמידיו וק"ל:

רש"י **אין** דבור בכ"מ אלא לשון קשה עיין לעיל בתחלת פ' וארא שהארכתי בזה:

רש"י **ד"א** אל נא תהי כמת אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה כו' אני א"א לראותה שאני קרוב כו'. בפרק טבול יום אמרו מי רואה נגע של מרים א"ת משה זר היה וא"ת אהרן קרוב היה כו' חלק לה הקב"ה כבוד גדול למרים באותה שעה אמר אני כהן ואני מסגירה כו'. וכתב רבינו במשה נמי המ"ל קרוב הוא ואין קרוב רואה אלא דהאמת קאמר דזר הוא ולמ"ד נמי דמשה כהן היה הא מסקינן שם דלגבי נגעים מיהא זר מיקרי דאהרן ובניו כתובים כו' וכן אלעזר ואיתמר קרובים מיקרי להם. אבל למ"ד שמשה כהן היה באותה שעה קשה קשה אמאי לא רואה הוא ואם הוא מיקרי קרוב יש להוכיח מהכא דראשון בשלישי פסול לעדות וק"ל. אמר המלקט ואני שמעתי ליישב הא דלא נקט גבי משה דקרוב היה עם מה שאיתא במגלה עמוקות דנתן טעם לסבת הא דנתרחק משה מן הכהונה משום דנשמתו היתה כלולה מס' רבוא נשמות של ישראל וא"כ היה קרוב לכל אחד מישראל מה נשמתו ולא היה יכול לראות נגעיהם מהטעם דאין קרוב רואה הנגעים. ובפ' דיני ממונות נחלקו רבנן ור"מ בזה דרבנן סברי דקרוב רואה הנגעים ור"מ סבר דאינו רואה ומזה יתיישב הא דלא נקט גבי משה קרוב היה דהייתי אומר דהא מילתא זה תליא בפלוגתא דרבנן ור"מ וקיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים והלכה כרבנן דקרוב רואה הנגעים וע"כ נקט גבי משה דזר היה ומזה מוכח דהלכה כר"מ דאזיל בתר טעמא מגד קרובתו נתרחק מן הכהונה וא"כ מקשה שפיר א"ת אהרן כו' ודוק:

רש"י **מ"מ** לא האריך משה בתפלה. עיין מה שכתבתי לעיל בפ' בשלח בפסוק מה תצעק אלי כו':

פרשת שלח לך

רש"י **שלח** לך לדעתך כו'. בפ' אלו נאמרין וכתב רבינו וכבר האריך הרמב"ן בזה כיון דדעת משה היה נ"כ לשלוח מרגלים מה חטאו הם יותר ממנו ותוכן הדברים כי גם במלחמות אלו שהיה להם תשועת ה' הלכו לפי הטבע קצת כמ"ש סוס מוכן למלחמה ולה' התשועה ולזה הסכים הקב"ה בשליחות יהושע ב' אנשים והם כלב ופנחס שהוחזקו כבר לצדיקים ולא יוציאו דבה על הארץ ולא שלחו אותם רק שידעו מהיכן נוחה ליכבש וגם כאן הסכים הקב"ה עם משה לשלח ב' אנשים כאלו כמ"ש שלח לך אנשים דרוב מיעוט שנים אבל ישראל לא היו כוונתם לכך אלא לידע אם טובה אם רעה ומשה לא ידע את כוונתם זו הרעה וע"כ אמר וייטב בעיני משה ואמר ליה הקב"ה שלח לדעתך שלא ידעת כוונתם הרעה ולא ידעתי כי ה' יראה ללבב שכל כוונתם לבושת א"י וע"פ כוונתם הרעה שלא האמינו להקב"ה שהיא ארץ טובה לא רצו כל שבט ושבט מהם לשלוח לו מרגל שאינו משבטו כי לא האמין לו לזה א"ל איש א' איש א' למטה כו' היינו לפי דעת כל נשיא שבט בהם ולא כן דעתי רק בב' אנשים כשרים כמו בשליחות יהושע וק"ל:

ויקרא משה להושע כו'. וכתב רבינו באגדה הנ"ל ומה שנאמר כבר במלחמת עמלק ויאמר משה אל יהושע כו' נקרא כן ע"ש העתיד כמ"ש ההולך קדמת אשור כו' ועדיין אשור לא היה כדאמרינן פ"ק דכתובות ע"ש:

רש"י **אדם** כשר שיגין עליהם כו'. אמר המלקט דאי כפשטיה הכי הוה ליה למימר האין בה עץ ואם יש והתחזקתם כו' וק"ל:

רש"י **אפשר** שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן כו'. בפרק א"נ ובשלהי דכתובות כו' אמרו וחברון שבע שנים כו' מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן כו'. אמר המלקט שמעתי מגדול אחד שהקשה מזה על הרמב"ן ז"ל בפרשת נח שטען על האבן עזרא מה שפי' בפסוק וחם הוא אבי כנען. כי חם ראה והגיד לאחיו וכנען עשה לו רעה לא גילה אותו הכתוב וזה טעם את אשר עשה לו בנו הקטן כי כנען הוא הקטן לחם כאשר ימנה אותם ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען. והוא טען עליו ואמר והנה עזב ר' אברהם דרכו בפשוטי המקרא והחל להנבא שקרים והנכון בעיני כי חם הוא הקטן לנח וכנען הוא הבן הגדול לחם ואשר אמר ובני חם כוש כו' אחרי נמכר לעבד עבדים נתן לכל אחיו מעלה עליו כו' ע"ש שהאריך ומה נפלאה דעתו בזה לטעון על החכם ן' עזרא בדברים אשר הוא נגד תלמוד ערוך בשלהי דכתובות ובפ' א"נ ורש"י ז"ל הביאו בכאן. ותלמיד ותיק אחד השיב לי דלפי דעת הרמב"ן ז"ל סוגי' זו הכי מתפרשת כי אף לפי פשטיה דקרא קשה נמי מה בא להודיע בזה ותלמודא הכי פריך אפשר אדם בונה בית כו' ר"ל למאי כתבה רחמנא כל זה וחברון שבע שנים כו' פשיטא דדרכו בכך שבונים תחלה בית לגדול וכיון דכנען הוא הגדול בודאי נבנה אליו חברון תחלה ומשני שבא להודיע שבחה של א"י כו'. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר דהא דוד מלך בחברון שבע שנים וחברון היה הטרשין שבא"י כדמסיק. וי"ל שאותם ז' שנים לא מלך עדיין על כל ישראל לא נתנו לו ליישב במקומות המעולה מחברון ודוק:

רש"י **והלא** א"י ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום כו' והם הלכו ארכה ורחבה כו'. אמר המלקט וכבר נתחבטו בזה קמאי דקמאי למה נקט במילתא והם הלכו ארכה ורחבה דאף אם הלכו ארכה לחוד הקושיא היא חזקה כיון דארכה ד' מאות פרסה הרי מ' יום מן המזרח למערב וכן בחזירתם מן המערב למזרח. ויש מתרצים בזה דהוכרח לומר ארכה ורחבה דלא תימא שפי' וישובו הוא כי תחלת השיבה היה מקץ מ' יום ולא שבאו לביתם ואני אומר שאין מקום לקושיא זו ממה שכתבו התוס' פ' אלו מציאות אהא דאמר ר' יהודה שם גבי אבידה חייב להכריז ג' רגלים ואחר הרגל האחרון שבעה ימים כדי שילך לביתו שלשה ימים ויחזור שלשה ויכריז יום אחד ופריך תלמודא עליו מהא דשנינו פ"ק דתענית בג' במרחשון שואלים על הגשמים ר"ג אומר בז' בו כדי שיגיע האחרון שבא"י לנהר פרת ומסקנא דמילתא בשינויא לחלק בין מקדש ראשון למקדש שני מקדש ראשון דנפישי ישראל שובא דמצות עלמא ומשתכחי שיירתא ואזלא ביממא ובלילא לכך די בשלשה ימים משא"כ מקדש שני שלא נפישי ישראל ושיירתא לא משתכחי דאזלא ביממא ובלילא ט"ו יום. ובתוס' שם בד"ה חמשה עשר יום וא"ת והלא א"י ד' מאות פרסה כו' ומהלך אדם י' פרסאות ביום הוה ארבעים יום באורך וירושלים מן הירדן שהוא תחום א"י מהלך יום אחד כדאיתא בבילה. נשאר מגד אחד ל"ט יום וי"ל דעם יערות וכרמים היה ד' מאות פרסה אבל מישוב לא היה כל כך עכ"ל. ומזה סרה קושיית העולם דנתקשו כאן בדברי רש"י ז"ל דיש לכוין דבריו לדעת התוספות דעם כרמים ויערות היה כ"כ אבל מישוב לא היה רק ט"ו יום ובארכה לחוד בהליכתן ובחזירתן היה מספיק שלשים יום ואף כי נאמר בהו מקץ ארבעים יום על היתרון אין קפידא דלא הלכו י' פרסאות ביום ע"כ הוכרך לומר שהלכו ארכה ורחבה ומ' יום היו צריכין לזה ותחול הקושיא

סך

איך נאמר מקץ ארבעים יום. ואין סברא לומר דזה השיעור של ס"ו יום ניתן רק לארכה אבל מרחבה לא היה כל כך בודאי בזה יש להשוות מדת ארכה ורחבה לשיעור אחד וכמו שאמרו דארץ ישראל ד' מאות פרסה כו' ודוק:

רש"י **וילכו** ויבאו להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה כו'. והא דפירש"י לעיל כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו כתב רבינו היינו בשעה שנבחרו אבל בהליכתן בעצה רעה היו וק"ל:

רש"י **כל** דבר שאין אומרים בו קצת אמת בתחלה כו'. בפ' א"נ אמר ר"י משום ר"מ כל דבר לשון הרע שאין אומרים דברי אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר מלשון הזה שאמר כל לשון הרע שאין בו אמת מתחלתו כו' משמע דסופו לה"ר אינו אמת. ואם ר"ל כי עז העם כו' והערים בצורות כו' הרי על זה העיד הכתוב בפ' עקב שהוא אמת שנאמר גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות כו' א"כ במאי הוציאו דבת הארץ שהרי אמרו וגם זבת חלב ודבש וזה פריה ומ"ש כשם שפירותיהם משונים כו' הוא דרך דרש. ונראה לפרש לפי ששלחו המרגלים על ב' דברים האחד להודיעם אם אפשר לכובשה והב' אם יש בה חיי נפש כמ"ש העם היושב עליה כו' ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה כו' ומה העם כו' ולפי שנשתבחה א"י בשבעה מינים שנאמר ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ועיקר חיי נפש שבהם הם חטה ושעורה ושמן כדאמרינן בפרק הספינה אין מוציאין פירות מא"י דברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות ושמנים וסלתות ר' יהודה מתיר ביין כו' ולכך נסמך ארץ קמא לחטה ושעורה וארץ בתרא לזית שמן כדאמרינן ס' ג' שאכלו לפי שהם עיקר חיי נפש והשתא כשבא סיפור הכתוב שבאו בתחלה לומר דבר אמת כדי להוציא דבה על הארץ שאין בה רק אלו ד' מינים שהן הג' מינים שהביאו עמהם מן הגפן ומן התאנים ומן הרמונים ואמרו וגם זבת חלב ודבש היא ודקדקו לסיים בדבר שקר ודבה וזה פריה שהראום אבל עיקר חיי הנפש שהם שאר הג' מינים חטה ושעורה ושמן אין בה ולזה אמרו ארץ אוכלת יושביה כי אין הארץ מספיק חיי נפש ואוכל ליושביה ברעב אשר תמיד מצוי בה באברהם נאמר ויהי רעב כו' וירד אברם מצרימה ביעקב ע"י הרעב הורד מצרימה עם בני ביתו זו הטינא היתה בלבם כי באמת באברהם היה בנסיון גם ביעקב לקיים ברית בין הבתרים. ועוד אמרו ליראם שא"א לכבשה דבתחלה אמרו אמת אפס כי עז העם כו' והערים בצורות אבל סיימו בדבר שקר ודבה שאמרו וגם ילידי הענק ראינו שם שהרי העיד הכתוב שבחברון היו והם לא באו לשם רק כלב לבדו כמו שאחז"ל אבל לא אמרו כן אלא כדי ליראם ולפחד כל ישראל שא"א לכובשה וכמ"ש לבסוף לא נוכל כו' ודוק:

רש"י **אוכלת** יושביה דכל מקום שעברו מצאום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כו' בפ' אלו נאמרים. וכתב רבינו ואין לומר דהמרגלים הוציאו דבה בזה ושקר היה שלא מתו אז שם. א"כ למה לא השיבו אותם ע"כ גם כן יהושע וכלב דשקר הוא כמו שהשיבו על שהוציאו דיבה שאין בטובת א"י כלום אמרו הם טובה הארץ מאד ושאמרו לא נוכל לה מפני הענקים אמרו אל תיראו מפני עם הארץ אלא ע"כ נ"ל התשובה על ארץ אוכלת כו' שהקב"ה חשבה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יפנו לאלו ודוק:

וכן היינו בעיניהם. רש"י שמענו אומרים כו'. בפ' א"נ וכן היינו בעיניהם אמר רב משרשיא מרגלי שקרי הוי בשלמא ונהי בעינינו לחיי אלא וכן היינו בעיניהם מנא ידעי. ולא היא כי הוי מברי אבלי תותי ארזא הוה מברי להו וכיון דחזינהו סליקו באילנא שמעו דקא אמרי קא חזינא איניש דדמי לקמצי באילנא. אמר המלקט ואין להקשות לפי האמת מרגלים שקרי הוי דהא בכמה דברים אמרו שקר והיאך מסיק תלמודא אדברי רב משרשיא ולא היא כו' לאמת דבריהם. דודאי אין סברא לומר דהמרגלים אמרו דבר מה שיהיו מוכחשים מגד עצמם דמנא הוו ידעי וק"ל:

רש"י **יכולת** שם דבר הוא פי' ולא פועל בלשון נקבה כמו שאמרו בפ' אין עומדין יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר ר"א אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם תשש כחו כנקבה. כתב רבינו ותלמודא ימאן בזה דא"כ הוה ליה למכתב מבלתי יכולת לה' כו' בלמ"ד ודוק:

רש"י **כאשר** דברת לאמר ומהו הדבור ה' ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים אמר לו לצדיקים כו'. באגדת חלק. וכתב רבינו בפ' עושין פסין ובפ' שור שנגח אמרו ארך אפים ולא כתיב ארך אף ארך אפים לצדיקים ולרשעים ולפי זה הוה ליה למשה למימר ארך אף לצדיקים. וי"ל לפי דעת משה דאין ארך אף לרשעים משה נמי הכי קאמר לה בלשון קושיא מאי ארך אפים בלשון רבים לצדיקים והשיב לו הקב"ה לצדיקים ולרשעים דהיינו אפים שותקות לצדיקים עד לעתיד וזעומות לרשעים מאחר פורעניות עד לעוה"ב וגם זה לטובה שיש להם שהות לחזור בתשובה כמ"ש התוס' בפ' עושין פסין. והא דהתחיל להתפלל במרגלים במדת ארך אפים מה שאין כן במעשה עגל דבמעשה עגל לא היה צריך למדה זו שהיה להם חטא הראשון ונחשבו עדיין לצדיקים כמ"ש מעביר ראשון ראשון אבל במרגלים כבר חטאו כמה פעמים כמ"ש בענין וינסו אותי זה עשר פעמים ונחשבו כרשעים ולכך הוצרך למדה זו ארך אף גם לרשעים והיינו דכתיב כאשר דברת לאמר שאיני מבקש ממך בקשה חדשה רק לקיים מה שאמרת ויש לכוין גם שאר מדות מי"ג שלא נזכרו בכאן רק אלו שהיה צריך להם אז ארך אפים כמ"ש אף לרשעים ורב חסד ליתן בחסדו לכל בריה די מחסורו והם היו מקטני אמנה כמ"ש בענין עד אנה לא יאמינו בי ואמר נושא עון אבל חטא לא הזכיר כי לא היה כאן שוגג כי העדה היה להם עון שהוא מזיד והמרגלים פשעו פשע שהוא מרד ואמר פוקד עון אבות על בנים על שלשים כו' ואם תהרגם כלם תהיה הפקידה יותר משלשים ורבעים ודוק:

רש"י **חי** אני לשון שבועה כו' בפ' אין עומדין כתב רבינו וכמוהו בפ' זו אומר אליהם חי אני נאם ה' ונביאים כמוהו בנביאים מלשון שבועה. אבל רז"ל דרשו בפ' הנ"ל שאמר הקב"ה למשה החייתני בדבריך בפי הע"ג והדרש מאן הפשט דא"כ הוא מקרא מסורס כפירש"י בחומש וע"כ דרשוהו שהוא סמוך לכדבריך האמור למעלה גם בכלם נאמר חי אני נאם ה' דקאי אשבועה דבתריה וכאן לא כתיב ביה נאם ה' דקאי אדלעיל וק"ל:

רש"י **שנים** בים כו' והיינו אחד בירידה המבלי אין קברים כו'. וא' בעליה כמו שדרש רבה בר מרי נ"ד וימרו על ים בים סוף שהיו ממרין ואומרים כשם שאנו עולים מצד זה כו'. וכתב רבינו ולא ניחא ליה למימר דהיינו דירידה שאמרו המבלי אין קברים כו' דאם כן לא לכתוב רק וימרו על ים סוף ומדכתיב על ים בים סוף משמע שאחר שהיו בים סוף המרו דהיינו בעלייה שאמרו כשם שאנו עולים כו' ב' במים במרה דכתיב ויבאו מרתה כו' וילן העם על משה ברפידים דכתיב ויחנו ברפידים ואין מים כו' וירב העם כו'. ולא חשיב הך דמים דפ' חקת ולא היה מים לעדה כו' דזה נעשה בשנת הארבעים אחר מעשה מרים ומעשה מרגלים היה בשנה שניה לצאתם מארץ מצרים משא"כ אלו נעשה קודם מעשה מרגלים ולכך לא חשיב הא דפ' חקת ותקצר נפש העם בדרך ומעשה קרח ומעשה פעור שכל זה נעשה אחר מעשה המרגלים הרי איט יותר מי' שנים בים וב' במים ב' במן ב' בשליו א' בעגל וא' במרגלים. ותהתימה מדברי הרמב"ם בפ"ד דאבות שתפס לו דרך אחרת בחשבון י' נסיונות דלא חשיב הך דעליה ולא חשיב נמי רק חדא בשליו דכתיב והאספסוף כו' ולא חשיב בשבתנו על סיר הבשר ועייל שליפי במן דהיינו בקשתו ואפשר דהיינו דשליו דכתיב מי יתן מותנו בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם כו'. מיהו הא דחשיב הך דתבערה ומפיק הך דעליה מן הים הוא קשה דלא הוה ליה תלמודא אלא דהיינו הך דוהאספסוף כו' ודוק:

ויהיו בני ישראל במדבר כו'. בת"י קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה איזיל ואיתליש ריסין כו' ומשה יתבע אולפן מן קדם ה' וידון יתי בכן אשתמודע קנסא לכל בית ישראל כו'. ובפ' י"כ כתב רבינו ויש שואלים בזה בת"י שיצא חטא באיסור שבת כדי לידע באיזה מיתה דנין המחלל שבת. וי"ל כיון שלא היה צריך למלאכה זו אלא לידע באיזה מיתה כו' ה"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו חופר גומא וא"נ אלא לעפרה שהוא פטור לר"ש. ומיהו הוא ודאי דהיה חייב מיתה בדיני אדם שלא ידעו העדים שהתרו בו שהוא עשה על דעת זה ואינם אלא דברים שבלב ודנין היו אותו למיתה ע"פ העדות. וכן י"ל לפי המדרש מה שהביאו התוס' בפ' י"כ דצלפחד היינו מקושש והיה בתחלת מ' שנה ולש"ש נתכוין שהיו אומרים כיון שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ממעשה מרגלים שוב אין חייבים בצלות עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים ע"כ לומר דהוה ליה נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה ומזה שכתב בת"י יש לכוין התגלות בנות צלפחד מה שהתגללו בעבור אביהם ואמרו כי בחטאו מת ר"ל לא חטא רק כדי שיהא מת וידעו באיזה מיתה דנין המחלל שבת וק"ל:

פרשת קרח

רש"י **פרשה** זו יפה נדרשת כו'. ואיכא למידק וכי לא ראה רש"י שום דרש יפה כי אם זה. ובשפתי דעת תי' דהך פירושו לפי שכל דרש צריך שיהיה לו שום רמז בפסוק בפי' שמלות חוץ מדרש זה לפי שסתם הפסוק לקיחתו כי אמר ויקח קרח ולא פי' מה לקח א"כ מסתמא דעת הפסוק לומר לך שכל הדברים השייכים אל המחלוקת את כלם לקח לו לסעד וא"כ מעתה הרשות נתונה לכל דורש לומר את זה לקח או את זה אע"פ שאין הדבר מפורש בקרא מ"מ נקרא יפה נדרש כי כזה רצה הכתוב ומטעם זה רבו הפירושים בלקיחה זו כי יש אומרים לקח את עצמו לצד אחר וי"א לקח ראשי סנהדראות וי"א לקח טליתות כמבואר כל זה במדרשות וק"ל:

רש"י **ולא** הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו שנאמר ובקהלם כו'. באגדת הלק דרשו שמות אלו ע"ש מאורעותיהם קרח שנעשו קרחה בישראל כו' ופריך ולחשוב נמי בן יעקב שעקב עצמו לגיהנם ומשני אמר רב שמואל בר יצחק יעקב ביקש רחמים על עצמו שנאמר בסודם אל תבוא נפשי אלו מרגלים דלא כתיב בן פלוני בן יעקב ובקהלם זו עדת קרח כו' ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר מה ענין מרגלים לשבט לוי שהרי לא היו המרגלים משבט לוי ואם על שבט שמעון אמר קשה למה נקטו יותר משאר שבטים. ואולי קבלה היתה בידם שהמרגל משבט שמעון הוא היה בעל המעשה ביניהם וק"ל:

רש"י **מפני** המחלוקת שכבר זה בידם סרחון רביעי כו'. אבל מדרשו באגדת חלק אמר ר"י ששמע שחשדוהו מאשת איש. וכתב רבינו דאי על מה שאמר רב לכם כו' ומדוע תתנשאו אמר ששמע משה לא הוה ליה להשמיע לאהרן כדכתיב לעיל מיניה ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כו' וה"ל למימר וישמעו משה ואהרן ויפלו על פניהם ועל כן דרשו שמיעה זאת למשה לבוד שחשדוהו מא"א וכבר בארנו זה בפרק קמא דב"ק בחידושינו שם לפי שפירש משה מן האשה ע"פ הדבור והיו ליצני הדור אומרים שא"א ליצר אשה לפרוש מן האשה ודרשו כן מדכתיב ויקנאו למשה במחנה כו' דמשמע כל זמן שהיה במחנה קנאו לנשותיהם עד שנטה אהלו מחוץ למחנה וזהו ויפול כו' מחמת כיסופא כמו שת"י:

והרי"ף ז"ל כתב אדרש זה דהדבר קשה להולמו. והנראה בזה עם מאי דקי"ל דמן התורה אסור לן יחוד א"א ואין א"א מתייחדת עם איש אחד אלא בזמן שאשתו עמו או אשה אחת עם שני אנשים כשרים דוקא אבל פריצים אפי' עשרה נמי לא ומצינו במשה שפירש מאשתו וכתיב ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה כו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד כו' ופעמים רבות תצאן הנשים הנוכאות לאהלו של משה ובזה חשדוהו למשה ביחוד א"א כיון שאין אשתו עמו והוא היה שמד מחוץ למחנה יש כאן יחוד וכל א' קינא לאשתו בלכתה אל אוהל משה שהיה לה יחוד עם משה. וחלילה למשה רבינו שהתורה העידה עליו ומשה כו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד וסמיך ליה כתיב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל וכיון

תמיד

שתמיד היה יושב יהושע עם משה הרי יש כאן שני אנשים כשרים ואע"פ שבדרך לא התיחד עם בני אדם אלא הם כשרים היינו שמא בלכתם בדרך יפטרך הא' לנקביו ותשאר האשה עם האחד אבל בעיר או במקום ישוב מתייחדת וה"נ היו קבועים באהלים ובנות האשה לפני משה לא ימיש יהושע מתוך האוהל ודוק:

בקר וידע ה' כו' פ' אין בין המודר כתב רבינו לכוון זה עם מה שאמרו שם וכן באגדת חלק מ"ד שמש ירח עמד זבולה שמש ירח בזבול מאי בעי והא ברקיע קביע מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם כו' ועם זה יש לפרש שאמר משה בקר וידע ה' כו' שהיה סבור שהקב"ה ישפוט על ידם שלא להאיר בשביל כבודו אך אחר שראה משה שלא השפיט הקב"ה על ידם מטעם דמסיק בכבודי לא מחיתם כו' אמר להם משה בזאת תדעון כו' גם שלא יוודע לכם ע"י המאורות ונקט בקר ע"ש עיקר המאורות דכה"ג נ"ל לפי הדרש שהביא רש"י בתומם יכולים אתם להפוך בקר לערב כך כו' וק"ל:

רש"י מכאן שאין מחזיקין במחלוקת כו'. אמר המלקט אבל באגדת חלק מפיק דרש זה מקרא דבתריה מה שנאמר ויקם משה וילך אל דתן ואבירם והטעם נראה מה דלא הוציא הדרש זה מקרא קמא כמו שפירש"י בכאן משום דהאי קרא אתי לדרשא אחריתא כמ"ש בפרק אלו מגלחין אמר רבא מנ"ל דמשדרין שליחא דבי דינא ומזמנין ליה לדינא דכתיב וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם כו' וא"כ יש לתמוה למה תפס רש"י ז"ל דרך אחר והביא דרשא דרז"ל אקרא קמא הא האי קרא אצטריך לשליחא אחריתא דמשדרין שלוחא ומזמנין ליה לדינא ומה תימה על הגאון הרא"ם ז"ל ועל כל מפרשי רש"י אשר לא הרגישו בזה ושמא דרש"י ז"ל ראה כן במדרש אחר ודבר זה רבינו הגדול אמרה וגם הגאון הרא"ם ז"ל דדרכו של רש"י ז"ל בפי' התורה לכתוב הפי' היותר קרוב לפשוטו וק"ל:

רש"י רז זה מסר לו מ"ה כו'. ופירש"י שם במעתין דאי לאו דאמר ליה מ"ה מנא ידע הא לא בתורה לא נכתב עכ"ל. וכתב רבינו אע"ג דמצינו כמה דברים דלא נכתב שוי פלו בתורה ומתוך הסיפורים ילפינן לה שנצטוה משה ע"כ מהקב"ה הכא מסברא אית לן למימר דלא נצטוה ע"כ מפי הקב"ה לכפר עליהם בקטורת דהא לעיל מיניה בסמוך כתיב שאמר הש"י הרומו מתוך העדה ואכלה אותם הלא דלא ידע משה אלא מפי מלאך המות גופיה במתנה שמסר לו:

אך קשה מנ"ל דמלאך המות מסר לו רז זה ולא מלאך אחר. ואי' הרי"ף דיש לרמוז מתנה זו של מ"ה שם בפסוק מה שנאמר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכון יה אלהים כלומר ואף המלאך המות הסורר ומקטרג לישראל למדו דבר לשכן יה אלהים שהוא ענין הקטורת שסוכן שמו יתברך ביניהם ומתרחק מלאך המות כדכתיב ואתם הדבקים בה' כו' וק"ל:

פרשת חקת

רש"י ותמת שם מרים אף היא בנשיקה מתה כו'. וכתב הרא"ם כאהרן אחיה דכתיב ביה ע"פ ה' כדאיתא בשלהי מועד קטן דאל"כ תרי זימני שם במרים למה לי עכ"ל. ומהא דאמרו בפרק השותפין אמר ר' אלעזר אף מרים בנשיקה מתה דאתיא שם שם ממשה כו' טען רבינו ואמר התימה ממנו ששינה ממש לשון הגמרא דקאמר הכא ובמועד קטן דאתיא שם שם ממשה ולא אמרו מאהרן דהא ר"א דהוא גופיה מרא דסוגין פ' השותפין קאמר בסוגיא דמועד קטן דתרי זימני שם במרים אצטריך לסמוך למיתה קבורה דגרסינן שם אין מניחין את המטה ברחוב שלא להרגיל את ההספד ולא של נשים לעולם מפני הכבוד ומסיק אמרי נהרדעא לא שנו אלא אי' שמתה מחמת ולד שהיא שופעת דם אבל שאר נשים מניחים ר"א אומר אפי' שאר הנשים דכתיב ותמת שם מרים ותקבר שם סמוך למיתה קבורה. וע"כ הנראה אע"ג דשם גבי אהרן מוקדם בתורה לא נקט לה משום דלא הוי ג"ש מופנה אפילו מצד אחד ואין למדין ממנה דשם גבי אהרן אצטריך לגופיה דקאי אהר ההר דכתיב בהאי ענינא ואי לאו הכי לא הוי ידעינן דמת בהר ההר וכן גבי מרים דכתיב וישב העם בקדש ותמת שם אצטריך לגופיה דאי לא הוה כתיב שם לא הוה ידעינן דמתה בקדש דבקדש דקרא על ישיבת העם קאי ושם בתרא אצטריך למיתה קבורה. אבל שם דמשה מופנה הוא דכתיב וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב כו' דאין צריך דאפילו אי לא הוה כתיב שם שפיר הוה ידעינן דבארץ מואב אוימת קאי ודוק:

רש"י מי בורות היה צריך לומר כו'. אמר המלקט שמעתי רבים משתבשים פה בהבנת רש"י ז"ל וסוברים דיוקו וכי שש מאות אלף רגלי איש ירוו ממאוגם מבאר אחד וע"כ פריך מי בורות בלשון רבים היה צריך לומר וכוונתם בזה אינו מחוור דא"כ למה לא דייק רש"י כזה בכתוב דלעיל מה שנאמר לא נעבור בשדה ובכרם שדות וכרמים היה צריך לומר וטענה זו כמעט אין לה תשובה. ואני שמעתי מאחי המופלא אר"י שבחבורה האלוף מוהר"ר ליב כ"ץ נרו אשר יושב ברמה בק"ק זיסל במדינת ליטא דלא זו העיר ולא זו הדרך לכוין בכוונת רש"י ז"ל ועוד דאי כדבריהם אמאי לא נקט לישנא דקרא מי בארות היה נ"ל בא"ף והאמת יורה דרכו לכוון פירושו עם מה ששנינו בשלהי העירובין להלך בין מי באר למי בור דמי באר בא"ף הם מים חיים מים הנובעים שאין להם סוף אבל מי בור בוי"ו המה מים מכונסים ובשתייתם יכלו כי אין נעלה להם מהלכן והנה הכתובים מוכיחים לפנינו דכוונת משה היה בשליחות זו מה שפלה למלך אדום בבקשה ליתן מדרך כף רגל לישראל דרך ארצו ושלא יהא מורך בלבבו שיגיע לו שום נזק או חצי נזק בלכתם דרך ארצו כמו שנאמר דרך המלך נלך ופירש"י אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול משא"כ בדבר שאינו נפסד לא הקפיד משה לשאת לו כי מהיכי תיתי שימאן בדבר שזה נהנה וזה לא חסר ומזה יתיישב פירש"י ז"ל בכאן דנקט מי בורות כו' בוי"ו ר"ל בשלמא מי בורות שהם מים מכונסין מים שיש להם סוף יגיע להם הפסד בשתייתם שיכלו המים אבל מי באר שהם מים חיים מים שאין להם סוף אמאי לא ישתו מזה שהמעין מתגבר והולך וזה מהה כו' ולזה משני אלא כך אמר כו' ודוק דפח"ח וש"י:

רש"י שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כו'. בפ"ק דר"ה אמרו וישמע הכנעני מלך ערד מה שמועה שמע שמע שמת אהרן כו' וכתבו בתוס' שם נראה דמההוא דמסעי קדריש דאי מההיא דחקת הא מפרש דשמע כי בא ישראל דרך האתרים ורש"י לא דק בפי' החומש עכ"ל וכעין זה השיב הרמב"ן ואמר ורבותינו אומרים מה שמועה שמע כו' כי הוקשה להם הכתוב בפרשת מסעי וישמע הכנעני כו' שלא הוזכר שם כו' עכ"ל. ורבינו טען ואמר מ"מ קשה גם לדבריהם כיון דהך דמסעי איהו גופיה מעשה דפ' חוקת כדמוכח קראי ובפ' חוקת מפורש ששמע כי בא דרך האתרים א"כ דרש חכמים ששמע במיתת אהרן סותר זה. ונראה לקיים פירש"י דמתוך סמיכות וישמע הכנעני כו' בין בפרשת חקת ובין בפרשת מסעי למיתת אהרן דרשו דוי"ו וישמע מוסיף על ענין ראשון ששמע במיתת אהרן דלעיל וכי בא ישראל דרך האתרים לא בא להורות אלא ממקום שבא להלחם על ישראל דהיינו דרך האתרים ודוק:

רש"י ויראו כל העדה כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד כו' והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה כו'. אבל מדרשו אל תקרא ויראו אלא וייראו כמו שהביא רש"י בסמוך וכדאמר ר' אבהו כו' וכתב רבינו דלפי פשטא דקרא שראו שגוע אהרן הוא קשה דכתיב לעיל מיניה וירד משה ואלעזר מן ההר דמשמע שלא ראו כל ישראל במיתתו שם בהר ההר והמדרש שהביא רש"י שהראוהו להם מלאכי השרת במטה תלמודא ימאן בזה אלא וייראו על ידי סילוק הענן וק"ל:

רש"י משה הרגו וכו' עקר טורא בר תלתא פרסי וכו'. ורבינו האריך באגדה זו והא לך לשונו כבר האריך הרשב"א בפי' סוד המאמר זה שפשוטו ודאי סוא זר מאד ובנה הוא ועשה יסודו ע"פ מ"ש בפ' האשה משה היה ירא מעוג ולא מסיחון לפי שהיה ירא שתעמוד לו זכות אברהם ונמשלו האבות להרים כו' והאריך בזה ע"ש אבל הוא דחוק דאם משה נתיירא מפני זכות זה עוג ודאי לא סמך ע"ז שתעמוד לו זכות אבותיו של משה יותר משתעמוד למשה ואם נקראו האבות הרים ע"ש הורים לגבי משה אבל לגבי עוג לא מקרי אברהם הרים שיאמר עוד על אברהם איעקור טורא כו' ונראה לפרש לפי אותה הסוגיא דפ' האשה ויאמר ה' אל משה אל תירא מכדי סיחון ועוג אחי הוי דאמר מר סיחון ועוג בר שמחזאי הוו מ"ש מעוג דקא מסתפי ומ"ש מסיחון דלא קמסתפי כו' אמר שמא תעמוד לו זכות אברהם וכו' ר"ל דודאי היה להם כח וגבורה מפמליא של מעלה מאבותם שהיו מן בני המלאכים שירדו בדור אנוש כפירש"י שם אבל נעשה כח שלהם מצד הטומאה כמפורש בקרא הנפילים וגו' אשר יבואו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגבורים גו' כמבואר בפרקי ר"א ובכמה דרשות ולהכי קאמר אם היה משה ירא מעוג מפני כחות הטומאה שהיה לו מצד אבותיו המלאכים א"כ גם מסיחון היה לו לירא שהרי אחיו היה והיו לו כחות אבותיו כמו עוג ומשני דודאי מכחות הטומאה שהיה להם לא היה משה ירא אלא היה ירא שמא יש בעוג נמי כח מה מצד הטהרה זכות של אברהם שנאמר ויבא הפליט וכו' והשתא אגדה זו מתפרשת שבא עוג מתחלה מכח הטומאה מאבותיו המלאכים וז"ש אגדה מחנה ישראל כמה הוי ג' פרסי כו' יש כאן דברים בגו ע"פ ספר היצירה בסוד י"ב גבולים בשם הוי"ה וסוד י"ב חדשים בשנה וי"ב מזלות וי"ב שעות ביום וכן בלילה כמ"ש בס' הפרדס שער פרטי השמות וזהו כוונת הכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל כי חלק וכו' ר"ל כי זה לעומת זה עשה אלהים דכמו שהעמיד גבולות קדושים שם הוי"ה למספר בני ישראל שהם שבטי יה י"ב שבטים והם ה' עמו יעקב וגו' כן הציב גבולות עמים ע"א בכחות הטומאה י"ב שהם כחות המזלות י"ב כמ"ש כי אותם חלק ה' לכל העמים וז"ש כמה מחנה ישראל תלתא פרסי שהם י"ב תחומים וגבולין תחום לכל שבט ושבט מצד הקדושה איעקור טורא בר ג' פרסי שהם כחות הטומאה מי"ב המזלות וי"ב גבולין של כח אבותיו המלאכים ואשדי עלייהו כי אמר עוג כי כחות אלו הטומאה בו יגברו על ישראל לפי שהיה בו ג"כ מצד הטהרה זכות דאברהם והיינו דמייתי ליה על רישיה לזורקו על משה ואייתי הקב"ה עליה קמצא פי' דהיינו זכותו של יעקב כו' שנאמר בו אל תיראי תולעת יעקב וכו' וע"פ מה שאמרו כתולעת זו שאין לה גבורה אלא בפיה דהיינו בתפלתן ונקבה לאותו הר לבטל כח אבותיו של עוג ונחית בצואריה דהיינו דנחית מרישא על צואריה להחלים כח טומאתו מאבותיו שלא יכול להזיק בהן את ישראל ואמר דבעי לשלופי' כו' כשראה שלא יכול להם לישראל להזיקם בהר זה שהוא כח טומאת אבותיו בעי לשלופי' מיהת להציל את עצמו בזכות אברהם ואמר שמשכיה שיניה כו' שני רשעים הם כחותיו תמיד לגזול את הצדיקים כמ"ש אשר לא נתננו טרף לשניהם או שינים מלשון הר שלו כמו שן סלע והם נמשכו להיות נדבקו בכח הטומאה שהיו לו מאבותיו שהמשילן גם כבר להר ושלא יכול גם להציל את עצמו כי לא היה לכחו ולכחות טומאת אבותיו יכולת נגד כח הטהרה של אבות ישראל והיינו דריש שרבבת שהרבית כח טומאתו להיות דבק בכח טומאת אבותיו ובא זה ואבד זה להיות משה מחיי' בקרסולו כו' לבטל ממנו זכות הליכתו בקרסולי' להגיד לאברהם ואמר משה כמה הוי עשר וכו' פירש"י שם שהרי הוא הקים את המשכן ודרשינן הקים את עצמו לקומת המשכן וכו' ע"ש זה הדרש אינו מבורר לי בתלמוד אלא דבפרק אין בין המודר מפורש משה י' אמות היה מדכתיב ויפרוש את האהל מי פרשו משה רבינו פרשו וכתיב עשר אמות אורך הקרש וגו' ואמר שקיל נרגא בר י' כו' מהא שמעינן גובהו של עוג כמה וכמה אמות היה שלשים אמה לא הגיע רק עד קרסוליו וליכא לאקשויי הא כתיב ערשו ערש ברזל וכו' תשע אמות ארכה וכו' כבר הרגיש רש"י בזה בפ' אלה הדברים באמת איש באמת עוג וענין דשקיל נרגא בת י' אמות כו' היינו זכות הלוחות שהיו בידו שבהן י' הדברות ושוור י' אמות היינו עד מקום גבהות המשכן שהוא י' אמות שנעשה והוקם ע"י משה רבינו ובזכות זה קטליה ורמז בזה שמשה הרגו דכתיב בפ' דברים אחרי הכותו את וגו' ואת עוג מלך הבשן אשר בעשתרות באדרעי עשתרות שם מלשון

מלפון הר ולוק שהוא כח הטומאה שלו מאבותיו ומצד עצמו ומכוון כפי' הרמב"ן שהוא כח ע"ג כמו לבעלים ולעשתרות ועשוי' כצורת צאן כמו ועשתרת צאנך עכ"ל ונראה דע"כ קראו במקום אחר עשתרות קרנים שהיו לו ב' כחות א' מצד ימין קרן ימין זכות אברהם שהיה לו בקצת וא' משמאל טומאת אבותיו ודוגמא זו בדניאל שראה מלכות פרס דומה לאיל בעל קרנים והא' גבוהה מן השניה דהיינו שראה בו ב' כחות הא' מצד ימין מכח הטהרה בזכות שבנה ב"ה והא' משמאל כח מלכות פרס מלמעלה כמ"ש בפ' י"א בדניאל שר מלכות פרס אבל צפיר העזים ראה בקרן א' שהוא מלכות מוקדון שלא היה בו רק כח הטומאה משר שלו של מעלה ודוק:

פרשת בלק

ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא. בפרק שור שנגח ד' וה' כתב רבינו לכוין זה עם מה שאמרו שם אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפי' שכר שיחה נאה דאלו בכירה דקאמרה מואב אמר ליה הקב"ה למשה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא דלא הא אנגריא שרי צעירה דקאמרה בן עמי אפי' אנגריא לא תעביד בהו ואפשר ז"ש ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ר"ל דלכך היה מואב ירא טפי מעמון לפי שמואב היה בן הרב וגדול של לוט הנולד לו מן הבכירה שלא חסה על כבוד אביה לקרות בנה מואב שע"כ הותר לעשות בו אנגריא טפי מבעמון וק"ל:

ויחר אף אלהים כי הולך הוא. בפ' הספינה האריך רבינו בביאור פ' זו והא לך לשונו יש לשאול בענין זה אחר שאמר ליה הקב"ה קום לך אתם כו' למה חרה לו על הליכתו שאמר ויחר אף כו' גם המלאך למה בא לשטן לו ושוב נתן לו רשות לילך ומה הוסיף על דבר הש"י שכבר נתן לו ג"כ רשות ויש להשיב בזה לפי שינוי לשון ענין שבפ' זו כי בלעם בתחלה סתם דבריו מאן ה' לתתי להלוך עמכם כו' לפי שבתחלה אמר הכתוב לקרוא לו לפי שידע בו שהוא בעל נפש רחבה וגבוה וע"כ אמר לקרא לו שהבטיחו לו לכבדו בסעודות גדולות כמ"ש ברא"ש הקרואים ויקרא להם בזבח וכמ"ש ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם. אבל בלעם היה בעיניו מעט הכבוד הזה של קריאה וסעודה כי היה בלעם רע עין בממון אחרים ורצה בשכר ממון וע"כ הוסיף לו בשליחות שנית כי כבד אכבדך כו' כי כבד היינו בסעודה שאמרתי ועוד אכבדך מאד דהיינו ממון מלשון וכל מאודך כמפורש ואשר שכר עליך את בלעם כו' וע"כ השיב לו עתה אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף כו' ואמר ליה הש"י אם לקרא לך באו האנשים כו' יש לפרש בזה שאמר לו ב' תנאים אם לקרוא לך לבד דהיינו בכבוד סעודה הבטיחך באו האנשים קום לך אתם ברגלך בשוה להם ולא תרכב על אתונך וא"ל הקב"ה כן שימנע מלהלוך עמהם ברגל כי כן היה דרך גם בימי חכמי התלמוד שהגדולים היו רוכבים על החמור ושאר העם הלכו עמהם ברגל וכדי שהוא יתבייש מלפני זקני מדין ומואב מלכת ברגל שהוא בעל גאוה כמו שאמרו בו רוח גבוהה א"ל כן ואמר לו הקב"ה ואשר אדבר אליך אותו תעשה לבדך ואם לא באו לקרות לך לבד אלא גם להבטיחך בשכר ממון לא אתן לך רשות לילך כי לא תברך אותם בלב שלם כי עיקר הברכה תלה כפי לב המברך ולא יהא לבך עמהם בברכתם כשתפסיד בברכתם את שכרך שהבטיח לך בלק אבל בלעם לא היה חש לזה ואף שכבר הובטח בשכר ממון הלך לשם גם ברכיבה על אתונו וע"כ אמר ויחר אף ה' כי הולך הוא וכו' והוא רוכב על אתונו כו' שהוא הולך בהבטחת שכירות כמ"ש גם בעבור שהוא רוכב על אתונו וכבר הוזהר על זה. ולזה א"ל המלאך כי עתה גם אותך הרגתי שכבר נגזר עליך ההריגה על שעברת על דברי הש"י לילך בשביל שכר וכמ"ש ואת בלעם בן בעור הרגו על חלליהם כו' וא"ל מפני הליכתך ירט הדרך לנגדי שלא נתתי לך רשות רק לילך ברגל וע"כ הרגתיך ואלו לא נטתה מפני גם עתה אותך הרגתיך עתה על שהלכת לקבל שכר ולא הייתי ממתין הריגתך עד מלחמת מדין זה שביאר לו המלאך אחר שנהרג אתונך קום לך אתם עם האנשים כאשר ניתן לך רשות ואפס בכל זה את הדבר אשר אדבר אותו תדבר כי מה שכבר א"ל הקב"ה אותו תעשה שעשיית הברכה בידך הוא על דעת זה שלא תלך ליטול שכר רק לקרוא לך לכבדך בסעודה אבל עתה שהלכת ע"ד ליטול שכר אין הברכות מסורות בידך רק אותו תדבר דהיינו הדבור בעלמא ניתן בידך לפי שלא תברך אותם בלב שלם שתפסיד על ידיהן ממון השכירות וק"ל:

רש"י **לו** יש חרב בידי גנות גדולה כו'. אמר המלקט יש מקשים למה נתגנה בזה דהא כחו לא היה אלא בעת הזעם ומאי הוה ליה למעבד שלא בעת הזעם אם לא בחרב. ולאו קושיא היא דזה נחשב לו לגנות מה שאמר לו יש חרב כו' ולא אמר לו היה עת הזעם כו' הרגתיך ומדלא אמר כך ש"מ אפילו בעת הזעם היה צריך לחרב להרוג אתונו ואין גנות גדול מזה איך הולך להרוג אומה שלמה בפיו וק"ל:

רש"י **לך** עם האנשים בדרך שאדם רוצה לילך כו'. בפרק אלו הן הגולין וכתב רבינו עיין בזה במפרשים ואענה גם אני חלקי דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו והוא ע"פ שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודבור ומעשה אדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע וע"כ אמר בדרך שאדם רוצה לילך שהרשות ביד האדם ממנו יתב' ב"ה שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותם המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו. ומייתי ראיה מן התורה דכתיב לא תלך עמהם שאמר ליה הקב"ה כו' וכתיב קום לך אתם כו' שרצונו ודעתו הרעה לילך אתם הביא שולח לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שאמר לו קום לך אתם וק"ל:

רש"י **אני** אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה כו'. בפ"ק דברכות ודע"א ובתוס' שם וא"ת ברגע זו מה היה יכול לומר וי"ל דהיה יכול לומר כלם. אך בההיא עובדא דריב"ל דאמרו שם דהוה אפיקורוס בשיבבותיה וקא מצער ליה יומא חד שקיל תרנגולא ואוקמיה בין כרעא דערסיה ועיין ביה סבר כי מטי ההיא שעתיה אלטייה. הקשה רבינו ואמר מה היה יכול לומר לקללו דמלת כלתו שפי מרגע כמימריה בין באותיותיו בין בנקודותיו. ולזה י"ל דהוה מצי למימר ימות. אך קשה היכי היה רוצה לכוין שעת זעם על המינא דהוה יחיד וההוא זעמו מוקמינן ליה בציבורא אבל איחיד אינו זועם הקב"ה בכל יום דלפני זעמו מי יעמוד כמו שאמרו בסוגיא דע"ג כתיב ואל זועם כו' וכתיב ולפני זעמו כו' הא ביחיד כו' ועוד קשה היאך היה רוצה לכוין אותה שעה והאמרינן דאין כל בריה יכולה לכוין חוץ מבלעם. ויש ליישב דהכי קאמר אציבורא זועם בכל יום ואפילו הכי קיימין וכיון דאינו יוצא לפועל קאמר דלא הוי אלא כרגע אבל איחיד לאו בכל יום רתח אלא פעם אחת נבא זמן קיצו ומיהו בכל יום איכא עידן ריתחא ליחיד אההוא דבא זמן קיצו שלא יכול לעמוד וההוא שיעורא אפשר הוא טפי מרגע כמימריה כיון דיוצא ההוא ריתחא לפועל וריב"ל רצה לכוין ההוא עידנא שיהא גם ההוא מינא באותו היום בההוא ריתחא דליחיד ויבא זמן קיצו או דרצון יראיו יעשה ותגזר אומר ויקם לך כו' וק"ל:

רש"י **נסתכל** בגדולתם של בני יתרו שנאמר בהם תרעתים כו'. בפ"ק דסוטה אמרו ג' היו באותה עצה דנתחכמה לו איוב ויתרו ובלעם יתרו שברח זכו בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחת סופרים יושבי יעבץ תרעתים כו'. ובאגדת חלק הקשה רבינו מה שאמרו שם גדולה לגימה שמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים מיתרו דאמר ר' יוחנן בשכר קראן לו ויאכל לחם זכו בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחת סופרים כו'. ואין לומר דפליגי דא"כ הוה ליה לתלמודא לאתויי הני תרי מימרות כחדא ולמימר בהו דפליגי. ויש ליישב דבשכר קראן לו כו' לא כו' אלא שיהו בניו ראוין לבא בקהל דומיא דמואב מה שנקט מרחקת את הקרובים. שבטעם זה נתרחק לבא מן הקהל והכי קאמר דבשכר שברח ולא הסכים בעצה הרעה זכו בני בניו לישב בעצת סנהדרין ור' יוחנן הכי קאמר דבשכר קראן לו כו' זכה לבא בקהל וע"י זה בזכות אחר דהיינו שלא הסכים לעצה הרעה זכה לישב בלשכת הגזית ולולי זכות שהותר לבא בקהל לא היה אפשר לו לזכות לישב בלשכת הגזית דאין מושיבין בסנהדרין אלא המיוחסין ומותרין לבא בקהל ולזה אמר זכו בני בניו דבמואב נמי זכו בני בנותיהן לבא בקהל כדאמרינן בנות מואבי ולא מואבית אבל בני בניהם אסורים משא"כ במדין דאף הזכרים כשרים לבא בקהל. ומה שפירש"י אהא דנקט שם מרחקת את הקרובים ממש ליכא למימר דהא מדין בני קטורה בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב שבאו מלוט בן אחי אברהם אלא עמון ומואב שכנים וקרובים היו לא"י ומדין רחוקים להם היו עכ"ל. ופירושו דחוק דא"כ מאי רבותיה דמרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים. ויש לפרש לפי מעשה פעור היה יותר להרחיק מדין ממואב שהמואבים עשו כן מיראה לפי שישראל באו במקום קרוב לגבולם כדכתיב והוא יושב ממולי אבל מדין היו רחוקים ולא היה להם יראה אלא שנתעברו על ריב לא להם דמטעם זה אמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא מאת המואבים אבל הלגימה שלא עשו מואב לישראל היא מרחקת את הקרובים שהם מואב שהיו קרובים במעשה פעור והיפך הלגימה שעשו מדין לישראל היא מקרבת אותן אף שהיו רחוקים במעשה פעור והיו ראוין לעונש יותר ממואב וק"ל:

רש"י **לשפוט** את העובדים לפעור כו'. בפ' אד"מ אמרו קח את כל ראשי העם אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אלא כך אמר הקב"ה קח את כל ראשי העם וחלוק עליהם בתי דינין וידונו את עובדי עבירה והוקע אותם את המתחייבים מפני שנצמדו לבעל פעור והטעם מה שצוה על חלוקת בתי דינין מסקינן כדי שישוב חרון אף מישראל ופירש"י כשהקב"ה רואה כלם עסוקין בדבר ומקנאין לכבודו. אבל בידי משה במדבר רבה פ' זו כתב טעמא לפי שאין דנים שנים ביום אחד וע"כ אמר לחלוק להם בתי דינים שלא יהא נידונין בב"ד א' עכ"ל ע"ש. ושגגה יצא מלפני השליט דהא במסקנא לא קאי הכי ואידחי זה דפריך מ"מ צוה להם על חלוקת בתי דינין אילימא משום שאין דנין שנים ביום א' והאמר רב חסדא ל"ש אלא בשתי מיתות ופירש"י בשתי מיתות הוא דאין דנין לפי שאינו דומה זו לזו וצריך למצוא טעם לדבריהם כאן וכאן ואתי לקלקולי שמא לא יתפשו ככל הצורך אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנין ומסיק כדאמרן אלא כדי שישוב כו' וק"ל:

פרשת פינחס

רש"י **לפי** שהיו השבטים וכו' בא הכתוב ויחסו וכו'. פי' לפי שכבר יחסו כן בפרשה דלעיל קודם מעשה זמרי אלא שלא בא כאן שוב ליחסו אחר מעשה זמרי אלא מפני שהיו מבזין אותו ומה שפי' רש"י אבי אמו וכו' הוא יתרו דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ומפרש באגדה פוטיאל זה יתרו שפיטם וכו' אבל בסוטה אמרו פוטיאל זה בנו של יוסף שפטפט ביצרו ומשנינן אי אבוה דאימיה מיתרו אימיה דאימיה מיוסף אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו והאי שינויא משנינן ג"כ בפרק י"נ אהא מה דאמרינן שם לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן ואהרן שנשא בת עמינדב יצא ממנו פנחס ופריך ופנחס לאו מיתרו אתי והכתיב ואלעזר בן אהרן לקח וכו' מאי לאו דאתי מיתרו שפיטם וכו' ומשני לא דאתי מיוסף שפטפט וכו' ופריך והלא שבטים מבזים אותו וכו' ומסיק לתרץ אלא אי אבוה דאימיה וכו' כדלעיל ופי' הרשב"ם אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו כגון מבניו של יתרו או מבני בניו וליכא למימר אימיה דאימיה מיתרו ממש דא"כ קרוב הוא ליתרו כיהונתן ולא ילפינן ממשה ומאהרן מידי והשתא אותו זקנו של פנחס מצד האם שדבק ביתרו ואף עפ"כ יצא ממנו פנחס ליכא לאקשויי מיניה ממאי דבעי למילף ממשה שיצא ממנו יהונתן שהרי פנחס היה רחוק מיתרו יותר מיהונתן זה תוכן דבריו. ותוס' כתבו ליישב זה בדרך אחר דאפשר לומר אימיה דאימיה בת יתרו ממש היא ואעפ"כ שפיר ילפינן ממשה ואהרן משום דיהונתן היה מצד האב שהיה אביו בן בת יתרו ופנחס מצד האם עכ"ל

ורביי"

ורבים שכן על דבריהם ואמר דלפירושם לא הוכרח תלמודא לתרץ אלא אי אבוה מיוסף וכו' אלא דהוה מצי המתרץ להגיה לתקשה סברתו דפשיטא ליתא משמע אלא יתרו שפיטם וכו' ולא בא מיוסף כלל אלא שהיה פנחס דור א' רחוק מיתרו יותר מיהונתן לפי' הרשב"ם או שהיה פנחס מצד האם לפי' התוס'. ולולא דבריהם נ"ל לפרש דה"פ אי אבוה דאימיה מיוסף אימיה דאימיה מיתרו וכו' ומשום הכי אף שהיה מצד יתרו שפיטם וכו' מ"מ היה מצד האם מיוסף שהיה בעל מעשה שפטפט וכו' וכן בהיפך וא"כ ה"ל יחוסו מצד האם שקול ולהכי אהני ליה לפנחס צד אב שדבק אהרן בטובים בבעלי מעשים משא"כ יהונתן כי מצד אב היה שקול מיתרו שפיטם וכו' וממשה שהיה בעל מעשים אבל מצד אמו לא מלינו יחוסו שהיה מבעלי מעשים מכל צד שיהא ליה כדמהני ליה לפנחס שהיה מצד אביו מבעלי מעשים והשתא סוגיא זו שפיר מתפרשת לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה היה ודאי בעל מעשים שאין כמוהו אעפ"כ כשנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן ואהרן כיון שנשא בת עמינדב אהני ליה לפנחס שיצא ממנו אע"ג דאתי נמי מיתרו והשתא ליכא לאקשויי ה"נ בלאו אבוה דאימיה מיוסף אף שהיה פנחס מצד האם מיתרו בלחוד אהני ליה מצד שאב שדבק אהרן בטובים דא"כ תקשה דה"נ ביהונתן מצד האב יהני ליה משה שהיה בעל מעשים שאין כמוהו ומצד האם לא מלינו לו פסול וא"כ ה"ל פנחס ויהונתן שקולים וע"כ הוצרך לומר גבי פנחס שהיה מצד האם ג"כ מיוסף דהשתא לא הוי פנחס ויהונתן שקולים:

ודברי הרא"ש בענין זה אינם מובנים דכתב בפ' מטות אהא מה שפירש"י שם ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו וכו' הא דנקט הכא אבי אמו מיוסף דמשמע דפשיטא ליה ולאו דוקא דהא בסוטה ובפ' י"נ ספוקי מספקי להו אי אבוה דאימיה וכו' אלא חד מינייהו נקט תדע שהרי בפ' פנחס אמרו שפיטם אבי אמו עגלים לע"ג דמשמע דפשיטא להו דאבי אמו מיתרו היפך זה מה שאמרו כאן אלא על כרחך לומר דלאו דוקא קאמר אלא חד מינייהו נקט ופעם הכי ופעם הכי עכ"ל. ודבריו תמוהים דהא לא קאמר בשמעתין דסוגיא זו דאבי אמו היה מיוסף ויוסף אבי אמו היה אלא דיוסף גופיה היה אבי אמו דביה קמשתעי הכא ופי' שהיה אב משפחתו מצד אם ובין שיהיה אבי אמו ובין שיהיה אבי אם אמו אבי אמו קרית ליה וכן הוא הפי' בינתו שאמר אבי אמו פיטם עגלים לע"ג שהוא ודאי לא היה אבי אמו ממש אלא אבי אבי אמו או אבי אם אמו ומ"מ אבי אמו קרי ליה ודוק:

רש"י **אלו** יוצאי מצרים וכו' כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה ג' הא' נטל חלק אחד והג' נטלו ג' שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה. וכתב הרא"ש הא דקאמר אצל אבי אביהן ולא קאמר אצל אביהן משום דאלו לא חזרה נחלתן אלא אצל אביהם שהיו מבני כ' שנה ולמעלה כשיצאו ממצרים למה יחלקו בשוה כשמחזיר כל א' לבניו הלא כל אחד יחזור ויורישנו לבניו ולא לבני אחיו אבל השתא דחזרה נחלתן אצל אבי אביהם כגון שיצא אבי אביהם ממצרים כשהיה מבן עשרים שנה ומעלה ולו שנים בנים פחותים מבני כ' שנה ולאותן שני בנים לזה בן א' ולזה שנים והם מבני כ' שנה ומעלה משבאו לארץ ונטלו שלשה חלקים מנחלת הארץ וחזרה נחלתם אצל אבי אביהם יש לו לאותו אבי אביהם לחזור ולחלוק בשוה לאלה הג' חלקים שהם מבאי הארץ שיקח הבן של הא' חלק ואני ושני בני האחר חלק ואני מאחר שמכח אבי אביהם הם נוחלין ואלו אינן אלא כדמות שלוחיו שיטלו כל מה שיטלו בעבורו וי"ל דהא דקתני בברייתא משל למה הדבר דומה לשני אחים כהנים שהיו בעיר לא' יש לו בן א' ולאחד יש לו שני בנים ושנו מזכיר אביהם לא נקטינהו אלא למשל בעלמא והקשו התוס' א"כ הוה ליה למכתב לשמות מטות אבות אבותם מאחר שבאין אבי אבות אלא אבות לבדם לא נפקא מינה מידי בחזרה ועוד בתוספתא שהביא הרשב"ם לא קתני אלא שני אחים שהיו מיוצאי מצרים לזה יש לו ש' כו' ולא קתני שני אחים ואביהם. אבל לרש"י שכתב כיצד שני אחים מיוצאי מצרים ולא קאמר שני אחים ואביהם לא קשיא דאיכא למימר כיון דמסיים בה חזרה נחלתן אצל אבי אביהם אינו צריך להזכיר אותו ברישא דמילתא. אבל ריב"ם פי' דהא דקתני בתוספתא שהביא רשב"ם שני אחים שהיו מיוצאי מצרים דוקא קתני ואינו צריך לומר שני אחים ואביהם ומה שהקשו מאלו לא חזרה נחלתן אלא אצל אביהם למה יחלקו בשוה כשמחזיר כל א' לאביו כל א' יחזור ויורישנו לבניו ולא לבני אחיו. לא קשיא ולא מידי דאיכא למימר דגזירת הכתוב הוא כשמחזירין אצל אביהם שחולקים אותם שני אחים בשוה אע"ג דבעלמא אין הדין כך הכא גזירת הכתוב מהכך שני מקראות והא דקאמר מתים יורשים את החיים לאו כדין ממש אלא כעין ירושה:

ומה שפירש"י ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' אלא שני חלקים עכשיו נטלו ד' חלקים. מהכא משמע דס"ל לרש"י ז"ל דדוקא כשהאבות שיצאו ממצרים הם אחים כדקתני בתוספתא וכדנקט רש"י בלישניה אז חוזרין וחולקין בשוה אבל אם אינם אחים והיו לזה שלשה בנים ולזה א' זה משל שלשה חלקים וזה נוטל חלק א' ואינם חוזרים לחלקם בשוה שיטול הא' ב' חלקים והאחר שני חלקים דהשתא איכא נפקותא בין מ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ ובין מ"ד לבאי הארץ נתחלקה והדרו וחלקוה ליוצאי מצרים וזה שכתב רש"י ז"ל ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלים אלה הד' אלא שני חלקים עכשיו נטלו ד' חלקים דאם"ד דס"ל אפי' כשהאבות נכרים חוזרין וחולקים בשוה מאי ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלה הד' אלא שני חלקים דקאמר והלא כשמחזירין כל באי הארץ לאבותיהם וכל מה שנטלו האבות יחזרו ויחלקו הכל בשוה הרי הוא כאלו יוצאי מצרים נתחלקה מתחלה דמאחר שהחזירו כל באי הארץ את כל נחלתן לאבותיהן הרי הוא כאלו לא נתחלקה להם כלל וכשחזרו הם וחלקו אותם לבאי הארץ הרי הוא כאלו מתחלה נתחלקה הארץ ליוצאי מצרים וכל א' מיוצאי מצרים נטל חלק שוה כחבירו ובכה הוכיחו התוס' מכח הקושיא זאת ואמרו וא"ת מאי נפקא מיניה בין מ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ ובין מ"ד לבאי הארץ נתחלקה והלא כשמחזירין הארץ לאבותיהן כל מה שנטלו האבות יחלקו בשוה הרי הוא כאלו ליוצאי מצרים נתחלקה והיכא דדוקא כשהם אחים חוזרין וחולקין בשוה אבל אם אינם אחים ולזה ש' בנים ולזה א' זה נוטל ש' וזה נוטל א' אבל למ"ד ליוצאי מצרים כולן נוטלים בשוה והא דפ"ה דראובן ושמעון שיצאו ממצרים והולידו בנים במדבר זה עשרה וזה אחד אי אזליק בתר יוצאי מצרים היה נוטל הא' כנגד כולן אבל עכשיו נוטלים עשרה והא' נוטל חלק א' לא איירי כדאובן ושמעון אחים דא"כ למ"ד לבאי הארץ היו חולקים בשוה אלא נכרים הם ודלא כר"ת שכתב שכשהבנים מחזירין לאבותיהם כל אבות ישראל חולקים בשוה ונפקא מינה למ"ד לבאי הארץ. לענין טפלים שאם היו האבות בני כ' מיוצאי מצרים ומתו במדבר ובניהם כשנכנסו לארץ כלם טפלים או נשים כבנות צלפחד למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה היו נוטלין ולמ"ד לבאי הארץ לא היו נוטלין כלום או איפכא אם יצאו ממצרים טפלים וכשבאו לארץ בני כ' או הם או בניהם למ"ד לבאי הארץ נוטלים ולמ"ד ליוצאי מצרים אין נוטלים ולפירושו צ"ל דהא דנקט בתוספתא שני אחים לאו דוקא אלא משל בעלמא הוא. אך קשה לריב"ם דמלשמות מטות אבותם משמע אחים דוקא דבכל מקום קורים אחים אבות כגון לא יומתו אבות וכו' ומסקינן דבן אחים פסול לו לעדות וגם מבנים לא ימותו על אבות נפקא לן דאחי האב פסולין לו ומכאן משמע שהנחלה אינה חוזרת אלא אצל האבות שהן האחין ולא אצל אבי אביהן כדכתב רש"י ז"ל ושמא י"ל שמה שכתב רש"י ז"ל חזרה נחלתן אצל אבי אביהן ולא אצל אביהם אינו אלא כדי לתקן גזרת הכתוב שתהיה הגזירה כמו ירושה עכ"ל הרא"ש ז"ל:

ורבינו בסוגיא הנ"ל כתב אדבריו מה שנקט מתחלה לפרש דברי רש"י ז"ל דאלו לא חזרה נחלה אלא אצל אביהם שהיו מבני כ' וכו' למה יחלקו בשוה כו' אבל השתא וכו' כגון שיצא אבי אביהם וגו' כשהיה בן כ' ומעלה ולו ב' בנים פחותים מבני כ' ולאותם שני בנים לזה בן א' וכו' ופירושו לכאורה תמוה דאי איירי בב' הבנים פחותים מבני כ' כשיצאו ממצרים א"כ למה כתב רש"י בסוף דבריו דאלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' רק שני חלקים פי' דהא כיון דאבותיהם של הד' בנים לא היו בני עשרים כשיצאו ממצרים א"כ לא היו נוטלים כלום בשבילם רק חלק א' היו נוטלים אלו הד' בנים בשביל אבי אביהן מורישם וע"כ נראה לומר דגם אי הוו הב' בנים בני כ' לא חזרה נחלת הד' בנים רק לאבי אביהם כיון שגם הוא היה מיוצאי מצרים אבל מ"מ אכתי קשה דלמנין יוצאי מצרים נמי יטלו ג' חלקים דהיינו שני חלקי אבותיהן וחלק א' של אבי אביהן כמו בנות צלפחד שנטלו חלק אביהן וחלק אבי אביהן שכלם היו מיוצאי מצרים ועל כן נראה דיש לקיים דברי הרא"ש וה"ק דלמ"ד ליוצאי מצרים איירי קרא לא איירי בכה"ג דאבי אביהן היה מיוצאי מצרים אלא דאיירי בכה"ג דאבותיהן היו מיוצאי מצרים בני כ' ובשבילן נוטלים הד' בנים שני חלקים. ומה שכתב הרא"ש עוד לפירש"י מהכא משמע דס"ל לרש"י דדוקא כשהאבות שיצאו ממצרים הם אחים וכו' אבל אם אינם אחים וכו' אינם חוזרים לחלקם בשוה כו' וככה הוכיחו התוס' מכח קושיא זאת וכו' עכ"ד גם זה תמוה דלפירש"י ודאי באחין נמי היכא דחזרה נחלת הד' בנים להן ולא לאבי אביהן לא יחלקו בשוה אלא ר"ל אב מורישם לבניו ולא לבני אחים כמ"ש התוס' בהדיא לפי' רש"י וכתבן גם הרא"ש גופיה והתוס' לא קשיא להו אלא לפי' ריב"ם דבאחין נמי גזירת הכתוב כשמחזירין אצל אביהם שחולקין בשוה כו' וא"ת ומנ"מ בין וכו' דכיון דגזירת הכתוב הוא בלא טעם לא הוו אסקי אדעתייהו לחלק בין אחין לנכרים וזה נ"ל ברור ודוק:

רש"י **הא** אם היה לו בן וכו' מגיד שחכמניות היו. אבל בשמעתין בסוגיא הנ"ל גרסינן חכמניות היו אמרו אם כבן אנו חשובים וכו' דרשניות היו שהיו אומרות אלו היה לו בן לא דברנו וכתב רבינו ורש"י שינה לשון הגמרא ואיני יודע למה דהוה ליה למימר בזה דרשניות היו ובקל"מ כתב ליישב זה דאפשר לומר שאע"ש שהרשב"ם פי' שם חכמניות בדרך ארץ רש"י ז"ל ס"ל שתרווייהו בתורה קמיירי חכמניות בתורה וכן דרשניות בתורה אלא שכפלו שם הענין במלות שונות דהא גם מ"ש אם אם במקום בן עומדות וכו' הם דיני תורה ולכך לא פי' לעיל כלומר שמה שאמר מגיד שחכמניות היו עולה על הכל וק"ל:

רש"י **יפקוד** ה' כיון ששמע משה וכו' הגיעה שעה שאתבע וכו'. ולכאורה זה סותר מה שפירש"י לעיל בפסוק וידבר משה אל ה' וכו' שבחם של צדיקים וכו' וק"ל:

פרשת מטות

רש"י **מאת** המדינים ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה כו' ד"א מפני ב' פרידות כו'. והא שעלה על דעת משה לעשות מלחמה שלא ברשות כבר אמרו בפרק שור שנגח שנשא ק"ו בעצמו אם מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב אמרה תורה צרור את המדינים כו'. ורבים מתקשים בסוגיא זו דמסיק תלמודא אחר שנקט זה אמר ר"י ב"ק אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה דאלו בכירה דקאמרה מואב אמר ליה הקב"ה למואב אל תצר כו' ואל תתגר כו' מלחמה הוא דלא הא אנגריא שרי צעירה דקאמרי בן עמי אסי' אנגריא לא תעביד בהו. דמנ"ל דבשכר שיחה נאה הותר אנגריא למואב הלא מסברא דמואבים ראוים להרוג מק"ו וכדנקט מעיקרא ומהיכי תיתי שלא לעשות אנגריא. ובקיקיון דיונה תי' לזה דתלמודא דייק לכן התירה התורה אנגריא משום דלא דברה שיחה נאה דאל"כ לא היה לכתוב רק אל תצר את מואב ואנן ידעינן דמלחמה הוא דאסור לבד הא אנגריא שרי דאוקמי' אמסתברא דהא אפילו הריגה היה מסברא מותר וא"כ כל זמן דלא נאסר אנגריא בהדיא פשיטא דמותר אלא דבא הכתוב להודיע בהדיא מלחמה הוא דלא הא אנגריא שרי להורות דמצוה לעשות אנגריא מטעם אחר מצד שלא דברה שיחה נאה וק"ל:

רש"י **אע"פ** ששמע משה שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה כו'. ואיכא למידק מנ"ל לרש"י ז"ל שעשה בשמחה וכי לא היה לו לנקום דבר ה' אף פסיס

שכר

יענש על מיתתו. ובכלי יקר רוח ה' דיבר בו בענין הזה והילך לשונו בתוספת וגרעון כי ביאר הדבר הזה שהמדינים שתים רעות עשו אחת לשמים שהחטיאו את ישראל בע"ג צ"ע ואחת לישראל שנפלו מהם על דבר זה כ"ד אלף והקב"ה אמר למשה נקום נקמת בני ישראל כי רבה רעתם כנגדם אבל נקמתי הוא מחול להם וכאשר שמע משה שמיתתו תלויה בדבר וכבר ידע משה רוב חיבת ישראל אל מנהיגם חשב משה בלבו אם אומר להם הדברים כאשר נאמרו לי מפי הגבורה נקום נקמת בני ישראל יאמרו ישראל מאחר שמיתת משה תלוי בנקמה זו גם חלקנו נמחל להם ולא נבקש נקמה כ"כ מהרה כי בידנו לאחר זמן הנקמה ומשה לפי שהיה שמח לעשות דבר ה' בלי איחור שינה ואמר לתת נקמת ה' במדין ובזה יהיו מוכרחים לעשותה לאלתר כי חלק גבוה מי יתיר ומכאן ראיה ברורה שעשה בשמחה:

רש"י **וכל** אשה יודעת איש בראויה לבעול אע"פ שלא נבעלה. וכתב הרא"ם כדתניא פ' הבא על יבמתו וכל אשה יודעת איש בראויה לבעול הכתוב מדבר אתה אומר בראויה לבעול או אינו אלא נבעלה ממש כשהוא אומר וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו הוי אומר בראויה לבעול הכתוב מדבר פי' מדקשו קראי אהדדי דכתיב וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו הא אינה יודעת קיימו מכלל דטף בין ידעו בין לא ידעו קיימו וכתיב וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו הא אם ידעו הרוגו עכ"ל דקרא דאשה יודעת ואשר לא ידעו לאו ידיעה ממש קאמר דא"כ לא מתרצא דיוקא דקרא אלא בראויה לבעול הכתוב מדבר והשתא משמע אשה אפילו טף בת שלש שנים ויום א' הראויה לבעול וקרי טף הפחותה מבת ג' שנים ויום א' שאינה ראויה לבעול. וא"ת כיון דפירוש יודעת ראויה לדעת אפי' היא קטנה למה נכתב אשה דמשמע גדולה ולא קטנה הוי ליה למכתב סתמא וכל יודעת איש דמשמע בין בגדולה בין בקטנה ומקושיות המקראות ע"כ לומר דיודעת דקרא לא ביודעת ממש קאמר אלא בראויה לבעול. כבר תירצו התוס' דאי לאו אשה הוה מפרשינן קרא דכל יודעת איש דבטף קמיירי וה"ק בטף יודעת הרוגו שאינה יודעת קיימו אבל גדולה אפילו אינה יודעת הרוגו כי היכי דלא תקשי קראי אהדדי קמ"ל אשה דהשתא קשה קראי אהדדי ועכ"ל דפי' יודעת ולא ידעו בראויה להבעל קאמר. וא"ת היכי הוה מצי לפרושי קרא וכל יודעת בטף דוקא ובנבעלה ממש אבל בגדולה אפי' אינה יודעת הרוגו והלא כיון דקרא לא קפיד אלא בנבעלה ממש אין הבדל בין גדולה לקטנה והיכי מצי לאוקמי קרא דכל יודעת בטף דוקא אבל גדולה אפי' אינה יודעת הרוגו כמו שתרצו התוס'. י"ל דאי לאו אשה ה"א דכל יודעת בטף ונבעלה קמיירי אבל גדולה אפילו לא נבעלה הרוגו משום דאל"כ קשה קראי אהדדי וקרא אתרי מילי קא קפיד בנבעלה או בגדולה בנבעלה ל"ש גדולה ל"ש קטנה הרוגו ובגדולה ל"ש נבעלה ל"ש לא נבעלה הרוגו אבל בלא נבעלה והיא קטנה אע"פ שהיא ראויה להבעל קיימו לכך נכתב אשה כי היכי דלקשו קראי אהדדי ומכח הקושיא יתפרש קראי דיודעת ואשר לא ידעו בראויה לדעת ולא בידעה ממש כמשמעו. וא"ת כיון דאשה דהכא לאו בגדולה קמיירי אלא בראויה להבעל אע"פ שהיא קטנה משמע דשם אשה נופל על הקטנה וכיון שכן מנ"ל לרז"ל לומר דקראי דוכל אשה יודעת איש בראויה ליבעל אע"פ שלא נבעלה קמיירי אי משום דקשו קראי אהדדי דלמא אשה דהכא בקטנה קמיירי דהשתא לא קשו קראי אהדדי דאיכא למימר טף ונבעלה הרוגו וטף ולא נבעלה קיימו אע"פ שראויה ליבעל. י"ל הא דשם אשה נופל על הקטנה היינו כשנכלל בה גדולה וקטנה כדהכא דראוי להבעל כולל גדולה וקטנה אבל על הקטנה לחודה לא הלכך ע"כ לומר דאשה דהכא או בגדולה לחודה קמיירי או בגדולה וקטנה יחד ואיך שיהיה קשו קראי אהדדי ולפיכך הוכרחו רז"ל לפרש קראי דיודעת איש בראויה לדעת ולא ביודעת ממש כי היכי דלא תקשו קראי אהדדי כדלעיל. ורבינו טען ואמר אמסקנת דבריו. דכתב לייבב הא דשם אשה נופל על הקטנה היינו כשנכלל בה גדולה וקטנה כדהכא כו'. ואין צורך כי מדברי התוספות יצא לנו לתרץ זה דאי נמי הוה נופל שם אשה על הקטנה מ"מ הכא דלא הצטריך מלת אשה כלל ע"כ קרא בראויה ליבעל קמשמעי דס"ל גדולה נמי בכלל אשה ודוק:

פרשת מסעי

ומצרים מקברים. רש"י טרודים באבלם. אמר המלקט ראיתי בשמע שלמה שכתב בשם הרא"ם ז"ל כוונתו בזה ליתן טעם אלמעלה מה שכתוב יצאו ישראל ביד רמה ולמה שמיחס המצרים ומפרש ומצרים מקברים כו' והיו טרודים באבלם והוא טען ואמר אבל קשה לדבריו הא כבר העיד הכתוב ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם א"כ משמע דאדרבא הם גרשום בכח והיאך נאמר שלא היו מניחים אותם לצאת זולת היו טרודים באבלם. ויראה שסובר שזה הכתוב טעם למה שכתב וגם ערב רב עלה אתם שנתגיירו הרבה מצרים שזה מה שכוון הכתוב קודם לעיני כל מצרים שהיו כקוצים בעיניהם במה שהולכים מעמם לעיניהם להתגייר ולזה נתן טעם הכתוב על שערב רב יכלו לצאת ולא הרגישו בהם לפי שהיו טרודים באבלם עכ"ל. ואני חפשתי זה בספרי הרא"ם ז"ל ולא מצאתיו ואיך שיהיו גם דבריו אינם מובנים לי דודאי זה דוחק גדול לומר מה שנקט הכתוב לעיני כל מצרים דבא להורות על הערב רב מה שלא כתיבא ולא רמיזא כאן בקרא. לכן נראה לי דרש"י ז"ל רצונו בזה לתקן רמיות המקראות מה שזכרנו דהא בפ' בא כתיב ותחזק מצרים כו' דמשמע מכתוב זה שהמצרים בכללם היו טרודים בחזקת יד על ישראל לשלחם מהר מארצם ואיך נאמר כאן ומצרים מקברים כו' דמשמע מזה שהיו טרודים בקבורת בכוריהם בעת שיצאו ישראל ולא נחזקה עליהם יד המצרים מפני שהיו טרודים בדבר אחר וכדי לתקן זה פירש"י דמה שנאמר ומצרים מקברים אין פירושו סובל לשון הווה שהיו מקברים והולכים רק שהיו טרודים באבלם עדיין וחשבו על קבורת בכוריהם או שכבר קברום דהא המכה היה משמשת בחצי הלילה וישראל יצאו בעצם היום כמו שפירש"י לקמן בפ' האזינו בפסוק וידבר ה' אל משה בעצם היום כו' בשלשה מקומות נאמר בעצם היום במצרים לפי שהיו אומרים אין אנו מניחים אותם לצאת כו' אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום כו' ע"ש. לפי זה שהות רב היה להם לעסוק בקבורת בכוריהם מחצי הלילה עד חצי היום. ולא היו טרודים באותו פעם רק באבילות בעלמא והשתא מתוקם שפיר הכתוב ותחזק מצרים כו' שמורה על החזקת יד למהר הליכות ישראל מארצם מפני שלא היו טרודים בקבורה ממש רק טרדא בעלמא מה שנתאבלו על בכוריהם כן נראה לי:

רש"י **דבגלעד** נפישי רוצחין כו'. בפרק אלו הן הגולין וכתבו בתוספות שם סי' ולהכי הוצרכו לערי מקלט לפי שכשהורגים מזיד בלא עדים הקב"ה מזמנן לפונדק אחד כדאמרינן בסוף פרקין ואשר לא צדה כו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש א' הרג בשוגג וא' הרג במזיד כו' לזה אין עדים כו' וכתב רבינו אדבריהם נראה הא דמזמנן לפונדק אחד משום המזידין דאי משום שוגגין שוגג הראשון למה נזדמן לו אלא ע"כ שהיו שם הרבה מזידין שנתחייבו מיתה למקום ונהרגו והרוצחין שלהם ג"כ נתחייבו מיתה למקום ע"ד וסוף מסייפיך יסופון והקב"ה מזמין להם שנהרגו כלם ע"י שוגג אחד מתחלה מזידין הראשונים בלא עדים ולבסוף בעדים עד שנתחייב גלות נמצא הרבה מזידין שנתקיים דינם ולבסוף באיש אחד שהיה שוגג וגולה ושפיר קאמר גלעד נפישי רוצחים במזיד והוצרכו לערי מקלט לאותן שאלו נהרגו ע"י שוגג ועוד י"ל כר' יוסי בר' יהודה במתניתין דקאמר שם בתחלה א' שוגג וא' מזיד מקדימין לערי מקלט כו' ובספרי יליף לה מקרא מוהרג לו כו' וגם אל אחת כו' כפירש"י והרא"ם כתב בזה דרך אחרת ונעלם ממנו דברי התוספות ודוק ועיין מה שכתבתי לעיל בפרשת משפטים:

תם ונשלם ספר במדבר בעזה"ית.

מגלת רות

א א וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר

ויהי בימי ח' דסמיך וסימן ויהי בימי אמרפל. ויהי בימי אחז. ויהי בימי יהויקים דירמיה. ויהי בימי שפט השפטים. ויהי בימי אחשורוש: שפט ג' ב' חסר וא' מ"ל וסימן אם תבא עלינו רעה חרב שפוט. ויהי בימי שפט השפטים. פתח פיך שפט צדק. קרמא מ"ל בתר' הפ"א נקוד בחטף קמץ:

תולדות אהרן ויהי בימי שפוט. מגלה י בתרא פ"ט: מחלון וכליון. בתרא צא:

והוה ביומי נגיד נגידיא והוה כפן תקיף בארעא דישראל עשרתי כפנין תקיפין אתגזרו מן שמיא למהוי בעלמא מן יומא דאתברי עלמא עד דייתי מלכא משיחא לאוכחא בהון דיירי ארעא: כפן קדמאי ביומי אדם. כפן תניין ביומי למך. כפן תליתאי ביומי אברהם. כפן רביעאי ביומי יצחק. כפן חמישאי ביומי יעקב. כפן שתיתאי ביומי בועז דמתקרי אבצן צדיקא דמן בית לחם יהודה. כפן שביעאי ביומי דוד מלכא דישראל. כפן תמינאי ביומי אליהו נביא. כפן תשיעאי ביומי אלישע בשומרון. כפן עשיראי עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא ולא צחותא למשתי מיא אלהן למשמע פתגם נבואה מן

רשי

(א) ויהי בימי שפוט השופטים. לפני מלך מלך שאול שהיו הדורות מתפרנסים על ידי שופטים ובימי אבצן היה שאמרו רבותינו אבצן זה בועז: וילך איש. עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מארץ ישראל לחוצה לארץ מפני צרות

אבן עזרא

בשם אל יחזק ידי
בפירוש על מגלת רות
וזכרו יעמיד חודי
לאברהם ספרדי

נאום אברהם בעבור היות דוד שורש מלכות ישראל נכתב בספרי הקודש יחוס דוד:

(א) ויהי בימי שפוט השופטים. יש אומר כי השם שפט השופטים כי על ידם בא רעב בארץ ישראל. ויש מדקדק שאומר שאיננו שם הפועל כי אם שם כמו חרב שפוט ויתכן היות כמשמעו כי כל פועל עבר או עתיד או פועל לעולם הם נגזרים משם הפועל כי הוא העיקר. מ"ס מבית לחם יהודה.

מש מש

אגרת שמואל

ויהי בימי שפוט השופטים הנה כי רז"ל דרשו אותו לגנאי או שהיו שופטיו צריכין להשפט או שהיו שופטים את שופטיהם בהיות שלעולם השם יתברך רוצה בישרי כשרון של ישראל ורוצה הקב"ה לזכות את ישראל לכן כל אלו דמצינן למדרשיה לשבח דרשינן ליה וזה במה שמצינו שאחז"ל שהרעב שהיה בימי דוד היה ראוי לבוא בימי שאול רק בהיות שדוד ודורו היו ראוים לעמוד בנסיון הרעב ולא יבעטו בארץ חמדה לצאת ולברוח מארץ ישראל לכן הביאו בימי דוד. וכן אפשר לומר שזה הרעב שהביא השם יתברך עתה בשביל דור של צדיקים ראוים לעמוד בנסיון הרעב שלא לבעוט בארץ חמדה ולא היו דור שכל אחד עושה דין לעצמו וכל האלים נבר רק היו נשמעים לשופטים והם היו עושים המשפט ואין מוחה בידם כי על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע רצה לומר ויהי בימי שפוט השופטים שהשופטים היו דנין וכל העם נשמעים אליהם אז ויהי רעב בארץ והביא בימיהם הרעב לפי שידע הש"י שיעמדו בנסיון ולא יברחו ויבעטו בארץ חמדה וכן היה שכולם עמדו ולא יצאו מארץ ישראל רק א' היה ופרסמו הכתוב וז"ש וילך איש כלומר איש א' לבד שלא היה אלימלך: וראוי להבין למה הפסיק בהזכרת המקום בין הזכרת הנפשות וכך הל"ל וילך איש ואשתו ושני בניו מבית לחם יהודה וגו' ובזה לא היה צריך לחזור ולומר מלת הוא או הל"ל וילך מבית לחם יהודה איש ואשתו ושני בניו וגו' ולמה הפסיק במבי' לחם יהודה בנתים: ואפשר לומר כי יציאתם מארץ חמדה לא היה בעצת אשתו ובניו כי אנוסים היו בזה מאביהם הזקן ורע היה בעיניהם המעשה לפי שביציאתו היה מפיל לבב ישראל ולכן בהזכיר ההליכה מבית לחם לא הזכיר רק לו לבדו לפי שהוא היה המוליכן מארץ חמדה ועל כרחם היו נגררים אחריו וזהו שכתוב וילך איש מבית לחם יהודה ולכן בבחינת היציאה מבית לחם לא הוזכר אלא הוא לבדו אמנם בבחינת המקום אשר הלכו אליו כיון שראו אשתו ובניו שהיו מוכרחים ללכת עמו ולצאת מא"י אז נתיעצו כולם כאחד לאיזה מקום ילכו ובזה כולם הושוו לעצה אחת ללכת לגור בשדה מואב וז"ש לגור בשדה מואב הוא ואשתו ושני בניו שכלם נתייעצו והושוו בעצה זו לפי שראו שאיזה אומה ולשון אשר ילכו לגור שם יהיו לבושת וגם לחרפה וגם ללעג וקלס לסביבותם באמרם איך נתאכזר אכזריות גדול עם בני עמו להפיל לבן בהיות האיש שהוא גדול מכל בני קדם ובידו יכולת לזון את עמו עשר שנים ותכף בבוא שנת הרעב ברח מפני העניים והאביונים המבקשים לחם ואין לכך נתיעצו ובחרו ללכת לגור בשדה מואב ששם צרי עין כמו שאמר הכתוב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ובודאי אל ירע בעיניהם מה שעשה אלימלך ואם כן אף אם בבחינת יציאתם מבית לחם אשתו ובניו לא הושוו בעצתו בבחינת הליכתם לגור בשדה מואב בזה הושוו הוא ואשתו ושני בניו: בעל המסרה אמר שיש שני וילך איש הא' וילך איש מבית לוי והב' הוא וילך איש מבית לחם יהודה והכונה להשמיענו שעמרם ואלימלך מתנגדים זה לזה כי כל אחד תפש בקצה אחד וזה שהרי עמרם פירש מאשתו אפילו בזמן שהיה מצוה לדבק בה אלא שאחר כך בעצת בתו החזירה כמו שאמרו ז"ל במה שאמר וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי דהיינו שהחזירה אמנם אלימלך היה להפך שאפילו בזמן הרעב שהיה מצוה לפרוש מאשתו וכאמרם ז"ל בפסוק וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב מכאן שאסור לעשות צרכיו בשנת רעבון אף בזמן הזה אלימלך לא פירש מאשתו והו שאמר וילך איש וגו' הוא ואשתו ושני בניו ואילו פירש מאשתו הכי הל"ל הוא ובניו ואשתו וכמו שמצינו בנח בכניסתו אל התיבה נאמר בא אתה ובניך ואשתך ונשי בניך וגו' מכאן שנאסר לעשות צרכיו וביציאתו נאמר צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך וגו' מכאן שהותרו לעשות צרכיו ואם כן בנדון דידן דאלימלך כיון שאמר הוא ואשתו סמוכה אליו ולא הפסיק במלת בניו בנתי' נראה דלא פירש מאשתו הסך וילך איש מבית לוי כדאמרן: ובמדרש אמר ר' שרתים באותה השעה היה הקב"ה דן את העולם וב"ד של מעלה עומדין והקב"ה מסתירו שנאמר וילך איש עמדה מדת הדין והזכירו שנאמר ושם האיש אלימלך מיד נגזר עליו ועל בניו מה כתיב בתריה וימת אלימלך וגו' ע"כ. הוקשה להם כפל הפסוק כי כן הל"ל וילך אלימלך מבית לחם יהודה ונעמי אשתו ומחלון וכליון בניו ולמה חזר וסדר מפ"ש על כן אמרו כי הפסוק הראשון הם דברי מדת רחמים המלמדת עליו זכות ומסתירו והכתוב השני דברי מדת הדין המקטרגת עליו ומזכירו: ועל פי דרכם ז"ל אפשר שיפורשו הכתובים כן התחיל ואמר כי זה המאורע אשר בא להודיענו היה כן כי היו ב"ד של מע"ה עומדין לדון את העולם וזהו ויהי בימי שפוט השופטים על ב"ד של מעלה אמר השופטים. או שב"ד של מעלה היו דנין את השופטים של מטה על שלא היו נוהגין כשורה ויצא דבר מלכות מלפני ב"ד של מעלה ונגזרה גזרה על רוב פשעיהם וז"ש ויהי רעב בארץ ומדת רחמים למדה זכות על יציאת אלימלך ועל כן אמרה וילך איש מבית לחם יהודה לומר כי איש אחד היה ההולך משם לבדו והוא איש כשאר אנשי הארץ וכמו שאין ראוי לתפוש באחד משאר יושבי הארץ אם יצאו משם בסבת הרעב גם אין לתפוש לזה כי רעב בעיר פזר רגליך ואף כי ארבעה היו ולא איש אחד אין ראוי לתת לב גם לזה כי שלשתם נגררים אחר הגדול שבהם וזהו שאמר הוא ואשתו הנגררת אחר בעלה כי הוא ימשול בך כתיב וגם שני בניו טפלים אליו ומחוייבים ללכת אחר עצתו ולשמוע בקולו ואין ראויים לעונש כלל ובזה ידויק מה שחזר לומר מלת הוא ומה גם עוד שענה אמרה שאינם ראויים לעונש לא הוא ולא הם שלא הלך להשתקע אלא לגור שם כגר בארץ והיה כמשלם חדשים ישוב אל ביתו ואל מקומו הראשון ולא יתיישב בחוצה לארץ עמדה מדת הדין וקטרגה עליו ונתוכחה עם מדת רחמים ואמרה לכי נא ונוכחה למה אמרת וילך איש כאילו הוא אחד העם ואחד הריקים ושם האיש שאמרת וילך איש אלימלך שמו שהוא גדול הדור האומר אני ואפסי עוד ואין כמוני עשיר בכל הארץ עד שעל כן נקרא שמו אלימלך שהיה אומר אלי מלכות ולי נאה להיות מלך על רוב חשיבותי ועושרי והיה ראוי לאיש כמותו לפרנס כל יושבי עירו ולא להפיל לבם וראוי להענישו להיותו אדם חשוב וגם האשה אשר אמרת כי אשתו היא ונגררת אחריו היא גם היא ראוי' לעונש גדול כי שם אשתו נעמי ונקראת שמה כן על שם שהיא נעימה במעשיה כמאמרם ז"ל ולכן כיון שאשה יראת ה' וצדקת גמור' היא ראוי לדקדק עמה כחוט השערה כד"א וסביביו נשערה מאד והיה לה לפתותו בדברים אולי יפותה ותוכל לו לעכב בידו ולא עשתה והבנים אשר אמרת כי שמעו בקול אביהם כי הם טפלים אליו גם עליהם יהיה הקצף כי שם שני בניו מחלון וכליון וכל אחד מהם חשוב בפני עצמו ולו שם כגדולים אשר בארץ המה וז"ש אפרתים ותרגם יונתן רופילין שהיו גדולי הדור ולא היתה מעלתם וגדולתם אחרי לכתם מארצם אלא אפרתים היו מבית לחם יהודה מאז בהיותם בבית לחם היו גדולים וחשובים אם כן גם המה היו יכולים למחות ולא מיחו ולהורות על מה שאמרנו חזר פעם שנית לומר מבית לחם יהודה אחרי אומרו וילך איש מבית לחם יהודה כי היו גדולים וחשובים מזמן היותם בבית לחם ולא מקרוב נתגדלו. וגם אשר אמרת כי גר בארץ הוא וישוב עוד לביתו ואל מקום משכן כבודו הנה הנם יושבים ומתיישבים שמה והו שכתוב ויבאו שדי מואב ויהיו שם כי עשו מושבם והוייתם וקבעו דירתם בשדי מואב ועל כל זה לא אפקוד ולא תתנקם נפשי: אי נמי אמרה ויבאו שדי מואב דרך תימה כמקטרגת שלא היו ראויים לבא בשלום עד מחוז חפצם וז"ש וכי ראוי היה שיבאו עד שדה מואב ולא מתו בדרך ולא די שבאו בשלום אין שטן ואין פגע רע אלא שהם בהויה וקיום וכי ראוי היה לאנשים הללו להיות עדיין בעולם מיד בבואם היה ראוי לקוברם מיד נגזרה גזרה על כולם עליו ועל בניו וימת אלימלך וברוב רחמיו וחסדיו ית' נשארה היא ושני בניה אף כי היו ראויים למיתה כולם כאחד נשארו ליתר הפלטה ואפשר שזה כיון ר' חנינא שאמר נעשית היא שירי

מנחות

מנחות וכמו שארז"ל על שני בני אהרן הנותרים שגם הם היו חייבים מיתה רק שנותרו וכן אמר בכאן ותשאר היא ושני בניה כי נשארו לשארית וליתר הפליטה אולי ישובו בתשובה ולא שבו מדרכם הרעה ויוסיפו עוד לחטא לו וישאו להם נשים וגו' וישבו שם עד עשר שנים ולא זכרו את ארץ חמדה לשוב להם חזרה מדת הדין וקטרגה פעם שנית וימותו גם שניהם ותשאר היא ברחמים גדולים נשארה גם בפעם הזאת כי לא הוכיחה את בניה לשוב לאדמתם באופן כי מב' קטרוגין נשארה ונשתיירה לשיורים וליתר הפליטה הא' במות אישה גם כן מדת הדין היתה מתוחה גם עליה ותשאר ואפשר שזו היא כוונת ר' חנינא שאמר ותשאר האשה נעשתה שיורי שיורים ובזה דייק שפיר מה שחזר עתה לומר ומאישה ועתה נתנה בלבה כי ח"ו בפעם השלישית הקצף יהיה עליה וז"ש על כן ותקם היא וכלותיה וגו':

אי נמי אמר ויהי בימי שפוט השופטים לפי שאחרי מות יהושע עמדו שופטים על ישראל ככתוב בספר שופטים והיו עם בני ישראל יראים את ה' כל ימי השופט הרועה אותם ושמעו לקולו שהיה מדריכם בדרך ישרה ובמות השופט היו מכעיסים לפניו ית' ואיש כל הישר בעיניו יעשה כנאמר אשר אין להם רועה ובמעלם אשר היו מועלים בו ית' היה מוסר אותם לחרב ביד אויביהם עמון ומואב ופלשתים וסיסרא וגו' וכאשר להם היו שבים אליו ית' וישלח מלאך ויושיעם והיה מנהיג אותם וגם כל ימי השופט ההוא המושיע אותם היו הולכים בדרכי השופט שהיה מנהיגם בדרך ה' עד מות השופט ההוא באופן שלא היו סרים מאחריו ית' אלא בין שופט לשופט להיותם משולחים מבלי רועה אבל בהיות השופט עליהם לא ימו מני דרך וכן אמר שם ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ואהוד מת לומר כי מיתת אהוד מושיעם המורה להם את הדרך ילכו בה זאת היתה נסיבה לרעתם ועל כן היה מביא עליהם חרב ונותן אותם ביד אויביהם עד כי בצר להם ישחרוהו ולא כן היה בימים הללו כי ווי והי והנא וקינים היה דרכם ומעלליהם אף בימי השופטים עצמן והרעו לעשות בימי שופטיהם ולא היו בושים מהם ולא ישמעו לקולם ועל כן הוכפל עונשם ויהי רעב בארץ ולא חרב כי מכה קלה היא מן הרעב כי טובים היו חללי חרב מחללי רעב:

אי נמי לפי שצריך האדם לסלק עצמו מן הדין עד שיתישב דעתו עליו כי הגם לבו בהוראה שוטה רשע וגם רוח ורבים חללים הפילה וגו' על כן אמר ויהי בימי שפוט השופטים כלומר כי רבו דיינים בלתי הגונים בכל עבר ובכל פנה על כן באה עליהם הגזרה הזאת ויהי רעב בארץ: אי נמי רז"ל אמרו דור ששופטיו צריכין להשפט הדיין אומר לאדם טול קיסם מבין שיניך והוא אומר לו טול קורה מבין עיניך וכוונו לתרץ מלת שפוט יתירא ולפי דרכם אפשר לדקדק מאי ויהי ויהי שני פעמים כי כשהדיין והשופט אשר יהיה בימים ההם הוא ראוי והגון צדיק מושל ביראת אלהים והקב"ה גוזר והוא עומד בפרץ לפניו ית' להשיב חמתו מעל עמו ומבטל הגזרה ואם היו השופטים בזמן הרעב ההוא אנשי אמונה היו באים בכח מעשיהם ודוחים מעליהם את הגזרה ההיא כי טרם יקראו היו נענים ויודעים לעתור ולרצות אבל ווי ונהי היה בימי שהשופטים עצמן צריכין להשפט ולא נהגו כשורה כי מזה נמשך כי היתה מקום והויה לגזרת הרעב להתקיים שלא נמצא מכולם מי שיהיה ראוי שבזכותו יתבטל הגזרה וזהו שחזר לומר ויהי רעב שהיתה הויה לה שאיש אין בארץ לדחות הגזרה ההיא מעליהם: אי נמי לפי' המתרגם שהרעב הזה לא היה כי אם בארץ ישראל בלבד אפשר שנמדד להם מדה כנגד מדה כי אע"פ שכל השפע והטובה הבאה לזה העולם בתחלה היא באה בארץ ומשם יפרד חוצה לארץ ושם נאמר הנותן מטר על פני ארץ זה א"י והדר ושולח מים על פני חוצות ואם בארץ ישראל לא ירד השפע עם היות כי עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה כ"ש שלא ירד לחוצה לארץ ויהיו בכל הארץ משפטיו שאם גבירה לוקה שפחה לא כ"ש ולפי זה היה ראוי להיות רעב כבד בכל הארצות ועל שהוסג אחור משפט עד כי השופטים הוצרכו להשפט ומקום המשפט שמה הרשע תחת זה ויהי רעב בארץ בדוקא היינו בארץ הידועה והיא ארץ ישראל כי בפת"ח הבי"ת מובלעת ה"א הידיעה ובכל הארצות היה לחם ובמקום הברכה שמה נוה ה' את הקללה ובמקום מואב חיים עד העולם: ועוד דרשו רז"ל דור ששופטים את שופטיו היה אחד מישראל עובד ע"ג והדיין מבקש להעביר עליו מדת הדין היה הוא בא ומלקה את הדיין אמר מה שבקש לעשות לי עשיתי לו וגם אלו דרשו מלת שפוט יתירא ולפי דרכם אפשר שבא הכתוב ליתן טוב טעם והתגלות ליציאת אלימלך מארץ ישראל כי אחרי ראותו כי אף גם בהיותם שלוים ושקטי' ולא שבט אלוה עליהם בתיהם מלאים כל טוב איש כל הישר בעיניו יעשה ואין מוחה בידם כי אם יבא הדיין למחות בידם יכו אותו על הלחי והם ישפטוהו במשפטי נקמות כ"ש בבוא עליהם צרה ולוקה מכת רעבון שעין כל בריה צרה בחברתה שאם יקומו אנשים בני בליעל בצר רוחם ובמר נפשם גנבים ושודדי לילה הלא יגנבו כל אשר לו ולא ישאירו גם צרור ומי יאמר להם מה תעשה כי הדיין ירא וחרד מפחדם פן על פניו יוכיחוהו ועל כן בראותו הרעב בארץ מיד וילך איש וגו' חלף הלך לו בורח מביניהם פן יקחו את ממונו מידו כי הכירוהו מתמול שלשום לאיש חיל והון רב ומיד בהצר להם ילכו ויבואו בביתו לחפש בנרות ולא ישאירו עוללות וכמה שחזר לומר פעם שני' ויהי הודיענו כי בלכתו משם עשה הרעב הויה בארץ כי עד עתה היו ישראל בטוחים עליו אשר אמרו בצלו נחיה שיכיל לפרנס המדינה עשר שנים ועתה כשראו אותו הולך ובורח יצא לבם ויחרדו איש אל אחיו ויכבד הרעב בעיניהם ולזה הפירוש וילך איש וגו' דקאמר הוא סבה לויהי רעב בארץ דקאמר כי בסיבת הליכתו נעשה הויה חדשה לרעב בארץ: אי נמי הודיענו רעת האיש הזה ותפאתו כי כבדה מאד כי לכבוד הש"י לא הלך לו מתוך ההפכה האנשים החטאים ההמה בנפשותם שהיו שופטים את שופטיהם וגם ששופטיו צריכין להשפט

ולכבוד עצמו ישיש כגבור לרוץ אורח חלף הלך לו משני זלעפות רעב וכמו שהיה ענין פלגש בגבעה כי אף שהיו כל בני ישראל מדן ועד באר שבע הולכין על דבר אמת וענוה צדק על כי נבלה עשו בני בנימין וכן לא יעשה אף גם זאת נפלו לפני בנימין עד השלישית ואולם בעבור זאת כי לכבוד בשר ודם מיחו ויקהלו מיד עליהם ולכבוד המקום לא מיחו ולא עשו ככל החרדה הזאת בענין פסל מיכה וכמו שאמרו ז"ל שלא עמדו להם הפושעים בפסל ההוא ושם עמדו בפרץ בעון שבין אדם לחבירו ועל כן לא נתנם ה' בידם עד הפעם השלישית ואל זה כיון הכתוב באומרו ויהי ווי ונהי תאניה ואניה היה בדרכם ובמעלליהם בימים ההמה עד כי שופטיו צריכין להשפט וכו' והתוספת היה שופט ומלקה את הדיין ואלימלך לא סר מעל אהלי האנשים ההמה ולא ברח מחברת פריצים וישב בתוך עם טמא שפתים ולא גמל חסד לנפשו כי רעה גדולה היא לו היותו בין רגשת פועלי און כי בהתחברך לרשע פרץ ה' מעשיך אבל בבא עליו צרה ונוקה הנוגע אל הגוף כי בא רעב בארץ מיד ויקץ כישן וילך לו מבית לחם יהודה:

ואמר וילך איש מבית לחם יהודה לגור וגו'. וראוי לדקדק למה לא אמר כמו שנאמר ביעקב ונזכרה היציאה וההליכה דכתיב ויצא יעקב מבאר שבע ואח"כ הזכיר ההליכה אל המקום אשר היה הולך כאומרו וילך חרנה וכן הוה ליה למכתב ויצא איש מבית לחם יהודה וילך לגור בשדי מואב ולמה כלל במלת וילך תרווייהו המקום שממנו יצא והמקום אשר אליו הלך. ואפשר לומר שיתורץ עם מ"ש ז"ל ויצא יעקב וכי הוא לבדו יצא והלא כמה חמרים וכמה גמלים יצאו אלא בזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה ועשה רושם יציאתו בעיר ובודאי שיציאת יעקב מבאר שבע שלא היה באותה יציאה נדנוד עבירה עשתה רושם יציאת אותו הצדיק מהעיר וכאילו בצאתו יצא הדור כל העיר אמנם באלימלך שיציאה זו היתה עבירה בידו אחת שהם שתים יוצא מארץ ישראל בורח מלפרנס לעניים זאת שיציאה אינה דומה ליציאת הצדיק מן העיר ולא עשתה רושם בהדר ובזיו העיר כי לא היה הוא זיו העיר כיון שנכשל במה שנכשל ולכן דילג מלת ויצא לרמוז שלא עשתה יציאתו רושם לזיו העיר וכלל יציאתו מבית לחם והליכתו לגור בשדה מואב תרווייהו במלת וילך. אח"כ מצאתי קרוב לזה בשורש ישי: ועוד אפשר דתרווייהו בחדא מחתא מחתינהו להקישן זו לזו כי שתים רעות עשה הא' יציאתו מבית לחם יהודה שהיא ארץ ישראל הרי חטא אחד בבחינת מה שממנו ועוד חטא שני' בבחינת מה שאליו והוא המקום אשר הולך אליו והוא במה שהלך לגור בשדה מואב שאילו היה הולך אל מקום אחר לא היה נחשב לו לחטא כפול אבל עתה סיפר בגנותו בהודיענו המקום אשר הלך אליו והוא לגור בשדה מואב אשר הש"י שנא אותם וציונו לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' עד עולם וסיים בפרשה לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם והוא הלך לדור אצלם אשר בבקר ובערב מקדים להם שלום או לפחות מחזיר להם שלום מפני איבה באופן כי שתי עבירות בידו אחת ממה שממנו ואחת למה שאליו כדאמרן ולהקישן שקולה זו כזו כלל תרווייהו במלת וילך:

אמר עוד הוא ואשתו ושני בניו הוסיף עוד לספר בגנותו של אלימלך כי אף אם נקטינן רעב בעיר פזר רגלך עם כל זה היה לו לראות כי לא היה לו טיפול רב מבנים ובנות ונשי בניו ובני בנים כאשר בא יעקב מצרים בשבעים נפש או כאבצן זה בועז שהיה שם בבית לחם יהודה והיו לו שלשים בנים ושלשים בנות וגם שלשים בנות הביא לבניו מן החוץ באופן שהטיפול שלו רב והרעב כבד בארץ ועם כל זה לא מאס בארץ חמדה ואלימלך הלך לו עם היות שלא היה לו טיפול רב רק הוא ואשתו ושני בניו בלתי נשואים בחורים ורווקים ועם כל זה ברח מארץ ישראל וכל זה גנאי הוא לו לאלימלך: ואפשר עוד לומר שהשמיענו כמ"ש ושם האיש אלימלך וגו' שאע"פ שהלך לגור עם זדים ארורים בלא יבאו בקהל לך לא למד ממעשיהם ולא נטמע בהם רק כשמו כן הוא ולא שינו את שמותם רצוני לומר שכל מה שהיה מורה שמותם עד עתה כן הוא עכשיו וז"ש ושם האיש אלימלך ר"ל ראוי להקרא אלימלך כמו שהוא היה אומר אלי תבא מלכות ושם אשתו ג"כ עתה נעמי רצה לומר נעימה במעשיה ולא למדה כלל ממעשיהם וכן שני בניו מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהודה רצה לומר שהיו ניכרים בשם יהודים כי הם זרע ברך ה' והיו קוראים אותם על שם מקומם שהיו מבית לחם יהודה ובזה לא קשה מידי אמאי חזר ואמר שהיו מבית לחם יהודה וא"ת כל זה היה בתחלת ביאתם אמנם אח"כ למדו ממעשיהם בהמשך הזמן לכך אמר ויבואו שדה מואב ויהיו שם רצה לומר כל זה היה אחר ביאתם לשדי מואב והיותם שם בהויה גמורה ועם כל זה לא נטמעו בהם כלל ועיקר ולא שינו את מעשיהם הטובים ואגב חדא הודיענו תרתי והשמיענו מעלת הרחמנות על עניי ישראל ופחיתות האכזריות כי להיות שהתאכזר על עניי ישראל והפיל לבן במה שהלך לו כל זכיותיו לא עמדו לו כנגד העון הזה ולקה בגופו ובממונו כמסופר לקמן:

ואפשר לומר שנכתב שפוט חסר וא"ו להורות כי הוסג אחור משפט והיו שופטיו צריכין להשפט כי היו דנין דין מעוקל ומעוות ולכן שפט הוא חסר כי הדין והמשפט שהיו דנין היה חסר וגרוע ולכן גם להם קראם שפטים חסרים כי גם השפטים דכתיב הוא חסר וא"ו והם ודיניהם חסרים:

ועוד אפשר לפרש מה שנכתבו חסרים עם מה שאחז"ל במדרש אוי לדור שמקולקל במדה תני ר' חייא לא תעשו עול במשפט בדין אם לדין כבר אמור הדין א"כ למה נאמר במדה ובמשקל ובמשורה אלא מלמד שהמודד נקרא דיין ע"כ וראוי לדייק מאי קאמר בהגהתו הראשונה דקאמר לא תעשו עול במשפט בדין כי מי לא ידע כי פירושו של משפט הוא דין וכך הל"ל לא תעשו עול במשפט אם לדין כבר אמור הדין וכו'. גם צריך לפרש כונת אומרו כבר אמור הדין וכו'. עוד מאי קאמר אם כן למה נאמר במדה במשקל ובמשורה דמאי א"כ דקאמר דנראה שזאת הקושיא שלדה מדבריו שאמר לעיל ועוד [illegible] קא מקשה למה נאמר במדה במשקל לשאיב
של

בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו׃ ב וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נָעֳמִי וְשֵׁם שְׁנֵי־בָנָיו ׀ מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן אֶפְרָתִים מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי־ ‏ ג. י"ג ר"פ ‏ ו' פסו' ובס"ס ‏ ג

קֳדָם יְיָ וְכַד הֲוָה כַּפְנָא הָדֵין תַּקִּיף בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל נְפַק גַּבְרָא רַבָּא מִן בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַאֲזַל לְדוּר בַּחֲקַל מוֹאָב הוּא וְאִתְּתֵיהּ וּתְרֵין בְּנוֹהִי׃ ב ושם וְשׁוּם גַּבְרָא אֱלִימֶלֶךְ וְשׁוּם אִתְּתֵיהּ נָעֳמִי וְשׁוּם תְּרֵין בְּנוֹהִי מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן אֶפְרָתִין רַבְּנִין מִן בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה

רשי

ליות העון שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו לכך נענש: (ב) אפרתים. חשובים וכן (שמואל א א') בן תוחו בן צוף אפרתי אבגינו"ס. ראה חשיבותו שהרי היא עגלון מלך מואב את בתו למחלון דאמר מר רות בתו של עגלון היתה

אבן עזרא

משתש עצמו ואחר עמו בעבור כי שם מקום לא יסמך: (ב) מחלון וכליון. לא ידענו המקרים שהיו על שנקראו כן כמו יששכר גם משה. ובדרש אומר שהם יואש ושרף בעבור שלקחו בנות מואב ושם כתיב אשר בעלו למואב והמואביות מותרות לישראל כי הכתוב לא אסר כי אם עמוני ומואבי שלא יבואו בקהל ושלא יקחו מבנות ישראל ובספר עזרא אבאר זה בטוב. וטעם מבית לחם פעם אחרת להודיעם שהם אזרחים. ועוד בעבור שאמר אפרתים ואמת המלה פעם הוא לייחס המקום הנקרא אפרת ופעם אחת ממשפחת אפרים ואפרת שם אשת כלב בן חצרון ונקרא המקום על שמה כמו מצרים ולא

אגרת שמואל

על המדות ועל המשקלים. ואפשר דכונת הברייתא הוא דמעיקרא מפני הקושיא שיש בפסוק שאם בא להזהירנו על הדין שלא יעשה הדיין עוות הדין הרי כבר אמור במקום אחר לא תטה משפט וגו' והייתי אומר מפני קושיא זו כי מ"ש הכא משפט לאו על הדיינות קאמר לה אלא כל ענין ההריגה והמשפט ונקמה העונשים למומתים שלא יעשו עול או להקל מעליו ממשפט וממיתה חמורה לקלה או לספק ופירוש משפט דקאמר הכא היא המיתה וחבירו כי כאשר משפטיך לארץ וגו' באופן שבאזהרה זו נכנעים ההורגים ובלעז גיליט שלא ישנו את תפקידם לעשות עול באותה המיתה אם להורגם באכזריות חימה ובשף אף לאותם שלא מצאו חן בעיניהם ולספק למומתים חן רק יהיה דבר השוה לכל נפש ובזה לא היה קשה אם לדין הרי כבר אמור לכן ר' חייא הגיה בנתה דאשונה ואמר לא תעשו עול במשפט בדין כלומר אין לשנות קרא מפשטיה ופשטיה דקרא בדין משתעי ועתה בפירוש זה קשה אם לדין והוא אזהרה לדיין הרי כבר אמור הדין בדרך סתם ובדרך כולל לכל הדינים שבעולם אם כן למה נאמר במדה במשקל ובמשור' כלומר כי כפי פירוש זה שהכתוב מדבר על הדין אם כן פירוש הכתוב יהיה כך כי כאשר יבואו לפניו תובע ונתבע על תביעה במדד או שקל לו חסר לא יעשה הדיין עול אלא ידון ביניהם כפי הדין האמיתי אם כן למה פרט בפרטות ענין תביעה זו שהרי לדין כבר אמור בסתם בכולל לא תטה משפט שהוא כולל לכל התביעות א"כ למה נאמר במדה במשקל ובמשורה ואין לומר דשתי אזהרות הן אחד לדיין בע"ש לא תעשו עול במשפט ואחד למודדים ולשוקלים שלא ימדדו חסר ובזה לא הוה קשה אלא הקושיא הא' אם לדין הרי כבר אמור דאם כן הוה ליה למימר ובמדה בוא"ו אלא לאו דחדא אזהרה היא ואם כן הדרא קושיין לדוכתין אם כן למה נאמר במדה במשקל וגו' ועתה בזה שתי קושיות הוקשה לו לרבי חייא האחד אם לדין הרי אמור שנית אם כן למה נאמר במדה במשקל וגו' ותירץ אלא מלמד שהמודד נקרא דיין וכולה חדא אזהרה היא ובמודד משתעי קרא ומה שלא אמר לא תעשו עול במדה במשקל וגו' והזכיר מלת משפט הכונה להודיענו שהמודד נקרא דיין ודי בזה לביאור דברי המאמר. והכלל העולה מזה המאמר וגם ממאמרי' אחרים שמביא שם במדרש שהענין שהיה בימי שפוט השופטים היה שהמודד והשוקל שנקרא שופט היה מודד חסר ואפשר דלהורות דבמודדים חסר משתעי קרא כתב להו חסרים ואפשר דדייק עוד לכך שהשופטים או המודדים הם שלשה או במדה או במשקל או במשורה וזה רמוז בפסוק באומרו שפוט חד השופטים תרי הרי שלשה: ואפשר עוד שסיפר לנו הרעות אשר היו לאבותינו לפני מלך מלך לבני ישראל ולא היה להם אלא שופטים לבד ולסבה זו היה להם זה שאילו היה להם מלך לא היה להם שום דבר מזה ראשונה אמר ויהי בימי שפוט השופטים כלומר כי לסבת היות הדור מתפרנס על ידי שופטים היה ווי והי לכל הדור וזה במה שראינו בספר שופטים כי היו משועבדים זמן רב תחת הגוים אשר סביבותיהם ובכל עת ובכל רגע היו לוחצים אותם והסבה היתה אם בדרך טבע שלא היה להם מלך אחד אשר יצא לפניהם ללחום מלחמותיהם ולהכרית את כולם לצאת למלחמה כולם אחוזי חרב וגם לסבה אחרת תורנית הלא היא כי בימים ההם אין מלך בישראל איש כל הישר בעיניו יעשה ואם היה להם מלך כאשר האדם היה עובר עבירה היה המלך מייסר אותו בשוטים ובעקרבים בהרמנות' דמלכא וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד ואז היה הש"י מתרצה ברחמים עליהם ועל זרעם להפיל פחדם על כל העמים ולא היו נמכרים בידי אדונים קשים כאשר נמכרו פעם ביד סיסרא ושאר אדונים קשים וכל שנוי והגסיה הזאת היתה בימי שפוט השופטים על בלתי היות מלך בישראל ועוד שנית רעה חולה כי על היות בזמן שפוט השופטים ולא היה מלך על ישראל זה היה סבה שהיתה הויה וקיום לאותו הרעב בא ותכבד והחזק הרעב בארץ וזהו שחזר לומר מלת ויהי כלומר שהיה לה הויה וקיום ואם היה מלך בישראל בודאי שהיה יכול להקל מעליהם הרעב מעט וזה במה שהיה מכריח לבעלי האוצרות האוגרים חמשת מיני דגן וכל אוכל השנים הטובות שיפתחו את אוצרותיהם וישברו לכל עם הארץ והמלך היה משים וקוצב להם את השער ושלא יהיו רשאים להפקיע שערים אמנם עתה שהיה בימי שפוט השופטים שמתפרנסים על ידם לא היה כח בידם להכריחם לפתוח האוצרות וכולם מייקרים את השערים כרצונם וחפצם ואין דובר אליהם דבר ולכן ויהי רעב בארץ שיתמיד הויה לרעב ועוד שלישית שאם היה בזמן מלוך מלך בישראל כאשר היה

רוצה אלימלך לצאת ולברוח מן הארץ בעושרו הגדול בודאי שלא היה מניחו כי הוא היה כדאי לפרנס את בני עירו עשר שנים אמנם עתה לסבת היות לפני מלוך מלך רק בימי שפוט השופטים וילך איש מבית לחם יהודה ואין דובר אליו דבר כי אין מי שיהיה כח בידו לעכבו לא כן היה אם היה מלך בישראל ובשלשתן רמוז לשון ווי בראשונה ויהי בימי הרי ווי א' הב' ויהי רעב הרי ווי שני השלישי וילך הרי ג"כ מתחיל בווי שלישי כי ווי היה בהליכתו שלא היו יכולים לעכבו ובהיות שמו אלימלך מורה שום אדם לא היה יכול לעכבו כי הוא היה אומר אלי תבא מלכות אמנם אם היה מולך מלך עליו והוא משועבד תחת ידו בודאי שלא היה הולך ולזה סמך ואמר ושם האיש אלימלך וגו': ובמה שאמר ויהי הרי זימני אפשר שרצה לספר קצת מה בשבח אלימלך ולמעט בגנאי שלא יצא וברח תיכף בתחילת הרעב רק אחר זמן שהכביד הרעב בארץ והיה לרעב הויה וקיום וזהו ויהי רעב דקאמר אז וילך איש ולא קודם לכן אפילו שכבר התחיל הרעב לבא ואפשר שלזה כיון המתרגם דקאמר והוה כפן תקיף בארעא והיותו תקיף מי אמר לו אם לא דדריש מלת ויהי יתירא וכן בסיום דבריו אמר וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל נפק גברא רבא וכו' משמע דכד הוה תקיף נפק הא עד דלא הוה תקיף לא נפק והוא שבח קצת לאלימלך: ושם האיש אלימלך וגו'. אפשר לומר עוד שהודיענו ורמז לנו כי שמא גרים ומורה על מה שאירע להם והנה האיש שמו אלימלך והכונה שהיה מתגאה הוא בעצמו ומתהלל הפך יהללך זר ולא פיך והוא היה אומר על עצמו אלי תבא המלכות ומתגאה וזה סייע לבל ינצל אמנם אשתו שמה נעמי שהיתה נעימה במעשיה לצדקת גמורה ולכך ניצולה ושם שני בניו כשמם כן בא להם כי שם הא' מחלון וכן נימוח מן העולם ושם הא' כליון ובא כליון חרון עליו ומתו גם שניהם באופן דנקטינן דשמא גרים לכן הודיענו את שמותיהם וקרוב לזה נמצא ברז"ל: והנה רז"ל אמרו עשרה מיני רעבון באו לעולם א' בימי אדה"ר א' בימי למך וא' בימי אברהם וא' בימי יצחק וא' בימי יעקב וכו' ומונה והולך גם א' בימי שפוט השופטים והנה כל הראיות שמביא בכולם הם ברורות לפי שמצינו שבכולם הוזכר הרעב בפירוש אמנם בימי אדם מנלן כי הראיה שמביא בעל המאמר דהיינו ארורה האדמה בעבורך נראה מפשטיה דקרא דלא קאמר על רעב שנגזר בזמנו בלבד אלא במשל שאם היה מטבע בריאת העולם להוציא הארץ תבואה רבה ועצומה במשל אלף חטים מחטה אחת נתארר שלא יוציא כל כך וזאת הקללה היא נמשכת לכל הדורות כקללת בזעת אפך תאכל לחם כי היא קללה תמידית לו ולדורות וכן כי עפר אתה ואל עפר תשוב כי היא קללה תמידית וגם אפשר שהיתה הקללה באיכות גודל התבואה כי אפשר שהיתה כל חטה וחטה גדולה ככוליא כמו שעתיד להיות לע"ל כמו שאמר הכתוב עם חלב כליות חטה וכאשר נתקללה נתמעטה החטה ונשארה בקטנותה שהיא עתה והיה זה לו ולדורות ולפי פי' זה ג"כ הראיה שמביא בעל המאמר א' בימי למך שנאמר מן האדמה אשר אררה ה' הוא כזמן אדה"ר שנא' ארורה האדמה וגו'. ואפשר לומר דבעל המאמר סובר הכרח לענין זה וזה מהראיה שמביא מהרעב שהיה בימי יצחק דקאמר קרא ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם שראוי לדייק למה האריך ודי שיאמר מלבד הרעב הראשון ומדקאמר הראשון ופי' איזה ראשון ואמר אשר היה בימי אברהם מכלל דראשון אחר איכא שלא היה בימי אברהם ובודאי שבכאן גילה לנו כי מ"ש ארורה האדמה וגו' נאמר על הרעב דאל"כ מאי אשר היה בימי אברהם יתירא דקאמר אלא לאו מכלל דאיכא ראשון אחר שלא היה בימי אברהם אלא בימי אדה"ר וכיון שהארורה דקאמר באדם בהכרח הוא שהוא רעב גם מה שנא' בלמך אשר אררה ה' על רעב קאמר והענין מבואר כדאמרן: ומצאתי כתוב בביאור רות לרב אחרון לא ידעתי אכנה והביא מה שאחז"ל שופטיו צריכין להשפט ולא קיימו מ"ש ז"ל פ' ח"ה התקוששו וקושו קשט עצמך ואח"כ קשט את אחרים וכן אז"ל בר' בנאה דהוה כתוב אבבא דאבולא כל דיין דמתקרי לדין לאו דיינא הוא א"ל אלא מעתה אתא איניש דעלמא ומזמין ליה לדינא פסליה אלא כל דיין דמתקרי לדינא ומפקי מיניה ממונא בדינא לאו שמיה דיינא כתבו הכי ברם סבי דיהודאי אמרי וכו' ואע"פ דר' בנאה הגיה בדבריהם עכ"ז הניחו את שלהם ולא מחקוהו אם מפני כבודם ואם שדעתם לומר דלא מבעיא דבעינן דיין דלא ליפקו מיני' ממונא בדינא אלא בעינן נמי דכ"ע לאהוו מפויסין מיני' בענין הממון ואפי' תביעה של חנם לא ליפוק עליה וזה לרוב הסלסול הצריך להיות בשופט: או ירצה בימים שהשופטים היו נוהגים עצמם במשפט ולא היו עושים לפנים משורת הדין לעשות חסד כלל וכן אמרו ז"ל אלופינו מסובלים בשעה שהגדולים סובלים לקטנים אין פרץ

ואין

ואין יצאה. וכיוצא בזה כתב בשורש ישי בשם החסיד הר' יוסף יעבץ זלה"ה שפוט השופטים ע"ד הא דאמור רבנן לא חרבה ירושלים אלא מפני שדנו בה דין תורה והסיקנא שהעמידו דבריהם על דברי תורה ולא עשו לפנים מן השורה ובהיותם שופטים בארץ יקוב הדין את ההר ויהי רעב וגו' עכ"ל: ודקדק הכתוב לומר וילך איש להודיע כי גדול הדור היה ונקרא בשם איש: ודקדק עוד הכתוב להגדיל רעת אלימלך בג' בחינות הא' שהלך מבית לחם יהודה ארץ ממנה יצא לחם דבדקינן בשמא וכדר' מאיר בפ"ב דיומא מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שרוהו להקב"ה בשירות ותושבחות ומנא לן דשמא גרים א"ר אלעזר דאמר קרא לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ וגו'. הב' לגור בשדה מואב גוי חוטא אשר לא קדמו את ישראל בלחם ובמים וזה הלך שם להנצל מן הרעב. הג' שהלך הוא וביתו עמו בלבד ולא הוליך עמו אביוני עמו ובזה הודיע שכיוון במחשבתו מחשבה רעה לברוח מעשות חסד באופן שכלל הכתוב שגגהו בבחינת המעשה במה שהלך מבית לחם יהודה לגור בשדה מואב וגו' ובבחינת המחשבה במ"ש הוא ואשתו ושני בניו יחידי וגרדום כנזכר: (ב) ושם האיש וגו'. הזכיר שמות כולם להודיע גדולתם כי כולם חשובים בפני עצמם נזכרים וניכרים בשמותם וזה הגדיל החטא כי החטא הקל לאיש נכבד גדול יחשב עכ"ל: והרשב"א הלוי כתב בביאורו בספרו שורש ישי זה לשונו ויהי בימי שפוט השופטים וגו' איתא בפרק קמא דמגלה אמר ר' לוי ואיתימא ר' יוחנן דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מאנשי כנסת הגדולה שכל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער וגו' והוינן וסקלינן ופרכינן בקראי אחריני ומסיק רב אשי ויהי איכא הכי ואיכא הכי ויהי בימי ודאי לשון צער ע"כ בגמ' ובב"ר פמ"א ובויקרא רבה פי"א אתא רבי שמואל בר נחמן ועבד פלגא בכל מקום שנאמר ויהי משמש צרה והיה שמחה ע"כ. וידוע היות תיבת ויהי נחלקת לשנים וי הי ושניהם לשון הוי. וסברת ר' שמואל בר נחמן נ"ל דהכי פירושו אחר שתיבת ויהי היא מלה מהופכת מעתיד לעבר כי יהי הוא עתיד והוא"ו מהפכו לעבר אין זה ספק כי ודאי מורה צער אחר שמה שהיה עתיד אמרו עליו שכבר היה והפך בתיבת והיה כי היה הוא עבר והוא"ו מהפכו לעתיד זה ורה על שמחה והוא מבואר עכ"ל: ואני אומר שגם אפשר לי לומר טעם אחר והוא כי ידוע שהצדיקים לעולם תחלתם יסורין וסופם לוה והיה ראשיתם מצער ואחריתם ישגא מאד וכאשר עברו היסורין והצרות חלפו למו אז בא"ה לעתיד גילות ושמחות ולכן כל השמחות כותבן בלשון והיה שהוא לשון עתיד כי הוא"ו מהפכו לעתיד ועוד נוכל לדקדק שכן השמחה העתידה לבוא על הצדיק הוא על ידי היפוך שכל היגועות שהיו לו לשעבר נהפכו לו לשמחות לעתיד. אמנם הצער כיון שבא בתחלה וברגע חלף ועבר לכן נקט לה בלשון עבר דהיינו ויהי שהוא לשון עבר כי הוא"ו מהפכו לעבר וגם בזה נוכל לדקדק עוד כי רמז בסיום הצער נאמר על ידי היפוך הוא"ו כי מלת יהי הוא עתיד להורות כי השי"ת הוא רב חסד מטה כלפי חסד בעל רחמים ואף אם כפי הראוי והדין היה עתיד עדיין עוד לבא על האדם הזה צרה ונוקה הקב"ה מהפכו שעבר ומסתפק במה שכבר עבר עליו ומעלה עליו כאילו אפי' מה שעדיין היה עתיד לבוא עליו כפי הראוי מהפכו לשעבר כאילו כבר בא ועבר עליו ואינו מביא עליו יסורין עוד ואפשר לדקדק שהוא"ו שהיא אות אחת משמו ית' שם הרחמים מרחם על זה ומהפכו לעבר כדאמרן ומה גם אם אותו האדם הוא שלם שלא פגם כלל במקום שרומז הוא"ו כי אז הוא"ו מהפכו לשעבר כדאמרן: ועוד אפשר לומר טעם אחר כי ידוע הוא שאם ה"ו השי"ת גוזר שיבא רעה על האדם הפי' אחר גזר דין אפשר שלא תבא שאם יעשה תשובה או על ידי תפלה אפשר שתבטל הגזרה ולא תבא כי ינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לכן אין שום רעה ודאית לאדם אלא הרעה שכבר באה ונעשית לא העתידה ולכן לעולם הרעה מכנה אותה במלת ויהי שהוא לשון עבר ולא במלת עתיד אמנם אם השי"ת גוזר איזו טובה שתבא על האדם לעולם לא יחל דברו והוא יקיימנה אפילו שהאדם לא יהיה ראוי אליה ואינו מתחרט כלל מהשמחה העתידה לבוא כי אפי' העתידה היא ודאית ולכן נקט לה בלשון עתיד שהוא לשון והיה שהוא לשון עתיד כי וודאי הוא שתהיה ותתקיים לעתיד והנה הגהתי לפניך שני טעמים לסברת ר' שמואל בר נחמן ושניהם נכונים: ובענין מ"ש הכתוב תרי ויהי אפשר לי לומר ששמואל הנביא שכתב המגלה הזאת רמז לנו ברמז הקבלה שמסרו לנו אנשי כנסת הגדולה כפי סברת רבי לוי או רבי יוחנן שכל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער וכן סברת רבי שמואל בר נחמן כדאייתינן לעיל ואף אם רב אשי אסיק כי ויהי גרידתא איכא הכי ואיכא הכי אבל כל ויהי בימי ודאי לשון צער הוא אפשר שהכתוב דייק כסברת רבי יוחנן ורב שמואל בר נחמן כי בין ויהי בימי ובין ויהי גרידתא כולם לשון צער הם והנה הכא הצער הוא בדור שהיה הרעב ולכן נקט הכתוב ויהי בימי וגם חזר ונקט ויהי גרידתא כאלו עתה מתחיל לדבר במלת ויהי גרידתא להורות כי בין ויהי בימי ובין ויהי גרידתא כולן לשון צער הם: והה"ר שמריה האיקרטי ז"ל כתב כי טעם שפוט השופטים גדול השופטים ועל משקלו כי יתואר הדיין במשפט על משקל שומר ועל משקל גדול כמו שפוט והסמכו יאמר שפוט השופטים כמו אלהי האלהים ואדוני האדונים עכ"ל. וכדומה כתב הראב"ע בשם מדקדק אחד והמתרגם נראה שכן כונתו שכתב והוה ביומי נגיד נגידייא: והה"ר יוסף יחייא ע"ה כתב ובימי אבצן והוא בועז קרובו מאלימלך היה המאורע הלז ולא רצה הכתוב לגלותו פה אצל החטא והעונש מאלימלך לכבודו כי זכר צדיק לברכה ולא יזכרו הצדיקים רק במקום הישועה כאשר הזכירו אח"כ כאשר שבה נעמי אל אדמת הקדש עכ"ל ונכון הוא: ובמדרש אמרו והא תניא בשעת דבר כנס רגלך בשעת רעב פזר רגלך ולמה נענש לפי שהפיל לבן של ישראל משל לבוטיטים של מלך וכו' כך אלימלך מגדולי הדור היה ומפרנסי הדור היה וכיון שבאו שני רעבון אמר עכשיו יהיו כל ישראל מסובין בקופתן על פתחו זה בא בקופתו וזה בא בכפיפתו מה עשה עמד וברח

מפניהם הדא גרמא ליה שנא' וילך איש מבית לחם יהודה ע"כ: וראיתי להרשב"א הלוי שהקשה וז"ל הן אמת לא שמענו מהמקרא שחטא זאת עלתו על שנאמר וילך איש ואולי הלך לקיים אומרם ז"ל רעב בעיר פזר רגלך והדרא קושיא לדוכתא עכ"ל. והנה שוב הלך בשיטה אחרת בתירוץ קושיא זו: ולדידי אין כאן קושיא כי העונש יוכיח כי לא עליו נאמר רעב בעיר פזר רגלך והוא גם הוא ידע שלא עליו נאמר ומה שהלך לא היה אלא בורח מפני העניים שזה בא בקופתו וגו' כי צדיק וישר הוא ית' דאי לא תימא הכי למה נענש נמצא שהעונש הוא ההכרח שלזה נתכוון: ועוד שכיון שהיה מגדולי הדור שהיה כ"כ עשיר אשר לכך נקרא אלימלך כלומר אלי תבא מלכות א"כ ודאי כי לדידיה לא היה מעלה ומוריד הרעב רק ברח מן העניים: ועוד אפשר לומר כי ממה שאמר הכתוב וילך איש קא דרשי זה וכן אמרו הדא גרמא ליה שנאמר וילך איש וגו' וזה יובן במה שאמר ר' אבהו להלן במדרש כתיב לשון סוסיהם וחמוריהם וגמליהם ברם הכא וילך איש גרדום ע"כ. והנה אם היה יוצא כפי מ"ש המקשה רעב בעיר פזר רגליך ועל פי הדין יצא למה הזכירו וילך איש גרדום ולא הגיד העתק האיש הזה מקניינו וכל אשר לו כי בודאי צאן ובקר ועבדים ושפחות היו לו אלא וודאי לפי שהיציאה היתה בעבירה והוא במה שהפיל לבן של ישראל ואמר עכשיו יהיו כל ישראל מסובין בקופתן וכו' ולכן ברח מפניהם לכן הזכירו יחידי כאחד הפחותים ולזה כוונו רז"ל במ"ש הדא גרמא ליה שנאמר וילך איש וגו' ולכן אפשר שהקדימו ז"ל בדבריהם ואמרו שאלימלך מגדולי הדור ומפרנסי הדור היה להורות לנו ההכרח שלפי כי לכן לא היה ראוי להזכירו כאחד הפחותים אלא וודאי לא הזכירו כך אלא לפי שהפיל לבן של ישראל וכו': והה"ר יוסף גאקון ז"ל כתב לגור בשדי מואב אמר שלא יצא להשתקע אלא לגור שם וזה הוראה וסיוע לאומרם ז"ל כי יצא להיות עינו צרה בעניים. ואולי כי לזה לא בא לאחד מערי המכלר פן יאמרו וידעו איה מקומו וילכו העניים אחריו כי אם באחת ערי השדה או שנטה אהלו בשדה מואב ממש עכ"ל וכתב הרשב"א הלוי ז"ל דלפי דבריו לכך נכתב בשדי ביו"ד כי מפחדתו מן העניים היה הולך ממקום למקום עכ"ל: ובמדרש ויבאו שדי מואב ויהיו שם בתחלה באו להם בעיירות מצאו אותם פרוצים בעבירות אח"כ באו להם בכרכים מצאו אותם מרוחקים במים ואח"כ חזרו להם בעיירות ע"כ. וראוי להבין מי אמר להם לרז"ל שלא נתישבו במקום תחנותם בתחלת ביאתם ואפשר דדייקי מ"ש ויהיו שם שהוא מיותר דבודאי כיון שבאו שם שהיו שם כל זמן שעדין לא הודיענו הכתוב נסיעתם ועוד דלקמן הודיענו הכתוב בפירוש וישבו שם כעשר שנים א"כ ויהיו שם למה לי אלא מדקאמר ויהיו שם מכלל דאיכא ביאה אחריתא שבאו שדי מואב ולא היו שם ולא נתישבו שם לפי שהיו מחזרים מעדות לכרכים עד שעתה בביאה שניה ויבאו וגו' ויהיו שם ונתישבו שם ולפי דרכם ז"ל דייק נמי מאי דנקט שדי ביו"ד ולא בה"א: ואומרו הוא ואשתו ושני בניו אמרו ז"ל במדרש שהכונה לחייב את כולם כי שכל שג שרו מסר מהדרך הטובה אין אומר השב. וכן אמרו בפסוק ושם האיש אלימלך שלא עיכב אחד על חבירו ולכן חלה הגזרה עליהם ע"כ. והה"ר יוסף דקדק כן מדלא קאמר ויקח את נעמי כמו שאמר הכתוב ויקח אברם את שרי אשתו. או מכפל הוא ואשתו אחרי שאמר וילך איש למה עוד הוא אלא שמורה שכלם לדבר אחד נתכונו עכ"ל: והרשב"א הלוי ז"ל כתב אם נתן רשות לספר בגנותן אחר שמאסו בארץ חמדה אומר כי אלימלך לא שמע לקול תופשי התורה שאמרו אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב והנה ר' יוחנן דרש פ"ק דתענית שנאסרו נח ובניו בתשמיש המטה בכניסתם לתיבה מדלא קאמר ובאת אל התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך כדקאמר ביציאה אלא הזכיר הזכרים כולם ביחד ואחרי כן הנקבות וא"כ פה שראינו שסמך האשה אליו הוא ואשתו משמע שלא נמנע בלעוד הגבור ולכן לא רצה בטובה כמשפט השופטים מן הגבור בעת צרתם עכ"ל: ושם שני בניו. בנמוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ זצ"ל כתוב היה די ושם בניו אולי רמז כי לא היו שומעין זה לזה כיוצא בו שני בני אהרן ואמרו ז"ל מלמד שלא נטלו עצה זה מזה ע"כ: והרשב"א הלוי ז"ל כתב ואני אומר להורות כי שניהם שוים בגדולה עכ"ל: ואני אומר שהנה הרב ר' יוסף יעבץ ז"ל לא הרגיש הייתור של שני אלא בזה הפסוק דקאמר ושם שני בניו מחלון וכליון וסוף לפי שכיון שהזכיר שמם ואמר מחלון וכליון לימא ושם בניו מחלון וכליון ואנא ידענא דתרי נינהו אבל בפסוק דלעיל שלא הזכיר שמם אלא אמר ושני בניו לא קשה מידי דהיך יאמר ובניו ולא ידענא כמה הם לכן הזכיר לעיל מניינא דשני אמנם בפסוק השני הוקשה לו ז"ל ועם זה יצא לי תירוץ נאה אחר לקושייתו שכיון שידענו נאמנה שדברי הפסוק הראשון היו דברי מדת רחמים ודברי הפסוק השני הם של מדת הדין שעמדה להתווכח ולסתור כל דברי מדת רחמים אחד לאחד למצא חשבון וכדכתיבנא לעיל בשם רז"ל א"כ כל דברי מדת הדין היו דנקט להו לכל דברי מדת הרחמים ומשיב השנה עליהם לסותרם ועלייהו קאי וכך אמר לה למדת רחמים ושם האיש דקאמרת וילך איש שהם שמו אלימלך ושם אשתו דקאמרת הוא ואשתו ששם נעמי שמה וכדכתיבנא פירושא דמלתא לעיל וכן נמי תפסה בדברי מדת רחמים שאמרה לעיל ושני בניו ושם לא קשה כלל מאי קאמר שני כדאמרן וכך אמרה לה ושם שני בניו דקא אמרת לעיל ושני בניו סתם ולא פירשת את שמם אני אפרשם ושם מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהודה וכדפרישנא לעיל כוונת מדת הדין בזה מה שיתה ובזה לא קשה מידי כי שני בניו דקאמר הכא מדת הדין הם הדברים שאמרה מדת הרחמים לעיל: והה"ר יוסף גאקון זלה"ה כתב אומרו אפרתים מבית לחם יהודה אחשוב שבא להודיענו ייחוסן שהיו מבני יהודה הדרים בבית לחם יהודה מאותם שבאו ממשפחת מרים הנביאה הנקראת אפרתה אשר הבטיחה האל ית' לעשות לה בית מלכות כמ"ש ז"ל ויעש להם בתים וגו' ובני יהודה אחרים יושבים בבית לחם שאינם מזרע מרים כי אם מאותם אשר נשאו נשים משבטים אחרים ולכן נקראו

מכן

מוֹאָב וַיִּהְיוּ־שָׁם׃ ג וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי וַתִּשָּׁאֵר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ׃ ד וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֹאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית רוּת וַיֵּשְׁבוּ

כ׳ וכסיפרא · כ׳ חסר ו׳ · קדמא בגיעיא

וַאֲתוֹ עַד חֲקַל מוֹאָב וַהֲווֹ תַּמָּן רוּפִילִין׃ ג וימת וּמִית אֱלִימֶלֶךְ בַּעְלַהּ דְנָעֳמִי וְאִשְׁתְּאָרַת הִיא אַרְמְלָא וּתְרֵין בְּנָהָא יַתְמִין׃ ד וישאו וַעֲבָרוּ עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ וּנְטָלוּ לְהוֹן נְשִׁין נוּכְרָאִין מִן בְּנָת מוֹאָב שׁוּם חֲדָא עָרְפָּה וְשׁוּם תִּנְיֵיתָא רוּת בַּת עֶגְלוֹן מַלְכָּא

מאביות ה׳ חסר ו׳ קדמא בלישנא וסימן והמאבים יקראו להם אמים . מארם וממאב דשמואל . וישאו להם נשים מאביות . וגם את רות המאבית . חעשני האבי דעזרא ג
תולדות אהרן וימת אלימלך . סנהדרין כב ; ערפה . סוטה מב ; רות . ברכות ז בתרא יד ;

רשי

היתה. ד"א אפרתים בית לחם קרויה אפרת: (ג) איש נעמי. למה נאמר מכאן אמרו אין איש מת אלא לאשתו (ואמר איש נעמי כלומר לפי שהוא היה איש נעמי

אבן עזרא

ולא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו הנשים עד שנתגיירו והפרד אל עמה ואל אלהיה

אגרת שמואל

כאן אפרתים כי הם היותר מיוחסים מכל השבט וכרוך אנשי אמת שנתן נפי דבר אמת כי אח"כ מצאתי בפסוק ודוד בן איש אפרתי שאז"ל שהיה בא מזרע מרים הנקראת אפרתה עכ"ל: והה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב אומרו אפרתים מבית לחם יהודה הנראה לי בזה הוא כי בארץ ישראל היו מקומות הרבה נקראים בשם אחד כמנהג בכל העולם וכן היו נמצאים מקומות משתנים שנקראים בשם בית לחם ולהיות בית לחם יהודה שנכבד משם להיות כי יהודה גבר באחיו לכן תארו הבית לחם שלו בתואר אפרתה כאומרו ואתה בית לחם אפרתה ראש ועלוי וכאשר אמר להלן ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם וז"א אפרתים שר"ל מיוחסים מבית לחם יהודה שהוא הבית להם המיוחס והמעלה עכ"ל. ואני שמעתי פה נפש תוכ"ב מפי מגידי אמת דהרי בית לחם איכא וכן העיד הרשב"ה הלוי ז"ל בספרו שכתב ודבריו כנים כי בלכתי להשתטח על קבר הצדיקים עליתי אל הר הכרמל וכאשר ירדתי ממקום המזבח ללכת אל צפורי מקום קבר איש האלהים רבינו הקדוש עליו השלום שנעתי בעיר אחת ושמה בית לחם וזו היא בגליל והנכתבת על יד הגבולה שמואל ע"ה היא בארץ יהודה מקום קבורת רחל ראו עיני ושמח לבי עכ"ל: ואומרו ויהיו שם כתב הרשב"ה הלוי ז"ל בספרו בשם אביו כי בבואם שמה היתה להם הויה חדשה כי גם הם גרי עין כמואב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים: ובנמוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתוב ויהיו שם לא אמר וישבו שם כמו להלן להגיד כי הויה היה להם שם ולא היו דואגים על נאתם מארץ ישראל כיוצא בו והיה לפיכך מתו עכ"ל: והה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב ספר הכתוב אשר עליו נחתם גזר דינם והוא כי המעשה היה יותר רע מהמחשבה כי מחשבתם בצאתם מארץ הקדושה היתה לגור בשדי מואב וכאשר באו שמה לא עשו כן כי נתיישבו ויאחזו בה והוא אומרו ויהיו שם לשון הויה כאשר ראינו שישבו שם כעשר שנים עכ"ל . וכיוצא בזה כתב ה"ר יהודה נתן פרובינצאל והפיכו את · אשר דברו עכ"ל: ואני אומר טעם למה בכאן אמר ויהיו ולא אמר וישבו כמו שאמר למטה ואפשר שרצה הכתוב לרמוז לנו תירוץ לקושיא אחרת שיש להקשות במה שאמר וימת אלימלך איש נעמי שהרי קיימא לן שאין בעל הייתים נפרע מן הנפשות תחלה וכמו שמצינו באיוב כי מתחלה הוכה בכל ממונו וכאשר תם הכסף וכל אשר לו שפו התמו מן בלהות אז הכה את גופו בשחין רע וקשה דבאלימלך לא המנהג כך אלא בתחלה הוכה בגופו וימת אלימלך וגו׳ אבל עם מ"ש ויהיו שם ולא וישבו יתורץ כי נקטינן כי כל לשון ויהי ל׳ צער וצרה ובהכרח כן תהיה מלת ויהיו לרבים ולכן אמר בכאן ויהיו שם לרמוז כי בתחלה הוכו כולם בגהי והויה במה שנתרוששו ונדלדלו וכל עשרם אשר הלך לו ועכ"ז לא נתנו לב לחזור לארץ ישראל ולכן אותה הכו אח"כ בגופו וימת אלימלך איש נעמי וגו׳:

(ג) וימת אלימלך איש נעמי אפשר לומר שסיפר בשבח אלימלך כי אף גם זאת בהיותו בארץ מואב ובתוך עם פשופי זמה וכל בנותיהן פרוצות בפריצות ויפיפיות אשר על כן סרו מאחריו ית׳ עם בני ישראל ויחל העם לזנות את בנות מואב וזמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני נטבע ביון מצולה מאהבתו אותן והאיש הלזה הולך בישרו העביר עיניו מראות ברע ומהסתכל בהן ואחר עיניו לא הלך לבו ועד יום מותו לא היה אלא איש לנעמי ולא לאחרת ולא נשא אשה אחרת עליה וז"ש וימת אלימלך איש נעמי כי עד עת מותו לא נתיחס אליו אלא איש נעמי לבד והיא גם היא במלאתהו טוב ולא רע כל ימי חייה ולא נשאת לאחר ולא נזדווגה נשום אדם אחרי מותו וזהו והשאר היא ושני בניה כי לא היה לה חברה אחרת לבד בניה: אי נמי אמר כי בעוד אביהם אלימלך חי אף גם זאת בהיותם בני י"ח לחופה ראוים לישא אשה אפי׳ הכי אלימלך ונעמי שניהם לא הניחו לשני בניהם לינשא למואביות כי היה בידם כח למחות בהם להיותם שנים כנגד שנים אבל במות אלימלך איש נעמי כלומר ההולך בעצתה כי שניהם היו בעצה אחת שלא להניחם לישא נשים מואביות ולכן ייחס אותו לאיש נעמי ותשאר היא ושני בניה כלומר שנשארה אחת כנגד שנים לא היה כח בידה למחות בידם כי טובים השנים מן האחד ולכן נקט ושני בניה ולא אמר ובניה להורות על האמור ואז וישאו להם נשים מואביות וזהו להם דקאמר להורות על שהיו בבחירתם ולקחו נגד רצון אמם וכה לא נשארה בה למחות בהם: א"נ אפשר שספר בגנות נעמי שלא נתנה לב אל מאמרם ז"ל אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו ויען כי מדת רחמיו ית׳ ליתן יד לפושעים ולאמר לו לאיש המוכה הקל הקל החלה אולי יעור משנתו אמר כי כן נעשה לה ולא שתה לבה גם לזאת בתחלה וימת אלימלך ולא חשבה מחשבה כי הרעה הבאה עליה היתה על צאתם מארץ חמדה ותתן לב לשוב אלא מיאנה קחת מוסר ותשאר היא ושני בניה נשארו שם ולא שמעו ולא הפו את אזנם לשוב אל ארץ

חמדה ואין אחד מהם שם אל לב כי על היותם בחוצה לארץ באה עליהם הצרה הזאת ולא די שנתישבו שם אלא הרעו לעשות עוד וישאו להם נשים מואביות וגו׳ ועל כן וימותו גם שניהם להתראות בה פעם שנית על רעתם כי גדלה וחטאתה כי כבדה מאד על היותה בארץ העמים ולא שתה לבה גם לזאת ותשאר האשה שם במקום ההוא אחר שהתרו בה בשתי התראות אחת משני ילדיה במות שני בניה והתראה אחרת מאישה במות אישה וגם אחר כן כי קמה היא וכלותיה ותשב משדי מואב לא כיוונה לשמים לשוב אל ארץ ישראל כי לא שבה כי אם כאשר שמעה בשדה מואב כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם וקודם שתשמע זה לא שבה ועודנה מחזקת בדרכה וז"ש כי שמעה כמו כאשר שמעה כי פקד אז שבה ואם לא שמעה לא שבה: ואפשר עוד לומר וידויק כי בכאן אמר ותשאר היא ולקמן אמר ותשאר האשה והכוונה כי במות אלימלך לא חסר ממנה כי אם בעל לבד וזהו שאמר איש נעמי כי לא חסר ממנה אלא בחינת היות לה איש ובעל אמנם עדין כל כבודה במקומה ותשאר היא בהויותה בכל עשרה אבל אחרי כן ירדה מנכסיה וקיא קלון על כבודה עד שלא נשארה בהוייתה כי אם כאשה עזובה ועצובת רוח וזהו ותשאר האשה כאילו היא אשה אחרת זרה ונכריה מרת נפש: אי נמי אפשר שבא להודיענו גודל עונש המתאכזר עם העניים והאביונים המבקשים לחם ואין ספרי נעמי שהיתה צדקת וחסידה ונעימה במעשיה ועם כל זה לא עמדה זכותה לאלימלך אישה להצילו ממות וכמו שראינו שרחב הזונה הצילה את כל משפחתה וגם אם במות אלימלך נתאלמנה נעמי והגיע אליה נזק מזה והיה ראוי שזכותה תעמוד לה לשלא תתאלמן עם כל זה על שהפיל לבן של ישראל בברחו מבית לחם יהודה על כן באה עליו הצרה הזאת וימת אלימלך עם היותו איש נעמי והלואי שתספיק זכותה לשתנצל היא ושני בניה וזהו שאמר והשאר היא ושני בניה . ודייק עוד שאמר ושני בניה שהיו ראוים לעונש על שחלק לבם ולזה אמר ושני בניה שהיה די שיאמר ובניה כי כבר ידענו שהם שנים אלא רמז לנו כי לא היה אחדות ואהבה ביניהם אלא לעולם היו שנים בחילוק הלבבות ולא ניצולו אלא בזכותה ולזה אמר ושני בניה כלומר על היותם בניה ניצולו . וגם אפשר דדייק מה שאמר ושני לפי שרז"ל אמרו בפסוק אני מלאה הלכתי שנעמי הלכה מעוברת והודיענו שגם אותו העובר מת חלף הלך לו ולא נשארה אלא היא והשנים לבד: אי נמי עם מה שפירשנו לעיל בשם הרשב"ה הלוי אגל הוא ואשתו שלא פירש מאשתו בשני רעבון שאסור בתשמיש המטה אפשר לומר שאמר הפסוק בכאן כי זאת היתה סבה למותו וז"ש וימת אלימלך איש נעמי לומר כי סבת מיתתו היתה להיותו איש נעמי ובא עליה אף בשני רעבון: א"נ לפי׳ המפרשים שפירשו שנייררם ולא בשלימות כי מה אלימלך ולא היו ב"ד של שלשה לגיירם כראוי וכהלכה אפשר שזהו שאמר וימת אלימלך כלומר שאם בחיי אביהם היו נושאים אותם היו יכולים לגיירם כדין שהיו שלשה אבל אחרי מותו ותשאר היא ושני בניה כלו׳ כאשה אחת ושני אנשים היו שלשה ואין האשה ראויה להמנות במנין ב"ד ועל כן כשנשאום אע"פ שגיירום עדיין נשים מואביות הן שאי אפשר להם לגיירם כראוי לפי שלא נשארה רק היא ושני בניה ולא היה שם ב"ד של שלשה אנשים:

(ד) וישאו להם נשים מואביות. אמר כי אף גם זאת בהיות בידם עון אחר לא נחתם גזר דינם אלא על מאסם בארץ חמדה וזהו שאמר וישאו להם כי אף שגיירום כדת וכהלכה מואביות היו ועדין היו בכלל לא יבא עמוני ומואבי לפי שעדיין לא נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית והם לא ידעו זה ולאיסורא תיהא איכוונו אעפ"י שלבסוף נתחדשה הלכה באופן שלא חטאו למפרע מ"מ בעת שנשאום ע"מ כך נשאום אף אם יסו אסורות לבוא בקהל וזהו להם מיוחד דקאמר כי אצלם בעת לקיחתם אותנה נשים מואביות ואסורות היו ואעפ"י כן לא היו נענשים אלא על שישבו ונתעכבו שם כעשר שנים וז"ש לקמן וימותו גם שניהם לרבות כדומה מיתתם דומה למיתת אביהם וכשם שמיתת אביהם היה על הדבר הזה כן מיתת הבנים היתה על מאסם בארץ חמדה כדאמרן: ובמדרש וימת אלימלך איש נעמי תניא הכל למות והכל למיתה ואשריו לאדם שיצא בשם טוב מן העולם מת האיש מי מחסרו אלא אשתו שנאמר וימת אלימלך איש נעמי ע"כ: מאר תמהתי מאי דקאמר הכל למות והכל למיתה שהכל דבר א׳ ונראה שהוא כפל ענין במלות שונות ועוד קשה שהוא במלות שוות שהיינו למות היינו למיתה ולמה שינה: ואפשר לומר שהכוונה על שתי מיתות שכל אדם מעותד אליהם הא׳ היא המיתה שמת ונפסד מן העולם ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו ועל זה אמר הכל למות ר"ל למות ולהפסד מן העולם ואמרו והכל למיתה היא על מיתה שעתידה בעה"ב כי אפילו הצדיקים בגיהנם יש להם חלק בו וקראה בשם האומר ואמר והכל למיתה כי שם איננו את האדם שאילו היה מת בגיהנם איך אמרו משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש והלא בשעה אחת שישרף יפות אלא שהענין הוא שמתדבק אל שמיתה לעשות בכל עת פעם מיתה אבל

שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים: ה וַיָּמוּתוּ גַם־שְׁנֵיהֶם מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן

דמואב ויתיבון תמן כזמן עשר שנין: ה ומיתו על דעברו על גזירת מימרא דיי ואתחתנו בעממין נוכראין אתקטעו יומיהון ומיתו אף תרויהון מחלון וכליון בארעא מסאבתא ואשתארת אתתא

רשי

נעמי ושלם עליה והיא טפלה לו לכן נענש בו מדת הדין ולא בה): (ה) גם שניהם. תהו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם ואחרי כן מתו גם הם

אגרת שמואל

חקף תוארים וצורות אותו בריה חדשה כדי שיחזור ויפשוט טעם מיתה ולכן אמר הכל למיתה ולא למות כי לעולם אינו מת וגם הצדיק יש לו חלק בזאת המיתה ולכך אמר והכל למיתה אלא שאם זכה ניצול ונוטל חלקו וחלק חברו בג"ע והרשע נוטל חלקו וחלק חברו בגיהנם ולכן אמר ואשריו לאדם שיצא בשם טוב מן העולם: או אפשר שהכונה עם מה שאמרו ז"ל במקום אחר סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים ע"כ. והכונה בכאן היא זאת מה שאמר הכל למות היינו מה שאמר דסוף אדם למות והכונה היא דסוף סוף אפי' שיאריך ימים כימי מתושלח סופו למות. ועוד רעה חולה כי לא ידע האדם כמה יחיה ולא ידע מה ילד יום כי בכל שעה ושעה הוא מעותד ועומד אל המיתה והמות בחדריו וזהו שאמר והכל למיתה הן עומדין ואל זה ג"כ כוונו בכאן במ"ש והכל למיתה כלו' מעותד אל המיתה אף אם לא ימות הוא מעותד אליה ולכן צריך שישוב היום שמא ימות למחר ולכן סיים דבריו ואמר ואשריו לאדם שיצא בשם טוב מן העולם. ואפשר שכונת שמאמר בזה לומר ולגנות לאלימלך שלא יצא בשם טוב מן העולם על אשר לא זכר עשות חסד וברח והפיל לבן של ישראל ואפשר שלזה סמך ואמר מת האיש מי מחסרו אלא אשתו והכונה כי סתם כל איש אשר ימות אינו מחסרו אלא אשתו כי היא לבדה מרגשת בחסרונו ובמיתתו ולא אחר לא כן מי שהוא צדיק גמו' כי כל הדור מחסרו כי הצדיק אבד לדורו אבד ובזה אפש' שהודיענו הכתוב שגם אלימלך מת כא' מהם שלא הרגיש בחסרונו ולא חסרתו אלא אשתו ולא עשה רושם מיתתו כלל בישראל ולא לדורו אבד וזה לפי שבחטאו מת על שמאס בארץ חמדה וגם שלא חמל על עניי עמו וז"ש וימת אלימלך איש נעמי כלו' שלא מת אלא לנעמי ואפי' בניו הקרובים אליו לא הרגישו בחסרונו לפי שנשארו נחסים תחת צל כנפי נעמי אמם וז"ש ותשאר היא ושני בניה כלומר עמה נחסים בצלה אמנם נעמי היתה נחבית בצל כנפי אישה ועתה במותו סר צלה מעליה ולהודיענו זה אמר הכתוב איש נעמי יתירא. אח"כ מצאתי בהרש"א הלוי ז"ל שכתב בפירוש הכתוב כדפרישית: ובמ"ש וישאו להם נשים מואביות אפשר לומר שאמר וישאו ולא אמר ויקחו לפי שהאמת כמאמרם ז"ל שלא גיירום כי אין קיחה אלא בכסף קידושין כמו שאמר הכתוב כי יקח איש אשה והכי גמרינן לה במסכת קידושין אין קיחה אלא בכסף וגמר לה קיחה קיחה משדה עפרון ובמואביות לא שייך בה קידושין לזה לא אמר ויקחו. ואמר מלת להם שהוא מיותר להודיענו שלא היה הזווג הזה לשם שמים רק להנאתם לטובתם להתענג ולהתעדן בהם ולא לקיום המין שהרי ידוע הוא כי בנך הבא מן עמוניות או מן מואביות אינו קרוי בנך אלא בנה ובודאי שלא להם יהיה הזרע ולא היתה כונת זווגם אלא לתאות שמטבל לבד ויוכיח שזו היתה כונתם לפי שהיו נשים מואביות ונויות גמורות וכדאמרן. ואמר שם האחת ערפה וגו' לפי שדרך מי שהיה מתגייר היה משנה את שמו ממה שהיה ויקרא שמו בישראל שם חדש ואלו הנשים בהיות שלא גיירום לא שינו את שמם רק שם האחת ערפה וגו' וכיון שלא גיירום זאת היתה הסיבה שישבו שם כי' שני' שכיון שהיו נויות לא היו רוצות להפרד אשה מבית אמה. ועל שעשו כל זה נגזר עליהם מיתה וזהו שנאמר וימותו גם שניהם וגו': מצאתי כתוב לרב אחרון זה לשונו וימת אלימלך איש נעמי כלומר שלעולם היה איש נעמי ובא ללמד שנעמי שוב לא נשאת כלל שישכח שם אלימלך מהיות אישה אלא לעולם היה אלימלך אף כי אחרי מותו איש נעמי והוא על דרך מה שאמר שלמה על אשת חיל גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה ואמרו רז"ל וכי אפשר לאשה לגמול טוב כל ימי חייה והלא אם הוא מת אינה גומלת אותו כל ימי חייה אלא זאת האשה שמת בעלה ואינה רוצה להזדווג עם אחר אבל נראית כאילו היא נשואה לעולם עמו: ותשאר היא ושני בניה אפשר שבא להודיע צדקת מחלון וכליון שאף שמת אביהם לא נתגאו להתגבר לאמם ולהסירה מגבירה רק לעולם היא היתה בהוייתה והם נכנעים אליה כשני בנים עכ"ל:

ולשינוי שינה דלעיל קאמר ויהיו שם וכאן כתיב וישבו שם כבר כתבתי בו בפסוק דלעיל ואפשר לומר עוד טעם אחר והוא שאלימלך מה שנענש ומת היה על יציאתו מארץ חמדה והוא המוציא את כולם כי אשתו ובניו טפלים אליו ולכן כיון שהעונש היה על היציאה תכף בהגיעו אל שדה מואב בהגיעם ובהיותם שם תכף וימת אלימלך וזהו שאמר ויהיו שם כלומר כיון שהיו והגיעו שם תכף וימת וגו' אבל בניו לא היו נענשים על היציאה כי לא היה בידם למחות שהיו טפלים אליו ולא נענשו אלא על העכבה שנתעכבו ולא חזרו לארץ חמדה ולז"א וישבו שם כעשר שנים מלשון ותשבו בקדש ימים רבים שהוא לשון עיכוב כן אלו כאשר ישבו ונתעכבו כעשר שנים אז נתמלאת סאתם וימותו גם שניהם: ובביאור לרב אחרון כתוב ז"ל וישאו להם נשים וגו' במדרש ר"מ אומר לא גיירום ולא הטבילום ולא היתה הלכה להתחדש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ולא היו נענשין עליהן וילמדו כן מדדייק קרא וכתב נשים מואביות כלו' אף שבשעה שנשאום מואביות היו ומקרא מסייע דאי נתגיירו בתחלה איך היתה נעמי דוחה אותן לשוב לסורן גם מה טעם לרות לומר עמך עמי ואלהיך אלהי גם בועז אמר ותלכי אל עם אשר לא ידעת וגו' אשר באת לחסות וגו' עד שאפשר שגיירום ועם כל זה חשבה נעמי שנתגיירו לאהבת בעליהן ואהבה התלויה בדבר תבטל בהבטל הדבר ואחרי מות בעליהן לא יהיה לבן שלם ולכן היתה אומרת להן שתשובנה גם זה טעם עמך עמי ושבח בועז כאשר אזכיר בע"ה: רז"ל דרשו שם האחת ערפה שהפכה עורף לחמותה ושם השנית רות שראתה בדברי חמותה. רצו לומר שבא הכתוב להודיענו העתיד ולזה הזכיר שמותיהן דאי לאו הכי מאי נפקא מיניה. עוד אמרו שם דשתיהן בנות עגלון מלך מואב היו והיינו דהזכיר הכתוב שמותיהן להודיע כי היו נכרות לעולם בשמותיהן להיותן בנות מלכים: עוד כתב במה שאמר וישבו שם כעשר שנים והוא קרוב למה שכתבתי לעיל וזה לשונו וישבו שם כעשר שנים אמחלון וכליון קאי וקאמר אחרי מות אביהם ישבו שם עשר שנים ולפי שנתעכבו שם עשר שנים נענשו הם על אשר היו אז בגמירתם שהיו יכולין לחזור ולא עלתה להם ישיבה ח"ל ישיבה כדי שיענשו עליה אלא בתשלום עשר שנים וכדאמרו ז"ל על פסוק מקץ עשר שנים לשבת אברם וגו' ולפי דרך זה אומר אני שגיירו את הנשים ובקדושה נשאום ולא נענשו על הנשים רק על העכבה והכתוב סיפר סדר הענין ואמר שלהיות שנשאו נשים מבנות מואב כשגיירום והטבילום וגם קראו להם שמות והיינו דכתיב שם האחת ערפה וגו' ולזה הוכרחו להתעכב שם ולהשתקע וישבו זמן ראוי להקרא ישיבה ולזה נענשו אבל אם היו נושאים הנשים והולכים להם אל ארץ מולדתם לא היו נענשים והיינו דסמיך ואמר וימותו גם שניהם וגו' כלומר וישבו שם ולכך וימותו גם שניהם עכ"ל: והחסיד הר"ר יוסף יעבץ זלה"ה כתב בנימוקיו איש נעמי כי היה חשוב בהצטרפו אליה וז"ש איש נעמי ולא נזכרה בשום מקום אשת אלימלך. ולחשיבותה כאילו לא מת כי נשארה היא בחשיבותה עכ"ל: עוד כתב בנימוקיו וישאו ולא ויקחו כי הלקיחה מורה על שהאשה משועבדת לאיש כאן נשאום כי היו חשובות מאד ואמר להם כלומר לא בעצת אמם אלא לתענוגם מואביות כי לנשיאותם לא הכריחום להתגייר עכ"ל: וע"ד זה אפשר לי לומר ולדייק מ"ש וישאו ומ"ש להם שהכוונה שלא קיימו מה שאמרו ז"ל חות דרגא ונסב איתתא אלא אלו נשאו נשים כלו' שהיו נשים חשובות בנשיאות להם כלומר כי אפי' להם ובערכם היו הנה חשובות ונשיאות מהם לפי שהיו בנות עגלון מלך מואב וז"א וישאו להם: ולענין אם גיירום אם לאו הם אמת ודבריהם אמת דתניא ר' מאיר אומר לא גיירום ולא הטבילום ולא הניחו הלכה להתחדש עמוני ולא עמונית ע"כ באופן דשתים רעות עשו א' במה שלא גיירום ועוד דאפי' היו מגיירים אותן עדין איכא לאו דלא יבא עמוני כי לא נתחדשה הלכה עדין. וכן במדרש לקח טוב מואביות בדתם הניחום ולא גיירום ולא הטבילו' ע"כ. והראב"ע כתב לא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו הנשים עד שנתגיירו והעד אל עמה ואל אלהיה ודבריו בטלים לגבי דברי רז"ל*) ועוד שעד שקר העד שהביא כי מ"ש שבה יבמתך הכוונ' לפי שהיא גם היא אמרה כי אתך נשוב לעמך בנראה שבמחשבה היה להתגייר ובערך זה יאמר שכבר במחשבת' ניתקה מעמה ומאלהיה ועתה חזרה בה ושבה כבתחלה אל עמה ואל אלהים. וה"ר יוסף גאקין רצה לפרש שהרב שנשאום באיסור ואחר כך גיירום והעד כי רות בתורת יבמה נשאה בועז עכ"ל. וכתב הרשב"א הלוי על דבריו ז"ל כבודו במקומו מונח כי עד מוכחש הוא ואין כאן ייבום כי בועז ומחלון לא היו אחים אבל היו שני בשני כנודע וענין בועז אני אפרש במקומו בע"ה דבר נאה ומתקבל עכ"ל: ומ"ש כעשר שנים בכף ולא אמר עשר שנים אפשר שלא היו עשר שנים שלמים כי אפשר חסרו מהם ב' או ג' חדשים והוא על דרך כשלשים חדשים ואפשר שלזה כוונו רז"ל במדרש שאמרו וישבו שם כעשר שנים כשלשים כארבעים או חסר או יתר ע"כ. וראוי להבין מאי קאמר כשלשים כארבעי' והיה די שיאמר כעשר שנים או חסר או יתר והיה מובן שבא לדרוש הכף דכעשר שנים דלא כתיב עשר שנים ואמאי נקט כשלשים כארבעים ועוד אמאי דילג מנין עשרים ולא אמר כעשרים כשלשים אלא נראה דכוונת בעל המאמר שהרגיש קושי' הכף ובא לתרץ שלא היו עשר ממש אלא או חסר או יתר ולא קפיד קרא למנקט שנין בדקדוק כמה היה כיון שההפרש הוא בפחות ויתר מעט מסכום העשר נקט לה הכי ואמר כעשר שנים ואין זה מן התימה שכן דרך המקרא ועל פי שנים עדים יקום דבר הלא הם כי פסוק א' כתיב כשלשים בכף והוא מ"ש הכתוב כשלשים וששה איש ועוד כתיב כארבעים בכף כמ"ש הכתוב כארבעים אלף חלוצי צבא ודרך המקרא למנקט מנין גדור אע"פ שיהיה חסר או יתר:

*) ובזוהר רות איתא כדברי הראב"ע ודברי רז"ל מלינן לפרושי דהו"ל כאילו לא הטבילום ולא גיירום הואיל ועדיין לא נתחדשה הלכה ומה טעם קאמ'. מפי הגאון מו"ה מוהרב"א נר"ו:

(ה) **וימותו** גם שניהם וגו' כבר פירשתי אותו עם הפסוקים דלעיל ועכ"ז אשיב ידי שנית עליו ואומר כי אמר מלת גם ועוד חזר והזכיר עתה מיתת אישה באומרו ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה ומיתת אישה כבר נאמרה בפסוק וימת אלימלך וגו' אלא הודיענו שגם עתה מת אלימלך מיתה שנית במה שמתו בניו בחוריו ולא נשאר לו לא נין ולא נכד בעמו ובזה הוה ליה כאילו עתה מת אישה ואל זה כיון במלת גם לרבות שאלימלך דהוה ליה כאילו חזר עתה ומת פעם שנית ולז"א ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה כי הוה ליה כאילו שלפתה

בפעם

כלחד אתו כיחד: ואפשר עוד לומר שהודיענו שמם שיות שעיקר עונשם שנענשו היה על שישבו שם כעשר שנים ומאסו בארץ חמדה עם כל זה גם סייע להענישם חילוק הלבבות ולכן יאשמו וז״ש וימותו גם שניהם כלומר גם לסיבת היותם לעולם שנים מחולקים ולא היו באהבה ואחדות גם על זה מתו. וגם אפשר דרבי במלת גם לשעבר שבאה נעמי מעוברת כמו שאמרו ז״ל בפסוק אני מלאה הלכתי וריבה במלת גם לאותו הולד שגם הוא אחרי שילדה אותו מת גם כן: ואיתר שאמר מלת שניהם הוא ואמר מחלון וכליון לומר שנתקיים בהם הוראת שמם מחלון מלשון נימוח וכליון מלשון כליה נמוחו וכלו כעשן כלו ושמא גרים: ואמר ותשאר האשה וגו׳ לספר בשבח ערפה ורות כלותיה שלא עזבוה לשוב אל בית אביהן כנעוריהן ולא עשו עמה כדרך כלה בחמותה כי שם עמדו ותשאר האשה מבלי חברת שני ילדיה ואישה אבל ערפה ורות לא הלכו מעמה ויתילנו שם עד קומה לשוב אל ארץ יהודה וקמו גם המה ללכת עמה והקם היא וכלותיה: ובמדרש רבי חנינא ורבי יהושע בר אבין וכו׳ ובדה התנים דר׳ לוי לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה ממי אתה למד מאיוב שנאמר ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות וגו׳ ואח״כ ויקח לו חרש להתגרד בו אף במצרים כך היה יד בפנם ותאכם ואח״כ ויסגר לברד בעירם ואח״כ ויך כל בכור במצרים ואף בנגעים כן בתחלה הן באים על ביתו וגו׳ ואף במחלון וכליון כך היה בתחלה מתו סוסיהם חמוריהם גמליהם ואח״כ וימת אלימלך ואח״כ וימותו גם שניהם ע״כ: ראה גם ראה שהראיות שהביא שהביא ראיית איוב בראשונה ושית מדברי קבלה ואיחר את הראיה הכתובות בתורה לפי שראיית איוב היא יותר ברורה ומתודשת שאפילו ייסורי הגוף אשר אין בהם מיתת הנפש דסייעו ויקח לו חרש להתגרד בו אפילו זה לא התחיל בו תחלה. ואח״כ הביא ראיית מצרים לפי שאינה ראיה חזקה כראיית איוב לפי שהרי מצינו שהביא עליהם ועל גופם ייסורין קודם שהביא הברד שהרי מכת הצפרדעים היו נכנסים בגופם והשחין גם כן היה בגופם ובאיוב איחר אותו ובמצרים הקדימו והאין ראיה ממצרים רק ממה שאיחר מכת בכורות ופעם השינוי בזה מאיוב למצרים הוא לפי שייסורי איוב היו על צד הנסיון כי תם וישר היה על כן אפילו השחין שהוא ייסורי הגוף איחר אותו אמנם במצרים שהיה הענין על צד הנקמה לנקום נקמת בני ישראל וכמו שאמר הכתוב וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי די להם שירתם בנפשות בלבד ויאחר מכת בכורות וענין הנגעים שהיו באים על ישראל ובאים תחלה על ביתו ואחר כך בבגד ואחר כך בבשר והיו באים על עון אשר חטא עם כל זה לא דמי לענין המצריים לפי שבמצרים היה הדבר לינקם בדאמרן אמנם בנגעים שבאים על התוטא לא היתה כונתו ית׳ להנקם מהחוטא רק לעוררו שישוב בתשובה על כן גם עליהם היו מרחמים שלא להביא הנגע בגופו תחלה אף אם לא היה בזה סכנת נפשות אבל במצריים די להם במה שאיחר להם מכת הנפש באופן שבזה הושוו בלשתן שאין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה ולזה לא אמר אין בעל הרחמים נפרע מן האדם תחלה לפי שראיית מצרים לא הושוה בה ומה שאיחר ראיית הנגעים לבסוף עם היותה בוה לראיית היוב לפי שאינה ברורה בתורה שבתורה הסדר הוא בספק כי בתחלה כתב נגעי אדם ואין הכרח כי גם בנגעים היה כן אלא על פי השתי ראיות מאיוב וממצרים ועל פי שנים עדים יקום דבר לכן הקדים אותם וטעם למקרא למה היפך אותם הפך המאורע אדם בגדים בתים יתבאר לקמן בע״ה ואחר הכל הביא ראיית מחלון וכליון לפי שאינה ברורה כי היא באה מרבויא דגם. ומהראיה שמביא מאיוב יש לדקדק איך רחמיו ית׳ הם רחמים פשוטים שאפילו כשמביא המכה בממון האדם מביא אותה מן המועט אל המרובה שכן מצינו שבתחלה באה בבקר ובאתונות שהיו המעט מן הכל ואח״כ בצאן שהיו שבעת אלפי צאן אח״כ בשלשת אלפי גמלים שהם שוים ממון רב ואח״כ בנפשות בניו ואח״כ בו ויקח לו חרש להתגרד בו על כן הביא אותה בראשונה. וגם אפשר לדקדק זה בדברי המאמר דקאמר ואף במחלון וכליון כך בתחלה מתו סוסיהם חמוריהם גמליהם ומדקדק לכו כסדר הזה נראה דכסדר הזה מתו והסוס אינו למשא ולעבודה אלא שהם סוס הוא לרכיבה ועל הסתם היה לכל אחד מהם סוס אחד או שנים לרכוב על כם שהוא דבר מועט ולכן התחיל בהם שהוא המועט ומתו סוסיהם שהיו רוכבים עליהם ואח״כ מתו חמוריהם שעל הסתם היו רבים לפי שהם לעבוד ולמשא ואח״כ מתו גמליהם שהם יותר חשובים ולפי זה מן הראוי היה שיאמר בעל המאמר ואח״כ מתו חמוריהם ואח״כ מתו גמליהם אלא במקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך וקצר במובן: והרשב״א הלוי ז״ל כתב במאמר שהביא בויקרא רבה והוא קרוב לזה שהוא במדרש רות חס לשונו לפי שהייסורין הבאים לעולם יתחלקו לשלשה חלקים הביא ראיה על כל אחד מהם כנגד הבאים לנסיון הביא ייסורי איוב אשר באו על זה הדרך וכמו שאמר אליפז הנסה דבר וגו׳ וכנגד הבאים לנקמה הביא מכות מצרים והחלואיה כנודע כי זה היה להנקם מהם וכנגד תוכחות על עון זה יתחלק לשנים על עון שבין אדם לחבירו הביא ענין הנגעים הבאים רובם על זה הדרך זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע ובא אשר לו הבית מי שמייחד ביתו לו כדאיתא פרק יש בערכין וכנגד עון שבינו לקונו הביא דבר שניהם בני אלימלך כי על שנשאו נשים נכריות מתו וכמו שתרגם המתרגם והנה אפשר שלקו מתחלה בעושר כמאמרם ז״ל וגם לקו בכבוד כי כבודם בקלון הומר וזה נאמר באומרו מחלון וכליון שנאמר שם ללא ערך וזה כי בבואם שמה קראם מחלון וכליון אפרתים כלומר גדולים ועתה אמר מחלון וכליון בלבד כי כבר הומן כבודם מעליהם הפשים ולא נקראו בשם גדולים רק בשם מחלון וכליון ואחרי כל זה קצרות ימיהם כדברי המתרגם ונראה בדרש זה ממאמר משני ילדיה נראה שעדין היו ילדים עכ״ל: והנה כ״ל שעדין ראוי לחור ולהבין ולתת לב לענין הראיה שמביא מנגעים שאמר שבתחלה באים על ביתו ואח״כ על בגדו ואח״כ על גופו קשה לזה שגם אם האמת יהיה כן למה בתורה לא נקט להו כסדר הזה אלא נקט להו מן המאוחר אל הקודם והמאוחר שהוא באדם בו התחיל ואמר זאת תהיה תורת המצורע והבית שהיא ראשונה בסבלם נקט לה באחרונה. ואפשר לומר שכונת התורה בזה שהקדים נגעת האדם הוא להדריך ולהיישיר את האדם שישוב בתשובה מעבירות שבידו ולכן הודיעו שגם אם על צד הרחמים שנגע באה תחלה בבית ואח״כ בבגד ואח״כ בבשר עם כל זה ראוי הוא לאדם שיכיר בזה על צד רחמים אמנם מן הדין ומן הראוי היה שיתחיל הנגעת בו ובבשרו ומה שמאחרים אותו ומתחילין מן הבית הם רחמים מאתו ית׳ ולכן כדי שידע האדם ויכיר את זה וישוב אל אלהיו סדר את הדברים כפי הסדר שהיה ראוי שיבא אע״פ שאינו בא: ואפשר לומר עוד טעם אחר והוא בהיות שנגעי בתים לא היו נוהגים אלא בארץ ישראל ואחר כיבוש וחילוק שכן כתיב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם אחר שיהיה כל אחד מכיר את חלקו ואת אחוזתו. ונגעי בגדים לא היו נוהגים אלא בארץ ישראל וכמו שכתב הרמב״ן ז״ל וכן אני חושב בנגעי הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ והונהג למעט מהם חוצה לארץ עכ״ל. ולפי דבריו ז״ל אין סברא לומר שלא יהיה נוהג צרעת הבגד רק אחר כיבוש וחילוק כי מה ענין כיבוש וחילוק לצרעת הבגד אלא ודאי שצרעת הבגד היה נוהג תיכף בכניסתן לארץ קודם שכבשו וקידם שחלקו ועם זה יצא לנו טעם נכון לסדר התורה כי כפי אותו הזמן שהיו דור המדבר ולא נכנסו לארץ כל מי שקודם ונוהג בזמן מקדים אותו ולפי זה צרעת האדם שהיה נוהג גם במדבר וכמו שאמר הכתוב והנה מרים מצורעת כשלג לכן הקדים אותו אבל נגעי בגדים ונגעי בתים לא היו נוהגים עדין וכשנכנסו לארץ תכף היו נוהגים נגעי בגדים כי אין סברא לומר שלא היו נוהגים עד אחר כיבוש וחילוק כי מה לבגד עם כיבוש וחילוק ולכן כיון שהיו נוהגים תכף בכניסתם לארץ כתב אותם קודם נגעי בגדים וקודם נגעי בתים לפי שנגעי בתים היו מאוחרים בזמן עד אחר כיבוש וחילוק ולכן איחר נגעי בתים לסוף. וגם אם נאמר שנגעי בגדים נוהג בח״ל עם כל זה לא קשה מבגד כלל לפי שהבגד לעולם היה באמצע או יתחיל מנגעי בתי׳ או מצרעת האדם ולא קשה אלא מנגעי בתים לנגעי אדם וכבר הוא מתורץ כדאמרן: ולענין מ״ש בעל המאמר ואף במחלון וכליון כך היה בתחלה מתו סוסיהם חמוריהם גמליהם ואח״כ וימת אלימלך ואח״כ וימותו גם שניהם נראה לי דמ״ש ואח״כ וימת אלימלך הוא טעות סופר ולא גרסינן ליה חדא דהוא בעצמו שהתחיל ואמר ואף במחלון וכליון כך נראה דבמיתת מחלון וכליון משתעי ולא במיתת אלימלך ועוד ראיה שכך נקט בתחלה מתו סוסיהם וכו׳ ונקט סוסיהם לשון רבים נראה שעל ממונם של מחלון וכליון קאמר שאחר שירשו מאביהם נאבד הממון תחלה ואח״כ מתו הם ועוד ראיה דמסיכא מפיק לה להאי דרשא ודאי שהיא ממלת גם יתירא דקאמר וימותו גם שניהם ריבה מיתת סוסיהם וכו׳ שמתו בתחלה וגם אפשר שבאיבוד נכסיהם ריבה מיתה להם לפי שעני חשוב כמת ובמיתת אלימלך לא נאמר וימת גם אלימלך לדרוש ולומר שבתחלה ירד מנכסיו ואח״כ מת וכן לרש״י בביאור המגלה זה לשונו גם שניהם מהו גם בתחלה לקו בממונם מתו גמליהם ומקניהם ואח״כ מתו גם הם עכ״ל והדבר ברור ועוד הכרח ממה שאמרו ז״ל בויקרא רבה פ״י הביאו זה המאמר בשם רבי חנינא ורבי יהושע בר אבין וכו׳ וכשמביא ראיה מנדון דידן כתבו זה לשונם אף כאן וימותו גם שניהם לאחר שירדו מנכסיהם עכ״ל הרי בפירוש שלא הזכירו אלא למחלון וכליון ולא לאלימלך אבל עדיין צריך לחזור ולהבין מה נשתנה אלימלך שממנו נפרעו תחלה ולא מממונו ובמחלון וכליון נפרעו מממונם תחלה ואם הוא כלל שאין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה היה לו להיות דבר השוה לכל נפש לזה אפשר לומר שנפרעו ממנו תחלה לפי שהוא התחיל בעבירה תחלה להיות מואס בארץ חמדה ולא די שילא הוא אלא הוציא את אשתו ובניו עמו והם היו טפלים אליו ולא היה כח בידם למחות ועוד שאלימלך נענש על אשר חטא בקום עשה לצאת מארץ חמדה ובניו חטאו בשב ואל תעשה על שנתעכבו וישבו שם כעשר שנים על זה וימותו גם שניהם ועוד כי שתים רעות עשה אלימלך והוא שגם הפיל לבן של ישראל כשראו אותו בורח מפני זלעפות רעב לפי שהיו בטוחים עליו שהוא היה יכול לפרנסם לעשר שנים על כן לא עמד לו שום זכות גם הוא ית׳ נתאכזר לעומתו ושינה את מנהגו שאין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה לסבות האמורות ולכן לא נאמר וימת גם אלימלך אלא וימת אלימלך. וכבר כתבתי למעלה עם זה טעם נכון למה נפיל נקט ותשאר היא ולמטה נקט ותשאר האשה לפי שלעיל נשארה בהוייתה ובכל מפוגה ולמטה נשארה כאשה אחרת עלובת רוח ורקנית מכל טוב: והרשב״א הלוי כתב וז״ל ועדין היה לבי הומה לי למה נעשה פתגם הרעה לאלימלך במהרה מבלי לאט לו עד שראיתי במדרש רבתי דרות ואף במחלון וכליון כך היה בתחלה מתו סוסיהם חמוריהם גמליהם ואח״כ וימת אלימלך ואח״כ וימותו גם שניהם ע״כ. הנה שפעת גמלים סוסים וחמורים שמתו בתחלה ולא באו אל ב׳ עכ״ל ומה מאד תמהתי עליו איך נחה דעתו בזה ולבו בלתי הומה לו כי הוא בעצמו פירש דממלת גם דכתיב במיתת מחלון וכליון מייתי קא דרים שירדו מנכסיהם והרי במיתת אלימלך לא נאמר וגם לא משתמע ממלת גם שנאמר בבניו שגם הוא העני ואדרבה אילו נאמר באלימלך אפשר שהיה משמע שגם בניו נשארו עניים ולא ירשו מאביהם כלל ועוד טעמים אחרים שכתבתי לעיל דמשמע מנייהו דמאי דקאמר במדרש רות ואח״כ מת אלימלך טעות הוא שנפל בספרים ולא לבו הומה לו למה נעשה פתגם הרעה לאלימלך במהרה מבלי לאט לו כבר כתבתי טעמים נכונים וישרים ועוד אסיבה ידי שנית בטעם נכון אשר לב כל אדם לא ישמה עוד על זה והענין הוא לפי שידוע הוא שמה שאין נפרעין מן הנפשות תחלה הוא על צד הרחמים כי מן הדין היה שיפרעו ממנו תחלה וכן אמרו ז״ל בלשונם אין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה וגם אם באחר עבירות אין נפרעין מן הנפשות תחלה כאן אין ראוי שירחם הבי״ת על נפש אלימלך לבלתי הכות אותו כיון שהוא לא ריחם על נפשות בניו ית׳ אלא נתאכזר עליהם וברח והפיל לבן של ישראל ולכן מדד לו הקב״ה מדה כנגד מדה וגם הוא לא התנהג עמו כבעל הרחמים אלא על פי הדין ונפרע ממנו תחלה ועם זה יובן מ״ש הכתוב

אִתְּתָא מִתְכְּלָא מִתְּרֵין בְּנָהָא וְאַרְמְלָא מִבַּעְלָא׃ ו וְקָמַת הִיא וְכַלָּתָהָא וְתָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב אֲרוּם אִתְבַּשְּׂרַת בַּחֲקַל מוֹאָב עַל פּוּם מַלְאָכָא אֲרוּם דְּכַר יְיָ יַת עַמֵּיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִתַּן לְהוֹן לַחְמָא בְּגִין זְכוּתֵיהּ דְּאַבְצָן נְגִידָא וּבִצְלוֹתֵיהּ דְּצַלִּי קֳדָם יְיָ

ה וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ׃
ו וַתָּקָם הִיא וְכַלֹּתֶיהָ וַתָּשָׁב מִשְּׂדֵי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בִּשְׂדֵה מוֹאָב כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־עַמּוֹ לָתֵת לָהֶם לָחֶם׃ (ו׳ כתיב ס׳ נס׳)

פקד ה׳ ד׳ וסימן ויאמן העם וישמעו. כי פקד ה׳ את חנה. כי פקד ה׳ את עמו לתת להם לחם. כי פקד ה׳ את עדרו:

אבן עזרא

אלהיה: (ה) ותשאר האשה. לבדה משני ילדיה ומאישה והזכירה הכתוב כי כן משפט כאשר יזכיר שני דברים יאמר על האחרון או הזכירם בעבור רוב תלאותיה על בניה שהיו בחורים כי אישה זקן מת: (ו) ותשב משדה מואב במחשבת

אגרת שמואל

הכתוב ונתן לך רחמים ורחמך כלומר יתן לך הש"י טבע של רחמים לשתהיה רחמן על העניים ואז ורחמך כי הא בהא תליא אבל אם לא יש לך רחמים לרחם על אחרים גם הוא לא ירחם עליך את זה ראיתי בתשובת קושיא זו ואין ראוי לכסותה בשפעת גמלים תכסך כמו שכסה אותה הרשב"א הלוי באופן דשאני עבירה זו של אלימלך משאר עבירות שבתורה שבכולם אין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה חוץ מזו מן הטעם שכתבנו ועם זה יובן מה שאמר הכתוב גומל נפשו איש חסד כלומר כי מי שהוא איש חסד ורחמן עושה חסד עם נפשו כי גם כן בעל הרחמים לא יפרע מנפשו תחלה אמנם עוכר שארו האיש אכזרי כאלימלך כי יפרעו מגופו תחלה: ובפשט הכתוב אפשר לומר וימותו גם שניהם משמע ששניהם כאחד מתו ביום אחד וזהו גם שניהם לרמוז שלא מתו בזה אחר זה בזמנים מחולפים: וגם אפשר דגם שניהם דקאמר לרבות במיתות כי מלבד מיתה והפסד גופם גם מת ונאבד שמם מן הארץ וזהו חזר להזכיר שם מחלון וכליון טעם שניה לומר כי מלבד מיתת שניהם גם מתו מחלון וכליון ונכרת שמם מן הארץ כי לא יזכרו ולא יעלו על לב עוד כי לא נשארה כי אם האשה יחידה שכולה וגלמודה ובנים לא היו להם שאם היו להם בנים מעולם לא היה נכרת שמם מן הארץ ומה גם כי לעולם אומרים פלוני בן פלוני לא כן עתה כי מת גם שמם מן הארץ ולזה קראם ילדים וקרוב לזה הדרך פירש מורי ז"ל: ואמר ותשאר האשה משני ילדיה וגו'. קראם ילדים להורות על חסידותם כי עם היותם הם אנשים חשובים בתכלית החשיבות וכמו שקראם לעיל אפרתים ות"י רופילין ועכ"ז לגבי אמם היו מחזיקים עצמם כילדים קטני' ומקטיני' עצמם לכל דבר לגבי דידה להיותם ש"ים אל משמעתה ושומעים לעצתה שלא לסור מאשר תגיד להם ועוד קראם ילדים להורות שהיא היתה משתעשעת בהם כאילו היה כל אחד ילד שעשועים שהקטן כשהוא ילד אביו ואמו משתעשעים בו ועוד אפשר שקראם ילדים על דרך מ"ש הכתוב בן שנה שאול במלכו ואמרו ז"ל כבן שנה שאין בו חטא להורות על חסידותו. ואפשר שאלו ג"כ היו צדיקים כילדים שאין בהם חטא ולא נמצא בהם רק העיכוב שנתעכבו שם כעשר שנים כאשר נשאו אותן הנשים אשר על כן נענשו אמנם בכל שאר הדברים היו צדיקים:

(ו) **ותקם** היא וכלותיה ותשב וגו'. אי אפשר לומר ותשב ממש שהרי כתיב אח"כ ותצא מן המקום אשר היתה שמה אלא הכוונה ששבה במחשבתה ושמה על לבה לשוב ומשום דקיימא לן שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה לכן כתב ותשב כי מעתה מעלה עליה הכתוב כאילו כבר שבה: **ובמדרש** כי שמעה בשדה מואב שמעה מהרוכלים המחזירין בעיירות ומה שמעה כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם כתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב וכתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול א"ר שמואל בר נחמני פעמים שהוא עושה בעבור עמו ונחלתו ופעמים שהוא עושה בשביל שמו הגדול א"ר איבו כשישראל זכאין בעבור עמו ונחלתו וכשאין ישראל זכאין בעבור שמו הגדול ורבנן אמרי בארץ ישראל בשביל עמו ונחלתו בחוצה לארץ בעבור שמו הגדול שנאמר למעני למעני ע"כ. ראוי להבין מנא להו דמהרוכלין שמעה דילמא מבני מואב כי בלי ספק מהם היו הולכין לארץ ישראל ואח"כ היו חוזרין לשדי מואב אל בתיהם ומהם שמעו לא מהרוכלין כי כפי משמעות לשונם משמע שהיו רוכלין ישראלים באים ומחזירין בשדי מואב שהם נקראים עיירות וכמו שדרשו רז"ל בפסוק לגור בשדי מואב ומהם שמעה ומנא להו שכך היה. ועוד מהו ששאל בדרך שאלה ומה שמעה כי אין כאן מקום לשאלה כלל דפשטיה דקרא הוא כי שמעה כי פקד וגו'. גם יש לדעת אם ר' איבו ורבנן הי פליגי אי לא ואי נימא דפליגי באיזה דבר תלוי מחלוקתם: **ואפשר** לומר כי מאופן דברי השמועה דקדקו רז"ל שרוכלים ישראלים המחזרים בעיירות מהם שמעה וז"ש ומה שמעה כלומר מהדברים אשר שמעה מזה תכיר ותדע כי כנים דברינו שמהרוכלים ישראלים שמעה וזה כי מה שמעה כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם וכדי להבין פירוש הכתוב הזה הקשה וכמי תני קראי כתוב א' אומר כי לא יטוש וגו' וכתוב אחד אומר וגו' ותירץ ר' שמואל בר נחמני פעמים שהוא עושה וכו' ופעמים שהוא עושה וכו' והנה רבי איבו ורבנן פליגי לידע פירוש אלו הפעמים מאי נינהו ר' איבו אמר כשישראל זכאין בעבור עמו ונחלתו כשאין ישראל זכאין בעבור שמו הגדול ובהא פליגי דרבי איבו סבר דמאי דקאמר קרא כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב פירוש עמו ונחלתו הוא נאמר על ישראל כי קרויים עמו וגם קרוים נחלתו שכן מצינו דכתיב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו הרי שישראל קרואים נחלתו ואם כן עמו ונחלתו דקאמר קרא על ישראל קאמר וכתוב אחר אומר כי לא יטוש ה' את עמ בעבור שמו הגדול הא כיצד בזמן שישראל זכאין וצדיקים והוים ניקראו נחלתו אז בעבור עמו ונחלתו ועל זה אמר הכתוב כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב וכשאין ישראל זכאין אז בעבור שמו הגדול ובזה משתעי קרא דכי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול ודייק זה דבזה הפסוק לא קראם נחלתו:

ורבנן סברי דקרא דכי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב תרתי קאמר עמו הם ישראל ונחלתו היא ארץ ישראל כי שם היכל קדשו ובמקום משכן כבודו ועיני ה' בה מראשית השנה וגו' ובארץ ישראל עושה בשביל עמו ונחלתו כלומר בעבור שתים אלה הוא מרחם בשביל עמו ובשביל נחלתו שהיא ארץ ישראל וזהו פירוש פסוק כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב שהכוונה בשביל עמו וגם בשביל נחלתו שהיא ארץ ישראל ולפי זה דייק שפיר מה שעשה הפסוק שני גזרות מחולקות ומרוחקות זו מזו אחת לא יטוש ואחת לא יעזוב משמע דתרתי קאמר כי לא יטוש ה' את עמו היינו ישראל ונחלתו לא יעזוב היינו ארץ ישראל וכאשר ישראל הם בארץ ישראל עושה בשביל עמו ובשביל נחלתו וקרא דקאמר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול היינו כשהם בחוצה לארץ ולכן לא הוזכרה נחלתו בזה הפסוק: ועם זה יצא לנו פירוש לקרא דידן דדייק כרבי איבו שהפקידה היתה לפי שישראל חזרו בתשובה והיו אז זכאין ובשבילם פקד וז"ש כי פקד ה' את עמו נראה שהטעם הוא העיקר ובשבילם פקד לא בשביל ארץ ישראל ובזה ידוייק מלת להם דקאמר מיותר כלומר לתת להם בשבילם כלומר כי ראויים הם לתת להם לחם וזה למה שעשו תשובה והיו זכאין ולכן אמר בעל המאמר ומה שמעה כלומר מן הדברים ששמעה והם כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם הדברים הללו עדים שמהרוכלים שמעה שהיו באים רוכלים ישראל וספרו לה איך חזרו ישראל בתשובה והיו זכאין וריחם ה' עליהם אמנם אם היה שמבני מואב שמעה מי היו יודעים הם אם חזרו בתשובה והיו זכאין אם לאו הלא לאו מהרוכלים שמעה: **ובפשט** הכתוב אפשר לומר לפי פשוטו כי בשמעה כי פקד ה' במדת רחמיו את עמו שלא מצינו ולא שמענו שחזרו בתשובה עם בני ישראל ופקד אותם לתת להם לחם במתנה מבלי היותם ראויים לטובה כלל מיד שמה לדרך פעמיה ותשב משדי מואב אשר מדת הדין היתה מתוחה עליה שמה ואמרה בלבה אלכה ואשובה אל מקומי הראשון והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' במדת טובו אל עמי ואל מולדתי גם לי גם להם יהיה אף שאיני ראויה לטובה כי במקום ההוא מתנהג ה' ברחמים וז"ש פקד ה' שמורה על רחמים וגם לתת לשון מתנת חנם: **ואומרו** ותקם היא וכלותיה וגו'. אפשר כי נשא לבה אותנה לשוב משדה מואב לשתי סבות בסבת מה שממנו ומה שאליו ועל סבת מה שאליו אמר כי שמעה כי פקד ה' את עמו נתן להם לחם וכיון שנפקדו שמה נכספה וגם כלתה נפשה אל עמה ואל מולדתה ואל אלהיה לשוב כי שמה הרגים ותמצא לה מטה בארץ מולדתה הארץ אשר חפץ בה המלך הקדוש ית' שמו והיה לה לאלהים ועל סבת מה שממנו אמר ותצא מן המקום כלומר מסבת המקום אשר היתה שמה כי צרה ויגון והנחה מנוחה לה במקום ההוא מעת בואה שמה מיד מת אישה ואחריו בניו ובקשה לברוח מן המקום הרע ההוא המוכן לפורענות וכו': ומ"ש כי שמעה בשדי מואב תרגם יונתן כי נאמר לה על פום מלאכא דה' ואפשר לומר לפי האומרים כי הרעבון הזה היה כולל בכל הארצות ולא גרע אלימלך מבית לחם אלא לברוח ממקום שהיו מכירים ברוב עושרו אל מקום שלא יכירוהו כי אמר אלכה לי מן המקום הזה פן ישובו על פתחי כל העם מקלה לשאול אוכל לנפשם כי יודע כל שער עמי כי יש בידי יכולת לזון את כולם ובהיות כי גם היתה רעב בשדי מואב אז הבינה בדעתה כי פקד ה' את עמו ויה"ס כי שמעה מלשון הבנה כמו וישמע אברהם אל עפרון כי ראתה שדי מואב בנאות דשא דשאים ורעננים אמרה מסתמא כי כן יהיה בארץ ישראל ופרוח תפרח ותגל ערבה וא"כ אלכה ואשובה וז"ש ותשב משדי מואב כי שמעה והבינה בשדות גנות ופרדסים אשר במואב המקום אשר היתה שמה ראתה נאות ירעפון דשא וגיל גבעות תחגורנה ומהם שמעה והבינה כי פקד ה' את עמו וגו': **ואפשר** לומר כי לפי שמשמע' בשדי מואב כי פקד ה' את עמו וגו' לזה שבה שאילו לא שמעה זה לא היתה שבה לפי שתמות ברעב ויתאכזרו עמה לפי שהיא ג"כ נתאכזרה היא ובעלה בברחם מפני שלא לעשות רעב ולבלתי רחם על אביוני עמו ולכן לא שבה עד אשר שמעה כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם ועם דרך זה אפשר ג"כ לומר דמאי דקאמר להם על נעמי וכלותיה קאמר והכוונה כי פקד ה' את עמו באופן שיוכלו עמו לרחם עליהם ולתת להם לחם לאכול ואינו מן התימה דהוה ליה למנקט להן כגון לפי שכבר מצינו במקומות רבים שאומר בכנוי מם על הנקבות והעד ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם אשר בנו שתיהם את בית ישראל. באמרם המלך אחשורוש וגו': **ובמה** שאמרו רז"ל וימותו גם שניהם וגו' מתחלה ירדו מנכסיהם וזה דייק מתלה גם שניהם אפשר עם זה לומר מ"ש ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה כלומר שלא הרגישה ולא שתה לבה אל איבוד הממון כי ידעה שהכל הבל ואם נפשה דאבה הוא על שני ילדיה ועל אישה וז"ש משני ילדיה ומאישה לא מן הממון: **אח"כ** מצאתי למורי זלה"ה שפירש כן ובביאור לרב אחרון כתוב לאמר ותשאר האשה וגו' א"ר חנינא שירי שיריים. ולי נימא כי לרות אחרונות הזכירו לרות דהשונה לנעמי וזה כי במיתת הבנים היתה מתנחמת בבניה ולא היתה זוכרת מיתת בעלה אך במות בניה אז נדמה לה שנלקחו מהן כאחד בעלה ושני בניה וזה ע"ד שדרשו רז"ל בפסוק יוסף איננו ושמעון איננו וגו' אמר להם בתחלה כשהיה בנימן אצלי היתה דעתי מיושבת עלי ועכשו דומה לי כאילו שלשתן לקחתם ביום א' עכ"ל. וגם הרשב"א הלוי כתבו ועוד כתב ובמדרש

לקח

וַתֵּצֵא מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה־שָׁמָּה וּשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ
עִמָּהּ וַתֵּלַכְנָה בַדֶּרֶךְ לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה׃

ג' הוא בועז חסידא: ז ותצא וּנְפַקַת מִן אַתְרָא דִי הֲוָת תַּמָּן וְתַרְתֵּין

רשי

הם: (ז) ותצא מן המקום. למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדי מואב ומהיכן תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צדיק מן

אגרת שמואל

לקח טוב משני ילדיה ותאושה צרות אחרונות משכחות את הראשונות לפיכך הקדים ילדיה לאישה עכ"ל: עוד כתב הרב האחרון ותקם היא וכלותיה וגו' ליחד שבעת נסיעתם מן המקום לא נודע שהיא הולך מן המקום אלא היא לבד וכלותיה היו הולכות עמה בחוקת לויה לא ללכת מארץ מולדתן ולכן אמר ותקם היא וכלותיה ותשב כלומר לשוב אל ארץ מולדתה וההליכה שמה תקרא השבה וחזרה לנעמי שיצאה משם אך לכלותיה לא תקרא חזרה אלא הליכה:

כי שמעה בשדי מואב וגו'. סיפר הכתוב שהרגישה נעמי בעונש המתים שנענשו על ישיבת ח"ל ולא הרגישה כן עד מות בניה כי מתו יחדו ופתאום ככז' ואז נתנה את לבה לשוב אחר שאין לה סיבה להתעכב והיא שמעה קודם לכן כי פקד ה' וגו' וראויה היא לשוב אחרי הוסרה סבת היציאה משם. א"כ למד הכתוב שלא ברחה נעמי משד' מואב בטוב' שלא תרא' ברע' שכלותי' ינשאו לזרים כדרך הנשי' המקנאו' רק ששמעה כי פקד ה' ואין לה טעם להתעכב בח"ל. א"כ כיון לומר שאחרי שמעה כי פקד ה' חזרה למקומה כי לולא כן לא היתה חוזרת פן תוכרח לחזור על פתחי הנדיבים ורואיה ינקמו ממנה באומרם כי נמדד לה מדה כנגד מדה עכ"ל:

הה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב חה לשונו אבל האשה שעד פה לא חטאה להיותה מוכרחת מהאנשים ומשועבדת לאב ובנים לא מתה ונשארה עכ"ל: וה"ר יהודה נתן פרוכינצאל כתב ואגלי ותשאר מגזרת שאר רוצה לומר קירוב דישפארי" נטאדה בלעז כמו ודשנו את המזבח פירושו הוא הסרת הדשן עכ"ל: ומורי זלה"ה כתב כפי דברי המתרגם ומיתו אף תרויהון מחלון וכליון בארעא מסאבתא יצא לנו מלת גם שמרבה בדרך אחרת והיא מיתה אחרת שהמת חוצה לארץ מת שתי מיתות וכדמשמע בפסיקתא על פשחור עכ"ל: ומה שאמר ותקם היא וגו' ותשב וגו' והכל ל' יחיד אפשר לדרשו לגנאי על כלותי' כי אז לא קמה בלב שלם לשוב אלא נעמי והיא לבדה נגמרה בלבה לשוב כי כלותיה עדיין מספקא להו והיה הדבר אין ולאו ורפויא בידייהו עד אח"כ שכל אחת מהם נגמרה בלבה מה שנגמרה כיתד תקועה כל אחת לדרכה פנה זו לטובה וזו לרעה כמסופר לקמן אבל בתחלת המחשבה לקום ולשוב אל ארץ יהודה לא היתה אלא נעמי ולכן לא אמר אלא ותקם ותשב לשון יחיד: ואפשר לדרשו לשבח כלותיה כי בתחלת המחשבה קודם שיבוא הדבר לידי גמר ולמעשה כולם היו בלב אחד כאיש אחד וחשבו לשוב עמה ולהיותם שלשתם בלב א' אמר על שלשתם ותקם היא וכלותיה ותשב כי שלשתן כאחד חשיבי בעת המחשבה אבל כאשר בא הדבר לידי גמר ולידי מעשה כי גדול נסיון עשות הדבר בפועל ומעשה אז נחלקו לבות הכלות לשתים אחת הנה ואחת הנה וז"ש ותצא מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלותיה עמה כי בעת שיצאה בפועל ובא לידי גמר אז ושתי כלותיה עמה כי עתה נעשו שתים מחולקות זו מזו אבל בפסוק הראשון דייק דלא קאמר היא ושתי כלותיה אבל עתה נעשו שתים כי חלק לבם מעצת רות עד שלא היו שוות אלא בהליכה בדרך לפנים וזהו ותלכנה בדרך כי בזו שתיהן שוות כי ערפה היתה בושה להפנות עורף אל חמותה ולבה לא נכון עמה ומפני הבושה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה ונעמי ברוח בינתה הכירה בפני ערפה כי לא מלבה היתה הליכתה עמה והכר' פניה ענו בה ופניה לא היו לה עוד כי היא עוכרת רוח על פרידתה מעמה ומולדתה כי מבין ריסי עיני האדם ניכר אם זר מעשהו ואם בכל לבו ובכל נפשו עובד עבודתו וע"כ בראות' כי שתים הנה ואי' לבבם שוה וזהו ותאמר נעמי לשתי כלותיה דייק מלת לשתי דקאמר פעם שנית והתחילה לדבר אותן ולדחותן מעליה להעביר מסוה הבושה מעל פניהן ואם תדבר לערפה בלבד כי היא אשר פניה זועפים אמר תאמר כי לבה נכון עמה יותר מרות ויעלה עשן באפה על כי דחתה אותה לבדה ועל כן דברה לשתיהן יחד לכנה שובנה וגו' עד כי העביר מסוה הבושה מעל פניהם וערפה נשקה לחמותה ורות דבקה בה כדלקמן:

(ז) ותצא מן המקום אשר היתה שמה וגו'. למה שכבר כתבנו לעיל בפסוק ותקם היא וכלותיה וגו' כי נעמי נסעה משם אם מצד מה שממנו והוא המקום אשר ממנו יוצאה ואם בסבת מה שאליו והוא המקום אשר אליו הולכת ולפי שאלו השתי סבות לדקו יחדיו לנעמי וכדאמרן לעיל אבל לשתי כלותיה שלא ראו מימיהן ארץ יהודה לא יחפצו בה ואין אצלן סבת מה שאליו סבה כלל אין עוד להם אלא סבת מה שממנו כי גם עליהן עבר כוס התרעל' במות בעליהן בחורי חמד במקום ההוא ויבקשו להסתיר פני' ממנו ולא תשובנה לראותו עוד עד עולם ע"כ אמר ושתי כלותיה עמה בסברתה וכשם שנעמי היתה מתאוה לשוב אל ארץ יהודה מקומה הראשון מקום מנוחת' ומקום משכן כבודה גם שתי כלותיה תלכנה בדרך כאילו היות' אצלן השבת הליכתן אל ארץ יהודה ואף גם שלא ראו ארץ יהודה מעולם כ"כ היתה תאותן וחפצן אליה כאלו היה מקום מולדתן עד כי יאמר גם עליהן שהולכות לשוב אל מקומן הראשון כי היתה חביבה א"י בעיניהן עד כי הליכתן הראשונה אליה היתה בעיניהן כאילו הן שבות אליה ולא הולכות בתחלה: ואפשר עוד לפרש עם הפסוק דלעיל דקאמר ותקם היא וכלותיה הגיד לנו כי לא קמה היא וכלותיה ושמו לדרך פעמיהן לשוב מיד אל ארץ יהודה אלא ותשב משדי מואב כי אלימלך כדי שלא ידעו העניים והאביונים היה מהומו ככנס מחדר לפנים מחדר ושדה בתוך שדה שע"כ אמר שדי בזו"ד ל' רבים כי בא בתוך שדות הרבה ועתה קמה היא וכלותיה ותשב מתוך אותם השדות ומשדה אל שדה לאט ולא מהרה ללכת דרך א"י על כי שמעה כי פקד ה' את עמו ולא שניתן להם כבר לחם לשובע כי לא נפתחו ארובות השמים להריק עליהם לחם מן השמים אלא התחיל לפקוד אותם בגשמי רצון בעתם ובטללי ברכה ובהמשך הזמן יותן להם לחם וזהו לתת להם לחם דקאמר שעדיין לא ניתן אלא פקד לתת אחר זמן ועכשו בתחלה לא עשתה עוד אלא ותצא מן המקום אשר היתה שמה אותו השדה אשר היתה בו שהיה באמצע שדי מואב ושתי כלותיה עמה ותלכנה קו לקו זעיר שם הולכות ומתהלכות בדרך לאטם וזהו בדרך מיותר דקאמר להורות שהיו הולכות לאטם בדרך לשוב אחר זמן לארץ יהודה כזמן שינתן להם לחם: אי נמי באומרו ותצא מן המקום הגיד לנו גודל תאותה לשוב אל א"י עד שלא המתינה על שיירא ללכת בחברת אנשים מפני פחד הדרך אלא היא לבדה יצאת מן המקום אשר היתה שמה וא"ת ומה פחד יש באשה זקנה כדבריה שאמרה כי זקנתי מהיות לאיש וממי תירא ולזה אמר ושתי כלותיה עמה בחורות יפיפיות עמה בחברתה לא היה להם חברה לשמרם מאורב בדרך אלא הזקנה בלבד כאיש מגן ולא היה דרכם במקום ישוב אלא מקום ציה ושממה דרך לא עבר בה איש וזהו ותלכנה בדרך דרך מהלכי דרכים אשר הוא בחזקת סכנה וכל זה מרוב חשקם ומאויים לשוב אל ארץ יהודה מרוב חיבתן אל הארץ הקדושה לא נכנס פחד בלבן כלל: רז"ל אמרו שהיו הולכות יחפות בדרך יצא להם מתיבת בדרך מיותרת כי הי' די שיאמר ותלכנ' לשוב אל ארץ יהוד' מאי בדרך אלא להורות שלא היה דבר מפסיק בין פרסת רגליהן לקרקע הדרך כי יחפות היו: א"נ אמרה נעמי לשתי כלותיה לאחד משתי סבות אפשר שאין אתן רוצות להתפרד מעלי אם בעבור שלא התנהגתי עמכם כחמותה בכלה שנא' עליהן אם גר זאב עם כבש כן תדור כלה בחמותה ודרך העולם הוא להיות בין שתיהן איבה ושנאה ותחרות ואנכי הייתי לכן כחיי בעליכן לאם ואהבתי אתכם ולכן בחרתם שלא לעזוב אותי אם בעבור זה יותר טוב לכן ללכת אל בית אמכן כי היא אמכן האמיתית כי אף אם אני לכם כאם יותר באמת היא אמכם לכם לאם ממני וזהו שובנה אשה לבית אמה ואם מה שאין אתם רוצות להפרד ממני היא לסבה אחרת וזה אשר הרביתם לעשות טובה עמי כל ימיכם ונראה בעיניכן כי אם תעזבו אותי יחידה וגלמודה אתן מפסידות ומאבדות כל מה שעשיתן עד עתה ולא תזכר ולא תפקד ולא תעלה על לב עוד כל הטובה אשר עשיתן עמדי עד עתה אחר שבשעת הצורך כי ראיתן אותי שכולה וגלמודה נפרדתם ממני ותעזבו אותי וכדי שלא להפסיד החסד אשר התחסדתם עמדי במה שעבר באתם עמי עתה כאשר צר לי זאת לא זאת כי אע"פ שלא תלכו עמי יעשה ה' עמכם חסד כאשר עשיתן עם המתים במה שעבר ולא תפסידו שכר מה שעשיתן עד עתה אם לא תלכו אתם עמי עתה ואין אתם צריכות לעשות עוד: ובמדרש ותצא מן המקום אשר היתה שמה ותצא וכי לא יצאת משם אלא היא והלא כמה גמלי' יצאו כמה חמרי' יצאו ואת אמרת ותצא ר' עזריה בשם ר"י בר סימון גדול שבעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה והוא שבחה פנ' משם פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה פנה שבחה וכן את מוצא ביעקב אבינו כשיצא מבאר שבע פנה זיוה פנ' הוד' פנ' הדר' פנה שבח' תמן לא הות אלא אות' הצדקת ברם הכא לא הוה יצחק תמן אלא א"ר עזריה בשם רבי עזריה בר סימון לא דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים ע"כ: ראוי לעורר ראשונה כי אחרי שכבר תפס בקרא ואמר ותצא מן המקום אשר היתה שמה תכף היה לו לומר וכי לא יצאת משם אלא היא מאי מלת ותצא דקאמר עוד בנתים: ועוד מאי האי דקא מתמה והלא כמה חמרים וכמה גמלים יצאו כי מה יש בזה ואפי' שיצאו וכי תיסק אדעתין שהיה לו לפסוק לכתוב יציאת החמרים והגמלים כאשר כתב יציאתה: ועוד קשה כי רש"י ז"ל כתב ענין המאמר הזה בביאורו לרות זה לשונו ותצא מן המקום למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדי מואב ומהיכן תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת הצדיק מן המקום ניכרת ועושה רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע. והנה בזה קשה לי שהרי בעל המאמר שדרש מכאן שיציאת הצדיק עושה רושם לא הרגיש קושית רש"י אלא הרגיש וכי לא יצאת משם אלא היא והלא כמה חמרים וכמה גמלים יצאו ולא דרש מכח שכבר נאמר ותשב משדי מואב כמו שאמר רש"י ז"ל ואין לומר דשני הברייתות הן ומר אמר חדא ומר אמר חדא כי רש"י ז"ל אין לו לזוז מדברי רז"ל הקדושי'. גם ראוי להבין למה חזר ואמר ואת אמרת ותצא דנראה מיותר והיה לו לקצר כמובן. עוד ראוי לדעת מאי האי דקאמר ד' חלוקות שמשמעותן ענין אחד ונראה כפל ענין דזיוה והודה הדרה ושבחה הכל דבר אחר וכחד מנייהו הוה סגי. עוד מאי מלת הוא דקאמר בכל אחד ואחד דבהוא אחד הוה סגי ולימא הכי הוא זיוה הודה והדרה ושבחה. עוד מה שאמר וכן את מוצא ביעקב אבינו ולמה עשה עיקר לדרוש הדרשה בנעמי שהם דברי קבלה ואח"כ כמו בדרך טפל דרש ענין יעקב שכן אמר וכן את מוצא ביעקב ולמה לא דרש בפסוק התורה ולימא אח"כ וכן את מוצא בנעמי. עוד ראוי להבין מאי קא מקשה תמן לא הות אלא אותה הצדקת ברם הכא כו' כי מי לא ידע התירוץ שאינו דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים ודהאי לה מאי קארי לה ואם נאמר שאעפ"כ הקשה אם כן יקשה לנו מה תירץ לו המתרץ: הביאור אפשר לומר כי באומרו מלת ותצא אחר שכבר תפס ל' הכתוב היא התחלת

התמיהה

התמיהא כלומר ותצא יתירא למה לי כי קרא יתירא הוא כיון שכבר כתב לעיל ותשב משדי מואב ואי אפשר לשוב אם לא שתצא והוא ההכרח של רש"י ז"ל ואם כן מלת ותצא היא יתירא, ואומרו כי לא יצאת משם אלא היא והלא כמה גמלים וכו' כונתו היא זאת כלומר ואף אם תרצה לתרץ דלאו יתירא הוא דאצטריך להשמיענו גודל חשקה ותאותה עם ארץ ישראל עד שלא המתינה לצאת עם שיירה אלא היא לבדה יצאה עם שתי כלותיה וכל זה מהחשק ותאוה שהיה לה לשוב אל ארץ יהודה זה אי אפשר שכונת הכתוב היא זו לפי שאם לא היה אומר הכתוב אלא ותצא היא ושתי כלותיה עמה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה היה אפשר לומר שכונת הכתוב להודיענו שהיא יצאה יחידה מרוב החשק של ארץ ישראל אבל באומרו מן המקום אשר היתה שמה ידקדק שכיון לומר ותצא יחידה מן המקום אשר היתה שמה כי זה שקר כי מאותו המקום לא יצאה היא לבדה שהלא כמה גמלים וכמה חמרים יצאו אלה מפה ואלה מפה זה למזרח וזה למערב ואיך רצה להודיענו במלת ותצא שהיא יצאה יחידה אם מ"ש מן המקום אשר היתה שמה מנגד לכונה זו כי לא יצדק זה עם זה וזהו שחזר ואמר ואת אמרת ותצא כלומר אף אם תהיה כונתו שיצאה יחידה מבלי שיירה ולא לשלול שלא יצאו אחרים מן העיר עם כל זה אומרו ותצא עם מ"ש מן המקום וגו' מחזי כשיקרא וזהו שהפסיק בעל המאמר בתחלת דבריו כל הפסוק באומרו ותצא מן המקום אשר היתה שמה שאילו לא היה אומר אלא ותצא בלבד היה אפשר לתרץ דלאו קרא יתירא כדאמרן וזהו מ"ש וכי לא יצאה משם כי דייק מלת משם ר"ל כי על היותו מורה מקום על זה קשה דודאי הוא גילוי שאין כונת הכתוב להודיענו שהיא יצאה יחידה מרוב חשקה ותאותה אם כן הדרא קושיין לדוכתין כי ותצא הוא קרא יתירא כיון שכבר כתיב לעיל ותשב וכדפירש רש"י ז"ל כדאמרן ולכן לא כתב רש"י אלא ההכרח הזה שהוא האמתי כי מה שאמר והלא כמה חמרים וכו' אינו אלא דיחוי לפירוש אחר שהיה אפשר לפרש כדי לתרץ מלת ותצא וכיון שנדחה שוב אין לפרשו והדרא קושין לדוכתין למה נאמר ותצא: **ותירץ** ואמר גדול שבעיר הוא זיוה והוא הודה וכו' נקט הני ארבעה לישני אפשר דתרי מינייהו שכר רוחני ותרי אחריני שכר גשמי והתחיל מלמעלה למטה מן היותר חשוב והוא השכר העיקרי דמעותד לחיי העולם הבא והוא שצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה ובזמן שהצדיק בעיר המדריך ומיישיר את אנשי העיר בדרך אשר ילכו בה ובמעשים אשר יעשון נמצא שהוא מזכה אותם לחיי העולם הבא ליהנות מזיו השכינה נמצא שהוא זיוה שעל ידו זוכים לזיו. ועוד זוכים לשכר אחר רוחני שהוא ההוד וההוד נקרא ע"ד מה שאמר הכתוב ונתת מהודך עליו והיא ניכרת בפנים כי חכמת אדם תאיר פניו וכן מצינו שאמרו ז"ל מהיכן זכה משה לקרני ההוד הרי שלזוהר פניו קרא הוד ומאותו ההוד שבפניו היו יראים ישראל מגשת אליו וכמו שאמר הכתוב וייראו מגשת אליו ואז"ל בוא וראה כמה גדול כחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל ואינן יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים. והשמיענו שבזמן שהצדיק בעיר על ידי מה שמדריכם ללמוד וללמד לשמור ולעשות זוכים על ידו להוד ויקר עד שיראו ויזדעזעו מגשת אליהם להרע עמם כי יראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם וכל זה בסבת הצדיק ולכן ראוי לומר עליו הוא הודה. אמר עוד הוא הדרה עתה ביאר השכר הגשמי והאחד הוא ההדר וההדר הוא הזקנה ע"ד מה שאמר הכתוב והדרת פני זקן כי הזקנה הוא מהודר וגם הכל מהדרים אותה ואמר שבזכות אותו הצדיק שבעיר כו"ם יאריכו ימים וימותו בהידור של זקנה וח"ו לא ימותו אנשים בחורי ראש וזקן וזה במה שיסיר ה' מהם כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים בזכות אותו הצדיק ז"ל הוא הדרה: **אמר** עוד הוא שבחה הוא שכר גשמי אחר והוא אחרון פחות מכולם וזה כי שבחה של עיר יאמר על שבח מזונותיה שהיא מתוברת בהם ע"ד שאז"ל ז' מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל דשבח העיר מאכרי ענייני מזונותיה ובזמן שהצדיק בעיר הוא שבחה שבזכותו הקב"ה מברכם בגשמי רצון ותהי אחריתה חיים ושבע ועליו יאמר כי שם צוה ה' את הברכה ברכת המזונות חיים עד העולם הוא ענין ההדר והזקנה. וארבעת הפנים האלו זוכים אנשי העיר בזמן שהצדיק בעיר: **ואומרו** מלת הוא בכל חדא וחדא ולא אמר הוא אחד לכולם להורות כי כל טובה וטובה מאלו שזוכים בשבילו מעלה הקב"ה כאילו לא הקדים לתת טובה אחרת בשבילו אלא זו היא הראשונה וכאילו עתה הוא מתחיל ואומר הוא הודה כי לעולם בראשונה היה צריך לומר מלת הוא ולכן נקט מלת הוא בכל חדא כאילו זו היא הראשונה ובזה כל טובה וטובה מאלו היא באה בריבוי מבלי צמצום כלל לפי שמעריכים אותה כאילו עדיין לא עשו שום טובה בשבילו אלא זו ולכן ראוי שתהיה בריבוי עצום וכשהצדיק הולך משם פנה זיוה בו הנה כפי חשיבות השכר כן הוא מהירות איבודו שלא יוכלו להשיגו ולכן נקט בראשונה פנה זיוה כי הראשון שנאבד מהם הוא זיוה שבנקל במה שלא יהיו הגונים כבתחלה תכף יאבדו שלא יזכו להיות כאותם שיושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ואח"כ פנה הודה כי סר צלם מעליהם ואח"כ פנה הדרה כי ח"ו בחצאי ימותו אנשים כי אין ערוד ממית אלא חטא ממית ואח"כ ויהי רעב בארץ ומייסרם ברעב ובצמא ובחוסר כל באופן שפנה שבחה: **אמר** עוד תמן לא הוה אלא אותה הצדקת ברם הכא הא לא הוה יצחק תמן אלא א"ר עזריה וכו' שנה שמקשה בודאי שידע שאינו דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים אבל חשב שההפרש שביניהם הוא בכפלים לבד במשל שאם כשיהיו שני צדיקים בעיר יהיה במשל מאה אוקיות של זיו והוד והדר כאשר יצא הצדיק הא' ישארו חמשים ולכן הקשה דבשלמא תמן במואב לא הות אלא היא וילדק באומרו שבצאתה משם פנה זיוה ופנה הדרה לפי שנשארה העיר כארץ מאפליה ותחשך הארץ ברם הכא לא הות יצחק תמן והכונה שכיון שהיה יצחק תמן לא יצדק אומרו פנה זיוה פנה הודה וכו' כי נראה שכל זיוה וכל הודה פנה וזה אינו שהם פנה לא פנה אלא חצי זיוה וחצי הודה וחצי הדרה כי החצי האחר נשאר כיון שעדיין נשאר יצחק שם ולא שייך למימר פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה וכו': **ותירץ** א"ר עזריה לא דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים הכונה אין הדבר כמו שחשבת

שהיה מדמה הזכות שחשבת שהיו שוים שאם כשיש צדיק אחד יש בעיר שיעור חמשים שיעורים של זיו והוד והדר כשיהיו שנים יהיו מאה שיעורים של זיו והוד והדר ויוכפל הדבר בשוה כיון שבשביל צדיק אחד יש חמשים שיעורים של זיו וכו' בשביל שני צדיקים יהיו מאה שאם היה הדבר כן האמת אתך דלא שייך למימר פנה זיוה וכו' כי עדיין נשאר חלקו של זיו של הצדיק האחר ולא פנה אלא חצי זיוה כדאמרן אבל הדבר הוא עולה כמו שאמרו בלע"ז אנגלאי"ארין שאם כשיש צדיק אחד בעיר יש במשל חמשים שיעורים של זיו כאשר יהיו שני צדיקים לא יהיה שוה זכות שניהם אל האחת וזה במה שיוכפל הזיו למאה שיעורים אין הדבר כן אבל יעלה במדרגה גדולה לאלף אלפי שיעורים של זיו והוד והדר וכן היה בבאר שבע כשהיו שני הצדיקים שם כי היה הזיו וההוד בערך אנגלאי"ארין ועתה כאשר יצא יעקב מבאר שבע לא נשאר אלא צדיק אחד וכל אותה מעלת הזיו שעלתה אנגלאי"ארין פנה והלך לה ולא נשאר אלא החמשים שיעורים של זיו באופן שכפי שיעור הזיו וההוד שפנה והלך הלך לה יצדק לומר על העיר פנה זיוה כאילו כל זיוה הלך כי מה שנשאר אינו נערך לכלום כפי ערך מה שהיה לה עד עתה ונדקתי באומרי פנה זיוה וכו' ולפי דנגדון דידן הדרשה היא פשוטה משום דלא הוה אלא היא אמנם ביעקב אינו ברור כל כך משום דהא הוה שם יצחק לכן נקט לה לדרשא בנעמי ואח"כ הודיענו וכן ביעקב אף אם אינו ברור כל כך והילך אינו דומה זכות צדיק אחד לזכות ב' צדיקים וכו' וכיון דבנעמי הדרשא היא מוכרחת מתחת עצמה זה יהיה קצת הכרח שגם ביעקב אזלינן לה לשטה זו ודרשינן ליה הכי. אח"כ מצאתי בבראשית רבה דדריש ר' עזריה בעצמו הדרשא ביציאת יעקב ואח"כ אמר ודכוותה ותצא מן המקום אשר היתה שמה דייק דלא קאמר וכן כדקאמר הכא במדרש רות ביציאת יעקב לפי שיציאת נעמי היא פשוטה ואדרבא היא הכרח שגם ביעקב דרשינן לה הכי ולזה אמר לישנא דדכוותיה כלומר אל יקשה בעיניך מה שדרשתי ביציאת יעקב דדכוותיה מצינו בנעמי ושם אין לפקפק בדבר וכן תמצא בבראשית רבה כשמביא דרשת יציאת יעקב דריש לה ר' עזריה בשם רבי סימון וכשמביא דכוותה ותצא מן המקום אשר היתה שמה דריש לה בשם רבי עזריה בשם רבי סימון וגם בשם רבי חנן בשם רבי שמואל בר רב יצחק בזמן שהצדיק בעיר וכו' ואח"כ כאשר מקשה ניחא תמן דלא הות אלא היא ברם הכא וכו' תירץ ר' עזריה בשם ר' סימון נראה דר' עזריה דוקא דדריש לה הכי ביציאת יעקב נמי הוצרך לתרץ אינו דומה וכו' אבל ר' חנן אפשר דלא דריש לה אלא בנעמי לבד משום דלא הות תמן אלא היא ולכן דייק שפיר דבבראשית רבה כאשר מביא ראיית נעמי נקט לה בלישנא דדכוותה וברות כאשר מביא ראיית יעקב אמר וכן ביעקב: **ואפשר** לדייק בפשט הכתוב אומרו אשר היתה שמה על דרך דרשת רז"ל שהודיענו גודל הרושם שעשה יציאתה בעיר שנשארה כארץ מאפליה וזהו שאמר ותצא כלומר יצאת זיוה מן המקום אשר היתה שמה ואומרו מן המקום אשר היתה שמה כלומר מן המקום אשר היא לבדה היתה שמה דלא הות תמן אלא היא ובודאי שביציאתה חשכה הארץ לא כן ביעקב שגם אם פנה זיוה משום שאינו דומה זכות צדיק אחד וגו' עם כל זה הא מיהא נשאר בעיר זיו יצחק אמנם הכא ותצא מן המקום אשר היתה שמה היא לבדה היתה שמה וגם אם בשתי כלותיה אפשר שהיה להם שום זיו או הדר כי בסברת למדו איזה דבר טוב מנעמי ולפחות רות סופה יוכיח על תחלתה שהיו לה מעשים טובים אפילו אלו לא נשארו שם אלא ושתי כלותיה עמה באופן שנשארה העיר מבלי זיו כלל ענן וערפל סביבותיה וגם אפשר לדייק מלת היתה כי נקטינן והיה לשון שמחה ויהי לשון צער כמאמרם ז"ל ועם זה נאמר שבמקום והיה לזכר יאמר היתה לנקבה והכל לשון שמחה ושבח ולכן אמר אשר היתה שמה כי היא היתה שמחת העיר כולה וביושבה שמה העיר היתה צהלה ושמחה כי היא היתה זיוה והדרה ועתה נשארה העיר דוה ונאנחה:

ובמדרש ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה אמר רבי יוחנן עברו על שורת הדין והלכו ביום טוב ע"כ: **וראוי** לדעת מנא להו לרז"ל לחשוד אותם שעברו על שורת הדין והלכו ביום טוב ואפשר לומר כי קרא יתירה קא דריש דהוה סגי דלימא הכי ותצא מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלותיה עמה לשוב אל ארץ יהודה ותנא ידענא דכשיבים היו הולכות בדרך דאי אפשר בלאו הכי לכן הודיענו שכונת הכתוב שהזכיר הליכת הדרך להשמיענו שעם היות שהליכתם בדרך היתה נמנעת על פי שורת הדין וראוי שלא ללכת ועם כל זה הגם ותלכנה בדרך ואין זה אלא שנאמר שהלכו ביום טוב דבשבת שהוא חמור טובי האי לא חשידי וביום טוב הלכו שהוא קל וקילא להו מלתא ומתוך גנותן למדנו שבחן כי באות נפשן לשוב אל ארץ יהודה נקל בעיניהן ההליכה ביום טוב וזהו שסיים הכתוב לשוב אל ארץ וגו': **ועוד** במדרש ד"א ותלכנה בדרך מלמד שהולכות יחפות וגופן נוגעות בארץ. וכתב הרשב"א הלוי ז"ל זה הדבר אפשר שידרש כי תכל נפשן לארץ הקדושה ובאו יחפות להורות עוצם תשוקתם. ואשר יראה יותר אמיתי כי הדלות והשפלות גרם זה ולכן ותלכנה בדרך יחפות וגופן ר"ל רגליהן נוגעות בארץ. וגם זה שבח הוא להן בהיותן לפנים רכות וענוגות אשר לא נסתה כף רגליהן הצג על הארץ מהתענג ומרוך ועתה כהיום בסבת חטא אחי הולכות יחפות ותתגשנה רגליהן באבני ורגבי הסלעים לבא לשם ה' עכ"ל. והנה הוא ז"ל העיד כי הדרך האמיתי הוא האחרון והדבר פשוט אבל ראוי לדקדק בדברי המאמר למה כפל ואמר שהולכות יחפות וגופן נוגעות בארץ כי באומרו שהיו הולכות יחפות בודאי שהיה גופן נוגעות בארץ אבל אפשר שאילו אמר יחפות בלבד הוה סליק אדעתין שהיו יחפות לגמרי מבלי מנעל וסנדל כלל לכן אמר שלא היה הענין כן לפי שכן היו נגועות שתבלים הצניעות וכבר נקטינן דטפח באשה בערוה ובשרם במקום שדרכו להיות מכוסה לכן הודיענו פירוש יחפות שלא היו יחפות לגמרי אבל היו לובשים מנעלים בלוים כל כך עד שלא נשאר מהמנעל כי אם הכיסוי העליון שהוא מכסה את הרגל אמנם כפות רגליהן היו נוגעות בארץ כי היו בלוים ומרוב עניותם אין לאל ידם לתקנם והי' גופן נוגע בארץ דהיינו כפות רגליהן וזהו אומרם ז"ל יחפות וגופן מגעות בארץ באופן שהיו הולכות בצניעות בחול אין רואה מבשרם עד מדרך כף רגל ומה שדרשו ז"ל דרשא זו הוא מקרא יתירא דותלכנה בדרך דאל"כ מה בא ללמדנו וזה דייק במ"ש
בהלכ

ח וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לִשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ לֵכְנָה שֹּׁבְנָה אִשָּׁה כ׳ ג׳ כַּלָּתָהָא עִמַּהּ: ח ותאמר וַאֲמַרַת נָעֳמִי לְתַרְתֵּין כַּלָּתָהָא אֱזִילְנָא
לְבֵית אִמָּהּ יַעַשׂ יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם ה׳ חסר ס׳ תִּבְנָא אִתְּתָא לְבֵית אִמַּהּ יַעֲבֵיד יְיָ עִמְּכוֹן טִיבוּ כְּמָא דִי עֲבַדְתּוּן
יעש קרי עִם בַּעֲלֵיכוֹן שְׁכִיבַיָּא דְסָרֵיבְתּוּן לְמִסַּב גּוּבְרַיָּא בָּתַר מוֹתֵיהוֹן

אגרת שמואל

בתחלת דבריו תלמד וכו׳ כלומר דאי לא תימא הכי מה בא ללמדנו : במדרש ותלכנה בדרך עסוקות בהלכות גרים ע״כ . וכתב הרשב״א הלוי ז״ל אפשר שדרשו כן כדרכם הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות כדאיתא במדרש וכן ענין ותלכנה בדרך ענין הלכות . אמנם במדרש לקח טוב מצאתי ותלכנה בדרך עוסקות בהלכות גרים לשוב ארץ יהודה לשוב בדת היהודים ע״כ . א״כ מתיבת לשוב אל ארץ יהודה דרשוהו ואומרו בדת היהודים כו׳ שדרש תיבת ארץ כמו שדרשוהו רז״ל בב״ר פל״ח מן הארץ ההיא יצא אשור מן השם׳ ההיא יצא אשור כיון שרא׳ אות׳ בא׳ לחלוק על הקב״ה פנה מארצו ע״כ. הנה שתיבת ארץ ענינה עצה ודברי התורה שלם עצות מרחוק להשכיל להיטיב לאדם עכ״ל: ואני אומר דודאי דמדרש רות ומדרש לקח טוב לא פליגי אלא שכתב׳ רות קיל״ר ובכתוב

יש שני הכרחיות לדרשא זו הא׳ אומרו ותלכנה בדרך מיותר והוה שני דלימא הכי והלא וגו׳ ושתי כלותיה עמה לשוב אל ארץ יהודה כי בודאי א״א לשוב אם לא שילכו בדרך ומה גם שאם היה רוצה להזכיר הליכתם לימא ותלכנה לשוב אל ארץ וגו׳ מלת בדרך למה לי : ועוד הכרח שני מה שאמר לשוב אל ארץ יהודה דלא הול״ל אלא לשוב אל בית לחם לפי שעיקר שם העיר היה בית לחם והכינוי שלה הוא יהודה כמו שאמר לעיל וילך איש מבית לחם יהודה וא״כ למה דילג השם העיקרי ונקט הכינוי הטפל ושנה מלינו דלקמן כשהזכיר ביאתן נקט והמה באו בית לחם בתחילת קציר שעורים ולא אמר והמה באו ארץ יהודה כדאמר הכא וא״כ למה לא נקט הכא לשוב אל בית לחם . וכנה במדרש רות לא הביא אלא ההכרח הא׳ וקיצר ובמדרש לקח טוב נקט השתי הכרחיות בפירוש והכונה כי דרך יאמר במקומות רבים על דרכי התורה והמצות וכמו שאמר הכתוב והודעת להם את הדרך ילכו בה ועתה אלו היו הולכות ומתעסקות בדרך אשר אותו הדרך היה לשוב אל ארץ יהודה כלומר לשוב בדת היהודים דהיינו הדרך אשר ילכו בה והמצות וההלכות של הגרים הבאים מגויותן לגירות ועתה מ״ש הכתוב לשוב אל ארץ יהודה אין הכונה על כינוי המקום אלא הכונה אל ארץ אשר נוהגים דת יהודים וזו היא כונת מלת יהודה דקאמר ע״ד מ״ש הכתוב איש יהודי היה בשושן הבירה דלאו משבט יהודה ממש היה דאיש ימיני הוה ומבנימין קא אתי אלא פירוש יהודה דקאמר הכונה גברא חסידא וכמו שתרגם המתרגם וכן מלינו שאמרו ז״ל שכל מי שכופר בע״ג נקרא יהודי וכן נאמר בחנניה מישאל ועזריה שנאמר עליהם איתי גוברין יהודאין והטעם למה כל הכופר בע״ג נקרא יהודי מפורש בביאורי למגלת אסתר ודרשהו משם וכן מה שאמר בכאן לשוב אל ארץ יהודה הסיבה אל ארץ שכולם יהודים ונוהגים דת יהודית ולפי שאלו הנשים היו באים עתה להתגייר ולשוב אל דת יהודית ולכפור בע״ג ע״כ אמר לשוב אל ארץ יהודה כדאמרן : עוד כתב הרשב״א הלוי ז״ל אפשר לדרוש אומרו אל ארץ יהודה כי קיימו בעצמן דברי חכמים וחידותם במסכת ירושלמי חגה פ״ג הן שכר לפסיעותיך וכן אלה על כל מסע ומסע היו אומרות לשוב אל ארץ יהודה כדי ליתן שכר לפסיעותיהן כאמור עכ״ל . ולי אפשר לומר לפי דרך זה בהיות כי נשים לבדן יצאו ואף לא היה להם איש להראותם הדרך ילכו בה עד שהיו צריכות לשאול אל כל הולכי דרכים אשר תמצאן איזו היא דרך לשוב אל ארץ יהודה ח״ש ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה כי בכל הדרך אלו היו דבריהם לשוב אל ארץ יהודה באיזה דרך הולכים : עוד כתב הרשב״א הלוי ז״ל זה לשונו ועוד יראה לשוב אל ארץ יהודה כי מטבע האדם להשתוקק אל ארץ מולדתו אמר כי ההליכה הזו כולה לשמים ואין בה חלק נכרי וזר ולא לבא לבית לחם עיר מולדת נעמי היתה הכונה רק לשוב אל ארץ יהודה באיזה עיר שתהיה . האמנם אחרי רואי המניעות עד בואנה בית לחם נראה שמגמת פניהם המקום ההוא והם כן אומרו לשוב אל ארץ יהודה ר״ל לבית לחם וגם זה אדרוש לשבה כי מטבע בני האדם אשר ירדו מנכסיהם ללכת ולהרחיק נדוד למקום שאין מכירין אותם כי בשתה כלימה פניהם ברואותם אנשים אשר מאסו אבותם לשית עם כלבי צאנם עולים מעלה מעלה אמנם האיש הירא את דבר ה׳ יעמוד במקומו ופניו משתנים בראותו בני נבל גם בני בלי שם עולים למעלה והוא יורד מטה להיות זה לו כופר נפשו וכן עשתה הצדקת נעמי באות נפשה בשה וחזרה למקומה ללמד דעת את העם כי צדיק ה׳ בכל דרכיו וכמו שהצדיקה עליה את הדין עד הבמה בתורה וה׳ ענה בי ורצתה להתכלם ולהתבייש שמה במקום אשר חפשה למען תהיה לה כפרה גמורה והוא ענין אמיתי ונפלא עד מאד עכ״ל : ובביאור לרב אהרן זה לשונו בא להודיע מה שהזכרתי כי בצאתם מן המקום לא נתפרסם שהיתה הולכת אלא נעמי בלבד וח״ש ותצא מן המקום שיה לבדה אך כלותיה היו הולכות עמה בחזקת לויה ולכן לא אמרה נעמי להן דבר בצאתן מן המקום ותלכנה בדרך וגו׳ כיון לומר שנעמי לא דברה לכלותיה כל עוד שלא הגיעו לפרשת דרכים אשר מנהג המלוים לשוב משם בחשבה שכלותיה היו יוצאות ללוותה אך כשהלכה בדרך לשוב אל ארץ יהודה כלומר שהגיעו לפרשת דרכים ללכת אל ארץ יהודה וכלותיה עוד הולכות עמה אז אמרה להן לשוב : או אפשר לומר שעד לאתן אל אם הדרך לא תקנו כלותיה עצמן ובגדותיהן כדרך כל הולכי דרך ולזה לא הרגישה נעמי שהיו רוצות לשוב עמה אך אחרי הגיען אל אם הדרך הן תקנו עצמן כהולכי דרך והיינו דקאמר ותלכנה בדרך לשוב אל וגו׳ והורו בדעתן שכונתן היתה לשוב עמה אז הבינה אמרה להן :

(ח) ותאמר נעמי וגו׳ לפירוש הא׳ שכתבתי הסיבה נעמי ואמרה לשתי כלותיה לכנה שובנה כלומר עד כאן תחום המלוים מכאן ואילך שובנה בנותי והתחילה לברך אותן כמנהג הנפטר מחברו ואמרה יעש ה׳ עמכם חסד וגו׳ ולפירוש השני אמרה להן בנותי עד כאן חשבתי שכוונתן היתה ללוות אותי עתה שאני

רואה שתקנתם עצמכן ללכת עמי רואה אני כי זה סוף מגד בשתכן לעזבני ולא תרצו אתן להתחיל העזבה לכן הריני מתחלת בדברי העזבה ואומרת לכנה שובנה בנותי וחן חן לכן על אהבתכן. עוד כ׳ זה לשונו ומורי פי׳ כי אומרו אשה לבית אמה להיו׳ שהבחורו׳ האלה נשאו לאנשי׳ אשר לא מעטם היו ועל כל פני׳ הי׳ זה שלא ברצון אביה׳ על המוחלט רק ברצון אמותם או ברצונם מגד חשק או דבר אחר והאב אכזרי וחזק הלב מרחם בן חלציו המורד בו והנשים רחמניות למרחמיהן כדין ושלא כדין ולכן אמרה נעמי אם כוונתכן לשוב עמי ליראתכן משום בית אביה׳ כי לא יקבל אתכן הנני מיעצת אתכן שתשובנה אשה בית אמה והאם תרחם עליכן ואף שהיהן היו בנות עגלון כדברי חז״ל צריך לומר כי נשים רבות היו לו כי מלך הוא וכל אשה עומדת בהיכל מלכות לבדה כמנהג נשי המלך . יעש ה׳ עמכם חסד וגו׳ כלומר ייטיב ה׳ עמכם טובה בשופע בדרך חסד כלומר יותר מדאי כאשר עשיתם עם המתים ועמדי כלומר כל מה שיוסיף ויתן הקב״ה בדרך חסד הכל כדאי לכן ואינו מיותר רק כן עשיתן אתם עם המתים טוב יותר מדאי והראוי ועמדי אחרי מות אנשיכן ולכן גם שאני אומרת שיעשה ה׳ עמכן חסד באמת כי אין דבר מיותר כי כל מה שיוסיף ויתן הכל כדאי לכן כפי פעולתכן הטובה עכ״ל : ומורי זלה״ה כתב ותאמר נעמי לשתי כלותיה וגו׳ אמרה להן אפילו שתהי׳ פרידתכן ממני בזוכן שתקרא הליכה והוא שתלכו למקום שמעולם לא הייתן בו ראוי לכן ללכה להפרד ממני כי אין לכם בהברתי שום תועלת כל שכן לשוב כל אחת לבית אמה שהוא קל לכם ואם הכונה לעשות עמי גמילות חסד והוא שלא להניחני יחידה וגלמודה או לפחות ללותי תספיק מה שעשיתן עד עתה כי רב הוא יהי רצון שיעשה ה׳ עמכם חסד כשיעור מה שעשיתן עם המתים ועמדי כי בלי זה יספיק לכם שיש בו כדי שיתן ה׳ לכם וגו׳ וטעם יעשה דכתיב מלא בהא וקרינן יעש חסר אפשר דמשום דהחסד הנזכר בפסוק הוא ענין גופני בעולם הזה הורה הפסוק שהיתה כונת נעמי שהיתה חסד חסר ושפל אמר כן כי העיקר יהיה קיים לעולם הבא :

ואומרו עמכם ועשיתם כמ״ם והיה ראוי להיות במ״ן כי נקבות הנה אפשר נפי שהנה נהרו בדרכיהם לעשות כמעשה גבר להשפיע לאחרים לזון ולפרנס לנעמי וגם לוותר הכתובה כאילו לא היו נקבות אשר לכן תשבע הכתובה ולכן אמר כאשר עשיתם במ״ם שהוא סימן זכרות וגם בתפלה עליהם אמרה יעש ה׳ עמכם במ״ם לומר שמהרה טוב והחסד אשר יעשה ה׳ עמכן במנוחה רבה בהשקט ושלום מבלי השתעבדות וטירחא יתירה כמשפט הנשואות לבעליהן וכאילו לא היה רשות אחרים עליכן וזהו טעם יתן ה׳ לכם הכתוב בקרא דבתריה והרי זה מדה כנגד מדה עכ״ל : ואפשר לי לומר עוד שכונת לכנה שובנה הוא לפי שיש אומרים שגיירום ואח״כ נשאום ולכן אפשר שאמרה נעמי לשתי כלותיה הפרדו נא מעלי וזה כאחד משתי אופנים אם הרצו לעמוד בגרותכן ולא לחזור ולשוב לסורכן אם כן תקרא חזרתכם לבית אמכם הליכה לבד כי אינכם שבות לסורכן הראשון וזו היתה החלוקה הראשונה ואם לא תתפסו בדת היהודים רק תרצו לשוב בעצם לקדמותכן להיות גויות הראשונות בידכן וזהו שאמר שובנה אשה לבית אמה כי זו תקרא שיבה ממש ואמר יעש ה׳ עמכם חסד כאשר עשיתם וגו׳ כלומר בין אם תלכו לבית אמכם מבלי שתשובו לסורכן הראשון ובין שתשובו לסורכן הראשון הריני מתפללת לה׳ שיעשה עמכם חסד כאשר עשיתן וגו׳ וכתיב יעשה וקרינן יעש לרמוז על השתי אופנים של חזרה שאם ילכו לבית אמם לא ישובו לסורן ולגיותן לזה רמז יעשה מלא כי בזה האופן היתה מתפללת שיעשה לכן החסד רב ולזה כתב יעשה מלא בה״א לרמוז שיהיה עשיה מלאה אמנם אם ישובו ויחזרו לסורן לזה התפללה שאפילו הכי יעש עמכן חסד כאשר עשו גם כמה אבל קרינן יעש כי אז לא תהיה עשיה מלאה וכריבוי אלא די לכן עשיה חסרה : א״נ אמר לכנה שובנה כלומר גם אם היה מכאן לבית אמכן מרחק רב עד שאצטרך שליכה ללכת שמה היה ראוי שתלכו לבית אמכם ותניחו אותי וזהו לכנה דקאמר כ״ש שאין צריך רק שתשובו לאחוריכם ארבעים פסיעות אלו שהלכתם עמי ללוות הוהי שובנה אשה לבית אמה וכן או״ל שארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה . ואמר אשה לבית אמה ולא אמר אשה לבית אביה אפשר כי לא היה לכן אב , או הזכיר האם לפי שכאשר תתאלמן הבת האם מרחמת על הבת יותר מן האב כי עליה מוטל להשיאה ולפרנס אותה בנדוניא ובכל צרכיה ואילו כשהיא בתולה דרך האם שמרחמת על הבת ודרך האב לרחם על הבן ולכך נקט אשה לבית אמה :

ואומרו כאשר עשיתם עם המתים ועמדי אמרו ז״ל עם המתים שנטפלתם בתכריכיהן ועמדי שויתרו לה כתובותיהן ע״כ דרשו ז״ל שנטפלו בתכריכים מדקאמר עם המתים ולא קאמר עם בני נראה שעל החסד שעשו עמהם כאשר היו מתים אמר ואין זה ודאי אלא שנטפלו בתכריכיהן ודרשו ממאי דקאמר ועמדי שויתרו לה כתובותיהן שאין לומר שהיה על שעשו עמה חסד בכל העשר שנים שישבו נשואות עם בניה דאם כן הוה ליה למימר עמדי קודם שיאמר עם המתים ומדקאמר עמדי בתר עם המתים נראה שאחר שעסקו עם המתים שכבר מתו עשו חסד עמה ואין זה אלא במה שויתרו לה כתובותיהן : וצריך לחקור דלכאורה משמע שאלו נשארו בדלי דלות שכן אמרו ז״ל בותלכנה בדרך שהיו הולכות יחפות משמע שהדלות והשפלות גרם זה וא״כ כיון שמהלון וכליון לא הניחו נכסים אם כן מאי ויתרו לה שלא שעבוד כתובתן לא היה על נעמי אלא על נכסי המת ונכסים ליתנהו כדאמרן . ואפשר לומר שנעמי יצאה ערבנית על כתובתן ועתה ויתרו לה על הערבנות . או אפשר שכאשר מתו מחלון וכליון הניחו נכסים וכן לא רצו לגבות את כתובתן רק ויתרו לה את כתובתן והניחו את נעמי בכבודה כאשר היתה בתחלה וישבו שלשתן כאחת עד אשר תם הכסף ואז ותצא מן המקום אשר היתה שמה והלכנה בדרך ובאו יחפות . או אפשר שכאשר הלכו אלימלך ובניו מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב נשארו להם בתים ונחלת שדה וכרם בבית לחם יהודה וכולן בודאי שהיו משועבדין לכתובתן וכן ויתרו לה לנעמי וכן נראה דלקמן כתיב קרא חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי נראה שנשאר להם נחלה עדיין בבית לחם :

ובאומרו יעש ה׳ עמכם חסד וגו׳ אפשר לומר עם מה שאמרו ז״ל כי נפש גר מואבי בעולם הבא אין לה לבוש כדי שתתלבש בו לבא לראות ולהשתחוות לפניו ית׳ כשאר הצדיקים ולא אפשר לה להיות ערומה לעלות ולראות והשי״ת עושה חסד עמהן שמלבישן בנשמות הצדיקים ועולות לפני האדון ה׳ צבאות ולכן אמרה להן נעמי יעש ה׳ עמכם חסד שילבישו את נשמתכן בלבוש איש נקי וצדיק מדה כנגד מדה כאשר עשיתן עם המתים שהלבשתם את גופם בתכריכין כן ילביש השי״ת את נשמתכן בתכריכין רוחניים וצדיקים כדאמרן לפי שע״י אותו הלבוש זוכים לעלות במעלה רמה ובאתה לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו ולכן וגם כן כחסד אשר עשיתם עמדי שויתרתם כתובתכם כנגד זה התפללה ואמרה יתן ה׳ לכם כלומר אף אם ויתרתם על כתובתכם ועתה אין לכם ממון כלל לשכנים כתובה למי שישא אתכם יתן ה׳ לכם שאומר הוא ית׳ לו הכסף

ולו

ועמי חנתון וסוברתון יתי: ט יתן יהב יי לכון אגר שלים על טיבותא די עבדתון לי ובההוא אגר תשכחון נייחא כל חדא

י' חסר עם המתים ועמדי: ט יתן יהוה לכם ומצאן מנוחה
ג' נדים. י"ז ב' ומ"ל אשה בית אישה ותשק להן ותשאנה קולן

תולדות אהרן ותשאנה קולן. סוטה מב:

בית אישה ב' וסימן ואם בית אישה נדרה. ומצאן מנוחה אשה בית אישה: להן י"ז וסימן נמסר בסדר פנחס וביחזקאל סימן כ"ג:

אבן עזרא

כמחשבת כמו ולחם ישראל עם בלק: (ח) עם המתים. הם בניה: (ט) יתן ה' לכם

רשי

המקום ניכרת ועשה רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן ויצא

אגרת שמואל

ולו השב והוא יריק לכם ברכה עד שתכניסו לבעליכם כתובה מרובה באופן שתמצאנה מנוחה אשה בית אישה וידוע הוא שהאשה שכתובתה מרובה יש לה מנוחה בבית אישה לפי שאינו יכול לגרשה בנקל כאותה שכתובתה מועטת ולכן אמר יתן ה' לכם כ"כ ברכה שתכניסו בכתובתכן תמורת מה שויתרתם לי ובזה תמצאנה מנוחה אשה בית אישה כדאמרן. ובהיות ששני חסדים הללו שיעשה ה' עמכן תמורת מה שעשו כן עם המתים ועמה האחד הוא שכר רוחני אשר אין לו קץ וגבול והוא תכריכי נשמותיכן לעולם הבא תמורת התכריכים שנתנו למתים והאחד הוא שכר גשמי תמורת מה שויתרו לה כתובתן כדאמרן ע"כ כתיב יעשה וקרינן יעש כי כנגד השכר הרוחני כתיב יעשה מלא לפי שהשכר ההוא מלא ואין לו קץ וגבול וכנגד הגשמי שהוא הוה ונפסד קרינן יעש לפי שבודאי היא עשיה חסרה כיון שההכרת הוא כלה ואבד: ואפשר עוד לומר שמה שאמר ועמדי הכונה שהיא התפללה אל שיעשה ה' עמהן חסד לתקן לאן לבושי נשמותיכן לעתיד לבוא ואפשר שהיא נתאוותה לסיומה נשמתה לבוש לנשמותיכן ועל ידה יעלו לראות וזהו שאמר ועמדי ר"ל יהי רצון שזה החסד שיעשה השי"ת עמהם להלביש את נשמותיכן שיהיה עמדי שאני אהיה המלבוש לכם וע"י ועמדי תעלו לראות את פני ה' וזהו ועמדי דקאמר באופן שגם אם עתה תתפרדו ממני לעת"ד לא תתפרדו עמדי שהוא התבור האמתי והקיים לעולם: ובמדרש א"ר זעירא מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה לא איסור ולא היתר ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים ע"כ. וראוי להבין מאי קאמר אין בה לא טומאה ולא טהרה כי מה טומאה וטהרה שייך במגלה וגם מאי קאמר לא איסור ולא היתר אלא אפשר לומר דלקושיית למה נכתבה מגילה זו היה אפשר לתרץ אחד משני תירוצים או שנאמר שהיא ברוח הקדש נאמרה על יד שמואל הרואה ואין טעם ברצונו ית' לומר למה נכתבה כמו שאין להקשות למה נכתבו כל הספורים בספר שופטים ובספר מלכים לפי שכולם ברוח הקודש נאמרו זה אי אפשר לתרץ כן לפי שס' שופטים ומלכים פשוט הוא לכולי עלמא שברוח הקדש נאמרו וכולן מטמאים את הידים לתרומה כמו שכל כתבי הקדש תורה נביאים וכתובים מטמאים את הידים לפי שברור הוא שנאמרו ברוח הקדש ולכך מטמאין את הידים אבל מגלה זו אין שום גילוי מתוכה אם נאמרה ברוח הקדש ומטמאה את הידים אם לאו באופן שמגלה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ברור מתוכה ואם נאמר שלשנה אחרת נכתבה שלא הוא שהוא פסק דין על דוד הע"ה וכל זרעו אתו שמותר לבא בקהל אע"ג דמרות המואביים קא אתי משום דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית גם זה אינו כי מגלה זו אין גלוי ממנה לזרעו של דוד לא לאיסור ולא להיתר דאלא אמינא דמעשה שהיה כך היה ומאן לימא לן דזווגו של בועז בהיתר הוה שהרי ראה ראינו שבזמן שאול נסתפקו על דוד אם היה כשר לבא בקהל וכמו שאחז"ל על פסוק בן מי זה העלם ומכח כל הנהו קושייתא דאקשי עלייהו דואג ואשתיקו ובעו לאכרוזי עליה דדוד שאסור לבא בקהל לולי עמשא בן איש ושמו יתרא הישמעאלי ואמר רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאלי ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית הרי בבירור כי מן המגלה הזאת אין ממנה שום גלוי לזרעו של דוד לא איסור ולא היתר. אמר עוד ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים הכונה כי מכל המאורעות שמספר בה יודע כמה שכר טוב לגומלי חסדים ראשונה מפורענותו של אלימלך על שנתאכזר ולא גמל חסד עם עניי עמו משם יודע כמה שכר טוב לגומלי חסדים כי מדה טובה מרובה על מדת פורענות. וגם ממה שאמר יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים בתכריכין ועמדי בויתור הכתובה כמאמרם ז"ל או כמו שתרגם המתרגם ועמי דזנתון וסיברתון יתי ועל זה זכתה שיצא מלכה ממנה. וגם לערפה על שלותה חמותה והלכה עמה מ' פסיעות נתלה לבנה מ' יום וכן מהגמילות חסד שעשה בועז עם רות ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר ע"כ זכה שיצא ממנו כל מלכי בית דוד: ובנמוקי החסיד הה"ר יוסף יעבץ זלה"ה היה די לומר לכלותיה אבל הכונה כי בהתחבר שתים בכונה אחת איש אל אחיו יעזורו לבוא מה שבכחם לפעול על כן אם היתה מדברת לכל אחת אולי לא יאותו ע"כ דברה לשתיהן יחד עכ"ל: והרשב"א הלוי כתב שהכונה להורות כי דברה לשתיהן ביחד שלא תאמר שמא דברה לרות דברים המושכים את הלב באהבתה אותה מערפה ולכן נתקרבה זו ונתרחקה זו רק לשתי כלותיה כי כוונן שוות בעיניה ולשתיהן דברה דברים אחדים: עוד כתב ז"ל ועוד מ"כ בלשון הזה ותאמר נעמי היה לה לומר קודם שתלכנה מביתן ויש לומר שאילו היתה אומרת זה בביתן אולי מגד הכמרת ניחומיה לא היו עוזבות אותה לפי שלא היו יודעות טורח הדרך ולכן הניחה אותם שתלכנה בדרך כדי שתתיגענה ויגיע ללבן עזיבת מקומן כדי שתתנחמנה ואז אמרה להן שתשובנה וז"ש ותלכנה בדרך ואח"כ ותאמר נעמי עכ"ל: ובאומרו לכנה שובנה כתב הרשב"א הלוי ז"ל יקשה להיותן תנועות הפכיות כי ההליכה היא תנועה נכחית אל מה שאליו והשובה היא תנועה הפכיית והחזרה אל מה שממנו ולא תדקדקנה מחוברות. והיותר נראה אלי שהיה ענינו שתלכנה עמה עד בית לחם ואחרי כן תשובנה למקומן וזהו לכנה שובנה ואחרי כן לא אמר כי אם שובנה בנותי' והכונה לפי שעורי כמו שכבר כתבתי היתה לנסותן לכוונתם לגיירן כדרך הצדקניות שהיה מגיירת את הנשי' ולא לחנם ותלכנה בדרך עסוקות בהלכות גרים כי דעתה ומעיינה להכנים אהבת ה' בלבן אך אמנם על דרך הגירות כמו שיפה שמאל דוחה וימין מקרבת ולכן בתחלה שהלכנה כדי שעיניהן תראינה תפארת ישראל ותחמדנה יופי התורה והמצוה בלבותן ולכן עוסקת עמהם בהלכות גרים למען דעת לדקות ה' כי מ"ח אזהרות הוזהר הגר וכיוצא באלה הדברים והבליע הדבר בנעימות דבריה לכנה שובנה אשה לבית אמה למען לא אלך יחידה שכולה וגלמודה לכנה עמי ואח"כ שובנה אשה לבית אומתה: ובנמוקי החסיד הה"ר יוסף יעבץ ז"ל מצאתי כתוב לכנה שובנה להיותה מסופקת אם יתרצו אמרה ב' לשונות הפכיים עכ"ל: עוד כתב הרשב"א הלוי ז"ל יעש ה' עמכם חסד מצאתי כתוב במדרש לקח טוב יעש ה' עמכם חסד מלמד שאין הגר שמת בעולם הזה וכן אז"ל במסכת יבמות מפני מה ייסוריו באין על מואב מפני ששהו עצמן להתגייר וכדי שיתמרקו עונותיהם הראשונות לכך קרי יעש וכתיב יעשה. ואף גם זאת מדרכי הגירות להודיען כי יעשה עמהן חסד אך חסר לא כבני ברית לראות שיעמדו דבריהן ותאמרנה יודעות אנו ואין אנו כדאין לכך כדרכי הגר: ובמדרש רות מהזוהר כתוב לאמר יעש יעשה כתיב אמרה להם אם תזכו להכנס תחת כנפי השכינה ואם לאו יעש חסר ה"א והדבר מבואר כי ה"א אחרונה היא שכינה עכ"ל: עוד מצא כתוב כלשון הזה כאשר עשיתם עם המתים ראה כי כשהייתן מכבדות אותי בחיי בני לא היה חסד כי אולי ממוראתכה עשיתם אבל מה שאתנה עושות עכשיו הוא חסד עם המתים שעתה נראה שמאהבה היה לכן עמם אתנה זוכרות ואתנה עושות חסד עם בני ועמדי עכ"ל: ואומרו עמכם במ"ם וכן כאשר עשיתם במ"ם ואם הוא סימן זכרות לא נקבות כתב הרשב"א הלוי ז"ל אפשר שיורה כי עד העת ההיא הלכו עמה מ' פסיעות כדאמרינן במדרש רבי ברכיה בשם רבי יצחק ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה ונתלה לבנה מ' יום שנאמר ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום ע"כ. ובאותה העת בדלי דלות ולא מצאה ידה די השב לכן במולן אמרה כי בעל הגמול יגמול לכן שכר הפסיעות ההנה כי ארבעים הנה ולכן אמרה יעש ה' עמכם חסד וכאשר עשיתם כי בפירוש אמרה על התכריכין ועל ויתור הכתובות כמדובר ובסתום הודיעה שאפי' שכר פסיעות ההולכה והן הנה ספורות והם ארבעים עכ"ל: והמתרגם תרגם כמא דעבדתון עם בעליכון שכיבייא דסרבתון למיסב גוברייא בתר מותיהון ואף אם ירצה כי מה לו למת אם אשתו תנשא או תתעגן עם מה שהביאו בספר הזוהר בשם הסבא מתרג' כי במות האדם מניח רוח אחד בבטן אשתו וכן בהנשא לשני אותו השני מביא עליה עייל רוחא אחרא בגווה ואי אפשר לשתיהן שיתקיימו כאחת ונלחמו איש באחיו עד דנגח חד לחבריה ומגרש יתיה ולכן כאשר האשה שנתאלמנה לא תנשא עוד הרי זו עושה חסד עם בעלה המת כי הרוח תנוח בקרבה ובאו דברי המתרגם על נכון. והרשב"א הלוי ז"ל האריך בזה בביאורו והביא כל דברי הסבא באריכות דרשו משם כי מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך. וכמה שכתב במ"ם לשון זכר אבאר דעתי בפסוק הבא בע"ה:

(ט) אמר כי יתן לכם בשכר החסד שעשו עם המתים ועמה קרן שהוא השכר הראוי להם ועוד יתן לכן פירות במתנה ועל עיקר השכר אמר יעש ה' עמכם חסד ועל המתנה אמר יתן ה' לכם שיחזור ויתן לכם יותר מן הראוי לכן במתנה ומצאן מנוחה עוד בדרך מציאה יותר מן הראוי לכם: א"ב אמר כי החסד שיעשה ה' עמכם לא יהיה כדרך שעשיתם אתם עם המתים ועמדי כי אתנה בשר ודם ועשיתם חסד עמנו אבל החסד שיעשה ה' עמכם בשכר זאת לא יהיה ע"י בשר ודם אחר שיעשה טובה איש אחר עמהם כי מתנתם מעוטה וחרפתם מרובה אלא מידו לידכם ידו הפתוחה המלאה והרחבה וזהו יתן ה' לכם הוא ולא אחר. ואמר ומצאן מנוחה אשה בית אישה שנדחקו המפרשים לפרשו פרשהו ודרשהו יתן ה' לכם אשה בית אישה ומצאן מנוחה. ולי פירושו לפי שעשו עמהם שתים אחד תכריכי המתים ועוד מחילת הכתובה לה ועל מאי דסליק מיניה שהוא מה שעשו עמה אמר יתן ה' לכם ועל תכריכי המתים אמר שיהיה להם מדה כנגד מדה וכמו שהניחו נפש בעלים אחרי מותן בקברם בקנות להם תכריכים בידוע שמנוחה גדולה היא אל המת שילך לבוש ולא ערום עד שעל זה היה בוכה יעקב אבינו ע"ה על בנו באומרו כתונת בני כלומר הנה הכתונת והוא נשאר ערום ועוד שנית שלא זכה לקבורה כי חיה רעה אכלתהו וקבורת חמור נקבר במלא שבתכריכים הניחו את נפשם ובשכר המנוחה הזאת תמצאן מנוחה אשה בית אישה בחייכן בעולם הזה ואחר שסיימה דבריה לומר תשובנה מאחריה לא נשאר כי אם נשיקה של פרישות כדרך הפורשין מחבריהם כי יפרדו איש מאחיו שנושקין איש את רעהו ואולי יבושו בושת הנה לישק לה ולכן הקדימה היא ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה: א"ב יאמר בשנדייק למה דברה דבריה במ"ם בלשון זכר ואמרה יעש ה' עמכם כאשר עשיתם יתן ה' לכם וגו' והכונה בהיות שהיא ראתה כבן שישבו עשר שני' נשואות ולא ילדו והאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה הוא סימן עקרות כי עקרה היא וכן מצינו ברבקה דכתיב ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא ואותו היא קרינן היא וכתיב הוא ואצלי הכונה יובן עם מה שאמר רב נחמן בגמ' אף אנן דרשינן מאי אילונית דוכרניתא כי תרגום איל דכר וזה לפי שאינה יולדת כזכר קוראי' אותה אילונית כלומר דוכרניתא לשון זכר ובלשון לעז מאגו"רא ולכן ברבקה כאשר הודיענו שהיא עקרה כתיב הוא כאלו היא כזכר אינו יולד וקרינן היא כי סוף סוף נקבה היא ולכן בנדון דידן כאשר ראתה נעמי ששהו עשר שנים ולא ילדו אמרה בלבה אולי עקרות הנה ולכן כינה אותם בשם כזכר ועל זה בעצמו היתה תפלתה עליהם ע"ד ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו ועל זה אמר יעש ה' עמכם חסד תמורת מה שעשיתן עם המתים ועמדי והשכר יהיה זה שיתן ה' לכם ותמצאנה מנוחה אשה בית אישה והענין הוא כי כאשר האשה אינה יולדת אין לה מנוחה כלל עם בעלה אבל מבקר לערב יתקוטטו זה עם זה על דבר הבנים ולכן אמרה להם אתם שאני רואה בכם סי' של זכר רצוני שכמדומה שאתם עקרות יתן ה' לכם וזהו מלת לכם במ"ם יתן לכם מתנה טובה באופן שתמצאנה מנוחה אשה בית אישה וזה יהיה בתת ה' לכם בנים ויפקוד אתכם כאשר פקד לאמהות: א"ב יאמר לפי שבגמ' ריש סוטה אמר ר"ל אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו ומותבינן עליה דהא ק"ל דמ' יום קודם יצירת הולד אומרים בת פלו' לפלוני אפי' מעבר ליה ומסקינן כאן בזווג ראשון כאן בזווג שני באופן כי זווג שני הוא לפי מעשיה לכן התפללה נעמי שגם אם מעשיכן לא יאותו כ"כ למצא דבר חפץ בבעל הגון כשימצאו מנוחה אשה בית אישה התפללה אל שאעפ"כ יתן לכם ה' בדרך מתנה אף אם לא תהיינה ראויות לפי מעשיכן יתן לכם הוא ית' ויחשוב כאלו הוא הזווג הראשון אשר בידו ית' כן גם עתה אף אם זווג שני הוא יתן לכם זווג טוב והגון באופן שתמצאנה מנוחה אשה בית אישה: ובמדרש יתן ה' לכם א"ר יוסי כל אותן הטובות והנחמות שעתיד הקב"ה ליתן לשלמה דכתיב וה' נתן חכמה לשלמה יהיו מהם דרשו זה לפי שדברים הללו הם מבעלי גיזרה שאמר יתן ולא פירש מה יתן שאם על המנוח' דלקמיה קאמר הכי הל"ל יתן ה' לכם מנוחה ומדקאמר ומצאנה מנוחה הרי התחיל במלת ומצאן להורות דמלתא אחריתי היא ברכת המנוחה לכן דרשו דיתן ה' לכם היא גיזרה אחת לבדה ומה שאמר יתן ה' הוא הודעת העתיד והכונה הדברים שעתיד שיתן ה' לשלמה דכתיב ויתן ה' חכמה לשלמה יהי רצון שזה החלק יהיה לכם ומלת לכם היא הגיזרה ומלת יתן ה' הוא הודעת מה שעתיד ליתן:

עוד במדרש ומצאנה מנוחה מצאן כתיב אחת מוצאת שתים לא מוצאות. ראוי להבין שאם היא ידעה שאחת מוצאת שתים לא מוצאות אם כן כשאמרה יתן ה' לכם ורמזה הטובות שעתיד הקב"ה ליתן לשלמה יהיו מהם אם כבר ידעה שאחת לבדה מוצאת למה אמרה לכם וכללה את שתיהן אפשר לומר שבודאי שהיא ידעה הכל ורוח ה' דבר בה אבל רצתה שלא לשנות בדברה בלשון יחידה כאילו מדברת עם רות לבדה ומקרבת אותה כי חששה לכבוד ערפה ולכן דברה לשתיהן בדיבור אחד בשוה ולכן כאשר אמרה יתן ה' לכם לא היתה יכולה לומר לך כי היתה מטלת קנאה לכן אמר' לכם אבל מלת ומצאנה כי הה"א האחרונה היא מאותיות הגרון ואינה נרגשת בקריאה כי בין אם יאמרו ומצאנה בה"א או ומצאן בלא ה"א אין בקריאה שום הפרש ואין ההפרש אלא בכתיבה על כן הודיענו שהיא כבר ידעה העתיד שאחת מוצאת וכשאמרה ומצאנה מנוחה היתה חסר ה"א אבל במלת יתן לכם אי אפשר לשנות במלת לכם ולכן הוכרחה לומר לכם לשון רבי' גם אם כבר ידעה היא שאחת יתן ולא לשתיהן: עוד במדרש אשה בית אישה מכאן שאין קורת רוח לאשה אלא בבית בעלה ע"כ. פשטן של דברי' מבואר שהכונה שהאשה אין לה מנוחה אלא כשיש לה בעל שאם תשב אלמנה אפי' שיהיה לה עושר ונכסים לרוב ושאר תאוות ותענוגי העולם עם כל זה אין לה מנוחה והכל כלא חשיב בעיניה כי אין לה מנוחה אלא עם בעלה ולכן ברכם בברכה זו ומצאן מנוחה אשה בית

וַתִּבְכֶּינָה: י וַתֹּאמַרְנָה לָּהּ כִּי־אִתָּךְ נָשׁוּב לְעַמֵּךְ. י"א בטעם
יא וַתֹּאמֶר נָעֳמִי שֹׁבְנָה בְנֹתַי לָמָּה תֵלַכְנָה עִמִּי

וְחָדָא לְבֵית בַּעְלָהּ וּנְשִׁיקַת לְהוֹן וּנְטַלִין קָלֵיהוֹן וּבְכִיאָן: י ותאמרנה
וַאֲמַרְנָא לַהּ לָא נְתוּב לְעַמָּנָא וּלְדַחַלְתָּנָא אֲרוּם אֱלָהַיִן עִמָּךְ
נְתוּב לְעַמָּךְ לְאִתְגַּיָּירָא: יא ותאמר וַאֲמַרַת נָעֳמִי תּוּבְנָא בְּרָתַי

ותאמרנה לה. י"א מלין בטעם פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח בט"א מקומות שישרתנה מאיילה וסימן נמסר בסדר פנחס:

אגרת שמואל

אישה כי זאת היא המנוחה ולא אחרת. ואפשר לומר עוד כי מלת בית אישה קא דרשי כי הכי הל"ל אשה עם אישה מאי בית אישה אלא מכאן שאין קורת רוח לאשה אלא בבית בעלה כלומר בבית בעלה ממש כלומר שהוא בית שלו ונחלתו ולא בשכירות וזה כי ידוע שאין בית אלא אשה ועיקר הבית שישכון האיש צריך שיהיה בפי רצונה וחפץ האשה וכאשר היא דרה בבית אחרי' בשכירות אשר רשות אחרי' עליה אין לה קורת רוח לאשה אלא בבית בעלה ממש על כן כתב אשה בית אישה ולא אמר אשה עם אישה: והמתרגם ז"ל רצה לתרץ כי מה שאמר יתן ה' לכם אין לו גיזרה ואין לומר כי ומצאן מנוחה היא הגיזרה כדאמרן לעיל דאם כן יתן ה' לכם מנוחה הל"ל על כן תרגם כי הגיזרה היא בכח ואמר יהב ה' לכון אגר שלים על טיבותא דעבדתון לי ובההוא אגר תשכחון ניחא כל חדא וחדא לבית בעלהא, ולפי דרכו כוונת הכתוב כך יתן ה' לכם רוב טובה עד שבאותו רוב הטובה שיהיה לכם תמצאו מנוחה אשה בית אישה לפי שהחשובים שבעיר ונכבדי ארץ יקפצו עליכן לישא אתכן בראותם הטוב והעושר שיש לכן כי רב הוא וכשתנשאו לגדולי העיר הנה זאת היא מנוחתכם: והראב"ע כאשר הבין כי הגיזרה חסרה בכתוב כתב יתן ה' לכם בעל עכ"ל: ואפשר עוד לומר לפי שאפשר שאמור יאמרו כלותיה לה אם לו חפץ ה' שיהיה לנו מנוחה כבר היינו נשואות לבניך והם ועמהם היה יכול השי"ת להניח אותנו באופן שאלו הנשואין הראשונים יוכיחו גם על האחרונים כי מזלנו גרם הרעה הזאת לנו לכן אמרה להם נעמי שאם הנשואין הראשונים לא עלו ולא נתקיימו היינו לפי שלא היה זווגן מאתו ית' ובפרט לרז"ל שאמרו שלא נתגיירו וגם אם נאמר שנתגיירו לא נשאום אלא לכנסתם וזהו שאמר הכתוב וישאו להם וידוייק מלת להם מיותר שהכוונה שזה הזווג היה שהם נשאו להם לא שהשי"ת השיאם ולכן לא עלה לטוב ולא נתקיים אמנם מכאן והלאה יתן ה' לכם כי הוא יהיה המזווג אתכן באופן שבזה תמצאנה מנוחה אשה בית אישה כי הוא יתן לכל אחת אותו שהוא בן זוגה ממש וזהו בית אישה במפיק ה"א להורות שיהיה אישה ובן זוגה ממש המיוחד לה ובזה בודאי שתמצאנה מנוחה בעלם ויהיה דבר של קיימא: וה"ר יצחק עראמה ז"ל פירש הכתוב כאילו אמר יתן ה' לכם אשה בית אישה ומצאן מנוחה כי בהיות כל אחת בבית אישה יהיה להן קורת רוח כדבריהם ז"ל עכ"ל. וכבר כתבתי כי אין צורך בסירוס: והרשב"א ז"ל כתב אם תדע לכוין את הרוחות כפי מה שהקדמנו כי רוח האיש הראשון מכשכש במעשה כל י"ב חדש ולכן אינה רואה קורת רוח בבעלה השני כמדובר ובראות נעמי כי הן ממשפחות האדמה שפשה כי לא היו בניה בני זווגן ולכן לא עלתה זווגן יפה וברכה אותן יתן ה' בעל הזווגין היודע זווג איש ואשה ומצאן מנוחה כי לא יהיה עוד רוח מכשכש במעיכם רק שתנוחו ויזמין לכם אשה בית אישה כלומר זווג הניתן לה מאז הולדת ולכן אמרה לכם בהם ולא בנון כמשפט הנקבות לרמוז אל מאמר רב יהודה אמר רב מ' יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני והוא מספר המ"ם ובכן ותשק להן לאדבקא רוחא כמבואר בספר הזוהר במקומות רבים ובייחוד בפ' תרומה ובשיר השירים ובספר התקונים ובזה תמות עליכן הברכה אשר ברכה אותן: ועוד ירצה כי למה שהמנוחה מהמצטרף ורצוי שתקדם אליה היגיעה ודומה לו וינח ביום השביעי הפליגה בברכתה שתהיה המנוחה דרך מציאה הבאה בהיסח הדעת כדתניא בפרק חלק שלשה באים בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה עקרב עכ"ל. ואולי מה שברכם במנוחה לפי שראתה והכירה שמיום שהיו בביתה לא ראו מנוחה ושגם כי לעולם היה כל יום קללתו מרובה מחברו לאחור ולא לפנים הן באיבוד ממון הן באיבוד נפשות באופן כי רבה היא היגיעה והאנחה אשר באה להן עד עתה על כן כנגד איבוד הממון שעד עתה אמר יתן ה' לכם וכנגד איבוד הנפשות במות בעליהם בחורי חמד ברך אותן ומצאן מנוחה אשה בית אישה ולא תתאלמן ולא תתענה עוד שום אחת מכן רק ינוחו כל אחת בית אישה: ובביאור לרב ...הין כתוב לאמר יתן ה' לכם ומצאן וגו' כלומר עם היות מנהג הנשים במיתת בעליהן התאוננה חמותיהן שכלותיהן לא תנשאנ' ואם תנשאנה שנשאו לאיש רע מעללים עד תרגזנה ותעצבנה על בעליהן הראשון עם כל זה אני אומרת ספק זה כי יתן ה' לכם ותהיינה במנוחה אשה בית אישה וטעם יתן ה' לכם פירושו יתן לכם בעל: עוד כתב וז"ל ומורי פירש יתן ה' לכם נכסים וכבוד אע"פ שעתה אין בידכם כל מאומה באופן שכשתנשאו לאנשים יהיה לכם מנוחה בבית בעליכן ותהיו פטורות מעשיות המלאכות המתחייבות על האשה לעבוד את בעלה וזה על דרך מה שאמרו רז"ל בכתובות פ' אע"פ ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה וכו' הכניסה לו שפחה וכו' באופן שכפי מנין השפחות שהיא מכנסת לבעלה כן תמעטנה המלאכות וזהו אומרו יתן ה' לכם נכסים וכבוד ותוליכו שפחות לבית בעליכן באופן שתמעטנ' מלאכותיכן ותמצאו מנוחה. ותשק להן נשיקה של פרישות ותשאנה קולן נכמרו ניחומיהן לקולה לא בכיה של פרישות רק אמרו לה כי אתך נשוב לעמך כלומר את חושבת שכונתינו עד הנה ללותך עד הנה אינו כן רק כי אתך נשוב עד עמך והרצון כי נפשנו דבקה באהבתך ולא נעזבך הנה כי תלכי לעמך עכ"ל: (י) ותאמרנה לה כי אתך נשוב לעמך אפשר לומר כי בדבריהן אלה כיוונה כל אחת כוונה אחת רות כיונה לומר כי לשתי סבות גם יחד היתה כונת ללכתה עמה אם ללכת אתך וזהו כי אתך וגו' ואם כדי לשוב לעמך ולהאסיף לחסות תחת כנפיו ושהיתן לעיכובה ואם לא שיתה אלא אחת משתי הסבות הללו שיה בה די ללכת עמך כ"ש דאיכא תרווייהו וערפה כוונה לומר

כי הסבה העקרית ועיקר מגמתה היתה לעשות טובה עמה וכדי שלא לעזוב אותה כי רצתה בחברתה עד שבשביל אהבתה תתגייר ותשוב אל עמה ואל אלהיה אף כי אין בלבה להתגייר אלא בעבור כבוד שמה מעט זאת וחוו כי אתך כל עיקר הכונה הוא ללכת אתך ובעבורך נשוב לעמך הרי שפה אחת ודברים אחדים וכוונות בשם שתים ועדיין אחרי הדברים האלה היתה נעמי במקומה כי ראתה דבריהן תלוין ויש להבין בכונת ערפה כדאמרן שכל עיקר כוונתה היתה מאהבתה אל חמותה ולבלתי הפרד ממנה וגם יש להבין כי עיקר מגמתן היתה מאהבתו ית' לחסות תחת כנפיו ית' ונפסל לזה היו רוצות ללכת אתה בחברתה והעיקר לשוב אל עמה ואל אלהיה כי לא עלתה בדעתה כי על שתיהן יחד היתה הכונה ככונת רות כדאמרן ועל כן חזרה לומר להן שובנה בנותי וגו' שעשתה חלקי הסותר ואמרה אם כל כוונתכם לעשות טובה עמי שלא להפרד מחברתי הנני מוחלת על כבודי ושובנה בנותי ואם הכונה לחסות תחת כנפיו ית' למה תלכנה עמי בחברתי הלא טוב לכן ללכת זולתי כדי שלא יחשדו אתכם שמפני הבושה שלא לעזבני באתם להתגייר ועל כן שובנה וגו' או לכנה כדאמרן לעיל ואחר שהעבירה מסוה מעל פניהן והפצירם עד בוש אז גלתה כל אחת מצפוני לבה ותשק ערפה לחמותה ושבה אל עמה ואל אלהיה ורות שהיתה כונתה לשמי' וגם ללכת אתה דבקה בה: והמתרגם ז"ל תרגם ואמרנא לה לא נתוב לעמנא ולדחלתנ' ארום אלהין עמך נתוב וכו' רצה לטעון מלת כי שלא יצדק בשאלת הדברים לכן פירש שהוא ליה כאילו כתיב הכי ותאמרנה לה לא כי אתך נשוב וגו' והכונה לא נשוב אל עמנו כאשר אמרת כי אתך נשוב כלומר אלא אתך נשוב ויסמך כי בכאן במקום אלא שהוא אחד משימושים שלו:

ואפשר עוד לומר לפי שהיא אמרה להן לכנה שובנה אשה לבית אישה וגו' ופירשנו לעיל שרמזה אחת משתי חלוקות או לכנה אתן לבית לחם יהודה מבלי חברתי כי הליכה תקרא אל מה שאליו או שובנה אשה לבית אמה ועתה השיבו לה תשובה לפי דבריה ואמרו לה כי אתך נשוב לעמך כלומר כל כך תקועה אהבת היהודית ואהבת עמך בלבותינו עד שכמו שלך תקרא שיבה וחזרה לפי שאת שבה אל עמך ואל מולדתך אשר מהם נפרדת גם אנחנו כל כך היא האהבה שיש לנו עם עמך עד שיאמר עלינו כי אתך נשוב לעמך וגם לנו היא שיבה וחזרה כאילו מעיקרא היינו מהם ועתה שבנו אליהם וזהו מרוב אהבתינו אותם כי בעינינו כאילו מקטנותינו נתגדלנו עמהם. וכאשר נעמי ראתה תוכן דבריהם כי הטיבו אשר דברו לכן אזלא לה לאידך גיסא ואמרה שובנה בנותי למה תלכנה עמי כלומר אם כדבריכם כן הוא שובנה לבית לחם יהודה אתם לבדכן כי אז כל העולם יעידון יגידון כי כדבריכם כן הוא ושיבה תקרא אליכם כיון שיראו אתכן לבדכן הולכות לבית לחם יהודה בדת יהודית זה יורה על האהבה המוחלטת כמי ששב אל עמו ואל אלהיו אמנם בבואכם עמי אז לא תקרא שיבה רק הליכה כי יאמרו כל העולם כי בסיבת הליכתי ואהבתי הלכתן עמי לא מאהבה עם בני ישראל ואם כן אתם גורמים במה שאתן באות עמי שתקרא ביאתכן הליכה וזהו שאמר למה תלכנה עמי: או אפשר לפרש מלת כי כמו כאשר וחברו כי יבא הלוי כי תכלה לעשר והענין לפי שנעמי אמרה להן לכנה וגו' יעש ה' עמכם חסד וכונתה כמו שפי' לעיל שאמרה להן עשו מה שתרצו או לכנה לבית לחם או שובנה אשה לבית אמה כי בין הכי ובין הכי ואפי' שישובו לבית אמן יעשה ה' עמהן חסד ויתן להן מנוחה אשה בית אישה כי לא יקפח שכרן ועתה השיבו לה כי אתך נשוב לעמך כלומר כל הברכות שאמרת אפשר שיתקיימו כאשר אתך נשוב לעמך אבל אם לא נשוב אל עמך פשוט הוא שלא יתקיימו לפי שהשי"ת מטיב לטובים ולישרים בלבותם ולאותם שהם רשעים לא די שלא ייטיב אבל יגמור נא רע רשעים ומה שאמר כי בין הכי ובין הכי ייטיב לנו פטומי מילי בעלמא ניהו ולכן הכרח הוא שנשוב לעמך: ומורי זלה"ה כתב כי אתך נשוב וגו' ירצה הכונה ללכת בחברתך הוא לפי שימשך לנו תועלת נפשיי גדול שנשוב לעמך להיות מכללם כי בשבת דבריך והדרכתך והישרתך יכנס יראת שמים בלבנו קו לקו מעט מעט עד אשר נחפוץ ונרצה להיות מכלל עמך דבלאו הכי אין בנו השערה והשכלה לבא לידי מדה זו ושיעור הכתוב ותאמרנה לה כי אתך ר"ל בלכתנו אתך ובחברתך ימשך שנשוב לעמך מה שבהפרד ממך אין לנו מקום לזה אפילו תהיה כונתינו לטובה עכ"ל:

(יא) **ותאמר** נעמי וגו' העוד לי בנים במעי. אין הכונה לומר שלא היתה הרה כי עיניהן הרואות שלא נכתה בטנה אלא העוד מעי ראויות להריון ולהיות בנים בהן והכתוב הזה הוא הקדמה והדר מפרש לה כי פי' העוד לי בנים במעי הוא אומרו בפסוק הב' כי זקנתי מהיות לאיש כלומר ואין מעי ראויות להריון ופירוש והיו לכם לאנשים היא אומרה בכתוב הג' הלהן תשברנה עד אשר יגדלו וכי אפשר שיהיו לכם לאנשים ואתן תמתינו עד אשר יגדלו: א"נ אמר בודאי כיון שאינני הרה אי אפשר שתמתינו עד אשר אתעבר ואם היה אפשר שתמתינו היה בראותכם אותי מעוברת וזהו שאמר העוד לי בנים במעי כדי שתמתינו ואף גם אם הייתי מעוברת אין לכם להמתין כי אולי לא ירצו הבנים אשר אלד להיות לכם לאנשים כי לא ירצו לישא נשים גדולות מהן וקרוב להיותן זקנות או לסבה שלא ירצו לישא נשים מואביות אע"פ שמן הדין הן מותרות כי מואבי

הַעוֹד־לִי בָנִים בְּמֵעַי וְהָיוּ לָכֶם לַאֲנָשִׁים׃ יב שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי מִהְיוֹת לְאִישׁ כִּי אָמַרְתִּי יֶשׁ־לִי תִקְוָה גַּם הָיִיתִי הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים׃

ס׳ . נ׳ ; נ׳ חס׳ ס׳

למה תיזלין עמי העוד כען אית לי ולדא במעי ויהון לכון לגוברין יב שבנה תובנא ברתי מבתרי אזילנא לעמכון ארי סבית מלמהוי מבעלא לגבר ארום אמרית אלו אנא ריבא אית לי סבר ברם הויתי מבעלא בליליא לגבר וברם הויתי ילדה

לאנשים ח׳ וסימנם רק לאנשים האל אל . ולקחתי את לחמי . התחזקו והיו לאנשים ב׳ בו . ויצען לאנשים . קחו נשים והולידו . ואף כי תשלחנה . העוד לי בנים במעי תולדות אהרן גם הייתי הלילה . עקידה שער קס :

אבן עזרא

לכם . בעל : (יא) העוד לי בנים . רבים מחברינו חשבו כי זאת התשובה על המכחישים ולא ידעו כי אבותינו העתיקו כי הייבום לאחים מן האב ולא מן האם רק אמרה להם אילו היו לי בנים במעי הייתי נותנת אותם לכם תחת המתים

רשי

(בראשית כה) ויאה יעקב מבאר שבע : כי זקנתי מהיות לאיש . שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאינם אסורים לכם ואינכם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינה זקוקה ליבם לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בהן שנכריות היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה נהיה לעם אחד : כי אמרתי יש לי תקוה . כי אפילו אמר לי לבי יש לי תקוה לינשא עוד וללדת בנים : וגם הייתי הלילה לאיש . ויותר מכן אפילו הריתי הלילה זכרים : וגם ילדתי בנים . או אפילו כבר ילדתי בנים : הלכן

אגרת שמואל

מואבי ולא מואבית עכ״ז אפשר שהם לא ירצו לסמוך על זה ולא יחלקו בין זכרים לנקבות כי אפי׳ הנקבות יחשבו אותן כאילו הן זכרים לענין איסורא ולזה כתב לכם במ״ם כנזכר להורות כי אולי תחשבו בעיניהם כזכרים לענין איסורא וזהו והיו לכם לאנשים כלומר וכי אתנה ידעתן שירצו לכם להיות לכם לאנשים וכזה ידוייק שלא אמר ותהיינה להם לנשים לפי שאף אם אתם תרצו להיות להם לנשים הם אולי לא ירצו להיות לכם לאנשים : ועל״ד זה אפשר גם כן לדייק מה שאמר לכם במ״ם שהוא ל׳ זכר ונכון הל״ל אלא הכונה כלומר אולי הבנים יהי׳ להם טינא זו בלבם לומר שאתם אילוניות כזכר שאינו יולד כן אתם עקרות שהרי שהיתן עשר שנים נשואות למחלון וכליון ולא ילדתן ולכן נקט לכם ל׳ זכר לומר שמא לא ירצו להיות לכם לאנשים בחושבם שאתם בבחינת הזכר שאינו יולד ודוכרניות אתם : ואפשר שרמזה במם דלכם כי אולי כאשר תחשוב שנותיהם יהיו באותו הזמן כל אחת מהן בת ארבעים שנה ובשנים אלו כמעט שהאשה היא זקנה ואינה ראויה לילד וזה אינו רחוק כי אולי כשנשאו למחלון וכליון היו הנה כל אחת בת י״ו או בת י״ז שנים וי׳ שנים שישבו בשדי מואב כמו שאמר הכתוב וישבו שם כעשר שנים הרי כ״ז שנים וי״ג אחרים שצריך להמתין לבנים אשר תלד עד אשר יגדלו הרי הם אז בנות ארבעים שנה ולכן נקט מלת להם במ״ם: א״נ כונת הכתוב באומרו שובנה בנותי הסתכל כי באמירה הראשונה אמר ותאמר נעמי לשתי כלותיה קראן כלות ועתה וגם בפסוק השני קראן בנותי לפי שבראשונה עדיין לא הבחינה משכיות לבן מה הוא וחשבה אולי עדיין הם טבועות בבור ברית אלהיהן ובגיותן הן עומדות אבל מכאן והלאה אשר ראתה תורף דבריהן באומרם כי אתך נשוב לעמך וראתה בדבריהם שרוצות עכ״פ להתגייר ע״כ מכאן והלאה קראן בנות. אח״כ מצאתי להרשב״א הלוי שכתב כן וגם כתבו בשם החסיד הה״ר יוסף יעבץ ז״ל ועכ״ז לא נמנעה מלדחותן ולומר להן שובנה עד שלשה פעמים כי כן הדין שלשה פעמים דוחין את הגר. וגם אמרה מלת בנותי כלומר לא תחשדוני שעצתי זאת אליכם היא להרע עמכם כי האמת אפילו שיצוייר שהייתם בנותי ממש כך בעצמי הייתי מיעצת אתכם : ואומרה לתה תלכנה עמי הכונה לפי שהיא אמרה שישובו לבית אמם וזהו שובנה בנותי דקאמר ואם תאמרו שאתנה רוצות להתגייר עכ״פ לזה אני אומרת לכן למה תלכנה עמי כלומר מה לכן להרע עמדי ולהעציב אותי להיות בעצבון כל ימי כי בהיותנו כולנו בעיר אחת ואראה אתכן נשואות לאנשים זרים שנכנסו במקום בני בודאי שאהיה עגומת רוח כל ימי והרי מדינות ועיירות רבות בישראל תלכו שם אם תרצו להתגייר ואל אראה ברעתי וא״כ למה תלכנה עמי ואם היה עולה בדעת שנלך יחדו היה אם היה אפשר במציאות לחזור ולהתחתן עמכם כי אז לא די שלא אצטער כי אדרבה תהיה תרופה למחלתי אבל זה הוא מהנמנע כי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים וכיון שכן למה תלכנה מעי אל מקומי ואל ארצי יותר טוב שתלכו אל ארץ אחרת ושם תנשאו לטוב בעיניכם ועיני לא תראנה :

ובמדרש העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים וכי יש אדם מייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו ע״כ . הם ז״ל הרגישו ייתורא דבמעי דקאמר והיה די בשיאמר העוד לי בנים והיו לכם לאנשים אלא הכונה שאמרה להם הדין כלומר אילו היו לי בנים אפי׳ שיהיו בתוך מעי כיון שכבר הוא בעולם אשת אחיו זקוקה לו ותמתין עד שתלד ומייבם לכשיגדל אבל אם לא היה בעולם ואפילו בתוך מעי אמו לא היה אין לו לייבם וזהו שאמר העוד לי בנים בתוך מעי כדי שיוכלו להיות לכם לאנשים וכיון שלא יש בנים במעי כבר שלא יוכלו להיות לכם לאנשים כי אין לאדם לייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו : ועל״ד זה יאמר הכתוב שלאחריו שובנה בנותי וגו׳ כלומר אף אם תאמרו לי אם לא יש לי בנים במעי אם אנשא ואלד אינכם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בכם לפי שלא גיירו אתכם או גם אם נאמר שגיירום לא היה עולה כדין לפי שלא היו ב״ד של שלשה לגיירם כי רבר את אבימלך ואיה ליה כמי שלא גיירום עכ״ז שובנה בנותי כי זקנתי מהיות לאיש וגו׳ : עוד במדרש שובנה בנותי לכנה ר׳ שמואל בר נחמני בשם ר׳ יודן בר חנינא בשלשה מקומות כתיב כאן שובנה שובנה כנגד שלשה פעמים שדוחין את הגר ואם הטריח יותר מכאן מקבלין אותו אמר רבי יצחק בחוץ לא ילין גר לעולם יהא אדם דוחה בשמאל ומקרב בימין : ראוי להבין למה האריך ואמר בשלשה מקומות כתיב כאן וכו׳ והיה די שיאמר כתיב שובנה שובנה וגו׳ שובנה כנגד שלשה פעמים וכו׳ ועוד כמו שמנה השלשה פעמים שובנה למה לא מנה שני פעמים לכן דקאמרה . ואפשר שבלשונו אשר האריך רצה לתרץ זה והכונה כי אפי׳ אלף פעמים שתאמר להם לכן או שובנה וכולהו בפעם אחת כחד חשיבי וחדא דחייה מתקרי אמנם אחר אשר ישיב הגר דבריו על הדחייה הראשונה ויתאמץ ויתחזק לבוא להתגייר כאשר ישיב הישראל אחריו אליו לדחותו עוד זאת תקרא דחייה שניה ואפי׳ שיאמר לו אלף טענות לדחותו כולה דחייה חדא היא . וזהו שאמר בשלשה מקומות כתיב כאן שובנה וגו׳ כלומר במקומות מחולפים שהרי בפעם הראשונה אמרה להן שובנה בנותי לכן והכל חדא דחייה היא ואח״כ השיבו הן כי אתך נשוב לעמך וחזרה פעם שנית לדחותן ותאמר נעמי שובנה בנותי וגו׳ ונתנה להן טעם העוד לי בנים וגו׳ ומלחזרה לומר עוד שובנה בנותי לכן שהוא מיותר שהיה לה לסמוך כל טענותיה לשובנה בנותי למה תלכנה עמי דקאמרה ולימא הכי שובנה בנותי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי וגו׳ ומלחזרה להתחיל כבתחלה לומר שובנה בנותי וגו׳ נראה שבפעם השנית כאשר דברה דבריה לא היתה בכונתה לדבר אלא עד והיו לכם לאנשים אם באולי בזה ישובו לארצם וכאשר ראתה שאולי רמזו לה בכתף סוררת שלא היו רוצות לחזור אף אם לא דברו שום דבר בפיהם לחכימא ברמיזה ונעמי הבינה ברמיזותיהן שאינן רוצות לחזור לסורן אז התחילה בדחייה הג׳ וחזרה לומר כבתחלה שובנה בנותי לכן ויורה על זה היות דברים אלו ראש פסוק להורות שהוא תחלת דבור מופסק מהדבור הקודם וז״ש בשלשה מקומות כלומר מקומות מחולקין זה מזה וכמה שאמרנו נתישב אמאי לא קחשיב שני פעמים לכן דקאמרה : ולהבין דברי ר׳ יצחק דקאמר בחוץ לא ילין גר לעולם יהא אדם דוחה בשמאל ומקרב בימין מהיכן קא מפיק לדרשה זו מהאי קרא ואפשר לומר שבגר לא אמר דלתי לאורח אפתח כי הגר לא היה מקרב אותו כל כך להכניסו תוך דלתי ביתו ובערך זה יקרא שמאל דוחה וגם בערך שלא היה מניחו שילין בחוץ ברחובות קריה רק אולי היה מצוה לעבדיו שישימוהו בבית אחד כדי שלא ילין בחוץ זהו ימין מקרבת ועתה יבא פי׳ הכתוב על נכון הגר לא ילין בחוץ אבל גם לא היה לן בתוך דלתי ביתי זה היה לגר לפי ששמאל דוחה וימין מקרבת אבל לישראל דלתי לאורח אפתח והריני מקרבו בשתי ידי בתוך דלתי ביתי ממש ועיני בנאמני ארץ לשבת עמדי : ואפשר עוד לומר במה שאמר העוד לי בנים במעי כלומר אף אם ראה ראינו עקרות יולדות וכן זקנות כי הזכות גורם שיעשה להן נס והאמהות יוכיחו עם כל זה אני אין לי זכיות ותשש כחי כנקבה ובודאי שלא יעתר לי ה׳ וכמו שמצינו ברבקה שנא׳ ויעתר לו ה׳ ואז״ל לו ולא לה וגם אם רז״ל נתנו טעם לדבר אינו דומה זכות צדיק בן צדיק וכו׳ אמרו זה לפי שלא מצאו טעם מרווח אלא הוא לפי שאז קודם נתינת התורה איש ואשה שוים בענין המצות כי כלם אינם מצווים ועושים אבל אחר נתינת התורה אינו דומה זכות הצדיק לזכות הצדקת לפי שהקב״ה הרב׳ לאיש תורה ומצות עשה שהזמן גרמא ולכן אמרה מלת לי מיותרת ולא אמרה העוד בנים במעי להורות כי לה שהיא אשה תשש כחה כנקבה וכח זכותה תשש כנקבה וכמו שאמרו שם לו ולא לה גם בכאן לא יעתר לה ה׳ וזה העוד לי דקאמר אמרה עוד והיו לכם לאנשים כלומר ואפילו אם אלד בנים מי יודע אם ימותו בעודן קטנים קודם שיזכו להיות לאנשים ראויות לינשא וזהו והיו לכם לאנשים דקאמר :

(יב) שובנה בנותי לכן כי זקנתי מהיות לאיש וגם אמי שיש נעשה לי נס כי אחרי בלותי היתה לי עדנה והייתי הלילה לאיש וילדתי בנים וכי אתן תתעכבו כל כך ותמתינו להם עד אשר יגדלו ואם תאמרו שאין אתן רוצות להנשא עוד כי אב נגמל

אמנם חסד עם בעליכן שמתים שיקרא שמם עליכם אף אחרי מותם והשנו אלמנות עגונות לכבוד' כל ימיכם איני רוצ' בזו וזהו שאמר הלהן תעגנ' אם בשביל המתים תעגנ' לבלתי היו' לאיש כל ימיכן עוד לעול' וזהו שאמר הלהן ב' פעמי' כי הי' די בשיאמר הלהן תשברנה ותעגנה עד אשר יגדלו אלא שכונה כדאמרן הלהן תשברנה על הבנים אשר אלד הלהן תעגנה על המתים שכבר מתו אל בנותי כי בדבר הזה אני מחשיב אתכן כבנותי כשם שלא הייתי רוצה בבנותי שיתעגנו כל ימותם כך איני רוצה בכם שתתעגנו ולא תנשאו עוד ומר לי הדבר הזה שתתעגנו ורע עלי המעשה מאד יותר ממה שידע לכן ואני מצטערת בצערכן זה יותר מכם כי אין אתם מועילות ומטיבות עמדי בדבר הזה בשלא תזדווגו עוד לאיש אחר כי כבר יצאה בי יד ה' ואחר שנעשה שתגם רעתי מה הוא התועלת שיגיעני בעיגון שלכם האם ישובו המתים שכבר מתו עוד לביתם בעבור מה שאתם עושות שלא תנשאו לאחרים : א"נ לפי שהיה אפשר שיעלה בדעתן זאת שהיתה חמותם דומה אוסנה בשתי ידים היה באומרם כי הגרה והיגון אשר מצאה במיתת בניה היה בסבת אשר נשאו להם נשים מואביות אשר לא מבני ישראל הנה ועל כן היא דומה אותנה כי הן הגורמות מיתת בניה וכמו שאמר בנעמה כן הוא לה ראות פניהן על כן אמרה להן אל בנותי כי מר לי מאד מכם כלומר לא יעלה בדעתכן שאני חושבת כי המר שהיה לי מאד במיתת בני היה מכם מסבתכם מפני שנשאו אתכם ועל כן אני אומרת לכם שתלכו מעמי כי לא עלתה על לבי דבר זה ח"ו אלא עונותי גרמו רעתי וזהו כי יצאה בי יד ה' בשלי הצער הגדול הזה ועונותי השו אלה : א"נ אמרה אל בנותי לא יעלה בדעתכן בנותי כי זה שאני אומרת אליכן לשוב מאחרי הוא מפני שאני קצה בראות פניכם כחשבי כי בסימן רע נכנסתם לביתי ועת צרה היתה לי העת ההיא כי מתו בני כי אדרבא בעת מותם גדלה מאד אנחתי ומר לי מאד על שאבדתי אתכן מלהיות כלותי כבתחלה וזהו מכם מסיבת פרידתכם גדול מאד תמרורי וכאבי בעת שיצאה בי יד ה' בעת פטירת בני וזהו כי יצאה בי יד ה' גדלה מאד אנחתי מכם על כי יתפרדו ממני כלות טובות כמותכן : ואמרה כי זקנתי מהיות לאיש כלומר אין לכם כלל מהכרתי שאם תחשבו שאנשא ואלד בנים שינשאו לכם לאנשים זה אין השכל סובלו לפי שמעולם לא ראינו אשה גדולה בשנים כמוני היום שתנשא לאיש וז"ש כי זקנתי מהיות לאיש ומלת היות הוא מלשון ויצאה והיתה לאיש אחר שהוא לשון קידושין והוא לעג וקלס שתנשא אשה לעת זקנתה כמוני היום ואם תאמרו שאני נעמי מאשר הנשים כי היתה יפה ונעימה ברה כחמה והיא בת מאה כבת עשרים ליופי ואמה יוכיח עליה שנעמי הוא לשון נעימות ואם שאר הנשים לא יש להן תקוה לילד כאשר הגיעו לשנים שכמותי אני יש לי תקוה וז"ש כי אמרתי יש לי תקוה דייק מלת לי מיוחדת כלומר לי יש תקוה גם אם לאחרות אין תקוה כאשר אמרתי חלוקה זאת ואראה להנשא ולא זו בלבד אלא גם חלוקה אחרת אילו כבר נשאתי והייתי הלילה לאיש דייק מלת הייתי לשון עבר כלומר גם אם כבר הייתי הלילה שעברה לאיש והריתי ולא זו בלבד אלא גם אילו היתה חלוקה אחרת שלא היא וגם ילדתי בנים כלומר שכבר ילדתי בנים וכבר הם בעולם הבנים שכבר ילדתי אותם ובזה דייק מלת ילדתי לשון עבר ולא אמרה וגם אלד בנים באופן ששלש חלוקות אמרה וכל חדא נפרדת מחברתה ולזה אמרה מלת גם בכל חדא ולא כייל לתרוייהו בחד גם להורות כי חלוקה בפני עצמה הוא והתחיל מהנישואין אילו יהיו ואילו כבר היו ואילו כבר ילדה כי שלש חלוקות הן ואפילו על אותה אשר אילו היה במונח שכבר ילדה אמרה בה"א התימה הלהן תשברנה וגו' כלומר לשון תקוה ואפקיה בלשון השברנה לפי שתקוה כמו שברון מתנים היא וכן מ"ש הכתוב שברו על ה' אלהיו פירושו תקותו על ה' אלהיו ואפקיה בלשון שבר לפי שגם כן אפשר שיהיה פירושו לשון שבר והכונה שסובל שבר על שבר והוה על הוה והכל על קידוש ה' וזהו על ה' אלהיו דקאמר על דרך כי עליך הורגנו כל היום באופן שכל לשון תקוה דאפקיה בלשון שבר הענין הוא לפי שיש לפרשה לשון שבר ממש ומשמש ורומז לשתי הלשונות ואמרה הלהן בנו"ן ומהראוי היה להיות במ"ם שהוא כינוי לזכרים אפשר לומר לפי שראה ראינו בזמנינו זה שכל הנישואין הנעשים בעולם האיש גדול מהאשה כעשר שנים או פחות או יותר והאשה היא קטנה מהאיש בשנים ואולי גם באותו הזמן היה המנהג כן ואברהם ושרה יוכיחו דכתיב הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה נראה שאברהם היה גדול משרה עשר שנים ולכן אמרה הלהן תשברנה עד אשר יגדלו כי כיון שהם קטנים ואתם תשברנה שיגדלו אם כן הוא הפך הנהוג כי דרך הנשים להיות קטנות והאנשים גדולים וכאן נהפוך הוא אשר הם הקטנים על כן כינה אותם בנו"ן בכינוי הנשים ואמרה שתי פעמים הלהן לפי שהם שתי תמיהות האחת גם אם היה במונח שהיו עדיין הנה בתולות שמעולם לא נישאו היתה תמיהה איך תשברנה עד אשר יגדלו ממתינות ומאחרות לינשא עד שתהיינה כל אחת בת ארבעים שנה כ"ש שיש תמיהא שנית על האשה אשר כבר נשאת וטעמה טעם משגל איך תוכל לסבול ולהתעגן לבלתי היות לאיש כי כבר טעמה טעם משגל והוא עגון ועינוי אליה וכן רז"ל שאמרו במקומות רבים משום עיגונא אקילו רבנן הכונה באשה אשר כבר נשאת ומת בעלה ובה שייך לשון עיגון ולכן אמרה הלהן תעגנה ודייק שאמרה הלהן שתי פעמים ולא כייל הכל בחד הלהן להורות ששתי תמיהות נפרדות הם לא ראי זה כראי זה . ואמרה אל בנותי כלומר בנותי אל תעשו רעה לי כי אני מפחדת שלא אלכד בעון העיגון הזה שאתן העגנה בסיבתי ודי שרע המר שהגיע לי מכם ובשבילכם וזהו שאמר כי מר לי מאד מכם כי בשבילכם יצאה בי יד ה' כי חשבה נעמי אולי מתו בניה על שמיהרו לישא נשים מואביות ולא המתינו עד שיתגיירו ויטבילום כדין וכהלכה ועל זה מתו ולכן אמרה נעמי עד עתה מר לי מאד מכם ובשבילכם כי בשביל מהירות שמיהרו לישא אתכם נענשו ויצאה בי יד ה' ואני מפחדת שלא עד עתה קטרג עון המהירות עתה יקטרג עון העיגון והאיחור גם זה לעומת זה ולכן אל בנותי כלומר אל תעשו לי רעה כזאת , ועל זה אפשר שכוונו רז"ל שאמרו אל בנותי כי מר לי מאד מכם בשבילכם כי יצאה בני ובבני ובבעלי יד ה' ע"כ . ולפי זה מ"ש מכם תהיה מ"ם הסיבה לא מ"ם היתרון :

ופשט דברי רז"ל הוא שאמרה להן אל בנותי כלומר איני רוצה עוד להתחתן עמכם גם אם אתן תשברנה עד אשר יגדלו לפי שמר לי מאד מכם בשבילכם כי פגיעתכם היתה לי מרה כלענה כי מיום בואכם בביתי ונחומותי יצאה בי יד ה' ואיך אתחתן עוד עמכם ודייק מלת לי שלא לינע בכבודן כל כך אמרה שגם אם פגיעתן אפשר שתהיה טובה לאחרים לי היתה לרעה ולכן אל בנותי לא אתחתן עוד עמכם לכן שובנה בנותי לכנה וזהו פשט דבריהם ז"ל, אלא כדי לספר בשבח נעמי שלא נגעה בכבודן לומר להן בפניהן שפגיעתן רעה לכן אינו רחוק לומר שכוונו רז"ל למה שפירשתי ואיך שיהיה מה שנשאר לדייק בדברי רז"ל הוא אומר בי ובבני ובבעלי וכל זה בסבת התחתנות עמהם כי זה אינו כי לא נשאום רק אחרי מות בעלה אלימלך . ואפשר לומר כי בחיי אלימלך קדשו אותם בליקוחין וקידושין ואחר מיתתו נשאום וכנסום לחופה כי אירוסין לחוד ונישואין לחוד וכמ"ש ז"ל במ' קדושין ביאה אירוסין עושה או נישואין עושה ולכן לא אמר הכתוב ויקחו להם כי הליקוחין כבר נעשו בחיי אלימלך ואחר מיתתו נשאום והכניסום לחופה וזהו שאמר וישאו להם דקאמר ובזה יצדק בעצם אומרה בשבילכם יצאה יד ה' בי ובבני ובבעלי שגם אלימלך נענש על ידכם כדאמרן : והרשב"א הלוי ז"ל תירץ לזה כי נענש אלימלך על שלא השיאם סמוך לפרקן כי בודאי כשהיו בבית אחם היו סמוכין לפרקן ויותר אחרי שהיה להם שם על פני חוץ אפרתים גדולים וכמו שאמרו ז"ל אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור היו ואחרי שלא השיאם והניחם שמה במואב אם כן הוא גרם להם עון נישואים אלו ולכן היתה יד ה' בהם ובאביהם עכ"ל : אי נמי אמרה כי זקנתי מהיות לאיש וגו' לפי ששני מיני זווגים יש באשה שגם שיודעת שאינה ראויה לילד ואין לה תקוה עם כל זה היא נשאת אם לפי שפעמים היא מתאוה למשגל וגם אם ישכבו שנים וחם להם ולכן רוצה להיות לאיש לכן אמרה לשלול זאת כי זקנתי מהיות לאיש כלומר כי אפי' ממדה זו כבר עברתי כי אני זקנה ביותר וזקנתי מהיות לאיש כי כבר איני ראויה לביאה כלל ואולי רמזה ג"כ באומרה כי זקנתי מהיות לאיש לומר כי כל כך זקנתי כי אפילו שאתרצה אני לא ימצא איש שירצה שתהיה לו לאשה כי יקוץ נפשו להיות נזקק לאשה זקנה כמותי . וגם רצתה לרבות המין הזווג השני והוא שמזדווגת האשה לפי שיש לה תקוה לילד בנים ובנות ולפי שהזווג הראשון שאמרנו שהיא האשה שאינה ראויה לילד כאשר ישאלו לה למה נשאת אין לה מה להשיב כי בושה היא לה לומר שנתאוותה למשגל או שישכבו שנים ויחם להם אמנם האשה הראויה לילד שתנשא כאשר ישאלו לה למה נשאת אף היא תשיב אמריה יש לי תקוה לילד ובעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה ולכן אמרה בזאת החלוקה מלת כי אמרתי לפי שהיא טענה טובה ומספקת שתשיב האשה לכל אשר ישאלנה למה נשאת , ואמרה עוד גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים וראוי להבין גם שני דקאמר למה כי בודאי מה שאמר גם הייתי הלילה לאיש ודאי שכונתה היא לומר שתהיה לאיש ותלד כי מאי איכפת מהביאה אם לא כדי שתלד וכיון שכולה חדא חלוקה היא הל"ל הכל בחדא מחתא ולומר הכי גם הייתי הלילה לאיש וילדתי בנים כי כוונה היות לאיש הכונה היא על העיבור לא על הביאה מבלי עיבור : ואפשר לומר כי רצתה לגלות ולדמות שתי חלוקות גם הייתי הלילה לאיש והתעבר יש ספק אחר כי מי יודע אם יבא לידי גמר והולד או אולי כנפל טמון יהיה וגם אם נאמר שיבוא לידי גמר הלידה וילדתי אותם כי מסלת לא שכיח הלהן וגו' ולזה אמר וגם ילדתי בנים מלת וגם להורות על הדיחוי של גם הייתי הלילה לאיש דמדקאמר וגם ילדתי נראה דעד עתה נסתפקה אולי לא תבא לידי לידה : או אפשר שגם אם נאמר כי במ"ש גם הייתי הלילה לאיש כונתה לומר שתלד עכ"ז רצתה במ"ש מלת וגם לפי שאפילו שתהיה הלילה לאיש ותתעבר ותלד אם לא תלד תאומים לא נתקן הדבר שאם תלד בן אחד תתקנו חדא מנייהו ואולי אפי' חדא לא נתקנה כי תהיינה שתים אוחזות בכנף איש יהודי זאת אומרת כולו שלי וזאת אומרת כולו שלי לכן רצתה ואמרה וגם ילדתי בנים כי צריכה אני בזה ההריון שאלד שנים ומיעוט רבים שנים והרי כל זה הוא ספק ועכ"ז גם אם נאמר שיהיה הדבר כן עדיין יש תמיהא בדבר הלהן תשברנה וגו' . אח"כ מצאתי להרשב"א הלוי ז"ל שפירש כן . וגם אפשר שבמלת וגם רצה לרבות ספק אחר שיש והוא אולי תלד בנות ולא בנים וזהו שאמר וגם אם נניח במונח שילדתי בנים ולא בנות הלהן תשברנה עד אשר יגדלו וחזר ואמר הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש ר"ל כיונה להוליד ספק אחר כי גם אם נניח במונח שתשברנה עד אשר יגדלו עדיין יש ספק ומי יודע אם ימותו בנתים ולא יזכו לחיות ולגדל ומה גם כי זה הספק הוא קרוב לודאי אם הם תאומים כדאמרן לעיל כי סתם תאומים אינם עולים לקיום לסבת היותם מבטן ומהריון דקים ודפופים כל אחת זרת ארכו וזרת רחבו ולרמוז הספק הזה אמרה הלהן תעגנה כלומר מי יודע אם להן תעגנה ותהיו עגונות כי ימותו גם כן המה כראשונים באופן שאלו האחרונים הם סבה שבשבילן תעגנה ותשארו אלמנות לעולם לבלתי היות לאיש לעולם כי בתרתי הויא חזקה חזקת קטלנית באופן כי בסבת אלו האחרונים אשר אתם מקוים יאמרו במזלכם מתו כי קטלניות אתן נמצא שבשבילן תעגנה לעולם לבלתי היות לאיש ולכן אמרה הלהן פעם שנית כי הראשון בה"א התימה והשני בה"א השאלה שהיא כשואלה ומסתפקת גם בספק אחר :

ואמרה אל בנתי כי מר לי מאד מכם . כלו' אל תתנחמו ואל תאמרו שברנו וקבלנו ליכנס בכל הספקות הללו כי תנוחמו במה שאתם רואות שאפי' שיגיע לכם כל אלו הספקות ותעגנה לבלתי היות לאיש עוד עם כל זה מר לי מאד מכם ובראותכם כי יותר מר הגיע לי מכל אשר יגיע לכם אף אם תעגנה לפי שיצאה בי יד ה' בבעלי ובבני ובנותי וכל אשר היה לי ואני כעת שכולה וגלמודה אל בנותי לא תתנחמו בזה באמרכן כי כבר הגיע לי יותר מכם אפי' שיהיה ודאי שתעגנה כ"ש שעדיין הדבר בספק אולי יבא לידי גמר אל תנוחמו ואל תסתכלו בזה רק שובנה לכנה ומצאן מנוחה אשה בית אישה וכן מצינו שאמר ירמיה הנביא ע"ה מה אעידך

מה

בנין: יג הלהן דִלְמָא לְהוֹן אַתּוּן מְתִינָן עַד דִי יִרְבּוּן כְּאִתְּתָא דְנַטְרָא לְיַבָּם קָלִיל לְמִסְבָּה לְגְבַר הַבְּדִילְהוֹן אַתּוּן יָתְבָן עַגִימָן בְּדִיל דְלָא לְמֶהֱוֵי מִתְנַסְבָן לְגְבַר בְּבָעוּ בְּרָתַי לָא תְּמָרְרוּן נַפְשִׁי

יג הֲלָהֵן ׀ תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי הֱיוֹת לְאִישׁ אַל בְּנֹתַי כִּי־מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם

תולדות אהרן הלהן תעגנה. כתובה ע"ג:

אבן עזרא

המתים וזאת דרך חיבוב ולא על דרך ייבום: (יג) הלהן תשברנה. הנו"ן תחת המ"ם והפך כי מר לי מאד מכם והמ"ה כמו בית לחם. מלת תשברנה. דבוקה עם אות למ"ד או עם מלת אל כמו עיני כל אליך ישברו: תעגנה. מבנין נפעל

רשי

(יג) הלהן תשברנה. בתמיה שמא להם תצפנה עד אשר יגדלו לשון (תהלים קמו) שברו על ה' אלהיו: תעגנה. לשון אסור כלא כמו עג עוגה ועמד בתוכה ויש פותרין לשון עיגון ולא יתכן שאם כן היה לו לינקד הנו"ן דגש או לכתוב שני

אגרת שמואל

מה אדמה לך הבת ירושלים מה אשוה לך ואנחמך וגו' משמע שאם היה מוצא רע אחר שהגיע לאחרים טוב אל רעתה היתה מתנחמת ולכן אמרה נעמי איני רוצה שתתנחמו במה שכבר הגיע לי יות' ממה שיגיע לכם גם אם תעגנה כי נעמי ראתה מיתת בעלה ובני' והנה לא ראו זה אין ראוי שתתנחמו בזה. וגם אפשר לומר עוד עם דרך זה כי מה שאמר כי יצאה בי יד ה' הכונה שרמזה שתי מיני נחמות שהיה אפשר שתנוחמו בהם הא' כי מר לי מאד מכם כדאמרן ובזה תנוחמו אף אם תעגנה לבלתי היות עוד לאיש כדאמרן ועוד אפשר שתחשבו להתנחם בנחמה אחרת כי תאמרו שאפילו שנניח במוגח שימותו הבנים אשר אתם ממתינים עם כל זה לא תעגנה לבלתי היות עוד לאיש כי לאו קטלניות אתן בזה לפי שיצאה בי יד ה' ומתו בדבר כמאמר ר' לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר היא ובנין אב לכולם הנה יד ה' הויה במקנך ובזה התגלגלו לומר שאיכם קטלניות כי יש סברה מי שאומר שאין האשה קטלנית עד שימותו שניהם במיתה טבעית אמנם אם אחד מהם מת במיתה דבריית אין האשה קטלנית עם כל זה אל בנותי אל תתנחמו בזה כי כולם תנחומין של הבל כי רוב האנשים בודאי לא יחושו לסברא זו ותהיינה עגונות כל ימיכם לכן שמעו לעצתי ושובנה בנותי לכן: ולפי הפשט מה שאמרה שני פעמים הלהן נוכל לומר כי פירוש הלהן הא' הוא כי להן בעצמן אתם ממתינים כדי ליקח אותם והלהן השני פירושו הבשבילן תעגנה ומדברי המתרגם נראה כן דבמלת הלהן הראשון תרגם דלמא להון אתון מתינן ובהלהן השני תרגם הבדילהון אתון יתבן עגימן נראה שכיון לתרץ כפל שתי פעמים הלהן: ומ"ש כי יצאה בי יד ה' ראוי להבין דהל"ל כי היתה בי יד ה' שכן כתיב קרא וגם יד ה' היתה בם וגו' ואפשר לתרץ כי בהיות שגם יצא קטרוג על נעמי כמו שאמרו ז"ל עמדה מד"הד וקטרגה ואמרה ושם האיש אלימלך וגו' נמצא שעל כולן קטרגה אלא שעל אלימלך ובניו נהיה הדבר בפועל ועל נעמי אף אם יצא הקטרוג גם עליה עכ"ז לא נהיה הדבר בה בפועל וכמו שדקדקנו לעיל מה שאמר הכתוב ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה משני קטרוגים נותרה ונשארה כפירש"י וזהו שאמרה כי יצאה בי לפי שבה בעצמה ובגופה יצאה יד ה' אבל לא היתה בה יד ה' כי היא ניצולה: ואפשר עוד שאמרה כי יצאה בי יד ה' כלומר כי יד ה' נתאכזרה עליה כ"כ עד שיאמר עליה שיצאה חוץ ממחיצתה שאין דרכה להתאכזר כ"כ ולכן נקט יצאה. וגם אפשר לומר כי גם המדברים המעציבים ומדאיבים אותה הוא כי יצאה בה יד ה' כלומר כי אילו הי' מתחיל ויבא מכת הדבר בשאר אנשי העיר ובתוכם היו מתים גם בניה לא היתה לה כל כך מרירות לב אבל גדלה מרירותה על כי בה התחילה לצאת ולהתגלות יד ה' והיא הדבר וזהו שאמר כי יצאה בי יד ה' כלומר כי התחילה בי יד ה':

והרשב"א הלוי ז"ל כתב שובנה בנותי לכן כלומר שובנה בנותי ולכנה לדרככם וכן תרגם המתרגם תובנא ברתי מבתרי איזלנא לעמכון וכל עין טובה תראה שהבדל רב ועצום שבין הפסוק הזה לפסוק של מעלה כי למעלה אמר לכנה שובנה ופה אמר שובנה לכנה כי למעלה כיונה שתלכנה עמה כדי ללוותה ותשובנה אחרי כן ופה כיונה שלא תלכנה עמה כלל רק שובנה תכף מאחרי ולכנה לבתיכן וכן ראיתי לרבותינו הקדושים שדרשו אלל ומצאן מנוחה מפני שאינו כתוב בנו"ן כפופה וה"א אחריה ויאמר ומצאנה אלא ומצאן בנו"ן פשוטה לבסוף אמרו אחת מצאה ואחת לא מצאה וכאילו התגונן רוח הקדש בדבריה ואחזה אנכי אשית לבי כי פה כתיב לכן בנו"ן פשוט' ולא לכנה בנו"ן כפופה וה"א אחריה כמו שכתב למעלה לכנה שובנה אשה לבית אמה ועל כן אומר כי גם בזה רוח ה' דבר בה ואמרה לכנה אחת הולכת עכ"ל: עוד כתב הרשב"א הלוי ז"ל אומרה הלהן בנו"ן במקום מ"ם פירש אבא מארי ז"ל שרמזה עוד ספק אחר אולי תהיינה נקבות ולא תועילנה שום דבר ומצאתי כתוב בלשון הזה מנין הלה"ן כימי"ם דהיינו תשעים יום ישבה רות בלא בעל שהם שלשה חדשים עכ"ל: והרד"ק ז"ל פירש וכתב בשרש ענה זה לשונו הלהן תעגנה בפלם אשר לא תעשינה ועניינו תתאחרנה ותתעכבנה. והנכון והישר בעיני בזאת המלה שפרשה ענן כמו שנשתמשו רבותינו ז"ל הרבה בזה השורש כמ"ש עגונה לאשה היושבת בלא בעל ועיד אמרו ובלבד שלא ישהא העגונה שבהן שלשים יום כלומ' שלא ישהה אותה הבהמה שלקח באחרונה שלשים יום וכן אמרו מכר את הגס ואת העוגין ומני ר' חייא אלו עגונין שלה וכן הוא אומר הלהן תעגנה והן הקרדומים הגדולים שקושרים אותם בחבלים ומשליכים אותם בים להעמיד הספינה והוא שקורין בלע"ז אנקורא"ש ותרגום וסוגרו על מסגר ויתעגנון בבית עיגונא ולאשר כחסך הגלו לדעגונין ובבתי כלאים החבאו ובבתי ייסורין עגוניאון וחסרה נון השורש לפי שאם היתה נון השורש נכפלת עם נון הרבות והיינו אומרים תעגיננה היה כבד על הלשון ולחסרון נון השרש היתה נון הרבות ראויה להדגש ובא הנח תמורת הדגש כמו שבא גם כן במקומות רבים ולפיכך הגימ"ל נקודה בצרי כמו שהיה אם היה שלם תעגננה ואלו היה שרשו ענה היתה נקודה סגול כמו שי"ן תעשינה והדומים לו עכ"ל: ובפשט הכתוב

אפשר שכיון במ"ש הלהן תעגנה וגו' לפי שנעמי ראתה שאם תתאחרנה כל כך זמן עד שיגדלו הבנים שיולדו תתלבן ראשם ויהיו זקנות לבלתי היות ראויות עוד למשכב איש וז"ש הלהן תעגנה ותתעכבנה בשבילן עד זמן שתזקינו כל כך לבלתי היות לאיש כלומר שתהיו בלתי ראויות היות לאיש להנשא עוד וזה אינו מן הראוי לכן שובנה לכנה: (יג) ואומרה אל בנותי כי מר לי מאד מכם אפשר שהכונה שאמרה איני רוצה להתחתן עמכם והטעם לפי שיש לי מרירות מכם כלו' מהרעה אשר אני יודעת שתבא עליכם אם תחזרו ותתחתנו בי והטעם לפי שיצאה בי יד ה' ועתה מדת הדין מתוחה כנגדי ובודאי שכשתתחתן עמי גם עלו תעבר כוס כי בהדי הוצא לקי כרבא. אח"כ מצאתי למורי זלה"ה שכתב כן ועוד הוסיף זה לשונו ולפי דעתי בפי' הזה אפשר שנפרש אל בנותי שהכונה לומר איני רוצה שתקראו בשם בנותי גם בשם בנותי כי נשי הבנים יקראו לכן והטעם במיאונה זה הוא כמדובר לעיל: והה"ר יצחק עראמה זלה"ה כתב כי מר לי מאד מכם ירצה אע"פ שכולנו אלמנות אין אנו שוות ברעה אשר מצאתנו כי מר לי מאד מכם לפי שיצאה בי יד ה' לענוש מפני חטאתי מה שלא היה כן אליכן כי אע"פ שאמרו שימות האיש במזל האשה ודאי לא אמרו שימות בעונה כי אין האיש נגרר אחריה בזה כמו שהיא נגררת אחריו עכ"ל: וכתב הרשב"א הלוי ז"ל עליו זה לשונו ויותר נכון שירצה כי דעת העו"ג וגרועיהם הנה הנם מהמערכה ואין ראוי לדאוג ולהתעצב אליכן כי על כן סרו מאחרי ה' באומרם כי הכל בידי שמים וכסילים' ואין מנוס להנצל מהם כאשר אין מנוס להנצל מהזקנה וכמו כן אין ליראה מן הרעות הבאות אחרי שהן מוכרחות ומסודרות מהגרמים השמימיים ועם בני ישראל עם תורת ה' בלבם יאמינו כי אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה ועל כן ידאגו ויראו מהקורות וז"ש כי מר לי מאד יותר מכם כי יצאה בי יד ה' זו הדבר כדברי רז"ל ועמוד על זה עכ"ל: ואני אומר כי פשוט הוא שנעמי לקתה בכפלים בשכול ואלמון אין שוות שרעותיהן אלמנה מבעלה ושכולה מבנים ומבנות אשר היו לה ומתו כולם ורות וערפה היו אלמנות אבל מעולם לא מתו להם לא בנים ולא בנות וזה פשוט לומר שרעותיהם אינם שוות ועל זה אמר כי מר לי מאד מכם: ועוד אפשר לומר כי נעמי נפשה מרה לה על כי ראתה שאירע לה כמעשה הרשעים כי הרשעים מהפכים להם מדת רחמים למדת הדין אמנם הצדיקים הוא להפך שמהפכים מדת הדין לרחמים ואל זה אפשר שכיון דוד המלך ע"ה באומרו חנון ה' וצדיק ואלהינו מרחם והכונה כי מדת רחמים שהוא שם ההויה מדתו הוא להיות רחום וחנון וז"ש חנון ה' ועם היות שמדתו להיות חנון לפעמים הוא צדיק וישר ואינו מרחם כלל וזהו וצדיק דקאמר והיינו לרשעים שמהפכים אותו לדין ולפעמים הוא להפך שאפילו מדת הדין שהוא אלהים הוא מרחם וז"ש ואלהינו מרחם והיינו לצדיקים שמהפכים מדת הדין לרחמים ועתה נעמי נפשה מרה לה כי ראתה כי יצאה בה יד ה' ונהפכה לה מדת רחמים למדת הדין ודנו אותה בזה כאשר דנין את הרשעים ועל זה אמרה כי מר לי מאד מכם לפי שאני יודעת ומכחנת ענין זה כי יצאה בי יד ה' אמנם אתן אינכם יודעות מהו מד"ר ומהו מדה"ד ואינכם מרות אלא על במות הרעה ואני מרה על כמותה ועל איכות' על היות מיד ה' וזהו שאמרה כי יצאה בי יד ה': ורב' הרשב"א הלוי ז"ל זה לשונו ומצאתי כתוב בלשון הזה הנה נעמי לא הבינה כוונתן כי אלו הדברים היו דברים שיושבו על הרבה פנים ולכן השיבה לכן דברים רבים כדי שתשיב לכל מה שכוונו לומר וזה שבאומרן כי אתך נשוב לעמך היה נראה אחת משתי כוונות הא' נשוב ללוות אותך בדרך עד שתגיע לעמך, השנית אתך נשוב לעמך ושם נשב עד שתלדי בנים אחרים והיו אומרות זה כי היו חושבות שאם תלד בנים אחרים כי תהיינה הן זקוקות ויקחו לכן בהכרח לקיים מצות ייבום ואף אם לא יהיה בדרך ייבום מצד האהבה הקדומה שהיו כלותים בתחלה בהכרח יתנם נעמי לכן לאנשים, הג' אתך נשוב לעמך לאמונתך ולכל אלה הכוונות השיבם, לא' אמרה שובנה בנותי למה תלכנה עמי אם כוונתכם אינה אלא ללוותני אחר שמתו בעלי ובני מה כבודי בזו הלוויה, לב' אמרה העוד לי בנים וגו' ירצה אתן חושבות שאם יהיו לי עוד בנים במעי שיהיו לכם לאנשים במצות ייבום לא תחשבו כן לפי שאין אדם מייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו ומחלון וכליון לא היו בעולמם אם כן אבי' אם יהיו לי עוד בנים לא יהיו לכם לאנשים ואפילו אם לא תסמוכו על הייבום אבל תסמוכו שאנכי אעשה זה הענין מצד האהבה הקדומה גם כן לא תחשבו זה כי האמת כבר זקנתי מהיות לאיש ולכן שובנה בנותי, פי' אחר העוד לי בנים במעי ירצה בודאי היה מנהג ישראל שמואסים לשאת גיורת ולא תמצאו מי שישא אתכם ואילו היו לי בנים במעי מתוך שהורגלתי עמכן לא הייתי מונעם מכם אבל יהיו לכם לאנשים ולכן אחר שלא תמצאו מי שישא אתכן שובנה. ולג' אמרה ואף אם נניח שיש לי תקוה ובזו הלילה היה אפשר להיות לאיש ובלילה עצמה היה אפשר להוליד בנים ואתן תחשבו שאתן אנכי אותם בעבור שתעשו גיורות אשר בסבה זו תמתינו להם שיגדלו שיהיו לכם לאנשים גם זה אל בנותי אל תחשבו זה כי אע"פ שתבואו לחסות תחת כנפי השכינה לא הייתי נותנת לכם יותר בנים ונתנה הטעם לזה ואמרה כי מר לי מאד מכם ירצה בעבורכם מתו בני כי לא רציתם להתגייר ואם כן בעבור זאת הסבה מתו בני אע"פ שאתם תבאו ותחזרו להיות גיורות כיון שבראשונה לא עשיתן וגרמתן כל כך רעה לי גם עתה אין רצוני לתת לכם בני כי אם תעשו זה תזכירו אנחתי וכששמעו זה ותשאנה קולן ותבכינה עוד יותר ממה שבכו עד עתה כי תלתה עליהן החטא ממיתת בניה עכ"ל: ובביאור לרב אחרון כתוב ותאמר נעמי שובנה בנותי וגו' כלומר אם הדבוק הזה היה אפשר ההתמדה היה מן הנכון ללכת עמי אך דיבוק זה נמנע ההתמדה כי בהכרח יפרד בזמן וזה בהיות שאתנה מוכרחות להנשא לאנשים ואז תתפרדי מאתי בהכרח כי האמנם אם היו לי בנים במעי להיות לכם לאנשים ותהיינה נשואות להם הנה היה הדיבוק מתמיד אך אחרי שאין לי בנים לזה מה יסכון לכם דבקותכם לעת כזאת אחר שבהכרח יפסק במעט זמן. ולכן שובנה וגו' ואין סברא שאנשא ואלד בנים כי זקנתי מהיות לאיש ואם אמרתי יש תקוה ואחרי בלותי תהיה לי עדנה הנה צריך לקיום זה שני תנאים כל אחד מהם מסופק והרי זה דומה לספק ספקא דליכא למיחש עליה שלא שמה כי צריך תיכף ומיד שאנשא לאיש וזהו אומרו גם הייתי הלילה לאיש ועוד אחרת כשאלד לא אלד בנות כ"א בנים וז"ה וגם ילדתי בנים ואני שכותב כבר כתבתי לעיל ענין זה דוגם ילדתי בנים ושמחתי כאשר אח"כ מצאתי אותו בביאור הרב ז"ל: וכתב עוד הרב ועל כל זאת אם נניח שככה יהיה הלהן תשברנה עד אשר יגדלו וגו' אל בנותי כי מר לי מאד מכם כי יצאה בי יד ה' יצאה בי במכה שאין לה תמורה כי מיתת בני אין לה תמורה בהיות שלא יהיו לי בנים אחרים אבן מכתכם שאין לה תמורה כי מיתת בני אין לה תמורה בהיות שלא יהיו לי בנים אחרים אכן מכתכם עתידה לחיות ולהתרפאות כ"א מתו בעליכן הנה תקחו לכם אנשים אחרים והכלל מיתת הבנים אין לה תמורה מיתת הבעל יש לה תמורה וזהו אומרו כי מר לי מאד מכם כי תאם בי יד ה' ולא בכן:

ובורי

כִּֽי־יָצְאָה בִי יַד־יְהוָה׃ יד וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה ל' כתיב קו למערבאי. אֲרוּם מְרִיר לִי יַתִּיר מִנְּכוֹן אֲרוּם נְפַקַת בִּי מַחָא מִן קֳדָם יְיָ׃
עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ׃ יד ותשנה וּנְטַלָן קָלְהֵין וּבְכִיאָן עוֹד זִמְנָא אוֹחֲרָנָא וּנְשִׁיקַת עָרְפָּה
טו וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־אֱלֹהֶיהָ ל' לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת אִתְדַּבְקַת בָּהּ׃ טו ותאמר וַאֲמָרַת הָא תָבַת יְבִמְתִּיךְ

ותשאנה ב' חד מ"ל וחד חסר וסימן ותשאנה קולן ותבכינה. ותשנה קולן ותבכינה עוד. בתרא חסר א' וא' ותשנה עלינו נהי חסר:
תולדות אהרן ותשק ערפה. שבה קיג סוטה מב.

רשי

שני נוני"ן: כי יצאה בי יד ה'. אמר רבי לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר היא ובנין אב לכולם (שמות ט) הנה יד ה' הויה: (טו) הנה שבה יבמתך. זה טעמו למעלה תחת השי"ן לפי שהוא לשון עבר (אסתר ב) ובבקר היא שבה טעמו למטה בבי"ת לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם: אל

אבן עזרא

נפעל ואין לו חבר: לבלתי היות לאיש. היות כל אחת מהן לאיש כמו ויתלו שניהם על עץ: אל בנותי. כלו' אל תלכנה עמי: כי יצאה בי. גזירת השם שיצא מלפניו או שהיתה נמסרת ויצאה בי עד שנראתה: יד ה'. מכה כי ביד היא כלשון בני אדם דבר הכתוב: שבה יבמתך. מגזרת יבמה כבר פירשנוה בתורה

אגרת שמואל

ומורי זלה"ה כתב ובמדרש כי יצאה בי יד ה' א"ר לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר היא ובנין אב לכולם הנה יד ה' הויה וגו' והטועם את דבריהם ימצאם מתוקים מדבש שאומרו כי יצאה בי יד ה' הוא נתינת טעם לשבח למה שאמר מר לי מאד מכם במ"ש שיתרון ואמרה שבוראת זה היסה לפי שראתה שנגפם במכת הדבר אשר הוא חולי המתדבק כנודע ועם כל זה לא יצאה אלא בה לא בשאר כעם השוכנים במקום דירתה הרי מגד זה ראוי לומר שמרירות שלה גדול יותר עד התכליה כי זאת אומרת היות הרעות רודפות אחריה בסבת עונותיה הנה מדויק בדבריהם מלת כי שהוא למעט את אחריה: עוד כ' הלהן תשברנה וגו' כלו' אף אם תרצנה לשום את עצמן בכל הספקות האמורות ורצו להמתין עד אשר יגדלו מ"מ נשאר ספק עצום כי מי יודע אם הם הבנים אחרי היותם גדולים רצוים לקחת נשים ירצו לקחת אותן ברצותם שכבר הן באות בימים ובפני ילדים בחורי חמד ותשארנה באפס תקוה בלתי אפשרי התיקון קרתות מכאן ומכאן וזהו שאמר הלהן וגו' כלו' האם בשביל ספק שיאמרו הן תשברנה עד אשר יגדלו או אם בשבילן תעגנה כלו' תאחרו עגונות לעולם שבינו וביני תאבדו זמנכם ואחרי גודלם כבר לא תהיו ראויות לנשואת לאיש באופן שאם כה לא יחשבו בכם לא ימצא איש סונה אליכם בעת השוא כאמור ונתיישב בפירוש זה אומרו הלהן בנו"ן שהיה ראוי להיות במ"ם ואמרה עוד אל בנותי כלו' אם תאמרו כי לא מחשבותי מחשבותיכם והטעמנו לאמר אין רצוננו ודעתינו להנשא כלל אחרי נפילת עטרת ראשנו ונשארנו אלמנות האנשים גדולים וחשובים מה לנו עוד ללכת אחרי הבעלים אלא יש את נפשנו לשבת עמך במקומך באלמנות כמותך לזאת אמרה לכן אל בנותי כלו' אין ראוי לכן להשתוות עמדי בענין זה כי מר לי מאד יותר מכם כי יצאה בי יד ה' אשר הותה בלי ספק מאתו ית' לסכותני ביד שלימה ולא לקיתי באלצבע לבד ואמרה זה יען נשארה שכולה וגלמודה בעת שאין מקום לתקן: עוד כתב או ירצה הלהן תשברנה וגו' כלו' אפי' אם תרצו אתם להמתין להם ולהתעגן להם אני יכולה לסבול מלדכם יותר מרירות ממה שקבלתי עד הנה לא אוכל להתאפק ולסבול עוד ראותי אתכם אבודות ועגונות כל ימיכן וזהו שאמר אל בנותי כי מר לי מאד מכם כלו' יש לי מרירות הרבה בשביל מה שאירע לכם שנסתבב מצדי ומצד גורתי כי יצאה בי יד ה' ולפי דרך זה אומרו הלכן תשברנה הוא ע"ד לו הונח ולא על דרך תמיה: או ירצה אל בנותי כלומר איני רוצה שתבואו עמי בשום צד כי מר לי מאד מכם שאירע לכם זה עמי בזמן אשר יצאה בי יד ה' ונשארתי בערום ועריה שאפילו אין בידי יכולת לזון ולפרנס אתכם כפי כבוד המתים כמנהג האלמנות החשובות עכ"ל: יהר"ם אלמושנינו ז"ל כתב שובנה בנותי לכנה כי זקנתי וגו' ירצה כבר אמרה שובנה בנותי מטעם א' ועתה חזרה ואמרה שובנה בנותי מטעם שני והוא שאפשר שתאמרו לי שתרצו להמתין שלא תנשאו לאיש עד אשר אשוב להיו' לאיש ויהיו לי בני' אחרי' ויגדלו כי בזה אתנחם מבני כאשר יהיו לי בנים אחרים כמותן ואז לא אדאג בנשואיכן כי כל אשה תדאג ותתעצב כשתכנס כלתו אחרי מות בנו כל זמן שלא יהיה לה בן אחר אך אחר שתוליד בן אחר ויגדל עד שיהי' כראשון אז לא תדאג כשתכנס כלתה והוא אומרו כי אמרתי יש לי תקוה וגו' וגם ילדתי בנים הלהן תשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי היו' לאיש, ירצה אף אם אמרתי יש לי תקוה לילד והייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים הלבנים ההם תמתינו עד אשר יגדלו לנחמני מעצבי ושתהיה ההמתנה לשלא תהיו לאיש עד יגדלו הם ולא לינשא להם קאמרה מאחר שאי אפשר כפי דין התורה כי מאחר שלפי דעת רז"ל האח שלא בא לעולם וכן האח שאינו אח מן האב אינו ראוי ליבם אם כן איך אמרה נעמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים והלהן תשברנה לבלתי היות לאיש ועל כן נדחק הראב"ע ז"ל לומר שהוא בדרך חיבוב ושהוא כאילו אמר אף שיהיה מותר הלהן תשברנה וגו' ורש"י ז"ל תירץ דמאחר שלא היו למחלון וכליון קידושין בהן שהיו נכריות היו עתה מותרות לאחי המת והנה הוא נדחק לפרש זה על צד הדוחק ויותר טוב יהיה אם אפשר לפרש הפסוקים מתישבים עם שורש הדין וגם אין לחשוב שבכתבי הקדש יכתב דבר כנגד האמת לחיבוב בעלמא ועם מה שאמרתי הוא מיושב כי מה שאמר הלהן תשברנה וגו' הלהן תעגנה לא לינשא להם קאמר כי זה א"א כפי דין התורה וכאילו אמר' א"א היתה ההמתנה להיות להם לנשים שייבמו ניחא אמנם שימתינו ויתעגנו כל כך ויהיה תכליתן לבלתי היות לאיש לבד מפני שעצבונה זה לא יתום מאחר שעצבונה איננה מצד בניה שמתו אלא מצד חטאתיה שלבד אבידת הבנים כי באבידת בניה כבר היתה משתתפת היא עמהן שגם הן אבדו בעליהן אמנם עצבונה נוסף על עצבונותם במה שנגעה בה יד ה' שהיה על זה בהשגחה אלהית מצד חטאתיה ומזה לא תתנחם כשתלד עוד בנים אחרים והוא אומרו אל בנותי כי מר לי מאד מכם כי יצאה בי יד ה' ירצה אל בנותי אל תמתינו לכל זה כי אם הוא לגל תעצבותי עוד ממיתת בני הנה יש לי עצבון אחר מצד אחר ומרירות יותר מכם בשיצאה בי יד ה' והוא על דרך נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו ירצה אין אנחנו מרגישים נפילת העטרה רק סבת נפילתה שהוא החטא: או יאמר כי מר לי מאד מכם כי האשה כשמת בעלה היא תנשא לאחר ותשכח בעלה הראשון אמנם האם לא תשכח בן בטנה והוא אומרו כי מר לי מאד מכם וגו' ירצה שמרירות שני גדול משלכם להיות שני בעצמי יצאה יד ה' במה שיצאה בבני שהם פרי בטני והם כגופי ובשרי אמנם לכם לא היו עצם ובשר רק זרים והוא אומרו כי יצאה בי והנה עם זה נתיישבו הכתובים מסכים לשרש הדין ביישוב נפלא בעיני אחשוב לא קדמני אדם בו עכ"ל: וביישוב מ"ש הכתוב והיו לכם לאנשים שיהיה מסכים כפי הדין כתב עוד זה לשונו ואמרה נעמי שאף שיהיו לה בנים עתה במעיה היתכן שיהיו להן לאנשים וזהו אומרו העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים כאילו אמר האם יהיו לי בנים במעי היתכן שיהיו לכם לאנשים מאחר שאינם בעולם כנז' והיא תמיהא מצד הדין ועל כן אמרה מלת והיו שאם איננה תמיהא היה לה לומר שיהיו לכם לאנשים או להיות לכם וגו' עכ"ל: ונראה לי שזהו פשטן של דברי חז"ל שאמרו זה לשון העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים וכי יש אדם מייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו ומשמע מדבריהם שמפרשים והיו לכם לאנשים בתמיהא כלומר וכי אפשר שיהיו לכם לאנשים ויהיה מייבם אשת אח שלא היה בעולמו. ולעיל פירשתי שגם כפי דברי רז"ל אפשר לפרש מה שאמר והיו לכם לאנשים שהוא בניחותא עמוד עליו שגם הוא אינו רחוק בדברי רז"ל:

(יד) במדרש ותשנה קולן חסר אל"ף תשש כחן מהלכות ובוכות ע"כ. רצו בזה כי מדכתב חסר אל"ף אין שרשו משרש נשא אלא מלשון תשוש כח ושבירו נור ילדך תשי והכונה שע"י שהיו מהלכו' ובוכו' תשש כחן ועם זה אפשר שידוייק מה שאמר בכאן מלת עוד ולעיל כתיב ותשאנה באל"ף ולא כתיב עוד אלא לעיל שהיה בתחלת הבכיה עדיין לא תשש כחן ולכן כתיב ותשאנה באל"ף אבל בכאן הודיע כי לא פסקה בכייתן אלא ותבכינה עוד ושיו מהלכות ובוכות על כן כתב ותשנה חסר אל"ף לשון תשות כח. ואפשר שכוונת רז"ל שכל כך תשש כחן כי לא יכלו לישא קולן בכה באופן כי התשות כח הוכר גם בקול ולזה כתב ותשנה קולן חסר אל"ף: ועל דרך הפשט אפשר לומר כי למעלה שעדיין לא נכנס כל כך מורך בלבבן אמר ותשאנה מלא באל"ף ולא אמר עוד אלא ותבכינה כי אף שנשאו קולן בקול מלא כחולות לעורר הבכי לא בכו אלא מעט וזהו ותבכינה ולא אמר עוד כי לא נכנע לבבן אבל עתה אחרי שומען דברי נעמי שאמרה כי מר לי מאד מכם וכל דבריה אז נמס לבן והיה למים עד כי לא הוצרך להתעורר הבכיה אלא התעוררות מעט וזהו ותשנה חסר אל"ף והתעוררות מעט זה גרם להם לבכות הרבה וזהו ותבכינה עוד:

(טו) ותאמר הנה שבה יבמתך. אחרי ראותה כי שבה ערפה אמרה אולי זאת גם כן כוונה לשוב אלא שאהבתה אלי יותר מערפה ומתביישת לחזור הם בעבור שלא יאמרו עליה כי היא כפוית טובה בשובה ובאהבת חמותה ואם בעבור שלא ישימו עליה חטאת על שחזרה לסורה אחרי היותה עשר שנים תחת כנפי אלהי אמת ועל כן אמרה לה לא תגורי מזה כי הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה ואחר שהוא העבירה מסוה הבושה מעל פניה שובי אחרי יבמתך ולא יאשימוך על אשר עזבתני כי יאמרו כי כמו שהיית רוצה בחברתי כן היית רוצה בחברת יבמתך כי יחד הייתן בחברה אחת וזהו אחרי יבמתך דקאמר ועוד כיונה במ"ש אחרי יבמתך כלומר וגם לא תחזור לסורך אלא שובי אחריה לבד להיות בחברתה ולא אל אלהיה ולא לעשות כמעשיה ובזה לא יהיה עליך עון אשר חטא: ואפשר עוד לומר כי כאשר שמעו את דברי חמותה שאמרה להן בפירוש כי בשבילן לקתה היא ואלמלא לא היו נשואות לבניה לא יצאה בה יד ה' ומיום בואנה לביתה היתה פגיעתן רעה ובשומען דבריה אלו מפיה ויחרדו לבן ותשש כחן ולזה כתיב ותשנה קולן חסר וגם ותבכינה עוד והוסיפו לבכות עוד על שומען בשורה רעה כזאת שהיא היתה חושבת שבשלהן הצער הגדול הבא עליה ועל זה אמר ותבכינה עוד דייק מלת עוד שלא אמר כן לעיל וזאת היתה בסיבה שנפרדה ערפה מחמותה כי עד עתה חשבה ערפה לנעמי לאם והיא היתה לה לבת ולכן היא גם היא אמרה לה כי אתך נשוב לעמך אמנם אחרי שאמרה להן עתה שהם סבבו את כל רעתה כי פגיעתן רעה אז דנה בשכלה כי אין לב נעמי עמהן כאם אלא כחמות וכבר ידע מה שאמרו ז"ל כלה בחמותה ולזה קרא הכתוב עתה חמותה וזהו שאמר ותשק ערפה דהיינו נשיקה של פרישות והטעם לפי שחשבה לחמותה כפי הדברים אשר שמעה מפיה אמנם רות דבקה בה כי היתה כוונתה לשמים כדי לבא לחסות תחת כנפיו ית' ולא שתה לבה אל הדברים האלו אלא דבקה בה: והרשב"א הלוי ז"ל כתב חסרון אל"ף שבמלת ותשנה בא להורות על ערפה שלא בכתה בפעם הראשונה אם בכמות ואם באיכות כי אחרי שחמותה גלתה מקור צרותיה שהיו הן ושלא תתחתן עוד עמהן אף אם היה אפשר לכן תקעה נפשה תמה ולא בכתה כהוגן כי אם דבר שבעי ברצות האדם צרת בן גילו אם לא שיתהזר עליו וכדברי רבקה אמנו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך. ויש לי ראיה מורה ומעידה על זה דברי רבותינו הקדושים ע"ה שתי נשים מסרו עצמן על שבט יהודה תמר היתה צועקת אל אלא ריקם מן הבית הזה. ורות כל שעה שחמותה אמרה לה לכי בתי היתה בוכה שנאמר ותשנה קולן וגו' ע"כ. והראיה

פואם

לָוַת־עַמַּהּ וּלְוַת דַּחַלְתָּהּ תּוּבִי בָּתַר יְבִמְתֵּיךְ לְעַמֵּךְ וּלְדַחַלְתֵּיךְ׃
טז ותאמר וַאֲמָרַת רוּת לָא תַקְנִיטִי בִּי לְמִשְׁבְּקִיךְ לְמֵיתָב מִן בַּתְרָךְ אֲרוּם תָּאֵיבָא אֲנָא לְאִתְגַּיָּירָא אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקַּדְנָא לְמִטַּר שַׁבַּיָּא וְיוֹמֵי טָבָא בְּדִיל דְּלָא לְהַלָּכָא בַּר מִתְּרֵין אַלְפִין אַמִּין אֲמַרַת רוּת לְכָל מָן דִּי אַתְּ אָזְלָא אֵיזֵיל אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקַּדְנָא דְּלָא לְמִבַּת כַּחֲדָא עִם עַמְמַיָּא אֲמַרַת רוּת לְכָל אֲתַר דִּיתְבִיתִי אָבִית אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקַּדְנָא לְמִנְטַר שִׁית מְאָה וּתְלַת עֲסַר פִּקּוּדַיָּא אֲמַרַת רוּת מָה דְּנַטְרִין עַמִּיךְ אֵיהָא נַטְרָא אֲנָא כְּאִלּוּ הֲווֹ עַמִּי מִן קַדְמַת

שׁוּבִי אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ׃ טז וַתֹּאמֶר רוּת אַל־תִּפְגְּעִי־
ל' . ס' בִי לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל־אֲשֶׁר תֵּלְכִי
ד' . פ' אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ

אל אשר ה' וסימן נמסר בכי תשא ומסעי וריש יחזקאל : עמך ה' וסימן והשביע הכהן את האשה . בפרסו' סוסיו ירמוס את כל חצותיך . הנה עמך נשים בקרבך . שמעי בת וראי והטי אזנך . עמך עמי . והד ועמך כלם צדיקים :

תולדות אהרן אל אשר תלכי אלך . יבמות מו :

אבן עזרא

כתורה: אל עמה ואל אלהיה. לעד שהתגיירו : (טז) אל תפגעי בי. הטעם פיוס ולעולם הוא דבוק עם אות בי"ת כמו ופגעו לי בעפרון ואין מלה זרה רק לא אפגע אדם וכמקומה אפרשנה : עמך עמי. לעולם לא אעזוב תורה ישראל

רש"י

(טז) אל תפגעי בי. אל תפצרי בי : כי אל אשר תלכי אלך. מכאן אמרו רבותינו ז"ל גר שבא להתגייר מודיעים אותו מקצת עונשים שאם בא לחזור ם יחזור שמתוך דבריה של רות אתה למד שאמרה לה נעמי אסור לנו לצאת חוץ לתחום בשבת א"ל באשר תלכי אלך. אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינה אישה אמרה לה באשר תליני אלין. עמנו מובדלים משאר עמים בשש מאות ושלש עשרה מצות עמך עמי. אסור לנו עכו"ם אלהיך אלהי. ארבע מיתות נמסרו לבית דין באשר תמותי אמות. שני קברים נמסרו לבית דין אחד לנסקלין ונשרפין ואחד

אגרת שמואל

הזאת מבוארת היא כי על שתיהן נאמר כי שתיהן נשאו קול ותבכינה ואחרי הפרד ערפה מנעה קולה מבכי רות ואם כן מאי אולמיה דזאת מזאת אלא ודאי על נשיאות קול השנית נאמר שהוא חסר להורות על שלמות רות כמדובר עכ"ל:

וקשה לי על דבריו שאם רז"ל היו אומרים כל שעה שחמותה אמרה לה לכי בתי היתה צועקת היה מתיישב פירוש חסרון האל"ף שבמלת ותשנה קולן מורה שרות לבדה היתה צועקת בעלם ולא ערפה אבל כפי דברי רז"ל שאמרו היתה בוכה היה ראוי להיות החסרון במלת ותבכינה לכותבה חסר יו"ד להורות שרות לבדה הרבתה בבכיה: אשר ע"כ נראה לי דודאי מנשיאות הקול השני קא מייתו רז"ל ראיה ואי קשיא לך מאי אולמיה דזאת מזאת כי שתיהן נשאו קול ותבכינה זו אינה קושיא כי סופו של מקרא יוכיח על תחלתו דקאמר ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה נראה שבכייתה של ערפה היתה בכיה של פרישות כדרך המתפרד מחבירו שבוכה בעת פרידתו והעד ותשק ערפה לחמותה אמנם בכיית רות היתה להפך כי בכתה ונפשה מרה לה על דברי חמותה שהיתה אומרת שובנה בנותי והעד ורות דבקה בה באופן דאלימא לה בכייתה של רות מבכייתה של ערפה ובכייה זו של רות תהיה בנין אב לכולן לכל שעה שחמותה היתה אומרת לרות לכי בתי שהית' בוכה ומסתמא שהכה"ר' ואמרה לה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך שגם כן בכתה אלא שהכתוב לא חש לכותבו דלאו כרוכלא ליזיל וליתני כי בתרי הויא הזקה שכן היתה עושה בכל פעם בכיה גדולה ורבה עד שהיה אפשר כי מרוב בכייתה תצא נפשה ותמות וכמעשה דר' אלעזר בן דורדייא שהניח ראשו בין ברכיו וגעה עד שיצאת נפשו ומת ועל כן אפשר שאמרו רז"ל שתי נשים מסרו עצמן על שבט יהודה ובשלמא תמר מצינו שהיתה צועקת אל אצא ריקם מן הבית הזה עד שראינו שמסרה עצמה למיתה על זה וכמו שאמר הכתוב הוציאוה ותשרף ואם לא שיהודה קידש את ה' והודה ולא בוש היתה נשרפת אמנם ברות אם מצינו שהיתה בוכה לא מצינו שמסרה עצמה אלא לאו כי כל כך היתה הבכיה רבה וגדולה ועצומה עד שכמעט שהיה אפשר שמרוב הבכיה תצא נפשה ותמות. ועם זה אפשר לפרש מה שאמר הכתוב ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך ודברי נעמי לרות והפצרת' עמה אפקיה קרא בלשון פגיעה ואפשר שהוא לשון לך פגע בו שהוא לשון מיתה וכוונתה לומר לה תרצה למותתני בדבריך שאת אומרת לי לכי בתי כי בכל פעם ופעם שאת אומרת לי כך אני מוסרת עצמי למיתה בבכיה רבה כי ידעתי שטוב מותי מחיי אם אעזבך וא"כ אם אמות נמצא שאת ממיתה אותי בדבריך אלו ולכן די מה שכבר אמרת ומכאן והלאה אל תמותתני בדברים כאלה שתאמר לי שאעזבך וזהו שאמר אל תפגעי בי לעזבך לשוב וגו': ובמדרש ותשק ערפה לחמותה כל נשיקה של תפלות בר מתלת נשיקה של גדולה ונשיקה של פרקים ונשיקה של פרישות של גדולה דכתיב ויקח שמואל את פך השמן ויצוק על ראשו וישקהו נשיקה של פרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו נשיקה של פרישות ותשק ערפה לחמותה ע"כ: וכתב הרשב"א הלוי ז"ל זה לשונו הנה אמרתי לך למעלה בפסוק יתן ה' לכם ומצאן מנוחה כי הנשיקה היא התדבקות רוחא ברוחא כדברי האלהיים בספר הזוהר ובפרשת תרומה ובמדרש הה"ם וע"כ כאשר נתנה גדולה והוא איננו ראוי אליה צריך נשיקת הנביא להאציל ויתן עליו מרוחו ויצלח למלוכה כאשר היה דבר שמואל אל שאול במשחו אותו כי כל הימים אשר היה מלך על ישראל שאול היה וכי המלוכה נכונה בשבט יהודה כדברי אבינו הזקן לא יסור שבט מיהודה ומה שיעידך על דברי אלה כי לא נשק שמואל אל דוד כאשר משחו בקרב אחיו להיות הממלכה מחזרת על בעליה ומהטעם הזה בעצמו הנשיקה בהתחבר הרחוקים והנפרדים לשוב להיות לאחדים ורוח אחד לכל ועל זה בדרך הספרדם אישמעאל אחיו נשקו זה את זה לחבר הרוח הנתק פ"ד אומרם ז"ל הנפטר מחבירו אל יפטר אלא מתוך דברי תורה שמתוך כך זוכרו והוא מבואר עכ"ל: ואני אומר דאפשר לומר טעם אחר למה נשק לשאול כשמשחו ולא נשק לדוד כשמשחו לפי שהגדולה הבאה לאדם כאשר היא גדולה גמורה באה ממדת החסד אשר היא גדולה נקראת כמובא בספר הזוהר אז ראוי לנשק על אותה הגדולה כי חביבה היא בהיותה בחסד פשוט ולכן בגדולתו של שאול היה חסד פשוט גדולה פשוטה ואין גבורה ודין מעורב בה לפי שאז במלכי שאול לא היה שום מלך אחר נדחה מפניו ע"כ יאות לנשק ולחבב אותה הגדולה אבל כאשר משח את דוד היתה באותה הגדולה גדולה וגבורה משותפים זה עם זה שאם היתה חסד לדוד היה דין לשאול על כן לא נשקו כי לא היתה כל כך חביבה בעיניו ובפרט בהיותו מפחד משאול שכן אמר ושמע שאול והרגני וגו': וכתב עוד הרשב"א ז"ל עדיין יש לדקדק מפני מה הוכיחו זה מפסוק ותשק ערפה לחמותה ולא מפסוק הקודם ותשק להן לפרד מעליהן לכן אני אומר כי זו ראיה לדברי שכתבתי למעלה כי כונת נעמי היתה לקרב אותן בעת ההיא וכמו שכתבתי בלכנה שובנה אשה לבית אמה וע"כ בנשיקה ההיא לא היתה פיה ולבה שוים אמנם עתה ערפה נשקה אותה נשבה שאמרנו אחרי שדעתה והסכמתה לפרד ממנה ולכן לא נשקה נעמי אותה כי לא מלבה היתה הפרידה הזאת כי כל דבריה היו נסיון וערפה לא עמדה בנסיון ובאה לידי בזיון ורות שעמדה בנסיונה דבקה בה עכ"ל: ואני אומר כי גם אם נאמר שנעמי פיה ולבה שוים בפרידה עם כל זה לא היה יכול להביא ראיה לנשיקה של פרישות ממה שאמר הכתוב ותשק להן כי אין הוכחה בכתוב כי אותה הנשיקה היתה נשיקה של פרישות כי אפשר שמה שנשקה להם היה כדי שלא יחשדום שמה שהיתה דוחה אותן היה על כי היתה לה שום טינא ושנאה עמהם כדרך כל חמות עם כלתה שנתאלמנה מבנה כי לעולם יש לה שנאה עמה לסבה כי יודעת שתלך ותנשא לאחר ותפנה שתלך ותנשא בעיר אחרת ולא תראינה עיניה והיה אפשר לתוודה לנעמי שבסבת שנאה וטינא זאת היתה דוחה אותן ע"כ היה אפשר שנשקה להן להורות כי לא היתה אהבתה עמהן כחמות בכלתה אלא כאמה ובתה ונשיקתה יורה על השגוב שהיתה מחבבת אותן ולכן לא הביאו

מהם ראיה לנשיקה של פרישות אמנם מפסוק ותשק ערפה לחמותה היא ראיה פשוטה לפי שהליכת ערפה לא הוזכרה בכתוב כאשר הוזכר דבקות רות וכן הל"ל והלך ערפה שהוא מקביל לאומרו ורות דבקה בה מדקאמר ותשק ערפה במקום ההליכה והפרישות נראה דבהזכירו הנשיקה הוה ליה כאילו הזכיר הפרישות פי' יש נשיקה של פרישות: ועוד כתב הרשב"א הלוי ז"ל ותאמר הנה שבה יבמתך וגו' אחרי שהסכימו שתיהן להתגייר כענין כי אתך נשוב לעמך הנה בודאי יקראו עתה בנות אל הדת אשר יצאו ממנה כבר ולכן יצדק הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה לא כמו שכתב הראב"ע והרלב"ג שנתגיירו בשדי מואב ושעתה נתגלגלה חובה ע"י הצדקת הזאת ששבה ערפה לכורה. ובמדרש הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה כיון ששבה אל עמה שבה אל אלהיה ע"כ. הטיבו אשר דברו כי מי הגיד לנעמי שלא תנהוג ערפה דת ישראל מהיום ההוא והלאה אחרי שקבלה עליה להתגייר לכן אמרו כי מתוך ששבה אל עמה שבה אל אלהיה כי החיבור עושה רושם גדול כי ע"כ כתיב לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי עכ"ל: ואפשר שכונתה במה שאמרה הנה שבה יבמתך כאילו אמרה אל תאשימני בהפצר הזה שאני מפצרת בך שתשוב לעמך אחרי אשר את רוצה להתגייר כי הנה יבמתך גם כן אמרה בתחלה כי אתך נשוב לעמך ועם כל זה הנה עתה שבה אל עמה ואל אלהיה נראה כי לא מלבה אמרה כי אתך נשוב רק לפנים מפני הבושה ואם כן יש לחוש אולי גם את הולכת כמוה לכן שובי אחרי יבמתך:

(טז) ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך יען אשר דברי נעמי היו שתשוב לבית אמה ואם לאו אלא שרוצה להתגייר שתלך היא לבדה מבלי חברתה כדאמרן לעיל אלא לכי' שובנה אף היא תשיב אמריה לה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון על מה שאמרת שאלך אנכי לבדי מבלי חברתך אל תוסף דבר אני עוד כדבר הזה ואל תפגעי בי לעזבך כי לא אעזבך כי בחברתי השתופף בלכך לשבת אלך להיות עמך ועל מה שאמרת שאשוב אל בית אמי אל תדבר עוד דבריך אלה לשוב מאחריך כאשר שבה יבמתי כי באשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין אהך בחברתך כי באלה חפצתי וגם לא אשוב עוד לסורי ח"ו אל בית אמי כי עמך עמי ואלהיך אלהי: א"נ במה שתרגם יונתן אל תקניטני וכו' אפשר שאמרה לה רות אל תאמרי בלבך אכעיסנה גם כעס בעבור הרעימה עד שתשוב מאחרי וזהו שאמרה אל תפגעי בי אל תקניטני ויהי כונת הכעסתך אלי לעזבך לשוב מאחריך כי אף אם תכעיסני לא אשוב מאחריך ולא יעלה עשן באפי על כל הקנטותך כי אם באשר תלכי אלך אחר עלתך לא אזוז ממנה וכל אשר תאמרי אעשה אם כה תאמר ותשים חשך לאור אעשה כן גם אני לא אטה מדברך ימין ושמאל ובאשר תליני אלין שאם כונת בחרי בחברתך לא היתה אלא לאהבתך אפשר היה כי בהכעיסך אותי הייתי בורחת אבל אין כונתי זאת אלא עמך עמי ואלהיך אלהי וכדי לחסות תחת כנפי רחמיו אנכי הולכת וא"כ איפא אף אם תכני בשבט לא אשוב: א"נ אמרה אל תפגעי בי כי ההלכות גרים הוא שלא לדחותם בשתי ידים כי אם שמאל דוחה וימין מקרבת שמא בריבוי ההפצר בהם לדחותם יחזרו לסורם ולכן אל תפצרי בי להיותי באה להתגייר ולחסות תחת כנפי השכינה ואין מן הדין ולא מן הראוי לדחות אותי בשתי ידים ואף גם אם תעתיר עלי דבריך לא יבוא לי כשאר הגרים ח"ו שאשוב לסורי כי לא אשוב עוד מעולם כי אם ימשך מרבוי ההפצר הוא שלא יהיה זאת המצוה נעשית על ידך כי יהיה סיבה ריבוי ההפצר לעזבך לשוב מאחריך ולא אלך אתך בחברתך ואנכי אלך לבדי להתגייר ולכן אל תפצרי יותר מדאי כדי שיהיה סבה לעזבך ולשוב מאחריך ולא יהיה מצוה זאת על ידך כי אל אשר תלכי אלך שלא לצאת חוץ לתחום אלך אנכי לבדי ולא אהיה בחברתך ובאשר תליני בלי ייחוד אלין גם אני בפני עצמי כי עמך עמי ואלהיך אלהי ולא אשוב עוד לסורי ח"ו והלא זאת בלבד תעשה לך כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אלך כי אלכה לי לבדי זולתך ונעמי כיון שראתה כי בכל לבה ובכל נפשה באה לחסות תחת כנפי השכינה וכל רוחות שבעולם לא יזיזוה ממקומה כי אהבתו ויראתו ית' תקועות בלבה וכל מה שהיתה מתאמצת בדבריה לא היה רק ללכת אתה בחברתה וזהו שאמר כי מתאמצת היא ללכת אתה וכל האומץ לא היה אלא ללכת אתה אבל מ"מ היא באה באהבה רבה להתגייר ואם יהיה בחברתה או לא יהיה ועל כן ותחדל לדבר אליה: ובנמוקי החסיד הה"ר יוסף יעבץ ז"ל כתוב כי אל אשר תלכי גם אם לא תלכי אל מקומך אלך שלא תחשוד אותה שלשאול כתובתה היתה הולכת עכ"ל: ובמדרש עמך עמי אמרה לה נעמי שש מאות ושלש עשרה מצות יש לנו מנין עמך ד' חמש מאות ע"ס ק"י הרי שש מאות ועשר ואותיות דעמך הרי תרי"ג אמרה לה רות עמך עמי ואלהיך אלהי כלל כל התורה כולה עכ"ל: עוד אמרו רז"ל אמרה לה אסור לן תחום שבת באשר תלכי אלך אסור לן ייחוד באשר תליני אלין ע"כ: והנה מצינו לרז"ל שאמרו גר בא"י שבא להתגייר מודיעין לו מקצת מצות קלות וחמורות ואפשר שבחרה נעמי להודיעה מצות שבת בפרטות לפי שעיקר אמונת האל ית' ואחדותו ויכלתו תלוי במצות השבת לפי שענין השבת מורה שהש"י ברא את כל העולם יש מאין וביום השביעי שבת וינפש וכיון שהוא ית' בראנו הוא אדונינו הוא מלכנו וראוי לקיים כל מאמרו וכל ציוויו באופן שעקר ויסוד מוסד לכל התורה כולה הוא בהיות האדם מקבל עליו מצות שבת: ועוד אפשר לומר טעם שני למה בחרה נעמי לה מצות שבת יותר מכל השאר גם אם נוכל לומר שזו אינה קושיא כי חדא מנייהו נקטה לה עם כל זה אפשר לומר דבכוונה מכוונת נקטה לה והוא לפי שעתה היו שתיהן שמות לדרך פעמיהן ללכת לבית לחם ואפשר שכאשר תנוח נעמי ביום השבת ירע בעיני רות באמרה שיותר טוב שילכו גם ביום השבת כי סתם דרכים בחזקת סכנה ויותר טוב שילכו במהרה וישימו לדרך פעמיהן גם ביום השבת לכן אמרה לה מעתה ומעכשיו דעי כי אסור לן לטייל יותר מתחום שבת ולכן אל ירע בעיניך כאשר אנוח ביום השבת: ומן המצות הקלות השבה בענין הייחוד שבוב דשייכא בדידה דרות שהיתה אשה יפה בתכלית עד שאמרו ז"ל בפסוק וייקר מקרה שכל הרואה אותה [illegible]

אֱלֹהָי׃ יז בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי וְכֹה יֹסִיף כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֵךְ׃ יח וַתֵּרֶא כִּי־מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ

תולדות אהרן ותרא כי מתאמצת. שם עב:

מנסיונא אֲמַרַת נָעֳמִי אִתְפַּקַּדְנָא דְּלָא לְמִפְלַח פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה אֲמַרַת רוּת אֱלָהָךְ הוּא אֱלָהִי׃ יז באשר אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לָנָא אַרְבַּע דִּינֵי מוֹתָא לְחַיָּבַיָּא רְגִימַת אַבְנָא וִיקִידַת נוּרָא וּקְטִילַת סַיְפָא וּצְלִיבַת קֵיסָא אֲמַרַת רוּת לְכָל מַה דִּתְמוּתִי אָמוּת אֲמַרַת נָעֳמִי אִית לָנָא בֵּית קְבוּרְתָּא אֲמַרַת רוּת וְתַמָּן אֱהֵא קְבִירָא וְלָא תוֹסִיפִי עוֹד לְמַלָּלָא כְּדֵנָן יַעֲבִיד יְיָ לִי וּכְדֵנָן יוֹסִיף עֲלַי אֲרוּם מוֹתָא מַפְרִישׁ בֵּינִי וּבֵינָךְ׃ יח ותרא וַחֲזַת אֲרוּם מְאַלְמָא הִיא לְמֵהַךְ

רשי

אחד לנהרגין ונחנקין אמרה ושם אקבר: (יז) כה יעשה ה' לי. כאשר התחיל להרע שיצאה כי ידו להמית אישי ולירד מנכסי: וכה יוסיף. אם

אגרת שמואל

היה רואה קרי וע"כ הוהירה אותה על הייחוד שלא תתייחד עם שום אדם לפי שא"א שלא יתפתה פעם לשכב אצלה להיות עמה: ומ"ש עמך עמי ואלהיך אלהי אפשר שנשאו אמרה לה בדרך כלל שיש עוד מצות רבות ויתחלקו כולם בב' חלוקות מהם בין אדם לחבירו ומהם בין אדם למקום וכולם קבלה עליה ועל אותם שבין אדם לחבירו אמרה עמך עמי וכמו שתתנהג את עמהם כן אתנהג גם אני ועל מצות שהם בין אדם למקום אמרה ואלהיך אלהי וסכל הכריות וקבלות עלי ועל נפשי לא אסור ימין ושמאל:

(יז) באשר תמותי אמות אמ"ז רז"ל אמרה לה נעמי כי יש בתורתנו ד' מיתות ב"ד סקילה שריפה הרג וחנק וב' קברים א' לנסקלין וא' לנשרפין והיא אמרה באשר תמותי אמות והריני מקבלת עלי כ"ז ושם אקבר וע"ז אפשר לומר שאמרה עוד רות שאע"פ שאני מקבלת כל המיתות עלינו ישי רצון מלפניו ית' שכה יעשה לי ה' וכה יוסיף להגדיל חסדו עמי בדבר הזה שלא יביאני לידי בזיון כדי שאבוא לידי חיוב א' מד' מיתות הללו אלא המות הידועה והמורגלת לכל שעולם והוא הסיום אשר יפריד ביני ובינך ולא אתחייב שום מיתה מאותם הד' מיתות ב"ד כי אף שאנכי מקבלת על עצמי המיתות האלה אם אתחייב בהם יהר"מ ית' שלא אתחייב: א"נ במה שאמרה באשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין לפי הפשט שהיתה אומרת לה שהיתה רוצה בחברתה ללכת אתה והדברים כשבען אל מקום אשר יהיה רצונך לילך אלך אם השמאל ואם הימין ולא אטה מדרכך ימין ושמאל ועל הדבר הזה כי הוא תלוי בבחירתה ללכת אל המקום אשר לבה חפץ לא הוצרכה להתפלל אבל על מה שאמרה באשר תמותי אמות ושם אקבר כי דבר הזה איננו בידה כי רגלוהי דב"נ אינון ערבין ביה להוליכו אל מקום קבורתו על הדבר הזה התפללה ואמרה כה כאשר דברתי יעשה ה' לי וכה יוסיף להגדיל חסדיו עמי וכן יה"ר מלפניו שאמות במקום הזה במקום אשר תמותי וקבורתי תהיה סמוכה אל קבורתך כאשר המות יפריד ביני ובינך יה"ר מלפניו ית' כי שם סמוך לקבורתך אקבר: א"נ כמדרשם ז"ל שקבלה עליה ארבע מיתות ב"ד אמרה כי לא דבר זר הוא לקבל עליה זה כי אף אם לא תקבל אשר לו היכולת יכול לעשות לה זה ויותר וטעם נשמה ליושבי הארץ יכול לדון אותם בד' מיתות הללו אף גם זאת בהיותם ע"א אלמיה ולא קבלו עליהם הד' מיתות האלה אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש וז"ש כה יעשה ה' לי כלומר כדבר הזה יכול לעשות לי וכמשפט הזה יש יכולת בידו לעשות לי ואף גם יכול לדון אותי במיתה חמורה מכל ארבע מיתות אלה וזהו וכה יוסיף ופי' מהו התוספת כי המות יפריד ביני ובינך כלומר בדבריו וברוח שפתיו ויכול להמיתני אתה בעת הזאת ברגע ויש לאל ידו לעשות כי המות יפריד בין שנינו פתח בתוך כדי דיבור אף אם לא אקבל עלי גזרותיו וע"כ ראוי לי לקבל עלי גזרותיו אחר שיש בו יכולת להביאם עלי מבלי קבלתי כי לו הממשלה והמלוכה ומושל בגוים לתת לא ב דרכיו: א"נ אחר שקבלה עליה כל מצות התורה וארבע מיתות וגומרה בלבה להתגייר התפללה לפניו ית' שימלא את רצונה ויבא הדבר לידי גמר וזהו שאמר כה עשה ה' לי והוא יגמור בעדי וכה יוסיף להפליא חסדו עמדי לקרבני לעבודתו ושאחסה תחת צל כנפיו כי עתה בעת הזאת שאנכי ע"ג המים מפרדת ביני ובינך לפי שהרשעים בחייהם קרויים מתים ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום ובהיותי ע"ג מחילה מות יפריד ביני ובינך בעודני בחיים כי אתי אינם חיים אלא מות ותוך שם חיים אתחיים לכן יה"ר מלפניו ית' לגמור בעדי ויזכני להתגייר ולחסות תחת כנפיו ביהיו חיי חיים:

ובביאור לרב אהרן כתוב ותאמר רות אל תפגעי בי כלומר אל תבקש ממני לשוב מאחריך בלשון היורה זיקים והדברים אלה אלי כפגעים ועקיצות וזהו אומרו אל תפגעי בי לשון לך פגע בו כי אני לא היתה כונתי להראות לך אהבה בגלוי ובקרבי ארבי לשוב אל מקומי ונמנעתי מלגלות מצפוני לסבת הבושת כאשר חשבת כי הנני בלב שלם וכפי כן לבי כי אל אשר תלכי אלך. וטעם לעזבך פירושו עזיבה כלל כי גם שאוגשא לאיש עמך אהיה תמיד או לפחות אם זה יהיה נמנע עם כל זה לשוב מאחריך אל בית אבי אל תפגעי בי כי זה לא אעשה. וטעם הכתוב אל תפגעי בי לעזבך אפילו שעה אחת או לפחות לשוב מאחריך בהחלט כי אל אשר תלכי אלך אמרה כי לא יקשה בעיניה ללכת עמה בשום צד מהצדדים לא מצד לאחה מארצה ומולדתה ולא מצד הפרדתה מקרוביה ומעמה ולא מצד כפירתה בדתה ולא מצד השגת טורח עול שכחת הדרכי' ולרמוז אל הא' אמרה באשר תלכי אלך וכן לא תחשדני לומר שכונתי להפקיר עצמי ולכן אני יוצאה מארצי כי איני רוצה לעשות כן במקומי הגני מעתה אומרת כי לא אלין במקום אחר זולתי עמך וז"א באשר תליני אלין ולרמוז אל הקרובים עמך עמי ואל הדת ואלהיך אלהי ואל מצוקות הדרך באשר תמותי אמות אע"פ שיהיה בהרים ובגאיות ושם עמך אקבר והנני נשבעת כה יעשה לי ככל הדברים שאמרתי ואקבר וכה יוסיף לעשות זה באופן מבוקה שהמות יפריד שהמות היא שהפריד בין שנינו אך כל עוד נשמת רוח חיים באפינו יחדו נחיה: א"נ אמרה כה יעשה וגו' כי המות יפריד כלומר שאפי' במות איני רוצה לספרד ממך ואת הלכי לחיי העול' הבא בג"ע ואני לחרפות ולגהינם אך יחדיו נהיה גם במות וזה כי כל האנפים בעולם הזה מעורבות זו בזו ומתאחדות אך במות יפרדו אלה לחיי עולם ואלה לדראון עולם ולפי זה מלת כי תשמש במקום אם עכ"ל.

א"נ כוונת הכתוב הוא לפי שעד עתה לא דברה רות אלא בדברים הנוגעים בהיותה נעמי בחיים חייתה בלא תעזוב אותה רק אמרה אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין אמנם היה אפשר כי אחרי מות נעמי תלך רות אל המקו' אשר תחפוץ ואם תרצה תעקור דירתה משם והלך למקום אחר לכן הוסיפה עוד ואמרה כי אפילו אחר שתמות נעמי היא לא תזוז מאותו המקום וזהו שאמר באשר תמותי אמות כלומר במקום אשר המותי שם אשב עד שאמות אני שם לפי שכונתי להקבר שם סמוך קבורתי עם קבורתך וזהו שאמר ושם אקבר ועל זה נשבעה ואמר' כה יעשה ה' לי וכה יוסיף כלומר כאשר התחיל עד עתה להרע עמדי להמית אישי ולירד מנכסי כה יעשה וכה יוסיף להרע עמדי אם המות יפריד ביני ובינך כלומר אם מיתתך כאשר תמותי תסי' סיב' שיפרד ביני ובינך ושאלך למקו' אחר אחר מיתתך כי אפי' אחר שתמותי שם אשב ושם אמות כדי להקבר אצלך ושלא להפרד ממך לא בחיים ולא במות: א"נ אמרה באשר תמותי אמות כלומר במקום אשר תמותי אמות ולא זו בלבד שאמות באותו המקום אלא שגם קבורתי תהיה אצלך וזהו שאמר ושם אקבר ולפתים אלו התפללה לאל על שתזכה למות באותו המקום אשר תמות נעמי על זה אמרה כה יעשה ה' לי שכאשר תמותי אמות וכה יוסיף עוד ענין הקבורה שאזכה להקבר אצלה והוא מה שאמר ושם אקבר ועל האמור אני מתפללת שלפחות הגופים יהיו בחבור כי המות ידעתי שיפריד ביני ובינך כי מי אני ומי בית אבי שאזכה להיות עמך במחיצתך בעוה"ב לפחות בזה העולם נהיה בחבור אפי' בקבורה שאזכה להקבר אצלך: ואפשר שעל הכל התפללה לאל יתברך שתזכה להתחבר עמה לעולם ועד בעולם הזה ובעולם הבא ועל חבור העולם הזה אמרה אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין באשר תמותי אמות ושם אקבר ועל זה אמרה כה יעשה ה' לי כי אפשר שכל זה יעשה אותו כן בשביל זכותי שבאתי לחסות תחת כנפיו ית' וידוייק מלת לי עם זה ועל כל חבור העולם הזה אמרה כה יעשה ה' לי ועל חבור העולם הבא אמרה וכה יוסיף כי המות יפריד ביני ובינך כלומר וכה יוסיף הוא ית' מדיליה לעשות החבור הזה ראשר המות יפריד ביני ובינך כלומר כאשר לא אהיה ראויה כי אין לי זכות לישב עמך במחיצתך והמות יפריד ביני ובינך אז הוא יוסיף בדרך תוספ' ובדרך מתנה לשום אותי עמך במחיצתך: והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב וזה לשונו כי המות יפריד ביני ובינך ולא אמרה ולא יפריד ביני ובינך כי אם המות ירצה שאותם שאין להם דת אלהית ודאי מקרה אחד לכל ואין המות מפריד ביניהם שכולם הם מתים בחייהם ובמותם לא נפרדו כי מותרם מן הבהמה אין כי הכל הבל אמנם הצדיקים בעלי ברית לאלהינו אשר הם מקיים לנפשות' התעלמות נגדל במעשה ועיון הנה הם כמו שאי אפשר שלא יהיו נבדלים במעלותם בחייהם וכמו שאמרו משה מחילה בפני עצמו אהרן מחילה בפני עצמו כן בהכרח המות יפריד ביניה' להיות כל אחד במדרגתו מתחלפת בפין למדרגת חבירו כמדרגת הנבדלים וכמו שאמרו אין לך כל צדיק וצדיק שאינו נכוה מחופתו של חבירו עכ"ד ושפתים ישק: והר"ר יואל שועב ז"ל בפירוש מאמר שביעי כתב שענייננו יעשה ה' לי הטוב בעיניו כי לא יפריד ביני לבינך כי אם המות:

ובשם הרמ"ג ז"ל כתוב ענין נאה כי כל הדברים הנאמרים למעלה אפשר שתעשה במעט ההשתדלות ללכת עמה וללין במלונה ולהאמין באמונתה ולמות במותה לא כן להקבר בקבורתה כי אחרי מותה מי יערב לה שתקבר שמה על כן התפללה על הדבר הזה ואמרה כה יעשה ה' לי וכה יוסיף שאקבר בקבורתך וכבודך כאשר המות יפריד ביני ובינך וכי כאשר וכמוהו רבים כי תשמע כי תשמור ע"כ:

ואביו של ה"ר שלמה ן' אלקאבין הלוי ז"ל פירש כי תקנה פה רות עותתה במ"ש באשר תמותי אמות הקדימה המיתה לחמותה לכן חזרה ותקנה זה במאמרה כה יעשה ה' לי וכה יוסיף כי המות יפריד ביני ובינך כלומר אני דברתי בדרך טבעו ומנהגו של עולם כי את זקנה ואני בחורה אבל בדרך רצוני כה יעשה ה' לי זה החסד שהמות יפריד ביני בתחלה ואח"כ בינך ועל כן לא אמר בינך וביני כמ"ש באשר תמותי וגו': והר"ר יוסף גאקון ז"ל כתב שהוא לשון תפלה אחרי שנזכר בו שם הרחמים כה יעשה ה' לי ואיננו לשון אלה כמו כה יעשה לי אלהים: ובשם הר"ר יוסף טייטאצק ז"ל כתוב לאמר כה יעשה ה' לי כלומר את מאיימת ומפחדת אותי בענשי שמים ומיתות ב"ד כה יעשה ה' לי יודעת אני שככה בכל העונשים והמיתות הנז' ויותר מהמה יוסיף אם תהיה המות נפרדת ונבדלת ביני לבינך שתמותי את בדת ישראל ואני בדת אחרת ולכן אבחר בדת ישראל עם כל חומרותיה ויעבור עלי מה: והר"ר יהודה נתן פרובינצאל ז"ל כתב ואגלי טעמו כי אעשה עמך חסד לשרתך תמיד ובכל מקום שתמצאי שם ואני בחברתך והחסד אשר אעשה עמך יעשה ה' לי וכה יוסיף כאשר המות יפריד ביני ובינך כלומר שיהיה שכרי מהחסדים שאני עושה עמך לעולם הבא אחר המות:

(יח) ותרא כי מתאמצת וגו' ראתה כי מתאמצת והולכת היא כל עוד שהיא מדברת עמה שלא כדרך העולם שכל שמוסיפין לדבר עמהן כן ירך לבבם ולזאת היתה להפך כי בתחלתה לא אמרה דבורה כ"כ בחוזק שלא אמרה רק כי אתך נשוב לעמך ובאחרונה אמרה אל תפגעי בי וגו' באשר תמותי וגו' ונתחזקה עוד בסברתה ולא בא מורך בלבבה כלל וכיון שראתה כן נעמי וחדל לדבר אליה. א"נ ראתה נעמי כי אם תלך רות לבית לחם מקום שאין אדם מכיר בה יחידה וגלמודה מבלי חברתה אין אדם שידרוש שלומה וטובתה ותגיע לה צער גדול מזה ואם תלך בחברתה תתאמץ רות ויהיה לה אומץ ותוקף לפי שבמקום ההוא הכל מכירין לנעמי וישאלו לנעמי בשלומה וגם יש לה שמה קרובים ומיודעים ויודעיה לפנים ובכללה ישאלו ג"כ על רות וכיון שראתה כי מתאמצת רות וקונה אומץ ללכת אתה כלומר בשביל

עִמַּהּ וּפְסַקַת מִלְּמַלָּלָא לַהּ׃ יח ותלכנה וַאֲזַלָן תַּרְוֵיהֶן עַד דְּעָלָן בֵּית
לֶחֶם וַהֲוָה כַּד עָלָן לְבֵית לֶחֶם וְאַרְגִּישׁוּ כָּל יָתְבֵי קַרְתָּא עֲלַוֵּיהוֹן
וַאֲמָרָן הֲדָא נָעֳמִי׃ יט ותאמר וַאֲמַרַת לְהוֹן לָא תְהֶוְיָין קָרְיָן לִי נָעֳמִי

וַתֶּחְדַּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ׃ יט וַתֵּלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם עַד־ (לשון נקבה וכסי')
בֹּאָנָה בֵּית לָחֶם וַיְהִי כְּבֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל־ (ב' מ"ל וא' חסר . ג')
הָעִיר עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי׃ כ וַתֹּאמֶר (ז'. ס' רפין)

תולדות אהרן ותהם כל העיר . בתרא נ"א (כתובות כה) :

שתיה' ב' לשון נקבה ובסיפרא וסימן ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם. אשר בנו שתיהם את בית ישראל:

אבן עזרא

ישראל וייחוד השם: (יח) מתאמצת. מבנין התפעל : (יט) ותהם. מבנין נפעל מפעלי הכפל : הזאת נעמי. כי אלימלך ואשתו היו מגדולי ישראל : (כ) אל תקראנה לי

רשי

יפריד ביני וביניך כי אם המות : (יח) ותחדל לדבר אליה. מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו : (יט) ותלכנה שתיהם. אמר רבי אבהו בא וראה כמה חביבים הגרים לפני הקב"ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי : ותהם כל העיר. נעשית הומיה כל העיר כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום : הזאת נעמי. ה"א נקודה חטף מפני שהיא בתמיה הזאת נעמי שרגילה לצאת בגלגים ובפרדים חזיתם מה עלתה לה

אגרת שמואל

בשביל לכת אתה כי בלכתה אתה לא תחשב כזרה ונכריה שם במקומה בשבתה ותחדל לדבר אליה עוד כדי שתלך אתה ויהיה הטוב ההוא אשר ייטיבו קרוביה להטיב עמה והיא גם כן תטיב עמה : א"נ יאמר עם מה שפירשנו במה שאמר אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך כי כל תשובתה של רות לא היתה להתאמץ שלא היתה רוצה לשוב אל עמה ואל אלהיה כי זה כבר היה דבר פשוט אצלה ללכת להתגייר ומה שהיתה מתאמצת בדבריה לא היה אלא בשביל לכת אתה והיתה חפצה להתגייר על ידה ולא על ידי זולתה וזהו שאמר ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה וכל האומץ לא היה אלא ללכת אתה ולא עם זולתה אבל ענין הגירות היה כדבר פשוט אצלה מבלי שהוצרך להתאמץ כלל על כן ותחדל לדבר אליה ר"ל כי כל דבור הוא לשון קושי והנה הודיעה מקצת עונשין שבתורה אולי תתנחם ולא תרצה להתגייר וכמו שהוא דין שמודיעין לה מקצת עונשין שבתורה כי אולי בשמעה לא תרצה להתגייר אבל עתה כאשר ראתה בדבריה שאמרה לעזבך לשוב מאחריך וכל האומץ שלה לא היה אלא ללכת אתה אמנם הגירות היה כדבר פשוט אצלה שכוונתה להתגייר בהכרח אפי' שלא יהיה על ידה על כן ותחדל לדבר אליה עוד עונשין שבתורה כי כבר הכירה בה כי הכל תקבל על עצמה : ומהר"ר שלמה ן' אלקאבץ הלוי ז"ל שמעתי כי נקטינן כי גר בא"י הבא להתגייר שמאל דוחה במה שמודיעין לו מקצת עונשין שאם בא לחזור בו יחזור וגם ימין מקרבת שאם קבל עליו העונשין אח"כ יודיעו שכר העולם הבא הצפון לצדיקים כדי שיתאמץ ויוסיף אומץ וחוזק בגירות וביהדות ולא יחזור לסורו והנה ראה דאינו שנעמי הודיע לה מקצת העונשין והיה לה להודיעה גם כן השכר כדי שלא תחזור בה על כן אמר ותרא כי שאליה היא מתאמצת ללכת אתה על כן ותחדל לדבר אליה ענין שכר המצות כי אין צורך ברות להיות ימין מקרבת כי היא מעצמה מתאמצת ללכת אתה על כן ותחדל לדבר אליה שכר המצות שהיא חלוקת ימין מקרבת : ובביאור לרב אחרון כתוב ותרא כי מתאמצת וגו' רצה שראתה נעמי ברות שמסה בעוז מתניה ושמה לדרך פעמיה באופן שדבריה באו למעשה ותחדל לדבר אליה כי אולי כן כבר היתה חוזרת לדבר על לבה בחושבה שדברי רות היו דברים בעלמא כמנהג המסרבים והיינו דקאמר ותרא כי מתאמצת וגו' עכ"ל . וכן כתב מורי זלה"ה : והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב ראתה שנתאמצה בחכמ' וטענותיה יותר ממה שיערה ממנה ותחדל לדבר אליה עכ"ל : והרשב"א הלוי ז"ל כתב בשם רבו נ"ע כי תיבת מתאמצת מוסבת לנעמי כי היה לה אומץ וחוזק גדול בלכת רות עמה אחרי היותה אשת חיל ולבה לשמים בכל מכל כל ובכן כל אשר יקרב אליה יתהלל בכל זכותה וזהו כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה עכ"ל : (יט) ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם וגו' הודיענו אומץ לב רות להתגייר שעם היות שכל כמה שהם הולכים בדרך ומתרחקים משדי מואב מארצה וממולדתה מדרך שבע היה שלבבה ילך וישוב בקרבה בחשבה בעמה ובמולדתה איך נפרדה מהם ולכן השמיענו כי לא כן היה רק שתיהם הלכו בלב אחד ובכונה אחת וכמו שנעמי היתה חתרת בלב שלם אל עמה ואל מולדתה כן היתה רות ולכן במלת שתיהם השוה אותם זו לזו : עוד אפשר שהשמיענו כי כל כך היתה תאותן לבוא אל ארץ יהודה עד שלא המתינו כלל לבא עם שיירא רק שתיהם לבדם שמו לדרך פעמיהם לבא בית לחם . ועם זה אפשר לדייק מלת שתיהם היא במ"ם והי' ראוי שיכתב שתיהן בנו"ן בכינוי הנקבות אמנם בהיות כי הנשים אין דרכן ללכת יחידות בדרך ואפילו שיהיו עשרה כ"ש שתים אמנם בהיות שאלו עשו כמעשה האנשים ללכת שתיהם יחידות מבלי שיירא לכן נקט להו במ"ם : ואפשר לומר שכיון שהיו הולכות יחידות בדרך שינו את לבושיהן כדמות לבוש האנשים כדי שלא יכירו אותן עוברי דרכים שהיו נשים ולכן כתב שתיהם במ"ם ואילו היו אנשים ממש היה ראוי לכתוב שניהם כי מלת שתי יאמר על הנקבות ומלת שני לאנשים אמנם בכאן שהיו נשים מלובשות כדמות אנשים על כן הרכיב אחרי רכשי וכתב שתיהם כי שתי כינוי לנקבות ומה שכתוב במ"ם כינוי לזכרים על כן כתב שתיהם : ואפשר עוד לומר כי במלת שתיהם שהיא מיותרת השמיענו הנס אשר עשה להן השי"ת כי עם היות שהיה דרך מורגל לעוברים ולשבים נעשה להן נס כי בעוד הן הולכות בדרך הסבית השי"ת עובר ושב כדי שלא יזדווגו אליהן שום אדם כלל וזהו ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם ולא אמר ותבאנה בית לחם להודיענו כי עד שבאו בית לחם לא פגעו בשום אדם רק היו הולכות שתיהם לבדם עד בואנה בית לחם לא כן אירע לערפה כאשר שבה אל עמה כי צאותה הלילה פגעו בה מאה ערלות ערלים וכל זה מחסדיו ית' שנעשה להן נס שלא פגעו בשום אדם עד בואנה בית לחם : וחזר לומר ויהי כבואנה בית לחם שנראה מיותר והי' די שיאמר תכף ותהום כל העיר עליהן וגו' אפשר שיובן עם מ"ש בגמרא ריי אשתו

של בועז מתה היום ההוא שבאו לבית לחם ונתכנסו כל ישראל לגמול חסד עמה והאמת שגר זה שיצא להם זה ממאי דקאמר ותהום כל העיר ומי קבלם יחד כלם שאמר כל לז"א שנתכנסו כל ישראל לגמילות חסדים לגמול חסד עם אשת בועז : ואפשר לומר שבכתוב מפורסם יותר שאמר ויהי כבואנה וידוע היות מלת ויהי מורה על צער והספד וזהו שאמר ויהי וגו' כלומר ווי והי והספד גדול היה בעיר כבואנה שמה כי מתה אשת השופט ויצאו כולם לגמול חסד עמה וברואתם הנשים הללו באות אז ותהום כל העיר עליהן וכתוב בגון כי התמיהא היא איך מלאן לבם לשתי נשים יחידות לשום לדרך פעמיהן ותאמרנה הזאת נעמי כלומר שאם באולי זאת היא נעמי שהיתה נעימה במעשיה וצדקת ולכן שמכה על זכותה לבל יקרה אותה מקרה ופגע שאשה אחרת בודאי שלא ימלאנה לבה לבא יחידה בדרך : אי נמי אמר ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם ואע"פ שלא היה מן הראוי לה לשוב אל מקומה הראשון מקום אשר ידעוה תמול שלשום לובשת שני עם עדנים וכל אנשי ביתה אמונים עלי תולע ועכשיו יראוה בבלויי הסחבות והיא תתביים מהם שזוכרים מה היה לה מרוב עושרה כספה וזהבה ועתה יביטו ויראו את חרפתה והיה לה לילך אל מקום אחר אשר לא יכירוה והיא מרוב שפלותה ובלתי מחשבת הבלי העולם הזה שבה אל מקומה אל בית לחם ולא שתה לבה לזאת ויהי כבואנה בית לחם ויתמהו האנשים אשר הכירוה לפנים ותמיהתם היתה זאת בואה אל בית לחם מקום אשר ידעו אותה תמול שלשום כי היה לה ללכת אל מקום אחר וזהו שחזר לומר ויהי כבואנה בית לחם כי אחרי אומרו כי באו לבית לחם מיד הל"ל ותהום כל העיר ומה לו להזכיר עוד בית לחם פעם שנית אלא להורות על מה שאמרנו כי כל מה שתמהו עליה היה בואה לבית לחם מקום שמכירין אותה ועל בואנה אל בית לחם ותהום כל העיר ואח"כ אמרו זו לזו הזאת נעמי כלומר כי גם נשתנית צורתה ונפל עורה על עצמה עד שכמעט נשתנית צורתה כאילו אינה זאת נעמי ולכן אמרו הזאת נעמי : אי נמי המה ראו אותנה יחפות ומלובשות סמרטוטין ובלויי הסחבות בעלאי על גבי עלאי כן תמהו וזהו שאמר ויהי כבואנה ולא אמר בבואנה בבי"ת כי על אופן בואנה נתמהו בראותם אותן כמו שהיו באות ערומות ויחפות ותהום כל העיר עליהן על ראותם אותן בכף רגליהן על הארץ ולפי שנעמי מקדמת דנא היתה יפה ונעימה וכמו שאמרו ז"ל שהיתה מגנה את ששו ביופיה ואחר בבואה היו פניה מוריקות וזיו פניה נשתנו ורות שבאה עמה היתה עכשיו בעת בואה יפה עד שכל הרואה אותה היה רואה קרי כמאמרם ז"ל אצל ויקר מקרה ובראותם לנעמי פניה מוריקות וחברתה הבאה עמה יפה אמרו אולי אין זאת נעמי כי אם האחרת היא נעמי ועל כן נסורה נא אליהן ונראה אם נתחלף לנו רות בנעמי וזהו ותאמרנה הזאת נעמי היו מורים באצבע אל רות ואומרים הזאת שהיא יפה היא נעמי :

אי נמי בראות אנשי העיר מרחוק שתים נשים באות וזהו כבואנה בכ"ף ולא בבי"ת כי עדיין לא באו אלא עדיין היו רחוקים מאד מן העיר וכשנראו אל בני העיר מרחוק וזהו כבואנה בכ"ף ותהום כל העיר על ראותם שתים נשים יחידות מבלי חברת אנשים כלל ובטרם תקרבנה אליהן ותאמרנה הזאת נעמי מורים באצבע ועיניהם לנכח הנשים וביטו ואומרים כנראה בעינינו כי אחת מהנה היא נעמי שהיו מכירים אותה וזהו ה"א של הזאת ולא אמר זאת נעמי כי להיותם רחוקות מאד מן העיר עדיין לא היו רואים אותם בבירור אלא כמסתפקין היו אומרים הזאת נעמי : ובביאור לרב אחרון כתוב ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה וגו' כלומר תמהו משתיהן מבחינות מתחלפות מרות תמהו איך עוזבת את עמה ואת אלהיה ללכת אל עם אשר לא ידעה ובזה לא אמרו כלל אלא תמהו איש אל נפשו אך מנעמי תמהו משינוי יפיה והדרה ומזה דברו בפה ואמרו הזאת נעמי עכ"ל : ואצלי שתי תמיהות אחת כוללת לשתיהן וזהו שאמר ותהום כל העיר עליהן והתמיהא היתה איך מלאן לבן לב' נשים לבא יחידות ומזה תמהו כל העיר אנשים ונשים ביחד אמנם על נעמי שהיו מכירות אותה מקדמת דנא הנשים תמהו עליה כי עתה נשתנית צורתה לגמרי ולכן אמר ותאמרנה בלשון נקבות הנשים דווקא כי האנשים גם מקדמת דנא מעולם לא הסתכלו ביופיה של נעמי כדי שעתה יתמהו משינוי צורתה ולכן לא תמהו לומר הזאת נעמי אלא הנשים לבד : והרשב"א הלוי ז"ל כתב ועניינו אצלי כי עד בואנה בית לחם היו שתיהן שוות ואחר כך כל אחת הכירה מקומה ורות שומעת בקול תמוהה כנראה מכל הסיפור הנז' עכ"ל : וענין אומרו ותהום כל העיר דמשמע שהיו כולם מקובצים יחד ולא ידענו על מה נתקבצו ובמדרש יש דעות חלוקות יש אומרים אותו היום קציר העומר היה דתנינן תמן כל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהיה נקצר בעסק גדול ויש אומרים אבצן היה משיא את בנותיו ויש אומרים אשתו של בועז מתה ונתכנסו כל ישראל לגמילות חסדים . והנה הסברא הראשון מקרא מלא הוא והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים ואמרו ז"ל כל מקום שנאמר קציר שעורים בקציר העומר הכתוב מדבר ואחר דרש מלת ויהי כבואנה וגו' מלשון הויה וקידושין כן מ"ש ויהי כבואנה הבונה שהיה הויות וקידושין בעיר כאשר באו בית לחם וזה שהיה אבצן משיא את בנותיו ולפי שהיה גדול הדור נתקבצו כל העיר לכבודו . ויש אומרים אשתו של בועז מתה דרים מלת ויהי מלשון נהי ונהיה וזה כמה שמתה אשתו של בועז וכדאמרן לעיל : (כ) על פי מדרשם ז"ל שאמרו שנקראת נעמי על שהיתה נעימה במעשים אפשר

לומר

אֲלֵיהֶן אַל־תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי קְרֶאןָ לִי מָרָא כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד: כא אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי יְהוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי וַיהוָה עָנָה בִי וְשַׁדַּי

ס' חד חסר · ל' חסר י' · כתיב א'

קְרוּ לִי מְרִירַת נַפְשָׁא אֲרוּם אַמְרִיר שַׁדַּי לִי לַחֲדָא: כא אני אֲנָא מַלְיָא אֲזָלִית מִבַּעְלִי וּמִבְּנַי וְרֵיקָנְיָא אֲתִיבְנִי יְיָ מִנְהוֹן וּלְמָה דֵין אַתּוּן קָרָן לִי נָעֳמִי וּמִן קֳדָם יְיָ אִסְתְּהִיד לִי חוֹבְתִי וְשַׁדַּי הַבְאִישׁ לִי:

מרא ל' כתיב א' והוא חד מן סלין רכתיב א' בסוף תיבותא ולית דכותא וסי' נמסר במסרה רבתא במערכת אות האל"ף בס"ד :

רשי

לא על אשר יצאתה לחוצה לארץ: (כא) מלאה הלכתי. בעושר ובנים. ד"א שהיתה מעוברת: ענה בי. העיד עלי שהרשעתי לפניו. ד"א ענה בי מדת הדין

אבן עזרא

לי נעמי קראן לי מרא. אע"פ שהוא כתוב באל"ף בא כדרך בעלי הה"א הנעלם בסוף אל"ף מרא תחת ה"א וכמוהו כעגלה דשא על דעת ר' יהודה ולפי דעתי המעם דבר תענוג והמר הפך תענוג והנועם הוא המאכל הוא המתוק: (כא) מלאה. בנים וממון: וה' ענה בי. יש אומרים מגזרת לענות תענה ולפי דעתי שהוא מגזרת לא תענה ברעך כטעם תחת עדיך עדי: ושדי הרע לי. כמו עש וכמוהו וכורא רע או הרע לי על מעלי או על דרך לשן

אגרת שמואל

לומר שזהו שאמר ותאמרנה הזאת נעמי כי בראותם הצרות אשר סבבוה וכתרוה אמרו בלבן בודאי שאם זאת היתה עדיין נעימה במעשיה בודאי שהיתה מגינה עליה שלא לבא לידי עוני כזה ואולי היתה מגינה גם על בניה ועל אישה ולזה תמהו ותאמרנה הזאת נעמי נעימה במעשיה ועודה מחזקת בצדקתה ובאו עליה ייסורין כאלה אלא לאו אפשר שהיא גם היא חטאה ונעשית כעורה במעשיה ועל כן באו עליה כל הצרות האלו. והשיבה נעמי ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי כלומר האמת אתכם שאין ראוי לקרות לי כן ואל תקראנה לי נעמי רק קראן לי שם חדש ותקראו לי מרא וזה למה שאני רואה שאפילו שם של שדי שדרכו ומנהגו לומר די לצרות לדידי נהפך לי לאויב ולא אמר די לצרותי אלא מתו בעלי ובני והעושר הלך הלך לו אבל כדי שלא התגדולו שהייתי על כל מעשי הטובים ועל כן אפי' שם שדי המר לי מאד אומר לכם העון שעשיתי אשר על כן באו עלי הצרות האלה ולא היה מקום לשם שדי להלין טוב בעדי ופירשה העון מה הוא ואמרה אני מלאה הלכתי כלומר בהיותי מלאה מכל טוב בבנים ובנות בעושר ובנכסים בגנים ובפרדסים הלכתי מארץ ישראל כי אף שאמרו רעב בעיר פזר רגליך נאמר על אחד משאר העם אבל מי שהיה יכולת בידו לפרנס כל אנשי עירו עשר שנים לא היה לו לילך ולהפיל לבן של ישראל וז"ש אני מלאה מכל טוב הייתי והלכתי אם כן יותר מהבא עלי היה ראוי לבוא עד שאפילו ריקם לא ישיבני השי"ת אל ארץ ישראל כי אם שמה יקברוני עם בעלי ובני ואם ריקם זכני והשיבני אל ארץ נחלתו היה ברחמיו וחנו שהזכיר שם בן ארבע המורה על החסד והרחמים ואם כן איפה כיון שעון הזה היה כל כך כבד עד שאפילו אם היו כל שאר מעשי בכף מאזנים וזה בכף שניה מכריע את כולם אם כן למה תקראנה לי נעמי נעימה במעשי כיון שכולם לא הכריעו כנגד העון כזה א"כ הוה ליה כמאן דליתנהו ואם כן למה תקראנה לי נעמי כיון שאתם רואים כי ה' והוא שם בן ארבע ענה בי וגם שם שדי הרע לי עם היות דרכם לרחם ולומר די לצרות ועם כל זה לא עמדו לי זכיותי האחרים כנגד העון הזה אפילו למדת רחמים ומה תעשה מדת הדין אם כן הוה להו כמאן דליתנהו לזכיות ולכן למה תקראנה לי נעמי קראן לי מרא: אי נמי בהיות כי בראותם אותה שבה לארץ ישראל ובעלה ובניה מתו יאמרו בודאי כי האשה הזאת נעימה במעשיה וצדקת כי מי אשר חטא מת בעונו בניה ואישה והיא שלא חטאה חיתה על כן ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי כי אינני צדקת כדי שיצדק עלי שם זה רק קראן לי מרא כי זה שאתם חושבים שהוא טוב לי הוא רע לי ובמה שהחיה את נפשי ואמר די המר לי מאד ושם שדי שהאומר די לצרות בני האדם להגאתם ולמובתם נהפך עלי לרעתי ובאומרו די לצרותי המר לי יותר כי אחרי היותי מלאה בבנים ובבנות כשהלכתי מכאן וריקם השיבני ה' למה לי עוד חיים וטוב מותי מחיי וא"כ איפה למה תקראנה לי נעמי וצדקת על שהחיה את נפשי כי חיי אינם חיים ושם שדי במה שאמר די לצרותי והשאירני הרע לי בזה יותר כי נבחרתי מות מחיים אחרי ראותי את עצמי רקנית מכל טוב שהיה לי: אי נמי אמרה להן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא לפי שהיה אפשר שיקראו לה נעמי המרה ושמה הראשון במקומו עומד ומכונה בשם מרה על מה שהמר לה ה' על כן אמרה היא כי ראוי לבטול לגמרי שמה הראשון ובל ישאו שמה הא' על שפתם ולזה אמרה דרך שלילה אל תקראנה לי נעמי כלל אלא קראן לי מרה לבד ובהיות כי שם נעמי הוא שם טוב מורה על נעימות וכשקורא האדם השם טוב קורא אותו בפה מלא וימלא פיו תהלתו על כן כתיב תקראנה מלא בה"א אמנם מרא שהוא שם מורה על מרירות וכשקורא האדם השם רע קורא אותו בשפה רפה על כן כתיב קראן חסר ה"א ונתנה טעם למה רצתה לבטול שם נעמי לגמרי לפי שלא נשאר לה כלל מהנעימות וז"ש כי המר שדי לי מאד ופירשה איכות המרירות מה היא ואמרה אני מלאה הלכתי וכמאמרם ז"ל שיצאה מעוברת ואפילו אותו העובר לא נשאר לה וזהו שאמר וריקם השיבני ה' ואם כן ראוי לעקור שם נעמי לגמרי וז"ש למה תקראנה לי נעמי ואמרה וה' ענה בי וגו' כלומר והמאתי לא היה כבד מאד כי לא היה חטא מפורסם לבני אדם כי גם אם יצאתי מארץ ישראל מפני הרעב אין בזה עון אשר חטא כי הדין הוא רעב בעיר פזר רגליך אמנם לא היה מי שיעיד על יציאתי שהיה בחטא כי אם ה' שהוא יודע מחשבות האדם וידע כי כונת יציאתנו היתה כדי לברוח שלא לרחם על עניי עמו וז"ש וה' ענה בי והוא היה אשר העיד עלי ועל מחשבותינו מלשון לא תענה ברעך ועם היות שלא היה עון מגולה ומפורסם ולא ידע אותו כי אם הוא לבדו ועם כל זה ושדי הרע לי ועל כן ראוי הוא שלא תקראנה לי נעמי כלל: וכתב הרלב"ג הנה שנועם הוא הפך המרירות כמו שהמתיקות הפכו כי הנועם יאמר על המתוק וכמ"ש הכתוב מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם עכ"ל וטוב שתר: והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב ירצה אם שם נעמי הוא נפרד מהו התימה לומר הזאת נעמי שהוא שיה לומר הזאת לאה או רחל ואם הוא נגזר מנעימות הנה התימה הוא על דבריכן שאתן קוראות אותי בזה השם כיון שסרה נעימותי קראן לי מרא המורה על המרות כי המר שדי לי מאד אני מלאה הלכתי אז תצדק עלי שם נעמי אבל אחרי שריקם השיבני ה' למה תקראנה לי נעמי וה' ענה בי ראשונה לשום את שמי נעמי אמנם אחר כך שדי הרע לי כי הוא שדי עמדי עכ"ל: והרשב"א הלוי ז"ל כתב שמשמע בבחרותו קראן לי מרא שהוא כתוב באל"ף ומשפטה בה"א מלשון מרא וחליצא והכונה הקיברת בעלה ובניה: עוד מלא כתוב מפני מה הוא מרא באל"ף מפני שנחסרו לה ארבעה דברים בעלה ושני בניה והממון עכ"ל: והרשב"א הלוי ז"ל כתב כי כיונה לדברי רז"ל במסכת יראת חטא סוף פ"ג אם הרשעת מעט יהי בעיניך הרבה ואמור אוי לי שחטאתי אוי לי שבא דבר מכשול על ידי אם הרעות הרבה יהיה בעיניך מעט ואמור אוי לי שחטאתי ובמעט מחובותי נגביתי והלא הרבה יותר מכן הייתי שוה. וזאת כונת נעמי הנה אמרה מהעונש יודע החטא ואחרי שאתם רואים העונש רב ועצום ראוי שתבחינו היות החטא גדול ורב ממנו והנה עיניכן רואות כי אני הלכתי מלאה בבעל בבנים בבנות מעוברת מלאה בעושר ובנכסים וריקם השיבני ה' אם כן למה אתם עוברים את פי ה' במה שאתם קוראים אותי נעמי וה' ענה בי וגו' ונודע לכל באי שערי התורה כי וה' בכל מקום עניינו הוא וביה דינו ואמרו בויקרא רבה ה' נתן וה' לקח א"ר יודן כיון שנתן ברחמים נתן וכיון שלקח ברחמים לקח ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו. ובספר הזוהר פרשת נח כי במבול נאמר אלהים בכל מקום ובסדום נאמר וה' המטיר על סדום כי במבול היה לשיצאה כולא מה שאין כן בסדום ולכן נאמר בסדום וה' לצרף מדת רחמים במדת הדין ובמבול הכל במדת הדין ונודע כמו כן כי שם שדי הוא שאמר לעולמו די לפי שהיו נמתחים והולכים ואבינו הזקן אמר מי שאמר לעולמו די יאמר די לצרותי והכונה כי כמו שהוצרך לומר די לעולמו למה שהשמים היו נמתחים והולכים לפי שהפעולה תערך אל הפועל ואחרי שהפועל הוא בלתי בעל תכלית היה מן הראוי שיהיו כן השמים והוא ית' במדת טובו רצה לתת להם קצבה כן אף אם כפי החטאים והעונות הנפעלים למלך מלכי המלכים בלתי בעל תכלית היה מן הראוי שיהיה העונש בלתי בעל תכלית הוא יאמר להם די. ובכן נבוא אל האשה הגדולה הזאת בדברה דבריה אמרה אל תדמו בנפשכם שהוא ית' מדד אלי הקי כפעלי ודעו באמת כי הסך למספר מעונותי כי להעיד על עונם חטאתי לא אבה שיהיה בשם אלהים הפועל בחוזק אלא וה' במדת רחמים ומדת הדין וכשבא להענישני כמו כן לא היה בשם מדת הדין אלא בשם שדי האומר די עכ"ל: והר"ר יוסף גאקון ז"ל כתב וחס לשונו ברע אומר שדי ובשיבה אמר ה' כלומר ברחמים התנהג עמי כשהשיבני לארצי אע"פ שבאתי ריקנית חסד הוא שלא להמיתני כי ה' ענה והחרה בי כשמת בעלי והיה לי לשוב מיד וכשלא שבתי שדי בדין הרע לי במיתת בני עכ"ל: והר"ר שלמה ן' אלקאבץ הלוי ז"ל כתב שמפני חבתה של ארץ ישראל אמרה כן ותחשבה לה ית' צדקה שהשיבה לארץ הקדושה ואפילו שבאה ריקנית גדלה בעיניה ישיבתה של ארץ ישראל טוב מבנים ומבנות עכ"ל: ובביאור לרב אחרון כתוב ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא ונתנה סבה לשני דברים אלה לקריאת שם מרא דסליק מיניה נהגה סבה ואמרה כי המר שדי לי מאד כי הלא תראו כי אני הלכתי מלאה ושבתי רקנית היש מרירות יותר מזה ולסילוק שם נעמי נתנה סבה ואמרה למה תקראנה לי נעמי כי הנה שם נעמי מורה על טוב מפעלי וזה ודאי נמנע מפני כי בגה יד ה' ענה בי ושדי הרע לי על רוע מעללי עכ"ל: ומורי זלה"ה כתב ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי וגו' הכונה כי הבינה מדבריהם שכל החרדה שחרדו עליה לא היה כי אם בשביל שהכירוה מקודם בחשיבות גמרן ועתה ירדה למדרגה התחתונה בדלי דלות וכמ"ש הזאת נעמי והיא אמרה להן שצרותיה ומכותיה שיו כל כך באיסור

וכבמום

כב ותשב וְתָבַת נָעֳמִי וְרוּת מוֹאֲבִיתָא כַּלְּתָהּ עִמַּהּ דִּי תָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב וְאִינוּן אֲתוֹ בֵּית לֶחֶם בְּמֵעֲלֵי יוֹמָא דְפִסְחָא וּבְהַהִיא יוֹמָא שָׁרִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶחְצַד יַת עוּמְרָא דַאֲרָמוּתָא דַהֲוָה מִן שְׂעוֹרִין׃

י הֵרַע לִי׃ כב וַתָּשָׁב נָעֳמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ עִמָּהּ הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לֶחֶם

תולדות אהרן ותשב נעמי ורות . (יבמות מ) :

תרע ד' וסימן נמסר בסדר שמות ומלכים ב' סי' כ"ה :

אבן עזרא

לשון בני אדם דבר הכתוב והוא הנכון : (כב) ה"א השבה . ה"א הדעת כמו הנמצא פה . וטעם ותשב נעמי . פעם אחרת לדבק הזמן שבאו בתחלת קציר שעורים בעבור

אגרת שמואל

וכמות שאפילו באשה אחרת אשר לא היתה מעיקרא חשובה ראוי באמת להתמרמר עליה בלב ונפש וזהו שאמר אל תקראנה לי נעמי בשום צד אפילו בשיתוף שם מרא כדי לחזק שם המרירות אלא קראן לי מרא כי המר שדי לי מאד וריבוי הצרות ימררו את לב השומעים והרואים אפילו שלא יבחנו בבחינת השיטותה הקודם ונתייסב בזה כפל אל תקראנה לי וגו' קראן לי וגו' :

(כב) ותשב נעמי וגו' הגיד לנו בשבח רות כי כשם שהיתה ביאת נעמי אל בית לחם באהבה ובחבה רבה על ששבה אל ארץ ישראל ארץ הקדושה וגם אל עמה כן היתה רות כלתה בסברא זו ושוה אל חמותה כי לבה חפצה כדירת א"י עד שילדק על ביאתה אל בית לחם לשון שיבה כאילו יצאה משם ואח"כ שבה כמו שילדק על נעמי לשון שיבה כן היתה ביאה ראשונה של רות אל בית לחם נערך לביאה שנייה חו שיא ביאה זו היא שיבה מרוב חשקה ומאויה לבוא שמה ואף גם שיצאה מתוך עמה ומארץ מולדתה ובאה אל עם אשר לא ידעה באה שמה כאילו היא ארץ מולדתה וזהו שאמר השבה משדי מואב : א"נ אמר כי אף שמן הראוי היה לשוב אל עמה ואל מולדתה אחרי בואה שמה עם חמותה אם כל כוונתה היתה לאהבת חמותה ולבלתי עזוב אותה די שעשתה עמה יותר מערפה כי ערפה באה ללוותה מעט לאהבת חמותה וקבלה שכר על החסד ההוא כמבואר בדברי רבותינו ורות כי עזה אהבתה אל חמותה היה די לה שבאה ללוותה עד שובה אל אדמתה בין קרוביה ומיודעיה ואחר כן היה לה לשוב אל בית אמה על כן אמר ותשב נעמי וגו' כי אף אחרי שובה אל ארץ מולדתה והיתה בין יודעיה לא עזבה אותה ולא נטשה אלא רות המואביה כלתה נשארה עמה והטעם כי לא היתה כוונת בואה לאהבת חמותה אלא לאהבתו יתברך ולחסות תחת כנפיו וזהו שאמר השבה משדי מואב כי כל סוף מגמתה היה לשוב מארץ מואב מבין עובדי ע"ג : א"נ אמר ותשב נעמי וגו' אמר זה אחרי אומרו שכבר באו בית לחם ושם היו ונתוכחו עם יושבי העיר הזאת לפי שהיא שינתה את שמה ואמרה שלא תקראנה לה נעמי כי מרא שמה אמר עתה הכתוב כי שבה להקראות בשמה הראשון וזהו ותשב נעמי כי שבה להיות ראויה להקראות בשם נעמי על היות רות כלתה עמה כי היא טובה לה מעשרה בנים ותמיד הלכה ללקט בשדות לכלכל את שיבתה הרי בזה נעימות לגופה וגם היה לה נעימות לנפשה ותשב נעמי כלומר ליקראות נעמי על היות רות המואביה עמה השבה משדי מואב ודי זכות זה ששבה עמה ונתגיירה על ידה לשתשוב ליקראות נעמי כלומר נעימה במעשיה : והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים תרגם יונתן במעלי יומא דפסחא שהיא תחלת קציר השעורים למצות העומר ועל פי דרכו יתורץ מה זה ועל מה זה לא יצא לקראתן בועז מודעתן לשחר פניהן ולגמול חסד עם נעמי קרובתה השבה משדי מואב שכולה וגלמודה עניה ומרודה אלא להיות ערב פסח אשר כל בני ישראל המה טרודים בשחיטת פסחיהן ובאפות מצותיהן ולפיכך לא יצאו . וגם יתורץ מה קשר יש לזה הפסוק בכאן שאמר ולנעמי מודע לאי-ה כי אין זה מקומו כי כבר אמר אותו למטה במקומו אצל ויקר מקרה חלקת השדה לבועז אשר ממשפחת אלימלך אלא הכונה לומר כי אף שלא יצא אדם לשחר פניהם ולגמול אתם חסד לא היה בעבור שלא היו לנעמי קרוביה שמה כי ולנעמי מודע לאישה וגו' ובודאי שבועז היה יוצא לקראתה ומי היה רואה אותו יוצא ולא יצא ע"ד מה שעשו ליתרו אבל להיותו טרוד בערב פסח לא יצא אפילו בועז לשחר ולהקביל פניהם ולכן רות שידעה היות לה שם קרוב אמרה אלכה א השדה דייק מלת נא כלומר עתה לפי שעה שהכל טרודים ואין אחד מקרוביך יכולים לבוא אלינו הלכה ואלקטה בשבלים כי אחרי זאת ידוע ידעתי כי יבואו קרוביך לעשות טובה עמך : ואמר ולנעמי מודע לאישה וגו' ולא אמר ולאיש נעמי מודע להורות על מה שאמרו רז"ל כי שלמון אביו של בועז ואלימלך ופלוני אלמוני ואביה של נעמי אחים היו ועל כן אמר מודע באמצע להיותו נדרש לפניו ולאחריו לומר כי בועז היה מודע לנעמי ומודע לאלימלך אישה גם כן ואמר שהיה צדיק גמור וגבור חיל כי איזהו גבור הכובש את יצרו ואע"פ כן היה טפל לאלימלך ומתייחס בהיותו ממשפחת אלימלך שהיה אלימלך גדול ממנו ושמו בועז שהעז אמיתי היה בו לכבוש את יצרו : או אפשר שהכונה להשמיענו שבת נעמי ורות שלהיות חסקן רב וגדול לבא לארץ ישראל לא המתינו עד שתתקבץ שיירא לצאת אלא כן לבדן שבו וזהו שאמר ותשב נעמי ושיבת נעמי היה בשביל לשוב אל ארץ ישראל וזו גם כן היתה כונת רות וזהו ורות המואביה כלתה עמה בסברה זו גם כן בשבת המקום מה שאליו שבים שהיא ארץ קדושה אמנם ברות נוסף שבח אחרת והיא מה שממנו שהוא ממקום שיצאת ממנו כי היתה רוצה לצאת מאותו המקום אשר היו שם כי שם לא היתה יכולה להתגייר מפני שהיו שם בית אביה ועמה ומולדתה ולזה אמר ברות השבה משדי מואב כי מלבד חיבת המקום מה שאליו הולכים נוסף ברות חיבת יציאת המקום מה שממנו יצאה ולזה אמר בה השבה משדי מואב, ואמר והמה

באו בית לחם בתחלת קציר שעורים הודיענו שאין מחמיצין את המצות רק יעשנה במהרה ובשכר זאת יזכה שתבא לידו תכף מצוה אחרת ע"ד גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כלומר הם גבורים לעשות דברו במהרה ובמרוצה כדי שבשכר זה יזכו למצוה אחרת והוא לשמוע בקול דברו וכן אירע לנעמי ולרות שאפילו לא היו באות הן לבדן רק היו ממתינין לשיירא לא היו זוכות להיות נמצאות במצות קציר העומר של שעורים וזהו שאמר ותשב וגו' כלומר בשביל ששבו הן לבדן ולא החמיצו בביאתן על כן זכו שבאו בית לחם בתחלת קציר שעורים והיא קצירת העומר ואילו נתאחרו אפילו יום אחד לא היו זוכות להמצא במצוה זו והם הם דברי התנא שמצוה גוררת מצוה ואף אם הנשים פטורות ממצוה זו שהיא מצות עשה שהזמן גרמא עם כל זה זכו אליה כאילו היו אנשים המחויבים בה ועל כן אמר והמה במ"ם ולא אמר והנה בנו"ן : או אפשר שאמר והמה במ"ם לפי שעשו כמעשה האנשים לבוא שתים נשים יחידות בדרך שזה הוא דרכן של האנשים לא דרך הנשים : גם אפשר לומר שנעמי לא היתה משימה את עצמה בסכנה לשוב יחידה אבל ותשב נעמי בהיות שרות המואביה כלתה עמה לא פחדה כלל מסכנות הדרכים לפי שכל אותו התחום שהיו הולכים בו היה שדי מואב וז"ש השבה משדי מואב ורות היתה מואביה מלשונן כמוהם ובודאי כראותם אשה מואביה מלשונן עמה לא יזיקו לה כלל וז"ש ורות המואביה כלתה עמה ולזה כינה אותה עתה מחדש בשם מואביה ולעיל הזכירה בשם את שמה כמ"ש ורות דבקה בה וגם ותאמר רות אל תפגעי בי וכאן אמר רות המואביה לשבה שאמרנו ועוד שיום שמענו שיש מקומות שאפילו אשה אחת מלווה שיירא אחת בתחום עמה ולשונה ובהיותה היא הולכת עמה לא יריס איש את ידו ואת רגלו כנגד השיירא וכל אותו התחום שהיו הולכים היו שדי מואב ותיכף בלאתם משדי מואב באו בית לחם ואין ביניהם הפסק של אומה אחרה כלל : ורב אהרן ז"ל כתב ותשב נעמי חזר הכתוב לומר כן להגיד כי גם שכל העיר תמהו עליהן וביחוד על נעמי אמרו הזאת נעמי והרי זה חרפה לה בהיותה נבזית בעיני יודעיה ומכיריה וטוב לה לשבת בארץ נכריה אשר אין לה מכיר לזה אמר הכתוב כי עם כל זה שבלנותה של נעמי גבר עד ששבה כלומר שלא חרה לה על שובה אלא בסבר פנים יפות סברה וקיבלה גם רות לאהבתה ולהיות עמה בחרה בגירות עם היות ששבה משדי מואב מקום מולדתה : והמה באו בית וגו' התחיל להגיד סדר המאורע אשר קרה מראשיתו עד בא לתכליתו שהוא נישואי בועז עם רות ולזה הגיד כי באו בית לחם בתחלת קציר שעורים אשר נמשך מזה שהלכה רות ללקט בשדות ונתגלגלו הדברים על האופן אשר יזכיר . ולנעמי מודע לאישה וגו' מגיד שעם היות לנעמי קרוב ממש ממשפחת בעלה גבור חיל ועשיר לא לקחה מידו מאומה רק הייתה חיי נער והולכה רות ללקט בשדות . גם אפשר לומר שבועז העלים עיניו ממנה לשלא יחשדוהו שהיה שולח מנות לרות בהואנה שהם לנעמי כי היא פנוי והיא פנויה וחשד ההמון קרוב וקרא כתיב והייתם נקיים מה' ומישראל עכ"ל : והר"ר שלמה ן' אלקבץ הלוי ז"ל כתב ותשב נעמי עם היות פסיק זה אח לפסוק ויוסף הורד מצרימה אשר סופר למעלה ונשנה להתחיל ענין תולדותיו ומקריו אשר היו לו במצרים וכן הענין הנה כי נשנה דבר זה להגיד ענין רות ובועז ובזה הסכימו כל המפרשים נוחי נפש . עוד יראה לי שבא להגיד שני דברים הא' מה שהקדמתי בפסוק ותלכנה שתיהם כי בדרך היו שוות עיין עליו הגיד פה כי על כל פנים העיקר היתה נעמי ורות כלתה נטפלת אליה וזהו עמה ולא אמר והשובנה נעמי ורות כלתה. ושוב מצאתי בנמוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ זלה"ה כדברי ושמחתי . ב' אומרו השבה משדי מואב ביו"ד להורות כי כוונתה מתחלה ועד סוף לעזוב ארצה ומולדתה ולבא לשם ה' וזה כי כבר אפשר שידומה היות תחלתה דרך ארץ ללוות לחמותה הבאה שכולה וגלמודה הנה שתסכים לבא עמה עד הביא אותה למקומה ואח"כ בנועם דברי נעמי נתפתתה והסכימה להתגייר ומתוך שלא לשמה בתחלה באה לשמה לבסוף באופן שמאז הסכימה בדעתה להתגייר תקרא שבה לא מהעת הראשונה לכן העיד עליה השבה שמהל גבול ארץ מואב שבה ומעת נתקו כפות רגליה מארץ מואב נמרה להתגייר וזהו השבה משדי מואב עכ"ל : ובמדרש ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי זו היא ששבה משדי מואב ע"כ. כוונתם ז"ל לדרוש קרא יתירא דהשבה משדי מואב כי כבר הודיענו במ"ם ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה הרי כבר אמור שגם רות שבה עמה למה חזר לומר ששבה משדי מואב לכן דרשו זו היא ששבה משדי מואב כלומ' שעד עתה לא נתגיירה אשה אחרת מואבית אלא זו בלבד וענין שבה לפי פירושם ז"ל ששבה בתשובה ונתגיירה וטעם למה עד עתה לא נתגיירה שום אשה אחרת אפשר שחשבו שלא יתחתנו בהם משום שנאמר לא יבא עמוני ומואבי ולא ידעו ההלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ורות באות נפשה להתגייר לא חששה אם תתעגן או תנשא : ואפשר ג"כ לפי דרך רז"ל שרנו לארץ מלת השבה דבשלמא בנעמי שייך מלת שיבה לפי ששבה

אל

בִּתְחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים׃ ב א וּלְנָעֳמִי מְיֻדָּע לְאִישָׁהּ מודע קרי אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז׃

ב א ולנעמי וְלְנָעֳמִי אִשְׁתְּמוֹדַע לְגַבְרָא גְּבַר גִּבַּר תַּקִּיף בְּאוֹרַיְתָא

בתחלת ו' וסימן והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב. ויהי בתחלת שבתם שם. בתחלת עלות הלקש. באו בית לחם בתחלת קציר שערים. בתחלת תחנוניך יצא. ובמלכות אחשורוש בתחלת:

רשי

הדין כמו ועניה גאון ישראל: (כב) בתחלת קציר שעורים. בקצירת העומר הכתוב מדבר: (א) מודע. קרוב בן אחיו של אלימלך היה אמרו רבותינו ז"ל אלימלך ושלמון

אבן עזרא

בעבור לקוטי רות: (א) מודע. קרוב ידוע כמו ומודע לבינה תקרא: לאישה. מאת אישה והנה הלמ"ד כמו אמרי לי אחי הוא: בועז. אמרו רבותינו

אגרת שמואל

אל מקומה הראשון וזהו ותשב נעמי אמנם רות מעולם לא היתה בבית לחם כדי שיצדק עליה לומר השבה ולכן דרשוהו על ענין הגירות שנתגיירה ובזה יצדק היסב אלת השבה לפי שידוע הוא שהנפש בתחלה ממקום קדוש חוצבה ובתחלה באה לגוף קדוש אבל לרוע מעללים נדחית אל מקום הקליפות ולהיותה אז במקום הקליפות בבואה בגלגול לזה העולם הוכרח שתבא בבטן אשה מואבית ואח"כ כאשר תתגייר ותחזור לדת יהודית נמצא שאז היא שבה אל מקומה הראשון כי ממקום קדוש היתה ונדחית למקום אחר ועתה שבה מאותו המקום לדת יהודית ובזה יצדק אומרו השבה משדי מואב וזה הוא שאמרו ז"ל זו היא השבה: ואפשר ג"כ לומר דרז"ל ה"א יתירה קא דרשי דהכי הל"ל ורות המואביה כלתה עמה שבה משדי מואב אלא באומרו השבה בה"א הידיעה הוא כאילו מורה באצבע זו היא השבה כו' ויובן במה שאמרו ז"ל למה צוה ה' לומר אל תצר את מואב וכן בבני עמון אל תתגר בם מלחמה אמר הקב"ה שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן הלא הן רות המואביה ונעמה העמונית וזה שאמרו זו היא השבה כלומר זו היא אותה הידועה שעתה שבה משדי מואב ובגללה ה"א יתירה: ובנמוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתוב לאמר בתחלת קציר שעורים ולא קציר חטים כי בחרו לשבת בארץ ישראל אף כי יצטרכו לאכול לחם שעורים עכ"ל: ומורי זלה"ה כתב בתחלה הזכיר הכתוב השבתן דרך כלל וכפי סדר דרך ארץ להזכיר את נעמי קודם ואח"כ את רות טפלה אליה לשתי סיבות אם לחשיבות נעמי אשר היא בת ישראל ורות מואביה. ב' היות חמות וכלה וראוי שתהיה החמות עקר וכלתה טפלה אליה ושתי הסבות דייק קרא דכתיב ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה ואח"כ ביאר הכתוב שלענין התשובה גם רות היתה עיקר לא טפלה וזהו שאמר השבה משדי מואב כלומר שרות שבה בהחלט משדי מואב כי הניחה את טבע מקומה ומולדתה והוא ענין הגרות פין כאמור לעיל וגם ענין האות המוטבע במואב מתחלת שרשן כנודע באופן ששתיהן יחדו כחמות ככלה בשווי אחד המה באו בית לחם לעבודת הבורא ופגעו בעסק מצוה תחלה והוא קציר שעורים שהכונה על קציר העומר וכמאמרם ז"ל עכ"ל:

(א) ולנעמי מודע לאישה וגו' כתב הה"ר שלמה ן' אלקאבץ הלוי ז"ל בא להורות עוצם שלמות שתים נשים אלו נעמי ורות כי עם היות נעמי מודע לאישה איש גבור חיל והיה האיש ההוא גדול לא השליכה יהבה עליו נעמי ולא הודיעו דבר ורות גם היא הטתה שכמה לסבול את אשר לא נסתה כי בת מלך היא ובכל זאת השליכה נפשה מנגד להחיות נפשה ונפש חמותה: ופה מקום ספק איננו קטן והוא בהיות בועז איש גבור חיל ירא אלהים וסר מרע איך לא חסה נפשו היקרה על הנשים האלמנות והאומללות עד שהוצרכה רות ללכת על כל גרנות דגן והוא העיד שקדמה לו ידיעה בכשרות רות וטובתה כמ"ש הוגד הוגד לי כל אשר עשית את חמותך וגו' וכמ"ש בהיותו מודע לאלימלך בן אחיו והיאך התנכר אליו ועיני אלמנתו יכלה באופן שהוצרכה למכור חלקת השדה אשר לה כי לא הספיק את אשר לקטה לכל צרכי הבית וכן אמר להלן חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי ואם היה פרס לכת למואב היה המוכר אלימלך לא נעמי כ"ש כי לא יעלה על הדעת שאלימלך ימכור שדהו ודעתו לשוב לארצו כנראה מלגור בשדי מואב לגור ולא להשתקע כ"ש שהיו לו צאן ובקר ומקנים שהוליך עמו למואב כמו שכתבנו בשם רז"ל ולא היה מוכר השדה ומוליך המקנה באופן שאין ספק כי כבא נעמי ורות שמוכה עליה והמה יחפות רגל לבושות בלויי הסחבות וכמו שקדם למעלה שהוצרכה נעמי למכור חלקת השדה לכסות בשר ערותן והשאר תאכלנה מעט מעט עם מה שתביא רות ורות בשערה בנפשה כי לא יספיקו דמי השדה לאכול ולשבת בבית כדרך כל כבודה בת מלך הוצרכה לנגף רגליה בשדות ללכת אחרי הקוצרים ומכ"ז חטא בועז גדול ורב עד שאינו רחוק שנאמר כי על בלתי התעוררות זה כיון הנביא בשכתב מודע ביו"ד ולא בוא"ו כקריאתו להורות כי התנכר אליו ולא נודע במעשיו היותו בן אחיו כמשפט להולכי תום לחוס על דל ואביון ומבשרו לא יתעלם ואלמנותיו לא תבכינה: והר"ר שמריה האיקרטי ז"ל חשב שהתחסד עמהן וכי בבואן לבית לחם הלך להקביל פניהם במנחה כדרך הקרובים וכי על כן אמר אשר לא עזב את החיים ואת המתים כי בחייהן התחסד עמהן ודברים כאלה הנאמרים בדרך נבואה: והר"ר יצחק עראמה ז"ל עמד על הספק הזה והתירו וזה לשונו וקשה איה במילות חסדים של בועז איש גבור חיל ממשפחת אלימלך להתעלם מבשרו ושתבא כלתו ללקוט אחרי הקוצרים כאחת הנבלות וכל ישעו וכל חפצו שלא יגערו בה ובאמת היה ראוי להושיבה בביתה ולכלכלה שם עם חמותה בכבוד כמו שחוייב לעשות לאיזה עני בן טובים. ויש לומר שמתחלה כשראה אותה והוגד לו צניעותה וחסידותה וחריזותה מיד נכנסה בלבו ונתן עיניו בה להכניסה בביתו אלא שרצה לבודקה ולהכירה היטב בהמשך הזמן לפי שהיא נכריה ויש לחוש ולכן צוה לה שלא תלך ללקוט בשדה אחר ושתקבע ישיבתה עם נערותיו והיא עצה נכונה מאד ואולי רוח הקדש נזרק בפיה למה שאמרה בתשובת אלה הדברים מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואמרו ז"ל מלמד שנבאתה בעצמה שהוא מכירה באישות. ועוד שם במדרש גופי הלום למלכות כד"א כי הביאותני עד הלום וזהו שאמרה נעמי בשובה הלא בועז מודעתנו אשר היית עם נערותיו כלומר לפי הקירבה לא היה ראוי שתהיי עם נערותיו אלא בכבוד עמי בבית רק שכיון להכירך היטב ולזה השיאתה עצה נכונה לפי ענינה ותנאיה כשרות רות ומעלת בועז והשקפותיו והסכמת נעמי בהתחבר כל אלה ה' שם וכם להסכים על ידיה והעד הפרי עכ"ל. הן אמת עם היות הדעת הזה בתחלת העיון טוב ויפה כאשר יוצא בכור השכל והבינה נראה היותו בלתי מספיק וכמעט אומר בלתי נאות וזה כי נמצא לפי זה צדקת בועז וחסדו עם רות כענין בקר וקרוב לאהנן יותר מצדקה אחרי שנתן עיניו בה להכניסה בביתו ולבודקה יפה יפה היה עושה עמה מה שעשה ועל כן אמר לה שלא תלך בשדה אחר ודברים כאלה בלתי ראוים לבעז הצדיק וכשנעלים עין מזה או ניפהו או נלפהו מחוץ היתכן כי לבדוק לרות ילבין פני נעמי ואלמנה לא ייטיב: והנראה אלי בהיתר זה הספק הנה הוא כבר קדם לנו דעת ר' יצחק בגמרא פרק המוכר את הספינה' אותו היום שבאת רות המואביה לארץ ישראל מתה אשתו של בועז היינו דאמרי אינשי עד דלא שכיב שכבא קיימא מנו ביתיה וכן בפ"ק דכתובות והא בועז אלמון שנשא אלמנה ואין ספק כי היא היתה אשה בת גדולים ונפשו מרה עליה ובבואנה נעמי ורות בעת ההיא עת רעה לא היה לו לבועז להטפל ולפקח בעניניהם כי הוא היה עסוק בהספדו באופן שלא ראו זה את זה ובמלאת שבעת ימי אבלו הלך בעז להלקת שדהו ואם שהיה מן הראוי שהקוצרים יקדימו לו שלום מצד חשיבותו והיותו בעל השדה להיות עדיין אבל לא שאלוהו כדין וכהלכה הוא שואל בשלום אחרים שטרויין בשלום ואחרים אינם שואלים בשלומו דאין לו שלום וזה טעם ויאמר לקוצרים ה' עמכם וכמו שיבא בס"ד וכשמוע בעז ביאת נעמי וראה את רות מלקטת אחרי הקוצרים שפט בצדק כי נעמי קיימה בעצמה ושונא מתנות יחיה ושהיה לה שדה ודברים אחרים כמו שנראה מפסוק כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי אשר ירצה שהיו להם שדות וכרמים והשכל מחייב שלא מכרו מהם דבר כי לא הותר להם למכור כדאמרינן בסיפרא מנין שאין אדם רשאי למכור שדהו ולהניח אפונדתו וליקח בהמה וליקח לו כלים וליקח לו בית אא"כ העני וכו' וכן בפסיקתא ובודאי שכשהלכו עדיין הלכו בעושר ולא הותר להם למכור כמדובר ואחרי שהיו לה שדות ולא רצתה למכור ירצה שיש לה על מה שתסמוך ויהיה זה כמו כן תשובה לטוב הגואל הקרוב שהתיצב על דרך לא טוב ולא חמל עליהן וכן לכל בני יהודה כי שרים רבים נכבדים המה סוף דבר בועז הצדיק חשב שהיה לנעמי על מה שתסמוך למלאכה וכי אין מזונות רות עליה שלחה על פני השדה ללקוט אחר אשר תמצא חן בעיניו ואחרי שאין מדעת נעמי ליהנות בעוד יש לה אינו מן הראוי להעבירה מדעתה וגם לרות אינו מן הראוי לשלוח לה שום דבר פן יהיה לבוז אחרי שהוא אלמון והיא אלמנה ודי והותר להתיר לה פיסת בר בצנעא ע"י הקוצרים וכבר הורונו ז"ל שחרד בועז מהחשד בפסוק אל יודע כי באה האשה הגורן אמרו כל אותו הלילה היה בועז שטוח על פניו ואומר רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שלא נגעתי בה יהי רצון מלפניך אל יודע כי באה האשה הגורן שלא יתחלל שם שמים ובכן יצא בועז צדיק בדינו בדבר הזה לפי שיעורי. הגם היום אחרי כתבי דברים הללו ראיתי אמרי הה"ר יוסף זלה"ה מסכימים עם מה שכתבתי ושמחתי עכ"ל: ולי נראה לתרץ קושיא זו למה בועז הצדיק התנכר אליהן והניחן בחוסר כל עד שהוצרכה רות ללכת ללקוט לקט שכחה ופיאה כדי לזון את נעמי אבל אפשר שהכתוב בעצמו תירץ זה כי אילו לא היתה באה אלא נעמי לבדה בודאי שלא היתה מניחה בועז אלא היה מכניסה לתוך ביתו ומושיבה בקתדרא ולה מטה ושולחן וכסא ומנורה כי עצמו ובשרו היא ומבשרו לא היה מתעלם וזהו בעצמו מה שאמר הכתוב ולנעמי מודע לאישה וגו' כלומר אילו לא היתה אלא נעמי לבדה בודאי שמודע וקרוב היה לה ובודאי שהיה מכניסה לתוך ביתו בקרוב ובפרט בהיותו איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בועז ולא העלים עין משתיהם אלא כדי שלא יחשדו אותו שנתן עיניו ברות ושעד לאמת החשדם שישלח להם בכל יום מתנות ומגדנות וכדי להנצל מהחשד העלים עין משתיהם אף מנעמי כי בהדי הוצא לקי כרבא וכאשר ראתה רות כי נגלה מעשר הגדול הזה גם על נעמי כי לא חשבה שמפני החשד התנכר

אליהן

מִן יִחוּס אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמֵיהּ בֹּעַז׃ ב ותאמר וַאֲמָרַת רוּת מוֹאֲבִיתָא לְוַת נָעֳמִי אֵיזִיל כְּעַן לְחַקְלָא וְאֶלְקוֹט בְּשִׁיבוּלִין בָּתַר דִּי אַשְׁכַּח לי וה׳ ואלקטה

ב וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֶל־נָעֳמִי אֵלְכָה־נָּא הַשָּׂדֶה וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר אֶמְצָא־חֵן

ואלקטה ל׳ וחד אלקטה ואינון חד מן זוגין חד א׳ חד נא׳ וסימנם במסרה רבתא במערכת אות האל״ף בס״ד:

אבן עזרא

רבותינו ז״ל שהוא אבצן שהיה שופט את ישראל: (ב) אחר אשר אמצא חן בעיניו יש אומרים כי הוי״ו שב אל בועז הנזכר והטעם אולי יהיה ולפי דעתי שהוי״ו שב שלא יגער בי: ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו.

רשי

ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילו להם זכות אבותם כשיצאו מהארץ לחוצה לארץ: (ב) אלכה נא השדה לאחד משדות אנשי העיר אחרי אחד מהם אשר אמצא חן בעיניו. אחר מי אשר אמצא

אגרת שמואל

אליהן אלא מפני כי נעמי היתה באה בחברת אשה זרה ונכריה על כן העלים עין משהיהן כי לא רצה להתאכסן לפתיהן על כן ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו כלומר אם בעיני בועז לא מצאתי חן כלל עד שבשבילי ריחק גם אותך ובשלי הנער הזה עליך אם כן עלי מוטל הדבר הזה ללכת ללקט אחר האיש אשר אמצא חן בעיניו להניחני ללקוט בשדהו ולכן כאשר אמר לה בועז אל תלכי ללקוט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה אז השיבה לו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה נחשבתי בעיניך עד עתה ולהיות שהיה בועז בוש מלומר לה שמפני החשד נמנע מלהביאם אל תוך ביתו וגם לא שלח אליהם שום דבר לא ממאכל ולא מלבוש כדי שלא יחשבוהו האנשים לאתנן זונה ולהיות לו בושה לומר לה טעם זה להרחקתו אותם על כן ענה לה דברים אחרים ואמר לה הוגד הוגד לי כל אשר עשית את חמותך וכל זה כעורבא פרח הסיתה לדבר אחר ולדבר על לבה על כל הטובה אשר עשתה ושהשי״ת ישלם לה פעלה ומשכורתה:

(ב) **בהיות** שלמעלה אמר ולנעמי מודע לאישה ואפשר שכינה לומר כי מיד כבואן שמה אשר היה בתחלת קציר שעורים מיד נודע לנעמי מודע ועשה מעשה קרוב ויצא לקראתם לקבל פניה ולגמול חסד עמה ויהי כי ראתה רות הקרוב הזה לנעמי מיד אמרה אלכה נא השדה הנזכר לשדה בועז קרובך ואלקטה בשבלים אחר אשר ידעתי כי אמצא חן בעיניו להיותו קרובך ובשרך ותאמר לה לכי בתי ואמר לנו הכתוב כי לא הורלכה נשאול איזו היא דרך שדה בועז כי האלהים אינה לידה מבלי שאלה כלל וזהו ויקר מקרה חלקת השדה לבועז: **א״נ** אמרה לא אעשה כשם בעיטים כל המלקטים בשדות כי קודם שימצאו חן בעיני בעל השדה נוקטים ולפעמים אחרי התחיל׳ ללקוט מוצאי׳ חן בעיניו ולפעמי׳ אינם מוצאין חן כלל לא בתחיל׳ ולא בסוף ולכך אמר׳ כי לא תתחיל ללקוט עד אשר תמצא חן תחילה בעיני בעל השדה ואחר כן תלקט וזה ואלקטה אחר אשר אמצא חן בעיניו לא קודם מציאת החן: **א״נ** אחר שאמר אל תלכי ללקוט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וגוי אה נעריו אל יגערו בה אז לא הביאה את אשר נקטה עם השבלים אל ביתה כי אם שמה בשדה ותחבוט את אשר ליקטה ויהי כאיפה שעורים אבל עתה אמרה ואלקטה בשבלים עם שבליהן אלקטה ואביא אל הבית ואחרי כן אחבוט אותו בתוך הבית: **ואפשר** עוד לומר בכונת הכתוב ותאמר רות המואביה אלכה נא וגו׳ לא אעשה כדרך הנשים שרוצות לטייל בשדות שהולכות ומנקטות ואעשה כדי להתעכב בשדה זמן רב אלא אלכה והנני באה תכף ומיד וזהו לא דקאמר לבורית על מהירות בואה וגם לא אלך משדה לשדה אחר כדרך שאר המלקטים כי אם אל המקום הראשון אשר אלך שם אהיה וממנו אשוב אל הבית וזהו השדה דקאמר לומר כי לא אלך כי אם אל שדה אחר וגם לא אלקט יותר מדיני כי שני שבלין לקט שלשה אינן לקט וזהו שאמר ואלקטה בשבלים מיעוט רבים שנים: **אי** נמי אמרה אלכה נא השדה ואלקטה ולא אלך עם בני אדם שאינם מהוגנים אלא אלכה ואהלוך בדרך עד בואי אל השדה ללקוט עם בני אדם מהוגנים וכשרים וזהו אחר אשר אמצא חן בעיניו מרוב ענותנותו עמו אלך וכן עשתה כי הלכה ובאה אל הדרך והיתה רואה אנשים שאינם הגונים והוזרת לביתה עד כי ראתה אנשים הגונים והחריהם הלכה בהכרתם וזהו שאמר ותלך ותבא ותלקט כי הלכה ובאה עד כי האלהים אינה לידה אנשים כשרים שתלוה עמהם ושזה ידויק שלא אמר ותלך ותלקט ותבא: **אי** נמי אמר ותלך ותבא ותלקט ולא אמר ותלך ותלקט ותבא להודיע גודל צניעותה כי כדי להיות תמיד פנים אחרי הקוצרים כדי שלא יסתכלו בה ויתנו עיניהם בה היתה הולכת ובאה כי אף שהיא היתה מלקטת אחורי הקוצרים מ״מ לפעמים הקוצר מחזר עצמו אל צד אחר לקצור מה שבצדדים ופונה לכאן ולכאן והיא היתה מכוונת בזה כי כשהיה הקוצר מחזר פניו ופונה ממקום למקום לא היתה יושבת במקומה כי אז יוכל לראותה אלא היתה הולכת ובאה תמיד כדי להיות אחורי הקוצר ומסתתרת עצמה אחריהם: **אי** נמי אמר זה להודיע גודל זריזותה כי היתה מלקטת קל מהרה כל כך עד שהיתה מלקטת כל הנשאר אחרי כל הקוצרים כי אף שהיה שם שורה גדולה של קוצרים היא היתה הולכת ובאה כל כך בזריזות עד שהיתה מלקטת הנשאר אחרי כלם כי היתה הולכת מאחרי זה לאחרי זה וכן על זה הדרך אחרי כולם ואחרי כן חוזרת ובאה אל מקומה הראשון ומלקטת הנשאר עתה אחרי הקוצר הראשון והולכת אל שאר הקוצרים וזהו שאמר אחרי הקוצרים כי סיבת הליכתה וביאתה היתה כדי ללקט כל הנשאר אחרי כל הקוצרים: **אי** נמי אמר כן להורות על נדיבות לבו של בועז כי היה נדיב נדיבות יען כי דרך כל בעלי השדות לצוות את פועליהם הקוצרים שיתנו לב לבל ישכחו הרבה כי אחרי שנשכח מאתם יעברו על לאו לא תשוב לקחתו ובועז הצדיק לא היה מצוה כן אל קוצרי שדה כי הוא חפץ שישכחו הרבה כדי לשמח לב העניים והאביונים ועם זה נבין מה שאמר הכתוב להלן וגם שול תשולו לה לא אמר ותשולו לה וגו׳ כי זה כבר היו מצווים כי מבועז שישולו מן הנכתים כדי שיהיה לקט הרבה לעניים אבל עתה ברות צוה להם עוד שיוסיפו שכחה הרבה וזהו שכפל ואמר ברות וגם שול תשולו לה באופן שנראה מכאן שבועז היה חפץ שישכחו הרבה כדי לשמח לב העניים ואמר הכתוב כי כ״כ היתה הלקט והשכחה שהיה בשדהו כי אף שלקטה בהליכה אף כביאתה בדרך אשר הלכה בה בתוך השדה היתה מוצאת ללקט עוד וזה מריבוי הלקט הנמצא בשדה אשר קרה מקרה ללכת שמה אשר היה לבעז הצדיק אשר היה ממשפחת אלימלך שלעולם היה מצוה את קוצריו שישולו וישכחו מן הנכתים וז״ש ויקר מקרה חלקת השדה לבעז וגו׳: **אי** נמי אמר ותאמר רות המואביה אל נעמי כלומר עם היות מואביה ודרך המואבים להיות אכזרים ופרוצים בענין המזונות כמו שאמר הכתוב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ורות עם היותה מואביה ריחמה על נעמי חמותה ורצתה לרחם עליה לזון ולפרנס אותה אף אם תתבזה היא ללכת ללקוט כשאר עניי ישראל ולא עוד אלא שחינתה את פני חמותה שתתן לה רשות ללכת וזהו שאמר אלכה נא השדה ואין נא אלא לשון בקשה וכאילו אמר נא אלכה השדה ואמרה ואלקטה בשבלים כלומר ולא בעמרי׳ כי אולי ירע בעיני בעל השדה או בעיני הקוצרים ויכלימוה ועל כן מצינו לקמן שהזהיר בעז לקוצרים גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה אבל היא בלאתה אמרה לנעמי שלא תלקט אלא בשבלי׳ ואמר׳ אחר אשר אמצא חן בעיניו כלו׳ מאחר אשר בזה האופן שאמרתי בודאי אמצא חן בעיניו ולא יגער בי: **או** אפשר שאמרה אחר אשר אמצא חן בעיניו כלומר לפחות בין כל הקוצרים אשר בשדה ימצא איש אחד ביניהם אשר יהיה איש כשר והגון ואני

לא אלקט אחר כל הקוצרים רק אראה ואבחין הקוצר אשר אמצא חן בעיניו ולא ירע לו בלקיטתי אחריו אלך בלבד וכיון שאמרה לה כל התנאים הללו ידעה כי אשה כשרה היא ולא מלכה היתה יוצאת רק על צד הכרח על כן אמרה לה לכי בתי כלומר ידעתי והכרתי שאת צדקת כאילו את בתי על כן אמרה לכי בתי: **ויאמר** ותלך ותבא ותלקט ולא אמר ותלך ותלקט ותבא שמן ההליכה לביאה להקישם ומקיש ההליכה לביאה כי כשם שהבאים בעת בואם מהשדות נושאים גב ולהם ומזון שמים ושמחים בביאתם אמנם בהליכה דואגים כי אינם יודעים אם יביאו שום דבר אי יגערו בהם או לא ימצאו אמר עתה ברות כי כך היתה שמחה בהליכה כמו בביאה כי אחר שמן השמים הביאוה לידי מדה זו הכל קבלה עליה בסבר פנים יפות ותלך ותבא ואוקשם ההליכה לביאתה והכל בשמחה ובטוב לב ותלקט בשדה אחרי הקוצרים הכונה כי עם היות שהיא הבטה שהלואי בכל קוצרים תמצא אחד שיהיה ראוי והגון כדי שתלך אחריו ושלא יהיה רע עין וכמו שאמרה אחר אשר אמצא חן בעיניו ועתה מצאה את כל הקוצרים הגונים וכשרים באופן שנקטה אחרי כל קוצרים ולעיל אמר אחר וכאן אמר אחרי לפי שאילו לא היתה הולכת אלא אחר קוצר אחד לבד ללקוט השכחה שהוא שוכח בנקל היה לה ללקוט שכחת קוצר אחד ובודאי בלצונם תהיה הולכת סמוך אל הקוצר לכן אמר אחר דכל אחר הוא סמוך אבל עתה שמצאה חן בכל הקוצרים והלכה ללקוט אחרי כל הקוצרים שכחת כולם בודאי שבין סומן שהיא עסוקה ללקוט שכחת כולם יתרחקו הקוצרים ממנה כי הם קוצרים והולכי׳ ועל כן אמרה אחרי כי אחרי הוא מופלג ועוד טעם למה הלכה אחרי כל הקוצרים לפי שקרה מקרה שהלכה בחלקת השדה לבעז אשר ממשפחת אלימלך ונקטינן דמושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים שלא נדבר אמת כל משרתיו צדיקים ולכן כיון שראתה שהיו כולם צדיקים הלכה אחרי כל הקוצרים כדאמרן: **ובמדרש** ויקר מקרה א״ר יוחנן כל הרואה אותה מריק קרי. דרבי זה מדלא קאמר קרא ותיקר הלקת השדה וגו׳ והיה כינוי ותיקר שב אל רות ולמה אמר ויקר לשון זכר כי בזה הולרך לומר מקרה שבא כינוי ויקר שהוא לשון זכר אל המקרה וכאילו אמר ויקר המקרה שלה אלא השדה וגו׳ ובזה הלשון האריך הכתוב למעניתו ולא נורך ולכן דרשו כי ויקר שב אל האיש שהיה הרואה אותה שהיה מריק קרי והכוונה ויקר האיש מק״ה בסיבתה אבל עדין צריך לדעת איך נמדן עם זה סוף הפסוק דקאמר חלקת השדה לבעז וגו׳ ואפשר דלעולם רז״ל לא מפקי קרא מפשטיה ומגבמנויהיא אלא מדפני קרא ואמר ויקר מקרה כדאמרן רמז ברמז אותה הדרשה שכל הרואה אותה כו׳. גם אפשר כי לפי שכל הרואה אותה מריק קרי על כן האלהים אנה לידה חלקה השדה לבעז דכל משרתיו היו צדיקים ולא יפגעו בה בשדה אחר פן יתעללו בה. ועוד אפשר שהשמיענו דכל הרואה אותה מריק קרי ואפי׳ הקוצרים אשר היו בחלקת השדה שבודאי היו צדיקים כל הרואה אותה מהם היה מריק קרי לרוב יופיה ותוארה: **ומורי** זלה״ה כתב אומרו אחר אשר אמצא חן בעיניו הדבר קשה כי היתה אומרת בפיה שהיתה תפלה ורוצה לקיטת השבלים כמעט כמו שיתנן במציאת חן. ואפשר שמלת חן מנהגוהו בכל מקום מגד הטוב לא מגד הרע כדכתיב כי נוית חן וגו׳ ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם וכיוונה רות בדבריה שלא תלך ללקוט כי אם אחרי האיש אשר תמצא שיש בעיניו חן ר״ל שמשתמש בעיניו בעבודת ה׳ ולא נראיים אסורה שלם שהיתה רואה אותו משתדל להביט ולהסתכל בה הרי ניכר היות בעיניו רשע לא חן והיתה בורחת מאצלו וסרה מאחריו הרחק כמטחוי קשת עכ״ל: **ובמדרש** ותלך ותבא עד כדון לא אזלה ואת אמרת ותבא ר׳ יהודה בר סימון אמר שהתחילה מסיימת לפניה את הדרכים. וכונתם ז״ל בבעת לכתה היתה מסיימת את הדרכים לנורך ביאתה כדי שלא תטעה בביאתה למצוא הדרך ופשוט הוא וכן פירש מורי זלה״ה וכתב שכן נראה לו עיקר. וגם כתב שאפשר שתהיה כונתם שאחרי שהלכה חזרה לבוא בכל הדרך ההוא כדי לסיים את הדרכים ואחר כן חזרה ללקט עכ״ל: **עוד** כתב מורי זלה״ה שיתכן לומר על דרך הפשט כי באולי חלקת השדה לבעז היתה סמוכה לעיר יותר משדות אחרים ואע״פ שהיא תכף ומיד פגעה בחלקה ההיא מ״מ הלכה עוד משם והאלה אולי תמצא אחרים במציאת חן יותר וכמו שהיא הבטיחה אחר אשר אמצא חן בעיניו ולכן הלכה שדות הרבה ואח״כ חזרה ובאה ללקוט בחלקה אשר הניחה כי לא מצאה חן כמו בחלקה ההיא ויקר מקרה במציאת חן חלקת השדה לבעז עכ״ל: **ורב** אחרון כתב אחר אשר אמצא חן בעיניו כלומר בעיני בעל השדה והכתוב קצר. ותלך ותבא וגו׳ רז״ל דרשו עד כדון לא אזלה ואת אמרת ותבא ר׳ יהודה ב״ר סימון אמר שהתחילה מסיימת לפניה הדרכים. ואפשר לומר שהגיד הכתוב זריזות הנערה שלא עמדה בטלנות אפי׳ רגע אך לעולם היתה הולכת ובאה בתוך השדה ומלקטת. ודקדק הכתוב ואמר אחרי הקוצרים להגיד מה שאמרו רבותינו ז״ל בסמוך למי הנערה וגו׳ שאמר כיון שראה אותה בועז התחיל שואל עליה כל הנשים מתחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה כל הנשים מלקטות בין העמרים וזו מלקטת מן ההפקר והיינו אחרי הקוצרים ולא עמהם שלא ללקוט בין העמרים ולא לשחוק עם הנערים עכ״ל: **והרשב״א** הלוי ז״ל כתב דע שאלהינו ית׳ שמו ברא שוטרים הרודים בעם הם הנקראים בפי חכמי האמת קליפות והם נקראים רעה ועל זה נאמר לא תאונה אליך רעה כלומר הזהר שלא תעליל עליך הקליפה הנקראת רעה עלילות ברשע ותאונה לשון תואנה כך פירשו בספר הזוהר בפרשת וישלח יעקב ובפרשת ויהי בשלח ועל זה נאמר יש רעה חולה כי הקליפה הזאת הנקראת רעה שולטת באדם בכילי ההוא ומחזקת אותו לחולה ואינה מנחת אותו לאכול באופן שהיא מחניאה אותו כך דרשוהו בספר הזוהר בפרשת בשלח ושם נאמר כי על זה אמר הכתוב עושר שמור לבעליו לרעתו כי הרעה הנאמרת משמרת העושר ההוא ואינה מנחת אותו לעשות טוב ולא ליהנות ממנו עד שיבא בעליו של העושר ההוא כי איש אחר יאכלנו הכלל כי הקליפה הזאת נקראת רעה וגם בעליו נקרא רע עין ושלמה ציוה אל תלחם את לחם רע עין כי הוא מרשות הקליפות ועל כן הזהירה התורה ולא ירע לבבך בתתך לו כי הצדקה היא מגד הטוב ולכן אין נערב רע עמה ולכן פיה פתחה בחכמה אחר אשר אמצא חן בעיניו כי לא יהיה רע עין אבל שיהיה טוב עין עכ״ל: **ותאמר** לה לכי בתי כתב החסיד הר״ר יוסף יעבץ זלה״ה בנמוקיו לא מפני מיעוט ערכך אנכי מסכימה לכך אלא שהשעה צריכה לכך וזה טעם בתי עכ״ל:

(ג) **ותלך** ותבא כתב הר״ם ן׳ אלקבץ הלוי אפשר שתהיה הכונה על כל הימים כי תמיד כל היום היתה הולכת ובאה עד כלות קציר השעורים וקציר החטים עכ״ל. והר״ר יצחק עראמה ז״ל כתב ותלך מביתה ותבא השדה ותלקט: **והר״ש** ן׳ אלקבץ הלוי כתב ז״ל ואני שמעתי שיערה כמה מהלך היתה יכולה ללכת וכשהגיעה לסוף הגבול המשוער אז ותבא ותלקט כי אם היתה הולכת ומלקטת היתה הולכת ובאה ומשאה על שכמה ובזה תקל סעורת כי תלך עד סוף הגבול ואז בבואה היתה מלקטת באופן כי בהיות המשא כבד ובזה מן הקלות מה שלא יתעלם

עי׳

בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי׃ ג וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט
בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקֹּצְרִים וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה י. ג׳
לְבֹעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ׃ ד וְהִנֵּה־בֹעַז בָּא ל׳
מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים יְהוָה עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ ד׳ מ״ל
יְבָרֶכְךָ יְהוָה׃ ה וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל־

רַחֲמִין בְּעֵינוֹי וַאֲמַרַת לַהּ אֱזִיל בְּרַתִּי׃ ג ואזלד וַאֲזַלַת וַעֲלַת וּבְנַשַׁת
בְּחַקְלָא בָּתַר חֲצוֹדַיָּא וְאוֹרַע אַרְעָהָא אַחְסָנַת חַקְלָא הֲוָה לְבוֹעַז
דְּמִן יִחוּס אֱלִימֶלֶךְ׃ ד והנה וְהָא בּוֹעַז אֲתָא מִבֵּית לֶחֶם וַאֲמַר
לַחֲצוֹדַיָּא יְהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדְכוֹן וַאֲמָרוּ לֵיהּ יְבָרְכִינָךְ יְיָ׃
ה ויאמר וַאֲמַר בּוֹעַז לְעוּלֵימֵיהּ דְּמַנִּי רַב עַל חֲצוֹדַיָּא לְאֵי דֵין אוּמָּא

לקוצרים ד׳ מ״ל וסימן ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם. ודבתריה הנצב על הקוצרים למי הנערה. ודבתריה ויאמר נערה מואביה ודבתריה ותאמר אלקטה נא ואספתי׃
תולדות אהרן ותלך ותבא ותלקט. שבת קיג׃ והנה בעז בא, ברכות נד (ברכות יד)׃ ויאמר בועז לנערו. שבת שם׃

רשי

אמצא חן בעיניו׃ (ג) ותלך ותבא ותלקט בשדה. מצינו במדרש רות עד לא אזלת אתת שהוא אומר ותבא ואחר ותלקט אלא שהיתה מסמנת הדרכים קודם שנכנסה

אבן עזרא

שב אל בעל השדה ואם לא נזכר בעבור ויקר מקרה וטעמו כן הוקרה׃ ה׳ עמכם. לעזור אתכם בעבור שהם עמלים׃ יברכך ה׳. שיתן ברכה בקציר׃ למי

אגרת שמואל

עכ״ל׃ **ואומר** אחרי הקוצרים כתב הה״ר יוסף גאקון ז״ל למדנו מוסרה שלא לקחה אפילו ממה שנשירי הקוצרים כי אם ממה שאחריהם שכבר הניחוהו לדעת או נתייאשו ממנו וגם כדי שלא יתפתו בה לא הלכה כי אם אחריהם עכ״ל׃ **ויקר** מקרה חלקת השדה כתב הה״ר יצחק עראמה ז״ל ויקר מקרה כענין הנכי בדרך נחני ה׳ בית אחי אדוני כי מה טוב הוזמן לצדיקי׳ בלא ספק. ובמדרש כל הרואה אותה מריק קרי שהיה קשה בעיניהם לייחם עניני זו אל המקרה ודרשוהו ליוחי עכ״ל׃ **ובמדרש** לקח טוב ויקר מקרה מלמד שמלאך הוליכה כענין שנאמר ויקר אלהים אל בלעם עכ״ל. ועם זה אפשר שיובן מה שאמר הכתוב ותלך ותבא ותלקט כי כיון שהמלאך הוליכה כיון ששמה לדרך פעמים לגבת תכף באה אל השדה כהרף עין על ידי המלאך שהוליכה וזהו ותבא ואח״כ ולקטה׃

(ד) **והנה** בועז בא מבית לחם וכיון שראה אשה יפה כזאת בשדה אשר כל רואה אותה מיד רואה קרי כאמרם ז״ל בויקר מקרה וגו׳ לכן ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם להצילכם מיצר הרע ואל יעזוב אתכם ביד יצריכם הרע המפתה אתכם ליתן עיניכם באשה הזאת ויאמרו לו יברכך ה׳ כי גם לך צריך ברכה זאת או אפשר אמרו לו כי לו לבדו צריך ברכה זאת לא להם לפי שהוא אלמון ואינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו׃ **והראב״ע** ז״ל כתב ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם לעזור אתכם בעבור שהם עמלים. יברכך ה׳ שיתן ברכה בקציר עכ״ל׃ **ואני** אומר שאפשר שהם אמרו לו יברכך ה׳ לפי שהיה נתאלמן מקרוב ואפשר שמיום שמתה אשתו לא בא בשדה כי היה אבל ולא בא אלא באותו היום ולפי שלמדונו רז״ל כי השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה על כן אמרו לו יברכך ה׳ כלו׳ ימציא לך אשה הגונה כדי שתהא שרוי בברכה׃ **א״נ** אמר להם ה׳ עמכם בהיות שמלום רבות תלויות בענין הקציר אם בעזוב עומר ששכחו שלא נשוב לקחתו וגם בלקט ובפאה ושלא לגעור בעניים שבאים ללקט רק לקבלם בסבר פנים יפות וכיוצא על כן הזכירם ואמר להם הזכרו באופן שיהיה ה׳ עמכם ולא יסתלק מביניכם ולכן הוו זהירין לבלתי תחטאו רק קיימו כל המצות התלויות בקצירה בסבר פנים יפות וכיון שראו שבהיות הוא בעל הקציר ובעל הממון עם כל זה היה נותן בסבר פנים יפות ומזכירם על שמירה אם כן מי שהוא טוב עין הוא יבורך ראוי הוא שיבורך ולכן ברכוהו ואמרו לו יברכך ה׳ כלומר יברכך בממון וכמו שדרשו ז״ל בפסוק יברכך ה׳ וישמרך׃ **אי** נמי לפי שבועז באותה שעה שנעשה בו מדת הדין זו מדת אלהים ומתה אשתו על כן לא מצא ברכה יותר חשובה מזו להתפלל עליהם שלעולם לא יתנהג עמהם במדת אלהים שהוא מדת הדין אלא שם הויה שהוא רחמים הוא יהיה עמהם וז״ש להם ה׳ עמכם והם השיבו ואמרו לו יברכך ה׳ כלומר יאמר די לצרותיך ולא יתנהג עמך עוד במדת הדין מדת אלהים אלא במדת רחמים וז״ש יברכך ה׳ שהוא מדת רחמים. אח״כ מצאתי קרוב לזה בהר״ש אלקבץ הלוי ז״ל׃ **ורב** אחרון כתב והנה בועז בא וגו׳ מגיד גודל השגחת השי״ת בגם שבועז היה אפשר שלא היה הולך שם אותו היום עכ״ז לזכות הלדקת הזמינו הקב״ה שם והיינו דקאמר והנה בועז בא וגו׳ ויאמר לקוצרים וגו׳ אפשר לפרש למה לא הזכיר הכתוב שראה בועז את רות ואח״כ שאל עליה אלא אמר בועז לנערו וגו׳ בזולת שנדע ראייתו אותה ולכן אומר דאפשר דבועז הבין מרחוק בשדהו והכיר במילוי עינו שהיתה שם נערה מחודשת בלתי רגילה ללכת שם וחשב שמא היה בלב הקוצרים דבר בליעל אשר לא נכון ולכן כשבא אל השדה תכף אמר להם ה׳ עמכם כאלו מתמיה על דבר זר שאמר מה זאת לכם ה׳ עמכם יהיה ושם השיבו יברכך ה׳ בכל משלח ידיך כי אין פרץ ואין יוצאת אתנו׃ **והר״ש** ן׳ אלקבץ הלוי ז״ל כתב שאמת כי עתה שלמו לו ימי אבלו שבעה ימים ועדיין הוא שואל בשלום אחרים ואחרים אינם שואלים בשלומו ולכן הוצרך הוא להתחיל בשאלה תחלה ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם עכ״ל וקרובים דבריו לדברי בפירושי ראשון שפירשתי׃

(ה) **ויאמר** בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה ולא אמר מי הנערה כדי לדבר בלשון קצר כדרך החכמים המדקדקים בדבורם וזה שאם יאמר מי הנערה והם ישיבוהו רות עדיין צריך אח״כ לשאול למי היא בת מי היא או אשת מי היא כי לא יכיר בה בשמה להיותה אשה ע״כ שאל מתחל׳ למי היא כדי לדבר בלשון קצרה׃ **א״נ** בועז רצה לידע אם היא אשת איש או פנויה אבל היה בוש לשאול שאל׳ זו בפירוש שמא יחשדוהו כי נתן עיניו בה לישא אות׳ כי אלמון היה ובנקל יחשדוהו ע״פ שאל׳ בשתם למי הנערה הזאת כלומר ברשות מי היא ולמי הנערה שאם יאמרו בת פלוני היא יהיה הוכחה כי פנוי׳ היא ועדין היא ברשות אביה ואם היא אשת איש וכבר יצתה מרשות אביה בודאי שיאמרו אשת פלוני היא ועל כן שאל למי הנערה הזאת. והנער הנצב על הקוצרים בשמעו כי שאל להכירה ואמר למי היא ולא אמר מי הנערה וגו׳ הבין הוא כי כוונתו אם יש לה בעל וזהו למי היא היא אשת איש או פנויה וחשב מחשבות כי נתן בועז עיניו בה על רוב יפי׳ ורצה שיגלה את אזניו אם היא פנוי׳ ליקח אותה לו לאשה ויען ויאמר הרחיב פה האריך לשון לספר לו בגנות׳ ושלא היתה ראוי׳ להנשא לאיש כמוהו בתחל׳ אמר עליה דברים אשר לא כן

ואמר שהיתה מסלסלת בשערה ומקשטת את עצמה ועושה מעשה נערות וזהו נערה דקאמר וכמו שארז״ל אצל והוא נער דיוסף עושה מעשה נערות. ואפשר ג״כ שבאומרו נערה כיון לומר שאינה ראויה אליו שהוא זקן ובא בימים וזו נערה קטנה ולא יאות לזקן כמוהו כפי שניו וגם אם כפי דברי רז״ל היתה בת מ׳ שנה עם כל זה כל כך היתה יפה כי גם אם היתה בת ארבעים היתה נראית כבת ז׳ או כבר עשר ועל כן אמר נערה וכמו שדרשו ז״ל בשרה בת מאה וכו׳ ועוד כי מואביה היא ואפשר שרמז בדבריו שלא היה יכול לישא אותה כי לא יצא עמוני ומואבי כתי׳ וזאת היא מואבית והנער אפשר שלא ידע ההלכה דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית שעדיין לא נתחדשה ההלכה דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. מה שכתבתי בפי׳ נערה מואבית מצאתי אח״כ בהרשב״א הלוי ז״ל שפירש כן. ועוד אפשר שכיון באומרו מואביה היא כלומר שעדיין לא נתגיירה בכל לב ובכל נפש כי עודה מחזקת ברשעתה וזהו מלת היא יתירא דקאמר כלומר כי עדיין היא מואביה ואמר השבה עם נעמי כלומר שבכל סוף מנמתה בבואה פה לא היה לאהבת ה׳ ולחסות תחת כנפיו כי אם לאהבת נעמי וזהו השבה עם נעמי. ואף גם זאת האהבה כבר אבדה כי זאת האהבה היתה לה בעת נאתה משדי מואב ועתה כעת אין לה אפי׳ האהבה ההיא וזהו משדי מואב דקאמר כי אז בעת נאתה היתה לה אהבה עמה ועתה לא כן. ואפשר גם כן שכיון באומרו משדי מואב כלומר ראה מאיזה מקום שבה יחידה עם נעמי לבדה משדי מואב שבה יחידה עם נעמי ובודאי כולם שטופים בזמה והתעללו בה כי מתי יפרדו שלא לבא עליה׃ ואשה שהתעללו בה ערלות אינה ראויה אליך ויוסף עוד לספר בגנותה מה שאין בה ואמר כי היא חשודה בגזל ותאמר בלבה אלקטה נא כלו׳ נא כעת לעת הקוצרים לא אשלח ידי כי אם בלקט כדרך החסידים ואחר שירחקו מאצלי אספתי עומרים שלמים ואגזול אותם ולא יראו כי להיותם רחוקים ממנו וזהו אחרי הקוצרים כי אחרי הוא מופלג ובהיותי אחריהם ורחוקה מאד מהם ולא יראוני אספתי בעמרים והעד שזו היתה כוונתה ראותי כי ותבא ותעמוד ותתעכבה כאן מאז הבקר ועד עתה להמתין עד שנתרחק מאצלה כדי שתוכל לגזול אשה כזאת צריך האדם להשמר ממנה ולבלתי עזבה להכנס בביתו בדרך קבע כי תגזול כל אשר בבית וזהו שאמר זה שבתה הבית מעט כלומר אשה כזאת שיש לה דופי זה צריך שלא תכנס בבית אחרים אלא מעט פן תגזול כל אשר להם׃ **והרשב״א** הלוי כתב נערה מואביה היא כלומר שאף אם נאמר שהיה נודע לפס חידוש הלכה דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית לאו משנת חסידים היא ואינו מן הראוי שמי שיקווה לצאת ממנו שבט מושלים ישא עמונית או מואביה ואף אם תהיינה מותרות הלא תראה הגואל פלוני אלמוני כמה ברח מזה כמי שנשכו נחש ולמה יקחנה בעז שהוא גדול ממנו בתורה האמו בנות ישראל הכשרות אשר הורתן ולידתן בקדושה ועוד השבה עם נעמי משדי מואב כי נתגדלה בין צרי עין אשר לא יאות לאיש כמוך נדיב על נדיבות יקום והנה אליעזר עבד אברהם בקש ליצחק נערה מורגלת בנדיבות והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה וגו׳ ואמרה שתה וגו׳ אותה הוכחת לעבדך ליצחק ואחרי שזו הורגלה בין צרי עין ודאי תהיה מורגלת בצרות עין ומה גם בהיותה מואביה אשר הצרות עין טבעי להם באופן שתהיה צרת עין בקבע ובהרגל עכ״ל׃ **אי** נמי לא אמר מי הנערה הזאת אלא למי הנערה לפי שבעז כראותו אשה כזאת יפה כלבנה ברה כחמה אמר בלבו בודאי הגמור כי אחד מהקוצרים קדשה כבר. כי אי אפשר שלא יתנו עיניהם בה ובפרט נער הנצב על הקוצרים שהוא יושב ובטל כי הקוצרים שהם טרודים במלאכתם אפשר שלא היה להם פנאי לראותה אבל הנער הנצב על הקוצרים אפשר שהוא קדם אותה לו בשוה פרוטה ועל כן שאל ממנו למי מכולכם מקודשת הנערה הזאת וכיון ששמע הנער הנצב על הקוצרים דברי אדוניו שהיה חושדם שקדשו אותה ואם תהיה פנויה עדיין ישאנה לו כי חשק ביפיה עד כי מאד אותם שלא היה אפשר שלא קדשוה

כבר

ח ח״ס 5

כבר לרוב יפיה התחיל לדבר בגניתה ואמר כי אינה הוגנת לו כי היא נערה מואביה והיא מהם אשר שנא ה' אלהים וגם מזלה רעה עד כי לא נשאר לנעמי מכל בניה ובנותיה כי אם היא לבדה כי מעת אשר באה אל ביתה צרה ויגון מצאה לה ובסימן רע באה ובמזלה הרע הרגה את בעלה וזהו שאמר השבה עם נעמי לבדה כי לא נשאר לה אלא היא לבדה באה עמה וגם היא מעם הפרוצים בעריות וזהו משדי מואב וכאומרם ז"ל שהיו פרוצים בעריות ובהכרח היא גם כן תהיה פרוצה כהם: א"נ ספר מפריצותה כי בשלמא נעמי שהיתה אשה זקנה שתבא בדרך לבדה לא תפחד כלל כי מי יביט בפניה אבל אשה בחורה ויפה כזאת השבה עם נעמי שאיכן לבדנה בדרך וממרחק רב כזה משדי מואב בודאי שאשה פרוצה היא שאלמלא היתה צנועה היתה מפחדת שלא יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים ויתעללו בה ואף אם נאמר שקרה מקרה שלא פגעו באדם והיא לא נטמאה מ"מ אם היא לא היתה פרוצה לא היתה שמה לדרך פעמיה עם נעמי לבד בלא חברת אנשים כל זה מורה על רוב פריצות . ואף גם זאת יש לה שהיא עצלנית ואינה חפצה אלא להיות יושבת ובטלה כל היום כי באה אל השדה ותאמר אלקטה בדבור פיה לבד ולא עשתה מעשה כלל הבטיחה לעשות ולא עשתה ותבא ותעמוד עומדת ובטלה מאז הבקר ועד עתה ועל כן לא אמר ותבא מאז הבקר ותעמוד עד עתה כי אין הכונה שעמדה שמה מן הבקר אלא שעמדה בטלה ולא לקטה דבר מאז הבקר ועד עתה כל אלו המדות הרעות יש אתה וזאת היתה לה כי נחרבה ביתה · בזמן מועט על רוב פשעיה ומיד מת בעלה כי מדותיה המגונות גרמו לה מזלה הרע וזהו שאמר זה שבתה הבית מעט כי כל הרע הזה אשר אתה מהפריצות ויתר הדברים שאמרתי גרמו שתשב בביתה זמן מועט והחרב ביתה כי אולת בידיה תהרסנה :

אי נמי אמר כי הראתה סימני טהרה כחזיר ולבה יקבוץ און לה כי אמרה אלקטה אחרי הקוצרים רחוק מאד מהם להראו' שאני צנועה ועל כן ותבא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה להמתין שנתרחק מאלה ואז תתחיל ללקט כדי שלא נסתכל בה ויהי כן ה' עמה כאשר זאת היא כונתה כי אם כונתה להתעכב בשדה הרבה כי מדתה להיות אשה אשר בביתה לא ישכנו רגליה ואינה רוצה לישב בבית כי הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה וז"ש זה שבתה הבית מעט כלומר זה אין זה כי אם רוע לב שרוצה לשבת בבית מעט ולכן המתינה שנתרחק מעליה ולא מרוב צניעותה אלא מפני כי שבתה הבית מעט ובביתה לא ישכנו רגליה . הנה פירשתי דברי הנער לגנאי של רות: אח"כ מצאתי להרשב"א הלוי שפירש כן במה שאמר הכתוב זה שבתה הבית מעט ועוד כתב כי עד עתה דבר בגנויות שבעים אליה היותה נערה ומעם טמא ומתגדלת עם בלתי הגונים ואלה הגנויות ואם הם רבים אינה היא סבתם ועתה דבר בגנויות הרגליים אשר היא סבתם ואמר ראשונה שים לה עין רעה לא יספיק לה כל השדה כולה וזה יראה בלקיטה אם בכמות ואם באיכות ואולם באיכות אמר אלקטה נא ואספתי בעמרים מה שאין בו דין לקט כי אם בשבלים והיה זה מהמגיד שקר מפורסם כמו שנראה ממאמרה אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אמנם זה להוציא דבה עליה אמר הפך מאמרה ואם נחזיק בדברי רש"י שהם שני דברים לקט ושכחה גם זה יורה על הנאמר כי לא תספיים בזה או בזה אלא בזה ובזה ואמנם בכמות אמר ותבא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה כי לא יספיק לה שעה אחת או שתים אבל כל היום כולו וביען בעת ההיא עדין לא היתה עת האוכל כנראה מהמסופר לפנים הפליג בקדימה ואמר מאז הבקר ולא אמר מהבקר כאילו רצה בזה שהיתה מעוררת השחר ובטרם יכיר איש את רעהו היתה באה וזהו מאז הבקר ועד עתה עכ"ל : **והנה** עד עתה פירשנו כל דברי הנער הנצב על הקוצרים לגנאי וכל הדברים אשר דבר הנער על רות שכל שוא ודבר כזב וגדול עונו מנשוא אם לכך כיון להעליל על אשה כשרה דברים אשר לא היו בעולם והמה מהגנאי אשר המשורר ע"ה נתרעם על מספרי לשון הרע במזמור הושיעה ה' כי גמר חסיד וכדי שיוסרו מספרי לשון הרע יראו ויקחו מוסר אבאר פי' המזמור שאמרו דע"ה כשהיה בורח משאול והיו הולכים ובאים לשאול לגלות אזנו היכן דוד שרוי כענין הזיפים שאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו ואלו היו מראים פנים לדוד והיו מבטיחים אותו שישב ביניהם ולא ימסרוהו ביד שאול עד שלכך הוצרך לשאול באורים ותומים היסגירוני אנשי קעילה ויאמר יסגירו וזה בודאי כי אנשי קעילה היו מבטיחים אותו שישמרו אותו ולא יסגירוהו ולכן שאל אם ישמרוהו כדבריהם או יסגירוהו ואמר לו ה' שלא יבטח בדבריהם כי יסגירוהו ולכן אמר הושיעה ה' כי הריני קרוב למיתה שימיתני שאול כי כולם רוצים להסגירני ביד שאול וז"ש כי גמר חסיד ועל עצמו אמר כן כענין שאמר שמרה נפשי כי חסיד אני ולכן אמר הושיעה ה' כי גמר זה החסיד כמעט שימיתוהו שאול ואנשיו והרי הוא הולך למות לפי שפסו ואפסו אמונים מבני אדם ואין איש אמת בארץ שהרי כולם מבטיחים אותי ובקרבם ישימו ארבם להסגירני ביד שאול ושוא ידברו איש את רעהו וגו' ואמר כי כ"כ הורגלו לדבר שוא ודבר כזב עד שאינם מדברים איש אל רעהו בשפתותיהם רק בלבותם כי כשזה מדבר יודע חברו כי שקר הוא מדבר ושהדברים הם הפך ממה שמוציא בפיו וזה משיבו דברים כפי דבריו וגם בתשובתו יש בלבו הפך מה שאומר בפיו וחברו מבין כי בלבו דבר אחר הפך ממה שאומר בפיו באופן כי בלב ולב ידברו זה מבין לבו של זה וזה מבין לבו של זה ובזה הם מדברים בלבם ולא בפיהם : א"נ ביען כי צריך האדם להפך יצרו הרע ליצר הטוב ושיסכימו שניהם לעבודתו ית' ולאהבה אותו כענין ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך אמר כי אלו הורגלו כ"כ לדבר שקר עד שאף יצרם הטוב הושוה והסכים ליצרו הרע לדבר שקרים וז"ש בלב ולב ידברו השוא והשקר בב' הלבבות ובב' היצרים הם מדברים כי נהפך יצרם הטוב ליצה"ר ואמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לא לבד המדברים את השקר ולשאול האמת אלא אף המדברים לי האמת ולשאול השקר גם אלו יכרתו לפי שאנו אומרים שבסיבת לשונם יעלו במעלה גדולה וז"ש אשר אמרו ללשוננו נגביר ויעלו במעלה בסיבת לשוננו כי כבר דברנו טוב עם שאול וכן עם דוד באופן כי איזה משניהם שימלוך על ישראל ייטיב עמנו וז"ש שפתינו אתנו כבר שפתינו הכין לנו הכנה לעלות במעלה איזה משניהם שיהיה אדון לנו וז"ש מי אדון לנו כי מי שיהיה אדון לנו וימלוך על ישראל יאהוב אותנו כי שפתינו הכין לנו להיותנו אהובים בעיני שניהם וביען כי גם ענוש לצדיק לא טוב וכמ"ש דוד במקום אחר על און פלט למו באף עמים הורד אלהים אשר המפרשים פירשוהו בתמיה על און פלט למו ואני אומר כי אפשר לפרשו בניחותא כי גם ענוש לצדיק לא טוב ולא היה רוצה שיענשו בעבור האון שעשו לו כן אמר על און אשר עשו לי איני תובע כעת עלבוני אלא בעידן ריתחא שיהיה לך אף בעמים זו הורד אלהים אותם אשר עשו לי און ובעידן ריתחא יענשו אגב אחרים ולכן אמר כאן אני אומר כי על הרעה הזאת אשר הם עושים לי שמשקרי' בי יכרתו רק משוד עניים ומאנקת אביונים שכבר הם חייבים ממקום אחר על אותו עון יכרתו ויהיה עתה כי על פי דרכו אגלגל גם אני מידם וז"ש עתה אקום יאמר ה' על מה שהם חייבים מקדמת דנא עתה אקום כי על פי דרכי שאנקם מהם אשית בישע את זה החסיד כשתמיד הוגה בתורתי יומם ולילה וז"ש אשית בישע יפיח לו אמרות ה' כלומר על פי דרכו אושיע את דוד שיפיח לו תמיד אמרות ה' כלומר שהוגה תמיד בתורה וכיון שהזכיר התורה סיפר בשבחה וז"ש אמרות טהורות יובן במ"ש ז"ל מצינו שעיקם הכתוב שנים ושלשה תיבות שלא להוציא דבר מגונה מפיו שנאמר מן הבהמה אשר איננה טהורה וז"ש אמרות ה' כלומר אם תראה בתורת ה' אמרות רבות אל יקשה בעיניך שהיה יכול לדבר בלשון קצרה ולומר בהמה טמאה דע לך שאין זה עיקום כי אין בתורה עוקמנות ואם עיקם שם היינו כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיו ולומר טמא רק רצה לומר אמרות טהורות אמנם האמת כי התורה היא ככסף צרוף בעליל לארץ ואם תקשה ותאמר ממקום שבאת משמע שאינ' ככסף צרוף שהרי שם כתיב גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה ואיכא למידק אמאי לא ערבינהו ולתנינהו בהמה ועוף בחדא מחתא ולכתוב הכי מכל הבהמה הטהורה ומעוף השמים תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו ואי הוה כתיב הכי לא הוה צריך לחזור ולכתוב פעם אחרת שבעה שבעה זכר ונקבה ותו איכא למידק כי היכי דנקט בבהמה חלוקת טהורה ואשר לא טהורה אמאי בעוף לא זכר כלל חלוקת אשר איננו טהו' ואם נאמר כי לא הוצרך להזכירו משום דממילא משתמע מן חלוקת בהמה טמאה אם כן גם חלוקת עוף טהור למה כתביה דהא הוה משתמע מחלוקת בהמה טהורה דמאי שנא באופן כי לכאורה משמע כי מה שחזר ואמר גם מעוף השמים תקח לך שבעה שבעה הוא מיותר הני שבעה שבעה לכך הודיענו המשורר כי גם אותם שבעה שבעה דנקט בעוף מזוקק הוא אותו שבעתים והוכרח לעשות חלוקה בפני עצמה בעוף ולא לערבינהו בבהמה וזה כי ידוע הוא כי קרבן העוף הוא קרבן העני אשר אין ידו משגת היה מביא שתי תורים או שני בני יונה והנה ידוע הוא מה שצוה הוא ית' להביא ז' ז' מן הבהמה הטהורה היינו כדי שיהיה לו לנח להביא מהם קרבן ואם היה מערב קרא העוף עם הבהמה הטהורה הוה אמינא דודאי מה שצוה הש"י ז' ז' העיק' הוא בשביל קרבן הבהמה שהוא קרבן חשוב ומתנה הראויה להתכבד אמנם העוף כדי נסבה לפחות כדי שלא לביים גם קרבן העני אמנם הייתי אומר כי עיקר כי ציוי ז' ז' לא היה אלא מפני קרבנות של הבהמה לכך רצה הקב"ה לגלות כי כך חשוב בעיניו ית' הב' תורים של העני כמו הקרבן של עשיר ולכך עשה מהעוף חלוקה בפני עצמה ופסוק בפני עצמו בצוותו שיפרים ויקח מהם שבעה שבעה וז"ש פסוק בפני עצמו ובמלת גם להורות כי שקולין הם ויבאו שניהם וז"ש גם מעוף השמים שבעה שבעה ולזה לא ערבינהו אלא נקט בהם פעם אחרת ז' ז' להודיע כי שוה הוא לפניו ית' קרבן העני לקרבן העשיר ולכן לא עשאו טפל לערבינהו עם הבהמה הטהורה וכתב בעוף להודיה פעם אחרת שבעה שבעה וז"ש מזוקק שבעתים כי כפי הטעם שאמרנו גם אותו השבעתים שכתוב שני פעמים הוא מזוקק להודיענו כי לפניו ית' חשוב קרבן עני כקרבן עשיר ומטעם זה מפורש אגלי מאי דכתיב בפרשת ויקרא כי בקרבן העשיר כתיב אם עולה קרבנו מן הבקר ובקרבן העני כתיב ואם מן העוף עולה קרבנו ולמה לא אמר ואם עולה קרבנו מן העוף אלא כונתו להודיענו האמור כי מתחילה אמר אם עולה קרבנו מן הבקר כלומר ידעתי כי העולה שאמיתית אשר היא חשובה בעיניך הוא מן הבקר כי היא היותר עולה חשובה אמנם אני באתי לחדש לך כי אם יהיה מן העוף עולה קרבנו ומלת עולה קרבנו היא גזרה כי אפילו שיהיה מן העוף אני מחשיב אותו לעולה שלימה וזהו שאמר עולה קרבנו ונחזור לעניינו כי לכך נקט גם בעוף שבעה שבעה בלחודייהו להשוות קרבן העוף לקרבן בהמ' וז"ש בכאן מזוקק שבעתים ואחר שסיפר בשבח התורה משום כיון שהזכירו סיפר בשבחו חזר לעניינו הראשון ואמר אתה ה' תשמרם כלומר ואם אתה ה' חפץ על כל אלה אשר עשו לשומרם ואין אתה חפץ להמיתם וז"ש אתה ה' תשמרם כלומר אם אתה להיותך בעל הרחמים כי כן מורה שם זה אתה אומר לשומרם על הפחות הצילם מידם וז"ש תצרנו מן הדור זו לעולם והנון של תצרנו היא דגושה והוא כנוי אל היחיד הנז' אשר אמר עליו אשית בישע האיש אשר יפיח לו ויסגה באמרות ה' אמרות טהורות לפחות אם תרצה לשמור את הדור ואתה ה' תשמרם לפחות תצרנו לזה שיפיח לו אמרות ה' תצרנו ותצילנו לו מן הדור זו לעולם וכ"ש כי למה זה ועל מה זה יהיה מזלם קבוע תמיד ברום הגלגל כי ראוי הוא כי כשם שגלגל הוא שחוזר בעולם כי לפעמים האדם ברום המעל' ולפעמי' למט' לארץ עני ואביון כן יהיה ג"כ לאלו הרשעים כי יחזור גם הגלגל חוזר חלילה ולא יהיו קבועים במשמרות במעלתם וז"ש סביב רשעים יתהלכון ראוי שיתהלכון ויחזרו חוזרים חלילה כשאר בני אדם וז"ש כרום זלות לבני אדם כלומר כמו שרום והזלות והזלזול ועניות לבני אדם כי לפעמים הם ברום ולפעמים הם בזלות ושוי כן ראוי שיהיה גם לאלו פעמים כן פעמים כן וסביב סביב יהלכו גם המה ושיהיה הגלגל חוזר גם עליהם ולכן היה מתפלל דוד עליהם שיפלו במכמורות רשעים על היותם בעלי לשון הרע כי שוא ידברו איש את רעהו ושפת חלקות בלב ולב ידברו כי לשון הרע שוא

שקול

הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת׃ ו וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב ג׳ ומ״ע
עַל־הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׁבָה ד׳ מ״ע ג״ה
עִם־נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃ ז וַתֹּאמֶר אֲלַקֳטָה־נָּא
וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד ד׳ מ״ע ג׳ מ״ל למערבאי
מֵאָז הַבֹּקֶר וְעַד־עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת מְעָט׃ ג׳
ח וַיֹּאמֶר בֹּעַז אֶל־רוּת הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל־תֵּלְכִי ס׳ מ״ל ככתו׳
לִלְקֹט בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוּרִי מִזֶּה וְכֹה ד׳ ג׳ ס׳ רפין ג׳ ומ״ע

רִיבָא הָדָא׃ ו ויען וַאֲתֵיב עוּלֵימָא דְאִתְמַנָּא רַב עַל חֲצוֹדַיָּא וַאֲמַר רִיבָא מִן עַמָּא דְמוֹאָב הִיא דְתָבַת וְאִתְגַּיְירַת עִם נָעֳמִי מֵחֲקַל דְמוֹאָב׃ ז ותאמר וַאֲמַרַת אֶצְבּוֹר כְּעַן וְאֶכְנוֹשׁ שׁוּבְלִין בַּאֲלוּמַיָּא מַה דְמִשְׁתָּאַר בָּתַר חֲצוֹדַיָּא וַאֲתַת וְקָמַת וְאִתְעַכְּבִית כְּעַן מִקְּדָם צַפְרָא וְעַד כְּעַן פּוּן זְעֵיר דֵּין דְיָתְבָא בְּבֵיתָא צִבְחַר׃ ח ויאמר וַאֲמַר בּוֹעַז לְוַת רוּת הֲלָא קַבֵּילְתְּ מִנִּי בְּרַתִּי לָא תְהָכִין לְמִצְבַּר שׁוּבְלִין בַּחֲקַל אוֹחֲרָן וְאַף לָא תַעְבְּרִי מִכָּא לְמֵיזַל לְאוּמָּה אַחֲרִיתָא

תולדות אהרן וכס מדנקין. סס:

הלוא פ׳ מ״ל בכתוב וסי׳ הלוא משנאיך ה׳ אשנא. הלוא יתעו חרשי רע. הלוא שמעת בתי. הלוא צויתי את הנערים. הלא הם כתובים דאסתר. הלוא ביראת אלהינו תלכו. הלוא כה עשו אבתיכם דבסוף עזרא. הלוא על אלה חטא שלמה. האנף בנו עד כלה:

רשי

שנכנסה לשדה והלכה ובאה וחזרה לעיר כדי לעשות סימנים ולגווים שלא תטעה בשבילים ותדע לשוב: ויקר מקרה. לבא בחלקת השדה אשר לבועז: (ה) למי הנערה הזאת. וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה והיתה מלקטת עומדות מעומד ושוכבות מיושב כדי שלא תשחה: (ו) השבה עם נעמי. הטעם למעלה תחת השי״ן לפי שהיא לשון עבר ואינה לשון פועלת: (ז) ותאמר. בלבה: אלקטה נא

אבן עזרא

(ה) למי הנערה הזאת. חשב שהיא אשת איש אולי שאל את הנער כי ראה לבושה כלבוש אדלה גם הצורות משתנות בעבור האויר ודרך הדרש ידוע: (ז) ותבא ותעמד. שתתעסק תמיד בצרכה ולא בדבר אחר שלא יחשדנה בעבור יפיה: זה שבתה הבית מעט. זמן מועט. שבתה שישבה. וטעם בית. כמו סוכה: (ח) תעבורי. בשורק תחת חולם כמו ישפוטו הם והיא מלה זרה בעבור היותה מלרע אולי היתה כן בעבור שאיננו במקום מוכרת: ונו״ן תדבקין נוסף

אגרת שמואל

שקול כע״ג וגלוי עריות ושפיכת דמים כי בכל אחת מאלו לא נאמר אלא גדול בשפיכות דמים גדול עוני מנשוא ובעריות ואיך אעשה הרעה הגדולה וגו׳ ובע״ג אנא חטא העם הזה חטאה גדולה אמנם במדבר לה״ר נאמר בו לשון רבים כמש״ה לשון מדברת גדולות ואם הנער כיון בדבריו להוציא עליה שם רע ודאי גדול עונו מנשוא ולכן אפשר לדרוש כל דברי הנער הנצב על הקוצרים לכף זכות לקיים מאמר והוי דן את כל האדם לכף זכות: ואפשר לפרש שלא דבר אלא בשבח של רות ואמר ויען הנער ויאמר נערה מואביה וגו׳ כלומר זאת היא ראויה אליך כי היא נערה ראויה לילד והוא מתו כל בניו וצריך שלא ישא אשה אלא שתהיה ראויה לילד לא זקנה ואומרו מואביה היא כלומר אין צריך לחוש אל מה שאמר הכתוב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳ כי למדתנו רבינו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וזהו שאמר נערה מואביה היא ועוד תראה את טוב כונתה שנתגיירה לשם שמים כי שבה עם נעמי עם היותה עניה שכולה וגלמודה בעירום ובחוסר כל והלא תראה מהיכן שבה מארצה וממולדתה משדי מואב ועזבה את אביה ואת אמה עם היותה בת מלכים ושבה עם נעמי עם היותה במוכר כל זה יורה שלא נתגיירה אלא לשם שמים. ועוד יש בה מן המוסר ודרך ארץ כי אפילו הלקט שהתורה זיכתה לה בו לא רצתה ללקט אלא בשאלת רשות ובלשון בקשה וז״ש ותאמר אלקטה נא כאילו אמר ותאמר נא אלקטה ואין נא אלא לשון בקשה. ואף גם זאת כי אפילו הלקט שהתורה זיכתה לה בו לא רצתה ללקט כי אם בשכר טירחה ועמלה וזהו שאמר אלקטה ולא בחנם אוני רוצה ללקט אלא בשכר טורחי ועמלי שאטרח ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים והענין כי מנהג הקוצרים לקצור ולעשות עמרים עמרים ומניחים אותם במקומם ואחר כך נאספים הם או אחרים כל אותם העמרים אל מקום אחד ועושים מהם תל גבוה כלם במקום א׳ ולכן אמרה הניחוני נא ואלקטה בלקט וגם אני אעשה זאת לכם ואקל מעליכם טורח אסיפת העמרים אל מקום אחד כי אני אלך אחרי הקוצרים ואטרח ואספתי בעמרים אשר יקצרו ואאסוף את כולם אל מקום אחד הרי שלא רצתה אפילו בלקט כי אם בשכר טורחה ועמלה ואמר ותבא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה להורות על חריצותה כי לחם עצלות לא תאכל ומאז הבקר. ועד עתה לא ישבה לנוח אלא עמדה עומדת על עמדה וטורחת וזהו שאמר ותבא ותעמוד כלומר שלא ישבה לנוח אלא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה ואומרו זה שבתה הבית מעט אפשר כי שם בשדה היה בית אשר שם היו נערות בעז יושבות ואותה השעה אשר היה הנער מדבר עם בועז על ענין רות אפשר שהיתה רות יושבת לנוח שם בבית עם נערות בעז ולכן אמר הנער לבעז אף אם אתה רואה אותה בתוך הבית לא מפני שהיא עצלה כי עתה הלכה לשבת בביה לנוח מעט וז״ש זה שבתה הבית מעט כלומר עתה מעט זמן יש שישבה אבל מאז הבקר ועד עתה עמדה על עמדה ועל רגליה ולא ישבה כלל אלא ותבא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה ובזה קרובים דברי לדברי ה״ר שמריה האקרטי ז״ל: והנה אח״כ מצאתי לרב אחרון שפירש דברי הנער הלז לשבחה של רות ובמקצת דברים קרובים דבריו לדברי והנני מציגם לפניך ז״ל אמר לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת כי בראותו נערה מחודשת בלתי רגילה לבא שמה חשבה לזונה ואולי א׳ מהנערים הביאה שמה ועל כן אמר של מי מהקוצרים האלה היא הנערה הזאת והוא השיבו אל אדוני אל ישת אל לבו הפאת לנער מהנערים כי נערה מואביה היא השבה וגו׳ ואם כוונתה היתה לדבר נבלה לא היתה באה עם חמותה רק היתה נשארת בארצה וגם מאז הבקר באה אלינו לא ראינו בה ערות דבר כי הנה נראה בעניינה שאמרה אלכה ללקט העומרים אחרי הקוצרים ולא עמהם או לפניהם ולהשמר מכל דבר רע גם מאז הבקר שבאה עמדה פה לעין כל. ולא נסתרה מעינינו ולא זזה ידה מתוך ידינו ומה שעיניך רואות כי היא יושבת פעת בצל

סוכת הקוצרים מעט זמן הוא שישבה וטעם בית כמו סוכה וכן כתב הראב״ע: או אפשר שזה היום יום שביעי הוא לביאת רות ונעמי היה ובו ביום יצא בעז מאבלו ולהפיג צערו יצא אל השדה כי בו ביום התחילו הקוצרים לעשות במלאכתו כי קודם זה היה אסור להם ולהיות כי בעדם זה היה בעז אסור בשאלת שלום ובעניית שלום הגיד כי היום הזה בא ונתן להם שלום והחזירו לו שלום ושאל לנער בת מי הנערה הזאת ויען כי אין לה אב ואם בארץ שלזו והאשה קרובה לו וכאילו רצה לרמוז לו שהיא נאותה לו וזה בדברים מכוסים וערום יבין לאסורו וזהו שאמר נערה מואביה היא כלומר נערה בת בנים היא גם מואביה ואין לה אב ואם וקרוב במלכות הזה וכמה מהאנשים חפצים לקחת בת יחידה גם היא ששבה עם נעמי ורמז לו בזה חסידותה ושוב מזגה שבאת לחסות תחת כנפי השם ית׳ גם שהיתה קרובה לנעמי ומגואליה היא גם שהיא משתדלת ועוסקת ונגועה ומובה כי הנה להיותה ענייה ומרודה להט טרף לנפשה הוכרחה לצאת החוצה ודקדקה ללקוט ולאסוף אחרי הקוצרים ולא עמהם כנז׳ והנה עמדה על רגליה בעסק מלאכתה מאז הבקר ונראה מזה ששבתה בבית מעט כלומר כי כשהיתה בביתה שובתת ממלאכתה מעט הוא ירצה מזה כי היא חרוצה במפעליה עכ״ל: והה״ר יצחק עראמה ז״ל כתב נערה מואביה היא השבה עם נעמי ומוסריה בידה והנה ידוע שאמש באה העירה ותבא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה אם כן זה שבתה הבית מעט שלא עמדה בבית יום או יומים לנוח מיגיעת הדרך וזה יורה זריזותה וטעם הקילום שמא יכניסנה בביתו לשם שירות שואיל והיתה חרוצה במעשיה מאד עכ״ל ודומים לזה דברי הרלב״ג ז״ל: והה״ר יוסף גאקון ז״ל כתב מאז הבקר ועד עתה הגיד זה לעוצם השתדלות כי מאז הבקר נגה באה וזו שבה שלקטה מאד כדי שלא יחשדוהו כי בעבור יפיה נתחסד עמה ונתן לה משל בעז ע״כ: (ח) ויאמר בועז אל רות שלא שמעת בתי דברי הנער הלז שאמר כי לא תחפוץ לשבת בית כי אם יצאנית ועל כן השמרי והזהרי מאד לא תעשה באופן שיאמנו דבריו ותהיה נקיה מה׳ ומישראל ולכך אל תלכי ללקוט בשדה אחר כי יאמת ויקיים דבריו בלכתך בשדה אחר כי יאמרו כי להיותך רוצה לילך פעם בחוץ פעם ברחובות ועל כן הלכת משדה זו אל שדה אחר ובזה הרי את מקיימת דבריו שאמר זה שבתה הבית מעט שכונתו לומר כי בביתה לא ישכנו רגליה וכדאמרן לעיל ועל כן העצה הנכונה לך והנקי מדברי הנער היא זאת כי לא תלכי בשדה אחר וא״ת עוד אוסיף על זאת ולא אצא מפתח ביתי ולא אבוא לא אל שדה זו ולא אל שדה אחר ויותר טוב הוא לי שאמות ברעב בירכתי ביתי ולא אלך להתבזות לעיני בני אדם אשר חרפתם מרובה ולא יבזו אותי כדרך שביזה אותי הנער לז״א וגם לא תעבורי מזה השדה ותשבת בביתך כי אין זו עצה טובה אלא בואי לכאן והלקט וכה תדבקין עם נערותי וכוונתו שתבא ללקט אם כדי שתהנה היא מצדותיו וגם כדי לזכות את עצמו כי יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית וכשם שעשית עד עתה שהלכת אחריכן מרחק רב ושנהגת בעצמך מדת הצניעות כן תעשה גם כן מכאן ולהלאה ותן עיניך בשדה אשר יקצרון ואחרי תומם לקצור כל השדה והלכת אחריהם רחוקה מהם ולא מיראה אולי יגעו בך אני אומר לך שתלכי רחוקה מהם כי אם מפני הצניעות אבל הם לא יגעו בך כי הלא צויתים לבלתי נגעך ואם צמית לא תלכי את לשאוב כי הוא פריצות גדול שתשאבי בפניהם ואינו כבודך אלא והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים: ואפשר לפרשו לפי הדרך שפירשנו שדברי הנער היו כולם מספרים בשבחה של רות וכמו שפירשנו לעיל עתה סוף דברי בועז אל רות מיוסדים על זה נאמר לה הלא שמעת בתי כלומר הכי כבר שמעת בתי כל שבחים שלנו שאינם אוסף האשר ולכן ראוי הוא

וְהָכָא תִתּוֹסְפִין עִם עוּלֵימָתָי׃ ט עיניך תְּהֵא מִסְתַּכְּלָא בְּחַקְלָא כ׳. כ׳ חסי׳ תִּדְבָּקִין עִם־נַעֲרֹתָי׃ ט עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר־יִקְצֹרוּן
דְיִחְצְדוּן וְתֵהָכִין בַּתְרֵיהוֹן הֲלָא פַּקְדִית יַת עוּלֵימַיָּא דְלָא יִקְרְבוּן ג׳ יכל וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלוֹא צִוִּיתִי אֶת־הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי
בִּיךְ וּבְעִידָן דִּי אַתְּ צָחִית לְמוֹיֵי אִיזִילִי לְמָנַיָּא וּתְהֵי שָׁתְיָא מוֹיֵי ססבלים דכות׳
י׳ נְגָעֵךְ וְצָמִת וְהָלַכְתְּ אֶל־הַכֵּלִים וְשָׁתִית מֵאֲשֶׁר

תולדות אהרן עיניך בשדה. זוהר ויקהל ז

רשי

נא. לקט השבלים: ואספתי בעמרים. שכחה של עמרים: (ט) וצמית והלכת אל הכלים. ואם תצמאי אל תבלמי מלכת ולשתות מכלי המים אשר ישאבון הנערים

אגרת שמואל

לך שלא תלכי ללקוט בשדה אחר כלומר בשדה של אחר שהוא אחר אנלך כי בודאי לא יקרבוך ולא ישבחוך כאשר עשו לך פה וזהו שדה אחר דקאמר הרי טענה אחת שאין ראוי לך שתלכי ללקוט בשדה אחר. ועוד טענה ב׳ מלבד זו והוא אומרו וגם לא תעבורי מזה והכונה שאפשר שכל שדות של בועז היו קרובים לעיר יותר מכל שאר כל השדות וההולך לכל שאר השדות היה בהכרח שהיה פוגע בשדות בועז בתחלה והיה עובר מעליהם ללכת אל שאר השדות אשר היו יותר רחוקים ולכן אמר וגם לא תעבורי מזה כלומר גם אם נאמר שאפשר שגם כן יקרבוך בשאר השדות וג״כ ישבחוך אין ראוי שתעבורי משדותי אשר תפגעי בהם בתחלה ותלכי אל שדות אחרים הרחוקים מזה וזהו שאמר וגם לא תעבורי מזה הרי שתי טענות בשביל כל אחת מהן ראוי שלא תלכי אל מקום אחר ללקוט כ״ש בהתחבר שתיהן וזהו מלת וגם דקאמר שמוסיף טענה אחרת על הראשונה. ואמר עוד טענה שלישית והיא וכה תדבקין עם נערותי כלומר כי בשאר השדות לא יש שם נערות שתוכלי להדבק בהן אמנם פה בשדותי יש נערות וכה הדבקין עם נערותי. אמר עוד טענה רביעית והוא אומרו עיניך בשדה אשר יקצורון ואפשר שכל שדותיו של בועז אשר היו עתידים לקצור אפשר שכלם היו סביב סביב אל אותו השדה אשר היו שם נערות בועז ומשם שלטא בהו עינא לכל שדה ושדה אשר היו עתידים לקצור והפסוק הזה הוא מקושר עם הפסוק דלעיל בסופו שאמר וכה תדבקין עם נערותי מכאן מזה השדה הנך רואה בעיניך כל שדה ושדה אשר עתידין לקצור וזהו שאמר עיניך בשדה אשר יקצורון אמנם שדות אחרים אפשר שיתעללו בך לפי שהם בהחבא ובמסתרים שדה לפנים משדה אבל שדותי הם במקום מגולה כי הנה מכאן שלטא בהו עינא עיניך בשדה אשר יקצורון. אמר עוד טענה חמישית והוא אומרו והלכת אחריהן דייק דכתיב מלת אחריהן בנון והיה מן הראוי להיות כתובה במ״ם אבל הכונה שהיה מעיד על נעריו שכולם היו צדיקים גמורים וכשתהיי הולכת אחריהן הוה ליה כאילו את הולכת אחרי נשים ולא אחרי אנשים וכמו שכאשר תלכי אחרי נשים אין לך פחד שיתעללו בך כי הן נשים כמותך כך כאשר תלכי אחרי נערי הוה ליה כאילו תלכי אחרי נשים ולכן כתיב אחריהן בנון ולולי דמסתפינא הייתי אומר כי גם כאשר אמר לעיל וכה תדבקין עם נערותי על הנערים קאמר כי לא היו נערות לבועז בשדה אלא נערים וקראם נערות להחזיק את לבה שלא תפחד מהנערים שיתעללו בה על כן אמר לה שלא תפחד כלל שתוכל להדבק בהם כאילו היא מתדבקת עם נערות לפי שהיה יודע בהם שכולם היו צדיקי׳. ובזה אתי שפיר מאי דקאמרה רות לקמן גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין ולא מצינו שאמר לה כך אלא כך אמר לה וכה תדבקין עם נערותי ובמה דפרישית אתי שפיר דלעולם כאשר אמר לה וכה תדבקין עם נערותי על הנערים קאמר וקראם נערות להורות על חסידותם כי תוכל רות להדבק בהם כאילו הם נערות מסכים למה שפירשנו במה שאמר והלכת אחריהן בנון וזה בעצמו רמזה לה נעמי באומרה לה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו כי הנערים שלו הוה ליה כאילו הם נערות ובזה לא קשה מידי מהשינוי הנמצא בסיפור הלז כי בועז אמר לה וכה תדבקין עם נערותי והיא אמרה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין. אמר לה עוד טענה ששית כי מלבד חסידותם אשר הזכיר כי כל משרתיו צדיקים עוד נוסף על זה כי הם מוזהרים ומצווים ממנו לבלתי נגוע בה כלל וזהו שאמר הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך. אמר עוד וצמית והלכת אל הכלים ושתית וגו׳ הכונה אחר שראה שהכל מתוקן מבלתי חטא כלל לא נשאר חשש כלל אלא ממקום שאיבת המים כי אולי היה רחוק מעט ממקום השדות אשר היו שם נעריו ואולי אם תלך לשאוב ממקום שאיבת המים אולי יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים על כן אמר לה אם צמית והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים ולא תלכי לשאוב ממקום שאיבת המים: ואפשר עוד לומר במה שאמר עיניך בשדה אשר יקצורון שהכונה לפי שראה ראינו כי שש הנה שנא ה׳ והאחת מהם עינים רמות כי העין הוא סרסור העבירה ולכן הזהירה התורה ואמרה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם כלומר כי אם תתורו ודאי שתהיו זונים ועושים מעשה אחרי הראייה כי עין רואה ולב חומד ואח״כ כלי המעשה גומרים ולכן אמר לה הזהרי שלא תרים את עיניך לא למעלה ולא לצד מן הצדדין ולא תסתכלי אלא לנוכח עצמך ולצורך מלאכתך עיניך בשדה אשר יקצורון לראות וללקוט השבלים של לקט שכחה ופאה ועל דבר הרחקת העין מראות ברע אמר שע״ה עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך אשר הרצון בו שיעשה כמו שהיה עושה רב ע״ה שלא היה מביט לעולם חוץ לארבע אמותיו וז״ש עיניך לנוכח יביטו כלומר השמר לך פן תשא עיניך השמימה ותראה נשים בעליות ובעד החלונות רק לעולם עיניך לנוכח יביטו כלומר לנוכח דרכך ולא למעלה ואם לפעמים תפגע באשה שהיא באה נגדך

ולא כיסתה פניה הרי עפעפיך כי לכך נוצרו כדי שהם יישירו את דבר העבירה הבאה נגדך כי תעלים העפעפים על העין. אמר עוד ולא זו בלבד תעשי אלא והלכת אחריהן כלומר הזהרי בכונה מכוונת שלא תלכי לצדי הקוצרים כי אולי יסתכלו ביך ויבאו לידי הרהור עבירה אלא תתכוני שלעולם ועד והלכת אחריהן ממש ומגבן כדי שבשום צד לא יוכלו להסתכל ביך ועל כל אלו ההכנות שאמרתי נוסף עליהם צויתי את הנערים לבלתי נגעך כי יד ליד לא ינקה רע ולכן לא יגעו בך אפי׳ באצבע קטנה וזהו לבלתי נגעך ולכן אנכי מצוך שאם צמית בעודך לוקטת בשדה לא תשאלי מן הקוצרים שיתנו לך הכלי של מים שיש עמהם בשדה אשר הם קוצרים אלא והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים בכל אלו ההכנות הרי את ניצולת מכל דבר רע: ואפשר עוד שאמר עיניך בשדה לפי שברוב הדברים שלטא בהו עינא בישא והעין הרע שולט בכל דבר לכן בעז בהכירו כי רות היא צדקנית ועיניה היא עין טובה ובכל אשר תראה ותסתכל בעיניה שם צוה ה׳ את הברכה ועליה נאמר טוב עין הוא יבורך על כן כדי שתתברך תבואתו צוה אותה שתסתכל בעיניה בשדה אשר יקצורון כדי שתשרה ברכה בשדותיו ואמר עוד והלכת אחריהן לפי שידוע שעינא וליבא תרי סרסורי דעבירה והעין הוא הסרסור הראשון של העבירה כי העין רואה והלב חומד ועל כן הזהיר הכתוב באומרו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ובהיות כי בועז ראה והבחין צדקתה ויושרה של רות ולעולם עיניה תחזינה מישרים על כן אמר לה והלכת אחריהן כלומר אף אם כולי עלמא אין ראוי שילכו ויתורו אחרי עיניהם אין את כמותם אלא את והלכת אחריהן כלומר אחרי עיניך תלכי ושינוי מלת אחריהן שב אל עיניך דכוותיה דקרא ודרך זה רמזו בזוהר בפרשת ויקהל: והרשב״א הלוי ז״ל כתב זה לשונו עיניך בשדה אשר יקצורון פה הפיאה עלה טובה והגונה אשר עוד דקדק בדברי הנער הממונה דבה עליה באומרו ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים אשר דברי אחרי הקוצרים אבל האמת רב דברים ודקדק שלא יחדל פשע בהם כאילו רצה לומר שהיתה הולכת אחריהן כהוספת מידם אשר על זה אמר לנעריו בצוואתו אותם וגם שול תשולו לה אשר כל זה להקשות שני עד שקרים על כן הרבה לדבר לה דברים טובים עיניך בשדה אשר יקצורון כלומר לא תלכי עמם בעת היותם קוצרים שלא תהא נראית כהוספת אבל עיניך תחזינה מישרים השדה אשר יקצורון ואחרי אשר יקצורו תלך אחריהם ולפי שמזה אפשר שימשך כי בלכתה בשדה אחרי כלות הקוצרים לקצור יתעלל בה אחד מהנערים מה שלא יהיה בהיותם בשדה כלם לכן אמר הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך אף אם תהיי יחידה בשדה הנה צויתי אותם בפרט עליך ואין ספק כי הגזרה הזאת היא המסורה למשה כדברי הה״ר יצחק עראמה ז״ל ונראה לי כי לא צוה להם מקודם עד ידבר על לבה כי לא ידע אם תקבל היא דבריו או אם עשה תעשה לה כנפים ותרחיק נדוד משם אחרי שכבר דובר בה דבר כי עוד ומה בצע בצוואה זו אם היא לא תתרצ׳ בזה ולכן לא צוה עד חקור את לבה וצמית והלכת אל הכלים עוד הוסיף להביאה וליעצה עצה נכונה עד מאד והוא שתרחיק ממנה לזות שפתים וזה שאם היא תשאל לאחד מהנערים שישאב לה לא תצא מידי ספק כי יאמר האומר שעיניה נתנה בו לכן יעצה שתלך בין משאבים ושם תשתה מאשר ישאבון הנערים לא שהיא תאמר לאחד מהם לשאוב וביותר צריך זירוז בדבר שיש בו חסרון כבוד כי הבזיון דבק בנפש כדברי הרב המורה ומה גם בהיותה כלילת יופי ובקל יוכלו לחמוד אותה ושוב מצאתי אל החסיד הה״ר יוסף יעבץ ז״ל שכתב במקומו ושתית מאשר ישאבון לא שיתנו לך הם כי זה התחלת הפריצות ע״כ ושמחתי עכ״ל: ורב אחרון כתב הלא שמעת בתי מה ששאלתי לנער ולא תחשב ששאלתי את פי הנער להיות רע בעיני היותך לוקטת בשדה שלי כי אדרבא הנני מצוך שלא תלכי ללקוט בשדה אחר. וגם לא תעבורי מזה כלומר מזה הדרך שנתך הנער הנצב שאת הוספת אחרי הקוצרים ולא עמהם לא תעבורי ממנו וכשתרצי לדבר דבר לפקח עמלך טוב שתדבקי עם הנערות ורמז לה שלא תדבר עם הנערים ולא בשדה זו בלבד אני אומר לך שתלקטי לפי שאמרתי אל תלכי ללקוט בשדה אחר כי הנה כוונתו היה שלא תלקטי בשדה איש אחר לך אם יהיה השדה שלי לקטי כרצונך כי עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת תמיד אחריהן כלומר אחר הנערות כי הנה צויתי את הנערים לבלתי נגעך גם לשמירת נקיותך איני רוצה שתלכי עד הבאר כשתרצי לשתות רק תלכי אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים ועם הקפדתם בשתיית המים אשר טרחו בשאיבתם הנה עם כל זה לא יפגעו בך וזה טעם הלא צויתי את הנערים וגו׳ עכ״ל: והה״ר יצחק עראמה ז״ל כתב לא תעבורי מזה ירצה שלא תלך לביתה עד כלות הקציר כדרך שאר המלקטות עכ״ל. ע״ד אחר תעבורי:

ישאבון הנערים: י ותפל על־פניה ותשתחו ארצה
ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני
ואנכי נכריה: יא ויען בעז ויאמר לה הגד הגד לי
כל אשר־עשית את־חמותך אחרי מות אישך
ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל־
עם אשר לא־ידעת תמול שלשם: יב ישלם יהוה
פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם יהוה אלהי
ישראל אשר־באת לחסות תחת־כנפיו: יג ותאמר

ג'. למדנה ··· את כג ··· ס' ··· ל' ··· כ' ··· י"ד. ל'. דסמיך ··· ג' רפין

עשית ה' וסימניהון לאשה מה זאת עשית. ראי דרכך בגיא דעי. ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית. איפה לקטת היום ואנה עשית. אשר עשית את ונכלמת. ומן תירע את ירושלים עד ונחלת בך דכו': לחסות ג' רפין ומ"ל וסימן מבטות בארם. מבטות בנדיבים. אשר באת לחסות תחת כנפיו:

תולדות אהרן עשית את חמותך, נדרים לט:

די מליין עולימיא: י ותפול ונפלת על אפהא וסגידת על ארעא
ואמרת ליה מה דין אשכחית רחמין בעינך לאשתמודעותני
ואנא מעמא נוכראה מבנתהון דמואב ומעמא דלא אידכי למיעל
בכנישתא דיי: יא ויען ואתיב בועז ואמר לה אתחואה אתחואה
לי על מימר חכימיא דכד גזר יי לא גזר על נוקביא אלהן
על גובריא ואתאמר עלי בנבואה דעתידין למיפק מינך מלכין
ונביאין בגין טבותא דעבדת עם חמותיך דפרנסת יתה בתר
דמית בעליך ושבקת דחלתיך ועמך אביך ואמך וארעא דילדותיך
ואזלת לאתגיירא ולמיתב בין עם די לא אשתמודע ליך מאתמלי
ומקדמוהי: יב ישלם יגמול יי ליך גמול טב בעלמא הדין על עובדך
טב ויהי אגריך שלימא לעלמא דאתי מן קדם יי אלהא דישראל
דאתת לאתגיירא ולאתחבאה תחות טלל שכינת יקריה ובההוא
זכותא תשיזבי מן דין גיהנם למהוי חולקך עם שרה רבקה רחל
ולאה: יג ותאמר ואמרת אשכח רחמין בעינך רבוני ארום נחמתני

אבן עזרא

טפף: (ט) ולמית. בא כבעלי הס"א בסוף: (יא) הגד הגד לי. פועל שלא נקרא שם פועלו: אשר לא ידעת. לחר עמסם: (יב) משכרתך. כמו מתכנת

אגרת שמואל

(י) **אמר** ותפול על פניה ותשתחו ארצה הנה רות ראתה את דברי הנער מריס כלענה ודברי בועז מתוקים מדבש על כן עשתה שני דברים הפכיים נפלה על פניה מרוב שיחה וכעסה על דברי הנער ותשתחו ארצה על דברי בועז הצדיק אשר ניחם אותה וידבר על לבה ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני לגמול חסד עמדי ודברת על לבי באמרך לא תעבורי מזה וגם תדבקין עם נערותי וצוית את הנערים לבלתי יגעו בי כי אין מעם נמצאת חן הזה כי אם בלבך הטהור עשית זה כי לפי דברי הנער הלז הגלה על הקוראים אנכי נכרים עדיין כאמרו מואביה היא עלי עודה מחזקת בטומאתה ועדיין היא מואבית ואין ראוי כי אשה זרה ונכריה במעשיה תמצא חן בעיניך על כן היא קא תמהה ואמרה מדוע מצאתי חן בעיניך ואנכי נכריה לפי דברי הנער: **א"נ** אמרה מדוע מצאתי חן בעיניך במה שרצית להכירני ושאלת עלי למי הנערה הזאת ואנכי נכריה כלומר והנה אנכי נכריה כשאר כל הנשים הבאות ללקוט כי הם כנכריות ואין לנס מכיר ואין שואל עליהן מי הן ומדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ושאלת עלי למי הנערה הזאת ויען בועז ויאמר לה הכוונה כי ענה אותה על שאלתה ששאלה מדוע מצאתי חן בעיניך וגו' וגם אמר לה אזהרה אחרת מחודשת וזהו ויען ויאמר והענין היא דברי הפסוק הזה והאזהרה היא בכתוב שלאחריו במה שאמר לה ישלם ה' פעלך וגו' ועל שתים אלה אמר ויען בעז ויאמר לה ושילש הענין ואמר הוגד הוגד לי כפל ואמר הוגד הוגד לומר שכל כך היה הדבר אמת ויציב ומפורסם לרבים עד שהוגד הוגד לי מפי מגידים רבים מגיד אחר מגיד: **וגם** אפשר שרמז בשתי ההגדות שהוגד לו שהיתה שלימה וצדקת במה שבין אדם לחבירו וגם הוגד לו צדקתה במה שבין אדם למקום ועל הגדת מה שבין אדם לחבירו אמר כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך והוא המבואר לעיל בסיפור המגלה ומה גם מה שאמרו ז"ל שויתרה לה על כתובתה וגם הוגד לו כי בלב שלם ובנפש חפצה נתגיירת ואינך מואבית ונכריה כדברי הנער הלז שאמר מואביה היא כי עדיין את מואבית ונכריה רק ידעתי באמונה כי עזבת את אביך ואת אמך והכוונה על דרך מה שאמר הכתוב אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני וזהו שאמר ותעזבי אביך ואמך ותלכי אל עם אשר לא ידעת וגו': **אי** נמי רצה לפרש החסד שעשתה עם חמותה כדי להגדיל אותה ואמר כי לא עשתה כדרך שאר הנשים שהדרך היא להיות איבה ושנאה בין כלה לחמותה ואת לא כן ואף אם תמצא לומר שהשכו בשלום כלה בחמותה בחיי בעלה אחרי מות בעלה אי אפשר כי בחייו תשב בשלום עם חמותה לעשות נחת רוח עם בעלה אבל אחרי מותו אין בכל הנשים מי שלא תשנא חמותה ואת עשית עמה אף אחרי מות אישך ואם לא היה לך אב ואם ותתחבר לה להיותך יתומה לא היה ראוי להחזיק לך טובה כל כך כי להיותך יחידה ויתומה אהבת אותה ורצית בה אבל אב ואם היו לך ועזבי אביך ואמך ותלכי אל עם אשר לא ידעת וגומר ועל כל אלה שכרך הרבה מאד ועל כן אמר ישלם ה' פעלך וגו': **והרשב"א** הלוי ז"ל כתב מדוע מצאתי חן בעיניך וגומר היה פתחה בחכמה כי אין מן הפלא אם נתחסד אהרי דקים להו לרבנן שהתם בנות מואב זונה אשר זה דרכן להפקיר עצמן כנודע והדרבא נפלאת היא מכעו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני כי אני לנועה בכל דרכי בהיותי מעם נכרי וכן תרגם המתרגם ואנא מעמא נוכראה מבנתהון דמואב ומעמא דלא אידכי למיעל בכנישתא דה' הנה כי הם שני דברים מתמיהים הא' בהיותה מבנות מואב המפקירות עצמן מתחלה ועד סוף כי הבכירה קראה שמו מואב לא כן הצעירה שאמרה בן עמי כדאיתא בפרק רביעי דנזיר ובב"ר פרשה כ"א והשנית בהיותה מהאסורים לבא בקהל וזה גם העמונים שוה אבל בנות מואב נתייחדו בזנות וכאומרו ויחל העם לזנות אל בנות מואב ולכן אמרה מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני שאני לנועה ופרושה בהיותי מעם המיוחדים בזנות מלבד היותי מעם אשר אינו כשר לבא בקהל וכאילו בזה סורחה כי אינו מן הפלא כי ידברו עליה רעות והדרכה בהיום בעז הצדיק מדבר עליה טובות נפלאת היא בעיניה עכ"ל: **והחסיד** הה"ר יוסף יעבץ ז"ל כתב בנמוקיו המרגום אמר הוגד לי הלכה עמוני ולא עמונית ואולי כי בעבור זה רמז לה את אשר עשים וגו' כי גמלת חסד ולא נתרחקו עמון ומואב אלא על אשר לא קדמו וגו' עכ"ל: **ובאומרו** ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום כתב הרשב"א הלוי ז"ל דברי רז"ל סירוין וקיימין כי זה לנס שלשת ימים שנתחדשה ההלכה עמוני ולא עמונים מואבי ולא מואבית והיא לא ידעה מזה דבר אשר זה יורה גודל פרי לבבה לב טהור להתגייר מבלי פנות לנסוס דבר עכ"ל: **ורב** אהרן ז"ל כתב הנה רות כשמעה נפלו פניה ותשבה כלבה אולי נתן עיניו בה ולכן הטיב עמה ורצתה לדעת כוונת הטבותיו מה היתה והם בלבון לא נסתר ותשתחו ותאמר מדוע מצאתי חן בעיניך וגו' והוא דרך מוסר כמי שאומר הגדלת חסדך להטיב למי שאינו ראוי וכדאי להספקתך אך אמרה זה בלשון שאנה קשה עלות כי היתה רוצה לדעת כוונת הדברים כאמתית או בעז הבין מאמרה והשיב לה ואמר

הנה מה שהשבתי עמך הוא מעט מזער בערך מה שראוי לי כי הן אמת הוגד לי שני דברים אחד כל אשר עשית את חמותך. ועוד זאת שנית שמעתי לדקתך כי נתגיירת בהיות לאל ידך לשכון בטח בדד בית אביך ואמך או לפחות בארץ מולדתך ובהיות לך כל אלה כי עזבת את כולן ובאת אל עם אשר לא ידעת זה יורה כי גם גר לדק את ומאהבת הש"י נתגיירת ולא לתוחלת תקות דבר גופני וזה הורה כי את טובת המזג ועובת הנפש. עכ"ל:

(יב) **הכתוב** הזה יתפרש או בדרך הבטחה או בדרך תפלה והיה שכר אם על החסד אשר עשתה עם חמותה כמבואר ואמר ישלם ה' פעלך ואמר מלת ישלם להודיע ולרמוז אל מה שאמר הכתוב מלוה ה' חונן דל כי מי שהוא חונן לדל הוא ליה כאילו מלוה אותם המעות להש"י ולכן הש"י גמולו ישלם לו כאילו הלוה לו יתברך והאל יתברך משלם את חובו וז"ש ישלם ה' פעלך כי מה שהתחסדת עם חמותך הוא ליה כאילו הלוית לש"י והוא ישלם פעלך וכנגד מה שאמר ותעזבי אביך ואמך שהוא עזיבת הע"ג כד"א אומרים לעץ אבי אתה על זה ותהי משכורתך שלמה כלומר שכר הרבה שאין לו הפסק כלל מעם ה' אלהי ישראל כלומר בעולם הבא להיות נהנה מעמו ממש וכענין שאמרו צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה וזה על אשר באת לחסות תחת כנפיו ונתגיירת בלב שלם ובנפש חפצה מבלי פני' אנושית כלל רק לחסות תחת כנפיו יתברך: **אי** נמי הפליג לדבר בשבחה שכמעט זכותה גדול מזכותו של אברהם אבינו ע"ה שהיה ראש לכל הגרים ולכן אמר ותהי משכורתך שלמה כי אף אם נאמר שזכותו של אברהם אבינו יתפר בהמשך הזמן ע"ד מ"ש ז"ל תמה זכות אבות עכ"ז זכותך ומשכורתך לא יתפר לעולם אלא לעולם תהיה משכורתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל והטעם לפי שלך יתר שאת על אברהם אבינו לפי שאברהם אבינו לא בא מאליו עד שהקב"ה אמר לו לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך ואז עזב את אביו ואת אמו על פי מאמר האל יתברך אמנם את באת מאליך לחסות תחת כנפיו וזהו אשר באת לחסות תחת כנפיו כלומר באת מאליך לחסות תחת כנפיו ומה גם אשר נעמי הפצירה בה בתשוב אל עמה ואל אלהיה והיא לא שמעה בקולה אלא באה לחסות תחת כנפיו ית': **א"נ** בהיות כי גמילות חסדים היא אחד מהדברים שאדם עושה אותם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ולכן על החסד אשר גמלה עם חמותה אמר לה והיה שכרך כי ישלם מפעלך ותאכלי הפירות בעולם הזה והקרן יהיה שלם וישאר קיים לעולם הבא וזה שאמר ותהי משכורתך שלמה לעולם הבא כל הקרן בשלמות מעם ה' אלהי ישראל אשר בזה הגמילות חסדים שעשית זכית אשר באת לחסות תחת כנפיו שתזכה להיות נחבית לעתיד לבא תחת כנפיו יתברך והמלך ברחמיו יסתיר אותך ותחסה בסתר כנפיו ובסתר אהלו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ותזכה להיות בישיבה עליונה תחת כנפי השכינה: **ומצינו** במדרש שהפליגו לדבר בשבחן של גומלי חסדים ואמרו בא וראה כמה גדול כחן של צדיקים וכמה גדול כחה של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי החיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים אלא בצל מי שאמר והיה העולם שנאמר מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון עכ"ל: **והנה** ראיית הכתוב מובנת כפי פשוטה אמנם נרחיב ביאורה עם ביאור הכתוב הקודם שרצה להפליג לדבר בגדולת לדקתו וחסדיו יתברך עם בריותיו ואמר לדקתך כהררי אל כלומר שהיא רבה וגדולה וגבוה כהררי אל ההרים הגבוהים ומשפטיך תהום רבה כלומר להיות כונתך לעשות לדקה וחסד עם כל בריותך לכן כל הדינין תקיפין וכל המקטריגין אתה משליך אותם בנוקבא דתהומא רבא וזהו שאמר משפטיך תהום רבה כלומר כל הדינין תקיפין אתה משליך אותם בתהום רבה ובזה אדם ובהמה תושיע ה' כלומר בין האדם החשוב והלדיק ובין האדם אשר נחשב כבהמה והוא הרשע את כולם תושיע ה' במדת רחמיך וחסדיך כי אין שטן ואין פגע רע שיקטרג עליהם ואמר עוד מה יקר חסדך אלהים כלומר אין ערך ודמיון לחסדך שאתה מתחסד עם בריותיך ואין סוף לחשיבות חסדך כמה וכמה הוא יקר ויעיד עליו הגמילות חסדים של בני האדם המתדמים אליך להיותם גומלי חסדים והיה שכרם בשכר החסד שעשו כי בצל כנפיך יחסיון בצל מי שאמר והיה העולם וגם ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם ואם החסד של בני אדם כל כך יקר וגדול כי משכרו יודע יקר תפארת גדולתו וזה עם היות שהחסד בן אדם להכל נחשב בערך חסדו יתברך אם כן מזה יודע מה יקר חסדך אלהים וז"ש ובני אדם בצל כנפיך יחסיון והוא כלומר ובני אדם העושים חסד וגומלים חסדים זוכים אשר בצל כנפיך יחסיון א"כ זה לעד ולאות אשר מה יקר חסדך אלהים וכהאמרן:

(יג) **ותאמר** אמצא חן בעיניך אדוני וגו' לפי מה שאמרו ז"ל שאמר לה שמחולקה בעולם הבא תהיה עם האמהות שרה ורבקה ורחל ולאה החזיקה לו טובה

אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי כִּי נִחַמְתָּנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עַל־לֵב שִׁפְחָתֶךָ וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחֹתֶיךָ׃ יד וַיֹּאמֶר לָהּ בֹעַז לְעֵת הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ מִן־הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ וַתֵּשֶׁב מִצַּד הַקֹּצְרִים

ג' זקף קמץ. ג' וחס'. ג' לא מסיק. כ"א. י"ב חסר. ג'. י"ב

וְאַבְשַׂרְתַּנִי לְמִדְכֵּי בִּקְהָלָא דַיְיָ וַאֲרוּם מַלֵּילְתָּא תַּנְחוּמִין עַל לֵב סד. אַמְתָּךְ דְּאַבְטַחְתַּנִי לְמִחְסַן עָלְמָא דְאָתֵי הֵי בְצִדְקוּתָא) וַאֲנָא לֵית לִי זְכוּ לְמֶהֱוֵי חוּלְקָא לְעָלְמָא דְאָתֵי אֲפִילוּ עִם חֲדָא מִן אַמְהָתָךְ׃ יד ואמר וַאֲמַר לָהּ בּוֹעַז לְעִידָן סְעוֹדְתָא קְרִיבִי הַלְכָא וְתֵיכוּלִי מִן לַחְמָא וּטְמִישִׁי סַעֲדֵיךְ בְּתַבְשִׁילָא דְאִתְבַּשַּׁל בְּחַלָּא וִיתִיבַת

וכי דברת חד מן כ' ויחידאין וסי' נמסר במסרה רבתא בערך כי בס"ד׃ לה ג' לא מפקין ה' וסי' ויקרא לה נובח בשמו. לבנות לה בית בארץ שנער. לה בועז לעת האוכל גשי הלום׃

תולדות אהרן ויאמר לה בעז. שבת קיג׃ ותשב מצד הקוצרים. שם׃

אבן עזרא

מתכונת הלבנים והוא שם מן הבנין הכבד הנוסף בעבור המ"ם: (יג) ואנכי לא אהיה. אינני ראויה להיות כאחת שפחותיך: (יד) בחמץ. בעבור החום ותוקר

רשי

הנערים: (יג) לא אהיה כאחת שפחתך. איני חשובה כאחת מן השפחות שלך (יד) וטבלת פתך בחומץ. מכאן שהחומץ יפה לשרב: ויצבט לה קלי. ויושט לה

אגרת שמואל

טובה בשתים אחת כי נחמתני במה שהבטחתני שאהי מזומנת לחיי העולם הבא עם האמהות וגם על מה שדברת על לב שפחתך באמרך אל תלכי ללקוט בשדה אחר ושתית מאשר ישאבון הנערים וגומר והם כן איפה אחר שמצאתי חן בעיניך להכירני בשתים אלו לא אהיה כל ימי כאחת שפחותיך וקנויה לך לשפחת עולם: ואפשר עוד בכונת ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך לפי שהוא הבטיחה שיהיה חלקה עם האמהות ולכן אמרה לו אמצא חן בעיניך כי נחמתני במה שהבטחתני אבל הריני רצויה ומפוייסת אשר אנכי הלואי שאהיה ותהיה מחיצתי לעתיד כאחת שפחותיך וזה לפי שהיא חשבה שאין לה חלק כלל בהלכי ישראל משום דכתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' אבל עתה אחר אשר נחמתני הלואי ואולי שיהיה חלקי כאחת שפחותיך כי מי אני ומי בית אבי שיהיה חלקי עם האמהות ופירוש לא אהיה כאילו אמר הלואי שאהיה: ואפשר עוד לומר כי בהיות שראתה שעד עתה מצאה חן בעיניו במה שניחמה וגם דבר על לבה כי ניחמה בהבטחת שכר העולם הזה שאמר ישלם ה' פעלך וגם דבר על לבה במה שהבטיחה בשכר העולם הבא באומרו ותהי משכורתך שלמה כי על זה היו כל מחשבות לבה כל היום לא יחשה בהשכבה אם תזכה לחיי העולם הבא אם לאו ואתה דברת על לבי והוצאתני מן הספק אשר היה בלבי ואם כן תוסיפה עוד לשאול מאתך שאמצא חן בעיניך ואל תתאיבני ותשווני כאחת שפחותיך כאשר אמרת לי וכה תדבקין עם נערותי ה"א הם השפחות וכאילו אמר אחר אשר נחמתני ודברת על לב שפחתך אמצא חן בעיניך ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך ואל תשווני אליהם לאמר שאדבק עמהם וכן עשה בעז כי לעת האוכל לא הניחה שתאכל עם נערותיו אבל אמר לה לעת האוכל גושי הלום במסיבתנו ואכלת מן הלחם ואל תשבי במסיבת נערותי וכן עשתה ותשב מצד הקוצרים ויצבט לה קלי והנערות אוכלות לבדהן: ורב אחרון ז"ל כתב הספר לומר שאמרה אמצא חן בעיניך כי נחמתני וכי דברת עם היות ידעתי כי גם שברכתך תחול עלי אגיע להיות כאחת שפחותיך וזה מצד חסרון מקבל הברכה עכ"ל ונ"ל כי זאת היא כונת מלת ואנכי וגו' כלומר חסרון מקבל הברכה אנכי: והרשב"א הלוי כתב ישלם ה' פעלך כלומר אל תדמי בנפשך שדברים הללו שדברתי לך הן שכר פעולתך כי זה ניתן אליו ית' ומה רב טובך אשר צפן לך ה' אלהיך וזהו ישלם ה' פעלך: ואומרו ותהי משכורתך שלמה לפי האמת נראה כי מה צורך לומר שלמה וכי הוא ית' יתן שכר חסר עד שיצטרך לומר שלמה ובאמת יראה כ"כ מיותר עד שרז"ל במדרש דרשו שלמה רמז לה שלמה יעמוד ממך: ואפשר עוד שרצה להתגלל ממנה מפני מה שהלכה לבוא ללקוט בשדות כמו שנאמר לעיל אחרי היותו גואל קרוב ומצאה ידו כדי גאולתו ויותר ולמה אל התגללות זה כפי שיעורי נועם מאמריה מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה כאילו אמרה מה לי ולך כי שאלת על אודותי והיום רבו הדלות המשלחי ההולכות בשדות ובכרמים ואין דובר לבן דבר ואנכי נכריה שאם היה לך איזו קורבה עמי היה הדבר נודע אבל אנכי נכריה הבט ימין וראה ואין לי מכיר לא קרוב ולא רחוק והספר שכל זה כמתנכרה כי רחוק הוא שלא שמעה בקול אישה או חמותה בהיותם בשדי מואב כי יש לנס בארץ יהודה קרובים נכבדי ארץ ראשי אלפי ישראל המה ובבואה הנה באה אל שדה בעז וידעה מי הוא אלא שכוונה בזה להוכיחו על פניו כמתנכרה ואמרה ואנכי נכריה והוא בברכו אותה רצה להתגלל מזה והתחיל הוגד הוגד לי וגומר ידעתי בתי ידעתי מי את וכל אשר עשית מיום היותך עד היום הזה כאמור האמנם לא עשיתי המוטל עלי כגואל להנאתך ולטובתך שלא למעט בזכיותך רק שישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה ולא תחסרה בגניתו ממך את אשר התחסדתי עמך אם היה דרך גמול על אשר עשית את חמותך ואנכי כסתרתי פנים ממך כיען תהיה משכורתך שלימה כמו שקדם עכ"ל: עוד כתב זה לשונו ותאמר אמצא חן בעיניך וגומר ואנכי לא אהיה וגומר לפי פשוטו של מקרא הפליגה בדברי מוסר לאמר אף אם דברתי ואמרתי על לב שפחתך כאילו אני כדאית להיות שפחתך דברתי כמנהג של שלום שאין השתעבדות פחות ושפל ממנו כי גם יודעת אני כי כפי גודל ערכך וקוטן ערכי כתותי מכתת שיעורי עד שאינני כדאית להיות כאחת שפחותיך עכ"ל. והמתרגם תרגם ואמרת אשכחת רחמין בעינך רבוני ארום נחמתני ואכשרתני למדכי בקהלא דה' וארום מלילתא תנחומין על לב אמתך דאבטחתני למחסן עלמא דאתי היך בצדקותא ואנא לית לי זכו למהוי לי חולקא לעלמא דאתי אפי' עם חדא מן אמהתך עכ"ל. ודבריו מבוארים ואין צריך פי' לפירושם: והרב מורי זלה"ה כתב הספר לפרש ג' פסוקים אלה בדרך קצר ונמשך והוא שרות בראותה את כל המעשים אשר עשה עמה בעז ואת דברי נחומיו חשבה בלבה שהיה אפשר כל זה לאחד משתי סבות או שיהיה מדאגה מדבר שמא אם לא יקרבנה בדברים טובים תחזור לסורה וכעין והשבתם את הגר או לסבה אחרת בשביל מה שעשתה את חמותה ולכן אמרה מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני אולי הסבה היא בשביל שעדין אנכי נכריה בעיניך והוא אמר לה אין הטעם אלא בשביל כי הוגד הוגד לי וגו' ואז הסיבה היא אמצא חן בעיניך אדוני כי נחמתני במה שאתה מחזיק אותי לכשרה וכי דברת על לב שפחתך מהטוב הצפון אף על פי שאנכי מכרת את עצמי וערכי שאפילו להבא הלואי ואשיג לערך אחת משפחותיך הנכריות עכ"ל:

והר"ם אלמושנינו ז"ל כתב אחר שסיפר בעז הטובות שעשתה רות אמר בודאי שאין בזה יכולת והספרות ביד שום אדם לשלם שכר פעולתך כי רבה היא בלתי לה' לבדו וזהו אומרו ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל וביאר הטעם למה יבוא לה השכר מאתו ית' והוא להיות כונתה בכל פרטי מעשיה אלה באה לחסות תחת כנפיו יתברך כו' והיא גם היא תשיב אמריה ותאמר לו אמצא חן בעיניך אדוני וגומר ירצה מקובל לפי דרכנו אמרה שבלי ספק תמצא חן בעיניו והוא אומרו ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך ר"ל ידעתי באמת שאמצא חן ובאנכי לא אהיה כאחת שפחותיך רק כאחת קרובותיך: עוד כתב הספר שרמז לדרוש יקר הערך והוא כי השפחות הן עובדות מוכרחות והאוכל הניתן להם הוא בעד פעולתן בלתי השקפה מצד שלמותם רק לקיומם כדי שלעולם בהם יעבודו אמנם האיש הישראלי העובד את השי"ת הנה הוא עובד מאהבה כבן את האב שאביו ישלם לו מצד שלמותו שלא היה חייב לעובדו בתורת חיוב רק מצד אהבה ולא כעבד את אדוניו לכן אמרה לו ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך ר"ל לא אהיה בעבודתי כאחת שפחותיך בעבודתם כפי ברכתך אשר ברכתני שיהא משכורתי שלמה מעם ה' אלהי ישראל וגומר עכ"ל: ור"מ אתה נחמתני ודברת על לב שפחתך אמנם אנכי לא שיערתי בעיני שאהיה בעיניך אפי' כאחת שפחותיך:

(יד) ויאמר לה בעז לעת האוכל גושי הלום הר"ר יצחק עראמ' ז"ל כתב כי שיעורו הפך לעת האוכל אמר לה גושי הלום. ואני אומר כי אין צורך בהיפוך אפי' כפי הסברה הפשוטה כי הענין מובן מעצמו ב"ש דלדידי מה שאמר הכתוב לעת האוכל אינם דברי בעז אלא דברי כותב המגלה מודיע לנו אימתי אמר בעז לה גושי הלום והודיענו הזמן שאמר לה גושי הלום וגומר שהיה לעת האוכל זה או אפשר חדא שהם דברי בעז ונקט דמאי היכפת לן אם כשקראה לאכול היה עת האוכל או לאו ודי כשיאמר ויאמר לה בעז גושי הלום וגומר ועוד כי על הסתם כיון שקראה לאכול עם האוכל היה ודאי ועוד שאם הכונה היא הודעת הזמן אשר קראה הכי הל"ל בעת האוכל בבי"ת כלומר בזמן עת האוכל והיא בי"ת זמנית אז אמר לה גושי וגומר ולמה בלמ"ד אשר על כן נראה לי כי מה שאמר לעת האוכל הם דברי בעז אל רות לא הודעת הזמן שקראה כי אין צורך בו כדאמרן והענין כי בעז זימנה את רות מהיום לכל שאר הימים לעת שיהיה עת האוכל שתגש הלום לאכול וזהו שאמר ויאמר לה בעז לעת האוכל גושי הלום הכונה שכך אמר לה לזמן שיהיה עת האוכל גושי הלום מכאן והלאה ואכלת וגומר ולא תצטרכי שיקראו לך בכל יום כי הריני מזמן אותך ומעתה אני אומר לך כי לעת האוכל גושי הלום ואכלת מן הלחם וזה אמר לה ודאי ביום הראשון וכן תעשה בכל שאר הימים ואמר ואכלת מן הלחם בה"א הידיעה ולא אמר ואכלת לחם להודיע לה כדי שלא תתבייש כי אין לו בזה חסרון כיס ולא הוצאה יתירה בעבורה רק מן הלחם הידוע אשר יש לנו מאכל גם היא כי לא יצטרך לברכות בשבילה כי ממה שיאכלו מאה יאכלו מאה ואחד באופן כי אינו מוציא הוצאה יתירה בשבילך ואם לא תרצי לאכול מן הלחם שלי כי תחשבי כי הוא הוצאה יתירה לי לפתות פתך אשר הוא פת שלך אותו הפת שיש לך תטבול אותו בחומץ שלנו כי אין בטיבול החומץ שום הוצאה יתירה ובזה ידויק מלת פתך שהיא מיותרת ומה גם שהיה ראוי שיאמר וטבלת הפת בחומץ ומדקאמר פתך בכנוי הכונה לרמוז לכדאמרן עם זה ידוייק למה שינה מלשונו דנקט בתחלה לחם וה"ל וטבלת לחמך בחומץ אבל בהיות כי העני רוב הפעמים אין לו לחם שלם רק התיכות התיכות של פת על כן נקט פתך מלשון פתות אותה פתים ובהיות שהכונה כדאמרן כי על פתה שהיה לה מגלה קאמר ועל הסתם היו חתיכות פת לא לחם שלם על כן אמר פתך מלשון פתות אותה פתים כדאמרן:

ואומרו גושי הלום ומן הראוי היה שיאמר גושי הנה כמו שאמר שלמה המלך ע"ה כי טוב אמר לך עלה הנה אמנם בעז רצה להרחיק לזות שפתים ממנו כי הבנת מלת הנה היא שמקרבו אצלו ואומר לו עלה הנה אצלי כלומר פה סמוך לי ובודאי כי בעז לא היה רוצה שתגש אצלו לאכול משום ולזות שפתים הרחק ממך אבל כאשר ראה אותה שהיתה חוץ מן המסבה אמר לה גושי הלום כלומר גם הלאה במקום המסיבה ואכלת מן הלחם וכן עשתה שנגשה אבל מפני הצניעות לא נגשה בעצם אלא ותשב מצד הקוצרים כלומר לצדי הקוצרים ולא שום ממש בשורה אשר היו הקוצרים יושבים אלא ישבה מן הצד מפני הצניעות: וגם הספר לומר כי בעז לא היה אוכל במסבת הקוצרים רק היו משימים לו לבדו ולהם לבדם ולכן לא אמר גושי הנה כי לא קראה שתגש אצלו אלא שתגש הלום במסבת הקוצרים: ואפשר לומר כי רז"ל הוקשה להם כי הל"ל גושי הנה אם הענין כפשוטו על כן אמרו אין הלום אלא מלכות: ויצבט לה קלי פירושו ויושט לה כדפירש רש"י ז"ל והכונה כאשר ראה בעז צניעותה כי ישבה מצד הקוצרים ולא שוה בשורתם עמהם כי היתה בושה להושיט ידה בפוש עם הקוצרים על כן הושיט לה בעז בידו מעט קלי כי כן דרך בעל הבית כאשר רואה שהאורח בוש לאכול מושיט לו בידו מן המאכל ונותן לו וכן בעז ויצבט לה קלי כלומר ויושט לה קלי: ובמדרש ויצבט לה קלי קליל זעיר בשתי אצבעותיו א"ר יצחק את שומעת מינה תרתי או ברכה שרתה באצבעותיו של אותו צדיק או ברכה שרתה במעיה של אותה צדקת דכתיב ותאכל ותשבע ותותר ונראין הדברים שהברכה שרתה במעיה של אותה צדקת ע"כ. דרש שנתן לה קליל זעיר בשתי אצבעותיו מדנקט לשון ויצבט שהוא לשון הושטה ולא אמר ויתן לה קלי להודיע שלא היה במה שנתן שיעור נתינה אלא הושיט לה מעט מזער כדרך הושטה בשתי אצבעותיו והכרית דנראין הדברים שהברכה שרתה במעיה של אותה צדקת מדקאמר ותותר ולא אמר ונותר כי לפי האמת המותר היא נותר מאליו אחרי שהכר שבע האדם מלאכול ואינו יכול לאכול עוד שאר המאכל נשאר מותר מאליו ולא שייך למימר שהאוכל הותיר אותו אמנם להודיענו כי זה המותר לא נותר מאליו כי לפי האמת לא היה באותו המאכל שיעור כדי שתשבע כי לא נתן לה אלא קליל בשתי אצבעותיו אמנם לפי שסיבת מה שנותר הותה היא שהברכה ברכה במעיה על כן אמר ותותר בתו"ו של כינוי הנקבה כאילו היא היתה סיבת מה שנותר כי בזכותה נותר שברכה ברכה במעיה וכן דייק לקמן דקאמר את אשר הותירה משבעה ולא אמר את אשר נותר משבעה להודיענו האמור שהיא הותירה אותו ע"י שברכה ברכה במעיה של אותה צדקת:

והרשב"א הלוי ז"ל כתב ויאמר לה בעז וגומר הנה רז"ל בקבלתם האמיתית קבלו היות תיבת לה רפויה שלא במפיק ואמרו במסורת שלשה לה דלא מפיק ה"א ויקרא

וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר׃ טו וַתָּקָם לְלַקֵּט וַיְצַו בֹּעַז אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעֳמָרִים

מִסְּטַר חֲצוֹדַיָּא וְאוֹשִׁיט לַהּ קְמַח קְלִי וַאֲכָלַת וּשְׂבָעַת וְאִשְׁתְּאָרַת׃ טו ותקם וְקָמַת לְמִצְבַּר שׁוּבְלִין וּפַקֵּיד בּוֹעַז יַת עוּלֵימוֹי לְמֵימַר

תולדות אהרן ויצבט. חגיגה כב:

רשי

לה ואין לו דמיון במקרא אלא בלשון משנה אחורים ותוך ובית הצביטה: וגם

אבן עזרא

ותותר. בעבור סוף פסוק כמו זכור מלחמה אל תוסף: ויצבט. אין לו חבר ופירושו

אגרת שמואל

ויקרא לה נובא בשמו לבנות לה ביה בארץ שנער ויאמר לה בעז וגומר ובמדרש רבתי דרות אמר נה ח"ו אין אם מן האמהות אלא מן האימהות ונובת הלך וילכוד את קנת ואת בנותיה ויקרא לה נובח בשמו מלמד שלא עמד לה אותו השם ודכותה ויאמר אלי לבנות לה ביח בארץ שנער מלמד שאין לשקר תשוע׳ ע"כ. הנה פירשו תיבת לה בלא מפיק כאלו כתוב לא כאל"ף. וכונת בועז להשיב לדברי רות דברי נחומין כי אחרי שהיא מרוב ענותנותה אמרה ואנכי לא אהיה כאחת משפחותיך השיבה בדרכי טובו ויאמר לא כלומר לא תהיה כואת שלא תהיי מן האמהות כן השפחות אלא כאימהות שבנו את בית ישראל וכן ויקרא לה נובח בשמו כאילו כתיב לא כאל"ף כי לא עמד לה אותו השם וכיוצא בו בשאת שתי נשים את האיפה האמור בזכריה הנביא ויאמר הנביא אל המלאך אנה המה מוליכות את האיפה והשיב לו לבנות לה ביה בארץ שנאמר כתיב לה רפה לומר שאין לשקר תקומה כי אחרי שהאיפה הואת איפת רזון מורה על התנופה וגסות הרוח אין ראוי שתכנה ותהיה לה בית מנוחה כי סוב לא יהיה לרשע ולכן כתיב לה ברפ"ה כאילו כתיב לא באל"ף כמדובר וכן כתבו התוספות בשם י"ת בהא"ש מקדש וקרוב לזה פירש רבינו בחיי בפרשת מטות. ואמר לה גושי הלום ואכלת מן הלחם הנה מאמר וטבלת פתך בחומץ שומע אני שאין כונת ואכלת מן הלחם כמשמעו לחם לבד שאם כן הוא היה לו לומר וטבלת אותו בחומץ מלבד היות זימק זה נקלה עד מאד לאכול פת לחם בחומץ ומצינו כי תיבת לחם הנה היא נאמרת בתורתנו על כל מאכל אשר יאכל בסעודה להיות עיקר קביעות הסעודה על הלחם אמר הכתוב לאכול לחם עם חותן משה ובודאי שסעודה גדולה היתה שם. מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם על שסעודת שלמה בכעתו נקראת לחם דכתיב ויהי לחם שלמה וגו׳ וכן כתב רש"י ז"ל בביאור מגלת קהלת בפסוק לשחוק עושים לחם וזה לשונו לחדות מזמוטי חתנים ומלכים עושים סעודה ושתם סעודה גדולה קרויה לחם כד"א בלשאצר מלכא עבד לחם רב ע"כ. וכן מצאתי שוב בדברי הר"ר יוסף יחייא ז"ל והביא ראיה מאומרו ביוסף שימו לחם כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברי׳ לחם עכ"ל ובעיני הדברים כל כך פשוטים כי לא היה צריך להאריך בראיות כאשר האריך: ובאומרו וטבלת פתך בחומץ כתב עוד הר"ש הלוי ז"ל שכן דרך הקוצרים להיות טובלין פתן בחומץ בשעת השרב כדברי רז"ל בויקרא רבה פל"ד והיה זה מפני כי החומץ הנה הוא משקיע הצמא ומחזק האצטומכא ועומד כנגד העיפושים כדברי הרלב"ג ז"ל ומפני היותם בת מלכים אשר לא נסתה כף רגלה הצג בשדות פחד פן יכה השרב ושמש על כן יעצתה עלה טובה עכ"ל:

והחסיד הה"ר יוסף יעבץ ז"ל כתב ויאמר לה גושי הלום וגו׳ כל מי שלא יהיה כפוי טובה ושבת המעניקו יפתח לבו לעשות עמו יותר ולזה אמר מה שאמר ולזה מה שלוה עכ"ל: ובמדרש א"ר יצחק בר מריון בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם שאם היה ראובן יודע שהקב"ה מכתיב עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם בכתפו היה מוליכו אצל אביו ואילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתיב עליו וראך ושמח בלבו בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו ואילו היה בועז יודע שהקדוש ברוך הוא מכתיב עליו ויצבט לה קלי עגלות מפוטמות היה מאכילה עד כאן לשונו: וכתב הרשב"א הלוי ז"ל נהירנא כד הוינא טליא ששמעתי בביאור מאמר זה דבר נאה והוא כי שלשה דברים מוציאין את האדם מן העולם הזה אם מפני שיש בדבר ההוא טורח ויראה מנוחה כי טוב ואיננו רוצה להטות שכמו לסבול כטורח ההוא ועל כן יושב לו מנגד. ואם בשביל שיש בדבר ההוא חסרון כבוד אליו ובהיותו רודף אחר הכבוד בורח מהעדרו. ואם בשביל שיש בדבר ההוא חסרון כיס. בא רבי יצחק ללמד דעת את העם שלא ימנע אדם את עצמו לאחוז מצוה אחרי שיודע שהקב"ה כותב וקובע לו שכר וכנגד הטורח הביא דבר ראובן שלא השיב אחור ימינו אף אם היו כולם מוסכמים לדעה אחת לשפוך את דמו והתעסק עמהם עד התיקם מאותה המחשבה ואם היה יודע שמעשיו בספר נכתבין היה עוד רב עמהם עד הביאו אותו אל אביו. וכנגד הכבוד הביא דבר אהרן כהן ה׳ הנודע לנביא לישראל טרם זרוח שמשו של משה רבינו ע"ה כדאמרינן בשמות רבה פ"ג אצל שלח נא ביד תשלח ועכשיו היה ניטל כבודו וניתן למשה ובכל זאת שמח ואם היה יודע שזה נכתב בספר בודאי בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. וכנגד הממון הביא דבר בעז הצדיק כי נתן מלאתו לדל ואם היה יודע כי טוב בעיני ה׳ להיות זאת זכרון בספר אין ספק שהיה מאכילה עגלות מפוטמות. וזהו הנשמע והנראה אלי עוד היות נרמזים פה שלשה מקורי שלמיות מחשבה דבור ומעשה הנרמז בפסוק בפיך ובלבבך לעשותו ונדרשו פה כסדר הכתוב כי על הדבור הביא דבר ראובן כי לא הציל ולא הכה גבר על אחיו כי אם ברוח שפתיו שפתי צדיק וכנגד המחשבה הביא דבר אהרן דבר המסור ללב כדכתיב וראך ושמח בלבו וכנגד המעשה הביא דבר בועז שהוא ענין מעשה רב. ובנשמע ובנראה עדיין הומה לי לבי באמרם בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה כו׳ שאילו היה ראובן יודע כו׳ שנר׳ היותם משמשים על מנת לקבל פרס וביען לא נתברר להם שכר פעולתם לא עשו המצוה כהוגן וזה דבר מתמיה על בעל תשובה כראובן ועל חסיד כאיר ה׳ כאהרן ועל צדיק גמור כבועז. ולכן נראה לי שהקב"ה רצה להליץ בעד שלשתם כדבר מעשיהם הטובים כי הנה יראה דבר ראובן אם בדבורו שלא עשה הדבר כהוגן אחרי שיען להשליכו הבור והבור רק אין בו מים ואז"ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ומה זו הצלה ובודאי יראה כי כונתו כבונתם להמיתו רק שלא יתאכזרו בידיהם כנגדו על כן הוא יתברך הבוחן לב וחוקר כליות העיד עליו למען הציל אותו מידם ופירוש אילו היה יודע ראובן כלומר אם היה יודע שהיה צריך הוא יתברך להליץ בעדו ולהכריז עליו שהיה נקי מהדבר הזה הוא היה מביא נשאו בכפו והיה מוליכו על כתפו למען דעת הכל כי כונתו רצויה וכן דבר אהרן כי מי יודע מה בלבו ואף אם נאמר וישק לו אין מזה ראיה כי נמצא כזה בעשו וישקהו ואם ננקד לכן הוצרך הוא ית׳ להשמיע תהלתו באומרו וראך ושמח בלבו וכן דבר בועז אשר נראה נותן בעין רעה וצרה שנתן ברא"שי אצבעותיו והוצרך רוח הקדש להודיע שנתן בעין טובה עד שהיה כדי שביעה. וכן מצאתי במדרש רבתי דרות ואילו היה יודע בועז שהקב"ה מכתיב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר הנה שדרשו זה מסיפיה דקרא דותאכל ותשבע ותותר ואם היו הצדיקים הללו יודעים שהיה צריך הקב"ה להצילם משום לזון היו הם מתאמצי׳ לעשות מעשיהם מנוק׳ ומשופ׳ מחשד ולכן כל בר לבב יעשה מעשיו בלבב שלם בשלמות להיות נקי מה׳ ומישראל עכ"ל. ואל אלהים הוא יודע ועד כי הדרך הזה אות באות עיינתי אותו ולפי שקדמני בו העתקתי אותו על שמו ואפריון נמטייה כי יפה פירש והוא ענין נחמד: אמנם עוד אפשר לי לומר כי כונת בעל המאמר להודיענו שעיקר העבודה תלויה בלב ורחמנא לבא בעי ובתשובה האדם המצוה במחשבה בלבד מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה בשלמות ומכתיב עליו שעשאה וז"ש בעל המאמר א"ר יצחק בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם כלומר כי בהיות הלבב שלם אפי׳ שהמעשה לא היה שלם מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו בשלמות וראיה מראובן שהפועל היה פועל חסד כי אותה

הפעלה אשר יען מהבל ימעט שאמר השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ואלמלא הקב"ה עזרו היה מת כמאמר רז"ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו אבל כונתו היתה שלמה למען הציל אותו ולא מנע עצמו מלהרכיבו על כתפו להביאו אל אביו אלא מפני שחשש אולי לא יעלה בידו ואולי אם יפליר עמהם להשיבו אל אביו יהרגו את שניהם ולכן חשב כי אולי באותה העצה אשר יען יוכל בערמה להשיבו אל אביו ולזה בודאי אילו היה יודע ראובן שהקב"ה מכתיב עליו ויצילהו מידם כי אם היה יודע זה אז בודאי שהיה מובטח שיוכל להצילו ושתעלה בידו ההצלה ובודאי שהיה מרכיב אותו על כתפו ומביאו אצל אביו אבל חשש אולי לא תעלה בידו ההצלה אם לא יהיה בערמה ובתחבולה ולכן יען להשליכו בבור כי חשב שע"י זה יוכל להשיבו אל אביו ולא כן היה כאשר דימה אבל הקב"ה ראה כי כונתו בלבב שלם היה להצילו אף אם המעשה לא עשאו כפועל כתב עליו השי"ת ויצילהו מידם הרי ראיה אחת שכאשר יעשה האדם המצוה גם אם הפועל יהיה חסר הלבב יהיה שלם עמו יתברך ומעלה עליו הכתוב כאלו עשאו:

ועוד ראיה מאהרן הכהן שהוא לא מנע עצמו מלצאת לקראת משה בתופים ובמחולות אלא מפני החשד והדרבא אם היה יוצא בתופים ובמחולות אדרבא היה פרסום בדבר כל כך והיה מקיץ את הלצנים הנרדמים בקול תופים ובמחולות יקיצו ובפירסום גדול כזה יבואו להתלוצץ עליו כי יאמרו כי לא הוציא התופים ומחולות אלא כדי שיחשבו האנשים שאין לו קנאה מאחיו מרע"ה ובנפשו מהקנאה נטהרת ותחתיה תעמוד ההפכית לכן בחר יותר שלא לעשות שינוי כלל דשב ואל תעשה שאני אבל אילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתיב עליו וראך ושמח בלבו כי אז כיון שהקב"ה היה מכתיב עליו זה היה יוצא מן החשד והיה נסתר ונסכר פי דוברי שקר בודאי שהיה יוצא בתופים ובמחולות. לעשות המצוה בשלימות אבל עתה הפועל בשב ואל תעשה לצאת בלא תופים ומחולות כדי שלא לתת מקום לבעל דין לחלוק כי שב ואל תעשה שאני והאלהים שידע שהיה לבו שלם כתב עליו וראך ושמח בלבו: הרי ראיה שנית שאם יעשה האדם מצוה יעשנה בלבב שלם אפי׳ שהמעשה לא יהיה שלם הקב"ה מכתיב עליו כאילו השלים אותו כיון שלא מנע עצמו מלעשותו אלא לסיבת עבודת ה׳: וראיה שלישית שהעיקר תלוי בכונת הלב מבעז וזה שאילו היה יודע בועז שהקב"ה היה מכתיב עליו ויצבט לה וגו׳ היה מאכילה פטומות כלומר בועז בודאי שהפי גודל לדקתו וחסידותו ונדבותו והרחמנות שלו בודאי שהיה מאכיל אותה פטומות אבל כדי להתרחק מן החשד שלא יאמרו שעיניו נתן בה ועל כן שינה אותה במאכלה שלא להאכיל אותה עגלות מפוטמות לכן כדי להנצל מן החשד לא עשה המצוה בשלימות אלא האכילה מאשר אכלו הנערים אבל אילו היה יודע בעז שהקב"ה היה מכתיב עליו מה שהיה נותן לה כי באותה הכתיבה היה ניצול מן החשד כי כולם יעידון ויגידון כי כיון שהקב"ה כתבו שהוא חוקר לב בודאי ידע שהוא יתברך כי לשם מצוה נתכוון ולכך כתבו ואילו היה שמן מנהו של הרהור עבירה בודאי שלא היה כותבו באופן שאילו היה יודע בועז שהקב"ה היה מכתיב עליו בודאי שאז היה מאכיל אותה עגלות מפוטמות כי לא היה מקום כלל לחשדו אבל כיון שלא ידע זה חשש אל החשד ולא נתן לה אלא קלי והש"י ראה עושר לבו ומחשבתו והכתיב עליו המצוה אשר עשה גם אם לא היה עשויה בשלימות כי אם מעט קלי והקב"ה הכתיבו כי רחמנא לבא בעי הרי על פי שלשה עדים יקום דבר שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם כי זה הוא העיקר: והרב אהרן ז"ל כתב ותשב מצד הקוצרים דקדקה לשבת מצד הקוצרים ולא לפני הקוצרים פן יביטו בה ולא לאחריהם פן תביט באיש מהם. ובעז נתן לה קלי ולא לחם בתשבו שהיה לה להם אך קלי שהוא ביסק"וגו בלעז ראוי לינתן על כל לחם והגיד הכתוב שזה הקלי שנתן לה בועז לדמות פירות שעל השבע מזה אכלה ושבעה ועשתה באופן שהותירה עכ"ל: ומורי זלה"ה כתב ויאמר לה בועז לעת האוכל גושי הלום וגומר נראה שהמתין לומר לה כן עד עת האוכל לפי שאם היה אומר לה מקודם היתה ממעטת את עצמה ומתביישת ומסרהבת והיה צריך לקרותה פעם אחרת ותבן אל הרבה היתה עם האשה. ועוד שאם היה אומר לה מקודם היה מקום לחשד דשמא נתן עיניו בה ולפיכך המתין עד עת האוכל שאז אם היו כולם אוכלים והיא לבדה אינה אוכלת היה נראה אכזריות אם לא יקרא אותה ואז אמר לה גושי הלום ולא תמיתי את עצמך כי אין הכוונה אלא לדבר מועט וז"ש ואכלת מן הלחם וגו׳ עכ"ל: ומצאתי כתוב וטבלת פתך בחומץ לא קראה כדי שתאכל מן הלחם שהביאה היא כי אם נתת לה מכלו ואמר פתך לרמוז כי הכל שלה וברשותה כאילו תאכל משל עצמה. ותרגומו ומישי סעדיך בסבשילא דאתבשל בחלא עכ"ל:

(טו) ויצו בעז את נעריו לאמר גם בין העמרים וגו׳ אמר לאמר מיותר לפי שדרך הנערים לעשו׳ פחות מעט ממה שאומר להם אדונם לעשות וזה לגנאת אדוניהם וכאן היתה כונתו של בועז שלא לבד תלקט בשדה במקום פנוי מעומרים כי אם גם בין העמרים שול תשולו לה וגו׳ כדי שאף אם יעשו הנערים פחות ממה שאמר לא יחסר זה שתלקט גם בין העמרים וז"ש ויצו להם צואה נוספת והקדמה למה שהיה רוצה לאמר להם שגם בין העמרים תלקט צוה להם והצואה היא זאת וגם שול תשולו לה וגו׳ ואם יחסרו מזה ולא ישולו לה לפחות לא יפחתו מלהניחה ללקט בין העמרים: א"נ נפרש מלת לאמר שהיא מיותרת באופן אחר והוא כי לא היה בועז חושד את נעריו בכלימותה כי בודאי בועז הצדיק לא היה מקרב אליו לעבוד עבודתו אלא לדיקים וישרים בלבותם כי מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו לדיקים וא"כ אין לומר שחשדם שיכלימוה כי בודאי יתושו שלא להלבין פניה אלא חשש בועז כי היא תעלמם בהיותה מלקטת בין העמרים בפני נעריו של בועז והם רואים אותה אפשר שתקבל בושה וכלימה מהם אף אם הם לא יאמרו לה דבר להכלימה היא תעלמ׳ תכלם ולכן לוה את נעריו להזק את לבה בדבריהם ושיאמרו לה שגם בין העמרים תלקט ובהיות הרשות נתונה מפיהם לא יהי׳ סיבה שהיא תכלם וזהו לאמר דקאמר לוה את נעריו לאמר לה שגם בין העמרים תלקט וימשך מזה שלא תכלם היא מעצמה מסבתכם:

את"כ מצאתי להרב מורי זלה"ה שפירש קרוב לדברי אלה שסיים במה שאמר ולא תכלימוה שהכונה שתהיה אמירתם זאת לא בהכנע ולא בקולות נשמעים פן תכלם ותבוש רות מהשומעים וכזה אתי שפיר לישנא דקרא דאי לאו הכי הל"ל גם אם בין העמרים תלקט לא תכלימוה עכ"ל: ואומרו ותקם ללקט הורה לנו גודל זריזותה כי דרך מי שאכל ושבע ודשן שרוצה לנוח מעט אחר האכילה וגם לישן קימעא וזו לרוב זריזותה ותאכל ותשבע ותותר ולא רצתה לנוח כלל אלא תכף ותקם ללקט. אח"כ מצאתי להר"ר יוסף יחייא ז"ל שכתב כדברי זה לשונו ותקם ללקט תכף אחרי אכלה כי לא בקשה מנוחה אחר האכילה לרוב זריזותה וכדי שלא לבא לידי מהנת בשר ידם עכ"ל: והה"ר יוסף נאקון כתב לא המתינה עד שיקומו הקוצרים אבל מיד שאכלה קמה בזריזות ואז שלא בפניה אמר בועז לנעריו וגומר עכ"ל: והר"ש ן׳ אלקבץ הלוי כתב הט"ס לגם בין העמרים

אף ביני אלומיא תהי צברא ולא תכספינה : טו וגם ואף מיתר
תתירון לה מן אסוריא ותשבקון למהוי צברא ולא תנזפון בה :
יז ותלקט וצבירת שובלין בחקלא עד רמשא ודשת ית שובלין
דצבירת והוה שעריהון כתלת סאין סעורין : יח ותשא וסוברת

ג' ב' ר"פ ככתוב תְלַקֵּט וְלֹא תַכְלִימוּהָ : טז וְגַם שֹׁל־תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן
ג' . ג' הַצְּבָתִים וַעֲזַבְתֶּם וְלִקְּטָה וְלֹא תִגְעֲרוּ־בָהּ : יז וַתְּלַקֵּט
ג' . ב' וכטנין בַּשָּׂדֶה עַד־הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַיְהִי
ג' כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים : יח וַתִּשָּׂא וַתָּבוֹא הָעִיר וַתֵּרֶא

וגם כ' ר"פ בכתובים וסי' וגם אהלי מקנה היו . וגם במלך נבוכדנצר מרדו . וגם בירושלים העמיד . וגם אל הנכרי אשר . הקרובים אליהם . וגם ללוים אין לשאת . וגם מעכה אם אסא המלך . וגם עלה לרוב בחלבי השלמים . וגם עבדי חירום דד"ה . וגם עד זקנה ושיבה . וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב . וגם אני אחי ונערי דעזרא . וגם במלאכת החומה . וגם נביאים העמדת . וגם כל האדם שיאכל ושתה . וגם זה רעה חולה כל עומת שבא כן ילך . וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר . וגם אלהיהם עם הנסכים ועם כלי . וגם של תשלו לה מן הצבתים . וגם את רות המואביה אשת מחלון :

אבן עזרא

ופירושו כמו נתינה: (טז) של תשלו. מגזרת שולל ויש אומרים כמו שגגה מן על השל: (יז) ויהי כאיפה שעורים. פעם אחת שאלני אדם מה טעם כאיפה שעורים אמרתי לו אין טעם לשאלה הזאת כי הכתוב ספר מה היה אז נקלותי בעיניו ואמר לי כי יש לו טעם ואני החרשתי ממנו ולא שאלתיו. והנה בא כיום אחד ואמר לי כי יש לו טעמים הרבה האחד שראתה רות בדרך נבואה כי עתיד היה אחד מבניה להעמיד עמוד על שם בעלה וטעם איפה צ"ו רמונים שהיו על העמוד וזה בגימטריא איפה. ופירוש שעורים כמו שיעורים כמו שער בנפשו. וטעם אחר ויהי שתי מלות ארמית ועברית והיא כאשר ראתה שיתלה אבשלום

רשי

(טז) וגם של תשלו. שכח תשכחו עשו עצמיכם כאילו אתם שוכחים תרגום של שגגה שלותא וכן על השל. דבר אחר לשון כי ישל זיתך: צבתים. עמרים קטנים

אגרת שמואל

העמרים תלקט אחר שנתשדה כמה שלא היה כן והוא שלקיטה בין העמרים אשר לא כדת וכמו שהנער הנצב על הקוצרים הוציא דבה עליה שאמרה ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים ומן הראוי שכאשר דיבר עליה יעשה לה גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה עם היות הדבר הזה יוצא מהספק המורוי : ואפשר שתהיה תיבת ותקם על דרך הנדרש בב"ר פ"ע אלל ויפא יעקב רגליו א"ר אחא חוי בבריה לב מרפא כיון שנתבשר בשורה טובה טעין לביה ית רגלוהי הדא אמרה כריסא טענא רגלייא ע"כ וזהו ותקם ללקט כי אחרי שנתבשרה בשורות טובות קימה היתה לה ותקם ללקט . ומצאתי במדרש כיון שנתרחקה אמר בועז לנעריו גם בין העמרים והיה זה לשילו מהתונף וגניבת דעת שלא יחשבו הנערים שהיה הדבר הזה פטומי מילי בעלמא בסעודה לפניהם אבל אחר אשר נתרחקה אמר בעז כדברים האלה למען ידעו ויאמינו כי מלב ונפש הוא אומר ועם היות דבריהם אמת אף גם זאת רואה אני את דברי הה"ר יצחק עהרמאה ז"ל שכתב ויתכן כי המאמר הזה הוא מאוחר והוא מ"ש תחלה הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך ע"כ וכזה יאמנו דבריו ולא הוציא שקר מפיו ע"כ : ואומרו וגם שול תשולו לה וגו' הכונה שצוה להם עוד שיעשו עצמם מוטעים וכשגגה היוצאת מידם ישכחו עוד ולהורות על רבוי הפעמים שיעשו את עצמם מוטעים לכן כפל שול תשולו ואמר מלת לה כלומר שתהיה השכחה לה ולא לאחרים לפי שעניים רבים מחזרין בשדה ללקוט וצוה את נעריו שישכחו עוד בכונה ויהיה באופן שהשכחה יהיה לה ולא לאחרים וז"ש שול תשולו לה ופירש להם היאך יעשו ואמר ועזבתם ולקטה כלומר העזבון והשכחה אשר תעזבון בכונה יהיה באופן שתלקט אותו כעזבון היא ולא אחר וזה שאם אתם רואים אותה בזה מגד זה העזבון שתעזבו ויהיה מאותו הצד שהיא בזה בו ובכן תלקטהו היא ולא אחר ואף אם תקח יותר ויותר לא תגערו בה ח"ו : והרשב"א הלוי ז"ל כתב מאמר ולא תגערו בה ירצה דברי מוסר כי אם עשו לה שכחה מה שאיננו שכחה והתירו לה אגודות השבלין מימרא בעי שלא יגערו בה. והכונה אצלי כי הם שתי גזרות האחת וגם שול תשולו לה מן הצבתים כמ"ש והשנית ועזבתם ולקטה ולא תגערו בה כלומר שלא תאמרו אחרי שנתן לה מה שלא ניתן לאחרות די לה זה ותניח לקט האמור בתורה ליתר האלמנות האומללות על כן אמר ועזבתם ולקטה כלומר עזבו אותה ללקט כדרך המלקטות האחרות ולא תגערו בה לאמר שהיא רוצה לזכות לכמה שולחנות : ועוד ירצה לי ענין ועזבתם ולקטה כי להיות הפלגת יופי רות רב ועצום כמדוב' אמר בועז שלא יסייעוה בלקיטה שלא ימשך מזה אליה שם רע אבל יניחוהו לפניה ושיא תלקוט כי תמיד חשש על כבודה וענין לא תגערו בה כלומר על שום דבר אחר לא תגערו בה ולא תדברו אליה קשות כי בת מלך היא כדברי המדרש עכ"ל : ורב אחרון ז"ל כתב גם בין העמרים וגו' גם שתלקט בין מקומות קבוצי העמרים כפי המנהג שמקבלים אותם במקומות מתחלפים והמלקט שם אפשר שישלח ידו גם אל העמרים הניחוה ואל תכלימוה ותאמרו שלא תלקט במקום ההוא ולא זו לבד שבלים מפורדים אלא אף לצבתים שאין בהם דין שכחה עשו באופן שאתם שוכחים קצת לבתים ועזבו ולקטה אותם ולא תגערו בה באמרכם הינה שכחה והוא שיעור רב עכ"ל :
(יז) ותלקט בשדה עד הערב הורה לדקתה וענותנותה כי אף שהיו מניחים אליה דרך שכחה כדי שתלקט שיעור רב היא היתה מדקדקת ולא רצתה לשלוח ידה רק במה שהיה דינה מה שהיה לקט לקטה ולא יותר כי שתי שבלים לקט ושלשה איננו לקט וזהו ותלקט דקאמר לא פשטה ידה רק בלקט ועוד שלא הלכה משדה אל שדה כדרך כל שאר העניים רק בשדה אחת באותה השדה שהיתה שם שמה לקטה עד הערב ולפי שירצה זה מדרך העצלות כי לא היתה ממהרת ללקט ולכן נתעכבה בשדה אחת ובלקט לבד עד הערב לזה אמר כי גם ותחבוט את אשר לקטה ועם היות שלא שלחה ידה רק במה שהיה לקט שם לזה ה' את הברכה ויהי כאיפה שעורים וע"כ נתעכבה עד הערב כי להבוט איפה שעורים צריך זמן רב ולא היה מעצלות שהיה בה ח"ו :
ואפשר שהודיענו זריזותה במה שחבטה את אשר לקטה כי לא רצתה לשאת אותו כאשר הוא וכמו שהיו נושאות כל שאר הנשים כי ראתה כי אין תועלת במה שתשא עליה משא גמל של תבן וקש וגבהה אבל חבט' אותו ולא שמה על שכמה אלא בר ולחם ומזון ויהי כאיפה שעורים והגואי שתוכל לשאת אותה ובודאי שאילו היה נושאה אותו בקשו ותבנו שהיתה מפסדת שהיתה מביאה קש במקום שעורים לכן ותחבוט את אשר לקטה : ואפשר עוד שהודיענו שהיה איפה שעורים כי ידוע שהאיפה ג' סאין ומשא אדם בינוני כשמסייעין אותו לאחרים משאו עליו הוא חמש סאין וגמירי עונא דמדלי איגש על כתפו מעצמו אינו אלא שליש משאו ממשוי שמסייעין אותו אחרים להרים דהיינו סאה ותלי ושמית של סאה וזאת מרוב כחה וגבורתה עם היות מה שלקטה כאיפה שעורים דהיינו שלש סאין היא בעצמה נשאתו על כתפה וז"ש ותשא ותבא העיר כי לא הוצרכה לסיוע אחרים לישא משאה על כתפה כי היא לבדה נשאתו : אי נמי אמר ותלקט בשדה עד הערב כי בהיות שהיו הנערים עוזבים לה הרבה כמצות אדוניהם ועושים את עצמם כמוטעים ונוכחים הרבה היתה מוצאת כל כך ללקט כי ישבה בשדה אחד כ.דה ההוא עד הערב וז"ש ותלקט בשדה א' לבד עד הערב להודיע לנו גודל חריצותה במעשיה אמר כי אף שהיה בין הערבים כששבתה ממלאכת הלקיטה כי עד שהיה ערב עסקה בלקיטה ובערב עמדה מללקוט באותו הזמן המועט שנשאר משם עד הלילה חבטה את אשר לקטה שהיה כאיפה שעורים והשאהו על כתפה ובאה מן השדה עד העיר ועדיין היו שהות בהיום כדי שתוכל חמותה לראות את אשר לקטה לאור היום וזה ע"ד מה שאמרו רז"ל אלא אסור לתלמיד חכם לצאת יחידי בלילה והביאו ראיה מקרא דכתיב בן נא ראה וגו' ופירש רש"י ז"ל. שהזהירו שילך בעוד שהיה אור היום ולא בלילה וזהו לך נא ראה בעת שאתה יכול לראות שהוא בעוד שהוא יום כי בלילה החשך יכסה ארץ לא יוכל לראות וזה שאמר כאן ותרא חמותה כלומר עדיין היה השמש במרומים כשבאה אל חמותה כי ראתה חמותה לאור היום את מה שלקטה ולא הוצרכה לאור הנר ועם היות שהוצרכה להתעכב בלקיטה עד הערב מרוב הלקט שהיתה מוצאת מ"מ באותו הזמן המועט ותחבוט את אשר לקטה שהיה כאיפה שעורים והשאת אותו ותבא העיר ועדיין לא בא השמש מרוב מהירותה ותרא חמותה לאור היום את אשר לקטה ואמר ותוצא ותתן לה את אשר הותירה משבעה כי רז"ל אמרו על ויצבט לה קלי שנתן לה דבר מועט בין שלשה אצבעותיו לקח ונתן לה ואיני יודע אם שרתה ברכה בידו של צדיק או במעיה של צדקת והם ז"ל הכריעו ממקום אחר כי במעיה שרתה הברכה אפשר לנו לומר כי הכתוב כיון כאן לזה ותוצא ותתן לה את אשר הותירה ואף שלא היה ראוי להותיר כי מעט היה מה שנתן לה מ"מ היא היתה הסיבה שהותירה משבת שבעה היא בתסרה וזהו משבעה דקאמר מסבת שביעתה בתסרה ששרתה ברכה במעיה הותירה מה שהותירה ולרמוז לה שהיא היתה סיבת מה שהותירה לכן לא אמר את אשר נותר משבעה וכדפרישנא לעיל :
ואפשר לומר עוד במה שאמר ותרא חמותה את אשר לקטה דנראה שהם דברים שאין להם לא טעם ולא ריח כי בודאי שכיון שהביאו לעיר שתראה אותו אמנם אפשר שיהיה פירושו מלשון רואה אני את דברי אדמון כלומר ראתה וישרה בעיניה את אשר לקטה שהיה בודאי בזריזות גדול שאם היתה אשה אחרת לא היתה מלקטת החצי ממה שהביאה היא: או אפשר לפי שכיון שהביאה אותו מחובט שחבטה את אשר לקטה אחר שהוא מחובט יראה לעין כל שהוא דבר מועט מה שלקטה לפי שהוא בר ומנוקה מתבן וקש ולא יוכל השכל לדון ולידע כמה וכמה שבלים צריך לטרוח וללקוט כדי לחבוט אותו השיעור אמנם נעמי חמותה בטוב טעם ודעת שהי' בה ראת' והבחינה בדעתה את כל אשר טרחה ולקטה בשבלים כמה שיעור רב היה צריך ללקוט כדי שתצא ממנו איפה שעורים וידעה והבחינה טוב הזריזות והחריצות שהיה בה. אח"כ מצאתי כדברי בהר"ש אלקבץ הלוי ז"ל: א"נ גזרת ותרא חמותה את אשר לקטה וגו' הוא הכתוב השני שאומר ותאמר לה חמותה וגו' והכי קאמר ותרא חמותה את אשר לקטה שהיה שיעור רב וראתה עוד שהוציא' מאכל מחיקה אשר הותירה משבעה כי נתנו לה לאכול ולשבוע ולהותיר וע"כ ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום שאלה ממנה אמור נא לי איפה לקטת היום ואנה עשית שעשו עמך כל הכבוד וכל החסד הזה יהי רצון שיהיה מכירך ברוך כלומר האיש אשר עשה עמך כל הטובה הזאת יהי רצון שיהיה ברוך כלומר שיהיה ברוך ולא ארור כי אפשר שיהיה אחד מבני בליעל שנתן עיניו ביופיך וע"כ התחסד עמך לפנים מן השורה ולכן אמרה יהי מכירך ברוך כלומר יהי רצון שיהיה איש ברוך וטוב עין ומנדיבות לבו וטוב מדותיו וצדקתו עשה לך כל זה ולא על שנתן עיניו ביופיך וכיון ששמע' רות שהית' חושד' אותה שקבלה חסד ממי שאינו הגון עלה עשן באפה ודבר' אתה קשות וז"ש ותגד לחמותה דברים קשים כגידים : אי נמי שסיפרה לה כל הענין בפרטות בהגדה ובהמשך להודיע מעשיו של האיש שעשה עמה כי צדיק וישר הוא בכל מעשיו ואח"כ אמרה לו שמו וזהו שאמר עוד ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז : ואפשר ג"כ שאמר' לה שם האיש להורות שהיה איש צדיק כי שמו יורה על מעשיו הטובים כי שמו בעז להורות שבו עוז ותעצומות להתגבר על יצרו ולהלחם בו על דרך מה שאמרו בגמרא במעשה דכידור שהיה נקרא כידור ואמר אותו החכם עליו כי דור תהפוכות המה כו' אז אמרה לה ברוך הוא לה' כלומר צדיק הוא וברוך מפי ה' כי הרשעים הם זדים ארורים מפי ה' אמנם זה ברוך הוא לה': ורב אחרון ז"ל כתב ותחבוט מהרה חושה בין הערבים לראות אשר לקטה והיה איפה שעורים והוא שיעור רב והגיד הכ' את זריזותה שבזמן הראוי ללקיט' בכל היום לא חבטה רק בין הערבים גם לא רצתה להביא השעורים בשבלים כאשר תעשינה שאר המלקטות כי יהיו לה למשא כבד רק תבואה נקיה הביאה וז"ש ותשא ותבא העיר כלומר אם היתה התבואה בקשיה היה נמנע אללה להביאה העיר כי יכבד עליה משאה אך אחר שחבטה יכלה להביא את הזרע עכ"ל : והה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב ותלקט בשדה וגו' ספר בשבחה שאף שראתה היות בעז נדיב לב והרגישה בדבריו בצוותו את נעריו את האמור לא רצתה ללקט בין העמרים ולא בין הצבתים רק לקטה בשדה כהפקר אשר הוא מתנת ה' לעמו ולכן הוצרכה לטרוח בלקיטה עד הערב מה שלא היתה טורחת כ"כ אם היתה לוקטת מן המוכן עכ"ל : וטעם ותחבוט כתב הר"ש ן' אלקבץ הלוי

חֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן־לָהּ אֵת ג׳ ר׳ מ״ג
אֲשֶׁר־הוֹתִרָה מִשָּׂבְעָהּ׃ יט וַתֹּאמֶר לָהּ חֲמוֹתָהּ ג׳ חסר כליש׳
אֵיפֹה לִקַּטְתְּ הַיּוֹם וְאָנָה עָשִׂית יְהִי מַכִּירֵךְ בָּרוּךְ ו׳ כתי׳ ס׳ ג׳. ג׳.
וַתַּגֵּד לַחֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה עִמּוֹ וַתֹּאמֶר שֵׁם
הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בֹּעַז׃ כ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי
לְכַלָּתָהּ בָּרוּךְ הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ אֶת־ ב׳
הַחַיִּים וְאֶת־הַמֵּתִים וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי קָרוֹב לָנוּ ג׳.ר׳

וְעָלַת לְקַרְתָּא וַחֲזַת חֲמוֹתַהּ יַת מָה דִּכְנָשַׁת וְאַפְּקַת מִן תַּרְמִילָא וִיהֲבַת לַהּ יַת מְזוֹנָא דְּאִשְׁתָּאֲרָא לַהּ מִשַּׂבְעָהּ׃ יט ותאמר וַאֲמַרַת לַהּ חֲמוֹתַהּ לְאָן צְבַרְתְּ יוֹמָא דֵין וּלְאָן אִשְׁתַּדַּלְתְּ לְמֶעְבַּד יְהֵא גַּבְרָא דְּאִשְׁתְּמוֹדַע לִיךְ מְבוֹרָךְ וְחַוִּיאַת לַחֲמוֹתַהּ יַת דְּאִשְׁתַּדְּלַת לְמֶעְבַּד עִמֵּיהּ וַאֲמָרַת שׁוּם גַּבְרָא דְּאִשְׁתַּדְּלִית עִמֵּיהּ יוֹמָא דֵין מִתְקְרֵי בֹּעַז׃ כ ותאמר וַאֲמָרַת נָעֳמִי לְכַלְּתַהּ מְבוֹרָךְ הוּא מִפּוּם קוּדְשָׁא דַּיְיָ דְּלָא שְׁבַק טִבְוּתֵיהּ עִם חַיַּיָּא וְעִם מֵתַיָּא וַאֲמָרַת לַהּ

רשי

קטמים יש חוגמתו בלשון משנה מכאן לכתים או כריכות : (יט) יהי מכירך ברוך . בעל השדה שנשא ונתן לך פנים ללקט בשדהו : (כ) את החיים ואת המתים

אבן עזרא

אכשלוס שהוא מכניה והנה כ״ף עם אל״ף רמז לשנות אכשלוס במותו ואחר כך איפה שערים לשון רבים בעבור היותו כבד עליו . וטעם אחר כי תחלת אות כאיפה עם תחלת שעורים הוא בגימטריא ישי שהוא צדיק גמור או שמח ויסב לנו נקרתו : (כ) כחך ה׳ אשר לא עזב חסדו . לאות כי עשה חסד בתחלה עם אלימלך ועם בניו כי שופט היה: החיים. נעמי ורות: מגואלנו הוא. אין

אגרת שמואל

שלו מצאתי במדרש לקח טוב כדי שלא לשאת העמרים על שכמה ואין ספק כי היה זה מאשה משכלת שלא להטריח עצמה במה שאין בו צורך גם מפני מראית העין והוא נכון וכן כתב החסיד הה״ר יוסף יעבץ זלה״ה במקומו עכ״ל:

ובמדרש לקח טוב ותשא ותבא העיר מלמד שלא עמדה בשום מקום שלא תועד עם הפריצים ע״כ ודייק באומר מלת מלמד דאי לא תימא הכי מה בא ללמדנו: והר״ש ן׳ אלקבץ הלוי כתב אפשר שעם שבועז כבר דבר עליה דברים טובים וצוה לנעריו להשגיח עליה בכל זאת לא בטחה בהם כי אין אפטרופוס לעריות אלא ותשא ותבא העיר בפעם א׳ כמו שנשכה כחה פן יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים עכ״ל: ואני אומר כי אפשר שלסבה זו חבטה את אשר לקטה שאם היתה מביאה אותו בקשיה היתה צריכה ללכת ולבא ב׳ או ג׳ פעמים כדי להביאו כי לא תוכל שאתו בפעם א׳ והלואי בשנים או בג׳ פעמים ופחדה אולי תפגע בדרך עם אנשים שאינם מהוגנים לכן ותחבוט ותשא העיר בפעם א׳: והר״ר יצחק ערמאה ז״ל כתב ותשא ותבא העיר כי באת אותו היום ליטול רשות מחמותה להשאר מכאן ואילך עם נערות בועז עכ״ל:

(יח) ותרא חמותה כתב הר״ש ן׳ אלקבץ הלוי ז״ל הכונה שרות לא הראתה לה שלא להתגאות ולהתייהר בחריצות וזהו ותרא חמותה את אשר לקטה:

(יט) ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית וגו׳ אמר׳ לה ב׳ דברים אחד איפה לקטת היום שעשה האיש בכל השדה עמך טובה ואנה עשית שעשית את טובה עמו הרי ב׳ דברים שהוא עשה עמך וגם את עשית עמו לפי שהעני עושה טובה עם בעל הבית כי מתברך בשבילו וז״ש איפה לקטת היום אמר על הטובה שקבלה היא ועל הטובה שעשת׳ עם בעל השדה אמר׳ ואנה עשית ופירשה דבריה ואמרה לה למה אני אומרת ואנה עשית שאת עשית טובה עם בעל השדה לפי שיהיה מכירך ברוך בשכר הטובה אשר עשה עמך יהיה ברוך כי יברכהו אלהים ולכן אני אומרת שאת עשית עמו ותגד רות לחמותה את אשר עשתה עמו כלומר אינו נערך מה שאני עשיתי עמו אל מה שעשה הוא עמי ולכן אין להזכיר ולומר שהוא עשה עמי דבר אלא הכל עשיתי אני עמו כי יהיה שכרו גדול וזהו שאמר ותגד לחמותה כי לא היה כדבריה רק היא עשתה עמו לבד ולא הוא עמה ואח״כ אמרה לה אמירה אחרת שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז וע״כ אמר ותאמר שם האיש כי זו היא אמירה אחרת: א״נ לפי שראתה כי הביאה כאיפה שעורים שהוא שיעור רב יותר מן הראוי ללקט אמרה לה איפה לקטת היום ואנה עשית שיעור רב כזה בודאי שיהיה מכירך ברוך כלומר האיש שיקח אותך לו לאשה ויכירך באישות בודאי שיהיה ברוך ומאושר כי אין זאת רק מרוב מהירותך וחריצותך לעשות מלאכתך כי אשת חיל את שלל לא תחסר לעולם ולחם עצלות לא תאכל ויהיה נודע בשערים בעלך בשבתו עם זקני ארץ . והיא מרוב ענותנותה אמרה לחמותה אין זה ממני ומחריצותי רק מטיבותיה דבעל השדה כי איש חסד הוא וז״ש ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו כי מטובו ומנדיבות לבו שמתחסד עמה יותר מן הראוי היה זאת שלקטה הרבה ולא מזריזותה ואח״כ אמרה לה שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז וזאת היא אמרי׳ שנית:

(כ) ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לה׳ כלומר עד עתה הייתי אני מברכת אותו כחשבי שהוא אדם הצריך לברכתי אבל עתה שהודעתני שהוא בועז אמרה זה אינו צריך לברכתי כי ברוך הוא לה׳ ברוך הוא ומבורך מפיו ית׳ כי בועז הצדיק הזה כן דרכו על כל העולם אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים דכל העולם וכל מעשיו הם אלו לרדוף אחר גמילות חסדים דחיים והמתים. ואמרתי זה לפי שראיתי למפרשים שהוקשה להם מה היא החסד שעשה עם המתים דבשלמא עם החיים עשה חסד עם רות ונעמי אבל עם המתים אלימלך ומחלון וכליון מה חסד עש׳ עמה׳ ולזה תירצו כי המתי׳ יש להם נחת רוח מן הטובה המגעת לקרובם החיים וכיון שעשה בועז טובה עם רות גם בעלה המת שם וקבל נחת רוח ועם היות שהדברים הללו פשוטים ומתיישבים עם כל זה נוכל לומר דמתים דקאמר קאי אמתים דכולי עלמא כי בעז הצדיק תמיד היה עוסק בגמילות חסדים דחיים ודמתים וכדאמרן: אי נמי אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים דקאמר לאו אבועז קאי רק על השי״ת כי בעל החסד והרחמים הוא ועושה חסד עם החיים בעולם הזה ועם המתים בעולם הבא וזהו שאמר ברוך הוא בועז לה׳ אשר לא עזב השי״ת חסדו את החיים ואת המתים וכן לא יעזוב חסדו ויברך את בועז על כל הטובה הזאת אשר עשה עמך כי אנו אין לנו יכולת לגמול חסד עמו כאשר הוא התחסד עמנו: א״נ לפי שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין וכל שכן שאינו רוצה שתתבזה בשדה ללכת ללקט אוכל לנפשה ולכן אמרה נעמי ברוך יהיה בועז לה׳ אשר בזאת הטובה שעשה עמך לא עזב חסדו עם החיים עמי ועמך ועם המתים שאינם רוצים שתתבזה אשתו בשדות אנשים אחרים אשר לא ידעתי מתמול שלשום ובזה שלא הוצרכת ללכת אל שדות אחרים עשה חסד עם המתים חמיך ובעליך הרוצים שלא תתבזי ועם החיים ג״כ ולפי שיאמר לה רות וכי עתה בשדה הזו של בועז שהלכתי לא נתבזיתי כי איש זר הוא אתי שלא ידעתיו מתמול שלשום ויותר כבוד היה לי לשבת בביתי ובחומותי לכן אמרה לה נעמי ממה שהלכת אל שדה זו של בועז לא הגיע למתים שום בזיון כי קרוב לנו האיש מגואלינו הוא וז״ש פעם שנית ותאמר לה נעמי אמירה שנית לתרץ קושיא שיש על דבריה ואמרה כי קרוב לנו האיש וממנו אין שום בזיון נמשך: ובמדרש ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום תני בשם ר׳ יהושע יותר ממה שבע״ה עושה עם העני העני עושה עם בע״ה שכן אמרה רות לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום ולא אמר׳ אשר עשה עמי אלא אשר עשיתי עמו היום בועז הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת עכ״ל. ראוי לדעת למה תפסו בתחלת הפסוק שהם דברי נעמי כיון שהראיה היא מדברי רות שאמרה שם האיש אשר עשיתי עמו ולא אמרה אשר עשה עמי ועוד יש להבין שגם מדברי נעמי נראה שהיה אפשר לדרוש דרשה זו והכי היה יכול לומר מדקאמרה ואנה עשית ולא אמרה ואנה עשו עמך אלא ואנה עשית הרבה פעולות עשית עמו כו׳ ואפשר שזאת הראיה רצה בעל המאמר לשלול אותה כי אין מדברי נעמי ראיה לדרשה זו ולכן תפס בדברי נעמי ואמר ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום כלומר אילו לא היתה אומרת נעמי לרות אלא אנה עשית הייתי דורש דיותר ממה שבע״ה עושה עם העני כו׳ מדלא קאמר׳ ואנה עשו עמך כדאמרן אבל נעמי אמרה שתים איפה לקטת היום ואנה עשית נראה שהשוה עשיית העני עם מה שעשה בע״ה כי באומרה איפה לקטת היום הרי מה שעשה בע״ה אמור ובאומרה ואנה עשית הרי מה שהעני עושה עם בע״ה אמור באופן שהייתי אומר דשקולים הן אבל מדברי רות נשמע שיותר ממה שבע״ה עושה עם העני העני עושה עם ב״ה שכן אמרה רות לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז ולא אמר׳ אשר עשה עמי כלומר ולא הזכיר׳ כלל רות החלוקה אשר בע״ה עושה עם העני זה היה להורות שיותר ממה שבע״ה עושה כו׳ ובהיות שאינו נערך כלל עם מה שהעני עושה עם ב״ה לכן לא הזכירו ובזה מדוייק הכפל שכפל ר׳ יהושע שאמר ולא אמר אשר עשה עמי כלומר ולא אמר נמי אשר עשה עמי וליתא הכי שם האיש אשר עשה עמי ועשיתי עמו היום וגו׳ אלא אמר אשר עשיתי לבד וזהו הוא הכרח שיותר ממה שבע״ה עושה עם וכו׳ : ואפשר להרחיב עוד הפי׳ הזה והוא כי נעמי הקדימה הטוב שעשה הבעל הבית עמה וז״ש איפה לקטת היום ואיחר׳ את הטוב שהיא עשתה עמו ואמר׳ ואנה עשית ונתן טעם לדבריה למה הקדימה לטובת בעל הבית ואמרה יהי מכירך ברוך כלומר המקדים לא יושג ובשביל שהכירך ראוי שיהיה ברוך וכל הברכות ראויות אליו בשביל שהכירך הוא ואין לך מכיר וכששמעה רות כי מיעטה נעמי הטוב אשר העני עושה עם ב״ה לכן מרה לה ודברה בלשון דברים קשים כגידין וזהו ותגד לחמותה והקדימה את הטוב אשר עשתה היא עמו וז״ש ותגד לחמותה את אשר עשתה היא עמו ולפי שלפחות היה מן הראוי כי גם אם לא הקדימה הטוב שעושה בעל הבית עם העני לפחות היה לה לאחר אותו ולהזכירו בסוף דבריה ולומר שם האיש אשר עשה עמי וגו׳ והיא לא רצתה להזכירו כלל ואפי׳

ואפי' לבסוף ולכך לא אמרה אותו דרך הגדה וקושי ע"כ מלת ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו וגו' כלומר אפילו בסוף דברי איני מזכיר שהוא עשה עמי לפי שאינו נערך כטיפה מן הים מה שעשה עמי למה שאני עשיתי עמו כי הרבה פעולות כו' בשביל שהאכילני פרוסה אחת וכמאמרם ז"ל:

א"נ דקדק בייחור לשונו שאמר ולא אמר אשר עשה עמי אלא אשר עשיתי עמו הרבה פעולות כו' אפשר שרצה להודיענו איך היתרון שיש לזה על זה הוא דבר שאין לו שיעור וזה כי אם היתרון היה דבר מועט בודאי שרות לא היתה משבחת את עצמה שהיא עשתה עמו בהיות שהמקדים לא יושג ואפי' אם היא גם היא עשתה עמו יותר ממה שב"ה עשה כיון שהפרש היתרון הוא דבר מועט היה מזכיר את טובת ב"ה כיון שהוא הקדים להטיב עמה או לפחות היה מזכיר את שתיהן אבל בהיות שלא אמר אשר עשה עמי ולא הזכיר החלוקה הזאת כאילו לא היתה אלא אמר אשר עשיתי וגו' זה יורה שהיתרון של זה על זה הוא דבר שלא ישוער וזה שהיא ואמר הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו ואמר הרבה פעולות על טובות העולם הזה וקראן פעולות להיות שהן נפעלות בעה"ז לעין כל וכנגד טובות העה"ב אמר והרבה טובות שהן טובות צפונות לעולם הבא ע"ד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך כי הן טובות אשר עין לא ראתה אלהים זולתך והכל בשביל שהאכילני פרוסה אחת: ועם זה אפשר לפרש מה שאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום וגו' כי נראה מלת היום מיותרת לגמרי כי כבר אמר לעיל איפה לקטת היום וגו' וידוע כי אותו היום היה הראשון שיצאתה ללקט וגם אם היה רוצה להזכיר מלת היום היה לו להזכירו ברישא ולימא הכי ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו היום ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו וגו' אי נמי לימא הכי שם האיש אשר היום עשיתי עמו בועז אבל כיון שכונתה היתה לרמוז שהרבה טובות עשתה היא עמו לכן אמרה שם האיש אשר עשיתי עמו וגומר כלומר באלו הטובות אשר עשיתי עמו לפי האמת היום נדק עליו שם בועז לפי שהיום נתעטר בטובות ועוז ותעצומות כדאמרן באופן כי היום נדק עליו שמו של בועז במה שעשיתי עמו לא כן אתמול ולכן אמר היום בועז כלומר היום הוא נקרא בועז באמת: ובפשט הכתוב אפשר לומר עוד בשיעור קצת הערות שיש בכתוב וכבר כתבם הר"ש הלוי ז"ל הלא המה ראשונה כפל ענינו איפה לקטת היום ואנה עשית כי איפה ואנה כולם שאלת המקום. ב' לקטת ועשית שניהם ממין אחד כי אין מעשה אחר אשר יעשון כי אם הלקיטה וכן נראה ממה שלא השיבה כי אם אל המעשה ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי וגו' וא"כ מה כפל זה ואם הוא לצורך למה לא השיבה לשתי השאלות. ג' כפל ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר וגומר ולפי הנראה היינו את אשר עשתה עמו היינו שם האיש אשר עשיתי עמו. ד' כי בא הא' בלשון הגדה והב' בלשון אמירה. ה' כי ותאמר הוא מיותר לגמרי כי היא המדברת ולא הפסיקה חמותה. ו' תיבת היום למה ונודע כי זה לה יום א' לצאת השדה:

והמסתבר לי בזה הוא כי הנה רות עשתה שני מעשים הא' הלקיטה אשר הוא דרך כל הבא ללקט כי בזה זכתה לו התורה. ב' עשתה ענין החבטה ותחבוט את אשר לקטה וזה שלא כדרך כל המלקטים כי אין דרך לחבוט אותו בשדה של בע"ה והיה בידו של בע"ה למחות. בידה על זה ושהוליכהו לביתה ושם תחבוט אותו ויש מקום לקפידא לנוה ובפרט דנפיק מניה חורבא לכל שאר המלקטים כי ישמעו וילמדו לעשות כן והוא עיכוב רב ומורח רב לבעל השדה, ועל שתים אלו אמרה על הלקיטה אמרה איפה לקטת היום ואמרה מלת היום בלקיטה לחודה ולא אמרה איפה לקטת ואנה עשית היום והיה שב מלת היום ללקיטה ולעשיה שהיא החבטה אבל אמרה איפה לקטת היום כלומר ידעתי בתי ידעתי שכל היום צריך ללקוט השיעור הזה שהבאת ובלקיטה לבדה היית מתעכבת כל היום וכן היה כדכתיב ותלקט בשדה עד הערב נראה דכל היום עד הערב היה צריך ללקיטה ולכן אמרה איפה לקטת היום ואמרה מלת איפה כונתה לידע אי זה פה לקטה וזו היא מלת איפה אמנם מה שאמרה ואנה עשית הכונה שתמהה על החבטה היכן חבטה אותו כי אין דרך שום בעל שדה להניח לחבוט בשדהו לכן אמרה ואנה כלומר איני יודעת לך באיזה מקום היכן עשית ולכן אמרה ואנה עשית וקרא החבטה עשייה כי הוא התקון האחרון של התבואה כי הוא מוכן ומתוקן ועשייה הוא לשון תקון כמו עושה אדם שפמו וכו' ועל ענין שהניחוה לחבוט שם אמרה יהי מכירך ברוך כי בודאי לא היה מניח לחבוט בשדהו אלא למי שהוא מכירו וכיון שהתנהג עמך כאילו היה מכירך ברוך יהיה ומבורך ולכן כיון שעיקר התמיה לא היה אלא לדעת איך הניחוה לחבוט ולעשות ולתקן שם השעורים לכן השיבה לזה וממילא תדע איפה לקטה כי בכלל מאתים מנה וז"ש ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו כלומר הגידה לה בדרך הגדה ובדקדוק פרט איכות האיש ומעשהו ולדקת האיש אשר עשתה עמו וחבטה בשדהו ולא דבר לה מאומה מגד לדקותו וחסידותו אשר הכירה בו ולפי שהרגישה קושי אחד בדבריה שאם הכירה מדת האיש וחסידותו במה שלוה עליה לקוצרים ועזבתם ולקטה וגו' או במה שדבר עמה עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן היינו כדי שתלך ללקוט במה שזיכתה לה התורה ובזה בענין יפה הוא נותן אבל בענין החבטה בשדהו מאין ידעת שלא ירע בעיניו הדבר שמלאך לבך לעשות מה שאינו נהוג כי המשנה ידו על התחתונה ובפרט במה דנפיק מניה חורבה להבא לשאר המלקטות שישמעו ולמדו לעשות כדאמרן לכן אמרה תשובה לקושי הזה שהיא בדבריה ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו וגו' כלו' אני בדקתי בשמו שמו בעז שמורה שיש בו עוז ותפארה בכל מעשיו ולכן בראותי את שמו ידעתי כי איש חסיד הוא ולכן מלאני לבי להבוט שם את אשר לקטתי כי משמו שנקרא בועז ידעתי שאיש חסיד הוא ולא ירע בעיניו הדבר כלל:

והרשב"א הלוי ז"ל כתב בתירוץ הקושיות שהקשינו ואמר כי אחר החיפוש נמצא כי שתי התיבות האלה איפה ואנה היותן מורות על שאלת המקום שתהלפנה בפחות ויתר וזה כי תיבת איפה מורה על המקום הקרוב וזה נודע מהרכבתה כי היא מורכבת מאיה ומפה ופירושו אי פה וכן הוא פסוק מי איפה הוא הצד ציד על דעתי וזה

כפי הנדרש בב"ר ויהי אך יצא יצא יעקב א"ר איבו פוליונו של אבינו יצחק מפולש היה זה יצא מכאן וזה בא מכאן רבנן אמרין כמין איספרופומים' הדלתות היו נכפלים לאחוריהם עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה"ד אך יצא יצא יעקב נראה כיוצא ואינו יוצא ע"כ נראה היות תיבת איפה מורה על קירוב המקום עד שלא טוב בעיני רבנן דברי ר' איבו שהיה פוליונו של אבינו יצחק מפולש זה בא מכאן וזה יוצא מכאן אלא שעמד לו אחרי הדלת וע"כ נעק מי איפה מי הוא ואיה הוא שהיה פה עמי עומד ברגע הזה:

ואני המחבר נראה לי דאי משום הא לא איריא דעד כאן לא פליגי ר' איבו ורבנן אלא בפסוק אך יצא יצא יעקב דר' איבו דרש כתהלה מלת אך דקאמר דנקטינן דאכין ורקין מיעוטין הן והכונה שמיעט בזמן שלא הספיק יעקב לצאת כי מעט היה שיצא עד שתכף ומיד וסנה עשו אחיו בא מצידו ואין זה אלא שהיה ביתו של יצחק אבינו מפולש זה יצא מכאן וזה בא מכאן. ורבנן דרשי ג"כ מלבד המיעוט של מלת אך מה זה הכפל של יצא יצא ואם כדברי רבי איבו היה די בשיאמר אך יצא יעקב אמנם באומר יצא יצא פירש לנו המיעוט של מלת אך כמה היה וזהו שעמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו וזהו שחזרו רבנן ואמרו הה"ד אך יצא יצא יעקב נראה כיוצא ואינו יוצא דנראה דדרשי הכפל של יצא יצא עם מלת אך שהוא מיעוט שהכונה של יצא יצא הכונה יוצא ואינו יוצא אבל במלת מי איפה הוא הצד ציד לא דברו כלל ולאו בהאי פלוגתייהו. את זה כתבתי לסורות דר' איבו ורבנן לכולהו דייק מלת איפה ולא בהאי פלוגתייהו ולא מפני שאני חוכך לומר דמלת איפה אינו מקום קרוב כי הסברה בעצמה של מלת פה נראה שהוא פה סמוך וקרוב אצלו:

עוד כבית ראיה הר"ש הלוי ז"ל ממה שאמר הכתוב הגידה נא לי איפה הם רועים כי לשום מרעיתם בשכם אמר איפה הוא פה במקום קרוב ויגיד עליו רעו נסעו מזה כלומר מזה המקום אשר עליו שאל איפה הם רועים וכן תיבת עשיה נאמרת על האסיפה בקצת מקומות כמו ותעש הארץ בשבע שני השבע וכן על דעתי ועשת את התבואה לשלש השנים כי תאסוף הארץ בכתה אוכל לשלש השנים. ועוד צריך לזכור מה שכתבנו למעלה אצל ותרא חמותה את אשר לקטה כי שיערה היות השיעור ההוא בשבלים רב ועצום ולכן שפטה כי ממקום קרוב באה ולכן היה לה זמן רב ללקוט ולהביא העיר או שלא היה הענין לקט כדרך המלקטות אבל מתנה שניתן לה ע"ד גם בין העמרים תלקט וגם שול השולו לה מן הצבתים או בדרך אחר עד שהיה הענין אסיפה לא לקיטה ולכן שאלה כנגד המציאות הראשון איפה לקטת היום וכבר הקדמנו כי תיבת איפה מורה על שאלת המקום הקרוב ואמרה איפה לקטת היום כלומר איה מקום כל כך קרוב כאילו הוא אחר הדלת שלקטת בו עד שהספקת ללקוט כל כך ביום זה וזה טעם היום כלומר אפשר שהיום לקטת כל זה אם לא שיהיה המקום קרוב עד מאד על הדרך שאמרנו וכנגד המציאות השני אמר ואנה עשית וא"ו ואנה כוא"ו ומקלל אביו ואמו ופירושו או אנה עשית כי אם המקום הוא רחוק עד שלא יתייחס בלשון איפה אבל בלשון אנה אי אפשר שיהיה אלא א"כ יהיה באסיפה ועלה קאי יהי מכירך ברוך על שיותר שתאספי כל מה שתוכלי מבלי שיהיה בדרך לקט והנה רות מרוב ענותנותה לא רצתה להחזיק טובה לעצמה להורות זריזותה וברכה אשר ברתה במעשה ידיה אבל אמרה שהיה הענין אסיפה וזהו שאמר ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו והיא מעצמה אמרה שבעל השדה התחסד עמה לפנים מן השורה וכיוצא ממה שהוא אמר לנעריו אמרה הוא לחמותה אע"פ שהיא לא שמעה דבריו כמו שכתבנו אבל שלא להחזיק טובה לעצמה כמדובר כי לכן לא הגידה דברי בעז עמה הוגד הוגד לי כל אשר עשית את חמותך וגו' ישלם ה' פעלך וגו' וכל הדברים הטובים ההם כדי לברוח מהשררה ומההתפארות כדרך השלמים ואחרי כלותה מדבר מה שהתחסד עמה ואשר זמנה לסעודתו ויצבט לה קלי אשר כל זה נכלל בותגד לחמותה את אשר עשתה עמו שעל זה תפול תיבת הגדה המורה על חידוש דברים אשר לא נודעו קודם לכן כנודע אחרי כן אמרה שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז כלומר שאספתי כל זה ביום א' שהוא שיעור רב הנה הוא בועז אחד מיוחד שבעם וזה טעם היום כמו שנאמר בשכבר עכ"ל:

ותמהני מאד איך פירש על רות שדברה כזבים בשביל שלא רצתה להחזיק טובה לעצמה ומקרא מלא הוא שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ואיך אמרה שהיה הענין בדרך אסיפה או במתנה או מן העמרים או מן הצבתים בענין שהיה אסיפה לא לקיטה ולא היה כן כי לא לקטה אלא לקט כדרך שאר המלקטות וכמו שאמר הכתוב ותלקט בשדה וגו':

והחכם החסיד הר"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתב אחר שמצינו בתורה עד אנה ימאנוני וגו' וכן עד אנה תשימון וגו' עד אנה אשית עצות שפירושן עד אימתי אומר אני ששני דברים הם הא' באיזה מקום לקטת והב' אימתי עשית זה כי הכמות הזה רב השיעור לזמן מועט אשר בו היית והיא אחת דברה שתים שמעה חמותה כי כיפר' לה את אשר עשתה עמו כלומר את האיש אשר עשתה עמו ואמרה אליו כי שם האיש אשר עשתה עמו מלאכה מרובה ביום קצר הוא בועז עכ"ל:

והחסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתב בנמוקיו שיערה אחד מג' דברים או שהניחו לקט ושכחה הרבה או שסייעה היא או שנתנו לה מתנת חנם ואפשר כולם ע"כ אמרה שלשה לשונות איפה לקטת ואנה עשית יהי מכירך ברוך עכ"ל:

עוד כתב החסיד הר"ר יוסף יעבץ ותאמר נעמי ברוך הוא לה' וגו' בתחלה ברכו בגופניות יהי מכירך ברוך ועתה ברכו בנפשיות ברוך הוא לה' כיון שידעה שכיון לשמים עכ"ל:

ואומרו את החיים ואת המתים כתב הר"ר יצחק עראמה כי החסד ההוא שעשה עמהן הוא את החיים בעבור המתים עכ"ל:

והראב"ע ז"ל כתב לאות אשר עשה חסד בתחלה עם אלימלך ועם בניו כי שופט היה עכ"ל. ולפי האמת הם דברים בלתי אמיתיים וכמו שכתב הר"ש הלוי ז"ל כי הלא טוב עוללות אלימלך מבציר בועז וכמו שאמרו ז"ל שהפיל לבן של ישראל שהיו בוטחים בו ואין בדבר המשפט גמילות חסדים: **ואפשר** לומר דהוי ואמר מלת ותאמר דנראית מיותרת והענין הוא שבדבריה אלה רמזה לה אמירה אחרת והוא שהוא גואל ואולי ירצה לגאול אותה ולהשיאה לו כי קרוב לנו האיש מגואלינו הוא. אח"כ מצאתי להרב מורי זלה"ה שפירש כן:

ורב אחרון ז"ל כתב בראותה חמותה את אשר לקטה אמרה לה כמוה כזה נמנע להיות לקט ולכן לא ימנע מחדא מתרתי אם שלקטה בשדה או שעשת מלאכה ובשכירות היום נתן לך כן ובספק זה נתחזקה לראותה שנתנו לה לאכול ולשבוע ולהותיר ע"ש איפה לקטת היום או אנה עשית מלאכה ונשכרת אצל בעל הבית ובכל אופן שיהיה יהי מכירך ברוך והיא השיבה לה לפי דרכה והגידה לה המלאכה שעשתה והוא שלקטה יותר מהראוי והרי זה כדמות מלאכה כי הבחינה בשכחת הצבתים והיתה גם בין העמרים והוסיפה לומר לה שם האיש אשר עשיתי עמו מלאכה הוא איש גדול שמו בעז ואיש לו רבבות נערים ונערות ואינו צריך לשכור. ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו וגו' כלומר כי כל מה שעשה עמה היה אם לחיבת החיים והם נעמי ורות כי עניות היו או בזוכרו אהבת המתים אלימלך ובניו כי לכן הטיב לנשיהם אחריהם כי לא היה קרוב רק לאנשים לא לנשים עכ"ל:

ורז"ל אמרו אשר לא עזב חסדו את החיים שזן ופרנס את החיים ואת המתים שנטפל בתכריכיהן עכ"ל. כונתם ז"ל שזן ופרנס את החיים היינו מה שהתחסד עמהן וכזה עשה חסד עם המתים שנטפל בתכריכיהן הכונה עם מה שאמרו ז"ל בפסוק כאשר עשיתם עם המתים שנטפלתם בתכריכיהן ע"כ ועתה במה שנתחסד בועז עם רות עם היות נכריה שהא לו כי לא היה הקורבה אלא עם בעלה ואם התחסד עמה ביותר מדאי הסיבה היתה לפרוע לה קצת ממה שנטפלה היא בתכריכי המת ועתה בפרעו לרות קצת מהחסד שעשתה במה שנטפלה בתכריכיהן הוה ליה כאילו עתה בועז נטפל בתכריכי המתים וע"כ אמר ואת המתים וזו היא כונת שנטפל בתכריכיהם:

ומצאתי כתוב קרוב לנו האיש מגואלינו הוא כלומר בגואלינו מלך שמשיח עתיד לצאת ממנו: **ובמדרש** ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגואלינו הוא א"ר שמואל בר נחמן בועז גדול הדור היה והאשה עשתה אותו קרוב שנאמר קרוב לנו האיש ע"כ. הנה ר' שמואל בר נחמן הרגיש למה לא אמר אנו קרובים לאיש אלא אמר קרוב לנו האיש אלא בהיות דנקטינן מי נתלה במי קטן נתלה בגדול ורצתה נעמי להודיע לרות כי עם היות בעז גדול הדור היה עם כל זה

יומר

הָאִישׁ מִגֹּאֲלֵנוּ הוּא׃ כא וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה גַּם ׀
כִּי־אָמַר אֵלַי עִם־הַנְּעָרִים אֲשֶׁר־לִי תִּדְבָּקִין עַד אִם־כִּלּוּ ג׳ לשתוק
אֵת כָּל־הַקָּצִיר אֲשֶׁר־לִי׃ כב וַתֹּאמֶר נָעֳמִי
אֶל־רוּת כַּלָּתָהּ טוֹב בִּתִּי כִּי תֵצְאִי עִם־נַעֲרוֹתָיו וְלֹא ג׳. כ׳ מ״ג
יִפְגְּעוּ־בָךְ בְּשָׂדֶה אַחֵר׃ כג וַתִּדְבַּק בְּנַעֲרוֹת בֹּעַז ס׳ רפין
לְלַקֵּט עַד־כְּלוֹת קְצִיר־הַשְּׂעֹרִים וּקְצִיר הַחִטִּים

נָעֳמִי קָרִיב לָנוּ גַּבְרָא מִפּוּרְקָנָא הוּא׃ כא ותאמר וַאֲמַרַת רוּת מוֹאֲבִיְּתָא אַף אֲרוּם אֲמַר לִי עִם רַבְיָא דִילִי תִּתּוֹסְפִין עַד זִמַּן דִּכְדֵי יְשֵׁיצוּן יַת כָּל חַצְדָּא דִילִי׃ כב ותאמר וַאֲמַרַת נָעֳמִי לְוַת רוּת כַּלְּתַהּ שַׁפִּיר בְּרַתִּי אֲרוּם תִּפּוּק עִם עוּלֵימוֹהִי וְלָא יַעְרְעוּן בִּיךְ בַּחֲקַל אוֹחֲרָן׃ כג ותדבק וְאִדְבְּקַת בְּעוּלֵמְתּוֹי דְבוֹעַז לְמִצְבַּר עַד

תצאי ג׳ וסימן נמסר במיכה סימן ד׳: בשדה ה׳ רפין וסימן נעברה נא בארצך. אעברה בארצך. חוי מגיעי בית בבית. ותאמר נעמי אל רות. ויאמר בועז אל רות:

אבן עזרא

אין הגאולה יחוס רק הוא דרך אחרת: (כב) כי תצאי ללקוט עם נערותיו. ולא עם הנערים שהוא גנאי על הקוצרים והקוצרות: ולא יפגעו בך. אנשים וכמהו

אגרת שמואל

יותר מעלה וגדולה היה לנו יותר ממנו עד שהוא היה מתייחס לקרובנו והוא היה קרוב לנו ונתלה בנו כי ערכו קטן מערכנו ואמר כפי הפשט מגואלנו הוא הכונה עד עתה הוא היה טפל אלינו ועתה נספך הדבר עד שהוא בא לגואלנו ומגואלנו הוא לגאול אותנו מעניותנו ע״ד כי ימוך אחיך וגו׳ והחזקת בו:

ומורי ולה״ה כתב אופה לקטת היום כ״כ שיעור רב כיום א׳ ובפרט בהיות הענין חדש אליך כי היום הוא ראשון ללכתך השדה וז״ש היום ואנה עשית כאופן שנתנו לך לאכל לשבעה ולהותיר יהי מכירך ברוך כי בלי ספק מנדיבי עם הוא ועל נדיבות יקום עכ״ל:

(כא) ותאמר רות גם כי אמר אלי וגו׳ כלו׳ אתה ברכת אותו על הטובה והחסד שעשה עתה עמי גם ראוי הוא לברכה על שני דברים אחרים, א׳ כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין וזה כמה שאמר לה לעיל עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן וזה מורה על רוב חסידותו שאינו מקרב אלו רק אנשים צדיקים וידועים אללו שהן יראי חטא כי מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים וכדפרישנא לעיל בפסוק עיניך בשדה אשר יקצורון וגו׳ ולכן אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין ולא תחוש כי בטוח אני בנערי שהם צדיקים ולא יתנו עיניהם בך על דא ודאי הוא ראוי לברכה ועוד על דבר אחר הוא ראוי לברכה על כי אמר אלי כי לא לבד ליום אחד או ליומים אלך אל שדהו ללקוט רק עד אם כלו את כל הקציר אשר לי וזהו גם כי אמר אלי דקאמר כלומר ראוי הוא לברכה גם על שני דברים הללו על כי אמר אלי וגו׳:

(כב) ותאמר נעמי אל רות כלתה משני דברים הללו שאמר לך בועז האחד עשה והאחד לא תעשה וז״ש טוב בתי כי תצאי עם נערותיו כלומר על מה שאמר לך שתלך אחר הנערים וכמו שאמר והלכת אחריהן טוב הוא לך שתלך עם נערותיו ולא עם נעריו אבל על מה שאמר לך שתלך לשדהו ולא אל שדות אחרים עשה כדבריו בזה ולא יפגעו בך בשדה איש אחר: א״נ אמרה לה נעמי טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא תלכי אל שדה אחר כי אין נערות כי אם בשדה זו ולצניעותך טוב הוא שתלכי עמהן וגם שבשדה אחר לא יחלו פניך שתלקט כמו שחילה פניך בועז לא תעבורי מזה וז״ש ולא יפגעו בך בשדה אחר כלומר שלא יחלו פניך ללכת שמה כי אדרבה יכלימוך ובועז צוה לבלתי נגעך וגם חילה פניך שתלכי אל שדהו ולכן טוב לך שלא תעבורי משם כדבריו. ויפגע בלשון חילוי ובקשה: ובמדרש א״ר חנן בר לוי בודאי מואביה היא זו שהוציאה עילה על אותו צדיק הוא אמר לה כה תדבקין עם נערותי והיא אמרה לחמותה עם הנערי׳ אשר לי תדבקין ע״כ והנה הם ז״ל דקדקו אמאי קרי לה עתה מחדש מואביה וכבר כותב המגלה פסק ועקר כנוי זה ממנה ולא קראה אלא רות סתם וכמו שאמר הכתוב ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי ומה זה שעתה מחדש חזר לאחוריו וקראה מואביה אלא קראה מואביה לפי שעשתה כמעשה מואבית ולא כמעשה ישראלית כי שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב והיא בדתה מלבה מה שלא היה כי בועז לא אמר אלא וכה תדבקין עם נערותי והיא אמרה שאמר לה גם כן עם הנערים אשר לי תדבקין זו היא הבנת דברי רז״ל אבל עם כל זה צריך לתת לרות סברת מה להבין מה עלה על לבה לדבר ולומר מה שלא היה ועוד כי נראה הכתוב בלתי גזרה כי הבנת גם כי אמר אלי וגו׳ נראה שהוא בהמשך הכתוב כך אף אם אמר אלי עם הנערים וגו׳ כי מלת גם פירושה אף ומלת כי פירושה אם ונמצא שנשאר הכתוב בלתי גיזרה וכפי טבע הלשון האמתי כך היה לו לומר גם אמר אלי עם הנערים וגו׳ אמנם רות עתה נהגה כמואביה לומר מה שלא היה וכונתה היתה להתחסד בעיני חמותה וכאילו גזרת הכתוב חסרה מן הספר ומובנת במלת גם כי דקאמרה וכונתה היתה לומר כך גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין אני לא אדבק אלא בנערות ונעמי הבינה תכף טונתה בהתחילה במלת גם כי הגיזרה היא שתדבק בנערות ולא בנערים ע״כ לא שבקת לסיומי למילתא ואמרה לה תכף ומיד טוב בתי כי תצאי עם נערותיו כאשר אני הבנתי מדבריך אשר אמרת גם כי אמר אלי וגו׳ ואמרה עוד ולא יפגעו בך בשדה אחר רצתה ג״כ להזהירה שלא תלך לשדה אחר פן לסבת רוב יפיה יתעללו בה כמה ריקים ופוחזים לפא עליה לטמאה בה והפקיה בלשון פגיעה שהוא לשון מיתה ע״ד לך פגע בו כי אפשר שכל כך יתעללו בה עד שימיתוה וכמעשה שהיה בפלגש בגבעה כי מרוב מה שהתעללו בה מתה בדכתיב והנה האשה פלגש נופלת פתח הבית וידיה על הסף ולכן טוב בתי כי תצאי עם נערותיו בשדותיו ולא יפגעו בך וגו׳: או אפשר לפי שנעמי אמרה

קרוב לנו האיש מגואלנו הוא ורמזה בדרך רמז כי גואל הוא ואולי רוצה לישא אותה ולכן התחסד אתה יותר מדאי ע״כ השיבה לה רות להודיעה כי הבינה את דבריה כי די לחכימא ברמיזה ואמרה גם יש הוכחה וסעד לדבריך שאולי נתן עיניו בי שאני רואה כי אמר אלי עם הנערים וגו׳ ואילולי שנתן עיניו בי לא היה מתחסד עמי כ״כ לומר לי שאשב שם עד אם כלו את כל הקציר מה שלא אמר לשום אשה מהנשים המלקטות ולכן ראוי והגון הוא להתרחק מאיש הלזה כיון שיש הוכחה שנתן עיניו בי והשיבה נעמי אע״פ כן טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר כלומר כי האיש גם אם יהיה שנתן עיניו ביך הנה בבירור שהוא ימתין לישא אותך ע״י חופה וקידושין לא כן בשדה אחר כי שמא יפגעו בך ויתעללו בך ותהיה אנוסה בשדה של איש אחר: והר״ר שמריה ז״ל כתב ואמרה עם הנערים אשר לי אע״פ שהוא אמר לה עם נערותי מפני שאמר עד אם כלו את כל הקציר אשר לי ואין להקפיד כי הנערים והנערות כולם בקציר: והר״ר יצחק עאראמא ז״ל כתב ולדעתי היא אמרה כן לפי שהקציר היה מוטל על הקוצרים לא על הקוצרות. אמנם לענין מעשה נזדרזה ע״כ: והחסיד הה״ר יוסף יעבץ ולה״ה כתב בנימוקיו עם הנערים אשר לי תרגם המתרגם רביא ולא עולמיא ונערותי עולמתי אם כן ירצה עם הילדים הקטנים אשר לי כי הם כמגודלים בנעוריהם במצות ובמעשים טובים תדבקי ע״כ: והחכם החסיד הה״ר יהודה ן׳ שושן ז״ל כתב הטעימה דבריה אל רות ואמר׳ לה קרוב לנו האיש כי בן אחי בעלה הוא ובן אחי אביה נמצא שהוא קרוב להן כי הוא ובעלה של רות בני אחים הם ואמרה גם כן מגואלנו הוא כי אחרי פלוני אלמוני שהוא אחי אלימלך הנה לו משפט הגאולה לגאול נחלתינו ועתה ששמעה רות דברי׳ שמעה אזנה ותבן לה כי מפני זה אמר׳ אל תלכי ללקוט בשדה אחר ולא אמרה כן מתחלה לחמותה כי חששה כי אחרי שהיא נכריה בעיניה ואיננה קרובה אל בעז לפי דעתה אולי תחשוב חמותה כי איש נכרי האומר לה ללא סיבה שתלך ותבא שם עד כלות הקציר לשמן דבר אמר לה כן ועתה שנודע לה כי מפני קורבה אמר והיא היודעת שלא דברו ביניהם דברי הבאי אמרה גם כי אמר אלי כלומר גם הגדיל חסדו כי כך וכך אמר. ויש כאן דקדוקי דברים כי הוא אמר לה וכה תדבקין עם נערותי והיא משנה דבריו עם חמותה באמרה כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין והנה נעמי חמותה מרגשת ואומרת לה כפי המשך דבורה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו הסכימה דעתה אל דברי בועז עד שאני אומר לפי הדרך הנזכר כי גם כשגלתה דברי בועז לא רצתה לומר דבריו כי אולי תחשוב כי לולי שראה בה דבר הדומה או מביא אל הדומה לכיעור לא היה מזהירה שתדבק עם נערותיו ולכן התחכמה לו שאמרה לנעמי עם הנערים אשר לי תדבקין וחמותה הסכימה אל האמת ונעמי כמתמהת ומזהרת לה כי ראתה כי מתחלה אמרה לה שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז והיה ראוי לפי דבורה לומר וגם לימים הבאים אני קרואה לו אמרה לה טוב בתי שתעשי כדבריו שלא יפגעו בך העם בשדה אחר ויהיה ההתדבקות עם נערותיו לא עם נעריו עכ״ל: והרשב״א הלוי ז״ל כתב ותאמר נעמי לכלתה וגו׳ אמרה לה דעי בתי כי אם הוא אמר לך עם הנערים אשר לי תדבקין בודאי הנה הוא בקי בהם ובדיק בהו שהם כשרים וצדיקים עד שאין שום חשד לשבת בחברתם ומה שאני אומרת שהוא יותר טוב שתצאי עם נערותיו לא שעם הנערים הוא רע מאחר שאותו הצדיק אמר שהם טובים אבל הצד היות׳ טוב הוא שתצאי עם נערותיו ולא תעלה המתך באפך על דבריו ולא תעבורי מזה. ועוד דקדקה בדברי׳ כי אחרי שבעז אמר שתדבק עם נעריו אין ראוי להפרד מהם לא על צד ההכרח ולא על היותר טוב כי בודאי הם צדיקים אבל העצה שיעצתה היא שעם היות בעת היותה בשדה ראוי שתדבק עם הנערים בכל זאת בעת צאתה מן השדה אל העיר או מן העיר אל השדה הוא יותר טוב שתצאי עם נערותיו מפני הרואים כי אם הנערים הם מוחזקים לכשרים לבועז אינם מוחזקים לכל רואיהם ולכן אמרה כי תצאי ולא אמרה כי תדבקי עכ״ל: ומצאתי כתוב אפשר שנערות בעז לא היו נשארות בגורן אבל באות לבית וכשמשכימות לצאת השדה קוראות לרות וזה טעם כי תצאי וגו׳:

(כג) ותדבק בנערות בעז וגו׳ עד כלות קציר השעורים וקציר החטים ואחר שאצרכה להיות עם נערות בעז כל הזמן הזה שהוא ג׳ חדשים היה ראוי שתשאר עם נערות בעז גם בלילו׳ שלא לילך ולשוב בכל יום בערב היא

דִישֵׁיצֵי חֲצַד סְעוֹרִין וַחֲצַד חִטִּין וִיתִיבַת עִם חֲמוֹתָהּ : ג א ואמרת לָהּ נָעֳמִי חֲמוֹתָהּ בְּרַתִּי בִּשְׁבוּעָה לָא אֲנִיחַ עַד זְמַן דְאִתְבַּע לִיךְ נִיחָא בְּגִין דְיִיטַב לָךְ : ב ועתה וּכְעַן הֲלָא בּוֹעַז דְאִשְׁתְּמוֹדַע לָנָא דַהֲוֵית בְּחַקְלָא עִם עוּלֵימְתוֹי הָא הוּא מְבַדֵּר יַת

כ"ג וַתֵּשֶׁב אֶת־חֲמוֹתָהּ: ג א וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי חֲמוֹתָהּ בִּתִּי הֲלֹא אֲבַקֶּשׁ־לָךְ מָנוֹחַ אֲשֶׁר יִיטַב־לָךְ: ב וְעַתָּה
ג. ב' מ"ל הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ אֲשֶׁר הָיִית אֶת־נַעֲרוֹתָיו הִנֵּה־

אבן עזרא

וכתוהו רבים : (כג) ותשב את חמותה. כמו עם חמותה: (א) מנוח. כי אין לאשה

רשי

המתים. שזן ומפרנס את החיים ונטפל בצרכי המתים: (ב) מודעתנו. קרובנו: הנה

אגרת שמואל

באה לביתה ובבקר היא שבה אל השדה לכן אמר שהיא לא עשתה כן כדי שלא לעזוב את חמותה יחידה וגלמודה אלא ותדבק בנערות בועז ללקט לבד ביום אבל מלילה ללילה ותשב את חמותה שלא להניחה מאהבתה אותה: א"ב הפליג לספר בשבחה של רות כי עם היות שדבקה באותו הזמן דבקות עצמי דבקות של אהבה עזה כי לכן אמר ותדבק ולא אמר ותלך עם נערות בועז וגו' כדקאמרה נעמי כי תצאי וגו' ועם היות כי דרך טבע הוא להדבק נערה עם נערות כמותה כי הוא מין במינו ואינו חושש ולא להדבק עם זקנה ובפרט אם היא זקנה עגומת רוח ונפשה מרה לה אז אין טבע הנערה להדבק ולשבת עמה ורות עם היות כי כבר דבקה נפשה לנערות באותם הג' חדשים עם כל זה לא נפסקה חוט האהבה שהיתה לה עם חמותה אלא ככלות הקציר חזרה אל מקומה הראשון וז"ש ותשב את חמותה: א"ב הודיענו הצדקות של נערות בועז אף אם היו בשדה שהוא מקום של עוברים ושבים זה יוצא וזה בא עם כל זה מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים וצדקניות היו ורות עתה כאשר דבקה עם נערות בועז עד כלות וגו' דע לך שהוא כאילו היתה יושבת את חמותה וזה שאמר ותשב את חמותה וכמו שכאשר היתה שמורה מכל דבר רק בהיותה עם חמותה בתוך הבית כן גם בשדה עתה שדבקה עם נערות בעז שהיו צדקניות גמורות היתה רות שמורה עמהם וביניהם כאילו היתה יושבת את חמותה וגם בזה הדרך דייק מה שאמר ותדבק בנערות בעז ללקט כי דרכן של כל הנערות כאשר הם בשדה הם משחקות זו עם זו ומשחקות בדברי שחוק והתול אבל הכא רות דבקה עם נערות של בועז שהיו צדקניות כי כל העסק שלהן לא היה אלא ללקט: א"ב ספר בשבחה של רות כי גם באותם השלשה חדשים אשר היתה שם בשדה וכדברי מי שאמר שלעולם היתה בשדה ביום ובלילה עד כלות הקציר אמר שעם היות שהיתה שם בשדה עם נערות בועז כל הג' חדשים בכל אותו הזמן עיניה ולבה וכל מחשבתה היה עם חמותה כאילו היתה יושבת עמה ולא היתה מסיח דעתה ממנה כאילו היתה יושבת עמה וזה מרוב אהבתה וזהו שאמר ותשב את חמותה באופן כי גופה בשדה ועיניה ולבה ומחשבתה שם יושבים עם חמותה:

(א) ותאמר לה נעמי חמותה וגו' הכונה כי עם היות שדרך האשה כשמת בנה ונשארה כלתה אלמנה אינה רוצה שתנשא לאחר אבל כשמת חתנה ונשארה בתה אלמנה רוצה שתנשא מיד ולא תשב באלמנותה וכאן אמרה לה חמותה עם היותה חמותה אמרה לה איני מחשיב אותך ככלתי רק כבתי וזהו שאמר בתי הלא אבקש לך מנוח ואני רוצה שתנשאי לאחר, ואמר אשר ייטב לך כלומר אף כי לפי הנראה כיון שאני רוצה להשיאך לבעז שהוא זקן יראה לך שלא ייטב לך בזווג זה לזה אמר אין הדבר כן רק אשר ייטב לך ואם לא לתענוגי העולם הזה ייטב לך לעולם הבא בהיותך אשה לאיש צדיק כזה וכן מצינו לרז"ל שדרשו בפסוק למען ייטב לך לעולם שכולו טוב: א"ב אמרה לה נעמי חמותה בתי וגו' הכונה בהיות שארז"ל כי שנאה קדומה לכלה עם חמותה ורות לא התנהגה עם נעמי כאילו היתה חמותה אלא כאילו היתה אמה והיא בתה ולכן אמרה בתי וגומר כלומר כיון שעד עתה התנהגת עמי כאילו את בתי וכנהוג במצות כיבוד האם מאכיל ומשקה וכו' כן עשית עמי הפך הטבע אשר לכלה בחמותה ואם כן ראוי הוא שאעשה כן גם אני ואבקש לך כלומר עם היות שזה ייטב לך ולא לי בראות כלתי נשואה עם אחר ראוי הוא שאבקש לך מנוח עם היות שייטב לך ולא לי. ויובן זה יותר מרווח עם מה שאז"ל כי בהזדווג האיש עם אשתו רואה שביק בגווה ואחרי כי במות האיש נשאר הרוח בבטן האשה וכל עוד שלא תנשא האשה אז ינוח לו אבל כאשר תנשא האלמנה בבוא עליה האיש השני עייל רוחא אחרא בגוה ודחי לרוחא קדמאה ולכן אמרה לה נעמי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך כלו' גמרתי בלבי לבקש לך מנוח אפילו שלא ייטב באותם הנישואין אלא לך לבד וזהו אשר ייטב לך ולא ייטב לבני המת כי רוחא דעייל בגווה בעלה השני דוחה את רוח הראשון עם כל זה אני איני מבקש אלא טובתך אשר ייטב לך וזו היא כוונתי לבקש לך מנוח אפילו שלא יהיה בועז ויהיה איש זר כי אז ייטב לך ולא לבני עם כל זה על כל פנים אבקש לך מנוח אמנם עתה כעת אנסה הנישואין האלו כי הם טובים לשניכם לך וגם לבני וז"ש ועתה כלומר כעת הנה הוא מוכן בועז אשר הוא מודעתנו ובהיות מודע וקרובו של המת תנוח רוחו על המת כי הוא זווג קרוב לייבום להקים שם המת על נחלתו ורוחא דשביק המת בגווה לא מכשכשא בקרבה וזהו מלת ועתה דקאמר כלומר עתה אנסה ענין הזווג הזה אולי יגמר והוא טוב לך ולבני אבל כוונתי שגם אם לא יגמרו הנישואין האלו אבקש לך נישואין אחרים אפי' שיהיו מאיש זר אשר ייטב לך לבדך ולא לבני עם כל זה אבקש לך מנוח ולכן אמר אבקש לשון עתיד ולא אמרה הנה בקשתי לך מנוח אשר ייטב לך: א"ב בהיות כי לרוב הפעמים הנישואין והזווגים נעשים או שייטב בעיני המזווגן כי מאמינים לסרסור המזווג או על פי הקרובים שלה כאשר ייטב בעיניהם

תגמר הזווג אמנם עתה בזווג הזה אמרה לה נעמי אבקש לך מנוח אשר ייטב לך כלומר שגם בעיניך ייטב ולא ע"י האמנה שתאמין כי שהוא טוב בעיני אלא גם בעיניך ייטב: והמתרגם ז"ל כתב ואמרה לה נעמי חמותה ברתי בשבועה לא אניח עד זמן דאתבע לך נייחא לדעתי פירש מלת הלא כמו אלה כי אותיות אחה"ע מתחלפות ה"א באל"ף ואל"ף בה"א דאלת"ה לא הוזכר בכתוב שבועה כלל וענין השבועה היה כדי שלא יחשדוה שלפנים היא אומרת לה שתבקש לה מנוח להשיאה לאיש אמנם לבה בל עמה להשיאה לאיש כי מי היא החמות שרוצה שתנשא כלתה לאחר ומה גם היות הנשואין על ידה אבל כל דבריה פטומי מילי בעלמא נינהו לכן נשבעה לה שיבקש לה מנוח וגו':

(ב) ועתה הלא בועז וגו' לפי שעל א' מב' דברים אפשר שלא תרצה האשה בזווג אם מפני שהוא ממשפחה בזויה יותר ממה שהיה בעלה הראשון כי בעלה הראשון היה ממשפחה מעולה ולכן ירידה היא אליה להנשא עתה למי שהוא ממשפחה פחותה או אפשר שלא תרצה כי אינה יודעת האיש ההוא אם טוב ואם רע הוא כי לא ידעה אותו מתמול שלשום לכן אמרה לה נעמי ועתה הלא בועז מודעתנו הוא ממשפחתנו וקרוב לנו ואין לך שום ירידה ממה שהיית עד עתה וגם את ידעת טוב מדותיו אשר היית את נערותיו וידעת אותו כי צדיק תמים הוא ולכן אנכי מצוך שתעשי כל מה שאומר אליך ורחצת וסכת וגו' וירדת הגורן וגו': ואפשר עוד שאמרה נעמי הזווג הזה נאה ומתקבל מכמה טעמים הא' בהיות איכות האיש וחשיבותו רב ועצום וז"ש הלא בעז כלומר נודע בשערים שמו ואיכות חשיבותו מודעת היא בכל הארץ ועוד שהוא מודעתנו וקרוב לנו האיש מגואלנו הוא ועוד כי אין את זרה ונכריה עם כל אנשי ביתו וזה כמה ימים שהכירוך ואהבת עולם אהבוך ועוד כי עת דודים הוא כי הוא זורה את גורן השעורים והוא שש ושמח בראותו את הברכה אשר ברכו ה' במעשה ידיו כי עד עת הזריה לא תודע הברכה. אמרה לה עוד ורחצת וסכה כלומר שתלך למרחץ ותרחץ גופך ואחר כך תסיך בשמן הטוב ובבשמים ושנה יש פסק במלת ורחצת להודיע שלא תסוך את עצמה במרחץ כי יחשדוה הרואות בזנות כי יאמרו אין דרך אלמנה לסוך בשמן הטוב כיון שאין לה בעל לצורך מה תסוך ולכן צוה לה כי לא תסיך בעת רחיצתה במרחץ כי בזה משימה עליה שם רע בשכנותיה אלא יהיה הפסק מן הרחיצה לסיכה לכן ורחצת במרחץ ואחר הפסק זמן שתבא לביתך אז וסכת ושמת שמלותיך עליך וירדת הגורן ושמתי כתיב וירדתי כתיב כי אם היתה יורדת לגורן בלא מלבושים נאים אלא כאשה אלמנה עגומת רוח בודאי לא היה פחד כלל אבל בהיות שהיתה הולכת מלובשת בבגדי שבת ויורדת הגורן היה אפשר שיתפתו האנשים אחריה לתפשה לשכב עמה לכן כתיב ביו"ד בשימת המלבושים ובירידת הגורן לומר זכותי ילך עמך כי ע"י שימת המלבושים וירידת הגורן באה הסכנה ולכן צריך שזכותי יגן בעדך ואולי על יד שיותר טוב נעמי בעצמה הלבישה אותה כדי שזכותה יגן עליה ולכן כתיב ביו"ד ושמתי שמלותיך ואמר אל תודעי לאיש הידוע הלא הוא בועז ולכן לא כתיב לאיש בשב"א תחת הלמ"ד להורות שמדבר על האיש הידוע והוא בועז עד כלותו לאכול ולשתות כי אז אחר האכילה והשתיה יהיה שמח וטוב לב: וה"ר יצחק ערמאה ז"ל כתב ורחצת וסכת ושמתי וגו' נוטה להטהר מטומאה ולהתקשט בשמן הטוב אמנם שתשים שמלותיה על שכמה ולא תתכסה בם עד בואה שם כדי שלא יכירו בה עכ"ל: והחסיד הה"ר יוסף יעבץ ז"ל כתב אומרו ועתה הלא בועז וגו' הכונה על כל פנים לא אשקוט ולא אנוח עד אשר אבקש לך מנוח ועתה כעת לפי שעה אנסה אם יצא הדבר הזה לפועל עכ"ל. וכן כתב הר"ש הלוי ז"ל: ובמדרש ורחצת וסכת ורחצת מע"ג שלך וסכת אלו מצות וצדקות ושמת שמלותיך עליך וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבת ע"כ וקשה וכי עד עתה לא נטהרה רות מע"ג שלה והלא מעת ששבה עם נעמי נטהרה מע"ג ונתגיירה וכמו שאמר' עמך עמי ואלהיך אלהי ועוד כי כמה מצות וצדקות יכולה היא לעשות באותו היום ושיא עסוקה בטהרתה כי צריכה שתהיה טהורה להשמא אם באולי ירצה בעז ליקרב אליה. והייתי יכול לומר כי גם אם כבר קבלה עליה כל מצות התורה וכל עונשיה כמ"ש באשר תמותי אמות וגו' עם כל זה אפשר שעדיין לא הטבילוה ב"ד כי תיכף ביום הראשון לביאתם מיד הלכה ללקט בשדות ועד כלות קציר החטים וקציר השעורים לא נחה ולא שקטה מהלוך ללקוט ולא הסתייעא מילתא להטבילה בב"ד של שלשה עד היום ההוא ועל טבילה זו אמרה ורחצת מע"ג שלך. א"נ גם אם נאמר שכבר טבלה ונתגיירה מעת בואה אפשר שהרחיצה שהזכיר פה הוא שתרחץ לבה בתוכה מע"ג שלה בהיותה כופרת בע"ג שלה ואף אם כבר כפרה בה כשנתגיירה עם כל זה עתה מחדש כאשר תחזור ותכפור בע"ג שלה ותקלל אותה לצדקה תחשב לה כאילו אתה מחדש כפרה בע"ג ורחצה מהם וכדי להרבות לה זכיות שיגינו בעדה והיא הלכה במה שהיתה הולכת לעשות אמר' לה ורחצת וגו' כדאמרן וסכת אלו מצות וצדקות וגם אם לא היה לה שגם באותו היום לקיים מצות וצדקות הא נקטינן מן היום אשר נתת את לבך להתענות

וכיון

ג׳. ל׳ הוא זרה את־גרן השערים הלילה׃ ג ורחצת וסכת
ושמת קרי ושמת שמלתיך עליך וירדתי הגרן אל־תודעי
וירדת קרי. ג׳ דס״ין. לג׳ לאיש עד כלתו לאכל ולשתות׃ ד ויהי
ז׳. ס׳ בשכבו וידעת את־המקום אשר ישכב־שם ובאת
ושכבת קרי וגלית מרגלתיו ושכבתי והוא יגיד לך את אשר

אידר סעורין ברוחא די בליליא׃ ג ורחצת ותחילי במיא ותסוכי
בוסמנין ותשואי תכשטין עליך ותחתין לאידרא לא תתפרסמי
לגברא עד שיציותיה למיכל ולמשתי׃ ד ויהי ויהי בעידן
משכביה דמכיה ותדעין ית אתרא דידמוך תמן ותיעול ותגליאי
ית ריגלוי ותדמוכי ותהי שאילא מניה עיטא והוא יחוי לך

תולדות אהרן הנה הוא זורה. חולין לא׃ ורחצת וסכת. שבת קיג (סוטה כה)׃

זרה ב׳ וחסר וסימן אשר זרה ברחת ובמזרה. הנה הוא זרה את גורן השערים׃ וידעת ז׳ וסימן נמסר ביחזקאל סימן כ״ב׃ ובאת ח׳ לנקבה וסימן ולקחת בידך עשרה לחם ונקודים. ובאת אל המלך. ובאת וסגרת הדלת בעדך. ובאת עד בבל ושם תנצלי. ובאת וגלית מרגלותיו ושכבתי. וחד חסר ובת טות׃

רשי

הנה הוא זורה. המוץ ווינטו״ר בלע״ז׃ הלילה. שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן בגורנו לשמור גורנו׃ (ג) ורחצת. מטו״ג שלך׃ וסכת. אלו מצות׃ ושמת שמלותיך. בגדים של שבת׃ וירדת הגורן. וירדתי כתיב זכותי תרד

אבן עזרא

לאשה מטהה עד שתגשא׃ ומלת מודעתנו זרה והוי״ו נוסף׃ (ג) וסכת. שמן שיש לו ריח טוב כי כן מנהג גדולי ישראל אנשים ונשים׃ ושמת שמלותיך עליך. הטובות שלא היתה קורעת בהן׃ מרגלותיו. כמו רגליו וכן בדניאל על

אגרת שמואל

וכיון שביום שזה תחזור ותקבל עליה לגמור ולקיים כל המצות והצדקות הכתובות בתורה מעלה עליה הכתוב כאלו היום ההוא קיימה אותם וכולן יגינו עליה בדרך אשר היתה הולכת ובזכות זה תצליח את המעשה אשר תעשה עתה׃ והרב מורי כתב כי חז״ל הרגישו בפסוק שכפי פשוטו נר׳ שהיתה מזמינה לזנות שתרחץ ונתעדן בחיני בשמים ותתקשט במלבושים כדי להגביר תאותו של בועז וישכב עמה וכן לא יעשה בלא קדושין וכתובה ושבע ברכות וכ״ש לאיש אשר כמוהו ומה גם שדבריה האמורים לקמן והוא יגיד לך את אשר תעשין מוכיחים שלא היתה הכונה שישכב עמה בלילה ההוא וא״כ למה הוצרכו כל הקישוטין והעיגונין האלו ולכן פירשו שכונת המעשים האלו היו לרמז זכיות אשר תסמוך עליהן שיצא הדבר לפועל ותכלית וכוונת הפסוק לדעתם באומרו ורחצת וסכת וגו׳ אין הרמז על מה שתעשה עתה כי בזמן מועט כזה מאי מצות ומאי צדקות מצי למעבד ועוד שענין ע״ג כבר נראה ממנה קודם כאשר באת עם נעמי אלא נראה שהכונה לומר שיסייע לך בענין הזה מה שרחצת מע״ג ומה שסכת במצות וצדקות לשעבר ולפי זה וי״ו דקרא וי״ו ההוספה והעטוף לא וי״ו הסיפוק עכ״ל׃ והר״ש הלוי ז״ל כ׳ בראות נעמי שיות רות מעותדת לרבו יתירא להיות אימא של מלכות ראתה שבעכ״פ תהיה נבחנת ונצרפת לראות אם היא כדאית למעלה כזאת. וכמאמר הזוהר על ענין יוסף הצדיק בפ׳ מצורע על פסוק ענו בכבל רגלו וגו׳ עד עת בא דברו וגו׳ וראתה נעמי כי מעת התגיירה לא ימצא בה ערות דבר האמנם אפשר שימצא מצד עוברה על שבע מצות טרם התגייר או על שלא מיהרה להתגייר ומה גם אחרי היותה נישאת למחלון ועיניה רואות יהודית נעמי וכשרותה והיה ראוי שתתגייר ואפשר שתהיה זה לה קיטרוג באופן שלא הוריה מצותיה ומעשיה הטובים אשר עשתה כי עבירה מכבה מצוה כל עוד שלא נטהרה מטומאתה ולכן צותה שתטהר מע״ג שלה באופן שצריכה תשובה על שעבר וזהו ורחצת ואז יאירו המצות אשר עשתה וזהו וסכת אלו מצות וצדקות עכ״ל׃ ובפשט הכתוב אפשר שכתוב וירדתי ביו״ד להוציא מלב רות שום חשדא שלא יחשדה׳ בשום דבר לכן אמרה כי העצה שיעצתי אותך שתרד הגורן דעי לך כי אילו בדידי הוה האי עובדא הייתי יורדת אני אל הגורן לעשות המעשה הזה ולא יעצתי לך אלא הדבר אשר אני הייתי עושה אילו בדידי היה עובדא וזה שאמר וירדתי ביו״ד של המדבר בעדו וכן לקמן כתיב וגלית מרגלותיו ושכבת קרי וכתיב ביו״ד להורות אל האמור כי גם בענין השכיבה לא יהיה הדבר זר בעיניך כי אם בדידי היה המעשה הייתי שוכבת מרגלותיו וז״ש ושכבתי ביו״ד׃ גם אפשר שרמזה באומרה ושכבתי ביו״ד כי אף אם גלית מרגלותיו ושכבת לא תפחד שהוא יגע בך ח״ו אלא דעי לך שהוא כאילו שכבתי אני עמך כי לא יצא כלל ולא עוד אלא שהוא יגיד לך שם את אשר תעשין׃ גם אפשר שהכונה באומרה ושכבתי ביו״ד הכונה ע״ד מאמרז״ל במ״ש הכתוב וירדתי הגורן כתיב ביו״ד לומר זכותי ירד עמך גם במלת ושכבתי כיוונה לומר זכותי ישכב עמך. אח״כ מצאתי בהר״ש הלוי ז״ל זה הטעם האחרון. גם הזהירה אותה שהיא לא תתחיל לדבר כלל עמו רק שתשכב לבד והוא יגיד לך שם כלומר הוא יתחיל לדבר ויפתח שפתיו עמך׃ והנה יש בזה ספק הינו קטן כי אם גדול ועצום עד מאד וזה בראותנו לנעמי הצדקת יועצת לרות כלתה פועל מגונה כזה הכוונה יעצה לכלתה ללכת לשכב מרגלות בועז ולשום אותה בנסיון גדול כזה אתרא דשכיח היזקא להיות נתפשת כאחת הנבלות ומה גם ללכת לשכב הלז ולגלות מרגלותיו והרי זה דומה למעשה הזונה וכמאמר שלמה והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה וגו׳ הלא טוב היה לה להעשות וליגמר הדבר ע״י אמצעיים חשובים רבים ונכבדים או מפיה אל בועז תמתיק לו דבריה כי גואל קרוב הוא ולו יאתה בהיותה רות אשה כשרה והגונה כי הוא בעצמו היה מכירה ויודע כי אשת חיל היא ואם מה׳ יצא הדבר במעט השתדלות היה הדבר נגמר כי היא מלאכת ה׳ נשיאת מצוג זווגים ומה ראתה על ככה ומה הגיע אליה לעשות הדבר הזה באופן הבלתי נאות לענין כל. והנה הרלב״ג ז״ל נתעורר בזה ועשה מהספק תועלת וז״ל התועלת הי״ג הוא כי כשהיה אפשר שישיג תועלת נפלא באתנעות פועל מה ידומה בו קצת עזות הנה אין ראוי שיאבד הטוב ההוא מפני בושתו בעשיית הפועל ההוא אך ראוי שימעט העזות בו כפי היכולת ולזה תמצא שלא נמנעה רות מלעשות מה שאמרה לה נעמי ללכת לשכב במרגלות בועז אך עשתה זה בלט בדרך שלא יודע לאיש ועשתה באופן שלא הרגיש בבואה שם לשכב גם בלילה לא שכב לבד לשמור עצמה מגלוי ערוה ולזה תמצא שהיא לא היתה ישנה אך תכף ששאל בועז מי את ענתה לו בחכמה ובשכל לא כלורת מקין משנתו. הנה שהוא ז״ל עשה מהספק תועלת ועדין הספק עומד אלא שעלם עיניו ממנו ועשאו תועל׳ ואם נאמר שתירץ לרות במה שעשתה עצת נעמי ולא אמרה לא אעשה לא תירץ לנעמי למה לא עשתה הדבר ע״י אמצעים כדרך כל הזווגים שבעולם וקרוב הדבר שיגמר ע״י אמצעי ממה שיוגמר ע״י מעשה של פריצות לשכב אצלו להיות עמו׃ והר״ש הלוי תירץ לזאת הקושיא כי בראות נעמי לבועז שכול ואלמון ידעה כי לא יצא מן העולם בלא בנים ולכן ראתה שיצא הדבר הזה ע״י רות הצדקת הגם כי הוא כבר אמר לה לרות שהיא מותרת לבא בקהל ופלוני אלמוני לא ידע זה וראתה בחכמתה כי אם ידובר לבועז על ידה או על יד אחר הנה תשובת בועז גלויה ומפורסמת יש גואל קרוב ממני וראוי לשאול את פיו ואולי הגואל יתן עיניו ביופי רות ויתרצה לכן ראתה כי טוב שיעשה בדרך זה כי אז יכמרו רחמיו עליה כי בהיותה שמה התפרסם כי כונתה המצוה לא התענוג וזה במה שצוה לה ובאת וגלית מרגלותיו ושכבת והוא יגיד לך וגו׳ אשר היתה הכונה לדעתי שלא יעוררהו משנתו לדבר אליו כי זה דרכן של זונות לתפש בהם וזאת בהיותה יושבת ודוממה יראה שאין דרכה כדרך הנשים המשחקות וכראות בעז הדבר הזה נכמרו רחמיו ודבר על לבה כמו שיבא עכ״ל׃ ואני אומר כי לענין כל התירוץ הזה דחוי מאליו כי מ״ש כי אם ידובר לבועז על ידה או ע״י אחרים הנה תשובת בועז גלויה יש גואל קרוב ממני וראוי לשאול את פיו ואולי הגואל יתן עיניו ביופי רות ויתרצה בדבר זה אינו כלום שהרי הגואל גם עתה לא ידע המעשה אשר נעשה בירידתה אל הגורן וכמ״ש הכתוב אל יודע כי באה האשה וגו׳ ועכ״ז לא נתן הגואל עיניו בה אבל אמר לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי׃ לכן אני אומר כי התירוץ הנראה לי בקושיא זו הוא כי נעמי כבר ידעה כי דוד מלך ישראל והגואל המשיח ראוי לצאת מבעז הצדיק ולכן רצתה רות כי מאחר שבזווג הקדוש הזה עתיד לצאת ממנו שורש ישי וכל מלכות בית דוד בהכרח הוא שיקטרג סטרא אוחרא איזה קטרוג עד שלא יבא לידי גמר על כן רצתה רות לסמות עיני הקטגור בתת לו חלק מה בזה הזווג כדי שלא יקטרג עליו כלל ע״ד מה שצוה השי״ת ביום הכפורים אשר הוא יום אדיר וקדוש בימי שנה ואותו היום כל ישראל כלם קדושים כלם עושים באימה וביראה רצון קוניהם הוא מקנא על קדושתם ואפשר שיקטרג עליהם על כן צוה הש״י שיתנו לו חלקו והוא שעיר המשתלח לעזאזל וכאשר נתנו לו חלקו באותו היום הקדוש אז מתפיים באותו החלק שכבר נתנו לו ושוב אינו מקטרג עליהם לפי שדרכו להדבק אל כל דבר של קדושה לקטרג עליו ולכן ב״כ חז״ל תלמיד חכם אל יצא יחידי בלילה שמא יוזק והטעם הוא על הדרך האמור כי לעולם זה דרכו להדבק אל מקום הקדושה ואולי יוזק ממנו וע״ד זה אז״ל כי בגדיו של ת״ח מתבלי׳ במהירות לפי שהשטן מתחכך בבגדיהם וזה מקנאתו שמקנא בכל מי שמתנהג בענין קדושה וכל מגמתו לקטרג על כל דבר של קדושה ובתת לו חלקו באותו המעשה בזה מתפיים ושוב אינו מקטרג עליו ע״ד שעיר עזאזל כדאמרן וכן בענין הזווג הקדוש הזה ראתה נעמי שאם לא יתנו לסמ״אל חלק מה בו יקטרג בודאי עליו לכן יעצה היות נעשה המעשה הזה בדרך פריצות כי זה הוא חלקו ותאוהו של סמ״אל ושוב לא יקטרג עליו ולכן אמרה לה ורחצת וסכת וגו׳ ובאת וגלית מרגלותיו וגו׳ כי בהיות נעשה בדרך זה שנר׳ כפריצות בזה יתפיים סמא״ל ולא יקטרג ויבא הדבר לידי גמר וכן תמצא כי גם בזווג שנזדווג יהודה עם תמר אשר כל תפארת מלכות בית דוד יצא ממנו הוכרח שיהיה לסמ״אל חלק מה כי בהיותו נעשה דרך זנות כי כן כתיב ויחשבה לזונה וגו׳ ואלמלא שנעשה הדבר כן לא היה נעשה הדבר ולא היה יהודה לוקח אותה וכן ביעקב אע״ה שהיתה מטתו שלמה בי״ב שבטי ישראל הוכרח שיהיה נראה באותו הזווג שמץ דבר שנראה כפיסול במה שנשא שתי אחיות שעתיד הב״ה לאוסרן אף אם באותה השעה היו מותרות עכ״ז נראה כשמץ פיסול בדבר כיון שעתיד ליאסר אלא הוכרח להיות כן להיות חלקו של סמ״אל שהיה לו באותו הזווג ולכן בזווג רות עם בועז כדי שיגמר בשלמות ולא יקטרג עליו סמ״אל רצתה לעוור את עיניו בהיות נעשה בדרך קצת מה של פריצות כי זה חלקו מכל עמלו. ובפשט הכתוב כתב מורי זלה״ה ורחצת וגו׳ צותה אותה לרחוץ אם להתקדם מטומאתה אם לנקיות וכן השיכה לנקיות ולעידון כמנהג בימי חכמי התלמוד ואמר ושמת שמלותיך עליך לומר כי מלבד הלבישם

בְּחָכְמְתֵיהּ יַת דִּי תַעַבְדִין : ה ותאמר וַאֲמָרַת לַהּ כָּל דִּי תֵימְרִין לִי אַעֲבֵיד : ו ותרד וּנְחָתָא לְאִדְּרָא וַעֲבָדַת כְּכֹל דִּי פְקִידַת חֲמוֹתָהּ : ז ויאכל וַאֲכַל בּוֹעַז וּשְׁתָא וְאוֹטֵב לִבֵּיהּ וּבְרִיךְ שְׁמָא דַייָ דְּקַבִּיל צְלוֹתֵיהּ וְאַעְדִּי כַּפְנָא מִן אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאָתָא לְדַמְכָא בִּסְטַר

תַּעֲשִׂין׃ ה וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי (אלי קרי ולא כתיב) אֶעֱשֶׂה׃ ו וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוַּתָּה חֲמוֹתָהּ׃ ז וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב׃

ד' חסר בכתוב . ד'

תולדות אהרן כל אשר תאמר אלי אעשה . נדרים לו : ויאכל בועז וישת , זוהר ויקהל :

בלט ד' וסימן בספר בשפטים סוף סימן ד' ע"ש :

אבן עזרא

על כן שתה המפרש כי הוא כסת יושם תחת הרגלים כמו טעם מראשותיו כמו שיושם תחת הראש : (ו) צותה. זונה לפיכך ירדה בתחלה הגורן ואחר כך קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה :

רשי

תרד עמך : אל תודעי לאיש . לבועז : (ו) ותרד הגורן ותעש . היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם ארד כשאני מקושטת הפוגע בי והרואה אותי יאמר שאני (ז) וייטב לבו . עסק בתורה : ותבא בלט . בנחת : ויחרד

אגרת שמואל

הסדר אותן עליה באופן וסדר נאות כי לא יאתה סדור המלבושים ויפוי לבישתם אשר תראה בהם יפת מראה אע"פ שלא יהיו המלבושים יקרים ונכבדים כי ידוע המנהגה נשים אשר היותן יפיפיות לא יתייפבו מלבושיהן עליהן עם היותן יקרי הערך ויש אחרות שאע"פ שלובשו' בגדים קלים ומלבושים מערך מועט הן לבשות אותן בנקיות וסדור יפה עד שירא' בהן נאות ויפות וז"ש ושמת שמלותיך ושמת הוא כמו אשר תשים לפניהם דמתרגמינן דתסדר קדמיהון ובזה ידוקדק אומרו ושמת שמלותיך לומר שאע"פ שלא היו שמלות יקרי הערך שודאי לא היו לה כי המה באו יחפות כמאמרם ז"ל ומאין יבאו להם המלבושים הטובים שמן הגורן או מן היקב עם כל זה היתה יודעת כי בסידור שתשימם עליה תתייפה היא בהם יותר מלובשה במלבושי משי ובגדי זהב וסמיך ליה וירדת הגורן לומר לה טענה אחרת כי לא תתביישי אם מלבושיה לא היו כל כך יקרי ערך ובפרט להיות הליכתה לקניית בעל גדול הערך ושופט כל הארץ כי כיון שהיה מקום ההליכה לגורן אין לחוש כי אין דרך ללבוש שמה הבגדי' החשובים כל כך והסתפק בסדר מלבושי' כדאמרן :

(ד) ויהי בשכבו וידעת את המקום וגו' טובים בעיני דברי המתרגם שפירש כי ויהי בשכבו פירושו שכיבה ושינה דאילו כפשטיה דקרא שהוא השכיבה בלתי שינה יהיה עדיין קשה שאיך יהיה מקום לגילוי המרגלות כי תכף ירגיש ולא יניח אותה כלל לשכב ועוד כי בזמן ההוא עדיין לא יהיו האנשים אשר בגורן משוקעים בשינה ויורגש הדבר והנה לסבה זו אפשר ג"כ שהזהירה שלא תשתדל לדעת את המקום אשר ישכב שם עד אחרי השכיבה והשינה כי בתחלת השכיבה בודאי יהיו כל האנשים והנערים נעורים בלתי ישנים ואפשר שירגישו בדבר רות בהיותה מחזרת בגורן הנה והנה לדעת מקום השכיבה . ואפשר שתהיה הכונה שבעת השכיבה כשהוא נוטה לשכב תשתדל לדעת המקום המיוחד לו לשכיבה כי אז בנקלה תוכל לדעת כלאחר יד ולא תורגש כל כך אמנם אחרי השקיעה בשינה לא יהיה ניכר ונודע כי אם בקרוב אל האיש הישן ולתת עיניה בו להכיר אם הוא בועז או אחר ופעמים אפשר שיתחלף לה באחר ותטעה מסבת היותה באישון לילה ואפילה ובזה יבא הדבר לידי הרגש וז"ש ויהי בשכבו וידעת את המקום ר"ל שכיבה כפשוטה בלי שינה ואחר כך כאשר יהיה שקוע בשינה ובאת וגלית מרגלותיו ודוק דכתיב ובאת וגלית וגו' להורות שתהיה הביאה לגלות מרגלותיו אחרי כן לא בעת ידיעת המקום וכדי להפסיק כתב מלת ובאת והרי ביאה זו היא אחרי השינה כדברי המתרגם והכל כונה אחת אלא שפירוש הפסוק הוא בדרך אחרת פשוט עכ"ל :

(ה) ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי וגו' דייק דלא קאמר כל אשר אמרת אלי אעשה להודיע שבחה של רות כי השיבה לחמותה ואמרה לה גם אם העצה היעוצה נראה דבר זר לעשות' לא מפני זה אמנע עצמי מלעשות' ולא זו בלבד אלא גם אם תאמרי עוד דברים כהנה וכהנה הכל אעשה ולכן כתיב תאמרי לשון עתיד . ומלת אלי קרי ולא כתיב לרמוז שאפילו אם תאמר אליה דברים כ"כ זרים עד שנעמי בעצמה מתביישת לומר לה אותו הענין בפירוש אבל תדבר אותו עם אחר והיא שומעת כדי שתבין רות מעצמה שכונת נעמי היה לומר לרות אותן הדברים שתעשה ומן בושתה לא אמרה אליה בפירוש אפילו אותם הדברים שתאמרי ולא תאמרי אותם אלי בפועל אלא בכח כי דברת אותן כדי שאשמע אותן ואעשם אפי' אותן הדברים אעשה אותם ולרמוז לזה אלי קרי ולא כתיב כלומר כי בפועל לא אמרת לי הדברים אבל הם אמורות בכח כדי שאבין שכל אותן הדברים הם אמורות לי ואפי' שלא אמרת אלי בפועל שהוא רמז אל הכתיב אלא בכח הוא מובן שהדברים הם כנגדי והוא הקרי הכל אעשה : א"נ מלת אלי חסר ולא כתיב להורות ולרמוז כי אף אם עצה זו אינה נכונה בעיני ולא נהירא לי ולא סבירא לי וזו היא כונת אלי חסר כלומר אלי לא סבירא לי עם כל זה אבטל דעתי מפני דעתך וכל אשר תאמרי אעשה : ואפשר עוד לומר כי רות אמר' לה אל אפיל דבר אחד מכל דבריך ארצה כי כל אשר תאמרי אעשה בלא מגרעת כלל אך זאת אעשה כי אשנה הסדר כי אמרת לי לרחוץ ולסוך תחלה ואח"כ לירד לגורן ולא נאה לי לעשות כן שאם יפגע בי בדרך אחד מבני בליעל ואני מקושטת ומבוסמת יחשבני לאחת הנבלות ויבא אלי לשחק בי לכן לא אעשה כן רק ארד לגורן תחלה ושם אעשה ככל אשר צויתני ארחץ ואסוך וז"ש ותרד הגורן תחלה ואח"כ ותעש ככל אשר צותה חמותה ולכן לא נכתב מלת אלי להורות על זה כי לא עשתה ממש כדברי חמותה כי שינתה הסדר כאמור וז"ש ככל אשר תאמרי אבל לא כסדר שאמרת אלי ולזה חסר מלת אלי ובזה דייק ג"כ דלא קאמר ותעש כל אשר צות' חמותה אלא אמר ככל בכף הדמיון משום דלא עשתה ממש כל אשר צותה כי שינת' הסדר : ואפשר שהשמיענו הכתוב כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומעת ירידתה לגורן נחשב עליה כאלו כבר עשתה ככל אשר צותה חמו' אף אם עיקר המעשה לא היה אלא בחצי הלילה מעתה ירידתה לגורן נחשב עליה כאלו כבר עשתה וקיימה את כל צוויה ולז"א ותעש כל אשר צותה וגו' ולא אמר ותרד הגורן לעשות ככל אשר צותה וגו' : ואפשר לומר כמה שמלת אלי קרי ולא כתיב לרמוז כי לא מבעי זאת העצה היעוצה אשר כולה היא בשביל רות להנאתה ולטובתה לבקש לה מנוח אשר ייטב לה אלא אפילו עצה שלא תהיה אלי כלומר אל דבר הנוגע אלי ולזה מלת אלי לא כתיבא כלומר אפי' שלא יהיה דבר בא אלי ולהנאתי אע"פ כן אעשה אותה ומכל שכן שאעשה זאת אשר הכל להנאתי ולטובתי : ובמ"ש ותעש ככל אשר צותה חמותה אפשר כי בכל מעשה ומעשה שהיתה עושה היתה אומרת הריני עושה כמצות חמותי אשר צותה אותי כדי שזכותה יסייענה ויגן בעדה ודייק עם זה הכ"ף של מלת ככל ולא אמר כל להורות שכן היתה אומרת רות הריני עושה ככל אשר צוני חמותי :

(ז) ויאכל בעז וישת וייטב לבו וגו' לא אמר ויאכל וישת להורות כי בעת האכילה היה בעז אבל אחר השתיה נשתנה לאיש אחר וייטב לבו וכאלו אין זה בעז כי נכנס יין בקרבו ועם כל זה ראה תראה ההפרש שבין בועז לאחשורוש כי בכאן אחר שאכל ושתה והוטב לבו ובאה לו במשכבו אש' יפת תואר מקושטת מבוסמת וטהור' בטבילה ותגל מרגלותיו ועם כל זה נשבע ליצרו שלא לבא עליה וכמאמרם ז"ל בפסוק חי ה' שכבי עד הבקר ואחשורוש הרשע כטוב לב המלך ביין ולא היתה ושתי לפניו אמר להביאה ערומה להראות העמים והשרים את יפיה לפי שהיה רשע ושטוף בזמה ולהודיענו שבחו של בעז הודיענו שאכל ושתה וייטב לבו ועם כל זה לא חטא דאי לאו הכי מאי אתא לאשמועינן : ובמדרש ויאכל בעז וישת וייטב לבו למה וייטב לבו שבירך על מזונו . וקשה מאי רבותא הוא לאיש גדול כבעז שבירך ברכת מזון והא מי שאכל ושתה ולא בירך על מזונו לא מבני ישראל הוא וא"כ מאי רבותא דבעז : ואפשר כי בהיות הכונה הצריכה בברכת המזון רבה וגדולה וכמו שאז"ל שצריך הכנת הלב כמו התפלה וצריך עוד כמה דברים שהם תיקונים שצריך על הברכה וכ"ז לא ימצא איש שיעשה את כולם בשלימות והעיד הכתוב על בעז הצדיק שבירך על מזונו בכל התנאים הצריכים ולא נמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו שישלים כל הצריך אלא הוא לבדו : אי נמי אפשר שאין הכונה במה שאמר שבירך על מזונו על ברכת המזון אלא הודה ושבח לאלהיו על כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם ומזון כי בהיות שעד עתה היה רעב בארץ ועתה היה מזון לפניו בריוח בירך על המזון שנתן ה' לעמו והיתה הברכה ברכת הודאה על הטובה אשר עשה ה' לישראל וכן משמע קצת מלשון המתרגם ז"ל ויצדק פירוש זה יותר לפי הגירסא שיש גורסים שבירך הטוב והמטיב והכונה היא זאת בודאי שהודה על הטובה אשר עשה ה' לישראל וזהו הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאחריני וברכה כזאת לא כל אדם היה אומרה כי עדין לא נתקנה ברכת הטוב והמטיב בימי בועז עד הרוגי ביתר והוא לבדו נתן לב לברך ברכה זו ולפי גרסא זו דייק שפיר וייטב לבו שהיא על הטוב והמטיב והקשה בלשון קושיא למה וייטב לבו ולא אמר בלשון שאלה מאי וייטב לבו להורות הקושי שיש בפסוק אם יובן כפשוטו והוא כי איש כמוהו לא היה ראוי לשתות כל כך עד שייטיב לבו ביין כי זה הוא מנהג השכורים השותים במזרקי יין וז"ש למה וייטב לבו כלומר למה הביא עצמו ע"י השתיה שייטב לבו ביין ולאו מדת חסידים היא זו לכך אמר שבירך על מזונו . ד"א וייטב לבו שאכל מיני מתיקה אחר המזון שהיא מרגלת לשון תורה ובזה דייק מלת וייטב שמיני מתיקה הם טובים וגם שהם מכשירי תורה ומרגלת לשון תורה כלומר מרגילים לאדם להגות בתורה אחר שאכל מיני מתיקה והוא מענייני האכילה והשתיה אשר זכר . ד"א וייטב לבו שעסק בתורה שנאמר טוב לי תורת פיך . לא בחר במיני מתיקה כי לא קרא טוב למה שהם טובים לגוף ומתוקים לחיך רק הטוב האמיתי הוא הטוב הנפשיי והוא לעסוק בתורה ולזה קרא טוב שנאמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף והביא הפסוק הזה ולא כדמייתי במקום אחר אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם להורות חסידותו של בעז כי בהיות שאותה הלילה היה זורה את גורן השעורים

ודרש

ח וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה ג'. ל'
אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו: ט וַיֹּאמֶר מִי־אָתְּ וַתֹּאמֶר
אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתְךָ כִּי גֹאֵל למערבאי חס'. ל'
אָתָּה: י וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַיהוָה בִּתִּי הֵיטַבְתְּ ג' וחד וברוכה ל'
חַסְדֵּךְ הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי ל'. ס"ג

עֲרֵימְתָא וַעֲלַת רוּת בְּרָז וּגְלִיאַת רִיגְלוֹי וּדְמִיכַת: ח ויהי וַהֲוָת
בפלגות ליליא ותוה גברא ורתית ואתרכיך כליפתא בשריה מן
רתיתא וחזא אתתא דמכא כל קבל ריגלוי וכבש יצריה ולא
קריב לותה היכמא דעבד יוסף צדיקא דסריב למקרב לות
מצריתא אתת רבוניה היכמא דעבד פלטיאל בר ליש חסידא
דנעץ סיפא בין מימרי ובין מיכל בת שאול אתת דוד דסריב
למקרב לותה: ט ויאמר ואמר מאן אנת ואמרת אנא רות אמתך
ויתקרי שמך על אמתך למסבי לאנתו ארום פריק אנת: י ויאמר
ואמר בריכה אנת מן קדם יי ברתי אוטבת טיבותיך בתרא מן

בחצי הלילה ג' וסימן וה' הכה כל בכור. ויקם שמשון בחצי הלילה. ויחרד האיש וילפת:
תולדות אהרן ויחרד האיש וילפת. סנהדרין יט:

רשי

(ח) ויחרד האיש. כסבור שד הוא ובקש לצעוק והיא אחזתו ולפפתו בזרועותיה: וילפת. ואחז כמו (שופטים טז) וילפת שמשון: והנה אשה. נתן ידו על ראשה והכיר שהיא אשה: (ט) ופרשת כנפך. כנף בגדך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין: כי גואל אתה. לגאול נחלת אישי כמו שנאמר (ויקרא כה) ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגומר ואחותי ואני צריכות למכור נחלתינו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון: (י) מן הראשון. אשר

אבן עזרא

כמו וכעסתה צרתה: (ח) וילפת. מבנין נפעל כמו וילפתו ארחות דרכם והטעם עוות וכן וילפת שמשון ואיננו כמו משוש והענין שנהפך מצד אל צד: והנה אשה. יתכן שאמרה לו אל תפחד וקול אשה לעולם ניכר או היה אור הלבנה רב וראה אותה שהיתה כלה וזקן גם יוכל להכירה במלבושיה: (ט) ופרשת. רמז לקחת לו לאשה: כי גואל אתה. כי כן משפט כל ישראל כי הגידה לה נעמי: (י) חסדך האחרון מן הראשון. שהיא עשתה חסד עם בעלה כאשר אמרה נעמי כי רחוק הוא שוב אל התגיירה

אגרת שמואל

ודרכן של בני האדם כי באותה הלילה מתעסקים בזריית הגורן ושמחים בהביטו כמה וכמה אלומות לו שדהו ובכמה וכמה דינרים יתכר אבל בועז לא פנה אל רהבים ושטי כזב כי טוב לו התורה מאלפי זהב וכסף ולכן עסק בדברי תורה. ד"א וייטב לבו שהיה מבקש אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב. ולא בחר בסברות הראשונות האמורות כי זה איננו מן השם ולאו באותה הלילה שהיה זורה את גורן השעורים בלבד היה עושה כן רק בכל לילה ולילה היה דרכו ומנהגו ומה לו לכותב המגלה לומר לנו שבזאת הלילה אחר האכילה עסק בתורה או שאכל מיני מתיקה כי זה דרכו בכל הלילות אבל האמת הוא כי באותה הלילה הרהורי דברים היו שם והיה מחשב לבקש אשה שנקראת טוב שנאמר מצא אשה מצא טוב ותכף האלהי' אנה לידו אשה הוגנת לו ותבא בלט ותגל מרגלותיו ותשכב כי רצון יראיו יעשה נמצא כי מ"ש וייטב לבו הוא מדבר בענין הזווג דמפרש לה לקמן: והר"ר יהודה ן' פרוביניאל כתב ואולי בלט מגזרת ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם כלומר במעשה כשפים שילכו בלילות וקולם לא ישמע כי אם בעז היה ישן בגורן לשמור גורנו מהגנבים כמה לא חלי ולא מרגיש גם הוא גם אנשיו שלא שמעו האשה הבאה בקצה הערמה ככה יעשו אם יבא גנב ויגנוב והנה בני מות הם כי לא ישמרו את אשר לאדוניהם לכן אמר בלט כמו בלטיהם דרך רואה ואינו נראה וכן בהיות שאול במערה ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בלט ולולי בטחו בחכמת הלהטים היה זה פחיתות גדולה לדוד להיותו מסתכן עכ"ל: ואני אומר כי יש סעד לזה מלישנא דקרא דקאמר ויבא לשכב ולא אמר ויבא וישכב להורות כי כמעט שעדין לא שכב כי עדין לא נשקע בשינה כלל ולכן לא אמר וישכב וכיון שכן שהיה עדין נים ולא נים תיר ולא תיר כאילו עתה היה בא לשכב ובודאי שהיה בועז מרגיש בדבר אם לא שבאה דרך רואה ואינו נראה בדרך כישוף והוא רמוז במלת בלט כדאמרן: ובמ"ש וייטב לבו אפשר שכיון למה שאמרז"ל שראוי לכל אדם כשהולך לשכב על מטתו להיות מוחל לכל מי שציערו ביום ההוא ויאמר כן שרי ליה מאריה למאן דמצערן לי ולא יהיה לו טינא בלבו עם שום אדם והעיד הכתוב על בועז הצדיק שעשה כן שמחל לכל מי שציער לו ביום וזהו וייטב לבו להיות לבו טוב ושלם עם כל בני אדם ואח"כ בא לשכב בקצה הערמה וע"ד זה אמר דוד המלך ע"ה בשלום יחדו אשכבה ואישן כי כשאבא לישן אז אני מוחל לכל מאן דמצערן לי ואני בשלום עם כל העולם יחדו אשכבה ואישן: ובביאור לרב אחרון כתוב לאמר סיפר הכתוב שהשי"ת סיבב כל הדברים והגיען באופן נאות והוא שנתן בלב בועז לאכול ולשתות ולהטיב לבו עד שישתקע בשינה ותוכל היא לבא בלט לשכב מרגלותיו ותעבור חצות לילה בשינה כדי שכשירגיש וידבר עמה לא יהיו אנשים נעורים בגורן גם מהר הב"ה שכיבתו כדי שלא תצטרך רות להתעכב ומן רב נטמנת בגורן בין הערימה עכ"ל:

(ח) אמר ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש בהיות אשה שוכבת מרגלותיו היה פוסח על שתי הסעיפי' כי בהיות בחצי הלילה שידוע כי בשעה ההיא הקב"ה נכנס עם הצדיקים בג"ע להשתעשע עמהם כמובא בספר הזהר על כן בעת ובעונה הזאת ויחרד האיש כלומר היה חרד חרדה גדולה איך יעשה דבר זה ויחטא לאלהי' ולא יזכה הוא להשתעשע שם בג"ע עם הצדיקים שזוכים בעת ובעונה הזאת ומצד יצרו הרע היה מתגבר עליו וזהו וילפת כמו שאמרו ז"ל שנעשה בשרו כלפת שנתקשה שהיתה אשה שוכבת מרגלותיו הרי שתים מצד אחד שהיה חצי הלילה והיה זוכר מעלת הצדיקים היה חרד ומצד אחר היה רואה אשה שוכבת מרגלותיו ומתקשה ולא היה יודע מה לעשות וגמר אומר בדעתו לשאול ממנה מי את מותרת או אסורה וז"ש ויאמר מי את וכמו שאמרו ז"ל שאמר לה פנויה וכו' טהורה או טמאה וכיון שראתה רות כל השאלות הללו חששה אולי היה נותן לב לבא עליה מיד כי גבר יצרו עליו ולא יכול לו ועל כן אמרה לו אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך כלומר אף שאני אמתך וסרה אל משמעתך לא יעלה על לבך לבא עלי בלא ברכה וזהו ופרשת כנפיך שהוא לשון נקיה לשון נישואין כלומר קח אותי לאשה בנישואין ושבע ברכות בעבור שהכונה להביא נפש מחלון לזה העולם וזה כי גואל אתה ולכן צריך קדושה רבה ונישואין וכל צד היתר כדי שיבא על ידך נפשו של מחלון וכיון ששמע בועז שהיא היתה מזרזת אותו שלא לבא עליה עד אחר נישואין בירך אותה ואמר ברוכה את לה' בתי בודאי שהטבת חסדך האחרון שהוא החסד הזה שזרזתני שלא לבא עליך עתה קודם נישואין יותר מן הראשון שלא רצית ללכת אחרי הבחורים אפילו שיהיה דל כי רוצה אשה בקב ותפלות מקביים ופרישות וכל שכן שהיה נמצא לך בחור עשיר על רוב יפייך ולא בחרת בהם אלא בי ולכן מה שזרזתני שלא אבא עליך עתה קודם נישואין וזהו ועתה דקאמר כלומר לפי שעה קודם נישואין לא תיראי אבל כל אשר תאמרי אעשה לך אחר נישואין כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל וצדקת את וא"כ איך יעלה בדעתי לחטא עמך ולהחטיא אשה צדקת כמותך: א"נ אמר הטבת חסדך האחרון יותר מן הראשון החסד הראשון היא מה שנתגיירה ובאה לחסות תחת כנפי השכינה ובודאי שהטובה הגדולה שראוי להחזיק לכל גר או גיורת הוא מה שהוא מתגייר ועוקר עצמו מע"ג ובא לחסות תחת כנפי השכינה ואחרי כן כל המצות והטובות שיעשה הם טפלות לזו לפי שכבר נכנס תחת עול התורה שעיקרית היא הראשונה ואמר לה בעז הכא כי זאת האחרונה גדולה כל כך שאף גם זאת בהיות הראשונה שנתגיירה גדולה על היותה ראשונה וזו להיות אחרונה לא היתה ראויה להחשב כ"כ מכל מקום גדולה היא כ"כ כי היא גדולה אף גם שהיא אחרונה וזהו מלת האחרון דקאמר יותר מן הראשונה אף גם שהיא ראשונה וזהו אומרו מן הראשון והאחרונה היא זאת שלא הלכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר ובחרת בי עם היותי זקן להיותי גואל: א"נ אמר ויהי בחצי הלילה כי בועז היה נעור לעולם משנתו וקם בחצי הלילה לעסוק בתורה וכמו שאמר בן בנו דוד המלך ע"ה חצות לילה אקום להודות לך וכן היה מנהגו של בועז זקנו וז"ש ויהי בחצי הלילה אשר נעור משנתו לעסוק בתורה אז ויחרד האיש על כי ראה עצמו בנסיון גדול כי בעת הראוי לעסוק בתורה ובמשפט שמה הרשע ולא ידע אם יוכל לכבוש את יצרו שלא יחטא ולכן חרד חרדה גדולה והתחיל ללפת עצמו ונהפך מצד זה אל צד זה כדי שתרגיש האשה שכבר הכיר בה בועז שהיא אשה ובורח ממנה ונהפך אל צד אחר ואולי בזה תקום האשה מאצלו ותלך כי תרגיש האשה שאין איש זה מאותם הרודפים אחר תאות המשגל ותלך לדרכה כי לאו בעל דברים דידה הוא וכשראה בעז שלא הועיל כלל בזה לשתלך אבל הנה אשה שוכבת מרגלותיו ולא קמה ולא זעה ממנו אז רצה לידע מי זאת הנשכחה אשר כמעט נראה ממעשיה שתובעת אותו בפה ויען ויאמר לה מי את ואז היא תשיב אמריה לו בענוה רבה ותאמר אנכי רות אמתך וקראה את עצמה אמתו לומר גם אני מכרת את ערכי כי הלואי שאהיה כאחת שפחותיך ואני אין ערכי לגבי דידך אלא להיות אמתך ואע"פ כן הריני מחלה פניך שתפרוש כנפיך על אמתך והוא לשון נישואים האמורים בלשון נקיה וקלה כי גואל אתה ואפשר דקרי פרישת כנף לנישואין שכן דרך התרנגול כאשר רוצה לבא על התרנגולת הוא פורש את כנפיו עליה והוא דרך פיוס שמפייסה וכאמרם ז"ל על כן קרי לה לביאה פרישת כנף ודייק דכנפיך הוא חסר יו"ד וכתיב כנפך והכונה שאמרה לו תדע שכוונתי איננה להנאתי אלא לשם שמים כדי שתגאל נשמתו של מחלון ותביאה לזה העולם כי איני שואלת ממך אלא ביאה ראשונה לבד ולזה נקט כנפך בלא יו"ד שהוא לשון יחיד נאמר על כנף אחד אמנם כנפיך ביו"ד הוא לשון רבים וזו אמרה איני שואלת ממך אלא פרישת כנף אחד לבד וביאה אחת וזה לסיבה כי גואל אתה ותגאל נשמתו של מחלון כי אין כונתי להנאתי אלא להנאתו ולטובתו של מחלון אשר מת והנה מצינו בדברי רז"ל אל יפתח אדם פיו לשטן כי כיון שהוא לא שאלה ממנו אלא ביאה ראשונה כן היה שלא בא עליה כשנשאה אלא ביאה הראשונה בלילה הראשונה לבד כי למחרתו מת וכאמרם ז"ל

קדמאה קדמאה דאתגיירת ובתראה דעבדת נרמיך כאתתא דנטרה יבם קליל עד זמן דירבי בגין דלא למהך בתר רובין למעבד זנו עמהון אם מסכן ואם עתיר : יא ועתה וכען ברתי לא תדחלין כל די תימר לי אעביד ליך ארום גלי קדם כל

הַבַּחוּרִים אִם־דַּל וְאִם־עָשִׁיר׃ יא וְעַתָּה בִּתִּי אַל־תִּירְאִי כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי אֶעֱשֶׂה־לָּךְ כִּי יוֹדֵעַ כָּל־ (י״ב פתחין בלישנא) (י׳ מ״ע)

ר׳ י״ב פתחין בלישנא וסימן נמסר בשפטים סימן ו׳ ותהלים סימן קס״ב :

אבן עזרא

התגיירת: אם דל ואם עשיר. שהכל אוהבים אותך בעבור יופיך: (יא) אשת חיל

אגרת שמואל

ז״ל שאמרו שלא היה אלא אותו היום שנשאה בלבד ודרשו זה ממה שאמר הכתוב ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל היום כלומר שבשביל יום א׳ שהיה לא השבית לך גואל שאילו לא היה אותו היום נשבת לה גואל. וכאשר ראה בעז כי כל כונת׳ לגמול חסד עם נפש מחלון המת אמר לה ברוכה את לה׳ בתי והנה את עשית שני מיני חסדים הא׳ הוא מ״ש לעיל יעש ה׳ עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתי׳ והוא מ״ש רז״ל שנטפלו בתכריכיהן והנה החסד ההוא היה חסד שעשת׳ עם גוף המת שלא נקבר ערום אלא בתכריכין אמנם זה החסד האחרון שאת רוצה לעשות עמו הוא יותר טוב וחשוב מן החסד הראשון כי החסד הראשון היה עם גופו וזה החסד הוא עם נפשו במה שהנחת מלכת אחרי הבחורים ולינשא לבחור כי יותר טוב היה לך לינשא לבחור אפי׳ שיהיה דל מלינשא לזקן בן שמונים שנה וזהו אם דל דקאמר גב״ש שאם היית רוצה לינשא לבחור היית מוצא בחור ועשיר וז״ש ואם עשיר וזה לרוב יופייך וחשיבותך ועם כל זה הנחת הכל לבלתי לכת אחריהם ולבא אצלי בשביל שאני גואל ואגאל נפש המת וא״כ הטבת חסדך זה האחרון שעשית עם מחלון מן החסד הראשון שעשית עמו וכדאמרן: א״נ אמר ויהי בחצי הלילה כי באו׳ השעה הזאת דחצי לילה שולטנו׳ למזיקים חרד ופחד שלא יהיה רוח או שד ומלד אחר וילפת שנעשה בשרו כלפת כאומרם ז״ל שנתקשה משום שהנה אשה שוכבת מרגלותיו באופן שהיה מסופק אם היתה אשה כפי מה שנראה ממנה או אם היה שד כפי מה שהיה מורה השעה שהיה חצי הלילה ולכן הסכים לשאול מאתה אם היא אשה או שד וזהו שאמר מי את ותענהו ותאמר אנכי רות אמתך וגו׳: ובמדרש התחיל ממשמש בשערה אמר רוחות אין להם שער אמר לה מי את רוח או אשה אמרה אשה פנויה או אשת איש אמרה לו פנויה טמאה את או טהורה אמרה לו טהורה והנה אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו שנאמר ויאמר מי את ע״כ: והר״ש הלוי ז״ל כתב ז״ל ואין ספק כי שאלת מי את רוח או אשה הוא כמו הכנסת דברי׳ כי כבר אמר רוחות אין להם שער ושוב לא תפול שאלת מי את רוח או אשה אלא שזה כונתו להכנס עמה בדברים וכן מה שאמר ממשמש בשערה אין פירושו שראה שהיה לה שער דאם כן היה לו לומר ממשמש בראשה וראה שהיה לה שער אלא פי׳ הדברים שממשמש בשער וראה שהוא שער של אשה ולא של איש ולכן לא שאל איש אתה או אשה עכ״ל: ודבריו ז״ל אינם מחוורים בעיני לפי שאם כדבריו שכבר ידע שהיתה אשה ולא שד כי כבר נתברר אליו ע״י המשמוש וכבר אמר רוחות אין להם שער ומה ששאל לה מי את רוח או אשה אין זה אלא הכנסת דברים כדי להכנס עמה בדברים קשה לזה למה נכנס עמה בדברים אלו ולא בשאלה אחרת איש את או אשה כיון שגם זו כבר נתברר אליו ע״י משמוש השער שהיה שער של אשה ולא של איש אם כן יותר טוב היה שיכנס עמה בדברים באמור לה איש אתה או אשה ולא לעשותה רוח כיון שאין לו ספק לא באיש ולא ברוח יותר צניעות היה ליכנס עמה בדברים של איש אתה או אשה מלעשותה רוח כדאמרן. ועוד למה לו ליכנס עמה בדברים אלו ודי שיכנס עמה באומרו פנויה את או אשת איש כי באלו נסתפק ולא ישאל דברים אשר לא נסתפק בהם ואין צורך ליכנס עמה בדברים אחרים: אמנם הנראה לי בזה הוא כי רצה לבדקה בשער וחשב שיוכל למשמש בשערה והיא לא תרגיש במשמוש כי חשב שהיא ישנה נרדמת בשינה וכונת דברי המאמר הוא כך התחיל למשמש בשערה ורצה לעשות הנסיון במשמוש השער לפי שאמר הוא בקרבו קודם שימשמשנה רוחות אין להם שער ולכן ע״י המשמוש יודע הדבר ואין נסיון כנסיון המשמוש שאמשמשנה ולכן התחיל למשמש ומ״ש בעל המאמר אמר רוחות אין להם שער אין הכונה שאחר המשמוש אמר רוחות אין להם שער אלא נתן טעם מי הניעו למשמש לפי שאמר רוחות קיימא לן דאין להם שער ולכן אנסה במשמוש ובזה אדע אם היא רוח או אשה וכאשר ראה בעת המשמוש והרגיש בה שהיא ערה ולא ישנה אמר בלבו אם אני לא אדבר עמה פה אל פה אלא אמשמשנה לבד תחשוב שאני ממשמש אותה לכונה רעה ליהנות ממשמוש שלה על כן תכף אמר לה בפירוש מי את רוח או אשה כי לכך משמשתי אותך להעיר אותך לשאול לך אם את רוח או אשה וכיון שהתחיל לדבר עמה והשיבה לו אשה שאל לה ג״כ פנויה את או אשת איש אמרה לו פנויה טמאה או טהורה אמרה לו טהורה אמר עוד בעל המאמר והנה אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו כונתו הוא לפי שהרגיש כי מה שאמר הכתוב והנה אשה שוכבת וגו׳ הם דברי מותר כי כבר אמר למעלה ותבא בלט ותגל מרגלותיו ותשכב והיה די באומר ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת ויאמר מי את ולכן דרש ואמר המקרא הזה פרשהו ודרשהו וכאילו מה שאמר הכתוב והנה אשה שוכבת מרגלותיו הם נאמרים אחר שאלת מי את והם דברי כותב המגלה שכפי תשובתה שהשיבה אותו הנה אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו: וסיים עוד בעל המאמר את דבריו ואמר שנאמר ויאמר מי את וסיום זה השמיטו הר״ש הלוי ז״ל ואפשר שחשב שהוא נמשך למה שאח״כ ותאמר אנכי רות אמר ר׳ ברכיה ארורים הרשעים להלן כתיב ותתפשהו בבגדו ותאמר שכבה עמי אבל הכא ופרשת כנפיך על אמתך ע״כ. והנה עיניך הרואות כי ר׳ ברכיה דברי רות קא דריש שאמר אנכי רות אמתך ופרשת וגו׳ ומ״ש שנא׳ ויאמר מי את הוא סיום דבריו הראשונים והכונה שהוא אמר ששאל לה שלש רוח או אשה אשת איש או פנויה טמאה או טהורה ומאן לימא לן שלא שאל לה שאלה רביעית איש את או אשה לכן אמר בעל המאמ׳ אי אפשר לומר שגם זה שאל לה לפי כי הלא תראה אופן שאלתו שאמר מי את ולהיות אשר היה ברור לו שהיתה אשה ולא איש על כן אמר מי את שהוא ל׳ נקבה ולא שייך להסתפק בתבות אלו של מי את אלא אם היא רוח או אשה טמאה או טהורה פנויה או אשת איש דאלו אשה או איש לא נסתפק דהרי את קאמר לה בכינוי אשה ומה שלא נסתפק בזה הוא לפי שהכיר בה אפי׳ שהיה בחצי הלילה את זה הכיר וראה שלא היה מגנפת על ראשו כמנהג האנשים אלא על ראשה היה מטפחת כלבוש הנשים שלובשות על ראשיהן וזה יוכר אפי׳ בלילה וכן אמר לקמן הבי המטפחת אשר עליך נראה שהיתה במטפחת שקורין בלעז ליזא״ר וזה יוכר אפי׳ באישון לילה ואפילה ולכן לא שאל לה אם היא איש או אשה אלא אמר לה מי את לרמוז אל השאלות הנז׳ כדאמרן: ובפירוש מלת וילפת יש שפירשו אותו לשון הטיה כי כאשר הרגיש שיש אחר עמו הטה עצמו לדעת מי הוא ואחרים פירשוהו לשון צער. והמתרגם תרגם ותוה גברא ורתת ואתרכיך כלפתא בשריה מן רתית ופירושו כמו הלפתות שהם רכים כן נתרכך בשרו מהפחד ומן החרדה: ובגמרא סנהדרין פרק כ״ג אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות ופירש רש״י בשרו אבר כראשי לפתות נתקשה ואע״פ כן כבש יצרו: והנה הר״ש הלוי כתב בזה וז״ל הן אמת זה דבר זר כי החרדה היא מסירה הקושי לא שתגרום אותו לכן יש לפרשו כמו וירם תולעים ויבאש לאחר שבאש ככה זה ויחרד האיש לאחר שנתקשה ופשר הדבר ידוע הא דתקון רבנן בפרק הרואה על הנכנס לישן על מטתו שאומר יהי רצון מלפניך שתתן חלקי בתורתך והרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ותשלט בי יצר הטוב ואל תשלט בי יצר הרע ועל כן בועז הצדיק אחר שנכנס לישן והוא שבע מדברי תורה וראה שנשלט בו יצה״ר עד שהביאו לידי קישוי חרד חרדה גדולה ושיעור הכתוב ויהי בחצי הלילה כאשר הקיץ משנתו ויחרד האיש לפי שמצא אברו כראשי לפתות ולכן אמר ויחרד האיש ולא אמר ויחרד בועז כל זה להפליג החרדה וכהא דאמרי׳ בפ״ק דע״ג אשרי איש ירא את ה׳ איש ולא אשה אריב״ל אשרי שמתגבר על יצרו כאיש ובהיות זה דרכו כל הימים ועתה ראה יצרו מתגבר עליו חרד את כל החרדה הזאת עכ״ל: ואני אומר כי אין צורך לפרשו כמו וירם תולעים ויבאש לאחר שבאש אלא כמשמעו כי בתחלה ויחרד ויתר לבו ממקומו כי לא ידע מי היה שוכב מרגלותיו אבל אחר שמשמש וראה אשה שוכבת מרגלותיו אז נתגבר יצרו עליו ונעשה כראשי לפתות שנתקשה אברו כדפרש״י וז״ש וילפת כלומר שנתקשה כראשי לפתות והטעם לפי שראה אשה שוכבת מרגלותיו וז״ש והנה אשה וגו׳: והה״ר יצחק ערמאה ז״ל כתב ופרשת כנפיך וגו׳ יראה שהיא למדה אותה ממ״ש אליה בועז ביום הא׳ ישלם ה׳ פעלך וגו׳ אשר באת לחסות תחת כנפיו אמרה כן הוא האמת שבאתי לחסות תחת כנפיו אמנם מדרך השגחת כנפי מעלה לגמול ולהטיב ע״י כנפים של מטה ואתה שאתה הגואל הנה כנפיך הן אשר הכין אלי האל ית׳ לעת כזאת עכ״ל: ואומרו ברוכה את לה׳ בתי כתב החסיד ה״ר יוסף יעבץ ז״ל כנגד מ״ש ופרשת כנפיך על אמתך את בתי לא אמה עכ״ל: והרלב״ג כתב היטבת חסדך האחרון מן הראשון הנה חסדה הראשון היה שלא רצתה להפרד מנעמי והחסד השני היה שבחרה להתחבר בגואל בעלה עכ״ל: והה״ר יהודה ן׳ שושן כתב וכה אמר או יאמר מן הראשון שבאת לחסות תחת כנפי שכינתו ית׳ כי אותו החסד עשאתו עם נפשה ואין לאיש נכבד מנפשו אבל במה שבחרת בי להיותי זקן ואני ממשפחת בעליך גם כי מי יודע אם באת מפני בחורי עמנו ועת׳ נודע כי לשם שמים נתגיירת עכ״ל: ובביאור לרב אחרון כתוב לאמר ברוכה את וגו׳ הבין והגדיל לדבר אליה דברי חן ופיוס לפי שדעתו היה להשיב לה כי יש גואל קרוב ממנו ולהיות זה האופן קצת מעלה היה אפשר שרות תחשוב בלבה שלאונס היה אומר בועז כן ולכן הקדים לדבר על לבה ואמר לה ברוכה את לה׳ בתי כלומר מטעה ראשונה היית ברוכה לה׳ כי נוספה בך רוח קדושה וטהרה ושם ה׳ נקרא עליך ומעשיך ודאי יקרבוך כי הנה הטבת חסדך האחרון הזה אשר יכיר לבלתי לכת מן הראשון שהוא ההתגיירות כי בפועל ההוא היה אפשר לחשוב שמא מחמת דבר עשית כך אך הנה הוכיח סופך כי בחרת בזקן ולא נשאת פניך אל בחור בין שיהיה דל או עשיר ומואסת בזקן ואפשר לומר הטבת חסדך האחרון שבחרת בזקן וזה ודאי נראה בך מן החסד הראשון שעשית שבאת לחסות תחת כנפי השכינה משם נודע באמת כי חסדך האחרון טוב וישר והוא לבלתי לכת וגו׳ עכ״ל:

(יא) בהיות שהיה רוצה לומר לה שיש גואל קרוב ממנו ובודאי שרות היתה תפלה יותר בבועז הצדיק שיהיה גואל לנפש מחלון בטהרתו יותר מאחר לזה אמר לה אף שיש גואל קרוב ממני אל תיראי וזה כמה שאחז״ל כי שלשה ימים לבד היו שנתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבי׳ ולכן אמר לה בתי אל תיראי שאין מי שידע שאת מותרת לבא בקהל שעדין לא נתפרסמה ההלכה

שער עמי כי אשת חיל את: יב ועתה כי אמנם כי
אם גאל אנכי וגם יש גאל קרוב ממני: יג ליני |
הלילה והיה בבקר אם־יגאלך טוב יגאל ואם־לא

כתיב ולא קרי · למדנחאי · ל' רבתי · ג' וכל שום גבר דכוות'

יתבי תרע סנהדרין רבא דעמי ארום אתתא צדיקתא אנת ואית
ביך חילא לסוברא ניר פקודיא דיי: יב ועתה וכען ארום בקושטא
ארום פריק אנא ואף אית פריק אוחרן דחזי ליה למפרק יתיר
מני: יג ליני ביתי בליליא ויהי בצפרא אם יפרקיך גברא דחזי
ליה למפרקיך מן אוריתא הרי טב ויפרוק לחיי ואם לא צבי

אם כתיב ולא קרי ועתה כי אמנם כי והוא חד מן ד' אם כתיב ולא קריין וסימן אם בסקום ויען אתי את המלך. אם אמנון ועתה אל ישם אדני המלך אל לבו. אם כאשר קתנו ועיניך שים עליו. אם גאל ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי. ואינון חד מן ח' מלין כתיב ולא קרי' וסימן נא דיסלח לדבר הזה יסלח ה'. את הנפש וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו. ידרך הדרך אל ידרך הדרך קשתו. חמש דנגב ואלה טרותית פאת. וד' אם דלעיל:

תולדות אהרן כי אם גאל אנכי. נדרים ל"ח; ליני הלילה. (חגיגה שם):

ל' רבתי

רשי

אשר עשית עם חמותך: (יב) ועתה כי אמנם. אם כתיב ולא קרי כלומר משמע ספק ודאי יש גואל קרוב ממנו. (ס"א כי אם משמע ספק והוא ודאי). אמר רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אשר לאחינו לאלימלך לעולם קורא אדם את דודו אחיו כענין שנאמר (בראשית יד) וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא אברהם דודו היה כך היה בועז לאלימלך בן אחיו קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר: קרוב ממני. שהוא אח ואני בן אח: (יג) ליני הלילה. ליני בלא איש: חי ה'. אמרה לו בדברים אתה מוציאני קטן ונשבע לה שאינו מוציאה בדברים ויש מרבותינו אמרו ליצרו נשבע

אבן עזרא

חיל. אפרשנו במשלי. מ"ם ואמנם. נוסף כמ"ם חנם: (יג) אם יגאלך טוב. יש אומרים כי טוב היה שם הגואל ואילו היה כן למה אמר הכתוב במגלה סור' שבה פה פלוני אלמוני רק טעמו אם יגאלך הגואל טוב הוא לך שיגאל
כי

אגרת שמואל

הלכ' והגואל ההוא אינו יודע ההלכה ובודאי שלא יחפוץ לגאול וכמ"ש לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי והכונה לפי שהיתה מואבי' שהיה משחית נחלתו אם ישאנה וז"ש לה בועז ועתה בתי אל תיראי כלומר להיות ענין זה עתה שעדיין לא נתפרסמה הלכה וזהו ועתה לכן אל תיראי כי בודאי אנכי אגאל וזהו כל אשר תאמרי אני הוא אשר אעש' לך לפי שאין מי שיודע אם את מותרת לבא בקהל או לא אלא אני וחבירי הסנהדרין וזהו כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את ומותרת לבא בקהל ושאר העם אינם יודעים ולכן הגואל ההוא לא ירצה לגאול בודאי ואין מי שיגאל אלא אנכי לבדי וזהו שאמר ועתה כי אמנם כי גואל אנכי וכתיב אם ולא קריין ליה לומר שאינו ספק אלא קרוב לודאי וזהו כי אמנם באמת אנכי אהיה הגואל וגם אם יש גואל קרוב ממני ועל כן ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל כלומר אף גם שהוא קרוב לודאי שלא יחפוץ לגאול אם באולי יחפוץ לגאלך לא תחוש כי בודאי ראוי הוא והגון לגאול נפשו של מחלון כי אדם כשר הוא והוא גם הוא בטהרת כוונתו יגאל וזהו יגאל מיותר דקאמר כלומר אם יחפוץ לגאלך ראוי הוא לכך ויגאל בודאי אבל אני מבטיחך שאם לא יחפוץ לגאלך בלב שלם ובנפש חפיצה וזה מורה ליפגא דיחפוץ אם לא יהיה בחפץ שלמה אלא אם ידחה הענין וידבר קשה או גדולה מיד וגאלתיך אנכי חי ה' ולכן שכבי עד הבקר ולא תחושי ולפי שהוא אמר לה ליני הלילה וגם אמר לה שכבי העיד הכתוב שמן השתים שאמר לה לא עשתה אלא השכיבה שישבה שם אבל לא לנה כלל מרוב טרדתה וזהו ותשכב מרגלותיו עד הבקר וכיון שלא לנה ולא נתנה שינה לעיניה קמה בטרם יכיר איש את רעהו שאם היתה מתנמנמת אפשר שהיתה השינה אונסתה עד אור הבקר ומה גם בהיות שלא נתנה שינה לעיניה מתחלת הלילה עד אותה שעה שהיה אחר חצות אלא בהיות שלא נתנמנמה כלל קמה בטרם יכיר איש את רעהו ולפי שראה בועז שאף אם בעת ההיא לא היה מקום להכיר איש את רעהו מ"מ בין איש לאשה שההפרש רב ועצום ביניהם בודאי כל רואיה יכירו וידעו כי אשה היא כי האשה מביאה עליה רדיד או מטפחת וזה הדבר נראה אף בעת ההיא ולכן אמר בועז ראוי הוא שלא יודע כי באה האשה הגורן כי להיות אשה אפשר שיודע שיראו מרחוק המטפחת אשר עליה ויכירו כי אשה היא ולכן מה עשה צוה לה להסיר המטפחת אשר עליה וז"ש לה הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה וימד שש שעורי' וישת עליה ובהיותה בלי מטפחת בראשה וגם המשאוי דשש שעורי' שעליה מעלמת אופן לבושה וגופה ובזה לא הכירוה ולא נודע כלל כי בתיקון זה שעשה לה עשאה כאיש והעת ההיא עדיין לא היה עת להכיר בין איש לחברו ולא נודע כי באה האשה לגורן וז"ש ויבא העיר ולא אמר ותבא לשון נקבה אלא ויבא לשון זכר לפי שבאה כזכר בלי מטפחת בראשה ובמשאוי אשר עליה שלא היתה' ניכרת אם היא אשה או איש: ואפשר עוד לפרש המשך כל הפסוקי' בענין אחר והוא כי רות אמרה לו אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה אפשר שכונת שאלתה היה מ"ש רז"ל כי נשמת הגר אחרי היותה שמה בגן עדן אינה עולה לירא' את פני האדון ה' עם שאר הנשמות של צדיקים העולות פעם בפעם מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו לראות את פניו ית' מפני שאינן עולות אלא אותן שיש להן מלבוש כדי שלא יהיו ערומות לפניו ית' ונשמות הגרים אין להם המלבוש ההוא ואינם עולות אלא על ידי שלפעמים מתלבשת נשמת הגר בנשמת שום צדיק גמור אחר ועל ידי הצדיק ההוא עולה נשמת הגר למעלה ואפשר שענין זה שאלה רות מבועז שיגאלנה שתתלבש נשמתה בנשמתו של בועז הצדיק ועל ידו תעלה נשמתה למעלה לראות את פני ה' בעת שעולות שאר הנשמות וזה יהיה לה שמה אם יקח אותה לו לאשה פה בעולם הזה בודאי שבזה הדבק נשמתה בנשמתו ויגאלנה וז"ש ופרשת כנפיך על אמתך הכונה על המלבוש שלו שמה כי היא להיותה גיורת היא ערומה ולא תוכל לעלות ולכן יפרוש הוא כנפי מלבושו עליה על נשמתה ותעלה על ידו ואמרה כי גואל אתה כלומר בודאי צדיק גמור אתה וכח גדול לך לעלות ולהעלות אחרו' על ידך ובודאי גואל אתה ותוכל לגאלני בדבר זה ויען ויאמר לה ברוכה את לה' בתי כלומר איך כשאר הגרים כי ברוכה את לה' ונשמתך תעלה ואין את

צריכה לאחרים כי ברוב צדקתך השבת ותקנת חסדך שהוא החסד שיעשה עמה הוא ית' שמה בעולם הבא וזהו האחרון שהו' בודאי עולם האחרון ובמה תקנת והטבת אותו מן הצדקות והמעשים טובים שעשי' בעולם הזה שהוא עולם הראשון וז"ש מן הראשון כי ממעשיך הטובים שעשית בעולם הזה היטבת חסדך שיעשה עמך לעולם הבא כי מעשיך הטובים רבו למעלה ראש שבחרת אף גם זאת בהיותך אשה יפיפיה לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר וקדשת עצמך במותר לך ולכן עתה בתי אל תיראי כי אינך צריכה לגואל בדבר הזה כי נשמתך תעלה את פני ה' בלי סיוע אחרים ולכן אם יש ליך שום שאלה אחרת לשאול מאתי שאל מכאן והלאה ואעשה לך וז"ש כל אשר תאמרי אעשה לך לא אמר כל אשר אמרת אלא כל אשר תאמרי ותשאלי מכאן ואילך אעשה לך אבל מה ששאלת אינך צריכה אלי כלל כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את ואינך צריכה לסיוע אחרים בדבר זה ומ"מ אף אם אינך צריכה אלי אני מבטיחך שאם באולי תצטרך אלי דעי לך באמת שאהיה לך לגואל וז"ש ועתה כי אמנם כי גואל אנכי באמת אם תצטרך הריני גואל אבל לפי האמת אני חושב שאינך צריכה אלי כי יש לך גואל קרוב ממני שהוא ה' אלהיך אשר באת לחסות תחת כנפיו ולכן ליני הלילה שהוא העולם הזה שנמשל ללילה והאדם בזה העולם כמשל לחולם חלום והיה בבקר שהוא העולם הבא אם יגאלך טוב שהוא הסי"ת שהוא טוב ומטיב לכל יגאל כמו שאמר הכתוב טוב ה' לכל ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה' ואמר לה שכבי עד הבקר: אי נמי אפשר לפרש כל הפסוקי' האלו על דבר אורך גלותינו כי כל דברי תורתנו הקדושה יש להם פשט ורמז והתחיל ואמ' ויהי בחצי הלילה הנה לילה יקרא הגלות אשר היא דומה ללילה והנה נתארך הגלות יותר מדאי ויהי בחצי הלילה כלומר במחצית שני הגלות ויחרד האיש דהיינו האל ית' כד"א ה' איש מלחמה והנה חרד חרדה גדולה וילפת בראותו אשר הנה היתה אשה שוכבת מרגלותיו ואשה זאת הלא היא השכינה אמן של ישראל ובהיות כי כאשר ישראל הם בגלות גם השכינה היא עמהם וכמאמרם ז"ל גלו למצרים שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם וכן ג"כ סורה עמנו היום באופן היא שוכבת מרגלותיו ית' ויען ויאמר לה מי את ותענהו ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על אמתך כלומר ראוי לך לפרוש כנפיך עלי ולחזור ליקח אותי כאשר בתחלה ולא העזבני עזובה וגרושה ומשולחת ממך כאשר עד עתה הנחתני וכמו שאמר הכתוב ובפשעיכם שולחה אמכם שלא היא השכינה כי היא אמן של ישראל רק תפרוש כנפיך על אמתך כי גואל אתה כלומר אתה הוא הגואל האמתי אשר אנכי מצפה שתגאלני כי גואל אתה ואין זולתך לגאול. ויען השם יתברך ויאמר לה ברוכה את לה' בתי כלומר גם אם עד עתה לא השפיע ה' עליך שום השפעה וברכה כאשר בתחלה מכל מקום מעתה ומעכשיו ראוי שתקרא וברוכה את לה' שהוא שם ההויה כי הוא ישפיע לך ברכות עד בלי די וקראה הסי"ת בתי כלומר איך ח"ו כאמה אלא כבת ולכן קראה בתי ואמר היטבת חסדך האחרון מן הראשון כלומר החסד שעשית עם ישראל בגלות האחרון הזה במה שהלכת עמהם הוא טוב מן החסד שעשית עמהם בגלות הא' שלא הוא גלות מצרים שגם כן נכנסת עמהם כמו שאמר הכתוב אנכי ארד עמך מצרימה כן בעת גאולתם מטיב הסי"ת עמהם גם כן החסד האחרון המעותד לבא בעת הגאולה יהיה יותר טוב מן הראשון ופירש גודל החסד הראשון שעשית עמהם שלא הם לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל וגו' כי בצאת ישראל ממצרים יצאו כולם מובחרים אחד לאחד וכמו שאמרו רז"ל בפסוק וחמושים עלו בני ישראל אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות כי כל הרשעים מתו בשלשת ימי אפלה ובצאתם מארץ מצרים הפליא לעשות וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש ולא רצה להוליך את ישראל לפניו כמנהג הרועה שמוליך לפניו את הצאן אחר המדבר והוא אחריהם אבל התנהג עמהם כביכול כעבד המוליך את הפנס לפני רבו וכמאמרם ז"ל וז"ש כאן לבלתי לכת אחרי הבחורים כלומר כי לא רצה ללכת אחריהם רק לפניהם להאיר להם וזה עשה להם בין בזמן שהיה ישראל דל מן המצות כי גם כאשר הכעיסו במדבר את הסי"ת לא ימיש עמוד הענן ועמוד האש וגו' ובין כאשר היה ישראל עשיר מן המצות וזהו שאמר אם דל ואם עשיר כי לעולם נעשה עמהם
שחסד

לְמִפְרְקִיךְ וְאֶפְרוֹקִנִּיךְ אֲנָא אֲמַרִית בִּשְׁבוּעָה קֳדָם יְיָ כְּמָא דְמַלֵּילִית
לִיךְ כְּדוּן אַעְבִּיד דְּמוּכִי עַד עִידָּן צַפְרָא׃ יד ותשכב וּדְמָכַת
מִלְּקֳבֵיל רִגְלוֹי עַד צַפְרָא וְקָמַת בִּקְרִיצְתָּא עַד לָא אִשְׁתְּמוֹדַע גְּבַר
יַת חַבְרֵיהּ מִן קֳדָם חֲשׁוֹכָא וַאֲמַר לְעוּלֵימוֹי לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר

ח׳ מלעיל יַחְפֹּץ לְגָאֳלֵךְ וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי חַי־יְהוָה שִׁכְבִי עַד־
חי קרי הַבֹּקֶר׃ יד וַתִּשְׁכַּב מַרְגְּלוֹתָו עַד־הַבֹּקֶר וַתָּקָם
יתיר ו״ו בְּטֶרוֹם יַכִּיר אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיֹּאמֶר אַל־יִוָּדַע כִּי־

רשי

נשבע שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בוא אליה ונשבע שלא יבא אליה אלא על ידי נישואין : (יד) ויאמר אל יודע. מוסב על ותקם בטרם יכיר הוא

אגרת שמואל

החסד הזה עמהם כל שכן חסדך האחרון שבודאי יהיה גדול עצום ונורא מאד ובודאי בשכר התהלכך עמהם בגלות הזה הטבת חסדך האחרון המעותד לבא עליהם יותר גדול מן הראשון וכדאמרן כי כפי גודל הצער הנסבל בגלות כן יגדל השכר בעת הגאולה : או אפשר לפרש כפי דרך זה מה שאמר לבלתי לכת אחרי הבחורי׳ וגו׳ והכונה הטבת חסדך האחרון שתעשה עם ישראל בגאולה הזאת מן הראשון בגאולת מצרים וזכו ליתרון הזה בעבור שבגלות הזה לא עבדו ישראל ע״א ולא בחרו בע״א לבחור ולהכין פסל לו וכמו שאמר הכתוב עץ לא ירקב יבחר וז״ש לבלתי לכת אחרי הבחורים הלא הם העבודות וכיוצא בה ובזה השוו כולם הדלים והעשירים וזהו באמר אם דל ואם עשיר לא כן בזמנים הקדמונים בזמן מלכי ישראל כי אם היה מתעשר על פי הע״ג היה עובד אותה אמנם בגלות החיל הזה לא הלכו אחרי הע״ג בין אם היה דל וגומר ודבר השכינה עם הפי״ת וכה אמר ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי כלומר אמת הוא כי גואל אנכי כאשר אמרת ופרשת כנפיך וגו׳ כי גואל אתה אבל גם יש גואל קרוב ממני הלא הם ישראל במעשיהם הטובים וכמו שאמרו רז״ל זכו אחישנה לא זכו בעתה באופן כי ישראל הוא גואל יותר קרוב ממני כי על ידם יתקרבו ויחיש הגאולה. ואמר לה ליני הלילה והוא הגלות הזה הנמשל ללילה ליני בו . כי כבר נגזרה הגזרה ואפשר כי להיות הלילה גדולה וארוכה כי זה לנו אלף וחמש מאות ועשר שנים בגלות לכן כתי׳ ליני בלמ״ד גדולה כי היא בעונות לינה גדולה בלמ״ד רבתי והיה בבקר אם יגאלך טוב וגו׳ כלומר לעת קץ כי קצים הרבה יש לגאולה הזאת ואז בעת ההיא באיזה טוב שיעשו בני ישראל תכף יבוא הגאולה על ידי אותו הטוב נגאל כי אם זכו אחישנה וז״ש אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפוץ לגאלך לא אמר ואם לא יגאלך להודיע כי אפי׳ במחשבה ובחפץ טהור שיחפצו לעשות איזה טוב שיבא לידם שיעשו אותו זאת המחשבה די כדי שבשבילה יגאלו כמ״ש ז״ל מחשבה טובה הקב״ה מצרפה למעשה אבל גם אם לא יחפץ אפילו בחפץ ובמחשבה לעשות מצוה כדי שבזה יהיה סיבה לגאלך ולא יחפצו בו וגאלתיך אנכי חי ה׳ כלומר הריני נשבע חי ה׳ שאגאלך אנכי ואנכי לא אשכחך ולמעני למעני אעשה כי לא זכו בעתה כלומר בהכרח שיבא בעתה ולכן שכבי עד הבקר עד שיבא זמן הגאולה וכן עשתה ותשכב מרגלותיו עד הבקר והוא עת הגאולה ותקם בטרם יכיר איש את רעהו כלומר קודם שיכיר את רעהו לעשות זה עם זה צדק׳ וחסד ע״ד יהי מכירך ברוך וגם אם לא הכירו זה את זה להתחסד זה עם זה וכתיב בצדקה תכונני לא מפני זה תאחרו לעולם ועד בגלות הזה אבל תהיה לה הקמת רגל ותקם בטרם יכיר איש את רעהו : ואומרו ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה לך ולא אמ׳ כל אשר אמרת גם זה מדרך המוסר כלומ׳ לא לבד מה ששאלת אעשה אם יבא מידי אבל אם תוסיפי לשאול כהנה וכהנה כל אשר תאמרי אעשה לך אבל יש עיכוב אחד לבד כי יש קרוב ממני וצריך להודיעו ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי וגו׳ : והרב ר׳ יצחק ערמא ז״ל כתב היה לו לומ׳ כל אשר אמרת אלא שזהו מדרך המוסר לומר שממה שדברה עדיין לא יוכל הענין לגומרו אלא דרך כלל על ההסכמ׳ על ענייניה אבל שהוא מבטיחה לעשות כל אשר תאמרי ואמר כדי שלא תסתפק בזה מפני שפלותה כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את וראויה לכל דבר שבקדושה לכבוד עכ״ל :

(יב) ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי וגם יש גואל וגו׳ כתב הר״ש הלוי ז״ל כי בועז בראותו כונת רות הטובה לגאול נפש בעלה הראשון כאשר רמזנו שמח שמחה גדולה ופחד מפני מונעים אחד מצדו וא׳ מזולתו ואשר מצדו הנה הוא היותו זקן בא בימים בן שמונים שנה וזה לו ימים ושנים שלא נפקד ונסתפק אם יוליד אם לאו ואשר מזולתו הנה הוא היות עוב גואל קרוב ממנו להיותו אח לאלימלך ובעז בן אח ומצוה בקרובים וזהו שאמר ועתה כי אם אמנם אע״פ שדעתי ולבי ופי שוים לעשות רצונך בכל זאת יש לי ספק אם גואל אנכי מסופק אם אוכל לגאול וגם יש גואל כלומר וגם יש ספק שני כי יש גואל קרוב ממני באופן שלפי הכתיב יש שתי ספקות ותיבת וגם באה על נכון ולפי הקרי אין בו רק ספק אחד והוא מבואר עכ״ל :

(יג) ליני הלילה וגו׳ כתב הר״ש הלוי ז״ל המסופק בדבר אשר יחפוץ בו ולא ידע איך יפול הנה הוא נבוך כל היום גם בלילה לא שכב לבו לא כן מי שהוא מובטח באשר ירצה ועני ועשיר האמורים בדברי שלמה המלך ע״ה עדים בדבר מתוקה שנת העובד וגו׳ והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן זה שהסתפקותו במה שיבא וזה בשוטט מחשבתו במה שאין לו לכן בועז ראה להבטיחה שלא תספק בדבר עד שתדד שינתה אבל שתתיישב דעתה עליה ותישן וזהו ליני הלילה ואפשר שלכונה זו באה הלמ״ד של ליני גדולה שהבא הלינ׳ הזאת בלב שקט לינה גדולה ובאה חילופה למ״ד לא אליכם כל עוברי דרך קטנה והטעם מפני שדרשו רז״ל פורצי דרכה של תורה וביען התפלל שלא תבא עליהם רעה לא היתה תפלה זו בענין טובה כי טוב לא יהיה לרשע ולכן היתה קטנה : והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל

כבר הקדמנו כי איש טוב זה לא היה בן תורה ולא ירד לסוף כונת רות הטובה בגאולת נפש מחלון באופן שכבר ראה בעז בעין שכלו כי אם עשה יעשה טוב דבר הגאולה יהיה מפני הבושה לא בחפץ ורצון טוב ולכן לא אמר אם יחפוץ טוב לגאלך יגאל כמו שאמר ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי כי נפשי יודעת מאד כי הגאולה אם תהיה לו לא תהיה בחפץ ורצון טוב ובבלתי גאולה והמיאון יהיה בחפץ מלב ומנפש והוא דקדוק נאה בכתוב וסוף הדברים כי אחרי שטוב הוא הקודם ראוי לדבר אליו ואף גם זאת הבטיחה בגילוי דעת כוונת טוב הגואל וכונתו הטובה באופן כי הוא מובטח שהיא תהיה לו לאשה עכ״ל. ואני אומר כי לדברי האומר כי לאו טוב שמיה דגואל ולא נודע לנו שמו אפשר לומר שהבטיחה בועז ואמר לה אם יגאלך בחפץ טוב ובאופן טוב ונאות יגאל ואם לא יחפוץ בחפץ ורצון לגאלך וגאלתיך אנכי ובזה לא קשה מידי למה לא אמר אם יחפוץ לגאלך יגאל כי החפץ הוא רמוז במלת טוב כלומר בחפץ טוב ובאופן טוב כדאמרן : והחסיד הה״ר יוסף יעבץ זלה״ה כתב בנימוקיו לפי שעד עתה היתה חושבת שהוא הגואל לא היה עון לעמוד עם בעלה וכאשר אמר לה כי יש גואל קרוב ממנו נתחרטה ורצתה לקום אמר לה בעז ליני פה הלילה ועכ״ז היתה רוצה לקום עד שנשבע לה שכבי עד הבקר כי לא רצה לשולחה בזו השעה שמא יקרה לה מקרה בלתי טהור ואין ראוי ללותה מפני הרואים עכ״ל : ורב אחרון ז״ל כתב ועתה בתי אל תיראי כי אני אעשה כדבריך ולא תחשוב שתשובתי הוא להפים דעתך ואין בלבי לעשות כן לפי שתחשובי בלבך כי עיני אתן במשפחה ובאשה חשובה ממך כי הנה אני אעשה כל אשר תאמרי ובזה אין לי גנאי לישא אותך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל ונכונה את ולא יגנו אותי על שלקחתי אשה בלתי הוגנת האמנם יש גואל קרוב ממני ולזה איני מאריך ליך הזמן עד שתחשוב שזה תואנה להפים דעתך בלבד כי סבקר אור לגמור לכן או ללאו ולזה ליני הלילה ובבקר אם יגאלך הגואל ששמו טוב יגאל ואם לא יחפוץ אני אגאלך וכי לא תחשוב דברי אלה לשקר וכזב תומר לך שני דברים הא׳ שאני נשבע בשם ה׳ לקיים זה והשני שכבי עד הבקר במקומך ולא תזוז ממקום זה וזה להוראה שלבי חפץ בך . וחז״ל דרשו שנזדרז על יצרו כיוסף ודוד והיינו דסמיך ליה ותשכב מרגלותיו וגו׳ כלומר שלא זזה משם עכ״ל : ומורי זלה״ה כתב ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי וגו׳ אמר לה פעם היות פה ב׳ סבות שהיה אפשר לעכב בסיבתם שלא יצא מבוקשו לתכלית א׳ בהיות שענין הגאולה עצמה היה בה צד מחייב וצד פוטר ענין גאולת השדה היה עצמי לבעז כי היא נוהגת בכל הקרובים אלא שהקרוב קרוב קודם האמנם ענין הייבום אינו אלא באחי המת ככתוב בתורה וז״ש כי אם גואל אנכי ומלת אם כתיב ולא קרי כאילו שם זה בבועז תלוי ועומד כתיב מפני גאולת השדה ולא קרי מפני גאולת נפש המת אשר הכונה היא בייבום ולכן בהיות הדבר רשות ולא חובה מחמת מצוה היה מקום לזות שפתים בנישואי בעז עם רות וילעגו עליו כל בני המדינה והרי זו סבה מונעת קצת . עוד סבה אחרת וגם יש גואל קרוב ממני והיא סבה שנית ואמר שעכ״ז ישתדל שתבוא עד תכונת שאלתה וכדמפרש ואזיל ליני הלילה וגו׳ ואם לא יחפוץ לגאלך וגו׳ כלומר לא אסרהב ואפציר עמו פעם ושתים אלא בראותי שמן גילוי שלא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי ואפילו על פרטי זה נשבע לה חי ה׳ ואמר שכבי עד הבקר כדי שיבא הדבר לגמר ותכלית טוב בכבוד בלתי חשדא צריך שתהיה זהירה לשכב עד הבוקר לבד והכונה שתקומי בבקר השכם שלא יבא הדבר לידי גילוי וכן עשתה ותשכב וגו׳ ותקם וגו׳ עכ״ל :

(יד) לפי שאמר לה שכבי עד הבקר כן עשתה ותשכב עד הבקר ותקם בטרם יכיר איש את רעהו ולפי שדרך הבאים לתוך כרם חבירו או גנו או גרנו שיתן לו חבירו איזה דבר מפרי הגן או מן הגורן מפני שלא יצא ריקם משם ויודע לו שנכנס לתוך גנו של חבירו שאם לא יוציא בידו שום דבר במה יודע לו או מה הנאה היתה לו במה שנכנס לשם ולכן אמר בועז אל יודע כי באה האשה הגורן כלומר האם ראוי שלא יודע ולא יוכר לה שבאה האשה אל הגורן אלא שתלך בידים ריקניות מן הגורן ולכן אמר לה הבי המטפחת אשר עליך וימד שש שעורים ויתן לה כדי שיהיה לה הנאה והיכר בידה שבאה לגורן : ואל המפרשים ז״ל הוקשה להם איך אפשר שאשה היתה בה כח לשאת עליה שש סאין ולכן פירשו ששם שש שעורים בלבד ואני אומר שלא זו בלבד עשתה שנשאה עליה משאוי שש סאין אלא הכתוב העיד יותר עליה וזה במה ששמעתי מהחכם השלם כה״ר משה קורדואירו זלה״ה על מה שאמרו רז״ל רבה פרשת שמות אבל את כל עבודתם אשר עבדו בהם וגו׳ שאמרו שנתנו מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים הכונה כי בהיות שדרך האשה לעולם לסבול כובד משאה על ראשה ולא על גופה או גבה והטעם הוא כי בהיות הזרעת האשה תלויה במתניה לכן אינה יכולה לסבול כובד משאה על גבה אלא על ראשה והאיש הוא בהפך שדרך האיש לשאת משאו על גבו ולא על ראשו והמשא

בֹּאָה הָאִשָּׁה הַגֹּרֶן׃ טו וַיֹּאמֶר הָבִי הַמִּטְפַּחַת אֲשֶׁר־ ס׳
עָלַיִךְ וְאֶחֳזִי־בָהּ וַתֹּאחֶז בָּהּ וַיָּמָד שֵׁשׁ־שְׂעֹרִים
וַיָּשֶׁת עָלֶיהָ וַיָּבֹא הָעִיר׃ טז וַתָּבוֹא אֶל־חֲמוֹתָהּ
וַתֹּאמֶר מִי־אַתְּ בִּתִּי וַתַּגֶּד־לָהּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה־

ה׳ חסר בלישנא כותיה ופלוגתא על דין כ׳

אֲרוּם אֲתַת אִתְּתָא לְאִדְּרָא׃ טו ויאמר וַאֲמַר הָבִי סוּדָרָא דִי עֲלָיִךְ וַאֲחִידִי בָהּ וַאֲחִידַת בָּהּ וְכָל שִׁית סְאִין דִּסְעוֹרִין וְשַׁוֵּי עֲלָהָא וְאִיתְיְהִיב לָהּ כֹּחַ מִן קֳדָם יְיָ לְסוֹבָרוּתְהוֹן וּמִן יַד אִתְאֲמַר בִּנְבוּאָה דַעֲתִידִין לְמִיפַּק מִינַהּ שִׁיתָּא צַדִּיקֵי עָלְמָא דְכָל חַד וְחַד עָתִיד לְמֶהֱוֵי מִתְבָּרַךְ בְּשִׁית בִּרְכָן דָּוִד וְדָנִיאֵל וְחַבְרוֹהִי וּמַלְכָּא מְשִׁיחָא וַעֲל בּוֹעַז לְקַרְתָּא׃ טז ותבוא וְאָתַת לְוַת חֲמוֹתַהּ בִּקְרִיצְתָּא וַאֲמַרַת מַן אַנְתְּ בְּרַתִּי וְחַוִּיאַת לָהּ יַת כָּל מָה דַעֲבַד לָהּ גַּבְרָא עַל פּוּם מֵימַר

אבן עזרא

כי אדם חשוב הוא: (טו) וימד שש שעורים. ספר הכתוב מה שנתן לה וכדרש ששה צדיקים יעמדו ממנו: (טז) מי את בתי. יתכן שלא ראתה אותה עד שפתחה לה הדלת להכנס כמנהג וקצר הכתוב לאמר אנכי רות אמתך וכמוהו קראן לו ויאכל לחם וכתיב ויואל משה. ויאמר רבי יונה המדקדק כי מי את והטעם מה היה לך ואמר לי כי כמוהו מי שמך כי אין משפט מי שימצא על הענין כי אם בן אדם לפי דעתי כי שמך הוא שם עצם ועל כן מי על הענין:

עשה

אגרת שמואל

והטעם כי בהיות פורעת שאים יורד מן המוח לכן אינו נושא משא על ראשו אלא על גבו והמצריים הרשעים שהיה כל כוונתם למעטם פן ירבם היו משימים מלאכת נשים לאנשים שהיו מעמיסים להם משא על ראשיהם מלמעלה כדי שיזיק להם בענין השורעה וכן לנשים עשה שיהיו נושאות על גביהן להזיק לשן במתניהן שיהיה במתניהן תמיד כמעד ובזה אפשר לי לומר שהעיד הכתוב הנה על רות כי שם שאין שם על כתפה כאיש גבור חיל ולא על ראשה כדרך הנשים וז״ש וישת עליה לא אמר על ראשה אלא עליה על גבה כאיש ולכן אמר ויבא העיר ולא אמר ותבא העיר לשון נקבה אלא ויבא לומר שעשתה כמעשה זכר במה שנשאה כל כובד משא על גבה וגם כנוי וישת אפשר שאינו שב אל בועז אלא אל רות ונקט לה לשון זכר לומר שעשתה כמעשה איש וכדאמרן ומה גם כי הנקבה תשש כחה והלולי שאחרים ישימו המשא על כתפה ותוכל להוליכה אמנם הזכר הוא בעצמו משים המשא על גבו מבלי סיוע אחרים וכן עשתה רות וישת כזכר המשא עליה ויבא העיר: **ואמר** ותקם בטרם יכיר איש את רעהו כלומר כי כ״כ השכימה לקום כי באותה השעה לא היה מכיר איש את רעהו ה״נ אלו כ״ש מי שאינו רגיל ואמר אל יודע כי באה האשה הגורן המתרגם כתב ואמר לעולמוי לא אשתמודע לגבר ארי אתת איתתא לאידרא הנה לפי פירושו צוה והתרה בנעריו שלא יגלו הדברים ולא יוציאו הדבר מפיהם שבאה האשה הגורן: **א״נ** אפשר שהוא לשון תפלה כי נשא עיניו למרום ויאמר יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שאל יודע כי באה וגו׳ ולא יתגלה אולי יחשדני שומע אבל אל יודע כי באה האשה הגורן ובזה אהיה נקי מה׳ ומישראל: וגם כדי שלא יבא הדבר לידי גלוי כלל לא רצה לשאול מנעריו שיביאו שק כדי למוד בתוכה השעורים רק אמר לה הבי המטפחת אשר עליך ותן לי בידי הצד האחד והוא אומרו הבי כדי שאאחוז בו ואתה בצד האחר וזה ואחזי בה וכדי שלא להצריכו שיאחז וגם ימוד אחזה היא לבדה המטפחת משני קצותיה וזהו ותאחז בה דקאמר ונשארה המדידה לו לבדו וז״ש וימד שש שעורים ואמר וישת עליה שאלמלא שבועז סייעה לשום עליה משאה בודאי שלא היתה יכולה היא לשום עליה שש סאין ויבא בועז העיר כדי ללותה בדרך כדי שלא יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים ובפרט בהיות בטרם יכיר איש את רעהו ואם יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים לצעוק תצעק ואין מושיע לה על כן בא עמה וזהו ויבא העיר: **ובמדרש** ותשכב מרגלותיו עד הבקר א״ר ברכיה בטרם יכיר איש בטרום כתיב מלמד שנשתהה שם שעות כמנין הוא״ו עכ״ל. וראוי להבין כי מה שנשתהה שם שעות היה בשכיבה שם שעות וא״כ למה רמז לנו ענין זמן השכיבה בקימה ואפשר לומר שהמאמר תפס לשונו ברישיה דקרא ותשכב מרגלותיו עד הבקר לרמוז לנו כי במלת מרגלותיו יש וא״ו יתירה כי לעיל כתיב ותגל מרגלותיו ושניהם חסרים ורמז לנו קרא בכאן שכתב מרגלותיו בוא״ו להורות כי שש שעות שכבה מרגלותיו ותכף קמה וז״ש ותשכב מרגלותיו מלא בוא״ו ומה שכתב בטרום בוא״ו להודיענו כי שש שעות נשתהה אפשר השמיענו כי לא הושלמו השש שעות בשלימות אבל קמה בטרם יושלמו הו׳ שעות כי אפי׳ הו׳ שעות לא היו שלמות וזה יובן עוד שהרי בחצי הלילה הרגיש בה בועז כמ״ש הכתוב ויהי בחצי הלילה ויחרד וגו׳ ומחצי הלילה עד אור הבקר שש שעות ואם היתה שוכבת כל הו׳ שעות בודאי שאז היה מכיר איש את רעהו כי כבר האיר היום אבל בהיות שקמה בטרם יושלמו הו׳ שעות לכן היה אותה שעה בטרם יכיר איש את רעהו ולכן כתב הוא״ו במלת בטרם והודיענו בזה שבחו של בועז כי לא שעה אחת ולא שתים כבש את יצרו לבלתי יגע בה אבל ו׳ שעות בשלמות שכבו ולא נגע בה וכן כתוב במדרש רבה של רות בטרום כתיב ששכבה מרגלותיו ו׳ שעות ולא נגע בה: **ובמדרש** ויאמר אל יודע כי באה האשה הגורן למי אמר א״ר מאיר לבן ביתו א״ר חוניא ור׳ ירמיה בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק כל אותו הלילה היה בועז שטוח על פניו ואומר רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שלא נגעתי בה כן יהי רצון מלפניך אל יודע כי באה האשה הגורן ואל יתחלל בה שם שמים ע״כ: **והר״ש** הלוי כתב הנה ר׳ מאיר ראה שהיה לו לומר ויקם בטרם יכיר איש את רעהו אחרי שהוא חשש שלא יודע הדבר עד שהרלב״ג כתב שהוא שעיר אותה והפך דברי נבואה והכתוב אמר ותקם לכן אמר ר״מ שהוא לא חשש מבני ביתו כי יודעים מלקחו ודקדוקו ולא יעלה על לבם שינאף על הדבר וכמעשה רב של אותו חסיד שפדה ריבה אחת וכההיא דר׳ יהושע כשנכנס אצל מטרונית׳ שגדולי רומי מגזין

אצלה וגו׳ וכדאיתא בשבת פרק כל כתבי וכן דבר בועז כי הם מכירים אותו וכמו כן הכירו צנועתנות בעז זה שלשה חסידים וכן דעת המתרגם אמנם ר׳ שמואל בר רב יצחק לא ראה דברי ר״מ שבועז ידבר כדברים האלה לנעריו ואדרבה יהיה זה הכנסת חשד בלבם מה שלא יתעלם לכן אמר שהיה כל אותו הלילה שטוח על פניו בוכה ומתחנן שלא יודע באופן שאין צורך לויקם כי בלילה לא נתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו והוא לא היה מתפלל עליו כי יודע כל שער עמו היותו תם וישר ק״ו מההיא ריבה כמו שנאמר אבל היה בוכה ומצטער עליה שמא תבא לידי חשד אחרי שהיא מואבית אשר זה דרכן להפקיר עצמן וז״ש ואל יתחלל בה שם שמים ומה גם בהיות הדור ההוא שטוף בזמה ואחרי תאות הנערים רבה בימים ההם כאמור והגירס׳ הזאת של ואל יתחלל בה שם שמים נראה בעיני עיקר ומי שמחק וגרים בי בחנם דחק. ובמדרש רבתי של רות שלא יתחלל שם שמים וכי או בה לא כתיב שמא פחד על שניהם עכ״ל: **ובמדרש** ותאחז בה מלמד שחגרה מתניה כזכר ע״כ. וכתב הר״ש הלוי הענין אגלי מחרי טעמי אם תייתורא דקרא דסתמא כפירוש׳ ובודאי שעשתה כאשר צוה ואומרו ותאחז בה לדרשה שאחזה כאחד הגברים ואם כי נודע מטבע המציאות כי המטפחת יש לה ד׳ פיאות והיה צריך שני בני אדם בד׳ ידות ולכן דרשו שחגרה מתניה כזכר לעשות יותר ממה שבטבע הדבר ליעשות עכ״ל: **עוד** כתב הר״ש הלוי וימד שש שעורים נ״ל שכיון בזה אם יפגעו בה ויראו משאה על שכמה יאמרו כי על כן נשארה בגורן הלילה לזרות את אשר לקטה כי הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה ויהיה זה כסות עינים עכ״ל. ואין צורך בזה שהכתוב העיד שמה שכיון בזה היה כדי שלא תבא ריקם אל חמותה וכמו שאמר הכתוב שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך: **והחסיד** הה״ר יוסף יעבץ כתב בנימוקיו תיקן מה שאפשר לתקן מבית ומחוץ אם שזפתה עין שיחשוב שבאה לקנות שעורים ולזה נתן לה במדה כי אין מדרך נותן צדקה למדוד ע״כ ועוד כתב ז״ל בכל זה הענין לא נזכרו שניהם לצניעותם הרב ואפי׳ כשאמר מי את בתי לא השיבה אנכי רות עכ״ל: **והביא** הר״ש הלוי ראיה לדבריו כי כזה נמצא בספר הזהר פרשת שמות וילך איש מבית לוי וגו׳ ולא נזכר שמו מה טעם לא נזכר שמו ר׳ יהודה אמר בשם ר׳ אבהו מפני שבצינעא הלך ובצינעא חזר לאשתו כדי שלא יכירו בו הה״ד וילך איש ולא נאמר וילך עמרם בפרהסיא ויקח את בת לוי אף היא בצינעא חזרה ולא נזכר שמה ע״כ: **ורב** אחרון ז״ל כתב ויאמר אל יודע וגו׳ אמר בעז בלבו כל הפוגע בה יחשדוה ויאמרו עליה שבאה האשה אל הגורן לאיזה דבר רע ולכן ראוי לעשות אופן וענין שלא יודע שבאה האשה אל הגורן ולזה אמר לה הבי המטפחת ושים בה שעורים וכל הפוגע בה יאמר במלאכתה היא עוסקת עכ״ל: **והרב** מורי ז״ל כתב ויאמר הבי המטפחת וגו׳ פי׳ הבי הזמיני כמו שפרש״י ז״ל בהבה נתחכמה לו ואמר אשר עליך כלומר לא שיסירה מעליה מכל וכל לשום בה השעורים וא״כ ישאה על ראשה או על שכמה כדרך נושאי משא ותלך בדרך מגולה לעין כל כי כן לא תעשנה בנות ישראל הצנועות רק תלכנה עטופות ומכוסות ואפי׳ לפי שעה בפני בועז לבדו היה פריצות כ״ש שיעור רב עד בואה לעיר ואם היה בבקר השכם ואיך יאמר בועז שתסיר המטפחת מעליה ולכן נראה שלא אמר לה אלא הזמיני המטפחת אשר עליך ואחזי בה כלומר אחזי בשתי הקצוו׳ המשולשלות כי בזה יספיק להחזיק השעורים שהרי השתי קצוות האחרות אחוזות עליה וכן עשתה ותאחז בה וימד שש שעורים וישת עליה רוצה לומר בעוד המטפחת עליה שת השעורים עליה במטפחת וכדאמרן ובמ״ש יתישב היטב היאך יכלה רות לבדה לאחוז בארבע כנפות המטפחת כדי שתחזיק השעורים שהיה מודד בועז וג״כ יתישב מה שהוצרך לומר לה שתאחוז המטפחת ולכאורה היה יותר טוב שיקח המטפחת מעליה וישטחנה בארץ וימדוד עליה ולא הטריח באחיזת׳ בעוד שהוא מודד וא״כ בין שניהם יסייעו לחזור לשומה עליה מלאה שעורים ובהיות הדבר כדאמרן הדברים מוכרחים כהלכתן והוכרח לומר לה הבי ואחזי וגו׳ וכדאמרן עכ״ל:

(טז) **ותבא** אל חמותה ותאמר מי את בתי כלומר שאלה מאחר שאם עדין היא פנויה וראויה ליקרא בשם בתי או אם כבר בא עליה בועז והיא אשת איש וכבר יצאת מרשותה ונכנסה ברשות בעז וז״ש מי את האם את עדין בתי או לא: **א״נ** אמר ותבא אל חמותה וגו׳ ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש

בכינה

מן קדם נבואה דאתגליאת ליה עבד לה: יז ותאמר ואמרת שית סאין דסעורין האלין יהב לי גברא ארום אמר לי לא תהכין ריקניא לות חמותיך: יח ותאמר ואמרת תבי ברתי עמי בביתא עד זמן דתדעין איכדין יתגזר מן שמיא והיכדין יתפריש פתגם ארום לא ינוח גברא ארום אלהן ישיצי לטב פתגמא יומא דין:

לה האיש: יז ותאמר שש־השערים האלה נתן לי כי אמר °°° אל־תבואי ריקם אל־חמותך: יח ותאמר שבי בתי עד אשר תדעין איך יפל דבר כי לא ישקט האיש כי־אם־כלה הדבר היום:

אלי קרי ולא כתיב יח ג׳ ומ״ל ג׳

אלי קרי ולא כתיב כי אמר אלי אל תבואי והוא חד מן י׳ מלין דקריין ולא כתיב וסימן בני ועתה תנו את האנשים תניינא דפסוק. פרת ויך דוד את הדרעזר דשמואל. איש ועצת אחיתפל אשר יעץ. בן ויאמר לו יואב לא איש. בניו ויהי הוא משתחוה דמלכים. צבאות כי מירושלים תצא דישעיה. באים הנה ימים באים נאם ה׳ ממגרל. לה השמיעו אל בבל רבים. אלי ותאמר אליה כל אשר תאמרי. אלי ותאמר שש השערים:

תולדות אהרן שש שעורים האלה. סנהדרין צג: אל תבאי ריקם. נדרים לו:

אבן עזרא

עשה לה האיש. השבועה: (יח) איך יפול דבר. בעבור שכל הגזירות באות מן השמים

רשי

הוא זרוה לקום כי אמר בלבו אין כבודי שיודע כי באה האשה הגורן: (יז) שש שערים. אי אפשר לומר שש סאין שאין דרכה של אשה לשאת כמשאוי זה אלא שש שעורים ממש ורמז לה שעתיד לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות רוח חכמה ובינה עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳: (יח) כי אם כלה. האיש את הדבר

אגרת שמואל

הכונה לפי שבפעם הא׳ אמר׳ רות שם האיש אשר עשיתי עמו וגו׳ ואז״ל עמי לא נאמר אלא עמו לומר לך יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בע״ה וכמו שפירשנו דבריהם לעיל במקומו. עתה רות בפעם הזאת השנית הכירה וידעה גודל הטובה והחסד אשר עשה עמה בעז בפעם הזאת ולכן אמרה והגידה את כל אשר עשה לה כי הודית כי הוא עשה עמה וזה כי אם היה איש אחר היה עושה אחת משתים או שיבוא עליה ובעלה על כרחה מבלי המתנה לקידושין ולשבע ברכות או אם לא יהיה חפץ בה בודאי שכשיראה אותה שוכבת מרגלותיו יגער בה ויחרפנה ויגדפנה ויכלימנה בפני הכל ובועז לא כן עשה אבל מלבד שלא קרב אליה ולא נגע בה דבר על לבה דברי תנחומין וכמ״ש ברוכה את לה׳ בתי וגו׳ ועתה בתי אל תיראי וגו׳ ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי וגו׳ ובודאי שהוא גבר חסדו עד לשמים עד שראוי שיאמר כי הוא עשה עמי וז״ש ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש ולפי שהשש סאין של שעורים היה קנין הוכחה שבעל אותה ובא עליה והשעורים היו כמו אתנן על כן אמרה שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך כלומר לכבודך נתנם ובשבילך לא בשבילי כדי שתחשוב שהם לי לאתנן ומלת אלי קרי ולא כתיב להודיע ענותנות של בעז כי אפילו כאשר אמר לי אלו הדברים אל תבואי ריקם וגו׳ מרוב ענותנותו ופרישותו לא היה מסתכל בי וכאילו לא היה מדבר אלי ועל כן מלת אלי קרי ולא כתיב אלא היה מדבר ועיניו ופניו כבושות בקרקע כאילו לא היה מדבר אלי א״כ דעי בודאי כי אין זה לי אתנן רק לכבודך נתנם כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך. ותאמר שבי בתי עד אשר תדעין איך יפול דבר אמרה מלת יפול להודיע לה כי אין ענין הזווג תלוי בידי אדם כי הוא ית׳ הוא המזווג זווגים ואם מאתו ית׳ נסיה הדבר הזה הדבר בעצמו יפול מאליו ויעשה לא בחיל ולא בכח כי אם במאמר ה׳ צבאות ובפרט בזווג זה והאיש הזה ידעתי בו כי לא ישקוט כי אם כלה הדבר היום ובהיותו בועז יודע כי מאת ה׳ הם כל הזווגים על כן ישתדל לגמור הענין היום כי מן השמים יסייעו בדבר ויורו למי זיווגיה אם לגואל או לבעז: אי נמי הורה לנו גודל זריזותה שעם היותה נושאת משא כבדה כזו באה כל כך במרוצה מן השדה לעיר שעדיין כשבאה מצאה את חמותה ודלתי ביתה סגורות בעדה שעדיין לא האיר אור היום ועדיין לא פתחה דלתות ביתה כי בהכרח השדות רחוקים מן העיר והיא קמה בטרם יכיר איש את רעהו בלבד והגיעה אל בית חמותה ועדיין הפתח סגור עד שהוצרכה לומר לה מי את שאם היה הפתח פתוח לא היתה שואלת מי את אלא בודאי שאלה זו מורה היות הפתח נעול עדיין ועל כן שאלה מי את: א״נ אפשר שכל האמור כאן נעמי היתה המדברת כי רוח אלהין קדישין בה וז״ש ותבא אל חמותה ותאמר מי את אני יודעת שאת בתי עדיין לא נכנסת ברשותו של בעז ותגד לה חמותה ברוח הקדש אשר בה את כל אשר עשה לה האיש ומאי דקאמר ותגד לה לאו ארות קאי אלא אחמותה שהיא הגידה מעצמה כל אשר עשה לה בועז שם בשדה ולפי שהיה אפשר שתתעצב רות אל לבה לאמר בודאי לא ימהר בעז לעשות הענין הזה והוראה לזה בנתן לי שש סאין שעורים ואם הוא היה חפץ למהר הענין ולישא אותי אליו למה נתן לי כל זה האם ביום או יומים אוכל שש סאין שעורים ולכן אמרה לה חמותה שש השעורים האלה נתן לי אלי ובעדי נתנם ולא בעדך וכל זה הם דברי נעמי לרות ולא דברי רות כדמשמע לכאורה ועל כן מלת אלי לא כתיבא אלא כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך אמרה נעמי לא תחוש למה שנתן לך שש השעורים כי שש השעורים האלה נתן לי לעצמי כי אמר בלבו אל תבואי ריקם אל חמותך ואמרה לה עוד נעמי שבי בתי עד אשר תדעין איך יפול דבר כי בודאי יפול מאליו כי נפילה יאמר על הדבר הנעשה במהירות על נקלה כי בודאי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום ושש השעורים לי נתנם לא לך: ומורי ז״ל כתב ותאמר שש השעורים האלה נתן לי וגו׳ ירצה שרצת׳ לפייס את חמותה ולהוציא מלבה שלא תחשוב בראותה אותה קריבה אל המנוחה ואל הנחלה להנשא לבועז כי תאמר בלבבה שאבדה תקותה מכאן והלאה ולא תחוש רות בשירותה כבראשונה בהכירה איש אחר זולת מחלון בנה ונתפרדה החבילה ומה גם כי לא תהיה ברשותה כמו מקדמת דנא שהיתה יושבת אלמנה בביתה בלתי רשות אחרים

עליה ומלד זה תתעצב ולא תבעיא שלא תשמח ותגל במנוחתה ואף אם היא סבבה אותה במועצותיה הטובות ככתוב לעיל בבירור ולפיכך רצתה רות לדבר על לבה בדברי פיוס ולהכי נקט לשון ותאמר ואמרה שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך נראה בזה שכונתו טובה עם החמות כמוה באופן שגם היא תמלא מנוח במנוחתה ולא יחסר דבר מכבודה כלל ולא תירוה שום דבר כאשר בתחלה וטעם אלי דלא כתיב משום שלא מצינו שדבר בועז דברים אלו אליה בפירוש וקרינן אלי משום דהיא אמרה כן שבועז אמר אליה דברים אלה פה אל פה כדי להטיב את לב חמותה כדאמרן ולקחה היתר לעצמה כענין מותר לשנות מפני השלום ולא נכנסה בזה בכלל כת שקרנים שאינן רואות פני שכינה: או אפשר כי היא הבינה כך מכלל דבריו ועניניו בשבועתו ושאר מעשיו כיון דממה נפשך לא תהיה לילה אחרת לנה בלא איש לא היתה צריכה לשעורים שלו וא״כ הוה ליה כאילו אמר לה בפירוש אל תבואי ריקם אל חמותך ואם הוצרך לפרש הדבר בהיות רות בעיניו מוחזקת בעלת חכמה ושכל ותבין תוכן הדברים ברמז כענין ולחכימא ברמיזא ולפיכך קרינן אלי כי לאשה כמותה הוה ליה כאילו נאמרו הדברים בפירוש ולא כתיב משום דסוף סוף לא אמרם בועז בפירוש וכדאמרן:

(יח) ותאמר שבי בתי נראה הכונה כי בהיות שיצאה בלילה אל גורן השעורים בעת הזרייה אשר כנראה כי כן מנהג ומשפט בנות ישראל המלקטות ללכת שמה כמו בזמן הקציר כי בודאי זה היה לה כסות עינים בירדתה אל הגורן בלילה ההוא וכיון שכן בהיות כי עדין לא כלתה זריית החטים והשעורים כי שיעור רב היה לו ולא יכלו לזרות את הבר בלילה אחת היה אפשר שהיא תרצה לרדת אל הגורן גם עתה כאשר עשתה בלילה ולפיכך אמרה לה שבי בתי עד אשר תדעין לפי שהזמן קצר כי בודאי לא ישקוט האיש וגו׳ וראוי שתהיי מוכנת פה אם יקראוך לגמר הענין ולא יצטרכו ללכת להביאך מאחד השדות עכ״ל: ואני אומר כי מה שאמר לה שבי בתי הכונה לפי שענין זה הוא מעשה רב ואפשר שלא יגמר הדבר היום ואולי תצטרך ללכת פעם אחרת אל השדה ולשכב מרגלותיו כאשר בתחלה ואם בפעם הראשונה לא הרגישו בה ולא נודע כי באה האשה הגורן אולי לאו בכל שעתא ושעתא אתרחיש ניסא ואם תלך פעם שניה אולי ירגישו בה ותבא לידי בזיון על כן הבטיחה נעמי ואמר לה שבי בתי עד אשר תדעין וגו׳ כלומר דעי לך כי אינך צריכה לצאת עוד מדלתי ביתך החוצה לצורך ענין זה רק שבי בתי עד אשר תדעין איך יפול דבר כי ידעתי את האיש ואת שיחו כי הין שלו הין ולאו שלו לאו וכיון שהוא אמר לך והיה בבקר אם יגאלך טוב וגו׳ דעי לך כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום: ורב אחרון כתב ותבא אל חמותה חז״ל דרשו וכי לא היתה מכרת אותה אלא אמרה לה מי את פנויה או אשת איש אמרה לה פנויה ותגד לה ונראה בעיני דמתשובתה דתכף ומיד הגידה את אשר עשתה ולא אמרה אנכי רות כתך דרשו כן. ולי אפשר שנעמי לא ראתה שינה בעיניה בלילה בחשבה בענין ולעת בקר אנסתה שינת הבקר ורות נכנס׳ פתאום בבית ועמדה נגדה ונתעוררה בבהלה וקום ובראותה אמרה מי את אך אחרי ובראותה לא הוצרכה לומר אני רות אמתך ולכן לא אמרה אלא סיפור הענין ואת כל אשר עשה לה האיש רמזה לשבועה שנשבע ולשכבתה שהשכיבתה במקומה כנז׳ ואלה שש השעורים נתן לי לאסבתך כי אמר שלא אבא אליך ריקם. ותאמר שבי בתי עד אשר וגו׳ אפשר שנעמי ורות דברו בענין זה וכי כלו פי היה הדבר מסופק מי יגאל אמרה רות בעצמה ואם רוצה טוב לגאול ולקחת אותי הנה איני חפצה בזה לפי שהוא היה נשוי אשה ולו בנים כמו שאמר פן אשחית את נחלתי אז אמרה נעמי שבי בתי כלומר השקיטי ואל תהמי ואל תדברי דבר עד אשר תדעין איך יפול הענין וידעתי כי לא יעברו ימים רבים כי אחרי שנשבע האיש ההוא ידעתי בו שלא ישקוט עד שיגמור הדבר ביום ההוא כי מוצא שפתיו ישמור עכ״ל: והראב״ע ז״ל כתב מי את בתי יתכן שלא ראתה אותה עד שפתחה לה הדלת להכנס כמנהג וקצר הכתוב לאמר אנכי רות אמתך וכמוהו קראן לו ויאכל לחם וכתיב ויואל משה עכ״ל: ותאמר שש השעורים האלה נתן לי כתב החכם החסיד הה״ר יהודה ן׳ שושן ז״ל פירוש אל תדמי בנפשך שנתן זה אלי כמיחש אותי ולותך אבל הענין הוא שלא אבא אליך ריקם כי עוד יתן

שעורים

ד א וּבֹ֨עַז עָלָ֣ה הַשַּׁעַר֮ וַיֵּ֣שֶׁב שָׁם֒ וְהִנֵּ֨ה הַגֹּאֵ֤ל עֹבֵר֙
אֲשֶׁ֣ר דִּבֶּר־בֹּ֔עַז וַיֹּ֛אמֶר ס֥וּרָה שְׁבָה־פֹּ֖ה פְּלֹנִ֣י ג' בטעם לגעל ג'
אַלְמֹנִ֑י וַיָּ֖סַר וַיֵּשֵֽׁב׃ ב וַיִּקַּ֞ח עֲשָׂרָ֧ה אֲנָשִׁ֛ים מִזִּקְנֵ֥י ג' מלרע

פלוני אלמוני ג' וסימן ואת הנערים יודעתי . וטלך אדם חיה גלחם . סורה שבה פה ׃

ד א ובועז ובועז סליק לתרע בית דינא דסנהדרין ויתיב תמן עם סביא והא פריקא חליף דמליל בועז לרות ואמר סטי תיב הכא גבר דצניען אורחתיה וסטא ויתיב׃ ב ויקח ודבר עשרתיה גוברין

תולדות אהרן ויקח עשרה אנשים . כתובות ז (כתובות כס)׃

רשי

הדבר היום: (א) פלני אלמני. ולא נכתב שמו לפי שלא אבה לגאול: פלני אלמוני. מתורגם בנביאים (שמואל א כא) כסי וטמיר: פלני. מכוסה ונעלם לשון (דברים יז) כי יפלא (בראשית יח) היפלא מה' דבר: אלמוני. אלמון מבלי שם. (ס"א אלמוני שהיה אלמן מד"ת שהיה לו לדרוש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית

אבן עזרא

השמים של כן יטול ואיננו כן לא נפל דבר אחד מכל דברו: (א) עלה השער. כן היה מנהג והתורה לעדה: פלוני אלמוני. יש אומרים שהוא מן מופלא ואלמוני

אגרת שמואל

נשויה לאוכן ואחת ואפשר שכיון לזה במדרש לקח טוב שכתב נאמר להלן ולא יראו פני ריקם ונאמר כאן ריקם מה להלן דבר מועט כדתנן הראיה שתי כסף אף כאן כן כי ביותם שכמו שדבר אלהינו אלינו איננו כי אם ההשתעבדות וההודאה כן הדבר הזה כי אין בו כדי מתנה אבל הענין הוראת האהבה והחבה עכ"ל: ואפשר לומר עוד כי מ"ש לה שבי בתי עד אשר תדעין וגו' כונתה להודיע לה עולם המהירות שיהיה בענין זה עד שבמעט זמן שתשב רות לנוח מעט מהיגיעה שהיתה באה מן השדה ובמעט הזמן הזה אשר תשבי לנוח הכף תדעין איך יפול דבר קודם שתקומי משישיבה שתשבי עתה לנוח וז"ש שבי בתי עד אשר תדעין וגו' ואם יהיה שיתאלך יותר דעי באמת כי לא יעבור הדבר מהיות כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום:

(א) ובעז עלה השער וישב שם וגו' ספר מעלתו של בעז כי שער הזקנים שהוא מקום שהסנהדרין עומדין שם עלה וישב שם ולפי שאין רשות לקטן לישב לפני גדול ממנו אלא אם כן נתן לו הגדול רשות וכמאמרם ז"ל אמר כי בעז היה ראש הסנהדרין וישב שם בלי שום רשות שירשה אותו אחר כי הכל היו קטנים ממנו ואמר והנה הגואל עובר אשר דבר בעז רז"ל הוקשה להם וכי אחר הדלת היה שעבר מיד דרך שם ואפשר שהכתוב עצמו אמר כי מאת ה' היתה זאת לקיים דבר בעז שאמר והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל וז"ש והנה הגואל עובר בעבור אשר דבר בעז כי צדיק וישר הוא ונאמר עליו ועל כיוצא בו ותגזר אומר ויקם לך ולקיים דברו של בועז הזמינו הקב"ה שיעבור דרך שם. ודייק עם זה דלא אמר הכי והנה הגואל אשר דבר בעז עובר רק אמר והנה הגואל עובר אשר דבר בעז להודיע כי סבת עבור הגואל היה לקיים דברו של בעז אשר דבר כדאמרן. וגם אפשר שבעז התפלל לאל שיעבור הגואל ועקתו שמע אל ושעור הכתוב ישר בלי היפוך והנה הגואל עובר לפי שדבר בעז והתפלל לאל על זה שיעביר. אח"כ מצאתי הפירוש הזה בהר"ש הלוי ז"ל וכתב כי בזה אין צורך בהיפוך. ויאמר סור' שבה פה פלוני אלמוני אמר כי אף שפלוני אלמוני זה היה דודו של בעז כי הוא אח אביו אעפ"כ לא היה יושב לפני בעז אלא ברשותו כי אין רשות לקטן לישב בפני הגדול ולכן אמר שנתן לו רשות שישב ויסר וישב ואמר שלא לזה בלבד הוצרך ליתן לו רשות אלא אף לעשרה שה, רבים והיו אנשים חשובים שבכל מקום שהוזכר שם זה דאנשים הם צדיקים והיו מזקני העיר ואעפ"כ לא היה להם רשות לישב לפני בועז אלא ברשות שאמר להם שבו פה וישבו ואם לא היה נותן להם רשות לא היו יושבים: א"נ אמר ובעז עלה השער כי בהיות הגורן במקום נמוך וכמו שמורה הכתוב דכתיב לעיל וירדת הגורן וכ"כ ותרד הגורן אמר כי בועז עשה כאשר הבטיח לרות שכבי עד הבקר וכמ"ש לה נעמי כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום ואמר כי מיד בבקר כשעלה מן הגורן לא עלה והלך לביתו אלא מן הגורן עלה אל השער אשר שם הסנהדרין יושבים וישב שם אמר כבר אני עשיתי את שלי מכאן והלאה אם הדבר מאת ה' הוא יעשה את שלו וז"ש וישב שם לא עשה עוד אלא ישב שם לראות מה שיזמין הוא ית' וכן היה והוא ית' הזמין הגואל שיעבור דרך שם ואמר שלא עבר שם דרך העברה כאיש ההולך לדרכו שעובר דרך הפתח בנקל וצריך לרוץ אחריו ולקרוא לו בקול גדול אלא עובר היה באופן אשר דבר עמו בעז בעצמו שהיה יושב במקומו ויאמר לו סורה שבה פה ויובן אפי' ליפא דסורה דקאמר כמ"ש ז"ל שהגואל הזה היו כל מעשיו ועסקיו בכל הדברים בהסתר ובהצנע ועכשו שהיה קורא לו בעז לדבר עמו בפני כל הזקנים והוא חוץ מדרכו והוא רוצה לעשות הדברים מכוסים וזהו פרסום גדול אמר לו בעז סור' מדרכך והסר עצמך מטבעך ומדרך שאתה פלוני מכוסה וטמיר וזהו ליפא דפלוני אלמוני מכוסה וטמיר דהשתא לענין זה צריך פרסום וכך עשה ויסר ממדתו וישב לפני הזקנים: אי נמי למה שהוקשה לרז"ל וכי אחר הדלת היה יושב הגואל שעבר מיד דרך שם אפשר לומר כי הכתוב עצמו הודיענו כי בועז דבר עמו שיעבור דרך שם כי יש לו דברים עמו וז"ש והנה הגואל עובר אשר דבר בעז שיבא לשם ובא: והר"ש הלוי ז"ל כתב ובעז עלה השער וגו' התחכם בעז שלא שלח אחרי הגואל אבל עלה השער מקום המשפט ומושב הסנהדרין והוא אחד מהם וישב שם פירושו נתעכב שם כי אין ישיבה בכל מקום כי אם עכבה ואב לכולם ותשבו בקדש ימים רבים והיו י"ט שנה כדאיתא בסדר עולם כי אם היה שולח אחריו היה נראה כתוקע עצמו לדבר וכבעל דין ולא יאמני דבריו לכן ישב ונתעכב שם זמן מה וכשראוהו מתעכב ונצטער הי' חכמים שלא ויביאוהו שמה כדאיתא במדרש והנה הגואל עובר פה לאחורי תרעא הוה קאים א"ר שמואל בר נחמן אפילו היה בסוף העולם הפיחו הקב"ה והביאו לשם כדי שלא ישב אותו הצדיק וינצער מישובו אמר רבי ברכיה וכך דרשו שני גדולי עולם ר' אליעזר ור' יהושע בועז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשתה את שלה אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי. הנה שהיה מצטער להיותו מתעכב ואחרי שבועז עשה את שלו בכבשו את יצרו ולא קרב אליה וכן רות בהיותה נשמעת לדבר חמותה בהיות הדבר קשה ומסוכן וכן נעמי כי חדל להיות לנעמי אורח כנשים השואלות כלותיהן כי כשתדור זאב עם כבש תדור כלה עם חמותה ומה גם בהגתן הכח הקושר אותנה והיא כלתה רוצה לבקש לה מנוח ומעת' הדבר מסור לשמים ליגמר וכן היה כמדובר ובזה נעשתה כוונת בעז שלא יראה כאילו הוא מחזר אחר הדבר רק שהדבר נעשה מאליו עכ"ל: ואומרו אשר דבר בועז פי' החכם החסיד ה"ר יהודה ן' שושן כי הוא כמו הסך והנה הגואל אשר דבר בועז עובר עכ"ל. וכבר פירשתי לעיל כי אין צורך בהיפוך: ובפי' מלת פלוני אלמוני יש אומרים כי טוב היה שמו וכמ"ש לעיל אם יגאלך טוב וגו' והראב"ע השיב עליהם וכה אמר אם יגאלך טוב יש אומרים כי טוב היה שם הגואל ואלו היה כן למה אמר הכתוב במגלה סורה שבה פה פלוני אלמוני רק טעמו אם יגאלך הגואל טוב הוא לך שיגאל אדם חשוב הוא עכ"ל: והר"ש הלוי כתב פלוני אלמוני האמת הוא מה שבא בלהקת המפרשים כלם כי הכתוב קראו כך מבלי שם ובעז קראו בשמו והכותב הזכיר בלשון זה לגנאי ושרשו פתוח אלי פיה שהורים דברי רבותינו הקדושים יעלזו חסידים בכבוד עכ"ל. והר"ר שמריה האיקריטי כתב אלמוני פירושו זקוק לאלמנה עכ"ל: ובגמרא פ"ק דכתובות תנין לברכת חתנים בעשרה שנא' ויקח בעז עשרה אנשים וכן במדרש א"ר אלעזר בר יוסף מכאן דברכת חתנים בעשרה א"ר יודן בן פזי לא סוף דבר בחור לבתולה אלא אפי' אלמון לאלמנה עד שתהיה בעשרה: כתב הר"ש הלוי כן אמת על זאת יתפלל כל משכיל כי שער הוא סנהדרין וכן תרגם המתרגם ואין הסנהדרין היושבים בשער פחות מכ"ג שהם סנהדרי קטנה ולפניהם ג' שורות של כ"ג תלמידי חכמים בכל שורה ושורה ושני סופרים ושני חזנים ומה גם אם היו סנהדרי גדולה ולמה עוד עשרה אנשים והנראה לי כי ללמד דעת את העם עשה כן למען ידעו שברכת חתנים בעשרה וזה לא ידעוהו בהעשותו לפני הסנהדרין אשר בשער כי יאמר האומר שלא באו שמה כי אם לשפוט את העם ויקר מקרהו שנא' שם ברכת חתנים וכהא דאמרינן בפ' במה מדליקין אמר רבא היה תופש נר חנוכה ועומד לא עשה כלום משום דהרואה אומר לצרכו הוא דנקט לה לכך הוצרך להביא עוד עשרה אנשים מזקני העיר כלומר צדיקים כי כל מקום שכתוב אנשים הם צדיקים והאיש בימי שמואל זקן בא באנשים וכן חנה אומרת ונתת לאמתך זרע אנשים כדאי' במד' ר' תנחומא פרשת שלח לך ובסיני רבה פרשה י"ו ואפשר שהיו משבט יהודה קרובים למחלון ולבעז. והנ"ל בדבר הכתוב כי להיותו בועז השופט הגדול ראש השופטים הנקרא אבלן כמו שקדם כבר ואפשר שיחשד משום לא תענה על ריב והסנהדרין לכל אשר יחפוץ יטו לכן הוסיף עוד עליהם עשרה אנשים צדיקים אשר החונף רחוק מהם עכ"ל: ואני אומר כי בודאי שהסנהדרין לא היו שם באותה שעה ומה שאמר ובועז עלה השער ואין שער אלא סנהדרין היינו שעלה אל מקום מושב הסנהדרין אשר דרכן לישב שם לשפוט את העם אבל באותה שעה בוודאי שלא היו שם הסנהדרין ורציה לדבר כי בעז היה ראש הסנהדרין כנודע והוא בלילה היה בגורן שהיה זורה את גורן השעורים בלילה ועתה בבקר השכים קם ויבא העיר ולביתו לא הלך אלא תיכף עלה השער וכדדייקינן לעיל מלת עלה כי הגורן היה במקום נמוך וכמו שאמר וירדת הגורן תכף עלה השער דהיינו אל מקום מושב הסנהדרין ואין איש מאנשי הסנהדרין שם אתו והוא לא רצה לקבצם שהיה נראה כתוקע עצמו לדבר וכבעל דין ולא יאמנו דבריו לכן ישב הוא לבדו ונתעכב שם מעט וראה והנה הגואל עובר אז קראו ויאמר לו סורה שבה פה פלוני אלמוני ואז בפתע פתאום לקח עשרה אנשים מזקני העיר אשר נזדמנו לידו ויאמר להם שבו פה וישבו וכיון שלקח עשרה אנשים מכאן לברכת חתנים שהיא בעשרה ובזה לא קשה מידי ולא ישתומם כל משכיל: והרב מורי זלה"ה כ' אמרו מלת פה בהוראת המקום נ"ל כי בועז כשעלה השער לא ישב ממש במקום מושב הסנהדרין כמנהגו בפעם בפעם כשהיה יושב לדון אלא במקום ההוא בזוית אחרת לכונה אשר נזכיר בע"ה ולפיכך אמר לגואל סורה שבה פה פלוני אלמוני ויתיישב בזה אומרו אח"כ ויקח עשרה אנשים מזקני העיר וגו' דקשה כיון שהשער ההוא מקום הסנהדרין כבר היו לשם זקנים ומה צורך לו ליקח אחרים או לומר בשם לשון קימה ושם היו יושבין ולומר שהיו ב"ד של שלשה והוכרח ליקח אחרים כדי להשלים המנין הוא דוחק כי ודאי במקומו של בועז שהיה השופט בימים ההם

מָסָבֵי קַרְתָּא וַאֲמַר תִּיבוּ הָכָא וִיתִיבוּ׃ ג ויאמר וַאֲמַר לְפָרוֹקָא אַחְסָנַת חַקְלָא דִי לְאָחוּנָא לֶאֱלִימֶלֶךְ זַבִּנַת נָעֳמִי דִי תָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב׃ ד ואני וַאֲנָא אֲמָרִית אֲגַלֵּי אוּדְנָךְ לְמֵימַר קְנֵה קֳבֵל יָתְבֵי תַּרְעָא דְבֵית דִּינָא דְסַנְהֶדְרִין וְקֳבֵל סָבַיָּא דְעַמִּי אִם אִית רְעוּתָךְ לְמִפְרוֹק פְּרוֹק וְאִם לָא אִית רְעוּתָךְ חַוֵּי לִי וְאֶנְדַּע ארום לָא אִית בַּר מִנָּךְ דְּהוּא רַשַּׁאי לְמִפְרוֹק קֳדָמָךְ וּדְהוּא

י הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ־פֹה וַיֵּשֵׁבוּ׃ ג וַיֹּאמֶר לַגֹּאֵל חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ לֶאֱלִימֶלֶךְ מָכְרָה נָעֳמִי הַשָּׁבָה
ס מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃ ד וַאֲנִי אָמַרְתִּי אֶגְלֶה אָזְנְךָ לֵאמֹר
ג׳ כתיב כסי׳ ג׳ קְנֵה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי אִם־תִּגְאַל גְּאָל
ג׳ זקף קמן ואדעה קרי ג׳ וְאִם־לֹא יִגְאַל הַגִּידָה לִּי וְאֵדְעָ כִּי אֵין זוּלָתְךָ

משרת כל סיפרא כתיב יו״ד במ״ב כתיב ה׳ וסימן כי שמעה בשדה מואב כי פקד . ויאמר לגאל חלקת השדה . גבל שאר קרי׳ דכותא במ״ו כתיב יו״ד בלישנא וסימן הרי בגלבע אל טל . על שרים ספרים . ולבני אהרן הכהן כשרי . הנה שמענוה באפרתה . אל תשיג גבול עולם . ויפקדו כיום ההוא :

אבן עזרא

ואלמוני מן אלם שאין לו שם ידוע אצל המדבר: (ג) חלקת השדה. יתכן שהיה השדה גדול וחלק ממנו היה לאלימלך: (ד) ואם לא יגאל. אמר רבי יונה כי היה ראוי להיותו ואם לא תגאל וכן וכאשת נעורי אל יבגוד וזה לא יתכן כי יבגוד שב אל מלת ברוחכם וכן פירושו ואם לא יגאל הגואל אותה ואני

רשי

מואבית ואח אמר פן אשחית את נחלתי): (ד) ואדעה כי אין זולתך. קרוב לגאול

אגרת שמואל

הפס היה ב״ד ולא יגרע מהיות שם ב״ד של עשרים ושלשה ואיך אמר ויקח עשרה אנשים וגו׳ ובמה שאמרנו מיושב שלקחם ממקום מושבם והביאם אצלו וז״ש ויאמר שבו פה כלשון מראה מקום ר״ל סורו ממקומכם ושבו פה אצלי ובזה יתיישב מאמר רב נחמן מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח בעז עשרה אנשים והענין הוא שהספרים הי׳ זקנים אלו ממקום מושבם עם שאר הסנהדרין כדי להשלים הדבר המבוקש ושאר הסנהדרין לא יתבטלו מהדיינות ומשפוט את העם שנגב עליהם מדהספרים עשרה לא פחות ולא יותר משמע שברכת חתנים בעשרה והפרים את הצריכין לבד : ורב אחרון ז״ל כתב ובעז עלה השער וגו׳ הגיד הכתוב כי הדבר הראשון שעשה בעז ביום ההוא היה קיום שבועתו ומוצא שפתיו כי הנה הוא עלה אל השער . והנה הגואל חז״ל דרשו שהשיאו הקב״ה שם שלא יהיה בועז מצטער בעבורו ואמרו עוד נעמי עשתה שלה ורות שלה ובעז שלו אמר הקב״ה אף אני אעשה שלי . עשרה אנשים דרשו רז״ל מכאן לברכת חתנים בעשרה. ולי נראה כדי שיהיה הדבר בכנופיא : ויאמר שבו פה דרשו רז״ל מכאן שאין רשות לקטן שישב עד שיתן לו הגדול רשות . ולי הגיד הכתוב מעלת בעז שבאמירה קלה שאמר להם שבו בזולת דבר עוד ישבו שם עכ״ל : והראב״ע ז״ל כתב פלוני אלמוני י״א שהוא מן מופלא ואלמוני מן אלם שאין לו שם ידוע אצל המדבר עכ״ל :

(יג) ויאמר לגואל חלקת השדה אשר לאחינו עתה באה נעמי למוכרה ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר קנה והכונה על החלק הנוגע מן השדה לנעמי לגביית כתובתה ומן החלק הנוגע אל רות לא הזכיר עדיין כשאמר על חלק הנוגע לנעמי אנכי אגאל אמר לו בועז עוד צריך לך לקנות החלק הנוגע לרות גמי ולפי דכך זה לא הזכיר לו כלום שיקח את רות ולא דבר לו אלא על השדה וז״ש ויאמר בועז ביום קנותך השדה מיד נעמי חלקה ומאת רות המואביה גמי אשת המת קנית את חלקה שאין ראוי שתקנה אתה חלק מן השדה ואיש אחר זר יקנה החלק האחר אלא ראוי שיהיה כל השדה בידך להקים שם המת על נחלתו שבהיות כל השדה בידך יקרא עדיין שם המת עליו אבל אם יחלק לב׳ ב״א לא יקום שם המת עליו ויאמר הגואל לא אוכל לגאול לי כל השדה כולה שאין מעות בידי לקנות אלא חלקה של נעמי אבל לקנות גמי חלקה של רות איני יכול פן אשחית את נחלתי שאצטרך למכור משלי שדותי ליקח זה ולכן גאל לך אתה שיש יכולת בידך כי לא אוכל לגאול כלו׳ אף אם ארצה למכור משדותי ולקנות את זה לא אוכל מן הדין שאין מוכרין ברע לגאול ביפה : ואפשר עוד שקראו חלקה השדה משום דשלמון אביו של בועז ואלימלך וטוב שהוא הנקרא פלוני אלמוני היו ג׳ אחים בני נחשון בן עמינדב וג׳ האחים הללו נשאר להם מנחלת אביהם שירשו מנחשון בן עמינדב שדה א׳ וחלקוהו לג׳ חלקים כ״א מהם נטל חלקו וז״ש הכתוב לעיל ויקר מקרה חלקת השדה לבעז שהיה חלק א׳ מאותו השדה מחלק שנטל ממנו שלמון אביו של בועז וז״ש כאן ויאמר לגואל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך כלו׳ זהו חלק א׳ מן השדה שירשנו נחלת אבות ואין ראוי שימכר לאחר שלא יבא איש זר בינינו ולכן צריך אתה לקנותו כיון שהוא חלק נחלתינו ועוד סיבה אחרת כי נעמי היא הרוצה למוכרו השבה משדי מואב כמו שאמרו ז״ל שהשבה יחפה שלא היו לה אפי׳ מנעלים לרגליה שהיא בדלי דלות וראוי לך לרחם עליה כי אשה אחיך היא וראוי לך שתקנה השדה מידה וז״ש לב׳ סבות הללו אני אמרתי אגלה אזנך שתקנהו אתה ואם לא אנכי אגאל . ואמר קנה ואח״כ אם תגאל גאל לי׳ גאולה אפשר לומר שיש הפרש בין ל׳ קנין לל׳ גאולה כי הקונה הוא קונה הדבר בשוויו ולא ביותר כי רע רע יאמר הקונה כדי שיוזילו גבי׳ אבל הגואל השדה משום שהוא נחלת אבותיו הוא חביב עליו ונותן יותר משוויו ולכן אמר לו בועז לגואל אם אני אומר לך קנה ל׳ קנין הוא הכא נגד היושבים ונגד זקני עמי אבל איני רוצה שיהיה קנין אלא אם תגאל גאל שיהיה הגאולה שתתן לה יותר משווי השדה כדרך צדקה לנעמי שיבלעת בקנין השדה ואם לאו אנכי אגאל ואתן לה יותר ממה ששוה השדה ויאמר הגואל אנכי אגאל ואתן לה יותר כאשר דברת . ויאמר לו בעז עוד ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת ג״כ קנית ליקח אותה לך לאשה להקים שם המת על נחלתו שם בנ״ע דכיון שמת בלא בנים אין לו מנוח בעוה״ב כנודע אם לא ישוב נשמתו בעוה״ז ע״י הגואל היותר קרוב ולכן צריך לך ליקח את אשתו כדי להקים שם המת על נחלתו שם בעה״ב שיש לו שם אל המנוחה ואל הנחלה

ויאמר הגואל בענין האשה איני יכול ואפשר שדייק ואמר לא אוכל לגאול לי כלו׳ לעצמי לא אוכל לגאול שלא אמות כדרך שמת מחלון שנשא אותה כי היא מואביה ומחלון מת על שנשא אותה ואיך אשיאנה אני ועוד אני ירא פן אשחית את נחלתי אף אם לא אמות אני בעצמי ירא אני שלא ימותו בני בעון זה וזהו שאמר פן אשחית את נחלתי כי שבנים הם נקראים נחלה כד״א הנה נחלת ה׳ בנים ולכן גאל לך אתה את גאולתי כי יש לך זכות להתלבש מעונשה אבל אנכי אין לי זכות להמלט מידה . ועוד אין לי זכות להשיב נשמתו של מחלון כי צריך זכות רב להושיע נשמתו ואיני כדאי לזה ואתה זכותך יגרום ותשיב נשמתו וז״ש כי לא אוכל לגאול כלו׳ איני כדאי לענין כזה שאין לי זכות : א״נ לפי שיוכל הגואל לומר לבעז מה ענין גאולת השדה בפני הזקנים היה לך לאומרו לי בינך לביני אם הייתי רוצה לקנות הייתי קונה ואם לאו היית אתה קונה ומה צריך לזה ב״ד והזקנים לזה אמר לו בעז זה שאני אומר לך קנה נגד היושבים ונגד הזקנים סוא לגלות דעתך בזה על ענין אחר לרמוז לך שאין כונתי על קנין השדה בלבד אלא על גאולה אחרת וז״ש ואני אמרתי אגלה אזנך על ד״א באמרי לך קנה לפני הזקנים והריני רומז זה לך בלשוני ואמר לו אם תגאל גאל שתי גאולות גאולת השדה וגאולת רות אשת המת ואם לאו אנכי אגאל והשיב לו הגואל על שתיהם אנכי אגאל ואף על גאולת האשה ויאמר לו בעז לא יעלם על דעתך לומר הריני כונסה לתוך ביתי ואזון ואפרנס יתה שתשב בכבודה אבל לא אבא אליה כדרך כל הארץ אלא דע כי ביום קנותך השדה וגו׳ ג״כ אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו ולהזהירו לזה העולם ולכן צריך אתה לבא עליה וכן ארז״ל שכן היתה כוונתו לומר הריני כונסה בתוך ביתי וגו׳ ויאמר הגואל א״כ לא אוכל לגאול וזהו לי דקאמר שתהיה הגאולה לי שאבא עליה לא אוכל פן אשחית את נחלתי שהיא אשתי הראשונה שהיא רעה לה והאשה נקראת נחלה כענין שאמר הכתוב הנה נחלת ה׳ בנים וגו׳ בית והון נחלת אבות ומה׳ אשה משכלת : א״נ עד השתא אשתי היא בעוזרי להרויח ולהשביח נכסי והשתא שיהיו לי ב׳ נשים כל אחת מהם משנאת חברתה כלם יאבדו הנכסים ואפסיד ואשחית את נחלתי בזה ולכן אתה שאין לך אשה שכבר מתה גאל לך אתה את גאולתי כי לא אוכל אנכי לגאול לענין זה אם שלא לעשות היזק לאשתי הראשונה כפי הדרך הראשון שאין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה אם שלא להפסיד את נכסי כפי הדרך השני : א״נ במה שאמרו רז״ל אם תגאל גאל בעז אמרו ואם לא יגאל הגידה לי ב״ד אמרו ועפ״ז יובן מה דקאמר ואם לא יגאל ולא אמר להם ואם לא תגאל שאם בעז המדבר עם הגואל הכי הל״ל ואם לא תגאל הגידה לי וגו׳ ואנכי אחריך אלא בעז מרוב ענותנותו לא פירש הדבר בהדיא אלא אמר אם תגאל גאל והכונה על ב׳ הגאולות על גאולת רות נמי ולכן לא פירש ואמר ואם לא תקח אתה את רות אני אקח אותה שנתביישו ולא אמר אלא אם תגאל גאל וב״ד אמרו לגואל הם מעצמם ואם לא יגאל כלו׳ ואם אתה לא תגאל הוא יגאל וז״ש ואם לא הוא יגאל ולפי שהיו דברי סריגות לא פירשו לו כלם הענין בפי׳ אלא א׳ מן הזקנים דבר לו ואמר לו הגידה לי וכמו שאמרו רז״ל שאמרו לו לא תאמר הריני כונסה לתוך ביתי ואזון אותה ולא אבא עליה אלא הגידה לי אם תבא עליה ואחר שאמרו ב״ד זה בעז ג״כ הודה לדבריהם ואמר לו ואדעה כי אין זולתך לגאול הודיעני כונתך כי אנכי אחריך כאשר אמרו לך הזקנים ויאמר הגואל אנכי אגאל ואקח את רות כאשר אמרו לי הזקנים לבא עליה ויאמר לו בעז עוד דבר א׳ צריך לך לדעת כי ביום קנותך השדה אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו כלו׳ דע לך כי לא לך יהיה הזרע ההוא לשום דבר אלא להקים שם המת על נחלתו וצריך אתה לכוין לזה כי הזרע ההוא לא יקרא בנך כי הוא מחלון עצמו ואמר לו א״כ מדבריך נראה שלא אוכל לגאול לי כלו׳ שיהי׳ הזרע שלי שאפשר שאם לכך אכוין שימותו בני על עון זה וזהו שאמר פן אשחית את נחלתי אם אכוין להיות הזרע שלי א״כ גאל לך אתה את גאולתי שתוכל לכוין כראוי לכל הצריך כי אנכי לא אוכל לגאול : ובענין אופן הגאולה הזאת שנתחבטו בה רבים וגדולים ובפרט הר״ם הלוי ז״ל ואחר שהאריך להקדים כל דיני גאולת השדה הכתוב בתורה כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו וגו׳ וחשב את שני ממכרו וגו׳ ואם לא מצאה ידו די השיב לו וגו׳ ויצא ביובל וגו׳ ואח״כ הביא כל דיני הגאולה המוזכרים בגמרא ובגמ׳ בספרא ובספרי ולכן הקשה ואמר זה לשונו ומעתה לא שלא ידים

לִגְאוֹל וְאָנֹכִי אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶגְאָל׃ ח וַיֹּאמֶר ר׳ פ״ע
בֹּעַז בְּיוֹם־קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת ל׳
הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת־הַמֵּת קָנִיתָה לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־ קמ״ת ק
נַחֲלָתוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל לִגְאָול־לִי פֶּן־ ג׳ פ״ע
אַשְׁחִית אֶת־נַחֲלָתִי גְּאַל־לְךָ אַתָּה אֶת־גְּאֻלָּתִי כִּי ל׳
לֹא־אוּכַל לִגְאֹל׃ ז וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל עַל־ י״ו ר״פ
הַגְּאוּלָּה וְעַל־הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל־דָּבָר שָׁלַף אִישׁ

וזאת י״ו ר״פ וסימן וזאת התרומה אשר תקחו. וזאת תורת המנחת. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח השלמים. וזאת תהיה טומאתו בזובו. וזאת עשו לתם וחיו. וזאת משמרת משאם. וזאת תורה הנזיר. וזאת תורת החקים. וזאת התורה אשר שם. וזאת הברכה. וזאת ליהודה ויאמר. וזאת התרומה אשר תרימו. וזאת לכם השות דירסית. וזאת תהיה המגפה. וזאת שנית תעשו. וזאת לפנים בישראל:

קָרִיב לְמִיתַב כְּוָותָךְ וַאֲנָא אֲבַתְרָךְ מִנָּךְ וּפָרוֹקָא אֲהֵא בַתְרָךְ וַאֲמַר אֲנָא אֶפְרוֹק׃ ח ויאמר וַאֲמַר בּוֹעַז בְּיוֹם זְבִינְתָּךְ יָת חַקְלָא מִן יְדָא דְנָעֳמִי וּמִן יְדָא דְרוּת מוֹאֲבִיתָא אִתַּת מִיתָא חַיָּיב אַתְּ לְמִפְרוֹק וּבָעֵי לְיַבָּמָא יָתָהּ וּלְמִסְבָהּ לְאִנְתּוּ מִן בְּגַלַל לַאֲקָמָא שׁוּם מִיתָא עַל אַחְסַנְתֵּיהּ׃ ו ויאמר וַאֲמַר פָּרוֹקָא כִּי הַאי גַוְונָא לֵית אֲנָא יָכִיל לְמִפְרוֹק לִי עַל דְּאִית לִי אִתְּתָא לֵית לִי רְשׁוּ לְמִסַּב אוֹחֲרָנִיתָא עֲלָהָא דִּלְמָא תְהֵי לְמַצּוּ בְּבֵיתִי וַאֲהֵא מְחַבֵּל יָת אַחְסַנְתִּי פְּרוֹק לָךְ אַתְּ אֲרוּם דְּלֵית לָךְ אִתְּתָא אֲרוּם לֵית אֲנָא יָכִיל לְמִפְרוֹק׃ ז וזאת וּכְהָדָא מִנְהָגָא בְּעִידָנָא דִּי מִלְקַדְמִין מִתְנַהֲגָא בְּיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דְּשָׁקְלִין וְטָרְיָן וּפָרְקָן וּמַחְלְפָן חַד מִן חַבְרֵיהּ וּמְקַיְּימִין כָּל מִדַּעַם וּשְׁלַף גְּבַר יָת נַרְתִּיק יַד יְמִינֵיהּ

תולדות אהרן שלף איש נעלו. מציעא מז נדרים מח זוטר מקס (קדושין ס):

רשי

לגאול: (ה) ומאת רות המואביה. אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה: (ו) פן אשחית את נחלתי. זרעי כמו (תהלים קכז) נחלת ה׳ בנים לתת פגם בזרעי שנאמר (דברים כג) לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית: (ז) על הגאולה. זו מכירה: תמורה. זו חליפין: שלף איש נעלו. זהו לקניין כמו שאנו קונין בסודר מקום נעל. ורבותינו ז״ל נחלקו בדבר מי נתן למי יש אומרים קונין בכליו של קונה ובועז נתן לגואל ויש אומרים קונין בכליו

אבן עזרא

ואני אדע כי אין גואל קרוב ממך: (ה) אשת המת קנית. הטעם מזאת המלה תקנה ופועל עבר תחת עתיד כי האשה יש לה כתובה גם האם יורשת הנשאר ונכתב קניתי והטעם כן אקנה אני: (ו) פן אשחית את נחלתי. היתה לו נחלה רבה ויש אומרים רמז על אשתו: גאל לך. הנה נתתי לך רשות כי אני לא אוכל: (ז) לפנים. בימים קדמונים שעברו כמו הפנים שהם הראשונים: על הגאלה. אם אדם יגאל או יחליף שדה בשדה: וזאת התעודה. מגזרת עדות

אגרת שמואל

ידיעו ותגלימו בגאולת בועז וזה שבועז אמר חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משדי מואב ופשוטן של דברים מכרה אחרי ששבה משדי מואב כי לא בא לחוש לתרי נעמי עד שיאמר השבה דתרי נעמי נשי תרי אלימלך ותרווייהו אחי טוב ובני אחי בועז הוכא והמלולא אלא ניכרים הדברים אחרי ששבה ומיום בואה עד היום הווא ג׳ חדשים כמו שקדם וא״כ היאך גאלוהו קודם ב׳ שנים והא תנן אינו מותר לגאול פחות מב׳ שנים יאסיקנא דאיסורא נמי איכא וכ״ת דמכרה פרס לכתה כמה תשובות בדבר חדא דאלימלך היה לו למכור ולא נעמי ותו דלזה ולזה אסור דכי ימוך אחיך כתיב אינו מותר לו למכור אלא א״כ העני ותו השבה משדי מואב ל״ל וכ״ת דשויה עליה נעמי בהיותה בשדי מואב למכור השדה לפרעון כתובתה זה דבר זר עד מאד כהא נעשה השטר בבית דינו של עגלון אביה של רות וכ״ת אה״נ דשטר הגעם׳ בערכאות שלהם עולה סוף סוף השבה ל״ל ותו לכל הפירושים מיד נעמי ומאת רות המואביה נעמי ורות מאי עבידתייהו והלא אין לו לבעז או לגואל לקנות כי אם מאת אשר קנה השדה מיד נעמי לא מאת נעמי. ועוד קשה בדבר מה ענין ליקוחי רות עם גאולת השדה עד שמפני זה מנע ידו טוב מלגאול השדה והרי אין זה תלוי בזה עכ״ל: ובעיני נ״ל כי בכדי נסבה לכל אלו הגמגומי׳ והטעו׳ כי לא עלה על לב שום אדם דמאי דקאמר מכרה הכונה שכבר מכרה כי זה לא עלה על לב אדם ושם דברים אשר אין להם שמר אבל הכונה שהסכימה בדעתה ומכרי׳ כלו׳ שהסכימ׳ למכור ולפי שבודאי בלי שום פקפוק הסכימה למכור ואין לחוש שתחזרה ולא תמכור לכן נקט לה בל׳ עבר להודיע כי כ״כ בודאי הסכימה למכור עד שיתואר בה כאילו כבר מכרה ואינו דבר זר כי לאמת הדבר נקט לה בל׳ עבר כמו שמצינו הרבה נבואות עתידות נאמרו בל׳ עבר להודיע אמתותן של דברים שאע״פ שהוא עתיד להיות ראוי לאדם להאמין בהם כאילו כבר היו כי האל ית׳ לא אדם הוא להנחם וכיוצא בזה נקט לה הכא בל׳ עבר להודיע כי מה שהסכימה למכור היה בלי פקפוק כלל עד שיתואר כאילו כבר מכרה ולית דין צריך בשם והרי הוא מבואר בדברי במה שפירשתי לעיל בפסוק אבל הוא אמור בקיצור נמרץ אמנם אחרי ראותי עתה כל מה שנתחבטו המפרשים שאחרונים בענין גאולה זו חששתי להאריך בה מה שהארכתי. והנה הר״ש הלוי בסוף דבריו אחר כל מה שהאריך בענין גאולה זו עיין בספרו הנה הוא ג״כ הסכים כי פירושו של מכרה :עמי הכונה הסכימה למכור והדברים פשוטים. ועוד כ׳ דרך אחר כי מכרה יהיה כמשמעו שכבר מכרה וחילק בין המוכר לגואל כי המוכר עצמו לא יוכל לגאול עד ב׳ שנים לא כן הגואל כי יוכל לגאול מיד ולזה ייסד דבריו והוא בעצמו העיד שלא מצא סמך לדבר זה לא בתלמוד ולא בספרא ולכן אני אומר כי הפי׳ הראשון היא העיקר:

ואומרו חלקת השדה כתב הראב״ע יתכן שהיה השדה גדול וחלק ממנו היה לאלימלך עכ״ל: והרד״ק כתב נקראת אחוזת השדות חלקת לפי שזו חלק א׳ וזו חלק אחר: והר״ש הלוי כתב כי עשה דבר המכירה באסיפת זקנים וקהל עמים לפי שנעמי היתה כמוכרים ומי ידע אם אלימלך או א׳ מבניו מכרוהו טרם לכתם כי אע״פ שעשו שלא כדין ממכרם נמכר ואם כן היום או למחר יצא עליו ערער ויטרפוהו מידו ולכן שנצה היועלה קנות או לגאול בקהל רב ואם יש מי שיערער יבא ויערער וכן לא ישאר המקח מנוקס ומשופה מכל מיני ערעור ואם לא היה מפני זה בודאי שהדברים הללו היה אומרם בינו לבינו ומה לו אל הפרסום הזה עכ״ל: ואני אומר כי כיון שכל הכונת כונת בעז היה על דבר רות ליקח אותה לו לאשה אם יוכל ולפי שיתפרסם הדבר של עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית כדי שיהיה הלכה רווחת בפי הכל מבלי פקפוק כלל עשה אסיפת זקנים וקהל עמים היושבים אל המשפט ולא מפני דבר השדה כלל כי ענין השדה הוא הטפל בכאן ואין ראוי לעשות מהטפל עיקר ומהעיקר טפל כאשר עשה הר״ש וכמו שכתבתי:

(ה) ביום קנותך השדה וגו׳ כתב הר״ש הלוי שאמר בעז לגואל דע לך שצריך אתה לקנותו מיד נעמי ומאת רות המואביה כי אחרי שהסכימה נעמי למכור השדה

המשועבד לה לגמי שישא את רות באשכתו אותה שנה גם לרות מגא במכר אלא שאיננו שוה כי ע״כ כן לא אמר ומיד רות אלא ומאת רות כי אין יד שתיכן שוה ואחר שכן הוא צריך שתקנה אשת המת עכ״ל: ואני אומר כי גם אם נאמר שהיה בשדה שיעור ודי והותר יותר ממה שהיתה כתובת נעמי באופן כי גם יד רות שוה ליד נעמי כי גם השדה משועבד לכתובת רות עם כל זה שינה ואמר ומאת רות וגו׳ לפי שידע והכיר ענותנותה דרות כי במקום נעמי לא היתה היא מדברת אפילו בענין חלקם המגיע אליה רק היו כאם ובת כי האם העיקר והבת טפלה ולכן נקט ומאת רות המואביה כי היא טפלה אל נעמי והעיקר יד נעמי הוא ולכן נקט יד בנעמי ואת ברות: קניתי לדברי הראב״ע עבר במקום עתיד והר״ש הלוי כתב לפי דעתי אין צריך לשפכו אבל אחרי שהודיעוהו שהכל תלוי בקנין רות אם כן בבואו לקנות השדה כבר הסכימה דעתו לקנות את רות והוי כאילו כבר קנה וכמו נתתי כסף השדה. ואומרו אשת המת לפי דעתי להכריחו לטוב כי אחרי שנפשו יודעת מאד כי מלכים ממנה יצאו והוא אמון ובלא בנים ראתה כי לו יאתה ומוב לא יהיה ראוי לכך ולכן הזכירו יום המיתה כאילו בתפלה מת מחלון כדי שיכרת ממנה ומה שעוררנו על זה אומרו כאשר לקחה לו וגם את רות המואבים אשת מחלון קניתי לי לאשה ואילו אשת המת לא קאמר עכ״ל: ועניין קניתי וקנית כבר נאמר על ידי אשר קדמוני בו שרמז שהוא עתיד לקנות ולכן נכתב קניתי ונקוד קנית:

(ו) פן אשחית נחלתי כתב הה״ר יצחק עראמה שאמר לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי שהרי אני נוטל דמי המקח מנכסי בני ולא לשם יהיה הזרע כי אם לבנים השניים אשר תלד האשה הנגאלה ואם תאמר יחלקו הבנים ביניהם הרי תשחת הנחלה הואת אשר אני נוחל לכן גאל לך אתה את גאולתי מן הנכסים שתוכל לעשות עמה הישר והטוב כיון שאין לך בנים אחרים עכ״ל: ורז״ל אמרו אלם היה מדברי תורה אמר הראשונים לא מתו אלא ע״י שנשאו אותה ואני הולך ליטלה הם לו ניטלה לית הלא מערבב זרעיתי אוי מערב פסולת בבני ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ע״כ: וכתב הר״ש הלוי אמר שני דברים. א׳ שהראשונים מתו בעון זה ב׳ פיסול הזרע והוא כפל הכתוב לא אוכל פעמים עכ״ל: ועל דברי המאמר קשה לי איך אמר ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה שהרי בפני הסנהדרין היה עומד וכיון שבפניהם היה בעז אומר לו שיקנה את רות והם שותקים מכלל שכולם הסכימו בהלכה זו דעמוני ולא עמונית ואם הוא היה אלם מדברי תורה הרי ראה לאותם שלא היו אלמים שהתירום ועוד היאך אמר לו לבעז גאל לך אתה וכי בעז לא היה ישראל ויהודי כשר כמוהו ואם הוא חשב שהיא היתה אסורה איך היה אומר לבעז שיקחנה אבל הכונה כי הוא בודאי שהיה אלם מדברי תורה וחשב אולי הראשונים מתו בעון זה שהיא אסורה לבא בקהל וגם אם נאמר שאם הראשונים מתו בסיבתה היינו לפי שבימיהם לא ידעו הם שנתחדשה הלכה וזה מיהא לאיסורא נתכוונו אבל עתה שהיו מתירים אותה לו לא היה פחד פן ימות גם הוא כאחיו כי בהיתר היה נושא אותה עם כל זה אמר אוני מערב פסולת בבני כי חשב שמעשה רב הוה אין ראוי שיעשה ע״י מעשה שיהיה בהדיוט עם הארץ רק כדי שכל העם ישמעו ולמדו צריך שיעשה ע״י גדולי ישראל וחכמיהם ואז יתפרסם ההלכה בכל ישראל בראותם לגדול שבישראל נושא מואבית וכמ״ש ז״ל בענין חילול שבת על פיקוח נפש והוא חולה שיש בו סכנה שמחללין עליו את השבת ע״י גדולי ישראל וחכמיהם לכן אמר הגואל עם הארץ אין ראוי שתדוש הלכה זו ויתחדש על ידי כי אני מפחד שכיון שאני מוחזק בעם הארץ הריני פוגם פגם בזרעי והרוצה להרהיב פה וליתן עלי לתת פגם בזרעי יוכל לתת אבל כאשר יתחדש הלכה זו ע״י אחד מגדולי ישראל בודאי יכירו וידעו כל באי עולם שהיא מותרת כיון שאדם גדול נשא מואבית ועל כן אמר לו גאל לך אתה את גאולתי כי לך יאתה שתתחדש הלכה זו על ידך ועל כן אמר בעל המאמר ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה כלומר הוא חשב שעתה בעת היתה הלכה מתחדשת ברות אבל לא היה כן רק כבר מקדמת דנא נתחדשה ההלכה דעמוני ולא עמונית ולא על ידו היתה מתחדשת: והר״ש הלוי כתב עוד בכונת הכתוב שאמר הגואל לבעז כי הנה הוא ירא וחרד כאונן פן ישחית את נחלתו נחלת ה׳ בנים הנגזרים לו מן השמים כי לא לו יהיה הזרע כי אם יקח את רות יהיו הבנים למחלון ובזה נחלתו משחתת ויתן לאחרים הילו עכ״ל: והרב אחרון כתב חלקת השדה יתכן שהשאיר אלימלך בבית לחם חלקה אחת ולא נכנס בה אדם מעולם גם נעמי לא היתה יכולה לעבדה ולשמרה ולזה אמר הגואל חלקת השדה וגומר ואימי אומר זה לפי שאני רוצה אותה אלא רק לכבודך אני תם ואמרתי שלא לעשות מעשי בסתר וכחשתי וזלם ידיעתך כי אמרתי לגלות אזנך שתקנם: נגד היושבים יתכן שכשראהו עם הארץ אסיפת הזקנים נאספו עליהם קהל רב: ואם לא יגאל הוא״ל דרשו אם תגאל יגאל גואל ואמר לב״ד ואם לא יגאל הגידה לי ב״ד: ולי נראה דלפנית

המצרת

נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ י
ח וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לְבֹעַז קְנֵה־לָךְ וַיִּשְׁלֹף נַעֲלוֹ׃ ט וַיֹּאמֶר
בֹּעַז לַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי כ״ו ס
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לֶאֱלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן י

תולדות אהרן ונתן לרעהו. מציעא ז:

וְאוּשִׁיט בֵּיהּ קִנְיָן לְחַבְרֵיהּ וְהָכֵין נָהֲגִין לְמִקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן
חַבְרֵיהּ קֳדָם סַהֲדַיָּא ח ויאמר וַאֲמַר פָּרוֹקָא לְבוֹעַז אוֹשֵׁיט יְדָךְ
לְקִנְיָנָא וּקְנֵי לָךְ וּשְׁלַע בּוֹעַז יָת נַרְתֵּק יַד יְמִינֵיהּ וּקְנָיֵהּ לֵיהּ׃
ט ויאמר וַאֲמַר בּוֹעַז לְסָבַיָּא וּלְכָל עַמָּא סָהֲדִין אַתּוּן עֲלַי יוֹמָא
דֵין אֲרוּם קְנֵיתִי יָת כָּל מָה דַּהֲוָה לֶאֱלִימֶלֶךְ וְיָת כָּל מָה

אבן עזרא

עדות על זה היו מעידים. ויש מפרש כמלת תעודה רגילות ומנהג והראשון הוא הנכון: (ח) וישלף נעלו. בועז שלף נעלו ונתן אותו לגואל והנה זה כאשר אמרו חכמינו ז"ל חליפין והטעם שקבלת זה הנעל ונתת תחתיו גאולתך וטעם נעל בעבור שהוא נמצא תמיד ולא יתכן להסיר חלוק או מכנסים שלא ישאר ערום

אגרת שמואל

שטובה שהוא אם תגאל דבר לנוכח אך לענין שרע שהוא ואם לא יגאל לא דבר לנוכח וזה דרך מוסר: ואדעה כלומר אדע אם כן אם לאו לפי שזולתך אין גואל אחר קודם ואנכי אחריך ואם לא תגאל אתה אגאל אני: והנה בעז לא הזכיר לו בתחלה ענין האשה לפי שנסתפק אולי ימאן בשדה אפילו שיהיה לבדו ולא יתחייב להזכיר שם האשה בדבר זה וזה כי אינו כבוד לה אמנם אחרי ראה בעז שאמר אנכי אגאל הוכרח לומר לו סוף הדבר ואמר ביום קנותך וגו' אשת המת קנית כי לא לסיבה מכרחת בהכרח רק מדרך היושר והטוב כדי לקיים שם המת: ויאמר הגואל לא אוכל לגאול ולא כדי שלא להקים שם המת חלילה כי כזה הייתי הפך ולא גם לאיזו סבה נמצאת באשת המת זולתי לסבה שלא אשחית את נחלתי והוא כי יש לו אשה ובנים ומה לו לקחת עוד אשה להוליד בנים ואע"ג דהאפשר דאשתי והיא נחלתי היתה חפלה כדבר עכ"ז זה מסופק מאד ואפשר שרמז שאולי יביאנו שמחלוקת אל גדר יוכרח לעשות או זה הפסד בנחלה הראשונה וז"ש פן אשחית כלומר פן בעבור זה אפשר שאשה מוכרח להשחית את נחלתי שקודמת: עוד גם זאת אני אומר לך שתגאל אתה גאולת השדה כי גם שאמרתי אנכי אגאל בעוד שלא היתה אשת המת מתחברת עם השדה הנה כפי האמת עתה אני אומר שאפילו גאולת השדה איני יכול לגאול וזה כדי שלא תאמר בלבבך שתמיד עיני יהיו על שדך ולא עזבתיו אלא בשביל המת אך השדה המדחיו ולכן הנני אומר לך כי אפילו השדה לא אוכל לגאול ולכן גאל בסבר פנים יפות ובלבב טוב עכ"ל: ומורי זלה"ה כתב בענין גאולה זו קשה שאם כבר מכרה נעמי השדה לאחר היאך שייך ביה גאולה שהרי בתוך שתי שנים קיימי כי מיום בואה משדי מואב עד פעם ההוא לא עברו אלא כג' חדשים מעלה ומטה והיך יהיה אפשר שיגאל הקרוב את השדה כיון דאיכא איסורא לגאול בתוך שתי שנים וכדאמרינן בערכין ע"כ מסברא אני אומר דלא קפיד קרא לאכור לגאול פחות משתי שנים אלא כשמכר בעל השדה בעצמו את שדה אחוזתו דאלים מכירתו ויעמוד ביד לוקח שתי שנים האמנם כאשר תהיה שלא מדעת הבעלים או שלא בפניהם וכגון דמכרו ב"ד לפריעת בעל חוב או לכתובת אשה ומזונותיה לא אלים כולי האי וריעא כח הלוקח ויש כח לגאול בתוך השתי שנים וסברא זו קרובה אלא לענין הדין ובהכי סליק לן שפיר ענין גאולה זו דנעמי שחלקת השדה לא יכלו מאחד משתים או שמכרה ע"י ב"ד או ע"י עצמה למזונות או לכתובה ומכירה כזו רעועה היא ואפי' בתוך כב' שנים יכולין לגאול ובפרט אם מכרה ע"י עצמה שהאשה יכולה למכור לכתחילה וידוקדק אומרו מכרה נעמי ואינו רחוק עכ"ל: חלקת השדה מצאתי כתוב ז"ל אתבונן כי השדה הוא חלק נחשון בן עמינדב וירשוהו אלימלך ופלוני אלמוני ושלמון אבי בעז ואבי נעמי וחלק אלימלך הוא הנמכר ואפשר שגם חלק אבי נעמי ירשה נעמי כי לא היה לו בן אחר והיה לאלימלך שהכניסתו לו נעמי ואמר מכרה נעמי שהיא העיקר ורות עמלה לה ואפשר כי היה משועבד לכתובת שתיהן ומה שהזכיר בכאן השבה משדה מואב לא ידעתי הסבה אם לא שנותן טעם למכירתה בכאן מגיד עניה כי מפורסם היה ע"כ:

(ז) וזאת לפנים בישראל לפי שהיה רוצה לומר ששלף בעז נעלו הודיענו עיקר זה הקנין כעין נעל מאין יצא ואמר כי אין לו עיקר בתורה אלא לפנים בישראל נהגו כן לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וכיון שהיה מנהג נעשה אח"כ תורה דמנהג ישראל תורה היא וז"ש וזאת התעודה בישראל דכיון שהיה מנהג נעשה תורה: ולדייק למה פרט בתחלה ואמר על הגאולה ופרט עוד ואמר על התמורה ואח"כ כלל ואמר לקיים כל דבר ולמה פרט וכלל הוה סגי דלימא הכי וזאת לפנים בישראל לקיים כל דבר שלף איש נעלו וגו' ואפשר לומר כי מעשה שהיה כך היה ומתחלה ומלפנים לא היו נוהגים ענין קנין סודר כי אם על הגאולה זו מכירה משום דמלתא דשכיחא היא ועל המכירה לבדה היו נוהגים ענין קנין סודר ואח"כ הוסיפו עוד לנהוג גם זה הקנין על התמורה וכן החליפין ואח"כ נהגו אותו לעשות ולקנות בקנין סודר כדי לקיים כל דבר כלומר שכל דבר של משא ומתן לא היו מקיימים אותו כי אם בקנין דנעל דשלף איש נעלו ונתן לרעהו ולפי דהדא חדא נהגינהו על כן חדא חדא גרסינהו: ואפשר עוד לומר בכונת הכתוב אמר כי לפנים בישראל לא היו צריכים אפילו לקנין כעין נעל אלא כל אחד היה עומד בדבורו ודבור קל היה מועיל להם כי בני ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב לא ימצא בפיהם לשון תרמית וז"ש וזאת לפנים בישראל וגם לקיים כל דבר כל דבור קל היו מקיימים ואם לפעמים היו עושים קנין נעל לא היו צריכין לעדות כלל כי לא איכרו הסדי אלא לשקרי וז"ש שלף איש נעלו ונתן לרעהו אם לפעמים היו עושים היה בין איש לרעהו ולא היו צריכים לעדים כלל וז"ש וזאת התעודה בישראל מלשון עדות שזה היה העדות בישראל וזה הגואל שלא היה יודע בתורה וכמ"ש רז"ל פלוני אלמוני שהיה אלם מדברי תורה אמר לבעז בפני כל הזקנים קנה לך שיעשה קנין וכיון ששמע בעז כן שלף נעלו וקנה ממנו ובעבור שהצריכו לקנין מה שלא היה ראוי דדבור קל הוה סגי להם על כן גם בעז העיד עליו עדים ויאמר בעז לזקנים עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך וסילק גואל זה זכותו מעל כל הנכסים ולא מחלקת השדה בלבד כאשר אמר עד עתה אלא סלק כל זכותו מעל כל אשר לאלימלך וכו'. א"ב במהז"ל על הגאולה זו מכירה אפשר שרצו לומר דעל הגאולה לא בעי קנין דהא מחילת השעבוד היא ומחילה לא בעי קנין וזו היתה מחילה שהיה הגואל הזה קודם לכל אדם בגאולת נכסי אלימלך והוא סלק ומחל זכותו לבעז ולא שייך ביה קנין ולכן אמר וזאת לפנים בישראל על הגאולה שהיא המכירה ועל התמורה היו עושים כן קנין כעין נעל וזאת היתה התורה והתעודה בישראל אבל על מחילה לא היו עושים קנין אלא שגואל זה שהיה אלם מדברי תורה אמר לבעז שיעשה קנין ויעש כן וישלוף נעלו:

(ח) ויאמר הגואל לבעז קנה לך וישלוף נעלו. יש מרבותינו אומר בעז שלף נעלו וקנה בכליו של קונה כי בעז היה הקונה ויש אומרים הגואל שלף נעלו ונתנו במתנה לבעז והשתא הנאה שקבל בעז ממנו במתנה גמר הגואל והקנה לו ואפשר דמ"ד שהגואל שלף נעלו הוכרח ממאי דקאמר קרא בתר הכי ויאמר בעז לזקנים וה"ל להזכיר שמו לימא וישלוף נעלו ויאמר לזקנים וגו' והא ידענא כי בעז הוא האומר. או לימא וישלוף בעז נעלו ויאמר לזקנים וגו' ממאי דקאמר וישלוף נעלו ואח"כ אמר ויאמר בעז לזקנים משמע דעד השתא מי ששלף נעלו לאו בעז הוא אלא הגואל ומ"ד בעז שלף נעלו הוכרח משום דאם איתא דהגואל הוא דשלף נעלו ולא היה צריך לו שיאמר לו אחר דבר כי הוא מעצמו היה אשר הזכיר הכא הקנין וא"כ כשאמר לעיל גאל אתה את גאולתי תכף הל"ל וישלוף נעלו אלא ביון שלא אמר כן משמע דבעז היה והוא לא היה שולף נעלו אם לא שאמר לו הגואל קנה לך ואז שלף בעז נעלו: ורב אחרון ז"ל כתב וזאת לפנים וגו' ז"ל אלה דברי כותב הסיפור שאמר כי לפנים היתה מנהג בישראל כשהיו גואלים בישראל איזה דבר או ממירים אותו או כשהיו רוצים לקיים כל דבר שהיה שולף הא' נעלו ונתן לרעהו והוא קנין חליפין וזה לא מתורת מנהג בלבד רק מסורת הדת והתעודה ולכן כשאמר הגואל לבעז כך שלף בעז נעלו ונתן לגואל עכ"ל: והר"ש הלוי כתב בס' הזוהר משמע דדוקא נעל וכדאי' בס' זאת חוקת התורה פתח ואמר וזאת לפנים בישראל האי קרא אית לאסתכלא ביה אי אינון עבדין הסכמה בעלמא ואתו בתראי וביטלום אמאי והאי לאו איהו הסכמה בעלמא אלא בדינא דאורייתא אמאי ביטלוה והא כל מאן דביטל מלה דאורייתא כאלו חריב עלמא שלים אלא בדינא דאורייתא ודאי הוא וברזא עילאה אתעביד מלה ובגין דהוו זכאי חסידי אתגליא בינייהו מדאסגיאו חייבי בעלמא אעברו האי מלה בגופא אחרא בגין לאתכסייא מלין דאינון ברזא עילאה והא אוקמוה וכו' ע"כ. ולכן יצא לנו פי' המקרא וזאת לפנים בישראל ביען נשכח דבר הקנין במנעל מפני הפושעים והמורדים ימים רבים ע"כ רצה בעז לחזור עטרה ליושנה וע"כ אמר כי המנהג הזה לא נתחדש עתה אבל נתחדשו גזרותיו כי נשכח וכרו למדוכר ואחרי שנמצא בעז בחברת תמימי דרך שמיישרים אורחותם ומה גם בדבר יקר הערך כזווג הזה כפי אשר השיב הוא ע"כ ראה לחדש זה הדבר אשר נתיישן זה כמה וביען שלא ישכחו בזה דבר אשר בדם מלכו ע"כ אמר וזאת התעודה בישראל להורות שהוא דבר תורה והתעודה הוא כיווי לתורה כענין לתורה ולתעודה עכ"ל:

(ט) ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם וגו' עשה את כל העם כולו עדים אפשר כדי שיאבדו זכותם שחשש אולי אחד מן העם קנה כבר מיד נעמי ויהיה קודם בקנין השדה ויבא להוציאו מידו של בעז לכן עשאם כולם עדים כדי שיאבדו זכותם וכמו ששנינו אדמון אומר המערער על השדה והוא חתום על השטר איבד את זכותו ואמר שיהיו עדים כי קנה הכל מיד נעמי ולא הזכיר רות כמו שהזכירה לעיל אל הגואל שלא רצה שלא תבא ערעור היום או למחר ותתבע גם היא כתובתה ולכן בהיות כתובת נעמי קודמת לכל וכל אשר לאלימלך ולבניו בלותי שיספיק לגביית כתובתה של נעמי לכן רצה שיהיו עדים שקנה הכל מיד נעמי בתורת גביית כתובתה ואפשר שהיתה שם נעמי וקנה מידה וז"ש כי קניתי וגו' מיד נעמי וכמדומה לי כי כשאמר לו הגואל לבועז קנה לך הכונה קנה לך מיד נעמי אשר היא היתה שמה וכונת קנה לך היא עול קנין ממנה וכן עשה וישלוף נעלו והכונה כי שלף נעלו וקנה בתורת נעמי קנין סודר מיד וע"ז הקנין שנטלו ממנה על קניית הנכסי' העיד עדים ואמר עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך וגו' מיד נעמי ואחר קניית הנכסים קידש את רות המואביה בקדושין ונשבע ברכות כי או הביאה נעמי עמה ושם קידשה בפני הזקנים וכמ"ש ז"ל מנין לברכת חתנים בעשרה שנ' ויקח י' אנשי' וגו' וקידשה בפניהם וז"ש וגם את רות המואביה וגו' קניתי לי לאשה ואז קידשה והעיד גם על הקדושין עדים ואמר עדים אתם היום וגם אם אין צריך להעיד עדים ולומר להם אתם עדי בענין הקדושין רק כיון שראו הקדושין שקידשה תיכף הרי היא מקודשת עכ"ז העיד עדים על דבר הקדושין מפני שהיא מואביה ואפשר שהיום או למחר יטילו פיסול בזרעו שיאמרו שהם בלא יבא עמוני וגו' לכן על היותה מואביה רצה שיהיה הדבר בפרסום גדול כדי שיזכרו כי בפרסום גדול ובמאמר כל הסנהדרין נעשה הדבר ונתחדשה ההלכה עמוני ולא עמונית כו' ולזה הזכירה עתה בשם מואביה ואמר וגם את רות המואביה וגו' קניתי לי לאשה כי על היותה מואביה לכן אני אומר לכם עדים אתם היום כדי שע"י עדותכם וע"י הפרסום הזה יסכר פי דוברי שקר הדוברות על צדיק עתק ואפ"ה לא הועיל לו כי בימי דהע"ה רצו לערער עליו לומר שהיה פסול לבא בקהל: א"ב אמר וגם את רות המואביה וגו' לפי שהגואל לא רצה לקחתה משום שהיתה מואביה וכמ"ש פן אשחית את נחלתי וגם חשש שלא ימות גם הוא כאשר מת מחלון שנשא אותה ואף כשהודה ואמר אנכי אגאל וכמ"ש לפי דברי רז"ל שאמר אנכי אגאל על רות עצמה היתה כונתו שלא לבא עליה כדרך כל הארץ אלא הריני כונסה לתוך ביתי לזון אותה לבד וגם כשידע כי לא לו יהיה הזרע לא רצה כלל לקחתה לו לאשה אמר בועז בפי' כי על כל זה היה הוא לוקח אותה וז"ש וגם את רות המואביה אף כי היא מואביה ואף שהיא אשת מחלון שמת אחר שנשאה קניתי לי לאשה ואיני כונסה לתוך ביתי לזון אותה לבד כאשר אמר הגואל אלא לבא עליה וז"ש לי לאשה להקים שם המת על נחלתו כלומר אף שידעתי כי לא לי יהיה הזרע אלא להקים שם המת לבדו כדי לעשות עמו טובה בעה"ז ובעה"ב וז"ש ולא יכרת שם המת מעם אחיו בעוה"ז ומשער מקומו שם בעה"ב ועל הכל עדים אתם היום: ורב אחרון כתב וגם את רות אשת המת קניתי לי לאשה ולא לתאבת נשים רק להקים שם המת על נחלתו וגם זה לא בבחירתי במקום שהיה גואל אחר כי הנה הוכרחתי בזה כדי שלא יכרת שם המת מעם אחיו ורמז שאם לא היה עושה כן לא היה לשדה קרוב גואל והיה ראוי ליתן לנושא את רות איש זר והיה שם המת נכרת ולזה לא רציתי לומר תחלה עדים אתם כי עידי הקדושין לא צריכי לומר אתם עדי אמנם צריך ייחוד ולפי שהגואל כאן בפנינו ובכלל בכלל העדים ודומה זה לפיסול עדות לכן אני מייחד עדים ואומר שאתם לבדכם תהיו עדים היום ולא הגואל או קרובי האחרים היושבים פה עכ"ל: והר"ש הלוי כתב ויאמר בועז וגו' כבר רמזתי למעלה כי היה בענין בועז בלקוחין אלו קצת רמאות כי לו יאתה והוא עם נביאים ניבא כי מלכים ממעיה יצאו והיה דברו זה כדבר הבכורה והברכה שנלקחות במרמה ע"י אבינו הזקן ולכן בכלינו דבר הגאולה לפני הגואל טוב לא אמר כי אם חלקת השדה בלבד וכאשר הקנהו הגואל פרט הדבר עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי ואם היה שומע טוב כל זה אולי היה מפס אזנו לחידוש הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית אבל ראה הריוח מעט חלקת השדה והפסד מרובה בהיותה מואבית ואם התורה התירה היא כיפת תואר שהתירתה כמו כן וסמיך לה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וכי יהיה באיש חטא משפט מות והבשלום עד בדבר כנודע ומה גם במעו אשת המת שרמז שאולי בסיבתה מת וע"כ ברח ואח"כ סבר וקיבל וקנה הכל כמו שנאמר:

וראיתי אחד קדום מדבר ומתמרמר על דבר מחלון וכליון אשר נהפכו הנה וקדם כליון למחלון אשר יראה כי לכן היתה עורפה הגדולה נשאת לכליון הוא הבכור ורות להקטן

וּמַחְלוֹן מִיַּד נָעֳמִי׃ י וְגַם אֶת־רוּת הַמֹּאֲבִיָּה אֵשֶׁת ג׳ ר״פ
מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־ ס׳
נַחֲלָתוֹ וְלֹא־יִכָּרֵת שֵׁם־הַמֵּת מֵעִם אֶחָיו וּמִשַּׁעַר ד׳. ג׳
מְקוֹמוֹ עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם׃ יא וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־ ו׳ כטעם
בַּשַּׁעַר וְהַזְּקֵנִים עֵדִים יִתֵּן יְהוָה אֶת־הָאִשָּׁה הַבָּאָה ג׳ מלרע
אֶל־בֵּיתֶךָ כְּרָחֵל ׀ וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת־ ג׳ בסיפרא
בֵּית יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה־חַיִל בְּאֶפְרָתָה וּקְרָא־שֵׁם בְּבֵית ד׳. ג׳ תולדות אהרן יהן כ׳ את טאטם. עקודים שער כח:

כנכי׳ דהוה לכליון ומחלון מן ידא דנעמי׃ י וגם ואוף ית רות
מואביתא אתת מחלון קניתי לי לאנתו בגין למיקום שום
שכיבא על אחסנתיה ולא ישתיצי שום שכיבא מלות אחוהי
ומתרע סנהדרין דבאתריה סהדין אתון עלי יומא דין׃ יא ויאמרו
ואמרו כל עמא די בתרע סנהדרין וסביא סהדין אנחנא יתן
יי ית אתתא הדא דאתיא לביתך כרחל וכלאה די בנו תרויהון
ית בית ישראל אבונן בתרי עסר שבטין ועבד חילא באפרת

תבאה ג׳ מלרע וסימן כל הנפש הבאה ליעקב. ובני ישראל למספרם. ויאמרו כל העם אשר בשער: וקרא ד׳ וסי׳ קום לך אל נינוה. וחברו. וקרא ואנכי אענה דאיוב. וקרא שם בבית לחם:

רשי

של מקנה וגואל נתן לבועז: וזאת התעודה בישראל. משפט העדות: (י) להקים שם המת על נחלתו. מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה ומכנסת ומוציאה אומרים זאת היתה אשת מחלון שמו נזכר עליה: (יא) כרחל וכלאה. אף על פי שהיו
משכט

אבן עזרא

ערום. ויש אומרים כי הגואל שלף נעלו ונתנו לבועז. והטעם כאשר נתתי לך זה הנעל כן הגאולה: (יא) כרחל וכלאה. הקדים ברחל בעבור שהיתה אשת יעקב בתחלת מחשבתו: ועשה חיל. כמו עשה לי את החיל הזה כי אתה
לא

אגרת שמואל

לקמן אלא שבכל שמגלה קדם מחלון לכליון הלא הוא החכם השלם החסיד ה״ר יהודה ן' שושן ז״ל וכה אמר בפסוק וישאו להם נשים כדומה שמחלון גדול מכליון כפי המשך הסיפור והוא בעלה של רות שכן נא' בפירוש וגם את רות המואביה אשת מחלון גם במעלה היא העולה וא״כ יש לתת לב מה שהקדים ואמר שם האחת ערפה שהיא אשת כליון ואפשר שקראה שנית לפי שבתחלה נשאת למחלון ובמותו קיים בה כליון מצות יבום ולפי שלא באה לכליון רק מכח אחיו קראה אשת מחלון כי הוא היה העיקר וכן יראה מן המדרש שדורש שנתיבמה לכליון ולפי הפשט חוכך אני בזה שתהיה קטלנית ויעזבנה פלו' אלמוני פן ישחית את נחלתו ולא יחוש בעז לדבר הזה לכן אני אומר כי אע״פ שיהיה מחלון גדול מכליון כליון קדם בנשואי ערפה ואח״כ נשא מחלון רות ובמותם מת מחלון ואח״כ כליון וכפי סדר הכתובים כ״ש שאפשר שכליון הוא הגדול וכמו שאמר בסוף כל אשר לכליון ומחלון והגדול קדם בנשואין ומה שמקדים מחלון בסיפור כי אולי היה חשוב מאחיו ומלך מואב נתן לו בתו עכ״ל. ואני אומר דברים כפשטן מחלון הוא הגדול וערפה היא הגדולה ואחרי שמצינו בספרי דא״ר יוחנן צריך אדם לחוש לשם מחלון שהוא ל' מחילה נזדווגת לו רות שהיתה מרחקת מן העבירות כליון ל' כליה נזדמנ' לו ערפה שיצא ממנו גלית ע״כ למדנו שכליון גדול מאחיו ורשע מאחיו ולכן תולין הקלקלה במקולקל והוא שהתחיל בעבירה תחלה לקחת המואבית בזמן שלא נתפרסם היתרה ואחרי כן יצא אחיו מחלון הבכור כמו כן מעולמו ולקח גם הוא מואביה אלא שלהיותו צדיק לשעבר נזדווגה לו רות ולכן זה נכנס וזה לא נכנס ומעם ההיפוך הנה א״כ במד' ש״ם למה הזכיר את כליון תחלה מלמד שצריך אדם להזהר מן הרעים שבמשפחה שלא תבא ערפה והאמר של בעלי הוא השדה או בן ויאמר בן כליון אני ע״כ. ואומר מיד נעמי לא שנעמי ירשה את אלימלך ומחלון וכליון כאשר חשבו הראב״ע וה״ר שמריה האיקריטי ז״ל כי אין לאשה ירושה מבעלה ומבניה כלל אבל פשר הדבר כי במת מחלון וכליון ירש אותם אלימלך בקבר ונשאר הכל משועבד לכתובתה של נעמי כי רבה היא ולכך תהיה הקנין מידה והוא מבואר עכ״ל: ובמ״ש להקים שם המת על נחלתו כ' הר״ש הלוי הנה השי״ת ברא את האדם ויפח באפיו נשמת חיים אצולה ממנו ית' עולה עמו בעלותה מלובשת ומקושרת במצות הללו כאשר אחת מהנה לא נעדרה ואם חסר אחת מכל שממניה חייב מיתה ולא יעלה אל המקום הנועד לה וכפי חסרון מנין המצות כן ריחוק המקום ומה גם אם עבר על אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשנה והוא ית' בחמלתו על מעשי ידיו חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח ותקן להם מדת הגלגול והיא החזרה אל העה״ז. וע״ז הענין שמעתי מהרב ה״ר יעקב בי רב ז״ל ענין נאה ומתקבל כמ״ש אליהוא באיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב כי ב' הכתות צודקות ובלתי צודקות כי איוב אמת שהיה צדיק אבל נפשו לא היתה צדק' כי חטאה בשכבר כמדובר ולכן חרה אפו על צדקו נפשו לא על צדקת עצמו כי בזה הדין עמו ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר הרשיעו את איוב כי איוב לא היה רשע כי נפשו היתה רשעה מהפעם האחרת והוא היה צדיק בפעם הזאת. ועם סוד זה של הגלגול נבין צדקת בעז הצדיק שאמר להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו כי כ״ז אמר על הנפש שנקרא שם אשר במות אדם רשע נא' עליו ושם רשעים ירקב כי לא על השם ההסכמיי הוא נא' כ״א על עצם אדם הוא הנפש וזה מבואר מס' הבהיר וממקומות רבים ובעז הצדיק נפל עליו וסבר וקיבל להמשיך נפש המת באשה ההיא וגם צריך בזה השתדלות נמרץ אחרי שהוא איננו גואל קרוב כאשר יצטרך השתדלות נמרץ להמשיך המים ממקום רחוק יותר מהמשיכם ממקום קרוב עכ״ל. ענין זה של גאולת רות היותה להשיב נפש המת לזה העולם כבר באורתי אותו לעיל בפסוק גאל לך אתה את גאולתי וגו': ומורי ז״ל כ' ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם וגו' כבר נתבאר ענין העדאת עדים הללו אשר היתה לעשות הדבר בשלמות בלתי השארו' ספקות כלל ולפיכך נזדרז ג״כ לומר אתם עדי ולפי שאפשר דנפיק מיניה חורבה שיאמרו השומעים דקנין בעי עדים לפיכך אמר עדים אתם היום כלומר שלא ילמדו כן לדורות רק היום בלבד ולרווחא דמילתא. ויתכן עוד לומר כי בהיותו מעיר את הזקנים אשר הם הדיינים והחכמים הסנהדרין כי אין זקן אלא מי שקנה חכמה והיותו מעמידם לעדים על דבריו קשה דלאו אורח ארעא לעשות הדיין עד וזילותא דבי דינא הוא ולכן אמר עדים אתם היום כלומר ידעתי שאין זה כבודכם להיות עדים האמנם היום לבד למעני כי היה דבר נוגע אליו ולמען היות דבר מצוה עדים אתם. ואומר מיד נעמי כל בעל שכל יקשה בעיניו דמה לה לנעמי בנכסי אלימלך וכליון ומחלון ואף אם נא' דנכסי אלימלך היו משועבדים לכתובתה בנכסי מחלון וכליון מאי איכא למימר דמדקאמר ואת כל אשר לכליון ומחלון נראה שהיו להם נכסים לבדם בלתי שעבוד כלל וא״כ מי נתן כח לנעמי בהם דקאמר מיד נעמי. האמת כי אפשר ליישב הדבר עם מאמרם ז״ל במדרש בפ' יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי ופירשו עמדי שויתרתם לי כתובתכן ודקדוק הדברים אפשר שהכונה שלא לעצמה ויתרו לא לאחרים וכדקאמר שויתרתם לי ואין זאת כי אם שנתנו לה במתנה את כל כתובתה וזכותם נמצא היות כל נכסי מחלון וכליון לנעמי מצד שעבוד כתובת נשותיהן אשר נתנו לה במתנה דבלי ספק יהיה שעורם רב ובכן אתי שפיר אומרו מיד נעמי עכ״ל: ואני חשבתי לתרץ הענין באופן אחר אלא שאח״כ מצאתי להרב מורי זלה״ה שכתבו ואכתבנו על שמו ז״ל ואפשר עוד לומר דאומרו מיד נעמי לא קאי לקניתי אלא אדסליק מיניה ופירוש הדבר את כל אשר לכליון ומחלון הבא להם מיד נעמי כי השכל מורה שאחרי מות אלימלך בקחתם להם נשים אינו רחוק שנתנה להם נעמי אמם מנכסיה כולם או מקצתם להחזיקם בממון רב כדי לשאת בנות מלך וא״כ גם נכסי נעמי משעבוד כתובתה להם היה ותרתי מיני נכסים הוי הכא ותרווייהו אתו עכשיו מכח מחלון וכליון חדא מה שבא להם מכח ירושת אלימלך אביהם והוא אומרו את כל אשר לאלימלך ועוד מה שבא להם מיד נעמי במתנה כדאמרן. ובזה יתיישב מאי דאיכא למידק באומר מיד נעמי שאם הדבר כפשוטו שהקנין היה מיד נעמי נראה זה עדות שקר דנעמי מי הביאה שם ולא נזכר בכל הענין שעלתה השערה אל הזקנים ואדרבא קראי מוכיחי שישבה בביתה עד ראות איך יפול דבר ולא ראינו מקום בפסוק לומר ששלחו אחריה ובאה שמה פ״ש דקרא משתעי בקנין בעז מהגואל קנייתו מיד נעמי מאן דכר שמה ולכן אני הומר שאינו דוחק לפ' דמיד נעמי קאי לכל אשר לכליון ומחלון והקנין היה מיד הגואל לסלקו מעל נכסי אלימלך ובניו ובזה הדבר מיושב עכ״ל: ובענין אם היתה שם נעמי ורות כבר כתבתי לעיל כי רות בהכרח היתה שם וכדדרשו רז״ל מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח וגומר ובודאי שכיון שבאת רות באה נעמי עמה ולא הניחה שתבא יחידה וגלמודה ועיין עליו לעיל: ועל דבר קדימת כליון למחלון כתב הרב מורי זלה״ה ז״ל מסתבר לומר דבהיות הקנין הזה מהגואל עיקר הקניה ממנו היה בנכסי כליון שלא היה שם אשה האמנם מחלון בהיות שם רות שהיו נכסיו משועבדים לה בקניית רות נקנו נכסיה ממילא ולא היה צריך קנין לחוד אפי' לסילוק ולפיכך הזכיר בקנין זה דנכסי כליון לעיקר ומחלון לטפל באשגרת לישן ואפי' לליטנא קמא אשר נתפרש במיד נעמי שייך למימר טעם זה כי עם היות לנעמי זכות הנכסים כולם מצד הויתור והמתנה כדאמרן מ״מ רוצה היתה היא בתקנת רות אשר היתה לה לבת להחזיקה בזכות כתובת' משום חינא והשלום בהם כבתחלה ובנישואין נקנין נכסים מאליהן דאיתת' דמאן נכסי דמאן עכ״ל: ואני אומר כי גם אפשר לתת טעם אחר למה הזכיר כליון תחלה לפי שהוא היה מוכרח להזכיר אח״כ קניית רות אשת מחלון וכמש״ה וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי וגו' לכן הזכיר בקניית הנכסים כליון תחלה כדי שיבאו נכסי מחלון ואשת מחלון מחוברים כלם כא' סמוכים זה לזה נכסיו ואשתו:

(י) **וגם** את רות המואביה אשת מחלון וגו' כתב הרב מורי זלה״ה בהיות כוונת הדבר לא״ש ולשם מצוה וכמו שמפרסם הוא בדבריו היותו בטוח יבא הדבר לתכלית ויראה זרע ממנה זרע אנשים טוב בעיני אלהים ואדם אשר הוא המכוון והתכלית במצוה זו והקדים כי מכל הצדדין לא יהיה דבר מונע כלל אם מצד האשה אמר רות המואביה כלומר עם שהיתה מואביה ונתגדלה עם זרע מרעים ורשעים עכ״ז לא למדה ממעשיהם אלא קראה שם לעצמה הוא שם רות המפורסמת בצניעות ובשרות ג״כ בשביל בעלה הראשון לא הפסידה שאשת מחלון היתה שנודע בצדקות יותר מאחיו וכמאמרם ז״ל צריך אדם לחוש לשם מחלון שהוא לשון מחילה נזדווגה לו רות שהיתה מרחקת מן העבירות הנה כי מצדה ומצד בעלה אינה מפסדת ויכולני לומר קניתי לי לאשה שהיא ראויה לי ואמר שהכונה שהיא טובה שהיא להקים שם המת על נחלתו ובהיות הדבר כן אמר שהיה בטוח שלא יכרת שם המת מעם אחיו כלומר שיבא הדבר לתכלית לקיים זרע ויהיה הזרע ראוי לעמוד בין שאר אחיו ובני משפחתו שיהיה בגדר הצדקות כמותם וג״כ שיהיו בני תורה וחכמה ראויים לעמוד בשער הסנהדרין וז״ש מעם אחיו ומשער מקומו וכמו שתרגם המתרגם ומתרע סנהדרין וחזר ואמר עדים אתם היום כלומר שיהיו מעידים על דבריו ביום שיתקיימו נבואתו ואף אם לא יהיה הדבר נראה לעין בעת ההיא ולקיום הבטחתו אמר כן עכ״ל

עכ"ל: **ואפשר** לו לומר עוד בענין קדימת כליון למחלון ובכל המגלה הקדים מחלון לכליון וכמ"ש הכתוב ושם שני בניו מחלון וכליון וגו' אפשר לומר כי במיתה כליון מת תחלה ונשארו הנכסים למחלון כי הוא ירש לאחיו ולכן כאשר הזכיר קניית הנכסים אמר שקנה את כל אשר היה לכליון תחלה ואח"כ נשאר למחלון ולכן איחר למחלון באחרונה אמנם בכל שאר המגלה במחלון הגדול החל ובכליון הקטן כלה וגם כשמספר מיתתן של שניהם הזכיר למחלון הגדול תחלה ואמר וימותו גם שניהם מחלון וכליון כי שם לא איכפת לן מי מת תחלה ולא בא להודיענו אלא שמתו שניהם אבל בכאן שרצה להודיענו הנכסים למי היו ואיך קנה אותן לכן הזכיר לכליון תחלה ואח"כ למחלון לפי שהוא ירשו:

(יא) **ויאמרו** כל העם אשר בשער והזקנים אנחנו עדים לפי שאמר להם להיות עדים הודו לדבריו ואמרו שהם עדים ובעז מענוותנותו לא אמר לזקנים אשר בשער שהם הסנהדרין להיות עדים אלא לבאר לזקנים והעם שהיו אמר עדים אתם היום וזהו שלא הזכיר לעיל מלת אשר בשער והעם והזקנים אשר בשער הם מעצמם אמרו לו עדים וז"ש כאן ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים כלומר אנחנו עדים בדבר וכן תרגומו ואמרו כל עמא די בתרע סנהדרין וסביא סהדין אנחנא ואח"כ מצאתי למורי זלה"ה שכתב דאילולא דבי דינא הוא להיותם הם עדים בדבר ועכ"ז היו מרוצים בכך מפני שידעו היות הדבר הזה גדול הערך שהיו בטוחים כי יתן ה' את האשה וגו' וכמ"ש לבעז כדמפרש לקמיה ובזה א"צ דמלת ויאמרו מוסב עצמם ואחר' עמה וכאילו אמר פעם אחר' ויאמרו יתן ה' את האשה וגו' עכ"ל: **א"נ** אמר ויאמרו כל העם הנמצאים שם עתה בשער אמרו מלבד זכותו של בעז וגם זכותה של רות יש עוד נוסף בזווג זה שהזקנים שהם סנהדרין הם עדים בדבר זה וכיון שהם עדים בזווג זה בודאי שגם זכותם יועיל כדי שיתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וגו' וז"ש והזקנים עדים בוא"ו מוסיף על ענין הראשון כלו' מלבד זכותם יש עוד נוסף וזהו והזקנים עדים א"כ בודאי שיתן את האשה וגו':

ואמר יתן ה' את האשה וגו' כי באולי יהיה חושש בועז לומר שלא יהיו לו בנים ממנה ואולי כי אילונית היא ולזה לא קראו אותה עתה נערה אבל קראוה אשה כלומר אף כי אשה גדולה היא שכבר נשאת לאחר ולא ילדה דנראה מזה כי עקרה היא לא תחוש לזה כי ה' יתן אותה כרחל וכלאה שתיהן היו עקרות ואפי' לאה עקרה היתה כדמשמע ממאי דקאמר קרא וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה משמע שהיה צריך לפתיחה ולכן נקט רחל תחלה לפי שהיא היתה יותר עקרה ולא ילדה עד לבסוף וז"ש אשר בנו שתיהם במ"ם ולא אמר שתיהן בנו"ן להורות שהיו אילוניות ולא היו ראויות לילד וחשובות כאנשים והאילונית אמרי' בגמ' למה נקראת אילונית כי תרגום אילונית דוכרניתא לשון איל זכר שאינה יולדת כזכר ואל זה אפשר שכיון במ"ש שתיהם במ"ם להורות כי עם היותם אילוניות דוכרניות כאנשים עכ"ז בנו שתיהם את בית ישראל ולפי שהגואל חש להפסיד ולאבד את נכסיו אם היה לוקח אותה כי בהיות לו ב' נשים כל אחת מאבדת את הנכסים כל מה שיכולה וכמ"ש פן אשחי' את נחלתי ע"כ אמרו לו לבעז כי אדרבה יברך ה' חילו וקנינו עמה וז"ש ועשה חיל באפרתה וקרא שם טוב בבית לחם וזה שלא ילדה למחלון אפשר שלא זכתה להבנות ממחלון ותזכה להבנות ממך ויהיה ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה שהרי תמר היתה נשואה לער בכור יהודה ולא ילדה לו. ואף שאמרו רז"ל כו' א"א שלא בא עליה בשום פעם כדרך כל הארץ ואע"פ שאמרו שהיתה רעתו של אונן כרעתו של ער עכ"ז אין דומה זה לזה כי אונן היה יודע שלא לו יהיה הזרע היה מקפיד שלא לבא עליה כלל כדרך כל הארץ אבל ער אי אפשר שלא היה ג"כ בא עליה כדרך כל הארץ ואעפ"כ לא ילדה לו אלא אשר ילדה תמר ליהודה כי זכתה להבנות מיהוד' ולא מער והכי נמי יהיה לך דאף שלא ילדה רות למחלון תזכה להבנו' ממך וז"ש מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנער' וגו' ולעיל קראה אשה יתן ה' את האשה והשתא קורא אותה נערה כלו' אף כי אשה גדולה היא ולא ילדה אצלך תחשב כנערה כי אפשר שלא זכתה להבנות מאחר כי אם ממך: א"נ לפי שהיה אפשר שיחוש בעז לזה לומר כי היתה רות בת עגלון מלך מואב בת רשע ומואביה היא וטוב היה לו שהיה ראש הסנהדרין שישא בת ת"ח כדי שיהיו בניו ממנה ת"ח ולא מואביה לזה אמרו לו יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה שהיו בנות לבן הרשע וגם היו באיסור שתי אחיות ואעפ"כ בנו שתיהם בית ישראל כי כל הדברים הטובים בישראל אינם יוצאים אלא ממקום שיש שמץ פיסול וכמו שפירשתי הענין בטעם נכון בפסוק ובאת וגלית מרגלותיו ושכבת עמוד עליו. ועשה חיל באפרתה שיהיו לך בנים ובנות רבים ממנה ותזכה לקרא שם בבית לחם שהוא מה שאמר לעיל להקים שם המת על נחלתו שתזכה לקרא ולהקים שמו של מת. ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה כלומר הרי שהיה שם פיסול בדבר שיהודה לא כיון לתמר כי חשבה לזונה אלא תמר בלבד כיוונה ליהודה וז"ש אשר ילדה תמר ליהודה כי תמר כיוונה ליהודה ולא יהודה כיון אליה ואע"פ כן הועילה כונתה של תמר בלבד שהיתה לשמים כ"ש שיועיל לכם שכונתך וכונת רות לשמים וז"ש מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנערה הזאת כלומר שאתה מכוין אל הנערה הזאת והיא אליך ואין אחד מכם מחשב לזנות ח"ו: ואפשר עוד לומר כי בהיות כי ראו הזקנים הדמות לרות עם רחל ולאה ע"כ ברכוה שתהיה כרחל וכלאה וזה כי מצינו שרחל ולאה עזבו את לבן אביהן ונדבקו ביעקב וכמ"ש הכתוב וישלח יעקב ויקרא לרחל וגו' ויאמר להן רואה אנכי את פני אביכן וגו' ושם נאמר ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבנו לו וגו' כי כל העושר וגו' ועתה כל אשר אמר אלהים אליך עשה והנה רות ג"כ עזבה את אביה ואת אמה ובאה עתה אל בית בועז והניחה בית עגלון אביה וע"כ אמרו הזקנים והזכירו ענין ביאתה לביתו ולא אמרו יתן ה' את האשה הזאת כרחל וגו' רק הזכירו הבאה אל ביתך להורות ההדמות שיש לה עם רחל ולאה שזו באה ועזבה את אביה ואלו באו עם יעקב ועזבו את אביהן ולפי שהם בענין רחל ולאה כאשר קראם יעקב השדה אל צאנו להתייעץ אתם לראות מה ישיבו לו אז רחל ענתה בראשונה וכמ"ש הכתוב ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו ולפי שהיא התחילה בתשובה העוד לנו חלק וגו' ואחריה לאה ע"כ בפסוק דהכא הקדימו רחל ללאה ואמרו כרחל וכלאה ואומרם אשר בנו שתיהם את בית ישראל כונתם היה לפי שהם ראו כי יותר ראוי היה שיברכו אותה שתהיה כרבקה אשר ההדמות של רות היה יותר עם רבקה

וזה כי רבקה עזבה את אביה ואת אמה קודם נשואין ובאת להנשא עם זרע אברהם וכן רות עזבה את אביה ואת אמה ובאת להנשא בבית לחם ואלים כחה דרות מרבקה כי רבקה כבר נתארסה עם יצחק קודם צאתה מבית אביה ואמה אבל רות עזבה את אביה ואת אמה ובאת לבית לחם מקום אשר שם היהודים ולא ידעה עדיין עם מי תנשא אם דל ואם עשיר ועכ"ז בטחה בקונה ובאת לחסות תחת כנפיו וא"כ מן הראוי היה שיאמרו הכי יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרבקה ע"כ לתירוץ זה אמרו בדבריהם אשר בנו שתיהם את בית ישראל וגו' כלומר האמת כי מה שאמרנו שיתן אותה כרחל וכלאה ולא אמרנו כרבקה לפי שרחל ולאה בנו שתיהם את בית ישראל לבד ולא נמצא פיסול אחר בזרען אמנם רבקה אם בנתה בית ישראל גם בנתה בית עשו הרשע ויצא פיסול זה ממנה ע"כ בירכוה כרחל וכלאה לפי שבנו שתיהם את בית ישראל לבד ולפי שבענין ביאת רות אל בית בועז לה יתר שאת בכפלים לפי שדבקות וביאת רות היה קודם נישואין וקודם אירוסין עזבה את אביה ואת אמה ובאת אל בית בעז בן שמונים שנה ולא הלכה אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר א"כ ראויה היא שתזכה גם אם היא אחת למה שזכו רחל ולאה גם אם הם שתים וכל מה שבנו שתיהם תזכה זאת לבנות ואמר ועשה חיל באפרתה כי נקטינן דלפעמים שמא גרים אמרו כי מלבד זכותם כנז' יעשה חיל רב של בנים זכרים כי שם המקום אפרתה שהוא מלשון פריה ורביה ויהיה פרה ורבה הוא וזרעו אשר לא יספר מרוב וקרא שם בבית לחם אפשר שרמזו על העושר כי כ"כ יתעשר עד שיצא שמו היותו גדול מכל בני אדם וזה היה בבית לחם כי שם העיר יורה על השבע הגדול כי בית לחם ר"ל הבית של הלחם והשבע באופן שיקרא שם גדול מרוב עושרו. אמרו עוד ויהי ביתך כבית פרץ כי עד עתה בירכו אותם בכמות הבנים כאותם אשר בנו את בית ישראל כך יעשה חיל גדול באפרתה ועתה ברכוהו באיכות שיהיו כל בניו גדולי הערך ורבי האיכות שיהיו כולם צדיקים כבית פרץ שהיו כולם צדיקים גמורים וכדמפרש לקמיה ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד וגו' כי לא מנה לנו לקמן תולדות פרץ אלא להודיע לנו איכות כל המשפחה איך היו אנשי היחס והמעלה וכן נתקיים ג"כ ברכת הזקנים לבועז כי גם הנמשכים אחריו היו הלוך וגדל הראשונים והאחרונים יותר מהמה וכמו שמפרש כי בועז הוליד את עובד ועובד הוליד את ישי וישי את דוד ולזה אמרו ויהי ביתך כבית פרץ כלומר וכמו שכל שבאו מפרץ היו צדיקים גם אותם שיבאו ממך והלואי יהיו כבית פרץ: והחכם החסיד הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתב ז"ל הנה בועז דבר עם הזקנים והעם כמשפט אך במענה ויענו כל העם ואח"כ הזקנים כי כן משפטם לקפוץ בראש ויש לי לצדק הענין ולומר כי סדר העם ואח"כ הזקנים כדי לסמוך אל הזקנים ברכת יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך ואחד מנבוני הדור דקדק כי מפני שרות באה בגבולו ותגל מרגלותיו מפני כן אמרו הבאה אל ביתך כרחל שיצאה לקראתו עם הצאן וכלאה שיצאה השדה ג"כ אליו ואמרה אלי תבא ושתיהן בנו את בית ישראל ואני איני רואה בזה אלא פטומי מילי שהרי לא נודע כי באה האשה הגורן ואף אם נעשה לו סמוכות שנזרק בפיהם והם לא כוונו לכך הנה לא אמר' כאן הבאה הטעם בבית רק הבאה הטעם באל"ף והוא ברור עכ"ל: וכתב הר"ש הלוי על זה והנה באמת לא השאיר שורש וענף לסברא ההיא ואם הרבה ליפותה הה"ר יצחק עראמה ותהי בפיו כדבש למתוק דבר שלשת הנשים הצדקניות הללו רחל הבה לי בנים לאה בשדה תמר בפתח עינים בדרך אף אם זאת האמת בלי ספק כי באה מלרע מורה על העתיד והבאה מלעיל מורה על העבר וכדברי רש"י ז"ל אבל והנה רחל בתו באה עם הצאן אשר הוא מלרע והוא לעתיד כלומר הנה היא תבא עתה עודנו מדבר עמם ורחל באה אשר הוא מלעיל הוא לעבר כלומר כבר באה וזה שלפנינו הוא מלרע ומורה העתיד מבלי ספק. והנראה אלי בפי' הכתוב כבר הקדמתי בפסוק ויקח בועז עשרה אנשים וגו' כי כבר היו שם סנהדרין בשער ואינם פחות מכ"ג ולפניהם ג' שורות של ת"ח כ"ג בכל שורה ושני סופרים ושני חזנים וכי לקיחת י' זקנים היה פרסומי מילתא לטעם כתבנוהו שם ומצאת כי תדרשנו ובמדרש רות מהזוהר כל העם אשר בשער אלו סנהדרי גדולה שהיו שם כד"א מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער ומעתה פי' כל העם אשר בשער הם הסנהדרין והת"ח כי לא היו שם עמי הארצות אבל לרבויים קראם בשם עם ולכל כמשל אמר אשר בשער ושער הוא סנהדרין ככתוב שם והזקנים הם עשרה אנשים אשר לקח בועז מחדש ככתוב שם והפסוק על נכון ואלו ואלו פתחו בברכה וראשונה ענו על אשר נדרשו ואמרו כולם אף כי עתה ייחדת עדים עשרה זקנים שהבאת מחדש עכ"ז גם הם גם אנחנו עדים בדבר וכמו כן מפינו ומפיהם תשמע יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כלו' הנה אתה נשיא אלהים בתוכנו ואין אתה צריך לברכתנו אבל נברך את האשה הבאה עתה אל ביתך אף אם היתה מעם נכרי וממקום רשע יתן אותה כרחל וכלאה בנות לבן הארמי אשר כן משפטו ולהיותנה כשרות וטהורות לא נדבק בהן מום עון ואשמה ותהי מטת יעקב אע"ה מהן שלמה ובנו שתיהן את בית ישראל כן תהיה האשה הכשרה הזאת אחרי שכונתך לשמים בעבור זה יהיה חזון כפרץ בכל גבול ישראל כי המואבי' מותרת והקדימן רחל ללאה כבר דובר ע"פ רז"ל כי אע"פ שהם מלאה רחל עיקרה של בית: ושוב מצאתי בנימוקי החסיד הה"ר יוסף יעבץ ז"ל שכתב בארבעה דברים דמתה לרחל ולאה האחד שהן היו מבקשות ליבנות מיעקב השני שלא לקח יעקב עמהן כלום השלישי שהם מאנשי רשע הרביעי כי באו בהשגחה כי סיבב השי"ת שיברח יעקב לארצו וכולם נמצאו ברות כי הש"י סיבב שילך אלימלך וכו' ובניו נשאו וכו' והיתה מואביה ועניה ובקשה ליבנות ממנו ובאה אחריו עכ"ל: וכתב החכם השלם הה"ר יהודה ן' שושן זלה"ה אמרם ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם ואפרתה היא בית לחם וכמו שנא' בתורה ובנביאים ג"כ ואתה בית לחם אפרתה הנה הוא דרך מליצה כלשון מי מנה עפר יעקב ומספר

לָחֶם׃ יב וִיהִי בֵיתְךָ כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר־יָלְדָה תָמָר לִיהוּדָה מִן־הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לְךָ מִן־הַנַּעֲרָה

ותהי קרא שמא בבית לחם: יב ויהי ויהי מצלח ביתך כבית פרץ די ילידת תמר ליהודה מן זרעא די יתן יי לך מן ריבא

ג"ג · י' זקפין · בנביא' וכתובי' · תולדות אהרן ויהי ביתך כבית פרץ. מקידם שם:

לך הה מן י' זקפין בנבי' וכתובים וסימן והיה ביום הניח ה' לך מעצבך. עשה לך מוסרות ומוטות. ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך. הכון והכן לך. שבא ודדן וסוחרי תרשיש. לכן לא יהיה לך משליך חבל. לו איש הולך רוח ושקר. ויאמר ה' אלי עוד קח לך. אבל אגיד לך את הרשום בכתב. ויהי בי־ך כבית פרץ. וכל נתינה דמלכים דכו' במ"ת וסימן ויאמר לה אלקנה. ויאמר לו נשא כליו. וידבר יהונתן בדוד טוב. ואבי ראה גם ראה. וגם אשר לא שאלת נתתי:

רשי

משבט יהודה ותבני לאה מודים גם על רחל שהיתה עיקרה של בית והקדימו רחל ללאה: וקרא שם. כלומר יגדל שמך: (יב) כבית פרץ. שיצאו ממנו: ואלה

אגרת שמואל

את רובע ישראל ברכוהו בשני השמות שיפרה וירבה בחיל רב באפרתה הלשון נופל על לשון וקרא שם כשם הגדולי' בבית לחם עכ"ל. וכבר קדם לי פירוש זה בכלל דברי לעיל עמוד עליו: והר"ש הלוי כתב ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם תוכן הענין כי לא לבד יהיה לו בן להאציל עליו נפש מחלון כי לא לו יהיה הזרע הזה וכמו שקדם למעלה בדברי הגואל אמרו אחרי שהגואל הקרוב עם שהיו לו בנים לא רצה לתת לאחרים אילו כמדובר ואתה בהיותך שכול השלכת נפשך מנגד להקים שם המת ולא פנית שיהיו לך בנים כבעל גמולות ישיב גמולך אל חיקך ויתן לך בנים ובנות באופן תעשה חיל ושם באפרתה היא בית לחם: ושוב מצאתי אל הה"ר יוסף יחייא ז"ל דברים דומים למה שכתבתי ושמחתי זה אשר דיבר להיות כי בעז היה עתיד להוליד מן הנערה הזאת שני מיני בנים הא' והוא הבן המיוחס לאביו הראשון המת אשר ממלא מקומו והמין השני הבנים אשר יולדו אחריו אשר יתייחסו למוליד החי והוא בעז לכן הזקנים בירכו בעז בתחלה בבנים מהאופן השני אשר הם עצמיי' לבועז ואח"כ ברכוהו בבן הבכור הנולד מבועז ומיוחס לבן המת אשר כמעט בועז לא היה לו חלק בו והוא אומרו הזרע הזה המגולגל ממחלון אשר יתן ה' לך מן הנערה וגו' ויהיה כאשר עשה פרץ בן תמר המגולגל מער או אונן אחיו אשר ממנו יצאנו אנחנו בני בית לחם אשר אנו ראשי אלפי ישראל ושופטיהם עכ"ל: ועוד כתב הר"ש הלוי הנה הראב"ע כתב ועשה חיל כמו עשה לי את החיל הזה כי אתה לא לקחתה בעבור הממון וטוב פתר. ועם זה נאמר שנתחלקה ברכה זו לשלשה חלקים בנים ועושר וכבוד על הבנים אמר אשר בנו ועל העושר ועשה חיל כדברי הראב"ע ועל הכבוד וקרא שם בבית לחם עכ"ל ופשוט הוא:

(יב) ויהי ביתך כבית פרץ כתב הר"ש הלוי כי הסנהדרין והזקנים אחרי כלותם מלברכו שיפרה וישגא חזרו לברכו על הדבר העצמיי המכוון ממנו ככל אשר שמעו והוא לתקן נפש מחלון וראו כי אולי יסתפק בזה בועז באמור כי תוכן מצוה זו ואמתתה הוא באה לא באחר לסבה באה בספר הזוהר וא"כ היאך תבא נפש זו על ידו והוא אינו אחיו ע"כ אמרו אליו אל יפול לבך ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה אף כי היה אב ולא אח והוא יותר רע מזה וזה כמו שהשיב הר' שלמה אל הרב שם טוב כמו שקדם הנה שהכל הולך אחר הכונה וכמו שהועילה הכונה היא בימים ההם ובעת ההיא כן מועיל עתה ואומרו מן הזרע לשון מיעוט הוא ולא כל הזרע כי זה לבד יקום על שם המת והאחרים יהיו בניו ממש כמדובר עכ"ל:

והרב מורי זלה"ה כתב יתכן לפרש שכל העם אשר בשער והם הדיינים סנהדרי גדול' וג"כ הזקנים שהיו עדים כלם כא' פתחו בברכה ואמרו יתן ה' את האשה וגו' והכונה היא שנזרקה נבואה בפי כל השתי כתות הדיינים והעדים לומר בסגנון אחד ולא שינו אלו מאלו אפי' מלה אחת והרי זו הוראה שברוה"ק נאמרה ותתקיים ברכתם. וידקדק הקורא ברכה זו וימצא שהיא כלולה משלשה דברים גדולים הראשונה ריבוי הזרע אשר ימשך מהם וכנגד זה אמר כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם וגו' שנית היותם גדולים בתורה ובחכמה וכנגד זה אמר ועשה חיל באפרתה והכונה חיל בתורה ואמר באפרתה לומר שאפי' במקום רשום כמוהו עיר של חכמים וסופרים יהיה זרעו רשום בין אנשי המקום ההוא לתורה ולתעודה מלבד היות אמת כי אין חכם בעירו שלישית כתר מלכות וז"ש וקרא שם בבית לחם ולכך שינה מאפרתה לבית לחם בשם העיר להורות על לחמה של מלכות וכמו שפירשו ז"ל על ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות. ואם ירצה המעיין להפך הדברים הרשות בידו ויפרש ועשה חיל על המלכות כי צריך להגדיל חיל לצורך קיום המלכות וקרא שם בבית לחם על התורה והחכמה וכדכתיב לכו לחמו בלחמי ואפשר ג"כ שיתפרש וקרא שם על היותם צדיקים ויקנו כתר שם טוב ויהיו בעלי מעשים טובים וז"ש וקרא שם ועוד כי הצדיקים הם הם הנקראים בשם ונמשלים לכוכבים דאית בהם לכולם בשם יקרא. ואפשר שיאמר כרחל וכלאה כרחל באהבה עם בעלה וכלאה בריבוי הזרע והא בהא תליא כי כפי אשר תגדל האהבה ותוסיף בין איש לאשתו כן יהיה שלימות הזרע אפי' במקום דלא נפיש זכותה ומאמרם ז"ל על בני שנואה יוכיחו עכ"ל: עוד כתב ויהי ביתך כבית פרץ כלומר כמו שבבני יהודה נתייחד פרץ מאשר אחיו להיות המלכות יוצא מחלציו כן בכל משפחות ובתי אבות היוצאות מפרץ יהי ביתך המיוחדת שבהם לענין המלכות ואמר מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנערה הזאת לומר כי היה צריך להשתתף בזה צדקתו וחסידותו והוא אומרו אשר יתן ה' לך וג"כ היה מוכרח לסיבת המלכות היותה רות מעם נכרי וכמ"ש ז"ל אין ממנין פרנס על הצבור אלא ט' וזהו אומרו מן הנערה הזאת זאת ולא אחרת וזהו רמז ג"כ באומרו אשר ילדה תמר ליהודה כי מצד התחברותה עם יהודה באופן שכתוב בפרשה במקומו יש כו' על בית המלכות היוצא מיהודה ואם היא סבה רחוקה עכ"ל: ורב אהרן ז"ל כתב ויאמרו כל העם אשר בשער וגו' כלומר המתאסף בשער וגם הזקנים אמרו עדים כלומר הננו עדים כדבריך ופתחו פיהם בברכה ואמרו יתן ה' את האשה עם היות שבאה היא אל ביתך ואתה לא חזרת אחריה כרחל באהבתה וכלאה בפריה אשר שתיהן בנו את בית ישראל כי שני מלכיות היו הא' אפרים והשני יהודה וז"ש ועשה חיל באפרתה לרמוז על מלכות ישראל וקרא שם בבית לחם על מלכות יהודה אמנם שההבדל ביניהם כי מלכות אפרים היה בחיל ובכח נגד הדת והאמת ולא שם לו על פני חוץ אך מלכות יהודה לו השם והשמן טוב ועם היות מעשה זה תחלתו בגנות הנה אין בזה חשש של כלום כי הנה ביתך יהיה כבית האב הכולל והוא יעקב שלאה אשתו אמרה לו אלי תבא ועכ"ז נאמר וישכב עמה בלילה הוא גם רחל תמיד היתה מדברת עם יעקב בטרם ישאנה וכמו שאחז"ל בפסוק ויהי בבוקר והנה היא לאה וכמו כן יהי ביתך כבית פרץ והוא הבן הנולד לאב הפרטי לשבטך והוא יהודה אשר ילדה לו תמר לדרישתה ולתביעתה ועכ"ז תכלית טוב היה להם אחר שכך היה תכליתן עכ"ל: ושמעתי מפי החכם השלם הר"מ אלשיך נר"ו כי אמר הבאה אל ביתך כלומר כי היא באה מאליה ע"ד מה שעשו רחל ולאה כי רחל יצאה לקראתו עם הצאן ולאה יצאה אל אם הדרך ואמרה לו אלי תבוא וגו' ודקדק עם זה כי לכן כתב שתיהם במ"ם שנאמר על כינוי הזכרים והכונה לפי שעשו כמעשה אנשים כי דרך האיש לחזר אחר אשה ואין דרך האשה לחזר אחר איש לכן כתיב במ"ם עכ"ל: והר"מ אלמושנינו ז"ל כתב ויאמרו כל העם אשר בשער הנה ספר הכתוב שכל העם אשר בשער והזקנים העדים אשר נמצאו שם וראו שנגמר הזווג ההוא ברכו אותם ואמרו לבעז יתן ה' את האשה וגו': והנה אמת גזרת כל העם אשר בשער והזקנים עדים הוא קשה הישוב דאין שייך עדות בנתינת ברכה והל"ל ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים יתן ה' את האשה וגו' ולמה הפסיק במלת עדים שנראה ללא צורך ועוד דלא שייך הכא עדות כלל ואם הכונה היתה לומר שהעם היו אומרים הברכה והזקנים אשר בשער היו עדים איך היו העם מברכין הנה זה לא יתכן שאדרבא הברכה היה ראוי שיברכו אותה הזקנים ולא המון העם וההמון יהיו עדים ועוד שא"כ הוא הל"ל והזקנים שומעים כי עדות אינו צודק רק על פועל או על דבור שהוא תלוי בין שנים אך בענין ברכה מה שייך עדות ועוד למה לא יהיו כולם יחד מברכין הזקנים והעם: ואני כאשר הייתי בימי חרפי שמעתי אומר שהעם היו המברכין והיו אומרים לבעז שתתקיים כ"כ מהרה ברכתם עד שיהיו הזקנים עדים בקיום הברכה שבימיהם תחזינה עיניהם שיתן ה' את האשה ההיא כרחל וכלאה שיראו קודם שימותו בנים רבים ממנה: והנה זה הלשון הוא אלא שהיה ראוי שתהיה גזרת והזקנים עדים אחר תשלום הברכה כולה ושיאמר ויאמרו כל העם אשר בשער יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך וגו' עד מן הזרע אשר יתן ה' לך מן וגו' ואח"כ יאמר והזקנים עדים שאין לומר שהוא מסורס למפרע כ"כ עכ"ל: ואני הכותב נר' לי במחיל' מכבודו דאי משום הא לא איריא ואין צורך בפירוש כי מה לי אם יאמר והזקנים עדים בתחלה או בסוף אחר שלא תשתנה ההבנה כלל דמה לי אם יקדים זמן הברכה למהירות זמן קיומה או יקדים ברכת מהירות קיומה לעצמותה והכל אחד למבין: אמנם הר"מ אלמושנינו כתב והנכון אצלי הוא שמלת עדים שב אל הזקנים והעם יחד והוא כי בעז לקח עשרה זקנים מזקני העם שהיו הזקנים רבים זולת העשרה הנז' והושיבם שם ונמצאו שם בשער רבים מעם הארץ כי לא היה כל עם הארץ שם ואל הזקנים והעם הנמצאים אמר להם עדים אתם כאומרו ויאמר בעז לזקנים וכל העם עדים אתם היום וגו' ועתה אמר שהזקנים והעם אשר היו עדים כולם בדבר הקנין האמור לעיל אמרו לו יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך וגו' וכאלו אמר העם אשר בשער והזקנים שהיו עדים בדבר הזווג אמרו יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה וגו': ואני אומר כי דרדקי דבי רב ידעי דפשטיה דקרא הכי הוא כי מ"ם והזקנים עדים הכונה והזקנים אשר היו עדים אבל מה שקשה על זה אשר מפני זה כל מעיין לדרכו פנה הוא דא"כ הל"ל והזקנים העדים בה"א ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים העדים יתן ה' את האשה וגו' אבל באומרו והזקנים עדים בלא ה"א זו היא סיבה שכל מעיין יברח מפשטיה דקרא הדין ואתה המעיין בין תבין את אשר פירשתי לעיל בפסוק ולנפשך ינעם: ובענין הברכה הזאת כתב הר"מ הנז' וז"ל לדעתי רמזו לענין טוב ונאות והוא שנראה לכאורה שזווג כזה אינו מן השמים כי כשמזווגים הזווג מן השמים הוא שהאיש במקום אחד והאשה במקום אחר או שיהיו שניהם במקום אחד ואין שייכות ביניהם הש"י מחבר אותם ומזווגם אך כשהזווג מתחייב כמו זה שהאשה באה מעצמה להקים שם המת מפני שקרה מקרה שמת בעלה הנה זה נראה שנתחייב מצד מקרה המות וכן יראה שאין התולדות היוצאות מהן מכוונות מן השמים על כן אמרו הזקנים והעם הנמצאים שם שזאת האשה עם היות שהיא באה מעצמה אל ביתך ולא היה הזווג הזה כשאר הזוגים יהי רצון שהשי"ת יתן אותם כאלו הוא זווג אותם והוא אומרו יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך ירצה שעם היותה באה אל ביתך הוא ית' יתן אותה לך כרחל וכלאה אשר עם היות שגם הם נראה שנזדווגו ליעקב במקרה כי הוא הלך אל לבן וברח מעשו אחיו והיה עובד ללבן ואח"כ חלף עבודתו נתנו לו שתי בנותיו ועכ"ז בהשגחתו הנפלאה בנו שתיהם את בית ישראל כי זה לא יתכן שהיה על צד הקרי והזדמן כי יתן ה' את האשה הזאת עם היותה באה מעצמה כמו שנתן לרחל ואל לאה כי אם שנראה שהיו הזוגים ההם על צד הקרי והזדמן מאתנו ראים שבנו שתיהם

הֲדָא׃ יג ויקח וּנְסִיב בּוֹעַז יַת רוּת וַהֲוָת לֵיהּ לְאִנְתּוּ וְעַל לְוָתַהּ
וִיהַב יְיָ לַהּ עִדּוּי וִילִידַת בַּר׃ יד ותאמרנה וַאֲמַרָן נְשַׁיָּא לְנָעֳמִי
בְּרִיךְ שְׁמֵיהּ דַּיְיָ דְּלָא פְּסַק לִיךְ פְּרוֹקָא יוֹמָא דֵין וְיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ
מִן צַדִּיקֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו והיה וִיהֵי לִיךְ לִמְקַיֵּים נְפַשׁ וּלְכַלְכָּלָא יַת
סֵיבְתִיךְ בְּתַפְנוּקִין אֲרוּם כַּלָּתִיךְ דִּי רְחִימַת יָתִיךְ יְלִדַתֵּיהּ דְּהִיא

תולדות אהרן לה הריון. נדה לח׃

הַזֹּאת׃ יג וַיִּקַּח בֹּעַז אֶת־רוּת וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא
ג׳ ומ״ע אֵלֶיהָ וַיִּתֵּן יְהוָה לָהּ הֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן׃ יד וַתֹּאמַרְנָה
הַנָּשִׁים אֶל־נָעֳמִי בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית
ג׳ רפין ב׳ וה׳ נלחר לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל׃ טו וְהָיָה לָךְ
מלס ג׳ לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְכַלְכֵּל אֶת־שֵׂיבָתֵךְ כִּי כַלָּתֵךְ אֲשֶׁר־

אבן עזרא

לא לקחתה בעבור ממון: (יד) אשר לא השבית לך גואל. הטעם בעבור שיוקם שם המת על נחלתו: (טו) ולכלכל. מטעם ויכלכל יוסף וי״א כמו ומי מכלכל את

אגרת שמואל

שתיהם את בית ישראל כן יצא מהאשה הזאת זרע שיבנה בית ישראל וזהו אומרו כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל ומה שאמר לו ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם לדעתי אפרתה הוא שם מקום מיוחד שהיו דרים שם ועל כן נקראו אפרתים ובית לחם היה שם המקום כולל את אפרתה ומקומות אחרים ועל כן אמרו שיעשה חיל במקום דירתם שהוא אפרתה שהוא שם כולל לכל המעלות כנודע כי האיש חיל הוא המוכתר בכתר כל המעלות כולם ולהיות שהמעלות והקניינים זתהוים מהרגל הפעולות אמר שיעשה החיל במקום מושבו בהרגל הפעולות ויקרא לו זם בכל בית לחם כי השם יוצא עד למרחוק אחר הויית הקניינים והמעלות וזהו אומרו וקרא שם בבית לחם עכ״ל:

(יג) ויקח בעז את רות ותהי לו לאשה ספר בשבחה של רות דכמו שבעז לקח אותה בשמחה כי היתה אשה נאה וחסודה כן היא שמחה עמו עם היותו זקן מופלג ולא פנתה לבה אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר אלא לשם שמים בלבד וז״ש ויקח בעז את רות ותהי לו לאשה לכוונת את שניהם כי היתה רוצה רות ובעז כמו שהיה בעז חפץ בה ואפשר שאמר ותהי לו לאשה שהיתה מתייחסת אליו וראויה להיות לו לאשה ונדקת כמוהו וז״ש לו לאשה. ואמר ויתן ה׳ לה הריון אפשר ע״ד שאמרו רז״ל גבי ויעתר לו ה׳ דיצחק ורבקה שאמרו זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת ויעתר לו ה׳ לו ולא לה והכא אמר בהיפך ויתן ה׳ לה הריון בזכותה ולא בזכותו של בעז כי זכותה רב ועצום ותלד בן ולא בת והשוה הריון ללידה לומר שילדה בלא שום צער לידה וכמו שאמרז״ל נשים צדקניות לא היו בפתקה של חוה שנאמר בעצב תלדי בנים אלא כמו שההריון בלא צער כן הלידה היתה לה בלא שום צער ובטרם תחיל ילדה ובטרם יבא חבל לה והמליטה זכר: ואפשר שמ״ש ויקח בעז את רות הכונה על הקדושין שקדשה בכסף כי אין קיחה אלא בכסף ואח״כ אמר ותהי לו לאשה הכונה על הכניסה לחופה כי החופה קונה אותה לכל דבר לו לאשה ליורשה וליטמא לה כו׳ ואח״כ ויבא אליה ואומר ויתן ה׳ לה הריון אפשר שהכונה ע״ד מאמז״ל כוונת ה׳ לשרה כאשר דבר כי מקום ההריון אשר הולד מתהוה בתוכו לא היה לה והקב״ה עשאו וברא מחדש בתוך בטנה וזהו ויעש ה׳ לשרה דקאמר ואפשר שזהו בעצמו מ״ש כאן ויתן ה׳ לה הריון ולא אמר ותהר ותלד בן להורות כי מקום ההריון בעצמו היה חסר ממנה ועתה ה׳ נתנו לה במתנה ונתהוה בתוכה מקום ההריון ותלד בן: ואפשר לומר עוד כי הודיענו כי גם אם כבר נשאת למחלון לא היתה בת זוגו ולא הקנוה לו לאשה מן השמים אבל כאשר לקחה בעז דע לך כי היא האשה אשר הוכיח ה׳ לו לאשה ולכן לא נבנה בעז מאשתו הראשונה רק מתו כל הבנים אשר היו לו וכן מחלון מת ולא נבנתה רות ממנו כי אינו בן זוגה וז״ש ותהי לו לאשה כלומר כי היא האשה אשר נתהוה לו לאשה מהשמים ולכן הכף מכריע הראשונה הרתה וז״ש ויבא אליה ויתן ה׳ לה הריון וגו׳: ואומרו ויתן ה׳ לה הריון ותלד בן אפשר שהכונה ע״ד מ״ש רז״ל אשה כי תזריע וילדה זכר אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ולכן אמר ויתן ה׳ לה הריון כלומר נתן הקב״ה לה הריון שהיא הזריעה תחלה וכזה ותלד בן ולא בת:

(יד) ותאמרנה הנשים אל נעמי ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל וגו׳ כיון שהיה נודע לכל שע״י גאולתו של בעז החזיר נפש מחלון וזה הבן אשר ילדה רות הוא היה מחלון עצמו אמרו ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל לנפש מחלון בנך היום ולפי שנודע היה בכל ישראל כי המלכות היה עתיד לצאת מיהודה וגם הגואל מלך המשיח ובעז היה משבט יהודה ולכן אמרו הנשים יהי רצון שיקרא שמו גואל בישראל שיצא ממנו המלכות ומלך המשיח שהוא הגואל לישראל וז״ש ויקרא שמו בישראל לפי שקראו גואל אמרו כן יקרא גואל בישראל כמו שנקרא גואל לך: א״נ כמ״ש רז״ל כי בעז מיד אחר שבא עליה בפעם הראשונה מת אמרו ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל לנפש מחלון בנך בעבור יום אחד שחיה בעז וגם לפי שלא היו לבעז בנים עד עתה כי מתו כולם ואם היה הדבר מתעכב יום אחד גם הוא היה הולך ערירי ולא היה נזכר שמו של בועז עוד וז״ש ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל בעבור יום אחד וגם שיקרא שמו של בעז בישראל ולא השכח שמו מישראל ח״ו: א״נ אמר ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל היום לנפש מחלון בנך ולפי שאם היה בעז בחיים היה קורא שם הבן הזה מחלון על שם המת ועכשיו שמת בעז יקראו את שמו בעז על שם אביו כי כן ראוי כיון שמת אביו קודם שיולד הוא וא״כ השתא היה אפשר שלא תתנחם נעמי בעלם כיון שלא יקראו לו מחלון כשם בנה ולכן אמרו לה הנשים ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל היום ואף שיקרא שמו של בעז בישראל לא תיחוש לזה דהא סוף סוף זו היא נפשו של מחלון בנך ואם אין קוראים לו מחלון אלא בעז לא תחושי אף שיקרא שמו של בעז בישראל. ואפשר לומר שעשו השכנות בחכמה משום דאי הוו קורין לו בועז היה שולל את מחלון שהרי היה על שם אביו לזה קראו לו שם אחר שיהיה רמוז בזה בהעלם ולא בגלוי ובזה לא יהיה שולל שם זה את מחלון אלא יורה היותו מחלון ולא על שם בעז יקרא כיון שלא קראו לו בעז בגלוי אלא ברמז וז״ש לקמן והקראנה לו השכנות שם שיאמר בשם שהוא מחלון בנה של נעמי וזהו לאמר יולד בן לנעמי שיאמר מן השם שהוא בנה של נעמי וזה ממש שלא נקרא שמו בעז בגלוי אלא עובד שהוא בגמטריא בעז שבעז עולה מנינו כמו עובד פ״ב וכן בעז ע״ט ושלשה אותיות הם פ״ב הרי כאן רמוז בעז: א״נ אשר ויקרא שמו כלומר יהי רצון שיקרא שמו בישראל ולא ביעקב לפי שבזמן שישראל הם כשרים הם מכונים בשם ישראל וכשאינם עושים רצונו של מקום הם נקראים בשם יעקב וכענין שאמר הכתוב ולא אותי קראת יעקב כשאין אתה קורא אותי אז שמך יעקב וכי יגעת בי בתורה ובמצות אז שמך ישראל הכי נמי אמרו הנשים יהי רצון שיקרא צדיק ויקרא שמו בישראל ולא ביעקב: אי נמי כמ״ש ז״ל ביומא על מאי דא״ק ושם רשעים ירקב דהרשעים לא מסקינן בשמייהו דאסור לקרא בשם הרשעים ואותו קרא שם בנו דואג ונהרג אמרו הנשים יהי רצון שיהיה צדיק כדי שיקרא שמו בישראל דמסקי בשם הצדיקים שיהיה אדם קורא שם בנו הנולד לו בשמו של זה לומר שיהיה צדיק כמוהו וז״ש ויקרא שמו בישראל יהי רצון שיקרא שמו בישראל שיהיה כל אדם חפץ לקרא שם בנו על שמו של זה וכענין זכר צדיק לברכה המובא ביומא: והר״ש הלוי כתב ויקח בעז את רות וגו׳ הגיד לך אדם מה טוב ויבר בעז הצדיק כי לא נתן עיניו בממון ולא פנה דרך כרמים ושדות ואף כי אמר כי קניתי את כל אשר לאלימלך וגו׳ וכראה למוב כי צריך לקנין השדה לקנות את רות ומפני זה ברח טוב הוא לא בן

ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי כל מעיינו בקיום המצוה ולכן לא הזכיר לקיחת השדות כי אם ויקח בעז את רות ולא הזכירה עוד בלשון גנאי מואביה אלא רות בלבד. ותהי לו לאשה במדרש לקח טוב ותהי לו לאשה הגונה לסגון אשת גבור לאיש חיל. ויתן ה׳ לה הריון במדרש עיקר מטרין לא היה לה ד״א כל הנשים יולדות למנין הריון ע״כ. ובינתן על הרוב הנולדים בזנות לא יעלו לגמר פרי והנה אלבים ולא כלו להם תדשיהם כי אין כח לעלור הולד כ״ב הימים על כן אמרו ד״א כל הנשים יולדות למנין הריון להורות כי להיות הדבר הזה למעלה מן הטבע שלמו לה ימי ההריון שלמים כדרך כל הנשים הכתורות הכרות מאנשים בחורים. ובסיני רבה פי״ה ויתן ה׳ לה הריון בגמטריא רע״א שיעור מקוה ע״כ והכונה כי נטהרה האשה ועלה לשם מצוה ועל כן נתייחס הכל אליה עכ״ל: והחסיד מהר״ר יוסף יעב״ץ זלה״ה פירש במשנה ר׳ לויטס כו׳ כי בא להורות שהיה הדבר הזה כולו לשמים אין בו מהתאוות המגונות ועל כן לא אמר ותהר ותלד בן אלא ויתן ה׳ לה הריון כי מאת ה׳ היתה זאת עכ״ל: והר״ש הלוי כתב עוד יראה לי זה שדרשו רז״ל שאותו הלילה שבא עליה מת שמצאו להם מקום שלא אמר ותלד לו בן אלא ותלד בן כי כאשר ילדה כבר היה הוא מת ולא ילדה לו עכ״ל: והחכם החסיד כהה״ר יהודה ן׳ שושן ז״ל כתב שדרשו כן מפני שקראו לו השכנות שם ואם היה הוא בחיים אין ספק שהוא יקרא שמו לא השכנות עכ״ל: ואני אומר שהמקום אשר מצאו נכס לדרוש שאותה הלילה שבא עליה מת הוא ממה שאמר הכתוב ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל היום דממלת היום משמע דבשביל יום אחד בלבד לא השבית לה גואל הא אילו היה מאחר ומתעכב הענין יום אחד היה מת בעז ולא היה לה גואל ואח״כ מצאתי להר״ש הלוי שכתב כדברי זה לשונו ותאמרנה הנשים אל נעמי הנשים השאננות האלה ראו מעשה ה׳ כי נורא הוא ככתוב שאותה הלילה שבא עליה מת ועל כן פתחו פיהם בברכה ברוך ה׳ אשר לא השבית לך גואל היום כי כמעט קט היה מושבת כי אם יעבור יום א׳ לא יפדה ולא יגאל כי טוב גואל רחבון לא אבה לקחתה ובעז הצדיק קיים מצוה סמוך למיתתו ומזה כל אנש יחרד בבוא מצוה לידו לא יחמיץ אותה כי לא ידע מה ילד יום הלא תראה כי אם לא היה הפלגת זריזות בעז ביום ההוא לגמור המצוה הזאת ואם היה מנפה עד שיפגע בטוב וידבר אליו יום או יומים היה מת ולא היה מקיים מצוה זו וזה היה דרכו כל הימים רק כלבי וגבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים כי כן העידה עליו המעטירה נעמי כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום כי לא יתהלל ביום מחר ועל כן אמרו הנשים כי לא השבית לך גואל היום כמתמיהות על הדבר וזה טעם היום עכ״ל: ואני אומר כי מזה נלמוד ונקטינן האי כללא בידן כי לעולם האדם לא יחמיץ את המצוה רק בעת שבאה לידו תכף יקיימנה בו ביום ולא ידחה אותה לעת אחרת ועל זה היה אומר דהמע״ה עת לעשות לה׳ הפרו תורתך כלומר אותם שלעולם הם עצלים בענין קיום המצות ואומר עת וגו׳ כלומר יש שהות ביום לעשות לה׳ ודוחין המצוה מלקיימה תכף כבואה לידם אבל אומר שעדיין יש עת לעשות לה׳ אנשים כאלו הפרו תורתך לפי שהמצוה אין ראוי להחמיץ עליה ולדחות אותה לעת אחרת או ליום מחר כי הנה בעז אם היה דוחה ומהמין מצוה זו עד יום מחר היה מושבת לו גואל והיה מת בלא בנים ועל זה היה אומר הכתוב כי תמול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ רצה להיות מהביל חיי העולם הזה כי לא תדע מה ילד יום ואפי׳ היום בעצמו אינו יודע האדם אם יחיה כל היום כי ראינו אנשים רבים היום כאן והיום בקבר ולכן אמרו כי תמול אנחנו כלומר אין אנו למנות ימים שלנו אלא עד תמול שהוא יום שכבר עבר וכבר חיינו אותו אבל לא היום אשר אנחנו בו וז״ש ולא נדע כלומר ולא נדע עוד אם נחיה היום שאנחנו בו אם לאו וזה מפני כי צל ימינו עלי ארץ ולא כצל כותל או צל אילן אלא ימיו כצל עובר שהוא צל עוף הפורח כי הוא צל עובר אם כן לעולם אין לנו לחשוב היום הזה שאנחנו בו בכלל ימינו רק היום של תמול וז״ש כי תמול אנחנו וגו׳ וכדאמרן ולכן לא החמיץ בעז הענין כי אילו החמיץ אותו אפי׳ יום אחד היה מת בלא בנים ח״ו אלמלא שנזדרז במצוה ונשאה במהרה ובנחיצות רב: ואפשר עוד כי מ״ש אשר לא השבית לך גואל היום היינו על גאולת נפש מחלון שגאל אותה ולזה אומרו ויקרא שמו בישראל והענין הוא כי לא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו כמו שאמרנו לעיל אבל יקרא שמו בישראל ויהיה נקרא שמו עם אחיו ועם שער מקומו: והרב אהרן ז״ל כתב ויקח בעז את רות מגיד כי מביאה ראשונה נתעברה ועל שאמת לא היו גם שניהם בני בנים אם בעז לזקנתו ואם רות לעיכובה מהיות לאיש וכמ״ש ז״ל בכתובות פ׳ אע״פ עליה דרבי דאיעסקא לבריה והותיב בבי רב תריסר שנין עד דאתי עקרת דביתהו אך השי״ת להפליא עצתו העמוקה נתן לה הריון וגם ילדה בן; ואפשר שזה רמז באומרו מנוח אשר ייטב לך והיא השיבה כל אשר תאמרי אלי אעשה גם בעז אמר לבלתי לכת אחרי הבחורים ועוד אמר להקים שם המת על נחלתו שכל זה רמז שלא היה בן בנים ודוק ורז״ל דרשו שהקב״ה גלף לה עיקר מטרין ומפקי לה מייתורא דקרא דקאמר ויתן ה׳ לה הריון ולא קאמר ותהר ותלד בן. ותאמרנה הנשים אל נעמי רז״ל דרשו שאותה הלילה שבא עליה מת והוציאו זה ממה שלא הזכיר הכתוב כלל את בעז מכאן והלאה ועם זה אפשר לומר שאמרו השכנות אל נעמי עם היות תכליות אלו הניבואין היום עכ״ז ברוך ה׳ שלא השבית לך גואל כי גם שמת בעז אשר חשבת להיות מתלוננת בצלו הנה כבר נשאר לך מנחם משיב נפשך והנער הזה עוד יגדל ויהיה כאביו ויקרא שמו בישראל עכ״ל:

(טו) והיה לך למשיב נפש שם בעולם הבא דברת מזכה אבא ואימא ויהיה זה לך כמו בנך עצמו ויזכה אותך לעולם הבא שישיב את נפשך שם בטובה ומחת גם לכלכל אותך פה בעולם הזה ואם תאמרו מה לי עמו והא בן איש אחר הוא לזה אמרו לה טעם לדבריהם דהא כלתך אשר אהבה אותך אהבה עזה ילדתו וכיון שנתפוה במעי רות שהיא אוהבת אותך בוודאי הגמור שהושרשה האהבה ההיא בו ג״כ וגם הוא יהיה אוהב אותך לעשות טובה עמך בעה״ז ובעה״ב ואע״ג שהאהבה נראית רחוקה שהיא ע״י אחר מ״מ קרובה היא כיון שרות אמו טובה לך משבעה בנים א״כ אף אם לא יהיה אהבתו של בן אליך כשבעה בנים לפחות כבן אחד יהיה לך. וכיון ששמעה נעמי את דבריהן עשתה גם היא הכונה אל האהבה ותקח את הילד ותשיתהו בחיקה כדי שיושבע בו אהבתה: א״נ אפשר שניחמו הנשים לנעמי באומרן כי הבן הזה השיב את נפש מחלון לעולם הזה ועל זה אמרו והיה לך למשיב נפש וגם לכלכל את

שבתך

אֲהֵבַתֶךְ יְלָדַתּוּ אֲשֶׁר־הִיא טוֹבָה לָךְ מִשִּׁבְעָה בָּנִים׃ טו וַתִּקַּח נָעֳמִי אֶת־הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתֵהוּ בְחֵיקָהּ

הֲוַת טַבְתָּא לִיךְ בְּעִידָן אַרְמְלוּתִיךְ מִסַּגִּיאִין בְּנִין׃ טו ותקח וּנְסִיבַת נָעֳמִי יַת רַבְיָא וְשַׁוִּיאַת יָתֵיהּ בְּעִטְפַהּ וַהֲוָת לֵיהּ לְתוּרְבִּינְתָּא׃

אגרת שמואל

שבתך כי כבר נכנסת לימי השיבה ואיך יכולה לייגע ולהתפרנס והוא יכלכלך כי כלתך אשר אהבתך ילדתו אשר היא עד עתה היתה טובה משבעה בנים שהיא היתה הולכת ללקוט משדה אל שדה להביא טרף לחמותה ומעתה מעשה האם יעשה הבן ויכלכל את שבתך. ואז ותקח נעמי את הילד ותשיתהו בחיקה כי פחדה להניחו בחיק רות אמה כי לא נכתה עדיין באלה ואולי תשכב על הילד ותמיתהו לכן לא הניחתו בחיק רות אבל ותשיתהו בחיקה וביום ותהי לו לאומנת כאשר ישא האומן את היונק: ואח"כ מצאתי להר"ש הלוי שכתב כפירושי וז"ל והיה לך למשיב נפש וגו' חכמות נשים ראו כי בעת הולדת את רות לא פתח את לבה נעמי לקחת את הילד ולשושיבו בחיקה כמשפט אם מפני היות בנה ממש כמדובר ואם להיותו בן רות אשר כל ימיה נאמנה בבריתה וסרה אל משמעתה וכן יראה מהמשך הספור כי לא נתנתו בחיקה עד עת בא דבר הנשים האלה כי על כן נכנס פסוק ותקח נעמי את הילד בין הדבקים בין ותאמרנה הנשים אל נעמי וגו' והיה לך למשיב נפש וגו' ובין ותקראנה לו השכנות שם מפני כי הלקיחה נמשכה ממאמר הנשים הנה הן גמרו אומר כי עמדו בפני נעמי שתי ספקיות הא' רוחניי והב' גופניי וכי על כן לא שמחה בילד ואולם הרוחניי הלא הוא אם באולי לא היה הילד הזה בנה כי לא באה נפש מחלון שמה כי לא היתה הכונה הצריכה לדבר ההוא כהוגן כי רבה היא ואולי בעז כיון להנאתו לקחת אשה כלילת יופי כמוה ומה גם בלילה הראשון כי בזרות יהיישר שכלו אל האמת ולא יסף עוד לדעתה כמו שנאמר למעלה כי בלילה ההוא מת ולכן נעמי מסופק' בדבר ולכן לא שמחה בו ואולם הספק הב' הגופניי הנה היא יצאה נקיה מכל נכסיה והקנתה הכל לבועז כמ"ש עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון וגו' מיד נעמי וכל זה כי אמרה לחיות בצל בועז הצדיק ועתה כי מת והילד הזה יורש את הכל ותשאר היא שכולה וגלמודה גולה וסורה כי רות לא תחפוץ עוד באהבתה אחרי שיש לה בן מבעז וכבר ניתק חבל הקורבה אשר ביניהן לגמרי ביודעה איש אחר ומה גם בלדת ממנו בן ולכן נתעצבה בילד כי הוא המדיח עליה את הרעה בעלם. לכן הנשים הללו באו לדבר על לבה דברים טובים דברי ניחומי' להסיר כעס מלבה ולהעביר דאגה מבשרה בב' הספקות אמנם בא' אמרו והיה לך למשיב נפש כלומר דעי באמת כי הילד הזה הנה הוא משובב נפש בנך אשר עד היום לא מצאה נפשו מנוח ומרגוע אבל היא הולכת מדחי אל דחי וכמו שקדם ועתה נחה שקטה והרגיעה בשובה ונחת וזהו למשיב נפש לשובב ולהרגיע נפש בנך אמנם בשני אמרו ולכלכל את שיבתך כדברי המתרגם והראב"ע כי הוא כמו ויכלכל יוסף את אביו ותאמרנה לה אל תדמי בנפשך שתהיי מהיום והלאה נעזבת ותצטרכי לשוטט בשדות ללקט כי הנה הילד הזה יהיה סבה לכלכל את שיבתך. ואחרי השיבן על ב' הספקות נתנו טעם לדבריהן וכלפי הא' אמרו כי כלתך אשר אהבתך ילדתו והדבר הוא מה שידובר ע"י חכמי האמת הקדושים אשר בארץ המה כי המשכת נפש המת ואם הוא תלוי ביבם וביבמה העיקר הוא באשה ואמרו זכר לדבר באות נפשה שאפה רוח ולכן אמרו כי כלתך אשר אהבתך ילדתו כי באהבתה אותך לא הסירה מחשבתה מאהבתך בעת ההיא ותמיד לבבה אל אשר נכספת להמשיך נפש בנך אל העה"ז וכלפי הב' אמרו אשר היא טובה לך משבעה בנים כלומר את יודעת אותה כל ימי נתגוררה עמך כי היא טובה לך וכן תרגם המתרגם דהיא הות טבתא ליך בעידן ארמלותיך כסגיאין בנין ואחרי שבימים הראשונים היתה אליך כבת וטובה משבעה בנים כן תהיה מהיום והלאה וכל מהסורך עליה ולכן לא תיראי ולא תחתי עכ"ל: ורב אחרון ז"ל כתב והיה לך למשיב נפש כלומר ישיב את נפשך מרוב אנחותיך וגם יכלכל את שיבתך כי הבנים אם לשמחה אם להועלת וגם שאינו בן בנך ואמרו כי המגדל בן זרים בגדלו יתככר למגדלו והרי הוא כעמל שוא לז"א כי כלתך אשר אהבתך ילדתו והיא טובה לך וטבע המקום ראוי שימצא במה שיתגדל והבן יהיה לך כאלו עם היותה נכריה וא"כ בן בנך ממש הוא זה ונעמי נתנחמה מן אנחותיה גם ממיתת בועז ותשיתהו בחיקה ולא בגאוה אלא היתה לו כאומנת לאהבתה אותה עכ"ל: והרב מורי זלה"ה פירש והיה לך למשיב נפש כי כיון שהבן הזה יהיה מכלל הצדיקים וכמו שנאמר ויקרא שמו בישראל ימשך תועלת לנפשה כאמור וכענין ברא מזכה אבא וכן הענין דברא מזכה אימא ומה גם כי תדריכהו ותיישרהו בדרכי ה' ועבודתו דבהאי הני נשי זכיין וא"כ נקום חדא בבירור דוהיה לך למשיב נפש ועוד אחרת הנוגעת לגוף והוא לכלכל את שיבתך באופן שיהיה ליך תוערא לידא ומרא לקבורה דזהו שנראה לנשים בחייהון אע"ג דלא מיפקדי אפריה ורביה ומלבד השתי טענות אלו הנוגעות לעצמה וראוי לה לשמוח בבן הנולד לה עוד יש טענה אחרת שראוי לאדם לשמוח בטובת האוהב ובפרט כאשר הוא אוהב נאמן כי יחשוב טובתו כאילו הגיע אל עצמו ואל בשרו וידמה כי בשלומו יהיה לו שלום וכיון שכן בהיות הטובה הזאת נוגעת לרות ראוי שתשמח ותגל אף גילת ורנן כאילו הגיעו והטיבה לה לעצמה וז"ש כי כלתך אשר אהבתך ילדתו ומה גם כי הוציאה אהבתה לפועל ומעשה רב וכמ"ש אשר היא טובה לך משבעה בנים:

(טז) ותקח נעמי את הילד ותשיתהו וגו'. הכונה כי רצתה לעשות גם היא הכנה לשיבה לגמר ותכלית דבר הנשים הצדקניות בשתי טענותיהם אם בענין כלכול שיבתה אשר זה ימשך מסבת אהבת הבן הלזה עמה רצתה להקדים להתנהג עמה באהבה עזה כאהבת בן יקיר ולזה ותשיתהו בחיקה ומזה ימשך כי גם הוא כאשר יגדל וידע אהבתה עמו יאהבה ג"כ אהבה יתירה כי המקדים לא יופסד ועל דבר הנפשיי אשר אמרו והיה לך למשיב נפש בחרה להיות לו לאומנת להדריכו להיישירו בדרכי השי"ת ובלימוד תורתו כי לכל הצדדין יהיה נפש בנה או לא יהיה יש לה חלק בצדקתו

וכדאמרן דבהאי הני נשי זכיין בהיותן משתדלות ומסבבות לימוד התורה ומעשה המצוה כי המעשה ומסבב ומדריך יש לו חלק עם העושה וכל המזכה זכות הזוכה תלוי בו. ולבא עד תכונת הענין הזה נציע הצעה אחת ירוץ הקורא בה ויתיישבו הדברים על לבו ותברכני נפשו והנני מציגה לפניו: כי החל האדם לרוב על פני האדמה ויתפרד לכמה ראשים ועמים מעמים שונים עד הגיעם למספר שבעים והנחיל עליון גוים לשבעים שרים ומאז הבדיל והפריש את ישראל להיות עמו וחבל נחלתו כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל צוה להם תורה ומצות אשר בשבתם יאירו ויזהירו כזוהר הרקיע להיות דבקים בה' אלהיהם לאור באור החיים הנצחיים בהפרד נפשותם מהם ויתעדנו מזיו השכינה. והנה מספר המצות הוא רמ"ח מצות עשה כמספר רמ"ח איברים אשר באדם ושס"ה מצות לא תעשה כמנין הגידין אשר הם קישור גוף האדם ועליהם יעלה הבשר ויקרם וכן הדבר בשלימות האדם כי צריך סור מרע ואחר כך עשה טוב דאי לאו הכי עבירה מכבה מצוה כי אם אין האבר מקושר בגידיו בגוף לא יתקיים הבשר העולה עליו ועצמות האבר לא יהיה חזק ובריא וקל להבין. וג"כ באו מספר מצות לא תעשה כמנין ימות החמה כי בהם משלים האדם ימיו ומחזק אותם כי ימים יוצרו והוא מתכסה בהם בקרוב איש להשתחוות לפני בוראו בהפרד הנפש מהגוף ובהיותם נקיים מחטא ועון ימצאו מצות עשה מקום לנוח עליהם ויתצרפו ויתלבנו ונעשים מלבוש לנשמה ודברים אלו ברורים בספר הזוהר פרשת ויחי גם בפרשת וישלח בענין גיד הנשה. וראוי לדעת כי מספר המצות כנגד האיברים הנה גם הוא בכיוון גדול באמת לתועלת העולם הבא והוא כי כאשר יזכה האדם ויקיים את כולם יקנה גוף האדם שלימות וכל מצוה ומצוה מחזיק אבר מאברי האדם ומתקנו כל אחד ואחד אבר המיוחד לו ומקנה ומהוה אור עליון בהיר הוא בשחקים ואז יהיה באמת בצלם אלהים ומוראו ואימתו מוטלת על כל הנבראים וכל המזיקים בורחים ממנו כמטחוי קשת ויראו מגשת אליו ואם ח"ו יחסר מצוה או מצות הרי זה חסר התיקון והרי זה בעל מום לא שלם או תמים ואז האור העליון מתרחק ממנו והרי הוא בהסתר פנים מגדר ההשגחה פרטית ומעותד לסכנות ומקרי הזמן בר מן דין תועלת יותר עיקרי נוגע לנפש והוא כי בהתפרד הנפש מן העולם הזה ללכת לאור באור החיים בג"ע להתעדן מזיו השכינה ידוע כי שם תמצא מלבוש ודיוקן כדמיון גוף דק ורוחני ומתלבשת ומתכסה בו ואז תהיה לה כח לעמוד בהיכל המלך מלכו של עולם ליהנות מזיו העליון ואם לא תמצא שם מלבוש ודיוקן להתלבש בו היא נדחית כי אין ראוי להיות כערומה כמו שמוכיח בס' הזוהר במקומות רבים וזהו ענין חלוקא דרבנן והחלוק הזה נעשה מן מעשה המצות אשר יעשה אותם האדם בעולם הזה ותי בהם לעולם הבא כאמור ואף אם האדם יראה לעינים וידמה שאין בהם ממשות ומישוש עבים סתר לו ולא יראה בעיני בשר אשר לו כי יוצר כלם הוא ובריאה יברא במעשה ידיו ופועל כפיו במצות שמורים לו לעד לעולם להיות לו בגד ללבוש לכסות את מערומיו ולא יתבושש לעמוד במקום גדולה ורבו יתירא יש מצות מיוחדות לכל אבר ואבר מכף רגל ועד ראש קטון וגדול א' מהם לא נעדר וכפי מה שיזדרז האדם במצות וידקדק בהם במחשבתו וכונתו מבלי התדבקות סיג ותולדה כן יעלה ערך טוהר ודקות וזכות המלבוש' הנעשה מהם וגם כפי אשר ישנה וישלים האדם במצוה כן יהיה בהירות וטוביות ויופי חלק המלבוש הנעשה ממנה. נקטינן מהאי כי צריך האדם להיות זריז וזהיר בקיום המצות כלם כי אם יחסר אפי' אחת מהנה הרי החלוק והדיוקן בלתי שלם בחסרון אבר או אברים כפי המצוה הנעדרת ויהי' שם בעל מום ואוי לה לאותה בושה ומה גם כי בעל מום לא יקרב לפניו ית' ולא יוכל לגשת אל הקדש פנימה ואור חשך בעדו לא יראה באור נח בהיר אור מצוחצח כשאר הצדיקים אשר שם. והן אמת יש כאן מקום ספק איננו קטן והוא כי אם הדבר כן לא שבקת חיי לכל בריה דאין אדם צדיק בארץ אשר יזכה לדיוקן ההוא וללבוש חלוקא דרבנן כי ידוע היות בכלל המצות חלק שאינו שוה בכל והוא חלק המצות המיוחד לכהנים הלוים וא"כ איך ישלימו רמ"ח איברים ושס"ה גידין לתקן המלבוש והדיוקן כי לפי הנראה שנים הם עליון ותחתון והא' דק יותר מחבירו מלבוש הימים ומלבוש הרמ"ח מצות ועוד מלבוש פנימי אחר יותר דק וזך הנעשה מהכונות כדמשמע בפרשת ויקהל ויכולים היינו להאריך בביאור הענין הזה ובסדר המלבושים האלו עם ביאור הדיוקן אשר היה לנפש קודם בואה לעולם והדברים עתיקים אלא שאין כאן מקומו להכנס לפנים מן המחיצה ונחזור למסקנת הספק דא"כ נימא ח"ו דבר מיהו דישראלים חלוקא דין כיון שאין יכולת לקיים המצות הנז' זאת ועוד מצות התלויות בארץ מאי איכא למימר דאטו כל הצדיקים קדושים אשר חונה לארץ המה לא יזכו בחלוק ההוא ועוד מי שאין לו אח או שלא מת אחיו ואין בידו לקיים מצות ייבום לא יהיה לו דיוקן שלם ומאי הוה ליה למעבד וכהנה רבות במצות אשר לא יבאו ליד האדם בלתי פשיעה מה יעשה בעלותו אל הר ה' והוא שרת את ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו וימנעוהו מבא אל הקדש להתעדן בעדן גן אלהים ויהיה צועק ואינו נענה והרי כאן דמעת העשוקים ואין מנחם: ואנו בעניותינו לא ראינו יישוב לזה כי אם באמרם ז"ל בפסוק זאת תורת העולה וגו' זאת תורת האשם וגו' בזמן שאין בית המקדש קיים יקראו בתורת קרבנות ויחשב להם כאילו הקריבו הקרבנות וכן אמרו שהקורא בתורה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות וכו' נמצינו למדין שהקורא בתורה בענין הקרבנות נחשבו לו כאלו קיים בפועל ובמעשה מה שלמד וקרא ואף אנו נאמר כי בגשת איש באהבת שפתיו ללמוד בחלק מחלקי התורה עקימת שפתיו הויא מעשה והרי הוא כאילו קייב

יז ותקראנה וּקְרָאָן לֵיהּ שֵׁיבָבְתָּן שׁוּם לְמֵימַר אִתְיְלִיד בַּר לְנָעֳמִי וַהֲווֹ קָרְאָן שְׁמֵיהּ עוֹבֵד הוּא אֲבוּי דְיִשַׁי אֲבוּי דְדָוִד׃ יח ואלה וְאִלֵּין

וַתְּהִי־לוֹ לְאֹמֶנֶת׃ יז וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם
לֵאמֹר יֻלַּד־בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא
אֲבִי־יִשַׁי אֲבִי דָוִד׃ יח וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ פֶּרֶץ

וחס׳ וכסגו׳ ד׳. ב׳ מ״ל בסיפרא פסוק דמיין דמ״ל מ״ל ב׳

תולדות ב׳ מ״ל דמ״ל וסימן נמסר בסדר בראשית ע״ש ועיין במסרה רבתא בערך׳ יל׳: פרץ ל׳ זקף קמץ אלה תולדות פרץ והוא חד מן א״ב קמץ בזקפא וסימן נמסר ב׳ במסרה רבתא במערכת אות הקו״ף בס״ד:

תולדות אהרן ותקראנה לו. סנהדרין יט:

אבן עזרא

את יום בואו: (יז) ילד בן לנעמי. כמו ויהי לה לבן: אבי דוד. יתכן שישוב אל ישי גם אל עובד כמו אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק. דרך סברא כי נחשון מת במדבר כי לא יתכן להיות נער והוא בעל דגל ונוסע בתחילה קודם ישראל ועוד שהיה הכתוב מזכירו שנכנס בארץ ולא יהיה נשיא השבט אחר והנה אין בין שנכנס לארץ עד שנולד דוד רק שע״ו שנה כי הכתוב אמר ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה היא השנה הרביעית למלך שלמה ודוד חי שבעים שנה וארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר ואם אמרנו שהיה שלמון כאשר

רשי

(יח) ואלה תולדות פרץ. לפי שייחס את דוד על שמה של רות המואביה חזר ויחסו על שם יהודה:

אגרת שמואל

אותם וכן במצות התלויות בארץ ואם לא ראה מאורות הארץ מימיו וכן בכל שאר המצות ונמצא שיות האדם אפשרי תקון החלוק בשלמות וידו משגת בשבת לימוד התורה כי היא המשלמת ומטהרת ומתקנת את כל המצטרך לנפש האדם באופן ימצא מרגוע אחר המות בג״ע ולא יהיה ערום שליח וערטילאי יכין צדיק וילבש בגדי קדש לכבוד ולתפארת וזהו אצלי פסוק תורת ה׳ תמימה משיבת נפש ר״ל משיבת ומרגעת במנוח והשקט את הנפש ומטעמא דאמרן ולבי אומר לי דלהכי קרו ליה לדיוקן ההוא חלוקא דרבנן כי החכמים בתורתם בנקל יבאו עד תשלום החלוק הנז׳ ובענין זה עלתה ארוכה ומרפא לנפשות בני האדם אשר לא חכמים המה ואינם מתעסקים בתורה ובמצות והוא בהיותם מחזיקים ידי לומדי תורה ומעמידים אותם כי בזה יש להם חלק בתורתם ובתקון עמלי תורה נמשך להם תקון ג״כ וזהו אצלי פירוש עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר וזהו ג״כ פי׳ כי בצל החכמה בצל הכסף והוא עם מאמר רז״ל עתיד הקב״ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות וכו׳: **והנה** בהקדמה זו יובן מאמרם ז״ל בברכות פ׳ היה קורא גדול׳ הבטחה שהבטיחן הקב״ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי א״ל רב לר׳ חייא נשי במאי זכיין באקרויי בנייהו לבי כנישתא ולאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן ע״כ: **והדבר** קשה דמאי קאמר נשי במאי זכי והלא יש להן מצות רבות שהן מצוות בהן כגון מצות עשה שאין הזמן גרמא וכל מצות לא תעשה כי השוה רחמנא אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. ונראה דקאי רב למאי דקאמר ברישא גדולה הבטחה שהבטיחן הקב״ה לנשים ופרש״י גדולה הבטחה שהרי קראן שאננות בוטחות ופירושן של דברים במאי דאיתא בספר הזוהר פ׳ שלח לך במעשה דר׳ אילא בענין ההיכלות אשר בג״ע מיוחדו׳ לנשים צדקניות להתעדן באור הבהיר והעליון אשר הא׳ מיוחס לבתיה בת פרעה והב׳ לסרח בת אשר והג׳ ליוכבד אם משה והד׳ לדבורה אשה נביאה ולפני ולפנים מאלו ההיכלות ד׳ היכלין דאמהן קדישין ובכל היכל והיכל יש סיעת נשים צדקניות וכמה רבוא ואלפי נשין זכיין בחברת כל א׳ מהנז׳ ומפרש התם דנשי זכיין אשר בהיכל הא׳ איקרון נשים שאננות והיכלין דאמהן קדישין איקרון בנות בוטחות והנה יקש׳ כי כמו שהאנשים צריכין דיוקן ומלבוש שלם בלי חסרון כאמור כן הנשים מצטרכנה בגד ללבוש ולכסות את מערומיהן כי בזולת זה לא יהיה להם כח לעמוד ולהתיצב בהיכלי מלך הנז׳ לעיל כי במה כחן גדול מן האנשים ואדרבה חזינן דהורע כחן ומעתה כיון שכל עצמן של האנשים עם כל יפוי כחם אין להם מציאות תקון שלם כי אם ע״י התורה נשים דלא מפקדי אתלמוד תורה איכה יבלימו את כל תקון רמ״ח איברים אשר נכללו בגופן וזהו שהוקשה לרב הני נשי במאי זכיין לעמוד בהיכלי שאננות ובוטחות ומשני באקרויי בנייהו וכו׳ כי היותן משתדלות בענין התורה אם בבניהן ואם בבעליהן יש להם חלק בתורתם וזכות לימודם תלוי בהן מאחר שהן היו סבה בהשתדלותן ובהיותן דוחקות את עצמן מצדן ומתרצות להמתין את בעליהן ולתת להם רשות ללכת להתעסק בתורת ה׳ נמצא כי התקון בעצמו שיש להאנשים שייך לנשים ואם לא יהיה עצמי בהן נאמר שיהיה הבדל ושנוי ביופי ושלמות המלבוש אבל מלבוש מיהא איכא שלם בלי חסרון חלק מחלקיו. עד פה הגיע ענין הדרוש הזה מיוסד על שרשי האמת והצדק נלמד מבאר מים חיים המגל׳ עמוקו׳ הוא ספר הזוהר. ומעתה נחזור לענייננו כי זאת היתה כונת נעמי הצדקת להיות אומנת לבן הנולד להדריכו ולהיישירו בתורה ובמצות כדי שיהיה לה חלק בהם ותשיג לעמוד בהיכלי קדש שאננות או בוטחות בחברת נשי זכיין כדאמרן עד כאן לשונו:

ואני אומר כי בודאי אמת הוא כי המלבוש של הנשמה הוא נעשה מן המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אמנם נראה לי כי בודאי הוא ית׳ אשר הוא יודע העלומות ידע והבין כמה מצות היה צריך שיעשה האדם אשר בהם יעשה מלבוש שלם לנשמתו והיא חלוקא דרבנן כאמור ובכל המצות אשר הוא מצווה כל ישראל לעשותם מבלתי מצות הכהנים הלוים יש די סיפוק למלבוש אשר יעשה האדם להתלבש בו נשמתו ולא יחסר כל בו אבל המצות אשר ריבה הכתוב לכהנים הלוים אין בהם צורך לתשלום הלבוש כי במצוה אשר צוו הישראלים בהם הושלם החלוקא דרבנן והלבוש ובמה שהבדיל אלהי ישראל את הכהנים והלוים וריבה להם הכתוב מצות יתירות היינו כדי שיזכו לייפות לבושם בייפוי יתירה נוסף על היותו חלוק שלם במנין המצות שנצטוו הישראלים לכהנים הלוים יתר שאת כי הקריב הקב״ה מצות יתירות כדי שבהם יזדכך לבושם יותר תתלבש היופי לא מפני שהיה חסר קצת מהלבוש ולא יושלם רק במצות הכהנים כי איך נאמר שגם הישראלי צריך למצות הכהנים כדי להשלים לבוש נשמתו והנה רוב מצות שהכהנים הישראלי אשר יעשה אותם עליו נאמר והזר הקרב יומת ואיך ישלים הישראל לבוש נשמתו בקריאתו בתורה במצות הכהנים כי אם נאמר זאת התורה לעולה כי כל העוסק בתורת עולה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב עולה היינו מפני שאילו היה בית המקדש קיים היה מקריב אותה בפועל ובמעשה ועתה שחרב בית המקדש ואי אפשר להקריבה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב עולה בקראו בדיני עולה וכיון שהיה ראוי הישראלי לעשותה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה וכל הראוי למעשה אין מעשה מעכב בו על דרך כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו אבל מי שאינו ראוי לבילה הלא הוא הישראל שאינו ראוי לעשות ולקיים מצות הכהנים והוא במיתה על עשייתם אם כן איך יחשב קריאתו בהם כאילו עשאה והרי אם עשאם הוא חייב מיתה אלא ודאי על כרחין במצות אשר חייב הישראלי בהם יושלם החלוקא דרבנן חלוק ולבוש שלם מבלי חסרון והמצות יתרות של הכהנים הוא ליפוי יתירה ומאהבתם אשר אהב אותם יותר הש״ת הקריב אותם אליו לעבוד עבודתו ובזה יזכו ליפות לבושם בייפוי יתירה: וכן בענין הנשים אשר ראה ראינו כי כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות לא מפני זה יהיה חסר לבוש נשמתן בע״ה אבל דבר פשוט הוא כי לבושא דאיתתא לחוד ולבושא דגברא לחוד לא ראי זה כראי זה ומשונה זה מזה ולכן נאמר לא ילבש גבר שמלת אשה ולהשלמת לבוש נשמתן של נשים די להן באותם המצות שנצטוו ובקיימן אותם השלימו לבוש נשמתן והא תליא הא מילתא בשיקול אל דעות כי הוא ית׳ יודע כי אין צורך במצות עשה שהזמן גרמא ללבושי הנשים ומאי דאמר ליה רב לרבי חייא הני נשי במאי זכיין כבר ידע במאי זכיין דהיינו במצות שנצטוו אבל בהיות כי לעיל קראן נשים שאננות ובוטחות ואמר גדולה הבטחה שהבטיח לנשים יותר מן האנשים על כן תמה כי איך אפשר אשר במצות אשר נצטוו יזכו לאותה המעלה יותר מן האנשים והרי נקטינן כי תלמוד תורה כנגד כל המצות היא שקולה והאשה פטורה מלימוד התורה וא״כ איך אפשר שתזכו הנשים למעלה הנז׳ אם בתוך המצות אשר לא נצטוו היא ת״ת אשר היא שקולה כנגד כולם ומה גם שנאמר שיזכו ליותר מן האנשים על כן שאל במאי זכיין כיון שמן העיקרים הן פטורות והשיב שאין הדבר כן כי אם ג״כ הן זוכות בענין ת״ת וזה באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן וכו׳ הרי שגם להן יתר שאת בענין לימוד התורה כי גדול המעשה יותר מן העושה ולכן גדולה הבטחה שהבטיח הקב״ה לנשים יותר מן האנשים ובדרך זה מיושב הכל ולא קשה מידי:

(יז) **ותקראנה** לו השכנות שם לאמר כלומר שיאמר השם ויובן ממנו שנולד בן לנעמי ולכן קראוהו עובד שהכונה עובד אלהים וזה מורה היות בן נעמי שנקראת כן על שהיתה צדקת ונעימה במעשיה. ואמר הוא אבי ישי ודוד ולא שהוא זכה להיות לו ישי וישי זכה להיות לו דוד אלא עובד זכה לשניהם לישי ולדוד וזהו הוא אבי ישי ואבי דוד: **ורב** אהרן ז״ל כתב כי להיות שלא היה לו אב ואמו מרוב צערה לא שתה לבה הוכרחו השכנות לקרא לו שם ועל שם הענין קראו לו את השם והוא כי הן אמרו יולד בן לנעמי כי זה הבן לה הוא להשיב נפשה לכלכלה ולעבוד עבודתה ולכן קראוהו עובד כלומר עובד את זקנתו. הוא אבי ישי וגו׳ הן הנה דברי כותב הספור כלומר וזהו תכלית כל הספור עכ״ל:

ואפשר עוד לומר כי ב׳ שמות נקראו לו א׳ מקרה וא׳ עצמי כי בתחלה כאשר שתה אותו בחיקה ותהי לו לאומנת אז באותם השתי שנים הראשונים קראו לו השכנות שם והוא שם מושאל לא שיהיה שמו העצמי וז״ש ותקראנה לו השכנות שם לאמר אותו לפי שעה יולד בן לנעמי ותהי שמו בפי השכנות בן לנעמי וכשהיו קוראות אותו כך היו קוראים אותו בן לנעמי אבל אחר שגדל ולא היה צריך לאומנת אז ותקראנה שמו עובד ולכן אמר בכאן שמו ולעיל אמר שם כי הראשון לא היה שמו המיוחד לו אלא בדרך מקרה אמנם אח״כ קראו לו שמו המיוחד לו ולכן נקט שמו בכנוי כי הוא היה שמו המיוחד לו. אח״כ מצאתי קרוב לדברי בהר״מ אלמושנינו ז״ל: **והרב מורי** ז״ל כתב המסתבר כי בהיות רות גם נעמי עצובות רוח ושמחתן בלתי שלימה מסבת מיתת בועז בלילה הראשונה כאמור ועתה נתחדש תוגתן בראותן הבן הנולד שלא זכה בועז לראות לידתו ולשמוח בו בהיותו שכול משלשים בנים והנה הוא יתום משעת לידה אשר בלי ספק אין צער גדול מזה בעת ההיא ולכן גם שניהם לא שתו לב לקרא לו שם מגודל יגונם לסבה הנז׳ כי נעדר מי שהיה ראוי לו לשום לו שם כמנהג ולכן הוכרחו השכנות לקרוא לו שם:

הוליד את־חצרון: יט וחצרון הוליד את־רם ורם
הוליד את־עמינדב: כ ועמינדב הוליד את־נחשון
ונחשון הוליד את־שלמה: כא ושלמון הוליד את־ ג' בוס חג: ג' ומ"ל
בעז ובעז הוליד את־עובד: כב ועובד הוליד את־ ג' מ"ל בכוס'
ישי וישי הוליד את־דוד: ב"ל וחד וחיבי כד"ס

סכום הפסוקים של ספר רות שמונים וחמשה וחציו ותאמר רות המואבית.

תולדת פרץ פרץ אוליד ית חצרון: יט וחצרון וחצרון אוליד ית רם ורם
אוליד ית עמינדב: כ ועמינדב ועמינדב אוליד ית נחשון ונחשון רב
בית אבא לבית יהודה ונחשון אוליד ית סלמא צדיקא הוא
סלמא מן בית לחם ונטופה דבטילו בנוי פרוזבין דאותיב ירבעם
חייבא על אורחי והואן עובדי אב ובנין יאוון כנטופא: כא ושלמון
ושלמון אוליד ית אבצן נגידא הוא בועז צדיקא די על זכותיה
אשתיזבו עמא בית ישראל מיד בעלי דבביהון ובגין צלותיה
עדת כפנא מארעא דישראל ובועז אוליד ית עובד דפלח למרי
עלמא בלב שלים: כב ועובד ועובד אוליד ית ישי דמתקרי נחש
בגין דלא אשתכחת ביה עילא ושחיתא לאתמסרא בידוי דמלאכא דמותא למסב ית נפשיה מניה והוה יומין סגיאין עד דאדכר
קדם יי עיטא דיהב חויא לחוה אתת אדם למיכל מן אילנא דאכלין פירוי חכימין לידע בין טב לביש ועל ההוא עיטא אתחייבו
מותא כל דיירי ארעא ובההיא עילא שכיב ישי צדיקא הוא ישי דאוליד ית דוד מלכא דישראל:

אבן עזרא

כאשר נכנס לארץ בן שנה הנה הם ארבעה שלמון ובועז ועובד וישי הנה כל אחד הוליד והוא בן תשעים ואחת שנה ואם יקום מערער ויאמר כי נחשון היה כאשר יצא ממצרים פחות מעשרים שנה הנה נחשב שיהיה בן י"ח שנה ולא נחסר שנות לכת ישראל במדבר והנה יהיו חמשה והנה יוליד כל אחד והוא בן שמנים וארבע וזה נכון בעיני כי הנה בעז זקן היה וזה למדנו בעבור שאמר לרות לבלתי לכת אחרי הבחורים גם ישי זקן היה כאשר הוליד את דוד כי הוא שמיני לבניו ויתכן שנקרא עובד שהולידו זקן ולא לקח האשה כי אם בעבור כבוד השם וגם האם עזבה דתה וארץ מולדתה וחסתה בצל כנף השם על כן יהיה הבן עובד השם כי רובי הבנים דומים לאב ולאם כי הם השרשים:

אגרת שמואל

א ירצ' שקריאת השכנות שם לבן הזה לא האם ולא נעמי היה בשביל שיצא הקול באמירה דלא פסיק שיולד בן לנעמי ולפיכך רות לא קראה שם בחושבה שנעמי היתה קודמת כיון שקול המון נשמע שיולד בן לנעמי ועוד כי חשבה רות תהיה לבה נוקפ' שבכונה היתה קוראה היא שם להבריח מנעמי ולהפסיק הקול שיולד בן לנעמי ונעמי גם היא לא היתה קוראה שם כאומרה שרות קודמת שהוא בנה באמת ומסקפדת שתיהן זו בשביל זו היה נשאר הבן מבלי שם עד שבאו השכנות וקראו לו שם וטעם לאמר לפי זה בשביל שהיו אומרים יולד בן לנעמי:

(יח) ואלה תולדות פרץ כתב הר"ש הלוי ז"ל אחרי כלותו את כל תוקף דבר זה מסיפור הקדוש הזה מהיתר המואבית בא לייחס דוד אשר עליו נתגלגל כל זה כאמור והתחיל מפרץ להיות דוד העשירי קדש כמו שכתב החכם השלם החסיד כה"ר יהודה ן' שושן. ואומרו תולדות מלא אמרו בראשית רבה פרשה י"ב מפני שחסרו ששה דברים מאדם כי על כן היה תולדות השמים והארץ מלא על שם אותם ששה דברים ומשחטאו אדם וחוה וחסרו אותם הששה נחסרו כל תולדות שבמקרא להורות שהם חסרים וביען עתידים לחזור בביאת הגואל היוצא מפרץ על כן תולדות פרץ מלא. ובשמות רבה פרשה ל' אתה מוצא כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ משנים אלה תולדות השמים והארץ ואלה תולדות פרץ וטעם גדולים להם למה אמר אלה תולדות השמים והארץ מלא מפני שברא הקב"ה את עולמו ולא היה מלאך המות בעולם ובשביל כך הוא מלא וכיון שחטא אדם וחוה חיסר הקב"ה כל תולדות שבמקרא וכיון שעמד פרץ נעשה תולדות שלו מלא שהמשיח עומד ממנו ובימיו הקב"ה מבליע המות שנאמר בלע המות לנצח לפיכך תולדות השמים והארץ ותולדות פרץ מלא ע"כ. וכתב הר"ש הלוי ונודע לבאי בשערי חכמת האמת כי הוא"ו הוא סוד קו האמצעי מדתו של יעקב והם החיים וזה שמו אשר יקראו כל מקובל עץ החיים ולכן מורה העדר הוא"ו על העדר החיים ומילואה על מילוי החיים האמנם ביען היות התולדות הנאמר פה הוא דוד השרוי בעלמא דנוקבא דמותא שריא ביה על הדרך הנאמר על כן מלא הנה תיבת תולדות להורות כי ממנו יצא המבטל ומבליע המות. ואומרו פרץ פרץ א"ר אבא בר כהנא כל שכפל שמו יש לו בעולם הזה ויש לו בעולם הבא איתיבון ליה והכתיב תרח תרח א"כ יש לו חלק לעה"ב אמר להם אף היא לא תברא דא"ר יודן בשם ר' אבא בר כהנא ואתה תבא אל אבותיך בשלום בשרו שיש לאביו חלק לעה"ב ע"כ בב"ר עכ"ל. ועוד אני אומר כי כיון שמואל הנביא ביחס הזה לשכך תלונות מה ידומו בדבר הזה ואני אפרש כל אחד במקומו ראשונה ידומה גנות גדול מה שהתנהג בעז ברמאות עם טוב הגואל הקרוב כאשר ראו עיניך במה שקדם דברים צדיקים כמה עקס לו את הדרך שלא יקחנה אחרי שפתח דבריו האיר באומרו אנכי אגאל ולכן אמר ואלה תולדות פרץ כי הנה זרח אחיו הזריח אורו ראשונה וחוט השני לעד ואף גם זאת פרץ זה פרץ ועבר לפניו ויפטור רחם אמו ויהי בכור יורש עזר והממלכה נכונה בידו כן דבר בעז כי עם היות טוב נתן ידו בראשונה לגאול ובועז בעז ותעצומות איחרו וכאשר פרץ ישנו בעולם הבא כנדרש בכפל שמו כמדובר כן ענין בעז ולא תשיגהו מזה בושת ופגם כי אדם קרוב אצל עצמו להגיע אליו השלמות. ועל דרך זה פירש החכם השלם כה"ר מאיר ערמאה באגרת ייסורי הצדיקים מאמר הנביא מחמס אחיך יעקב תכסך בושה כלומר מהחמס אשר עשה לך אחיך פעמים בבכורה ובברכה לא עתה יבוש יעקב אבל תכסך בושה כי הוא נזדרז לקנות השלמות ואתה בשנץ קלץ הסתרת פניך ממנו והוא ענין נפלא בכתוב וזה דבר בעז כאמור ולכן הזכיר את פרץ עכ"ל: ואני אומר כי בהיות שכל עיקר המגלה הזאת הוא להודיע היחס של דוד המלך ע"ה והדברים מוכיחים מתוך הספור כי מאת ה' היתה זאת ואשה זאת מן השמים הקנו אותה לו אף אם נראה כי היה בדבר קצת פריצות בהיות שהלכה ותגל מרגלותיו ותשכב והנה פרץ בן יהודה יוכיח כי עם היות שעמדה תמר בעינים על אם הדרך כדרכן של זונות וכן יהודה חשבה לזונה ועם כל זה יצאו ממנה כל הצדיקים שיזכור כן היה ענין הזווג הזה וכדאמרן לעיל: ובמדרש וחצרון הוליד את רם ולא ירחמאל הוה קדמאי שנאמר ובני חצרון ירחמאל ואת רם ואת כלובי אלא לפי שנשא ע"ג להתעטר בה שנאמר ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה ע"כ וכתב החכם החסיד כה"ר יהודה ן' שושן ז"ל נא ולמד כי חטא אחד יאבד טובה הרבה שאבד זה הצדיק שלשלת יוחסין משום עונג שעה: וכתב הר"ש הלוי ואני אומר כי בא לסלק ממנו עוד גנות אחר והוא אשר דוכר בו כמה פעמים כי איך ולמה יצא שורש זה מהמואביה הזאת ואף אם תהיה מותרת נראה דלאו משנת חסידים היא כאשר נכפל למעלה והוא שאמר וחצרון הוליד את רם ועזב הראשון ירחמאל ביען נשא ע"ג להתעטר בה ואחרי שזה לא רוחם ביען נשא ע"ג ויאשם ויצא ממשפחת בית אביו ולא עוד נזכר שמו זאת אומרת שאם היה דבר רות לא טוב בעיני ה' גם היא גם בעז לא יבואו בסוד ה' אלא שהיה זה ממנו ית' כי כל הנפשות לו הנה והוא היודע אותנה כי ירחמאל נשא ע"ג להתעטר בה ואין ספק שנתגיירה שאם לא כן לא היו מקפידים על המקרה להתעטר בה ותניחים העכס שנשא ע"ג אלא איברא כדאמרן ובעז נשא את רות המואביה ונשא הוא בישראל ואין המלט מהלין הנה ניצוץ משביב חכמת האמת והוא כי מעת חטא אבינו הראשון נתקלקלו הדברים ונעשו פנימיים חצוניים וחצוניים פנימיים וכנרמז במגלת איכה מהזוהר בפסוק והתעוותו אנשי החיל והוא סוד העשוקים הנאמר בקהלת כנרמז בספר הזוהר ובייחוד במעשה רב דרב ייבא סבא המוזכר למעלה ומאז נדחו רות ונעמה ונתקרבו עתה והנה הוא סוד צפורה אשת משה ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל והמשכילים יזהירו והוא הדבר אשר הזכיר לרם ועזב את ירחמאל כמו שנאמר וכל זה להורות כי השורש הזה עושה פרי למעלה פרי צדיק עץ חיים עד שאם יפגע במגול מן גו יגורש ולא יזכר שמו בשלשלת היחס אף אם הוא בכור וכאשר היה דבר יעקב ועשו עכ"ל: והרב מורי זל"הה כתב נראה לי כי על כן ייחס מפרץ ולא מאביהם הראשון יהודה בהיות כי גם הוא נבזה קצת כדומה לזה שענין תמר ליהודה בעיני השומעים לא טוב הוא ויש מקום לייחס בו קצת גנאי ח"ו ולכן התחיל לייחס התולדות מפרץ ואגב אורחיה אשמעינן שאם בעיני ההמון הדרך מעוקם עם כל זה יודע תעלומות גלוי לפניו היות הכונה לשמים ואין ראוי לייחס בו פגם כלל כי מה' יצא הדבר וכמאמרם ז"ל בפסוק צדקה ממני עכ"ל:

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) **יעשה**. יעש ק׳. ובמדרש רות מהזוהר יעש יעשה כתיב אם תזכו להכנס תחת כנפי השכינה יעשה ואם לאו יעש חסר ה״א. וע׳ עוד בשרש ישי בשם מדרש לקח טוב ובספר אגרת שמואל להחכם כמהר״ר שמואל אוזידה ובמתנות כהונה: (ט) ומצאן. כתב המכלול דף קע״ג שנגדעה ה״א הנקבה מהמכתב והאל״ף נחה והנד״ו בלירי וכן ק ר א ן לי מרה שבסמוך עכ״ל. ואנו מצאנו שניהם בסגול גם בספרים כ״י ובמקרא אחת בלבד מדפוס ישן מצאתי קראן סרי״ה בציר״י ובמדרש רות רבתי ומצאן כתיב אחת מוגהת ושתים לא מוגהות: (יב) שבנה בנותי לכן. בנסחא כ״י ובדפוסים ישנים הלמ״ד בסגול וברוב הספרים בצירי ובמכלול דף קס״ו הלמ״ד בסגול לפי שהיה בתשלומו ל כ נ ה הלמ״ד בפת״ח כמו ש מ ע נ ה נשים (ירמיה ט) ויש ספרים מדויקים הלמ״ד בציר״י והוא על העיקר כמו ל ך עכ״ל. ובעל שרש ישי דרש לה להאי נו״ן כפופה כמו שדרשו רבותינו אלא ו מ צ א ן מנוחה דלעיל: (יג) תשברנה. הבי״ת בציר״י: תעגנה. ברוב הספרים הגימ״ל בצירי וכ״כ רד״ק במכלול דף קנ״ו ובשרשים האריך לתת טעם לדבר גם בספר רב פעלים כתוב הגימ״ל צרויה כמשפט השלמים וכן כתב ר׳ אליה בספר הרכבה ולוית חן שער ב׳ פ׳ ה׳ ובמקצת ספרים כ״י וגם באיזה דפוס בסגול: (יד) ותשנה. בהעלם האל״ף מהמכתב רד״ק בשרשים ומכלול וכן הוא למערבאי ובחילופי הדפוס כתיב עם יו״ד למערבאי וטעות הוא ובמדרש רות רבתי ותשנה חסר אל״ף השם כאן מהלכות ובוכות היינו חסרות כח ועיין בעל שורש ישי ובעל אגרת שמואל: (יט) עד בואנה. מלא וא״ו ללמדך שהלכו ו׳ ימים ובשבת נחו: (כ) קראן לי. עיין לעיל על ו מ צ א ן: מרא. לית כתיב א׳ וטעם לפי שתמאה במוראהן של עניים שלא פרנסה בשני הרעב: (כב) משדי מואב. ביו״ד וכן במסורת כל ספרא כתיב יו״ד בר מן ב׳ כתיב ה״א וסימן כי שמעה בשדה מואב כי פקד ה׳ את עמו. ויאמר לגואל חלקת השדה:

ב (א) **מידע**. מודע קרי: (ב) ואלקטה בשבלים. וכן אלקטה נא שבסמוך שניהם בחט״ף קמץ כ״כ רבינו יונה בספר הרקמה ורד״ק במכלול דף כ״ב ובשרשים ומדקדקים אחרים וכן מצאתי במקצת ספרים כ״י גם כי בהרבה ספרים הם בשוא לבדו: (ג) ותלך ותבוא ותלקט. מלא וא״ו לומר לך ו׳ ימים לקטה ובשבת נחה: (ז) אלקטה נא. הקו״ף בחט״ף קמץ כמ״ש לעיל: (ח) תעבורי. במקצת ספרים כ״י אשכנזים ובדפוסים ישנים מלעיל שהטעם בבי״ת אך בס״ס מדוייקים כתובי יד וגם במקצת ספרי הדפוס מלרע וכן כתב רד״ק במכלול דף כ״ג זל״ש ובא שורק תחת חולם במלת תעבורי מזה והוא מלרע וכן כתב בדף קכ״ח שבטרחא כרי״ש: (יא) הגד הגד לי כל אשר עשית. בנדרים פ׳ אין בין המודר נמנה עם מלין דקריין ולא כתבן את ד ה ג ד ה ג ד וכתב הר״ן ז״ל האי את ק׳ ולא כתיב מיהו בספרים שלנו ק׳ וכתיב ואף במסרה שלנו לא מדבר ליה בהנך דקריין ולא כתבן עכ״ל. ודבר זה נפלא הוא מאד בעינינו אדרבה איפכא אשכחן בספרי דילן ולא כתיב ולא קרי את כלל ועיקר רק הוא חילוף בין מערבאי ומדינחאי דלמדינחאי כתיב א ת כל אשר ולא קיימא לן כוותייהו: (יג) כאחת שפחתך. ברוב הספרים חסר יו״ד: (יד) ויאמר לה בעז. ה״א הכנוי נחה והיתה ראויה להיות במפיק והוא חד מן מלה ל ה דלא מפקין על פי המסורת וסימנם אנ״ך פי׳ אורייתא נביאים כתובים לפיכך נראה לי שבי״ת ב ע ז רפה שאין כאן דין מפיק כמו שכתבתי בפרשת ואלה שמות על ותאמרה באמר ובסוף פרשת שלח לך ובזכריה ה׳ ועיין מ״ש בסוף פ׳ מטות: (טו) גם בין העמרים. בפי״ן בחט״ף קמ״ץ: (כ) האיש מגאלנו הוא: (כא) ותאמר. אלי הספר בפסוקים:

ג (ג) **ורחצת** וסכת ושמת. בדפוסים אחרונים כתוב ושמתי ביו״ד וקרי ושמת בלא יו״ד אבל בכמה ספרים כ״י וגם בדפוסים ישנים כתב ו ש מ ת בלא יו״ד ואין כאן קרי וכתיב כלל ואף במסורת ריש ספר מלכים נסדר הסימן מן מ״ג מלין דכתיבין י׳ בסוף תיבותא ולא קריין ולא נמצא בהם מזה הפסוק רק תיבת ו י ר ד ת י ובמדרש אמרו וירדתי כתיב כדלקמן ולא דרשו שום דבר אלא ו ש מ ת ואין אנו צריכים למה שכתב בזה בעל שרש ישי ואל יקשה בעיניך אם בפרטן אי אתה מוצא רק מ״א מלין מפני שצריך להוסיף שתי תיבות שהם בפרשת תוכחה בפסוק יען אשר לא ז כ ר ת י (ביחזקאל טו) שכתוב ז כ ר ת י ביו״ד וקרי זכרת בלא יו״ד ובאותו פסוק עצמו ולא ע ש י ת י כתיב ביו״ד וקרי עשית בלא יו״ד ופשע המגיה בזכירתם. עוד יש לדעת כי מה שכתוב בסוף מסרה הנזכרת. הייתי לכן כה אמר ה׳ אלהים יען אכלת. טעות סופרים הוא המעוותים עלינו את הכתובים וצ״ל א ת י כה אמר אדני אלהים יען אמרים לכם אכלת אדם א ת י שכתוב ביו״ד וקרי א ת בלא יו״ד והוא ביחזקאל סימן ל״ו: ש מ ל ת ך. שמלתיך קרי: וירדתי. וירדת קרי ובירושלמי פ״ח דפאה וירדתי כתיב אמר לה זכותי תרד עמך: (ד) ושכבתי. ושכבת קרי והכי איתא ברות רבתי ועיין מה שכתב בעל אגרת שמואל והמתרגם תרגם ותהא שאילה מיניה עיטא והוא יחוי לך וגו׳ נראה שדורש יו״ד של ושכבתי לרמוז על שאלתה שתשאל ממנו ושכבתי כלומר תן לי עצה אם אנסה לאיש דאל״כ אין חבור לוהוא יגיד לך עם שכבתי כך כתב בספר גאולת הגר: (ה) כל אשר תאמרי ∘∘∘ אעשה. אלי קרי ולא כתיב וכן אלי דהשערים שבסמוך ואינון מן מלין דקריין ולא כתבן על פי המסורת והכי איתא בנדרים פ׳ אין בין המודר א״ר יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתבין וכתבין ולא קריין הלמ״ד קריין ולא כתיבין. ז ר ת דהלכתו (שמואל ב ח) א י ש דכאשר ישאל (שמואל ב׳ טז) ב א י ם דונגנהם (ירמיה נ) ל ה דפלטה (ירמיה נ) א ת דהגד הגד. א ל י דהגורן. א ל י דהשערים ע״כ. וע׳ מ״ש לע׳ גבי ה ג ד ה ג ד ובמסורת חשיב כל הני ועוד עלייהו אחריני ואלו הן ב נ י דולא אבו ∘∘∘ בנימין (שופטים כ) כ ן דכי על ∘∘ בן המלך מ ת (ש״ב יח) ל ב א ו ת דקנאת ה׳ ∘∘ תעשה זאת (מ״ב יט) ב נ י ו דודרמלך ושראצר ∘∘∘∘ הכהו (שם במלכים) וכולהו אינון עשר וכן נסדרו במ״ג כאן וריש ספר דברים ובטעם י׳ מלין אלו שקורין ואינן כתובים מצאתי כתוב על זה ששני צמים לוחה נעמי את רות בראשונה אמרה כל אשר תאמרי אעשה ובשנייה אמרה כל אשר תאמרי אלי אעשה ע״כ. ובמדרש רות רבתי אלי ק׳ ולא כתיב אמרה לה שמא יבא אחד מן הגנבים ויזדווג לי ואעפ״כ עלי ליתב הדברים ובמדרש לקח טוב לר׳ טוביהו בר׳ אלעזר אמרה רות לחמותה וכי כל אשר תאמרי אלי אעשה ואלך בדרך מקושטת ויחשבוני לזונה לא אי״ה כן אלא הטוב והישר בעיני אלהים ואדם אעשה. ולזות שפתים ארחיק ממני וכן עשתה זהלם ותרד הגורן ואחר כך ותעש ככל אשר צותה חמותה והיינו דגרסינן במסכת שב׳, פרק ואלו קשרים מאי דכתיב תן לחכם ויחכם עוד זו רות המואביה ושמואל הרמתי וכו׳ ועיין עוד בשרש ישי ובאגרת שמואל: (יב) ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי. אם כתוב ולא קרי על פי הגמרא דנדרים פרק ד׳ ובמסורת טפי עלייהו אחריני כמו שנמסרו כאן במ״ג ועיין מ״ש בירמיה ל״ב כס״ד וברש״י ושרש ישי ואגרת שמואל ובספר גאולת הגר כתוב דמה שכתוב אם לרמוז שספק בידו אם גואל הוא מצד היכולת שהכה אם כחו וזקן: (יג) ליני. כפי המסרה דריש ד״ה וריש בראשית הנו״ן רבתי ולא הלמד ובנוסחא אחר מאותיות גדולות לא נמנית עמהם וכן בספרים כ״י אין שום אחד מהן גדולות: (יד) ותשכב מר גלתו. מרגלתיו קרי: בטרום. יתיר וא״ו ובמדרש רות ר״פ ז׳ אמר ר׳ ברכיה בטרום כתיב גלמד שנשתהה שש שעות כמנין הוא״ו פי׳ שש שעות שהכה למרגלותיו ועיין שרשים אגרת שמואל: (טו) ויאמר הבי המטפחת. במדרש רבתי דרות הבה כתיב מלמד שהיה מדבר עמה בלשון זכר שלא ירגיש בו בריה. וכתב בעל מתנות כהונה צריך לומר שכן היה כתוב בספרים שלהם שבספרים שלפנינו כתיב ה ב י גם בעל שרש ישי כתב שלא נמצא כ בכל הספרים שלנו ובמסורת שלנו מהדפוס כאן וגם בירמיה סוף סי׳ ל״ט כתיב דפלוגתא על די, אמנם במסורת כ״י ננסר מסרה הנזכרת ט׳ חסר א׳ בליבנא בלא פלוגתא כלל: (יז) כי אמר ∘∘ אל תבואי. אלי ק׳ ולא כתיב להודיע כי רות הגידה הדבר לנעמי ב׳ פעמים כדאמרן לעיל גל כל אשר תאמרי אלי וע׳ עוד בשרש ישי ואגרת שמואל:

ד (א) **ויסר** ברוב הספרים הסמ״ך בפת״ח לא בקמ״ץ: וישב. טעמו למטה ולכן הוא כ״ו קמץ קטן ולית דכוותיה כן מצאתי בספר דקדוק כ״י: (ד) ואדע. ואדעה ק׳: (ה) קניתי. קנית ק׳ ובמד׳ רות קניתי כתיב וזה מסייעא להאי דא״ר שמואל בר נחמן אלם היה מדברי תורה אמר הראשונים לא מתו אלא ע״י שנטלו אותה ואני הולך ליטלה הם לי ניטלה לית אנא מערבב זרעייתי אוני מערב פסולת בבני ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וע׳ שרש ישי: (ו) לגאול לי. מלא והאל״ף בקמ״ץ והוא חטוף והוא חד מן יתרים וא״ו וחטפים קמצים על פי המסורת: (טו) אהבתך הבי״ת בקמ״ץ בספרים מדוייקים כתובי יד והתי״ו בסגול מפני שהמלה מלעיל בשני פשטין וכן כתב הלוית חן פ׳ ב׳ מהשער השני ובס״א כ״י התי״ו בציר״י ובפשט אחרון לבד ובטיל ברובא ובמקראות ראשונות מהדפוס בצירי ובשני פשטין ואינן מתוזרות אלוי: טובה. בס״א כ״י נמסר עליו לית בטעם בטי״ת וכן נמנה בסוף מסרה גדולה בטטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה: (יח) ואלה תולדות פרץ וגו׳. במדרש ב״ר אלה תולדות השמים והארץ אמר ר׳ שמואל בר נחמן כל תולדות שנאמרו בתורה חסרין בר מן תרין אלה תולדות פרץ וגו׳ והדין ומפני מה אינון חסרין ר׳ יודן אמר כנגד ששה דברים שנטלו מאדם הראשון ואלו הם. זיוו. חייו. וקומתו. ופרי הארץ. ופירות האילן. ומאורות. וכלהו יליף להו התם מקראי ושוב אינן חוזרים לתקונן עד שיבא בן פרץ. וכתיב בס׳ גאולת הגר נ״ל דהיינו טעמא שפרץ הראשון נקוד קמ״ץ וסגול והשני בתרין סגולתא שהם שש נקודות לסורות שעד פרץ היו ששה דברים הסרים לגמרי ממין האדם ומפרץ ואילך עד דוד חזרו ג׳ מהן שהרי זיו מלינו במשה פירות הארץ ופירות האילן חזרו ונתקנו ג״כ בקלת אבל חיי האדם והקומה ומאורות נשארו חסרים לגמרי ולעתיד יחזרו כלם לתקונם הראשון לכן ראשון קמץ וסגול להורות שבתחלה היה הכל סתום וחסיר ואח״כ נפתחו שלשה ופרץ שני בשש נקודות להורות שלעתיד יחזרו כלם ע״כ: (כב) ועבד. במקצת ספרים חסר וא״ו אחר העין וכן במסורת כ״י עובד ב׳ מלא וסימן ותקראנה לו השכנות. ובעז הוליד את עובד: ועבד הוליד את ישי. ב׳ זקפין קמנין בקריה וסימנהון ודוד בן ישי. ועבד הוליד את ישי:

הקדמה

מאת הרב המחבר ספר לחם דמעה למגלת איכה

הדור אתם ראו משפטי ודיני הן בעודני חי חי תהלה לאל חי והגון לחדש דבר מדעתי ממה שחננו קוני שמתי כל מעיני מגמת פני להקדים העקר ודבר ה היה יקר מדרש שמואל על מסכת אבות כי באמת אמרו האי מאן דבעי למיהוי חסידא ליעיין במילי דאבות וכן אמרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמת חכמתו מתקיימת על כן קודם כל חקיקת חרות ספר מספרי בדפוס הקדמתי ספרי הראשון ספר מדרש שמואל פירוש לאבות מגן לכל האוחזים בו ובהיכל כלו אומר אל לבו הוד חנו ומלתי מלים מכל מחכמים חדשים גם ישנים שם יתנו לדקות ה׳ אשרי איש ירא את ה׳ במצותיו חפץ מאד. אחר כל אלה ידי נשתי נתתי אל לבי לדרוש ולתור במילי דאיכה חשכה גדולה נפלה עלינו בנפול עטרת ראשנו בית קדשנו ותפארתנו וכל מחמדנו היו לאין וחרבה עירנו ובשיתי שות שאשי׳ אני מה מני עיני הלך עיני יורד מים ולא תדמה מאין הפוגות צרות רבות ורעות כתרוני באו דנים עד השברים מרים ונאנחים אי לזאת היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה ויללה כי רבתה בתה מאנה הנחם נפשי כי קדר שמשי לזאת קראתי שם הספר השני **לחם דמעה** כי האכילנו ה׳ לחם דמעה והשקנו מי רוש על כברוש בדמעות מרות ויגונות לאלפים ולמאות במלאת סאות העונות. אלה אזכרה ואשפכה עלי דמעות לים הגדול כי גדול כים שברנו לפני ה׳ וכולי האי ועדין אולי אללי לי אללי הוא ירפא לנו הנה כי כן דרשתי סמוכות אחר המדות קינות ודמעות חוברות ונעתרות את פני ה׳ אלהי אל אלהי הרוחות להמציא אליו מנוחות והשביע בצחצחות נפשנו כבתחלה. וגם פה אחזתי דרך מדרש שמואל להרבות דברות להכות אישים ראשונים ואחרונים למען ישמחו ויעלזו כל הלומדים בו וזכות הרבים תלוי בו אחוה דעי ומנדעי אשא דעי ישמח לבי גם אני בשתים אלה הספרים וחבורים דוברים מרות וזולגות דמעות השבתי דרכי כי בגללו יכון כסא ה׳ וכסא משיחו לנצח נצחים כי מפתח בית דוד על ה׳ ועל משיחו ליגאל אותנו ולהשיב בנים לגבולם על תלם על כן הדפסתי אחריהם ספר **אגרת שמואל** והוא באור מגלת רות אמה של מלכות קטנה הכמות ורבות האיכות גם הוא אור בקציר דעות שלמים וכן רבים על שמם אקראם אענדם עטרות לראשי ואני שונה דבריהם תחלה בטרם כל דברי יראו ישרים וישמחו. גם עתה אשא פני אל ה׳ אלהי יעזרני על דבר כבוד שמו ויזכני להיות ממצדיקי הרבים עולם ועד כיתר שאת ויתר עז ספרי ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בעבור שמו הגדול אכס״ו

נאום המחבר הצעיר **שמואל די אוזידא**